

HERMAN OTTÓ
A MAGYAR PÁSZTOROK
NYELVKINCSE

BUDAPEST, 1914.
KIADJA
A K.M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI
TÁRSULAT.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.
MEGINDULT 1872-BEN.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT
A M. TUD. AKADÉMIA SEGÍTKEZÉSÉVEL
KIADJA
A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

LXXXIX.

HERMAN OTTÓ

A MAGYAR PÁSZTOROK NYELVKINCSE

A XV. (1914—1916. ÉVI) CZIKLUS
ELSŐ KÖTETE
A KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT ALÁÍRÓI SZÁMÁRA.

VONÓLÓ NYÁJAJUHÁSZ.

XIX-İK SZÁZAD.

A 14-İK OLDALHOZ.

A MAGYAROK NAGY ÖSFOGLALKOZÁSA

A
MAGYAR PÁSZTOROK
NYELVKINCSE

A KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERZETTE

HERMAN OTTÓ

HÁROM KÉPPEL ÉS HÁROM SZÖVEGRAJZZAL.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI UDV. KÖNYVNYOMDÁJA

1914.

ELŐSZÓ.

Ime, második kötete indul útjára annak az érdekes munkának, a melyre csak olyan kutató vállalkozhatott, mint HERMAN OTTÓ, a ki mélységes szeretettel rajong a magyar népért, mert ismeri értékes tulajdonságait és küzdött egy merészen kitűzött célért, a melynek eléréséhez vezető utakat és módokat lankadatlan kitartással jelölte ki és követte. Bámulatos ihlettség megelevenítette munkakedvét, megsokszorozta energiáját és a feje felett sokasodó időnek még mindég rendületlen önbizalommal kiáltja oda: „akarom!”

HERMAN OTTÓNAK valóban alapos oka van akarni. A magyar nép történelmileg fel nem jegyzett idejéből kíván annyit a mennyit lehet, előnkbe varázsolni, de úgy, hogy állításaiban ne csak az ábrándozók higgyenek, hanem azok is, a kiket a tudomány megtanított kételkedni. Ő, a ki sohasem szeretett kitaposott úton járni, a magyar nép eredetének helyét új módszer szerint kutatta. Sok híres elődje elment hazánk határain kívül messzire, hogy felfedezze a magyarok őshazáját. Sok becses nyelvészeti és egyéb adatokat gyűjtöttek össze, de az őshaza helyét kijelölniök nem sikerült, mert hiányzott az összehasonlító eljárásnak egyik főeleme.

HERMAN OTTÓ nem hagyta el hazánkat, hanem felkereste itthon az ősfoglalkozókat és itt kereste fel az összehasonlító eljárás hiányzó főelemét. Éles szemével megfigyelte a hajlékot, berendezését, a halászatot, az állattenyésztést, az eszközöket, a szervezetet, a szókincset, a köztörténet adatait stb. s ezeket összehasonlítva azzal, a mi más, különösen keleti népeknél ismeretes, megtalálni ipar-

kodott az útjelzőket, melyek megmutatják majdan az utat a magyarság eredete felé.

Mily nagy szeretet, mily erős bizalom vállalkozásának sikerében, hajthatta őt évtizedeken át, hogy sokszor lemondva mindenről, a mit a műveltségben elfinomult ember megszokott, erdőn, mezőn, tó és folyam partján együtt éljen azokkal a magyarokkal, a kik az ősfoglalkozásokban sokat megőrizhettek az ősiségből.

Kutatásainak, gyűjtéseinek újabb eredményeként közli most „*A magyar pásztorok nyelvkincse*“ című munkáját.

Úgy látszik, mintha ez a kötet tárgy és közfelfogás szerint inkább a nyelvészet, mint a természettudományok körébe tartoznék. Ámde az ősfoglalkozások már azért is, mert az emberi lét alapfeltételei, a szó magasabb értelmében véve, természettudományi szempontok alá tartoznak; a viszony kifejezője a nyelv, ennek hivatott kutatója és alkalmazója pedig az, a ki az ősfoglalkozásokat tüzetesen tanulmányozza.

Viszont a nyelv is, mint magasra fejlett emberi tulajdonság, természettudományi alapokon nyugszik: de a nyelvnek szerkezetét, szabályait, a rokon vonások alapján származását, a nyelvész kutatja, és így a két, inkább csak megszokás szerint különmeműnek látszó szak, alapjában véve egybeesik. Ezért úgy vélem, hogy a Kir. Magy. Természettudományi Társulat jó szolgálatot tett a nyelvtudomány ügyének is akkor, a mikor e szótár megjelenését biztosította.

HERMAN OTTÓ munkáját négy kötetre tervezte; kettő már elkészült, a hátralevő részt most rendezi sajtó alá.

Vajha nemcsak vasakarata, hanem vasegészsége is lenne, hogy hatalmas tervét végrehajthassa.

Kelt Budapesten, 1914. augusztus havában.

DR. ILOSVAY LAJOS,
a Kir. Magy. Természettudományi Társulat
elnöke.

A MAGYAR PÁSZTOROK NYELVKINCSE

ELŐJÁRÓ SZÓ.

„A magyarok nagy ősfoglalkozása“ című, 1909-ben kiadott előtanulmányt, első beszámolóval nyitottam meg. Ennek vége felé a még hátralevő részeket soroltam elő. És ekkor így nyilatkoztam:

„Arra a kérdésre, elbirom-e mindezt végezni? egy szónyi feleletem van: *akarom!*“

Azóta is mindig ennek a szónak hatalma alatt állottam; mert ez az erős szó fogadalom is volt. Elgondolkoztam, nem is egyszer, az életidő mind rohamosabb tűnéséről, öreg embernél az életerő fogyásáról, mely szerves kapcsolatban van az életműködés lassú, de folytonos leáldozásával. De az egyszer komoly eltökéléssel kimondott „*akarom!*“ ott lángolt lelki szemem előtt, kitartásra serkentett a legsúlyosabb helyzetben is, annyira, hogy a midőn a szélhűdés kiütötte a tollat a kezemből, keményen megállottam és úgyszólván már órák múlva hozzáfogtam az írásgyakorlatokhoz — és íme ismét írok, mert *akarok!*

A mit itt nyujtok, az a magyarok nagy ősfoglalkozásából eredő szószedet, melynek kisebb része eredeti gyűjtés, nagyobb része irodalmi forrásaink kiírása, nem szótári rendben, hanem fogalomkörök szerint való csoportosításban s a betűrendnek csak a fogalomkörben, azon belől való alkalmazásával.

Ez az egyetlen mód arra, hogy necsak az egyes szavakkal, hanem összefüggésben ezeknek értelmén túl és ezeknek segítségével az ősfoglalkozás lényével és jelentőségével is foglalkozzunk, megismerkedjünk.

Ebben gyökerezik a kiadvány egyik eredetisége.

A másik eredetiséget abban látom, hogy a kiadvány azon van, hogy a természetrajzi elemek szakszerűen meghatározva legyenek.

Mindenki, a ki különösen újabb szótárirodalmunkat ismeri, tudja, hogy a természetrajzi elemek szakszerű meghatározásának hiánya vagy megbízhatatlansága, mennyire csökkenti a szótár használhatóságát, alapjában véve tehát művelődési hivatását, a melyet ilyen forrásműtől megtagadni nem lehet, éppen azért követelni is kell.

Mint sokszorosan úttörő vállalkozás, hozzá oly népies foglalkozás körében, mely átalakulóban, sokszorosan leáldozóban van — és tekintve a csökkenő életerőt is — érzem e rész hiányait, a melyeket, a mennyire lehet, pótolni fiatalabb erők lesznek hivatva. És bizonyára akadnak is, mert nyelvkincs mentéséről van szó, tehát a nemzet életének legsarkalatosabb eleméről. Ez hatalmas rúgó.

E rész jelentőségét a „Kiindulás“ szakasza fejti ki, a hol azok is fel vannak sorolva, a kik gyarapítólag működtek közre. Itt alább adom azoknak a neveit, a kik a meglátogatott pontokon szíves vendéglátó gazdáim és kalauzaim voltak. Ezeknek helységek szerint való felsorolása egyszersmind kifejtője utazásaimnak; de nem adja az egyes pontról való kirándulásoknak sorozatát, mert ez nagyon messze vezetett volna.

A jegyzék a következő, megjegyezve, hogy a *-gal jelzett pontokkal csak leveleztem; a † azt jelenti, hogy az illető azóta meghalt; a számban nem vagyok biztos.

Íme, a sorozat:

1. **Abrudbánya** (és a Detonata):
Boér Béla, polgármester.
2. **Alsórajk**:
Koller István.
3. **Andornak**:
Hebrony Alajos,
Mocsáry Lajos.
4. ***Apahida**:
Orosz Endre.
5. **Barcs**:
Spúr Jánosné úrnő.
6. **Bécs**:
Heger Ferencz,
Hoernes Mór,
Takáts Sándor,
Thallóczy Lajos.
7. **Békés**:
Csuta Lajos, révész,
†Wenkheim Frigyes gróf.
8. **Berlin**:
Krause Edward.
9. **Berzencze**:
Babócsay, tiszttartó.
10. **Biharilye**:
Molnár Károly, juhász,
Szabadhegyi Géza.
11. **Biharudvari**:
Thomm Béla dr.
12. **Brassó** (és Buces):
Benedek Gyula,
Förder Sándor,
Márk Dezső,
Méhely Lajos,
†Rombauer Emil,
Zakariás.
13. **Budapest**:
†Borovszky Samu,
Czerva Frigyes,
Koszkol Jenő,
Vezényi Elemér,
†Wartha Vincze dr.
14. **Bükkösd**:
†Jeszzenszky Ferencz.
15. **Csáklyó ill. Tavana**:
Szeöts Béla.
16. **Csász p.**:
†Németh Albert.
17. **Császa**:
Gaal Gaszton.
18. **Csenger**:
†Böszörményi Endre.
19. **Csik-Gyimes és Csongrád**:
Wágner János.
20. **Csokonya**:
Széchenyi Géza gróf.
21. **Csuza**:
Csányi Sándor.
22. **Dárda**:
Czingelly Árpád,
Szegszárdi Ferencz.
23. **Debreczen**:
Haranghy György,
Király Gyula,
Kovács József, polgármester,
†Simonffy Imre,
†Széll Farkas,
Zoltai Lajos.
24. ***Dinnyeshát-pusztá**:
Chernel István.
25. **Diszel**:
Saary testvérek.
26. **Ecsedi láp**:
Domahidy István.
27. **Erdélyiek**:
†Ugron Sándor,
Wass Béla gróf.
28. ***Erdődi uradalom**:
Galka István juhász,
Rábay Dezső.
29. **Felsőtárkány**:
Gesztos Lajos,
Samassa János.

30. **Fertő:**
Csörgey Titus,
†Kertész György, halász.
31. ***Firtos-Váralja:**
József János.
32. ***Grác:**
Peisker J.,
Schuchardt Hugó dr.
33. **Gyergyószentmiklós:**
Kovács Lajos.
34. **Hajdúhadház:**
Imre Gábor dr.
Kiss Gergely, gulyás
Simon Károly.
35. **Hajdúszoboszló:**
†Szívós Géza.
36. ***Hantháza-pusztá:**
Lányi Béla, a tótságon is.
37. **Hortobágy-pusztá:**
Király Gyula,
†Nánássy László.
38. **Ivád:**
Ivady Béla.
39. ***Jászság:**
Hild Viktor.
40. **Kálmánca:**
Schilhán, tiszttartó,
Szécheny István gróf.
41. **Karancs:**
Ledő István.
42. **Karczag:**
Madarász Imre,
Megyeri István, gulyás,
Rimaszombati uram,
Szilágyi Sándor, juhász.
43. ***Kassa:**
Puky József, ny. min. tan.
44. **Kecskemét:**
Dobos Sándor, gulyás,
Dobos József, gulyás,
- Jászi Viktor,
Kada Elek, polgármester,
Kelemen Jakab,
Zubornák József.
45. **Keszthely:**
Csák Árpád,
†Dunszt Ferencz,
†Hencz Antal,
Huszár Károly,
Illés Ignác,
Imrik J.,
Lovassy Sándor,
Takáts Imre,
Vutskits György.
46. **Kézdi-Vásárhely:**
Barabás Sándor dr.
47. **Királybocza:**
†Piovárcsi Károly.
48. ***Kisbaczon:**
Benedek Elek.
49. **Kisharta:**
Hauer Béla.
50. **Kiskunfélegyháza:**
Gerenday, őrnagy,
Kormos István, gulyás,
Póka, főkapitány,
Rádi, csikós,
Szerelemhegyi polgármester.
51. **Kisújszállás:**
Daday Jenő dr.,
Boleman István és Béla dr.,
Gál Kálmán, polgármester.
52. **Kolozsvár:**
Moldován Gergely dr.
53. **Kunszentmiklós:**
Baksay Sándor, püspök.
54. ***Laskó:**
Dömse Imre.
55. **Lengyeltóti:**
Paulinyi János,
Varga Béla,
Zichy Béla gróf.

56. **London :**
Kropf Lajos.
57. **Márkusfalva :**
†Máriássy Ferencz.
58. **Mernye :**
†Bertalan Alajos.
59. **Mezőkövesd :**
Bónis Bertalan.
60. **Muraszombat :**
Buzetti János, halász,
Czipott Zoltán dr.,
Kiss Elemér dr.,
Lukács Gábor dr.,
Olajos Gábor,
Sinkovics Elek,
Sinkovics Kálmán,
Úy Károly.
61. **Nádudvar :**
Fazekas Lajos,
Ludány Géza.
62. **Nagyenyed :**
†Csató János, alispán,
†Imreh Károly,
Szász József — 1914-ben
főispán.
63. **Nagyszalonta :**
Erdélyi Gyula,
Kertmeghy Sándor,
Lovassy Ferencz,
Nagy József.
64. **Németújvár :**
Dömötör Lajos.
65. **Nova :**
Viosz Ferencz.
66. **Ollár :**
†Szily Dezső,
Szily Kálmán.
67. **Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.**
†Beniczky Ferencz, főispán,
Halász Jenő.
68. **Peszéradacs :**
†Klempay Elek.
69. ***Rava :**
József Mihály.
70. ***Rea :**
Buda Ádám.
71. **Sárbogárd :**
Id. Madarász József.
72. **Somogy :**
Kacsóh Pál,
†Kund Jenő,
Makfalvay Géza, 1914-ben
főispán,
†Szécheny Imre gróf,
Vasdinnyey Aladár.
73. ***Sopron :**
Bunker J. N.
74. ***Szabolcs :**
†Ibrányi Zsigmond,
Józsa András dr.
75. **Szanda-pusztá :**
†Wodianer Albert báró.
76. **Szarajevo :**
Reiser Othmár.
77. **Szeged :**
Kovács János,
†Pálfi Antal, nagytyánás,
†Reizner János,
†Szabó Ferencz, tanyás,
Tömörkény István,
†Vőneki Pál,
Zámbó György.
78. **Székelyudvarhely :**
D'Iemár Károly.
79. **Szentmiklós-pusztá :**
Des Echerolles-Kruspér Sándor,
Szalay Péter.
80. **Szolnok :**
Kreutzer Balázs,
Lengyel Antal.
81. **Szombathely :**
†Beissig Ede.

82. Tárnok : †Deák Mihály.	88. Tyukod : Szalay Pál, gazda, †Uray Lajos.
83. Tarnócza : Szécheny Ferencz gróf.	89. Ungvár : Rónay Antal.
84. Torda : Wolff Gyula dr.	90. *Vaja : Schenk Jakab.
85. Tótkeresztúr : †Berke János.	91. Vámfalu : †Nagy Károly.
86. Túrkeve : Csató Sándor, †Fábián Mihály, juhász, †Finta László, szíjjártó, †Finta Miklós, számadó gulyás, Kenéz Béla, polgármester, Kenéz Zoltán, †Kis István-Kukora, gulyás, Kupa Árpád, †Maksay Mihály, gazda, †Simon Imre, Simon László.	92. Vázsecz : Szokoll Gyula.
87. Túrócszentmárton : Bódis Jusztin, Bulyovszky, †Lehoczky Vilmos, Rupprecht.	93. Végles : †Nemeskéri Kiss Miklós, Nemeskéri Kiss Pál.
	94. *Verebély : a Nécsey-család.
	95. Zala-Egerszeg : Csertán Károly, Szentmiklóssy Gyula, Szupics Antal.
	96. Zala-Szentmihály : Umszuner Lajos.
	97. Zenta : Dudás Lajos, polgármester.
	98. Znióváralja : †Akantisz Rezső.

A következő helyeket sokszorosan, vezetők nélkül, egyedül is járva érintettem :

99. Alsóhetény.	110. Domahida, Domahidi Istvánnal.
100. Bak,	111. Erzsébetváros.
101. Bakony,	112. Felsőlok,
102. Beleg,	113. Fülöpszállás,
103. Böszörmény.	114. Gölle,
104. Csalhó és Nagybagmász,	115. Gyetva.
105. Corba és Kriván,	116. Hetény,
106. Csóke,	117. Hétfalu,
107. Csukár havas, a Brassóiakkal.	118. Hódmezővásárhely.
108. Dobsza,	
109. Dolha, Hauer Bélával,	

119. Iharosberény,	139. Őszöd.
120. Jászkunság,	140. Pilishegy — Szász Józseffel,
121. Javorina havas, — Túrócziak- kal, l. 81.	l. 76.,
122. Kaba,	141. Pusztapödöri.
123. Kemend,	142. Rajk.
124. Királyhalma,	143. Skit, a Brassóiakkal,
125. Kiskundorozsma,	144. Stana,
126 *Kiskunhalas,	145. Szabadszállás,
127. Köveskál,	146. Szenna,
128. *Kupfalva,	147. Szentmiklós (Somogy),
129. *Lóvész.	148. Szoboszló.
130. Magyaratád,	149. Taszár,
131. Merény,	150. Tiszaabádszalók,
132. Mezőtúr,	151. Töröcsvár.
133. Mocsolád.	152. *Vacsarcsi,
134. Nagydobsza,	153. Vadé,
135. Nagyfalud,	154. Várfala,
136. Nagygéc,	155. Virágosvölgy.
137. Nyíregyháza.	156. Zalaapáti,
138. Orczi,	157. Zseliczség.

Az erdélyi részekben tüzetes kutatást végzett és végeztetett:

† PUNGUR GYULA a következő helyeken :

158. Apácza,	162. Ilyefalva,
159. Bodzamente,	163. Málnás,
160. Erdőszengyel,	164. Markod,
161. Hatodhegy,	165. Selye.

Ez a sorozat mutatja a kutatás helyrajzi kiterjedését is.

A halottaknak a szív mélyéből fakadó kegyeletem felmutatása után, még külön is meg kell emlékeznem azokról, a kik kiváló módon, magyaros és okos vendégszeretetőket is gyakorolva, hathatósan előmozdították működésemet és azokról, a kik osztoztak a fáradásban.

Hálám és köszönetem legelső sorban illeti DR. SEMSEI SEMSEY ANDORT, a kinek neve ott, a hol nemesnek, szépnak, a haza üdvére szolgálónak csendben, feltűnés nélkül való felkarolásáról van szó, már régen fogalommal vált. Nekem nem az anyagi részvétel, hanem az a tudat, hogy működésemet ismeri és helyesli, adta meg a legnehezebb helyzetekben is; azt az erkölcsi alapot, a melyen bizton és nyugton megállapodhattam és tovább működhettem, mindég hűségesen kitartva az ő legkedvesebb tárgya mellett: a természettudományok szolgálatában. A második, ki vele sokszor és sokban szövetséges és a magyaros megfontoltság mintaképe, buzdító és mérséklő egy személyben, az SZILY KÁLMÁN, a kivel a sors kedvezése igazán jó órában hozott össze és tette lehetővé, hogy nagy szervezőtehetsége keretében megszolgálhattam a mind hatalmasabban fejlődő és kiható kir. Magyar Természettudományi Társulatot, a mely ma már igazán „a maga lábán jár“. Életem büszkesége és megnyugvása ez — és ezt SZILY KÁLMÁN hűséges kitartásának és barátságának köszönöm.

A kiknek köszönhetem, hogy mélyebben betekinthessem a nagy ősfoglalkozásba, azok a következők: WASS BÉLA gr. *Szentgotthárdon*, az erdélyi Mezőség szívében; † WENKHEIM FRIGYES gr., egykor képviselő társam, ki uradalmainak *Békés* város mellett elterjedő részében és távolabb is, a mi könnyebben elérhető volt, magasra felelt, de a régít mégis jól fentartó, nagy gazdaságát teljesen feltárta; † WODIANER ALBERT báró, ki *Szanda* pusztájával hasonlóképpen tett; DES ECHEROLLES-KRUSPÉR SÁNDOR *Szt.-Miklós* pusztáján, LOVASSY FERENCZ Nagyszalonta körül ugyanezt tették; IVÁDY BÉLA, egykoron képviselőtársam, törzse fészket, *Ivádot*, nyitotta meg előttem és mély betekintést engedett a mátravidéki „*hadak*“ szerfölött érdekes és tanuságos viszonyaiba. Igen kitűnő vezetőim és tájékoztatóim

voltak *Karczagon* MADARÁSZ IMRE, egykor képviselőtársam, református esperes; *Debreczenben*: ZOLTAI LAJOS elsőrangú fáradhatatlan gyűjtő és kutató; †BERTALAN ALAJOS, a kegyesrend kitűnő jószágkormányzója, buzgó ethnografus *Merényén*; IMRE GÁBOR dr., Hajdúhadház orvosa és SIMON KÁROLY, tanítója; SZILY DEZSŐ Olláron, KLEMPAY ELEK Peszéradacson, ZÁMBÓ GYÖRGY Szegeden, NAGY KÁROLY, református pap, Vámfaluban, különösen a rovások körül és ugyanezekben a jeles kutató FISCHER KÁROLY, ki gyűjteményét átengedte; továbbá LEHOCZKY VILMOS, egykori képviselőtársam, Turócszentmártonban; D'EMÁR KÁROLY derék útítársam, a Székelyföldön végzett nagy gyalogolásban; BÓNIS BERTALAN főszolgabíró *Mezőkövesden* és *Tardon*; BAKSAY SÁNDOR, a reformátusok püspöke, *Kúnszentmiklóson*, kiről a „*Kiindulásban*“ külön is megemlékszem; MADARASSY LÁSZLÓ, a nomád pásztorság kutatója; VUTSKITS GYÖRGY tanár Keszthelyen, a halászatban írótársam és végül KROPF LAJOS, ki mint magyar mérnök, Londonban megtelepedve, sokszor beutazta az Indiákat és rendkívül becses anyagot szerzett a puliról. A szókincs rendezésében és a „correctura“ nehéz munkájában teljes odaadással SCHENK JAKAB adjunktus és HÁMORI MIHÁLY gondnok urak támogattak; a revízióban. GORKA SÁNDOR dr. első titkár úr. És le kell tennem a kegyeletes megemlékezés koszorúját még három tisztelt és kedves tájékoztatóm sírjára: az egyik márkusfalvi MÁRIÁSSY FERENCZ, a szepességi úr nemes prototypje; a másik KADA ELEK, Kecskemét város méltán híres polgármestere, az alföldi róna mintamagyarja és végre a harmadik IBRÁNYI ZSIGMOND a Tisza mellék igazi, régi úrvadásza.

De igaz! a sor csak akkor lesz teljes, ha még megemlékszem vezetőim és tájékoztatóim családjairól, a kik oly kedves figyelemmel voltak irántam — végül pedig megemlékszem életem hűséges párjáról, ki — a míg le nem

tört — osztozott fáradaimban és buzgón gyűjtötte nyelvünk tiszta, népies elemeit. Hála és köszönet mindenknek!

Ez azonban még nem végbúcsú, mert e szerény kötet után következik a néprajzi és néptani rész.

Még most is ki merem mondani: *akarom!*

Írtam Budapesten, 1914 január hónapban.

HERMAN OTTÓ.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
ELŐJÁRÓ SZÓ	V	Rétikaszka	19
—		Vesszőbárka	19
A KIINDULÁS	1	Kiolvasás	20
Ázsiai homoksivatag	3	Időjósítás	21
Hedin Sven	3	Pásztorlelkület	22
Stein Aurél	3	Önértet	23
Pumpelli	3	Nyomorúság	26
A nyelvkincs	4	Henczegés	26
Az ember eredete	4	Gyöngédség	27
Az eredet	4	A ló szeretete	27
A valóság	5	Lovasbetyár	29
Ősfoglalkozás	5	A petri gulyás	30
Ratzel verérelve	6	Csikósnóták	31
Tagányi véleménye	8	Pásztorszerelem	32
Horváth Ignác anyaga	8	Ellentét	33
Takáts Sándor véleménye	9	A káromlás	33
Pusztítók	9	A bölcseség	34
Szilaj pásztorság	9	Példabeszédek, közmondások	34
A tulipán	10	A szószeretete	51
Mikes Kelemen	11	A szószeretete beosztása	53
Színhatás	11	Irodalmi források	54
Kírgíz és tulipán	12	Segítők	55
Magyar és tulipán	13	Sorrend	56
Pásztornyelv	13	Függelék	58
Bitang, Petőfinél	13	Rövidítések és jelek	59
Bitang karó	13	A szószeretete	65
Nyájajuhász, képpel	14	A ház és tája	65
Telepedés, rakodás	14	Jároművek és részek	85
Juhsorrend	14	Lófogat és szerszám	106
Változatok	15	Debreczeni lófogatok	110
Konda és változatok	15	Debreczeni kocsi és igásszekér	112
Nehéz ustor	15	Lóhajtás	113
Ló szőre	16	A ház és szérűje	114
A kutya	16	Eke	114
Ember és kutya	16	Iga és befogás	117
Kutya, elnevezés	17	Ökörfogát és hajtás	123
Pásztor	18	Hangelemek	126
Tolókaszka	19	Rovás	127

	Oldal		Oldal
Mérték	132	Disznókergető	571
Vágószerszám	134	Disznóhívás	573
Kasza és sarló	138	Disznómondókák	575
Ironga, képpel	141	A szamar neve	577
Hangszer	143	A szamarról. Vegyes	577
Pásztorszervezet	145	Élősdiek	578
Pásztortanya	177	A lónál	578
Eszköz és ruha	209	A szarvasmarhánál	579
Ostor, ustor	220	A juhnál	580
Pásztorkonyha	225	A disznónál	582
Edény	234	A kutyánál	582
Tűzhely	232	Népies felfogás	583
Jószág	243	A kutya szótára	584
Szín, ill. szőr	253	A kutya szőre	591
Hangok	254	A kutya szólása	592
Coitus	256	Kutyaszólitás	593
Betegség, orvoslás	260	A puli, képpel	596
A föld és a nyíl	262	Terelés	597
A nyíl	284	Puliszótár	597
Kút és kopolya	289	Pulinevek	597
A ló szótára	298	Bajsz puli	599
A ló szőre	338	A pumi	599
A ló bélyege	357	Kutyanevek	599
Lónevek	359	A macska	622
Szarvasmarha szótára	385	ISMERET	624
Tej és termékei	434	Pásztorcsillagászat	624
Szarvasmarha szőre	439	Tájékozás	631
Szarvállások	453	Időjárás, időjósítás	632
Szarvasmarhanevek	461	Pásztorállattan	636
Bikanevek	462	Pásztormadártan	643
Tehénevek	463	Madárszótár	646
Ökörnevek	469	Madárnévrendszer	658
Bivaly	490	Fa- és bokorismeret	665
A juh szótára	493	Pásztorfüvészet	671
Juh szőre	521	Vegyes	687
Juhnevek	522	FÜGGELÉKEK	693
Füljegyek	524	I. Tót anyag, <i>Petényitől</i>	695
Juhtej termékei	526	Tót elemek, <i>Istvánffitől</i>	695
Juh hangelemei	538	Állatnevek, <i>Lányitól</i>	696
Kecske szótára	539	II. Oláh anyag, leginkább	
Kecske szőre	539	<i>Moldovántól</i>	697
Kecske hangelemei	540	III. Halászat	711
A disznó szótára	540		
Disznó szőre	563	Helyreigazítások	737
Disznónevek	565	Szómutató	741

1. A KIINDULÁS,
2. A PÁSZTORNyelv Hajlékonysága,
3. PÁSZTORLELKÜLET és
4. BÖLCSESÉG.

1. A KIINDULÁS.

Az 1909-ik évben kiadott előtanulmány, mely a magyarok nagy ősfoglalkozásának történetelőtti (praehistorikus) elemeit és köztörténetét tárgyalta,¹ „első beszámolóval” kezdődött. Az anyag gyűjtése közben, 1903-ban azonban megjelent HEDIN SVEN első, kétkötetes műve, mely az Ázsia szívében megtett tízezer kilométernyi utat tárgyalta² és későbbben 1908-ban megjelent STEIN AURÉL első tanulmánya, az ugyancsak Ázsia szívében a futóhomokba temetett városokról.³ Ezek a művek egész lényemet ragadták meg, a mi nagyon is érthető, mert hiszen a nemzet ősfoglalkozásait kutatva, folytonosan felötlöttek a Belső-Ázsiából származó analógiák. A hatás abban érte el csúcását, a midőn SVEN HEDIN-nél olvastam és rajzban láttam a *Lopnor* sívó homokjából napfényre került díszítéses farészeket, a melyek szembeszökő módon egyeztek és egyeznek a Zala és Somogy legmagyarabb pásztorainál dívó díszítési alakzatokkal.⁴ Különösen ez az egyezés bírt reá, hogy a beszámolóhoz függeléket csatoljak, a melyet következő szavakkal végzek:

„Azonban STEIN AURÉL — és itt hozzáteszem: SVEN HEDIN — kutatásai, a gyönyörű eredmény daczára, még csak első érintését jelentik a sivatagok világának. Föl kell tennünk, hogy ott, a korszakok menete rendén, kultúrák

Ázsiai homok-
sivatag.
Hedin Sven.

Stein Aurél.
Pumpelli

¹ HERMAN OTTÓ: A magyarok nagy ősfoglalkozása stb. Előtanulmány. Budapest, 1909. Hornyánszky Viktor.

² HEDIN SVEN: Im Herzen von Asien etc. Leipzig. Brockhaus. I. II. 1903.

³ STEIN AURÉL: Homokba temetett városok. Átdolgozta Halász Gyula. Budapest, 1908.

⁴ HERMAN OTTÓ: Előtanulmány XX. lap.

temetkeztek egymás fölé és — szerintem — ott nyugszik *a magyarok* „Őshazája“ és onnan ered e nép nagy fejlettsége“.

Nemcsak azon az alapon, a melyet Ázsia szívének kutatói nyújtottak, hanem azért is, mert a kultúrák temetkezésének föltevését, PUMPELLI R., Turkesztánban folytatott kutatásaival még százötvennél is több várossal növelte.¹

Ám ezeknek tárgyalása nem erre a helyre való; sorra következik ez majd az utolsó kötetben, a mikor az ethnographiai és ethnológiai alapok kifejtéséről lesz szó. Ez a kötet a maga egészében a *nyelvkincsnek* van szánva és a mit eddig érintettem, az csak némi szerves kapcsolat helyreállítása érdekében van mondva.

A nyelvkins.

Ez a szó: „*nyelvkincs*“, óriási szemhatárt varázsol lelkünk szeme elé. Óriási volta nemcsak a térre, hanem a mélységre is van értve. Szorosan véve, meg kellene ragadnunk a ma beszélő embert állatiságának állapotában és abban a pillanatban, a melyben az első tagolt hangot hallatja s azt a fogalom első csirájával kapcsolja egybe. És azután: az emberré alakuló lényt követnünk kellene fejlődése útján, nyomról-nyomra; haladásában, elhajlásában, sőt visszaesésében és süllyedésében is, eladdig a törzsig, annak elágazásáig, a melynek neve, mert szava „*magyar*“.

A kifejtett sorozatra csak gondolva is, agyunk veleje mintha megrendülne és azután összehúzódna, mert mintegy ösztönszerűen érzi, hogy bármelyik részét veszi elő a sorozatnak: a bizonytalanság meredezik reája; minden ingadozik és a hol biztos feleletet várunk, szembetalálkozunk a kétség kérdőjével, a bizonytalansággal?

Az ember
eredete.

Eredetileg melyik állatalakból fejlődött az ember? — íme, itt a bizonytalanság első kérdőjele! A földkerekség melyik pontján vette kezdetét? Mikor? Ha fejlődött, mely ok indította a fejlődés folyamatát? Milyen okok hatottak közre, hogy irányt vegyen? Mi volt a korszakok menetében az irány vagy irányok tartalma, lényege, változása — az okok oka, az eredmény? — elég!

¹ PUMPELLI R.: Exploration in Turkesstan. Carnegie Inst. Washington, 1905. Climat and History.

Azt az embert, a ki már a fejlődés útján van és halad — bármily kezdetleges legyen is az értelmi fok és ennél fogva a haladás —, ezt az embert már fel bírjuk fogni; el bírjuk képzelni a különbségeket, a melyek már akkor is egyénről-egyénnre föléledtek és megnyilatkoztak; azt is fel bírjuk fogni, hogy a közös sajátosságot, a legkezdetlegesebb társadalmi alakulat csiráit elvetették: de a kiindulást, az okok okát, azt az ember számára a titok sűrű leple fedi, melyet az eredettől fogva gyarló ember, föl nem lebbenthet. Hozzá sem férhet, mert hiszen saját eredetéről van szó, a melylyel szemben, erő helyett, csak gyengeséget, látás helyett csak vakságot érezhet: mert saját lénye megfejtésében önnönmaga fölé nem emelkedhet.

E tehetetlenségből meríti hatalmát a föltevés, a mely azután a tudás helyett felépíti trónusát és uralkodik azon, a kik visszariadnak a tudásért folyó harcztól. Már pedig ez a harcz az egyedüli, mely nyomról-nyomra több és több világosságot teremt s mely reátanította az igazi tudásra vágyó embert a kutatás módszerének kieszelésére, alkalmazására, ezáltal a valóság alapján tények megalapítására — és reátanította az önbírálatra is.

Ezekután a helyzet most már így alakul: mert az eredet, a kiindulás, a kezdet kezdete a kutató emberi elme számára titok és az is marad, nem ezt kell feszegetni, mert szükségképpen tevedésekhez vezet, hanem változtatni kell a módszeren, a kiindulás elvén: nem a sötétség, a bizonytalanság alapján kell indulni az eredet meghatározása felé, mert ez nem vezethet a célhoz, hanem a megfogható és meghatározható valósággal kell, mint szövétnekkel indulni és bevilágítani messze multak bizonytalanságába, homályába, mert ez az egyetlen mód, a mely a homályból világosságra vezethet.

A magyarok eredetének kérdését a megfogható és meghatározható valóság alapján megragadva, a feladat így alakul:

1. Meg kell határozni azokat a foglalkozási ágakat, a melyektől a nemzet élete és fennmaradása lényegesen függött, lehetőleg még függ.

2. Meg kell határozni azokat a mozzanatokat, a melyek az illető foglalkozási ágak üzésére lényegesek voltak.

Nem a hit, hanem a valóság.

A legrégebb foglalkozások.

3. A foglalkozási ágak történeti elemeit szigorúan viszonyítani kell a jelen, vagy a legközelebbi múlt pontosan meghatározható elemeivel, mert ez teszi lehetővé, hogy szilárd talajon haladhassunk.

Az ősfoglalkozások két ágazatában eddig végzett kutatások tanuságtételei így állíthatók fel:

1. A *halászat* ősi elemeinek az élőkkel való egybevetéséből szerintem a következő tétel szűrődött le:

*Bár honnan jött legyen a magyarság mostani helyére, halászó helyről kellett jönnie; az irányt véve, ez északkeletről dél nyugot felé tartott.*¹ Tanítja a mód, a szerszám.

2. Az állattenyésztés és az állattartás, röviden egybefoglalva: a *pásztorélet* ősi elemeinek az élőkkel való egybevetéséből minden kétséget kizáróan a *vándor* — *nomád* — *jelleget* állapítható meg; az irányt véve, ez is északkeletről dél nyugot felé tartott. Erre az utóbbi tételre a régiségből vett elemek az előtanulmány kötetében,² különösen a *szitytyákkal* való egybevetésből derülnek ki. A lehető teljes tárgyi bizonyítás a munka utolsó kötetének marad fenntartva.

A jelen kötet a *nyelvkincsnek* van szánva, a melyben már úgy is nagy jellemző erő nyilatkozik meg, ha a kutató csupán a „*verba valent usu*“ régi tételt fogadja is elvül és nem mélyed a szavak eredetének bonczolásába. Vállalkozásom természeténél fogva, engem a szavak *élő értelme* vezérel és kell, hogy ez vezéreljen; mert az élet lényeges jelenségeinek azonosságáról, ennek megállapításáról, az egészről van szó. A nyelvészeti vizsgálat későbbi feladat és másokra tartozik. Én az én helyzetemben RATZEL meghatározását³ tartom helyesnek és irányadónak, hogy t. i. a kölcsönnevő és a kölcsönadó elemek egykoron tartósan érintkeztek és hogy innen származik a nyelvi anyag kölcsönös átvétele, majd szerves összeforradása.

Úgy a mint önnönmagunkat ismerjük, tudjuk — s itt a népet értve — hogy alig képzelhető nemzet, mely köny-

Ratzel
vezérével.

¹ A *magyar halászat könyve*, a Kir. Magyar Természettudományi Társulat megbízásából írta Herman Ottó, két kötet, Budapest, 1887.

² A *magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok*. Írta Herman Ottó, egy kötet, Budapest, 1909.

³ RATZEL, dr. Friedrich: *Völkerkunde*, Leipzig, 1888.

nyebben elfogadná az idegen szót, könnyebben beforrasztaná saját nyelve egyetemébe, mint éppen a magyar. Éppen azért az átvételeknek a kimutatott súlyt tulajdonítani nem lehet. És alig van nemzet, mely könnyebben elhagyogatná azt, a mi tárgyi ethnographiai tekintetben ősi kincs, mint éppen a magyar. Ez nem mint megrovás van mondva; sőt ellenkezőleg: ez az illeszkedő tulajdonság nem kis mértékben megkönnyíti az egészben csekély számú nemzet megmaradhatását, mert nem alkot tárgyi ellentéteket ott, a hol hatalmas elemek áramlata úgysis ostromolja. De ennek viszont az a gonosz oldala van, hogy a sajátosságok eltűnése, vagy elmosódása nagyon is megnehezíti a kutató munkáját.

Ez az elmosódás volt oka annak a mohóságnak, a melylyel az ősfoglalkozások kutatására és ebben a magyar néprajzra vettem magamat, melylyel legelőbb a halászatot ragadtam meg s fejlesztettem a fő műig: „A magyar halászat könyve“ címűig. Utóbb átmentem a nagy ősfoglalkozásra, a pásztoréletre.

Ősfoglalkozások kutatása.

Az egész működésben, mint vezércsillag az világított előttem, hogy ezekben az ősfoglalkozásokban, melyeket a legtípikusabb magyar elem üzött, maradhatott meg — és maradt is — legtöbb az ősi jellegből, mely mint ilyen, a nemzet messze multjára sugárzik vissza — el, az eredet felé.

Az első lépést 1885-ben tettem, az első magyar országos kiállítás alkalmával. A bemutatott halászati szerszámgyűjtemény alkotta meg a magyar tárgyi néprajz alapját is, méltatásban részesült, ki is adtam katalógusát, kis könyv alakjában, három nyelven.¹

A kik akkor mellém állottak: DR. SEMSEY ANDOR és SZILY KÁLMÁN, ma is velem tartanak. Akkoron teljes férfierőben voltunk, ma rajtunk az aggság; de a magyar érület nem gyengült.

¹ I. *Ősi nyomok a magyar népies halászatban.* 34 rajzzal. Budapest, 1885.

II. *Vestiges des temps préhistoriques des Hongrois d'après leurs engins de pêche populaires actuels.* U. o. 1885.

III. *Urgeschichtliche Spuren in den Geräten der ungarischen volkstümlichen Fischerei.* U. o. 1885.

Tartozom BAROSS GÁBOR emlékének annak kijelentésével, hogy célzatomat azonnal megértette és helyeselte.

E kis könyvből, mint mustármagból sarjadzott a ma már lüktető magyar tárgyi néprajz, a melylyel mindaddig senki sem foglalkozott.

A hol még a dologra nézve bizonyos kétségek lapangtak, azok eloszlottak az 1896-ik évi országos ezredéves kiállításon bemutatott gyűjtemény hatása alatt, mely az évezred határán, 1900-ban Párisban is megtette hatását és itt Budapesten a meghívott külföldi szaktudósok részéről külön elismerésben részesült.

Tagányi
véleménye.

Ekkor írta nekem történeti tudományunk erős harczoza, TAGÁNYI KÁROLY, kiben a kutatás sorrendje iránt kétségek éltek, 1897. évi márczius 27-ike alatt, önkéntes elhatározásból, a következő szavakat: *„Tanulmánya¹ teljesen meggyőzőttl arról, hogy itt (nálunk) első sorban a pusztuló ethnographiai anyag haladéktalan megmentésére van szükség. Tökéletesen igaz s ennélfogva a levéltári anyag felkutatása teljesen másodrendű dolog“.*

Horváth Ignác
gyűjtése.

A viszonyok azonban nagyon kedveztek a vállalkozásnak. A míg magam számos jóemberemtől és DARÁNYI IGNÁCZ, akkori földművelésügyi miniszter intézkedésétől támogatva újból és újból kirándulhattam az ország különböző részeibe közvetlen kutatások megtételére, a tárgyi és nyelvi anyag felgyűjtése érdekében, addig éppen TAGÁNYI KÁROLY irányítása mellett, a páratlan szorgalmú, fájdalom oly tragikus véget ért HORVÁTH IGNÁCZ, halomra gyűjtötte a történeti adatokat, úgy, hogy lehetővé vált — már sürgetők megnyugtatóására is — a történeti anyag rendezése, bevezetése s egy külön kötetben való kiadása, mely kötetnek czíme a következő: *„A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok stb.“* 1909.

E kötetben benne van minden, a mit akkor, a szintén tőlem megállapított ősemberre vonatkozólag megtudtunk, a mi tehát Magyarországra, mint területre nézve, őstörténeti, a palaeolith kor emberére vonatkozott és a mi Európa areopágusa előtt be is vált. Benne van az is, a mi a

¹ „Az ősfoglalkozások. Halászat és pásztorélet stb.“ 1898.

Skythák, vagy magyarán: „Szittyák“ nomádságából a görög írók tanúsága alapján ide vonható, és benne van a viszonyítás a szittyá és a magyar nomádság elemei között is; végre benne van az, a mi a IX-dik századtól kezdve a XIX-dik századig bezárólag, mint okiratos történet bevezethető volt és így a köztörténetet alkotta meg.

De mindezeknek daczára érezni lehetett az anyagban kifejezett folytonosság szakadozottságát, melynek okát buzgó, a népies elemek iránt oly fogékony történetírónk, TAKÁTS SÁNDOR, így fejtette ki: „A XVI-dik és XVII-dik században a népesség legmagyarabb része állattenyésztéssel foglalkozott. A XVII-dik század végén ez majdnem teljesen megsemmisült. A XVIII-dik században a földművelés sorra elhódítja a földet az állattenyésztés elől. Mivel pedig a régi állattenyésztés emlékeit nem jegyezték föl, *tömérdék szó, kifejezés, szokás feledésbe ment, megsemmisült*“.

Takáts Sándor
felfogása.

A történeti igazság itt annak megállapítását követeli, hogy az állattenyésztés rettentő pusztulását nem az akkor már szorongatott török okozta, mert ez eredettől fogva már saját érdekében is jól meg tudott férni a magyar *nép-pel*; hanem okozta az a kegyetlen gyűlevézség, a mely a szent kereszt és a keresztyénség védelmének örve alatt, végig dúlta, végig sarczolta és harácsolta Magyarországot.

Ki pusztított a
XVII. század-
ban?

De mind ennek daczára mondom, a megsemmisülés nem vehető a szó legszorosabb értelmében olyannak, mert fennállott akkoron a magyar Alföld nádas, gyékényes, mocsaras, ingó lápoktól, szíkektől, homokoktól megszakított világa, kész és be nem vehető menedéke a siserahadtól és egyébétől szorongatott magyarságnak, a mely a természetnyújtotta védelmet mesterileg fel tudta használni, mert vérében volt, mert az ősiségből hozta át a saját javára. És ez a világ nemcsak az embernek, hanem vagyonának, gulyáinak, méneseinek és egyéb nyájának is biztos menedéke volt.

Innen kelt azután az a pásztorság, a melynek nevét a közelmúltig is a „szilaj“ jelezővel illették. Ezek a pásztorok őrizték a „szilaj jószágot“, a mely jelző inkább az állapotra, mint a tulajdonságra vonatkozott, mert azt jelentette, hogy a pásztor és a jószág éven át nem látott fedelet, hajlékot; nem került tető alá, hanem kiállotta a szabadban

Szilaj
pásztorság.

az idő minden viszontagságát s így istenigazában kőke-
ményre edződött.

Ennek a pásztorságnak senki sem írta meg történetét, senki sem kutatta, gyűjtötte össze nyelvkincsét, a melynek az egész helyzetről fogva, éppen oly gazdagnak, mint sajátosnak kellett lennie; ez tehát veszteség. És ha valami kevés még megkerülhet, úgy mindenesetre a törvényhatóságok régi gazdasági, bitang és egyéb jegyzőkönyveiből fog kerülni, a melyek eleddig kevesebb becsben állottak nem egy történetíró szemében, a ki a hatalom fényében látja a nemzet életét s kicsinyli, kevesli azt a szintáját, a mely telve van munkával, verejtékkal, áldozattal és szenvedéssel — de éppen azért a nemzet életét jelenti.

A tulipán
Leunisnál.

Mielőtt hogy most már a szöszedet némi elemzésére áttérnék, álljon itt — némely eljárás menetére — egy példa, mely alkalmas a messze múltba is bevilágítani. A példát a *tulipán* szolgáltatja, melyet LINNÉ „*Tulipa*“ név alatt vezetett be fűvészete rendszerébe. Magát a nevet véve, a min-
dég megbízható DR. JOHANNES LEUNIS ezt így származtatja:¹
„Soll von *Tulipant* abgeleitet sein, worunter die Türken ihren Turban (Kopfbedeckung) verstehen, oder von τολόπη, welches Knäuel und auch eine Kürbisart (Türkenbund²) bezeichnet“. A magyar népnél a tulipán nemcsak ismeretes, még a legény szeretője is „rózsám, *tulipántom*“ — hanem mint díszítmény teljesen a nép vérében van: ezernyi alakzatban mint himzett díszítmény, mint festett, faragott alakzat fordul elő, sokszorosan stilizálva. A legmagyarabb mester-
ségekben a legkülönbözőbb tárgyakon ott a tulipán; szűcs-
nél, szűrszabónál, szíjgyártónál szerte dívik; sőt még a közelmúltban a magyar sarut készítő csizmadia is kiverte készítménye sarkára a kecskerágó bokor³ sárga fájából készített szögekkel a *tulipánt*, e nélkül nem is tartotta minden-
korai remeklését tökéletesnek. Az iparfejlesztés legújabb mozgalma is e virág jegyében indult.

¹ LEUNIS JOH.: „Synopsis der Pflanzenkunde“ etc. etc. Hannover, 1877. II. p. 1111. Note 10.

² U. o. p. 645, § 426. *Cucurbita verrucosa* L. Note 6.

³ *Evonymus europaeus* L.

Honnan e jelenség?

GOMBOCZ ZOLTÁN, ki az ifjabb magyar nyelvész-gárda lelegelejéhez tartozik, hozzám intézett levelében így származtatja a tulipán nevet: „A szó őse a persa *dülbend*, *dülbend*, a köznyelvben *tülbend* is = *turbán* és *tulipán*. Innen átke-rült az olaszba: *tulipano* (velencei ol. *dulipàn*, *tulipàn*, piemonti bolognai *tulipàn*); az olaszból a magyarba.“¹ Ez lényegben egyezik LEUNIS nézetével, ki szintén a turbánt hozza fel. Az eredet tehát *keleti*. A magyar egyes előfor-dulás más sorba tartozik: *nem társas*.

Vegyük most már más oldalról, hogy a fajhoz jussunk. Itt elsőnek üdvözölhetjük II. RÁKÓCZY FERENCZ hűségését, ki urával a számkivetést megosztotta, a kedves levélfíró: MIKES KELEMENT. Ez 1739-ben küldetésben Bukarestből Jászba lovagolt és az utóbbi helyről június 21-én ezt írja: „Gyönyörűség volt a mi utazásunk és egy menyasszony gyö-nyörűséggel járhatott volna velünk, mert Bukaresttől fogva egész Jászig, csak a sok külömb-külömbféle szép virágon járt volna; mindenütt a mezők be voltanak terítve virágok-kal, hogy csak a *szegfűre* és a *tulipánra* léptek lovaink“.

A fajra nézve azután a kiváló fűvész, DEGEN ÁRPÁD DR. — kinek revizióiért nagy hálával tartozom — 1910 szeptember 23-án kelt levelében így nyilatkozott: „Minthogy annak a vidéknek flórája ismeretlen, csak sejtem, hogy a faj a *Tulipa Biebersteiniana* R. et S. lehetett. Á szegfűvek közül MIKES csak a legkorábban virítót láthatta, a *mezeit* (*Dianthus campestris* M. B.), a *rétit* (*D. pratensis* M. B.), vagy a *homokit* (*D. sabuletorum* Heuff.); ezek közül a legutóbbi nyílik legkorábban“.

Következik most már néhány szó a színhatásról.

Erről ROZKOŠNY, Oroszországról írott művében² így nyilatkozik: „Minthogy a puszták világában a télből a tavaszba való átmenet hirtelen, a pusztát csakhamar ellepi a friss, buja fű, melynek jelleget kölcsönöz a *Kowyl* — azaz: *árvaleányhaj*, *Stipa pennata* —; e mellett milliónyi millió *tulipán* nyitja színes kelyhét és adja a szín tengerét.“

¹ Levélben és a Magyar Nyelv 2:263. igen tűzetesen.

² ROZKOŠNY: „Rusland, Land und Leute IV.“

Almásy.

A színeket megnevezi ALMÁSY GYÖRGY DR.¹ „A midőn — írja — a *tulipán* (*Tulipa altaica*) éppen virágozni kezdett — a hét folyam tájain — daczára a kissé nyomasztó egyhangúságnak, az ezernyi ezer, karcsú száron ülő *sárga* vagy *piros* virág igen kedvesen festett, mintha valami nagy, tarka, piros-sárga és zöld szőnyeg volna a pusztákra kiterítve“.

Radde.

RADDE,² a híres utazó a *tulipánözön* színéről és benyomásáról így ír: „Perekoptól és Tšungártól északra alkalmam volt óriási tulipánmezőket szemlélhetni. Az kétségtelen, hogy a vadtulipán-mezők [a legpompásabb látományt alkotják. A színek oly tiszták és változatosak, hogy ily színpompa a *társásán élő* növényeknél csak ritkán szemlélhető. Az általános, világos-*chrómsárga* színt, mely a tulipánoknál leginkább uralkodik, sokszorosan felváltja az égő *cinóbervörös* vagy a *karmazsin* szín. Ritka a halavány *viola* és még ritkább a *fehér* . . . Azonban a mily remek e tünemény, oly mulékony is. Sokszor elég egy déli óra melege, hősege, hogy beláthatatlan terület színpompáját tönkretégye. A tünemény legfeljebb 3—4 napon át ragyog, tetőz; e tetőzés után a szárazföldre konyulnak s a széles levelek hamar elszáradnak. Már május közepén csak nagy fáradtsággal bírtam a tulipánok nyomát a fűben felfedezni“.

Kirgiz és tulipán.

A mult — XIX-ik — század szerzői nagy kedvvel írnak arról, mennyire vágyik a Kirgiz, hogy telelő helyéről a pusztá szabadságába kivonulhasson, a tavasz pompájába, melynek ragyogó elemét a vad tulipán alkotja. A pompát látva, a Kirgiz nagy kedvében meghempereg a virág-szőnyegen, mint az arktikus tájak népe a vakító fehérségű friss hóban . . .

Magyar és tulipán.

El kell fogadnunk azt, hogy a Magyarok egykoron és tartósan alá voltak vetve Ázsia pusztáin a színpompa hatalmas benyomásának, bevették az alaki részt is lelkületükbe és az egymást követő nemzedékek azt egymásra átörökölték. Így maradt meg a nemes virág a nép lelkületében és művészetében mind e mai napig.

De az eredeti magyar név, melyik volt és hova lett?

¹ ALMÁSY GYÖRGY DR.: „Ázsia szívében“ stb. Budapest, 1903.

² RADDE: „Versuch einer Pflanzenphysiognomik Tauriens“, p. 220.

Az új területen meglepedve, itt tavaszkor nem köszöntötte a népet a tulipánszőnyeg s a név elhalványodott. Az olasz papok, a kik a magyarságnál történeti szerepet játszottak, ismerték a kerti tulipánt — s a nép elfogadta a nevet, a melyhez kötött alakzattal és színnel, lelke ősi soron telve volt.

A természet hatalmával mindig számolnunk kell!

Ezekután következik az ősfoglalkozások szószedetének jellemzése.

Ez a szószedet nem *szótár*, a szó közönségesen bevett értelmében, mely egyetlen szószorozatot alkot, mely az A betűvel kezdődik és a Z betűvel végződik, s a melynek tagozatai a betűk rendje, egymásutánja szerint alakulnak, a mikor minden szó lehetőleg csak a maga értelmét szolgálja és a vonatkozások a lehető legszűkebb körre szorítkoznak.

2. A PÁSZTORNYPÉLV HAJLÉKONYSÁGA.

Az *ősfoglalkozások szószedete* más. Itt az egyes szó a maga jelentésével beleilleszkedik egy határozott fogalmat alkotó körbe, a mely körben a szavak összessége a kör egységes fogalmát megállapítja. A *bitang* szó egymagára nézve nem kimerítő, az ősfoglalkozásban azonban szűkséges. Az emberre nézve meghatározta a magyar Alföld legjobb ismerője, PETŐFI SÁNDOR, a „*Talpra magyar*“ című riadójának egyetlen sorával, helyesebben e sor két szavával:

Sehonnai bitang ember

.

Ez az emberre vonatkozólag kimeríti a közkeletű fogalmat. A magyar pásztorságnak és a bitang jegyzőkönyvet kezelő hatóságnak, következő nyelvkincse van a bitang kifejezésére: *barangoló, csatangoló, csavargó, eltévedett, kóborló, kószáló, tilosbajró, urahagyott, uratlan, uravesztett*.

A meghatározást élesebbé teszi az a körülmény, hogy a nomád állapot egyik legjellemzőbb maradványa, a bugacsmonostori *cserény* mögött, időmben is, keményen le volt

Bitang,
Petőfinél.

Bitang karó.

verve a *bitangkaró*, mely arra szolgált, hogy a cserény közelébe jutott kóborló, tehát *bitang* jószágot hozzákössék, míg gazdája akadt vagy — nem akadt. Egy mellékshivatása a bitangkarónak pedig az volt, hogy a szegénylegény is hozzákösse lovát, a míg a cserényben mulatott. A legszabatosabb meghatározást pedig az nyújtja, hogy a Kiskunság némely pontján a karónak neve egyszerűen *bitó* volt.

Nyájajuhász.

Beléereszkedve a juhászatba, a következő szószedetekhez jutunk! az alapfelosztás ez: *fejős juhász, ellető juhász, bárányos, meddő juhász, ürös, kosos- és végre nyájajuhász*. Az utóbbinál meg kell állapodnunk, mert a közelmúltig a legtisztább nomád volt. Kecskemét táján a homokok körül, tehát az ázsiaival analóg területen, legeltette nagy, kizárólagosan ürükből álló nyáját; volt teljes bojtárszervezet mellett, harminczig való számara, mely a czókmókot felváltva hordta.

A területet kiszemelte a számadó bojtár, ki legott kopolyaásáshoz fogott, hogy mikorra a nyáj és a számadó megérkezik, legyen ivóvize embernek, jószágnak mind közönségesen.

Telepedés —
rakodás.

A mikor a nyáj megérkezett, a számadó a legalkalmasabb helyen letűzte az ásót, kivette a ragyogóra csiszolt ivókolompját s reáborította a letűzött ásónyel végére: ez volt a helyfoglalás jele.¹

Evvel letelepedtek, főztek és legeltettek, a míg a legelő jó volt. Elérkezvén a helyváltozás ideje, a számadó levette az ivókolompot, kiadta a rendeletet: „*rakodjatok!*“ mire a számár teher alá került s az elvonulás megtörtént.² Ennek még részletei vannak, a melyek majd az utolsó kötetben lesznek előadva — ha megérem.

Juh sorrend.

Már Mezőtúron így oszlik meg a tagoltság: *bárány-falka, tokjófalka, ürüfalka, kosfalka, heverőfalka, közös-falka*. A falka egyazon tulajdonosé, mint *Szóllóssy-falka, Arany-falka*; az összesített falkák alkotják a nyáját.

Kor szerint a sorrend Kun-Szent-Miklóson így alakul: *bárány, jerkebárány, kosbárány, toklyó*, — még nem

¹ *Kada Elek* elhunyt jóemberem megállapítása.

² U. attól.

fogant — *apácza* = meddő; *czanga*, *fiavesztett*, *űrű* — metszett; *kos*, *juh*.

Az erdélyi részben a tagozódás, a nyelvi változatok és az idegenség benyomulása miatt így alakul: *anyajuh*, *kos*, *bayka*, *berbécs* a metszett űrű a latin *vervex*-ből idomítva;¹ *berke*, *birke*, *biszke*, *bürge*, *bürge juh*, *czáger*, *czajger*, *czanga*, *czikjuh*, *czire*, *csanga*, *diszke*, *diszke johó*, *diszke juh*, *diszke juhacska*, *diszkó*, *dőszke*, *dűszke*, *fejő*, *fejős juh*, *fürtös juh*, *göncz*, *gubás juh*, *gyeles*, *ih*, *ihocska*, *jerke*, *jarka*, *johó*, *johók*, *juhocska*, (*kaptyül*), (*kellány*), (*kerlan*), (*kirlán*), (*killán*); *kostoklyó*, (*mátor*), (*mihóra*), (*miora*), (*mióra*), (*mijora*), (*inijóra*), (*millora*), (*millóra*), *möndöle*, *möndölecske*, (*nyivor*), (*oaie-buccie*), *öreg juh*, (*pleketor*), *suta juh*, *száradott juh*, *szarvas juh*, *sztromga juh*, *üvecs*, *yeh*. A rekesztett nevek idegenek, de használatban vannak.

Változatok.

Már most is meg lehet vallani, hogy itt a nyelvnek bő forrása buzog és összefüggésben adva, világosságot terjeszt.

De folytassuk még egy kevésbé.

A disznóra vonatkozó sorozat a *kan*, *kocza*, *malacz*, *süldő* és *ártány*-nyal nincs kimerítve, mert a tagozódás így alakul: *artán malacz*, *artán süldő*, *ártány* — már 1247-ben — *disznófén*, *göbe*, *gönne*, *gönne malacz*, *gönne süldő*, *kancsi*, *malacz*, *mancsi*, *süldő*, *südő*, *südü*, *süjdő*, *süldő*, *sütkő*, *verő diszno*, *verő malacz*, *wi zildew disznó*, (*süldén*), *valasztási*, a csecstől elválasztott; de kiválasztott is.

Ehhez a sorozathoz illeszkedik a pásztorszervezet, például *Nagyszalontán*: *kondás-számadó*, *kanos*, *koczás*, *süldős*, *malaczos*, *ártányos*, *fiadzós*, *kutriczás*.

Kondás és változatai.

És ha legfőbb terelőszerszámját, az ostort vesszük, akkor ennek neve *nehézustor* és ha a nyelen kezdjük, a mesterszavak így alakulnak:

Nehéz ustor.

Karszj, *nyel* ennek *fogóvége*, *dereka*, *telkesvége* ezen *kengyel*, *telek*, *forgó*, *ostortöve*, rajta *pillangó*, következik az *ostor dereka*, *tőcsapója*, *csapója*, legvégen *sudara*. Karikás az ostor akkor, a mikor a töve és telke közt karika van, vagy karikák vannak.

¹ Ezt a származást az újabbkori írók elhanyagolták, majd űrűnek, majd kosnak vették.

Ló szőre.

A színérzék élessége megnyilatkozik, például, a lovak színeinek, helyesen: *szőrének* megkülönböztetésében. Így a ló leggyakoribb szőrszíne a *pej*, változatai pedig nagyjából ezek: *arany-, barna-, fakó-, meggy-, mocskos-, mogyoró-, piros-, sölét-, szattyán-, tüzes-, világos-pej*.

A nyereg mesterszavai ezek: *Kápa, nyeregbunda, körösztvás, körösztvaskötés, szárnya, izzasztóbűre, felrántója, vakcsattja, hevedere, kengyelvasa, kengyelszíja*, és még: *szügyellője, farmatringja*.

A marha szarvállása: *balcsákó, bodor, bűváros, csákó, csobán, főnnálló, hegyes, kajla, kupak, lant, molyos, pörge, senye, sodró, szélescsákó, villás* stb. szinte kimeríthetetlen sorozat.

A kutya.

A magyarságra nézve legjellemzőbb az, hogy mindent megnevez; áll ez az egészre és részleteire. Lovának, ökrének, juhának, disznójának meg van a maga neve; a kutya elnevezéseiben pedig egész kedélyvilága nyilatkozik meg. Mielőtt hogy erre vonatkozólag mutatványt adnék, van külön megjegyzésem a kutyára nézve.

A társadalom, mondjuk városi része, érezhetően elfordult a kutyától. Közbiztonságát reábizza a közrend hivatalos őreire, a kik lehetnek válogatott, kötelességtudó emberek, de szimatjuk és hallásuk a kutyáéhoz képest, mint mondani szoktuk, semmi. A két tulajdonsághoz csatlakozik a harmadik, mondhatni az ébren való alvás: a legkisebb nesz és a házőrző talpon van és hangot ad. Erre képtelen a közbiztonság legpéldásabb őre és a legfinomabb, legszilárdabb angol lakat vagy zárókészülék.

Ember és kutya.

HEHN VIKTOR¹ helyesen mondja, hogy a kutya mindenestre az az állat, mely az emberhez *abban* a megmérhetetlen multban, elsőnek csatlakozott, és tegyük hozzá, teljesen alávetette magát gazdája indulatjának. Követte a forró égővtől a sarkok örök jegéig, hűségét nem törte meg a legrettenetesebb inség sem, megosztotta és megosztja gazdájával a jólétet és a végső nyomort — és nemcsak gazdáját, hanem egész családját, minden bizalmas ismerősét szeretetébe és oltalmába fogadja.

¹ HEHN V. Culturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien nach Europa, 1902, p. 454.

Kutya nélkül a legjobb pásztor sem vállalhatna felelősséget a reábizott nagy értékekért, a melyeket egy egy gulya, egy egy nyáj képvisel.

A kutya nemcsak terelő, hanem védője is az éberségére és bátorságára bízott nyájnak, és azt a kevés nyugodalmat, a melyet a pásztor talál, a melyre teste reászorul, a kutya éberségének és hangadó tulajdonságának köszönheti.

A pásztor ezekért meg is becsüli kutyáját.

Az bizonyos, hogy a kutya sajátos betegsége a veszettség rettenetes baj és jaj annak, a ki áldozatul esik neki. A mióta azonban a zseniális franczia, *Pasteur*, megtalálta és a társadalom javára fogamatba vette biztos eljárását, a baj terjedelemben folyton csökken. És végtére is: mik azok az elszórt esetek és áldozataik a modern, tömegeket irtó és valóban rettenetes betegségekhez képest, a melyek országok statisztikai kimutatásaiban a halálozások rovatait megtöltik!? s a melyek ellen nincs orvosság!?

A magyar pásztor és a közrendű ember is, kutyáját hivatásához illően nevezi meg. A derék komondort nem nevezi soha például: *Viganó*-nak és a semmifajta csahost, például: *Duná*-nak.

Elnevezés.

Az lévén a hite, hogy ha folyónak a nevéen szólítja komondorját, úgy ez nem vesz meg, ehhez képest kifejlődött az a hit, hogy a folyónévnek védő hatalma van a veszettség ellen s ilyen neveket adott java ebeinek, kik erejüknel fogva különösen veszedelmesek voltak. Kapcsolatos ez a hit a veszettségnek azzal a tünetével, hogy az eb akkor irtózik a víztől. Tehát a nevek ilyenek: *Berettyó*, *Bodrog*, *Dráva*, *Duna*, *Maros*, *Sajó*, *Sió*, *Szamos*, *Tisza* — leggyakrabban — *Tatros*, *Tömös* stb. — Abból az időből, a mikor a magyar fiúkat még Olaszországba vitték katonáskodni, kerültek a magyar kutyák sorába az *Arnó*, *Tebró*, *Rénó* stb. Urak szájáról felszedett nevek: *Hector*, *Lord*, *Pamina* — a XIX. században igen elterjedt —, *Plúto*, *Szultán*, sőt *Wasszer*. — Humoros magyar nevek: *Nemaz*, *Mitvisz*, *Migondja*; a divatot gúnyoló: *Krinolin*, *Tunika*, *Viklér*. — Egyebek: *Akármi*, *Halgass*, *Hallode*, *Jeszesz*, — valami Jézust emlegető németre szabva: *Kabát*, *Kaczabány*,

oroszl téli felöltő, az Alföld főhelyein: *Kaczabáj, Kávé, Kalács, Kiaz, Kivigyáz, Klapecz*, tőt fiú; *Hurka, Hallgass, Mitlátsz, Mizörög, Nemaz, Taládd-e* — talál el; *Tepertyű, Veddrád* stb. Az e nevekből származó sok furesa helyzet nagy mulatsága a bojtárságnak.

KRIZA JÁNOS „Vadrózsáiban“ a régi kiadás 391. oldalán 171 kutyanév van kimutatva, köztük a főfolyók, mint a Királyhágón innen; ott van aztán *Becsület*, a *Prikulics* és hasonló.

A magyar pásztor legnevezetesebb terelő pásztorebe: a *puli* és mellette a *pincsi* is, a szószeretben van jellemezve és külön tárgyalást kíván.

Az egész névadásból kicsillan a tréfa, a humor és a tisztesség tudása.¹

Pásztor.

Itt meg kell jegyezni, hogy noha a magyarság mindenkor állattenyésztő — *történetileg* a végső határig, tehát 890-ig visszamenve, már rendezett viszonyokra valló állapotban volt² — a *pásztorra* egyetemes *magyar elnevezése nem volt*. A latin *pastor* nevet a latinítás korában kapta és ezt a nép elfogadta. Az elnevezések rendszere egyezett az állatfaj tenyésztett csoportjának lényegével; de tovább is tagozódott. Kor és állapot szerint ötféle pásztora is volt egyazon állatfajnak, mindegyik névleg megkülönböztetve. Betűrendben a sor így alakul: 1. *Ártányos*, 2. *Bárányos*, 3. *Bikás*, 4. *Bivalyos*, 5. *Csikós*, 6. *Csödörös*, 7. *Csürkés*, 8. *Ellető*, 9. *Esztrengás*, 10. *Falkás*, 11. *Fejős*, 12. *Garabós*, 13. *Göbolyös*, 14. *Gulyás*, 15. *Kanász*, 16. *Kanos*, 17. *Kecskés*, 18. *Kondás*, 19. *Koczás*, 20. *Kosos*, 21. *Malaczos*, 22. *Meddős*,

¹ Érdekeség okából álljon itt az a tizenkét kutyanév, a melyet DALSBÖ, a budapesti állatkertben, 1913 telén tartózkodott karaszjoki lapp karaván vezetője, kérésre CERVA FRIGYESNEK, régi jó emberemnek, tollba mondott: *Biana* = kutya (FRUS J. A.: „Lexicon Lapponicum 1887; *Baena*, genit. *Baednaga*) — *Tzoaaris, Girgés, Roomni, Ranni, Tschinges, Digaae, Delko, Tsaopis, Baalefi, Doarischi, Tschama, Chopi*. Erre a névsorra ugyan bajosan alapította volna egykori SAJNOVICS JÁNOS a lapp-magyar nyelvazonosságát. Megjegyzem, hogy Angliában megtelepedett hazánkfia, KROFF L. szerint, az eb neve Indiaszerte *kutta*; MUNKÁCSI B. szerint Vogul: *kūtuw*, Mordvin: *kutu*, Perm: *kuti*, Votják: *kučapi*, Észt: *kuts* (Árja és kaukázusi elemek stb. 1901).

² Előtanulmány, 1909, p. 118.

23. *Nyájas*, 24. *Ökrös*, 25. *Rideg*, 26. *Sőrés*,¹ 27. *Süldős*, 28. *Tehenes*, 29. *Tinós*, 30. *Ünős*, 31. *Ürüs*, 32. *Üszös*.

Hogy mennyire vegyültek a pásztori nevek a magyarság társadalmi szervezetébe, ezt a Csongrád, Bács, Bodrog, Borsod és Zemplén megyék XVI-ik századbéli dézsmá lajstromaiból vett sorozat világítja meg, ú. m.: *Bacsa*, *Bacsó*, *Bakos*, *Bárán*, *Bárány*, *Bárányos*, *Barmos*, *Bial*, *Bika*, *Bikás*, *Borjús*, *Bujtár*, *Csikó*, *Csikós*, *Csikósantal*, *Csordás*, *Disznós*, *Ellő*, *Gebelyes*, *Göboly*, *Gubás*, *Gulyás*, *Hámos*, *Ihász*, *Jármos*, *Juhász*, *Juhos*, *Kajla*, *Kajsa*, *Kajtór*, *Kanverő*, *Kecskés*, *Kos*, *Lovas*, *Lovász*, *Nyilas*, *Ökrös*, *Ökres*, *Pásztor*, *Patkó*, *Patkós*, *Tulok*, *Üszös*. A Nyilas a lópata talpán levő *nyilra* vagy *nyirre*, a *kajla* szarvállásra, a *kajtár* tulajdonságra vonatkozik. Ezek közül nem is egy nemes családnév volt és ma is az.

Hogy már egy-két sajátosabb szerszámmal is megismerkedjünk, itt van az *Ecsedi Láp tolókaszája*, még pedig a *tyukodi* forma; java magyar szerszám, a mely kiskéveszámra nyesi és dönti a nádat. Ennek a nevezetes magyar szerszámnak van: *tolórúdja*, *tolókávája*, *tolóvasa*, *nádtartója*, *keresztfája*, *köpűje*, *vendéggúzsza* és *ellengúzsza*. Ez tehát nem *sujtva*, hanem *tolva* kaszál. — A *régi kasza* már úgy-
szólván anthropomorph elemeket jelez elnevezéseivel, van: *orra*, *ormója*, *lanája*, *sarka*, *kaszacsapója*, *nyele*, *kacscsa*, *öle*, *nyaka*, *makkja*, *örve*, *ékje*.

Tolókasza.

Régi kasza.

Élesen jellemző arra a módra nézve, mely a magyar népet az elnevezésekben vezeti, a keszthelyi *vesszőbárka*, vagy *rütő*, a *rejtővel* azonos jelentésű. Ez egy hasas, tölcseeres, vesszőből való haltartó. Mesterszavai a következők, van: *szádja*, *nyaka* — ez a kettő együtt tölcseérformájú —, van: *szövése*, *dereka*, *fara*, *peczke* és *tenyere*. Az anthropomorph elem a *szád* = *száj*-, *nyak*-, *derék* és a *far*, — a legnevezetesebb pedig a *tenyér*, a mely, ha hal van a bárkában, a *száira* jön, mert *kerek deszka*, mely mint az *ember tenyere befogja a bárka száját* = *száját*.

Vesszőbárka.

Most lényegesen más irányba kell térnünk, mely a pásztor ismeretkörét, annak értékét fejti ki. Egész életével a természetbe helyezve, annak jelenségei közvetlenül

¹ A göbolyös és sőrés egy és ugyanaz.

érintik, hatnak érzékeire s ezeken át értelmére és hatalmas anyagi érdek is kapcsolódik hozzájuk. Nagy felelősség súlya alatt működve, előtte áll a két kérdés: mi használ, mi nem használ, sőt káros? Megakarja ismerni — keresi a módját.

A kiolvasás.

A pásztor látta saját vagy gazdája állatjának a test bizonyos részén való kisebesedését; jobban odaszegezve éles szemét, észrevette, hogy a seb evesedik és az evesedés váladékában nyüvek mozgolódnak. A rovarok fejlődésének és átalakulásának szövevényén nem birt eszével áthatolni s ez reávezette, hogy az alapjában ismeretlen baj ellen hittel és babonával védekezzék. A pondrók kiolvasásának szakasza a néphitnek igen nevezetes része, a fajmagyar-ságében azonban van nagy furfang, de nagy tudás is.

Mezőkövesd telivér matyó pásztorja így felelt a feleségemnek a kiolvasás kérdésére: „Van hetvenkilenczféle is, ilyenféle: visszajára olvasni 9-től 1-ig:

Kilencz nem kilencz, de nyolcz; nyolcz nem nyolcz, de hét; hét nem hét, de hat; hat nem hat, de öt; öt nem öt, de négy; négy nem négy, de három; három nem három, de kettő; kettő nem kettő, de egy. Erre kihull a pondró“.

A furfang abban áll, hogy ha a kiolvasó egyetlen szóban botlik, vége a hatásnak. A ki pedig valamikor kutyából olvasta ki a pondrót, az többé ki nem olvashat semmit, mert „*elbecstelenedik*“.

Voltak azonban, a maguk körében messze vidéken híres kiolvasók, a kik jó pénzért, látatlanban és teljes biztossággal gyakorolták a kiolvasást és a laikust ugyancsak ámulatba ejtették. Nekem az eljárást nemes *Túrkeve* városa egykori számadó gulyása, FINTA MIKLÓS, ki nagyon ragaszkodott hozzám és semmitsem rejtegetett, így magyarázta meg: „a kiolvasó apróra kikérdi a gazdától, vagy pásztor-tól, mifajta az állat? hányadfüves? mióta nyüves és aztán azt mondja, menjen haza, megcsinálom, hogy p. o. mához egy hétre kihull a pondró, szóval határidőt mond és zsebre teszi a kialakult bért. És abban az időben csakugyan kihull a pondró. A tudományos magyarázat nagyon egyszerű, világos és biztos: a kiolvasó pontosan ismeri a paraziták megjelenése idejét, épp oly pontosan ismeri az átalakulás

— metamorphosis — menetét és ha a megjelenés idejét megtudja, megmondhatja, egy két nap ingadozással, a megszállott állatból való kitakarodást is. Ez tehát tiszta sor és fényes bizonyítéka a magyar pásztor nagyszabású megfigyelő tehetségén túl, éleselméjűségének is. Ez a magyar síkság pásztorának lelki tulajdonsága.

Túl a Dunán és egyáltalában a dombosabb-hegyesebb vidéken a lelkület más. A babona a nyugoti szomszédból árad be a magyarság közé és — mi tűrés-tagadás van benne — erős része van a vallásnak is. Általánosan ismeretes az, hogy a stiriai, tirol, ausztriai köznép Európa legbabonásabb elemei közé tartozik és a mi német elemeinkkel érintkezve, azokra hatással van.

Egy másik sorozat az *időjóslás*. Ezt, a hogyan a fajmagyar síksági pásztor tudja és gyakorolja, valóságos népies meteorológia, részben igen finom megfigyeléssel és semmi babonával vagy képtelenséggel.

Karczag városának nekem igen kedves emlékű pásztorai, kik akkoron bizony még ázsiai, szíki területeken legeltettek s kiknek számadója így kiáltott a kisbojtárra: „Gyerők! hóczi a *lúfejemet*, hadd üjjek reá!” mert hát abban a nagy fátlanságban a lókoponya volt a pásztor-ember széke, hát azok a még sokban érintetlen pásztor-emberek az időjóslás következő sorát mondták tollamba:

Időjóslás.

1. Ha sűrűn vannak a csillagok: eső lesz.
2. Ha a csillagok futosnak: szél lesz.
3. Ha a Dunáról — délnyugatról — nagy füst száll föl és délnek húzódik: nagy eső, fürgeteg, vagy havazás lesz.
4. Ha a leveli béka (*Hyla arborea* L.) hápog: eső lesz.
5. Ha a daru (*Grus*) kiált: eső lesz.
6. Ha a lengyel ludak (*Anser albifrons*) lefelé (délnek) mennek: fürgeteges idő lesz.
7. Ha a lengyel lúd *fölfelé* (északnak) megy: *elvész a tél*.
8. Ha éjszokról hangzik a harang s a vadlúd (*Anser fabalis*) *délre* vonul: *hideg* lesz.
9. Ha a ló gyakran prüszköl: eső lesz.
10. Ha a szamár elhagyja a juhokat és a nyékhez (karámhoz) húzódik: nagy eső lesz.

11. Ha a fecske az emberhez közel röpül: eső lesz.
12. Ha télen a tehén a sarat rázza a körméről:
nagy hideg lesz.
13. Ha a hold vörös: szél lesz.
14. Ha a kutyaugatás és a harangszó délkeletről
hallszik: eső lesz.

Látható, hogy ezekben a pásztorregulákban elsőbbsen is éles figyelés nyilatkozik meg. A pásztor megfigyeli a leveli béka hápogását, a darumadár kiáltását, a fecske röpülését, a tehén, a szamár magatartását és legkivált a vadludak tömegeinek ide-oda vonulását, a mely utóbbiból a kivont tanulság rendkívül figyelemreméltó, hogy t. i. mikor északra vonúlnak — a hidegek felé — itt nálunk „*elvész a tél*“, megfordítva pedig feláll a hideg. A harangszó hallása, úgy a kutyaugatásé is, a levegőég állapotával változik és lehet jele az időjárás változásának is. Szóval: itt is a megfigyelés élessége és bősége, hozzá a magyarság józan felfogása nyilatkozik meg ritka fénynyel.

A magyar pásztorságnak megvan a maga csillagászata, füvészsze, állattana és madarászata. Ezeket itt éppen csak föl-
említem.

Lehetne ez elég a szószedet bevezetésül, mint annak az előleges bizonyítéka is, hogy a magyar pásztorságban rendkívüli elemmel állunk szemben, melynek észbeli fejlettsége más népek pásztorainak fejlettségénél sokkal több és annál értékesebb, mert valóban ősi soron szerezte és hozta át időnkig; a mi pedig annál fényesebb, minél bizonyosabb az, hogy a magyarság mindég forgatagban, nagy érdekek tülekedésében állva, még államot is birt szervezni és ezredéven át fenntartani, akkor, a mikor sok erősebb nép elhanyaglott, részben el is pusztult.

3. PÁSZTORLELKÜLET.

Egy pillantást kell vetnünk a magyar pásztor lelkületébe, inkább lelkébe. Itt is oly sajátosságra bukkanunk, a minőt más népek pásztorainál hiába keresünk.

A magyar pásztor lelkületének legtisztább megnyilat-

kozása költői formában történik s önérzete magaslatán állva, az alföldi gulyás így festi helyzetét és érzését; meg kell azonban jegyezni, hogy *itt* a vers származása a második sorba tartozik, mert még ha némely vers a népies hangot csak utánozná is, az a körülmény, hogy a pásztorok szájából közvetlenül van véve, bizonyítja, hogy a lelkületnek megfelelt, így erre jellemző és teljes értékű. Kezdjük tehát az önérzetes gulyással:

Gulya fogja körül szekrényemet,
Hat komondór örködik amellet,
Sem betyártól, sem vadtól nem félek,
Pásztorsoron szabadon megélek.

Az önérzet.

Hogyha megfő bográcsos ebédem,
Körülüli vélem a cselédem;
Hat bujtárnak vagyok fejedelme,
Ugy is hínak: „Gazdám ú kigyelme!”

Ugy jollakom fordított kásával,
Mint a báró rosszparádéjával;
Olyat iszom zsíros csobányomból,
Mint a báró arany poharából.

Ha jóllaktam környékez az álom,
Vetett ágyam a gyepen találom;
Olyat alszom bokrok árnyékában,
Mint a báró paradés szobában.

(Nincs is nékem egyéb vesztességem,
Csakhogy k...a az én feleségem;
Eszembe jut régi legénységem,
Még az élet sem esik jól nékem).

Az utolsó négy sor kivételével bemondta KIS GERGELY, számadó gulyás *H.-Hadházon*; az utolsó négy sort legkedvesebb és legtiszteltebb magyar papomnak, BAKSAY SÁNDOR ref. püspöknek köszönöm, ki népe lelkületének, így költészetének is legalaposabb ismerője és méltatója.

Ez a költemény, noha egésznek látszik, mégis csak töredék. Állítólag az egész MÁTYÁSY JÓZSEF műve, ki a

XVIII—XIX-ik század fordulóján működött, Izsákon született és 1849-ben, 84 éves korában Kecskeméten meghalt. Kiadott művei azonban nem tartalmaznak népies elemeket. A költemény újabbkori forrása egy 1826-ból származó kézirat, mely Kecskeméten látott napvilágot.¹ Harminczhét strófája végig népies és nem foglal magában KAZINCZY előtti nehézkes elemeket, mint MÁTYÁSY kiadott művei. A költemény számos töredéke sok népdalba be van szőve, részben megváltoztatva.

Erre ki kellett térni, mert egyik, irodalomtörténetileg megszentelt változata, az ERDÉLYI JÁNOS népköltési, még kiadatlan gyűjteménybe tartozva, a Kisfaludy Társaság részéről a Magyar Tudományos Akadémiában van letétben.² Ebben van PETŐFI SÁNDOR-nak sajátkezűleg írott változata, mely itt következik:

NÉPDALOK.

Nem bánom hogy parasztnak születtem,
Csak azért, hogy zsiros gulyás lettem;
Úgy jól lakom fordított kásával,
Mint a goróf rozsparádjával.

Ha látom a fergeteg idejét,
Lehajtom a kalapomnak szélét;
Kifordítom a subámat szőrre,
Úgy állok ki a záporosőre.

Ha megunom magam a pusztába,
.....³ megyek a csárdába;
Szépen szólok a csaplárosnének,
Hogy hozzon bort jó borívójának.

¹ *Kecskeméti Lapok*, 1880, 31-ik szám. A cím: „A megelégedő gujás dalja” Mátyásy Józseftől. Csillag alatt: „E költeményt, melyet elhunyt költőnk egy rébéri barátjánál időzése emlékére írt, érdekesnek tartották közölni egy 1826-ból maradt kézirat után”.

² ERDÉLYI JÁNOS: Népdalok és mondák I—III. kötetének kézirati anyaga a M. Tud. Akadémiában 35 sz. PETŐFI: Népdalok 1. sz. A figyelmeztetést DR. SEBESTYÉN GYULA úrnak köszönöm.

³ Két szó, javítás miatt, nekem olvashatatlan.

Az én lovam százforintos fakó,
 Repül, csak úgy szikrázik a patkó;
 Mint én, az is igaz magyar fajta.
 Nyulat is elkorbácsolok rajta.

Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
 Így tisztelnék: gazd' uram ő kelme;
Gulya keríti be cserényemet,
 Húsz komondór estrázsál engemet.

Még azt mondják, nincs asztalom, székem
 Gorófnénak sincs olyan, mint nékem;
 Enyém minden halom és tó partja,
 Eszem, iszom, a hol kedvem tartja.

Még azt mondják nekem az irigyek:
 Ihatom én, mert loptam eleget.
 Nem kívánok én annak egyebet:
 Soh'se lássa a csillagos eget.

vagy:

Azt felelem én azoknak vissza:
 Hogy van annak, a ki meg nem issza.

Egy papirszeleten szintén PETŐFI kezétől az imént
 közlött költemény második versszakának következő vál-
 tozata áll:

Ha érzem a fergetegnek erejét,
Lehúzom a kalapomnak elejét;
 ' Úgy kinézem a rossz időt alóla,
 Hogy *a jég is visszapattog róla.*

Ennek a strófának változatsora evvel még nincs be-
 fejezve. Így a „Kecskeméti Lapokban“ közlött versekben ez
 strófa így hangzik:

Ha látom a fergeteg idejét,
Kigyűröm a süvegem tetejét;
 Fel sem veszem a felhőt alóla,
 Még *a jég is visszapattog róla.*

Hajdú-Hadházon pedig kiszakítva, mint töredék, ez a
 formája volt:

Ha látom a fergeteg *elejét*,
 Lehúzom a kalapom *tetejét*;
 Úgy nézem a rosztól alóla,
 Még a *jég is visszapatog róla*.

Ez a hadházi változat a leghelyesebb, mert a síkság embere nagy látókörrrel bír s ezért már messziről látja a fürgeteg közeledését, mely különösen akkor megkapó, a mikor két oldalt a verőfény játszik.

A nép szellemének ez a folytonos ébersége, úgy a mint egyazon kép módosulásaiban nyilvánul, a néplélek élő voltáról tesz tanúságot és vonzóvá teszi a vele való foglalkozást.

Haladjunk immár tovább egy lényegesen más pásztoralakhoz.

A kormányzós nagy uradalom pásztorá bezzeg nagyon szerényre ajozza fel kobzát és így énekel:

Nyomorúság

Ócsó itt a pásztor,	Ha szalonnáért megy,
Mert nincs becsületje,	A félfontra rakják;
Mert a gazda előtt	Hogyha búzát adnak,
Mind hunczut a neve.	A rossz alját adják.
Ha van valamije,	Mirdenkép keserves,
Azt mondják, hogy lopta,	Szegény pásztor sorja;
Ha nincsen semmije:	Akárhogy fordítja,
Hogy elkorhelykodta;	Sohasem megy jóra!
Ha kenyérért mégyen,	
Kissebbit választják,	(Békés).

De mikor Kecskemét síkján a csikósbujtár lovára patant és melle kitágult a pusztalevegőjétől, ily dalra fakadt:

Henczegés.

Én csikós bujtár vagyok:
 Paripám a papné,
 Nyergöm a rektorné,
 Pokróczom a kasznárné;
 Hevederem Julcsa,
 Kengyelvasam Marcsa,
 Kantárszáram Klára,
 Farmatringom Sára:
 Csókom utoljára!

Ezek a bojtárok körülbelül a magyar faj virágát alkotják: deli, szép legények, lábszár-csontjuk sajátos hajlásánál fogva remek lovasok.

Más hangot ad a pásztoroló gulyás nótája.

Mintha a harang szava adná meg az alapját:

A nagy Dombainé asszonyom
Gulyása vagyok én,
Háromszázhat darab
Tinóját őrzöm én;
Szépen szól a pörge tinó
Harangja,
Kisasszonyom az ablaknál
Hallgatja.

A gyöngédség.

Nem lehet szebben és gyöngédebben kifejezni azt, a mit az a pásztor kisasszonya iránt s ez ő iránta érez, mint teszi ebben a rövidke versben a gulyás.

De a ló! A ló nemcsak a magyar csikós, vagy a pásztor, hanem minden vérbeli magyar ember szemében az állatok országának a koronája.

Noha a Kirgiz lova a mi volt parlagi lovunkhoz képest csunya, a Kirgiz szemében mégis minden szépnek a foglalatja, a melytől semmi árért és semmiért sem válnék meg. Hogyne szeretné a magyar is, az egykori lovasnomád ivadék, a maga szép lovát, a mely minden körülmények között szeretetének tárgya marad, mert ez vérében van? A Bácska gazdag Svábjja, a Fertőmellék Németje, a Felföld úri birtokosa, mind magyar kocsisra bízta lovait, mert ez nemcsak ért hozzá, hanem szereti is.

A viszonyt ez a rövidke költemény fejezi ki:

Volt egy lovam, ha magam rá
Vetettem;
Száz mérföldre maradt a szél
Megettem;
Debreczeni szabadságon
Eladtam,
Áldomáskor csakhogy meg nem
Sirattam.

A ló szeretete.

Kedves rózsám kelebibe¹
 Az ára,
 Neki adtam pántlikára,
 Ruhára.
 Ne szorongasd azt a bankót
 Jó lélek,
 Ád az isten még többet is,
 Ha élek!

Rendkívül fontos és érdekes az a különbség, mely a mostkori ázsiai lovasnomád és az egykori magyar lovasnomád között fennáll. A *Kirgiz* semennyiért és senki kedvéért, a magyar egyedül szeretőjéért válik meg a lovától. És itt nyilatkozik meg az a más népekhez képest mélyenjáró különbség, a mely a magyart a nőhöz való viszonyában jellemzi s a melyet a szerelem mámora után ez a mondás teljesen kifejez: *Regina domus mulier* — a mely azonban nem csorbítja a férfi uralkodó helyzetét, mert a magyar asszony *feleség*, kinek *ura* van. Ez mindent megmond. Hogy mit érez még a betyár is a szerelem hevében, ezt legszebben megmondta *Séta Pista*, a híres somogyi betyár, ígyen:

Betyár vagyok, Séta Pista a nevem,
 Hét regement katona sem bír velem;
 Nem is félek, mert van nekem koronám:
 Szeret engem az én gyöngye violám.²

A ló a lovasbetyárt is megnemesíti. A gyalogbetyár, az „kapczabetyár“ s a lovasbetyár világban megvetés tárgya, holott a lovasbetyár a nép felfogásában előkelőséget ölt s az ő cselekedetei csak a büntető Codex értelmében bűnök, ellenben a nép felfogása szerint *virtus* számba mennek, akárcsak a portyázó Turkmén, vagy a barantázó Kirgiz felfogása szerint a „kirándulások“. Nem is aljas a miénk, mint a „*Bayrischer Hiesel*“, vagy a tót *Dovec*.

¹ Következtesen így: „kelebibe“ mondják.

² A Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteménye VIII. köt. Dunántúli gyűjtés Dr. Sebestyén Gyulától p. 298.

A betyárnóták részleteiben, nem is egyszer, a népies lyra valóságos gyöngyszemeire akadhatni, melyek a magyarság lelkületére nemesen jellemzők. Lássuk csak:

Hej! egy se betyár, ki gyalog jár,
Hej! ki bodor lovon nem jár!
Lám az enyém bodor-deres:
Egész világ engem keres.

A lovas betyár.

Az erdőbe, nagy erdőbe,
Rajtaműtött a vármegye;
Ki fokossal, ki baltával,
Ki a maga szerszámjával.

Nyisd ki rózsám leveles kis kapudat,
Hadd kössem be fáradt fakó lovamat;
Adjál neki szénát, zabot
Úgyse mulat harmadnapot

(Szatmár.)

Tenálad.

Meg kell vallani, hogy a költemény akár népies, akár ügyes utánzat, valóságos gyöngy s különösen a harmadik versszak valóban az.

Egészen más hangnemben, de szintén ékesen szól a következő:

BETYÁR NÓTA.

Most gyűttem Szatmárról,
Szatmár városából, —
Hej! ismernek már a lányok
Lovam járásáról!

Csak egy maradt rajta,
Az is kotyog rajta;
Hej! kovács jó czimborám,
Igazítsd meg rajta!

Magam vagyok Palkó,
Lovam neve Szajkó;
Hej! mind a négy lábáról
Lehullott a patkó!

Kesej egyik lába,
A homlokán hóka:
Hej! hogyha tudtam vóna
Szebbet loptam vóna!

(Szatmár.)

A népies felfogás a sikeres betyárkodás iránt nyilatkozik *Rózsa Sándorról* is, a kiről kiváló anatomusunk: LENHOSSÉK MIHÁLY tanár, a koponyaalkat¹ és külső benyomás

¹ Az eredeti koponya Professor LENHOSSÉK MIHÁLY intézetében, fényképét majd a következő kötetben kiadom. Az alak hiteles képe kufsteini rabsága korából nálam van.

alapján úgy ítélte, hogy nincsen bennök semmi aljasságra valló elem, a népies közfelfogás tehát különösen 1849-ben és ezután, hőst láthatott benne. Erre vall a következő két nóta is:

I.

Mikor Rózsa Sándor	Arany a kantárja,
Felült a lovára,	Ezüst a zablája,
Aranyrojtos bő gatyája	Sárga rézzel van kiverve
Lobogott utánna.	A nyerög kápája.

Röpülj lovan repülj
Félegyháza felől,
Röpülj le Gondi Modolhó,
Maga van egyedül.

II.

NÓTA RÓZSA SÁNDORRÓL.

Rózsa Sándor fölül a nyerögbe,
De szép csákó ragyog a fejébe!
Nemzetiszín pántlika van rajta,
Kossuth Lajos neve ragyog rajta.

Letörött a bécsi torony gombja,
Rózsa Sándor lova vizet inna,
Erigy rózsám húzzál neki vizet:
Rózsa Sándor Csehországba siet.

(Mind a kettő Szeged.)

Ez a szabad csapat ideje volt.

A magyar pásztorok demokráciáját a következő kis dal festi találóan:

Nem vagyok én úri nemzetségből való,
Nem köll neköm selyempaplan takaró,
Beéröm én libatollas dunnával,
Piros végre hajtott cifra czihával.

(Kecskemét.)

De van kivétel is, mert a híres petri gulyás így dalol nagy önérzetesen:

Én vagyok a petri gulyás,
Én őrzöm a gulyát, nem más,
A bojtárom vízen, sáron,
Magam a paplanos ágyon.

A bánatnak szava ismét így zokog:

Megégett a szentpéteri cserény,
 Beleégett barna gulyás legény;
 Beleégett három pár ruhája,
 Számadónak jó irhás subája.

Számadónak nincsen abban kárja,
 Párját veszi szögedi vásárba,
 De a szegény barna gulyás legény,
 Régen a cserénybe égett szegény.

Szóke kis lány kerüli a gulyát,
 De nem hallja szeretője szavát;
 Szóke kis lány hiába kerülöd,
 Mert megégett, ki tégöd szeretött.

(Szolnok körül.)

A csikós a legszabadabb pásztor és áll a mondás;
 „A csikós tanyája a ló hátán van;“ inkább csak szít vala-
 mely cserényhez. A csikós lószeregete és egész lénye
 szerint ázsiai nomádlovas. Ím egy két nótája:

CSIKÓS NÓTA.

Csikós leszek, az apám se vót gulyás,
 Ostor fityeg oldalomon karikás,
 Ostoromat kivágom a ló után,
 Úgy sétálok barna babám udvarán.
 Rézsarkantyúm lovam vékonyába vágom,
 Repül velem mint madár a rónákon.

(Bihar Szentmiklós.)

CSIKÓS NÓTA.

Lóra csikós lóra!
 Elszaladt a ménös.
 A nagy major mellett — csuhajla!
 Porol már a nyergös — ihajla!

Nem tehetők rúla
 Mert mög vagyok fogva —
 Van néköm bujtárom — csuhajla!
 Maj' számol az rúla — ihajla!

(Kecskemét.)

Csikós és a lova :

CSIKÓS NÓTA.

Az én luvam szabadon jár,	El se lopják, más gazdára
Nem bánja :	Se vágyik,
Betyár lúra nem kell békó,	Éhen szomjan egyet szolgál
Sem pányva.	Halálíg!

(Bihar Szentmiklós.)

CSIKÓS NÓTA.

Nem kell az én lovam hátára nyerög,
 Nem is úgy termött ez a betyárgyerök ;
 Úgy segéljen! nem is ér egy fakovát,
 A ki szőrín meg nem üli a lovát.

(Bihar Szentmiklós.)

Pásztor szerelem! Ezt már azelőzőkből megismerhettük.
 A nemesen jellemző az, hogy a magyar pásztor szerelme
 forró, de mindig illedelmes. Nem ismeri a léha szót és az
 alluziókat. Az indulattól sarkalva öl, de nem gyaláz meg.

A két nem vonzódását szépen fejezi ki a békési
 kis nóta :

Fehér gulyám kolompja szól a réten,
 Gazdag kis lány izent nekem a héten :
 Szegény legény! ha jó szíved szeretne,
 Gazdagságom mind a tiéd lehetne.

(Békés).

E sorozat záradékaul álljon itt egy Bihar-Szentmiklósról
 és egy ismeretlen helyről való négysoros :

Gyócs a gatyám, patyolat az ingem,
 Nem vettem, mert babám varrta ingyen ;
 Azért is az én kedves kis babám.
 Csikósné lesz az alföldi rónán.

(Bihar Szentmiklós).

A minap egy bokor mellett
 Három juhom hatot ellett ;
 Van már juhom van bárányom
 Szerethetsz már kis angyalom!

Még egy pár szó legyen a tájnak szentelve, melynek
 leírása, ha pásztorelme szülte, remek :

Hej puszta, puszta, nagy bugaczi puszta,
 Olyan vagy te mint a mönnyég maga!
 Halandó szöm be nem láthat tégöd,
 Csikós, gulyás, futóbetyár nem éri a végöd!

Messzi látom a karcsú kútágast,
 Magos gémjén gomb helyett ül a sas;
 Furulyaszó hallik le a dombról,
 Hosszú kürtszó az itató kútról.

(Kecskemét).

Az egész sorozatnak befejezése legyen az az ellentét, mely végső kifejlődésében a pásztor és a betyár sorsát élesen jellemzi. Hogy a két alakot egymás mellé teszem, az onnan van, mert a legtöbb betyár pásztorsorból kél; de ha egyszer kiszakadt, vissza nem térhet többé soha, míg a pásztor békében éri meg öregségét.

A pásztorember így végzi napját:

Esteledik, alkonyodik,	Leterítem a subámat,
Setét van a pusztában,	Rágyujtok a pipámra,
Szépen hallik falu alatt	Rágondolok az én régi
Az én gulyám kolompja.	Babámra!

(Békés).

Evvel szemben a betyár így látja helyzetét és sorsának végső kifejlődését:

Megátkozott engem az édesanyám,
 Hogy ne legyen se országom, se hazám;
 Tüskebokor legyen az én lakásom:
 Ott se legyen soha megmaradásom.

A KÁROMLÁS.

Mint minden dolognak, úgy a pásztorság lelkületének is megvan a maga színe és a maga visszája. Ha az örömben és a bánatban, a szerelemben és a gyűlöletben a költői formáig emelkedik, az ellenkezője az illetlenség és ez is akad. A legkirívóbb pedig a *káromlás*, vagy közönséges szólás szerint, a *káromkodás*, a miben különösen a XIX. század első felében valóságos „virtuozitást” fejtett ki a kanász és csürhész népség és különösképpen az úrkocsis társadalom. És ha a tót száz, sőt ezer istent — sto, tísic

bohó — kavart fel, a magyar a hetvenhetedik és jelzős nagyapjával érte be. Ez azonban a nép helyzetének újabbkori változásával és a népnevelés terjedésével lényegesen alább hagyott.

4. A BÖLCSESEG.

A magyar pásztor éppen úgy, mint a magyar nép bölcsesége a példabeszédben nyilatkozik fényesen és élesen. A mi a következőkben adva van, az a pásztor szemlélődése azok fölött az állatok fölött, a melyek gondjára vannak bízva. A felfogás mélységére nézve legyen elég egy példa. A bugaczi pusztán járva, egy üszőre bukkanunk, a mely a pásztor közeledtére nagyon kezdett reszketni. Arra a kérdésemre: miért reszket úgy az állat? a vezető számadó példabeszéddel azt felelte: „Nem úgy fázik, a hogy rőszket“, azaz: tettetli a reszketést — „tőszí mer fél, mög azért is, hogy sajnáltassa magát, van ám annak is magához való esze“. Az ostorral való könnyű érintés egészen más formában mutatta meg az állatot: felvágta a farkát és usgyé!

PÉLDABESZÉDEK ÉS KÖZMONDÁSOK SORA.¹

I. Pásztor.	III. Jóság.	9. Gulya.	V. Kecske.	VIII. Őszvér.
II. Ló.	1. Bika.	10. Bival.	1. Bak.	1. Őszvér.
1. Csődör.	2. Komor.	IV. Juh.	2. Kecske.	
2. Ménló.	3. Tehén.	1. Juhász.	VI. Disznó.	IX. Kutya.
3. Kancza.	4. Borjú.	2. Kos.	1. Kan.	1. Komondor.
4. Csikó.	5. Tinó.	3. Juh.	2. Disznó.	2. Kuvasz.
5. Ló.	6. Őkőr.	4. Birka.	3. Malacz.	3. Kutya.
6. Paripa.	7. Barom.	5. Bárány.	VII. Szamár.	4. Eb.
7. Fakó.	8. Marha.	6. Ūrű.	1. Szamár.	

I. Pásztor.

nélkül eszi meg a farkas a bárányt.

Ahol lágy a pásztor, gyapjat szelik a farkas.

Eben mult pásztorság, falu végén dögöt rág.

Csak a pásztor vétke, ha tudta

Minő a pásztor, olyan a juh.

¹ Vö. BALLAGI MÓR: Magyar Példabeszédek stb. Szarvas, 1850.

II. A ló.

1. Csődör.

A jó **csődör** vagy megsántul, vagy megvakul.

Tudja két kézre ugratni a **csődört**.

2. Ménló.

A jó **ménló** vagy megsántul, vagy megvakul.

A **ménló** ritkán rúgja meg a kanczát.

Ménló mellett kancza falja fel az abrakot.

3. Kancza.

Jobb a **kancza** csikóstul.

Kanczarúgás nem oly fájós.

Nem oda **kancza** a búzába.

4. Csikó.

Adjuk meg a módját, mint a Páliak a **csikó** herelésnek.

Bojtorjános **csikó**ból válik a jó paripa (*a szilaj pásztorság maradványa, mikor a **csikó** farka tele volt ragadva bojtorjannal) — Arctium Lappa L.

Délceleg **csikó**ból válik a jó paripa.

Csikó is anyja mellett húz.

Ha a **csikót** korán befogod, hamar romlik.

Kicsiny **csikó** nagy derestől, Hámot húzni tanul restül.

Nála minden nap **csikót** billegeznek (*a lókötés korából).

Rossz **csikó**ból is lehet még jó ló.

5. Ló és Paripa (herélt).

A bélyeges **lóra** is felül a czigány.

Abrakját hordozó **lónak** nem törik föl a háta.

Abrakját hordozó **lónak** nem túrós a háta. (*Túrós-túrhelyes, kiseb- zett; a sebhelyeken gyógyulás után fehér szőr nő s ekkor mintha túróval meghintették volna a ló hátát).

Addig zárd be az ólat, míg el nem lopták a **lovat**.

A fogadott **lónak** rövidebb a mértföld.

A hadakozásban jobb **lovadat** az ellenség sövényéhez, mint a magadéhoz kötni.

A herélt **ló** is néha megcsikózik.

A herélt **lovat** a talpáról szokták fejni.

A hol a fék, ott a **ló** is.

A hol nincsen **ló**, a szamár is elkél. (*Analogonja: Ha **ló** nincs, szamár is jó.)

Ajándék **lónak** ne nézd a fogát (* a korát).

A jó **lónak** zabla kell, nem ostor.

A jó **lovat** nem az ostor, hanem a zabola vezeti.

A ki a serény **lovat** sarkantyúzza, czigánykézre szánta.

A kinek **lova** nincs, Bécsben is gyalog jár.

Akkor abrakolja a **lovat**, mikor harezra indul.

Akkor vet lakatot az istállóra, mikor már kilopták a **lovat**.

A kutyának nőjön a fű, ha **lovai** eldöglenek.

Állva alszik, mint a **ló**.

A **ló** állva álmodik.

A lófarkot is lehet lefelé szoktatni.

A **ló** fia is csak **ló** lesz.

A **ló** is megbotlik, noha négy lába van.

* A csillag a szerző jegye és pótlást jelent.

A ló is szépre nyerít.
 A ló is szokásból rugdos.
 A ló kötőfékkal jár.
 A lónyerítés is öröm.
 A lovat nem szőréeért, hanem
 sőrénéeért becsülik.
 A lusta ló indítja ugyan a kocsit,
 de abban is hagyja.
 A lusta ló is farka előtt jár.
 A nyavalya lóháton jön, gyalog
 megy. (A baj gyorsan jön, de
 lassan mulik.)
 A röst ló mindig jobban húzik.
 A röst ló sarkantyúval jó.
 A tanultlónak nem kell sarkantyú.
 A vén ló is megnyeríti az abrakot.
 Azt a lovat ütik, a mely legjob-
 ban húz.
 Béna, sánta, kehes ló, szekeres
 lónak mind jó.
 Bizik, mint a katona a lovában.
 Bolond, a ki eb után a lovat el-
 vesztí.
 Bolond, a ki egy zabszemért a ló
 seggibe búvik.
 Bolond lomha, ördög lova.
 Búsúljon a ló, elég nagy a feje.
 Egészségére válik a **czigánylónak**
 a rakonca.
 Egyszer megcserélt ló könnyen
 ismét cserébe megy.
 Elragadták a lovak.
 Én lovat árulok, te meg belé-
 szúrsz.
 Esze nélkül van, mint a Muczák
 lova.
 Fáradt ló is előbb jár a farkánál.
 Fáradt lónak a farka is nehéz.
 Fehér, mint a Szvatopluk lova.
 Gazda szeme hizlalja a lovat.
 Gyakran a vén lovon verik agyon
 a farkast.
 Ha a ló rugdos, végy el az abrakból,

Ha lovadat jól tartod, magadnak
 használsz.
 Ha lovad nincs, talpad készen
 legyen.
 Haza jár, mint a Buki lova az
 abrakra.
 Herélt lónak csak egy a lába.
 Hitvány lovat szállja meg leg-
 inkább a légy.
 Igen tud a varga lovat patkolni.
 Ijedtében lova helyett tehenét
 kantározza.
 Jobb a lovat az ellenség sövényé-
 hez, mint a maga karójához
 kötni.
 Jobban csúszik ott a nyereg, mint
 a ló.
 Jók a lovai, de rossz a kocsisa.
 Jól tud szántani a cigány lován.
 Ki gyalog ígér, lóháton meg nem
 állja.
 Kirúgott a hámból. (Ált. a lóról
 véve.)
 Könnyebb a ló mellett gyalogolni,
 mint szavakat fontolgatni.
 Könnyű ló után a szekeret tolni.
 Könnyű Szt. Mihály lovát abrak
 nélkül tartani.
 Közös lónak tőrös a háta. (*A háta
 lóra vonatkozik, a nyereg törés
 helyén fehér szőr nő.)
 Leszokott az abrakról a cigány
 lova (*megdöglött éhen).
 Liptói sajtot ad, hogy lovat
 nyerjen.
 Lófarkából csinálj magadnak sza-
 kált.
 Lófarkánál kantároz a félénk
 katona.
 Lóhalálában siet.
 Lónak, lúdnak, leánynak nem jó
 hinni.
 Lóról számárta.

Lóval imádkozik.

Lovon jött, gyalog ment.

Lószúkiben alkalmasint nyargalhat Jeruzsálembe.

Lusta **lónak** korbács az abrakja.

Margit asszony, deres **ló**, ritkán válik abból jó.

Más szemetén él, mint a Toldi Miklós **lova**.

Még **lova** sincs, már a kantáron búsul.

Megröstül a jó **ló** is, ha nem abrakolják.

Megrúgta a Szent Mihály **lova**.

Megszokta, mint a czigányló a korbácsot.

Megültették vele a **falovat**.

Megvállik, kinek a **lova** futósabb.

Megverlek, mint az ígás **lovat**.

Minden czigány a maga **lovát** dicséri.

Mosolygós asszonynak, görhész **lónak**, világos felhőnek nem kell hinni.

Nagyobb a **ló** az istállónál.

Néha a jó **ló** is czigánykézre kerül.

Nem csoda, ha a vak **ló** megbotlik.

Nem ebre bizzák a lóhalált.

Nem mindenkor nevet a vak **ló**.

Nem rúg patkót a bakkancsos **lova**.

Nincs esze, mint a **lónak**.

Nyakas **lónak** nyakába vetik a pányvát.

Nyomtató **lónak** nem kötik be a száját.

Ostoba, mint a **ló**.

Öklelj csákó kurva asszony **lovát**, ha isten fia vagy.

Pap fékel **lovat**, ördög a bűnös.

Rajta ül a **lovon** s mégis keresi (*helyesen: a **sárgán**, mert már

mind megtalálta a lovait, csak a sárgát nem, mert rajta ült).

Röst, mint a kolompos **ló**. (*A harangos, mely vezet.)

Simon bíró hajtja a **lovakat**.

Sípot ajándékoz. hogy **lovat** nyerjen.

Sok jó **ló** szakad meg a hámban, míg erkölcsét kitanulják.

Szemes kocsis, szemes **ló**, kerék számra igen jó.

Szemesnek a játék, vaknak az alamizsna, czigánynak a vak **ló**.

Szemesnek áll a világ, vaknak az alamizsna, czigánynak a vak **ló**.

Szürke **lótól** sohasem kérnek vámot.

Tengődik, mint Toldi Miklós **lova** a szeméten.

Tűz az esze, mint a Bari czigány **lovának**.

Úgy ért hozzá, mint a **ló** az abécééhez.

Vak ember **lova** nem igen hízik.

Vén **lóból** nehéz poroszkát csinálni (*a poroszká = a német Passgänger, hintázó járású a régiségben a nők hátaslova).

Visszafogta a **ló** száját.

Zablanélküli **ló**, sohasem leszen jó.

Zabola, fék, ostor a délczeg **lovat** is megtöri.

6. Paripa.

A jó **paripa** is megbotlik néha.

Aki lator **paripán** ül, zabolából itat.

Büszke, mint a **paripa**.

Csiga **paripán** jár. (*Azaz: lassú.)

Jó **paripa** mellett szépen jár a csikó.

Jó **paripa** nem hajt az ebugatásra.

Már hizott legyen a **paripa**, mikor táborba szállasz.

Nehezen hízik a **paripa**, a kinek
vak az ura.

Paripa, fegyver, feleség nem kö-
zös jószág.

Ritka, mint a huszár **paripa** nél-
kül.

7. Fakó.

A **fakó** is húz, de a fakót is
húzzák.

Többet költ **fakóra**, mint érdemli
fara.

III. Jószág.

Gazda szeme hizlalja a jószágot.

1. Bika.

Az esett **bikát** a gyermek is rug-
dossa.

Az irigy nyelv **bika** alá is borjút
tehet.

Benn van már a **bika** a búzában,
csak a farka áll ki.

Bika alatt is borjút keres.

Erős, mint a **bika**.

Gyakran megveszik rajta a **bika**-
pénzt.

Kerüld a **bikát** a mikor a földet
hányja.

Nehéz a **bikát** járomba fogni.

Nehéz **bikákon** szántani.

Öklelős **bikának** széna a szarván.

Nyakas, mint a vad **bika**.

Röst, mint a metszett **bika**.

Szabados, mint a falu **bikája**.
(Nyr. II: 143.)

Volt kelete a **bikacsöknék**. (*Ha
verekedésre került a sor.)

2. Komor.

Oly kedve van mint a **komornak**
a járomban. (*Komor = rosszul
herélt bika.)

3. Tehén.

A mely **tehen** sokat bög, kevés
tejet bocsát.

A **tehen** csikót ellett.

A **tehen** farka is lóg, mégsem
esik le.

A **tehen** szarva közt keresi a tö-
gyét.

Az akkor volt, a mikor a **tehen**
megborjazott.

Azt se tudom szegényt: ki **tehene**
borja. (Lebecsülés.)

Derék dolog három **tehen** csorda.

Egyik **tehen** a másikat nyalja.

Eltaláltad a **tehen** szarva közt a
tögyét.

Fekete **tehennek** is fehér a teje.

Ha egy **tehen** fosos, az egész csor-
dát be akarná keverni. (Mikor
olyan ember gázol a mások
becsületében, akinek magának
se tiszta az élete.)

Jaj annak a háznak, hol **tehen**
bikának vethet jármot a nya-
kába.

Kinek **tehenen** nincs, kecskét fejjen.
Messzeországot járt be, mint a
tehenfark: egyik farpofától a
másikig.

Minden **tehen** a maga borját nyalja.

Tehenet nyergelsz.

Tudjuk micsoda **tehen** alatt szo-
pott.

4. Borjú.

A **borjúnak**, a míg szopik, nincs
neve.

A kinek nem **borja** nem nyalja.
(Eger, M. Ny. X: 91.)

Anyja után szalad a **borjú**. (Anyás
gyerekre alkalmazzák.)

Azt gondoltam **borjú** röpül.

Bámul mint a **borjú** az új kapura.

Borjúnyíró pénteken. (Sok helyen: holnap után, kis kedden, bornyúnyúzó pénteken.)

Borjút keresett, ökröt vesztett. (Aprósággal bibelődik és ezalatt nagyot mulaszt.)

Borjú vezeti a tehenet. (Gyerek okosabb akar lenni anyjánál.)
Föltartja az orrát, mint a zámolyi **borjú**.

Ha **borjait** megeszed, keveset szántasz a szókén.

Kinek nem **borja**, ne nyalja.

Megjártatták vele a **borjútánczot**.

Nem sokat ugrál az éhes **borjú**.
(*Nem úgy fázik ahogy röszket.

Borjúról, üszőről, Bugacz-Monostor.)

Ne nyald, ha nem **borjad**.

Ostoba, mint a **borjú**.

Othton kedvére nevelt gyermek, végre **borjúból** ökörré válik.

Szép a **borjú**, nyilván kövér tehen alatt szopott.

Szint' annyi **borjúbórt** visznek a vásárra, mint ökörbórt.

5. Tinó.

Jármas **tinónak** béres ostor. Tolnam. Nyr. 6:83.

Tanulj **tinó**, ökör lesz belőled.

6. Ökör.

A fáradt **ökör** jobban rakogatja a lábát.

Alánó, mint az **ökörfark**.

A rest **ökör** is nyerget kíván.

A vén **ökör** mélyebben tiporja a sarat.

Az **ökör** csak ökör, ha Bécsbe hajtják is.

Az **ökrök** farába verte a kánceziót.

Búsul, mint a kinek hát **ökrét** ellopták.

Czifra mint a remek **ökör**. (*A czéhrendszer idejében a mesterré avatásra szánt ökröt felszalogztak, ez volt a remekökör.)

Egy **ökör** nem gulya.

Erős, mint az **ökör**.

Gazdag ember kövér **ökröt** hizlal.

Ha egy **ökör** nekiveti magát a

Tiszának, a többi is utána úszik.

Ha tudná az **ökör** az erejét, nem törné fel nyakát az iga.

Hegyes szarvú **ökörnek** letörik a szarvát.

Heverő **ökör** után nem vetnek holdot.

Idegen **ökör** hazafelé bög.

Igyál **ökör**, tóvíz.

Lefelé nő, mint az **ökör** farka.

Megnyomta a csősz **ökör** a lábát.

Nehezen tanul a vén **ökör**.

Nekidül az asztalnak, mint az **ökör** a járomnak.

Nem illeti a konyha **ökröt** kos, bot, járomszeg.

Nem úgy keresik a hat **ökröt**.

Nyomtató **ökörnek** fel ne kösd a száját.

Ostoba, mint az **ökör**.

Ökör húzza az igát, ló lakik jól a zabban.

Ökörnyállal takarószik (*ökörnýál az őszkor repülő pókfonal).

Ökör szánt a zab alá, de a ló eszi meg.

Ökörtől számártanács.

Ökörtől tanul a tinó.

Ökrök nélkül csak a gönczöl szekere fordul.

Ökröndederunt, számáron tulerunt.

Ökröt is azt tartják legjobbnak, a kit le akarnak vágni.

Ökröt szarván, embert szaván.
Szomjas ökörnek a zavaros víz
is jó.
Úgy alszik, mintha ökörbőrt húz-
nának a jégen (hortyog).

7. Barom.

A mértékletlenségnek a barmok
is határt szabnak.
Szőrmentiben simogasd a barmot.

8. Marha.

A szegényember marhája hízlalja
a gazdagot.
Jó marhának könnyű jó vevőt
találni.
Kinek esze nincs, nagy marhája
sincs.
Kurabarátság, marhaszaporaság
hamar oda van.
Szépen döglik a marha, olcsó lesz
a bőr.

9. Gulya.

Nagy gulyája van a ránczában.
(Sok a bolhája.)

10. Bival.

A bival, ha csak sóhajt is, mesz-
sze fű.
Csak akkor szólj, mikor a bivaly
f... ik, — akkor is csak azt:
iszom nagyanyám! (kotnyeles
gyermeknek).
Lusta bivalnak vasvilla a korbácsa.

IV. A juh.

1. Juhász.

A minő a juhász olyan a bundája.
Az asztrológus is néha felejtkezik;
juhász tudja, ha az idő változik.

Két pofára esik, mint a juhász-
bojtár.

Nem mind juhász, a kinek botja
van.

2. Kos.

Gyapjáért szokták a kost is meg-
nyírni.

3. Juh.

A jó juh nem sokat béget, de
sok gyapjút ad.

A juhok is a békés legelést sze-
retik.

A juhót nyírni, nem nyúzni kell.
A mely juh a bárányt szereti, az
a kost nem gyűlöli.

A mely juh sokat bekeg, kevés
gyapjat ad.

A minő a pásztor, olyan a juh.
Az olvasott juhót is megeszi a
farkas.

Egy rühös juh az egész nyáját
megvesztegeti.

Egy rühös juh, egész nyáját
veszteget.

Elballag a juh maga, de ritkán
tér maga vissza.

Gyapjáért szokták a juhót meg-
nyírni.

Ha a juh szomorúan legel, dög-
rováson van.

Jó a juhót hajtani is, fejni is.

Jobb a juh bárányostúl.

Köhög, mint a vén juh.

Könnyen ballag a juh, de nehezen
tér vissza.

Megszokta, mint a juh a sót.

Rossz juh, a ki a maga gyapját
nem bírja.

4. Birka.

A vén birka eléli a téli takar-
mányt, kikeletkor döglik el.

5. Bárány.

A hol kevés a **bárány**, nehezebben esik, ha vész.

A mézszáros nem könyörül a **bárányon**.

Ártatlan mint a **bárány**.

Csak akkor nem eszi a farkas a **bárányt**, mikor el nem éri.

Farkas is a **bárányok** kövérét szereti.

Farkasnak mondják: Paternoster, azt feleli: **bárányláb**.

Farkasnak sohasem lesz **bárány** fia.

Fél, mint farkastól a **bárány**.

Kis **bárányból** válik a nagy kos.

Könnyű a **bárány**nak vérét venni.

Könnyű a **bárányt** megszelidíteni.

Még a **bárányban** is van méreg.

Nehéz a **bárányt** farkassal összebékeltetni.

Nyakametszett **bárány**nak sóhajtás a vége.

Oly kellemes a szava, mint az erdei fülemülének, mely a **bárányokat** nyakgatja.

Pásztor vétke, ha tudta nélkül eszi meg a farkas a **bárányt**.

Ritka **bárány** kullancs nélkül.

Sok **bárányt** elhord addig a farkas.

Sok **bárányt** visz el a farkas, a míg a verembe kerül.

Sok húsvéti **bárányt** megevett.

Úgy szereti a farkas a **bárányt** hogy megeszi.

6. Ürű.

Használ, mint agárnak az **ürű**.

V. Kecske.

1. Bak.

A **baktól** őrizkedj, mert seggre taszít.

Bakot lőtt.

Büdös, mint a **bak**.

Bakot tett kertésznek.

Bízik, mint a **bak** a szarvához.

Büdös, mint a **bak**.

Egyik **bakot** fej, a másik rostát tart alája.

Megadták a **bak** árát.

Mindég egy **bakot** nyúz.

Nehezen lesz abból **bakszekér**.

Sok **bakot** megnyúznak addig.

Ugrál, mint a **kecskebak**.

2. Kecske.

A fél **kecskéből** válik a rossz kertész.

A **kecske** akkorrugdalózik legjobban, a mikor meg akar dögleni.

Anyja csalogatja a **kecskegedőt** a kertbe.

Apró három a **kecske**.

Azt szeretné, hogy a **kecske** is jóllaknék, a káposzta is megmaradna!

Fut a **kecske**, fehérlik a fara.

Ha valaki elf...ja magát, így szépíti a dolgot: Csak **kecske-prüsszentés** volt!

Kecskéhez ne menj gyapjúért.
(Rava, Udvarhelym. J. M.)

Kecskék közt bak a bika.

Kecskelábra kapott.

Kecskepásztorságról uraságra menni.

Kecske sem menne vásárra, ha meg nem ütnék az inát.

Kecskét kertésszé, farkast juhásszá tenni.

Képes, hogy **kecske**, mert kurta a farka.

Nem bízzák **kecskére** a káposztát.

Siet, mint a **kecske** a zanót után.

Szereti, mint a **kecske** a kést.

Vén **kecske** is megnyalja a sót.

VI. Disznó.

1. Kan.

A falu **kanját** is olykor megölik;
de csak válik más helyébe.

2. Disznó.

A **disznó** is néha búzalisztet eszik.
A **disznó** megeszi a makkot, de
nem néz föl a fára. (Mert a
lehullottat eszi.)

A **disznó** sem mozdik, mégis
meghízik.

A gazdagnak is kettő az orra-
lyuka, mint szegény ember
disznájának.

A ki korpa közé keveredik, meg-
eszi a **disznó**.

Akkor volt szép a **disznó**, mikor
malacz volt.

A nagy **disznó** mellett apraja is
elkel.

Bakonyi rőfögés, farkasnak ret-
tegés.

Disznó a pocsolyába örömet
visszatér.

Disznó a szájáról szép (tokás,
kövér emberről [Eger.]). M.
Ny. X. 91.

Disznónak, fősvénynek, holtuk
után hasznuk.

Disznónak fürdő a mocsár.

Disznón gypjat keres.

Disznóólra, cserépfedél.

Disznó orra, aranypercze.

Disznót ebért nem adok.

Egy **disznót** perzselnek.

Éhes **disznó** makkal álmodik.

Eszes **disznó**, mely gyökeret ránt.

Föltartja az orrát, mint az érsek
disznaja.

Hallgat, mint a hugygyó **disznó**
a búzában.

Ha szárnya lenne, legjobb madár
volna a **disznó**.

Ha tudná a **disznó**, miért hízlal-
ják, megdöglenék bujában.

Hitvány **disznónak** a bőre se jó.
Jobb a **disznó** malaczostul.

Jó, hogy a **disznónak** szarva
nincsen.

Ki **disznó** után indul, mocsárba jut.
Kövér, mint a **disznó**.

Lustább a **disznónál**, mert ez
megveti az almot.

Még a **disznó** almot is el akarja adni.

Meglesz **disznónyíró** szombaton.

Megszokta, mint a **disznó** a po-
csétát.

Mindent orrára vesz, mint a
disznó.

Minél rühösebb a **disznó**, annál
inkább vakarózik.

Moslékot a **disznónak** szoktak tar-
tani.

Nehéz **disznót** a mocsárról el-
szoktatni.

Nem **disznónak** való a gyömbér:
maktól is meghízik.

Nem **disznó** orrára való az arany
percze.

Nem döglik meg a **disznó** a maga
álmától.

Nem hintik a **disznó** elébe a
gyömbért.

Nem őriztem vele **disznót**.

Nem szokás **disznót** nyírni.

Oláh után szokik a **disznó**.

Összerőfögnek, mint a bakonyi
disznók.

Ösztövéres **disznó** makkról álma-
dozik.

3. Malacz.

Ágál, mint a pótrás **malacz** a ga-
rasos kötelen.

A hitvány **malacz** makk alá jár.
 A hol **malaczot** ígérnek, zsákkal
 forgolódjál.
 Békési **malacz** kilencz is elfér egy
 ölben.
 Egy **malacz** nem csűrhe.
 Farkas szájából ritkán esik ki
 nyálazatlan a **malacz**.
 Mentől koszosabb a **malacz**, annál
 jobban vakaródzik.
 Okos, mint a tordai **malacz**. (Far-
 ral megy a vályúnak.)
 Összebújnak, mint a szegény em-
 ber **malaczai**.
 Szegény ember hamar megszámlál-
 lhatja **malaczait**.
 Szegény háztól, ösztövére **malacz**.
 Minden **koszos malacz** megtalálja
 a maga dörgölődő fáját (Eger).
 M. Nyr. 10:91.

4. Mangalicza.

Kövére, mint a **mangalicza**.

VII. Szamár.

1. Szamár.

Ábéczére tanítja a **szamarat**.
 A **szamár** aranylanton is **szamár**-
 nótát penget.
 A **szamár** fejét nem szokták meg-
 szappanozni.
 A **szamár** is kedves, a hol ló nincs.
 A **szamár** is oroszlánnak látszik
 a tudatlan szemében.
 A **szamár** többre becsüli a szal-
 mást az aranynál.
 Döglött oroszánt a **szamár** is
 megrúgja.
 Elszenvedti a **szamár** a verést,
 csak adjanak enni.
 Eminens, mint juhok közt a
szamár.

Füles **paripa** = **szamár**.
 Ha a koldus **szamár**ra kerül,
 sebesebben megyen, mint az
 úr, ha lovon ül.
 Ha nagy füle volna, éppen **csacsi**
 lenne.
 Igen kell a **szamár**nak a hegedű-
 szó.
 Kitetszik, mint juhok közül a
szamár.
 Könnyebb a **szamár**hátra, mint a
 paripára felkapni.
 Már többször hallottam **szamár**-
 rívást.
 Megismerni a **szamarat** rívásáról.
 Minden **szamár** a maga terhét érti.
 Minden **szamár** a maga terhét
 tudja, mily nehéz.
 Nehéz a **szamarat** kutyaságra
 tanítani.
 Nem érti a **szamár** a szép szót.
 Nem illeti a **szamarat** a vörös
 nyereg.
 Nem illik **szamár**ra a bársony
 nyereg.
 Nem lehet a **szamár**ra asztagot
 rakni.
 Nem **szamár**ra való a kantár.
 Ordításról ismerik meg a **szamár**-
 marat.
 Ostoba, mint a **szamár**.
 Rívásáról ismerik meg a **szamarat**.
 Röst, mint a rőt **szamara**.
 Sokat a **szamár** is leráz.
 Sok **szamár** hord bársonynerget.
Szamár állott a ló elibe.
Szamarat füléről, oroszánt kör-
 méről, rókát farkáról, ebet
 szőréről, madarat tolláról, bolon-
 dot beszédjéről ismerik fel.
Szamár is kedves, a hol ló nincs.
Szamárrívás, ebugatás nem messze
 ér.

Szamár se bírja az asztagot.
Vörös nyereg nem illeti a **sza-**
marat.

VIII. Öszvér.

1. Öszvér.

Konok, mint az **öszvér**.

IX. Kutya.

1. Komondór.

A **komondór** nem sokat törődik,
ha a kis kutya megugatja,
Kétfelé tekint, ha agg **komondór**
ugat.

Nosza eb után **komondór**.

2. Kuvasz.

A mely **kuvasz** egyszer átalússza
a Dunát, másszor is megpró-
bálja. (Kicsi vétekről nagyra
lépni könnyű. Ball. 269.)

Kuvasz szénán fekszik, de abból
nem eszik, de azért morog az
ökörré.

3. Kutya.

A félénk **kutyának** hasa alatt a
farka.

Akár fehér, akár fekete, elég az,
hogy **kutya**.

A konczt el nem ejti nyálazat-
lan a **kutya**. Ball. 267.

A **kutya** a maga vízshangját is
megugatja.

A **kutya** egy koncztért a prédi-
kácziót is elhagyja.

A **kutya** el nem hagyja az uga-
tást.

A **kutya**, ha asztalra húzod is
fejét, asztal alá búvik.

A **kutya** ha más nines, a holdat
ugatja.

A **kutya**, ha meg nem eszi is a
dögöt, legalább körülheveri.

A **kutya** is a szegényt hamar
megugatja.

A **kutya** is melegednék a tűznél,
ha orrát nem féltené.

A **kutya** is szokásból ugat.

A **kutyának** is csak eb a kölyke.

A **kutya** néha jó kedvéből is
ugat.

A **kutya** nem nyúl, ha mindjárt
vörhenyes színe van is.

A lelánczott **kutya** csak azt marja
meg, ki hozzá közelít.

A mely **kutyát** éri a kő, az rivan-
nik el.

(Német: Wenn man unter die
Hunde wirft, welchen es trifft
der schreit. Ball. 269.)

A mely **kutyát** megakarnak ölni,
veszett hírért költik.

Egy **kutya** = mindegy.

Fekete **kutya**, tarka eb, mind
egy ördög.

Fenhordja a fejét, mint a **kutya**,
mikor tejes fazékhoz ütötték
az orrát.

Ha a **kutyából** egyet megütnek,
szétmennek; a disznók pedig
összeröhegne.

Ha a **kutya** meg nem marhatja
az embert, a követ rágja.

Ha a **kutyának** oly szarva volna,
mint a mérge, senki se marad-
hatna mellette.

Ha a **kutya** tutul (vonít) és föl-
tartja az orrát: tűz lesz; ha
lefelé: halottat érez. Arács,
Zalam. Nyr. 22. 474.

Hamarább utoléri a hazugot, mint
a sánta **kutyát**.

Iparkodik, mint a szögverő ku-
tyája — Ferenczi J. Szeged — A

szögverők Szegeden betanított kutyát alkalmaztak a kerék hajtására, mely összeköttetésben volt a fujtatóval: a kutya bent állott a kerékben s a lába folytonosan járt; így jött a kerék mozgásba. A közmondást arra alkalmazzák, ki csak kényszerítő eszköz alkalmazása folytán iparkodik dolgát végezni. Nyr. I. 179.

Jobb élő **kutya** a holt oroszlánnál.

Besser ein lebender Capuciner, als ein toter Papst.

Ki **kutyával** hál, bolhásan kél fel.

Német: Wer mit Hunden schläft, steht mit Flöhen auf.

Angol: do.

Olasz: do.

Kis embertől **kutya** sem fél.

Kis **kutya** nagy konc.

Kis **kutyától** a macska sem fél.

Kitett magáért, mint a Taczi **kutya** az utcáért.

Ki vagyon, mint a **kutyaikra** a hóból.

Könnyű a lánczolt **kutyával** békét tartani.

Köntös ujjába való **kutya**.

(Másképp ölebecske).

Latin: Melitaeus catulus. Ball. 267.

*Kusti, **kutya**, ne ugass! Ne ugassd a guzsajast! (t. i. a látogatóba jövő legényt.)

Kutyaábrázatból nem válik oreza.

Kutya farkassal össze nem szö-
-vetkezik.

Kutyafejű (tatár). Nyr. 28:90.

Kutyafésülés. Nyr. 28:90.

Kutyafülű. Nyr. 28:90.

Kutya gyomor a csontot is megemésztí.

Kutyahazugságnak eb a hitele. Ball. 269.

Kutyahitű. Azaz: pogány.

Kutyálkodik. Nyr. 28:90.

Kutyának kutyó a fia, kecskének gedő.

Kutyának legkedvesebb falatja a dög.

Kutyának se jó az első kölyke.

Kutyapezér nem nagy úr.

Kutya se teszi be maga után az atót.

Németül: Hunde und Edelleute lassen die Thür offen. Ball. 267.

Kutyát fogni. Eredete Szirmay szerint az, hogy első Henrik, német császár, midőn a magyarok az előde által vállalt évi adót követelték, azoknak az adó helyett egy rühös kutyát küldött, min a magyarok felindulván, roppant sereggel Henrikre rajtaütöttek, de ettől oly hatalmasan visszaverettek, hogy a német írók tanúsága szerint, 50 ezer magyar elesett. Innen, ha valaki szándékát el nem érve, kudarcot vallott, azt mondták, hogy „kutyát fogott“. Sőt „kudarcot vallani“ is annyi lenne, mint „kutyarcot vallani“. Ball. 268.

Kutya természetű. **Kutya** vérű.

Kutya tettnek **eb** a jutalma.

Kutya ugatását elhordja a szél.
v. Ugat a **kutya**, de elhordja a szél.

Kutyául van. Nyr. 28:90.

Kutya után ugat a kutya, bár semmi oka ne legyen.

Német: Bellet ein Hund, so kläffe sie alle. Ball. 267.

Kutya után ugat a kutya.

Német: Was vom Hund kommt,
bellt gern. Ball. 268.

Kutya van a kertben. (Valaki ti-
losban jár.) Ball. 266.

Leforrázott **kutya** az esőtől is
fél.

Begossene Hunde fürchten das
Wasser.

Magyarnak a **kutyája** sem vereti
magát örömet.

Makutyi — Hol mondja nép? —
„ma **kutyául** vagyok“ összevo-
nása. Jókai is használja. Nyr.
27:574.

Megszorúlt, mint a recsenyédi
kutya. (Árvíz idején addig okos-
kodott, míg végtére is egy a
vízből még kiálló boglyatetőre
szorúlt s ott vonított és nyo-
morgott.)

Míg a **kutya** szarik, elfut addig
a nyúl.

Franczia: Tandis que le chien
pisse, le loup s' enfuit.

Német: Während der Hund sch...,
läuft der Hase in den Busch.
Ball. 266.

Mintha csak egy tarka **kutya** volna
a világon.

Es gibt mehr als einen bunten
Hund. Ball. 268.

Nem csak egy **kutyának** neve
Fari.

Nem csak egy vörös **kutya** van
a világon. Ball. 268.

Nem lesz **kutyából** soha szalonna,
ha megperzselik is.

Nem szokás a **kutyát** megper-
zselni.

Örvvel erős a **kutya**.

Rátartja magát, mint az Adorján
kutyája.

Róka koma, **kutya** sógor.

Rossz **kutya** az, mely megugatja
a maga vaczkát.

Se **kutya**, se peták.

Sokára ér a sánta **kutya** Bu-
dára.

Sokat a **kutya** farkára sem lehet
kötni.

Sokat hízelkedik a **kutya**, de nem
hisznek neki.

Sok **kutya** nyúl halála.

Szép volna, ha **kutyák** megbékül-
hetnének.

Tele van **kutyasággal**, mint a duda
satrafékkal.

Ugat belőle a halál **kutyája**.

Veres **kutya**, veres ló, veres em-
ber, egy se jó.

Volt része a **kutyaportióban** =
neki is kijutott az ütlegekből.

4. Eb.

Ácsorog, mint a jászok **ebe** a
dombon.

Addig játszik az **eb**, míg kutyó.

A hamarkodó **ebnek** vakok a
kölykei.

A jó **ebet** nem ütik agyon egy
túróért.

Egy hegyes túróért agyon nem
verik az **ebet**. T. i.: Ha jó szol-
gád van, ne adj ki rajta mind-
járt első vétkeért.

Az **eb** is haragszik, ha az orrát
bántják.

Bagzó **ebnek** sok lyuka vagyon.
Ball. 93.

Bolond, ki **eb** után lovát el-
veszti.

Bolond, kit a megkötött **eb** meg-
harap.

Bolondság **eb** után lovat veszteni.
Csak **eb** a kutya.

Eb a bárka hal nélkül. T. i. Ebül van, mitsem ér a bárka hal nélkül.

Eb a bika tehén nélkül.

Eb a csikós suba nélkül.

Eb a gatyá ráncz nélkül.

Eb a juhász bunda nélkül.

Eb a német kutya nélkül.

Eb az oláh disznó nélkül.

Eb az olasz famacska nélkül.

Ball. 87.

Ebadta, Ebadtáz. Blasphemata, maledicita. Sándor I. Őszve ebadtázta. Kreszn. 1831.

Eb' agja. Kis gyermekek nyavalyájok. Comedones. P. P. Nagy ehetőség. Sz. D. Ezen nyavalyát okozza, a bőr alatt termő szőr-féreg. Lásd Házi Orvosságok Vácson 1821. p. 45.

Kreszn. 1831.

Eb' ágyából esett. Kreszn. 1831.

Eb, a' ki nem barát. Kreszn. 1831.

Eb a kutyával egy alomba, nem egy járomba illenek.

Eb' annya' terhe. Közmond.

Kreszn. 1831.

Eb-apának kutya fia. Közmond. Kreszn. 1831.

„**Eb** csont béheged.“ Közmond. Kreszn. 1831. *Még jobb: béforr.

Ebcsont összeforr. Nyr. 28:90.

Eb-ebéd. — Kreszn. 1831. — Prandium caninum. A' hol bor nines Pázmány Préd. p. 389.

Ebek harminczadjára került. Nyr. 28:90.

Eb eladóban hagyta. Kr.

Eb-ellette. — Kreszn. — Catulus Vajda 2. k. p. 225. * = eb-
adta.

Eben gubát. Kúnos Ignác szerint Kis-Ázsiában (Nyr. 22:4) **eb** jelent gubát, subát.

R. Prikel Marián szerint (Nyr. 24:71) **guba** jelent kutyát [„Fanos **ebnek** gubás **eb** a társa“].

Némedi D. így magyarázza a nép ajkáról: „Két ember találkozott egyszer, zsák a hátukon. Az egyiknek a zsákjában zörgött, a másikéban izgett-mozgott valami.

— Mit visz kentek?

— Diót! Hát kentek?

— Malaczt!

— Cseréljünk!

— Cseréljünk!

Megcseréltek. Megörült mindegyik a cserének, mert rá akarták szedni egymást. De bosszúságra vált az örömmük, mikor odébbállva a zsákot kioldották, mert az egyik malacz helyett kutyát, a másik meg dió helyett gubát, gubacsot talált a zsákjában. (?) Némedi Dezső. Nyr. 32:577.

Eben gubát cserél, általános.

Eben gubát cserélt.

Egy gubás kocsis ebet akart lopni. Hogy könnyebben megfoghassa, ledobta gubáját a kutya mozgolódása közt ott is felejtette. Haza jöven a kutya ura, ebét ugyan nem, de a gubát a koci mellett lelte. A gazda visszajöttét messziről látván a tolvaj: nem mert visszamenni gubájáért. Midőn másnap kérdezték tőle pajtásai, hová tette gubáját? az igazat megvallani szégyellvén, azt felelte, hogy

- az éjjel ezt az ebet cserélte a gubán. Ball. 92.
- Eben mult **pásztorság** falu végén dögöt rág.
- Eb-erkölcsű.** — Kreszn. — Cynicus; cynaedus, Sándor I.
- Ebet** szóréről, madarat tolláról, embert társáról.
- Ebet** szóréről, rókát farkáról megismerheted — v.
- Megismerni **ebet** a szóréről. Ball. 92.
- Eb-fa.** — Kreszn. — Rhamnus frangula; Sándor I. alias ebesfa.
- Eb-faj.** — Kreszn. — Genus caninum, ortus de scorto.
- Eb-fejű.** — Kreszn. — Cynocephalus v. Simia inuus, Sándor I. A népnél kutyafejű tatár.
- Eb-fogak.** — Kreszn. — Dentes canini.
- Eb-gallér.** — Kreszn. — Collare caninum. **Örv.** Sándor Istv.
- Ebhájjal** kenték az alfelét a. m.: hamis. Kreszn.
- Eb-hal.** — Kreszn. — Piscis capitosus, mugil. Molnár Albert. P. P. Squallus. Hayfisch. Sándor I.
- ***Umbra canina**; Cottus gobio. A békaporonty = ebihal.
- Eb** halállal veszszen el. Kreszn.
- Eb harminczad** — Kreszn. — Sors adversa.
- Az **ebek'** harminczadjára huzzák.
- Eb** hátán meg fordúlt. Kreszn.
- Eb** marad a kutya mindenkor. Ball. 267.
- Ebre** hájat. Nyr. 28:90.
- Ebura** fakó! Elterjedve, de bizonytalan értelmű; leginkább csufondáros rászólás.
- Farkával az **eb** is parancsol.
- Fázik, mint az **eb**.
- Ha jó volnék, eddig az **ebek** is megették volna.
- Hátulsót harapják az **ebek**.
- Játszik mint az **eb** a farkával.
- Jó kölyökből válik jó **eb**.
- Katonának szép a neve, **eb** az élete.
- Késő a vén **ebet** tánczra tanítani.
- Késő bánat, **eb** gondolat. Kreszn.
- Két **ebnek** is lehet egy neve.
- Ki **ebet** akar tartani, korpája legyen.
- Ki más **ebét** kötve tartja, kötelelt találja.
- Kinban van, mint az Undi **eb** a kalodában.
- Könnyebb utólélni a hazugot, mint a sánta **ebet**.
- „Majd föl fujja az **ebek** dalját.“ Közmondás, Kreszn. 1831.
- Még az **ebnek** sem jó az első kölyke.
- Megrágják a koncot, **ebnek** vetik a csontot.
- Megugratták alatta a kan **ebet**, vagy:
- Meglódították az **ebet**. Ball. 92.
- Messze Buda sánta **ebnek**.
- Nagy a feje, mint a belédi **ebnek**.
- Nehéz a koncot **eb** szájából kivonni.
- Nem egy **ebnek** kurta a neve. Ball. 93.
- Ne tarts **ebet**, ha kenyérhadj nincs.
- Ne tarts **ebet**, ha konyhád nincs.
- Ne tarts **ebet**, ha korpád sincs. Ball. 93.
- Nosza **eb** után komondór.
- Nyalakodik mint az **eb**.
- Nyujtózik mint az **eb** a pozdorján.
- Ott az **ebéd**, a pap rétjén. A kutya ott tartózkodik, a hol

valamit ehetik. A rétre nem sokat szoktak hordani, ugyan azért a kutyát ottan hiába keresed. E közmondással tehát akkor él az ember, ha valamit állítani hall, a minek hitelt adni nem tud és körülbelül annyit tesz, mint: „azt másnak mondjad, a ki hiszi“ én oly kevéssé hiszem, mint hogy a kutya a réten tartózkodik. Ball. 92.

Ragadozó, mint a kapzsi eb.

Siet, mint a talpa-égett eb.
 Süveges asszony ebszokás.
 Szereti, mint az eb a gerebennyalást.
 Szereti, mint eb a macskát.
 Több ebnek neve fari. Ball. 93.
 Úgy néz rá, mint az ebre.
 Úgy sétál, mint a kúnok ebe a homokon. Szirmay, Adagia.
 Vess az ebnek, csórja farkát. Ball. 93.

A SZÓSZEDET EREDETE
ÉS
BEOSZTÁSA

A SZÓSZEDET BEOSZTÁSA.

A szószedet, mint már érintettem, nem „szólár“, nem szavak gyűjteménye, a melyek betűrendet követnek és egy vagy több nyelven a szónak, csupán csak a szorosán vett egyenlő értékét adják.

A szószedet fogalomköröket igyekszik felkarolni, e köröket részlet és összefüggés szerint meghatározni és a fogalomkörön belül betűrendben könnyen hozzáférhetővé tenni. A szószedet második része a szómutató, a mely minden egyes szónak helyét így jelentését is megmondja annak, a ki keresi.

A fogalom-
körök.

A magyarázatokra és tudományos meghatározásokra a lehetőségig gondot fordítottam.

A forrásokat véve, elsősorban állanak az eredeti gyűjtések, a melyeket számos utamon magam végeztem, úgy a Királyhágón inneni, mint a túli részen. A szorosabban vett erdélyi részben, régi meghitt és ragaszkodó emberem, néhai PUNGUR GYULA és négy tanítványa, ú. m.: JÓZSEF MIHÁLY (Rava, Udvarhelym.), JÓZSEF JÁNOS (Firtos-váralja, Udvarhelym.), KOVÁCS LAJOS (Gyergyószentmiklós) és WAGNER JÁNOS (Csík-Ghimes és később a Királyhágón innenre jöve: Csongrádon) gyűjtött; ezek a Csángók közé is benyomulva, igen lényegesen hozzájárultak a szószedet anyagához. PUNGUR maga számos kiírást is végezett.

A források,
gyűjtők.

Nagyon is érthető, hogy mindezek a nép szájáról való közvetlen gyűjtések, nem nyújthattak elégséges anyagot, a melyből a fogalomkörök megalkothatók lettek volna, mert a feladatnak megvannak a maga nehézségei, melyek a megbízható elemek ritkaságában, az utánjárás ezer akadályában gyökereznek. Magam is csak egy ember voltam, a kinek a szószedésen kívül, az ősfoglalkozás

történetén túl, még egész tárgyi és értelmi szövevényt kellett szétfejtennem és áttekinthető rendbe hoznom. Be is láttam — elég korán, hogy a feladat — és csak majdan — a nagy munka nagy felosztásával, nemzedékekre való kiterjesztést értve, volna elérhető; de emberileg tökéletesen már akkor sem, mert az ősfoglalkozások részben átalakulóban, részben teljes elhanyaglásban vannak, a mi nagyon érezhetően reáhat a nyelvre, éppen legsajátosabb részében.

Irodalmi
források.

Folyamodnom kellett tehát a meglevő, részben gazdag és becses nyelvforrásokhoz, a melyekben nem oly czélzattal gyűltek ugyan a szavak, mint a mely engem serkentett munkásságra, de a czél mégis a nyelv gyarapítása, a történeti és népies elemek biztosítása volt, így bevált.

Szótárak.

Sok és becses anyagot, melynek történeti értéke van, nyújtott a SZAMOTA-ZOLNAI-féle „*Oklevél Szótár*“; ezt az anyagot lényegesen gyarapították az igen buzgó TAKÁTS SÁNDOR levéltári kiírásai, a melyeket a legnagyobb liberalitással rendelkezésemre bocsátott. Ebben az irányban sok becses adalékot nyújtott a sohasem nyugvó TAGÁNYI KÁROLY és leghívebb, ragaszkodó emberem, az oly szomorú véget ért HORVÁTH IGNÁCZ is. Ilyen úton jutottam az országos levéltár sok becses anyagához. Bő forrásul és sok magyarázattal szolgáltak régi szótáraink és régi irataink is. Így a szótárak közül: SZENCZI MOLNÁR ALBERT 1621; PÁRIZ-PÁPAI 1708; PÁRIZ-PÁPAI-BOD 1767; MÁRTON JÓZSEF 1803. A szószeredetek közül: a *Beszterczei szószeredet*, mely a XV. századból való; az ugyanebből a századból való *Schlaegli szójegyzék*; SZIKSZAI FABRICIUS BALÁZS 1590-iki szójegyzéke, az ősrégi VERANTIUS FAUSTUS: *Dictionarium pentaglossum* (kiadva 1834); és egyike a legrégebbeknek, a „*Lexicon Joannis Murmelii*“, in quo Latina rerum vocabula in suos digesta classes cum Germanica et Hungarica interpretatione 1533. Editio SZAMOTA, 1896.

A dolog természeténél fogva, főforrást alkotott a két tájszótár, ú. m.: az 1838-iki „Magyar tájszótár, kiadta a Magyar Tudós Társaság“ és ennek SZINNYEY JÓZSEF gondozta új, bő kiadása, mely a *Magyar Nyelvőr* gyűjtelékeit beolvasztotta. Ezeket az ősforrásból, a M. Nyelvőrből

vettem át. Újabbkori szótáriródmunkra egyetlen megjegyzést kell tennem, hogy nem fektet kellő súlyt a természetrajziak pontos meghatározására, pedig ismétlem, ha valamiben, úgy ebben nyilatkoznék meg a haladás.

A szószedet derekát azonban megalkották azok a kiírások, a melyek hatalmas és virágzó nyelvészeti folyóirataink: a „*Magyar Nyelvőr*“, maig 40 kiaknázott évfolyama — és a „*Magyar Nyelv*“ maig 9 évfolyama — nyújtottak, a melyeknek kiírását, szerény díj ellenében, a ma már doktor LAMBRECHT KÁLMÁN, önkéntesen elvállalta és teljesítette, a mely munkáért természetesen a felelősség is terheli. A nyolczvanadik életév küszöbére érve, még sok feladattal szemben állva, a szószedet kegyes olvasói elnézők lesznek, ha erre szükség volna, ezt kérem és reménylem is. Tisztán érzem, hogy az emberit megtettem. A kiket mint kiválóbb segítőtársaimat még megnevezni kedves kötelességem, ezek a következők: SCHENK JAKAB adjunktus, sok kiírásért és eredeti gyűjtésért is; KUPA ÁRPÁD, ezer szóért és ezer útbaigazításért, de leginkább mégis ragaszkodásáért, mely egyformán hű maradt a Kunpuszta perzselő verőfényén és a legkegyetlenebb síksági fürgetegben.

A két legjellemzőbb, azért legfőbb terület pásztor-ságára nézve kedvezett a szerencse. A *Hortobágyra* vonatkozólag hálával tartozom KOVÁCS JÓZSEF, Debreczen nemes városa polgármesterének, ZOLTAI LAJOS, múzeumi őrnek, ennek sok más, becses adalékért is; legújabban TURI MÉSZÁROS ISTVÁNNAK, ki nagyon alapos kutatást végzett s egyrészét kéziratban engedte át. *Bugacz-Monostorra*, illetőleg *Kecskemétre* nézve nagy hálára kötelezett néhai KADA ELEK, a város nagyérdemű polgármestere, ki igazán forró szeretettel viseltetett a népies foglalkozások iránt és sokat mentett meg a feledéstől.

Ezen a helyen lerovom tartozásomat egy elköltözött barátom BESSENYEI SZÉLL FARKAS iránt is, ki rajongó híve volt mindennek, a mi magyar és a mi népies; neki köszönhettem azt a szép és fontos okmányt, mely az „*Előtanulmány*“ 378—385. oldalán olvasható és a „*Nádudvari rend*“ czímet viseli. Az okmány származása ott mint néhai HENTALLER LAJOSTÓL való van adva, pedig SZÉLL FARKAS

Segítők.

ajándéka. A helyreigazítást megfogadtam és íme teljesítettem. A két halott már régen megbékült.

Evvel azt hiszem, nem részletesen ugyan, de főbb vonásaiban adva van az anyag eredete; adható tehát a csoportosítás és rendje is.

AZ ŐSFOGLALKOZÁSOK SZÓSZEDETÉNEK SORRENDJE.

A szószedet 14 szakaszra és ebben 78 címre oszlik; hozzájárul még I—III. függelék. A sorrend tehát így alakul:

I. A ház és tája.

1. A ház és tája.
2. Járóművek és részek.
3. Fogat és szerszám.
4. Debreczeni lófogatok.
5. Debreczeni lószerszám.
6. Debreczeni kocsi és ígá-
szekér.
7. Lóhajtás.
8. Debreczeni taliga.

II. A ház és szérűje.

9. Eke.
10. Iga és befogás.
11. Ökörfogat és hajtás.
12. Hangelemek.
13. Rovás és mérték.
14. Vágószerszám.
15. Kasza, sarló.
16. Ironga.
17. Hangszer.

III. Pásztorszervezet.

18. Pásztorszervezet.
19. Pásztortanya.

20. Eszköz, ruha.

21. Ostor.
22. Pásztorkonyha.
23. Tűzhely.
24. Edény.

IV. A jószág.

25. Jószág.
26. Szín.
27. Hangok.
28. Coitus.
29. Betegség.

V. A föld.

30. A föld, a nyíl.
31. Kút és a kopolya.

VI. A ló.

32. Ló szótára.
33. Ló szőre.
34. Bélyege.
35. Lónevek.

VII. Szarvasmarha.

- 36. Szarvasmarha szótára.
- 37. Tej és termékei.
- 38. Szarvasmarha szőre.
- 39. Szarvállások.
- 40. Szarvasmarha nevek.
- 41. Bivaly.

VIII. A juh.

- 42. A juh szótára.
- 43. Juh szőre.
- 44. Juh nevek.
- 45. Füljegyek.
- 45/a Juhtej termékei.
- 46. Juh hangelemei.
- 47. Kecske.

IX. A disznó.

- 48. Disznó szótára.
- 49. Disznó szőre.
- 50. Disznó nevek.
- 51. Disznó kergető.
- 52. Disznó hívása.
- 53. Disznó mondókák.

X. Szamár és öszvér.

- 54. Szamár és öszvér szótára.
- 55. Szamár szőre.
- 56. Szamár neve.
- 57. Szamárról, vegyes.

XI. Élősdiek.

- 58. A lónál.
- 59. Szarvasmarhánál.

60. Juhnál.

61. Disznónál.

62. Kutyanál.

XII. A kutya.

- 63. A kutya szótára.
- 64. A kutya szőre.
- 65. A kutya szólása.
- 66. Kutya szólítás.
- 67. Puli.
- 68. Pumi.
- 69. Kutyanek.

XIII. A macska.

- 70. Macskanevek.

XIV. Ismeret.

- 71. Pásztorcsillagászat.
- 72. Tájékozódás.
- 73. Pásztor időjárás és időjósítás.
- 74. Pásztor állattan.
- 75. Pásztor madártan.
- 76. Madár névrendszer.
- 77. Fa és bokor ismeret.
- 78. Pásztor füvészet.

I. FÜGGELÉK :

Tót anyag.

II. FÜGGELÉK :

Oláh anyag.

III. FÜGGELÉK :

Halászat.

Mielőtt, hogy a szószedet kifejtéséhez hozzáfognék, néhány szóval jellemezni kell a három függelék, mely a szószedetet bezárja.

Az *első függelék* jobbadán azt a tót anyagot adja, a melyet a buzgó LÁNYI BÉLA Liptó megyében szerzett, a mely élénken mutatja a magyar hatást a tót ősfoglalkozás körében is. Ez nem a sokszorosán felhánytorgatott magyarosításnak következménye, mely nincs is, hanem teljesen önkényes dolog: a tetszés kifolyása.

A *második függelék* adja az ősfoglalkozás oláh anyagát, azt, a melynek magyar eredete kétségtelen. A forrás dr. MOLDOVÁN GERGELY kolozsvári egyetemi tanár megállapításaiból van merítve, tehát oly férfiútól származik, a ki az erdélyrészi oláhságnak véréből eredt, annak legalaposabb ismerője és legpártatlanabb méltatója. Hogy miért fektetek én e függelékre kiváló súlyt, az onnan van, mert teljesen megbizonyosodtam abban, hogy az oláhságnak a rómaiaktól való származtatása tévedés, melynek tudományos értéke nem lehet. A legvégsőbb levont tanulság az, hogy az oláhok a *Balkánon ma is élő vlach* — βλαχ — *elemnek ivadékai*, melyek a multban majdnem kizárólag juhászok voltak és elterjedésök a magyar részekben arra vezethető vissza, hogy Magyarországon a pásztor sohasem volt jobbagy, hanem *szabadon költözködött* oda, a hol téresebb és jobb legelőre talált, a mint ezt PETROVAY GYÖRGY alapos felfogása — „Századok“ 1911, 8. füzet, 623. lap — bizonyítja. Teljesen kétségtelen, hogy βλαχ, *Vlach*, *Walach* és *oláh* egy és ugyanaz és a latin elemek RATZEL tételére vezethetők vissza, a *rumün* névvel együtt.

És semmi kétség, hogy az oláh a magyar szabad költözködéstől vett lendületet elterjedésére. Ennek történeti kifejtése az egész mű záradéka leszen, nagyrészből készen is van.

A *harmadik függelék* lehető teljességben adja a halászat mesterszótárának pótlékát, a melynek anyaga „A magyar halászat könyve“ megjelenése óta (1887) felgyült, úgy, hogy a halászat mesterszótára a kor színvonalán áll.

RÖVIDÍTÉSEK ES JELEK.

△ = SZILY KÁLMÁN.

○ = CHERNEL ISTVÁN.

* = HERMAN OTTÓ.

‡ = PUNGUR GYULA.

č = tót: cs:

ō = tót: ó.

Arany Tsz. = ARANY JÁNOS: Toldi szerelme. 1879.

b. = bivaly.

Ball. = BALLAGI MÓR: Új teljes magyar és német szótár, Budapest 1881, 1857, 1867, 1872 és példabeszédek stb. Szarvas, 1850.

B. Sz. D. = BARÓTI SZABÓ DÁVID: Kisded szótár. Kassa, 1792.

Békessy = BÉKESSY LÁSZLÓ: A sertéstenyésztés vezérelvei, gazdák részére. 1871.

Bszsz. = A beszterczei szószedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. Kiadta FINÁLY HENRIK. Budapest, 1892.

B. Zs. = BÁTKY ZSIGMOND: A halászó keszegfalvi ember. (A magy. Nemzeti Múzeum népr. oszt. Értesítője. 1893. 1—2. füz. p. 3.)

Cihač = CIHAČ: „Dictionaire d'etymologie dacoroumaine.“ Frankfurt, 1870—1879.

Com. Jan. = AMOS COMENIUS: Janua Linguae Latinae. Kolozsvár, 1673.

CsK. = *Csanád és Kál* falu egyezsége a közös határgyepű felől. 1628. M. Gazd. tört. Szemle IV. 2. 1897.

Cz. F. = CZUCZOR GERGELY és FOGARASSY JÁNOS: A magyar nyelv szótára. Pest, 1862—1874.

Debrlvt. Széll Farkas = Debreczen város jegyzőkönyveiből, SZÉLL FARKAS kijegyzései. Nyelvtud. Közlemények XXIV. 337—345. Megjelent a M. Nyelvőrben és az Oklevél szótárban is.

- Dely** = DELY MÁTYÁS és JÓZSEF: Gyakorlati s elméleti sertés tenyésztés. Pest, 1867.
- Dorner** = DORNER BÉLA levelei.
- Dudás** = DUDÁS LAJOS polgárm. Zentán, in litt.
- E.G.** = EISENMAYER SÁNDOR és GÖBEL CELESTIN: Állatgyógyászat. Pest, 1867.
- E. 1.** = ECSEDI ISTVÁN: A nomád pásztor enyhelyek a Hortobágyi pusztán. 1913. stb.
- Englb.** = ENGELBRECHT KÁROLY: A szarvasmarha. Pest, 1872.
- F.** = FÖLDI JÁNOS: Természeti história a Linné systemája szerint. 1801.
- H. A.** = HERRMANN ANTAL: Adalékok a rováshoz. Ethnographia XV. 3. 4. 1904.
- H. I.** = HALÁSZ IGNÁZ kiírásai.
- Hazai Okm.** = *Hazai okmánytár*. I—VIII. Győr, Budapest, 1865, 1891.
- H. O. M. H. K.** = HERMAN OTTÓ: A magyar halászat könyve. 1887.
- Jánosy** = JÁNOSY GUSZTÁV: Megszabadított Jeruzsálem. 1874.
- j.** = juh.
- je.** = jelek.
- Jk.** = jegyzőkönyv debreczeni, kiskunfélegyházai stb.
- Jk. J.** = JANKÓ JÁNOS: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. III. 2. rész: A balatonmelléki lakosság néprajza. 1902.
- k.** = kecske.
- kk.** = közkeletű.
- Kkfélegyh.** = Kiskunfélegyháza.
- Kl.** = Különlenyomat.
- Kol. és Óv.** = KOLOZSVÁRY és ÓVÁRY: Magyar Jogtörténeti emlékek. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Budapest, 1885.
- K. pü. lev.** = Közös pénzügyi levéltár (főleg Takáts Sándor adatai).
- Kr. v. Kreszn.** = KRESZNERICS FERENCZ: Magyar Szótár. Budán, 1831.
- Kriza** = KRIZA JÁNOS: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Kolozsvár, 1863.
- Kupa** = KUPA ÁRPÁD in litt.
- Lipp. P. Kert** = LIPPAI JÁNOS: Pozsonyi Kert. 1664—1667.
- Lz.** = LÁZÁR ISTVÁN: Alsófejmegye magyar népe. Nagyenyed, 1896.
- m.** = megye.
- M.** = MALONYAY DEZSÓ tárczaczikkei. Bud. Hirl.

- M. A.** = SZENCZI MOLNÁR ALBERT: Dictionarium hungarico-latinum. 1621.
- M. Gazd. tört. Sz.** = Magyar Gazdaságtörténeti Szemle I. 1894.
- M. J.** = MÁRTON JÓZSEF: Magyar német és Német magyar szókönyv. 1803.
- MNy.** = *Magyar Nyelv*. Szerkeszti SZILY KÁLMÁN és GOMBOCZ ZOLTÁN. I—IX. 1905 óta.
- M. ó.** = MADARASSY LÁSZLÓ: „Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon“ 1912.
- Magyar Szó** = napilap 1904, 143. sz. „Hogyan ismerjük meg a magyar lovat?“
- Misk. v. Miskolczi** = FRANZIUS. MISKOLCZI: Egy jeles vadkert. 1769.
- Moldován** = MOLDOVÁN GERGELY dr.: Alsófehérvármegye román népe. Nagyenyed, 1899.
- Mon.** = MONOSTORY KÁROLY: A sertésenyésztés alapvonalai. Bpest, 1897.
- Mtsz.** = Magyar Tájszótár. Budapest, 1892.
- Munk.** = MUNKÁCSI BERNÁT dolgozatai az Ethnographia 1901—1905. köt.
- nn.** = Nem népies.
- Nyr.** = *Magyar Nyelvőr*. Szerk. SZARVAS GÁBOR, SIMONYI ZSIGMOND. I. stb. Ny. 3:43 = 3-ik kötet 43-ik oldal.
- NytSz.** = *M. Nyelvtörténeti Szótár*. 1890—1893.
- NyK.** = *Nyelvtudományi Közlemények*.
- ö.** = ökör.
- Oklsz.** = SZAMOTA—ZOLNAI Magyar Oklevélszótár.
- Orsz. lvt.** = Országos levéltár.
- Orsz. lvt. d.** = Országos levéltár, diplomatica.
- Pb.** = példabeszéd.
- P. Gy.** = PUNGUR GYULA.
- PP.** = PÁRIZ-PÁPAI FERENCZ: Dictionarium latino-hungaricum. 1708.
- PPBod.** = PARIZ-PÁPAI BOD. Cibinii. 1767.
- Prëw. Tib.** = PRZEWALSKIJ Reisen in Tibet. 1834.
- R. F.** = II. RÁKÓCZY FERENCZ: Instructio pro spectabili ac generoso STEPHANO KÁLMÁNCZAI, universarum fiscalitatum Maramarosiensium praefecto. M. Gazd. t. Szemle. IV. 2. 1897.
- RMNy.** = *Régi Magyar Nyelvemlékek* (DÖBRENTAI G.) Buda, 1838—1840, a M. Ny. Sz. és Okl. Sz.-ból idézve.
- RMK.** = *Régi Magyar Költők Tára* (SZILÁSY ÁRON) 1877. I—V., a M. Ny. Sz.-ból idézve.

- Réthy** = RÉTHY LÁSZLÓ dr.: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. Nagybecskerek, 1890.
- Schl. sz. j.** = A schlägli magyar szójegyzék a XV-ik sz. első negyedéből. Kiadta SZAMOTA ISTVÁN. Budapest, 1894.
- Sch.** = SCHENK JAKAB gyűjtése.
- S. I.** = SÁNDOR ISTVÁN. Sokféle XII. darab, Bécsben, 1808.
- Simics** = SIMICS KÁROLY: Kirgiz pásztorlakások. Ethnogr. Ért. 1903.
- Sz. D.** = BARÓTI SZABÓ DÁVID I. B. Sz. D.
- Sz. F. B.** = SZIKSZAI FABRICZIUS BALÁZS latin-magyar szójegyzéke, 1590. Közzétette MELICH JÁNOS. 1906.
- Sz. K.** = SZABÓ KÁROLY (forrás az illető helyen).
- Szt. és Sztripszky** = SZTRIPSZKY HIADOR: Adatok Erdély őshalászatához. Ethnogr. Ért. 1903. 6. és czikk a Pesti Hirlapban.
- Sz. Z.** = SZAMOTA ÉS ZOLNAI: Magyar Oklevélszótár. Z. Okl. Sz. t. = tehén.
- Tolnay** = WOLSTEIN AMADEUS JÁNOS fordítása Tolnay Sándortól. 1786.
- T. M.** = TURI MÉSZÁROS ISTVÁN cikkei, Magyar Nyelv. VIII. köt. 1912.
- T. M. I.** = TURI MÉSZÁROS ISTVÁN kéziratai. Nyelvtud. Társ. irattára. 1914.
- T. S.** = TAKÁTS SÁNDOR kiírásai.
- Tseh. Márton** = TS. M. Lovakat orvosló könyv. Pest, 1797.
- Tsz.** = *Magyar Tájszótár*. Kiadta a Magyar Tudós Társaság. Budán, 1838.
- TTK.** = *Természettudományi Közlöny*; megindította SZILY KÁLMÁN. 1872.
- Ujfalvy** = CARL v. UJFALVY, Florenz. Zentralbl. für Anthropologie. IX. 2. 105.
- Utsz.** = *Új tájszótár*, SZINNYEI JÓZSEFTŐL.
- Urb. et Conserpt.** = Urbaria et ConscRIPTIONES. Orsz. Lev.
- Vadr.** = KRIZA: Vadrózsák I. Kriza alatt.
- Vámb. M. e.** = VÁMBÉRY ÁRMIN: A magyarok eredete. Budapest, 1882.
- Ver.** = VERANTIUS FAUSTUS: Dictionarium pentaglossum. 1595. (1834.)
- Z. L.** = ZOLTAI LAJOS: A Hortobágy-Debreczen. 1911. és levelek.
- Zl.** = ZLAMÁL VILMOS: Barmászat stb. Pest, 1861.

A SZÓSZEDET
HÁROM FÜGGELÉKKEL

A SZÓSZEDET.

I. A HÁZ ÉS TÁJA.

A ház és tája.

***Ablak** — Ver. 35. — *Fenestra*, dalmát: Prozor, Oblok.

***Ablak-homlok** — Székelyf., Utsz. I. 3. — az ablakmélyedés felső ívezete. *Szemöldök.

***Ablak-szem** — Sopron m. Répcze m., Palócszág, Deésakna, Eszék vid., Utsz. I. 3. — az ablak üvegtáblája. *Ez nem az ősi forma, mert ez, üveg helyett, a „*lantorna*“, a *hólyag* volt. A lámpáson is ez volt üveg helyett; akad még ma is, l. Lantorna.

***Ablak-tányér** — Udvarhely., Utsz. I. 3. — ablaktábla.

***Ablak-tölgy** — Csik m.: Gyerogyó-Remete., Utsz. I. 4. — az ablak oldalfája.

Abora, abara, aborha — Tsz. szerint — széna- v. takarmány-tartó és védőalkotmány, mely 4 vastag karóból v. faoszlopból és följebb v. lejjebb csúszthatató könnyű födélből áll. Szláv eredetű. Ószl. obora = sepimentum. Nyr. 27:344. — Beregszász. Nyr. 27:95. Négy földbeásott oszlopon emelhető-sülyeszthető háztető. — Szatmár. Ua. Nyr. 24:431.

Ágas — Csuza, Baranya m. — az oszlop, ha felül nem is kétágú, pl. kerítéságas, kapuágas. *Már a szó — *ágas*, maga mondja, hogy a meghatározás téves. Nyr. 18:46.

***Aggaték** — 1. Zala és Vas m. — fogas. „Vedd le az aggatékról a szűrömet“, „Akaszd fel a sipkámát az aggatékra“. — 2. Gömör m. — fogadott gyermek.

Ágos — Győr és Veszprém. m., — kétfelé ágazó fa, a mire a szín hullató gerendája van rátéve. Nyr. 35:433.

***Agyfa** — Székelyf., Utsz. I. 13. — a szarvazatban az épület tetejét összefoglaló fa.

Ajtó — Ver. 38. — *Fores*, olasz: Porta, német: Thür, dalmát: Vrata. *Ez a tót kapu, az ajtó: Dvere.

Ajtó-fejfa — Palócszág., Utsz. I. 21. — ajtófélfá.

***Ajtófélfá** — kk. — az ajtó két oszloppoldala. Az ajtót megalkotja a két ajtófélfá, a szemöldökfa és a küszöb, együttvéve *keret*, a melybe a tulajdonképpeni ajtó illesztve van.

Ajtóragasztó — l. ajtófélfá.

Ajtó-retecz — Felső-Somogy. Maróth pusztá., Utsz. I. 21. — ajtózár *kulcs nélkül.

***Ajtószár-fa** — Őrség, Vas m., Csúza, Baranya m., Utsz. I. 21. — ajtófélfá.

***Ajtó szemöldöke** — Marosvásárhely vidéke — az ajtókeret felső része.

***Ajtupelhe-lik** — Őrség. Vas m., Utsz. I. 21. — kulcslyuk. (*A „pelhe“ nyilván pléh = blech, sokszorosan a zár neve.)

Akna — Dunántúl., Utsz. I. 23. — kémény.

***Állás** — Háromszék m., Utsz. I. 33. — a csűr földje fölött a két gerendafára csinált széna- v. gabonatartó hely, csűrpadlás. Palóczság: fészter. Nyr. 22:480.

***Állásfa** — Málnás. Háromszék., — a csűr földje felső, padlásrészének belső felén elhelyezett vízszintes gerendák, melyekre kevés gabonát raknak. — Vö. csűr földje.

Angor — Hétfalu. Brassó m., — mészárszék. *Nyilván a peczér területe, az Anger, Schindanger, szász réven jutott a magyarba. Nyr. 21:144.

Anyágas — Szaboles m., — czuláp, szuláp, czulák. Nyr. 17:414.

***Árnyék** — Háromszék m., Utsz. I. 54. — félszer, szín.

***Árnyékalja** — Málnás, Háromszék m., — a csűr fedett, de el nem zárt része. (Vö. Csűr.) Itt vannak elhelyezve, beállítva, felaggatva vagy *hiú gerendáira* (pad-

lás g.) felrakva a gazdasági eszközök. Ma: *szekérszín*.

***Azsag** — Székelyföld — sütőkemenczét tisztogató eszköz, pemetefűből vagy kukoricza hántjából való.

Banya-kemencze — Somogy m., Mtsz. I. 98. — sárral tapasztott parasztkemencze, boglya-kemencze.

Boglya — Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 149. — boglyaalakú sárkemencze.

Boldog-anya — Heves m. Karancs vid., Gömör m., Mtsz. I. 156. — a mestergerendát tartó faoszlop a parasztházakban.

***Bordéj, bordi** — Moldovai csángók. Mtsz. I. 163. — = bordély: hitvány kunyhó, viskó, putri.

***Bordély** — Székelyf., Mtsz. I. 163. — hitvány kunyhó, viskó, putri.

***Boronafa**, úsztatott — Lz. — faházépítésre, a fából való falazat be van „vájkolva“, boronálva.

Botló — Kis-Kún-Halas. Mtsz. I. 173. — a kapunyílás közepén levő vastag czövek, a melyre becsukáskor a kapuszárnyak sarkát fölteszik.

***Búbos kemencze** — Lz. — kenyérsütőkemencze.

Butik, budik — Dunántúl. Mtsz. I. 202. — kiskunyhó. *Idegen, nyilván a *butique*, mely katonasoron jutott a nyelvbe.

***Butka** — Abauj m. — **Bútka** — Rozsnyó. — **Butyka** — Szöny.

Győr m., Mtsz. I. 202. — bódé.
*A német Bude.

***Bükkfa-tégla** — Málnás, Háromszék — bükkdesztkából vágott téglalakú darabok. Régebben evvel fedték a tetőt.

Bütü — Székelység — vége valaminek, pl. házbütü. Nyr. 2: 426.

***Cselesznek** — Pográny és vid. Nyitra m., Mtsz. I. 297. — kemence eleje, szája környéke.

***Csemp, csempe, csempely** — Székelyf., Udvarhelym., Háromszék m., Csík m., Moldvai csáng., Mtsz. I. 284. — kályha.

***Csempe** : kályha. — Sz. D., Kr. 81: 33., Mtsz. I. 284. — kályha-cserép.

***Csepegés** — Székelyf., Mtsz. I. 288. — ház-eresz. „Maradj a csepegés alatt, ott nem ér az eső“.

***Csepegő** — Debreczen., Mtsz. I. 288. — 1. házeresz csurgója; 2. ereszalja, hová a víz lecsurog.

Csereklie — Orbán B., A Székelyföld. — létrát pótló ágas fa. 3: 85. Nyr. 37: 90.

***Cserény** — Lz. — vesszőből font, tapasztott boltozat a búhos kemence fölött. — **Csövény** — Baranya m., Kis-Kún-Halas., Kécskemét: konyhaajtón levő vessző-félajtó. Mtsz. I: 295.; — Göcsej: léczajtó. Mtsz. I: 295.; I. Verőcze és vö. Mtsz. I., 294—295.

***Cserép** — Ver. 118. — dalmát: Csryp. *Tót črep.

***Cserepes** --- Selye, Marostorda m., — kályha. Részei: 1. fűtő, 2. kályha, 3. kályha fa, 4. Ponk, 5. tűzhely, 6. katlan szája, 7. puczkok kő, 8. gőcz láb, 9. kémény. Vö. *kemence mege* és Mtsz. I. 296.

***Cseresznek, cseresznyek** — Gömör m., Heves m., Mtsz. I. 297. — kemence füstfogója, nyitott kürtője.

***Csorgató** — Balatonmell., Mtsz. I. 347. — házeresz csurgója.

***Csornok** — tornác. Székelyszó. Tsz. 76.

***Cső, csű** — Rimaszombat., Mtsz. I. 351. — kemence sütője. „Tedd a csübe a pecsenyét, haggy süjjon meg. *Ez a német Rőre, az újkori takaréktűzhely tartozéka és sokszorosan Rényi vagy Rér.

***Csurgaté** — Veszprém m., Mtsz. I. 347. — házeresz csurgója.

***Csüllik** (= csűr-lik, csűr-lyuk) — Karancs vid., Mtsz. I. 377. — csűr.

***Csűr** — Málnás, Háromszék m. — Részei: Árnyékalja (ma szekérszín), Odor, Csűrödje, Istálló, Disznópajta. A ház udvarán áll.

***Csűr agya** — Málnás, Háromszék m., — a hijunak az ülön felüli része. „Az ülön fejel van a csűr agya.“

***Csűrödje** — Málnás — a csűr szérűje.

***Csűrkapu** — Málnás, Háromszék m., — a *csűr* csűrödjének mellső oldalán levő nagykapu. Vö. *csűrödje kapuja, csűr, csűrödje*.

• **Cuchya** — Ver. 108. — *Tugurium*. Német: Paurnhaus, dalmát: Cserga. *Kunyhó. A Cuchya emlékeztet a szláv konyhára, mely Kuchiña.

• **Czépús** — Málnásfürdő — a tűzhely földbe vert falába. Ebben *czépusszeg*.

• **Czikó** — Baranya m., Szlavónia, Mtsz. I. 234. — kuczkó, sut, kemencze möge, kemencze. *Szlavónia, Mtsz. I. 234. — kemencze.

Czimzés — M. Zalaapáti — a koszorúgerenda alatt, a ház két oldalán, téglából rakva. *Vajjon nem Gesimse-e?

• **Czövek** (Zeuvek) — Ver. 25. — *Cuneus*.

Czuláp — Patóháza, Szabolcs m. — sasfa, ágas. Nyr. 19:333. Túrkeve: fa- vagy téglából rakott oszlop. Nyr. 3:229. A tót: stlp = oszlop.

Czüjek — Somogy — czövek. Nyr. 2:375.

• **Deák-sövény** — Tisza-Dob. Mtsz. I. 388. — vesszőből vagy nádból, fonás nélkül készült kerítés, melynek alsó vége a földbe van ásva s a közepe táján meg van korczolva.

Diák-lésza — Barkóság — függélyes fonású kerítés. *Nyilván egy a tiszadobi Deák-sövényvel, l. azt. Nyr. 32:521.

Dikó — Rimaszombat, Gömör m. — az ólban készült fekvőhely a kocsis számára. *Szalmafonatú. Nyr. 22:383.

Dufart, dúfart — kapualja. — (Tsz.) Német *durchfahrtból*. Nyr. 24:159.

• **Duzzogó** — Hódmező-Vásárhely. Mtsz. I. 446. — kemencze padkája.

• **Eblak** — Győrvid., Nyr. 5:522., Utsz. I. 3. — ablak.

Elöte — Bihar — a boglya-kemenczének sárból tapasztott ajtaja. *Vö. Tévd. Nyr. 4:44.

• **Épség** — Csik m., Háromszék m. — épület.

• **Eresz** — Kemenesalja — ház fedele, héja. Csíkszék: pitvar, csarnok. Gömör, Székelyföld: ház fedeléhez való ragaszték. Tolna m.: folyosó, házfedél kiálló része. Tsz. 109.

• **Erez** — Kézdi-szék., Tsz. 109. — a lakóház pitvara. — • **Erez** hibásan van adva, mert a székelyek Eresznek mondják.

• **Erkely** — Ver. 76. — *Per-gula*. Olasz: Altana. Ném.: Erker.

Eskája, rétya — Baranya m. Tud. Gyűjt. 1826. — létra. *Nyilván a Scalából: eskola, rétya = létra, a német Leiter. Nyr. 34:483.

Espély — Tsz. — faszeg, a mellyel a sátor ponyvát össze-foglalják. Német *speil*: stübben-ből. *Osztrákul Speidl. Nyr. 24:100.

• **Eszterha** — Mtsz. 515—516. — 1. háztető, 2. eresz, 3. ereszalja. Tótul: sztrecha. Változatait lásd a Mtsz. I. 515. • Pápa vidéke — házeresz, mely a gátort fedi.

• **Eszterha-alja** — Komárom., Mtsz. I. 516. — ereszalja.

Eszterja — Balatonmellék — házeresz, a fedélnek a falból elől s hátul kiálló része. Hullató (Kemenesalja). Tsz. 112. Tótul: sztrecha.

Esztern — Rábaköz — gát az árvíz ellen. Nyr. 3:280.

• **Fal** — Ver. 73. — *Paries*.

* **Fecskesar** — Berzencze, Somogy. — házépítő anyag: agyag, szalmával jól összetaposva. Igazán a füsti fecskétől eltanulva, ugyanígy a Hajduságon is.

• **Félodru** — Székelyf., Tsz. 119. — p. o. olyan csűr, melynek csak egyik felébe — odorba — lehet gabonát rakni; másik felében istálló van.

• **Félszer** — Kemenesalja., Tsz. 119. — szín, kocsitartó épület.

• **Fergentyű** — Szilágyság — fakilincs, fazár.

• **Fészer** — Baranya m. — szín. Kecskemét, Tsz. 121. Fészerszín, színálja.

Fogas — Bölön. Háromszék m. — zsámoly, melynek deszkalapjábafüggőlegesen egy-két arasznyi vesszők vannak erősítve. A juhoknak való szénát teszik belé, hogy az istállóban el ne gazolódjék. Nyr. 34:104.

• **Fordító** — Kis-Kúnság. Debreczen, Bodroghöz, Székelyföld, Erdély., Mtsz. I. 620. — fakilincs.

• **Forgó-karika** — Heves m., Mtsz. I. 622. — érczkarika.

• **Fölső-küszöb** — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 634. — szemöldökfa.

• **Förgölő** — Székelység. Nyr. 31:114. és 34:107. — pajta ajtaján levő fahorog, faretesz.

• **Fülke** — Baranya m., Tsz. — vakablak.

Fül-ajtó — Nyikó, Udvarhely m. — helyesebben *kül-ajtó*. Léczből van készítve s istállókra alkalmazták (pinczékre is), hogy a friss levegő beemehessen, nehogy az állatok *megfúljenek*. L. Verőcze is. Nyr. 17:32 és 86.

• **Fülke** — Gömör m., Tsz. — parasztházaknál kemence mellett gyömbérnek stb. szánt hely.

• **Fürgetű** — Őrség., Tsz. 131. — ajtó-sasra közepénél fogva szegezett kis fa, melynek akármelyik végével be lehet az ajtót zárni. A *retesz* és *kelen* másféle zárok. *Helyesen: betámasztó.

• **Fütő** — Selye, Maros-Torda m. — pléhkemence a cserepes és a fal között. Vö. cserepes. *Újkori.

• **Gabona-ház** — Ver. 42. — *Granarium*. Dalmát: Hambar. *Magyarul Hombár.

• **Gádér-fa** (= gádorfa) — Répce mell., Sopron m., Mtsz. I. 666. — földre fektetett gerenda, mely a tornácot az udvartól elválasztja.

• **Gádor, gádor, gátor** — Dunántúl, Pográny és vid., Nyitra

m., Beret, Abauj m., Mtsz. I. 666.
— ereszalja, tornác, folyosó.
*Pinczetorka.

***Ganój helye** — Ver. 101. —
Sterquilinum. Német: Mistgrube.
Dalmát: Gnoischye.

Garággya — Bihar — trágyá-
ból s szalmából összehordott féől
magas kerítés. Nyr. 4:44.

***Gát** — lésza, sövény. Barkó
szó. Tsz. 135.

***Gátor** — Pápa vidéke, Tsz.
135. — az a része a lakásnak,
mely az udvarra nyúló eszterha
alatt szárazon áll.

***Géber** — Lz. — a német
Giebeltől. L. Vértetek.

***Geráda** — Debreczen, Mtsz. I.
677. — eresz, tornác.

Geréndü — Őrség — gerenda.
Nyr. 2:374.

***Gerezd** — Kézdi szék, Tsz.
137. — faépület borona végeinek
egymásba rovatása, az épületek
szegletein.

Gicza: házfödésre való apró
zsupp, kettős zsupp. Tsz. I. 695.
— Szent-Gál, Veszprém m., Nyr.
3:89. — háztetőt fedő zsup.
„Házat giczázni.“

Giczázni — Szent-Gál, Vesz-
prém m., Nyr. 3:89. — „házat
g.“ Vö. Gicza.

Gicza-zsupp — M.-Zalaapáti
— a kontyos tétő gerincén.

***Góczal** — tüzelőhely. Szék-
elyf., Tsz. 138.

***Gócz alja** — Pest-alja, Ke-
menceze alja. Székely szó. Tsz.
138. Selye, Maros-Torda m., —
a góczláb kályha alatti része. Vö.
Cserepes.

***Gócz láb** — Selye, Maros-
Torda m. — a kályha oszlopa
fából faragva. Vö. Cserepes.

***Gog** — kemenceze. — Innen
gog-mege, gog-alja, másutt pest-
mege, pest-alja. „Ülj be a pest
alá“, másutt „a gog alá“. Székely
szavak. Tsz. 138.

***Góré** — 1. kukoriczatartó
hely. 2. Szőlő- vagy kukorica-
pásztor kunyhója. Balaton mel-
léke. — Négy magas oszlopon
álló menedékhely, benne háltnak.
Kállay gyűjt. — Gunyhó, halász-
góré, halászkunyhó, kaliba. Pa-
lóctság. — Szőlő-, dinnye- és
kukoriczacsósznek földből vagy
fából épített vigyázóhelye. Szeged,
Kecskemét, Tsz. 139.

Góró — Orosztony, Zala m. —
kukoriczaszáritó, magas, léczes
pajta. Vö. Góré. Nyr. 24:384.

Göböríteni — Balaton, Tud.
Gyűjt. 1839. — hevenyében össze-
tákolni egy kis épületet. Nyr.
34:484.

***Grádics** — Ver. 94. — *Scala*,
Laiter.

Gudu — Nagyajta, Háromszék
m. — földbeásott vályueska vagy
gödröcske, itató tyúkok számára.
Nyr. 34:104.

***Gusba** — olyan fa, melyre
tűzre járó üstöt szoktak akasz-

tani. — Székelyf., Csikszék, Tsz. 144. L. guzsba.

• **Guzsba** — Lóvész, Csik m. — üsttartó. Részei: *guzsbafa*, ebből kinyulik a *guzsba karja*, végére van illesztve a *guzsbavas*; felső éle rovátkolt. Ideakasztják az üstöt, *sarokfa*. A közepén levő furadékbán áll a *guzsbafa*. — **Guzsba** — Csik megye, Gyergyóban — *kollát*. Tsz. 145. L. Gusba.

• **Gyaka** — a szalmafedelelet lecsíptető karó. Innen gyakázn. — Székelyf. Szénaboglyán átjáró pózna. Szurom gyak. Székely szó stb. Tsz. 146.

• **Gyámol** — (yamol), karó. — Ver. 101. *Statumen*. Német: Pfal, Rabstack. Dalmát: Kolacz taklya. — Ver. 40. — *Fulcrum*. PPBod. támasztó.

• **Hágcsó** — kertek *kerítéséhez alkalmazott lépcső. — Székelyf., Baranya m., Tsz. 151.

• **Hágszé** — padlás. — Baranya m., Tsz. 151.

• **Hajlék** — Ver. 104. — *Tavernaculum*, Német: Hütte.

Háska — Csepreg — kerítés, palánk. Tsz. háskó. Nyr. 2 : 372.

• **Háskó** — hágsó. — Balatonmellék. Lásd az egész cikket a Tájszótár 157. lapján.

• **Határ** — Ver. 119. — Dalmát: Kotár. Jelenben: nagy *határ* trágya is. = összehordott tr.

• **Ház** — Ver. 30. — *Domus*. Olasz: Casa, német: Haus, dalmát: Kuchya, *kuća. — **Ház** — szoba. — Barkó szó, Palócság, Tsz. 157. Székelyföldön is: pl. ódálház = mellékszoba. **Ház** — Málnás, Háromszék m. — Részei: tüzelő, sütőkemence, kürtő, rajtája (létra), ágy, asztal, pad, tulipános láda, pohárszék, kemence, ajtó (belső ajtó), levélajtó (rácsajtó: félajtónyi magas). *Egyetlen* ajtó vezet be a házba (ereszbe), kőtséghkamara, kicsi ház, nagy ház, főtés.

• **Ház бүтүje** — Székelyf., Mtsz. I. 209. — ház vége.

• **Házikó** — Ver. — *Casa*. — **Ház** — *Casa* — Haus, Hixa (dalmát). *Chiza, tót.

• **Ház-szarvazat** — a zsindelyezettlen szarufák az épület tetejére felállítva. — Székely szó, Tsz. 158.

• **Hí, hij** — a padlás fölötti üresség. — Vas m. — **Hij** — padlás. — Marczalmellék, Pápa, Tsz. 161, 162.

Hidlás — Tokaj — deszkapadló az istállóban. Nyr. 19 : 383. L. Hid. — **Hidlás** — Abauj m. — Istállópádó. Nyr. 33 : 22.

• **Hiju** — Málnás, Háromszék m., — padlás. Az *ereszből* (vö. *ház*) a tüzelő mellett jobbfelől álló *rajtáján* (létrán) megy fel az ember egy nagy, széles téglalakú nyíláson át a *hiju*-ba. A nyílás fel- és lenyíló ajtaja: *lappancs*. *Hiju*-ban gabonát tartanak.

• **Hilajtó** — Lz. — L. Verőcze.

***Hiugerendázat** — Lz. — szaru-, rak- vagy horgasfák összessége.

Hórdó-rájtoja — Szászfalu, Háromszék m. — gabonahordáskor használt szekéroidal. Nyr. 36 : 326.

***Hül-ajtó** — Székelyf., Mtsz. I. 562. — pitvar, istálló, pinceze külső léczajtója. L. Verőcze.

Iskája — Baranya-Szent-Lőrincz — létra, hágsó. *Nylván a latin: scala. Nyr. 17 : 335 és 2 : 237.

Isparác — a lajtorjákat a szirthez erősítő támasz. Német: *Spreize*ből. Nyr. 24 : 252.

***Istálló** — Ver. 18. — *Caula*. Német: Schafstall.

***Istáló** — Málnás, Háromszék m. — A *csűr* szélső szakasza szarvasmarhák és juhok számára. Padlását gyermekkarvastagságú, fiatal fenyőszálak képezik: *perje*, *istállóperje* maguk a fenyőszálak: *perjefák*. Az istálló padlásürege *istálló odva*.

***Istáló odva** — Málnás, Háromszék m., a csűr istálló szakaszának padlása.

***Istálóperje** — Málnás, Háromszék m., — a csűr istállójának padlásgerendái. Gyermekkarvastagságú fiatal fenyőszálak. Vö. *perje*, *csűr*, *istálló*.

***Járompácza** — Málnás, Háromszék m., vö. *odor járompáczája*. Vö. *odor*.

***Jászol** (yázlo) — Ver. 81. — *Praesepium*. Dalmát: Yaszlo.

Jazolý — Kolozsvár, glossz. 1577. — praesepe. T.⁷ Nyr. 36 : 261.

Jazolý karo — Kolozsv. glossz. 1577. — vacerra. Cc.³ Nyr. 36 : 261.

Kabala — Almás, Háromszék m., — a csempekemencze felső része, mely egy farámán nyugszik. Nyr. 36 : 326.

***Kájha** — csempe helyett kemenczének való cserép. Székelyf., Tsz. 184.

***Kakasülő** — Általánosan — a szaru-, rak- vagy horgasfákat az összeérés alatt erősítő keresztfa. Sokszorosan tyúkok alvóhelye.

***Kakó** — egy szeggel megszegzett s a csűr farának zsupjába beléakasztott (leszorító) rúd v. pózna. — Székelyf., Tsz. 185.

***Kaláka** — (vendégséggel összekötött társas, tömeges segítség. Van arató, szénagyűjtő, fahordó, fonó stb. kaláka). — Lásd a Tsz. 185. Székelyföld. Van *házépítő kaláka* is; ettől megkülönböztendő az a segítség, melyet Gyergyóban az *elégett* gazdának a községbeliek, a házának rögtönös felépítésére anyag- és kézimunkaadásban élelmezés nélkül nyujtanak.

***Kaliba** — kunyhó. Kaliba — tör; kalibába esni: törbe csalni. Székelyf., *tulajdonképen *galiba* = baj, „sok galibát csinálni“ stb. Tót. Tsz. 186.

***Kaloda** — ház fedelét szorító kettős fa. — Balatonmellék. — Szeggel összeszegzett s a csűr

tetején keresztülvetett két rúd. Székelyf., Tsz. 187. — **Káloda** — 1. a szalmatetőt átfogó kettős lécz. Balaton. 2. Ekelő, az ekének kétágú csúsztatófája. Székelyf. 3. A méhkas alsó deszka-keremetje. Háromszék. 4. bognárműszó. 5. Bődönhajón. Tsz. I. 1026.

***Kályha** — csempe, kemencze. — Székely szó. *A németnél *Kacheln*, *Kachelofen*. Tsz. 187.

***Kályha-fa** — Selye, Maros-Torda m. — a cserepesnek az a fából készült rájája, a melyen a kályha össze van rakva.

Kandi — kíváncsi; orrozat nagy ólon, a melyben takarmányt tartanak. Nyr. 12: 527.

Kapu — Ver. 80. — *Porta*.

***Kapubábány** — kapugyámoló-fa, vastag dúcz, melyhez a kapu szárnyai erősítetnek. „Búcsút vett a kapubábányától. — Pápa vid. Tsz. 192. *Általánosan: a kapufélfától.

Kapubábony — Kapubálvány, kapufa, kapufélfa, kapulábfel, kapuzába, kapuzábé — a kapu oldalfája.

***Kapubálvány** (Thorsäule). Székelyf. Vö. kapubábány. Tsz. 192.

***Kapufa** — Ver. 110. — *Valvae*. *Torsäule.

Kapufélfa — 1. kapubálvány, kapuzábé.

***Kapulábfél** — kapuláb, kapufa (Thorsäule). — Székelyf., Tsz. 192.

***Kapuzába** — kapuláb. Székelyf., Tsz. 192.

***Kapuzábé** — kapubálvány. Székelyf., Tsz. 192.

***Karó** — Ver. 109. — *Vallus*; ein Pfahl. Ver. 73. — *Palus*.

***Karócska** — Ver. 75. — *Paxillus*.

***Károgó** — Tyukod — a ház ormán álló formás fa, a melyet a varjak szeretnek; ott kárognak.

***Kas** — Ver. 119. — dalmát: kos.

***Katlan** — üst- v. rézfazék helye. Balaton m., Tsz. 195.

***Katlan száda** — szája. Székelyf., Tsz. 195.

***Katlan szája** — Selye, Maros-Torda m. — a katlan nyílása a katlan falán.

***Katlantámasztó** — allgemeiner Nothnagel. Gyórm. Tsz. 195.

Katroc — Deveser, Baranya — ketrec. Nyr. 18: 479.

Kémence pofája — Mátra-vidék — a kemencze szája. Nyr. 24: 431.

***Kemencze** — Málnás, Háromszék m. — Részei: *kemenczefán* nyugszik a felső rész: *csempe-kemencze* (cserépkemencze); *kemenczelábra* van erősítve a kemenczefa, alsó vége, a *pestaljába* nyúlik a *puczkok*, pócz, melyre a *kemencze* tüzelőfa végét támasztják; *puczkoklik*, mint a pestalja, ez is kő- v. földből van rakva, jól megtapasztva és meszelve; *sod* (sut) a kemencze fején túl.

Ver. 15, 119. — *Caminus*. Dalmát: Kamenicza. Ver. 38. *Fornax*. Német: Ofen, dalmát: *Peech*. *Magy. Pest.

***Kemenczefej** — a kemence azon része, merről a tűz ég; ezzel átellenben hátul kemenczeláb az a fa vagy vas, a mely kályhák alá tétetik, káholy- v. kemenczefa. Székelyf., Tsz. 200. A Tájszótár e helyen zavarosan szól!

***Kemence mege** — Selye, Maros-Torda m. — a *cserepes* (l. o.) háta és a fal között levő keskeny köz.

***Kemény** — padka a kályha mellett. Sziget vidéke, Baranya, Tsz. 200.

***Kémény** — Ver. 49. — *Infumibulum*. Dalmát: Dimnya. — **Kémény** — Lóvész, Csik m. — sziklakövekből összerakott tűzhely. Mellette áll a guzsba. Vö. *guzsba*. A kémény felett drót van kifeszítve, melyre üstöt akasztanak. *Újkori.

***Kendőszeg** — Málnás, Háromszék m. — Régente ezen voltak elhelyezve a szép kendők, bokályok, tányérok, kalánok. Ma már nyoma sincs. *Ma fogas.

Kerékjászol — Győr m. — szénatartó az istállóban. Nyr. 3 : 427.

***Kertelés** — Lz. — a házról, ha cserény- v. sövényfonatú.

***Kertelt vessző** — moldvai csángók — fonott vessző. Nyr. 31 : 84.

Kértas — Szászfalu, Három-

szék — kerítés oszlopa. Nyr. 36 : 327.

***Ketrecz** — 1. istálló s csűr előtt polyvát, kostot tartó hely. 2. Tyúkok ólja, Székelyf. Baromfi-hízlaló. Balaton mell., Tsz. 204.

***Kicsi ház** — Málnás, Háromszék m. — a rendes lakószoba. Vö. nagyház, ház.

***Kollát** — Vacsáresi, Csik m. — szolgálfa. Részei: *kollátfa* (guzsbafa), *kollát karja* (guzsba karja), *kollátvas* (guzsbavas), czövek v. sarokezövek: sarokfa.

Kolodába — M.-Zalaapáti — szokás *agyagfalat* verni.

***Kolyiba** — kaliba — Barkó szó. Tsz. 211.

***Konyha** — Ver. 25. — *Culina*. Olasz: Cucina, német: Kuchel, dalmát: Kuhinya.

***Kölyök** — závárnak, fazárnak belső része. — Palócság, Tsz. 119.

***Kötött szalmafedél** — általános — ha egész zsupokat raknak, illetőleg kötnek a hiúgerendázatra.

***Kötségekamara** — Málnás, Háromszék m. — éléskamra. *Az elköltenivalóról. Vö. ház.

***Kuczik** — kemence oldala a tűzhelynél, puszik. — Bodroghöz, Szatmár vid., Tsz. 122.

***Kuczkó** — a kályha melletti szeglet. Sopron. — Kuczik, sut, zug: *angulus*. Tolna m., Tsz. 122.

***Kuczorgó** — törpe ház, melyben fel sem állhatni. — Kállay gyűjt., Tsz. 122.

***Kudar** — kemencze v. kályha öble. Kemenesalja, Tsz. 123.

***Kuszkó** — kályha mellett való szeglet. Kemenesalja. — Kuszlik, kuczik, sutton, sarok, zugoly, szordék. Balaton mell., Tsz. 227—228.

***Kuszlik** — kuczkó, kályhazug. Marczalmell., Tsz. 228.

***Küszöbláb** — Székelyf., Mtsz. I. 1268. — I. ajtóféla.

Lábbítófej — Székelyf., Kriza — a lábbítók hátulsó végei ebbe illesztvék. Nyr. 1:281.

***Lábitó** — Székelység, Nyr. 31:115. — létra. Nyr. 34:107., Sárköz, Nyr. 32:462., Csúza, Baranya m., Nyr. 18:478., Mohács, Nyr. 27:111., Dunántúl, Nyr. 5:228., Lozsád, Hunyad m., Nyr. 22:336., Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34:487. — **Lábitó** — Borsod m. — A vásárra járó emberek a szekér baloldalára egy hosszú rudat kötnek, hogy arra ráléphessenek, mikor a szekérre akarnak ülni v. arról le akarnak szállni. Nyr. 18:515.

Lábtó — Beregszász — létra. *Rétolya* — uo. — ma: betúátvetés. „Lajtorja“. Abauj m., Nyr. 36:431.

Lajmó — Bacsfa, Csallóköz — talpas létra egy szál fenyőből. Nyr. 16:92.

Lajtarja — Szókefalva, Kis-Küküllő m. — létra, lajtorja. Nyr. 14:47.

Lajtergya — Felső-Somogy — lajtorja. Nyr. 10:190. Fejér m. — létra, Nyr. 10:187.

Lajtërgya. — Szepezd, Zala m. — „Hun van a lajtërgya?“ „Itt van a zisztërgya alatt.“ Házeresz, Nyr. 17:190. Dobronak, Hetés — létra, Nyr. 15:190.

Lajtërgya — Tolna m. — létra. Nyr. 6:323.

Lajtorgya, lajtërgya — Szepezd, Zala m. — lajtorja. Nyr. 17:236.

Lajtorja, létra — lojtra. Újszl.: leiter, szerb: lotra, lengy.: letra, rutén: l'itra, łytra, łujtra, ófn.: leitara, litv.: leitere, Nyr. 16:20. *Ver. 94. *Scala*. Német: Leiter.

***Lantorja** — ablak hólyagból az oláhoknál. Erdélyi szó. *A német Laterne, a latin Laterna. Tsz. 233.

Lantorna — Ver. 54. *Laterna*; olasz: Lanterna, ném.: Latern; dalmát: Szvichnicza. *A hólyag is, a mely az üveget pótolta, „lantorna“ volt.

***Lappanes** — házból a pinczébe szolgáló felemelhető ajtó, vagy a madárfogó (lecsapódó) ajtaja. Székelyf., Tsz. 234. — **Lappanes** — Málnás, Háromszék m. — a hijuba vezető nyílás csapóajtaja.

Láptó — Tisza-Dada — létra. Nyr. 27:45.

Leb — Háromszék m. — a kemencze hőlevegője. A nyári hőségben látható léglebegés is *leb*, melyben néha délibáb is játszik. Nyr. 2:523.

Leétra — Szilágy m. — létra. Nyr. 6:473.

Lésza — Mátyusföld — a pőzsövény gallérja. Nyr. 20:326.

•**Lészás kert** — felül befedett sövénykert. Székelyf., Tsz. 240.

Létarja — Szolnok-Doboka m. — létra. „A létarja elbillent s el-
estem.“ Nyr. 10:239.

Létorja — Derezen, Bereg m. — létra. Nyr. 20:432.

•**Levélajtó** — félajtó, verőcze. Székelyf., Tsz. 240.

Leveles kapu — sok helyen — léczkapu, kerített udvarba szolgáló.

Lézső — M.-Zalaapáti — tűzfal a ház ormán, l. Vértetek.

Lőbba fa — Dunántúl. — A mezei munkások a kis gyerekeket lepedőben kecskelábakra függesztik, hogy aludjanak. *A lepedő így ringó bölcső. Nyr. 16:239.

•**Macska** — Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 1377. — a tűzhelyen az a vas, melyre a fát rakják.

•**Macskafa** — Székelyf.; Háromszék m., Mtsz. I. 1377. — szarufákat összefoglaló fa, kakas-ülő.

***Majerpank** — Lz. — a felső gerendakeret = koszorú. Megvan az alföldi szélmalomnál is. *Nyilván a „Mauerbank“.

•**Major** — Ver. 81. — *Praedium*.

***Majorház** — Selye, Maros-Torda m. — juhászok hajléka; ágasok közé foglalva; deszkafalból, szalmafedéllel. A székelyföld juhászáinál a sajtkészítő kunyhó,

egyben a bács — itt **major v. majoros** — hálólhelye.

•**Mak** — Bánffy-Hunyad, Mtsz. I. 1387. — régi szabású fakulcsnak három kiálló foga, melyet a vaskulcsnál tollnak neveznek. Vö. Nyr. 12:380.

Makk — Tsz. *peterke* alatt — az épület boronafája végének, bevéséssel készült makkja, mely a kivésett fába szolgál. Nyr. 13:91.

Makkos karika — Patakfalva, Udvarhely m. — vaskarika, a melylyel a megrepedt kaszanyelet összefoglalják. Nyr. 34:105.

•**Mally** — kemencze malylya = kemencze oldala, belől. Tiszamente. Tsz. 249.

•**Mestergerenda** — a padlás gerendái alatt keresztbe húzott, erősítő gerenda. Székelyf. Tsz. 259. Országosan használva.

•**Mór** — szalmás sárból rakott fal, fecske-rakás. — Kemenesalja; Sopron m. Tsz. 261.

•**Nagy ház** — Málnás, Háromszék m. — fogadószoba = „tisztá szoba“, vö. kicsi ház, ház.

•**Nyoszolyó** — szalmából fonott ágy, lésza. — Balatonmell.,* vö. Dikó., Tsz. 271.

Odal — Göcsej — lajtortját, lábtót is jelent; t. i. a szekér fogas oldalát lajtortja gyanánt is használják. *Lajtortját* rendszeren réturhanak nevezik. Nyr. 12:47.

•**Odo** — udu, odv, odu. Székelyf., Tsz. 273.

•**Ódor** — odu : mellékosztály a csűrben stb. — Székelyf., Tsz. 273.

•**Ódor** — Málnás — csűr zárt szakasza, melynek csak a *csűr földje* felőli oldala van szabadon hagyva.

•**Ódor fája** — Málnás — az Odort a csűrföldtől elválasztó gerendázat.

•**Ódor fala** — Málnás, Háromszék m. — vö. *odor, odor fája*.

•**Ódor járompáczája** — Málnás, Háromszék m. — az odor falát (fáját) és búzatartó fát összekötő ágas, vö. *járompácza, odor*.

•**Ól** — istálló. — Barkó szó. — Ormánság, Palóczság., Tsz. 274.

•**Ólló** — szelementartó fa. Balatonmell., Tsz. 274. Lásd uo. *ollóba venni*.

•**Órrozat** — pitvar, ereszt, erkély. — Sz. D., Ksz. 62:21.

Ostoru — Székelység — létrát pótló ágas fa* = ösztörű. Nyr. 5: 424.

•**Oszlop** — Ver. 78 *Pila*. Dalmát: Sztuulp. Német: Seul. *Tót: stlp.

Osztoru — Orbán B. Székelyföld — létrát pótló ágasfa. Erdőkön használják. Rákos tájékán: *osztoru*. Köpeczen: *perpelág*. Torján: *cserekje*. Siklódon: *csáklya*. Vö. Ösztörű. Nyr. 37:93.

Otszorú — Sárköz — létra. L. Ösztörű. Vö. Ösztörű. Nyr. 32:463.

***Ösztörű** — Alföld — köcsögök szárítására, leölt állatok bontására

szolgáló ágasfa, sokszor erős karrón vízszintesen álló kerék.

•**Paczok** — rövid fácskák, melyeket a szarufák végéhez szegeznek, hogy a házfedél horpadtabb legyen. Bodroghöz (*homályos). Tsz. 281.

***Pad** — Heves m., Dinnyeshát — padlás, hiu. *A Tsz. 280-ik lapján, nem világos.

•**Padika** — padocska; alacsony tűzhely. — Baranya m., Tsz. 281.

Padimentom-kövecske — Czeglédi Istv.: II. Rákóczi Gy. stb. 1661 = kavics padló. Nyr. 30:326.

***Padka** — Lz. — a búbos kemence alapja.

•**Padlás** — Ver. 120. — dalmát: Pod. *Tót: Pojd.

•**Pad-szék** — Ver. 94. — *Scabellum*. Német: Banckle.

•**Pajta** — (paita), csűr (cheür) — Ver. 72. — *Paearium*. Olasz: Pagliavo. Dalmát: Poyata.

Pajta — Lz. — istálló. Hétfalú: istálló. Nyr. 3:373. Orbán B.: istálló. Nyr. 37:93.

Parizáta — Patóháza, Szatmár m., — recze, léczkerítés. Nyr. 19:379.

•**Pártázat** — Balatonmell. = kályha karimája. Tsz. 286.

***Patics** — Általános — hasított husáng, mely a tapasztott falú háznak belső vázát adja.

•**Pemetefa** — Bodroghöz — sütökemenczét tisztogató szalma-seprő. Tsz. 290.

• **Pemeteg** — Csíkszék — fára kötött szalmatekeres, melylyel a sütökemenczét kisérik. Tsz. 290.

• **Pélvás** — Fűr, Komárom m. — pajta, a pelyva, polyvától. Nyr. 18:528.

• **Pemet** — Pápa vidéke, Baranya — sütökemencze tisztogatóeszköz.

• **Pelyvakutyó** — Vas m., Marczalmell. — a pajtákhoz ragasztatni szokott ólforma rekesz, hová a pelyvát töltik s tartják. Tsz. 290.

• **Pereje** — Székelyf. — az istálló felső padlása, melyen a széna áll. Tsz. 292.

• **Perenge** — a fedelen keresztül vetett két, egymással összeszegzett rúd. — Székelyföld. Kállay gyűjt., Tsz. 187. Perentél no.

• **Perje** — Székelyf. — 1. Az istálló felső padlása karóból vagy vesszőből csinálva. — 2. A csűrben az állás is perje-nek neveztetik. Tsz. 292. — • **Málnás, Háromszék m., vö. Istállóperje.** — *A pásztorfűvészetben egy fű neve: Poa.

• **Perjefák** — Málnás, Háromszék — az *Istállóperje* (l. o.), fiatal fenyőszálak.

• **Pernyeszteni** — bepernyeszteni — Balatonmell. — Pápa vid. — gizzel-gazzal befüteni. Tsz. 293.

• **Pest** — Tsz. Székelyf. — sut tüzelőhely háta; = kemencze, de magában nem használják, csak összetételekben: pest mellett, pest alatt, pest megett. Tsz. 293—294.

— Lásd a Tájzsótárban *Peskedni, pest alja* kezdetű czikkeket is.

• **Pincze** — általánosan — a háznak a földbe ástott része.

• **Pincze** — Ver. 18. — *Cellarium*; dalm.: Pivnicze. Német: Keller. Oláh: Ptyemnicze.

• **Pitar** — konyha — Csallóköz. Tsz. 299. — Székelyföldön is.

• **Pitár** — Lz. — a ház közepén, nyári konyha is.

• **Pitvar** — Ver. 112. — *Vestibulum*. Vö. Pitar.

• **Póczik v. polczik** — Vas m., Győr m., Pápa vid., Tsz. — leginkább sárból csinált s a házak, vagy kályha előtt levő ülés. Tsz. 301.

• **Póklya** — Őri-Szent-Péter — fenyőfából hasogatott léczecskék. Gyertya helyett égetik. A *póklyatartó* fel-letolható czifra állvány, vége vasból, a melybe a léczecskét erősítik. Nyr. 34:221. * = fáklya.

• **Polyva-kutyó** — Vas m., Tsz. — polyvatartó fész. Tsz. 302.

• **Ponczik** — Gyalu, Kolozs m., Nyr. 31:115. — a tűzhely része, hova a fát támasztják.

• **Ponk** — Selye, Maros-Torda m. — tüzelőfa végének felpóczolására szolgál. Vö. *pucok, majorház*.

• **Pózna** — Balatonmell. — szalmaházat s kazalt lenyomtató sudaras fa. Tsz. 305.

• **Póznakankó**: szalmafedeles

épületnek farán, fenn a hegyzési-nél levő pózna, zavaros. Székelyf., Tsz. 185: Kakó.

•**Puczik** — Gyalu, Kolozs m. Nyr. 31:115. — Kuczkó.

•**Puczik v. poczik**, puczok, puczik, puczuk. — Székelyf., Tsz. Ülőhely a sutban, kemence mege stb. — „A várat s arany midalliatkat nem a puczikban keresik!” — Székely közmondás. Tsz. 308.

•**Puczok** — Hatod, Háromszék m. — tűzhely az Esztana ajtóhoz közel álló sarokban, pázsintos földből verve.

•**Puczok kő** — Selye, Maros-Torda m. — a katlan szája előtti pócz, sár, kő v. téglából. Erre támasztják a tűzelőfa végét. Vö. cserepes.

•**Putri**: huruba, földben kiásott hajlék, kútya. Sz. D., Ksz. 63:19. *A huruba nyilván a tót hrób = sír.

Rács — Kömörő — lajtorja-alakú készülék, melyben szénát tartanak a jászol fölött. Nyr. 12:564.

Rag ajja — Kis-Kun-Halas — a ház padlásának az a része, hol a tető a falat éri. Nyr. 15:380.

•**Rag alja** — Balatonmell. — a padlásnak a koszorúfák mellett levő alacsonyabb része. Tsz. 310. — Dombóvár, Tolna m., a tető és padlásalkotta lapszög. Nyr. 25:192.

•**Rajtaja** — Málnás, Háromszék m. — létra. Az ereszből a lappaneson át a hijuba vezet, vö. lajtorja.

Rajtoja — Hajdu, Szovát — létra, vö. lajtorja. Nyr. 26:189.

Rajtója — Szászfalu — lajtorja. Nyr. 36:326.

•**Rakni** — Ver. 102. — *Struere*, Olasz: edificare, Német: Bauen = építeni.

Rakócza — Barkóság — istálló-beli polcz. Nyr. 32:524.

Ramasz — Tatragi csángók, Erdély — úgy nevezik egy levágott faderéknak mintegy 90 cm hosszú darabokba ródalt részeit, melyek aztán felhasogattatnak kazalfákká. Nyr. 2:523.

Rampa — Vág-Királyfalva, Nyitra vid. palócz — korlát az átjáróknál. Nyr. 33:466. * = Rampe.

•**Rázott szalmafedél** — Lz. — ha a szalmát villával rakják a hiugerendázatra.

•**Rekesz** — rekeszték — Kemenesalja — ól, záradék. Tsz. 313.

Rendfa-ház — Somogy, Zala m., nyug. rész. — Az a farakás, melyet a gazdák télen át szép rendben összeraknak, hogy nyáron át jól megszáradva, annál alkalmasabb legyen a tüzelésre. — Kk., Félégyháza — vasúti munkások így nevezik a kunyhóalakba rakott keményfát. Nyr. 25:187.

•**Retesz** — Ver. 68. — *Obez*. Német: Riegel, Schloss. Dalmát: Zavor. *Magyar: zává.

Reteszfő — Székelység — függő lakat. Nyr. 2:471.

Rétlya — Mátravidék — létra. Nyr. 22:335.

Rétlya — Szarvas-Gede, Jobbágyi, Szurdok-Püspöki, Csécse, Apcz, Ecseg, Nógrád m. — létra. Nyr. 33:301.

Rétoja — Zselyk, Besztercze m. — létra. Nyr. 18:576.

Rétolya — l. Lábtó.

Réttya — Sellye, Somogy m. — létra. Nyr. 26:48.

Rétya, rétlá — Ipolyság, Hont m. — létra. Nyr. 19:94.

Rudas — Túrkeve — a petrenczéből rakott kis boglya, melyet rúdra szedve visznek a nagy boglyához. Nyr. 3:229.

***Sarok** — Ver. 80. — *Postis*. Német: Thüpfost = ajtósarok.

***Sarokfa** — Lóvész, Csík m., közepén kivájt korong, melyben a *guzsbafa* áll, vö. *guzsba*.

***Sas** — a kert deszkáit megerősítő oszlopok; továbbá az ajtó és ablak oldaloszlopai. Székelyf., Tsz. 325. — Sopron m. — „az a karika, a kibe a zablak akasztóját teszik“. Nyr. 6:373.

***Sasfa** — Lz. — a sövényház szegleteit, ajtó és ablak nyílásait alkotó gerendázat.

Sasuka — Hetés, Zala m. — az ajtó vaskapcsának az a kis karikája, a melyen a lakat karját húzzák át. Somogyban: *Sasóka*, Szlávban: *Zastava* (= összeköttes). Nyr. 19:576.

***Sátor** — Szt.-György völgye — ponyva-sátorfa. — Pápa vid. —

a mire a ponyvát terítik. Tsz. 325. — *Ver. 106. — *Tentorium*. Dal-mát: Sator. Német: Zelt. — *Sátor*, s különösen *sátorfa* országosan használt kifejezés. „Elhordta a sátorfát“. *„Felszedte a sátorfáját“ = elment.

***Sátoroskodni** — Hajduság — hízelkedni; alkalmasint a pulykakakas sátorozásától véve.

***Seráglya** — Marczalmell. — vesszőből font cserény, ajtónak használják. L. verőcze. Tsz. 327.

***Sikárlani** — Székelyf. — mikor a házat megtapasztják, s ennek repedékeit azután híg sárral bekenik: ez a sikárlás. Tsz. 329. Sikárló: marhaganéj, lúgzott hamuból s agyagból készült híg kenedék; továbbá híg sár a sikárlásra; uo., sikárló, a ki sikárol. Uo.

***Silák** — Székelyf. — gyenge tűzvilág estve lefekvés után a házban. Silákolni uo. — csak alig tüzelni, *máshol: pislákolni. Tsz. 329, 330

Skárpa v. kárpa — Abauj m. — kókerítés. Nyr. 33:24.

***Sod** — tűz melletti kormos fal. Tsz. 332.

***Sod alja** — tüzelőhely.

***Sordék, szurdék, sutton** — kályha megett levő hely, kuczkó. — Göcsej. Tsz. 333.

Sorogja — Kiskászon, Háromszék m. — jászol fölé alkalmazott létra-féle, mely a szénát tartja. Nyr. 36:328.

Sörény, csörény — Csúza, Baranya m. — léczajtó. L. verőcze. Nyr. 18:382. Vö. cserény.

***Sörény** — Baranya m.; Kis-Kun-Halas; Kecskemét. Mtsz. I. 295. = cserény: vesszőajtó a konyhabejáratnál.

***Sövény** — Ver. 96. — *Sepes*. *Fonott-sövény. PPBod. — Zaun.

***Sövényház** — Lz. — L. Ker-telés.

Spór — M. Zalaapáti — „*Sparher*“. *Spór* v. pór: takaréktűzhely. Bihar, Palócság, Debreczen, Erdély. Tsz. II. 428. Vö. spárherd, *nagyon elterjedt.

Sprácz: lajtorja. Ex német: *spreize*. Karinth. osztrák: *spreitz'n*. Vö. isprác, prác. Nyr. 24:501.

***Sut alja** — tüzelőhely.

***Sutton** — Balatonmell., Tsz. — kuskó, sarok. — Kemenes-alja. Tsz. — rejtett szegület a házban. Suttony — Őrség. Tsz. 337.

***Száda** — Székelyf. — szája a kemenczének, katlannak, barlangnak stb. Tsz. 338.

***Szállás** — Ver. 100 — istálló. *Stabulum*. Olasz: Stalla. Német: Stal, Herberg. Dalmát: Sztala, Sztaan.

***Szalma** — Ver. 121. — Dalmát: Szlama.

***Szalmafedél** — általánosan — ha a fedőanyag szalma.

***Szalonnás kamra** — Lz. — a tornác végében bedeszkázással megalkotva.

Szalufa — Csallóköz — szamfa. Tsz. Nyr. 1:332.

***Szamotlás** — Kászonszék, Tsz. 340. — szarúfa állásának szélkoszorú fába való beeresztése.

***Szap** — Palócság, Tsz. — kemencze oldala. Barkó szó., Tsz. — kemencze, ennek részei: szap alja, koczik, cseresznek. Tsz. 340.

***Szap-al** — Palócság. Tsz. 341. — kemencze oldala mellett való pad.

***Szár** — Baranya m. Cz. F. — góré, kukoriczatartó.

***Szarufa** — Lz. — L. horgasfa stb. *Ver. 107. *Tignus, Tignum*.

***Szeg** — Balatonmell., Tsz. — házsor, p. o. fölszeg, alszeg, közép-szeg. — Göcsejben sok falut szögnek neveznek: Paizsszög, Kustyánszög stb. Tsz. 342. Szeg, a Szilágyságban teszen *felet, részt*, s csak összetételekben használtatik: alszeg, felszeg = a község alsórésze, felső-része.

***Szekérszín** — Málnás, Háromszék m. Vö. árnyékalja.

Szelemen — Resznek, Göcsej — a ház gerendázatának része. A szelemenfák azok a vékonyabb ágak, melyek a *ragra*, mint gerinczre rádülnek. Nyr. 12:189.

***Szelemen** — Kállay gyűjt., Tsz. — eres az épületen. — Székelyf., Barkó szó — gerenda, mely ágasokon van. Tsz. 343.

***Szenelő** — Balatonmell. — kandalló. Tsz. 344.

***Szer** — Pápa vid., Tsz. — sor, házsor; balszer, jobbszer: bal-felőli, jobbfelőli házsor; alszer, felszer stb. Tsz. 345.

Szkára — moldvai csángó — lajtorja. Ered. oláhból: scară. Nyr. 30:181.

***Szoba** — Palócság. Tsz. — padlás, vö. ház. Tsz. 349.

***Szomogy** — Kemenesalja, Tsz. — épület alja, belseje, koszorúzatja. (Talán a háztető alja, koszorúzatja). Tsz. 350.

***Szucsu alja** — Székelyf., Tsz. — kemencze alja. Tsz. 352.

***Szuglya** — Kemenesalja, Tsz. — kályha melléke. Tsz. 352.

***Szurdék v. szubulyék** — Székelyf., Tsz. — szeglethely; kunyhó v. kis ház. Tsz. 353.

***Szurdik** — Kállay gyűjt., Tsz. — kuczkó, kuczik, kemencze mögötti hely. Tsz. 353.

***Szuszek** — Gömör m., Palócság, Szatmár m., (Szilágy m.) — gabonatarató nagy szekrény. Tsz. 353.

***Szusztora** — Székelyf., Tsz. — viasz seprejéből csinált mécs, *a kenyér bevetésénél szolgál. Tsz. 353.

***Szuvat** — Székelyf. — tűzhelyről, ház oldaláról megégve v. száradva lehulladozó tapaszföld. Tsz. 354.

***Talpfa** — Lz. — a sövényház alsó kerete.

***Támasztó-istápok** — Ver. 42. — *Grallae*. Német: Staltzen.

***Taráta** — Kemenesalja, Pápa vid., Balaton mell. — elhagyott, pusztulásnak indult udvar, kert, ház. Tsz. 358.

Tarogja — Szeged — létra, *lajtorja* nem használatos. *Nyilván *saroglya*. Nyr. 7:236.

***Tatarozni** — Balatonmell. Tsz. — javítani, igazítani p. o. házat, fedelet, stb. Tsz. 359. Országosan használt szó.

***Tégla, zsindel (sindel)** — Ver. 105. — *Tegula*. Ném.: Tack-Ziegel. Dalmát: Simla.

***Tető** — Málnás, Háromszék m. — Az épületeket azelőtt *bükk-fatéglával* (l. o.) fedték; ma már zszindely v. cseréppel fedik. Ver. 25. *Culmen*.

***Tévdő** — Lz. — a mivel a búbos kemencze száját betámasztják.

Tiny — hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tok — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az ajtó és ablak kerete.

Tombác — Közép-Baranya — kapuszar; Szegeden család neve. Nyr. 3:327.

Tomó — Pannonhalma — kereken járó gyermekfekhely, melyet nappalra ágy alá tolnak. Nyr. 12:188.

Tóp — M.-Zalaapáti — küszöb, pl. ablak *felső-tópja* * = szemöldöke.

Tornác — Lz. — a ház hosszában és az utcára eső részen is. Oszlopos, földött hely,

Tőczik — Kassa vidék — sárból tapasztott, fehérre meszelt padka, melyet nyáron ülőhelynek használnak. Nyr. 18:431.

Tőczike — Hegyalja — sárból készült ülőke a ház előtt. Nyr. 24:480.

***Tőtés** — Málnás, Háromszék m. — folyosó. Vö. ház.

***Türem vagy törem** — Pápa vid. — omladék, falnak megromlott része. Tsz. 372.

***Tüzhely** — Málnásfürdő — pásztoroké, részei: czépus, czépuszeg, üstrúd, zsendiczefőzőüst.

***Tüzelő** — Málnás, Háromszék m. — a mögötte álló *sütőkemenczével* együtt a ház ereszének több mint $\frac{1}{3}$ -át foglalja el. Részei: *katlan*, felül betapasztott üsttel. A katlan nyílása a tüzelőbe szolgál; *puczkok* téglapócz, melyre a tüzelőfa végét támasztják; *kemencze száda* (szája); *tüzelő alja*, téglából, kő- v. földből rakva, tapasztva és meszelve; *térdelő lik* a gazdasszony a kenyér bevetésekor ide dugja a lábát; *üstrúd* (szolgafa); *üstrúdtartó*; *üstrúd karja*, erre akasztják az üstöt; *faszeg* tartja az üstrúd karját magasabban v. alacsonyabban; *tüzelő kéménye*; *tüzelő felső része*. Alakilag megegyezik a *guzsbá*-val.

***Tüzelőhely** — Vacsárcsi, Csík m. — kövekből összerakva; néha vályogból és sárral összeragasztva és kitapasztva; könyökös forma.

***Tüzhely** — Ver. 37. — *Focus*.

***Tüzhely** — Selye, Maros-Torda m. — a *cserepesnek* (l. o.) emelkedett alapja, kb. 20 cm magas. Kőből rakva és sárral összetapasztva, ú. m. a ponk is.

***Tüzhely-ponk** — Selye, Maros-Torda m. — Vö. ponk; cserepes.

Udvar — Szókefalva, K.-Küllő m. — nemesi kúria. Nyr. 15:284. ***Ver. 17.** — *Cavaedium*: dalmát: ***Dvor**. Ver. 25. — *Curia*.

Üsztürü — Zilah — ágas-bogas fatörzs v. szegekkel kiveret faállvány a lóhere szállítására. Vö. Ösztörü. Nyr. 28:232.

Vájkolás — Kis-Solymos. — Lz. — tapasztás. L. vakolás is.

Vakolás — Lz. — itt egy a tapasztással.

Varáta — vrata — kapu, tót. Nyr. 35:289.

***Vasmacska** — Selye, Maros-Torda m. — a tüzelőfa hátulsó végének felpóczolására szolgál. Vö. ponk, puczkok.

***Vendégüst** — Lz. — kis üst, mely a „katlan“ fölött lánczon függ.

Verőcze — Bihar — kis léczes ajtó. Tsz., verőcze. Nyr. 3:232.

***Verem** — Ver. 95. — *Scrops*. Scrops PPBod. ***Ver. 39.** — *Fovea*.

***Verőcze** — Kállay gyűjt. — félajtó farostélylyal. Tsz. 383., l. Verőcze.

Verőczke — Fűr, Komárom m. — udvar- v. kerti deszkaajtó. Nyr. 18:528.

***Vérte** — Barkó szó, Tsz. — ház homloka, l. vértetek. Tsz. 383.

Vértetek — *Diósgyőr, Barkó szó — a padon elzárt hely. A ház homlokzata, melyet a fedél Δ alakra alkot; nyilván abból a korból való, mikor az ellenség leütött fejét ott tűzték ki. A nép már nem tudja rendeltetését. Tsz. 383.

***Vert ház** — Lz. — földből vert falakkal.

***Vigyor** — Göcsej — két egymáshoz szabott deszka vagy padló között maradt vagy támadt hasadék, üreg. A vert falnak való. Tsz. 385.

***Viskó** — Székelyf., Balaton mell. — kised, alacsony ház. Tsz. 387.

***Vityilló** — viskó, kunyhó. Alföld, Tsz. 388.

Vóró — Szt.-Lőrincz, Baranya m. — varrófa, koszorúfa (épületeknél). Nyr. 17:381.

***Zábé** — Székelyf. — lásd kapu-zábé, kapu-láb, kabu-bálvány stb. Tsz. 389.

Zakota — Nagybánya, Szatmár m. — szalmából, *tőrek*ből földre vert karók közé rakott fal, az ólaknál, hogy ezek télen át melegebbek legyenek. Nyr. 15:191.

Zám — hol? — véghely. Nyr. 12:528.

Zárló-fa — Mátysföld, Bodrogköz — a fazavároknak a nyelve, a mi az ütközőbe belecsappanva, az ajtót becsukja. Szegező-fa — Bodrogköz — ennek a zárnak a kulcsa; annyi szeg van belefűrv, a hány rovátkája van a zárolónak. Nyr. 17:555.

***Závár, fazár** — Barkó szó, Göcsej — fakilincs, fából készült zár. Tsz. 390.

***Závár (zavor)** — Ver. 122. — Dalmát: *Zatvor*, „zárd be“, ellentétje az *Otvor* = nyisd ki!

***Zavara** — Székelyf. — hasogatott fenyőből készített kerítés, melyet a kettősen lerakott karók közül könnyen ki lehet szedni s így átjárót nyitni. Tsz. 390.

***Zomogyalja** — Kemenesalja — lásd ragalja. Tsz. 392.

Zugla — Tallós, Mátysföld — zsákuteza. Nyr. 16:382.

***Zsendéj** — Székelyf. — zsin-dely. Tsz. 394.

***Zsidecz** — Székelyf. — magas mart alatti lakóhely. Tsz. 395.

Zsindel (sindel), téгла — Ver. 105. — *Tegula*. Német: Tackziegel.

***Zsúp** — Székelyf., Erdély — kicsépeltekéve, egybekötött szalmacsomó. Tsz. 397. Van különben nemcsak szalmazsúp, hanem nád-zsúp, kórészúp (= kukoricaszárakból). — **Zsúp** — stipula. Ab kfnémet: schoub, kfnémet: schob. Nyr. 24:404.

***Zsúpolni** — Székelyf. — szalmával fedni. Tsz. 397.

Jároművek és részek.

△**Ágasfa** — a nyújtószárny. Nyr. 29:187.

△**Ágasgyűrű** — a fojtókarika. Nyr. 29:187.

△**Ágaspánt** — az ágasfákat szilárdító, hajlított vaspánt. Nyr. 29:187.

Ágasszög — Vas m. — a hátsó tengely ágasát a nyújtóhoz erősítő szög. Nyr. 30:100.

Ágastartó — Csongrád — alkalmazzák a szekér hátulsó tengelyére, hogy a szekéroltal a kerékekkel ne érintkezzenek. Nyr. 9:89.

***Ágos** — Bugacz-Monostor — villavégű karó a taliga rúdjának föltámasztására.

△**Agy** — kocsikerék közepe, a melybe a tengelyszára szolgál. Vö. fej, kerékagy, kerékfej. Nyr. 29:187.

△**Agycsap** — a küllőt az agyba erősítő csap. Nyr. 29:187.

△**Agykarika** — a kerékagyat repedés ellen védő vasgyűrű. Nyr. 29:187. Némedi, Tolna m. — tőkarika. Nyr. 29:382.

△**Agypersely** — a persely. Nyr. 29:187.

△**Agypuska** — a puska, l. puska. Nyr. 29:187.

△**Agytorka** — a kerékagy belseje. Vö. *végiglyuk*. Nyr. 29:187.

Agyvégkarika — Csongrád m., Hantházapuszta — a kerékagy külső felén levő karika. MNy. I:139.

Ajanca-szekér — ajancha-szekér, Beszt. szószed. Porosz lengyel vidéken: *ojnitzwagen*. Tagányi szerint a szláv *ojnice* v. *ojnicaból* ered: villaalakú rúd egylovas taligákon v. kocsikon. *Deichselwagen* (egy) rudas szekér. *Ojniczequus*, *equus dysel* vel *rympfert* XIV. sz. Kropf L. Nyr. 28:87. *A megfejtés az, hogy szlávban — tótban — *oye* vagy *oje* a *szekér rúdja*, ez a szekér tehát *rudas szekér*, azaz: *Deichselwagen*, és logice az *equus dysel* (= *Deichsel*), az *Ojniczequus-Deichsel* magyarul a *rudas ló* = *Deichselpferd*. A „vel *rympfert*“ nem ide tartozik, mert az a *gyeplősnek* felel meg.

Aksa — Lz. — karó, melyet a rakodó szekér négy sarkába dugnak. Más néven *czepusa* (oláh). *A debreczeni *rakoncza*.

Al-cserény — Kecskemét — a szekér fenekén a két deszka. Nyr. 19:46.

***Alj** — Csikszék, már XVII. sz. — meredek helyről való hordáskor a szekér után kötött friss vágású fenyőfa, a kerékkötő bocskor helyett; másképp „*farkaló*“, l. azt.

△**Alj** — l. szekéralja. Nyr. 29:185.

△**Aljszög** — a fürgettyút, vánkost és tengelytőkét forgatható módon összekötő, közepükön átütött szög, azért *aljszög*, mert a szekér alját tartja össze; vö. *derékszög*, *csinszög*, *nyújtószög*. Nyr. 29:186.

△Álló-fölhércz — az olyan f., a melyet a fölherczszög mozdulatlanul rögzít a rúd tövéhez. Nyr. 29:186.

△Alsó marokvas — az olyan marokvas, a mely alul erősíti a fatengelyt. Nyr. 29:187.

Alsó oldalfa — Szentes — a szekérroldal alsó gerendája. Nyr. 29:381.

△Alsó sallangó — az alsó villatartó karika. Nyr. 29:188.

△Alsószár — a szekérroldal vagy lajtorja alsó gerendája. Nyr. 29:187.

△Alsövénny — a szekérderék alja v. feneke, ha nem tömör, csupán egy-két lazán egymás mellé fektetett deszkából áll. Nyr. 29:187.

Atyaftagadó — Apátfalva, Mátravid. — kétkerekű taliga, tréfás. Nyr. 24:288.

Bacsiszta — Tokaj, Hegyalja. — Ezt az eszközt a szekér tengelyeire szokták tenni, a levett oldal helyébe, a midőn is a lőcsők helyett az oldaldeszkát a bacsiszta négy rakonczája tartja. Nyr. 23:239.

Bak — németül bock, pl. der bock auf dem Wagen. Nyr. 24:59.

Bakkszekér — Zilah — kétkerekű taliga, mit az emberek húznak. Nyr. 28:231.

Bakócza — 1. bakszán, vendégszán, Cserhát, Háromszék m.; 2. egy ló után való kis lőszekér, Torda-Aranyos m. MNy. I:428.

Bakonta — Hétfalu, Brassó m. — erdőlő szánnak az a nyujtványa, hova a terhet teszik. Nyr. 16:478.

Bakos — Barkóság — szánkózásnál a szánkó végén álló. Nyr. 32:520.

Bakszán, négyesszán — Bethlenfalva, Udvarhely m. — ökröt és lovat fognak bele. Nyr. 34:277.

Baksekér — Répcze-Szent-György, Vas m. — egykerekű targoncza. Nyr. 18:480.

Banári-kocsin — M. ó. Kecskemét — képletesen = gyalogosan.

Bércze — Hont és Bars m. — a hámfa. Nyr. 29:382.

Bézsza, birzsza — moldvai csángó — bérkocsi. Oláhból; birjá. Nyr. 30:179.

Biga — kétkerekű taliga és nem kétlovas szekér. „1 den. vel denariata panis debetur de biga ferrata de non ferrata nisi obulus debetur.“ (1252.) Th. *vasalt taliga* 1 den. vámot fiz., *fakó taliga* 1/2 den. vámot fiz. „Currus vassatus diversisrerum generibus oneratus“ Fejér CDIX. III:47. 1359. Fakó szekér: *currus ligneus sine ferramento* MA., PPBod. Kropf. Nyr. 28:87.

***Bihal-szekér** — Háromszék m. — bivalyhúzza szekér. Mtsz. I. 138.

Billankó — Váraszszó, palócz vidék — az a fa, amire a lógós ló hámfájának kötelét kötik; „*billankó* minden, a mi lóg, billangózik.“ Nyr. 26:383.

Birfa — Bereg m. — szekérol-
oldal, melynek egyes fokait *záp-*
nak hívják. Nyr. 6:425.

***Bogárhátú szekér** — l. pony-
vás sz.

ΔBoka — erősíti a küllőt a
talpba. Nyr. 29:187.

Borfa — Felső-Őrvidék — desz-
kás szekéren az oldálnak a teher
tartására szolgáló alsó fája. Nyr.
32:176.

Burcsik — Zala és Vas m. —
ernyő, fedél a szekéren. MNy. I:
378.

ΔBütü — a szekérol-
dal szárai-
nak végei. Nyr. 29:188.

Csáगत्यú — Szentes — görbe
vas, mely a vánkus bal végéből
a *vezérbe* (l. o.) hajlik, a hol rajta
lyukak vannak és egy szög, úgy
hogy a *csás kereket* elébb v. hát-
rább lehet váltani. Nyr. 17:45.

Csap — erősíti a küllőt az
agyba. Vö. agycsap. Nyr. 29:187.

Csáskerék — Szentes — l. a
csáगत्यú magyarázatában, külön-
ben a bal kerék. Nyr. 17:45.

Csásnyila — Szentes — a ke-
réktengely baloldali tengelynyila;
*a baloldali ökör is csásökör. Nyr.
29:381.

ΔCsatlás — a fölhérczet a rúd-
szárnyakhoz erősítő görbült vas-
rúd. Ha nem vezetik a rúdszárnyig,
hátsó része „csészében“ = kari-
kában végződik, a melyet a ten-
gelyszáron helyeznek el. Nyr.
29:186.

Csēptetyű-ág — Palócszág —
a szekérrúd kétágú része az első
tengely alatt. Nyr. 22:33.

Csetenyés szekér — Kalota-
szeg — ezzel hozzák este haza a
menyasszonyt. Gyarmathy Zsigáné
„A fiatal pap“ cz. regényében.
Nyr. 16:142.

Csikojtó — Szentes — két-
három láncszemből és egy kariká-
ból álló szerkezet, a tézslának a
rúdfejhez való ragasztására. (L.
járom kategóriában.) Nyr. 29:381.

***Csikoltó** — Szilágyság — a
tézslát a rúdhöz foglalo láncz
(négyes ökörfogatnál).

Csín — Szily K. szerint —
bonyolódott rész, szerkezet. „Egy
öreg nyári szekér csinjával 5 forint;
nyári elő-csín 1 frt; utolsó csín
84 denár.“ II. Rákóczi Ferencz
limitatiója 1706. Uo. „Öreg fakó
szekér 3 frt; első csín 60 d., utolsó
csín 42 d. Fakó koci csín 1 frt
30 dr., első csín 30 dr., utolsó csín 24
dr. Egy pár taligakerék tengelyes-
tül 60 d.; csín nélkül 48 d.“ *Csín*
Lévay J. szerint: *Első csín*: nyújtó
(achsenstok) rúd 2 szárnya, simely,
fergettyű és juha (joha). *Hátulsó*
csín: simely, nyújtó 3 ága. (L.
Asbóth Nyr. 28:481—491). L.
bóven Szily: Nyr. 28:250. —
ΔCsín — Szentes — összefoglaló
csap pl. kocsin, hordón. Nyr. 29:
281. L. szekércsinja. Nyr. 29:185.

ΔCsínszög — az alszög. (Csín-
szög azért, mert a csínt tartja
össze.) Nyr. 29:186.

Csoklya — Hétfalu, Brassó m. —
fáthordó gyalogszán. Nyr. 21:144.

Csótánfa — Felső Őrvidék — deszkás szekérnél a két felső oldalfá; ezekre aggatják az összetartó lánczokat. Nyr. 32 : 176.

Csörény — Csurgó, Somogy m. — a kocsi hátulsó oldala = *a kas fara. Nyr. 21 : 143.

***Csuszkó** — Szeged — lejtőn leereszkedő kocsi kereke alá illesztett vas v. fadarab. *Rendes neve *bocskor* és *talabor*. Mtsz. I : 371.

Csúszóvas — Némethi, Tolna m. — a kerékkötő. *Talabor. Nyr. 29 : 382.

ΔCsusztató — a vánkoss és fürgettyű között a vánkoshoz és rúdszárnyakhoz elül-hátul lekötött vasrúd; ugyancsak ez a neve a fürgettyű alsó lapjára erősített, kopást megakadályozó vaslemeznek, a melyet csusztatópántnak is neveznek. Nyr. 29 : 186.

Csusztatópánt l. csusztató.

ΔCsütke — Erdély — a szekér oldal két szélső zápjá. Nyr. 29 : 188.

Czúg — Barkóság — előfogat. Nyr. 32 : 521.

Czuppánt — Vas m. — vaslemezek, a melyek a vánkost a tengőhöz erősítik. (A czuppánt szó megvan a szélmalomban is; czuppánt = czugpánt = Zugband.) Nyr. 30 : 100.

Darabonca — Hertelendyfalva — csángó-talicska (*egykerekű). Nyr. 28 : 523.

Délészán — Érmellék — szénav. pelyvahordó kétkerekű kocsi. *Nyilván tréfás, a delizsánca

(Diligence) az egykori postakocsira szabva. Nyr. 29 : 334.

ΔDerékkötés — a hasló. Nyr. 29 : 187.

Dérékszeg — Csik m. — az a szeg, mely a szekér hátsó felét az elsőhöz köti. Nyr. 7 : 41.

ΔDerékszög — az aljszög. Nyr. 29 : 186. (Vas m. Nyr. 30 : 100: dériqueszög.)

ΔDerékszögtok — a foglaló. Nyr. 29 : 186.

Digó — Ada, Bács m. — olasz munkások kétkerekű kocsija. Nyr. 27 : 412. (A talián munkás *digós* uo. Nyr. 27 : 468.)

Dragacs — Ada, Bács m. — láda nélküli talicska, targoncza. Szilavos. Nyr. 27 : 477.

Drékszeg — Csik m. — a szekér első tengelyét és nyújtóját erősíti össze. Nyr. 26 : 331.

ΔDurung — Némethi, Tolna m. — a szekérolalszárai. Nyr. 29 : 382.

ΔDülése — van a keréknek, illetve kiüllőinek. Vö. *hajtása*. Nyr. 29 : 187.

ΔÉha — a juha. Nyr. 29 : 185.

Éha — Kis-Kun-Halas — a kocsi belső részében levő keresztfa (a régi *joh* változata). Nyr. 14 : 478.

Ekhó — Debreczen — szekérernyő, négy lábon a szekér két oldalához erősítve. *Visszhangos — Echo — mert felfogja a zajt. Nyr. 11 : 189.

***Ekhós szekér** — általánosan — fedeles szekér, az „echó“-tól „mer erősen hallik benne a zaj.“ Bórral vagy gyékénynyel fedve, a fedél négy rúdon áll.

△**Ellentartó** — a nyaklószög. Nyr. 29:185.

Előágas — Alsófehér m. — a rúdágas. Nyr. 23:576.

△**Elülső alj** — vagy elülső csin, a szekér elülfekvő főrésze, forog, ellentétben a rögzített hátsó alj-al. Nyr. 29:185.

Eplény — Szentés, Csongrád m. — a szántó alsővényé, kettő van: első és hátsó keresztben a szán talpára, erre jönnek a deszkák s ezekbe vannak erősítve a rakoncák is. Nyr. 16:94. — ***Eplény** — Szilágyság — a szán-talpakra erősített keresztállók.

Eplényes — Veszprém — szánkó, melynek elől kiálló rúdja van. Nyr. 15:334.

Epliⁿ vagy **empliⁿ** — Zilah — szánon. Két talp van, azon négy láb s a két talpat összeköti a négylábon keresztülálló *epliⁿ*. Erre jön a kas vagy deszka. (Vö. *eplény*, *székely*.) Nyr. 28:232.

△**Erősítő** — a szálkavas. Nyr. 29:187.

Fakószekér — már a régiségben is a vasalatlan — a szegénység szekere. Vö. *biga*.

Fakutya — Zilah — a szekérkerék megkötésére használt kis faválu, l. bocskor, talabór. Nyr. 28:232.

Fallat — Csík m. — oldalról a szekér, mikor lejtős helyen megy. *Nyilván farol. Nyr. 26:332.

Fallik — a szán oldalas úton. — Székelyf. *Nyilván: *farol*. (Farlik.) Nyr. 25:46.

△**Faműves** — Rákóczi Ferencz 1706. évi rimaszombati limitációja — kerékgyártó. Nyr. 29:185.

Farhéc — Hétfalu, Brassó m. — ferhéc. *A rúd végén keresztbeálló, vasalt fa, melyhez a hámfák kapcsolódnak, vasalása a két első kerékhez szolgál. Felhágásra is szolgál. Nyr. 16:478.

△**Farik** — Vas m. — farék; ez tartja a nyújtó végét szorosan a hátsó tengelyben. Nyr. 30:100.

Farkaló — l. Alj. *

△**Fej** — a kerék agya. Nyr. 29:187.

Fejall — Göcsej — főalj, de nem vánkos, hanem csak átvitt értelemben használva. Pl.: *Szekér fejall*: a rakodott szekérnek egyik szárnyát, csúcsát jelenti; *föld fejall*: a földnek keresztben szántott széle. Nyr. 12:46.

Félló — egyes ló a koci előtt, ad normam félszem, félkéz stb.

Félló talyiga — „Apám uram kocsija.“ Hódmezővásárhely, MNy. II:136.

Felső oldalfa — Szentés — a szekéroltal felső gerendája. Nyr. 29:381.

△**Felső szár** — a lajtorja felső gerendája. Nyr. 29:187.

Felyhercz — Mezőszilvás, mezőségi oláh — felhércz. L. farhécz. Nyr. 37: 220.

△**Fenek** — a szekérderek tömör alja. Vö. *alsövény*. Nyr. 29: 187.

Fentő — a küllő. Nyr. 29: 187.

△**Fergettyű** — Szentes — a fürgettyű. Nyr. 29: 381.

Ferhécz — a német *vorholzból*. L. forhécz. Nyr. 24: 207.

△**Férhécz** — Hont és Bars m. — a fölhércz. Nyr. 29: 382.

△**Fog** — Erdély — a záp! Nyr. 29: 188.

Fogantos hintó — ötödik vasfogantos hintó. Monaki Mihály 1651. invent. Nagybánya, v. levár. Nyr. 24: 575.

***Fogas** — Bölön — létraszerű szerkezet a széna számára. A német Raufe.

△**Foglaló** — jobb fajtájú szekéren a fürgettyű, vánkos és tengelytőke közepén átütött hüvelyes vas, a derékszög tartására. Vö. derékszögtok. Nyr. 29: 186.

Fojtó karika — Csik m. — a tengely végén van; a tengelyt és a párnát kapcsolja össze. Nyr. 26: 332. — △**Fojtókarika** — a nyújtót és ágasfáit a nyújtó mellső végén összekötő vaskarika. Vö. ágasgyűrű. Nyr. 29: 187.

△**Fojtópánt** — a tőkepánt. Nyr. 29: 186.

Forgatáű — Erd. Érczhegység, mőczok — forgató. A gyeplőn és a nyaklőn levő vaskarika. Nyr. 34: 251.

△**Főlhágó** — a hágeső. Nyr. 29: 187.

Főlhércz, főhécz — Czegléd — a melyen a szekéren a kiséfák lőgnak. Nyr. 22: 375.

△**Főlhércz** — a rudat töve táján keresztező, a hámfákat tartó rúd. Csatlás erősíti a rúdszárnyakhoz kétoldalt, fölhérczszög foglalja a rúd tövéhez. Vö. förhécz, mozgó — f., álló — f., förhécz. Nyr. 29: 186.

△**Főlhérczhorog** — a fölhércz végén kiálló horog, a hámfa hám-túkarikájának tartására. Vö. förhéczkapocs. Nyr. 29: 186.

△**Főlhérczszög** — a fölhérczet a rúd tövéhez foglaló szög. Nyr. 29: 186.

△**Főlső sallangó** — a felső villatartó karika. Nyr. 29: 188.

△**Förgettyű** — az elülső szekéraljnak alaperendája, mely a szekérolalt és a feneket tartja. Vö. fürgentyű, fürgető. Nyr. 29: 186.

△**Förhécz** — a fölhércz. Nyr. 29: 186.

△**Förhéczkapocs** a fölhérczhorog. Nyr. 29: 186.

Förhécz — Vas m. — a fölhércz. Nyr. 30: 100.

Furik — Gömör m. — a. m. targonca. Talán Fuhrwerkből? Cz. F. Furik — Miskolcz — talicska. Talicska uo. = egykerekű, két nyéllel ellátott láda. Ettől a Targonca abban különbözik, hogy ennek csak hátsaragylája van, de ládája nincs. *Furik* 'német ere-

detű, tót kicsinyítő *ik* képzővel. Nyr. 26:227. — **Fúrik** — Gömör m. — egykerekű targonca. Németből — Fur — tóba, innen magyarba átvéve. Nyr. 22:431.

Furmányos szekér — Tarczal — a lengyelek nagy társzekere. A félmultban az országos forgalomban az volt, a mi ma a vasút. Nyr. 17:565.

ΔFürgentyű — a fürgettyű. Nyr. 29:186.

Fürgete — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — szekéren. *A fergetyű. Nyr. 34:484. — **Fürgete, Gyuha** — Balatomell., Tud. Gyűjt. 1839. — szekéren. *A fergetyű és a joha. Nyr. 34:531.

ΔFürgető — Vas m. — a fürgettyű. Nyr. 30:100.

Fürgető — Beő-Sárkány, Rábaköz — ötödik kerék a kocsinál. Nyr. 18:48.

ΔFűrécz — Szentes — a szentesiek két f.-t különböztetnek meg, *első f.-et és hátulsót*. (Négyesy.) De melyik a hátulsó? *A felhágó, a melynek vasalása a hátulsó tengelyhez fűződik. Vö. hágcsó. Nyr. 29:381.

Görbefa — Szentes — a saroglya oldalfája. Nyr. 29:381.

Gyeplútartó — Szentes — a szekér felső oldalfáján, a mellső vége táján, a löcs előtt C alakban felhajló vasalás. Nyr. 29:381.

ΔGyuha — a juha. Nyr. 29:185. — **Gyuha** — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — juhafa a

szekéren. *A rúd két ágát összekapcsolja. Nyr. 34:484.

ΔHágcsó — a hátsó csatláshoz erősített fölhágó. Nyr. 29:187.

Hajlok — kocsitető. M. elem é.-szláv nyelvekben. Nyr. 17:304.

Hajzásnyila — Szentes — a keréktengely jobboldali tengelynyila; a jobboldalra fogott ökör is hajzásökör. *A lónál a jobboldali lógós is hajzáslógós. Nyr. 29:381.

ΔHajtása — van a keréknek, ill. küllőinek. Vö. dülése van. Nyr. 29:187.

Hámfa — a fölhérczhorgon vagy förhéczkapcsón a hámtütáska és hámtúkarika közvetítésével megerősített, a lovak hámját tartó lengő fa. Vö. kisafa, késafa, bércze. Nyr. 29:186.

Hámfakarika — Némedi, Tolna m. — ez köti össze a hámfát a förhécczel. Nyr. 29:382.

Hámfapánt — Szentes — a hámtütáska. Nyr. 29:381.

ΔHámtúkarika — a hámtütáskát a fölhérczhoroggal összekapcsoló karika. Vö. ragasztókarika. Nyr. 29:186.

ΔHámtütáska — a hámfa közepén levő bőrkarika, a mely a hámtúkarikát tartja. Vö. húzó-tarsoly, hámfapánt, tasli. Nyr. 29:186.

Hant — négykerekű bányász-taliga. Szep. szász Hundból. Nyr. 24:250.

Háráb — moldvai csángószekér.
Nyr. 31:84.

△**Hasló** — a szekérdereket a nyújtóhoz szegező vagy erősítő, így szilárdító gerenda vagy láncz; azért *hasló*, mert a szekér hasatáján van. Vö. derékkötés. Nyr. 29:187. — **Hasló** — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — a szekéren = fenék. Nyr. 34:532.

△**Hátsóágas** — a nyújtószárny.
Nyr. 29:187.

△**Hátsó csatlás** — személyszállításra is szolgáló szekéren, a hasló végeiből kiinduló és a hátsó tengelyszárra csészével illeszkedő, lefelé görbülő vasrúd, a mely, a mellett, hogy növeli a szekér szilárdságát, a fölszálláshoz szolgáló hágsó alakítására is módot nyújt. Vö. *hátsó csatlás*. Nyr. 29:187.

△**Hátsó alj** — vagy csin, a szekér hátsó, rögzített főrésze, ellentétben a forgó elülső aljjal, vagy csinval. Nyr. 29:185.

Hátsó csatlás — Szentés — a hátsó csatlás. Nyr. 29:381.

Hecsko — Baranya m. — a talicska hevedere. Nyr. 2:184.

Hételő — Markaz, Gyöngyös körül — előfogat 24 órára. Nyr. 27:44.

Hintyó — Gömör m. — hintó, koci (Felső-Balog) kizárólag a rügös. Nyr. 22:479.

Homlokdeszka — Negyed — a kis saroglyát helyettesítő deszkalap a szekér elején. Nyr. 23:576.

***Hóperecz** — Avas, Szatmár m. — perezcalakú, a hó tetején való járásra. Hegyi téli közlekedési eszköz. A német Schneeschuh.

Hosszú fürgetyű — Némédi, Tolna m. — lőcs nélküli kocsin a hosszú rakonca. Nyr. 29:382.

△**Húzóársoly** — a hámtütáska.
Nyr. 29:186.

Hűrgész — Csikszentdomokos — a ki a szekeret rúdjánál fogva kormányozza. Nyr. 32:326.

***Igás szekér** — általános — a gazdasághoz való szekér—lovass és ökrös.

△**Iha** — a juha, joha. Nyr. 29:185.

In — Szatmár vidéke — a szekéroldalina, zápjá. Nyr. 34:382.

Ju — több helyen Mtsz. — a juha.

Juh — Mtsz. — a juha. — **Juh** — Barkóság — szekérrész, az ún. ötödik kerék. Vö. joh. Nyr. 32:522.

△**Juha** — a rúdágásokat összekötő lécz. Vö. iha, gyuha, éha, léha-fa, ziha, ju, juh, léha. Nyr. 29:185.

Juha — Túrkeve — a rúd-szárnya végén keresztüllevő rész, l. joh. Nyr.

△**Kaflantyú** — a ragasztószög.
Nyr. 29:185.

Kancaoldal — M. ó. Kecskemét — olyan szekér, a melynek oldalában nincsen kereszt.

Karé — Érsekújvár — két-kerekű taliga, feneke és oldalai

herczékkal vannak ellátva, ember húzza. Nyr. 8:282. Mátyusföld, Nyr. 20:325. Uo. — **Káré** = kétkerekű szekér. A német Karrenből.

Káré — a német *Karren*-ből. Nyr. 24:297.

ΔKarikás marokvas — az olyan marokvas, a mely körbefutva, erősíti a fatengelyt. Nyr. 29:187.

Karucza — Zilah — kis szekér, parasztszekér, targoncza. Oláh szó; eredete a német Karren. Megvan az erdélyi részben és a moldovai csángóknál. Nyr. 28:232.

Kasfar — Tokaj — a szekérek hátsó része. Nyr. 24:48.

Kászli — Dombóvár, Tolna m. — egylovas kis szán. *A német Kasztl. Nyr. 27:47.

Kázlo — Hetés, Zala m. — kázlofa. A szekéroidal fogait nevezik így. Nyr. 19:143.

Kenyeres taliga — Bugacz — l. a bugacz-monostori cserény mellett. *Ősfogl. 1898., pag. 30., l. Taliga. A m. ősf. kör. színes tábla.

***Kéreg** — Moldvai csángók — a szekér feneke, oldala, csinálják „kertelt vesszőből, doszkából, hárshejből“. Nyr. 31:84.

ΔKérékagy — a kerék agya (l. o.). Nyr. 29:187.

ΔKérékfal — a talp. Nyr. 29:187.

ΔKérékfej — a kerék agya. Nyr. 29:187.

ΔKerékkötő — kötél, gerenda v. kapcsoláncz, a mely a lejtőn lefelé haladó kereket köti. Vö. kocsisarú, talpálló, talabor, csúszóvas, kerékkötővas. Nyr. 29:187.

Kerékkötővas — Némedi, Tolna m. — a kerékkötő. *Bockor is. Nyr. 29:382.

ΔKérékszög — a vastengely marokvasát a tengelyszárhoz kötő szög. Vö. végszög. Nyr. 29:187.

ΔKeresztfa — löcstelen szekereken a szekéroidalakat, nagyobb megterheléskor összetartó rudak. Vö. kötő. Nyr. 29:188.

Kerik-kéve — Lozsád — a küllő. Nyr. 23:96.

ΔKésafa — a hámfa. Nyr. 29:186.

Késefa — Hegyalja — nagy hámfa, melyet előfogatoknál használnak s melyen két kisebb hámfa van megerősítve. *A debreczeni keresztes. Nyr. 6:425. — **Késéfán járni** — Pázmány: „Jobb a papnak késéfán járni, mint jámbor házasságban élni“. A *késéfán járó* nyilván a lógós lovat jelenti, melynek nem kell a többi két lóval a kocsi terhére húzni. Pallas Lexicon stb. „*Hámfa*“ = „A lógós istrángját a *kisafára* kapcsolják.“ Pázmány világosan a lógóskodást értette mondásában. Az Utsz. tévesen adja a *kisafa* magyarázatát, mintha ez a négyesfogatban csak a két első lóé volna: valamennyi ló *kisafánál* fogva húz; a két első ló *kisafája* a keresztesen van megerősítve. A lógós ezen kívül jár.

Késleg — Csíkszentdomokos — a felhámozott lovat v. a rúdhoz fogott, járomban levő marhákat (külön, a szekérhez nem fogva) hajtani. Nyr. 32:327.

Kisafa — Resznek, Göcsej — hámfá, melyet akkor használnak, ha négy lovat hosszára fognak, az első lovak strágját (istrángját) a kisafához kötik, azért *kisafás* a nevük. *A magyarázat nem találó, mert valamennyi ló kisafánál fogva húz v. kisafán jár. Nyr. 12:188. — **Kisafa** — Lovasberény, Fejér m. — a lógós ló hámfája *és valamennyié. Nyr. 17:576. Nagy-kúnság. Nyr. 16:332.

Kisafőn — Mezőszilvás, mező-ségi oláh — késefa. Nyr. 37:221.

△**Kisefa** — Szentes. — Négyesy szerint a szekérnek hámfája van és nem kiséfája, mert ez afféle szabad fűrész, a mely leakasztható, de hozzá is ragasztható ekéhez, boronához, vontatókocsihoz stb.; van két hámfája. Nyr. 29:381. *A kiséfa és változatai azonosak a hámfával, szabadon lógók, hogy a húzóistrángok ráburkolhatók legyenek. Nyr. 29:186.

Kiséfa keresztes — Szentes — ketteshámfá, levehető. Ezekre vetik az istrángot *két külön dolog, a kisafához az istráng, a kereszteshez a kisafa kapcsolódik. Vö. Kisafán jární. Nyr. 17:46.

Kísig — Bánffy-Hunyad — kisegítőrúd négyes v. hatos ökör-fogatoknál. Nyr. 28:426.

Kis saroglya — Szentes — az elülső s., *a melyről a kocsis hájt. Nyr. 29:381.

Kóbor — Erdély — szekér födele. Német elem a m. nyelvben. *Az eredet *francia*, a Couvert; a német az ágyburkot nevezte „*Kopperdecken*“-nek = Couvert-Decken, mi pleonasmus. A Kóbor így a Couvert szüleménye. Nyr. 23:154. és 16:526.

Kóboros — Székelység — ernyős pl. szekér. Vö. Kóbor. Nyr. 2:470.

Koő — Hont m. — tót: kocsi. *Kočíš*. Uo. — kocsis. *Magyar elem a tót nyelvben. Nyr. 29:331.

Kocsi — Fejér m. — a járómű, ha lovak húzzák v. szamarak s négy kereke van; *Szekér* — uo. — ha ökrök húzzák; *Kordé* — uo. — ha csak kétkerekű; *Taliga* — uo. — szántásnál fordul elő *, „az eke taligája“; különben elterjedt szállító kétkerekű alkotm.; *Talicska* — uo. — egykerekű, ember tolja s deszkákból összeállított taliga; *Dragacs* — uo. — Ua., ha lécekből van készítve. Nyr. 10:187. — **Kocsi** — Szentes — a lovas szekér, v. *lőszekér*. Nyr. 29:381. — **Kocsi** — Kis-Kun-Halas — minden négykerekű járószerszám, *ha ló vonja*; ha ökör vonja: *szekér* a neve. Nyr. 15:143. — **Kocsi** — Riedl Frigyes — német: *Kutsche*, francia: *coche*, spanyol: *coche* (kocse), olasz: *cocchio*, angol: *coach*, lengyel: *kocz*, flamand: *goetse*, svéd: *kusk*. Conclusio: a *kocsi* szó, mint ezt Cornides fejtegette magyar

szó, „a mely a XV. században (*Már 1267-ben!) valószínűleg a komáromi *Kocs* helységtől vette nevét“, mely a magyar kocsi-gyártás székhelye volt. Nyr. 11: 103. — **Kocsi** — Szentes — a lovas fogat *járóműve, de nevezik *lőszekérnek* is. Nyr. 29: 381. — **Kocsi** — Bugacz, T. M. I. — lovasalkalmatosság. — **Kocsi** — szóról Szamota István. Nyr. 24: 554—556.

Kocsi eredete — Coch, Kocs községtől, innen a tót koč, német Kutsche. Réthei Prikkel M. Nyr. 27: 385—388.

ΔKocsisaru — a kerékkötő, talabór. Nyr. 29: 187.

Kocsitámasztó — Némedi, Tolna m. — a macska. Nyr. 29: 382.

Kóla — Heves m. — kordé, karé (szerb szó). Nyr. 27: 524.

Kólé — Mátyusföld — kétkerekű taliga, feneke és oldalai deszkákból vannak összeállítva, kis ló v. számár húzza. Nyr. 20: 325. Érsekújvár, Nyr. 8: 282.

Kolesz — Török-Szent-Miklós — kétkerekű kocsi egy lóra. *A tót koleso = kerékből. Nyr. 31: 52. Tokaj — kétkerekű taliga, kordé. Nyr. 24: 48.

Kolesz — Ónod vid., Borsod m. — nagy ökrös szekér, magas deszkaoldalakkal; rendszeren törekhordásra használják. *A tót kolesoból. Nyr. 17: 383.

Kolla — Tiszamente — kétkerekű taliga. Nyr. 26: 140.

Kólya — Mátravidék — kétkerekű taliga. Nyr. 22: 288.

Kólyika — Szt.-Erzsébet, palócz vidék — taliga. Nyr. 26: 384.

Koncz fakóján — M. ó. Kecskemét — képletesen: gyalog.

Konicza — Hétfalu, Brassó m. — gyalogszánka. Nyr. 16: 526.

***Kordé** — kétkerekű szekér, leptika. Balatonmell., Göcsej. Kétkerekű taliga. Marczalmell., Tsz. 114. Vö. kordélni, uo. Kis-Kún-Halas — kétkerekű kocsi = *taliga. Nyr. 15: 186.

Kotyiga, kocsiga — moldvai csángó — szekér. Ered oláhból: cotigă, kétkerekű taliga, félkocsi. Nyr. 30: 180.

Kölöktézsla — Szentes — a rendes tézsla alatt nyulik el s arra szolgál, hogy az első pár ökörnek közvetlen kapcsolata legyen a rúddal s ne rongálják a hátulsó pár ökröt oly esetekben, ha nem egyszerre húznak vagy indítanak, kanyarodnak; e nélkül a hátsó pár ökör nyakára húznák a jármot vagy félrerántanák őket. Nyr. 29: 382.

ΔKölyökrúd — „az olyan tézslaféle, mely az elülső ökörpár nyakának tehermentesítése végett (négyökrös fogatnál) a hátulsó rúd felehoszszaságáig visszanyulik és így erősítetik meg.“ Nyr. 29: 185.

Körpő, körpölyű — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — a szekérrúd elejére erősített fa,

melybe az igatartó nyakszeg jár. Nyr. 34:485.

Körpöly — az ökörszekér rúd-jának orrára szegezett fa, melybe egy az igatartó nyakszeg jár. (Tsz.) Német: *körbel, kerbel*; szep. szász: *kärbelböl*. Nyr. 24:300.

△**Kötő** — a keresztfa. Nyr. 29:188.

Közepső záp — Vas m. — a szekéroltal zápjait összekötő, a szekéroltalak közt, azokkal párhuzamosan haladó lécz. Nyr. 29:100.

△**Kupás marokvas** — a fatengelyt végén teljesen fedő s így erősítő marokvas. Nyr. 29:187.

△**Kutya** — a ragasztószög. Nyr. 29:185.

***Kutya** — Szilágyság — vályúszerűleg kivájt fadarab, melyet kerékkötőül használtak volt; = talabor, talpaló. Már rég kiment a divatból s ma a neve is csak öreg embereknél ismeretes. *L. bocskor, talabór. A 60-as években voltak vasból készült ilyen kerékkötők is, ma is vannak.

△**Küllő** — a kerék talpát az agytól kifeszítő karfák. Vö. fentő. Nyr. 29:187.

△**Küllőkarika** — a tőkarika. Nyr. 29:187.

Lajt — Dombóvár, Tolna m. — négykerekű vízhordó szekér, mely egy terheskocsira vaspántokkal erősített hordóból áll. Nyr. 27:47.

△**Lajtorja** — a szekéroltal. Lajtorja azért, mert a közönséges

létra mintájára készült. Nyr. 29:187.

Laptika — Pápa, Veszprém m. — kétkerekű kocsí, min a gyöpmester az elhullott marhát hordja ki. Nyr. 16:527.

Léha — Hétfalú, Brassó m., Háromszék m., Mtsz. — a juha, l. azt.

△**Léhafa** — a juha. Nyr. 29:185.

Lensika — Kemenesalja, Tud. Gyűjt. 1829. — kétkerekű taliga, l. leptika. Nyr. 34:485.

Leptike — Óbecse, Bács m. — kétkerekű taliga. Nyr. 29:190. Ui. Kecskemét, Nyr. 10:381. Sopron, Nyr. 2:560. Dunántúl, Nyr. 5:228. L. laptika.

Lisza — Nyitra palócz — vesszőből font szekéroltal. *Egy a *lészával*, ez pedig nyilván a tót *ljeskatól* = Mogyorófa, Corylus avellana L. ered, melynek vesszeje a legkitünőbb a fonásra. Nyr. 28:496.

△**Lógázó fölhércz** — a mozgó fölhércz. Nyr. 29:186.

△**Lőcs** — a szekéroltal támasztó görbített farúd. Részei a lőcsfej és a lőcs szára és lőcsvasa, a melyhez a lőcskarikák járulnak. Nyr. 29:186. — **Lőcs** — szláv eredetű; a tót *lěvčböl*. Előfordul már M. A.-ban. Nyr. 27:322.

Lőcsből hámfa — Hódmezővásárhely. — Az egyszeri pap lőcsöt akart csinálni s hámfa lett belőle. Használjuk, mikor nem

esik meg, a mit akarunk. Nyr. 2: 239.

ΔLőcsfej — a lőcs felső vége. Nyr. 29: 188.

ΔLőcsfoglaló — a lőcsszár alsó végének vasalása. Vö. lőcskámva. Nyr. 29: 188.

ΔLőcsgúzs — a szekéroidal felső száraira erősített, a lőcsöt tartó hurok. *Gúzs vagy vas-kapocs. Nyr. 29: 188.

ΔLőcskámva — a lőcsfoglaló, *a mely a lőcsfejet a szekéroidalhoz csatolja. Nyr. 29: 188.

ΔLőcsös kocsi — az, a melynek szekéroidalait lőcs tartja. Nyr. 29: 187.

ΔLőcsszem — a lőcsfoglaló végén levő karika, ezzel illik a tengelyszárra, a marokvas peremkarikája mögé. Nyr. 29: 188.

ΔLőcstál — a lőcsfej bevágása, a melyben a lőcsgúzs fekszik. Nyr. 29: 188.

Lúszekér — Szilágysomlyó — lőszekér, mert lehetne ökrös is. Nyr. 16: 286. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún m. Nyr. 26: 188.

ΔMacska — akadályozza meg a fölfelé haladó szekér kerekét a visszagördülésben. Vö. kocsi-támasztó. Nyr. 29: 187.

ΔMarokvas — fatengelynél a tengely száraának végét megpántoló vasalás. Féleségei: alsó-, karikás-, szárnyas-, kupásmarokvas. Vastengelyen a marokvasat kerékszög köti a tengelyszárhoz.

Nyr. 29: 187. — **Marokvas** — Hol? — A fatengelyt a végén az alatta levő vas, a marokvas, egészen körülfogja, mintegy markolja. Így az egész vas hasonlít egy alkarhoz, mely végignyulik a tengely alatt s annak végét a kéz, azaz marok markolja. Török Bertalan. Nyr. 4: 29.

Mázás (mázás?) szekér — „Curus magnus summarius vulgo mázás szekér“ 1435. Decret. Sigism. Summarius = teherhordó, innen a német *Saumthier* és magyar *szamár*. Kropf. Nyr. 28: 87. — **Máza, mázás szekér** — *szamár*. Zsigmond 1435. okl. és 1405. decr. „extunc, si curus, in quibus huiusmodi Ballae etc. pondera adferentur, magni, onerati, vulgo Masa dicti existerint. 1280. Kún László adománylevele: „Nos Ladislaus ... volentes Monasterio B. Virginis de Kompold... succurrere, Tributum... concessimus ordinandum taliter, quod de quolibet curru salifero unum sal, et de uno curru qui Masa, vocatur unum pondus etc... Mázás szekér (mázás) tehervivő társzekér lehetett. A súlyról, a melyet elbírt, kapta nevét. Szamár az olasz *somaro*. (Középlatin: sagma, salma, sauma: onus, sarcina; < sagma-rius, sahnarius, sommarius, summarius.) Tolnai Nyr. 28: 131.

Megközölni, megközölni valamit — Csík m. — a szekérrel úgy járni, hogy a kő vagy más útban levő tárgy a két ígás és a négy kerék közt maradjon el. Nyr. 10: 330.

Δ**Mozgó-főlhércz** — az olyan főlhércz, a melyet a főlhérczszög nem rögzít a rúd tövéhez mozdatatlanul. Vö. lógázó-főlhércz. Nyr. 29:186.

Nagy saroglya — Szentes — a hátulsó saroglya. L. azt. Nyr. 29:381.

Negj louú zeker — Kolozsvári glossz. 1577. — quadriugus. *Négylóvas szekér. Nyr. 36:416.

Négylő — Cz. F. — 1. Így nevezik néhutt a szokottabb nevű kiséfát, (*azaz keresztet) vagyis a négylóvas kocsirúdja akasztott hámfákat, melyek elé a két első lovat fogják. Négylőnek mondják, mert csak akkor használják, midőn négy lovat fognak be. 2. Hosszú szíjostor, melylyel négy ökröt hajtanak, l. bakos.

Δ**Négylő** — négyesfogatoknál a rúdvégszögre akasztott főrhécz hámfái. Nyr. 29:187.

Négylő ostor — l. Cz. F.

Nyakló — Pápa, Veszprém m. — a mivel a kocsirudat a ló nyakára akasztják. Nyr. 16:528. — **Nyakló** — Kis-Kún Halas. — *1. Az a szíj, melylyel az ostor a nyélre van kötve. 2. A melylyel a kocsirudat a ló nyakához erősítik. Nyr. 15:283.

Δ**Nyaklósög** — a rúdfej alsó részén álló szög. Vö. ellentartó. Nyr. 29:185.

Nyárs — Karczag — rakoncza. Nyr. 26:46.

Δ**Nyomórúd** — a rudalló. Nyr. 29:188. — **Nyomó-rúd** — nem

trudes v. hypomochlium, hanem „pertica foeni pressoria, in curru rustica“ uo. Kreszn. v. druckstange, heubaum, Ball. *Az a rúd, a melylyel a felrakott szénát lenyomják, hogy ne szóródjék. Nyr. 28:171.

Δ**Nyujtó** — az elülső és hátulsó szekéraljat összekötő két, illetve háromágú rúd. Ágai a nyujtószárnyak. Nyr. 26:185.

Δ**Nyujtószárny** — a nyujtó két oldalsó ága. Vö. ágasfa, hátsóágas, utóágas. Nyr. 29:187.

Δ**Nyujtószög** — az aljszög, azért nyujtószögnek nevezve, mert a nyujtót is a csín vázrészeihez erősíti. Nyr. 29:186.

Oldalfa — Szentes — a saroglyarámájának szélső kerete. Vö. görbe-fa. Nyr. 29:381.

Oldalzáp — Szentes — a záp. Nyr. 29:381.

Orszok (ország) — Székelyf., Erdély — rúdágast helyettesítő fa a szán orrán. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23:483.

Ökör-rúd — Bölon, Háromszék m. — szekérrúd. *Nem elégséges magyarázat. Nyr. 34:106.

Δ**Pánt** — a rúdtő szalagos vasalása. Nyr. 29:185.

Δ**Párna** — a vánkös. Nyr. 29:186.

Pating — Kis-Kun-Halas — az ekét és taligát összekötő láncz v. gúzs. L. Csík m. Nyr. 12:189. és 15:333.

Patting — Lz. — (szláv) erős szíjú, a lócsőt a szekérlajtorkjához köti.

Pengőkarika — Tokaj — a szekértengelyen levő lapos karika, mely peng, s a kerékagyat a szegtől védi. Nyr. 19:432.

ΔPersely — pörzsöl, pörsöly MTsz. A kerékagy vasbélése (a kerékagy torkában). Vö. agyper-sely. Nyr. 29:187.

Pisafa — Csúza, Baranya m. — sokszor l. *kisafa* = hámfa. Nyr. 18:335.

***Ponyvás szekér** — Borsod m. — ponyvával fedett. A meszesek-nél használatos. L. bogárhátú. A fedele emlékeztet p.o. a cserebogár fedőszárnyainak domborúságára.

Posztorong — moldvai csángó — láncz a szekéren, a mely a rudat tartja = *tartóláncz. Nyr. 30:172.

Pörzsöl — Baja MTsz. — a persely.

Proczáp — moldvai csángó — ökörszekér rúdja. Eredeti oláhból: proťap: rúdtartó, husáng. Nyr. 30:181.

ΔPuska — a kerékagy torkának vasbélése, kopásellenvéd. (Hosszú-falu, Brassó m. Mtsz. piska). Nyr. 29:187.

Ráf — a keréktalp abroncsa; a német Reif. Vö. sín. Nyr. 29:187.

ΔRáfsróf — a ráfot, azaz kerékabroncsot a talphoz rögzítő csavar. Nyr. 29:187.

ΔRáfszög — a ráfot, azaz kerékabroncsot a talphoz kötő szög. Vö. sinszög. Nyr. 29:187.

Ragaszt — Tiszadob — a rendes fogathoz még egy másat hozzá-csatol. Nyr. 27:45.

Ragasztókarika — a hám-túkarika. Nyr. 29:186.

ΔRagasztószög — a rúdfejen felül kiálló, hajlított vasszög, a melyhez a tézslát ragasztják. Vö. kaflantyú, kutya, rúdszeg. Nyr. 29:185.

ΔRákláb — a derékszöget a foglaló fölött megerősítő vas; meg-felel a csavar „mutter“-jának. Nyr. 29:186.

***Rakoncza** — Szilágyság — a szán eplényeinek végeibe erősített négy záp, mely a szán kasát tartja. — **Rakoncza** — Nagy-kún-ság — a szekér 4 sarkára tűzött 4 rúd *arra való, hogy a szénát, gabonakeresztet magasra lehessen felrakni. Nyr. 16:474. — **ΔRa-koncza** — az elülső szekéralj fürgettyűjének és a hátsó alj vánkorfájának végeire erősített, fából vagy vasból való, fölfelé álló rudak. Lőcs nélküli kocsin a szekéroldal felső szárán túlmen-nek, lőcsös kocsinál rövidebben és ekkor csak az alsó szárán oldalt levő hüvelybe akasztják bele. Nyr. 29:186. — **Rakoncza** — m. elem az oláhbán. Lexicon Budense. Nyr. 17:467.

Rókancza — Csík m. — ra-koncza. L. Mtsz. Nyr. 32:52.

Rokincza — l. rakoncza. Nyr. 5:129.

ΔRúd — a szekér elülső, ki-nyuló rúdja, a melyhez a lovat fogják *s a mely a szekeret kormányozza. Nyr. 29:185.

ΔRúdágas — a szekérrúd tövéhez illő két ágas. Vö. rúdszárny ágasa, rúdszárnya, előágas. Nyr. 29:185.

ΔRudalló — szénásszekéren a széna lekötésére használt rúd. Vö. rudazó, nyomórúd. Nyr. 29:188.

ΔRudazó — a rudalló, nyomórúd. 29:88.

ΔRudazókötél — a rudazó lekötésére szolgál. Nyr. 29:188.

ΔRúdfej — a szekér rúdjának elülső, megvasalt vége. Vö. rúdor, rúdvég, rúdhegy. (Szentesen — Nyr. 39:381 — csak az ökör-szekérnek van rúdfeje; a kocsinak rúdvége, rúdorra.) A rúdfej abban különbözik a többi rúdvégződéstől — rúdor és rúdvégtől —, hogy felül rövid kiágazása van, az így keletkező < alakú rúdvég két ágán keresztül jár a ragasztószög (a melyhez a tézslát ragasztják). Nyr. 29:185.

Rúdhegy — Némédi, Tolna m. — a rúdfej. Nyr. 29:382.

ΔRúdor — a rúdfej, a melyre a gyeplőt akasztják. Nyr. 29:185.

ΔRúd szára — a rúd középső Nyr. része. 29:185.

ΔRúdszárny ágasa — a rúd-ágas. Nyr. 29:185.

Rúdszárnyo — Vas m. — a rúdágas. Nyr. 30:100.

Rúdszeg — Némédi, Tolna m. — a ragasztószög. Nyr. 29:382.

Rúd tolva — Székelység — rúd szárnya, a tövénél való kettéválás. Nyr. 31:114.

ΔRúdtöve — a szekér rúdjának vastag, szekérfelöli vége. Nyr. 29:185. Vas megyében: rúdtövő. Nyr. 30:100.

ΔRúdvég — a rúdfej. Nyr. 29:185.

ΔRúdvégkarika — a rúdfej végén levő karika, a tézsla csikoltó lánczának, a rúdhoz való kapcsolására. Vö. sikoltyú, csikoltó karika. Nyr. 29:185.

Sallangó — N.-Kúnság — a szekérnél az a vaspálcza, mely az oldalt és felhérczet összetartja. Nyr. 2:326.

Samu — Szentén — a vontató alatt a rudasfát tartó fa. Nyr. 6:232.

***Saraglya** — Edvi Illés Pál — a hová a szénát rakják etetéskor; a német: *Schragen* és tót: *Šragla*. *A Nyr. 27:177. téved, mikor a tótból — šragle — jövevénynek mondja. Különben van a szekér végében az elrekesztő, az elején az ülő saraglya.

ΔSaroglya — Hont és Bars m., Nyr. 29:187. Saraglya — a szekérdérék mellső és hátsó, léczből alkotott zárórésze. Az elülső s. a *kis* —, a hátulsó a *nagy-saroglya*. (A kis-saroglyát gyakran a homlokdeszka helyettesíti). Saroglya a németben: *Schragen*. Nyr. 39:382.

Saroglya alsófája — Szentes — a saroglyaráma vízszintes alsófája. Nyr. 29:381.

ΔSaroglyacsatló — a saroglya láncza, a melylyel a saroglyát a felső saroglyakarikához kapcsolják. Nyr. 29:188.

Saroglya felsőfája — Szentes — a saroglya ráámájának vízszintes felsőfája. Nyr. 29:381.

ΔSaroglyakapocs — a szekér-
oldal alsó oldalszárának бүтүін
levő, a saroglyák bekapcsolására
szolgáló karikák. Vö. saroglya-
tartó. Nyr. 29:188.

ΔSaroglyakarika — a szekér-
oldal felső szárának бүтүіне ерő-
sített, a saroglya lánczát tartó
karikák. Nyr. 29:188.

Saroglya középsőfája — Szen-
tes — a saroglyaráma alsó- és
felsőfája között futó vízszintes
lécz. Nyr. 29:381.

Saroglyalevél — Szentes — a
saroglya zápjai, a hasonlat a nyi-
tott könyv leveleiről van véve.
Nyr. 29:381.

Saroglyapálcza — Szentes —
a saroglya zápjai. Nyr. 29:381.

ΔSaroglyaráma — a saroglya
kerete, benne a zápok. Vö. oldalfa,
görbefa. Nyr. 29:188.

Saroglyatartó — Szentes —
a saroglyakapocs. Nyr. 29:381.

Serággyo — Fejér m. — sa-
roglya a kocsin; ehhez hasonló
kis konyhaajtó. Nyr. 10:188.

Siketű karika — Szentgyörgy-
völgy, Zala m. — fölvonócsiga.
Vö. Tsz. sikoltyú, sikotyú, sikatytyú-

*L. csikolto, mely a tézslát a rúd-
hoz köti. Nyr. 2:280.

ΔSikoltyü — a rúdvégkarika.
Nyr. 29:185.

Símej — Tokaj — tengely-
vánkos, a rúd szárnya a tengely
és símej közt van. Nyr. 24:240.

ΔSimely — a vánkos. Nyr.
29:186.

ΔSín — a kerék talpának ab-
roncsa. Vö. ráf. Nyr. 29:187. —
Vas m., (Síny) Nyr. 30:100.

Sing — 1. elle; 2. ráf, vasból
a kereken. Német: schiene. Nyr.
24:396.

Sínszög — Némédi, Tolna m.
— a ráfszög. Nyr. 29:382.

ΔSípkarika — a kerékgagyat
repedés ellen védő kívülről körül-
vevő vasgyűrű. Vö. széleskarika.
Nyr. 29:187.

Síraglő — Hajdú m. — oláh
— saroglya. Nyr. 25:300.

Sirin — Zenta — a szekérnek
vesszőből font oldalai * = a kas.
Eredete nyilván a cserény. Nyr.
18:383.

Sliccz — kocsirész (*melyik?)
Német: schlitz. Nyr. 24:396.

Soroglyás talicska. M. ó., Kec-
kemét — egykerekű, az izstronga-
kerítés és a tejhordásra.

Steszli — Csiliz-Radvány, Győr
m. — a teszli, eredete a német
stoszen, Stössel. Nyr. 23:577.

Szágylás talicska — Kemenes-
alja, Nemes-Magasi, Vas m. —
bakszekér, *bakos taliga. Nyr.
19:191.

△**Szálkavas** — fatengelynek, helyesebben szólva félig vasalt tengelynek vasalása. Vö. Erősítő. Nyr. 29:187.

△**Szárnvas marokvas** — az olyan marokvas, a mely két oldalt (szárnyakkal) erősíti a fatengelyt. Nyr. 29:187.

***Szeg** — Bugacz-Monostor — a taliga rúdján, a melynél fogva a taligát a szekér után kötik = ragasztószeg.

***Szeker** — e. h. szekér. — Csík m. — szeker részei: Nyújtó, rakoncza, küllő, fűrécz, fűréczpácza, tengű, pengű, ütköző, sárkánykarika, lócs, hámfá, kisafa, gyuha, sín, agy, üklű, v. üklely. *A rúd és az oldal kimaradt. Tsz. 343. Szentés — az ökrösfogat, vö. *ökröszekér*. Nyr. 29:381. — **Szekér** — Sellye, Somogy m. — Részei: rúd, kerék, tengöl, fűrgete, nyútó, ódá, kis ágas, lócs, sarágja, fölhec, juha, rakoncza. Nyr. 26:48. — **Egészvágás szekér** — Székelyf. — nagy lajtorjás, buta szénahordó szekér. **Félvágás szekér** Kisebb, erdőlésre v. trágyahordásra használt szekér. Nyr. 23:524. — **Szekér** — szán, tengely, nyereg, ostor a honfoglalásnál is régebbi szók. *Nyereg, ostor* finn ugorban is megvan; *szán, tengely* talán török eredetű. *Nyújtó, juhafa, késafa, hintó*, régi m. szavak. *Nyújtó* ex nyujt. *Juhafa* ex juh, joh = belső-rész gyomor. *Késafa* l. Nyr. 25:280. *Hintó* = ex hintázó kocsi. Nyr. 27:38. — **Szekér** — Szentés — az ökrösfogat, gyakran:

ökröszekér. Nyr. 29:381. — **Szekérfajták** — Gyergyó — fakószekér, félvágásszekér, hordószekér, kőbörösszekér *az ígás kimaradt. Nyr. 34:322. — **Szekér** — Bugacz. T. M. I. — ökrös alkalmatosság.

△**Szekéralja** — szekércsinja, a szekér főrésze, van elülső alj v. csin és hátulsó alj v. csin. Nyr. 29:185.

△**Szekércsinja** — a szekéralja. Nyr. 29:185.

△**Szekérderék** — a tengelyeken nyugvó felső szekérrész; benne a szekérkas. Nyr. 29:187.

***Szekérkas** — általánosan — a szekérderék vesszéből font bélése.

△**Szekéroidal** — a szekér két felső, párhuzamos oldalgerendája (Vas m. Nyr. 30:100. ódófa). Nyr. 29:186—187.

△**Szekéroidal pántja** — a szomszédos zápokat összekötő, a szekéroidal száraival párhuzamos lécz. Nyr. 29:188.

Széles karika — Némédi, Tolna m. — a sípkarika. Nyr. 29:382.

***Szin, szin-al** — Székelyf., Tolna m. — szekér v. egyéb számára való fedett hely. Pápa vidékén: sziny. Tsz. 347.

Szinely — Szentés — a tengelytőke. Nyr. 29:381.

Szügyellő — Szentés — kettős karika a lószekér-rúd végén; belehúzzák a kettős nyaklót. Nyr. 29:382.

Tajicska — Nkúnság — emberi erőre készült kétkerekű kézi kocsi.

Tajiga v. kordé — uo. — kétkerekű egylovas kocsi. Nyr. 16: 524.

***Talabor** — Székelyf. — valószínűleg kivájt fadarab, melyet a lejtőn lefelé való menetnél kerékkötőül szoktak volt használni, l. boeskor. Tsz. 355. — **Talabor** (alabor) — Székelység — talpaló. A kerék alá talabort vet. Tsz., Kr. Nyr. 2: 471. — **ΔTalabor** — a kerékkötő. Nyr. 29: 187.

Talicska — Csallóköz — deszkából készült egykerekű szállító eszköz.

Taliga — uo. — kétkerekű emberhúzta kocsi (Kún László szekere). Nyr. 16: 140.

***Taliga** — Debreczen és általánosan — kétkerekű alkotmány, melyet a ló, két rúd közé fogva, húz. Különb. lőcsős-oldalas. Nyilván ázsiai eredetű, egy az *arba* v. *araba* járóművel; teljes analógonja pedig az orosz *telega*. MNy. VI: 6. Kl.

***Taliga** — Bugacz-Monostor, de Hortobágy is — kétkerekű, fedeles, zárt alkotmány, a melyben az eleség állott, innen *Kenyeres taliga*; a cserényszekér után volt kötve, egyrudas, ágasfára feltámasztva. *Kecskemét, *Kis-Kún-Félegyháza, *Csongrád, 1799., l. Taligás.

Taligás — Bugacz-Monostor, Debreczen, Hortobágy — az a

pásztor, a ki a gazdaságot el látja; a Hortobágyon már nincs is taligás. Bugacz-Monostoron az a pásztor, a ki a cserényben gazdálkodik: *lakos*.

ΔTalp — a kerék talpa, azaz kerülete. Vö. kerékfal, tóp. Nyr. 29: 187.

ΔTalpalló — a kerékkötő. Nyr. 29: 187.

***Talpaló** — Székelyf. — fából készült kerékkötő; nagyobb forgalmú helyeken vasból is készült = talabor, *l. Bocskor. Tsz. 356.

Tángyérkarika — Csík m. — vaskarika a tengelyen belül, hogy a surlódás kisebb legyen. Nyr. 26: 428.

Targancs — Monor — targoncza.

Tergenye — Debreczen — *tergenyész számár*: teherhordó számár *nyerge. Nyr. 11: 477.

***Targoncza, talicska** — Székelyf., Tsz. 358. — kétkerekű szekér, köldulőszekér.

Targoncza = talyiga — Hajdú. Szovát — kétkerekű kocsi. Nyr. 24: 584.

Tasli — Szentés — a hámtűtáska. Nyr. 29: 381.

Telega, Kibitka, Araba — Ázsia, Kisázsia és Oroszország — kétkerekű járóművek.

Tengelyág — Némedi, Tolna m. — a tengelytőke. Nyr. 29: 382.

ΔTengelycsap — a tengelyszár. Nyr. 29: 186.

△Tengelyderék — a kerék-tengely középső része, dereka, két oldalán a tengelyszárak szolgálnak az agyba. Vö. tengő. Nyr. 29:186.

△Tengelyfa — a tengelytőke. 29:186.

△Tengelynyila — Szentés — a tengelyszár, a tengely baloldali nyila; csás nyila; a jobboldali: hajszásnyila. Nyr. 29:186.

△Tengelyszár — a tengelyderéknek a kerékagyba szolgáló nyulványa. Vö. tengelycsap, tengelynyila. Nyr. 29:186.

△Tengelytőke — a kerekék tengelydereka fölött fekvő, a vánkost tartó gerenda. Fatengelyeknél a tengelytőke és a kerék tengelye azonos. Vö. színely, tengelyág, tengelyfa, tőkefa, tengelyderék. Nyr. 29:186.

Tengelyvégszeg, tengelyvaszeg — Szatmár m. — a szekér része. Nyr. 34:383.

Tengő — Vas m. — a tengelyderék. Nyr. 30:100.

Ténzsala — Lz. — Két szőres viszen egy *fittykalbászt*. (Két szarvasmarha közt a ténz сала.) Találós mese.

***Tergenye** — Alföld — szatmárnyereg, melyre a terhet rakják.

Tészli — Vas m. — a tengely végét körülvevő és a lócsőt tartó vastok. Nyr. 30:100. Negyeden is teszli, ab steszli = német Stosen. Nyr. 23:577.

△Tézsla — az a vendégrúd, a melyhez a négyes ökörfogatnál az első pár fogva van. Nyr. 29:185.

Tézsla, ténzsula — Lz. Alsó-fehér m. — szekérrúd. Nyr. 22:418. — ***Tézsla, tézsolya** — Székelyf., Balatonmell., Kemenesalja, Órség, Tsz. 363. — *A négyes ökörfogatnál az első párnak való rúd, a melyet a csikoltó köt a szekérrúdhhoz.

Tezsola — Sirok, Heves m. — szekérrúd. L. tézsla. Nyr. 27:44.

Thaliga, taliga — Kolozsvári glosszák, 1577. — bigae, birotum. C^t, tibiale (!) Cc^t. *Thaligas*. uo. — carrucarius, bigarius U³. Nyr. 36:70.

Tóp — Vas m. — a kerék talpa. Nyr. 30:100.

***Torboncza** — Székelyf., Tsz. 366. — targoncza.

△Tőkarika — az agyat repedés ellen védő vasgyűrű a küllők mellett. Vö. küllőkarika, agykarika. Nyr. 29:187.

△Tőkefa — a tengelytőke. Nyr. 29:186.

△Tőkepánt — foglalja össze az elülső és hátulsó szekéraljban a vánkost és tengelytőkét. Vö. fojtópánt. Nyr. 29:186.

***Történetes hely** — Göcsej, Tsz. 369. — veszedelmes hely, hol a szekér könnyen felfordulhat.

***Türet** — Balatonmell., Tsz. 372. — a szénásszekeren több (?) türetek vannak s a türetek száma

szerint drágább is. (Talán : csomórétegek ?)

Ujstye — moldvai csángó — kocsirúd. *A szláv oje-ből. Nyr. 30:173.

Útóágas — Alsófehér m. — a nyújtószárnya. Nyr. 23:576.

***Üklely, üklü** — Őrség — az a szöglet, hol a kocsirúd a tengely alatt kétfelé ágazik. Tsz. 375.

Ülisdeszka — Vas m. — ülésdeszka, a koci v. szekér elején a szekéroidalakra akasztott kocsisülés. Nyr. 30:100.

Ütköző — Vas m. — védi a „puska“ végét a kopástól. Nyr. 30:100.

ΔVakszög — a vasrakoncza felerősítésére és támasztására szolgáló, a fürgettyűbe, illetve a vánkosfába behajtott szög. Nyr. 29:186.

ΔVánkos — a tengelyderék fölött szekérszéltiben fekvő, elől a fürgettyűt, hátul a szekérfeneket tartó gerenda. Vö. simely, vánkosfa, zsámoly, párna. Nyr. 29:186.

ΔVánkosfa — a vánkos. Nyr. 29:186.

Vánkus — Szentes — a tajiga tengelye fölött levő vastagabb fa, melyen a gerendely vége nyugszik. Nyr. 17:45.

ΔVasalás — a rúdon vani vasalás a rúdfejen és a rúdtővén pántok. Nyr. 29:185.

Vasvillatartó — Szentes — a villatartó. Nyr. 29:381.

ΔVégiglyuk — a kerékagy torka; kitünő néphumor. Nyr. 29:187.

ΔVégsőkarika — a kerékagyat repedés ellen védő vasgyűrű. Nyr. 29:187.

ΔVégszög — a kerékszög. Nyr. 29:187.

ΔVendégoldal — szénás- és szalmásszekérre, annak keresztfáira fektetett gerendák, hogy a szekeret szélesítsék. *Arany Toldi*-jában: „Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán“. Nyr. 29:188.

ΔVendégoldalguzs — a vendégoldalakat összekötő hurok. Nyr. 29:188.

Vezér — Zilah — a szán orránál az a rész, melyhez a rudat erősítik. Nyr. 28:233.

ΔVillatartó karika — a szekéroidal felső szárán levő, szénavillát tartó karika; párja az alsó oldalszár hátsó részére esik. Vö. Alsó-, felső sallangó. Nyr. 29:188.

Vögyi — Tisza-Dob — még pedig a *kelés vögyi* (közepe belseje); a *vetelő vögyi*, a mozdulatlan tengely, a melyen a csíve forog; a *rúd vögyi* a rúd töve, a melyen rúdszeg megy keresztül. Nyr. 27:46.

***Záp** — Szatmár vid. — egy íz a szekéroidalban. Tsz. 390. Tokaj: 1. romlott (tojás), 2. a szekéroidal keresztfája. Nyr. 24:335.

ΔZáp — a lajtorja vagyis szekéroldal alsó- és felsőszárát és a saroglya ráját összekötő rudak. Vö. fog, csütke, oldalzáp, saroglyalével, saroglyapálcza. Nyr. 29 : 187.

Zéha — Mtsz. a juha. L. azt.

Zeplény — Sárköz — a szánkó egyik része. L. eplény. (*„Az eplény“ helyett „a Zeplény“). Nyr. 32 : 464.

Ziha — a juha. Nyr. 29 : 185.

ΔZsámoly — a vánkös. Nyr. 29 : 186.

Lófogat és szerszám.

Bêsó — Csallóköz, Bacsfa — balról befogott ló. *Helyes közfelfogas szerint a *nyerges*. L. azt. Nyr. 16 : 47.

Bottartó — Bugacz, T. M. I. — derékszíjon vaskarika, a csikós használja, ha lóra száll.

***Csatlóláncz** — Debreczen — hosszúláncz, a melynél fogva a lógósok húznak.

***Csattosdarabok** — Debreczen — felcsattolásokra szolgáló szíjak a lónyergen. MNy. VI : 6. Kl.

***Czímeres** — általánosan — derék ; van czímeresökör, czímeresszád, czímeresfogat (a debreczeni) stb. MNy. VI : 12. Kl.

***Czölömp** — Keszthely — kolonc, a mit a kutya nyakára kötnek.

***Dzségér** — Kis-Kun-Halas — zsiger.

***Egyszéltibe** — Debreczen — a szekérrúdhöz érte, kereszthe egy-sorba fogott lovak. MNy. VI : 6. Kl.

Előjárók — Drávid. és Banya m. — a kocsi elé fogott lovak. *Csak a négyesfogat előjáróinak felel meg. Nyr. 7 : 477.

***Embértülső** — Debreczen — *lógós*, a csoportos lófogatban a balfelől befogott *lógós*. Vö. *lógós*. Szekérnél, taligánál egyaránt.

***Farbör** — Debreczen — a két nyeregkápa közötti, a melyre a felülés történik. MNy. VI : 6. Kl.

Félló — Hódmezővásárhely — egyeslő a kocsi előtt. — **Féllótaliga** — Apámuram kocsija. MNy. II : 136. *Ad normam félkéz, félláb, félszem stb. ; típikus magyar.

***Felrántó** — Debreczen — keskeny szíj, mely a hevedert megfeszíti. MNy. VI : 6. Kl.

Fogókötel — l. ponyvaskötél.

***Fokostartó** — Debreczen — a lónyereg elülső részén egy bőrhurok, melybe a fokos jár. MNy. VI : 6. Kl.

Gamó — Bugacz, T. M. I. — horog, a vasfazék felakasztására.

Gönczi békó — Bugacz — T. M. I. — kulcsesal zárható.

Gyeplős — Kolozsvári glosszák, 1577. — antecessarius B. *A négyes fogatnál az előlfogott baloldali ló. Nyr. 39 : 179

***Gyeplős** — általánosan — a négyes fogatoknál, de a többi

csoportnál is az elől befogott balfelőli ló.

Gyeplős lovak — Nytsz. — funales equi PPBod. *A négyesfogatban az előljáró baloldali ló; helyesen van adva: Ballagi 1873. Hont és Bars m. Nyr. 29:32. Balatonmell. 1839. Mtsz. Cz. F. magyarázat.

***Hajzás** — Debreczen — *lógós*, a hármásfogatú taligában a jobb-oldali, rúdon kívül fogott ló, mely hajzás, mert a taligás *jobb* keze ügyében vagyis a jobbkézben tartott ostor alatt jár; tehát *hajszolható*. MNy. VI—7. Kl.

***Hámfa** — általánosan — az, a melyhez a lógosok istrángja szolgál. L. kisafa, ill. kiséfa.

***Hármás** — Debreczen — *fogat*, a három ló egysorban, egyszíltibe fogva. A rudat véve *balról* a nyerges, jobbról a *rudas*, ez utóbbi mellett a *lógós*, mely külön kisafához fogva a tengelyhez megerősített *csatlóláncznál* fogva húz. MNy. VI: 7. Kl.

***Hármásfogatú** — Debreczen — taliga; a középső ló, *nyerges*, a két rúd között jár, erre dül a teher, a két rudat *heveder* köti össze s ez nehezedik a nyeregbe. MNy. VI: 7 Kl.

***Hatloláncz** — Debreczen — eredetileg a hatosfogatnak sajátos láncza, mely átment a többi népesfogatra is.

***Hatos** — Debreczen — *fogat*. Elöl egyszíltibe négy, a rúd mellett két ló: balról a *nyerges*,

jobbról a *rudas*. Elöl középen balról a *gyeplős*, jobbról az *ostorhegyes*; balról a gyeplős mellett az *embertülső*, jobbról az ostorhegyes mellett a *hajzás* lánczos. MNy. VI: 11. Kl.

***Hetes** — Debreczen — fogat. Elöl egyszíltibe négy, hátul három ló, a nomenclaturát lásd a hatos fogatnál. MNy. VI: 11. Kl.

***Heveder** — Debreczen — tenyérnél is szélesebb szíj, mely a nyeret a ló hátán megerősíti. MNy. 6: 6. Kl.

***Hittyes** — Debreczen — a négyesfogat bizonyos formája, a midőn a kocsis nem nyeregblől, hanem a saroglyából hajt.

***Hittyesre fogott négyes** — Debreczen — két ló elől kisafához, kettő a rúd mellé fogva. Ez nemzetközi forma is. Hátul a rúd mellett balra a nyerges, jobbra a *rudas*; elől balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes*, mert az ostor csak a hegyével éri. MNy. VI: 9. Kl. és Nyr. 3: 36. Hajdú m.

***Kengyel** — Debreczen — a mibe a lovas fel- és leszálláskor s lovaglás közben beteszi, illetve betéve tartja alá lábát. MNy. VI: 6. Kl.

***Kengyelszíz** — Debreczen — a mely a kengyelt a nyereghez erősíti. MNy. VI: 6. Kl.

***Keresztes** — Debreczen — két összeszíjazott hámfa, a melyhez az előljáró lovak, gyeplős, ostorhegyes, fogva vannak.

***Keresztfa** — Debreczen — a lónyereg első kápáján. Néha vas-

ból, néha sárgarézéből, de azért mindig keresztfa. MNy. VI:6. Kl.

***Kettes** — Debreczen — fogat, egy rúd mellé két ló jobbról-balról befogva. MNy. VI:7. Kl.

***Kéztűső** — Patonyszél, Alsó-Csallóköz — a rudas ló. Vö. azt. Helyreigazítja a Nyr. 1:231 és 12:142 adatát. A „belső” Heves megye, *jobbról* befogott ló. Mtsz. 115, a *rudas*. L. azt. Ugyanez a Mtsz. 116 alatt *jobbról* felhozott ló is.

***Kisafa** — sok helyen — l. Hámfa, Kiseffa.

Kisefás — Cz. F. — Midőn négy ló van a koci elé fogva, a rúd jobboldalán járó ló neve *rudas*, az elébe fogotté pedig *kisefás* vagy *ostorhegyes*; a rúd baloldalán járóé, *melyen több vidék szokása szerint a kocsis ül, nyerges*, az előtte járóé pedig *gyep-lős*. *Helyes.

Kocsi — István ifj. kir., 1267. — „ad nos properare debeas apparatus bellicis super totidem cochy iugalibus vehendis et bene vasatis, jól vasalt kocsi. Nyr. 8:551.

***Koppantóra** — Debreczen és több vidéken — a rúd mellett kettő, nyerges és rudas, ezek előtt egy ló, mely szántáskor a barázdában jár. A tótságon sokszorosan, hátul két ökör, elől egy ló, a fogat neve: *na vidički*. MNy. VI:13. Kl.

Lägäü — Erd. Érczhegység, mőczok — *lógó*, melyet harmadik

lónak fognak be. *Cal de lägäü* = lógoló. Nyr. 34:256.

***Lánczos** — Debreczen — az *embertűső*, az ötös fogatban, melynek hámfája a hátlítartó hosszú lánczhoz van kapcsolva, mely az első tengelyhez szolgál. MNy. VI:11. Kl. Ellentétben a lógósokhoz, a melyek a hátulsó tengelynél fogva húznak. MNy. 6:11. Kl.

Loggós — Kis-Kun-Halas — a koci elé fogott harmadik ló. Rendesen csak kettőt fognak be. „Hiszen szeretnébágyadt számárnak csak lógón útfélen járni. Czó rúd mellé csak.” (Matkó: B. Csák 275.) Nyr. 15:238.

Lógó — Bagota, Komárom m. — így nevezik a harmadik lovat, mely nem a kocsirúd mellett, hanem egyik ló mellett áll. Nyr. 25:478.

***Lógós** — általánosan — a csoportos lófogatoknál, külső oldalon, külön hámfához (kisafához) fogott ló. Van *embertűső* és *hajszás* lógós, l. azokat. — *Logöš* (ló) m. elem a tótban: łogosz, łokosz, rutén: lögöšnyj, szerb-horvát: logov. Nyr. 17:447.

Lógós út — Ballagi — „a szekér-út mellett azon útvonal, a melyen a lógós ló szokott menni”. 1873.

***Lónyereg** — l. Nyereg.

Lovagló kantár — Bugacz, T. M. I.

***Nyeregfa** — Debreczen — a lónyereg faalkotmánya. MNy. VI:6. Kl.

***Nyeregkápa** — Debreczen — első és hátulsó; a nyereg két kiálló része, a mely közé a felülés történik. MNy. VI:6. Kl.

***Nyerges** — Debreczen — az egy rúd mellé fogott két ló közül a *baloldali* — a bakról vagy saroglyából véve — még akkor is, ha nincs nyereg a hátán. Az elnevezés állandó, helyhez kötött, akárhány lóból álljon is a fogat. MNy. VI:7. Kl. — Vas m., Nyr. 30:99 — a balról befogott ló. Helyesen még: Cz. F., Balatonmellék, Mtsz. 1839., Hont és Bars m., Nyr. 29:382., Ballagi 1873. *Nyergés* — Nytsz. — ephippiarius, ephippiatus, stratiarius M. A. (gesattelt, satteltragend) *Nyergesló* clitellarius Pesti: Nom. III. 102 equus sellarius, ephippiarius PPBod. cadit in *nyerges* potok 1268 (Wenzel III. 195). Az sarga louat fekestől hamostul, zekeres niergeessel hagiom Thamasnak RMNy. II, 302.

***Nyolczas** — Debreczen — elől is, a rúd mellett is egyszéltibe négy-négy ló. A nomenclaturát l. a hatos fogatnál. MNy. VI:11. Kl. — *Ötletes fogat* egyszéltiben. Az adat néhai Széll Farkastól való. Sokan kétségbevonták; de a gazda felelete Sz. F. kérdésére: már mire való az a sok ló? Azer mer van! Rávall a debreczeni típikus önérzetre s ez valóvá avatja Sz. F. adatát. MNy. VI:12. Kl.

***Oldalbőr** — Debreczen — a farbőrnek a lónyereg oldalára leérő része. MNy. VI:6. Kl.

***Ostorhegyes** — általános — a négyes lófogatnál, az első sorban jobbfelől befogott ló, melyet a kocsis csak ostorhegygyel érhet el.

Ostorhegyes ló — Kreszn. — a gyeplős ló mellett való. S. I. Helyesen még: Cz. F., Ballagi, 1873.

***Ötös** — Debreczen — fogat:
1. *nyeregből* hajtva. Ez a típus debreczeni fogat: elől három, hátul a rúd mellett két ló, még pedig a rúdtól balra a *nyerges*, jobbról a *rudas*; elől balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes*, a gyeplőstől balra az embertülső *lánczos*, mely külön hámfán az első tengelyhez csatolt hosszú láncznál fogva húz. MNy. VI:11. Kl. —
2. *Hosszúgyeplőre*, francziásan hajtva: a saroglyából. Két sor ló, hátul három a rúd mellett, balról a *nyerges*, jobbról a *rudas*, e mellett a *lógós*, külön kisafához fogva. Elöl balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes* MNy. VI:9. Kl.

Pányvaskötél — Bugacz T. M. I. — hosszú kötél, a végén hurok, lófogásra.

***Rudas** — Debreczen — az egy rúd mellé fogott két ló közül a *jobboldali* — a bakról vagy saraglyából véve. Az elnevezés állandó helyhez kötött, akárhány lóból álljon is a fogat. MNy. VI:7. Kl. — **Rudas** — Ballagi, 1873. — kocsi-ba befogott két ló közül az, a melyik jobbfelül áll. Helyesen még: Balatonmellék,

Tsz. 1839. Vas m., Nyr. 30:99.
Hont és Bars m., Nyr. 29:382.
Cz. F., hozzá a népdal:

Állj meg Jancsi, itt van már a csárda,
Ihatnék a rudas lovam, a sárga.

Rudas — Nytsz. — temonis;
stangen, Rudaslovak: equi jugales,
jugatorii, jugarii PPBod. Az én
lovaim az rudas sánta, az két
gyermek ló erőtlén az keh miatt.
Lev. T. II. 30. Ha te üdvözülsz,
az én rudas lovam is üdvözül.
Thaly Adal. I. 80.

* **Seggbőr** — l. farbőr.

* **Sziltire fogott négyes** —
Debreczen — fogat. Középen, a
rúd mellett *balról* a nyerges,
jobbról a rudas. A nyergestől balra
az *embertülső*, a rudastól jobbra
az *hajszás-lógós*. MNy. VI:9. Kl.

Vasbékó — Bugacz, T. M. I. —
lő lábára való.

Debreczeni lófogatok.

(Rövidítések: Debr. l. f. = debreczeni lófogat, E.-t.-l. = embertülső-lógós, O.-h. = ostorhegyes, H.-l. = hajszáslógós.)

Egyfogatú taliga — Debr. f. —
alakzata: Nyerges, taliga.

Egysziltibe — Debr. sz. — ha
kettőnél több lovat egysorba
fognak.

Előrefogni — Debr. sz. — ha
a lovak két sorban, négyes,
ötös stb. fogat, vannak befogva.

Francziás hatos — Debr. f. —
fogat, szántásra, alakzata:

E.-t.-lánczos — Gyepőlós — Ostorh.,
Lógós — Nyerges — Rudas,
Eketaliga,
Eke.

Hármas szekérfogat — Debr.
f. — alakzata:
Nyerges — Rudas — Hajszáslógós,
Szekér.

Háromfogatú taliga — Debr. f.
— alakzata:
E.-t.-l. — Nyerges — Hajszás-lógós,
Taliga.

Hatos fogat — Debr. f. — alak-
zata:
E.-t.-l. — Gyepőlós — Ostorh. — H.-l.,
Nyerges — Rudas,
Szekér.

Hegyesre fogott — l. Koppantóra.

Hetes fogat — Debr. f. —
ritka, alakzata:
E.-t.-lánczos — Gyepőlós — O.-h. — H.-l.,
Nyerges — Rudas — Lógós,
Szekér.

Kétfogatú taliga — Debr. f.
— alakzata:
Nyerges — Hajszás-lógós,
Taliga.

Kettős szekérfogat — Debr. f. —
alakzata:
Nyerges — Rudas,
Szekér.

Koppantóra — Debr. vidéki f.
— kisebb erővel szántásra való;
alakzata:
Gyepőlós,
Nyerges — Rudas,
Eketaliga,
Eke.

Lógóra fogott hatos — Debr. f. alakzata:

E.-t.-lánczos—Gyeplős—Ostorh.—
Nyerges—Rudas—Lógós,
Szekér.

Négyes szekérfogat — Debr. f. alakzata: 1. *előrefogva*; hittyes v. francziás hosszú gyeplőre, saroglyából hajtva:

Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas,
Szekér.

2. *egyszéltiben fogva*:

E.-t.-lógós—Nyerges—Rudas—H.-l.,
Szekér.

Nyeregből hajtott — Debr. sz. — az a kétsoros fogat, a mikor a kocsis, a nyeregben ülve, hajt.

Nyolczas fogat — Debr. f. — a teljesnomenclatúrát adja két sorban előrefogva; alakzata:

E.-t.-lán.—Gyeplős—O.-h.—H.-lán.,
E.-t.-lógós—Nyerges—Rudas—H.-l.,
Szekér.

Ötös fogat — Debr. f. — 1. *saroglyából* hajtott, alakzata: Lánczos—Gyeplős—Ostorhegyes—
Nyerges—Rudas,
Szekér.

2. *nyeregből* hajtott, ez a világ-hírú tipikus fogat; alakzata:

Lánczos—Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas,
Szekér.

3. *lógóra* fogott, alakzata:

Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas—Lógós,
Szekér. — nn.

Ragasztani — Debr. sz. — annyi mint hozzácsatolni, karikával a ragasztószeghez akasztani a kereszttest kétsoros fogatnál.

Saraglyából hajtott — Debr. sz. — az a fogat, a mikor a kocsis sem ül nyeregbe.

Debreczeni lószerszám.

(Rövidítés: Debr. l.)

Álladzó tekerés — Debr. l. — a csikósféken, a forgó karikát tartja.

Általvető — Debr. l. — l. csikósnyereg.

Csikósfék — Debr. l. — jellemzi a homlokszíz hiánya, a mi a ló fejének sajátos jelleget ad; különben részei: Fejszíz, pofaszíjak, orodzó, abladzó, forgókarika, kikötőszíz, pofasallang, lyukasztott díszítéssel, zabla.

Csikósnyereg — Debr. l. — csak mint általvető egy pokróczdarab, hozzácsatolt kengyelekkel.

Fék — Debr. l. — a kantár népies formáinak neve, vö. szekeresfék, csikósfék és nyergesfék v. kantár.

Fékfej — Debr. l. — a fék fülmögötti része.

Fékszár — Debr. l. — az a rövidebb szíz, mely a nyergen ülő kocsishoz a zablától megy.

Gyeplő — Debr. l. — az a hosszú szíz, mely a zablától indulva a kocsis kezébe jut.

Hám — Debr. l. — bőrből alkotva a melynél fogva a ló a szekeret húzza. Részai: Hámhúzó, a szügynek szolgáló rész. Csülök, a melybe az ístráng fűződik. Nyakszíz, a ló nyakán átvetve. Vállszíz, a ló vál-

lát övedzi. Hátszíz, a ló hátán vonul. Hámtáska, az istráng számára. Czombtáska, vagy tomportáska. Hasló, alulról tartja a hámot. Istráng kenderből.

Kantár — Debr. l. — Z. L. szerint a *szemellős*, simlideses = Schirmleder úri készség, nn.

Kikötőszár — Debr. l. — a forgókarikából indul.

Nyereg — Debr. l. — úgy a szekeres, a taligás fuvarozásnál szerepel. Részei: Első nyeregképa v. nyeregfű, Hátsó nyeregképa v. nyeregfű. Farbőr, ülésre való. Nyereg szárny v. oldalbőr. Heveder, a nyereg lekötésére. Lekötőszíz ua. Vakcsatt, mert nincs peczke. Felrántószíz, a bevarrott vakcsatton. Csattos kengyelszíz. Kengyel. Keresztfa v. kereszttrész. Csattosdarabok. Farmatring, a ló farka alatt. Fokostartó, ma fékszárnak való. Nyeregbunda, a farbőrön. Izzasztó, a nyereg alatt.

Nyergesfék — Debr. l. — a szekeresféktől a félkörben futó *órádzó* különbözteti meg. Vö. szekeresfék.

Ostor — Debr. l. — részei: Ostornyél. Ostortelek. Suhogó.

Szekeresfék — Debr. l. — Részei: Fék feje. Pofaszíz. Homlokiszíz, szironyos díszítéssel. Homlok-sallangó. Keresztszíz. Zablatartó szíjak. Zabla és karikái. Fapeczek, mint zablatartó. Alladzó. Tartalékszíz. Szíjtartókarikák. Pofasallangó.

Szemellő — Debr. l. — tulajdonképpen szemellenző. L. Kantár.

Debreczeni koci és igásszekér.

(Rövidítés: Debr. k. i. sz.)

Abrakostarisznya — Debr. sz. — etetéskor az abrakadásra szolgál; a ló fejére akasztható; a szekér tartozéka.

Alsó oldalfa — Debr. sz. — Z. L.

Csatlófa — Debr. sz. — feszíti a derékkötőlánczot.

Csatlós — Debr. sz. — a felhércz vasalása, mely a rúd szárnyához szolgál.

Csobán — Debr. sz. — víztartó faedény, a szekér rendes tartozéka.

Derékkötőláncz — Debr. sz. — teherrakodás esetén a szekér-
oldalak összehúzására szolgál.

Egyrúdú szekér — Debr. — Z. L.

Első tengely — Debr. sz. — Z. L., két keréknek.

Fejszetartó — Debr. sz. — a hosszúnyelű fejszének szolgál; a szekér tartozéka.

Felhércz — Debr. sz. — mely a rudat töve táján keresztezi, a koci szélességénél valamivel hosszabb rúd. Z. L.

Felhérczkapocs — Debr. sz. — a felhércz két végén alkalmazott vasalás. Z. L.

Felhérczkarika — Debr. sz. — a melyen a többes fogatoknál a lánczos ló lánczát átbujtatják.

Felső oldalfa — Debr. sz. — Z. L., a melyet a lőcsök támasztanak.

Gúzs — Debr. sz. — az, a melylyel a vendégoldal a szekéroldalra van beakasztva.

Hámfa — Debr. sz. — a melyhez a lovat az istrágnál fogva befogják. Vö. kisafa stb.

Hátsó tengely — Debr. sz. — Z. L., két hátulso keréknek.

Keresztes — Debr. sz. — az a rész, melyhez az előrefogott lovak a kiséfánál fogva húznak.

Lőcs — Debr. sz. — Z. L., a szekéroldalak támasztására.

Lőcsfő — Debr. sz. — a négy lőcs felső vége, mely a felső oldalfát támasztja. Z. L.

Lőcskarika — Debr. sz. — a bal lőcsön a többágú vasvilla nyelének befogadására.

Nyaklószer — Debr. sz. — a rúd végén a ragasztószeg mögött áll.

Ragasztószeg — Debr. sz. — a rúd végén, a keresztes beakasztására szolgál.

Rakoncza — Debr. sz. — emeli a szekeret s takarmány és gabonahordáskor jön alkalmazásba; de az is, a mely a szekéroldalakat alul tartja.

Rúdszárny — Debr. sz. — a rúdnak a szekér alá nyúló ágas része.

Rúdtőve — Debr. sz. — a szekér felé eső vastagabb vége.

Rúdvég — Debr. sz. — a rúdtővel ellenkező, vékonyabb rész, rajta a ragasztóvasalás.

Sallangó — Debr. sz. — a melyre a csobán, szeredás, vakaró, abrakostarisznya és a csikóbőrös kulacs van akasztva; mind a szekér tartozéka.

Szeredás — Debr. sz. — elégséges tarisznya, a debreczeni szekér rendes tartozéka.

Vakaró tarisznya — Debr. sz. — a ló tisztítására való szerszámmal, a debreczeni szekér rendes tartozéka.

Vasperecz — Debr. sz. — nagy beakasztó karika a keresztesen.

Vendégoldal — Debr. sz. — növeli a szekér szélességét s gúzzsal van akasztva a szekéroldalra.

Zápok — Debr. sz. — a felső és alsó oldalfákat összekötő léczek; előlről haladva, van első, második és harmadik záp. Z. L.

Lóhajtás.

Debreczen.

***Gyű te!** — Debreczen — indító szó, a lófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

***Hahó** — Debreczen — tartóztató szó a lóhajtásnál. MNy. VI: 6. Kl.

***Hó** — Debreczen — megállító szó a lófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

No, gyű! — Debreczen — indítószó alófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

Debreczeni taliga.

(Rövidítés: Debr. t.).

Aljdeszka — Debr. t. — a taliga feneke.**Hasló lánçz** — Debr. t. — mely a taligás ló hasa alatt elmenve, tartja a két rudat.**Heveder** — Debr. t. — a nyergen átvette szolgál.**Keresztşóp** — Debr. t. — a mely a taliga két rúdját együtt tartja.**Kétrúdú** — Debr. t. — a két-kerekű taliga.**Rúdtartó szíj** — Debr. t. — a ló nyergéről lecsüngve, tartja a rudat.**Saroglya** — Nyírség — a taligán is van.**Ülésdeszka** — Debr. t. — l. aljdeszka.**II. A HÁZ ÉS SZÉRÚJE.****Eke.****Anda-monya** — Csík m., Utsz. I. 42 — ekeszeg.**Anyaszarv** — Heves m., Utsz. I. 46 — az eke nagyobbik szarva, melybe a gerendely vége van befoglalva.**Átlaló** — Csík m. — összekötő, átfogó pl. ekekabala átlalója. MNy. I: 282.**Corman** — Erd. Érczhegység. móczok — *kormány*, az ekén a kormányvas. Nyr. 34: 151.**Csáगतó** — szántó taliga horgas löjtforma rúdja, melylyel az

eke nagyobb, vagy kisebb fogásra igazíttatik. Székely szó. Tsz. 58.

Csáगतtyu — Nagykúnság — az eketaligán az a görbe vas, mely az eke irányát szabályozza, l. csáगतó. Nyr. 16: 190.**Csigóté** — a tézsla végét az ekerúddal összefoglaló fa-csatt. Balatonmell. Tsz. 70. **Csikóté** — foglaló, melylyel a rudat a szánhoz foglalják. Marczalmell. Tsz. 71.**Csikótó** — Palóczság — sikoltyu; az ekét a rúdhöz tartó faszög. Nyr. 23: 384.**Csoroszlya** Oklsz. 1587: Eg lapos was es keth chorozla hozza. 1594: Ket lapos was chorozliastol. 1597: Ekere valo szeles es czorozla vasak. 1638: Lemez vas. **Czioroszlia** vas. — **Csoroszlya** — ált. — az a késszerű vas, mely az ekevas előtt irányt vág.**Czank** — Tsz. — szeg, a melylyel az ekét mélyebbre eresztik vagy kijebb emelik. Német *Zange*-ból. Ny. 24: 102.**Czioroszlia** — Sz. F. B. — Culter praecisorius.**Egy ekebeli** — Hódmezővásárhely. — A pór nép így fejezi ki, ha sok gyermeke van; egy *ekebeli* hat, mivel ennyi ökröt szoktak szántáskor az eke elé fogni. Nyr. 2: 189.**Ekefejelés** — Oklsz., 1521. — Eodem die Ekefeyelesre. Az ekefej javítása.**Eke kabala** — Csíkszék — ekelő. Tsz. 104. A székelyföld nagyrészen: Marostorda és Udvarhely megyékben *kabala*, l. ekelő.

Ekekéjssig — Érmellék — az ekéhez tartozó összes szerszám. Nyr. 29:334.

•Ekeló — ekének kétágú csúsztatófája. Balatonmell., Tsz. 104. A székelyeknél kabala. L. azt.

Ekelú — Olaszfalu, Veszprém m. — V-alakú faeszköz, melyen az ekét vontatják. L. ekelő, ekekabala. Nyr. 17:46.

Ekepenz — Oklsz., 1568. — De singula media sessione soluunt pecuniam wlgo eke penz vocatam semel in anno. Az adó egy neme.

Eke részei — Marót puszta. Felső-Somogy. — Ekecsoroszla, eketormány, laposvas, ekeszarva, Nyr. 10:190. — **Eke részei** — Sellye, Somogy m. — göröndő, lapisvas, csótár, kódók, köröszög, két szarva, rúd, cságaté, tengöl, kerék. Nyr. 26:48.

Ekés ember — Oklsz., 1596. — Minden ekés ember ad egy-egy kalangya búzát. Szuhay: Az egyházlátogatás p. 138. 1598. Minden ekés ember egy kalangya búzát ad, manip. 32, félekés felényit, azaz 16 kéve búzát stb. Aratrum habens, faciens.

Ekeszaru — Kolozsv. glossz., 1577. — stiva. Aa', *a melynél fogva a szántó ember az ekét fogja. Nyr. 36:416.

Eketaliga — kétkerekű alkotmány, a mely az eke húzására, szállítására szolgál. Van rúdja, tengelye, kereke.

Eketalp — Kolozsv. glossz., 1577. — buris D. dentale G₃, bentale C₃. Nyr. 36:418.

Ekezarwa — Kolozsv. glossz., 1577. — buris D₁. Nyr. 36:69. — **Eke (zarwa)** — Kolozsv. glossz., 1577. — V. ö. szarv. Nyr. 36:19.

Éleli — Háromszék m. — a kovács a használat által megtompult szántóvasat. Nyr. 4:427.

Észtöke — Répezemell., Sopron m. — ösztöke, az ekevasra rátapadó föld letisztítására szolgáló fanyeles vas. Nyr. 2:518.

Eősztöke — Sz. F. B. — Stimulus.

Ezteke — Kolozsv. glossz., 1577. — trula Cc₇. Nyr. 36:175.

Felkaboláz — Csíkszentdomos — az ekét rákötő a kabolára, indulásra. Nyr. 32:326.

Fiókszarv — Heves m., 1840., Mtsz. — az eke kisebbik szarva.

Gabóna — Beregszász — az ekénél a talyiga helyett használt kétágú fa. L. kabala, ekelő. Nyr. 29:539., 30:300.

Görénděj — Szentes — az eke főgerendája, a német Grindel. Nyr. 17:45.

Gerendely — Tokaj — az eke gerendája (átv.). L. Göréndély. Nyr. 23:384.

Göréndély — axis, axe; pflughaupt, pflugsterze (NySz.). 1. Azon hosszú görbe fa, a melyre az ekefej van illesztve. 2. A nagy

malomkerék tengelye. 3. A borsajtó vm. része. A német *grindel*, *grendel*, osztr. bajor *grindlból*. Nyr. 24:247.

Gólya — Halas — kabola, eke-ló. L. ekeló, e. kabala. Nyr. 23:48.

Halkad — Székelyföld — az eke után a föld, ha nem omlik össze, hanem nagy *halkakban* (darab) fordul fel. Nyr. 25:47.

Iga — Oklsz. Jugum. 1558. — Harom eke wasawal talygayawal igayawal és mynden zezamawal eghetembe.

Kabola — Szatmár m. — azon két darab fából, háromszögalakra (egyik oldala nyitott marad), készített egyszerű eszköz, melyre szántáskor az ekét, boronát különös módon szokták ráfektetni s rajta csúsztatva szállítani ki a mezőre s onnan haza. Vö. Kabola, ekeló. Nyr. 14:427 és 28:233.

Kakasszeg — Csík m. — az eke géréndéjben az a szeg, mely az ekét a taligával összeköti. Nyr. 7:236.

Kakasszeg — Kis-Kún-Halas — mely az ekét és a göröndöt foglalja össze. Nyr. 15:142.

Kalabina — Gömör m., Karancsvid., Mtsz. — ekeló. Vö. Kabola.

Kéntelen csuszó — ekekabala. Tsz. 200. Eredethelye nincs megadva; talán székelyföldi.

Koppantóra — mikor az ekébe a két rudas ló eleibe egy harmadik van fogva. Szilágyság.

Kormánydeszka — Tokaj — az ekében, *mely a kihasított földet fordítja. Nyr. 19:383.

Kormány-fő — kórmán-fő, Komáromszentpéter; kórmán-fű, Mezőtúr: az eke egyik része; ehhez van erősítve a kormánylemez és ez utóbbihoz az ekevas. Pest m. Mezőtúr, Komáromszentpéter, Hajdú m. MNy. V:141.

Ködök — Tokaj — az ekében a szántóvasnak az a része, mely a gerendelyhez van erősítve. Nyr. 19:383.

Ködökszeg — Uo. — mely a ködökvasat a gerendelyhez fogja. Nyr. 24:48.

Ködökvas — Tokaj — az ekevas öntött része. Nyr. 24:48.

Lapos vas — Oklsz. — vomer. 1521: Ferrum arabilem wlgó Laposwas. 1553: Quattuor vomeres lapos was. 1566: Portiones ferri lapos was. 1587: Eg lapis was és keth chorozla hozza. 1594: Ket lapos vas chorozliastol.

Lemez — Oklsz. — vomer. 1558: Egy Lemes nadlastul az Ember wasabul ha nadlya, öth kraiczarth wehessen a kovács. M. Gazd. tört. Sz. VI. 137. 1566: Eke harom. Azokhoz lemes wagon harom Chotar negy. Ezteke harom Ekenadfwro egy. Vö. Asboth. Nyr. 31:171. Lemez = csoroszlya,

Lemes vas — Zarka Máximái Pest, 1807. — „Lemes vasát (ekéről van szó, hihetőleg *lapos vas*) asztal gyanánt maga elibe fordítván. 100-ik maxima. Talán

lemez vas? Ny. 1:378, 2:376, 25:285.

Lemezvas — Oklsz. 1638. — Lemezvas. Czioroszliavas. Vö. Asboth. Nyr. 31:172., 173.

Macska — Patóháza, Szatmár m. — szántáskor az ekét s taligát összekötő szerszám. Nyr. 18:432.

Marokvas — Lexicon Budense p. 59. — lamina ferrea, qua mediolus rotae interius munitur; eiserne blech, womit der radfack inwendig beschlagen wird. M. elem az oláhban. Nyr. 17:372.

Megtorkolni — Tsz. — *torkolni* alatt az ekében a gaz megtorkollik = megakad, felgyülik. Nyr. 13:92.

Ösztöke — eketisztító. — Őrség, l. eszteke. Tsz. 280.

Pating — Székelyf. — a mivel az ekét a taligához fogják (szíjv. gúzs-kötél). Tsz. 288. Régebben a lőcsőt is a szekéroldalhoz *pating*-gal — erős, vastag festetlen bőrkarika — erősítették oda a Székelyföldön. — **Pating** — Tokaj — vasgúzs, mely az ekét a taligához köti. Nyr. 12:189., 24:192.

Patting — Tokaj — gúzs, mely az ekegerendelyt a taligához szorítja. Nyr. 19:432.

Peterke — Székelyf. — a borona fájának vésett vége: makkja, melyet a sásfának vagy talpfának megfelelő vésményébe

illesztenek. Tsz. 295. Vö. az idézett hely egész czikkével. L. *peterkézni* cikket is.

Sárnyeső — Sopron m. — sárvas, l. ösztöke. Nyr. 6:373.

Suka — Zselyk, Besztercze m. — kerülőeke; nem váltható eke. Nyr. 18:576.

Tiézsla — Nyitra palócz — ökrös ekerúdja, *ha négy ökör húzza. Nyr. 28:497.

Üsztöke — Bars m. — az ekét tisztító vas. L. Ösztöke. Nyr. 10:138.

Vezér — Szentés — az eke-taliga rúdja. Nyr. 17:45.

Iga és befogás.

Befogás rendje.

Befogás — a mi a lónál a hám, az az ökörnél az iga vagy járom, mely a szekérrúd végére van alkalmazva, mindig két ökör befogására szolgál, tehát páros. A négyes és hatos fogatnál kiegészítő rúd jön alkalmazásba, a *tézsla* vagy *ténzsola*, mely a *csikoltó* lánczczal a rúdhhoz van ragasztva, így szabadon mozgó; igája szintén páros s a rúdrésszel a nyakszeggel függ össze. Minden ökörpárhoz külön iga és külön tézsla kell.

Áfa — Némedi, Tolna m. — alfa. Nyr. 29:382. Sárköz Nyr. 32:461.

Áfa, **uófa** — Győr és Veszprém m. — az alfa. Nyr. 35:435.

***Aj-fa** — Székelyf., Utsz. I. 25. — a járom alsó keresztfája, al-fa. Gyergyó. Nyr. 34:322.

Áldészka — Nógrád m. — alfa. Nyr. 33:303.

Alfa — Leánykút, Temes m. — a rúdhoz erősített, vízszintesen haladó alsó lécz. L. fa. — **Al-fa** — (ajfa Székelyf., Tsz.) — a járom alsó keresztfája (Kis-Kun-Hallas. Nyr. 14:236.; 15:28.; Székelyf., Nyr. 2:380.; hely nélkül. Nyr. 2:380.). Mtsz. I. 25.

Beel deszka — Sz. F. B. — Dentale.

Béfa — az a függőlegesen álló, szarvszerű fa, mely az ökör nyakának rúdfelőli oldalát fogja, vö. járomszeg. Székelyf., Tsz., hely nélkül mint béfa. Sárköz, Nyr. 32:461, *béfa*. Némedi, Tolna m., Nyr. 29:382. Ercsi, Pest m., forrás nélkül, *béfa*. Vas m., Nyr. 30:100., *béfa*. Győr és Veszprém m., Nyr. 35:435., *biéfa*. — **Béfa**, **beéfa** — Sárköz, Tolna m. — béfa, belfa az iga belső két szarvalakra álló fája, *mely az ökör nyakának egyik rúdfelőli oldalát fogja. Vö. járomszeg. Nyr. 33:336.

Béldészka — Nógrád m. — l. béfa. Nyr. 33:303.

Bélfeis — Erd. Érczhegység, móczok — béfa, l. béfa. Nyr. 34:146.

Belfjaü — oláh-járom befája. Nyr. 17:116. Magyarország. részek

és móczok. (Torda-Aranyos m.). L. béfa.

Bolfé — Mezőszilvás — mező-ségi oláh-béfa a jármon. L. *béfa*. Nyr. 37:220.

Bordicza — szinonimje a járom két *béfájának*, l. azt. Miklosich többi magyarázata nem áll meg. Helyes a Nyr. 4:42. Székelység, *járombélfa*. Nyr. 34:322., Gyergyó, *járombélfa*. Nyr. 34:83., Gyergyó, *járomközfa*. Vö. járomszög.

Cujet' — oláh — *cövek* a járomnál. Arad s Bihar m. L. csikoltószeg. Nyr. 17:117.

Csigattyú szég — Sopron m. — a legnagyobb járomszeg. Nyr. 6:373.

Csikótó — általánosan — az a csatlóláncz, mely a négyes ökörfogatnál a tézslát a rúdhoz köti s a csikoltószeggel megerősíti. Nyr. 9 183., Mezőtúr: *csikótó*. Nyr. 9:182., Szilágyság: *csikoltó*. Nyr. 2:518., Répczemellék: *csikótó*. Sz. M. A. Csikoltó: vinculum ligneum, in conjugatione Jogorum bovinum. Sz. M. A. Csikoltószeg, clavus ligneus, vinculi jugalis.

Czikoltószeg — Sz. M. A. — Clavus ligneus vinculi jugalis.

***Decz** — Kézdivásárhely — l. béfa.

Dérzsola — Hetés, Zala m. — az ígához tartozó rúd, mely szántáskor és boronáláskor a rudat helyettesíti, *egy a tézsolával, l. azt. Nyr. 19:142.

Eszköz — Csallóköz — ígás fogat. Nn. Nyr. 16:47.

Fa — l. áfa, béfa; szolgálfa; végfa; ajtófélfá, szemöldökfa.

Fej — l. rúdfej; tézsla feje; ustorfej.

Felfa — Gyergyó — a nyakfa v. járomfa. Nyr. 34:322.

Fias-tézsla — Csik m. — a hátsó fogatnak az a befogó tézslája, melynek első felén a két első fogat felerősítésére egy szeggel ellátott fakampó van. Vö. csikójttyú, csikótó. Nyr. 32:406.

Fölakasztotta az igát a szégre — kifogyott a szarvasmarhája. Őrség. Nyr. 1:462.

Gerendelyrud — Sz. F. B. — Temo.

Hó — Mátyusföld — iga. *Hó mellé!* kiált a mátyusföldi az ökörre, *hogy az igába menjen. Nyr. 12:527.

Iga — Vas m. — A felső vízszintes fa *iga*; alsó vízszintes fa *igaósfá*. A kettőt 2 *igabéfa* köti össze, melyek az *igabéfaszeggel* vannak az igához kapcsolva. Az *igaszeg* a marha nyakát zárja az igába, *nyakszeg* pedig a *szekérrúd* végét, a *rúdfejet* kapcsolja az igához. Nyr. 30:100. — **Iga** — Miklosich iugum, joch — ószlovén: *igo*. Vö. *jarimü*. A finn *jukko* = a gót *jukk*. Nyr. 11:220. Dunántúl: „A német főrosoknak ígás a lovuk szerszáma“. Nyr. 16:190. — **Iga** — Győr és Veszprém m. — *áfa*;

ófa = az alsófa, *béfa* — uo. — a 2 | fa, *járom*: iga, *nyakszeg*: a középső. Nyr. 35:435.

Igabéfa — Répczemellék, Sopron — így nevezik azon 2 függélyes fát, mely az iganak felső és alsó darabját összetartja, Nyr. 2:518., *s a melyhez az ökör nyakának befelé eső oldala illeszkedik. Vas m. Nyr. 30:100. L. béfa.

Igafa — Némédi, Tolna m. — járom. Nyr. 29:382.

Iga-ófa — Nagylózs, Sopron m. — az iganak alsó vízszintes fája = alfa. Nyr. 30:444.

Iga-ósófa — Vas m. — az alfa (alsófa). Nyr. 30:100.

Igaszeg — Vas m. — a járomszög, *mely a jármot a rúdhöz fűzi. Nyr. 30:100.

***Járom** — Miklosich — iugum, ószlovén: *jarimü*, újszlovén: *jarem*. Vö. *igo*. Nyr. 11:222. Sz. F. B. Jugum. Nyr. 35:435 Győr és Veszprém m., *iga*. Nyr. 34:322 Gyergyó, *járom*. — Leánykút, Temesm. — arúdfejhez erősített és az alfával párhuzamos felső vízszint haladó lécz. Összetételekben l. járomszeg. — Pinka-Mindszent — részei: van Nyakafája, befája, sioga, rúdszöge, alsófája. — Gyergyó — *járompáca* (a két külső), *bordicza* (a két belső), *ajfa* = aljfa, *felfa* ebben lyuk, melybe a köz jár és a közbe jó a *küszküllő*. Nyr. 34:322. — Göndör Domokos járma Kadicsfalván. Malonyay: A magyar nép művészete, II. köt., 225. lap, 353. ábra. Járom áll 6 darabból: járomív,

2 bordicza = *béfa, 2 járomszeg. Bordiczának van szarva. *Az alfa kimaradt.

Emelem ágas . . . járom;
taszítom szőrös . . . ökörnyak;
allóbelebütykös . . . Járomszeg.

Szatmár m., találós mese. Nyr. 15:331.

***Járomalja** — Kézdivásárhely — 1. alsófa.

Járomdêrece — Szászfalu, Háromszék m. — a járom közepén kétfelé görbülő két fadarab. Nyr. 36:326.

Járomfa — Némédi, Tolna m. — az ökör nyakán van. Nyr. 29:382.

Járom-fa — a mestergerendához vagy a keresztgerendához szegezett álló gerenda. Sárospatak, Nyr. 17:527.

Járom v. **igafa** — Némédi, Tolna m. — a *szekér* járuléka, melynél fogva a jószág a szekeret húzza. Részai: az ökör nyakán van a kétszer görbített *járomfa*, evvel párhuzamos alul az *âfa*, e kettő között van a két lyukkal ellátott függőleges *béfa*, a melynél fogva az egész igafát *megbévítik*. Az ökör nyakát egészen körülzárják a két *járomszeggel* s az egész jármot a *nyakszeggel* erősítik a rúd végéhez. Nyr. 29:382.

***Járomfej** — Kézdivásárhely — 1. nyakfa.

Járomfő — Nógrád m. — nyakfa. Nyr. 33:303.

Járomív — Székelyf. — a járom felső íve, *járom* szoros értelemben.

Járompáca — Gyergyó — a két külső járomszög, *mely a befogott ökör nyakának külső oldalát fogja. Nyr. 34:322.

Járom részei — Nógrád m. — hat helyen; áldéská = áfa, bél-déská = béfa, járomfő, nyákszög. Nyr. 33:303.

Járomszeg — Leánykút, Temes m. — a járom legszélső, függőleges alkotórésze: vasszeg, mely a járom és alfán átítve az ökör nyakát a béfa és a járomszeg közé zárja. L. szeg, l. járompáca. Sz. F. B. radius. Nyr. 29:382. Tolna m. *járomszeg*. Járomszög — Ercsi.

Járom-tézsla — kisegítő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva. Bereg-Rákos, Bereg m. vid. Pap Károly. MTsz. I. 981.

Kiszáradt a járma = eldöglött a marhája. Székelyf. Nyr. 2:232.

Kölyökrúd — az olyan tézslafele, mely az elülső ökörpár nyakának tehermentesítése végett a hátulsó rúd felehosszaságáig visszanyulik s így erősítetik meg. Nyr. 29:186.

***Körpölő** — az a fa-csat, mely a taligarudat a tézsolával összeköti. Őrség. Tsz. 120. Vö. körpöly.

***Körpöly** — az ökörszekér rúdjának orrára szegezett fa, melybe jár egy az igát tartó nyakszeg. Balaton mell. Tsz. 121.

Köz — Gyergyó — a *felfa* v. járomfa lyukába illik; talán a

nyakszög? Közéjük jön a küszküllő. Nem világos. Nyr. 34:322.

Küszküllő — Csik m. — „azon két fa, mely a jármot a rúdhoz erősítő ún. vonósíj két végén keresztül szuratik (Közküllőből)“. Nem világos. Gyergyó ú. 1. egy a ténzsolával. Nyr. 8:93, 34:83, 34:322 és köz.

Nyaksi — Sárköz, Tolna m. — a járom felső részének, vagyis az ígának ívalakú hajlásai, másutt járomfa. *Vö. felfa. Nyr. 32:461. Nyr. 33:335.

Nyakszeg. — Leánykút, Temes m. — a rúdfejet a járomhoz erősítő kampós vasszeg. L. szeg. — **Nyak-szeg** — (nyakszög): az a fa v. vasszeg, a melylyel az ígát a szekérrúdhoz v. a ténzsolához csatolják. Balatonmell. Tsz.; Heves m., Csépa. Nyr. 22:478. Mtsz. I. 1530. Nyr. 35:435, Győr és Veszprém m.: *nyakszög*. Nyr. 30:100, Vas m.: *nyakszeg*. Nyr. 29:382, Tolna m.: *nyakszög*. Tsz. 268 Balatonmell. *nyakszeg*. Ercsi és Nógrád m.: *nyakszög*.

Ófa — Győr és Veszprém m. — alfa- Nyr. 35:435.

Ósófa — Vas m. — l. iga-ósofa. *Afa (alfa). Nyr. 30:100.

***Pálcza** — Kézdi-Vásárhely — l. szög, *járomszög*, mely az ökör nyakának kifelé álló oldalát fogja. L. Járompálcza.

Rákláb — Csik m. — az ígás szekérrúd szárnyában levő vas-

tag szög, végén lapos, szögletes lyuk van, melybe egy kétrétűen összehajtott vaslemez jár, ez a rákláb. Két végét szétnyitják azért, hogy a lyukból ki ne hulljon s a nagy szeget is a kihullástól védje. Ilyen rákláb-szeget más szerszámokba is szoktak erősíteni, de mindenhol egy nagyobb szeg végébe (*sasóka*, l. Mtsz.). Nyr. 32:52.

Röstő — Erd. Érczhegység, mőczok — *eresztő* a járomnál. Nyr. 34:315.

Rúd — Leánykút, Temes m. — az alfán túl érő rúd.

***Rúdfej** — a szekérrúdnak a jármon túl kiálló része, l. rúd.

Rúdvégkarika — csikoltó karika. *A csikoltó karika a ténzsolán van. Nyr. 29:185.

Sikojtyu — Csik m. — szarvasmarha négyes fogatnál 1 méter hosszú, magamagából faragott horoggal ellátott, fából készült vonóeszköz, melynek hátsó vége a szekérrúdra van erősítve, az első végére pedig a fahorognál fogva az elsőfogat vonórúdját erősítik. Ennek használatával a négyesfogat megfordulása kisebb körben, kevesebb helyen történhetik. *Nem sikoltyu, hanem ténzsola, l. azt. Vö. Csikoltó. Nyr. 32:53.

Sikoltyú — Oklsz. — Vinculum catenarum, temonum. 1444 óta személynév. 1513: Vomeris ad aratra duo, *chykolthe* ferrea quatuor. 1520: Ad currum wlgó

Chykoltho de ferro feci parare. 1569: Breues catenae ferreae *chykotho* vocatae. 1597: *Tesla czikotestül*. 1658: Két szőke jó ökör harangostul, tézslástól, jármostól, kötelestől, *sikotiestől*.

Szeg — l. járomszeg, nyakszeg, ikszeg, tsikolto-szeg, l. azokat.

***Szék** — Kézdi-Vásárhely. — L. Rúdszög.

Tesla — Sz. F. B. — Temosula.

*A négyes ökörfogatnál az első párnak való rúd: a téznsola. Alsó-Baranya: Tezsola. Nyr. 11:382. Egyéb nevei: *dérzsola* Hetés, Zala m.; *fiás tézsola* Csík m.; *gerendelyrúd* Sz. F. B.; *kölyökrúd* Szily; *sikojtyú* Csík m. (téves); *tesla* Sz. F. B. temosula; *tezsla* Alsó-Baranya, Leánykút; *járom tezsla* Bereg m.; *tesla rúd* Sz. F. B.; *tesola* Kolozsv. glossz. 1577.; *tezsla* Csallóköz; *tezsula* Székelys., Csík m.

Tesla rúd — Sz. F. B. — *Histoboeus* vel *Histoboe*. Temo, *Portica jugalis*. PPBod.

Tesola — Kolozsv. glossz. 1577. — temo. Nyr. 36:420.

Tézsla — Oklsz. — Temo. 1552: *Juga cum attinenciis theslaynal*. 1586: *Vagion egy tesla* kinec uegebe uas lancz vagion. 1658: Két szőke jó ökör harangostul, *tezslástól*, jármostól, kötelestől, *sikotiestől*.

Tézsla — Leánykút, Temes m. — négy ökör befogása esetén kisegítő járom. Összetételekben l.

tezsla feje, tézsla rúdja, tézsla csikojtó, tézsla csikajtó. *Járom-tezsla*: kisegítő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva. (Bereg m., Bereg-Rákos vid. Pap Károly.) Mtsz. I. 981. — 1. Anégyes v. hatos ökörfogatnál használt toldalékrúd v. előrúd (négyesfogatnál a szekérrúdhhoz van akasztva, hatosfogatnál az első a szekérrúdhhoz, a második pedig az első toldalékrúdhhoz). 2. Az a hosszú rúd, a mely mellé szántáskor és boronáláskor az ígás marhát fogják. Mtsz. II. 728. — **Tézsla** — Csallóköz — szekérrúd. Tézslás ökör. Van lánczos t., szántó t., nyeltes t. Tsz. Nyr. 1:332. — **Tézsla** — Leánykút, Temes m. — a kisegítő járom rúdja.

Tézsla-fa — l. Tézsla. — Mtsz. II. 728.

Tézsla csikojtó — Leánykút, Temes m. — a kisegítő jármot a hátsó járomhoz erősítő láncz. L. tézsla csikajtó, csikojtó, csikajtó, tsikoltú, tsikoltú szeg.

Tézsla-fej — Ercsi — ezt a tézslarúddal *tezslakarika* (több) köti össze.

Tézsla feje — Leánykút, Temes m. — a kisegítő járom rúdfeje. L. fej.

Tézsla-fej — a tézsla eleje, a melybe a jármot a nyakszeggel belefoglalják (Csallóköz, Kecske-mét: Csaplár Benedek; Czegléd: Illosvay Vilmos). Mtsz. II. 728.

Tézsula — Székelység — taliga rúdja. Nyr. 4:328.

Tézsola-fő — Orbán B., A Székelyföld — azon felfelé hajlított fa, melynek segítségével a járom a rúdhoz van esősítve 1:108.
*Hozzáteendő, hogy az első páré.
Nyr. 37:93.

Tézsola lábú — Háromszék — kinek lába előre, kifelé görbül és széjjel áll. Nyr. 4:431.

Tsikoltú — PP. — Vinculum ligneum in conjunctione jugorum borinorum, ein hölzernes Band, das das Ochsen-Joch zusammenbindet.

Tsikoltó-szeg — PP. — Clavus ligneus vinculi jugulis, ein Joch-Stecken.

Ökörfogat és hajtás.

Hely szerint:

Csás = balra fogott.

Hajzás = jobbra fogott.

Magyar ökörfogat. A rendes, teljes fogat négy, a rendkívüli hat ökör, a közönséges iga két ökör s ez a szekérrúd mellé fogva, a mikor a csoport így alakul:

Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

A négyes fogat:

Első csás—Első hajzás,
Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

A hatos fogat:

Első csás—Első hajzás,
Második csás—Második hajzás,
Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

Megnevezett négyesek:

Ágyas—Szeles,
Villás—Daru,
Szekér.

Továbbá:

Hattyú—Vidra,
Gatyás—Inges.

Pásztor—Bojtár,
Rigó—Kárász.

Csárdás—Buár,
Csákó—Szarvas.

Bobé—Halász,
Zsombó—Pénzes.

Gyűrű—Meggyes,
Göndör—Pirók.

Villám—Gyertyás,
Pásztor—Fütykös.

Csákó—Bicskás,
Gatyás—Tornyos.

Bojtos—Vizsla,
Hajas—Pengő.

Forrás—Zsombó,
Babér—Szőke.

Vezér—Virág
Huszár—Kajla
stb.

Láder—Viktor,
Rudas—Piktor.

Cselő—Mozsár,
Lepke—Káplár.
Érmellék, Nyr. 29:532.

Viklér—Timár,
Körmös—Perge.

Boros—Kardos
Szegén—Fogoly.

Nyr. 4:240.

Két-két összefogott ökör neve sokszor rímel, vagy alliteral, vagy egyébként rokonjelentésű, így:

Zsandár—Betyár,

Hullám—Villám,

Csöngő—Pöngő,

Dongó—Fátyó.

Nyr. Marót puszta, Somogy.

Vagy:

Lader—Viktor,

Rudas—Piktor.

Gatyás—Inges együtt jár.

Pásztor—Bojtár szintén.

Hattyú—Vidra viziek
stb.

Csá! — Gyergyó—Ficzko! ökörbízható. Nyr. 34:260.

***Csá** — Csákó! *jobbra* tereli a *balról* befogott Csákó ökröt.

Csá-hó nye — Csík-Szt.-Mihály — ökörterelő a *balról* levőnek. Nyr. 30:493.

***Csali** — terelő szó. L. Csá.

Csálié, csali — Pápa vid. — ökörterelő szó = *jobbra*. Nyr. 36:38.

***Csá ne!** — Marosvásárhely — ökörhajtó szó = *balról jobbra*.

Csá nye! Csahó — Hétfalu — ökörterelő = *jobbra!* Nyr. 38:143.

***Csás** — általánosan a *balról* befogott ökör, megfelel a lófogatnál a *nyergesnek*.

Cselő — Alföld — ökörterelő szó. Szólás: „Cselőre áll a bajusza“ = egyik fele le, a másik fel. Mtsz. I. 283.

Cselő v. csalé! — Hódos, Arad m. — ökörterelő = *balra*. Nyr. 26:239.

○ „**Cselő hó ne!**“ — Pusztadinyéshát — „Isten áldjon, *hó ne, ne!*“

***Farta!** — Zilah — = farolj! azaz: a farral oldalt menj! A terelő rendesen a tenyerével ráüt az ökör tomporára.

Farta te — Marosvásárhely — ökörterelő szó = *lépj oldalt, arrébb*. Nyr. 27:480.

Fartova! — Miskolci G. p. 10 — „a barmok a mondásra mely hamar engednek“.

Hájez, hójcz — Háromszék m. *balról jobbra* tereli az ökröt. Nyr. 5:37.

Hajcz-nyē! — Csíkszentdomos — ökörterelő = *balra*. Nyr. 32:326.

Haj ki! — Szt.-Pál — ökörszólítás. Nyr. 3:44.

Haj-na — Mezőtúr — Virág-Bumbó! Ökörindító. Nyr. 8:144.

***Hajsz!** — általánosan — befogott ökörirányítás. L. hajszás. — ***Hajsz** — Lombár! *balra* tereli a *jobbról* befogott Lombár *hajszos* ökröt. — Hódos, Arad m. — ökörterelő szó = *jobbra!* Nyr. 26:239.

***Hajszás** — általánosan — a *jobbról* befogott ökör, megfelel a lófogatnál a *rudasnak*.

Hi elé nye! — Hétfalu — indítás. Nyr. 38:143.

***Hikk** — Vas m. — igavonónak *balra*. Nyr. 30:99.

Hik-meg — Beösárkány, Banya m. — ökörhátráltató. Nyr. 18:94.

Hó! — Hétfalu — ökörterelés = megállítás. Nyr. 38:143.

Hó-ha! — Mezőtúr — ökör-megállító szó. Nyr. 8:144.

Hó ide — **Hoide-ne!** — Udvarhely m. — ökörhajtás. Nyr. 12:477.

Hojs hid'is kajlač — ökörterelő (magyar elem oláhban). Nyr. 17:163.

Hók ide ne! — Marosvásárhely — ökörhajtószo = *jobbról balra*. Nyr. 27:480.

***Hokk** — Vas m. — igavonónak = *balra*. Nyr. 30:99.

***Hó me!** — Marosvásárhely — ökörhajtó szó = *jobbról balra*. Nyr. 27:480.

Hó meg ide! — Hétfalu — ökörterelő = *balra*. Nyr. 38:143.

Hó meg ide nye! Csík-Szent-Mihály — ökörterelő a fordulónál. Nyr. 30:493.

Ho mellé! — Mátyusföld — = igába! kiált az ökrész az ökörnek. Nyr. 12:527.

Hosz — Pápa vid. — ökörterelő szó = *balra*. Nyr. 36:38.

Hódéra-csára — Székelység — „hajszra csáléra“. Nyr. 2:427.

Hó vissza nye! — Hétfalu — ökörterelés = *hátra*. Nyr. 38:143.

Hózaď nye! — Mezőszilvás — oláh ökörterelő szó (magyar elem). Nyr. 37:221.

Hók v. hók te hók! — Zilah Nyr. 28:286 — hátráltat (hóköltet szarvasmarhát). Kis-Kún-Halas. Nyr. 15:282.

***Hók me!** — Marosvásárhely — ökörterelő szó = *hátrálj*. Nyr. 27:480.

Hók még nye! — Udvarhely m. — ökröt hátráltató szó. Nyr. 9:236.

***H's ne!** csó, hó bé, hí odább, hí megide csá! Ökörterelők — Rava, Udvarhely m.

Hujde — Gyergyó — Bolokán! ökörbízttató. Nyr. 34:260.

Hujde nye — Csík-Szent-Mihály — ökörterelő a *jobbról* levőnek. Nyr. 30:493.

***Humég** — Vas m. — hátráltatás az igába. Nyr. 30:99.

Húmég! — Vas m. — ökörterelő szó: hátráltató. Nyr. 30:99.

Hüköltetés — sokfelé — az igások hátráltatása. Nyr. 36:334.

Körha te! — Hódos, Arad m. — ökörszólítás = „tedd a járomba a nyakad!“ Nyr. 26:239.

Kerhó! — Balatonmell. — a marhaigába való szólítása. Tsz. 202.

Me, Jámbor me! — Hétfalu — ökörhivogatás. Nyr. 38:143.

Ne te! — Écs — tehénszólítás. Nyr. 36:334.

Hangelemek.**Szarvasmarha.**

***Az ördög győzi!** — Borsod m. — szól a bika bömbölve, ha sok tehenet adtak a csordába.

Bén — Őrség, Vas m. — bög (tehen). A marhák nagyon bétak. Bejok, besz, bén, bėjunk, bétok, bénak. Nyr. 12:380. Őrség, Nyr. 12:381. „A borgya után bén“.

***Bög** — általánosan — a szarvasmarha hangadása. Vö. Nyr. 7:335.

Böhel! — Csikszentdomokos — marhát kergető szó. Nyr. 32:324.

***Brünnyög** — Csik-Szt.-György — a tehén mikor félhangon szól a borja után.

Eu-e! — Kúnság — ha a marha elbódorog, a kereső pásztor, mire megpillantja, ökölbe szorítja a kezét, hogy csak hüvelykujja áll felfelé, akkor leguggol és az ököl-lel magafelé intve odakiált a figyelő marhának: „Eu-e-Eu-e! Az állat megszakításokkal közeledik. Szemere Lászlótól.

Hoj-ki-boczi-te — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Hé nye! — Csik-Szt.-Mihály — tehénterelés. Nyr. 30:493.

Hojsz-csali-bokros — Veszprém m. — tehénhivogató. Nyr. 6:284.

***Me-ide-me!** — Rava, Udvarhely m. — ökör, tehénhivogató.

Me-is-me! — Háromszék, orbai járás — tehénhivogató. Nyr. 7:190.

Me só! — Csik-Szt.-Mihály — tehénhivogató. Nyr. 30:493.

***Mi-hály** — Szabolcs m. — bika szava; az első szótag mély, a második egy oktávával magasabb. Vö. Nyr. 4:88.

Nè-bocze-né-né — Veszprém m. — tehénhivogató. Nyr. 6:284.

Ökör v. tehén hívása — Szürnyeg — haj! haj ki! haj fel ne! hajrá! hú! húha! hai ha ne! prok! prok ne! csá! csalé! csalé csá! csalé ne! haj ne! hők! hők te! fartó! ná(h)! ná boczi ná(h)! prücski ne! bög, bömböl. Nyr. 10:279.

Ptró — Forró-Encs — ökörhajtó szó. Nyr. 28:422.

Ptrű — Kalotaszeg — ökörbíztaó szó, így: Ptrű, elő Csákó! Mozsár! Há bide Szilaj! Nye! Nyr. 27:233.

***Tala be, hajj be!** — marhát-hajtó szó. — Kállay gyűjt. Tsz. 355.

Tala-el-te! — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Tala-te! — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Tprücs-bé! — Drávamellék — marhahajtó szó. Nyr. 61:87.

Borjú.

***Bécce ně-ne-ne** — Vas m. — borjúhivogató. Nyr. 30:99.

Beczcze-beczcze — Ádánd, Somogy m. — borjúhívás. Nyr. 5:431.

Beczcze-ne, beczcze — Sz.-Gál — borjúhívás. Nyr. 3:44.

***Boczi, boczi tarka**
Se füle, se farka stb.
Népdal, országszerte.

Böcze-ne! böczikém-ne! — Fejér m. — borjúhívogató. Nyr. 10:188.

Borjú — Vadr. 513. — bög, csacsog, brünynyög, midőn anyjához vágyik.

Hí, hí elé-csá! — Udvarhely m. — ökör-, tehénhajítás. Nyr. 12:477.

Kicike-Kicike-gici-gici-gici! — Csík-Szt.-Mihály — borjúhívás. Nyr. 30:493.

Kogy-el! — Csík-Szt.-Domo-kos — borjúhajító szó. Nyr. 32:327.

Kuty-ki! prűcs ki! — Marosvásárhely — borjúúzás. Nyr. 27:480.

Me-kicsike-me! — Hétfalu — borjúhívogató. Nyr. 38:143.

Ne-beczi-ne! — Pannonhalma — Nyr. 12:336.

***Prű-bé** — prűcsi-bé, prűcsi-bé-ne, prűcski, kuty-ki. Marosvásárhely, borjúkergető.

Prűcsi-bé! ne! — Marosvásárhely — borjúkergetés. Nyr. 27:480.

Prűcsi-ê! prűcsi ki! — Hétfalu — borjúúzó. Nyr. 8:143.

Prűcsi-nye! — Csík-Szt.-Mihály — borjúúzás. Nyr. 30:493.

Prűcsike-me! memeke! — Hétfalu — borjúhívogató. Nyr. 38:143.

Prűcsi-prűcsi-prűcsi! — Marosvásárhely — borjúhívás. Nyr. 27:480.

Pűcsi-pucsi; pucsike! — Udvarhely m. — borjúhívás. Nyr. 12:477.

Tala be! — Ádánd, Somogy m. — borjúbehajtás. Nyr. 5:431.

Tala-ki! — Ádánd, Somogy m. — borjúkihajtás. Nyr. 5:431. Szt.-Gál, Nyr. 3:44.

***Tala-ki-te** — Kisújszállás — borjúterelőkiáltás.

***Tprűcsi-me-me! tprűcsi-me-me!** — Rava, Udvarhely m.

***Trűcs-be, prűcs-be!** — Kállay gyűjt. — borjúbehajtó szólás. Tsz. 370.

Rovás.

Általánosan véve a rovás az analfabetizmus idejében az egész közéletre kiható elszámolás, nyilvántartás, ellenőrzés eszköze volt, melynek gyakorlata abban állott, hogy a rovókéssel bizonyos konvenzionális jegyeket róttak alkalmas *pálcákra*. Az adás-vevésben, a hitelben, ellenőrzésben, közérvényben állott a rovásfa és számos találó szólásmódban érvényesült. Valakinek sok „*bűne van a rovás-son*“, innen „*rovott multú*“, *meg-róni* valakit, *felróni* valakinek valamit, *leróni* a tartozást, mind a rovástól és műveletétől erednek. A duhaj nóta így mondja

Korcsmárosné bort ide a kupamba,
 Hadd igyék a szegény legény
 [bújában;
Róvja fel a rézfokosom nyelére:
 Hány iteze bor fogyott el már
 [kedvembe.

Kiváló értékkel és jelentőséggel bírt a rovás a pásztoréletben, hol a nyáj és szolgálmaánya s minden járandóság rováson tartatott nyilván és számoltatott el. A számrendszer ötös = quinárius volt s a kéz öt ujján alapult.

Bárányrovás — Alföld és Dunántúl, Zala, Somogy — fából faragott páros, apró szerszámok, házieszközök, de a párban az egyik mindig nagyobb. Elléskor a nagyobb felet az anya, a kisebbet a bárány nyakára kötötték, hogy az anyajuh és a bárány összeadhatók legyenek. A jójuhász az volt, a ki harmadnapon már rovás nélkül is összeadta az anyajuhot bárányával. L. Bárányszoktató.

***Bárányszoktató** — Kunság — I. Bárányrovás. V. ö. figurafa.

***Béróni** — XVII. század, Kassa város artikulusaiban 1688-ban — írásban megállapította, hogy: „annak *bérótt* régi módja és szokása szerint.“

***Billeg** — Szeged-Csöngöle — a rováson az a jegy, mely a juhfalca gazdáját jelenti. Újabban már tintával írva, monogrammszerű.

Birgerovás — Dobos Sándor — „elől van az öreg birge, a másik oldalon elől a *barány*,

utána az ürü, legutolsók a kosok. Ágasegyháza.

Bürgerovás — Bugacz — I. Birgerovás.

Czinkus — Erdélyi részek, XVIII. sz. vége — a hasított rovásnak az adósánál maradt része; a pásztoroknál is a gazdának adott, ellenőrző rész.

Disznórovás — Dobos Sándor — elől vannak a kanok, ezek után az öreg disznók, ezek után az ártányok, ezek után a süldők, legvégül a malaczkok. A süldők rendszerint két csoportot alkotnak ú. m. a *választási*, a melyek tenyésztésre vannak szánva s az eladók.

***Figurafa** — Bihar-Ilye — I. Bárányrovás. A juhász helyesen jegyezte meg, hogy „a lumerust a sitét akolban nem látom, de a figurafát kitapogatom“. Akkor t. i. már *ráfestették* a számot a juhra és a bárányra.

Gérezdelni — Háromszék m. — bemélyülő rovátkákat húzni valamin. Nyr. 5:36.

Gulyarovás — Bugacz — a főrovás, a melyre a gulya egész állománya, az állatok neme, kora és a tulajdonos szerint fel van róva; a nemet és illetőleg a kort az egymásután tünteti fel. Így a baromrovásnál első helyen áll a bika, azután következik a tehén stb.

Hajok — Hétfalu — farovás-kor kihullott forgács. Nyr. 3:524.

***Hasított rovás** — Bugacz-Monostör — külön minden gazda számára; rajta van a számadó rovásának illető része, a gazda jegyével együtt s akkor ketté van hasítva; az egyik fele a gazda, a másik fele a számadó kezén marad mint ellenőrzés és elszámolás is. L. Czinkus.

Hasított rovás behozatala — H. A. Rovás. — 1799: A Gubernium felterjesztése Ő Felségéhez. „Parem controlleriam proponit praefectus de Huttern in protocollo suo diurnalo, quod pagum Jelenbach in eo, ut loco longarum unilateralium et penes judices asservari solitarum incisuram simpliciores et quoad quemlibet contribuentem distinctare fissaque quorum una pars apud judicem et altera apud contribuentem ipsum asservatur vulgo Czinkus dictae incisurae introducantur, et in his compositis incisuris quaelibet administratio comotetur. 1800: Körrendelet a magyar és székely törvényhatóságokhoz: „az kétfelé hasított *rovásoknak* is azon helységekben, a hol a lakosok írástudatlanok, behozása elrendeltetik.“ 1801: Pasztóhi szolgabíró, Nagy Cserged, felterjesztése a főbíróhoz. A hasított rovások *ellen* nyilatkozik, mert a bírák nehezen tudják összeszerkesztteni s ha a *kötő* elszakad, egy idő múlva senki sem tud a rovásokon eligazodni, holott az uzusban volt hosszú rováson 50—60, sőt 100 esztendő múlva is biztos volt az eligazodás.

***Hopmoringon szurkolás** — Bihar-Ilye — a rovással való elszámolásról azt mondta a juhász: „akkor a pásztorok még hopmoringon szurkoltak“. A szurkolás abban állott, hogy drótalakzatokat olvasztott szurokba mártották s a juhok orrára vagy pofájára nyomták.

***Hosszú rovás** — Erdélyi részek — a XVIII. század végén és XIX. század legelején, azok a rovások, a melyeken a községek adója négy oldalra felróva szedetett; de a pásztorrovás is, a melyen a gazdák, juhaik és illetményeik fel voltak róva.

***Kés allya fa** — PP. — a rovás, mert kés alól kerül ki.

***Koczka** — Bihar-Ilye — l. Bárányrovás, már betűkkel és számokkal ellátott, lyukasztott fakoczkák, a juhok és bárányok nyakára kötve.

Kötő — H. A. Rovás. — Vö. hasított rovás. 1801.

Lerovás — általánosan — a pásztor a mikor beszámolt, a rovás számait a kés keresztmetésével látja el, a mi a beszámolást jelenti, a műveletgulyás nyelven a számok „elhúzása“. „Le is kéne már faragni a rovást.“ Nyr. 27: 91.

Nyugtató — Bereg — valamely rovásnak a másolata, melyet a pásztor vagy a pénzkölcsonád az adósnak ad.

Ökörhúgyvonal — Peszér, Adacs — a rovást nem hasították, hanem ~~~~~ vonalra kettéfűrészelték.

Ökörrovás — Bugacz — a melyre az ökörgulya állománya van felróva.

Összeróni — Bugacz — a töke-rovásokat a gulyarovásra. Vö. Tökerovás és gulyarovás.

Páros rovás — M. ó. Kecs-kemét — melynek mind a két felére egy vágással róvtak s azután az egyik fél a pásztornál maradt, a másik a gazdának jutott. Így keletkezett a hasított rovás is.

Rávás — Mezőszilvás, mezőségi oláh — rovás. Nyr. 37: 222.

Rávás, rávás — Erd. Ércz-hegység, mőczok — rovás. Nyr. 34: 315.

Ravó [rovó] — „A nagyságos személyek szégyenlik a számtartó írások megvizsgálását, mintha gyalázatot tennének magokon, ha nyomozzák a *ravót*, a viczegazdát.“ Nyr. 24: 317.

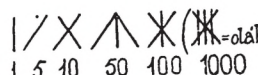
Ró — ált. — Czuczornál: „Éles eszközzel bizonyos kemény testen metszést tegyen, hézagot, vonalat vés; betűket, számjegyeket róni fába, botra“.

Roó, rovo — moldvai csángókés; már csak ritkán hallani. A rovás, mint az írás helyettesítője még járja az írásnemtudóknál. Nyr. 30: 172.

Rováncs — Dálnok, Háromszék m. — használják, mikor egy ellen-örző közeg vagy felsőbb hatás megvizsgál valamely közpénztárt. Nem lehet népies. Nyr. 27: 233.

Rovár — Vörösmarthy Mihály VI. 177. — Rákóczi Ferencz értelmében: a jegyző.

***Rovás** — Békés m. — számrendszer: Mogyorosi István „hetvennyolczba forduló“ kanász az uradalom utolsó rovásos pásztora a rendszert így adta:

 $\frac{1}{5} \frac{10}{50} \frac{100}{1000}$ a kéztől így:

 = a hüvelyk megköti így:

 = 5

Ez a magyar quinárius számrendszer!

Rovás v. ravás — 1. crena, tessera, talea = bacillus incisus = Kerbholz, Kerbe.

***Rovás** — általánosan — bacillus incisus = a számokkal való nyilvántartásrégimódja. A magyar rovás a quinarius számrendszeren alapult s a kéz öt ujjára volt alapítva. L. előbb! — ***Rovás** — általánosan — alkalmas fa, a melyre a pásztor — de más is — aszámszerint nyilvántartást alkalmas jegyekkel felrótta, vagy met-szette. — ***Rovás** — Bugacz-Monostor — van: Számadó rovás; l. azt. Hasított rovás; l. azt. — **Rovás** — Oklsz. — Tessera — 1469 Sebasiani *Rovas*. Soproni

Okl. II. 456. 1544 Attam szenaert kit *rauasra* hortak eg hetig. Az meszaros *rauasra* hordot húst.

Rovász — magyar elem a tótban — „*Má mnoho na rovási*“ = sok van a rováson. Nyr. 33:572.

Rovásba venni — Monum. Hung. Hist. VII. p. 244. — Hidvégi Mikó Ferencz mondja: „Megverték a (Mihály) vajdát Szt. Mihály havának 10-ik napján hétfőn délben, azután halomba hányták a testeket. Enyedi ember *vette rovásban*, kilenczezer fekszik az öregebbik halomban, a kisebbikben kétezer, kiket közel tájban összehordottanak“. Áll a marhaállományról is.

Rovásírás — Csokán Pál — leghatározottabban állítja, hogy Hódmezővásárhelyen se 1903 körül, se régebben soha nem használták a rovásírást. „Van ugyan *számrovás* ma is, de az csak *számjegyeket* helyettesít és nem egyéb a római I, V, X, L, M jegyek változatainál és eltorzított másainál. Nyr. 82:352.

Rováson van — nem az állítólagos hun székelv írásra mutat vissza, hanem arra a középkori szokásra, mely szerint az adófizetést pálczára rovott vonallal jelezték. Innen az *accisa* szó is = ad cisa (rovásra). Nyr. 17:263.

„**Rováson van** — felróni vkinek vmit (leróni, megróni)“. Régi igen sok népnél elterjedt módja a feljegyzésnek, fapálczikákra való bevágásokkal, kivált a pogányvilágban, de még ma is. *Rovásfa*

minálunk: kétfelé hasított pálczika, melyen haránt bevágásokat: rovásokat tesznek, úgy, hogy mind a két felén meglegyenek. A bevágások jelzik po. a mészárosnál a vett húst, korcsmában az iczczéket, a fuvarok számát, szüretnél a lehordott csöbröket stb.; a rovások szerint jár azután a fizetés. A rovásfa egyik felét rendszeren a munkaadó, hitelező, másikat a munkás, adós tartja meg; ellenőrzésül a két felet összeteszik s akkor a rovásoknak egyezniök kell. Népdal: „Rójja fel a rézfokosom nyelére, Hány icce bort ittam meg már hitelbe“. Németül: *einem etwas ankerben*, bei jemand auf dem Kerbholze stehen. Maga a „Buchstabe“ = „betű“ jelentése is eredetileg *bükk pálczika* volt. Nyr. 25:500. — *A rovás rendszere legmagasabb fejlődését a magyarság állattartásában érte el, hol az állatállomány faj, nem és kor szerint — részben igen elmésen és mindig pontosan volt — és részben még ma is van kimutatva és ellenőrizve; kifejlesztette a nagy anyagi érték, mely az állatállományban összpontosult, a gyakorló a pontosság volt.

***Rovás, összejáró** — tehát hasított. II. Rákóczi Ferencz, 1704 p. 73.

Rovásra fel = — T. L. — menteni a marhát, nyilvántartás végett.

Rovat — újkori értelemben — po. gazdasági, törvényszéki stb. rovat.

Rovatal — Csík m. — a pótagó, a mit *kirónak*.

***Rovátka** — egyenes bevágás, innen: rovátkol, rovátkolat, rovátkos, rovatik, rovátkos, rovatékos, rovátkolás.

Rovatolás — rovat szerint való elrendezés, ellenőrzés stb.

Rovó — ált. — az eszköz, a mivel rónak; de a személy is a kigyakorolja; arégiségben királyi, országos, *rovó* gyakran *ravó* alakban. Már 1541-ben „Mathias Janos, ő felsége ravója“. Rovó, ravó: praefectus tributorum = adórovó, innen: *rováspénz* = bizonyos kulcs szerint kivetett adó, melyet az illetőre rárónak.

***Számadó rovás** — Bugacz-Monostor — négy, hat, ritkán nyolczszegletes méternél is hosszabb, gyalult, két ujjnyi vastagságú fa, a melyre a számadó gulyás stb. a kezére bízott egész állatállományt, gazdák szerint felróvja. A felrovás a kéztől eredő quinarius számrendszeren alapul. A gazdák jegye az írás elterjedése óta „monogrammszerű“. Vö. gulyarovás.

Számbaszedés — Bugacz — a jószágnak felrovása.

Szólások — Fischer K. — fel vagy róva, rovásod van, rovásom van ellened, majd rovásra veszlek — felrólak, lerovom tartozásomat. Ród az orrodra. Nyr. 27:91. Sok van a rováson, uo. *Rovott ember, rovott multú, rovott életű ember. Már megtelt a rovásod.

Tinórovás — Bugacz — rendszerint külön mutatja ki a tinókat, a melyek ökröknek vannak szánva.

Tókerovás — Bugacz — az, a melyet a számadó gulyás a tulajdonosnak ad nyugtatóul, hogy jószágát szám- és kor szerint átvette. A tókerovás hosszában kettéhasítva, tehát *páros*, az egyik fele a pásztor kezében marad, a másik fele a gazdának jut. A felrovás, a két felet összeillesztve történik. A tókerovások mind a főrovásra átmásoltatnak.

Mérték.

Arasz — palmus, legtöbbször a letűzött hüvelyk-, nevendék-, néha kisujj kifeszítésének átérő távolsága (átlag 22 cm).

Bakarasz — a mennyit a hüvelyk- és mutatóujj feszítve átér (átlag 17 cm).

Bucsér — l. kópicz.

Czolt — zoll (körülbelül 3 cm). A szó Középbárányában él. Nyr. 3:282.

Egy csipetnyi — a mennyit a hüvelyk-, a mutató- és a középsőujj foghat; a sónál a hüvelyk- és a mutató is elég.

Egy kőhajtásnyi — a meddig egy férfi egy alkalmas követ elhajintani bír.

Egy marékkal — a mennyit a marék foghat — módjával, mert „a ki sokat markol, keveset szorít“.

Egy nap járó föld — a meddig egy megtermett férfi egy nap alatt el bír menni.

Felöntő — Somogy m. — $\frac{1}{4}$ pozsonyi mérő. Nyr. 2:375.

Ficska — Szíhalom, Borsod m. — $\frac{1}{4}$ véka. Nyr. 24:432.

Finak — Sopron m. — pozsonyi mérőnek $\frac{1}{8}$ -át mérő faedény. Tud. Gyűjt. 1848. Nyr. 35:41. Fejér m., kis véka. Nyr. 5:36.

Font — Ver. 108. — *Trutina*; Wag. 13. Bilanx. — **Font** (Funth) — Ver. 55. — *Libra*. Német: ein Pfund; ein Wag. *Mérleg* és *súly* értelemben; ma is él.

Fuka — Bihar m. — a véka nyolczada. Nagykúnság, Nyr. 3:232.

Kankó — Hatod, Háromszék m. — a *mázsa* (l. o.) rúdjának kampója (mázsa = félkarú mérleg).

Kópicz — Vas m., Somogy m. — szalmából font mély kosár, melyben lisztet tartanak. Nyr. 16:239. Őrség — nagy, szalmából font véka. Tsz. Nyr. 2:562. L. Bucsér.

Korecz — „Hat korecz zab“. Korecz a. m. modius = véka. Tó: tul: *korec*. Nyr. 5:210.

Köböl véka — Kolozsv. glossz., 1577. — modius P₆. A német: Kübel; tulajdonképen négy véka. Nyr. 36:422.

Köbű és köböl — Répczemelék, Sopron m. — mérő. Nyr. 2:560.

Kőpéce — Mezővári, Bereg m. — 10—13. L. nagyságú edény. Nyr. 27:523.

Köpercze — Bihar m. — a véka nyolczadrésze. Nyr. 3:232.

Körtvély — *Cursor in statera romane*. Tisza mell. Tsz. 121. Az egykarú mérlegnek — Schlag — a gömbölyű súlyozója.

Kupa = két itcze ($\frac{1}{2}$ kupa egy itcze). Vö. Tsz. Székelység. Nyr. 2:470.

Lukna — „Hat lukna árpa“ — mérték. Milyen? Nyr. 5:205. okiratokban.

Marok — német: Faust: lómérték, a földtől a *mar* éléig; (átlag 10 cm).

Mázsa — Hatod, Háromszék m. — egykarú vasmérleg, részei: *mázsa rúdja*, *kankó*, *mázsa botja*, *mázsa tája*. Vö. slág, fontos tál, kompona. *Máskülönben 100 font.

Mázsa botja — Hatod, Háromszék m. — a *mázsa* (l. o.) súlyozója.

Mérő — Somogy m. — $\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő. Nyr. 2:376.

Métyelnek — mondják Heves m.-ben a *métert*. Nyr. 7:286.

Minczér — Magyar-Soók, Nyitra m. Tata. Mtsz. I. 1458. — körtés mérleg (münzer).

Öl — német: Klafter, így hat suk = láb.

Öreg mérő — „Minden esztendőben egynek hat *öreg mérő* buza“. Kőszeg, 1723. (436) MNy. 183.

Porció — Selye, Maros-Torda m. — Egy porció: régi mérték

s leginkább a pálinkamérésnél használták: egy porció pálinka. A mostani mérték szerint kb. egy deczi.

Róf = mint sing, a tót: „rif“ nyilván a magyarból átvéve, a német: Elle.

Sing — német: Elle. A kifejezített karon a hüvelyk hegyétől a mell közepéig mérve (kb. 60 cm).

Suk — ein Schuk, egy láb, úgy mérve, hogy a két ököl az elálló hüvelykkel érintkezik (átlag 30 cm).

Szajtli — Répczemellék, Sopron m. — messzely. Német: Seidl. Nyr. 2:561.

Szapu — Mátyusföld — gabonamérő faedény; három mércze. Nyr. 20:328.

Szindzsák — Bukovina — egy messzely (fél römpöly). Nyr. 6:525.

Vasas — Somogy m. — egy pozsonyi mérő. *Derék *vasabroncsos* mérőedény volt, *az *abroncs*ról *vasas*. Nyr. 2:377.

Vérdung — Veszprém m. — fél messzely, messzely, *az itcze negyedrésze. Német = vierting. Nyr. 5:523., 24:402.

Vödör — Székelység — 16 kupa, leginkább bormérték, sok helyen veder. Nyr. 2:472.

Vágószerszám.

Agús-kapa — Barkóság — kétágú kapa. *Agas kapa a trágyára való. Nyr. 32:520.

Akollo fa — Bazin vára inventuruma 1586. Szt.-György-vára lev. Nyr. 16:132.

Arşau — Erdélyi Érczhegység, mőczok — 1. ásó, 2. alsó (kártya). Nyr. 34:145.

***Balaska** — Somogy m. — balta, pásztorok fegyvere. A Wlach eredetű „*walaška*“, a juhászok „*Walasi*“ fegyvere. A név sokfelé elterjedt és idomult. Ui. Kemesalja, Szepezd, Zala m., Göcsej, Veszprém, Felső-Somogy, Balatonmellék. Utsz. I. 90. Nemes-Magasi, Vas m. Nyr. 19:191. Tsz. 1838:31. Majd hosszúnak, majd rövidnek mondva. L. Walaška.

Balta — meglehetősen általános — kisebb fejsze s inkább fegyver, mint: a kanászbalta, kon-dásbalta, mely fok nélkül való és alakilag a rézkorival azonos, juhászbalta, mely szintén sajátos alak és βλαχ-forma, innen Walaška, Balaska, vö. Balaska és Walaška, sőt maga a balta is ide vonható.

Baltička — baltácska, alakilag. M. elem a tótban. Nyr. 33:571.

***Baltika** — Szőreg, Torontál m., Utsz. I. 93. — baltácska.

***Baracska** — Kálmánca, Somogy m., Utsz. I. 90. = Balaska. *Walaška.

Bárd — Oklsz. — 1. Ascia, beil, 2. azon erdőréssz, mely egy *bárdal* egy nap alatt kivágható. 1214: Silue que uulgo *Bard* dicitur. Vö. *Tagányi* Erd. oklvt. I. XIII. 1499: Silvus fogotherdew vel *Bardalya* appellatis. 1309

Vsum securis in communi silua qui uulgariter *barduta* dicitur. Zala m. — ***Bárd** — Ver. 10. *Ascia*.

Bikanyúzó — Nagyúnság — a fanyelű tót bicska tréfás neve. Nyr. 16:142. Szekszárdon: *bugyli*. Nyr. 11:527.

Bizsok — Jk. J., Balatonmell. — pásztornál = bicsak v. bicska. Somogy Tsz. I. 141. ***Csokonya**. Bárándi pusztá Tsz. I. 141.

***Baóta** — Palóczság, Utsz. I. 93. — Balta.

***Bóta** — Dergecs, Zala m.; Somogy m.; Szentgál, Veszprém m.; Eszék vid.; Rima és Balog-völgy, Gömör m.; Hont m., Utsz. I. 93. — Balta.

***Botoska** — Keszthely, Mtsz. I. 174. — kézi balta.

***Budák** — Majláthfalva, Arad m., Mtsz. I. 188. — fejsze.

Bugyli — Somogy — kis kés-fajta. Nyr. 3:140.

***Buti** — Szeremle, Pest m., Mtsz. I. 202. — fejsze. Sárköz. Nyr. 32:461.

***Csákány** — Bakony, Koch útleírásában — fokosnak, de fejszének is leírva; kanászok fegyvere.

Csákány — Miklosich — reuthaue, stockhammer; ószlovén: *čekanü*; meissel, újszlovén: *čakan*; hammerbeil, lengyel: *czekan*; streitkolben. Nyr. 11:118.

Csokány — Tatrangi csángók, Erdély — csákány. Tsz. csokmány. Nyr. 2:476.

***Csokmán** — Baranya-Szt.-Lőrincz, Mtsz. I. 337. — fejsze.

***Csokmány** — Sziget vid. — faragófejsze. Máléfejsze. Sárköz, Tsz. 74.

Csomak — Somogy — ékfejsze. Nyr. 2:375. ***Somogy m.** Mtsz. I. 339.

Éles igyekezet — Őri-Szt.-Péter — a favágó baltája. Nyr. 34:221.

Elő kés — Kővágóörs, Révfülöp, Zala m. — ölkés. Nyr. 19:48.

Erdölőfejsze — Oklsz. — securis arboraria. 1545: Vöttem eg *erdöllö* fejszet.

***Fejsze** — Ver. 95. — *Securis*.

Fésze — Székelység — fejsze. L. Kr. Nyr. 4:93.

***Fésze** — Szilágyság — fejsze.

Fokos — O. Sz. — 1635: „Egy pallos, a ki félíg *fokos*“. Cambuca.

Fokoska — Árva m. tót — kis fejsze v. a juhászok fokosa. Nyr. 25:507.

Fütyő — Marosvásárhely — fanyelű bicsok. Nyr. 15:239.

Ganajvágó — Oklsz. — 1548: Ligoneš sunt ut wlgo dicitur *gana vago*.

Gwraboló — széles kapa. — Bazin vára inventáriumából. 1586: Szt.-György város levéltára. Nyr. 16: 132.

Hókoň — Olaszfalu, Veszprém m. — baltaféle. L. Hókony. Nyr. 17: 46.

***Hókony** — Pápa vid. — balta neme. *Nagyon Hacke-ízű. Tsz. 165. Tisza-Adony, Bereg m. Nyr. 26: 477, mint halaszték. Nyr. 24: 254 a német hackenből. Győr-vidék. Nyr. 6: 272. — **Hókony** — Bóny, Győr m. — kisebbnemű fejsze, melylyel fél kézzel faragnak. Evvel ellentétben a favágó f. = *öreg fejsze*. Veszprémben a hókony = balatka, a pásztoremberék fejszéje = balta. Nyr. 15: 285.

***Horgos fejsze** — Lóvész, Csik m. — válut vájnak vele.

Irtókapa — Szina, Somogy m. — keskeny pengéjű kapa. Szatmárban: *kapafejsze*. Nyr. 19: 382.

Ispót — spatha, meissel, schröteisen. Érvágó vasszerszám. Ném.: *spāt*-ból. Nyr. 24: 252.

Juhászbalta — ált. — Vö. Balaska és Balta.

Kaczér — Curgó, Somogy m. — húsvágó fejsze. Nyr. 29: 336.

Kanászbalta — l. Balta alatt.

Kapa — Kolozsv. glossz., 1577. — ligo. Nyr. 36: 65.

Kapa — részei: Nógrád m., (hat. helyen) nyél, fok, kapafő. Nyr. 33: 303.

Kapácska — Oklsz. — 1597: Satorhoz való hituan kapaczka.

Kapafok — Oklsz. — 1700: Egy kapa forrasztásátul s jó kapafok csinálásátul adjanak egy polturát. M. Gazd. tört. Sz. I. 84.

Kapanyél — Oklsz. — 1700: A kapanyélnek az ára: kettőnek lesszen egy poltura. M. Gazd. tört. Sz. I. 84. Mondás, „Ha isten akarja elsül a kapanyél is“.

***Kés** — Ver. 25. — *Culter*. — **Kés** — *culter*, részei: késpenge, foka, éle, hegye, nyele.

Kés foka — Kecskemét — a kés nyelének vége; *tévedés, mert a kés foka szemben van a kés élével, tehát a tompa rész. Nyr. 19: 46.

***Késtok** — Karczag — pásztoroké; van hüvelye és kupakja.

Kétágú kapa — Oklsz. — 1587: Irtó kapa. Tooth kapa. *Keth agho kapa*. 1638: *Ketagu kapa* — a ganaj eltakarítására.

Ket elw feize — Kolozsv. gl. 1577. — bipennis, hellebart, oder byhet C. Nyr. 36: 176.

Kloszér — Kopács, Drávamelék — nádsarló. Nyr. 16: 430. *Ugyanaz a mi a halászhók „kaszurja“, mely a *kasza-orrából*, késszül. Ui. Csúza, Baranya m. Nyr. 16: 430.

Kondásbalta = Kanászbalta. L. Balta.

Köpe — Beó-Sárkány, Rábaköz — a fejsze háta, foka. Nyr. 18: 94. Kfnémet: kipfe = spitzéből. Nyr. 24: 300.

Kötőfejsze — Oklsz. — 1549: *Keoteo feyze quatuor*, azóta gyakori.

Kulya fejsze — Oklsz. — 1566: Bwbos feyze. Kwlya feyze.

Kúrúcska — Beregszász — csáklya. *a Krückére emlékeztet. Nyr. 36:94.

***Kusztora** — túl a Dunán — faragóbicska, a melylyel a pásztorok fricskálnak.

Lapátásó — Visnye, Somogy m. — olyan ásó, a milyennel a szérűt szokták tisztogatni; de különben ásásra nem való. Nyr. 17:333.

Lapos kapa — Oklsz. — 1638: *Lapos kapa*. 1669: Öreg *lapos kapa* 21 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 91. 1700: Fizessenek 4 *lapos kapáknak* és csákányoknak élesítésétől 1 polturánál többet nem. Uo. 84. 1702: *Lapos kapát* 7. vettem den 34. fl. 2. 18. Adal. Zemplén m. Tört. VI. 45.

Lipityánka — Bátyu, Bereg m. — lapos ásó. Nyr. 34:382.

Málé fejsze — Sárköz — kukoricaszár-vágó fejsze. Nyr. 32:463.

Metelő ollo — Sz. F. B. — Forfex.

Ortókapa — Kassa — csákány. Nyr. 19:190.

Ösztöke — Oklsz. — *sarculum stimulus*. 1275/1323: *Quorum vnus vocatur Estuge* Veszprém. 1279: Kese filü *Estyuge* Alsóörs. 1566: Eke három. Azokhoz lemes wagon három Chotar negy *Esteke* három.

Penge — *ex plenge* késvas, kardvas. Mert a nyeletlen kés hányás által *peng*. Nyr. 28:28.

Pias — Dunántúl — csákánkapa. Így magyarosították meg a kerti munkások a kertésztől halott francia *pioche* szót. Nyr. 16:240.

Pilinga — Székesfejérvár — a kés pengéje. Nyr. 7:187.

***Pilingya** — a kusztora kés vasa. Pápa vidék. Tsz. 296.

Pofás fejsze — Göcsej — mikor életlen, vastag a fejsze. Nyr. 6:180.

Rámásfűrész — Csúza, Baramya m. — *a keretes kézfűrész. Nyr. 18:382.

Sarló — Oklsz. — *Silicula*. 1295 óta hely- és személynév; 1532: *Unum wlgo sarro*. 1552: Husz *sarro*. 1566: *Sarro* tyzenkettő. 1597: Kaza *sarro* fogas *sarro*.

Sarlópénz — Oklsz. — *Falcialis*. 1468: *Quibusdam pecuniis ratione dictarum decimarum proueniendis que wlgo Sarlopenz appellarentur*. 1551: *Pecunie Sarlopenz vocate*. 1553: *Extranei et inquilisni metentes sarlopenz soluent*. 1557: *Pecunie sarlopenz vocate etiam si quattuor vel vltra fuerint et ad vnam partem mersuerint soluuntur duntaxat*.

Sarro vel methele kes (!) — Kolozsv. glossz. 1577. — *secula falx*. Nyr. 36:69.

Sora van — Csik m. — minden éles szerszámnak, késnek, fejszének, kaszának, mikor ujon köszörülnek, az éle szélén látszanak a leköszörült fémszilánkok, ez az élnek a *sora*. Nyr. 32:53.

Suba — M. — a bizsók pengét védő fatok, hogy „kárt ne tegyen a tarisznyában“. Bárándi puszta. Suba: ebben az értelemben új, de magyar.

Szalukapa — Szt.-Lőrincz, Baranya m. — keresztfejsze, vakarófejsze. Nyr. 17:380.

Szeles elő kapa — Sz. F. B. — Bipalium.

***Szívó-kés** — Kállay gyűjt. Tsz. 349. — kétnyelű vonókés. Szívó-szék. Uo. vonószék.

Szóló meczőkes — Sz. F. B. — Falx vinatoria, putatoria.

Szóló szedő kes — Sz. F. B. — Falcula.

Topor — Szegszárd-Palánk — rövidnyelű, *szélesélű bárd, gerendák megfaragásához való. Szlávnak látszik. Nyr. 11:527 — **Topor** — Seeregélyes — kis szekercze. *Tévedés, mert szélesélű bárd. L. Topor, Szegszárd. Nyr. 19:288. *Balaton mell. kerékgyártó fejsze. Tsz. 368.

Valaska — Pozsony m. — Nyr. 8:471. L. Balaska, Walaška. Ui. Nyitra, Vágkirályfalva. Nyr. 33:466. Balatonmell. Utsz. I. 90.

Walaška l. Valaska és Balaska. A diminutivumok, mint: Baltička, Baltika, Baracska mind idetartoznak, l. azokat.

Kasza, sarló.

Ballóka — Pográny, Nyitra m. — palócz. A kaszanyél fogantyúja. Lósy.

***Bankó** — Balaton vid. Mtsz. I. 1397. — kaszának jobbkezbeli fogantyúja.

Csapó — Bóny, Győr m. — aratáskor a kaszára erősített, hajlított pálcza, mely a gabona szárát szépen letakarja. Nyr. 16:143. Debreczen. Nyr. 7:137. L. bankó.

Dőréc — Hétfalu, Brassó m. — 1. kasza fokán a fölhajló párkány, 2. kasza megnádalása. Oláh elem a m. nyelvben. Oláhban: *dres*, *díres* = ausbesserung. Nyr. 22:337.

Derécz — Hétfalu — kasza megnádalás. Nyr. 5:330.

Dőrécz — Hétfalu, Brassó m. — a kasza fokán a felhajló párkány. Tsz. Kasza megnádalása. Nyr. 16:478.

Éles ügyekezet — Őri-Szt.-Péter — kasza. Nyr. 33:57.

Elő horgat kaza, sorro — Kolozsv. glossz. 1577. — falx procurva T_s. Nyr. 36:262.

Első-kasza — Barkóság — először kaszált széna. Nyr. 32:521.

Fen — Beszt. szójegyz. — cos. (Fintok: Melich az Alföldön *kasza fen-t* is hallott). Nyr. 22:180.

***Fen-kő** — Ver. 24. — cos; olasz: *cote*.

Fenk w — Kolozsv. glossz. 1577. — cos F₃. *Kaza kw.* Uo. cos falcaria F₃. Nyr. 36:66.

Fentér, fentok — Szatmár m. — fenő tokja. Nyr. 10:430.

Finkü — Mezőtúr — fenő kő. *Fintok.* Uo. a miben a fenő kő áll. Nyr. 9:479.

Fintok — N.-Kunság — fenő tok; kaszakő tokja. Nyr. 16:237.

Gorzsa — törött kasza, nyélbe alkalmazva, kóróvágásra való.

***Kaczor** — Kiskunfélegyháza — a kasza orrából készült szőlő-metszőkés.

Kalló — Csik m. — a kézfejtől hónaljig érő külön ujj, melyet aratáskor a karra húznak, hogy az ingujj ne kopjék. Nyr. 7:236.

Kanta — Csik m. — a kasza-nyél fogantyúja. Nyr. 7:236.

Kasza — Oklsz. — 1478. óta személynév is. 1634: Egy szecska metteo lada, *kasza* nélkül. *Ver. 35., 119. Falx. Dalmát: Kossá. — **Kasza** — Győr- és Veszprém m. — *b^uókkonkacs*, a nagy kacs, *csikókláb*, gömbölyű kis kacs, *kis-örv*, *padosörv*: a nyélen levő két karika, *pipa*: a takarót a kasza-nyélre erősíti, *pöcs* (i), kis szeg a pados örvön, *takaró*, gereblye formájú. Nyr. 35:435. — ***Kasza** — Csik-Tapolczán — részei: Hegyi, sarka, *fáncza*, nyaka, karikája, *czókja*-ék, *nagykanta*, *kiesikanta*. — ***Kasza** — Csokonyán — orra, ormója, csírje-nyaka, kisbankója, nagybankója, karikája, ékje. —

***Kasza** — Pinka-Mindszentén — orra, penéje, orma, nyaka, karikája, ékje, nyele, kiskampója, nagykampója. — ***Kasza** — Berzenczén, Somogy m. — högyi, oromgya, pönöggye, sorka, karikája, nagymankója, kismankója, nyele, köbőle, ékje. — ***Kasza** — Tyúkodon — pengéje, pántja, horga, csapója-sujtó, mankóközi-őle, nagymankója, kismankója, orra. — ***Kasza** — Málnáson, Háromszék m. — nyaka, éle, páncza, makkja, mankója, nyele. — **Kasza** — *kétszínű* — keszkenővel játszik és két kaszával *kaszál*. Nyr. 24:414.

Kasza alja — Oklsz. — prati pars, quae uno die una falce desecari potest. 1597: Reeth 15, *kasza allya* = kaszáló rész, melyet egy nap, egy kaszával lekaszállhat.

Kaszafen — Mátravidék — kaszafenkő. Nyr. 24:384.

Kaszafén — erdélyrészi közmondás: Elkopik az ember, mint a kaszafén(kő). Nyr. 6:461. Zala m. Zenta: kaszakő, fenkő. Nyr. 19:528., 18:383.

Kaszajég — Mánd — éles jég. Nyr. 19:335.

***Kaszakú** — Tyúkod — a kasza vetélőalakú fénköve.

Kaszaküpi, Kaszasutu — Sársfalva, Háromszék m. — fenkőtok. Nyr. 36:327.

Kaszál — Oklsz. — 1519: Est quoddam pratum fessile quod XV. homines falcant vno die wlgo XV. ember *kazalya*. 1581: Szt.

János nap után, ha kaszáló fű leszén rajta (t. i. a parlagon). Székely Oklvt. V. 126. *Ver. 34. falcare. Dalmát: kossiti.

Kaszálás — Oklsz. — 1330—1505: Ad quendam locum *Kazalas* vocatum. 1599: Minden barmatlan ember egy-egy napi *kaszállással* tartozik. Szuhay B., Az egyházlátogatás. Miskolcz, 1900: 148. *Kaszálás* = Foenisecium, PPBod. 1767.

Kaszálópénz — Oklsz. — 1578: *Kazalo penzth* dant.

***Kasza-mankó** — kasza nyelében levő horgasfa = fogantyú. Székelyf. Tsz. 194—195.

Kaszapénz — Oklsz. — 1492: *Kazapenz* communiter soluetur medium florenum sin autem falcancerunt domino terrestri nichil soluetur. 1507: *Kazapenz* denar X. 1519: De quolibet fumo jobagi-nali soluunt prouisori qui vocantur *kazapynz*.

Kaszás — Oklsz. — 1336 óta gyakori személy-, hely- és foglalkozásnév. Foenisector.

***Kaszás adó** — 1631. Vas megye tanuvallatása — a legelőhasználatért négy tehén után egy kaszás járt az uradalomnak, a Nádasdy és Gyórfi családoknak.

Kaszasarló — Oklsz. — 1597: Kaza sarro 3, Fogas sarro 4. „*Frecksay* szerint: kaszagyártás közben az olyan kaszát, a mely hátsó végén kihasadt, a selejtbe vetik és ebből megrövidítéssel sarlót vernek ki. Az ilyen sarlót nevezik kaszasarlónak, a mely

némileg különbözik attól a sarlótól, a mely eredetileg sarlónak készült.“ **Frecksay* tévedett: a kasza selejtjéből készült görbe, síma élű sarló fűre való, a fogas sarló fogacsos élű könnyedén hajlított sarló érett, szalmás gabonának.

***Kaszatok** — Tyukod — így: a kasza fénkövének tokja. *Székelyföld, fénkövet tartó fa- vagy csontkupa. Tsz. 195.

***Kaszatok** — Málnás, Háromszék m. — az a fából v. szarúból készült edényszerű eszköz, melyben vízben tartják a *fénkövet*. *Kankócskájánál* fogva akasztják a kaszatókat a derékkötőre.

Kászó — oláh szó — kasza; *koszósok* ua. kaszál. Nyr. 16: 45.

Kaza vel zarlo — Kolozs. glossz. — 1577: falx, ein sichel J., Nyr. 36: 65.

***Kaszúr** — Alföld — kaszából készült, nyélre erősített vágószerszám.

Kepézni — Somogy m. — kaszával aratni s nem sarlóval, mert az ezzel való aratás az igazi aratás. Nyr. 19: 287.

Keringeni — Hétfalu — kaszálni. Nyr. 3: 373.

Kikandász — Csíkszentdomokos — a kasza hegyével kivájja a gödörben levő fűvet. Nyr. 32: 326.

Koma kaszás — Szabolcs — a ki ingyen segít kaszálni, ingyen kaszál. Nyr. 9: 136.

Solló — Segesvár — sarló. Nyr. 9: 44. Ui. Székelység, Nyr. 4: 328. Háromszék, Nyr. 9: 236.

CSONT-CSÁKLYÁN IRONGALÓ MAGYAR FIÚK.

A 141-İK OLDALHOZ.

Sóró — Ormányság — (soru) sarló. Nyr. 3:230. Ui. Drávamellék, Nyr. 6:43. Kopács, Nyr. 17:44. Innen: *sóros*, Numenius arquatus (a sarlósrú gojzer v. polimadár).

Sorró — Erdővidék. — Nyr. 9:236.

***Szárvágó** — Kkfélegyh. — l. Kaszúr és Gorzsa, a kasza orrából készülnek.

Toklyó — Hont m. — kasza fénkő tokja. Tsz. II. 748.

***Tokmány** — Szeged-Csöngöle — tülök, a kasza fénkövének való. Ui. Őrség, Kemenesalja. Barkóság, Palóczság, Balatonmell., Tsz. 365. Zenta, Nyr. 38:143. Karczag, Nyr. 26:46. Szucsák, Nyr. 18:576. Somogy, Nyr. 10:477. Csúza, Nyr. 18:429. Kiskúnhalas, Nyr. 15:473.

Ironga.

Bőrhidázni — Érsekujvár — a vékony, még ropogós jég hátán csuszkálva keresztülszaladgálni. Nyr. 7:40.

Csáklya — csontkoresolya a lómetatarsusából. Zilah, koresolya. Nyr. 14:287.

***Csáklya, csákja** — Zilah, Erdély, Székelyf., Mtsz. I. 259. — koresolya, koresolyának használt csont v. fa.

***Csáklyabot** — l. Iszánkodóbot.

***Csáklyázni** — Zilah — koresolyázni. Nyr. 14:287. — **Csáklyázni** — lószárcsontokon, vas-

szeges bot segítségével a jégen sebesen csúszni. Csikszék, Tsz. 59. A *Csáklyázni* szót az 50-es években használták még Marosszéken is = koresolyázni.

***Csicsonkázni** — Zilah — csuszkálni. Nyr. 14:287.

Csilikányoznak — Hegyhát — „a gyermekek, mikor karót dugnak a földbe és azon csórják magukat“. Nyr. 1:467.

***Csiszokázni** — csuszánkodni csuszolni a jégen. Erdély, Tsz. 74.

***Csontcsáklya** — Kézdi-Szt.-Lélek — a ló két középsontjából készült koresolya. Dr. Barabás Sándor.

***Csoszkorondani** — Turócz m. Mtsz. I. 371 — csuszkálni (jégen).

***Csuszánkodik** — Erdély? Mtsz. I. 371. — csuszkál (jégen).

***Csuszkonzik** — Nógrád m., Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csuszkorá** — Csallóköz. Mtsz. I. 371. — csuszka. Ironga? Vö. Ballagi Mnyszt.

***Csuszkorál** — Sopron m., Csallóköz, Mtsz. I. 371.

***Csuszkorányi** — Moson m. — jégen csúszni. Nyr. 10:382.

***Csuszkorondik** — Gömör m., Mtsz. I. 371. — csuszkál (jégen).

***Csuszkotol** — Háromszék m. Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csuszpitol** — Győr m., Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csüdöz** — Székelyf., Mtsz. — I. 375. — lócsonton koresolyázik.

Glics — Csík m. — fakorcsolya. Gyerekek a talpukra kötve úgy használják, mint az aczélcokorsolyát. *Szepességi szász szó: Glitschen = jégen csuszkálni. Nyr. 26:427.

***Gusztony** — Alföld — 1. Iszánkodóbot. — ***Gusztony** — vasszeg, bot v. pálcza végében. Gusztonyos bot. Meggusztonyozta = megszurkálta. Tsz. 145. Szeged. *A csontkocorsolya hajtóbotja. Nyr. 7:235.

Illangatnyi — Nyitra, palócz — jégen csúszni. Nyr. 28:496.

Illanka — Nógrád m. — kis szánkó. Nyr. 15:143.

Illankázni — Kővár vidék, Ipolyvölgy — csuszkálni jégen. Nagyszótár szerint Alsó-Nyitra-völgyben: *illangat*, Nyr. 16:476. Nógrád m., Nyr. 15:143.

Illonkázni — Ipolyság, Hont m. — csuszkálni jégen. Nyr. 19:46.

Iringa — Bács m. — csuszkálóhely. Nyr. 16:144.

Iringál — Hatvan vid. — csuszkál a jégen. Ui. Bács m., Nyr. 9:378, 27:44.

Iringolni, iringálni — Jász-Ladány — jégen csuszkálni. Nyr. 26:188.

Irintani — Szarvas-Gede, Nógrád m. — csuszkálni a jégen. Sokszor *irontani*. Ue. Hatvan. Nyr. 33:178.

***Irongálni** — csontkocorsolyán csúszni.

Irontani — Kunszentmárton — csúszni a jégen. Nyr. 33:178.

Iszánk — Csík m. — síma jég, melyen csuszkálnak. Nyr. 26:428.

***Iszánkodni** — Csík-Madaras — jégen csuszkálni. (*Iszánk*, uo. csuszkálóhely a jégen). Nyr. 20:47. Ui. Nyr. 9:377. Makó, Csík-szék, Kecskemét, Tsz. 178. Hajdu m., Nyr. 7:235. (Szeged). Hétfalu, Nyr. 34:83. Gyergyó, Nyr. 34:83. Alföld, Nyr. 13:577.

***Iszánkodóbot** — Kézdi-Szt.-Lélek — a csontkocorsolyához való szeges tolóbot, 1. Gusztony.

Kanyargatni — Hetés, Zala m. — csuszkálni a jégen. Nyr. 19:143.

Korcija — Szeged — kocorsolya, értve alatta azirongát. Nyr. 7:236.

Korcsoja — Kézdivásárhely, Háromszék m. — kis szánkó. Nyr. 29:431.

Korcslózni — T. S. Kecske-mét, 1685. — kóborolni: „Ha valaki vasárnapokon szekereivel ide-oda kocorsolyázik, büntetése 12 frt“.

***Korcsoja** — kézi, kis szán bikfa deszkából készítve, rúdja, eplénje nincs. *Korcsolyázni*: mikor a gyermekek ilyen szánnal a hegyoldalón leereszkednek, vagy egymást húzzák. (Korcsoja = hordót leeresztő eszköz). Székelyf., Tsz. 113.

***Kuszkorondani** — Rimaszombat, Mtsz. I. 371. — csuszkorondani, csuszkálni (jégen).

***Megsikul** — Kézdi-Szt.-Lélek — a csontesákl yahasználattól a jégen = síma, sík lapra kopik.

Sikandozik — Szilágysomlyó jégen csuszkál. Nyr. 16:287.

Sikanyózni — Akna-Szlatina. Máramaros m. — jégen csuszkálni. Nyr. 36:34.

Sikárkó — Tokaj — csuszkáló. *Sikárkozik*, uo. csuszkál. Nyr. 24:240.

***Sikárkozni** — Bodroghköz, Tsz. 329. — jégen csuszkálni. — **Sikárkózn**i — Abauj m., Beregszász — jégen csuszkálni. Nyr. 33:24, 26:523.

Sikonka — Apa-Nagyfalu, Sz.-Doboka m. — jég, melyen a gyermekek csuszkálni szoktak. Nyr. 15:382.

***Sikonkázni** — Székelyf. — jégen csuszkálni. Tsz. 329. Marosvásárhely = irongálni.

Sikonkodni — Udvarhely m. — irongálni.

Simulkázik — Hegyalja — csuszkál a jégen. Nyr. 24:479.

Simulkázni — Rozsnyó — csuszkálni a jégen. *Simulka* erre alkalmas jég. Nyr. 8:566.

Sinkó — Palóczság — jég-csuszkáló *sinkózn*i, uo. jégen csuszkálni. Nyr. 22:79.

Sinkózás — T.-Szt.-Miklós — csuszkálás. Nyr. 31:52.

Sinkózik — Rimaszombat — csuszkál a jégen, másutt *irongál*. Nyr. 17:574.

Sisinkázni — Marosvásárhely — jégen csuszkálni. Nyr. 9:428.

Slutyifa — Losoncz, 1858. — fakoresolya. Nyr. 14:287.

Hangszer.

***Billegető** — Somogy m., Mtsz. — hatlyukú síp.

***Bordó-síp** — Erdővidék, Mtsz. — duda.

***Csampolya** — Székely szó. Tsz. — duda, vö. csimpolya.

***Csimpolya** — 1. Zilah, Székelyf. — duda. 2. Apa-Nagyfalu, Szolnok-Doboka m., Udvarhely m., tilinkó. 3. Székelyf., Mtsz. Kis dob, melyet az ujjak hegyével vernek.

***Duda** — szerte a magyarságnál is — lényegileg a római tibia gemina, levegőtömlővel. Vö. csimpolya.

***Dünnögni** — Bodroghköz, Tsz. — sípfuvás, furulyázás mellett a torkával az orron át zúgni.

***Fakürt** — Oklsz. — 1581: „Keth eoregh hozzu *fa kwrth*“.

***Fujera** — Gyetva vidék, Zólyom m. — három hanglyukas, közel embernyi síp, melyet vendégsövön fujnak meg. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900:271.).

Furolya fia — Lisznyai Kálmán. Új palócz dalok. 1858. p. 146. Nyr. 19:140. — v. tilinkó, itt = (fűza) síp.

* **Furuglya** — Somogy — több helyen a tilinkó. Vö. furulya.

Furulya — általánosan — a tilinkó. Horger A. oláh jövevényszónak tartja. Nyr. 31:546.

***Fúvószipka** — Lóvész, Csik m. — a kürtön az a kis csó, a melyen megfujják. Vö. vendécsó.

Fűzfasíp — általánosan — a fűz, leginkább gyenge hajtásából készített síp. *Petőfi*: „Lovagolok fűzfasípot fujva“. *Tavaszkor, mikor nedvbe szökken a fűz — *Salix* — héja lecsavarható, hogy csövet alkot, a miből könnyen készül a síp.

***Gajda** — Újvidék, Mtsz. — duda. *Szláv, hangfestő.

***Gajdas** — Újvidék, Mtsz. — dudás. *L. Gajda.

***Harántsíp** — Pápa vid., Tsz. — fuvola.

***Havasi kürt** — Máramaros, Ung — a havasok vidékén, a fiatal hársfa kérgéből alkotott, a nyír- v. meggyfa kérgével körülcavart, a fejlettebb fokon kettéhasított fatörzsből vajt abroncsokkal egybefoglalt öblű kürt, legújabbán bádogból is készül. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900:271. [Nyr. 26:170 szerint havasi kürtöt használnak a sziléziai goralkok is.]) Üvegből készül az *üvegkürt*.

***Hosszifuruglya** — Somogy — hosszú, ötlyukú fúvóhangszer, tilinkó, hangja méla, a pásztor belé is dünnyög. Hossza öt ököl és négy ujj; hanglyukai a két

hüvelyk összeérése, azután egy, két ujj és egy hüvelykujj szélessége szerint csoportosulnak. Ha készítője kiskezű, a hang magasabb és fordítva. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900:270.)

***Kanászkürt** — Somogy, Zala — rendesen ökörszarvából, disznólól való tüllök.

***Kürt** — Lóvész, Csik m. — Egy és fél, 2 m hosszú, fából készült, nyírfakéreggel körülcavart hangszer; vastagabb végén 10—12 cm, a vékonyabbon 5—7 cm átmérőjű; ezen van a *fúvószipka*.

Nünü — Csik m., Tsz. Kemesalja, Tsz. — nádból vagy hóbér (= lopótökhébér) szárból készült síp.

Nyéklő — Barkóság, Borsod m., Nyr. 32:524 és Komoróczy Miklós in litt. — Baromfi lábszárcsontjából készült, vadesalगतó síp, különösen a vadorzók kezén. Úgy készül, mint a fűzfasíp. Nyelvecsapjának és a nyéklőcsontnak hosszától függ hangja.

Síp — általánosan — fúvóhangszer. Ver. 37. fistula, tibia; német: Pfeiff, dalmát: svrha, szvirale.

Sípborda — Alexics; magyar elem az oláhban. Nyr. 17:468, tömlősíp, duda.

***Sipos** — Ver. 107. — *Tibicen*.

***Széltől-szélíg** — Ropoly pusztá, Somogy m. — a furuglya, tilinkó kimérésénél az egész hossza.

Szültű — Moldvai csángó — furulya. Nyr. 31:86.

Tárogató — szerte — *szerkezeze kétes.

Tilinka — Székelyf., Tsz. — nem a tilinkó, hanem fűzfásip.

***Tilinkó** — Alföldszerte általánosan — hatlyukú síp; a juhászok bodzából maguk készítették; hossza két ököl, a hanglyukak ujjhegyszélességre egymástól; neve hangfestő. Erdélyben ez a furulya, Dunántúl furuglya.

Timbura — Székelyf., Etéd Malonyay — tambura.

Tömlősip — a régiségben: 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:368; tömlősip, tömlő syp — duda. NySz. 11:1575.)

***Tülok** — Alföldszerte — szaruból készült kürt, rendszeren a csordás használja.

Türköltni — Kiskunhalas, Nyr. 15:474; Tisza-Szt.-Imre, Nyr. 9:137. — tülköt fujni. *Türköltni = kürtöltni.

***Üvegkürt** — Székelység — üveghutában, rendszeren Bükszádon fújt havasi kürt. (A magyar ősfoglalkozások köréből TTK. 1900:271.) Az üveghuta megszűnésével eltűnt a kürt.

***Vendégeső** — Gyetva vid., Zólyom — a fujerán, az a cső, a melyen megfújják a hangszert, mert hosszúsága miatt a fuvó nem éri el másképp a síp végét.

III. PÁSZTORSZERVEZET.

· Pásztorszervezet.

***Bugacz-Monostor.** Pásztorok 1895-ben. Gulyások:

Árva-Tóth,	Nagy,
Borka,	Nyers,
Dobos,	Oroszi,
Farkas,	Pintér,
Gángó,	Repka,
Hornyák,	Sáfár,
Józsa,	Sinkai,
Kovács, Krumplis,	Tóth,
Lakatos,	Varga,
Mészáros,	Zubornyák.

***Abrakos** — 1549. Vö. MNy. II:127. — az, a ki a cselédeknek szánt bort kezelte: „Az abrakos pinchében wr zolein termeth borok vannak“. Abrakon, a lovak eledelén kívül, szolgáltnak adott kenyeret és szalonnát is értettek; abrakos tehát az a szolga, a ki ételben kapta meg járandóságát, ellentétben a béres-sel, a ki bért kapott.

Abrakosztó — 1577: Kolozsv. glossz. Nyr. 36:365. — abrakozto: az, a ki a lovakat abrakoltatta, de lehet az is, a ki a szolgáltnak az ételt kiadta. L. abrakos.

***Agaso campestris** — a XIII-ik század óta — mezei lovasz.

***Agazo** — a régiségben — lovasz. Már Plautusnál teherhordó-marhahajtót jelent. Nyr. 27:91 szerint ago+asinus, tehát eredetileg számárhajtó.

Amaxobii — szekeren élő nomádok. (Ptolomaeus Claudiusnál.)

Ab: ἀμαξα = fedeles szekér. Vö. Előtanulmányok 89, 102.

***Ángária** — Alföld — pásztorok kialakult vagy szokásos járandósága.

Anyajuhász — Hortobágy, MNy. VIII: 236. — több gazda egy nyájba, falkába vert jószágát őrzi.

***Armentarius** — XVIII. század — equorum = csikós.

***Árvául** — T. S., Kecskemét, 1702. — elhagyva, gazdátlan: „Király István úr nem árvául fogta fel azon telelő és nyaraló helyeket, hanem bekéredzett stb.“

***Árvául felfogni** — 1702. Kecskemét — telelő és nyaraló helyet, ha el voltak hagyatva, elfoglalni.

***Bács** — általánosan — a számadó juhász, a tótságon „Bača“. A régiségben, Oklsz., 1590 ill. 1692 óta. *Bács* alakja inkább a székelységnél, *bacsó* alakja az Alföldön él. Szólás: Szőkefalva, K.-Küküllő m., Nyr. 15: 335. „Három napig magának feja bács“.

Bacsa — Palócság, Tsz. — göllniezvílgyi németeknél. Nyr. 25: 299. a bács.

***Bacsó** — sok helyen — a számadó juhász, a Palócságban. Nyr. 22: 528. Bácsó. (Gyalu, Kolozs m., Nyr. 31: 115; vagyon-talan parasztember is).

Bacsó gazda — Barkóság, Nyr. 32: 520. — számadó juhászgazda.

***Bacsu** — Karczag — juhász-kunyhó, ha sajt készül benne.

Forró Encs, Abauj m., Nyr. 31: 83. — Számadó juhász. (Moldvai csángóknál, Nyr. 31: 83; öreg ember.)

Bacsus — Tisza-Szent-Imre, Nyr. 9: 137. — számadó juhász.

Bacza — Nógrád m., Nyr. 4: 425, 33: 561. — számadó juhász. Helyesen: Bača, a tótoknál.

Bárányos — Tk. Balatonmell., Mezőtúr, MNy. VI: 279. — a bárányfalka őrzője.

Barmatlan ember — 1599. Oklsz. — a kinek nincs barma, azaz marhája. „Minden barmatlan ember egy-egy napi kaszálással tartozik (a predikatornak). Minden b. e. tartozik aratással a predikatornak“.

Barmos ember — régebben — a pásztor, de inkább a marha gazdája. 1581, Gyergyó. (T. S. Bud. Hirl. 1904. 35.) 1599: „A barmos ember egy-egy napi szénahordással tartozik“. (A predikatornak.) Oklsz.

Barom pásztor — Kolozsv. glossz. 1577. Nyr. 36: 366. — barom paztor; Sz. F. B.: „barom vağ ököör pasztor, a marhák őrzője.

***Barom tózsér** — T. S. Nyr. 32: 54. — a XVI., XVII. században marhakereskedő.

Basu — Moldvai csángó, Nyr. 31: 83. — öreg ember (egyébként számadó juhász.).

***Bébiró** — 1748. Karatna község, Csallóköz, Nyr. 16: 432. — az, a ki másutt lakik és bír, de

itt is van birtoka s itt is van joga, pl. legeltetési, erdőlni. Vö. idebíró.

***Becsüpenz** — 1715. Peselnek falu — a mi a kár becslése után a kárvallottnak jár.

Berbécses — Lz. — herélt kosok pásztora. *Magyarán Ürü-pásztor v. Ürü.

Béres — általánosan — az oláhban és az erdélyi Érczhegység mőczainál (Nyr. 16:354 és 34:147.) biris; Hont m., tót. Nyr. 29:331. bíres, szolgálóember, a ki bérért, azaz pénzért dolgozik. A régiségben 1387 óta személy- és foglalkozásnév. Oklsz. Grossinger I. 120. és Ny. Sz. ökö, sőt juhásztornak is veszi. Vö. bgyéres.

Bérespénz — 1525. Oklsz. — „Tam jobagiones, quam inquilini annuatim tenentur soluere quod Beres penz dicitur“ úrbéri illeték, adónem.

***Bérótt** — 1688. Kassa artikulusai — a fizetést régi *bérótt* mód szerint szedjenek; beróvott, régen rováson kimutatott fizetés. Vö. Előtanulmányok 202.

Berszán — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:324. — *berszány*. Székelyf. (Orbán B. II. 23, 101, 104.) Nyr. 37:190. havasi oláh pásztor.

Berszány — l. berszán.

Betyár — Szentesen, Nyr. 6:179. — urasági cseléd; rang szerint csikós, béres és birkaúszató közt áll. Csongrádban, Mtsz. a béresek mellett szolgáló ostoros. Betyár a régiségben nótalent jelentett. Előtanulmányok 363. —

*Betyár-befogadásért 100 bot, isméltés esetén, katonának adatik.

Betyár béres — Félegyháza, Nyr. 6:134. — az, a ki csak télen béreskedik.

***Betyárkenyér** — Békés — régentén a pásztorok kenyérilletményét mindég egy kenyérrel megpótolták, hogy adhassanak a jelentkező szegénylegényeknek, betyároknak s így azokat kielégítve, a rablástól visszatartsák.

Bgyéres — Mezőszilvás, oláh, Nyr. 37:220. — béres.

Bialos — l. bivalyos.

Bihalos — Dunántúl, Nyr. 16:190. — l. bivalyos.

Bika gujas — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — az a gujlyás, a ki csak bikákat őriz.

Birkapiczér — Zalaapáti, M. — birkapeczér.

***Birkások** — Komárom, Dunántúl — Szászországból amerinójuhtenyésztésre betelepített szakértők, — nem pásztorok — Komárom megyében birkáscsaládok: Békefy — azelőtt Friedrich, Mille — azelőtt Meil, Hencz — azelőtt Sauer, Mihályi — azelőtt Micheler és Herbst. Ilyen családok még: mányoki Koller, Kégl és mások. A legtöbb meghonosodott s nemeséget nyert. A tótban — Nyr. 17:253. — birkás. Vö. bürgés.

Bíró — általánosan — uradalmakban vagy községek gazdagságaiban a felügyelő. Van: esztenabíró, fabíró, fűbíró, pajtabíró,

pusztabíró, szénabíró, székbíró, szűrűbíró, tőkebíró, határbíró, mezőbíró, pásztorbíró.

Biros — Zsolna vid., tót, Nyr. 26:422. — béres.

***Bitang** — általánosan — a csavargó ember s a kárbamenő, idegen jószág, innen bitang ember, bitang marha, bitangolás stb. Szegeden 1723-ban. (Nyr. 30:252. a középfelnémetből származtatja; tréfásan Bitt' Dank-ból.). Kecskemét, ua. Bitang jegyzőkönyvei, kitűnő források.

***Bitangban élni** — XVII. sz. — törvénytelenül.

***Bitang ember** — 1794. Bihar m. statutuma — a tilosban járó rossz ember. L. csapongó is. Vö. Előtanulmányok 267.

***Bitang karó** — Bugacz-Monostor — a cserény mögött levert karó, a melyhez a bitang marhát kötötték; de az ellátogató szegénylegények lovaikat is, a míg mulattak, a b. k.-hoz fűzték.

***Bitang marha** — általánosan — a tilosban járó, kártokozó idegen jószág.

***Bivalyos** — mindenütt, a hol bivalyt tartanak — a bivalyok gondozója, ápolója, terelője. A régiségben 1692 óta. — Oklsz. — „Két bialosnak külön-külön pénz fl. 3, buza cub. 4“.

Bocskoros — Barkóság, Nyr. 32:520. — szőlőpásztor.

***Bocsolázni** — Kecskemét régiségéből — beleszédülni a verekedésbe.

***Bojtár** — általánosan — a számadópásztor segítője. Van: öregbojtár, csikósbojtár, gulyásbojtár, juhászbojtár, tinósbojtár, üszösbojtár, kanászbojtár stb. T. S. szerint egy a dunántúli *voydár*ral = ispán. (Nyr. 32:154.) Kossuth Lajos Romagnából közli, mint olasz tájszót: *boitar*io = ökörpásztor (Nyr. 13:563); Miklosich szláv eredetűnek tartja (Nyr. 11:117., vö. Nyr. 17:253 és 37:101.); Grossingernél — I: 120. — bubuleus. Vö. bujtár.

Bojtos — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a bojtár.

Bojtosné — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:237. — bojtárné.

Borjúpásztor — általánosan — a régiségben 1554 óta — Oklsz. — Benedictus Bornyw pastor; 1692. Borjúpásztor stb. — a borjak őrzője.

***Boros kenyér** — Kecskemét régisége — gyógyszer a bevert fejekre, kivált a pástorokéra.

Botos — Balatonmell., Mtsz. — csász, mezőpásztor, mert bottal őriz. T. S. szerint a XVI., XVII. században a bottal terelő marhahajtók, szemben az ostorral terelő ostorosokkal. (Előtanulmányok 178.)

Botos ispán — Barkóság, Nyr. 32:521. — oklevélnélküli, tehát nem iskolázott gazdatiszt.

***Botozás** — XVIII. sz., Bihar m. statutuma 1792. — A pásztor kap elsőízben 12, másodikízben 24 botütést; a nemesugyanazért első-

izben 2 Rfrt, másodízben 4 Rfrtot fizet. Vö. Előtanulmányok 266.

***Boum pastor** — XVIII. század — gulyás.

Böllér — általánosan — közrendből való, nem tanult disznóölő. A régiségben 1469 óta, Oklsz. Beller stb. Sokszor a pásztorendből való.

***Börgyűjtő** — T. S., 1594, Kecskemét. — A régiségben az elhullott állatok bőrével beszámolt a pásztor és a börgyűjtő ezeket szedte össze. „Kék lovat, bitangot adtak, hogy azon járjon a börgyűjtő“, vagyis bitangolva talált, hamuszín lovat.

***Branista** — XVII. század 1630, a fogarasvidéki tanuvallatásban — tilos, tilalmazott értelmében; a szláv „brani“ = tilalmazni, tiltalmazni értelmében; „brana“ = kapu is, lehet tehát kapu őre, védője is. Vö. Előtanulmányok 211.

***Branistér** — XVII. sz. 1636, a fogarasi praeparikációban — csósz, a szláv brani = védeni után. (Vö. Előtanulmányok 197.)

Brégó — Ercsi, Fejér m. Nyr. 26:80. — kiséres. Vö. bregós.

Bregócs — Némédi, Tolna m., Nyr. 32:119, Enying, Nyr. 26:38. — kiséres. Vö. bregós.

Bregós — Gesztesi járás, Komárom m., Mtsz. — öregbéres. Némédin Bregócs, a. m. kiséres. Ilyen értelemben közli R. Prikkel Marián is (Nyr. 26:38.). Vö. bregó, bregócs.

***Bubuleus** — Anonymusnál I. fejezet — gulyás értelmében.

Bucciu — oláhban, Nyr. 37:468. — vágóhídi mészáros.

Budár — Szeged, Mtsz., Kiskunhalas, Nyr. 14:286. — szállópásztor.

Buddog — Jászszág, Nyr. 29:47. — a csósz járásáról: czammog.

Buger — Felsősomogy, Nyr. 8:432. — kaszás tót.

Bujtár — némely helyen; Szeged, 1727. — bojtár.

Büki — Fehér m., Nyr. 26:524. — mezőcsósz.

***Bürgés** — több helyen — a bürge őrzője, tehát birkás.

***Cioban** — juhász, balkáni szó. Az oláh = vlach pásztornak nines hazája, hegyek hátán halad a nyájjal, a merre jó legelő van; a székelységnél „Csobán“.

***Custosequatiæ** — XIII. század H. I. — csikós értelmében, különben ménes őre.

***Custos pecorum** — XI. század — barompásztor vagy őr = gulyás.

Csamangó — Kecskemét, Nyr. 4:284. — kutyapeczér.

***Csapongó** — Bihar, 1792. — a bitang, kóborló, csavargó ember. Vö. bitang ember. Vö. Előtanulmányok 267.

***Csapongó ember** — 1. Bitang ember.

Sehonnai *bitang* ember,
A ki ha kell, halni nem mer,
stb. Petőfi.

Csatás — Székelyföld, Udvarhely m., Háromszék m., Mtsz. — éjjeli csordaőr (a *csata* óre, l. szarvasmarha alatt).

Cserdás — Göcsej, Tsz. Őrség, Nyr. 4:521. — csordás.

***Cserényalja** — Bugacz-Monostor — tagjai: 1. *Számadó*, a cserény feje. 2. *Lakos*, ki a cserény gazdaságát látja el; nem legeltet. 3. *Bujtár*, több: 1-ső, 2-ik, 3-ik, 4-ik ezek között. 4. *Öregbujtár*, alatta az ifjabb bujtárok. 5. *Kisbujtár*, a borjúkat őrzi. A második reggel főzéshez lát.

Csetres — Balatonfüred — pásztorgyerek. Nyr. 37:428.

***Csihész** — T. S. — hivatlan segítő, jöttment. Debreczenben, Nyr. 34:524, béres.

Csikós — általánosan — a lovak őrzője; hajtóeszköze a bot és a karikás. Van: számadó csikós, csikósbojtár, cifra csikós, renyhe csikós. 1384 óta a közrenden gyakori családnév (Oklsz.) „Chykos“.

Csikósbojtár — általánosan — a számadó csikós mellett szolgáló lóőrző.

Csikósné — Hortobágy, T. M. MNy. VIII:237. — a csikós felesége.

***Csikósszervezet** — Kkfélegyháza — 1 számadó, 3 bojtár.

Csirás — Szőlős-Győrök, Somogy m., Nyr. 22:238. — az urasági tehenek gulyása (mert ott az uraság gulyája *csira*, azaz svájcezi tehenekből állott).

Csiszár — Szentes, Nyr. 8:187 és általánosan — marhakereskedő. Gencs, Szatmár m., Mtsz. lótolvaj. Vö. lócsiszár.

Csobán — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22:295, Uzon, Háromszék m., Mtsz.; Tatrangi csángó, Nyr. 2:476; moldvai csángó, Nyr. 30:179. — juhász, az oláh cioban. De jelent edényt is (l. Edény categoria) és Hétfalun, Csík és Udvarhely m., nagy juhászkutyát is. Vö. Csobány.

Csobány — Erdély több helyén — juhász. Vö. csobán, oláhos.

***Csontot zörgővé tenni** — Kecskemét régisége — verekezésben a legyőzöttről: „zörgött a csontja, úgy megverte“.

Csordahajtó — Vép, Vas m., Nyr. 30:446. — az az utcza, a melyen a csordát hajtják.

***Csordapásztor** — T. S. — röviden csordás, teheneket legeltető, estére a helységbetérő pásztor. A régiségben, Oklsz., 1497 óta személynév: Anthonio Chordapazthor. 1596: csordapásztor.

Csordás — általánosan — az estére hazajáró fejős vagy tejelő jószág pásztora, őrzője. A régiségben, Oklsz., 1400 óta személynév: *Chordas*. Az erdélyi Érczhegység mőczainál, Nyr. 34:151. *csurdar*. Grossingernél I:120. boarius seu bubulcus. Vö. *csordós*.

Csordás-gyerek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a csordás segítője.

Csordós — Répczemell., Sopron m., Nyr. 2:518. — *csorduós*. Beó-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:47, csordás.

Csoringár — Szilágy m., Mtsz. — bojtár. (Pungur szerint nem magyar.)

***Csősz** — Kecskemét és általánosan — a pusztán felügyelő, a pusztagazdának alárendelve. A régiségben, Oklsz., 1903 óta Cheuz, Chewz stb.

***Csősz-bíró** — Oklsz. — 1668-ban: „Nagy András, Csőz bíró“. A csőszök felügyelője.

Csukás — Szilágy m. — csikós. Nyr. 7:381.

Csűrbíró — a régiségben, Oklsz. — 1692: Csűrbíró; a gabonaház tisztartója.

***Csűrhés** — szerte — disznópásztor, a ki a helység sertéseit reggel kihajtja, este hazatereli. A csűrhéssel szemben a kondás éven át kint marad.

Csűrhés kanász — Kiskunfélegyháza 1781—1801. évi jegyzőkönyve — a csűrhet hajtó pásztorember.

Csűrös — a régiségben, Oklsz. — 1601 óta személynév is.

Czanga-juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — juhász, *a favesztett anyajuhok pásztora.

Czárán — moldvai csángó, Nyr. 30:179. — munkás; az oláhban țaran = paraszt, földműves.

Czéh — általánosan — az egy foglalkozást űzők társulata. A szabad ipar törvénybe foglalásakor — 1884: XVII. t.-cz. — helyükbe ipartestületek léptek. A czéh rendszeren iparosemberekből állott, de pástorcezéheket is ismerünk 1635, illetve 1649 óta. Vö. Előtanulmányok 188., 192.

Czifra-csikós — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a czifra ménés őrzője.

Czifracsikósné — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:237. — a czifracsikós felesége.

***Czihos** — Udvarhely m. — lólopásban segédkező. *Nyilván ez csiholta a szikrát, hogy a lovak megriadjanak.

***Czimborá** — T. S., Kecskemét, 1837. Nyr. 32:154. — részvényes értelemben. „Fogadták a gazdák a czimborát telelőre is.“ „Czimborá!“ — így szólítja meg az öregebb vagy rangidős pástor a fiatalabbat. (Hortobágy, MNy. VIII:237.)

Czinczár — Kiskunhalas, Zenta, Bács m., Mtsz.; Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — nem tanult, kontr mészáros v. hentes.

***Disznó őrző** — Oklsz., 1505: „Benedikto *Dyzno Eurzew*“ — tehát a sertések őrzője.

Disznópásztor — általánosan — a disznók őrzője. A régiségben 1544 óta — Oklsz. — dizno paztor, 1588: Dyzno paztor. 1692: disznópásztor; kolozsvári glossz.

1577., Nyr. 36:366., dizno paztor; Sz. F. B.: dizno pasztor.

Disznós ember — 1581. Oklsz. — „Ha disznót találnak a tilalmasban és kárt téssen, megfizesse *disznós ember* a hajtópénzzel együtt“, tehát vagy az, a kinek disznaja van, vagy a disznópásztor.

Dodos — Tatrangi csángó, Erdély, Nyr. 2:524. — juhászféle ember gúnyneve.

***Egy bot** — XVIII. század, 1791. Segesvár erdőrendtartása — ily értelemben „ne külön, kisebb nyájakban, hanem *egy bot* alatt = egy pásztor alatt legeljen a marha“; németül: „unter einem Stab“. Vö. Előtanulmányok 297.

***Éjszakás** — Szeged — az a bojtár, a kin az éjjeli őrzés sora van, azaz: az éjjeli őrzésben *soros*.

***Élés** — Kecske-mét, XVII. sz. T. S. — használat értelmében; pusztákat élni, földeket élni.

***Elesküdni** — T. S., Kecske-mét — a tulajdonjogot esküvel bebizonyítani, elesküdté ökrét = megtalálta és esküvel szerezte vissza.

Elkacsmarni — l. kacsmarni.

***Ellető pásztor** — T. S. — a ki a tenyésztést intézte.

***Elletős** — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — az a pásztor, a ki az ellő jószágát kezeli.

Elletős-juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 236. — a ki elleti a birkát.

Előzködő — Barkóság, Nyr. 32:521. — az, a ki szekérrel, lóval mindig elhagyni törekszik az előtte haladót.

***Első bujtár** — Bugacz-Monostor — az, a ki éjjel lóhátról legeltet.

Elszorítani — 1612-ben — az utakat, vagyis: keskenyíteni.

***Eltudni** — T. S., Kecske-mét, 1739. — elbocsátani, eltagadni: „igenis felfogadtuk a gazdát, de úgy, hogy mindenkor eltudhassuk magunk mellől“.

***Építeni** — T. S., Kecske-mét — törvénytelen gyermeket; de földet is megépíteni = berendezni.

***Eques serviens** — XVIII. század — lovas szolgáló.

***Equitantes** — XI. század — lovászok, *equites* is, más helyen Agazones. Az előbbieket a bakonybéli apátság jószágainak és vagyonának 1086-iki összeírásában.

Erdőbíró — Háromszék m., Nyr. 17:137. — a községi erdő felügyelője.

Eszténa bíró — Háromszék m., Mtsz. — a juhfejtő tanya felügyelője. Vö. *bíró*.

***Esztenás** — az a juhász, a ki a juhokat az Esztenában feji.

Esztrengás juhász — Mezőtúr, MNy. VI: 279., Hortobágy, MNy. VIII: 236. — fejős juhász, a ki a juhokat esztrenálja, vagyis az esztrenágába kergetve, megfeji és a tejet feldolgozza. Vö. fejős juhász.

Fabíró — Kisvárd, Szabolcs m. és Etéd, Udvarhely m., Nyr. 17:137., 138. — erdőfelügyelő, fabecslő (Borszörcsök, Veszprém m., Nyr. 17:138.). Vö. *bíró*.

***Falkás pásztor** — T. S. — ki egy gazdának jószágát = falkáját legelteti.

Falu lába — Barkóság, Nyr. 32:521. — a kishíró, a ki a községi végzéseket, a pásztorokét is kidobolta, tehát összejárta a falut.

Falu szabadítás — a régiségben is — vö. Hajtópénz. A „szabadítás“ a legeltetés kezdetéhez kapcsolódik.

Fandi — Erdély és Máramaros, Nyr. 4:284. — kutyapeccér.

***Farkaskéve** — T. S., Kecskemét, XVII. század, Nyr. 32:154. — pennaticum, tulajdonképen pennapénz = írásdíja, vagy bírság; nem világos. Rokon a „farkaspoenitentia“. L. RMK. IV. 341.

Farkpénz — Beő-Sárány, Rábaköz, Nyr. 18:47. — *farkapíz*, borralaló, a melyet a ló- vagy disznókereskedő cselédje a vevőtől az állat hazavezetéseért vagy hajtásáért kap.

***Fejőjuhász** — Kecskemét, Alföldszerte — a ki anyanyáját őrzött, fejt és sajtot készített. L. Nyájajuhász.

***Fejő pakulár** — Márkod, Maros-Torda m. — fejőjuhász, bojtár. Vö. pakulár. *A pakulár ab baculo, tehát: botos.

***Fejős gulyás** — T. S. — ki a szarvasmarha, tehéngulya tejjgazdaságát viszi.

***Fejős juhász** — 1772. Hajdúság és Alföldszerte — a ki fejősnőjét őriz és tejét feldolgozza.

***Fejős pásztor** — T. S. — ki az anyabaromgulyák körül a tejjgazdaságot folytatta.

***Feldgraff** — XVII. század vasvári és fraknoi rend 1668. — a ki a határ rendjét intézte s a pásztorok fölött állott. (1649-ben vasvármegyei pásztorok czéhlevelében: „*mezei gróf*“.) Vö. Előtanulmányok 224.

***Felelő pásztor** — XVII. század 1688. — székely falu törvényében = számadó pásztor.

***Felfogadás** — Kecskemét — a pásztorokról szegődtetés értelmében.

***Felhóhérolni** — Kecskemét régisége — kegyetlenül megverni.

Félnyirtékes gazda — Lz. — az a juhászgazda, a ki a tizenhatodik versen kap egy fejést vagy egy sajtot.

***Fiadzós** — Nagyszalonta — a fiadzó anyadisznók pásztorja.

Fogadott béres — 1577. Kolozsv. glossz., Nyr. 36:130. — mercenarius.

***Fogott bíró** — XVII. század, Gömör m. — köztisztviselőben álló ember, kit vitás esetekben bírói tisztre felkértek.

Formondor — Érsekújvár, Nyr. 26:284. — határbíró, a csőszök felügyelője — a német Vormünder. Vö. Fürmender.

Főkenéz — l. kenéz.

***Főkerülő** — XVII. század — a közönséges kerülőnél rangosabb.

***Fölépiteni** — Vas m., XVII. század — conformálni, azaz: czéhbe tenni. Nádasdy F. utasítása. Vö. Előtanulmányok 192.

***Futamodott legény** — Kecs-kemét régisége — nekibúsult, nekivadult, futóban levő legény.

***Fübér** — Kecs-kemét és általános — a legelő használatáért fizetett pénzösszeg.

Fübiró — Háromszék m., Nyr. 16:137. — az erdei kaszáló-helyek felügyelője. Vö. bíró.

***Fürmender** — Kassa város statutuma 1687 — gyám, a német „Vormünder“ után. Vö. formondor.

***Füvelőhadnagy** — XVI. sz. lólegeltetés rendje — a ki a pányván legelő lovak dolgában ellenőrködött, a praesidiariusok főgyűjtését szabályozta. A rend alapja: egy ló, egy vezeték fű. A vezeték az a kötél, a melynél fogva a lovat vezették; a mai kötőfék. Vö. Előtanulmányok 225.

Gács — Kézdi-Polyán, Csik m., Nyr. 28:46. — juhász. (Talán rokon a *bács*-al.)

***Garabi csikós** — T. S. — ?

***Gazdarend** — Kecs-kemét, 1754, a város régi jegyzőkönyveiből — a gazdák rendtartása.

***Gazdaság** — Vacsárcsi és más helyeken — a gazdák összessége, a kik juhaikat pásztorolásra összeadják.

***Gonasz** — Kohl, Útleírás — kanász. Kohl, nagyon mulatságosan a Gonasz't a *gonosztól* származtatja, azt mondja, hogy a németek ejtik „kanász“-nak s ez rossz.

***Gosztina** — XVII. század — a legeltetésre befogadott idegen jószág; de a vendégül befogadott jószág legeltetéseért való díj is. A szláv *gostina* = vendégségtől így. Fogarasvidéki tanuvallatás 1630. (Cihac II:126, *góština*.) Vö. Előtanulmányok 210. Vö. *gosztinázás*.

***Gosztinázás** — XVII. század, fogarasvidéki tanuvallatás — idegen állatokat legeltetésre díj ellenében felvállalni, tehát vendégül látni. A szláv *Gost-Host* = vendég, *gostina-hostina* vendégség, de lakoma is. Vö. *gosztina*.

Göbölös — T. S., Grossinger I:120 és általános — ki a hízó szarvasmarhát az istállóban gondozza. Sima, Somogy m., Nyr. 19:381, *göbölös*. Vö. sörös.

***Göbölypásztor** — T. S. — hízó szarvasmarhát őrző. Vö. *göbölös*.

***Göbolytartó** — 1712, Kecs-kemét, T. S. — marhakereskedő, ki göbolylyel kereskedett.

Gujásbojtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a szarvasmarha pásztora, a számadógulyás alárendeltje.

***Gulyás** — országszerte — a szarvasmarha pásztora, éven át kint legeltetője; ha a gulyáért ő

a felelős, akkor számadó gulyás. Sok helyen *gujás*nak ejtik. Grossingernél I:120, *gulás*. A régiségben 1588 óta, Oklsz., Gulyas. Hont megyei tótoknál, Nyr. 29:331, *guláš*; az északi szláv nyelvekben magyar elem: *gular*. (H. I., Nyr. 17:303.) Van még a számadó gulyáson kívül: gujásbojtár, bikagujás stb. — *Szervezet* — Kkfélegyh. — 1 számadó gulyás, 1 öregbojtár, 4 bojtár, 1 lakos.

Gyalog szer — Oklsz. — 1683: „Barma nincsen, csak gyalog szerben szolgál az marhátlanság miatt“. — Gyalogszer — Székelység, Mtsz. — gyalog, kézi napszám, a ki végzi, az a *gyalog-szeres*, uo.

***Gyalogszeres** — 1800. — a kinek nincs marhája, napszámosforma, mert gyalogszerrel jár. A régiségben, Oklsz., 1668: Mind gyalogh szeres s mind marhás ember. 1684: marhás és gyalogszeres jobbágy.

***Gyermeképítés** — T. S. — ha a pásztoember törvénytelen gyermeket „épített“, borjút adott a „fattyat vetett lánynak“.

Gyülekezet-gazda — Barkóság, Nyr. 32:522. — tréfás elnevezése a pásztorgazdának.

***Hajdú** — T. S. szerint, Nyr. 22:87. — Bécsben *Heyto*, *Heydo*, die *Haytok*, *Heytok* a XVI. század okmányában *Heydoggen*, Ochsen-treiber, Ochsenknecht helyett; de sokszor szinonym a horvát és

rácز csempészekkel is. A régiségben 1500—1510 óta, Oklsz. Fontos adat az 1514. évi Oklsz.: „Item Statutum est, quod pro Pecudum aut Pecorum conseruacione in terris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum Ciuitatum Regiarum domos seu Casas decetero Campestrales siue Tuguria communi vocabulo *Zallaas*nuncupata tenere aut conseruare possit; vt per hoc malicia *Haydonum* cesset et depereat. Praeterea quod Bubulci wlgari sermone *Haydones* nuncupati etc. 1524: Pastoribus *haydonibus*, qui duxerunt quatuor boues. Ezekből kitünik, hogy a hajduk hivatás szerint jószág-hajtók voltak és mint ilyenek edzett úgy szilaj voltuknál fogva válhattak oly vitézekké, a minőknek közhit és história ismeri.

***Hajtó** — XVII. század. T. S. — marhahajcsár, egy a botossal, német szájon Hejdo, Hejdogg, utóbb többesben Haydoggen és Heyduggen alakra romlott s a magyar mint „Hajdút“ vette vissza. A Székelyföldön Nyr. 25:47., mezőszilvási oláhságnál uo. 37:221. és erdélyi Érczhegység mőczainál uo. 34:252. — mezőőr, határpásztor, a ki a tilosból marhát hajt. Vö. hajdú.

***Hajtóczédula** — Debreczen — a legeltetésre jogosító hatósági bizonyító okmány.

***Hajtogató** — XVII. század, T. S. — a ki a kiszakadozó marhát helyreterelte. Kecske-méten 1673: „juhokat hajtogató“.

***Hajtópénz** — a marhát hajtó pásztor bére, melyet bitangolás-kor megvettek a hajtón ill. pásztoron, p. o. 1581-ben. „Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül, falu szabadítása előtt a tilalmasban behajtja, annak bírsága flor. 1, az *hajtópénz* minden 10 juhtól 1 pénz“. 1715: Peselnek, Kecskemét.

***Hallomást vallani** — Kecskemét régisége — mások elbeszélése után vallani. Vö. Látomást vallani.

***Hamargatni** — T. S. — sürgetni.

Handgrof — T. S. XVI—XVII. század — a magyar marhatőzsérek „honti gróf“-ja, ki a közvetítést vitte s a taksákat beszédte. L. Hontigoróf. T. S. szerint újabban „Hansgraf“.

Hantos — Lipta-Gerge, Nyr. 30:301. — hentes.

Hanycsász — Nagy-Lózs, Sopron m., Nyr. 30:444 — hanysági csász.

***Harmadfűes** — Balatonmell. — a harmadfűre kelő, előhasi juhok pásztorja.

***Háros** — 1800, Marosszék — személy, „marhátlan gyalogszeres pásztor“. A Dunának van Budapest mellett egy „Háros“ szigete. Az oklevélben a *háros* tollhiba *hátos* helyett. Vö. *hátos*. A szó azokra vonatkozik, a kik *hátukon* vitték, hordták fájukat.

***Határbíró** — 1748, Karatna közs., Háromszék m., Nyr. 17:

137, 138. — a ki a határpásztorok, csőszök fölött áll.

***Hátos** — (1800, Marosszék erdővédő javaslata) — azok a gyalogszeres emberek, a kik hátukon viszik ki a száraz ágat, almot az erdőből. Az eredeti oklevélben íráshibából *háros* áll. A „*hátiteher*“ most is érték az erdészeti rendtartásban. MNy. II. 1908. Vö. Előtanulmányok 319.

Hegybíró — Hont m., Nyr. 6:232, több helyen Mtsz. — a szállók felügyelője, a szállócsőszök feje. A szó a szállóhegyről van véve.

Helbőséteni — Ózd, Baranyam., Nyr. 27:478. — állásában megerősíteni „minnyá pásztorot helbősétettek“.

***Helyös embör** — Kecskemét — 1602-ik évi jegyzőkönyv 225. old. „Elsőben vetöttük az 10 f. adoth helyös embörre“ = családos embör, ellentétje a rideg embernek.

Hendzsér — Kecskemét, Nyr. 35:91. — hentes.

Hentellér — néhol, Debreczenben, Nyr. 35:90. — *henteler*; disznóölő hentes, a hentel = disznót öl szóból. A régiségben 1587. — Oklsz. — Quicumque opus lanionum vel mactationis personarum in ordine Henteler vocata exercere voluerit. 1656: Az henteller meszarok keozt.

Hentes — általánosan mőczoknál is, Nyr. 34:253. — disznóölő. A régiségben 1619. — Oklsz. —

„az mészárosok instanciájára az hentes szer, a hova a húst kell felhordani és árulni, az henteseknek legyen helye“ (Debreczen). Itt a hentes szer = hentes sor, a vásáron.

Hentesszer — l. hentes.

***Hevederpénz** — 1635. Gömöri juhászszabadság, a Wesselényi rendjében — a sajton kívül készpénz adó; nyilván a széles bőreveeder — őv a tót opaszok — után, a melyben a pénz számára külön zseb volt és van. Vö. Előtanulmányok 189.

Hidlós — l. hidó.

Hidó — Beret, Abauj m., Nyr. 2:423., Kóvár vid., Ipolyvölgye, Nyr. 16:476., Szihalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — *hidlós*, Göcsej, Tsz., *hidós*. Vas m., Mtsz., ostorosgyerek, a ki a szántásnál a lovat, (Szihalmon az ökröt) hajtja.

Hidós — l. hidó.

***Hitlés** — 1748. Nagy-Bacson falu — eskütétel, eskü alatti vizsgálat. Vö. Előtanulmányok 295.

***Holla** — 1565., Miksa király erdőrendtartásában. A tót Hola. a Holí = meztelentől, a havasoknak a törpefenyő-öv fölötti kopasz része, egyértelmű a Székely Havassal. Legelőterület.

***Honti goróf** — T. S. — a bécsi *Handgróf*, a ki a marha-kereskedést igazgatta. L. Handgraf.

***Hozó** — H.-Hadháza — a bojtár, a ki a kérő által bekért eleiséget kihozza. L. Kérő.

***Hozzá!** — Kecskemét régisége — kiáltás, ha marhatolvajok támadták a pásztorokat; kiáltásra a pásztorok összefutottak és neki-támadtak a tolvajoknak.

Humni — Szeged körül — pásztorszó, annyi mint húnyni, azaz: aludni.

***Hütő** — Szeged-Csöngöle — l. Tejes.

Hüvetér — Pozsony m., MNy. I:378. — szőlőpásztor.

***Idebíró** — 1727. Szemerja falu — a ki máshol lakik és itt is bír. Vö. Bébíró. Vö. Előtanulmányok 278.

***Igazítani** — Vas m., 1649. XVII. század — igazolni. Nádasdy F. utasítása.

***Igazságlevél** — Csongrád, 1799. — pásztorok igazoló irata; a község előljárósága állította ki. Vö. Előtanulmányok 232.

Iház — Nagy-Lózs, Sopron m., Nyr. 30:443., Őrség, Nyr. 4:521. Kállay gyűjt., Tsz. — juhász. A régiségben. — Oklsz. — 1400 óta gyakori személynév: iház.

***Interkapor** — T. S. XVI—XVII. század — tőzsérek szava, mely „Unterkaufert“ jelentett; ennek is díj járt.

***Intés** — Kecskemét régisége — húsz botütés annak a pásztor-nak, a ki kóborolt.

***Iratos szolga** — 1661. A keszthelyi rendtartásban — „a császár iratos szolgálinak“ a legeltetés meg volt engedve: a kik

kilétüket császár iratával bizonyították. Vö. Előtanulmányok 221.

Ispán — általánosan — a gazdaságokfelügyelője. Munkácsi B. szerint, Nyr. 31 : 34. az iráni *špān* szó.

***Isztronga-lik-lábú** — Kiskunhalas — pásztoroknál () lábú ember, a juh-isztronga nyílásáról véve, másképp dongalábú.

Jargaló — 1564. Oklsz. — nyargaló ; lovasszolga.

***Jegyváltás** — T. S. Kecskemét — pásztoroknál jegykendővel és cifra gatyamadzaggal járt.

***Jobagio campestris** — XIII. század — mezei jobbágy, mint pásztor is.

***Jós** — Háromszék m., Nyr. 5 : 37., 28 : 292. — Juhos, Szily Kálmán szerint.

***Jószágos** — Kecskemét, 1673. — tulajdonos értelmében, t. i. az, a kié a jószág. A juhász rendtartás eredeti szövegének 6. pontjában így : „Jószágossént valahakor tapasztaltatik“, a „sént“ lapsus calami *ként* helyett. Vö. Előtanulmányok 368.

***Juhász** — általános — az, a ki a juhot őrzi. Sz. F. B. : juhaaz. 1400. — Oklsz. — Ihaz ; majd Jwhaz, Juhaz stb. A hontmegyei tótoknál. Nyr. 29 : 331. juhás. H. I. szerint magyar elem az északi szláv nyelvekben (Nyr. 17 : 304.) ; Komárom megyében a hosszúszőrű magyar juh őrzője. A Hortobágyon, MNy. VIII : 236. van : számadó juhász, nyáj-, anya-,

czanga-, elletős-, fejős- v. esztren-gás-, magyar juhász ; számadó bojtár és kisbojtár.

Juhászczeh — a régiségben — a juhások társulata (M. Gazd. tört. Sz. IV. 2. 94.).

***Juhászdézsma** — M. Gazd. tört. Sz. IV. 93. — Gömörben, 1606-ban bizonyítva van, hogy a juhások emberemlékezet óta se bárányaik, sem vetésük után nem fizettek ; adtak a kir. dézsmásoknak két sajtot és egy hevedert — opaszok ? — vagy az utóbbi helyett 6 pénzt.

***Juhászrendek** — J. Balatonmell. — az összeszoktatott kategóriák szerint : Kosos, Ürü, Birkás, Harmadfües (előhasi), Toklyós, Bárányos.

***Juhászszabadalom** — M. Gazd. tört. Sz. IV. 92. — „Valaszka Sloboda“ Gömörben, talán 1848-ig. A krasznahorkai és csetneki juhások már 1635-ben alkottak társulatot.

***Juhászszervezet** — Békés — Számadó, Bojtár, Kisbojtár, Ellető, Fejős, Kosos, Bárányos, Ürü, Meddő, Nyájajuhász.

Juhásztat — Debreczen, Nyr. 7 : 329. — megszelídít. Vö. megjuhászik.

Juh-czinozár — Szeged vid., Mtsz. — juh-vágó, juhokkal kereskedő ember.

Juhos — a régiségben, 1341 óta, Oklsz. — az a gazda, a kinek juha van.

***Juhos gazda** — Kecskemét, 1673. évi szabályzat — a kinek juha van. Vö. Előtanulmányok 368.

Juh-pásztor — a régiségben, Bszzs.: yeh pásztor. Ver. 71. Jih pásztor — opilio, vagyis juhász.

***Kacsmarni** — Kiskunhalas, Nyr. 15:142. — elkaparítani, lopni. Ékacsmarni, Halas, Túrkeve, Zala Mtsz. Ua. Szőlás Halason, Mtsz. „Ha húst köllött kacsmarni, ára a Dávid szörnyen kantáros vót“.

***Kaczifántos** — Somogy m. — hetyke, kényes, rátartós; különösen kanászkörről; gyakori, nem is veszik gúnynak. (Baranyában is él. Mtsz.)

***Kalangyász** — 1715. Peselnek falu — az, a ki a kalangyák között, tehát bitangban legeltetve, azokban kárt teszen. Vö. Előtanulmányok 272, 314.

***Kanász** — sok helyen — az a disznópásztor, a ki a tenyésztéshez értett, ezt és különösen a kanokat gondozta. L. Kanos. A kanász szó a régiségben 1141—1161 óta szerepel — Oklsz. — mint személynév is: Kanaz stb. A kanászt évszámra kint őrzi a sertéseket (Hatvan, Nyr. 33:176.). A tótság is átvette (Nyr. 17:444.) Mondóka, Körmenten. Nyr. 2:469.

„A ki minket meggyaláz
Pokuba legyen kanász
Ott se legyen egyebe
Csak e kulí tehene“.

(A pokuba = pokolban).

Kanászbajtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a kanász segítője.

Kanászfattyú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — gyerek-sorban levő disznópásztor.

Kanászgyerek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — gyerek-sorban levő disznópásztor.

***Kanászszervezet** — N.-Szalonta — *Számadó, Bojtárok*: Kanos, Koczás, Súdós, Malaczos, Fiadzós, Kutriczás. — P.-Szt.-Miklós, Bihar — Számadó, Számadóbojtár, Súdós, Koczás, Kanos, Malaczbojtár. — Felső-Tárkány — 1 Számadó, Bojtár, „a mennyi kellett“.

***Kanos** — általánosan — uradal-makban az a pásztor, a ki a sertés-kanokat gondozta.

***Kantáros** — K.-K.-Halas — ügyes, alkalmazkodó legény. Kan-táros bojtár: ügyes bojtár.

***Kappan** — Kecskemét XIX. század eleje — nőtlen juhászok, kik télen kisebb, *kőralakú* sánczok közt tanyáztak (Kada Elek). *Ezek a *kőralakú* sánczok tulajdonképen nyékek.

***Kapusember** — 1748 Karatna község — a ki a tanorok kapuját nyitja. Vö. Előtanulmányok 273.

Kár — Tisza-Dob, Nyr. 19:47., általánosan — a pásztorok nyelvén a jószág kártétele vetésben, vete-ményben. „Kárba van a jószág“ a m. vetésbe ment a jószág s ott kárt okoz; tilosba megy.

***Kárlátni** — 1748 Karatna falu — a kárt ahhoz értő emberekkel megnézetni. Vö. Előtanulmányok 274.

***Káromkodás** — Kecskemét régisége — tilalom alatt volt.

Kártélyozó — Őrség, Vas m. Nyr. 2:472 — az, a ki a mezőn lop, vagy marháját tilosba eresztí, azaz kárt tesz.

Kecskepásztor — Sz. F. B., Ver. 16. — a kecskék őrzője. Vö. kecskés.

***Kecsqués** — XVII. század, általános — a kecskepásztor. Monoron — Nyr. 6:234. — gűnynév, Magyar-Pécskán — Nyr. 5:286. — család-név.

***Kenéz** — a régiségben — pásztoroknál számadó pásztor. Ilyen értelemben használja az Oklsz. 1570: „Kenezius singulos anno soluit tempore stronga vnum agnum et caseum“. Horvátország 1758. törvényében: „knézi domini comissarii“ (Előtanulmányok 285, 316.) A délszlávoknál fejedelem, a tótoknál knáz = pap. A kenéz a szláv szó lágyítása. — Takáts szerint MNy. II. 23, 25. — a vlachus és rutén pásztoroknál állottak. Krajnán (Máramaros m.) 1610-ben van főkenéz. Erdőszáda 1583. évi összeírása felsorol: főkenézt, marhával szolgáló kenézt, gyalogszeres kenézt, henyé kenéz gazdákat, adófizető kenézeket és szolgáló kenézeket.

***Kenyeresgazda** — 1796 Nádudvar, Kunság — a XVIII. században az volt, a kit a gazdák Compossessoratusa a végett választott, hogy a pásztorokat kenyérrel és egyéb étellel ellássa, azt

a gazdától földjeik, vagy az utczák sorrendje szerint beszedje. Volt a gulyához kenyeresgazda, nyájjuhász-kenyeresgazda. Előtanulmányok 382, 383, 384. Vö. pénzesgazda.

***Kenyérsor** — Békés — az öreg Mogyorósi kanász így kezdte: „Mikor *kenyérsorba* bémegyek“ = mikor rajtam a sor stb.

***Kérő** — H.-Hadház — a számadó gulyás, a ki a gazdákat feljárja, hogy eleségadásra sorrend szerint felkérje. L. hozó.

Kerülő — Szentés, Nyr. 10:430 — csósz.

Két-tejesgazda — Lz. — minden renden kétszer kapja a rendes fejést.

***Kéz alá** — általánosan — a jószágot a pásztor őrzése alá adni.

***Kezes** — Hatod, Háromszék m. — jótálló, a kit a juhász állít a községbeli juhosgazdák elé, hogy anyagi biztosítékuk legyen a juhász kezére bízott juhokért.

Kezes csikós — Kkfélegyh. 1750. évi jegyzőkönyvében — „kezes csikós conventio“?

***Kezet beadni** — a közbíráknak; egyezségek ünnepélyes megerősítése, a „mely ellen semmimű törvénybeli remedium, se contradictio, inhibitio, repulsio, se bírókérés, avagy tilalom nem obstálhat“. P. 86. Cs. K. 1623.

Kilakni — Kunszentmárton, Nyr. 3:30. — „kilakik a pusztán“

= állandóan kint él, kint tartózkodik.

Kisbérés — sok helyen — béresgyerek. 1517. Oklsz. Andrea Kysberes.

Kis-bojtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — bojtárgyerek.

***Kisbujtár** — Bugacz — a borjak őrzője; bojtárgyerek.

Kiskondás — Tatrangi csángó, Erdély, Nyr. 2:525. — gúnyneve annak, a ki „mindég betyáros ingbe jár“.

***Koczás** — Pusztaszent-Miklós, Bihar m. — a nőtény disznók pásztora.

Kommenczió — sok helyen — a latin conventio; a pásztoroknál egyezség a fizetés dolgában; sokszorosan a pénzbeli és természetben való fizetést is értik alatta.

Komplár, kompolár — a régi-ségben, Nyr. 35:289., Oklsz. — kompanista, a tőzsérek társgazdája. 1469 Petro Kompolar; 1522 Gregorius Compolar. L. *komplárság*.

***Kompláros** — T. S. — „ügynök“-féle; de leginkább „kompanista“. (Előtanulmányok 178.)

***Komplárság** — T. S. XVI., XVII. század — kompanistaság, tőkések szava, mely a társas vásárlást jelentette, de a föld felvállalóinál is divott. Ilyen értelemben 1667 (Oklsz.) „Farkas Márton komplárságra fordította (Debreczen) város földet“. Vö. Előtanulmányok 178.

Kompolár — l. komplár.

Konász — Marosvásárhely, Nyr. 33:176. — a kanász.

***Koncsorgó** — 1748 Csongrád m. stat. — bitang, csavargó értelmében. (Előtanulmányok 261.)

Kondár — Felső-Nyék, Tolna m. Nyr. 6:274; Bars m. Mtsz. — kondás.

***Kondás** — általánosan — a disznókonda őrzője, a ki nyáron át kint él a jószággal a legelőn és csak ősszel hajtja a helységbe. (Nyr. 33:176. Hatvan vidékéről a kondás szót a csürhész értelmével magyarázza tévesen.) Az oláhban: kondás (Nyr. 17:163.), tótban: kondaš (Nyr. 17:446), rutén: kondás (Nyr. 25:298); mindkettőbe a magyarságból került. Túrkeve, Ecseg pusztán a kondások Gömörből valók voltak; fegyverük a borsodi és hevesi formával azonos balaska. A kondással szemben a csürhész naponta hazahajt.

Kondász — Pápa vid. Tsz.; Csallóköz, Nyr. 1:280. Háromszék m., Nyr. 33:176. — a kondás.

***Korcsolyás** — 1658 Nagybánya a városi statutumban — csószféle ember, a ki a bitangoló marhát behajthatta, a legelőt őrizte. Vö. Előtanulmányok 221.

Kos — Alattya, Jász-Nagy-Kun-Szolnok m., Nyr. 10:143 — juhász gúnyneve; gyermekkorában a többi gyermekkel játszva, fejüket összeütötték s mivel, mint erősebb, minden gyermeket legyőzött, rajta maradt a *kos* név. A kos ökleléséről vététt.

***Kosos** — Debreczen, Jk. Balatonmellék — a kosnyáj pásztor.

Kospásztor — Kkfélegyh.; Mezőtúr, MNy. VI:279. — a ki a kosokat legeltette.

Kospétér — Nagy-Lengyel, Göcsej, Nyr. 10:191. — Hofstetter nevű ember magyarosított neve.

***Kótyavetyés** — T. S. — a ki a marhát árverés útján vette.

Kotyós ember — Gyergyó, Marosszék, Nyr. 34:262. — fuvaros; talán kótyagosságáról így nevezve.

Köpecz — Kalotaszeg, Nyr. 28:426. — kereskedő ember: „oda van köpeczkedni” = marhával kereskedni. A tótból: kupec = kereskedő.

Köpeczkedni — Kalotaszeg, Nyr. 28:426 — marhával kereskedni.

• ***Köszmér** — XVII. század T. S. — marhakereskedő. Debreczenben 1714-ben van 12 köszmér. (Zoltai Nyr. 35:91.) Vö. Előtanulmányok 178. l. kuzsmér is.

***Követés** — 1635: Szatmár m. tanuvallatása. (Előtanulmányok 213.) — „Az nyomást szabadon járhatták; az Krasznán túl az erdő felől követés által járhattak” *szerint, a szabadon járáson kívül valószínűleg soros vagy szerre legelés is.

Krabat — 1548 óta a XVI. században a bécsi királyi és kamarai rendeletekben. T. S., Nyr. 32:87. — Kroát, horvát; horvát

marhahajtó, általánosan hajtó értelemben használják.

Kupecz — több helyen állatkereskedő, pl. lókupecz, disznókupecz. Tót szó.

Kurrencs — Göcsej — csordás. Nyr. 2:474.

Kurta-gulyás — Kiskunhalas, Nyr. 22:142. — 50—60 marha gulyása. Vö. kurtagulya (szarvasmarha alatt).

***Kurtakorcsmárulás** — Keskemét régisége — korhelykedés.

Kuzsmér — Debreczen, Nyr. 35:91. — *köszmér*, uo.; *kuzsmír*, Oklsz. arégiségben, — marhakereskedő, a ki azonban csak kicsinyben kereskedik. 1702 Debreczen: „A kuzsmérokrul vagyon sokszori végezés, ha rajta kapják, a bárány hust tőlük el vehetik”. (Sárosi tótoknál, Nyr. 34:479. kuzsmér = szücs.) Vö. köszmér. *Ez utóbbi tévedés, mert a tót-ságon a szücs = kušřir, ez pedig nyilván a német Kürschner.

Kutricza — Nagyszalonta — alacsony ól, a melyben az anyadisznók fiadzanak.

***Kutriczás** — Nagyszalonta — a fiadzó disznók őrzője.

***Különkenyeres** — 1615 — a Pelsőcz város és Szalócz falu közti perben, fogott bírák ítéletében: az az ember, a ki a maga kenyeren élt, tehát önálló volt. Előtanulmányok 207.

Lábaserdő csősz — Cserhát, Mtsz. — az az erdőcsősz, a ki

csak a védelmi teendők teljesítésével van megbízva.

***Lakos** — Kiskunhalas, Kecske-mét — az a bojtár, a ki a cserényben maradt, vitte a gazdaságot, főzött, beoltotta a tarhót, összegyűjtötte a száraz tőzeget, fejte a teheneket; tisztán tartotta a cserény környékét, de mikor a gulya a cserényhez jött és lehevert, a pásztorok pedig alvásra tértek, a lakos ügyelt a jószágra is. L. Talyigás, Tanyás.

***Lappangtató** — T. S., XVI., XVII. század — marhatolvaj, „marhalappangtató“.

***Látó** — Baja, Nyr. 33:531. T. S., MNy. I:356. — a bécsi „*Beschauer*“, a ki az eladó marhákat megvizsgálta, mielőtt tovább hajthatták; de a látó itt-hon is megvolt s ellenőrző, felügyelő tisztet végzett, mint: húslátó, borlátó, sárlátó, révlátó; (analogonja: malombíró, csűrbíró, czéhbíró, majorbíró, révbíró). A látó szó a *meqlát* = megvizsgál igéből.

***Látomást** vallani — Kecske-mét régisége — mint szemtanu. Vö. Hallomást vallani.

Legeltető pásztor — Sz. F. B., — az, a ki a jószágot legeltette.

***Legény** — Munkácsi — alán elem: juvenis, adolescens stb., a régiségben *legnen*.

***Leváltani** — T. S., Kecske-mét — az akasztófáról a jó juhászt, vagy váltsággal kiszabadítani a jó pásztert.

***Lignatió** — XVII. század — a faizás, a latin *lignum* = fától.

***Lixa** — XII. század — a legalsóbbrendű szolgáló; pásztorokodva is.

***Lóbeli ügy** — Mezőtúr — a lóköltők szava, mikor a törvény-nyel összeütköztek; lóbeli sor is.

***Lócsiszár** — általánosan — lókereskedő. A Kiskunságban Nyr. 3:565., lókinzó, lónyúzó.

***Lódoktor** — általánosan — állatorvos.

***Lófő** — székely szó — a székelyek régi szervezetében a második rend, mely saját lován és saját költségén tartozott a hadbanszolgálni, lehetett hadnagygyá, béke idején székbíróvá. (Előtanulmányok 157.)

Lófőség — 1463, Marosszék — a székelység második rendje, mely saját lován és költségén végezte katonai kötelezettségét. (Előtanulmányok 151, 157.)

Lóhajtó — 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:227. — kocsis értelmében.

***Lóköltő** — általánosan — lótolvaj, de a cselekvés nem megbélyegző, hanem virtus, a lovas nomád eredetet bizonyító elem.

***Lókupecz** — általánosan — lókereskedő.

Lópásztor — Bszzs. — low pastor: lovak őrzője.

Lótanító — a régiségben — a lovat nevelő lovasz. 1623: „Az ló-tanítót gyakran magához hi-

vassa, megfenyegesse, lásson igen jól hozzájuk és tanítsa őket szépen“. 1476 óta, Oklsz., személy-név is: Lothaneytho.

Lótörő — Kopács, Drávamell., Nyr. 16:431, 6:374. — lóherélő; a törésről vagyis herélésről.

Lóval bánó — Oklsz., 1548. — „Lowalbano“ = aki a lovat kezeli.

***Lóval imádkozni** — hiábavaló törekvés.

Lovaslegény — 1265 „jobagiones equestres, qui vulgariter lovaslegen nuncupantur“; lovász. Nyr. 8:551.

***Lovász** — T. S. — lóistálló körül foglalkozó, idomító. Sz. F. B., louasz.

***Lóvá tenni** valakit, — általános — rászedni.

***Lovazón** — 1236: a magyar lovász latinizálása: „terras per Lovazones (Agazones) ablatus. Előtanulmányok 127.

***Lózsian** — Szabolcs — lózsivány = lóköttő.

Magyar juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — az, a ki a magyar juhokat őrzi. A rangsorban hátrább áll; *a birás elébe vág.

***Majorbíró** — 1648. I. Rákóczi György rendje — a majorban az, a mi az udvarbíró az udvarban; sok helyen csűrbíró. Erdély, egyértelmű a számadóval. Oklsz. 1637. I. Szkotár.

***Majoros** — több helyen, a Mtsz. szerint Szirákon, Nógrád

m. — gulyás; de ez a meghatározás alighanem téves, mert majoros rendszeren a juhászok főembere, a ki a fejésre ügyel fel. Így: nyárádmenti székelj juhászok, Maros-Torda m.; Márkod, Maros-Torda m.; Selye, Maros-Torda m.

***Malaczbojtár** — P.-Szent-Miklós, Bihar m. — a malaczok mellett őrködő bojtár.

Malaczos — a régiségben, Oklsz. — a ki a malaczokat gondozza. 1453: Malachwser = Malaczosér; disznók heverő patakja.

Malmot vágni — Kecskemét régisége, XVI., XVII. sz. — verkedéskor az ellenfelet felemelve földhöz vágni. (Nyr. 32:90. Századok, 1907:55.)

Marhabánó — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17:573. — marhagondozó falusi ember, a ki a városi tehenesgazdákhöz reggel este bejár, a városba a teheneket ellátni. A Barkóságban, Nyr. 32:523, marhát gyógyítani tudó ember.

***Marha-gyógyító** — Edvi Illés Pál — állatorvos.

***Marhagyűjtő** — T. S. — a ki a gazdák „tőkéit“ összeszedi és összeszetereli.

Marhakár — Oklsz. — 1683: „Az országnak nagyobb része a török parancsolatjából kimenvén Győrhez, sok ember s marhakárral jövének meg“. Itt a marhaban esett kárt jelenti. Különben országosan rendszeren a marha kártétele.

Marha kuszmir — Debreczen, 1712., Oklsz. — marhakereskedő.

***Marhaloppangtató** — XVI., XVII. század T. S. — marhasikkasztó. Vö. Előtanulmányok 178.

Marhás — Oklsz. — az, a ki nek marhája van. 1467: Andreas Marhas. 1668: Mind gialogh szeres s mind marhás ember. A marhás ember, ha tsak két ökre van is, fizet két kereszt buzát, 16 kévéjével. 1711: A mely rétek vagnak, azokban a marhátlan emberek tartoznak délig kaszálni, a marhás emberek béhordani. A marhás ember fuvarral szolgált; a marhátlan gyalogszerrel, munkával.

***Marhás gazda** — Kecskemét a régiségben — annyi mint vagonos, innen marhásabb = jobb módú, marhátlan = szegény. Vö. *marhás*.

***Marhátlan gazda** — Kecskemét — l. Marhás gazda.

Marhavevő — 1577. kolozsvári glosszák, Nyr. 36:423. — marhavevő.

***Meddő juhász** — Kecskemét — a ki a flavesztett vagy más okból nem tejelő juhokat legeltette; oláhlakta vidéken ez a *meddő pakulár*.

***Meddő pakulár** — Márkod, Maros-Torda m. — juhászbojtár, a ki a meddő juhokat és a bárányokat legelteti. Vö. *pakulár*.

***Megárulni** — 1615. Győr, T. S. — megalkudni értelemben is.

Megjuhászodik — általánosan — megfélemlik, lecsendesedik.

Megkanászodik — Háromszék m., Nyr. 33:176. — a. m. megjuhászodik.

***Meglakni a pusztát** — Kecskemét régisége — a pusztán megmaradni, a helyet megtartani.

Meglátni — T. S., MNy. I:356. — megvizsgálni; innen húslátó, borlátó stb.

Megtézlázní — sok helyen — ökröt járommal (tézslával) ellátni. A régiségben átvitték a kalodával való büntetésre: 1722. — Oklsz. — Borsod m.: „megtézlázták“ a. m. kalodába zárták.

***Megunszolás** — T. S. XVI., XVII. század — tőzsérek szava, úgy látszik a megintés, a melyért asztalpénzt fizettek. Előtanulmányok 178.

***Megváltozni** — T. S. XVI., XVII. század — megváltani értelmében; a tőzsér czéhbe beadta magát, lefizette a körösztpénzt és evvel „megváltozott“.

***Megzőcskölni** — Kecskeméti régiség — agyba-főbe verni, megdöngönyözni, kárt tenni egymásban.

Méneshajtó — Sz. F. B. — menes haito = csikós.

Ménespásztor — általánosan a régiségben — a lovak pásztora, vagyis csikós. Oklsz., 1425: Petrus Menespazthor. 1544: attam az menes pasztornak flor II. Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36:366. menes paztor. 1584: Mynes paztor Pöre János. 1588: Menes

pásztor. 1728: Miskolcz, „Protestál solemniter az Ménés Pásztor arról, hogy Actor Uram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát viselje és nyüghen vesse, mivel hogy idegeny és igen szökő is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna. Debreczenben, XVIII. század elején ménespásztor. (Z. L., M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 2.)

Menős — Sopron (Tud. Gyűjt. 1840.) Nyr. 34:485. — csavargó. (Pásztorok nevezik menősnek.)

Mészár — Oklsz. — 1453: Mezaar (Somogy m., helys.); 1650: „Az henteller meszarok“. A m. mészáros, *a tót *meso* = hús, *mesjar* = mészáros. Henteller = hentes.

Mészáros — általánosan — marhaölő. A régiségben 1405 óta Oklsz. Vö. Mészár.

***Mezei gróf** — Vas m., 1649. — Nádasdy Ferencz utasításában: „marhapásztorok vagy mezei grófok“. Vö. Előtanulmányok 192.

Mezőbíró — sok helyen — a mező felügyelője. Vö. bíró.

Mokány — Lz. — havasi oláh, *innen Mokány ló = havasi fajta.

Monyator — Székelység, Nyr. 4:236., Erdély, Nyr. 23:438., Hatod, Háromszék m., (P. Gy.); *monyator* — Orbán Balázs, Székelyf., (I. 80.) Nyr. 37:92., *munator* Mtsz. — az a juhász, a ki a fejő juhokatafejlíkon át a sztrungába bocsátja. A szó nyilván a latin

Monitor = intő-től ered, mert a juhokat intésre eresztgeti.

Moré — Lz. — a nagy turmát őrző pakulár segítője.

Mulgetor — Lz. — fejő pásztor. *A latin *Mulgere* = fejni szótól ered. Vö. Monyótor.

***Nemtelen** — XVIII. század Csongrád m. statutuma 1799. — a ki nem nemes; kártételkor azt megbotozták, a nemes fizetett. Sz. F. B. szerint: *nemtelen* = paraszt, az ignobilis.

***Nyájajuhász** — 1772. Hajdúság, Kecskemét, Alföld — az a számadó juhász, a ki nem fejős juhot, hanem ürületet vagy meddőt legeltetett, tehát nem fejt, sem sajtot nem készített. Ez legtovább volt nomád. (Előtanulmányok 242.) Vö. nyájjuhász, fejőjuhász.

***Nyájjuhász** — 1750: Kiskunfélegyháza; 1773: Kecskemét; 1796: Nádudvar; Mezőtúr, MNy. VI:279: Hortobágy (T. M.) MNy. VIII:236. — az, a ki több gazda falkájából alakított nyáját legeltet. (Előtanulmányok 382.) Vö. nyájajuhász, számadó juhász.

Nyájkanász — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:236. — számadó disznópásztor, a tenyésztésre szánt disznók, különösen kanok őrzője.

Nyájkondás — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:236. — számadó disznópásztor, a ki éven át kint legelő kondát őriz.

* **Oculált kondás** — Sárospatak, 1719. — a „külföldi“ kondás, kit a makktermés becslésére elhívtak; tehát a kebli kondások közé szemzett. Előtanulmányok 235.

* **Oculatio** — Sárospatak, 1719. — szegődtetés, l. oculált kondás.

* **Opilio** — Anonymus I. fejezet — juhász. Előtanulmányok 118.

* **Orozni** — Kecskemét, a régiségben — ellopni. Vö. orság.

* **Orság** — T. S. Kecskemét — egyértelmű a lopással. Vö. orozni.

* **Ostoros** — általánosan — az ostorral bántó pásztor, rendesen béres gyerek. T. S. szerint a XVI., XVII. században a marhahajtásnál ostorral terelők, szemben a bottal terelő botosokkal. (Előtanulmányok 178.) Vö. ustoros.

* **Oszkotár** — 1633. a kománai összeírás — kondás, disznópásztor, de az Oklsz. szerint juhász is. Az oszkotár szó a szláv *skutár* magyaros alakja. (Előtanulmányok 187.) Vö. oszkotárság, skutar, skutárság, szkotár.

Oszkotárság — 1637. Oklsz. — „Uadnak három oszkotarsagh allya sereg Juhok. Első *oszkotarsagh* alatt vagyon feyeős Juh 226. Meddő eőregh juh 24. Masodik szkotarsagh allya maiorsagh Juh. Eőregh baranyos Juh 78. Ez idej kos barany 35 etc.“. Oszkotárság tehát itt juh pásztortanyát jelent. A szó a szláv skutar, skutárság magyarosítása. Vö. Oszkotár.

Ökör csordás — Kiskunfélegyháza, 1749. évi jegyzőkönyve — az ökörcsorda őrzője.

* **Ökörgulyás** — Kaba — az ökörgulya pásztora.

Ökör pásztor — 1577. Kolozsv. glossz., Nyr. 36:68. — ekewr pastor; Sz. F. B. barō vag̃ *őkör pasztor*; Bszsz. *ekur paztor*; Ver. 14. *őkör pásztor*; a latinságban már Anonymusnál *bubulcus* (Előtanulmányok 117.) ökröket legettető.

Ökörtőzsér — 1557. Oklsz. — „Neque Negociatores vulgari Ser-mone et Hungarico idiomate Ew-kewr Thewzer vocati soliti nunquam ad Officium laniorum se se intromittere et illis vti et gaudere valeant atque possint“ ökrökkel kereskedő, marhakupecz.

Ökrész — Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47., *ökrisz*, Bacsfa, Csallóköz, Nyr. 16:92. — az ökrök pásztora.

Ökrisz — l. ökrész.

Ökrös — Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47. — az ökrök pásztora.

* **Öregbojtár** — Bugacz-Monostor, *öregbujtár* uo. és általánosan — gulyánál, kondánál és ménesnél a bojtárok feje, alárendelve a számadónak. Van tehát öreg csikósbojtár (a ménesnél) és öregbojtár a kondánál és gulyánál.

* **Öregbujtár** — l. öregbojtár.

* **Öreg csikósbojtár** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — a csi-

kósbojtárok feje, alárendelve a számadó csikósnak. Vö. öregbojtár.

***Öreggazda** — Kecskemét — a régiségben az a választott gazda, a ki a pásztorok fölött állott és gondoskodott ellátásukról, gazdáról gazdára szedve be a járulékot. Katholikusok és reformátusok külön-külön. Az öreggazdát a tanács bízta meg a pásztorok fölfogadásával. Vö. tőkegazda, tőkés-gazda.

Öregrend ember — Ege, Udvarhely m., Nyr. 29 : 190. — öreg ember (60 éven túl).

***Őrzető** — Kecskemét — őrizés, ilyen alkalmazásban : „magán őrzető“, megkülönböztetésül a hivatasos pásztorral való őrzéstől. Kis-kunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyvei is említik az „őrzetőt“.

Őrző — moldvai csángó, Nyr. 31 : 85 — őrző-pásztor.

Összehajt — 1632. Oklsz. — „Ha penigh valamelyik Jobagnak any Disznaja ninczen, hogy tizre kelnek, az oly ember massal vagy harmanis eöszue haitiak disznójokat es ugy adnak tizedet de valto penzel nem tartoznak“, itt tehát összehajt = egy kondába verni a disznókat.

Őszvér őrző — Sz. F. B. — eöszuer őrző, az őszvérek pásztora.

Őszvérpásztor — Bszsz : ezuer pastor ; Sz. F. B. : őszuerrel bano — mulio, azaz az őszvér őrzője.

***Pakulár** — Erdély, általános ; Lz. Marosvásárhely, Nyr.

9 : 428 ; Székelyf., Tsz., Nyr. 23 : 483 ; Selye, Maros-Torda m., P. Gy. — juhászbojtár ; oláhosan pakulár a latin baculus = bot-tól, tehát botos, mert bottal őriz. A régiségben 1692 óta Oklsz. (Vö. Előtanulmányok 196.) Márkodon, Maros-Torda m., P. Gy. szerint van fejő pakulár, meddő pakulár és pakulárfiúk. Vö. pakurar.

***Pakulárfiú** — Márkod, Maros-Torda m. — juhászbojtárgyerek ; az oláhosított latin baculus = bot-tól, mert bottal őriz.

Pakurar — Lz. — még oláhosabban *pakurar*u. Uo. a pakulár, l. o.

Paraszt ember — Sz. F. B. — Rusticus, agrestis homo.

***Paraszt tiszt** — 1674. Nagyszöllősi rendtartás — parasztsorból való csősz vagy kerülő. (Előtanulmányok 223.)

***Pascuatio** — XVII. század — legeltetés.

Pásztor — általánosan — a ló, szarvasmarha, disznó, juh stb. őrzője, legeltetője, gondozója. A régiségben 1095 óta Oklsz. 1095 : Aratores in cupan Poscuba zartou Ratun Scelleres *Paztur* Lopu tunc bokon woiadi. 1240 : *Pazthorhata*ra ; 1370 óta személynév. 1522 : Ad terras arabiles Pazthormezeye vocatas. A kolozsvári glosszák szerint Nyr. 36 : 366., pastor, barom paztor, dizno paztor, menes paztor. Miklosich szerint ószlovénben pastyrí, ujszlovénben pastir (Nyr. 11 : 363.). — ***Pásztor** — T. S., Kecskemét — megkülönböz-

tetve: ménespásztor, csikós, gulyás, göbölypásztor, lovász, ökörpásztor, csordapásztor, nyájjuhász, kospásztor, fejős juhász, ellető pásztor, meddő juhász, sztrengahajtó, garabó csikós, bojtár, rideg legény, falkás pásztor, göbölös, kondás, csikós bojtár, szénázó-, szalmázó-legény, marhagyújtó, ökrész, sőrepásztor, sőrész.

Pásztorbíró — 1649. Vas m., Nádasdy Ferencz utasítása (Előtanulmányok 192.) — az első valóságos pásztorczélben annak előjárója.

***Pásztor elé adni** — a lábasjóságot = legeltetés végett reabízni, hogy szemmel, azaz: maga előtt tartsa. (Előtanulmányok 163, 196, 260.)

***Pásztor eleiben adni** — Kraszna m., Statut. 1739., ma is általános — a pásztor *elébe* adni, hogy a rábízott jóság mindég szeme előtt legyen. (Előtanulmányok 260.); pásztor elé adni.

Pásztorember — Kecskemét, XVII. század, T. S., Nyr. 32: 154. — Ménespásztor, Csikós, Gulyás, Göbölypásztor, Lovász, Ökörpásztor, Csordapásztor, Nyájjuhász, Kospásztor, Fejős juhász, Fejős pásztor, Ellető pásztor, Meddő juhász, Sztrengahajtó, Garabó csikós, Bojtár (v. voydár) l. o., Rideg legény, Falkás pásztor, Göbölös, Kondás, Fejős gulyás, Csikósbojtár, Szénázó-, Szalmázó-legény, Marhagyújtó, Ökrész, Sőrepásztor v. Sőrész.

Pásztorkodni — 1692. Oklsz. — őrízni: „szőlőpásztoroknak, mikor pásztorkodnak“.

***Pásztorolás** — a régiségben — a. m. legeltetés. L. pásztorolni.

***Pásztorolni** — a régiségben — legeltetni. 1581. Oklsz. „Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon *pásztoroltatja* vagy rá köti Sz. János napig, 3 girán maradjon“. 1610—1718: Marosszék constitútiója: az határokat... *pásztorolják*; 1744: Csík-Gyergyó és Kászsószék constitútiói: a pásztorok kikelettől hó leestig tartoznak *pásztorolni* a marhát. (Előtanulmányok 218, 261.) 1719: kiknek juhait hagyá *pásztorolni*. (Cantionale Catholicum p. 368., Nyr. 30: 430.) Vö. pásztorolás.

***Pásztorok rendje** — Bugacz, T. M. I. — *Marhánál*: Számadó gujás, Öreg bujtár, Második bujtár, Harmadik bujtár, Kis bujtár, Lakos. *Lónál*: Számadó csikós, Öreg bujtár, Második bujtár, Harmadik, kis csikós bojtár. *Rang szerint*: Gulyás, Csikós, Juhász, Kanász.

***Pásztoros** — 1581. Oklsz. — „Az tilalmasban ha valami barmot találnak, ha *pásztoros* leszen is, behajtsák“. Pásztoros tehát = pásztor. őrizete alatt levő, nem bitang marha.

***Pásztorszervezet** — Kaba — Ökörgulyás, Üszögulyás, Borjúpásztor, Bojtár, Csordás.

***Pénzesgazda** — 1796. Nádudvar a régiségben — a gazdák

választottja, a ki a pásztorok eltartására szánt pénzt beszedte, fizette és elszámolt. (Előtanulmányok 382, 383, 384.) Külön-külön volt a gulyának pénzes gazdája, csikós pénzesgazda. Vö. kenyeresgazda. Alföld.

***Persecutor** — 1794. Előtanulmányok 258. — csendbiztos, hatósági lovastiszt, a ki a közrendre ügyelt.

***Pistor** — 1169. Előtanulmányok 124. — „septem domos pistorum = kenyérsütő, kenyeres.

Pógár embör — Balatonmell., Somogy m. — paraszt földmives. Nyr. 16:477.

Pogonyics — Lz. — marhajajtó kis gyermek. Oláh szó.

***Poszogó** — Kiskunhalas — fingó, a számárháton járó juhász csúfneve: „A poszogó juhászkoma mögülte a Bertalant“ (a szamarat).

Pudar — Dunántúl — pásztor. Nyr. 5:228.

***Puháncs** — Pusztá-Dinnyés-hát, Heves m. — a kisbéres.

***Purzsás** — Debreczen — erdélyi juhos emberek, kik nyájaikkal télire bevonultak, hogy Debreczen körül a takarmány fölöslegét felhasználják. (Fényes Elek M. O. geogr. szótára 1851.)

***Pusztabíró** — Kecskemét, 1829. — széles hatáskörrel bíró város-gazdája, a pusztákon a legnagyobb méltóság; ügyelt a határra, a határdombokra, a legeltetés rendjére, bírságot szabott ki és szedett be, felügyelt a ku-

takra, vályúkra és vedrekre, szárnnyékokra, felvette a *széksőseprés dézmáját*, a „nyalatkodó“ pásztorra hat botütést mérethetett, a pusztázó hadnagyokat és csőszöket utasította.

***Pusztagazda** — Kecskemét, 1821 — a városnak a pusztán való megbízottja.

***Pusztázó** — 1750, Szeged statútuma — lovas mezőőr. (Előtanulmányok 278.) Vö. pusztázó hadnagy.

***Pusztázó hadnagyok** — Kecskemét, 1821. — a biztonság és rend fenntartására hivatott fegyveres lovasok, kik a pusztázó legények fölött rendelkeztek; közvetlenül a pusztabírónak voltak alárendelve. Vö. pusztázó.

***Pusztenmeister** — XVIII. sz., Székesfejérvár, Ditz — a juhászczéhet alkotó külföldi (német) juházmesterek, egygyek a birásokkal. (Előtanulmányok 253.)

***Rác** — T. S. — a török ki-
verése után sok rác pásztor-
kodd az alföldön; ezeknek jellem-
zését úgy adta a magyarság:
„Ebtől szakadt rác pogány“.
(Előtanulmányok 176.)

Raczó — Eger vid. — gúnyo-
san: paraszt. Nyr. 17:477.

Rajtár — lovas; a német Rei-
ter. Nyr. 24:392.

***Rántmester** — T. S., Közös
p. ü. min. levéltár 1619. — annyi
mint a német Rentmeister.

***Rátarti** — Kiskunhalas és általában — a hetyke pásztorról.

Rédeg — Visnye, Somogy m. — nótelen ember. Vö. rideg. Nyr. 17 : 334.

***Regia** — T. S. — 1640. királyi okmány, mely a marhának a vásárra való indítását megengedte. *Salvus conductus*. (Előtanulmányok 181.)

***Rend** — 1719, Kraszna m. statutuma — a ki a bitangoló marhát behajtja; a mai *rendőr* értelmében. (Előtanulmányok 298.)

Renyhecsikós — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 236 — a mezei munka szünetelésekor legelőre kicsapott, heverő kanczák és herélt lovak (azaz a renyheménes) őrzője.

Renyhecsikósné — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 237 — a renyhecsikós felesége.

***Rideg** — Szeged — 1727 decz. 20-iki tanácsülésből: „Determináltatott, hogy az egész városnak lakossai, civisei, sellérjei, jövevényei és *ridegjei* proxime conscribáltassanak“ stb. Reizner J. in litt. és azt gyanítja, hogy időlegesen felfogadott pásztor jelentetett. Herman Ottó szerint tűzhely nélkül valóra vonatkozott, a kinek se telke, se családja, se rendes szolgálata nem volt. (Előtanulmányok 231.) — **Rideg**. Kecskeméten a XVII—XVIII. században rideg, rideg legény, rideg betyár az olyan nótelen, családtalan ember, a ki ifjúságát szolgálatban töltötte és mint mezei

munkás, részes és napszámos él. (Előtanulmányok 363.) Vö. rédeg, rideg adó, rideg ember, rideg betyár, rideg legény.

***Ridegh adó** — Kecskemét — 1660. évi jegyzőkönyv 163. old. : „Faragó János Ridegh adót Tall. 2 Soluit“. Az adónak egy neme, a melyet a *rideg* emberek fizettek. L. rideg.

***Rideg betyár** — Kecskemét, Nyr. 3 : 84, 222; Előtanulmányok 363 — nótelen rideg; azaz ifjúságát szolgálatban töltött, férfikorában nótelen maradt mezei munkás, részes vagy napszámos. A nótelenséget a rideg is jelzi, mert rideg az, a kinek se családja, se telke, se rendes szolgálata nincs, de jelenti a *betyár* szó is, a mely a régiségben = nótelen. Vö. rideg.

***Rideg ember** — 1734, Kecskemét, T. S. : „*ridegh embör*“ — az, a kinek senkije sincs, ridegen él. Ez „jobbágysági jussal nem élhetett“. Vö. rideg.

Rideg gulás — Rábaköz, MTsz. — a gulya őrzője, ellentétben a fejőssel.

***Rideg legény** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — család nélküli ember, a ki ifjúságát szolgálatban töltötte, aztán is nőtlen maradt, nyáron mint mezei munkás és részes, télen mint napszámos tisztességesen megélt. *Rideg legény* az a pásztor is, a ki a *rideg marhát* (l. szarvasmarhacategoria) legeltette. (Előtanulmányok 363.) Kecskemét, 1649. —

Rideg legény 1651. évi jegyzőkönyve 59. oldalán: „*Ridegh legények számtartása*“ stb. Vö. rideg.

***Ridegöl lakni** — 1677, Kecskemét, T. S. — „Pandur Mihály... *ridegöl* is lakott Tóth Mihálynál“. Ridegöl lakni tehát a. m. szegődés nélkül lakni valakinél. Itt a ridegnek az a jelentése, hogy se telke, se háza nem volt, így másnál lakott.

Rikkancs — Göcsej, Nyr. 5: 35; Baranya m., Tsz. — kanász; a rikkantástól. Seregélyesen — Nyr. 10: 189 — tehénpásztort jelent.

***Ringő** — kecskeméti régiség — verekedéskor a „ringőre lerántani“, nyilván a német Ring, Ringen átvitt értelmében, mint verekedés helye is.

***Séda** — T. S., XVI—XVII. század — hajtási tőzsérek szava, a marhahajtásra vonatkozó okmány. A latin Scheda = czédula. PPBod.

***Series-örzés** — 1748, Karatna község (Előtanulmányok 273.) — mikor pásztor nem akadt, 10 ember *seriest alkotott* s egymás után, sorrend szerint pásztorkodott, l. Szerre örzés, szerörzés.

***Skutár** — 1633-iki kománai összeírás (Előtanulmányok 187.) — kondás, disznópásztor; magyarosítva oszkotár. Vö. szkotár.

Skutárság — 1637, OklSz. — „Uadnak három *oszkotarsag allya* seregh Juhok... Második szkotarsagh allya maiorsagh Juh etc.“.

Itt tehát skotárság juhásztanyát jelent; az oláh skutár magyarosítása. Vö. oszkotárság.

Soros — Szeged — az a bojtár, a kin az éjjeli őrzés sora van; l. Északás. — **Soros** — Szatmár m., Nyr. 11: 285 — a kint háló pásztor mellé a gazdák a faluból felváltva mást és mást rendelnek őrrül; a ki sor szerint kimegy, az a soros.

***Sőrepásztor** — T. S. — ki a hizott marhát őrizte. Vö. sörös.

***Sörös** — általánosan — a hízó szarvasmarha őrzője, mert söre = hízó szarvasmarha. Más-ként sőrepásztor és göbölös.

***Subulcus** — Anonymusnál, I. fej. — kanász. (Előtanulmányok 118.)

***Surbankó** — Szeged, de máshol is — siheder gyerek, rendszeren nyájak körül.

***Suttyó bujtár** — Kiskunhalas — újdonsült, tapasztalatlan.

***Südüös** — szerte — a süldők, azaz fiatal és előhasú disznók pásztora.

***Süldős** — l. südüös.

Szabadhajtás — 1603 — a marháé, ki az országból, melyet illeték nem terhelt. (Előtanulmányok 174.)

***Szabad legények** — 1661, Keszthely rendtartása — ha a császár iratosai között legeltettek, évi egy garast fizettek minden öreg marha után. (Előtanulmányok 221.)

***Szájpénz** — Kecske-mét — mint bírságot a város perceptora a kecskeméti Cyprián vásárkor szedte be, a jószág száma szerint.

Szállásadó — Nyr. 8:552 — 1251: „filii jobagionum qui vulgo zalasodov dicuntur“.

***Szalmázó legény** — T. S. — a ki nagy marhaállomány körül a szalmát mint takarmányt vagy almot kezel. Vö. szénázó legény.

***Számadó** — országszerte — a pásztoroknál az, a ki a gazdával szemben felelős és a kezére bízott jószágról számot adni tartozik. Innen: számadó gulyás, csikós, juhász, kondás. Bugacz-Monostoron a számadó a cserény feje. Arad m. oláhjainál sāmāduság = számadóság. Nyr. 17:60. Vö. számadó bojtár; — csikós; — gulyás; — juhász; — kondás; — pásztor.

***Számadó bojtár** — Hortobágy, Pusztaszent-Miklós, Bihar — az első bojtár.

***Számadó csikós** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott ménésért. Vö. számadó.

***Számadó gulyás** — országszerte; *számadó gujás* — sok helyen — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott gulyáért. Vö. számadó.

***Számadó juhász** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott juhnyájért. Mezőtúron — MNy. VII:279 — a nyájjuhász is számadó pásztor. Vö. számadó.

***Számadó kondás** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott kondáért. Vö. számadó.

***Számadó pásztor** — a Királyhágón innen általánosan — az, a kire a gulya, konda, nyáj bízva van, ki arról felel. L. Felelő pásztor. Vö. számadó szolgál.

Számadó szolgál — a régiségben, MNy. II:75, 1576 — „Jo Georgy Captalanban keteth leuele, hogy wgy lakyk az ioszagban, mint *Zamado zolgam*“, az a szolgál, a ki felelt, számot adott a kezére bízott jószágról. Vö. számadó pásztor.

***Szamárhajtó** — Ver. 5. — *Agaso* (asinorum).

***Szamárpásztor** — Bszsz. — agaso. Vö. szamárhajtó.

Számokzkodik — Rimaszombat Nyr. 17:574. — leszámol, pl. a gazda a béressel év végén.

***Szarcsolni (!)** — 1649, Vas m., Nádasdy Ferencz utasítása, Előtanulmányok 195. — e h. sarcsolni.

Szavatos — a régiségben — jótálló. A régiségben: 1239 — Oklsz. — cum expeditore quod dicitur Zuodus; 1468 — uo. — venditores suos wlgo Zowathus; 1769 — Csanád m. statut., Előtanulmányok 264. — „a pásztorok . . . olyan szavatosokra hivatkoznak, a kik ilyenekül nem tekinthetők stb.“. Vö. szavaty.

***Szavaty** — T. S., XVI. század — ilyen alkalmazásban: „A

legtöbb marhát oda hajtották, a honnét a *legtöbb szavaty futamodott* — tehát biztosíték, ajánlat, jó ár, kereslet. Széll Farkas szerint szavaty = szavatos = zuvat (Nyr. 26 : 56). Melich a szavagy, zavagy, zuvat = jogszokás szavakat szláv eredetűnek tartja (Nyr. 27 : 289).

***Szék-disznópásztor** — 1733, Aranyosszék — a székek saját disznópásztora. (Előtanulmányok 236.)

Szekeres — általánosan — pásztor, a ki szekérrel fuvaroz. Az oláhban is megvan: sekiraş. (Nyr. 17 : 62.)

***Szemre hini** — Kecskemét régisége — bíróság elé idézni.

***Szénázó legény** — T. S. — a ki nagy marhaállomány körül a szénát hordja. Vö. szalmázó legény.

***Szerpásztor** — XVII. század az, a ki másokkal sorrendben végezte a pásztorkodást. Vö. *szerről-szerre pásztorolás*.

***Szerről-szerre pásztorolás** — Bereczk, 1802. Előtanulmányok 338. — sorrendben, egymást felváltó pásztorolás. Vö. Szerpásztor, seriesőrzés.

Szкотár — a régiségben — 1637: Oklsz. „Ezekett baranyokat, kecskéket stb, miuel karos vult az baranyozas miatt be haytatni Fogarasban, az Leblekj sieteoş polgarok az *szкотarral* eggywt connumeraltak s nekwnk az mayor biro igy atta szamban“ itt tehát

szкотár = juhász, kecskés. Magyaros alakja oszкотár, a szláv *skutarból*. Vö. Oszкотár, skutar.

***Szolgarend** — 1754, Kecskemét, jegyzőkönyv — a birtoktalan, rendesen bérért szolgáló proletariátus.

***Szón megállani** — 1672, Győr — szándékánál megmaradni, szavát állani.

***Sztrengahajtó** — T. S. — a ki az Esztranganál fejéskor a juhokat a fejőpásztor keze alá terelte. Sztrenga = Esztrenga. (L. Pásztorhajlékok alatt.) Vö. Monyátor.

***Szttrongahajtó** — a sztrengahajtó.

Szúró — Tiszadob — a kisebb vágómarhát, borjút, birkát, sertést, leszúró, ölü mészáros. Nyr. 27 : 45.

Tagpásztor — Királyf., Kisküllő m., Nyr. 33 : 247. — csósz, a ki egy tagot őriz. (*Tag Mtsz.* = egy darabban levő szántóföld, tagosításkor jutott határrész.)

Tahó — Ádánd, Somogy m., Nyr. 28 : 335; Baranya m., Nyr. 14 : 142; a. m. pásztoreMBER, juhász, béres, különben buta.

Tajigás — l. talyigás.

***Taligás** — Debreczen — az, a ki a taligát kezelte. A Hortobágy nomád pásztoraínál a taligás vitte a vonuló nyájak után az eleséget, ő volt a gazda. Úgy, a mint a mozgó állapot megszűnt, a taligás kunyhót kapott,

ott gazdálkodott és gazdálkodik; de a neve ebben az állapotban is és ma is *talyigás*.

***Talyigás** — Hortobágy — „*tajigás*“ az a pásztor, a ki a tanyán gazdálkodik. Kecskeméten „lakos“ a cserényben. A Hortobágyon a nomád pásztorság maradványa, de ott már csak a szó; a taliga használata ott a pásztoroknál megszűnt. Kecskeméten még megvan. A talyigás teendői: főzés, mosogatás, seprés, fejés, vályumosás, dögszállítás, víz húzás és mialatt a pásztorok pihennek, esznek, a jószágra való ügyelés. Idővel bojtár, sőt számadó is válhat belőle. Vö. MNy. VIII: 236 és Előtanulmányok 375. Vö. *Tanyás*.

***Tanyás** — Kiskunhalas — a tanyán gazdálkodó pásztor, ugyanaz, a mi a Hortobágyon a *talyigás*, Kecskeméten a *lakos*. L. azokat.

***Társul bocsátani** — 1672, Győr — társul fogadni.

***Tartás** — a régiségben és általánosan — a pásztornak természetiekben való illetménye, mint kenyér, szalonna, főzelék, só stb.

Tehencsordás — 1750, Kiskunfélegyháza jegyzőkönyv, Hortobágy, MNy. VIII: 236. — a fejőstenenek őrzője.

Tehenes — Csallóköz, Nyr. 16: 140. általánosan — a tehenek őrzője. A régiségben, Oklsz., 1296: Thehuenustelke, 1344: Tehenus-teluk, 1429: Egidio Thehenes.

Tehenész — Gömör m., Torna, Tsz., *tehenész* — Fejér m., Nyr. 10: 188, a tehenek őrzője, gon-
dozója.

Tehenisz — l. tehenész.

Tehénpásztor — Székelyf., Tolna m., Tsz., sok helyen — a tehenek őrzője.

***Termetes kéz** — Kecskemét régisége — erős kéz.

***Tilalomrontók** — 1742, Miskolcz — a kik a tilalmat nem tartják tiszteletben. (Előtanulmányok 282.)

***Tinó gulyás** — Lengyeltóti — a ki az uradalom tinóit őrzi.

Toklyós — Jk., Balatonmell., — egyeszendős bányák vagy birkák őrzője.

***Tollesiszár** — a régiségben — ki a kócsag, daru és egyéb ékes tollal kereskedett.

Tőkegazda — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — az a választott gazda; a kit a közös falkát tartó juhsgazdák maguk közül megbíztak a falka és a juhász felügyeletével. Vö. Tőkés gazda.

***Tőkés gazda** — Bugacz-Monostor, Kecskemét — *tőke gazda*. Mezőtúr, az *öreg gazda*, l. o.

***Tőzsér** — a régiségben, általánosan. (Előtanulmányok 178.) — marhakupecz. 1419 óta, Oklsz., gyakori személynév, pl. 1442: Tewser György. (Nyr. 5: 510.) 1670: Debreczen, Oklsz., *tösir*; a németben Tauscher (Nyr. 24: 410.); az erdélyi Érczhegység

móczainál *tëujer*, pl. *t'ëujer de oi*, de *boi* = juh, ökörkereskedő. (Nyr. 34:318.)

***Tőzsérség** — T. S. — marha-kereskedés is.

Tulkos — a régiségben is — személynév. 1453: Oklsz.; új korban Kémeren, Szilágy m., Nyr. 29:192, juvenos habens.

Ustoros — Fejér m. — ostorogyerek (a béres mellett), hajtó. Nyr. 10:188.

***Üneptörés** — Kecskemét régisége — részeg fővel az ünnepet rontani.

***Ünögulyás** — Kaba — az ünök pásztora. Ünő és Üsző az egy.

***Ürüs** — Jk., Balatonmell. — az ürijuhok pásztora.

***Vákálni** — 1685, Kecskemét — az el nem foglalt nyaralókról.

Vákáncsos — Debreczen, Nyr. 35:93 — erdei kaszálókban lakó, a város fiatal erdőültetvényeit művelő család.

Város csordása — Oklsz. — 1668: Varos Csordasa = a város csordáját legeltető pásztor.

Viae boariae — XVII. sz. — külön utak, a melyeken a barmot vásárra vagy a külföldre, leginkább Bécsbe terelték. (Előtanulmányok 182.)

Vigyázó — 1792, Bihar; (Előtanulmányok 267.) — felügyelő. „A pásztorok aránt kirendeltetendő *vigyázók* hetenként a biráknak jelentést tegyenek, ha . . .

nem tapasztaltak e . . kóborló embereket vagy bitangmarhákat.“

***Vigyázó csikós** — Hortobágy, (Előtanulmányok 376.) — a csődörmenés mellett, állandóan künnlakik.

Zahin — Alföldszerte és Dunántúl általánosan, Mtsz., Kecskemét régiségében is — jómódú vagy dúsgazdag ember. „Némely jómódú *zahin* ember.“ (Hornyik kézirat.) Vaskosat, köpczöset is jelent (Mtsz.). Kecskemét polgárságában a *zahinok* a dúsgazdagok rétege, a „marhás“ gazdák, a kik egész pusztákat béreltek és bírtak, a melyeken saját gulyáik, méneseik és nyájaik legeltek. (Előtanulmányok 363.) Vö. Zahinyos.

Zahinyos — Füzes-Abony — rátartós ember. Nyr. 8:509.

Zendes — Homoródszentmárton, Udvarhely m., Nyr. 25:429 — egy szántó neve, ma *Endes*. A monda szerint a tatárjárás idején az a hely zengett a tábor-szekerektől; innen eredne a név.

Zsellér — a régiségben is — Sz. F. B.: sellyer: inquilinus. 1682-ben — Bars m. — zsellér. (Előtanulmányok 227.) Nyr. 24:403 szerint a német Seldner, Söldner, Einwohner.

Zsitár — Lz.; Háromszék m., Nyr. 25:383; Lozsád, Hunyad m., Nyr. 23:144; Klézse, Moldva, csángó, Nyr. 7:477; Székelyf., Mtsz. — határpásztor, csósz.

Zsózsó — Csallóköz — herélő. Nyr. 1:333.

Pásztortanya.

Abara — Szinyérváralja, Szatmár m., Nyr. 15 : 188. — az *abora* (l. o.).

Ablak — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — vályogból vert, vagy deszkából, téglából épült, tehát már fejlett, újkori kunyhón, pl. a ludashalmi csikóstanyán áll *tokból* (ez a keret) és benne *ablakszemekből* (üveg) vagy *rostélyből*.

Ablakszem — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — az ablaküveg. *Eredetileg hólyag = lantorna, l. a házsorozatban.

Abora — Máramaros m.; Krassó és vid., Mtsz. — *abara* — Szinyérváralja, Nyr. 15 : 188.; *aborha* — Bereg m., Mtsz. — négyoszlopos, emelhető és sülyeszthető tetővel bíró széna- v. takarmánytartó alkotmány.

***Aborha** — Bereg m. északi vid., Mtsz. — = *abora* (l. o.).

Abrakos pincze — 1549, Takáts S., MMy. II : 127. — az a pincze, a hol az abrakosok (l. pásztorság szervezete alatt) számára az élelmicikkeket tartották; másképp kenyeres v. prae-bendás pincze.

Ág — Kecskemét, Kada Elek in litt. 1905 febr. 1. — a szárnyék fala. Szólásban: — Gazduram! elpusztult a szárnyék egyik ága! — Melyik? — A felső ága.

***Ágas** — általánosan — az a villásan végződő fa, a mely a szelement támasztja (l. szelemen);

de jelenti általában a villásan végződő fát, pl. Törökbecsén — Nyr. 9 : 92. — köcsögtartó; gémes kútnál a gémet tartó oszlop.

Ajtó — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 284. — fejlett pásztorkunyhón, van *tokja* (ez a keret), *küszöbe* és *szemöldökfája*, a melyet *Arany* is ismer:

Toldi pedig bément, sötét volt a [házba, Bele vágta fejét a szemöldökfába.

A szemöldökfa hasonlat, mert az ember szemöldöke magasságában van* és alakilag is megfelel.

Aklos — Csallóköz — lóólas. Nyr. 1 : 231.

Akó — Zalaapáti, Malonyay; *akó* — Palóczság, Nyr. 22 : 480. — akol. Zalaapátin az öreg Tüttő szerint „gané az ódala, falábon tető“.

***Akoj** — Bölön; Zalaapáti, Malonyay; Székelyf., Tsz. — akol.

Akol — M. ó., Kecskemét — csak kis részben fedett, télire trágyával és ízikkal körülbástyázott alkotmány, mint: lóakol, baromakol, juhakol és csürheakol.

***Akol** — általánosan — fedett, de fedetlen alkotmány is, lábasjóság tartására. Leginkább *juhakol* formában. Zoltai szerint Fegyverneken, Ondód-pusztá egy részén (Debreczenhez tartozva), a gulya legeltetésén kívül helyet adott a ménesnek is: (M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 4.) A régi-ségben Oklsz. 1095. uilla que uocatur *ocol*; 1240 körül *Nyrocol* (Nyirakol); 1256. *Nyrokol*; 1291.

Okulfenere; 1292. *Okulfenev hath*; 1307. *Nyrokol*; 1317. *Okol*; 1346. *Nyrakal*; 1367. *Akolwcelgh* (Akol-völgy); 1367. *Akaluta* (Akoluta); 1380. *Akalalya*; 1471. Ipsos Equaces conseruasset in tribus conseruatoriis sew angariis wlgo *akol*; 1476. Pro suis pecoribus habitaculum sew custodiam wlgo *akol* vocatum erexisset; 1517. Stacionem equorum vulgari sermone *akol* vocatum; 1520 körül Pecorariis quoque vulgariter *Akol* dictis; 1539. De disponendo *akol* pro equaciis; 1716. marha *akoly*. 1577. — Kolozsvári glossz., Nyr. 36 : 17. — *akol* = ein schaffstal. Sz. F. B.: „gödölye es Barany *akol*“. Miklosich szerint újszlovénben *okol*; rumun: *okol* (Nyr. 11 : 71.). Vö. *akó*, *akoj*, *okaj*, *okoly*, *kollát*. A hortobágy-ludashalmi csikóstanyának is tartozéka az *akol* vagy *kollát*; ennek belső részébe, az úgynevezett *kis kollátba* terelik a lovat, hogy könnyebben megfoghassák.

Állás — általánosan — az a hely, a hol a jószág pihen. 1634. — Oklsz. — Egi hiazat alat vagion Disznok ola, Boriuk ola, Tehenek *állása* eöt riszben. Vö. *hálóatóállás*. (Székelyföldön, Mtsz. állás = csürpadlás.)

***Állítás** — Kiskúnság — öreg Kormos István 87 éves gulyás szerint XIX. század elején a cserény kéthetenként cserélt helyet. A gulya hátul ment s gyalog terelték. A gulyáscserény állításrendje ez volt: Elöl: kocsi a cserénnyel, utána: a taliga, hátul: a gulya. — Pusztaszeren teljes

pásztorcserény állítási és vonulási rendje: ménes, gulya, gúnyás szekér, cserényes szekér taligával, apró lábasjószág. (Előtanulmányok 109.)

***Állófa** — Bugacz-Monostor, Kiskunfélegyháza, Szeged-Csöngöle, Kiskunhalas — a cserény előtt leásott magas, hántott ágas (nyár)-fa; használtak ilyen a csőszök is, a hol tanyát ütöttek; sőt még a 40-es években is a csárdák előtt megvolt az állófa: ehhez kötötte a lovas népség, lovas betyárság hátsólovát; újabb időben az erdővédelem folytán csak hosszú pózna, csücsán csóvának meg hagyott ágakkal. Régi időben *tekintő*. Vö. gólya, őrfá, messzelátó, gulyifa, lókaró, láz.

***Anyaszárnyék** — Karczag, Kaba — a karám verőfényes része; meleg, a juhokat a szél ellen védi. L. Juhászkarám.

Araba — Ázsia — a kétkerekű taliga; orosz telega; magyar taliga.

Arczaljászol — Nagykúnság, Nyr. 3 : 233. — az, a melynek mindkét oldalára lehet lovat állítani (arczczal egymásnak); ellentéte a félszerjászol.

Argal — I. Nyék alatt.

Árnyék — Velencei tó, Fehér m., Szöllősgyörök, Somogy m., Mtsz. — széltől, fagytól védett hely. Székelyföldön és Háromszék m., Mtsz.: félszer, szín. „Béfekütt a tehen az éccakára az árnyék alá, megváltozik az üdő.“ „Ta-

szítsd bé ezt a szekeret az árnyék alá.“

Árnyék alja — Székelység, Mtsz. — félszer, szín.

Aszaló cserény — a régiségben és Keméniesalján, Vas m., Tsz.: cserény = gyümölcszárító. 1597. Oklsz. — „apro azalo *czerenek*“.

***Bacsú** — Karczag — a juhász-kunyhó, a melyben a bács lakik és dolgozik.

***Bak** — sok helyen — czölöp, oszlop; ez tartja pl. juhakolban a sráglákat.

***Bárányketrecz** — Hortobágy — a juhások fejjaklának az a ketrecze, a melyben a bárányokat tartják. Vö. Dranka.

Baromállás — E. J., Hortobágy — ezt a leverte dörgölözőfa jelezi.

Baromélő — Csallóköz; *barom-illő* Naszvad, Komárom m., Mtsz. — legelő.

Baromjászol — 1634, Oklsz. — „Azon Czürös kertben vagion egy hoszu baromiaszol“.

***Baromkert** — Csíkszentmárton — nyék. (Nyr. 34:108. akolnak magyarázza.)

Baromól — már a régiségben, Oklsz. — 1683.: „Három szakasztban valo barom olak“.

***Berszán esztana** — Vacsárcsi, Csik m. — oláhoké. Egy gazdáé, ki juhait vagy maga pásztorolja, vagy bácsokkal pásztoroltatja. Vö. gazdasági esztana, drék esztana.

Salamon Péter, az esztana fejő pásztorának bemondása.

Billegő peczek — sok helyen önműködő készülék az ajtó ki-támasztására.

***Bitangkaró** — Alföld — a pásztorcserény mögött leverte karó, a melyhez a bitangolva talált jószágot kötötték. Vö. bitó. A be-köszöntő szegénylegénység ehhez kötötte lovát.

***Bitó** — Szeged-Csöngöle — l. Bitangkaró.

Bitófa — Kálmánca, Somogy m., Mtsz., Baranya m., Nyr. 6:474 — jelzőoszlop; az Ormány-ságban, Nyr. 7:524., tilalomfa.

Bivalyakol — már 1246—1263 körül — Oklsz.: Byolokol de comitatu Dobica. Zimmermann Werner: Urkundenbuch z. Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. 1892, I., p. 72.

Bogárhátú kunyhó — általános — az olyan, a melynek fonott fedele domború s így a bogár hátára emlékeztet.

***Borjúczüvek** — Bugacz-Monostor — az állófa és cserény közötti téren bevert négy fejes czövek, a melyhez a borjúkat kötötték, míg a tehenet fejték.

Borjúól — a régiségben Oklsz. — 1211: Juxta cuius ripam in loco qui dicitur *Bureuohul* est meta; 1594: *Borjus oll*.

Bujdosó pásztorok — Com. Jan. — „Vagi pastores pascua mutantes, mapalda sive magalda

sua carris circumvehunt“, ez nyilván a cserényköltöztetésre vonatkozik.

***Búrdé** — Alsórákos, Nagy-Küküllő m. — félig földbeásott kunyhó, putri. (Nyr. 34:103.) Háromszék m., Mtsz., viskó, putri, az oláhok *hurubája*.

Butik (budik) — Dunántúl, Nyr. 5:128. — kis kunyhó.

Čatur — l. Sátor.

Čatyr — Almássy, in litt. 1904, VII. 29. — Ázsiában szártoknál a sátor, egyébként palatka.

Cergă — törökben, Alexics, Nyr. 19:408 — csergesátor. Törökből magyarba és oláhba.

Četwer — l. Sátor.

Csárda — vö. *šátor*.

Csavarás — Ludashalom, Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:282. — kolbászalakú szalmatekeres, (körmörűgő) a lovak háta mögött az istállóban.

***Cserény** — Bugacz-Monostor, Kecskemét, Félegyháza, Dorozsma, Szeged, Halas — fedetlen, vesszőből táblásan fonott pásztorlakás, lovaknak való szárnyékkal, melyet a pásztorok még a XIX. század első felében is legelőről-legelőre költöztettek. 1848-on innen lassanként állandóbbá vált, palánkos lett és helyen-közön félfedelet is kapott. (A Hortobágyon nem volt meg, csak a *csirin* szót ismerik. MNy. VIII:282.) Szabatos ősfoglalkozási meghatározása a fent kö-

zölt, egyéb jelentéseit l. a Mtsz.-ban, így: Udvarhely m.-ben szobai kemenceze belső fala, sövénykapu, kis konyhaajtó, vesszőből font kerítés, véka, saroglya, szekéroltal, szikrafogó szabad tűzhelyen, vesszőből font parasztházpadlás, gyümölcszárító stb. Az oláh is átvette (az aszalócserény fogalmat). Nyr. 17:321. — Cserény — belsejében van: Tüzelő, Szógavas, Piskavas, Tüzfogó vas, Favágó tőke, Elesiges láda, Dohán láda, Vizes pad, Nyeregpad, Pócz, Vaszazék, Vaskanál, Főzőkanál, Keverőkanál, Kanáltartó, Késtartó, Sótartó v. Sógurguja, Falakat, Csobojó, Iszák (báránybőr), Átalvető, Sikár (faedényre), Ülőszékek. — *Cserény szerűjén van az: Állófa, Fejőágas, Borjúkaró, Sózó, Kenyeres taliga.

***Cserénykaró** — Bugacz-Monostor — a melyhez a cserény süvénye kötve van.

***Cserénykorc** — Kiskunhalas — a sövényfal fonásának széle.

Cserényköltöztetés — Com. Jan. — már 1643-ban, l. Bujdosó pásztorok. A Szilágyi Benjamin István fordítása szerint: „A bujdosó pásztorok a legelő mezőket megváltoztatván, az őe kalibájokat avagy kunnyójokat taligán hordozzák ide s tova.“

***Cserénysátor** — Bugacz-Monostor — a vándorcserénynek fedett sarka, a melyben a számadó ládája és becsesebb czók-mókja áll.

* **Csikós-kunyhó** — Szeged — bogárhátú. Részei: Ágas, Szelemen, Horogfa, Karczé = korez.

Csikóstanya — Hortobágy, MNy. VIII:282. — a XX. században a csikósok vályogból vert hajléka. Ludashalmon, a Hortobágyon vannak vályogból vert *oldalfalai*, két *vége*, két *tűzfala* (vértelke), *teteje*, *eresze*, *ereszajja*, egyik végéhez ragasztva *szénás bódé*. Ez a csikóstanya kétosztatú; áll *szoba-* és *istállóból*, köztük *fal*, rajta *ajtó* (ennek *tokja* [kerete], *küszöbe* és *szemöldökfája*), *ablaka* (ennek *tokjában* *ablakszeme* vagy *rostély*). A szobában *evőszékek*, *kenyérpócz* és edény állnak. Az istállóban több ágas *duczfa* tartja a csődöröket egymástól elválasztó rudakat, az ú. n. *strájfákat*. *Strájf*-*karikák* lánczán lógnak a strájfák a jászol és duczfa között. *Fonás* az ágasok és strájfák szalmafonása. A *jászol*hoz vagy *zabló*hoz *lánczkarikával* vagy *fék-karikával* kötik az állatot; a jászol előtt *stand* a ló állóhelye. A stand és a fal közötti rész a ló háta mögött a *placz*; a kettő határán *csavarás*, azaz kolbász-alakú szalmatekeres (körömrúg) húzódik végig. A lovak fara fölött csüngő táblás szalmafonat a *porfogó*. *Szerszámfogás* tartja a csikósok szerszámait. A tanya *tetejének* részei belül a *majorpáng*, a *horogfák*, *kakas-ülők*, *folyógerendák* és *szelemen*, kívül a *gerincz*, *szegés* és *koporsó*. A tanya mellett áll az *akol*, a *hagatódeszka* és a *ganédomb*.

Csilsátor — Tömörkény, Szegedi Napló, 1898, III:6. Nyr. 27:222. — vászonsátor. Vö. *Duttyán*.

Csiriny — Bugacz, T. M. I. — mozgó pásztorlakás. Van: Vessző-csiriny, Sövény-csiriny, Deszka-csiriny.

Csirínysátor — Bugacz, T. M. I. — a cserény egyik sarkát fedő deszkázat, mely alatt a számadó ládája és becesebb holmija van.

Csóva — általánosan — ágasfa, csúcsán ágakból csóva; rendszerint tilalomjel. Vö. Csóvás, csóvázott.

Csóvás — a régiségben — csóvával megtilalmazott föld. 1581, Oklsz.: „Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a *csóvás parlagon* pásztoroltatja vagy rá köti sz. János napig, 3 girán maradjon. Minden tilalmasbeli csóvás szénafű vagy parlag ha lészen, de senki semmi bírodalmával rá nem mehet az bírák híre nélkül“. Vö. Csóva.

* **Csóvázott** — Jakab pusztá, Szabadszállás — az ágasfa, csúcsán ágakból csóva. Vö. Csóva.

Csődörös bódé — Hortobágy, (T. M.), MNy. VIII:282. — fafalazatú tetős építmény szobával és istállóval, kanfaros. A csődörök és csikósaik hajléka.

Csöröglő — Sárköz, Tolna m., Nyr. 33:338. — sátorkészítés, fiatal menyecske első lebetegedésekor, átvitt értelemben a keresztelő is.

***Csúcsos sátor** — Simics — két méternyi kört körülfogó, három csúcsban összefutó s ott háncskötéllel összetartott rüdből alakított sátor, kéregtakaróval a kirgizeknél. Közel áll a kabai kontyoskunyhóhoz stb. L. seggenülő.

Csüllik — Karancs vid., Mtsz. — csürlik = csür.

Csűr — általánosan — gabonartartó ház. A régiségben: 1493, Oklsz.: Vnum magnum stabulum wlgo chyr pro conseruendis frugibus. Zarwfath pro chyr. 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:19., *czür vel ystalo*. 1637: Az *czürnek* tetein ket plehes gombos vytorla. 1638: *Czür*, melinek oldala tapasztos ket felől oldalul valo fiokiaval, hei azattiaival és vitorlaival. A németben *Schinre* = bedeckter Ort. (Nyr. 24:158.) *Scheuer.

Csürheakol — Kunszentmiklós — a csürhe hálólhelye, fedett alkotmány.

Csürkert — Háromszék m., Mtsz. — baromudvar.

Csüröskert — Székelyf., Mtsz. — szérű. A régiségben 1634: Oklsz. Az *czüröskertben* vagon eöt abora. 1638: *Cziüröskert*. 1683: Egy mayor haz *csüröskertivel* együtt.

***Czangakarám** — Karczag — a karámnak az a része, a melyben a fiavesztett vagy meddő, nem tejelő juhokat tartják.

***Czap** — Bugacz-Monostor — a keskeny, gyalogösvényszerű

marhajárás; mondás „czapon halad a barom a kútho“.

Czerkó — Nagykunság, Nyr. 2:135, Tisza-Örs, Mtsz. — nádból v. kukoriczaszárból csinált kunyhó.

Czuczálni — Zala m., Nyr. 28:523. — sátorfákat leverni.

***Delelő** — általánosan — legelő gulya, ménes, déli pihenő helye, rendszeren itató is; kérődzőhely.

***Déli szárny** — Nádudvar — a juhászkarám déli szárnya, a melyből a kontyos kunyhó is meg van alkotva.

Dellelő — Balatonmell., Tsz. — a delelő (talán inkább *déllő*).

***Déllő** — sok helyen — közönségesen delelő, a kút körüli hely, a hol gulya, vagy ménes is, itatás után megpihent, a gulya kérődzött.

***Deszka-libitárus** — Hatod, Háromszék m. — Három, kettős, függőleges deszkaheveder közé úgy van befoglalva három deszka, a végein és közepén, hogy mindenik deszka között majdnem egy deszka szélességű köz marad. Vö. *libitárus*.

Disznó akoj — Bölön, Háromszék m., Nyr. 34:104. — *disznózakój*. Oroszfalu, uo. Nyr. 36:326, helyesen disznóakol = sertésöl.

Disznóól — általánosan — a sertések éjjeli nyugvóhelye. A régiségben 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:19, 365–67, *dysnool*, *dizno ol*, *dysno ol*. Sz. F. B. *dizno ool*. 1228: Nyr. 7:415,

meta vadit adhinc ad *gyžnoowl*;
1307: — Oklsz. Meta vulgariter
Gyžnouolfew nuncupata.

Disznópajta — Székelyf. Mtsz.
— sertésöl. — ***Disznópajta** —
Málnás, Háromszék m. — a csűr
oldalsó szakasza. Egymás mellett
kettő áll. Föléjük tető alá apróbb
terményeket raknak.

Disznós ól — Csúza és Bélye,
Baranya m. — sertésöl. Nyr. 18:
93 és 16:134.

***Disztókaram** — Kaba — bo-
gáncsból alkotott körkaram, ka-
puval, három dörgölőfával, kuny-
hóval, melyet sáncz kerített;
sertések számára, igazi praehi-
storikus alkotmány.

Dobogó — általánosan — az
a kis deszkapadolat, a melyre a
juhot fejéskor állítják.

Dom — Almássy in litt., 1904,
VII. 29. — a kirgizeknél ház, de
nomád sátor is, rendesen jurt.
A Dom szláv, ill. latin.

***Dörgölődző fa** — Hajdúság
— a gulyás kunyhója körül be-
vert karók, a melyekhez a jószág
dörgölődzik.

***Dranka** — Hortobágy, (T. M.),
MNY. VIII:282. — négyszögletes
birka- és juhakol, drankákból
építve. „Ott van abba a drankába
a bárán; a *dranka* a tót *Stranka*,
tehát tót elem, alapjában oldal-
rekesz.

***Drék esztena** — Vacsárcsi,
Csik m. — több gazdából álló
társulat esztenája. Vö. *Gazda-
sági esztena*. Salamon Péter az

esztena feje pásztorának bemon-
dása.

Dúcza — Ludashalom, Hor-
tobágy, MNY. VIII:282. — a
csikóstanya istállójában a stráj-
fákat tartó ágasok.

Duttyán — Dugonics: Példa-
beszédek és jeles mondások
könyve, II:4; Szeged vid. tanyai
népnél, Tömörkény, Szegedi Napló
1898. III:6. — vászonból való
sátorponyva; régebben *Csilsátor-
nak* nevezték. (L. Nyr. 27:87,
222.) Arab-törökben *dükian* =
zárt hely; délszlávosan *dutyán*.

Elemőzsiás taliga — M. ó.,
Kecskemét — az, a mi a kenyé-
res taliga.

***Élet** — Székelység — a telek
házastul, udvarostul.

Ellető — Sárospatak, Mátyus-
föld, Bodroghöz. Ónod vid., Bor-
sod m., Székelyf., Nyr. 17:554;
Győr m., Nyr. 25:473; Kecske-
mét, már a régiségben Kecske-
mét 1673. évi szabályzat — az a
védett hely, a hova a juhokat
elléskor vitték. Vö. Fogadtató. (Az
ellető juhoknál, *fiadzó* disznóknál
használatos.)

Eny — Alföld — az a hely,
a mely véd, enyhet ad. Már a
XVI. században előfordul íróknál
(Nyr. 17:11.). Herman Ottó:
Magyar halászat könyve, p. 782.,
„a pumaharcsa tőkében *fa eny-
hében* lakozik“. Vö. *Enyhely*.

***Enyhely** — Az Alföldön, Kun-
szentmiklóson tizenkét nádkévéből
vagy deszkából hároméltre készí-

tett, a szobasarokra emlékeztető mozgó pásztorhajlék; a szárnyének és karámnak (Karczag) az a része, a hová a szél nem juthat; a pásztorok itt tartózkodnak, Pusztá-Bojárón a földbe dugott karókból alakított szélfogó. A pásztorhajlékon kívül enyhely minden olyan a szél, eső, hó, nap heve ellen védő hely, a mely enyhet ád. (Ilyen értelemben általános Mtsz.) L. Simonyi: Nyr. 17:11.; Négyesy: Nyr. 17:203—211. — **Enyhely** — Alföld az az egyszerű alkotmány, a hol a pásztor árnyékot: *enyhet* talál. Innen: faenyhibe, házenyhibe stb.

***Enyhet ád** — Bugacz-Monosztor — a szárnyék a jószágnak, azaz: védő, különösen a széljárás ellen.

Eresz — általánosan — házon a tetőnek a fal elé nyúló része.

Ereszajja — általánosan — ereszalja, vagyis a tető kiugró része alatti védett terület.

***Ernyő** — Szeged-Csöngöle — az isztronga fedett részén.

Estálló — Hetés, Nyr. 2:44; Palócság, Nyr. 22:33, 28:495; Székelyf., Mtsz. — istálló, de néhol pajta, csűr értelmében is.

***Északi szárny** — Nádudvar — a juhászkarám északnak nyúló szárnya; a leghidegebb, itt áll a számár.

Észtēna — Székelyf., Nyr. 22:437. Kozma, már a régiségben, 1620: Ménaság, Mindszent stb. székellyalvak. 1715: Peselnek,

Előtanulmányok 276. Erd. Oktár I:344, moldvai csángó, Nyr. 30:179, Bukovina, Nyr. 6:472. — az a felállítható és szétszedhető, kerítésszerű alkotmány, a melybe a juhokat fejés előtt behajtják s a „fiók“ részen egyenként kieregetve megfejik. Itt készül a sajt is; gyakran itt is hál a juhnyáj. Tót: stena = fal; oláhban *stina*. A magyar esztēna a stena lágyítása. (Kolozs m., Bánfihunyad mellett fekszik Esztāna, Sztāna falu. Nyr. 9:502.) Vö. sztronga, *esztrenga*, *esztina*, *isztina*. — ***Esztēna** — Hatod, Háromszék m. — Hossza és szélessége két-két öl. Magassága egy öl a fedél nélkül, melyháromnegyedölnél nem emelkedik magasabban. Oldalai gyalulatlan deszkából valók, *ágasok* közé szorítva. Fedele vékony deszka. Ajtaja deszkából, hevederekkel van összefoglalva, *sorkon* (*sarok*) forog, vasból készült kilincsesel befelé nyílik. Részei: 1. küszöb, 2. küszöbláb, 3. küszöbláboríték.

***Esztēna berendezései** — Vacsárcsi, Csík m. — üst, káva (sajtforma), sajtruha, sajtnyomó deszka, sajtnyomó kő, ordaszedő kalán, Ótós kalán, Fejővidrek, Savós sētár, ordamérő sētár, 1 kupástól 2 kupásig. 1 kupa = 1½ l., ordafőző üst, kicsi tekenő, kalántartó kosár.

***Eszterága** — Hortobágy — 1. Ösztörű. Mert ez hórihorgas, a gólya is Eszterág.

Eszтина — Kalotaszeg — az *esztēna*. Nyr. 22:437.

***Esztrenga** — általánosan — az a felállítható és szétszedhető kerítésszerű alkotmány, a melybe a juhokat fejés előtt behajtják s a „fiók“ részen egyenkint kieregetve megfejkik. Száldoboson, Udvarhely m., Nyr. 4:93, esztrunga. Karczagon a kunkarámnak része. Általánosan a sajtot készítő juhászoknál az egész alkotmány, a melyben a juhokat tartják. A régiségben 1554 óta szerepel *sztronga* alakban (l. o.). 1619: Oklsz., Esztrenga. Esztrenga az oláh *strunga*. Vö. *esztana, esztina, isztina, isztronga, osztronga, sztena, sztina, sztronga, sztrunga*, továbbá *esztenázni* (juh alatt), *eszténás, sztrengahajtó és sztrongahajtó (pásztorság szervezete alatt)*. Vö. Fejőkarám. — ***Esztrenga** — Márkod, Maros-Torda m. — a fejőkosáron levő hézag, hol a fejni való juhokat kihúzza a fejőpásztor. Vö. Fiók.

***Etető** — Jk. Balatonmell. — a juhakolban „létraszerű, két hosszú durung közt elhelyezett fogakból áll, oly távolságban egymástól, hogy a juh orra beférjen; 6—8 fog után jön egy záp, a fogak vékonyak, hengeresek, a zápok szélesek és laposak. Az etető hosszában van a *válú*, a melybe az abrak, zab jön.“ L. Juhakol.

***Evőszék** — Hortobágy — a vasalóban kerek kivágással a bogrács számára, négylábú, étkezéskor körülüli a pásztorság.

Farhajtásos — Kungyörgy, Hortobágy, MNy. VIII:282. — v.

kanfaros, a csődörösbódé, t. i. széle, hossza egy és nem tűzfalra van építve. (Debreczenben is Mtsz.)

***Fecskerakás** — H.-Hadház — szalmával elegyes sárral való házépítés. Füstifecske technikája.

***Fecskesár** — Berzencze — szalmával vegyített sár, mint építési anyag.

Fecskevakolás — Heves m., 1840, Mtsz. — a falra csak rácsapkodott, de el nem simított vakolat; a fecskefészek ripacsoságáról véve.

***Fejőágas** — Kiskunhalas — egy a Bugacz-Monostoron dívó állófával; az utóbbi helyen az állófa mellett leásott kisebb ágasfa, a melyhez a fejőstehenet fejés közben kötötték.

***Fejőágos** — Bugacz-Monostor — az állófa mellett kisebb ágasfa, a melyhez a fejőstehenet kötötték; az ágak tárgyak akasztására is szolgáltak.

***Fejőakol** — Hortobágy — juhászat, van: Szárnyékja, Silépjé—Žleb (tót elem), Drankája—Stranka (tót elem), Bárányketrecze.

***Fejő karám** — Karczag — a karámnak az a része, a melyben a fejő, telelő birkák vannak, tehát az esztrenga.

***Fejő lik** — Hatod, Háromszék m. — nyílás a kosár libitárusán, a melyen a juhot fejésre kibocsátják. Úgy áll elő, hogy a

libitárus 1—2 fogát kiveszik. Vö. *Kosár és Fiók*.

***Fejőszék** — Hatod, Háromszék m. — 20—25 cm magas, 20—35 cm széles; 35—40 cm hosszú szék. Vö. *Fejőtőke, Ülőtőke*.

***Fejőtőke** — Hatod, Háromszék m. — Vö. *Ülőtőke, Fejőszék*.

Fékkarika — 1. Lánczkarika.

Félszerjászol — Nagykunság, Nyr. 3:233. — az olyan, a melynek csak egyik oldalára lehet lovat állítani, szemben az *arczajászsollal*.

Fészkrétatni — Balatonmell., Somogy m., Nyr. 16:477. — czölöpbeveréskor a czölöpöt a földbe fúrni = fészkelteni.

***Fiadzó** — Somogy m. — a kutricza mellett is; szűkített hely, a hol az emsék fiadzanak; 1. Fiasztó, Kutricza, fiasztógödör, kecz. (A *fiadzó* disznóknál az *ellető* juhoknál használatos, de lényegileg ugyanaz.)

***Fiaskarám** — Karczag — a karámnak kunyhószerű, fedett része, a védelemre szoruló bárányok tanyája; ha nincs bárány, juhászlakás is.

***Fiasztató** — Pusztaszatmíklós, Bihar m., Zilah, Nyr. 28:187., Sárospatak, Mtsz. — kis rekesz az őlban, a hol az emsék fiadzanak. Vö. Fiazdó.

***Fiasztó** — Hortobágy, Pusztaszanda — síralakú gödör, alommal, a melybe az emsék fiadztotak: a honnan a kis malaczkok

nem bírtak kiugrálni, az anyamse igen. L. Fiazdó és fiasztógödör és fogadtató. Ez a gödör-fiasztó messze néz a nomádság multjába.

***Fiasztógödör** — Hortobágy — 1. Fiasztó.

***Fiók** — Karczag, Mezőtúr, MNy. VI:279. — a fejókarámon vagy esztrengán az a kibúvó, a melyen a tejelő juhok kiszorítják, hogy megfejhethő legyen; a *fiók* v. *fióka* mellett kuczorog a fejős juhász és itt fej.

***Fiók szék** — Karczag — a mire a fejő juhász leül, mikor a juhokot feji. Rendesen *lókoponya* volt. Kiáltás: Bujtár! hóczi a széketemet! = lókoponyát. Tréfásan: Hoczide a *lúfejemet*, hadd üjjek rá!

***Fogadtató** — Mezőtúr, MNy. VI:279. — kis zárt ketrecz, a juh-színben, a hová ellés után zárták az anyajuhokot fiával, ha gyenge volt vagy nem akarta szoptatni fiát. Kabán ugyanaz mint *fiasztó*, avval a magyarázattal: „Ebben hever a kocza, hogy a malaczkok szopni tanuljanak“.

Folyógerenda — általánosan — keresztgerenda, pl. a ludashalmi csikóstanya házán, a majorpánkra fektetve.

Fonás — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a csikóstanya istállójában az ágasok és strájfák szalmafonása.

***Fődi ől** — Félegyháza — a cserény mellett malaczkoknak ásva,

benne fődött vaczok és földi öl, messze bevilágít a nomádságba.

***Förgölő** — Udvarhely — fa-
retesz, istállón. Nyr. 31.

***Fűalja** — Karczag — kuko-
riczaszárból készült, kötött párna
= fejalja. Vö. Ülőszék.

Füst — E. I., Kunság — a
kiveszőben levő kerek, hegyes
pásztorkunyhó.

***Füstölő** — Szeged-Csöngöle
— szilárdan épített alkotmány,
alul tüzelővel, feljül füstölőpolczo-
zattal; a gomolyasajt megfüstölé-
sére; van: füstölőszája, szele-
lője és tüzelőlyuka.

***Füstölőszáj** — l. Füstölő.

Ganédomb — Ludashalom,
Hortobágy, MNy. VIII:282. — az
a hely a csikóstanya közelében,
a hol a lóganajat halmozzák.

***Gángó** — Ecseg-pusztá — a
*szolga*fa. Különben kurtítható,
hosszabbítható faszerszám, a bog-
rács akasztására.

Garádjás akol — Heves m.,
Nyr. 27:527. — garáddal, azaz
léczkerítéssel kerített akol; télen
dudvával rakják körül.

Gazdahely — Ádánd, Somogy
m., Nyr. 28:334. — a meghatá-
rozás így szól: „gazdahell: a hun
nagy jószág van“.

***Gazdasági eszténa** — Va-
csárcsi, Csik m. — vö. *Drékeszténa*.

***Gazkötél** — Pusztaszentmik-
lós, Bihar m. — a mivel a boglya-
kunyhón a szalmát megkötik,

hogy a szél el ne vigye. Szalmá-
ból sodorják.

Gerincz — általánosan — a
tető éle.

Gógán — Dánántúl, Székely-
ség, Nyr. 9:525., Mtsz. — vessző-
ból font, sárral betapasztott ké-
mény v. szikrafogó, Udvarhely m.
ugyanilyen a kemencze.

***Gólya** — Ecseg-pusztá, Kun-
ság — ágasfa, öt méterig, a pász-
torkunyhó mellett; arra való volt,
hogy a pásztor a tetejéről a rét-
ségben szemlélhesse a gulyát. L.
Állófa, messzelátó. A földművelés-
ben emelő, a melylyel szénát, szal-
mát raknak a kazalra. (Érmel-
lék, Nyr. 29:334., Heves m. Nyr.
27:524.)

Góré — általánosan — napra-
forgószárból vagy léczből tákolt,
olykor szalmával fedett kunyhó
csósznek, kukoriczának. Felső-
Csallóközön (Nyr. 8:333.) = göré.
A régiségben, 1587. Oklsz.: „Az
goreban wagion egy aztal“.

Gödölyeakol — Szily, Nyr.
18:33. — kecskeistálló, a mely-
ben gödölyék vannak.

***Gugyecz** — Peszér-Adacs —
melléképület, a putri alaprajza
szerint építve és a földbe beásva;
néha sertésól, néha majorság
ketrecze; de téhenistálló is. Min-
denesetre ősi építmény. L. Gur-
gyecz, gugyész, gurda, gurgyal,
gurgyi, kotyecz, gurdon, gurgyesz,
gurgyal.

Gugyész — Ádánd, Somogy m.,
Nyr. 28:333. — kis számáristálló,

Budapesti Hirlap XI:133. (Nyr. 22:233.) „a konvenziós marhák szintén földbe vajt sötét gügye-szekben voltak elhelyezve“. L. Gugyecz.

Gugyolló — Félegyháza — kunyhó. Nyr. 4:559.

Gulaakó — Somogym. — gulya-akol, azaz tehénistálló. Nyr. 11:40.

Guliba — általánosan — kis kunyhó. Nyr. 20:19., így szár-masztatja: gu[n]yhó + gal[y]iba. Is-meri Zarka Maximáiban 1807. (Nyr. 15:285.)

Gulyás kunyhó — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:282. — fából szegeznek össze vagy vályogból verik.

Gulyástanya — Hortobágy, (T. M.), MNy. VIII:282.

Gulyi fa — Heves m., 1840., Mtsz. — kukoriczacsósz ágasfája, a melyre felhágva, az egész föl-det áttekinti.

***Gúnyapad** — Bugacz-Monos-tor — deszkapad a cserény be-járó oldalán, a gúnya helye.

***Gúnyaszárító** — Bocsár — „így is nevezik az állófát“ ez té-vedés, mert ez a fejőágasra vo-natkozik.

Gunyhó — Palócság — kunyhó. Nyr. 22:35.

Gurda — a régiségben — gur-gustiolum, a mai *gurgyecz*, azaz a putri, alaprajza szerint a földbe be-ásott pásztorhajlék. 1516: Oklsz. In prefata domo subulci *Gworda*

appellata. In domo *Gurda* vocata. Vö. Gugyecz.

Gurdon — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19:190. — szalmakazal aljáb-an hagyott üreg szerszámok számára. Rokonhangzású és alaki-lag is rokon a gurdával.

Gurgyal — Cz. F., Nyr. 26:154. — alacsony kunyhó (a mely-ben csak gurnyadva, görnyedve lehet járni). Vö. Gugyecz.

***Gurgyecz** — Tisza-Duna közén — részben a földbeásott őskunyhó. L. Gurda. Gugyecz, nyilván a *gur-gustum*.

Gurgyesz — Székesfehérvár, Mtsz. — viskó, rozszant ház; de lehet az is, hogy a gugyecz.

Gurgyi — Hatvan vid., Nyr. 25:575. — kerített hely a takar-mányszámára; helyesen a *gugyecz* volna.

Gurnyó — Gerencsér palócz, Nyitra vid. — kunyhó. Nyr. 33:461.

Gutyesz — Vaál, Fejér m., Nyr. 18:573. — a *gugyecz* (a Nyr. ugyan *kunyhónak* mondja, de pon-tos definitiója *gugyecz* lehet). Szarvas Gábor kutya = ku-tyácska = kunyhóból vezeti le a szerb analogiával: čamac = csó-nak, magyarosítva: csámesz; *kut-jicza* = kunyhócska, magyarosítva kutyesz = gutyecz. (Nyr. 18:567.) Vö. Gugyecz.

***Gyalogsári** — Hortobágy — az ösztörű.

***Gyalogszék** — Hortobágy, T. M. I. — alacsony négylábú székek

a vasalóban az étkező pásztorok számára. A régiségben 1566 — Oklsz. — „Harom galogh zek“.

Gyepű — általánosan, l. dr. Sebestyén, Ny. 28 : 466. — sövénykerítés, *nem elég, mert gyep-sáncz, előtér stb. is.

Hágató deszka — ált. — a csikóstanya közelében az az alkalmatosság, hogy a csödör a kan-czával szembenállva a deszka által elválasztva annál inkább tűzbe jőjjön és hágjon.

Hágó — Kupa in litt. 1904 szept. 10 — a *veremház* (l. o.) lejárata.

Hajzás — Kapnik, vö. Nyr. 2 : 183, Szolnok-Doboka m., MTsz. — épületfedél.

Hálás — Szilágyság, Nyr. 9 : 477. — a marha éjjeli nyugvóhelye.

***Hálató állás** — Hortobágy — az a hely, a hol a gulya éjen át pihen.

***Hamvas** — Túrkeve — régi formájú, kerített, tapasztott sütő-főző alkotmány, két kemenczével és négy katlannal. A boglyakemenczék kupolaalakúak. De az Alföldön durva *lepedő* is, a melybe a fűtésre szolgáló szalmát kötik (Mtsz.).

Hasovány — Göcsej, Nyr. 2 : 437. — hasogatott fából készült kerítés.

Hatszögletű sátor — Huc et Gabet — a si-fanok vagy keleti tibetiek vékony vászonsátra, belső támasz nélkül. Alsó hat sarkát a

földhöz czövekelik, a fedélrész kötelekkel feszítik ki; a sátortól kis távolságra rudakra rakva és a földhöz karikákkal erősítve. A tibeti nomádoknak ez a fekete sátra (Przewalskij: Schwarzes Zelt) óriási, magas lábakon mozdatlanul álló pókra emlékeztet. A sátor helyét 4—5 láb magas fallal kerítik körül. Vö. Négyszögletű sátor.

Héba — Szent-Gál, Veszprém m., Nyr. 2 : 185. — a padlása (ab: a hiúba).

Hevertető — Ormányság, Baranya m., Nyr. 9 : 285. — disznó-hevertető, azaz fertő.

Hid — Munkácsi — alán elem: pons. Innen az ól és istálló *hídlása* (?)

Hidas — Dunántúl általánosan, Gömör és Nógrád m., Nyr. 5 : 181., 7 : 139., 19 : 381., 17 : 46., 22 : 479. és Mtsz. — gerendákkal padlózott disznóól, hogy tisztogatni lehessen. A régiségben 1584 — Oklsz. — „az *hydasban* hyzlalnak disznót ötöth“. 1597 — uo. — hízlaló *hidas*. 1750 — Wagner Phraseologia, Nyr. 22 : 505. — Egyéb jelentése hídbér, komp, hídhajó (MNy. I : 464.). Vö. *Hídlás*.

***Hídlás** — Hortobágy — a juhkarám fiókjában arra szolgáló deszka, hogy a juh fejéskor azon álljon, általánosan gerendákkal padlózott alkotmány, hogy lovat és tehenet istállóban tisztogatni lehessen (Mtsz.). Vö. *Hidas*.

Hiú — általánosan — padlás. Vö. *Héba*.

Hizló ól — Ádámos, Kis-Küküllő m., Nyr. 33. Hídvég, Háromszék m., Nyr. 34 : 105. — disznóhízlaló ól.

Hízó — Rimaszombat, Gömör m., Buzita, Abauj m. Mtsz. — disznóhízlaló hely.

Hízó pajta — Székelyf., Tsz. — disznóhízlaló pajta.

Hodály — Somogy m. és Alföldszerte — juhtartásra alkalmas akol. Az oláhban odae. Nyr. 30 : 180. Szinnyei szerint török > magyar > szláv > oláh. Nyr. 23 : 6. Balassa szerint törökből szláv és oláhba, innen magyarba került. Nyr. 23 : 130.

***Horogfa** — Szeged-Csöngöle, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a csikóskunyhón az, a mely a fedél formáját határozza meg (olló). L. Rakfa.

Huruba — Székelyf., Nyr. 2 : 427., Nagybánya, Szatmár m., Nyr. 23 : 57., Zilah, Nyr. 28 : 187., Erdély Mtsz., moldvai csángóknál: *hurba* (Mtsz.) — putri részben a földbe ásva, tót szó: hrob = sírgödör.

Istálló — általánosan — a lábasjóság, ló, tehén, ökör éjjeli hajléka; Ludashalmon (MNy. VIII : 282.) a csikóstanya egyik szobája, a hol a lovakat tartják. Az erdélyi Érczhegység mőczainál — Nyr. 34 : 255. — csak a lóistállót nevezik *istalău*-nak, a többi marháét *pořată*-nak. — A régiségben, 1291: — Oklsz. — *Stabulum* eiusdem quod *Stallo* vulgariter nun-

cupatur; 1352: *Stallou*; 1545: *Estallo*; 1594: *istallo*; 1637: Suppal fedett *istallo*. Különböben semmi kétség, hogy magyar lágyítással a *Stabulum*-tól ered éppen úgy, mint a német *Stall*.

Iszling — Arács, Zala m.; Fertőmell., Mtsz.; Némedi, Tolna m., Nyr. 23 : 119 — kis rekesz, faskamra, tyúkök. Rokont az izikkel.

***Isztina** — Erdély, havasok, Kalotaszeg, Nyr. 22 : 437. — juhász-kunyhó, az oláh *Stina*. A szókezedet lágyítása megfelel a magyar nyelv szellemének. Az eredet nyilván tót: *stena* = fal. Vö. Esztena. L. Iztina.

***Isztronga** — Szeged-Csöngöle — fejkarám; van: fejője = fiók, hídlása. Vö. Esztronga, Sztronga.

Itató tanya — a régiségben — folyó mentén az a hely, a hol a jószágot itatják. 1589: — Oklsz. — „Az eggyk *itato toniara* az bwdös uyz rea zoretotta uolna az halat“.

***Izik** — 1353-ban — spelunca, vulgo Izikuk; nyilván többes számban; maga az építmény részben a földbe vájta mai „verem“ lehetett, mely még ma is sokszorosan eleségtartó kamra; de cseléd-lakás is. Vö. Iszling.

***Iztina** — Márkod, Maros-Torda m. — a hol a juhokat fejkik. Vö. Fejőkosár.

Jászó — Székelység, Nyr. 2 : 427. — jászol.

***Jászol** — Bugacz-Monostor és általánosan — létraszerű és vá-

lyús etető alkotmány a lúszárnyékban, a lovak számára. Vö. nyári jászol, zabló.

Jászú — Veszprém m., Nyr. 5 : 470.; Pannonhalma, Nyr. 12 : 187.; Palóczság, Nyr. 22 : 75. — jászol.

***Juhakol** — sok helyen — a kizárólag juhoknak épített, terjedelmes, fedeles akol, belül *sráglákkal* van rekesztékekre felosztva, a melyeket *bakok* tartanak. L. Etető.

***Juhászkarám** — Kaba — egy a hajdúsági szárnyékkal: mellette tapasztott kunyhó; részek: tüzelőszárnyék, meddőszárnyék, anyaszárnyék, számár helye. Vö. Karám.

Juhkarám — Ugocsa m., Nyr. 15 : 574. — l. karám.

Juhoda — Szendrő, Borsod m., Nyr. 11 : 236., 16 : 35. — juhodály, vagyis juhakol.

Juhól — a régiségben, 1208—1359. Oklsz.; Bszsz. — a mai juhakol.

Juhszállás — 1588., Oklsz. — „az reghi *jwh szallasok*“ — a mai juhakol.

Juhszin — Csallóköz, Nyr. 15 : 279.; Mezőtúr, MNy. VI : 279. — juhakol.

Jurt — Ázsia nomádjainál — nemezsátor; visszatükröződik a dunántúli nagyon ritka *tatárház* alkotmányában, melynek félkörű előcsarnoka jurtszerű.

Kaiba — Háromszék m., Mtsz. — kaliba.

Kajiba v. kajba — Zilah, Nyr. 28 : 187. — pásztorkunyhó.

Kakasülő — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a csikóstanya tetején az ollókötések.

Kalabina — Rimaszombat, Nyr. 5 : 272., 182. — sátor és sátorfa. (Gömör m. ekelő.)

Kaliba — sok helyen — kunyhó. A régiségben, 1496: — Oklsz. — Aut in silua aut extra siluam edificasset sibj thabernaculum wigo *kalyba*. 1577, Kolozsvári glossz. — Nyr. 36 : 261. — kaliba, koliba. *Málnásfürdő — a sztinán kívül két ágásra támaszkodó fél szalmafedél.

Kalodafa — Nyitrai palócz, Nyr. 28 : 496., Balatonmell., Székelyf., Mtsz. (és Nyr. 27 : 224.) — a szalmatetőt átfogó kettős lécz. (Kresznerics szótárába Nyr. i. h. szerint bejegyezte egy röjtöki [Sopron m.] ember, hogy házon és kazalon van k.).

Kamó — Tolmács, Nógrád m., Nyr. 16 : 46. — ágbog, ágasfa. *Gamó, gajmó.

Kandi — Győr és Veszprém m., Nyr. 35 : 434. — az istállóban kerékjászol; de kútkávaalakú takarmánytartó is. (Vö. Nyr. 12 : 527.)

Kanfaros — Kungyörgy, Hortobágy, MNy. VIII : 282 — a kungyörgyi csődörösbódé előre lecsapott fedele. Vö. Kanfarú.

***Kanfarú** — H.-Hadház — a ház előre lecsapott fedele. Vö. Kanfaros, Farhajtásos.

Kappantanya — Kecske-mét, Kada Elek in litt. — a nőtlen juhászok, ú. n. „kappanak“, Kecske-méten a XIX. sz. elején kör-alakú sánczokban tanyáztak, a melyeknek bejáratával szemben putri volt; az egész tanya tehát *putri, nyékkal*. (Vö. H. O. MNy. I:25.)

***Karám** — Karczag, Nádudvar, Pusztaszentmiklós, Túrkeve, Ecsegepuszta és sok helyen — kerítés, a melyben a jószág éjen át tartózkodik. A tót Kram és Chram. Arégiségben 1737: Oklsz., Szeged, azt is mondván, hogy akár ízrül izre az *karámbul* kihányná fatensnek marháját. Az osztrák-bajorban is megvan: *kramm* = ein kleines Behältniss bei Bergbauen und Schmelzhütten zum aufbewahren der Gerätschaften (Nyr. 24:297.). Ilyen értelemben, Lz.: szénégetők kunyhója. Ösfoglalkozási értelmében véve Pusztaszentmiklóson, Bihar m., izikből van kerítésszerűen, szilárdan rakva; vastag, embermagasságú, az egyik sarkon tágas kapu. Túrkeve, Ecsegepusztán tulajdonképpen szárnyék a juhok számára, három szárnyú, nádból, korczra kötött alkotmány, mely a nyáját a szél ellen védi. A karczagi juhászkarám nádból való, részei: Napkeleti szárnyék, reggeli nap felé; Anyaszárnyékja, a széltől védett rész; Mátraszárnyékja, a Mátra szelének kitéve; Fiaskarám, fedett, kunyhószerű; Czangakarám, fiavesztett és meddő anyajuhok helye; Fejőkarám, a melyben a fejő, tejelő

birkák vannak. A nádudvari juhászkarám részei: Északi-, déli-, keleti-, nyugoti-szárnnya, a déliből a kontyos kunyhó is megvan alkotva. Juhászkarám van említve Borsod m. (Nyr. 16:35.), Ugocsa m. (Nyr. 15:574.), gulya és ménés számára. Tokaj-Hegyalja (Nyr. 24:48.) és Borsod m. (i. h.). Kecske-méten a *karám* szót nem ismerik. Mezőtúron (MNy. VI:279.) és a Hortobágyon nádból verik (MNy. VIII:282.), utóbbi helyen *N*, , alakú, de van *körkarám* is (Peszér-Adacson). Az irodalomban használja Szenvey (Messzinai hölgy 154.; Nyr. 24:475.) és Tompa (uo.). Vö. Juhászkarám, karán, körkarám, léczkár, korlát, léczka, lésza, lészka, kosár, mapalia.

Karán — Szatmár vid., Visk, Máramaros m., Mtsz. — karám. (Tsz. szerint disznóól.)

***Karczé** — Szeged — *karczél*. Uo. Nyr. 1:425., a *korcz*. Kun-Dorozsma.

***Katlan** — Alföldszerte — tapasztott boglyaalakú tűzhely felül nagy lyuk, a bogrács elhelyezése, oldalt három vagy négy ívesnyílás a tüzelésre.

***Katrocz** — Somogy — ketrecz.

Katroczsráglya — Jk., Balatonmell. — a juhakolban külön rekeszték a fiavesztett juh számára, hogy más bárányt elfogadjon.

Kecskeakol — Sz. F. B. — keczke akol = caprile.

Kecskeistálló — Ver. 16. — caprile.

Kecz — általánosan — rekesz, elkerített hely. Hajdu, Szabolcs m., Mtsz.; Szatmár m., Nyr. 10: 430., 18: 187., 281.; Bodroghöz, Nyr. 17: 554.; Tiszadob, Nyr. 20: 285. disznófiadztató rekesz; Fekete-patak, Ugocsa m., Nyr. 34: 382. szénatartó az istállóban; Somogy m. Nyr. 9: 283: borjuketrecz.

Keczes ól — Somogy m., Nyr. 10: 430. — az a disznóól, a melyben több *kecz* van.

***Keleti szárnya** — Nádudvar — a juhászkarámnak a keletnek néző szárnya.

***Kenyeres polcz** — Túrkeve, Ecsepuszta — a kontyoskunyhóban deszkapolcz, a melyen a kenyeret tartják.

***Kenyeres taliga** — Bugacz-Monostor — a cserényhez tartozó födeles eleségtartó taliga, a közönséges földentlőtől megkülönböztetve. Vonulásnál a cserényes szekér után van kötve. L. Előtanulmányok p. 105.

Kerítés — l. Kert.

Kert — Munkácsi — alán elem: septunn, septimentum, hortus, általában kerített hely. Úgy látszik, hogy a kecskeméti kert a legelővel kapcsolatban a septunnra vág.

***Kétosztatu** — általánosan — az olyan ház, tanya, lakóhely, a melynek két külön lakosztálya van.

Kibitke — Simics — a kirgizek csúcsos kéregkunyhója; jó

rajzat. L. Stephen Sommier „Un estate Siberia“ Firenze, 1885. p. 518, 519.

Kigyóverem — Túrkeve, Kupa Á. in litt., 1904. IX. 10. — dombhátakba vájt, szabálytalan, néha köralakú, nem mély, magtárul szolgáló verem; a nyúlveremmel együtt a legősibb formának látszik. Vö. Kútverem.

Kiháló — Székelység — éjjeli szállás marhalegeltetéskor. Nyr. 2: 470.

Kis kollát — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII: 282. — rekesz az akolban = kollátban.

Kitámasztani — általánosan — billegő peczekkel az ajtót, hogy nyitva maradjon.

***Kitámasztó** — Hortobágy — bevert, felül beróvottzövekben, kereszttszegen forgó peczek, egyenetlen súlyozással, úgy hogy a vékonyabb = könnyebb vég fenáll. Ajtónyitáskor ennek alsó széle megbillenti a peczket, a mely — visszaesve — kitámasztja az ajtót. Kunyhón, vasalón dívik.

Kócsin — Lozsád, Hunyad m. — ól, istálló. Nyr. 23: 96, 200.

Kojiba — Abauj m. — kalyiba, azaz kunyhó. Nyr. 33: 23.

Kóléca — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 324. — a ház oldalához ragasztott kis szín.

***Koliba** — Moldvai csángók — kunyhó. Nyr. 31: 84.

***Kollát** — Hortobágy, Ludashalom, MNy. VIII: 282. — vastag

rudakból való korlát, mely a vasalót a marhák dörgölődzése ellen védi.

Kolyiba — Palóczság — kunyhó. Nyr. 22:76.

Komárnyék — Csíkszentdomos, Nyr. 32:327., Gerend Torda-Aranyos m., Nyr. 23:577. — juh-fejőhely. A tót komarűnik.

Komárnyik — Lz. — a juh-ázalék készítésére szolgáló űst helye a stina közepén. Tót elem.

Kondás-tanya — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:282, — a kondás lakása az aklokkal.

***Kontyoskunyhó** — Túrkeve, Ecseg-pusztá, Nádudvar — nádból kötött kerek, csúcsos, a csúcsos szénából csavart kötéllel körülkötött, peczekkel keresztül-ütött *konty* — alacsony bejárású hegyes kunyhó, váz helyett csak korcozva, ez rekettyevesszővel szilárdan kötve. Gulyásnak és csikósnak való.

Koplaló — E. I., Hortobágy — három leásott ágas keresztülfektetett gerendával a fejőstehenek megkötésére.

Kopolya — Alföld, Dunántúl — vízállás, itatótócsa; a XVI., XVII. században két-két szállás között. Vö. Szállás; különben időlegesen ásott kút is.

Koporsó — Ludashalom. Hortobágy, MNy. VIII:282. — a csikóstanya teteje, a szegést borítva. *A koporsó nem a szegést, hanem a gerinczet borítja.

***Korc** — sok helyen — az

a nádból formált kolbász, a melylyel a nádsővényzetet vagy falazatot megerősítik (korcvesszővel). L. Karczé.

***Korcza** — Tyúkod — az, a mit a kunyhókon másutt lécznek neveznek, a mi a szarufát keresztezi.

Korczó fatű — Hortobágy — csak a mióta vasdróttal korczolnak, legújabbkori, — hasonlít a hálókötőtűhöz.

***Korc vessző** — Hortobágy és szerte — a vasaló korczának kötéséhez való rakotytta — Genista — vessző; de fűz is.

Korlát — általánosan, sok helyen *kollát* — bekerített hely lovak, szarvasmarha, juhok számára. Néhol a karámot is így nevezik. (L. Mtsz., MNy. V:141., Nyr. 16:35.) A régiségben *nyék*.

***Kosár** — Hatod, Háromszék m. — nagy, négyszögű udvar, melynek kerítése *libitarusokból* van összeállítva. Rendesen minden gazda szokott adni egy libitarust, sokszor azonban a kas összes libitarusai a bács tulajdonai. Ez esetben a bács a gazdától bizonyos megfelelő bért kap. A *kosárnak* az *esztenával* (l. o.) szemben eső oldalán szokott végbemenni a fejés. E célra az egyik libitarus megfelelően van berendezve, a mennyiben egy, esetleg két foga ki van véve s az így támadt hézagon, *fejőlikon*, egyenként jönnek, ill. a *monyator* (l. o.) által bocsáttatnak ki a juhok, melyeket az ott

fejőszéken v. *fejőtökén* (l. o.) ülő bács (l. o.) egymás után megfej azelőtte a földön fekvő *viderbe* (l. o.), melynek madzagai közé van csíptetve a *fejőcsupor* (l. o.) arra való, hogy a tej habzását akadályozza. A kosár úgy van összeállítva, hogy 2—2 libitarusnak a vége egymás mellé illesztetik s két karóval összefoglaltatik. E karók felső végei *gúzs*sal vannak összekötve. A kosár belseje, udvara két részre van osztva, ugyancsak libitarusokkal. Az egyik részbe a *fejőket*, a másikba a *meddiket* (l. o.) szokták eresztetni. Vö. libitarus. *A tótoknál is megvan a „košjar“, ill. „košjarisko“. — ***Kosár** — Málnásfürdő — az a sztinán kívül álló kerítés, melybe a juhokat zárják. Körülbelül kétméteres darabokból (= „kosarakból“) összeállítva. Minden juhosgazda ad hozzá egy darabot. — **Kosár** — Bereg m., Nyr. 27 : 279. — szétbontható, áthelyezhető karám, galyból és tövisből, marhák számára. A föld trágyáztatásához használják s a művelet: *kosarazás*. Vö. *Léczka*.

***Kóst** — 1803, Középszolnok — erdei nyék, marhák tartására szolgáló kerítés (Verhau). (Előtanulmányok 335.)

Kotecz — Erdély — ól, főleg sertésól, de tyúkol, kunyhó is. Vö. *Kotyec*z.

Kotyecz — Erdélyszerte — sertésól. Vö. *Gugyec*z.

***Körkarám** — Peszér-Adacs — vályogból rakott fallal kerített,

sokszor 40—50 lépés átmérőjű karám, kapuval; szarvasmarha számára. Vö. *Karám*.

Közfa — Sopron m., Nyr. 25 : 526 — az istállóban a lovakat egymástól elválasztó lengő rúd. Vö. *Strádfa*.

Kuburec — Csallóköz, Nyr. 1 : 280. és Mtsz. — sár és sárkemence.

Kujhó — Gömör m., Nyr. 22 : 576 — kunyhó.

Kulina — E. I., Hortobágy — a fedett hodálynak vagy akolnak az a része, a hol a pásztor lakik; talán a tót: „kuhiņa“ = konyha.

Kulipingyom — Mátyusföld, Nyr. 20 : 326. és szerte — viskó. A név tréfás és a viskó hitványságára vonatkozik. A konyhalatinításban a culus = anus, ennek tájékán levő szőrökre sokszor rászáradó merda függnek — „pendere“, ezek a részek a culipendianok, magyarítva *kulipingyók*.

Kulipintyom — Ipolyság, Hon m., Mtsz. — viskó. L. *Kulipingyom*.

***Kunyhó** — Tyukod — seggenülő, elől-hátul ágas, élő fűzből kiöldülve; körül van árkolva; nádalkotmány.

***Kunyhófa** — Csúza — rakfa; lásd uromfa is, tulajdonképpen oromfa = szelemen.

Kunyhóház — Gerencsér, Nyitra m., palócz, Nyr. 33 : 461. — kunyhó.

Kunyhóverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy *tubus*:

hét-nyoleczméteres vályog- vagy tömöttfalú építmény. Vö. *veremház*.

Kunnyó — E. I., Hortobágy — kunyhó helyett.

Kuripintyó — Kassa vid., Mtsz. — viskó. L. Kulipingom.

Kusornó — Félegyháza, Nyr. 4: 559.; Nagykőrös, Nyr. 24: 335.; Halas, Mindszent, Csongrád m., Szentcsanak, Mtsz. — (rózse-)kunyhó.

Kuszil — Dunántúl, Nyr. 5: 181. — viskó.

***Kutricza** — Pusztaszanda, Bihar m., Nyr. 3: 232., Pusztadinnyeshát, de Somogyiszerre is — sertésfiadzó, alacsony ól, benne rekesztő és fiasztó. (Az oláhban, Nyr. 3: 232.: kotra.)

Kútverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904 szept. 10. — szűkszájú, nagyhasú, mint a túri korsó, ha kicsi a hasa, *fonnyadtnak* mondják. Ősi magtár. Akadnak századosok is, csak megfeketedett szemmel. Ezeket használat előtt megfűstölik. Az ilyen vermeket előbb polyvával, majd vesszővel, utoljára földréteggel borítják. Vö. tubus v. kunyhóverem, sűr. v. szűkségverem, kigyó-, nyúlverem, veremház.

Kutyácska — a régiségben — gurgustium, azaz itt vaczok: 1597. — Oklsz. — Zalma hazachkaya awagy *kutyachkaya*.

Kutyecz — Alföld — háromágú, a földbe is mélyedő putri; néha gugyecz — a gurgustiumból.

Kuznyik — Hidas, Tornócs, Nyr.

Németi, Abaúj-Torna m., Nyr. 31: 351 — tyúkól; tót szó, kura = tyúk.

Küszöb — általánosan — az ajtófélfákat alul összekötő lécz v. gerenda.

***Küszöbláb** — Hatod, Háromszék — az eszténa ajtajának ajtófélfája. Vö. eszténa, küszöbláboríték.

***Küszöbláboríték** — Hatod, Háromszék — az eszténa ajtajának szemöldökfája. Vö. eszténa, küszöbláb. *Hibás, mert a szemöldökfa mindig az ajtó *felső* összekötője.

Lábas — Heves m., Mtsz. — disznóhízlaló-ól.

***Lábfa** — Somogy — a pásztor-kunyhókban az, a mi máshol az ágasfa. Háromszékben és Kézdivásárhelyen marhanyúzásnál a marha lábát fölnyilazó, alátámasztó ágasfa (Mtsz.).

Láda — Peszér-Adacs — 1. Szekrény.

Lakhangyi — Kiskunhalas, Nyr. 15: 237. — v. *lakhandi* — földbe ástott, náddal, gazzal fűdött pusztai lakás, tehát veremház.

Lambó — Csallóköz, Nyr. 1: 280. — csőszhágcso.

***Látófa** — 1. Gólya, Állófa, Őrfa.

Láz — Hegyalja, MNy. I: 378. — a kukoriczacsősz őrfája.

***Lebotolni** — Szeged — az álló fáról az ágakat levágni.

Léczka — Bereg m., Nyr. 27: 279. — szétbontható, áthelyezhető karám (léczekből összeróva). Ha a földet juhokkal részenként akarják megtrágyáztatni, akkor használják; a művelet *léczkázás*. (Ha a kerítés galyból és tövisből készül, neve *kosár*.) Vö. Léczkár, Lésza, Lészka.

***Léczkár** — Ivád — szétbontható, áthelyezhető karám. Vö. Léczka.

Lésza — általánosan — pásztoroknál nád- v. galy-, vesszőkerítés (karám) a jószág körülkerítésére. Vö. léczka. (A halászatban vejsze szárnya, l. H. O.: Magyar Halászat Könyve és Mtsz.)

Lészka — Hatvan vid., Nyr. 25: 575 — juhkarám. Vö. Léczka.

***Libitarus** — Hatod, Háromszék m. — a *kosár* (l. o.) kerítését alkotó létraszerkezet. Részei: *záp*, *libitarus zápjá*, *fogak*, egyenes hámozott vagy hámozatlan vastag mogyoróvesszőből, *libitarus felső álla*, *libitarus alsó álla*: két vége a zápokon vésett lyukon megy át. Vö. *kosár*. A *kosár* a libitarusokból úgy van összeállítva, hogy 2—2 libitarusnak a vége egymásmellé illesztetik s két *karóval* összefoglaltatik. E karók felső végei *gúzsza*l vannak összekötve. A libitarusok lehetnek deszkából is. L. *Deszkalibitarus*.

***Libitarus álla** — Hatod, Háromszék m. — felső és alsó lécze.

Lóakol — a régiségben — lóistálló. Oklsz. 1193: lovacol (l. Nyr. 23: 329. is); 1319: luocol.

Lóistálló — általánosan — a lovak éjjeli hajléka. A régiségben, 1597: Oklsz. Az lo Istalonak fele vekonj nadal földöth az töhj puzta, Egj kw kemen bene azis törödöth.

***Lókaró** — Kiskunfélegyháza — az állófa, melyhez lovat kötnek.

***Lókert** — 1632., T. S. — kerített lólegelő.

***Lókoponya** — Karczag — általánosan mint pásztorszék dívott; a mióta a dögöt temetik s a lókoponya ritka, nádzsopot vagy kukoriczaszárat nyalábba kötve használnak. L. Fűlja, Ülőszék.

Lóól — a régiségben — lóistálló. 1297: Oklsz., Luoul.

***Lószárnyék** — Kiskunfélegyháza — a cserény része, lovak beállítása.

***Lúszárnyék** — Bugacz-Monostor — a cserény toldalékja a lovak beállítására.

Lútanya — Kopács, Drávamell., Nyr. 16: 431. — a ménes éjjeli helye, azonos a lószárnyékkal.

Macska — Erdély, Mtsz., Nyitrai palócz, Nyr. 28: 496. — a szalmakunyhó kalodája. Vö. Kalodafa.

***Major** — Márkod, Marostorda m. — juhásztanya az épülettel s a közelében levő juhfejő- és éjjelezőteleppel együtt.

***Majorház** — Márkod, Marostorda m. — szétszedhető épület, ácsolt munka. Hossza két öl, szé-

lessége kb. 1½ öl. Magassága, a fedelet belé nem számítva, egy öl. *Anyaga*: a *talpfák* és *oldalágasok*, tölgy, a *fedélágasok* vékony fenyőgerendácskák; épp így a *padlásgerendák* is. *Oldalak, falak* fenyődeszkából. *Fedél*: fenyőléczeken *fenyőzsindely*. A talpfák, oldal- és fedélágasok egymásba vannak *vésményekkel* eresztve. Az oldalágasok *válus* vésményeibe illeszkednek végeikkel az *oldal-fal-deszkák*, melyek egymással páronként vannak *hevederrel* egymáshoz erősítve. A zsindelyezett fedél négy-négy részből áll: a *fal-oldal* három egymás mellé illesztett lapból áll két-két deszkával, a felső két és fél deszkából, melyek végeikkel az épület négy szögletén az oldalágasokba vannak eresztve. Az oldalágasok alól a talpfába, felül a *koszorúgerendázatba* vannak erősítve, emebbe van eresztve a fedélzet *ágasa*, számszerint három pár. Ágerendák, ágasok egymással *vashorgokkal* vannak szilárdul összekapcsolva. Majorház két oldala: oldalágasok, deszkafal három hasábjá, lapja, közepén léczhevederrel összeerősített deszkából, végeikkel az ágasokba csiptetve, koszorúgerenda, talpgerenda. A padlót a föld nyers talaja képezi, mely azonban szépen egyengetve s talán még síkálva is van. Padlás nincs, ezért a fedél ürege egybeolvad a falazat üregével; az épület egész belvilága tágas, kényelmes, szellős és bár ablak nincs, nappal elég világos még akkor is, ha az ajtó nincs nyitva.

Levegőnek és világosságnak elég utat nyitnak az *eszterhéjnél* és fedélvégén levő deszkázat hézagai. — **Majorház** — Selye, Marostorda m. — Ágasok közé foglalt deszkafallal és szalmafedéllel. Részei: Tüzelő, Üstakasztó, Kirtinta, Sajtfacsaró, Ágy, Szekrény. A koszorúgerendázaton szikrafogó, sajtpóczok.

Majorpáng — általánosan — a ház falának tetején végigfutó, a folyógerendákat és az egész tetőt tartó gerenda. Megvan a szélmalomban is. A német „Mauerbank“.

Malacztartó — Mátyusföld, Nyr. 20:326. — rekesz a disznóólban.

Mapalia — MNy. I:361. — Molnár Albert szótárába beírt egykorú jegyzet szerint = karám, kalyiba.

Marhaakol — általánosan — marhaistálló; már 1716-ban, Oklsz. marha akoly.

Marhasátor — Iháros-Berény, Somogy m. — a nyékes pásztor-kunyhónak fedeles része, a mely alatt a beteg jószágot tartják.

***Mátra szárnyék** — Karczag — a karámnak a szép időben oda ellátszó Mátra hideg szelének kitétt szárnya.

***Meddőszárnyék** — Kaba — a juhászkarámban, a hol a meddő juhokat tartják, l. Czangakarám.

***Megépítési** — 1701, Kecske-mét — épületekkel ellátni a telet (de gyereket is).

Ménesakol — a régiségben — lóistálló; 1388: Oklsz., Ad quendam locum *Menes akul* vocatum; 1429: Terre *Menes akol*.

Ménestartó szállás — Sz. F. B.

***Mereglye** — Bugacz-Monostor a cserény sövényén azok az ujjnyi fűz vesszők, a melyek közé a szövésre való vesszők fonatnak, szövetnek; a kiálló végekre van az apró tárgy: rovás és egyéb akasztva. Egyéb jelentését főleg halászatban l. H. O. Magyar halászat könyve és Mtsz.

***Messzelátó** — Kunság és Zenta, Nyr. 38:141. — a *gólya*. L. Örfa, Állófa.

***Napkeleti szárny** — Karczag — a Karámnak napkelet felé nyíló része, ebben van a tüzelőhely.

Négyszögű sátor — Přzew. Tib. 144. — a tibeti nomádok yak szőrből való embermagasságú nemezsátra; alapja három karó, oldalfalak lezövekelve, fedélrészé közepén füstlyuk, ez egyúttal ablak; közepén agyagtűzhely. Több sátor együtt adja a falut. Vö. Hatszögletű sátor.

Nomád lakások — Huc et Gabet, Finsch in litt. — l. a mongol *jurt*, si-fan hatszögletű sátort és négyszögletű sátort.

***Nyári jászol** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — létraszerű, kerekeken járó.

***Nyék** — Nagykunság — nád-
ból alkotott, kerek, vagy rendet-

len alakú, korczolt, fedetlen alkotmány, szemben a téli putri ajtajával, a melyben a szilaj pásztor kiválasztott jószágot tartott. Az analogia megvan a Kaspi környék kirgizeinél, hol a zemljanka = putri, a rudaskarám = nádnyék. L. Szárnyék. A nyék főformái: 1. árokkal és földhányással körülfogott kerek nádalkotmány, télen tapasztva. Nagy-kunság, Kecskemét tája, mint a putri járuléka. 2. Ugyanilyen, de szárnynyal, Nagy-kunság, a veremház járuléka. 3. Árokkal és földhányással, néha vályogfallal körülfogott terület pásztorépitményekkel. Hortobágy, Igar. 4. Rudakból összealkotott korlátszerű alkotmány. 5. Nád-falazatokból szárny-szerűen összealkotott, szél ellen védő alkotmány és ekkor szárnyék. (L. bőven H. O. MNy. I:24—28.) M. J. 1803 és Ballagi 1857, 1867 szerint németben Neckenmarkt! A régiségben 1193; Negk (Vö. H. O. i. h.) Horváth Mihálynál a hét nemzetség fejei: *Nyék*, Tárján, Kara, Kaza, Kund, Ung, Megyer. Szegeden: Nyr. 30:387., folyó mellett fekvő erdő. Nem ismerik a nyék szót: Kecskemét, Tiszaszeg, Csengőd (Pest m.), Mátraalja (Borsod m.), Bábolna (Komárom m.), Nyr. 30:386. és Pálfa, Kemenesalja. Nyr. 30:546.

***Nyeregpád** — Bugacz-Monostor — a cserény lószárnyékában a nyeregnek való pád.

***Nyugoti szárnya** — Nádudvar — a juhászkarámnak a nyugatnak néző része.

Nyúlverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904, IX. 10. — vizenyős talajba vájt, alig egy m mély, felül szélesebb szájú verem; a kígyóveremmel a legősibb formának látszik.

Ódor — Székelység, Nyr. 5 : 90. és Mtsz. — a csűr oldalrekesze és maga a csűr.

Óka — Gyöngyös, Nyr. 2 : 181. — ól, helyesen akol.

Okaj — Gerend, Torda-Aranyos m., Nyr. 23 : 577. — juhakol.

Okoly — Moldvai csángó, Mtsz. — akol.

***Ól** — általánosan — fedett építmény, háziállatok tartására; van disznóól, tyúkól stb. A palócszágban *aól*. Nyr. 22 : 78.

***Oldalfa** — Tyukod — a pász-torkunyhón a szaru v. rakfa.

Oldalfal — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a vályogból vert csikóstanyán.

Osztronga — Pusztafalu, Abauj m., Mtsz. — az esztronga. L. azt és Sztrunga, isztronga stb.

Ököröl — Bszsz. — „eker-ol“ = ököristálló.

***Órfa** — Orosi-pusztta, Bihar, Geszt tájékán — a rétség idejében a rét szélére állított magas ágasfa, állófa, hova a számadó felhágott, hogy betekintsen a rétbe: merre jár a gulya. Vö. Állófa, Ösztörű.

***Ösztörű** — Hortobágy, Debrecen, Nyr. 23 : 335. — embernél jó-

val magasabb ágaskaró, vagy ilyen karón rossz kerék, a mire az esett vagy megölt állatot lenyűzás és távolítás végett a horgasinnál fogva felakasztják. Vö. eszterága, gyalogsári. Jelent általában ágasfát, edény stb. felakasztására (Mtsz.) és a Hegyalján a kukoriczacsósz *őrfáját* (MNy. I : 378.). — **Ösztörű** — Oklsz. — Clausura, stagnum, fossatum, insula. 1233 : Volumus etiam ut populus ecclesie, nec ad incidendas indagine, nec ad clausuram aqua ultra bobet quod uulgo dicitur *yztru* alquaquam ullomodo cogatur ire. 1264 : Que quidem terra Janoa incipit et orditur a plaga septemtrionali iuxta clausuram domini Regis *vstrov* nuncupatum et uergit versus Rabam. Wenzel VIII : 111. — **Ösztörű** — 1279—1291 : Latitudo uero eiusdem ab *Wztro* inquoatur et uadit usque magnam wallem. 1282—1379 : Ad stagnum *vztro* nominatum. 1320 : In loco *Oztrou* dicto duo jugera. *Az azonosság nem meggyőző.

Ösztörű vas — Túrkeve, Nyr. 3 : 473. a nádas házak tetejének s. éléhez illő deszkákat odaszorító vas.

Pajta — általánosan — deszkából tákolt akol, ól, istálló. *Székelyföld, csűr. Kállay gyűjt. = istálló, ól kotyecz.

Palánk — általánosan — kerítés; az oláhban is pälank, palanta (Nyr. 16 : 16.). *Baranya m., Pápa vid., Balatonmell., Székelyf., hasogatott fából rakott kerítés. Tsz. 282.

Palatka — Almássy in litt. 1904. VII. 29. — Ázsiában a sátor. Vö. Čatyr.

***Paléta**, — Kerkamell. — sátorponyva; penyva — penyva hol? Tsz. 325.

Pasta — Hajdu-Szovát — szállókunyhó. Nyr. 24:587.

Pihéskunyhó — Hajdúság — a kontyoskunyhó, mert a „konty“ nádbotokból áll, a melyeken a mag pihés.

Placz — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az istállóban a lovak mögötti tér. *Német szó.

Poiatá — Erdélyi Érczhegység mőcz, Nyr. 34:255. — tehén- v. ököristálló; a lovaké istaláú.

***Polyvás** — Szeged, Pálfi-tanya — tányiriczaszárból (Helianthus) épült kis szín, szalmának, polyvának. Vö. Tutajra építeni.

Porfogó — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az istállóban a lovak fara fölött lecsüngő táblás szalmafonat.

Porgolád — Csallóköz és Erdély, Mtsz. — vesszőfonatú kerítés a mezőn; porgolár és porgolát alakban is. Vö. Porgoládkapu.

Porgoládkapu — XVII. század, Gömör m., MNy. I:413. és T. S. 1632., Mtsz. — vesszőfonatú mezzei határkapu az olasz pergolato = lugasozás után; porgolát és porgoládkapú alakban is él.

Pölé — Ormányság — kilines, zává. Nyr. 1:379.

Pözsövény — Tallós, Mátyusföld — vesszőkéve-sövény. Nyr. 16:334.

***Puruttyán** — Kiskunhalas — *tartani* a cserényt, azaz: rendetlenül.

Putri — sok helyen — földkunyhó, földbeásott izik; Türke-vén, Kupa in litt, 1904. III. 27. szemben a putrival áll a nyék (Vö. H. O. MNy. I:24.); a putri-nak megfelel a kirgiz zemljanka, a nyéknek a rúdkarám. A putri-nak éles gerinczű teteje van s ebben különbözik a veremháztól, a melynek teteje maga a föld.

***Rakfa** — sok helyen — a házfödél formáját adó fa, mely a szelemenre támaszkodik. L. Horogfa, Kunyhófa, Szarufa, Oldalfa.

Rakó — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:328. — a csúrpادلás polezai, a hová a szénát rakják.

***Rekesztő** — Pusztaszanda — l. Kutricza, a disznók fiadzóhelye.

***Rend** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — az a gerenda, mely a kunyhóban a földre erősítve a fekvőhelyet a tűz felé határolja. L. Vaczoktartó.

Rostély — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az ablakon, üveg helyett. Idegen, rács helyett.

Rúdkarám — Simics — a Volga árterén, tekintős rúdkarámok vannak, vihartetős pásztorlakással; a rúdkarám kerek, rúdkerítésű karám; a pásztor helye a karám

bejáratánál van, itt emelkedik a tekintőhágcsó, ülőkével (emlékeztet a tonnárára). Az egész vízzel kerített dombon áll. A rúd-karám tehát megfelel a nyéknek; ha zemljanka is áll vele szemben, ez a putrinak s így az egész a putris nyéknek. A hágcsó az ülőkével az állófa fejlett formája.

Rükarr — Przewalszkij — a karatangusoknál a sátor.

***Sallasch** — az erdélyi szászoknál, hontmegyei tótoknál, Nyr. 29 : 332. a régiségben — oláh juhásztanya, mindég a *Wal-lach* = juhásztor oláh szóval kapcsolatban. Vö. szállás.

Sas — általánosan — kerítés oszlopa.

Sasfa — általánosan — kerítés oszlopa.

Sasolás — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16 : 382, — a pözsövény pereme, ivben font tűzvesszőkből alkotva.

Sasolni — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16 : 382. — a pözsövény peremét beszegni.

Sátor — általánosan — rudakból és borítószövetből alkotott védőszerkezet; régen a nomád lakás. A mongoloknál *Satra* (Przewalszkij); oroszul *šatyúr*, mint mongol átvétel; de oroszból is származtatva : *četver* = négyes, innen *čatur*, a *négy* sátorfára vonatkoztatva. Az orosz magyarázat *Szily* Kálmántól való, ki tífiszi *Poggenpohltól* vette (in litt.).

Almássy (in litt. 1904. VII. 29.) tatár : *čatyr* = *čihâr dur* = 4 oszlop, a perzsában, a hol *čihâr*, *čehâr*, *čâr* = 4; ; oroszban *satjor*; törökben *üj*, ev. Analogia : *csárda* a *csárdakból* = perzsa *čar* = 4. Törökben (Vámbéry : Magyarok eredete p. 299.) sátor = *čatma* és *čatir* v. *čator* a *čat* v. *šat* többől, a mely = összehajtani (ellentétben a török *tîm*, *tam* szóval = kóház. *Finsch* (in litt.) a törököt *tschadyr*nak írja. Töröktől vehette a lengyel is : szater, szatr, szatra Nyr. 17 : 497.; tót a magyartól (ui.). A régiségben ismeri a Ferencz-legenda Nyr. 1 : 220; 1200 óta helynevekben. Oklsz. és 1484 : Nos comparauimus et enumus a magistro Johanno *Sathormesther* dicto vnun tentorium wlgariter *Sathor* vocatum. Fejérmegyében, Sárbogárdon sátor = aputri bejárója (máshol *garad*); Bugacz-Monostoron a cserény fedett sarka, a hol a számadó ládája áll.

Sátorásó lapát — 1556. Oklsz. — „*sathor aso homorw lapath*“, amelylyel a sátor czölőpeit beásták.

Sátorgat — Hegyalja, Abauj m., Mtsz. — áztatott kenderkévét szárítás végett sátorformára fölállítva. Vö. Sátorít.

Sátorít — Fülek, Karancs vid. — a. m. sátorgat. Nyr. 22 : 95.

Sátoros — a régiségben Oklsz. — 1265 óta helynév.

Sátort vonni — Székeli János beodrai öreg földműves szerint —

sátort állítani: „Kossuth Lajos sátort vont Uj-Szeged mellett“.

Šatra — l. Sátor. Šatrǎ alak él az erdélyi Érczhegység mőczainál is. Nyr. 34:317.

Šatyúr — l. Sátor.

***Seggenülő** — sok helyen — a csőszkunyhó, mert emlékeztet az ülő kutyára. Hajduhadházon gulyáskunyhó, benne „szekrény“. A kunyhó körül van sánczolva, bejáróját korlát védi, a sáncz előtt sok dörgölőzőkaró (dörgölőfa). Csúzán, Baranya m. Mtsz. seggenülő bab = föl nem futó bab.

***Sellencz** — Dunántúl, Cz. F. — a szárnyék.

Sertefa — Czepléd, Mtsz. — a nádtető szélén kissé kiálló léczekbe szúrt fák, a melyek a nádszegély tartódeszkáját támasztják meg. 1740: Oklsz., Gerendának avagy Sertefának írva.

Sertevas — Czepléd, Mtsz. — a nádtető szélén kissé kiálló léczekbe szúrt vasak a nádszegély tartódeszkájának támasztására.

Silapos — Somogy, Nyr. 2:377 — nagyereszű (ház) innen a nagykarimájú kalap: *silapos* kalap, a német Schlapphut.

***Silép** — Hortobágy — a fejőakol része; a tót žleb.

Sír — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy szükségverem: kútformájú ásott verem, gabonatartásra; rossz, mert a gabona könnyen megdohosodik benne. Vö. kútverem.

Sorok — Zenta, Dudás L. in litt. 1904. VII. 25. — sorban álló tanyák. Nevüket nagyobb gazdaktól nyerték, a kik régen telepedtek meg s családjaik, ott szaporodva, helyt maradtak s új tanyákat építettek. A sorok leginkább a közlegelők szélein állanak. Zentai tanyákon a köv. *sorok* vannak: 1. Riegerek sora. 2. Kopaszok sora. 3. Híres sor. 4. Sándorfalvi gunaros. 5. Patócsok sora, Kevin. 6. Likasi-uti belső gunaros. 7. Tornyosi sor. 8. Kadvánok sora. 9. Külső gunaros. A több sor nem szemben, hanem egymás mögé építkezik: a legrégibb hadirend.

***Sövényfal** — Kiskunhalas — a rekettyevesszőből font egyes rész, a melyből a cserényt összeállították. L. Sövény.

***Srágla** — sok helyen — saroglya, a melylyel a juhakolt rekeszekre osztják, bakokon nyugszik. Nyr. 24:397.: srág = léczkerítés.

Stand — Ludashalom, MNy. VIII:282., de szerte is — a lovak állóhelye az istállóban. Német.

***Stena** — l. Esztena.

***Stina** — l. Esztena.

Strájfa — Ludashalom, MNy., VII:282., de szerte is, Nyr. 24:398. — istállóban az állatokat egymástól elválasztó rúd. Vö. közfa.

Strájfa-karika — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282 — lánczain lógnak a strájfák a jászol és duczfa közt.

***Süvény** — Bugacz-Monostor — a cserény vesszőfalazata. L. Sövényfal.

Szabad konyha — Mezőtúr, Nyr. 10 : 568. — nyitott vályog-tűzhely a konyhában.

Szabad vaczok — E. I., Hortobágy — puszta hálólhelye a jószágoknak, a melyet semmi sem véd.

Szakasz — Győr, Veszprém m., Nyr. 35 : 434. — rész, szoba; ahány szoba van, annyi szakaszból áll a ház. 1683: — Oklsz. — „három szakaszban valo barom olak“.

***Szakasztó cserény** — 1577., Oklsz. — Harom *zakaztho cheren* = vesszőfonás, a melyre a kenyeret kirakják, mielőtt a sütőkemenczébe vetik.

***Szalas** — a régiségben *zallaas*, 1565. Miksa kir. erdőrendtartásában — a magyar szállás, mint juhásztanya, a tót és oláh pásztorok átvették a szót: *salaš*, plur. *salaše*.

Szállás — általánosan — juhásztanya, a hol a tejgazdaság és sajtkészítés folyik. A tót és oláh pásztorok átvették a szót: *salaš* (Nyr. 16 : 422., 15 : 506., 26 : 231., 32 : 155.). Kecskeméten a XVI., XVII. században (T. S., Nyr. 32 : 155.) kemény telek idején a szilaj jószág számára nád-ból és gazból tákolt menedék. 1598-ban — uo. — a gazdák kérték, a város adta, s a ki kapta, el is hagyhatta; ezeket másoknak osztották. Augsburgi marhakereskedők szerint kemény télen

a magyarok a marhát a szállások nádfölével és sásával tartják; két-két szállás között kopolya állott. — A régiségben — Oklsz. — 1211 óta helynév; 1367: *Zallas patacha*. 1514: Statutum est quod pro Pecudum aut Pecorum conseruacione interris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum ciuitatum Regiarum donus seu Casas decatero Campestrales siue Tuguria communi vocabulo *Zallaas* nuncupata tenere aut conseruare possit, vt per hoc malicia Harydonum cesseret et depreat. 1573: *Zallas* vel ouile. 1724: pecoribus . . . ex arundinibus et exiguis structuris in Hungaria vulgo *szállás* vocatis locis, integro anno pecora teneri assolerent. — A *szállás* magyar elem majdnem valamennyi keleteurópai nyelvben a pásztortanyák jelölésére szolgál, Nyr. 67 : 101. Az erdélyi szászoknál: Salasch. — ***Szállás** — Vacsárcsi, Csík m. — juhásztanya minden felszereléssel s az elhelyezkedésre és tartózkodásra szolgáló egész területtel, mely lehetőleg a legelőterület középpontját teszi. — **Szállás** — Hortobágy, T. M. I. — Megígott a hortobágyi állás. A lovamnak hol találjak *szállást*. Pásztornóták.

*Igen jó meghatározás.

***Szamarhelye** — Kaba — a juhászkarám része, az északi szélnek kitéve.

***Szár** — Bugacz-Monostor — a háromszárnyú szárnyéknak egy-egy szárnya.

***Szárnyék** — Nagykunság, de egybeült is — két nyéknek szárral való egybefoglalása a) — (b itt a b a két nyék, az összekötővonal a szár. Nádból alkotott korcizolt alkotmány, mely a jószágot a szél ellen védi. A háromágú szárnyék a három szél irányához van alkalmazva. Kecske-méten a háromszatátú szárnyék (Kada, in litt. 1904. IX. 25.), a mikor is a az anyaszárnyék, mert a jószágot a K. Ny. É. szélétől védi. Túrkevény a szárnyék részei: Kisfias, Mátraszárnyék, Napkeleti szárnyék, Czéhe, Czangás (Kupa in litt. 1905. II. 21.) a szárny neve itt ág. Lehet egyszerűen | — alakú is; újabban deszkából készül. A szárnyék védő értelmét átviszik a szűrre is, ha a tüzet a szél ellen védi; sőt a marhát védő erdőcskére is. Vö. Nyék és Sellencz.

***Szarufa** — sok helyen — a szelemen és koszorúgerendára támaszkodó földéltartó fa. L. Rakfa, Horogfa.

Szekeres ló állás — 1634., Oklsz. — „Azon vendigh fogadó haz mellet vagion egy hoszu Istálo, *szekeres Ló állas*“ tehát itt nyitott szekérszín.

***Szekrény** — Hajdúság — pásztoroknál az a kisebb-nagyobb láda, a melyben az eleséget és a czók-mókot tartják. Megvan Peszér-Adacs körül is, hol neve „láda“. Mezőkövesd.

***Szelelő** — 1. Füstölő.

***Szelemen** — általánosan —

háznál, kunyhónál az a gerenda vagy rúd, a mely a tető gerinczét alkotja meg. L. Uromfa.

Szelep — Mánd, Szatmár m., Nyr. 19:383, 11:285. — háztetőalakú kunyhó, tehát olyan, mint a magyar csőszkunyhó.

Szemöldőkfa — Ludashalma, Hortobágy, MNY. VIII:282. — az ajtófélfákat fölül összetartó gerenda. Arany:

Toldi pedig bément, sötét volt a [házba
Bele vágta fejét a szemöldőkfabába.

Szénás bódé — Ludashalma, Hortobágy, MNY. VIII:282. — a csikóstanya végéhez építve.

Szerszámfogas — általánosan — az istállóban, a melyre a szerszámot akasztják.

***Szikrafogó** — Selye, Marostorda m. — a tüzelő feletti 1.50×1 m vesszőfonat, felső oldalán megtapasztva; ez a két egymásba szögellő koszorúgerendán és emezekre átfogószerűen fektetett *szikrafogó rúdon* fekszik.

***Szikrafogó rúd** — Selye, Marostorda m. — Vö. Szikrafogó.

Szin — általánosan — nyitott istálló, pl. szekérszín, tehénszín; a közelmúltban játékszín, el a színházig.

Szoba — Ludashalma, Hortobágy, MNY. VIII:282. — a vályogból vert csikóstanyában az a lakóosztály, a hol a csikósok háltnak, holmijuk áll.

***Szolgafa** — Nádudvar — vas-

ből, becsapható; a számadó megfelelő kérdésre ezt felelte: „Hát kérem, van fából való szolgafa is, e' meg vasból való; de má mink azt is csak *Szolgafának* mondjuk“. Ez tehát analagonja az „ujmódi *vasból való fejfának*“. Vö. gángó.

Szópa — Nyitrai palócz, Nyr. 33:467. — pajta; a tót *šopa*, a német Schoppen, Schupfen.

***Szoptatóketrecz** — Pusztaszentmiklós — a juhakolban; keskeny, hogy a bárány szorosan együtt legyen az anyajuhhal s így tanuljon szopni.

***Sztina** — Málnásfürdő. — *Részei belül*: 1. kirinta, 2. szűrő, 3. cseber, 4. sajtnyomtató, 5. sajtdeszakácska, 6. tűzely, 7. czépus, 8. czépusszeg, 9. üstrúd, 10. zsenciczefőzőüst, 11. vidrek, 12. ordaszűrőkalán, 13. liszteskalán (fából faragva), 14. tejoltó (ez is kalán), 15. karika (sajtkarika szitakéregből), 16. teknőcske, 17. ejtel, 18. savós kártya (kártyus), 19. kalántartó kosaracska, 20. sajtpócz, 21. sajtagas. *Részei kívül*: 22. kaliba, 23. kosár, 24. cserekllye. Vö. Isztina.

***Sztrenga** — 1. Esztrenga.

***Sztronga** — 1616. Munkácsi rend — hordozható kerítés, juhoknak, hol fejik is. L. Isztronga, Esztrenga, Sztrunga; az oláh „staul“ mely azonos a régi „istal“ és élő „stal“ szóval. Vö. (Előtanulmányok 184.) 1554. Oklsz. *Ztronga*; 1567: *ztronga*; 1569: *oues majores in Ztronga* 1570:

tempore stronga (sztrongálás idején); 1619: *ztronga*. 1621: *stronga*.

Szükségverem — 1. Sir.

Tag — általánosán — egy darabban levő szántóföld (tagosításkor jutott határrész). Nagyállón, Nyr. 12:429., tanya is.

Talpfa — több helyen, Mtsz. — faház alaperendája: 1683. Oklsz. „vagyon egy jó öregh uj csűr, mellyet talp fajatul foghva építetett“.

Tanórok — főleg Székelység, Mtsz. — rét kerítése, innen *Tanórok kapu*, uo. vetéskapu, faluvégi kapu, mely a falut a külső határtól elválasztja.

Tanya — általánosán — pásztoroknál a lakóhely minden járulékal. Halászkoknál l. H. O., M. H. K.; tótban taňa, stán, stánek. Nyr. 17:499. — ***Tanya** — Szeged, Pálfi-tanya — állattjai: Szarvasmarha, Ló, Sertés, Birka, Tyúk, Kacsa, Lúd, Kutya, Macska, Galamb, vadócz, a mely maga keresi eledelét.

***Tanyázni** — Bihar-Udvari — szárazmalom alatt, pásztorenhelyeken beszélgetve időt tölteni.

Tányértartó szeg — Hortobágy, T. M. I. — a vasaló belső korczába beszúrt szegekről lógnak le a tányérok.

Tapaszos — 1638. Oklsz. — csűr, melinek oldala *tapaszos* = tehát vályoggal tapasztott.

***Targoncza** — Szeged — az a horgas, hajlott rúd, a melyre a

bográcsot és a csörgőkocsit is akasztják, hogy a vállon vihessék. Ezenkívül rudastolókocsit is jelent.

Tehénszín — 1594. Oklsz. — „*Thehen zin, tehen zen*“ tehénistálló.

***Tejes** — Szeged-Csöngöle — a juhászház hátsó részében, mélyen leásva, hogy a tejet hűvösen tartsa. A ház belsejétől lepedő választja el.

Ték — Hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tekintős rúdkarám — Simics — l. *rúdkarám*.

Telek — általánosan — darab föld, főleg házhely, de a ház összes melléképületeivel is. Kiskunhalason, Nyr. 15:429. telek = a művelés alatt álló föld és a ganaj is (teleköl = ganéjjal beken). Kutyatelek: az a hely, a hol a kutyák ganajoznak. L. Ostortelek is.

***Telelő** — Kecskemét, 1775. a juhok, gulyák telelésére szolgáló egész alkalmatosság, már a régiségben. (Előtanulmányok 360.)

Tény — Hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tik-ój — Zsombor, Udvarhely m., Nyr. 34:106. — tyúköl, tyúketrecz.

Tik-okó — Ózd, Baranya m., Nyr. 27:479. — tyúkakol, azaz tyúketrecz.

Tinó-tanya — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:282. — tinógulyások hajléka.

Tonya — Csik m. Nyr. 26:428. — erdei major, azaz tanya; felvigyázója a tonyás.

***Topos** — Szeged, Pálfi-tanya — az ágasfa: „a szelement két topos tartja“. Ormányságban, Nyr. 1:380., top v. táp.

Tubus — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy kunyhóverem, l. o.

Tulipintyom — Félegyháza, Nyr. 4:559. — kulipingyom, azaz hitvány viskó.

***Tutajra építeni** — Szeged, Pálfi-tanya — mikor a tányéricszárát egymás mellé rakva hevederléczczel átfogják, a mi a tutajra emlékeztet. Vö. Polyvás.

***Tüzelőlyuk** — Szeged, Csöngöle — l. Füstölő.

***Tüzelő szárnyék** — Kaba — a juhászkarámnak az a része, a hol a tűzhely áll: napkeleti.

Tűzfal — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a vályogból vert csikóstanya tető alatti homlokfala, azaz a vértetek.

***Tyúköl** — Hortobágy — nádból készített, korezczal kötött házikó, benne pár karó üldőrúdnak áttolva. — ***Tyúköl** — karcagi karámok — földbeásott gödör, ráhányt náddal fedve; a pászortyúkászathoz való. Arra a kérdésre: — Mit tartanak ebben? felelet: — Tyúk vaot a míg tyúkunk vaot!

***Udor** — Székelyf. — csűrben levő gabonáshely = Odor. Tsz. 373.

***Uromfa** — Csúza — „oromfa“, egyebütt szelemen. L. Kunyhófa.

***Ülőszék** — Karczag — mint a fűalja, l. azt; de lókoponya helyett székek használva. Vö. Fűalja, Lókoponya.

***Üstök** — Somogy — a pásztorkunyhókon a kirugó fedélrész, melyet külön lábfa tart. Munkácsi szerint alán elem: coma. Ló üstöke, pásztorkunyhó üstöke, ember üstöke is.

***Vaczok** — Szeged — mélyített, sokszor fedett fekvőhelye az állatoknak; Karczagon a karám mellett a földbe ásott, fedett gödör a nyájörző kutyák számára, tyúkök is.

***Vaczoktartó** — Pusztaszentmiklós, Bihar — l. Rend.

***Vasaló** — Hortobágy — patkó vagy körtealaprajzú, kúpos, kivájt, lópatához hasonló, fedetlen nádalkotmány, szolgafás tűzhelylyel rendszeren három korczra kötve; evő- és gyalogszékekkel. A felső korczban czövekekkel, tányérok felakasztására, iszákok és zacskóknak valók. Csobolyóval, újabban ivóbádoggal. Itt gazdálkodik a „taligás“. Az egész konyha, étkezőhely. Van ajtaja, ajtófélfé és szemöldökfája, küszöbe, közepén a tüzelőhely bodonkával a szolgafa befogadására.

Vasfazék — Hortobágy — egyértelmű a bográcsal.

Vége — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII: 282. — a vályogból vert csikóstanya oldalfalait bezáró két vályogfal.

Verem — Munkácsi — alán elem: fona, crypta = gödör, barlang, verem, sírgödör. Borsod-Ostoroson az a hegyoldal, a melybe barlanglakások mélyednek, a *Verempart*. Veremfajták Túrkevéen: tubus v. kunyhóverem; sir- vagy szükségv., kút-, nyúl-, kígyóverem és veremház.

Veremház — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. V. 17. — a földbe vájt verem, lakásul szolgál: teteje a föld (szemben a putrival, a melynek \wedge teteje van). Keletre dülő dombokba vájják. Tartozéka gyakran a nyék is. A veremház lejárata: hágcsó.

***Veröm** — Szeged, Pálfi-tanya — putriszerű alkotmány termé nyek tartására.

Villáncs — Székelység, Nyr. 2: 472. és Mtsz. — éjjeli pász-tortűz.

Villáncsol — Mtsz. — pislog a tűz, halványan világít a reves fa.

Vizesbádog — Hortobágy, T. M. I. — újkori, régentén híres túri cserépkorsó cseces füllel, leginkább pedig mázatlan cserépkorsó, mely hűvösen tartotta a vizet; ú. n. vászonkorsó.

***Záp** — Hatod, Háromszék m. — v. libitárus zápja. Vö. Libitárus.

Zehána — Háromszék m., Nyr. 23: 535. — juhhúsvágó szín (különben zsírjából kifőzött kecskehús is).

Zemljanka — Simics — a halom lejtőjébe ásott földalatti putri

(kirgizeknél); az orosz szó, földben levő lakást jelent.

***Zsombó** — Kiskunhalas — kiszáritott zsombék, pásztorok ülőkéje; gyalogszék helyett; a Hajduság némely helyén is.

Eszköz, ruha.

Acskó — Alföld — tulajdonképpen zacskó. A szó úgy keletkezett, hogy „a zacskó” „az acskó” lett éppen, mint a zászló-ászló. L. Bacsó.

***Aczél** — széltében — a mivel a pásztor a kován tüzet csíhol a taplóba.

***Arasz** — Ver. 73. — *Palmus*.
*Mérték.

Arzsak — Csallóköz — dorong, megarzsakolni: megverni. Nyr. 1:231.

Átalvető — Zilah — középén nyitott s ott vállra függesztett tarisznya, melynek egyik ága elül, másik hátul csüng. *Lovon, számaron a háton átvette kétoldalt lóg le. Nyr. 14:286.

Babó — Udvarhely m. — juh-szorból készített lomos utazópokrócz. Fehér v. szürke. Nyr. 17:432.

Bacsó — Szolnokdoboka m. — zacskó. Nyr. 11:188.

***Bajszolóvas** — nyeles karimavas, melylyel az ökör orrára fekete festéket nyomtak, hogy a felhajtott gulya „jól fessen”. Kecskemét, Kada Elek.

Báránysuba — Oklsz. — 1523: Vestes pergamal et Baran suba. Orsz. lvt. d. 26—312.

Baszárka — Közép-Baranya — vászontarisznya, szíjtartón. Tsz. Nyr. 2:236.

***Bityikós bot** — Székelyf., Marosszék — bunkós bot. (Bityikó = butikó: bütök, bog. Átvitt értelemben: a *dolog bityikója* = a dolog nehéz része, nehéz oldala).

***Bojász** — Orosháza; Pocsaj, Bihar m., Mtsz. I:151. — kutat, keres, tarlóz.

Borjú-czövek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — fejéskor ehhez kötik a borjút, míg az anyját fejik. *Ui. Bugacz-Monosztonon is.

***Bot** — Lengyeltóti — a pásztorbot mindig görbe, mert ez, elhajítva, nem megyen „bökőre”, tehát nem tesz kárt a marhában; az egyenes bökőre megy. Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283.

***Botóka** — Lóvész, Csík m. — A legkeményebb fa görcsös részéből készített verő.

***Bökőre** — Lengyeltóti — menni, t. i. az elhajtott pásztorbot, ha egyenes; l. Bot.

***Bőrezül** — Vas m., Mtsz. I:181. — botot úgy hajít el, hogy a földet a végeivel váltakozólag érintve bukfenczezzék.

***Butyikos bot** — Székelyf., Mtsz. I:204. — bunkós bot. (Főként a pásztorok botját hívják így.)

***Bürök, bürög** — Szeged, Bihar m., Mtsz. I:208. — burok.

***Csáfér** — Kiskanizsa, Zala m., Mtsz. I:256. — furkós bot.

Csahol — Gyöngyös — kohából tüzet csihol. Nyr. 2:180.

***Csapáng** — Szatmár m., Mtsz. I:268. — nagy bot, rudacska.

Csapópénz — Csíkszentdomokos — borraivaló kocsisnak. Az ostor csapójától. Nyr. 32:325.

Csaptatu — Hetés, Zala m. — csaptató. Karvastagságú két-két és fél m. hosszú, többnyire gyertyánfarúd. Kötelet v. lánczot szorítanak vele. Nyr. 19:142.

Csatóka — Gyergyó-Ditró — sallang, fityegő, appendix. Nyr. 12:281.

Csató-patóka — Csíkszentdomokos — apró szerszám. Nyr. 32:325.

***Csehel** — Székelyf., Mtsz. I. 281. — csihol = aczél és kovával.

***Csihar** — Vas m. — nagy bot. Nyr. 30:99.

Csihol — Nagybánya, Szatmár m. — aczél- s kovával való tűzgerjesztésmíveltetének elnevezése. Nyr. 13:578.

Csikós-czövek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283.

Csikósnyereg — T. M., MNy. VIII:283. — kápa nélkül, *pricscel* (pokróczdarab), erről két *szfj* és egy-egy *kengyelvas* lóg le. A *prics* katonaműszó.

***Csillagos bicska** — Debreczen, illetőleg Hortobágy — ipari készítmény, becsapható késsel és reteszesen hozzáilleszthető, szintén becsapható villával. Nyelét berakott ékes rézcsillagok ékesítik s két fajtája van: *farvillás*, ha a villa a nyél végéről és *oldalvillás*, ha oldalról van bereteszelve.

Csinetér — Csik m. — egy feketés kovaféle kő, melyet jó kova hiányában tűzítésre használnak. Nyr. 10:227. *Csíkszentgyörgy, Mtsz. I:322.

***Csippel-czuppall** — Somogy m. — apránként.

***Csontika** — 1. Őrség, Zalaszentgyörgyvölgye — pipagyújtó fácska v. vékony fenyőszilánk. 2. Göcsej, Őrség, Ormányság, Mtsz. I:343. fenyű-fáklyának el nem égett maradékrésze.

Csöngetyű — általánosan — kis harang; rendesen ifjú állatokra kötik, diszül.

Csuha — Nógrád m. — szűr, melynek mindkét ujja be van varrva; *innen a kérdés: „Mi van a csuhújban?” Nyr. 6:273.

***Csuklya** — a szűrnek hegyes, fejrehúzható gallérja; a pakulárok néha eleségöket is hordozzák benne. Kézdiszéki szó. *Cucullus*, Balatonmell. Szűr, Székely szó, Tsz. 78.

***Csusza** — Szeged — a magyar pásztorboeskor, onnan, mert a fűvön való járástól talpa nagyon simává lesz és csúszik.

Csüsző — Patóháza, Szatmár m. — oldal bőrtarisznya az oláhoknál. Nyr. 18:431.

Czelele — Háromszék m., Zeke, Csík m., Szokmán, Gyergyó — durva gyapjúsövetből, czondrából készült, térdigérő felöltő vagy szűr (= szűrkanó, H. O.). A czelele a tót ceğidlo = szűrő, mely nemezből való, tarisznyának is szolgál. Tsz. 84.

Czelőke — Vas m. — rövid, vastag bot. Nyr. 30:99. Veszprém-ben furkósbót, füttykös. Nyr. 5:330.

Czepőlék — Győr m. — czeleke. Nyr. 8:522.

Czihol — l. Csihol.

Czirka — Nyitra m., Nyr. 28:496. — gyújtó. Tót jövevény-szó: *sirka* = gyújtó (*síra* kénből). Nyr. 33:562.

Czojta — Kiskunhalas — rúd, nehéz bot. Nyr. 15:189.

Czókmók — általánosan — a pásztorember mindenféle apróbb tulajdona.

Czondra — Székelység — czondra nemezből készült zeke. A Nyr. magyarázata: gatyá, tévedés. Nyr. 2:426.

Daku — Nagykunság — ködmön. Nyr. 16:236. *Daku*, Szegeden sárgára festett gyermek-felöltő, báránybőrből. Nyr. 2:43. *Dóka*, Tsz., rövid ködmen, *Dokány*, Csallóköz, kabát, Nyr. 1:123.

***Dakúködmen** — Kiskunhalas

— irhaködmén. A „*ködmen*” csak derékig ért, de ezt már nem viselik s újabban *daku* v. *ködmen* mindegy. Nyr. 14:476.

***Dallo** — Szentes, Mtsz. I:383. — (tréf.) suba.

***Dederúja** — Szentes, Mtsz. I:389. — (tréf.) suba.

***Derékra való** — Hortobágy — mellény.

***Dészű** — Hatod, Háromszék m. — pásztortüsző.

***Dob** — Felső-Lok, Csík m., csángó — fatörzs. Vö. Karosszék.

Dobó — Kopács, Drávamell. — két drb. faabrines, mely félkörben van összehajlítva s a kettő egymáshoz mintegy 20 cm-nyire összekötve és ritkán behálózva zsineggel; ezzel *hordanak szalmát a markák és lovak alá*. Nyr. 16:284.

***Dohányzacskó** — Nagy-Géc, Szatmár m. — macskabőr, szépen sallangozva. A gulyás — talán babonából — semmi áron sem adta.

***Dorozmás** — Somogy — érdes.

***Eevádúnyi** — Somogy — elvállalni.

***Eroze-purczája** — Somogy — csínja-bínja.

Evőszék — általánosan — a cserénynél és a vasalónál nagyobb négy lábú szék, kerek lyukkal, a melybe a bográcsot evéskor beállítják.

***Fejes-bocskor** — Csongrád, Mtsz. I: 558. — lábszárig szíjas bocskor.

Fejőzsombó — Kecskemét — ha a fejőjuhász szék helyett zsembékot használ.

Félkötés — Csíkszentdomokos a csizma torka. Nyr. 32: 325.

***Fésütartó** — Szeged, Pálfi-tanya — egy darab lófark az ajtófélfához szegezve. Ebbe vágják belé használat után a fésűt. Igazi lovasnomád „toilette“.

Foglantyú — Székelyf. — a késen és aczélon olyan fogantyú, melynél fogva szíjra lehet kötni. Nyr. 25: 46.

Fűaj — E. I., Hortobágy — fejalja = párna, de a pásztornál deszka is.

Fűzőtű — Barkóság, Borsod m. — gatyamadzaghúzó, a *disznó* hátulsó lábszárcsontjának a kötőcsontjából (szárkapocs) készül. A kötőcsontot simára tisztítják, csiszolják, egyik végén kissé meghegyezik, másik végén pedig hosszúkás lyukat vágnak rajta. Komoróczy Miklós in litt.

***Gajló** — Túrkeve — régi, már kiveszett csikószerszám; bot, a végén vaskarikával, a nyeregből való, tereléskor az elhajított bot fölszedésére való csikósszerszám.

Gajmó — Hont m. — gamó, kamó. *Juhászbot. Nyr. 6: 182.

Gamó — Hajdú-Szoboszló — juhászbot. Nyr. 27: 43.

Ganaj — Oklsz. — Excrementum. 1544: Az ganeit az uduarrol kiuitték. 1594: Az zeoleo boitas es ganey nekwl szwőkös.

Ganajhányó villa — Oklsz. — 1587: Ganey haño was wella.

Garagulya — Bóny, Győr m. — 1·5 m hosszú egyenes rúd, melynek két végén levő két horogra két vedret akasztanak s vállon visznek vele vizet. Nyr. 16: 144.

Gatyamadzag — T. S. — czifra, a pásztoroknál a jegykendő mellett az eljegyzés jele volt.

***Gémvilla** — Túrkeve, Ecsegpuszta — a kanalasgém csőrének alsó kávájából való; evésnél használatos villa.

Guba — Oklsz. — 1387: Vnum burum (?) quod wlgó *Guba* dicitur. 1440: Quatuor Stamina lane wlgó *negregguba*. 1496: Induto super se quodam Buro wlgó *Ghuba*. 1528: Ad vestem *guba*. 1548: Ege *guba*. Hosszú juhászórból készül ma is. — **Guba** — ruhanévről vett személy- v. helynév, Árpád-kori oklevelekben. L. Malonyay, Bud. Hirl. 1908., VIII. 29.

Gulyás pásztori — Kecskemét, XVI., XVII. sz., T. S., Nyr. 32: 90. — bot. *Mindig meggyfa, mert kérge szép piros.

Gúnya — általánosan a pásztorember ruházata. — ***Gúnya** — Nagyszalonta — pásztoroké: Lékri (rekli), Szúr, rajta szűrcsat, szürszíj, Kapnis csizma,

Gatya, ezen korecz, Ümög, Kalap. „Kapni“ az orrán külön burok, a német Kappe. — Bugacz. T. M. I., ruha.

Gunyacz — T.-Becse — paraszt-szűr. Nyr. 9:92.

Gurgula — Székelység — faszótartó. Nyr. 2:427.

Gyalogszék — általánosan — kis négylábú székek, evéskor használják.

***Gyapjú** — Ver. 53. — *Lana*. Német: Woll; Dalmát: Vuna.

***Gyékény** (Gykiny) — Ver. 101. — *Storea*. Német: Decken, Matzen; Dalmát Sztura. — **Gyékény** Ver. 105. — *Teges*. Német: Decken.

Gyoles — Oklsz. — 1303: „Deinde uadit ad Mezeuteluk et postea transit lacum qui dicitur Malechua *golchu*“. 1400: „Aquam que vocatur *Ergyolch*. Tovább 1421: *wygyolch*, 1426: *Kevesgyolch*. Ezenkívül: „Kylsewgyolchfenek, Gyochfenek“.

***Gyujtószálla** — Hatod, Háromszék m. — gyufa. Nedves időben járja még az *aczél, kova és tapló* is.

***Gyűrűcseszar** — Szeged — parasztpipába való, hitvány fekete-gyűrűbokorból való pipaszár.

***Hajasbot** — Kecskemét — rendszeren furkós, meggyfabot, melynek kérge szépen megpirosodik.

Hajintóbot — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — vö. hajítóbot.

Hajítóbot — Hortobágy, T. M.,

MNy. VIII:283. — hajítófa. Vö. Hajintóbot.

Hajítófa — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — vö. hajítóbot, hajintóbot. „Mingyán meghajító-fázlak, ha szót nem fogaczcz“.

Harang — Alföld általánosan — a kolomp, csöngetyű.

Harangos — általánosan — l. Kolompos.

Háti bőr — Oklsz. — A Mtsz. szerint „kanászok juhbórkaczagánya“, a melyet a szűr alatt arra fordítanak, a merről a szél fuj. 1759: Háti bőrt lopott el. Debreczeni jegyzőkönyv, NyK. XXVI:337. A háti bőr ma is él, szél ellen szolgál. Ismerte Tóth Béla.

Hát suba — Oklsz. — 1555: Haat swba Maal swba, *a málból készült.

***Heszekusza** — Somogy m. — tarka-barka.

***Husáng** — több a botnál, kevesebb a rúdnál.

Hütykősbót — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — fogóján dúdorodás.

Ing váltság — Oklsz. — 1545: Czani vramnak *imeg* valczagatol attam.

Irhássuba — általánosan — kidolgozott báránybőrből varrott, szőrös felső.

Iszák — Kiskunhalas — egészben (végigmetszetlen) lehúzott birkabőr, melyet a pásztorok különféle eleség eltartására használnak. Nyr. 15:142.

Ivóharang — általánosan — pohárrá alakított kolomp.

Ivótülök — Hortobágy — tehénszarvból alakítva, hosszú szíjon lógva, meritésre való.

† **Juhászati eszközök** — Hatod, Háromszék m. — *Ordás kalán, Szűrő szita, Juhnyíró olló* (fogója *foncsikával* van körületekerve). — Selye — Maros-Torda m. — juhászat eszköze: Káva, Sajtkáva, Savós cseber, Kártya, Ordafőző üst, Ordás kalán, Puiszkafőző fazék, Puiszkakeverő fa.

* **Juhászcampó** — Túl a Dunán — a barkóczafa ága; nagyon fényesre kopik.

* **Kajmó** — horgasvégű bot, minővel a bárányokat kifogják. Beke gyűjt. Tsz. 184.

Kákó — Túrkeve — görbe fahorog, melyre a dohánypórékát szárítás végett kötözik. Szeged táján *kuka*. Nyr. 3:472.

Kalafinta — Székelység — boronahorog, az az eszköz, melylyel a boronát a vonómarhák után akasztják (a Nyárad alsó völgyében; Háromszékben azt mondják, a kit meg akarnak verni: megkalafintáznak). Nyr. 8:474.

* **Kalános** — Hatod, Háromszék m. — kalán- és ordamérókupa-készítők.

* **Kalántartó** — Málnásfürdő — kosaracska, benne evőeszközök, kés, pléhkanál, evő fakanál stb. állanak. Ordaszűrő kalán, lisztes

kalán, tejoltó kalán — a falra vannak akasztva.

* **Kalézó(l)** — Somogy m. — lótfut.

* **Kampó** — Karczag — juhászbót, rajta vas, réz, néha pakfong kampó, arra való, hogy a juhász a juhot a hátulsó lábánál fogva „kifoghassa”. Botja legtöbbször válogatott, göcsös somfa. A *pedum* őse. — **Kampó** — Nádudvar — juhászbót, van: Kampója, Horga, Köpüje, Botja, Karikája. — **Kampó** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283. — Részei: Nyele, Köpüje, Kankalikja. *A püspök-pálcza ettől vette eredetét.

* **Karosszék** — Felső-Lok, Csík m. — csángó, két oldalkarral, egy *dobból*, fatörzsből úgy kifaragva, hogy külső részén alól és oldal-karjain a kéreg is rajta van hagyva; a négyláb bele van ékelve. Egy embet számára való. *Kikokoskodva. — **Karosszék v. szék** — Lóvész, Csík m. — elől két, hátul egy lábbal. Egy drb természetesen görbült faderékből faragva. Ülőkéje kisímitva, alsó és hátsó lapja kérgesen hagyva. *Kikokoskodva.

* **Kásakavaró** — Túrkeve, Ecsegpuszta — püspöki *pedum*, pásztorbotalakú, jó arasznyi hosszúságú vasszerszám, a kása kavaráshoz való. A kavarórész lapos, a másik vége füles; szára kisujnyi vastagságú, csavart.

Kasziba — Lz. — kaszáslábú ().

Katyus — Lz. — kerge, holond

(mente captus). *Minduntalan zökken az elméje.

***Kavaró** — Bugacz-Monostor tarhonyakavarásra való, ékesen faragott, lapiczkás fa; fogóvégén oly ékítménynyel, hogy a bogrács fölére akasztható.

Kecske láb — Oklsz. — 1549: Ferramentum, uulgo *kechkelab vasulás* = *hasított végű, mint a kecske körme.

Kent bot — Szentés — az alföldi pásztornép félelmetes ütőszerszáma. Így készül: leginkább erős meggyfa-hajtástembermagaságú, egyenes botnak vágta a pástor, rajta hagyva hóját is. Ezt mindennap megkenték hájjal vagy zsírral s napra tette. E kenést addig folytatta, míg a bot zsírral teljesen át nem szívódott. Nem tört, nehéz, hajlékony és felfogta a kard- v. baltavágást is. Nyr. 2: 137.

Késség — Alföld — pipára s egyéb kis eszközre mondják, ha egybe van foglalva. Nyr. 4: 329.

Kesze — Csúza, Baranya m. — lapos, hajlított vas, fanyéllal; késményvakaró formájára. A válú fenekét tisztítják vele Nyr. 18: 237.

***Készség** — pástor tűziszerszámtartója.

Ketrán — Tatrangi csángók, Erdély — gyufa. Nyr. 2: 477.

Kircsáj — Hétfalu, Brassó m. — vas-ék. Nyr. 21: 528.

Kiszarvaz — Oklsz. — 1754: Az első rendbeli Incattus tavaly is *kiszarvaztatott*, kicsapattatott pa-

ráznaságáért, mindazáltal bejött a városba. Debreczeni Jegyzők, NyK. XXVI.

Kittel — Oklsz. — zwillich. 1522: Pastori porcorum V vlnis kyttel = vászonkabát.

***Koha** — Békés — kova; már csak késfenésre szolgált; tüzet „masinával“ gerjesztettek.

Kolomp — Bugacz, T. M. I. — nagykolomp, harang, csengő, csengetyű: mind kisebbedő sor. L. Harang.

Kolompos — ált. — az az állat, a mely a kolompot viseli s evvel vezérli a nyáját, ménest stb. az emberről, a ki a rosszban elől jár.

Kolonecz — ált. — a kutya nyakára kötött, néha faragott fa, mely a futásban gátolja. Mintha a német Klotztól eredne, mert tényleg a „német világban“ 1850 körül lett kötelezővé.

Kondit — Oklsz. — 1423: Clemente *Kondoytho* = „kondító Kelemen“, ergo: ostoros.

Kopis — Ormánság — görbe bot. Nyr. 2: 137.

Kostök — ált. — a kos testiculusbőréből készített dohánytartó.

Kotak — Szentés — tűziszerszám. Nyr. 6: 232.

***Kova** — széltíbe — tűzkő. Ui. Tsz. 118.

Körömvas — a kovácsok, kőfaragók, kőfejtők bizonyos vas-eszköze. Hol? és mire való? Nyr. 4: 192.

***Kuka** — Dárda — juhász-kampó.

Kuna — Udvarhely m. — kicsi aczél. Nyr. 8:471.

Kutyivátor — Nyitra-Bodok, palócz — lókapa. Nyr. 33:465.

Kürtös — Oklsz. — 1683: Egy kürtös sütő kemenceze (= kéményes H. O.).

Lábitó — Oklsz. — 1435: Versus dictam possessionem Zekelhÿd usque Maklabitho (hágsó). Károlyi Oklvt. II. 163.

Lapiczka — Pannonhalma — lapátalakú keverőfa. Nyr. 12:187

***Lapittó deszka** — Lóvész, Csik m. — tésztalapításra. Erre teszik ki a megfőtt puliszkát is.

Lazsnak — Kunszentmiklós — oly takaró, melyet a birkák kisebbzett vagy csupasz hátára alkalmazznak. *Régente a teher leborítására való takaró. Nyr. 15:47.

Lel be! — Heves m., NyFüz. 16. sz. 50. — a tyúkokat e szavakkal terelik az ólba pásztorék is.

***Macsuka** — Székelyf. Tsz. 247. — bunkó. Macsukás, matyukabot, különösen a pásztoroké. Marosszék, s általán a Székelyföldön; de *oláh* eredetű lesz.

***Mágicsa** — Somogy m. — támaszték.

Magyar bür — E. I. Hortobágy — a számár tergenyéje alá tartozik; juhbőr.

***Mast** — Somogy m. — most.

***Megrögzült** — Somogy m. — megzabált.

***Merekje** — Szilágyság — szalmát vagy szénát rakó rúd magas kazlaknál.

***Merieskő** — Karancsalja — szépen, sokszor díszesen faragott ivóedények fából, sok alakú fülelkel, melyet a pásztorok a tarisznyán viselnek.

Nyilpuska, nyilvessző — Pálfa, Kemenesalja — gyermekjáték. Nyilván az ősi lövészszám le származottja. Nyr. 30:534.

Ocel — Mezőszilvás, mezőségi oláh — acél. *Tótul: ocel. Nyr. 37:221.

Pányva — Oklsz. — 1532: Pro nygh et *ponwa*. 1544: Kethewfek *Pannyra* Tanistra. 1545: Az louaknak *pañuanak* estrangokat. 1552: Pro nygh et *panwa* dati sunt estrang zal tres. Hosszú kötél, lovát kiczővekelő, kifogókötél.

***Parittyá** — Ver. 40. — *Funda*; olasz: Tromba; német: Sling, *Schleuder; dalmát: Prachia.

***Pásztor felszerelése** — Hatod, Háromszék m. — dészú = tüsző, tubákos zacskó = dohányzacskó.

Pásztorszűr — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:237. — Van: nyaka, gallérja, ajja, ujjai, rózsája több: színes czifra varratok, gombja: a rózsák szélére varrt, ötkoronás nagyságú színes diszító szöveta darabka szíjja és ennek csattja.

Pécék — Csíkszentdomokos — csatt nyelve. Nyr. 32:328.

Pemét — Szt.-Gál, Veszprém m. — pemet; szénvonópemét helyett: szényvonó. Nyr. 2:185.

***Póráz** — Ver. 120. — dalmát: Povraz, *német: Strick, magyar: kötél.

Pörgő — Bugacz, T. M. I. — a disznó nyakán kis kolomp.

Pörtet — Hegyhát — botot, mikor valaki eldobja s az forogva repül. Nyr. 1:467.

***Pulizskaszelő** — Lóvész, Csík m. — részei: ezérna, *csapócska* hámozott vesszőből egyenletesen hajlítva, íjforma.

***Rácsiholni** — Szeged táján — a pipára = rágyújtani aczél, kova taplóval. Lótolvajoknál: belopakodni sötét éjjel a lovak közé, hogy a lovak a hirtelen villanó fénytől megriadjanak, zavart támasztva, a lókötőnek az elkötést megkönnyítsék.

Rénfa — Zenta — kétlábú fogas, húsfelakasztásra. Nyr. 38:142.

Rengő — Zemplén m. — vászonból vagy lepedőből hevenyészett bölcső, melyben a gyermeket a mezőn ringálják. Nyr. 4:522.

Saru — a régiségben — szárral bíró lábbeli = csizma.

***Sikolyáz** — Somogy — sikoltoz.

***Soláta** — Somogy — saláta.

***Solya** — Ver. 93. — *Sandalium*. *Sandale, boeskor, saru.

***Sótartó** — Lóvész, Csík m. — egy darab keményfából vájva.

Suba — Toga pellita. Bórsuba. 1290 óta gyakori.

Subapénz — Oklsz. — 1588: Minden iobbagi ad *suba penzt* denar 4 $\frac{1}{2}$.

Sujokbot — Zilah — nagy fabunkó, mivel a fejsze fokát ütők fahasításkor. Nyr. 28:232.

***Svečka** — Dárda — csörgőspásztorbot, magyar csikós kezében is e név alatt.

***Szarva** — Kemenesalja, Tsz. 341. — puskapor-tartó.

Szeges örv — ált. — kovácsolt, hosszútüskés örv a komondor nyakára, hogy a farkas harapásától védje.

***Szék** — Lóvész, Csík m. — Göcsös fenyőgerenda-végből hasítva. Ülőlapja síma, alsó része kérges marad. Négy lába van.

***Szenes** — Baranya m., Tsz. 344. — kis, négyszegű erszény, pipások tűzszerszám-tartója. L. Készség.

***Szénszító** — Székelyf., Tsz. 344. — vaskalán (a szénkezeléshez).

***Szer** — Székelyf., Tsz. 345. — rend, sor. „Se szere, se száma” = rendetlenül és sokszor. „Rétad van a szer” = rajtad van a sor, te következel. *A szer sokértelmű; de alapjában sorrendet jelent és

egymásutánt is, járt vele a *szervovás*, mely kimutatta, ki róttá le a reáeső részt? Így, ha nem volt pásztor, a gazdák *szerre* őrizték a csordát, csürhét, lovat, vagyis megállapodtak, mikor és ki, s milyen sorrendben végzi az őrzést: ez volt a *szerre őrzés*.

***Szer** — Székelyf., Tsz. 345. — eszköz, műszer, szerszám. *A gyógyító s mérges szer is.

***Szikikova** — Karczag — l. Terméskova. Leginkább a szíken legeltető juhászok találják záporosók után, melyek e kovaszilánkokat kimossák. A pásztorok erősen hiszik, hogy ott teremnek. Sok a paleolith-szilánk, nyílhegy körte.

***Szikraverő** — Erdély — a tűziszerszám aczélja.

Sziószék — Ormánság — faragószék. Nyr. 9 : 285.

***Szivanó** — Bodroghöz, Tsz. 348. — szénvonó.

Szurka-piszka — Barkóság, Borsod m. — pipaszurkáló a lúd sarkantyújából (kulcesont), vagy süldődisznó lábszáranak kötőcsontjából (szárkapocs). Komoróczy Miklós in litt.

***Szűrű** = *szerű* — Pápa vid., Tsz. 354.

***Szűvés** — Peszér-Adács — a bocskor fejvarrata.

***Taka** — Avas, Szatmár — két karó között madzagon függő jávorfadeszka — 1 m hosszú — melyet a kotisokkal vernek, hogy

a vadat a szántóföldtől távoltartsák. Oláhok mondták be. Vö. *Kótis*, a taka — hangfestő. A lovas katonáknál is dívik, bizonyos műveletek jelezésére.

Tanyisztra — tarisznya, már 1544-ben. L. Pányva alatt.

***Tapló** — Ver. 38. — *Fomentum*.

***Tavalidén** — Somogy — tavai ilyenkor.

***Telekes bocskor** — sok helyen — mely hosszú, a lábszár körül tekeret szíjjal volt felkötve. Pásztorviselet.

Tergenye — Alföld — a szamárnak nyerge, nincs kápája, hanem szarva van.

***Terméskova** — Kunság — a sziki pásztorságnál a tűzkő, mely rendszeren praehistorikus kovaszilánk vagy nyílhegy s a melyről a pásztor hiszi, hogy a szíken terem. Eső után szedik. A pásztorok ezt kovának használják. Vö. Szikikova.

Tetű v. bóha — Győr vidék — kis ék. Nyr. 5 : 522.

Tisztás — Alföld — a szalonnának való tiszta vászonzacskó.

***Tobzás** — Kemenesalja, Tsz. 365. — mellékék.

Topló — palóczoknál — tapló. Nyr. 32 : 347.

Törlő szűr — Oklsz. — panus detersorius. 1524: Grisium pro tergendis equis wlgo *theurlew zewrne*. 1528: Wlgo *therlew zer equis*. *Therlew zeur* circa equos. 1552: Pro *therleo zur* dedimus vnam vlnam grisli.

Török — Kiskunhalas, Nyr. 15:473. — árforma, de ennél nagyobb szerszám; tengerit irdalnak vele morzsoláskor. *Függelékcsont, bőrvarrásnál lyukak tágitására való.

***Tubákos zacskó** — Hatod, Háromszék m. — dohányzacskó. *A Királyhágón innen a tubák dohánypor, melyet az orrba tömtek.

***Tükörfa** — Zala, Somogy — kerek vagy négyszögletű, szétoltható vagy nyitható, szépen faragott és sokszor művészi díszítésű pásztorszerszám, az egyik felében tükör, a másikban lapos vájás bajuszpedróvel. Ornamentikailag, de különben is rendkívül fontos pásztorkészítmény.

Tűszkü — Veszprém — tűzkő, kova. Nyr. 2:135.

Tűzköves — Tokod, Esztergom m., 1881-ben — dülő neve. Nyr. 35:238.

Tűzszőr — Kiskunhalas, Nyr. 15:474. — kis zacskó, melyben az aczél, koha, tapló áll. Vö. Készség.

Tűzütő szerszám — Oklsz. — chalybs. 1544: Uöttem az utra eg tűz ütő szerszámot.

Tűzvas, tűzvasz — moldvai csángó — aczéldarab a kova mellé. Nyr. 30:173, 177.

Tyz ythe kw — Kolozsv. glossz., 1577. — silex Z^a. Tűz ütő kő. Nyr. 36:66.

Ugarkő — Nagyszalonta — a kova, tűzkő, ha kiássák vagy kiszántják; rendszeren őskori.

***Ümög** — Somogy m. — ing.

***Vakaró** — Ver. 101. — *Strigiles*. Dalmát: cseszadlo.

Vanna — Oklsz. — alveus. 1596: Wreos *wanna*. 1619: Boronza egy korcos *vannaval*.

Vasbikó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:284. — vasbéklyó.

***Vaskalán** — Székelyf. — vaslapát, melylyel az égő szenet, forró hamut stb. kezelik.

Vassikoltýú — Oklsz. — 1520 körül *Waschykoltho Vehiculum cordam*. Nógrád m. 1566: Egy *was chykothe*. Nagykanizsa. 1567: *Was chykotho*. 1568: *Stimuli ferrei Was chykoto*. Ónod. *Vinculum ferreum catenarium temonum*. *A téslakapcsolásra való.

***Vonyigó** — Kállay-gyűjtemény — vonyogó, Balatonmell., szénát vagy szalmát, a kazalból húzó kampós vas. Tsz. 388. A székelyföldön régebben ez az eszköz fából volt készítve.

Zacskó — általánosan — leginkább dohány és száraz eleség tartására. Vö. Acskó, Bacsó.

***Zar** — Schl. sz. j. — szár, *croceus*.

Zeenwono — Kolozsv. glossz., 1577. *rutabulum* y₁. Nyr. 36:71.

Zsírbasült — Tiszaújlak, Ugo-csa m. — fűtykös bunkós bot, zsírral kezelve, hogy szíjjas legyen. Nyr. 27:383.

Ostor, ustor.

***Babka** — Ivád — a karikás ustor része; tót elem.

Bakló — Egerszeg, Malonyay — a kocsisostor, talán, mert bakról hajtának vele.

Bakos — Abauj, Ung, Zemplén m., Nyr. 17:243. — hosszú ostor, melylyel a négyes fogatot hajtják bakról; kenderből készült és „kuli-mázzal“ jól kikenik. (Kotaj és Demecser, Nyr. 28:123., rövidnyelű, vékonyvasú fokos.) Vö. Bakos-ostor.

Bakos-ostor — Abauj, Ung, Zemplén m., Nyr. 17:273., Gömör m., Nyr. 17:136. — hosszú ostor, melylyel a négyesfogatot bakról hajtják = bakos-ostor. *Szürnyeg, Zemplén m., Utsz.

Biszuszka — Moldvai csángó — ostor. Nyr. 30:171.

***Bojt** — Nagygéc, Szatmár m., Hortobágy (T. M.) MNy. VIII:283. — a *suhogó* az ostor végén.

Bokor — I. Pillangó.

Csandarit — Csikszentdomos, Nyr. 32:325. — cserdít (ostort v. ostorral.).

***Csapó** — Hortobágyon és általában — a karikás ostorvége, rendszeren lószőr; ez csórdít vagy kondít. Mtsz. szerint van kendercsapó, selyemcsapó, bőrcsapó. (Kösd az ostor végére a patkószeg.) Vö. Sudár, Sugár.

Csápolni — Szabolcs m., Nyr. 33:364., Tokaj Hegyalja, Nyr. 23:288., Nagykunság, Nyr. 16:

191., *Szilágyság — az ostorral csapkodni, hadonászni.

Cserdíteni — Nagykunság, Nyr. 16:191., Nagyálló, Nyr. 12:430., Rimaszombat, Mtsz. sok helyen — az ostorral pattantani.

Cserget — Debreczen, Nyr. 7:137. — a csordás ostorával pattog.

Csundi — Fehér m., Nyr. 9:284., Veszprém m., Nyr. 5:330. — rövidnyelű kanászostor.

Csúrcsavarintó — Pápa, Veszprém m., Nagykőrös, Nyr. 21:95., 141. — ostorjáték.

***Czifraság** — Mezőkövesd — az ostor czifrasága = apró sallangjai.

***Czímeres** — Hortobágy, de másutt is — derék, rangos p. o. czímeres nád; de czímeres ostor is, a melyik ékeesebb. Nádudvaron: az ostor czímere. Czímeres ökör.

***Derék** — Pusztaszanda, Nógrád m., Nyr. 33:303. — az ostor dereka. L. o.

Durgat — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:94. — ostorral pattog. Hangutánzó.

Estáp — Dobronak, Hetés, Nyr. 15:190., 2:44. — ostor v. vessző: „majd megestápollak“ = megraklak ostorral.

Eszten — Székelység, Nyr. 14:47. — ökörhajtó vessző, ha végén tű v. szeg van: szömös eszten.

***Fej** — Hortobágy — a karikásnyél feje, a hol a telek íziül

Foganték — Balatonmellék, Jankó — az ostor nyelének fogóvége.

Fogó — Balatonmell., Jankó — az ostor nyelének fogóvége.

***Fogóvég** — sok helyen — az ostor nyelének alsó része, a hol megfogják.

***Fonós** — Hortobágy — karikás vagy nehéz ustor: Apró fonás 12 ágra. Kígyóhát 16, 18—24-ig. Egyszerű 8 ág.

***Forgó** — l. Rézforgó.

***Forgó karika** — széltíbe — vasból vagy rézből, arra való, hogy a karikás ne csavarodjék. Vö. Rézforgó.

***Fűzni** — Karczag — fonni értelmében: „Megfűzöm a sallangszíjat kígyóhátra“. L. Sallangszíj.

***Gomb** — Pusztaszanda — hurkolt csomó az ostoron.

***Hadaró** — Mezőkövesd — a karikáson az ostor vastag töve; oly viszonyban van a nyéllel, mint a cséplő hadarója a cséppel.

***Hadarótelke** — Mezőkövesd — a karikásnak, a mely a nyélhez köti.

***Hasi** — H.-Böszörmény — a hasról való, nyersen kikészített bőr, melyből az ostorfonáshoz szükséges szíjak kerülnek.

***Hegy** — általánosan — az ostor hegye = vékony vége.

***Högyi** — Szandapuszta = az ostor hegye.

***Kancsika** — M. ó., Kecskemét — a karikás; 1849 óta az orosz kancsukától, a melytől a nép és jószágá sokat szenvedett. L. Nehéz ustor.

***Karczé** — l. Karcz.

***Karikás** — általánosan — a pásztorok hosszú, fonott, forgókarikán járó ostora, a melynél az ostorfej és telek közt karikásor van beiktatva. Helyesneve: „nehéz ustor“.

Karikásostor — Hortobágy, MNy. VIII: 283. — v. ostorkarikás, „lúbürbül és hasi Bürbül vagy kötébül font“ ostor. Ma már csak telkes karikás ostorokat használnak. A régiségben, 1577., Oklsz.

***Karszíz** — Hortobágy, Békés — a karikásnyél fogóvégén, hasított sallang, a melyet a pásztor a karjára fűz, hogy az ostort megtarthassa.

***Kígyóhát** — Karczag és Hortobágy — a karikásfonásnak az a formája, a mikor a fonat a kígyó hátára — tulajdonképpen hasára emlékeztet.

***Kígyóhátra** — Alföld — fonott ostor, ha a fonás menete a kígyó haslemezeire emlékeztet.

***Kondítani** — Bessenyei György — a karikással, a csikósról, de kondásról is.

***Korbács** — általánosan — bőrből font s régenté szarvas- v. őzlábnyéltre erősített rövid, vastag ostor; lovasember, de olykor kocsis is használja.

***Korc** — általánosan — ranczos fűzés.

Körömszedés — Csik m., Nyr. 9:525. — parasztpárbaj, ostorral megívva.

***Kötés** — Pusztaszanda — az ostornak az a része, a melynél az ostort a nyélhez kötik. L. Ostortelek.

Kukela — Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286. — rövidnyelű és kötelű, végén csomózott ostor, a melyet itatáskor használ a pásztor.

***Kukoriczaszem** — Karczag és másutt — a karikásfonásnak az a formája, a mikor a fonat a szemes kukoriczacsőre emlékeztet.

Lágyellő — Kiskunhalas, Nyr. 15:237.; Kecskemét, Nyr. 19:46.; Majsa, Nyr. 9:526. — négy-hat ökör hajtására szolgáló ostor nyele.

***Megfűzni** — Karczag — a sallangot, ostort, fonatos kötéssel, melyhez csak pásztorok értenek.

Négyellő — Halas, Nyr. 9:526., Heves m., Nyelv. Füz. XVI:51. — hosszú négy ökörre való ostor. Csik megyében, Nyr. 26:428., az a rúd, a mely mellé négyesben szántáskor, a két első tulkot, ökröt fogják. (Uo. *négyeslő* is.) Megfelel a tézsolának.

Négyelni — Székelyf., Nyr. 27:47. — megverni (négyellővel.).

***Nehéz ustor** — sok helyen — karikás ostor. Pásztorszájon a nehéz ustor a „karikásnak“ igazi neve. Karikás, ha díszül

karikái vannak. Van: Karszija, Nyele, ennek, Fogóvége, Dereka, Telkes vége vagy nyélnyaka, Kengyele, Telke, Forgója, Ostora, ennek töve a pillengőkkel, Dereka, Tőcsapója, Csapója, Sudára.

***Nyak** — Pusztaszanda — az ostornak a nyélhez illő része.

***Nyakló** — Nagygéc — a szatmári oláhos ostoron az a szíjhurok, a melylyel az ostor a faragott, nyakszerű ostornyél fejéhez kapcsolva van. Vö. Ostortelek, Telek.

***Nyaklós nehéz ustor** — Nagygéc — az, a melynél az ostor a faragott ostornyél fejéhez szíjhurokkal = nyaklóval van erősítve; a nyaklós megerősítés szláv forma. Vö. Telkes. Vö. Ostortelek, Telek.

***Nyalkaság** — Nagygéc, Szatmár m. — a nehéz ostoron a pillangók; l. azt.

***Nyel** — általánosan — vagy *ostornyél*: az ostor nyele. Ennek van feje, dereka, fogóvége, nyél-czifrája, karszija.

***Nyelczifra** — Nagyszalonta — az ostor nyelének czifrázott, faragott része.

***Nyélfej** — több helyen — az ostor nyelének vastag fogóvége. Vö. Ostornyélfü.

***Nyélnyak** — Békés — az ostor nyelének vékony része, a hová a telek lesz erősítő.

***Nyolczág-fonás** — Hortobágy — a nehéz ustornak vagy karikásnak nyolcz keskeny szíjból

való fonása. Van 12-tes és több, 24-ig.

Nyüstölni — Tiszadob, Nyr. 27:45. — tréfásan: ostorral csapdosni: „Eleget nyüstöli a szegény párát, még se húz“.

Ostor — általánosan — hajtóeszköz; pásztoroknál a rövidnyelű nehéz ustor v. *karikás*, kocsisoknál a hosszúnyelű kocsisostor. Csukcsoknál: *oschtol*; sanskrit: *áštrā*, vogul: *āštier* (Munkácsi, Nyr. 31:38.). Sok helyen *ostor* maga az ostorkötél v. ostorszíj, illetve annak hossza, közepe: dereka.

***Ostor-adó** — Ver. 63. — *Mulcta*. Német: ein Straff, buess.

***Ostorderék** — Nádudvar, Mezőkövesd, Békés m. — a karikás ostor hosszának közepetája, dereka.

***Ostorfej** — Mezőkövesd, Nádudvar — a karikás ostornak a nyélhez ízüló része.

Ostorhegyet futtatni — Hódmezővásárhely, Nyr. 2:420. — Szólás: „ostorhegyet futtat“, mikor az ostorhegye éri, ösztökéli.

Ostor-karikás — Hortobágy — a karikásostor, nehéz ostor.

***Ostornyak** — Békés — az ostornak a nyélhez közeleső része.

Ostornyakló — Székelyf., Mtsz., Csíkszentdomokos, Nyr. 32:328. — a nyakló.

Ostornyel — általánosan — az ostor nyele; rendszeren faragva. „Jó fogású ostornyel“. Nagykunság, Nyr. 3:368.

***Ostornyélfű** — Nagyszalonta az ostornyel feje.

***Ostor sudara** — sok helyen — a sudár = vékonyabb vég, a melyhez a suhogó van fűzve.

Ostortelek — sok helyen — a *telek*, a hol az ostor a nyélhez kapcsolódik.

***Pillangó** — Alföld — Kisújszálláson, Mezőkövesden, *pillengő* is — a karikáson rövid, háromszögű sallangok, díszítésül; ha több van „bokrot“ alkot.

***Rézforgó** — Nagy-Géc, Szatmár — a karikásostor telkén két, lazán kapcsolt karika, arra való, hogy az ostor össze ne csavaródhassék.

Rittyen — Udvarhely m., Nyr. 16:94. — az ostor: pattan. Hangutánzó.

***Rudas** — Szandapuszta — a tőcsapó.

Sallang — Nádudvar, Kaba, Pusztaszanda — rojtszerűen vágott bőr, ékességül az ostornyelre.

***Sallangszíj** — Karczag — az a keskenyre vágott bőr, a miből a karikást fonják, vagy „fűzik“.

Sasóka v. szolga — Balatonmell., Jankó — az ostor része (melyik?)

Sudár — általánosan — a csapó. L. azt.

***Sugár** — Kiskunfélegyháza, Nagyszalonta — a karikáson a csapó. L. o. (Az oláhban *şugjar*.)

Nyr. 17:497.) Nagyszalontán a sugár macska- v. kutyabőrből készül, mely nagyon tartós.

Suhogó — Szeged, Tolna m., Tsz.; Hortobágy, MNy. VIII:284. az ostor *csapója* (l. o.), de Tolna megyében „vékony hosszú ostor is, mely csóválva suhog“.

Sujtó — Balatonmell., Jankó — az ostor suhogója.

Suttyanik — Lesencze-Istvánd, Zala m., Nyr. 16:94. — az ostor: pattan, suhog.

***Szijcsapó** — Békés, Nádudvar — karikásostor vékonyabb tája, a mely már a csapó előtt van és szijból készül, nem fonott.

Szijkarikás — Hortobágy, MNy. VIII:284. — marhabőrből szijgyártók által font karikás.

***Szijnyakló** — a nyaklós nehéz ustornak az a szija, a mely az ustort a nyélhez erősíti (hurkszerűleg.)

***Szijtelek** — Kaba — a telek a karikáson.

Szitel — Nyitra, palócz, Nyr. 28:497. — az ostor nyéléhez kötött madzag, rövidítve *szíjtelekből*.

Szolga — Balatonmell., Jankó — vagy sasóka: az ostor része (melyik?)

Szömös eszten — Székelység, Nyr. 14:47. — szemes eszten = végén tüvel, szeggel ellátott ökörhajtó vessző.

Telek — általánosan — az a kettős szij, a melylyel az ostort nyéléhez erősítik, tulajdonképen a megerősítés helye.

***Telekfogó** — Pusztaszanda — karika, ez fogja a nyélen a telket.

Telektartó — Hortobágy — a karikás ostor, feje nyélének vége.

Teleng — Pápa, Veszprém m., Nyr. 16:576., Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:238. — a telek, l. azt.

Telenk — Balatonmell., Jankó — a telek.

***Telkes nehéz ustor** — általánosan — telkes karikás ostor; a telkes megerősítés magyar forma, szemben a szláv nyaklóssal.

Telkes ostor — sok helyen — a Palóczságban *telekes ostor*, Nyr. 28:414. — az olyan ostor, a melynél az ostorszij v. kötél, szíjjal, azaz telekkel van a nyélhez erősítve, szemben a *Telketlen ostor*-ral, Palóczságban *teleketlen ostor* uo., a mely egyenesen a nyélre van hurkolva. Vö. *Nyaklós nehéz ustor*.

Telleg — Répczemell., Sopron m., Nyr. 2:561., 4:29. — a telek; németes.

***Tőcsapó** — Nádudvar — a karikás ostor vékonyabb vége, a melyhez a csapó kapcsolva van.

***Tűcsapó** — Kaba, Nagyszalonta, Békés m. — l. Tőcsapó.

***Ustor** — sok helyen — ostor; Ivádon a karikás. *Ustor* je-

lenti még magát a kötél -v. szijostort is, nyél nélkül.

***Ustorhegy** — Ivád — a karikás hegyes vége, a csapó után következik.

***Ustorkarika** — Ivád — a mely az ostorcsavarodást lehetetlenné teszi, általánosan *forgó*.

Pásztorkonyha.

Angyalbögyörő — Körmen, Vas m., MNy. I:93. — burgonyás tésztából készült galuska-féle.

Árvaleves — Lozsád, Hunyad m. MNy. I:281., Zilah, Szilágy m., uo. — u. n. hamisleves, vagyis olyan, a melyben nem főtt hús (Zilahon zsíros tepertővel vagy szalonnaszírban pörkölt hagymával megízestve.) Vö. Árvatészta.

Árvatészta — Zilah, Somogy m., MNy. I:281.

***Ázalék** — 1772. Hajduság — főzelék a nyájjuhász járandósága, „kenyér, ahhoz való *ázalék*“.

Bálmos — Székelység, Máramarossziget és Moldva: Klézse, Mtsz. — kukoriczalisztból juhíróval készült étel. Az oláhban Gombocz, MNy. I:257., balmoş, balmuş.

***Bél-hús** — Székelyf., Mtsz. — vesepecsenye = bélszín.

Bélpecsenye — Erdély, Mtsz. — vesepecsenye.

***Bélszín** — Kolozsvár, Mtsz. — vesepecsenye.

Biracs — Hont m., Nyr. 26:174., 27:87. — ugyanaz, mint a csiripiszli. L. o.

Birkapaprikás — Hortobágy, T. M. I. — *A birka bebozatala előtt juh-paprikás volt.

Bocskoros málé — Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — kukoriczamálé, a mely alá kenyérlisztből aljat = bocskort készítenek.

Bodon — Hortobágy, T. M. I. — ételhordóedény.

***Bodzavirág-leves** — Karczag — pásztorétel.

Bogrács — Hortobágy, T. M. I. — vas főzőedény, melyet fülénél fogva akönyökös szolgálóra akasztanak a tűz fölé, vagy az átló szolgálóról lelógó kankalékra.

Borjúkötél — Hortobágy, T. M. I. — étel neve.

Borjútömlő — Hortobágy, T. M. I. — egészben lenyúzott gyenge borjú bőréből készült tömlő, ruhane-műre, dohányra.

***Borondza** — Abauj m. — juh-túró = brindza.

Bundásgöldődin — Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — tréfásan a sült burgonya.

Burjános — Csikszentdomokos, Nyr. 32:325. — főtt saláta disznóhússal.

Csavirga — Gömör, Heves m., Nyr. 25:287. — gyöngö bor.

Csimbókos leves — Beregszász, Nyr. 36:93. — sóskaleves. (A Nyr. magyarázata téves lehet, mert cs.

valószínűleg csipedettet jelent, tehát azt a sóskalevest, a melyben csipetkés tészta van.

Csiripiszli — Ó- és Újszóny, Komárom m., Nyr. 26 : 128., 174. — Csirázott búzából készült pép, a melyet cserépedényben pirosra sütnék. L. még Biracs, Keltés, Szaladós.

Csiromálé — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 87. — ugyanaz, mint a csiripiszli. L. o.

Csoban — Hortobágy, T. M. I. — l. Csobolyó.

Csobolyó — Hortobágy, T. M. I. — kulacsforma, lapított, ivóvíztartó faedény.

Bort ez csobolyóba, az kecske-^[tömlőben]
Kenyeret hoz amaz bikkfateke-^[nőben].
Arany.

Csöröge — l. Percz.

Czakompak — Hortobágy, T. M. I. — kásából, kolompérból és lebbencsből főzött levetlen étel.
*Különben katonai műszó: Sack und Pack, azaz mindenestül.

Czibere — Oklsz. — 1475-ben tehén neve is; máskülönben savanyú lé; juseulum acetosum.

Czőkös czipó — Gombocz, MNy. I : 161. — élesztős, kovászolt czipó. Czők (P. P. tzők), nyugati megyékben cájg, a német (bajor-osztrák) Zeug = élesztő szóból.

Dalma — Alföld, Székelyf., (Gombocz MNy. I : 256) — töltött-káposzta, illetve a töltelék.

Délebéd — általánosan — a napközben való főétkezés. A jószág delelésével egybeesik és rendszeren szalonnázásból áll.

Domikát — Kassa, Nyr. 19:189. — juhtúrós leves, a tótoknál Demikat.

***Eetöllni** — Kiskunhalas — valami étellel jóllakni, eltelni.

***Éhnyál** — Kiskunhalas — mely valamely szagra, vagy valamely ételnek már főlemlítésére is összefut és kicsordul.

***Élés**, eledel — Ver. 19. — *Cibaria*.

***Étek** — Ver. 20., 26. — *Dapes*.

Fehér eczetes — Hortobágy, T. M. I. — rántott hagymaleves füstölt disznóhússal.

Fejér — Székelység, Tsz. — szalonna. „Hány ujnyi fejérje volt a sertésednek?“

***Fordított kása** — Kecskemét, Hortobágy, T. M. I. és általánosan — oly sűrűre főtt, tepertővel rakott kása, hogy a bográcsból ki lehetett fordítani. Karimáskása alatt is járta.

Fröstök — Hortobágy, T. M. I. — reggeli, a német „Frühstück“; Gvadányinál: *fölöstököm*.

Gabonás kása — Bugacz, T. M. I. — kása tarhonyával.

Görhe — l. Görhő.

Görhő, görhöny — Nyr. 11 : 92. — l. Poroja.

Guba — Gömör m., Nyr. 30:300.
— l. Kruczonyika.

Gugyi — Hortobágy, T. M. I.
— pálinka.

Gujásos — Hortobágy, T. M. I.
— gulyáshús.

Gujásos hús — Hortobágy, T. M. I. — lére hagyott húsétel. Csak marha-vagy juhhúsból főzik.

Gulás — Árva m., tót, Nyr. 25:506, — gulyáshús.

Gürücü — Hortobágy, T. M. I. — nudli (sic!) formára nyújtott tészta. Tepsibe lerakják s kemenczében megsütik, aztán szétszakgatják s forró vízzel leöntik, a megdagadt tésztából zsirral, túróval levetlen ételt készítenek (Hajdúnánás).

***Handóka** — Karczag — kása-leves. Vö. Kotyleves.

Hasán tekercs — Hortobágy, T. M. I. — ételnév, számarkötél. Hasán sodrítja az asszonyféle a kötélformára kinyújtott tésztát tekercscsé.

Husos kóbasz — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — húsos kolbasz.

Irdált — Szeged — irdált szalonna = megvagdalt. Utsz. I:952.

Kanalas — általánosan — átlukgatott deszka, ma már bádóg, kanalak betűzésére.

Kaneczetes — Hortobágy, T. M. I. — rántott hagymaleves. Vö. Fehér eczetes.

***Kása** — általánosan — a köleskása. *Panicum miliaceum* L., nagyon kiadós, kedvelt pásztor-eledel volt; most leáldozóban van. Legfőbb formája a *fordított kása*: sűrűre főve, úgy hogy a bográcsból kifordítható és szelhető; járuléka túró vagy tepertű.

Kásás kóbasz — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — kásás kolbasz.

Keltés — Bars m., Csallóköz, Nyr. 26:174. — *kötés, kötis*; Pozsony m., német uo.: *götisch*; nyitrai tót Nyr. 25:514.: *keltýš*; csirázott búzából készült pép. Vö. Csiripiszli.

Kemény tarhonya — Bugacz, T. M. I. — levetlen étel.

Kenyerez — Hortobágy, T. M. I. — mikor hideg ételt eszik a pásztor, akkor kenyerez.

Keszőcze — Csallóköz, Nyr. 1:279. — szilvafőzet.

Kolompér — Hortobágy, T. M. I. — *Solanum tuberosum* L.

hát öcsém, Juttká
Éppen most búvik be a kemencze-
[lyukba,
Sült kolompért szed ki, pofázza
befelé...

Petőfi.

*A német *Krummbirn'* magyarítása.

***Kotyleves** — Karczag — kása-leves. Vö. Handóka.

Kovrics — Hétfalú, MNy. I:162. — perez. Gombocz szerint oláh eredetű, ahol covrig < szláv kovriga = kerek kenyér.

Kölödör — Alföld, MNy. I: 258.
— gölödény; Gombocz Zoltán szerint az osztrák-bajor *Knödel*.

Kötés — l. Keltés.

Kruczonyika — Szernye, Bereg m., Nyr. 30: 300. — kenyértésztából apróra gömbölyített, süttött eledel, a melyet megzsírozva, megtúrózva költenek el. Gömör megyében ez *guba*.

Kudari — Felső-Somogy, Nyr. 10: 190. — savós leves.

***Kukercza** — Köpecz — ordás lé.

Kúra — Püspökladány, T. M. I. — Gürüezi.

***Lacsuha** — Karczag — nyujtott, tépett és szárított tészta, lébe főzve; l. Lebbencs; de sok más helyen is. Poroszló, T. M. I.
*A gyűjtő szerint *laczuha*.

Lágy só — Debreczen, ill. Hortobágy — az örölt kősó.

Lakozás — M. ó., Kecskemét — a pásztorok elszámolás utáni vigadalma.

Lángelő — Hortobágy, T. M. I. — *a lángos.

Lángos — általános — kenyérsütéskor a kész tésztából alakított lepény hirtelen lángon sütvé és megzsírozva.

***Laska** — Gombocz, MNy. I: 259. — persa lakše. Népiesen a magyarban is van laska, laska helyett; a tót lokše is.

***Lebbencs** — Kunság — lére és öreg = sűrű; levesszerű pásztorétel. Vö. Lacsuha. — **Lebbencs**

— Hortobágy, T. M. I. — kerekre nyujtott, napon megszáritott szétördelt tészta.

Lefőzött — M. ó., Kecskemét — megfőzött, röviden: főthús.

Lúdnjak — Nádudvar, T. M. I. — gürüezi.

Mácsik — Dunántúl, MNy. I: 258. — Gombocz szerint tulajdonképpen mákcsik (csikmák); ma metéltet, itt-ott csipedetett jelent. Van mákos mácsik, diós mácsik.

Maláj — Brassó, MNy. I: 257. — köleskása. Gombocz szerint az oláh *mălaiu* = köles, kölesliszt.

Málé — általánosan — a kukoricza, Zea Mays L. és különösen a kukoriczalisztból tejjel vagy vízzel süttött lepényféle. M. A. és PPBod.: málé. Gombocz szerint MNy. I: 257., az oláh *mălaiu* — kukoriczaliszt, kölesliszt.

Mamaliga — Erdélyi magyarság, MNy. I: 257. — puliszkaféle; Gombocz szerint az oláh: mămăligă (szerb: mamaljuga; kisorosz: mamalyga; újgörög: μαμαλίγχα.)

Nyúlkenyér — Jk. Balatonmell., Szepezd, Zala m., Nyr. 17: 237. — kenyérmaradék, a melyet a pásztor gyerekeinek visz, ha hazamegy = „madárlátta kenyér“. (Arany János: „Családi kör“.)

Ódalas — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26: 192. — a disznóoldal siölve.

Odvas méz — Ada, Bács m. Nyr. 27:412. — a régiségtől már szinte barna méz.

Órgya — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — a disznó orrából készült étel.

Öhön — Hortobágy, T. M. I. — slampucsz, ételnév.

Öreg kása — Hortobágy, T. M. I. — I. Fordított kása.

Pampuska — Egyek, Hajdu m., T. M. I. — ételnév. *Sült tót, a mostani *fánk*.

***Paprikás** — Szeged — zsírára lefőzött húsetel. *Paprikás-főzés*: A birkát bognácsra hányik. Alúra tőszik a fejit, ekkörű a dzségért, mánmint: a májat, tüdőt, szívet, rá a gégejét a czopákot, aztán a nyakát; a bognács oldalához a csontjával kifele forgatva az ódalast, azé', hogy hozzá ne kapja, mer' akkó' kozmás lönné; a közepibe gyűn a többi hús, de mind kétfalatnyira darabóva, a legtetejibe oztán a sós, borsos és paprikás kenyérbéllel tőtött hurka, akár a koszorú. Mikor a hús főseje rözög, akkó' mán az ajja mögfött. Akkó' mög kő fordítanyi, hogy a hurka essön alú, a fej meg főjű. Hanem a húsfordításnak is fogása van. Azt ukkó' mögtönni, hogy a mint a bognácsot a füliné fogvást mögrázinti az embőr, akkó' kettőt-hármat maga felé vet rajta, de úgy ám, hogy eddarab se essön ki belüle. Mikó' oztán még eddarabig főtt, akkó' mán löhet önni. (A bojtároknak csak a tüdő, meg

a máj jut; máshoz nem nyulhatnak.)

Paprikás krumppli — Bugacz, T. M. I. — a paprika a jellemző.

***Pásztorkonyha** — ezekből áll: Kondér, Bognács, Szolgafa, Gyalogszék, Evőszék, Kavarók.

Paszuj — Hortobágy, T. M. I. — *Phaseolus vulgaris* L.

***Pecsenye** — Baranya m., Tsz. — szalonna. *A tót sült hús.

Perez — Balatonmell, Tsz. — kisütött szalonnának salakja, más-kepp *csörgé-nek*, *töpörtő-nek* is nevezik.

Pergelt tésztaleves — Hortobágy, T. M. I.

Peszmege — peszmet — Nyr. 27:367, MNy. I:162. — kétszersült. Mikes szerint örmény nemzeti eledel. Kunos Ignác a törökből származtatja.

Pírtott téasztaleves — Hortobágy T. M. I.

Pogácsa — általános — a palócszágban: *bogácsa*, Bszsz. Schl. sz. j., Calepinusnál: azimus, kouaz nelkwl való kinyér. Gombocz szerint a latin focacia, panis focacius. MNy. I:161.

Pokronta — Gombocz, MNy. I:161. — Schl. szsz. hamuban sült kenyér. Szláv eredetű; a cseh: pokruta.

Pompos — Dunántúl, Mtsz. — czipó, vakares, kenyértésztából süttött vastag lepény. (Hont m. állítólag fánk.) Gombocz szerint

talán a tót: pampúch, pampuşka. MNy. I: 162.

Poroja — Szeged, Nyr. 11: 92. — kukoriczalisztból sültt pogácsa v. lepény: a görhő, prósza ugyanez.

Pörkölt hús — Bugacz, T. M. I.

Pöszmételeves — Hortobágy, T. M. I. — disznóhússal. A pöszméte: Ribes grossularia L.

Prósza, porósza, porócsa, prohe — Dunántúl, MNy. I: 257. — kukoriczalisztból sültt pogácsa v. lepény. A cseh: proso. Vö. poroja.

Puliszka — Gombocz szerint MNy. I: 257. — szláv eredetű szó: poliska = staubmehl, *vizbe főtt kukoriczaliszt.

Ránguss — Hortobágy, T. M. I. — rerángoss = pálinka, a tót = palenka, égetett.

Sajt — a szó Gombocz szerint, MNy. I: 165. — a honfoglalás előtti török hatás emléke. A csuvaszban: t'sëyét.

Savanyú — Hortobágy, T. M. I. — „főzzetek savanyút!”

Sifileves — Hortobágy, T. M. I. — hitvány leves.

Slampucz — Hortobágy, T. M. I. — levesben krumplis tészta. A pásztorok kedves étele. *Krumpli a Krummbirnből. Vö. Kolompér.

Sóbfőtt — Szucsák, Kolozs m. *és az egész erdélyi részben, Nyr. 18: 516. — főtt marhahús.

Sósszelencze — M. ó., Kecskemét — pásztor-sótartó; szino-

nymjai: *sóskupa, sósödön, sós-tülök, sósgurgulya.*

Sótartó — Hortobágy, T. M. I. — elnyűtt csizmaszárból csinált tömlő.

Suplencz — Bugacz, T. M. I. — tarhoonyás krumpli, levetlen étel = slampucz a Hortobágyon.

Szalados — Sopron m., Nyr. 25: 514., Vas m., Tolna m., Pest m., Komárom m., Mtsz. — kicserázott búzából készült lágy, édes sütemény. B. Sz. D. is ismeri; Gombocz a cseh-tót *slad*-ból származtatja. MNy. I: 258.

Szalonnabürke — Bárándipusza, Malonyay.

Szalonnás zacskó — Hortobágy, T. M. I.

Szalonnázni — Hortobágy, T. M. I. — Szólás: Jól beszalonnázunk = szalonnával jóllaktunk.

Szamárkötél — Nádudvar — ételnév. T. M. I.

Száraz hús — M. ó., Kecskemét — előbb jól megfőtt, azután a napon megszáritott hús. Pásztor-eledel.

Száritott hús — Bugacz, T. M. I. — a csontról lefejtett, megfőzött és gyékényen megszáritott hús, melyet azután felaprózva a tarhonyába kevertek.

Szemőrcsökgaluska — Székelyf., Tsz. — összevagdalt szalonnából, tehénhúsból, tojás sárgájából készült, lisztlángban gömbölyűre faragott, levesbe főzött galuska. (Gombocz MNy. I: 259., régen *zömörcsök*.) Gombátis jelent.

Szeredás — Hortobágy, T. M. I. — szőrszövésű tarisznya.

***Szolánna** — Göcsej, Tsz. — szalonna.

***Szörzötthús** — Kecskemét — nem igaz úton szerevezve.

***Tarhó** — Alföld — édesen altatott tej. Gombocz szerint a tót tvaroh = tehéntúró. Peisker 189 szerint a turkotatár *tvarogz*.

***Tarhonya** — általánosan — tojással keményre gyúrott tészta úgy felmorzsolva, hogy árpakásanagyságú szemet alkot, ekkor az árnyékban jól megszárítva; kitünő, kiadós eledel, igazi konzerv. Gombocz MNy. I: 259., a szláv trhana, perzsa terzâne.

Tarló — a régiségben — így is a tarhó, l. azt.

Tekercs — Debreczen, T. M. I. — l. Hasántekercs.

Tekercsig — Egyek, T. M. I. — gürücsi.

***Tepertyű** — Székelyf., Tsz. — a szalonnának a zsírolvasztás után megmaradó része. Vö. Percz.

Térdentekercs — l. Szamárkötél.

Tésztáskása — Hortobágy, T. M. I. — lebbencsből és kásából főzött levetlen étel.

***Tokány** — Erdélyszerte — zsírba és hagymába vetett felaprított hús. Vámbéry szerint a kirgiz *talkan*; Gombocz szerint oláh tocană — MNy. I: 255. — Szucsákon (Kolozs m. Nyr. 18: 575.) és Somogy m., Tsz. gulyáshúsféle.

Tom — M. ó. Kecskemét — tor helyett, a melyet a pásztorok nevezetes alkalommal, mint: lovak, birkák usztatása, csikónyírás, marhabillegezés stb. tartanak.

Töpörtő — általánosan — kiolvasztott disznózsír, szalonna maradéka.

Tutajos — Bugacz, T. M. I. — tarhonya tört krumplival.

***Tvarogz** — tarhó, turkotatár szó. Peisker 189. A tót Tvaroh, Gombocz Zoltán szerint.

***Vakaró** — általánosan — kenyérsütéskor a teknőhöz tapadt tészta vakarékjából süített, meg-túrozott, vastag lepényféle.

***Vasásó** — Bugaczmonostor — a szolgafának hegyes vasalása.

***Vasfazék** — Bugaczmonostor — a bogrács. — **Vasfazék** — Hortobágy, T. M. I. — l. Bogrács.

Vetrecze — l. tej és termékei kategóriában.

Villáskés — Hortobágy, T. M. I. — egy nyelen becsapható.

Vizes bádóg — Hortobágy, T. M. I. — bádóg ivóedény, újkori a régi cserépedény helyett.

Zabaréz — Barkóság, Nyr. 32: 525. — forrázott korpá- vagy zabliszt: disznó eledele.

Zsikora — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18: 432. — a tepertő.

Zsiradék — Bugacz, T. M. I. — szalonna, általában zsír.

Zsírozó — Hortobágy, T. M. I. — szalonna.

Tűzhely.

- **Ászok** — Barkaszó, Bereg m. — két hasáb fa, a melyre tűzgyújtáskor a forgácsot és fákát keresztbe teszik. „Nem lehet a tűz alá gyújtani, mert vékony az ászok“. Nyr. 27:478.

Ételhordó bot — Hortobágy, T. M. I. — ölnyi hosszú bot, melynek két rovátkos végére akasztják kantárnál fogva az ételes edényt.

Evőkanál — Hortobágy, T. M. I. — kerekfejű vaskanál. Fakanalat nem használ a pásztorság.

***Főzőfa** — H.-Hadház, Békés — a szolgálfa.

Főzőkanál — Hortobágy, T. M. I. — hosszúnyelű, kerekfejű vaskanál.

***Furkó** — Bugacz-Monostor — egy méternyi nyelen göcsös fatuskó, a karók beverésére való.

***Gamó** — Bugacz-Monostor — fahorog, a melyre a vasszazekát akasztják. M. ó. Kecskemét.

Gangó — Mezőtúr — szolgálfáról, kéményből lelógó kötél végén levő fahorog, a bográcsot akasztják rá a főzés alatt. Nyr. 10:477.

***Gángó** — Túrkeve, Ecsegpuszta három-négy fokos szolgálfa, a kunyhóban való főzéskor. Ez kötélen lóg s erre akasztják a tűz fölé a bográcsot.

Gúzs — voida, *gúzsba*: üstfa, *gusba*: üsttartófa a tűz felett; *gúzsadt*: meggörbült. Nyr. 11:169.

Gúzsba — Erdély — üsthorog. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 22:537. — **Gúzsba** — Tatrangi csángók, Erdély — üsthorog. Tsz. gúzsba és gusba. Nyr. 2:477.

***Gyalogszék** — Bugacz-Monostor — alacsony, négylábú, padalakú székek, a bogrács körüli letelepedésre valók, egy cserényben 4—6 db.

***Kákó** — Hortobágy — 1. Szolgafa. — **Kákó** — Hortobágy, T. M. I. — felakasztható láncz, végén horoggal. Erre akasztják a vasszazekát a forró étellel, ekkor: *hűtőkákó*.

***Katlan** — H.-Hadház — a gyepebe beásva, tüzelővel és kéménynyel.

Kirimács — Hilib, Háromszék m. — piszkafa; pásztortüzek élesztésére való rúd. *Kirmanacs-fa*, uo. ua. Nyr. 38:237.

Kiteperni a tüzet — Baranya m. — felélesztetni a t. (*talán eloltani?). Nyr. 2:184.

Kondér — O. Sz. — 1594: „Égh eoregh vas fazek *konder*“ nagy bogrács, üst.

***Kutyagerincz** — Somogy, Zala és Alföld — egyforma, szakos fácskákból összetett fakoszorú; arra való, hogy az abroszra te-

gyék s ezt a bogrács kormától védjük. Régentén faluvégén, pusztákon sok ebnek fehéritett gerincze hevergetett s az óvó szerszám csakugyan erre emlékeztetett.

• **Nyárs** — Ver. 68. — *Obelus*. Német: Spiess. Dalmát: Rasany.

Parázscsiptető — Alföld — régen fából, újabban vasból élőszén fogására való.

Pároskés — Hortobágy, T. M. I. — a kettő összejár. Késes munka.

Piszkavas — M. ó., Kecskemét — vékony vas a tűz felpiszkálására, egyszersmind arra való, hogy az ajtó elé leszúrva, azt elzárja.

* **Sikár** — Bugaczmanostor — czirókból — Holcus — kötött csutak, a vassfazék tisztítására való.

• **Szen** — Ormánság, Tsz. 344. — paráztűz; szén.

Szógafa — Hortobágy, T. M. I. — főzőfa.

Akasztott egy bogrács hust a szógafára. Gvadányi. Kiskúnhalas, Nyr. 15 : 428.

* **Szolgafa** — Bugaczmanostor — a nagy vassfazéknak, kondérnak való könyökös, a földbe szolgáló végén hegyesre vasalt fa; a vasalás neve vasasó. M. ó. Kecskemét „hold fogytán vágott galagonya“ — *Crataegus oxyacantha* L. — *természetesen könyökös fa, melynek hegyes vége a földbe szolgál; rovátkos vége a bográcsfűl beakasztására való. — * **Szolgafa** — Túrkeve, Ecseg-pusztá — könyökös, a hosszabb száron he-

gyes, a rövidebb száron a végén rovátkos, erős fa, melyet a tűz mellé leszúrnak s melyre a bográcsot fülénél fogva a tűz fölé akasztják. — **Szolgafa** — Mezőtúr — felyül összetakolt s a földön szélylyelálló három karóból készült alkotmány, melyről gangós kötél lóg le. A pásztorok használják a bogrács felakasztására. Nyr. 10 : 569. — • **Szolgafa** — Matics Imre — az a két ágasfa, melyre a gulyásos bográcsot akasztják. Tsz. 350.

Szolgavas — Kecskemét — vagy vasszolga ugyanaz, a mi a szolgafa, l. azt.

Tonvadni — Füzesgyarmat, Gömör m. — A pásztorok a mezőn sokszor elteszik későbbre a tüzet úgy, hogy elföldelik s a parázs csak belülről lassan ég; ekkor mondják a gyerekek, a ki a tűz körül marad: „Csak tonvadjon az a tűz, vigyázz reá!“ Nyr. 35 : 141.

* **Tüzelők** — Pusztaangyalháza — szabadok; a széljáráshoz képest a szárnyékban változtatják a helyet.

* **Tűzhúzó** — Somogy — tűzigazításra való pásztorszerszám.

• **Tűzpaly** — Gömör m., Torna, Tsz. 372. — tűzhely.

Üsfa — Szárazpatak, Nagynyújtód, Háromszék m. — vasból készült horog, mely az üstöt a tűz fölött tartja. Hiába vasból való, neve mégis csak üstfa, mutatva a fejlődést. Nyr. 36 : 323.

• **Üst** — Székelyföld, Tsz. 375.
— bogrács.

• **Üst-forgó** — Nagyajta, Háromszék m. — sarkon forduló fa-v. vaseszköz, melynek a karjára akasztják az üstöt. Nyr. 34 : 107.

• **Üstláb, üstkar** — Marosvásárhely — a. m. szolgafa, szolgavas, vas szolgafa. Nyr. 25 : 327.

• **Válgém** — Hortobágy, T. M. I. — ételhordó bot. *Kitünő és jellemző a magyar észjárásra: a hasonlatot a kút gémjéről és a gémmadáról vette!

Edény.

• **Aránka** — Felcsík, Nyr. 31 : 115.
— Csupor.

• **Átalag** — Csík — kisebb hordóalakú faedény, hordócska. Nyr. 6 : 471.

• **Bandó** — Pellérd, Baranya m., Utsz. I. 95. — bőszejű hasas korsó.

• **Bangyos** — Baranyasztlórincz, Utsz. I. : 97. — bőszejű hasas korsó. Vö. Bandó.

• **Begre** — Palócság; Szikszó, Abauj m., Gömör m.; Eger és vidéke, Mtsz. I. 176. — bögre.

• **Begrike** — Nógrád m., Mtsz. I. 177. — bögrike; bögrécske.

• **Bendés v. böndő** — Középaranya — korsó (vízhordó) Tsz. bendő, bendős. Nyr. 2 : 237.

• **Bendi** — Ormányság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó.

• **Bendis** — Bátta, Tolna m., Mtsz. I. 117. — bendős.

• **Bendő, böndő** — Dunántúl, Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó. (Vö. bandó, bendi, bendős, bangyos.)

• **Bendős** — Ormányság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó. (Vö. Bangyos, Bendi, Bendő, Bandó.)

• **Besterő** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 168. — borstörő.

• **Bocskás** — Középaranya — csobolyó. Nyr. 3 : 282. *A Bočka tót szó. Somogyzenthalázs és vidéke — dézsa, melyben a moslékot tartják. Nyr. 36 : 142.

• **Bodán** — Hortobágy — Csobán és Csobolyó is, víztartó faedény.

• **Bogolyó** — Erdővidék. Mtsz. I. 154. — csobolyó, légej.

• **Bokáj** — Gyergyóditró — karesú edény (pokál), néha : kiš csupor, Nyr. 12 : 281. *Karesú, ékes korsók, díszül a kendőszegre és ünnepkor mézes bornak valók. Mtsz. I. 153, Ormányság, Nyr. 2 : 473. Göcsej, Mtsz. I. 153. Ui. Csurgó, Somogy m. Kemenesalja, Tsz. I. 153. Munkácsi B. Nyr. 11 : 141.

• **Bokalla-korsó** — Kemenesalja, Vas m., Mtsz. I. 153. — cserépkorsó.

• **Bokolyó** — Oklsz. — 1731 : Egy *bokolyó* haltól pedig, mivel háton hozza szombaton és köznap, a vásárpénz 1 den. M. Gazd. tört. Sz. VII. 87., l. Csobolyó.

•**Borbolyó, borboló** — Bácsfalu, Hétfalu, Brassó m. Mtsz. I. 163. — csobolyó, légej, ivóvzartartó faedény. Hétfalu, mezőre hordozható vztartóedény. Nyr. 3:523.

Borhordóedény — Sz. F. B. — Vas vinarium.

•**Borstörő** — fa- vagy cserépmozsárka, Mtsz. I. 168. — I. Bossörő, Besterő, Bostörő, Böstörő változatokat.

Bortöltő desa — Sz. F. B. — Dolium.

•**Bosstörő** — Háromszék m. — borstörő.

Bóta — Háromszék m. — fenyőfa vztartó, tréfás nevén: vizes tarisznya. Kádármunka, lapos. Nyr. 4:561.

•**Bödre** — Erdély, Mtsz. I. 176. — bögre.

•**Bögöre** — Dráva mell., Mtsz. I. 176. — bögre.

•**Bögyöke** — Kemenesalja, Vas m., Mtsz. I. 110. — kőkorsó, köcsög.

•**Böngyös** — Baranyaszentlőrinc, Ormányság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bendős, korsó.

•**Börge** — Dunántúl, Mtsz. I. 176. — bögre.

•**Böstörő** — Balatonmell., Szalonta, Szilágy m., Hétfalu, Brassó m. — borstörő.

•**Böstörü** — Göcsej, Őrség, Mtsz. I. 168. — borstörő.

Bucsi — Somogy m. — bucska, csobolyó, kis hordó, lapos. Nyr. 2:375. •Mtsz. I. 187.

•**Budé** — Lóvész, Csík m. — kártyaformájú és nagyságú 7—9 l. úrtart. fületlen faedény.

•**Budulék** — Székelyf., Mtsz. I. 189. — vztartó faedény. L. Budulló.

•**Budulló** — Lóvész, Csík m. 10—12 l. úrtart. lapos, kávas abroncosos vztartó faedény, van: *füle, szípkája*. Ez a felső lapba beilleszthető. A tele edényből ezen keresztül töltik ki a vizet és ezzel isznak. — •**Budulló** — Felső-Lok, Csík m., csángó — vztartó faedény, mindkét végén befenekelve; hengeres. Egyik végén van füle s feuekén kijáró *szípkája* = csapja, csöve.

Budzi — Ormányság — ivóedény. Nyr. 1:424.

Bugyoga — Répczemell., Sopron m. — nagyobb korsó, melyben a mezei munkásoknak vizet visznek. Nyr. 2:517., Őrség, kis korsó. Nyr. 12:381.

•**Bugyogó, bugyoga** — Dunántúl, Mtsz. I. 193. — szűkszájú, füles, csecseskorsó (töltéskor „bugyborékol“ H. O.). Resznek, Göcsej, kis korsó. Alföld butykos. Másutt bucska. Nyr. 12:188.

Bugyugós — Tatrangi csángók, Erdély — korsó. Tsz. butykos. Nyr. 2:476., Hétfalu, bőhasú, szűknyakú, cserépedény. Nyr. 3:523.

•**Bugyugós-korsó** — Kiskánizsa, Zala m., Mtsz. I. 193. —

szükszájú, füles, csecses korsó.
(Vö. butykós). **Csőrgő korsó*.

***Bukán** — Szentés, Mtsz. I. 153. — Bokal: cserép-korsó.

***Bukolyós-korsó** — Pográny és vid., Nyitra m., Mtsz. I. 154. — szüksézájú korsó.

Burdu, burdo — általános — tömlő. Szinnyei török jövevényszónak tartja. Nyr. 22:339. Hét-falu, juhbőr, melybe a túrót eltöltik, *tömlő. Nyr. 5:329.

***Butykós** — Dunántúl, Gömör és Torna m., Mtsz. I. 204. — öblöshasú, szüksézájú, bugyogós korsó. Szilágy- és Szatmár megyékben: szűknyakú pálinkás korsócska.

Csanak v. csinik-csanak — jelenti a kalotaszegi parasztházban a cifra fogasokra *fölakasztott kancsókat*, s a mi oda *nëm fér*, a falba vert szögekre, a nagy tükkör köré elhelyezett *tánygyérok* és *tálok* összességét. Nyr. 27:186. *A halászatban a kis lapátforma fakanál, a melylyel a csónakból a vizet kihányják.

***Csatlós** — Zilah, Udvarhely m., Háromszék m., Mtsz. I. 276. — kancsó, kulacs.

***Csempesz** — Győr m., Fehér m., Mtsz. I. 285. — kétfülü cserépedény.

***Cserhák** — Eger, Mtsz. I. 299. — cserpák: meregető edény, meregető csőbőr, *vízhányásra való; tót.

Cserpák — Oklsz. — merítő faedény. 1731: Sernek való szalad. Léhek 3. *Cserpák* 6. Vottkás hordók 2. *Cserpák* 6. Miskolcz, MNy. I. 276., sörfőzőház eszközei közt. *Tót. — **Cserpák** — a tót érpak, merítőt jelent, leginkább betódult víz kihányására. Abauj m., Nyr. 33:562., Arad, Szatmár, Kasa, Zemplén, Bereg, Gömör m., Heves m., Nyr. 27:95., stb. Sátoraljaújhely, Mtsz. I. 299.

Cserpka — Miklosich — Schöpfgefäß, forrásból merítő edény (Kreszn.) *cserpák*: kobak, kupa (Tsz.) ószlovén: *črŕpati*: haurire; ószlovén: *črŕpalo*: haustum; tót: *čerpak*: merítő. Nyr. 11:119.

***Csinep** — Szabadszállás, Jakabpuszta — a csobolyóba szolgáló nádsíp, l. azt.

***Csipur** — Csík m., Háromszék m., Zajzon, Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 368. — csupor.

***Csobán** — Karczag — fából való, kerek, lapos ivóedény, melyből nádon, nádsípon át isznak. Csobány, Tsz. 74., Nagy-kunság, Nyr. 16:191., Szatmár, Nyr. 14:96., Szabolcs m., Nyr. 16:383., Palóc-ság, Nyr. 24:191., Nagy-szalonta, Nyr. 8:130., Kiskunság, Mtsz. I. 335., Répczemell., Mtsz. I. 335. — **Csobán, csobány, csobáncz** — Miklosich — urceus, lägel, ószlovén *čbanŕ, čvanŕ*; szerb: *džban*; cseh: *čbán*; rumun: *zbankŕ*; ventosa. Nyr. 11:120. — **Csobán** — Oklsz. — Culigna. 1559: Vnum choban ligneum. 1590: Keth choban. Vö. Facsobán.

•**Csobáncz** — Komárom, Mtsz. I. 336. — csobolyó.

•**Csobilló** — Somogy m., Mtsz. I. 336. — csobolyó, víztartóedény.

Csobjó — Bács m. — nagyobb kulacs, melyben az aratók vizet tartanak. Nyr. 5:471.

***Csobolyó** — Túrkeve, Ecsegpuszta — lapos, kerek hordócska-féle, rendszeren vasfüllel. Víztartó, a melyből nádsípall szívják a vizet. Vö. Csobán. Csobolló, Vas m., Csobolya, Kiskunhalas, Mtsz. I. 336., Csobjó, Bács m., Nyr. 5:471., Csobilló, Somogy m., Nyr. 2:238., Kecskemét, Nyr. 10:380., Tsz. 74., Baranya m., Nyr. 3:565., Gömör m., Nyr. 22:383., Nyr. 12:190., *Szeged, Csöngöle, Gyöngyös, Nyr. 2:180., Palócság, Nyr. 22:38. — **Csobolyó** — Oklsz. — Cirnea. 1329: Prope locum vinee desolate chobolow diete Zalai Okm. I. 239. 1557: Ketköbles chyobolyot. 1594 Vagion egy chobolio. Vö. Facsobolyó.

•**Csoporló** — Sopron m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

•**Csopor** — Erdővidék, Mtsz. I. 367. — csupor.

Csorbolyó — Hont m. — kisebb edény. Nyr. 5:426.

•**Csőböllő** — Somogy m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

Csőmpe — Komárom m. — nagy cserépcsésze. Nyr. 4:235.

Csőrő-kosár — karra való kosár. Baranya, Csúza, Tsz. I. 358.

Csőrő-kosárka — M. — fűz-vesszőből font kosár. Tolnamegyei Sárköz.

•**Csubujó** — Szatmár m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

•**Csucsorka** — Háromszék m., Mtsz. I. 362. — korsónak kiálló hegyes ajka, *csecscse.

•**Csúcsos-fazék** — Eszék vid., Ormánság. Mtsz. I. 362. — köcsög.

•**Csutura** — 1. Pécs — mezei munkások és pásztorok lapos víztartó hordócskája (csobolyó, légej). — 2. Győr m., Kiskunhalas, Kecskemét vid., Rimaszombat, Székelyf., Háromszék m., Mtsz. I. 373. — pipaszár szopókája. 3. kulacs.

•**Csücskés-korsó** — Callóköz, Komárom, Mtsz. I. 374. — szűkszájú, füles, csecses korsó.

•**Csücsörke** — Háromszék m., Mtsz. I. 375. — korsónak kiálló hegyes ajka, *csecscse.

•**Czepe** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 224. — kancsó.

Cziczés-korsó — Deregnyő, Zemplén m., Mtsz. I. 228. = csecses korsó.

Czióbör — Sz. F. B. — Tina (PPBod.: „boros edények, borhordó és tsebernek mondja).

Czöbör rud — Sz. F. B. — Baculus gestatorius, *a melyet csöbör = dézsa két fülén keresztül dugnak.

Czyobolio — Sz. F. B. — Obba. *Csobolyó, lapos.

Dacskó — Ormánság — zacskó.
Tsz. Nyr. 1: 379.

***Deberke** — Deregyő, Zemp-lén m., Nagybánya és vid., Málom, Szolnok-Doboka m., Székelyf., Mtsz. I. 388. — alul szélesebb, fölül szűkebb, hordócska alakú faedény, melyben túrót, sajtot, vaját, zsírt, szilvaízt stb. eff. tartanak.

***Dézsa** — Kiskunhalas — nagy víztartóedény, kétfülü, kádár-munka.

Dobonka — Székelység — víztartó faedény, olyan mint a korsó. Nyr. 4: 42. — ***Selye**, Maros-Torda m. — vízfordó faedény, oldalán füllel.

Dorkó — Szeged — fából készült ivóedény, kupa. Nyr. 2: 43.

***Döbörke** — Erdély, Mtsz. I. 388. — deberke: turo, vaj stb. tartására való faedény.

Dudulló — Ormánság — szájas-korsó. Vö. Budulló. Nyr. 1: 424.

Fa csobán — Oklsz. — 1597: Fa czoban, 1608: Faa choban. Vö. csobán. L. Facsobolyó.

Facsobolyó — Oklsz. — 1638: ***Fa cziobolio**. Lapos kerek víztartó edény fából, rövid dongák-ból fenékkal és beöntő lyukkal. A vizet csövel, szívókéával szívják.

***Fazék-kötő** — Nagybánya, Szatmár m., Mtsz. I. 552. — *kasornya*. Fazékhordó kantár.

Fejő sajtár — Oklsz. — Muletra. 1559: Parua scaphia főyő seter. 1587: Feyő seyter.

***Fék-szotyor** — Székelyf., Mtsz. I. 566. — kasornya, ételhordó-kantár.

Félköböl — Oklsz. — 1596: A csordapásztor *félköblöt* adott, ha a prédikátor barmát nem őrzötte. Szuhay: Az egyházlátogatás, p. 139.

***Gambács** — ajkas korsó. Tót szó, Gömör m. palócz. Tsz. 133. ***A „gamba“** = ajak tót szótól.

***Gebre, göbre** — Hont és Komárom m.; Palóczság; Érsekújvár, Mtsz. I. 176. — bögre.

***Göbre** = bögre, kis fazék. Palóczság. Tsz.

***Göndő** — Háromszék m., Mtsz. I. 117. — bendő.

Homokkorsó, bokállakorsó — Kemenesalja, Nemesmagasi, Vas m. — megkülönböztetve a festett korsótól, mert ennek olyan színe van, mint a *fejérttellen* vászonnak; kb. egy iczczés. Nyr. 19: 191.

***Hütő** — Tyukod — gödör, a melyben a csörgőkorsó áll, hogy a víz friss maradjon.

***Iszák** — általános — egészen hasítás nélkül lehúzott juhbőrből készült szalonnatartó zacskó, szák, nyilván ih = juh és szák; de nagy tömlő is a gúnya csomagolására, mikor a juhászság továbbvonult. ***Iszák** — Kiskunhalas — az öreg Gál Lajos szerint tulajdonképpen ihszák az ih = juhtól, mint a pásztor neve *Ihász*. A szák különben = Sack. ***Marczal** mell. kettős, elől-hátul lógó koldus-

tarisznya. Göcsej. Vö. Átalvető. Tsz. 178.

Ivóharang — Alföld — kolompból alakított ivó pástoredény; a földbeütött ásó nyele végére borítva a nyájajuhásznál helyfoglalás jele volt.

***Ivóka** — Alsótárkány — fából faragott ivóedény, a pástortarisznyán lóg; sokszor csinos mű.

***Ivókolomp** — Kecskemét — a juhász fényesre zsurolt ivókolopot tart. Mikor a juhász tanyát ütött, leszúrja az ásót s ennek nyele végére borítja a bojtár az ivókolopot. A homokokon való vándor pásztorság idejéből való. Kada Elek in litt. I. Ivóharang.

***Káforka** — Kiskunhalas — pástorok ivófaedénye.

***Kancsó** — Lóvész, Csik m. — vö. Korsó.

***Kandér** — kupferner oder eiserner Kessel; réz- v. vaskandér, Székelyf., kondér, Kecskemét, Tsz. 189. Éna Székelyföldön legtöbbször *kondér*-nak hallottam, s értenek alatta nagy kétfülű s a szája felé szűkülő cserépedényt = ugorkás, zsíros kondért.

***Kanta** — szájas, fa ivóedény. Dunántúl, Tsz. 190.

***Kántár** — Selye, Maros-Torda m. — edényhordó kántár, szilfa-háncsból kötve.

Kapinya — Ormánság — merítőedény. Nyr. 8:47.

Kapsza — (szl. kapsa: tarisznya) ... „ueue egy nemÿ zegennek

capsayatt (capellum) Ferencz-legenda p. 83; capsayat hatara uettuen Ferencz-l. p. 84. *A kapsza tót szó. Szarvas G., Nyr. 1:222.

Karafina — Göcsej — széles, öblös szájú üveg. Nyr. 6:180. *Die Karaffe.

Kármentő — Szepezd, Zala m. — jó széles faedény, melybe azt az edényt teszik, a melyet megakarnak tölteni valamivel. A mi ebből kifoly, megmarad a kármentőben. Nyr. 17:191.

Kárt — Oklsz. — culigna; hölzernes trinkgeschirr. 1535: Lignei cantari *karth* dicti. 1549: *Kaarth* seu cantari maiores lignei. 1638: Fakupa vagy *kart*. A mai „*kártya*“ = fakanta. *Palócság, kanna, kártika, kiskanna. Tsz. 194.

Kártos v. fakupa — Akna-Szlatina, Máramaros — vízhordó fakánna. Nyr. 36:34. *Székelyf., kártya, dobonkó, légely. Tsz. 194.

Kártus — Szatmár m. — merítőveder, kanta. Nyr. 25:383. Földes, Szaboles m., bormérő faedény, Nyr. 3:37.

Kártya — Háromszék m. — hosszúkás, fazékalakú fa vizesedény. Nyr. 5:90. A Királyhágón innen: kanta. *Székelyf., vízmerítő faedény. Tsz. 194.

***Kártyus** — kanna. Székely szó. Tsz. 194. Szilágy és Szatmár megyékben.

Kasornya — Oklsz. — corbis ciborum. 1637: Ket *kasornya*. *Hám, ételes fazekak vitelére, kántár is. *Székely szó, kötött

kas, melyben ételt hordanak. Tsz. 194.

***Kászú** — Selye, Marostorda — cseresznyefakéregből készült nagy tarisznya *sajtnak, túrónak. Innen a híres *kaszutúró*. Nyr. 2:427.

Kaszutúró — l. Kászú.

***Kettős-zsák** (ketteüs-Xaak). — Ver. 59. — *Mantica* = átalvető, Erdélyben.

Kóficz — Csepreg — olyan véka, mely gömbalakúlag van fonva és kicsiny szája van. Kendermagot tartanak benne. Tsz. Nyr. 2:372.

***Konesu** — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — kancsó.

***Kondér** — csobolló. Baranya m. — nagy fazék, öblös edény. Kemenesalja. Szatmár m. *Nagy tejforraló üst. Tsz.

Konpir — Kisháza, Bihar m. vízmelegítő bádögüst. Nyr. 25:575.

Korcós — Oklsz. — ein sechstel scheffel fassend. 1619: Boronza egy korcos vannaival. *Ürmérték.

Korsó — vékony és szoros-nyakú. Sz. F. B., Guttus.

***Korsó** — Lóvész, Csik m. — fekete cserép, két-négy, l. víztartó, kézi használatra. Vö. Kancsó.

***Kosornya** — kötőkas; l. kasornya. Kállay gyűjt.: kantár is. Tsz. 116.

***Kossó** — korsó. Székelyf., Tsz. 116.

Köböl — Sz. F. B. — Amphora. A német Kübel.

***Köcsög** — bögyöke, kőkorsó. Kemenesalja. Tsz. 119.

***Köcsöge** — nagyobb cserépedény, melyben vaját, zsírt tartanak. Beke gyűjt. *Köcsök*, zsírtartó cserépedény. Balatonmell. Tsz. 119.

***Kubucz** — szalmakosár, tojástartásra. Gömör m., Tsz. 122.

Kulač — Hont m., tót — kulacs. Kétséges magyar jövevényszó. Nyr. 29:331.

***Kulacs** — Gömör m., Torna, Kecskemét, Csutura, Dunántúl, Székelyf., Kemenesalja — *borosedény. Tsz. 124.

***Kupa** — Hevesmegye, Dinyenyéshát — kanna. — **Kupa** — Oklsz. — 1448 óta. 1635: Egy összejáró kupától, a kiben czifra ember orcákkal megékesítettett, avagy virágos kívül-belül. M. Gazd. tört. Sz. VIII:474.

***Kupujka** — Karczag — kivájt és megszáritott, tojástartásra való tök. Ui. Gyékényből szépen fonva — Alföld, Kisujszállás — sokszor urna alak.

Lazsnak — Győr és Veszprém m. — lepedő, a miben a takarmányt az istállóba viszik. *Kecskemét. Nyájajuháztatban a szamártelher leborítására való volt. Képletesen: „meglazsnakolni“ = veréssel elborítani. Nyr. 35:433.

Légej — Lz. — átalag forma víztartófaedény. *Leginkább fekvő

forma, innen a német Lagl. Hét-falu, Bácsfalu — vizesedény, l. Borbolyó. Nyr. 3 : 564.

Légely, Négely — facsobán, vízfordóedény. Székelyf. Tsz. 236. Vö. Légej. Zilah, Nyr. 14 : 334. Háromszék Nyr. 5 : 90. — **Légely** — Oklsz. — butellia. 1560: Eg *negel* aprolek marha. 1594: Korsó, *legeölli*, bodon. 1595: Anguilla egy *neghel* stb. — **Légely**, obba stb. csobolyó. Erd. szász: *legel*-ből. Szepes. szász: *lügen*-, lögel-, legel-ből. Osztr.-bajor: *lägel*, *lagl*-ből. Nyr. 24 : 303.

Lék — a német *leck*-ből. Nyr. 24 : 303.

Lélőklik — Kiskunhalas — kis lyuk a kulacs v. csobolyó nyakán, hogy a levegő belemehessen, mikor isznak. Nyr. 15 : 237.

Lendzsi — Dunántúl — korsó. Nyr. 5 : 228.

Lóitatócseber — Oklsz. — 1638: *Loo itato czieber*.

Maronna — Eszék vid. Tsz. 253. — kis kanecsó.

Mericske — Kecskemét — meregetőedény *a meritéstől. L. Ivóharang. Nyr. 12 : 283.

Merőke — Baranya m. — füles fapohár. Nyr. 5 : 331.

***Nádsíp** — Túrkeve, Ecsegpuszta — czimeres nádszálnak két bötök közötti része, mint cső, a melylyel a csobolyóból a vizet felszívják. — ***Nádsíp** — Kecskemét, [Karczag — a csobolyó vagy csobányba szolgáló nádszál

vagy cső, a melyen át a pásztor a vizet szíva issza.

***Négely** — legely, dobonka. Székely szó. Tsz. 266.

***Nider** — vizmérő, Sz. F. B. — urna, ornula. Sajtóhiba *uider* h., Melich.

Opalka — Vágsellye, Magyar-sók, Nyitra m. — vesszőből font abrakolókosár. Nyr. 15 : 518. Vö. *opalko* — Taksony, Pozsony m. — hárskéregből = háncsból fonott nagy abrakolókosár. Nyr. 15 : 190. *Mind a két forma tót.

***Palaczk** — csutura. Székely szó. Tsz. 282., *kulacsforma, lapos edény; alakilag innen ered a „palaczkféreg“ = poloska.

Pitli — Sárköz — lóitatóedény. Ui. Törökbecse, Ipolyság. Tót eredetű. Nyr. 32 : 463.

Putina — Beregszász — liszt-tartó faedény. Nyr. 26 : 523.

Putton — Sz. F. B. — Oenopohrum. *Háti faedény.

Puttonhordó — Sz. F. B. — Staphilophoros. *Szőlőhordóedény.

Rocska — tót jövevény — egyfülű vízfordó faedény, Tót: *ročka*. Nyr. 27 : 177. Ásboth O. szerint fordítva áll a dolog. Nyr. 27 : 218. — **Rocska** — Bihar m., Nyr. 4 : 182.; Csongrád, uo. 6 : 373.; Gömör m., uo. 23 : 95.; Nádudvar, Hajdu m., uo. 8 : 234. — faedény, a melybe fejnek. Barsban (Nyr. 10 : 138.) lóitató. Makón (uo. 9 : 377.) disznóetető. Törökbecsén (uo. 9 :

93.) vízmerítő edény. Borsodban vízfordó faedény. Vö. zsajtár, tót szó, melyet a faedényes tótok lehozogadtak s a névvel együtt elterjesztettek.

Simicza — Somogy — fapalaczk, szláv. Nyr. 2:377.

Sirány — Dunántúl — kis fazék, a kibe az ételt hordják (!); a tótságon az éjjeli edény! Nyr. 5:182.

Szajas — Szentgál, Veszprém — szajas korsó. Nyr. 2:185. Vas m., Tsz. 338.

Szájjos — Fejér m. — széles-szájú korsó; a másikat (keskeny v. kisszájút) egyszerűen *korsónak* mondják. Nyr. 10:189. Vö. Szajas.

***Szalonnás iszák** — Kiskunhalas — idétlen bornyúnak egészben lehúzott bőréből készült tartó, szalonna számára való.

***Szekrény** — Selye, Marostorda — egyik szélén vágózott, bükkfalapokból összeeresztett fedeles láda. Vö. Szekrényláda, Majorház.

***Szeredás** — Szilágyság — gyapjúból vagy kecskeszőrből font tarisznya. — **Szeredás** — Bihar — tarisznya. A szerdai hetivásárra viszi magával a paraszt. Nyr. 3:232.

***Szipka** — Felső-Lok, Csik m., csángó. Vö. Budulló.

***Szivóka** — Hortobágy — l. Nádsíp.

***Szotyor** — Székelyf., Tsz. 351. — Szatyor, gyékényből font táská.

***Szütykő** — Szilágyság — tarisznya.

Szütyő — Perkáta, Fejér m. — kisebb zsák. Nyr. 3:36.

***Tálas** — Balatonmell., Gömör m., Bodroghöz — edénytartó, táltartó. Tsz. 356.

Totyka — Csallóköz — káforka, vizesedény. Nyr. 1:333.

Váláu — Erd. Érczhegység, móczok — válú. Nyr. 34:320.

Váló — Abauj m. — válú. Nyr. 33:24.

Válú — Oksz. — trulla. 1430: Quoddam vas ligneum wlgó *walw* dictum stb. 1510 körül: Pro equis *waalw* laboravit. Kőrösi Sándor, Nyr. 16:63. olasz kölcsönvételnek tartja: *vaglio, valo*: vak rostából háziállatokat is abrakoltatnak Olaszországban. Régi szótárainkban *valo* is ismeretes. De válú nem rosta v. rostaalakú etetőedény, hanem „*levágott és egész hosszában kivájt fatörzs, melynek üregéből a marhát, lovat, sertést stb. szokták itatni.*“ (Balogi.) Régen is ezt jelentette, mert Molnár Alb., Páriz P. trulla, trulleum, canalis, wassertrognak fordítják. Van *malomválú* is (Szabó Dávid szerint *selép*) a tót žleb = csatorna s rendeltetése más, mint az abrak v. *itatóválúé* (így Károlyi bibliája, Mózes I. k. 30., 38.). Munkácsi

szerint a válú azon forrásból került hozzánk, honnan a baromtenyésztésre vonatkozó legtöbb primitív műveltség szavunk, t. i. a törökségből. Nyr. 16:261. M. elem a tóthban: *válov*, válovcek, válovéc. *Csehben*: válov, válovec, válovek. Nyr. 17:500. *Válú* van: *disznóvályú*, *madárvályú* a kalitkában, *abrákolóvályú* lovak számára, *itatóvályú* stb. Nyr. 16:63.

Vatalé — Melich szerint a román *vătălahból* = kecskebőrből készült tömlő, ered. Megvan a müncheni Codexben stb. Nyr. 25:116—120. — **Vatalé** — Csallóköz — fából készült vízhordóedény, (csobolyó), munkások használják. Nyr. 16:140. Pozsony: Nyr. 8:471. Székelység: Nyr. 2:471. Komárom, Sopron: *Vatolaj*. Nyr. 24:180. Sopron: Nyr. 6:373. — **Vatalé** — Oklsz. — obba, lagna. 1586: Egy hituan *vataley*. 1587: Ket *vatolait* lemonyaknak.

Veder — Oklsz. — urna. 1525: Vnum *veder* emi. 1544: Vöttem ég *vödör* cikot. 1587: *Wödörre* walo két karyka foghateyawal eggüth. 1597: *Vödör* vasastól az kankälekon. Az kankalek vegén vas horog.

***Vendel** — Ivád — a bődön.

Vider — viz hordo. Sz. F. B. Hydria. *Málnásfürdő, kisebb, nagyobb dézsa.

***Vízhordóedény** — Márkod, Maros-Torda m. — ??

Vízmerőharang — M. ó., Alföld — l. Ivóharang.

Vödör — Sz. F. B. — Vrna.

Vödör, vagy merni való edény — Sz. F. B. — Mergus oris, hydria quam non nulli situlam vocant, vulgo tamen dicitur.

***Zsétár** — Heves m., Dinnyeshát — sajtár, fából való fejőedény; a tót Sochtar.

IV. A JÓSZÁG.

A jószágról.

Állaspénz — Gyöngyös város levéltárából való okiratban — helypénz. „Determináltatott, hogy valakik az itten leendő sokadalmakra külső helyekről eladni való marhákat bé hajtonak: minden marhátúl *állaspénzt*, úgy mint 4—4 pénzeket Birák Uráimék kezéhez letegyenek.“ Nyr. 9:413.

***Árulni** — T. S., Győr v. lev. táár, 1615. — megalkudni: „hozd be a marhát, ha megáruulhatok veled, meg is veszem“.

Aprómarha — Veszprém m., MNy. I.:281. — *juh*, sertés. Rendes értelmé *baromfi*. Cz. F.

Asztalpénz — T. S., XVI—XVII. század, B. H. 1904. 35. — a mit a tőzsérek a *megunszolás* után fizettek.

Baléta — Alföld — czédula, melyet a fogyasztási hivatalban adnak a juh- és sertésvágóknak. Nyr. 2:424.

Barmok járása — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801.

Baromjáró föld — Oklsz. — 1588: Kwlen *barom yaro föld*. Orsz. lvt. Urb et Conser 64., 35. 1697: Ott volt a marháknak dellői, de telelő sohasem volt, hanem *baromjáró föld*. Pascuum.

Bécslevél — Barkóság — mezei kártételekről felvett hivatalos jzókönyv. Nyr. 32:520.

***Behajtani** — általánosan — a jóságot a legelőről haza. De megbírságolás végett is.

Behajtás — Oklsz. — 1752: Bé is hajtsák (a tilosban járó marhákat) és az behajtást tisztartónak értékre adják azonnal. M. Gazd. tört. Sz. VI:140.

Bészaladás — Oklsz. — 1613—1696: Minden esztendőben sok embereknek sok károk esnek szőlőjekben, barmainknak bészaladások miatt. M. Gazd. tört. Sz. VII:410.

Bir — Erd. Érezhegység, mőczok — bér. *Bir de drum* útbér, *Bir de pădure* erdőbér. Nyr. 34:147.

Bitang jóság — uratlan barom; barangoló (bitangoló), csatangoló (csavargó), eltévelyedett, kóborló (kószáló), tévelygő, tilosban (erdőn-mezőn keresztül) járó, urahagyott v. uraveszett marha. Egyes törvényhatóságok *b. m.*-nak nevezik azokat az állatokat is, a melyeket közigazgatási úton elkoboznak (elkobzott marha). Nyr. 27:185.

***Bitangkaró** — Bugacz-Monostor — a cserény mögött volt leverve; ehhez kötötték a bitangban talált marhát; de a betyárok is lovaikat.

Bitang marha — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801. 1. Bitang jóság.

***Bitangolni** — a régiségben és ma is — állatról felügyelet nélkül járva kárbamenni. Emberről = csavarogni.

Sehonnai *bitang* ember

. Petőfi.

Bitangságba venni — Debreczeni Ellenőr, 1897 okt. 6. — a. m. a bitang jóságok közé felvenni vagyis gondját viselni a bitang állatnak, míg gazdája megkerül. „Földes községben egy drb. koros pej kancza, félszemű és egy 10 éves sárga kancza *réte-tett bitangságba*; ki nem sajátítás esetén elárvereztetnek“. Előljárárság hirdetménye. Nyr. 26:558. — **Bitangságba venni** — Hajduság — A gazdátlan, kóbor jóság bitangságba esik, b. kerül; ha behajtják a községházára: *bitangságban fogott* (gazdátlan állat). Nyr. 27:87.

Bogároztatni — T. S. — a marhát a réteken, azaz: legeltetni; képletesen.

Bőrök — Nyr. 38:263. — Egy pár *negyedfü tinó* bőr. Egy pár *harmadfü tinó* bőr. *Harmadfü üszű* bőrt hármat egy párban számlálván párban. *Harmadfü csikó* bőr. *Rugol(t)* csikó bőr. Dög

birke kosnak ... bőre. Egy *dög magyar juh kosnak* ... bőre. *Magyar juh toklónak* a bőre. *Birka toklónak* a bőre. „Az 1794-dik Esztendőben Bőjt más Havának hetedik, és több következő napjaiban tartatott Tekéntetes Nemes Bács Vármegyének Közgyűlésében fel Olvastatott és helyben hagyatott Mester-Emberek kézi Munkai bérének, és némű nemű hozzátartozó Materialék árának meghatározására rendeltetett Deputationnak Munkája“. Eredetije a Bács-Bodrogvármegyei Történelmi Társulat iratárában.

Busa — kövér, köpezős, nagyfejű.

***Csikerész** — Göcsej, Mtsz. I. 312. — böngészve, csipegetve, szálalva, gyér növényzetű ugaron v. parlagon legel a jószág.

***Csipe** — 1737 Debreczen — csípő helyett. Z. L.

***Csípős** — Heves m., Mtsz. I. 328. — sovány, kiálló csípőjű (állat).

***Csukerész** — Székelyf., Mtsz. I. 312. — csikerész: böngészve, csipegetve legel stb.

Czablatni — Erdővidék — tilalmasba járni. Talán a *zabtól* ered: zabba járni, zablatni. Benedek Elek. Nyr. 9:41.

Cziopor — Erd. Érczhegység, mőczok — csoport. Un cziopor de oi = egy csoport juh. Un cziopor de porci = egy csoport disznó.

Szarvasmarhára *cűrű* = csorda vonatkozik. Nyr. 34:150.

***Dalin** — Bszsz. — simarius (jelentése ismeretlen; summarius, a régi sagmariusból átalakult szó teherhordó állatot jelent. Fn.).

Deg — Oklsz. — l. Dög. A deg czigányforma.

Dög — Oklsz. — 1240 mint személynév: „Demutur Deg“.

***Dögbőr** — általánosan napjainkig is — az elhullott állatról lenyúzott bőr, melyet a pásztor a gazdának felmutatni tartozott. A levágott fül, orr, bélyeg felmutatása nem igazolta a pásztort.

***Döggel számolni** — Kecske-mét, 1821. — így számolni tilos volt. Ha a marha elhullott, bőrében kellett hagyni, míg hatósági megbízott, ill. a tulajdonos nem látta.

***Dzégér** — Kiskunhalas — a zsiger: máj, tüdő, szív, gége.

***Egy bot** — 1791. Segesvár város — alatt: „unter einem Stab“, annyi mint egy pásztor alatt.

Elakaszt — Perkáta, Nyr. 2: 519., nem perkátai, Nyr. 10:189., l. még Nyr. 16:10. — terel erőszakosan és rossz szándékkal. „Nem akasztottam el senki gulyáját“.

***Elállani** — 1672. Győr — a marha mellől = kilépni a társ-üzletből.

***Elé adni** — általánosan — a jószágot a pásztor elé, hogy folyton szemmel tarthassa.

***Elébe adni** — általánosan — a pásztornak, a jószágot = rábízni, mert a jó pásztor a jószág után jár, szeme előtt tartja.

***Eleibe** — általánosan — a pásztor eleibe adni a jószágot, hogy szeme előtt tartsa.

***Ellegel** — Hortobágy — ha a jószág mozogva legel.

***Elterül** — Hortobágy — ha a jószág téres helyen eloszolva legel.

***Eltilalmaztatni** — 1792. Bihar — kitiltani, eltiltani valami legelőtől, erdőből.

***Eltudni** — 1739. Kecskemét — valakit valaki mellől vagy valakik közül, módjával kizárni.

Eme — *femina, femella, animal, femineum*, vel *mater, nutrix*. S. I. Kr. I. 124. Lásd ebbe a régi szócsaládba tartozó: *emik, emli, emlő* stb. szokat.

***Emes** — 1. *Mammata*. 2. *Almos* anyjának tulajdonneve. *Emesu* (*Anonymus*-nál Cap. 3.) Kr. I. 124.

***Emik** — *lactat*; szopik, szopja. Emli: *lactat*. (*Pesthy*) = szoptat. Emle: *Ubera*. „Bojdogok a méhek, melyek nem szültek és az *emlék*, melyek, melyek nem *emlittenek*.“ *Pázm.* Kr. I. 124. = emlők, melyek nem szoptattanak. L. Emlő.

***Emlő** — Ver. 43. — *Habena*. Olasz: Redine, Német: der Zugl, Dalmát: *Vzdenicza. Tévedés, mert nem *emlő*, hanem *gyeplő*. — ***Emlő** — Com. Jan. — mamilla. (= emlő): mamilla. Schl. 376.

***Emő** — *lactens, sugens* = szopó. *Csőcs-emő: infans lactens*: Csőcs-szopó. Kr. I. 124.

***Esett** — Alföld-szerte — állatról, ha megdöglik; esett birka, esett disznó stb. Elfogyasztották.

Esett állatok húsa — Přzew. Mong. p. 48. A Lámák (mongol) nem eszik a ló- és tevehúst, de sem ök, sem földieik *nem vetik meg az esett állatok húsát*, különösen ha az állatok kissé kővérek. *Akárcsak a karczagi szikeken.

Ésszecsukorít — Csíkszentdomokos — marhát egy csomóban hajt. Nyr. 32 : 325.

Étkés — Beret — egészséges, jógyomrú, jól emésztő pl. tehén, sertés stb. Nyr. 2 : 475.

Fajt — Veszprém — állatra, növényre mondják: jó fajt, rossz fajt = jófajú, rossz fajú. Fajta értelemben. Nyr. 25 : 474.

Falka — Oklsz. — frustum, portio stb., pásztoroknál rendszeren egy gazdának kisebb számú jószágá. — **Falka** — Vas m. — frustum, darab, rész. „A buzám-nak egy *fókáját* eladom“. Nyr. 21 : 28. — **Falka** — Lz. — tömeg, általános értelemben. Falkapénz, falkagúnya. — **Falka** — Komjáthy Pál „Szent Pál levelei“ 1532 — „Arabyaba es Damascomba egy *falkayg* predicalotta az Chrystosth“ p. 248. tehát *egy falkáig* = egy darabig. A MNySz. szerint *falka* = pars temporis, aliquod tempus, eine zeit lang.

Vö. német *ein bischen*. Jelentésében megváltozott szó. Nyr. 18 : 449.

***Far** — kk. — Podex.

Fékes-penez — 1240 — IV. Béla: „statuimus quod ydem populi nec descensum comiti, nec liberos denarios, nec *bovem*, nec *fekespenez* soluant“. Nyr. 7 : 415.

***Felfogni** — T. S. Kecskemét 1701 — „a teletöt felfogta, megépítette s csinálta, szántotta, törte, telekesítette“.

***Felhajtani** — általánosan — a marháról, legelőre, erdőbe, vásárra stb.

***Felolvasás** — Kecskemét — a jószágot felolvasni = megszámlálni, ellenőrzés értelmében.

***Felszabadulni** — általánosan — pásztornyelven: a tilalom alól.

Fóka — Répczemellék, Sopron m. — falka, egy rész:

Gabona egy fókája,
Csibék egy fókája.

Nyr. 2 : 518.

Foltba verni — T. S. — az eladó marhát elhajtás végett összeretelni.

Fölkelő marha — Oklsz. — 1604 Az zalagos Embernek ha *feolkeleo* zaloga uagion, azt hozzak el; ha nincz *feolkeleo* zaloga peczetelliek ki hazabol, mind adigh az migh veget eri dolganak. Azutan megh nem ualthatia azon becwn, hanem eoreokban eoue lezen akar eoreokseg akar *felkeleo* Marha. M. Jogt. Eml. 35.

37. A régiségben a drágaság kincs = marha; ettől különbözteti meg a *felkelő* jelző a jószágot.

***Föltekinteni** — Szeged — a jószágot, új nyelven: szemlét tartani, számba venni.

Fölválasztás — Kiskúnfélegyháza jzók. 1781—1801. „Moldvay Kanczák föl választása.“

***Füjel** — Vas m., Mtsz. I. 659. — füvel: legel.

***Fűköröm** — Lengyeltóti — a kisköröm, a mely csak a fűvet éri.

***Fültő** — a koponya fülmögötti része. Kondásoknál a disznót a kondásbaltával úgy kellett „fültöven sujtani“, hogy holtan rogyott össze.

Fül-vásár — Székelyf., Mtsz. I. 653. = fülsár.

***Füvel** — Kiskunság; Ónod, Borsod m.; Bodroghöz, Szolnokdoboka m.; Székelyföld; Vas m., Mtsz. I. 659. — legel.

Füvelni = legelni.

Gamba — ajak, alsó ajak, különösen a duzzadt. Palóczság; Rimaszombat, Rozsnyó; Bars és Hont m., Mtsz. I. 673. *Sült tót.

***Ganaj** — Ver. 36. — *Fimus*. Német: Mist. Dalmát: Gnoy.

Ganajoz — Oklsz. — 1588. Az kaposztas kerthet kertelik, *ganeczak*, be wltetik. 1712 körül. Az oltoványokat hasonlóképen irtogassák s tövét kapálják, s *ganajozzák*, hogy a kert tisztuljon,

kövérébb füvet teremjen. M. Gazd. tört. Sz. VII. 416.

Ganajoztatás — Oklsz. — 1636. A szántóföldek ganajoztatását vagy egyik, vagy másik földeken minden esztendőben continuálja. M. Gazd. tört. Sz. I. 271.

Gémpénz — T. S. XVI—XVII. század — ezt a tőzsérek fizették marháik itatása után, a gémeskutak használatáért.

Gerdsa — Kóvár vid., Ipoly-völgye, Mtsz. I. 689. — gerincz.

Görhas — Mátyusföld — sovány. Nyr: 20:324. *Görhes formában is.

Gyalogszer — XVI. sz. — Így szolgál a marhátlan ember. Vö. Marhátlan.

Gyuha — (átv. ért.) gyomor, begy. Tele már a gyuhám (= gyomrom). Kr. I. 208. *Nyilván egy a *Joh*-hal.

Hajla — Csík m. — sugárnövésű, pálczavastagságú, leggyakrabban mogyoró-v.füzvessző, melylyel abroncsozni s néha *marhát is hajtani* szoktak. Nyr. 7:139.

***Hajszolni** — Szilágyság — kergetni. „Ne hajszold a jószágot.”

***Hajtani** — Karczag — kinek jószágát legeltetted helyett: Kinek *hajtol*.

***Horpasz** — általánosan — a csipő előtti tájék.

Hujjogatni — T. S. — a jószágot szóval terelni.

Hunyal = honalja. Moldvai csángók. Nyr. 31:87.

In — ér; Moldvai csángók. Nyr. 31:84.

Jámbor — Kaba vidékén — a. m. együgyű, bárgyú ember. Nyr. 25:426. *Szelíd, jó, az állatról.

Járatni — T. S. — a jószágot csordán, gulyán.

Jargaló pénz — Oklsz. — 1578. Unum hominem captinassent super quem florenos 12 accipere pro muleta uulgo *jargalo pynzth* uult.

***Járni** — a régiségben 'sokszorosan — a legelőt = legeltetni.

Jártást — Csikszentdomokos — lépésben haladni. Nyr. 32:326.

***Jártatni** — 1715. Peselnek falu — a szolgát a marha után; legeltetni. — **Jártatni** — XVI. század, 1635. — egy adott területet nyájjal legeltetni. L. Szabadítás.

Jovit — Kóvár vidék, Ipoly-völgy — javít. Állatokra vonatkozólag: hízal. Nyr. 16:476.

***Kalobálni** — lovas katonáknál kotiskákkal vmi darab deszkán jelt verni, abrakolási jelt adni. Bodroghöz. Tsz. 187.

Kárban kapni — 1613—1696. „Az kerülök, vagy egyéb rendbeli emberek is, kik *kárban kapják* a marhákat, tehát pünkösdig minden baromtúl nappal egy pénz, éjjel 2 pénz, pünkösöd után pedig mindaddig, míg az tarló és rét fel nem szabadulnak, az bíró és község akaratiábul nappal 2 pénz, éjjel is 2 pénz. M. Gazd. tört. Sz. VII. 411.

***Kéz alá** — sokszorosan a régiségben — marhát stb. a pásztor keze alá adni, rábizni.

***Kiállítás** — Kecskemét 1821 — összeállítás helyett; t. i. ménesek, gulyák összeállítása. A kiállított egységek csak akkor kezdhették meg a legeltetést, mikor a szájpénz le volt fizetve.

***Kicsapni** — 1719. Kraszna m., de általánosan is — a jószágot minden felügyelet nélkül legelőre bocsátani.

***Kifiggő** — 1748. Karatna község — kirúgó, kijáró jószág, mely a falu kerítésén kívül jár.

***Kihajtani** — általánosan — a jószágot a legelőre.

***Kihaladott** — 1825. Torda m. — a marha, a mely a telelést elvégezte, abból „kihaladott“.

***Kipányvázni** — általánosan — az állatot hosszabb-rövidebb kötélnél fogva czövekhez erősíteni, hogy a területet, a kötél hosszához képest, körben legelhesse.

***Kis fw** — Schl. sz. j. — kis fő, fenticulum.

Kiszakasztás — sok helyen — lábasjószág, különösen marhalopás; kiszakasztás, a gulyából elrabolni.

***Kitárlani** — 1748. Korotna község — a kaput kinyitni = kitárni.

***Kiverni** — 1729. Esztergom v. — a jószágot a legelőre = kihajtani.

***Kodozni** — erre-arra eledelet keresni. „Eme pusztá sovány helyen kodoztak szegény lovaink — nem kaptak füvet“, = a marhának étel nélkül lenni. Székelyf. Tsz. 209. *Kodoz*: ennivalót keresgél. *Kodozik*: éhezik: Székelyf.

***Kurtafalka** — Kecskemét, 1721. — a birtokosok kötelesek voltak jószágukat a fennálló négy gulyához, ill. méneshez adni s így tilos volt, bogy saját jószágukból falkát alakítva, ezt külön legeltessék: ezek voltak a tiltott *kurtafalkák*.

***Küldök** — Lengyeltóti — a köldök.

***Lábasjószág** — országszerte — a szárnyassal szemben ú. m. szarvasmarha, juh, sertés. A ló különálló kivétel. Tompa ismer lábas-és-fejősjószágot. Nyr. 20:271.

***Lappangtatni** — T. S., Kecskemét — a jószágot; tilos módon rejtegetni.

Látó — a régiségben — az a hatósági megbízott, a ki a marhakereskedést ellenőrizte. L. Látópénz.

Látópénz — T. S. XVI.—XVII. sz. — a tőzsérek a vizsgálatnak, látónak fizették. L. Látó.

***Legel** — Tiszamente — a köd a réten, kaszálón, mezőn, de a vizen is, mikor vékony rétegben mintegy odatapad s csak lassan száll tova.

Madárhúsú — Csúza, Baranya m. — sovány. Nyr. 18:286.

Makkolás — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801. — a sertés makkal való hizlalása.

Marha — Komjáthy Benedek, 1532. — vagyon, jószág. Nyr. 18:495.

Marhaindítás — XVII. század a legelőkről a vásárra.

Marhajáró föld — Oklsz. — 1701: ohatot *marhajáró földnek* kell hagyni. M. Gazd. tört. Sz. IX. 9. Ohat, a debreczeni határ része.

Marhátlan — Oklsz. — 1670: Az debreczeni ember, ha őrne akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számra őrdjön, hogy sem az vidéki őrlős, sem az itt való *marhátalan* ember meg ne fogyatkozzék. Debreczen, NyK. 26:343. 1711. Az mely rétek vagnak azokban a *marhátlan emberek* tartoznak délig kaszálni, a marhás emberek behordani. Szuhay: Az egyházlátogatás 167.

Marhátlanság — Oklsz. — 1683: Barma nincsen csak gyalog szerben szolgál a *marhátlanság* miatt.

Márka iránti rend — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801. — Csordákra és Csürhész eleibe tartozandó Márkák iránti rend (*talan Marhák?).

Megcsapni a jószágot — Kiskunhalas — visszafordítani, visszatereelni. Nyr. 19:335.

Megeszttringol — Kóvár vidék, Ipolyvölgy — jól elver. A Balaton és Pápa vidékén *megesztrengegni*: kordán tartani, megker-

getni. Nyr. 16:526. *Az esztrengegről, mert az korlátot szab a belé zárt jószágoknak.

Megfordít — Oklsz. — 1721: Hahogy valaki valami marhát jószágában tapasztal, le ne légyen szabad vágni avagy lüni, hanem az bíró házához tartozik hajtani, az bíró pedig tartozik kárát megfordítani. M. Gazd. tört. Sz. VII. 128.

***Megfordítás** — 1812. Erdélyi törvény — megtérítés értelmében.

Mégkesül — Csúza, Baranya m. — megfakul, kopik. Nyr. 18:286.

***Megnyúzni** — Ver. 27. — *deglubere*.

Megócsódik — 1. Ócsódik.

Megunszolás — 1. Unszolás, Asztalpénz.

***Megvilágtalanodni** — T. S., Kecskemét — a jószágról = elveszni.

Murdalló — Balaton — állathús; állathulla. Nyr. 31:51.

Nyáj — Přzew. Mong. p. 50. — A nyájak szabadon, minden felügyelet nélkül járnak s az itatónál találkozhatnak. *A szilaj pásztorkodás idejében nálunk is így volt.

***Nyílesülők** — Lengyeltóti — csüd, a hátulsó lábesont, a melyen a *török* van, ennek neve *nyilis*.

Nyomaszt — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839. — hajszott állatot elfog. Nyr. 34:532.

Ócsódik — T. S. — olcsóvá lesz a marha.

Ócsu — l. Ucsó.

Ököradó — A székely „alkotmány” a hadviselés kötelezettségén és a királynak némely esetekben kiszolgáltatott ököradón kívül, minden más adófizetéstől mentesíté a székelyt. Orbán Balázs után Malonyay 2:25.

Órzető — Kecskemét — a jószág órzetőben van = őrizet alatt áll.

Összeverni — 1816. Hajduság, de másutt is — a jószágot a legelőn t. i. több birtokosét egybefoglalni.

Pánk — pók. Moldvai csángók. Nyr. 31:87.

Poklája, burok v. bürök — Székelyf., Tsz. 302. — burok, (*secundae*); Bihar megyében *bürög*.

Pokolszökés — Szatmár m. — mérges kelés. Nyr. 25:383.

Poszka — Kaposvár — hitvány emberről és állatról.

Rédia — Nagykálló — marhalevél. Nyr. 12:430.

Rémonda — Gyöng, Tolna m. — komisz. Nyr. 25:288. *A lovaknál a még tanulatlan ló; a francia *remontertől* ered, a lovasítás viszonylatában: „*remonter un régiment*” = egy ezredet lóval ellátni.

Rémunda — Mátyusföld — rendetlen, átvitt értelemben. L. Remonda. Nyr. 20:328.

Sereg — Ver. 5. — *Agmen*.

*Állatsereg értelmében is. **Cu-terva**. Ver. 17., német: Schar.

***Szabadítani** — XVII. század 1635. — így: „az úr szabadította őket a tilalmasra” és „a tilalmas jártatásra nem szabadított”.

***Szabadítás** — a régiségben is — tilalom alól feloldani.

***Szájpenz** — Kecskemét eredettől fogva, felemlítve 1773., 1821. — a legelőre kiadott minden egyes jószág után járó illetéknek neve „szájpenz” volt. Így rótták ki a bitangoláson kapott jószág után is a bírságot.

Szakaszt — Oklsz. — Partior, divido 1715. Erdeit ne usurpálhassák, mint az előtt volt, ezután is úgy legyen. *Szakasszanak* nékiek szántó- és kaszálóföldet s magunk marháinak is szakasszanak. M. Gazd. tört. Sz. IX. 26.

***Számosjószág** — Debreczen — az, a mely a legelőre be van írva, így számot teszen, mert számot kapott a lajstromban.

Szarázallya — Mátravidék — alom. Nyr. 22:384.

***Szél alá** — Karczag — menni = széllal menni.

***Szél ellen legelni** — Kiskunhalas — a jószág legelve szél ellen halad, fontos akkor, a mikor keresni kell.

Szénaabrak — Kiskunfélegyháza, jzók., 1781—1801.

Szénafü — Oklsz. — Foenum. 1349 óta. Erdélyben fütermő hátrész.

Széna-portio — Kiskunfélegyháza jzók., 1781—1801 — a mostkori „adag“.

•**Szopni** — Ver. 53. — *lactere*.

•**Szoptatni** — Ver. 53. — *lactare*.

•**Szórén-szálán elveszett** — Pápa vid., Tsz. 352. — hirtelen és teljesen eltűnt, a marháról véve.

***Szűgy** — kk. — a két első láb köze, pectus equi.

Szülés — Hidas és Tornynos-németi, Abaujtorna m., Nyr. 31: 351.; *szűllés*. Rimaszombat, Nyr. 17: 374.; *szűlesség* — Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18: 575.; takarmány a marha számára.

•**Takarmány** — Balatonmell., Tsz. 355. — marhák számára télire eltett táplálék. Ma már országosan használt szó.

Telek — Ada, Bács m. — trágya, ganaj, ha rakásba van gyűjtve, másképpen határ is. Nyr. 27: 413.

***Teletetés** — 1838., Máramaros, de egybeült is — a jószágnak télen át való tartása; e célra idegen jószágot is vállaltak: telelőre befogadták. — **Teletetés** — T. S., Kecskemét, 1596. — egy télen át való tartás.

***Tenyészet** — T. S., Kecskemét, 1701. — a mai szaporulat helyett.

***Terítöni** — Szeged — a jószágot szétosztalni, hogy az egyest meg lehessen nézni.

Tétovázó vas — Békés — fogószerű készülék, a melylyel

az állatok fülét színes jeggyel látják el. A jegyek pontokból vannak csoportosítva, a pontokat tűk szúrják be, a mely tűk festékbe vannak mártva. Valóságos „tétovázás“. Behozta gr. Wenckheim Frigyes.

Tilajgat — Kunság — a tilosba szabadult jószágot szép csendesen visszahajtja az istállóba. Nyr. 14: 526.

Tilalomszegés — Oklsz. — 1581: Minden esztendőben a hűtös bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahoz embert válasszon és valamint a falu megfelel, írva legyen és úgy büntessenek mindeneket; valami barmot pedig kijelelnék *tilalom szegésre*, annak birsága 12 denár. Székely, Okl. V. 127.

•**Tincselni** — Székelyf. — hízolni. *Tincsődni*, Székelyf., hízni. Tsz. 364. Ezt a szót nem hallottam; talán Csíkból való.

***Tiporni** — országosan — a jószág tiporja a lábával a füvet, földet.

•**Tőrek** — Székelyf., Szilágy m. — a gabonának apróra töredeztet szalmája (ilyet szoktak éjjelre a marháknak *alomul* vetni). Tsz. 369. — **Tőrek** — Oklsz. — spicarum et straminum fragmenta. 1524: Georgius *Teurek*, Michaelis *teurek*. 1594: *Theorek* vagy egy rakással.

•**Tutuska** — Barkó szó — apróbb ganéjrakás a mezőn. Tsz. 371.

•**Ucsó** — Székelyf. — gabona-alja, nyomtatáskor a szemetes hulladéka. Vö. Ucsu, Ocsú. Tsz. 373.

•**Ucsu** — l. Ucsó.

Unszolás — T. S., XVI—XVII. sz. — megsürgetés. L. Asztalpenz.

•**Vehem** — Murm. 1533. — pullus.

***Vékonya** — Edvi Illés Pál — l. Horpasz.

•**Verdik** — Szilágyság — vedlik; szőrről és tollról is.

***Verni** — Alföld — a jószágról általában: kihajtani, elválasztani, pl. a legelőre kiveni „az anyabarmokba tinókat verni“, az ökörcsordákat szétverni = feloszlatni stb.

Visszaindit — Oklsz. — 1717. Midőn Estvére még a nap fent volt, itatni hajtotta volna a fatens szolgálja, és Eöcse az ökröket, a vizről *visszaindítván* az Istaló felé semmiképpen be nem hajthatták sokáig. Borsod m. jegyzők.

***Zúrzavar** — Kecskemét, 1760. szabályzat — *tétovázás* nélkül eleget tenni.

Szín.

Állatok színe — Szeged — fehér, fekete, sárga, szürke, pej, deres, vasderes, almáspej, almás-szürke, tarka, kesej, vörös (tehén, kutya) lóra ezt nem hallotta, pedig „vörös kutya, vörös ló, vörös embör egy se jó“ közmondásban megvan; tarka tehenet *svájcz*-nek mondják. *Borzsderes*, mely

nyugati marhafajt jelent; e vidéken a nép nem használja. Törmörkényi István, Nyr. 32 : 295.

Ciccergalamb — Eger, Tud. Gyűjt. 1838. — háta hosszában fehér, többi része vörhenyeges v. fekete. Nyr. 35 : 43.

Csókaszem — Székelység — világoskék szem. Nyr. 28 : 94.

Fecske-hasú — Barkóság — fehérhasú feketeállat. Nyr. 32 : 521.

Fehér — Englb. — az albino-szerű és a kékes. Az albinoszerűnél a szőr gyérebb, festőanyag-nélküli, a bőr halovány rózsaszínű, a körmök világosak, a farkbojt fehér, a szarv töve sárga. A kékesnél a szőr festőanyaga kékes, a bőr szürkés, a köröm szürkés-fekete, a szarvtő szürkés, a szarv hegye, orrtükre, szempilla fekete. Ha a kékes marhának orrtükre világos, szeme, szőre, pérája világos, a szarvak sárgásak, akkor nevük: *kesely*.

Galambszínek — Szeged — fakó, fehér, fekete, kék, májas, rozsdás v. rezsás, sárga, pöttyös, vörös. Nyr. 32 : 295. L. Ciccér.

Gengeszín — Losoncz vidék — rózsaszín. Nyr. 30 : 301.

Gyilán — Csik m. — ölyves állat, olyan t. i., melynek nyaka más színű, mint testének egyéb része. Nyr. 7 : 139.

Homálysín — Kecskemét — fehéres barna, bizonytalan. Nyr. 19 : 46.

Iromba — a. m. tarka. *Iromba-tyúk*, (Szabó Dávid 1792.) olyan színű, mint a petymeg. *Iromba*, Sándor I. 1808. = maculosus, striatus stb. Népnnyelven a. m. tarkás, habos, pettyegetett kendermagos (tyúk, csirke, kakas); tarka szőrű, barnacsikosszürke (macska). Nyr. 35:114. — **Iromba** — Lexicon Budense p. 508. — kendermagos: maculosus, sparsus, varius; gefleckt, gesprenkelt. M. elem az oláhban. Alexics Gy. Nyr. 17:371 — **Iromba** — Kisujszálás — barna csíkoszürke. *I. macska*: barna csíkkal sávolt, szürke macska. Nyr. 20:191. Patóháza, Szatmár m., habos vadgalambszínű csirke. Nyr. 19:334., Besnyőd, Szabolcs m., szürkés színű fekete sávokkal vegyítve pl. iromba macska. Nyr. 12:48. Nagykunság, tarka szőrű macska. Nyr. 16:286.

Kesely — vö. Fehér.

Keselyédik — Kapnik — megfakul, színe kopik. Nyr. 2:235.

Kokasszín — Komárom m. tатаi járás — kendermagos, sárga, gyöngyös. Nyr. 32:294.

Roska — Háromszék m. — pirosszórú állat. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23:488.

Sarga vel ordas — Kolozsv. glossz. 1877. — flavens vel flavus l. Nyr. 36:368.

Savószem — Székelység — fejérre elvékonyuló világos szem. Nyr. 28:94.

Sikári szőrű állat — Halas — a melynek nem bodor a szőre, hanem egyenes, mint a sikárfű. *Sikari*, uo. sovány, szikár. Nyr. 23:239.

Szamár-színek — Marosvásárhely — fekete, szürke, egérszórú. Nyr. 32:295.

Szurmos — néhol — a magyar bika szemetája, nyaka és szügye = kormos.

Szür-lúd — Fülel, Karancs vid. — hamvas, szürke. Nyr. 22:95.

Tyúkszínek — Gyöngyös — fehér, fekete, kendermagos, hamvas, sárga, pettyes. Nyr. 32:294. — **Tyúkszínek** Zovány, — Sz. Nagyfalú, Ipp, Kémer, Szilágy m. — kendermagos, fehér, fekete. Nyr. 32:295.

Hangok.

Beeget — Nagy Istv. Mart. Coron. Kr. — béget, borjú, bárány.

Bég — Heltai Mes. M.

Béget — PPBod., Nyt. — bárány, juh, Csongrád, a juh = bürge = birka.

Bekeg — BMSz. — mekeg, kecskéről. Km. Dug., Kr., a juh.

Berreg — BMSz. — kutya, farkas. †Csikgyímes, csángó. W. J., juh és bárány.

†**Bög** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a juh. 1. A tehén, Csongrád; tehén, Csik-Gyímes. A szarvasmarha, Firtos-Váralja. A tehén, ökör, bika; Rava, Udvarhely m. 2. A disznó; Firtos-Váralja. A disznó; Rava, Udvar-

hely m. Kár. Bibl., Érdy C.,
mugio, balo. Kr., mugit, boat.

Bóget — M. A. — Kr., mugit.

Bömböl — Com. Jan. — biká-
ról. Rava, Udvarhely m., Csongrád,
Firtos-Váralja, ha ingerült. M. A.
Az oroszán, Sylv. Ujt. Ha a csor-
dában sok a tehén, a bika azt
bömböli: Az ördög győzi, bú. Al-
föld, ugyanott, kiáltása: Mi—háj.

Böng — Nyt. — mugio.

Bönget — M. A., PPBod., Nyt.
— mugio. M. A., Kr., mugit.

***Börönköl** — Csángó, Csík-
Gyimes W. J. — a bika, mikor
haragos.

Disznóröhögés — PP., 1708.
— grummitus. *Helyesen: röhögés.

Gágog — a liba. Csík-Gyimes.
Csángók és általánosan.

Gajdol — lármáz, kiabál, ék-
telenül énekel stb. Dunántúl,
Nagykunság, Nagybánya, Bereg-
Rákos. Mtsz. I. 668. Gajdorál:
ua. Gajdorász: ua. Gajdol: tót
szó = dudál.

***Görög** — Csík-Gyimes, csángó
W. J. — a disznó.

Herreg — BMSz. — kutya,
farkas = berreg.

***Horkan** — a ló, mikor megijed.

***Hortyan** — M. A. Káldi Prov.
— ronchissat, stetit.

Kaff — Kr. — a fogak össze-
veréséből előálló hang.

Kaffog — Kr. — l. *Kaff*.

Kahol — S. I. Kr. — latrat.

***Kattog** — Sz. D. Kr. — fogá-
val csattogtat, dentibus strepit.

Mekeg — Kr. — a kecske.
*A kecskéről általánosan így.
Szorosan hangfestő.

Mekken — Kr. — kecskemódra
szól.

***Möczörög** — Firtos-Váralja,
Udvarhely m. J. J. — a czáp
párázaskor.

Nyaf — Kr. — kutya. *Nyif-
nyaf, mikor vadat hajt.

***Nyafog** — Rava, Udvarhely
m., I. M. — a kutyakölyök.

***Nyahog** — Nyr. 22. — nyafog.
Palóczság.

Nyavíkol — Csongrád — a
macska. *Helyesebben: nyivákol.

Nyerít — Kr. — hinnit. *A ló-
ról, kizárólag.

Nyervog — Csongrád — a
macska.

Nyikorgok — Eder — gannio,
grunnio. Ich belle wie ein Fuchs,
grunze.

***Nyirbákol** — Füle, Nyr. 22.
— nyafog.

Nyíret — Kr. — a lóról mond-
ják, midőn kergetik és hangot ad.
*Másképp: nyerít.

Nyírnak — Sz. D., Kr. —
kutya- vagy macskakölykök.

Nyivákol — Szilágyság —
kutya- és macskakölykök.

Nyivog — Szilágyság — kutya- és macskakölykek. — ***Rava**, Udvarhely m., I. M., a kutyakölök.

***Nyivvog** — Nyr. 21. — nyávog. Várpalota, Veszprém m.

Nyöfög — M. A., Kr. — grunnit.

Nyökörög — Sz. D. Kr. — marha.

Nyöszörög — Sz. D. Kr. — marha. *A beteg.

***Ordít** — Csík-Gyimes, csángó, W. I. — a kutya. *Inkább a farkas.

***Orgonál** — Rava, Udvarhely m., I. M. — vonít a kutya. Ha a kutya orgonál, vagy halál, vagy vész jó a házra. *Vagy tűz van.

***Röfög** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a disznó, ha a malacza veszélyben van. *U. i. Firtos-Váralja, Csík-Gyimes és mondhatni: általánosan.

Röfögni — Eder — grunnire.

Röhög — Com. Jan., Nyt. — disznóról.

***Sikolt** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a malacz, a disznó, ha megfogják, vagy ölik. *L. Visít.

***Sipol** — Rava, Udvarhely m., I. M. — az ökör és bika, mikor a bömbölés után fülhasítóan bög.

***Sir** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a malacz, ha éhes. Vö. *Bög*, Visít.

***Tprünnyög** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a tehén, mikor a bornya közelébe jut.

***Ugat** — Csík-Gyimes, csángó, W. J. — a kutya. Általánosan.

***Visít** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a disznó.

***Vonít** — Csík-Gyimes, csángó, W. J. — a kutya. Általános.

***Vonyít** — Csongrád, W. J. — a kutya.

Coitus.

***Bagoz, bagzik** — Mtsz. — coitus, kutya, macska, nyúl, farkas, róka, hal; Somogy, Fehér, Baranya, Zemplén m., Palóczok, Csallóköz. *Bagzani*, Miskolcz, 266., békáról. *Bagzás*, Miskolcz 302., Nyt. 164., coitus. *Bagzik*, M. A., coitus. *Bagzik*, macska, nyúl; Csongrád.

Bagzódik — M. A. — coitus.

Bajzik — Nyr. 21. — coitus; Karancs vidéke.

Bakik — Nyr. 21. — coitus; Karancs vidéke. *Bakik*, Karancs vid. Mtsz. *Bakik*, Kresznerics.

Baklat — Mtsz. — coitus, kutya, macska, farkas; Székelyföld, Háromszék.

Baklatni — B. M. N. — coitus. Székelyföld, kutyáról, macskáról.

Bakzani — általános — coitus.

Benderész — Mtsz. — coitus, kakasról, Háromszék.

***Bereg** — Rava, Udvarhely m. — a *kecskék* és a *juhok* ősszel beregne. *Bereg*, a *juh*, Csík-Gyimes, Csongrád, *bereg*; Barcs, Vas, 109., a *juh*, *bereg*, Mtsz. Szé-

kelyf.; *bereg*, a *macska*, Rava, Udvarhely m.

Beregtet — Háromszék m., Mtsz. — coitus.

Berget — Háromszék m., Mtsz. — coitus.

•**Berreg** — Gyergyószentmiklós, Kovács L. jelentése, 1898. IX. 28. — a juh és a kecske közösülése. A *kecske* berreghetnék. A *czáp* megberregte.

Bikik — Karancs vid. — coitus. Nyr. 21:21. Ui. Mtsz.

Bislet — Mtsz. — coitus, untalan jön-megy, ide s tova koslat, kutyafélék. Kovászna, Háromszék m.

Bisletni — Székelyf. — coitus; macskáról.

•**Börög** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — párosodik a juh, a kecske.

Börög — Székelyf., Mtsz. — coitus.

Bűg — Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:287. — a sertés, mikor párosodik. *Csongrád, Lengyeltóti, Somogy, Csik-Gyimes. Sz. D., Kr., Rava, Udvarhely m.

Búgat — Abauj — a kandisznó.

•**Búghatnék** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a gője (♀ disznó).

Búgik — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a disznó.

Búgni — Pethe. Hári Maj. 6. § 3. — coitus, disznóról. PP. 1708.

Burrog — a disznó. Háromszék m., Nyr. 4:561., mikor erősen bűg.

•**Bütyköl** — Békés m., Mtsz. I. 210. — (coit), a disznó.

Czaflat — Zilah — koslat, kóriczál. Nyr. 22:223. Irodalmi adat újkori szépirodalomból. Nyr. 28:280.

•**Fajat** — Kisküküllő m., Mtsz. I. 615. — fojat, folytat, *leginkább kanczáról és tehénről.

Fékni — Síma, Somogy m., Nyr. 19:381. — coitus, megfékte a kakas a tikot.

Fislat — Mtsz. — coitus.

Fislet — Mtsz. — coitus.

•**Fojat** — Rava, Udvarhely m., József M. tanító gyűjt. — tehén. Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz., Nyr. 12:384.

•**Fójat** — Székelyf., Mtsz. I. 615. — folytat.

•**Fojathatnék** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — a coitust kívánja (a tehén).

•**Fojatik** — Gyergyószentmiklós — (coit vacca cum tauro).

•**Folat** — Somogy m., Mtsz. I. 615. — folytat.

•**Folyat** — Somogy m.; Rimaszombat; Szürnyeg, Zemplén m.; Szatmár vid.; Szókefalva, Kisküküllő m.; Székelyf. — párosodik, üzekedik (tehén). Csongrád, a bika. Gáti T. H. 134., coitus számárról. — **Folyat** — S. I.,

Kr. (I. 166.) — equit, subat, catulit, circum currendo coitum quaerit.

Folyatás — Misk. 124. — coitus.

Forog — Kr. — coitus, kutyáról. Nyr. 19:382., kutyáról, Szatmár.

Füridik — Dunántul — a hal — ívik, I. azt.

***Fútos** — Rava, Udvarhely m., József M. tanító jelentése — a tehen.

***Fútosik** — Gyergyószentmiklós — coit vacca cum tauro. A bihal közösül.

***Futosnak** — Csík-Gyimes, csángók — a tehenek. (Coitus.)

Gácsérozódik — Csongrád — a kacsá.

Ganározódik — Csík-Gyimes, csángók — a liba.

Görög — Kr. — coitus, disznóról. Bóny, Nyr. 15:285. Győr, Fejér m. Nyr. 15:285.

Görögni — Pethe Hári Maj. 6. § 3. — coitus, disznóról.

Gunározás — Misk., 302, 310. — coitus, lúd.

Hág — Kr. — coitus, lóról.

***Háгатás** — Rava, Udvarhely m. — tehen, kancza.

***Háгатni** — Gyergyószentmiklós — „viszik háгатni“ a tehenet.

Iszik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, halról.

Ivik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, halról.

Kakasolódik — Csík-Gyimes, csángók — a tyúk, továbbá galamb és minden madár.

Kancsolni — Fülel, Nyr. 12:95. — coitus.

***Kihágja** — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet. (Ascendit taurus super vaccam.)

***Kiháгta** — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet.

Kóborló — Sz. D., Kr. — coitus.

Koslat — Mtsz. — coitus *a kutya. Sz. D., Kr., a kutya. Csongrád, W. J., a kutya. M. A., S. I., Kr., a juh. F. 90., a juh.

***Koslathatnak** — Rava, Udvarhely m. — a kutya, ha „rájút a párosulás“.

Koslatni — Székelyf. — coitus, kutyafélékről.

Koslató — Sz. D., Kr. — coitus.

Közösülés — Misk. 44. — coitus.

Kurittoló — Sz. D., Kr. — coitus.

Kurittyoló — Sz. D., Kr. — coitus.

Lódörgő — Sz. D., Kr. — coitus.

Megbaboz — Sopron m., Mtsz. — coitus, kakasról.

***Megbüg** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a disznó. U. Gyergyószentmiklós.

Mëgbügat — Palóctság, Gömör és Nógrád m., Nyr. 22:480. — közösül a disznó.

Megcziczzeréli — Sopron m., Mtsz. — coitus, kakasról.

:Megfut — Kr. (I. 176.) — Megfutott a tehén; megüzekedett.

:Megfütossa — Gyergyószentmiklós — bika a tehenet.

:Meghágja — Gyergyószentmiklós — bika a tehenet. *A mén a kanczát.

:Meghágta — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet.

Megistyelődzik — (*coit scrofa*) „Gölye megistyelődzött” — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

:Megszökte — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — a bika a tehenet fedezte.

Megtiporodik — (*coit gallina, anas*) — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Megtojózza — Sopron m. Mtsz. — coitus, kakasról.

:Megüzetés — Rava, Udvarhely m. — tehén, kancza.

Megverődik — *coit caballa, equa.* — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Méneze — S. I., Kr. — coitus, lóról.

Ménzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, lóról.

Nőszés — Misk. 266. — coitus.

Ollózik — Rava, Udvarhely m. — megollózik: ellik, megellik a kecske.

Összelegyedni — F 79. — coitus, kutyákról.

:Percselődnék — Csík-Gyimes, csángók — a kecskék.

Peterészni — általános — coitus.

Ridzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, disznóról.

Sarhudás — Misk. 69. — coitus.

Sárhudni — Misk. 44. — coitus.

Sárithatna — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, kanczáról.

Sárlik — általánosan — a kancza.

:Szöketés — Rava, Udvarhely m. — tehén, kancza.

Tojódzani — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, szárnyas állatokról.

Tojózik — Csongrád — a kakas.

:Üzekedik — Balatonmell., Vas m. — folytat, párosodásra indul; tehénféléről. Tsz. 376. Gyergyószentmiklós; Fejér m. Nyr. 10:188. a tehénről. F. 79. a kutyáról. —

:Üzekedik — Csongrád — a birka.

:Üzeti magát — Rava, Udvarhely m. — tehén.

Üzik — Szürnyeg, Zemplén m. — coitus, juhról. Nyr. 12:384.

:Üződik — a birka. Coitus. — Csongrád, Szürnyeg, Zemplén m. Nyr. 12:384. Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Vizslat — Mtsz. — coitus.

Betegség, orvoslás.

Agygyulladás — Encephalitis. E. G. (ló).

Büdös sántaság — Alföld — ha a juhok körmit nem metszik, a mélyedésekben felgyülemlett szenny megbüdösödik, rothadást, majd sántaságot okoz, a melybe az állat belepusztulhat. L. Körmölés.

Csira — Hydrocephalus internus chronicus. E. G. (ló).

***Csömör** — Gross. I. p. 140. — magyar betegség, a sok húsevéstől.

Dermetet — Tetanus, E. G. (ló).

***Emelgetős** — Nádudvar, Keskemét, a régiségben — a beteg jószág, a mely a lábáról leesett, hogy emelgetni kellett; ez a pástor kötelessége és jószágának egyik próbája volt.

***Emelős jószág** — Alföld — beteg jószág, mely lábáról leesett s így emelni kell. L. Emelgetős.

***Esett jószág** — általánosan — a betegségben elhullott jószág; a régibb időben sokszorosan elfogyasztották. Az ázsiai állattenyésztő nomádoknál ez általános szokás.

Felfúvódás — dobkóróság — Timpanitis. E. G. (Marha).

***Forróság** — Gross. p. 140. L. Csömör.

Guga — általánosan — a fej és nyak találkozása táján a torok felől kifejlődő mirigydaganganat.

Gyík — Angina. L. Torokgyík.

***Hagymázat** — Gross. I. p. 140. L. Csömör.

Hashártyagyulladás — Peritonitis. E. G. (ló).

Hasmenés — Diarrhoea. E. G. (ló).

Hasrágás — Colica. E. G. (ló).

Húgykóróság — Diabetes. E. G. (ló).

***Juhbetegségek** — Békés. Vér, Anthrax. Sántaság. Űrüsántaság. Kábaság, Taenia coenurus Sieb. L. Hólyagféreg. Nyúvesség, Oestrus ovis. L. lárvája.

Juh-himlő — „Variola ovis“. Zl.

Keh — Tussis, PPBod. — elégtelen lélegzés. E. G. (ló).

***Kékkű** — Nagyszalonta — kékkő, gáliczkő pora, mint gyógyszer „légykikezdés“ és „szakadás“ ellen.

Kolótikus — M.-Sárköz, Tolna m. — a. m. tuberkulotikus.

Kútyika — Nógrád m. — ha valakinek a szája széle kipállik, arról mondják, hogy „kútyikája van a száján“. *Tótból: kut = zug, innen kutyik = zugocska, tehát: szájug és nem széle. Másol: zabl. Nyr. 6:135.

***Légykikezdés** — Nagyszalonta — ha a sebes helyet megköpi a légy. L. Kékkű.

Lépfájás — l. Lépfene. Zl.

Lépfene — vérbetegség, anthrax. Zl.

Lépüszög — l. Lépfene. Zl.

Májgyulladás — Hepatitis. E. G. (ló).

Marhavész — keleti — „pestis bovina orientalis“. Zl.

Megnyilalás — a ló patkolásánál, mikor a szeg nem a pata szarujába, hanem az elevenbe téved.

Mellhártyagyulladás — Pleuritis. E. G. (ló).

Mirigyek — Adenitis. PPBod. szerint „futosó mirigyek“ (ló).

Nádravérzés — E. G. (ló).

Nyelfene — Anthrax linguae. E. G. (ló).

Nyirrothadás — a ló patája talprészén levő nyilszerű kiemelkedés rothadása.

Orbáncz — Erysipelas. Zl. (disznó).

***Pók** — részben a lóláb-csontokon, de leginkább az inak állományában képződő, a lábakon látható, nem fájdalmas képződmények mint a: csánkпок, vápáscsontпок, inпок, csúzpók, csúdpók, hüvelypók, érpók, vérpók stb.

***Rihelő mesterség** — Karczag — szaruból készített tartók, az unguentumot tartják benne, a mivel a rühes juhot gyógyítják.

***Sertésorbáncz** — Erysipelas suum.

Sű — Bugacz-Monostor — a marha pofáján támadó mérges kelés.

Szájfojás — Aphthae, PPBod.

***Szakadás** — Ruptura, leginkább izom-, ín- és vérérszakadás; az ok: eróművi. — **Szakadás** — Nagyszalonta — sebesedés. L. Kikkú.

Szédülés — Vertigo, E. G. (ló).

Szégezés — Csúza, Baranya m. — nyilalás „Szúr a szégezés“. Nyr. 18:382.

Takonykórság — Mucus equi, PPBod. (ló).

***Tarjó** — Gross. I. 156. — morbus: quum vesica feliis in bove tumescit etc. L. Tarjag. PPBod., pustula ulcus, hólyagcsa, pattanás, ragya.

Tehénhimlő — varioli vaccae.

Tetem — csontos képződmények, leginkább a ló lábán mint: őztetem, nyúltetem, holttetem, kaptatetem, gyűrűtetem; közös jellegük az, hogy, a gyűrűtetem kivételével, hosszúkások. Vö. Pók.

Torokfájás — T. S., Nyr. 32: 156. — szentül hitték a pásztorok, hogy a fájós torok mindjárt meggyógyul, ha az ember nyakát háromszor a disznóvályúhoz dörzsöli.

Torokgyík — Angina, Syranche PPBod. — (sertés).

Trokár — Udvari, Nyr. 15:335. — háromélű kést magában rejtő

rézcsőalakú állatorvosi műszer, melylyel a lóherétől fölfuvódott marhát gyógyítják olyan formán, hogy azt oldalába bocsátják s rajta keresztül ömlesztik ki a bajt okozó anyagot. A francia *trocart* átvétele. Nyr. 26:511.

Tüdőgyuladás — Pneumonia, E. G. — (ló).

***Vér** — Anthrax, I. Lépfene Zl.; de más is: ágyékvér, hátvér, vérdaganat. Erre vonatkozik a pásztorok kifejezése: „a jószág vérbe döglik“.

***Vérbe dögleni** — Bükkösd — szarvasmarhabetegség, úgy gyógyítják, hogy meghasítják a fülit.

Vérdaganat — Carbunculus Zl.

***Véredzés** — Hortobágy — a ló bőrének vérzése, legyek csípésétől.

***Vér ellen** — Békés — a szem fölött a homlokon vágnak keresztet.

Vérhas — Dysenteria, E. G. — (ló).

Vértályog — I. Lépfene, Zl.

Vérvizelés — Haematuria, E. G. — (ló).

Vesegyuladás — Nephritis, E. G. — (ló).

Veszettség — Rabies canum, PPBod.

V. A FÖLD.

A föld, a nyíl.

Aczintos — Nagykunság, Nyr. 16:141. kiszáradt föld. Székelyf.

Mtsz.: „ojan az agyagföld: ha szárad, megaczintosodik“.

Agyagos homok — mely annyira kötött, hogy a szél nem kapja fel.

***Angyalhullásos** — Karczag — olyan föld, a melyen kiszáradt zsombok van; nagyon rázós, döcögös = a Sziklapos.

Apoka — Gömöri palóc, Nyr. 22:480. — Mtsz. szerint homokföld, Nyr. i. h. szerint televény agyagréteg: „Ahogy kimosta a víz a zarkot, megláccot, hogy milyen apokás a föld“.

***Area** — XI. század — equorum regis: a király lovainak szánt terület, vagy szérű. A zatyai apátságnak 1067 körül kelt alapítólevelében. Előtanulmányok 120.

Atka — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26:139. — rétmelléki terméketlen, agyaggal vegyes homokréteg. Vö. Magyar Halászat Könyve: *atkás fenék* = gyökeres, akadékos vízfenék.

Avar — Hortobágy, T. M. I. — avaros a mező, mikor a kiszáradt fű esőt kap és felüljul, ez gyepfű.

Bakhát — Szepezd, Zala m., Nyr. 17:144; Kiskunhalas, Kecs-kemét, Balatonmell. Mtsz. — földhát pl. két kerékvágás, vagy a szőlőtőkesorok közt, de homokdomb is. L. Markaf útja.

Balogtag-féle — Pálfa, Kemenesalja, Nyr. 25:417. — Balog gazda munkásai, ha a tagra mennek dolgozni, nem a Balog-féle

tagot, hanem Balogtag-félét mondanak. Tudálékos.

Bara — Bácska, Nyr. 16:317. — nádas mocsár és kicsiny esésű sekély patak; a szerb bara = álló víz, mocsár.

Baranyálni — Baranya m., Nyr. 2:184. — boronálni.

Barázda — ált. — keskeny, sekély árok; az ekevas szántja a földbe.

Baromélő — Csallóköz, Nyr. 1:231. — legelő; vö. Baromélő Föld, Baromillő.

***Baromélő föld** — 1631 — legelő, a melyért az uraságnak adó járt.

Baromillő — Naszvad, Komárom m., Nyr. 14:283; Mátyusföld, Nyr. 20:322. — baromélő, azaz legelő.

***Baromjáró föld** — T. S. Kecskemét — a melyen a barom legel.

Bekompolni — T. S. — a legelőre szükséges területet földhányással v. más tilalomjellel elhatárolni. Vö. Fűbocsátás.

Beránnya — Hetés, Nyr. 11:44. — borona.

Berek — általánosan — vízjárta rét; vízmenti fiatal erdő.

***Bészabadul** — Csik Gyergyó és Kászónszék konstituciója 1650 — erdélyiesen felszabadul t. i. a tarló, legeltetés alá. Előtanulmányok 220.

***Birodalom** — 1740 Kecskemét, T. S. — birtok, tulajdon; a kertet

valakinek birodalmába bocsátani. (Göcsej és Székelyf. is, Mtsz.)

***Bitangban élni** — 1669 Nádasdy Ferencz rendelete — az erdő tiltott használatáról; megtilalmazott erdőt jogtalanul használni.

Bitangpuszta — M. ó. — a gazdátlan pusztá; Kecskemét.

Boglya — általánosan — magas halomba rakott széna. Török analogonjait l. Gombocz, Nyr. 29:54, 134. A hozzá hasonló kemencze parasztházakban a boglyakemencze.

***Boglyás kaszáló** — Debreczen — 3600 □-öles kaszálóterület, mely egy derék boglya szénát adott.

Bongor — Cs. K. 1628, Udvarhely m., Mtsz. — gyümölcsös, de bokros hely is, a német Baumgarten.

Borozdafű — Alsófehér m. magyarsága, Lázár 120. — a mennyit egy kaszavágás befog egész nyíl hosszán.

***Bőkővé** — Tolnay 1786. — tenni a földet: göröngyössé.

Buczka — Alföld — szélhordta homokalakulat; akad 50 méter magas is. Legtöbbször pusztán homok, de van sok megállapodott is, a mikor t. i. a növényzet belép s állandósítja.

Bukor — Bugacz, T. M. I. — bokor.

Bürü — Göcsej, Őrség, Nyr. 28:133., Somogy Mtsz. — gyalog-

híd: árkon v. patakon átfektetett gerenda. (Nyr. i. h. szerint délszláv.)

* **Csalit** — Tolnay, 1786. — bokros hely.

Csapa — általánosan — nyom, pl. kerék, nyúl, disznó, szekér csapája.

Csapás — általánosan — nyom, marhajárás az erdön, széles út vetéstáblák közt. (L. még H. O. M. H. K.)

* **Csás** — Kecskemét, a régiségben — a kocsikerék forgásával való kimérésnél az az ember, a ki a bal kerék külőjére kötött csóvát tartotta szemmel. A szarvasmarhafogatban a balfelőli ökör a *csás*, innen történt az átvétel. Vö. Hajszás.

* **Csávai fehér föld** — Edvi Ilés Pál — bizonyos föld, mely felső Sopron megyében Csáva — Stob — falunál fordul elő. Jó, a ténén tejelésének előmozdítására.

Csegely — Csik m., Nyr. 6 : 525., Székelység Nyr. 11 : 426. és Mtsz. — a szántóföldek közé ékalakúan benyúló rét, de ékalakú kaszáló is.

Csekharaszt — Vép, Vas m., Nyr. 30 : 446. — szántó és kaszáló. *Csekharasztalja* — uo. — ua.

Csenderes hely — PP., Nyr. 18 : 370. — bokros hely.

Cseplesz — Székelység; Szatmár m., Mtsz. — apró csenevész bokor, erdő.

* **Csepleszerdő** — 1808., Udvarhelyszék — növendék vagy sarj-

erdő, mert cseplesz = apró. Vö. Cseplye.

Cseplye — Mátraalja, Borsod m., Nyr. 30 : 386. — sűrű, fiatal erdő.

Cserő — Duna-Tisza köze, Nyr. 36 : 187. — agyagos, löszös föld. Mtsz. szerint, Arad m., sűrű tüskébokor.

Csihe — Debreczen Nyr. 35 : 93. és Mtsz. — v. csihés = kisebb csomókban lerakott takarmány-v. kis szekér széna.

* **Csikér** — Karczag — hóvizes, álló pocsolya.

Csomó — Szilágysomlyó, Nyr. 16 : 238. — meghatározott nagyságú szénarakás.

Csordajárás — régiségben — a csorda útja; már 1282., Oklsz., Charadajaras.

• **Csordajáró** — Mtsz. 1. Csallóköz; Székelyf. csordára járó (marha); 2. Csallóköz; Székelyf. legelő, melyet a csorda jár; 3. Háromszék m., csorda-út, csordacsapás.

• **Csorda-kelő** — Háromszék m., Mtsz. — csordagyűlőhely.

* **Csorda-nyom** — Oklsz., már 1525-ben: „Quedam via Chorda Nyom apellata“ — rovátkosan kitaposott út, mely a csorda egyforma lépésétől ered.

Csorda-út — Oklsz., már 1291-ben: „Que via uocatur wlgariter Churda uta“ — vagy csordajárás.

* **Csóva** — általánosan — egy kötés ág, szalma, nád vagy széna, botra, póznára kötve; ma a tila-

lom jegye, a régiségben valószínűleg az időleges jogszerzés jegye is. Osztózásnál, kimérésnél az egységek jelzője. Innen a példabeszéd: „*A hol a csóva, ott a tilalmas*“. A csóva kitűzése: kicsővázás.

Csőlle — Naszvad, Komárom m., Nyr. 4 : 235. — nádkéve.

Csőrmő — Nagykunság, Mtsz. — nádtörmelék; tüzelőanyag.

Csuha — moldvai csángó, Nyr. 30 : 176. — rúd vagy bokor, mint jegy a földmérésnél.

Csutaj — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30 : 386. — sűrű, fiatal erdő.

***Czabol** — Székelyf., Mtsz. — tilosban járva gázolja a vetést.

***Czapax** — XVIII. sz., 1719, Fertőszentmiklós — legelőről, a mai „képes“, hogy t. i. „négy határ ötezer juhot (bír) képes tartani“ = lat. capax.

Czelőke — Szókedences, Somogy m., Nyr. 3 : 140. — bokros hely; különben furkósbót.

Czibakhát — Sárköz, Nyr. 32 : 461. — dűlőutak végén a határkarók vonala, mert czibak = czövek, itt határkaró (Mtsz.).

Czinkushúzás — Székelyföld, Mtsz., Alsófehér m. magyarsága, Lázár 35. — sorshúzás közös föld kiosztásakor.

Dancza — Mezőtúr, Nyr. 11 : 285. — zsombékos fenék, a melyben hó- és esővíz megáll; idővel jó kaszáló.

Delelő — általánosan. L. Déllő.

Delelők — Hortobágy, T. M. I. — a legelőrészekeken itt-ott ültetett kis erdők, a fanem az ákác. Nagyon rossz időben a juhokat és birkákat a delelőkbe hajtják.

***Dellő** — Oklsz. 1436. „Ipsum vadum non hoc nomine Agyagos sed *dellew*“ = delelő. Az a hely, a hol a legelő jószág dél idején megpihen; rendesen az itatóhelyen. Csík m., Mtsz., déllő: a szántóföldnek délre fekvő lába.

Denár — (Századok, 14 : 682.), Nyr. 17 : 575. — „Kisújszálláson a forintos elnevezés van használatban, a forint 102 denárral számítatik, egy forintos föld = 1000“, itt telekmérték, de értelme homályos.

Disznóföd — Hortobágy, T. M. I. — a melyen a csürhe járt.

Domb — Hortobágy, T. M. I. kisebb halom.

***Donatárius** — XVII. sz., fogarasvidéki tanuvallatás — adományos, ki adomány útján jutott földbirtokhoz.

Dülő — Oklsz. A régiségben: dulew, deley, dellew, dewleye; már 1254-ben: confinium, collimium. Kemenesalján *düll*¹⁵-nek ejtik. (Nyr. 32 : 510.; szófejtése Nyr. 32 : 353, 445.)

Ebes — Hont, Füzes-Gyarmat, Nyr. 30 : 386. — zsombékos, csalitos vizpart, de dülő is.

Égevényföld — Mátyusföld, Nyr. 20 : 324.; Csallóköz, Palóczság,

Mtsz. — homokos v. kavicsos sovány föld, a mely könnyen kiszárad és benne a vetés kisül, azaz kiég, innen égevény.

Egy fertály — l. Fertály.

Egy hely — l. Fertály.

Éjháló — Székelyföld, csángó, hétfalusi magyar, Malonyay 2:45. — ha a legények a marhával éjjeli legeltetésre vagy favágásra kimennek.

Ekényi — egy ekényi jog az Árpádok korában 120—150 hold, l. *Kötél* alatt is. Tagányi F. K. p. 31.

***Élni** — XVII. század — a legelőről: „hogy azt *ne élje* akárki“ = használni.

***Élőföld** — Kecskemét 1737 T. S. — a komposessorok szántóföldje; Veszprém m. élőföld = szántóföld, Mtsz.

Első foglalás — sok helyen divott még a XVII-dik században is. Az első foglalás törvényét önkénytelenül egészen szabatosan mondja ki Debreczen város 1673-i ki statútuma így: „Az ki az Elepen parlagot felfog, avagy gypet feltöret, míg élni akarja, élheti; ha eláll mellőle, *az foghatja fel, az ki éléb éri*. Tagányi f. k. p. 12., 13. A székelyeknél törvényét a Bogát pusztán így mondták ki még 1828-ban is: Kiki annyi földet foghat fel, a mennyi neki tetszik, de nem adhatja el s ha három évig nem míveli „ha más elébb beléakaszthatja az ekéjét, nála nélkül marad“ t. i. az előbbi. Tagányi f. k. p. 21.

ÉR — Hortobágy, T. M. I. — vízzsakadék kis parttal.

Erdőkaraj — Csitár, nyitrai palócz, Nyr. 33:462. — erdőszéle, a tót kraj = szél, karima. Nyr. 33:467.

Erdőlni — Háromszék m., Nyr. 3:324., 5:36., Udvarhely m., Mtsz. — fát vágni v. gyűjteni az erdőn és hazaszállítani. A régiségben 1623. Brassó város legeltetési rendjében a mai faizás értelmében.

Erdőlőpénz — Oklsz. — „gebühr für das waldumhauen“. 1480 körül: Erdelewpenz florenum l. Reethpenz florenos 2.

***Erdőpénz** — 1637. A jászói Convent tanuvallatása — az erdő legelésnek taksája.

Eresztvény — Hernádvölgy és Cserehát, Gömör m., Tarczal, Paun, Nyitra m., Háromszék, Nyr. 17:554. — fakadó, sűrű bokros fiatal erdő. A régiségben: Kolozsvári glosszák 1577. (Nyr. 36:19.) *erezzen* = lucus, silva, nemus. Oklsz. 1231: *Eresteun*; 1244, 1296. Ad vnam partiam siluam quod vulgo vocabulo *erezteuen* dicitur stb. Nyr. 6:123. szerint, XIV., XV. században az az erdő, a melybe a jószágoknak szabad bejárása volt. Bátorkeszin hegyhátnak, Kont-Füzes-Gyarmaton szőlőhegynék, Leleszen dülőnek neve. Nyr. 30:386.

***Faluszer** — Bereg m., 1556. — a sorrend, a mely szerint a nyílföldeket juttatták.

***Favágító** — sok helyen — favágóhely.

Fehérföld — l. Csávai fehér-föld.

Fejsze — Dósa, Jászkunság, (Századok 14:682.) Nyr. 17:576. — egy öl föld = „egy fejsze föld“.

***Felfogni** — Debreczen, XVII. sz. — földet: mivelés alá venni; vö. Fűbocsátás. Peselnek falu 1715. évi constitucioiban (Előtanulmányok 276.) felfogni: területről valami más célra lefoglalni.

***Felkérni** — Kecskemét — a feljelentő (l. Sziükös) a följelentés fejében „felkérhette“, azaz magának kérhette a telelőkertet.

***Felnyesés** — 1807. törvényben — az erdőszakaszok felosztása és megjelölése.

***Felszabadítani** — általánosan — a tarlót, irtást stb. legeltetésre. XVII. század.

Férőjű — Székelyf., Nyr. 38:95. — „három véka *férőjű* föld“, azaz három véka vetőmagot magába fogadó föld; férőjű tehát a. m. beleférő. Vö. Fertek.

Fertály — általánosan — űrmérték, de a föld viszonylatában telekmérték is. A Mátyusföldön (Nyr. 17:478., 20:324.) *egy fertály* = egy egész telek = Veze-kényen 58, Tallóson 66 hold. *Egy helynek* is mondják. Vö. Fertó.

Ferté — Oklsz. — l. Fertó.

Fertekű — Székelység, Nyr. 28:95. — „Hány véka fertekű a föld?“ azaz hány véka *férőjű* =

hány véka vetőmagot magába fogadó a föld.

Fertó — Ormányság, Nyr. 7:525. — egy negyed telek (fertályból).

Fertonpénz — Oklsz. — 1700: „Minden vidéki emberek, valakiknek helyünkben házok nincsen s dézmaadó szőlejek vagyon, fertonpenzt denar 72 szoktak ónagságoknak dézmájok mellé fizetni.“ M. Gazd. tört. Sz. VII. 405.

Fertő — Oklsz. — már 1055-ben: „Posthec ad elenni humuk inde ad harum *fertheu*“. Később *ferthew*, *fertheu*, *ferthoe*, *fertu*. Sáros hely pl. itatóhelyeken; disznó-fertő.

Ficzko — Mátyusföld, Nyr. 20:324. — egy negyed telek; a fertály negyed része. Ilyennek tulajdonosa *ficzkos gazda*.

Figur — Felsőszentgyörgy (Századok, XIV:683.) Nyr. 17:576. — „egy kötél földben van 4 figur = 45 forintos = 40 hold“. Vö. Kötél, Forintos.

***Fik** — Tolnay, 1786. p. 22. — „a földet fikká teszi“. Értelme talán az, a mit a Mtsz. közöl a Marczallmellékről: „Agyon fikka a lovait“ = agyonhajtja, azaz tönkreteszi, tehát a földet fikká teszi = tönkreteszi, rablógazdasággal *agyon b..a.

***Fok** — Hortobágy, T. M. I. — vízszakadék, magas parttal.

***Forgóföld** — Debreczen a régi-ségben — három-, illetőleg hét-évenként új osztásra kerülő föld.

Forintos föld — (Századok XIV: 682.) Nyr. 17:576. — Jászkiséren egy katasztrális hold, Kunhegyesen 1275 négyszögöl. Vö. Denar (forintos = 102 denar), Figur.

***Föld** — alkalmazás vagy kapcsolat szerint: baromjáró-föld, marhjáró-föld, *nyilas-föld*.

***Földinspector** — Debreczen, XVII. század — a ki a földosztást végezte, ellenőrizte.

Földkiosztás — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI. 18. — „Mérőeszköze kecskeméti őseinknél a *kocsikerék* volt, a melylyel a mérést úgy teljesítették, hogy a koci két első kerekének küllőjére szalmacsóvát kötöttek és megsabták, hogy hány kerékforgásnak megfelelő földterületet adnak át. A kerékforgást a koci két oldalán ülő polgár ellenőrizte. Vö. *szakállal mérni*.

***Futóhomok** — Alföld — leglazább, mely a szél hatására megmozdul s különböző alakulatokat teremt.

***Fűbér** — a régiségben 1588., Oklsz., 1672., Győr, T. S., 1676. szemerei közbirtokosok rendje; Kecskemét — legeltetésért minden darab jószág után fizetett díj. Vö. Szájpénz.

***Fűbocsátás** — Kecskemét, T. S. — a legelésre szükséges terület átengedése; ezt *fel kellett fogni, megéptíteni, törni, telekesíteni és bekompolni*. 1643-ban a Hajdúságban kaszálóhelyek kiosztását is jelenti.

***Fühegyön** — Kiskunhalas — jár tavaszkor a jószág, a fű t. i. kibuvik.

Fülled — Répczemellék, Sopron m., Nyr. 11:518., Alföld és Fehér m., Mtsz. — megmelegszik, erjed az összerakott takarmány, széna.

***Fűmegbocsátás** — 1643. Hajdúság — kaszálók kiosztása.

Fűosztás — Tagányi f. k. és Nyr. 24:182. — legelő, kaszáló kiosztása.

***Fűpénz** — l. Fűbér.

***Fűszakasztás** — 1643. Hajdúság — kaszálóosztás.

***Füvelni** — XVII. század — füvet gyűjteni (sarlózni?). 1636., Oklsz. Egy rétecske is vagyon. Az udvarbíró füveli lovát rajta, tehát legeltetni is.

***Füvelőhelyek** — 1646. lólegeltetési rend — a hol legeltetni lehet; védve is voltak a felosztás és szűkítés ellen.

***Füveskert** — T. S., Kecskemét 1600. — legeltetésre alkalmas helyek a pusztán, a melyeket a város osztogatott.

Füvönosztás — gypes, füves pásztákkal való határjelölés az egyes, kiosztott tagok között. Tagányi f. k. p. 30., Oklsz. is ismeri 1297-ből ilyen értelemben; Fyunwztas.

***Gaz** — Szilágyság, Mtsz. — kis erdő, cserjés erdő.

Gesztencze — Csallóköz, Nyr. 27:524. — nádrakás.

Gesztes — Bábolna, Komárom m., Nyr. 30:386. — több pagony együtt.

Gezemicze — általánosan — száraz törmelék, pl. a boglya körül is.

Göbolyjárás — általánosan — a régiségben: Félegyháza, 1781—1801. évi jegyzők., az a legelő, amelyre a hizómarha jár. Hódmezővásárhelyen, Tud. Gyűjt. 1819. II. 37., határrész neve.

***Gulya-járás** — Hortobágy — I. Járás.

Gyaka — Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:528. — szalmahordó hegyes farúd, közepén faszeg.

Gyalogföld — (Századok XIV: 682.), Nyr. 17:516. — egy gyalogföld Jászapátin = $\frac{1}{4}$ sessio, azaz 400 forintos váltáságú föld negyedrésze, Jászládányban = 12 régi hold = 56 katasztrális hold és 206 □-öl. Értelmezhető úgy is, hogy olyan darab föld, a melyet gyalog (mondjuk 1 nap alatt) körül lehet járni.

***Gyep pénz** — T.S., XVI—XVII. sz. — tőzsérek fizettek marháik után.

Gyepszél — Hortobágy, T. M. I. — határ vége, legszéle.

Gyepszélén fehérlik Toldi Lőrincz [háza.

Arany: Toldi, VI.

***Gyepű** — általánosan — sáncszerű földhányás, bekerítése, különösen a marha bebitangolása ellen. Cs. K. 1628, Középszolnok

m. 1728., Kraszna m. 1725. Vö. Határgyepű.

Gyóta — Ormánság, Baranya m., Tsz. — legelő.

Gyöpszin — Kecskemét — kivágott gyepestéglák, az árkolások kirakására.

***Hajszos** — Kecskemét a régiségben, T.S. — a kocsikerék forgásával való kimérésnél az az ember, a ki a jobb kerék küllőjére kötött csóvát tartotta szemmel. Hajszás vagy hajszos az ökörfogóban a jobboldali ökör; innen vétetett át. Vö. Csás.

***Hajtópénz** — 1581., Gyergyó, Kecskemét — a legelő marha után fizetett taksa, de szerepelt a marhakereskedésben is. Előtanulmányok 168.

Halesz — Tiszaföldvár, Nyr. 29:233. — Tiszaföldvár tövében keskeny barázdákra osztott föld-darab van, mely a község szegényebb lakóinak veteményeskertje; az egésznek *halesz* a neve. Régebben ugyanis a Tisza évente elöntötte Földvart; a területet mégis bevetették, mondván: „*halesz*, jó, ha nem, hát nem“. Székesfehérváron szőlőkert neve. Főth és Tápiószele szőlő, t. i. *halesz* szőlő. Gömörben „Hogy ne vóna gazdag, mikor két pusztája van, az egyik *ha vóna*, a másik *jó-vóna*. Analogiák: mihaszna, Neszürjhegy (Szegeden szőlő-hegy), Únomhegy, Ebkérdi csárda, Mitlátsz (kutyánév).

Halhé — Ada, Bács m., Nyr. 27:413., Heves m., Mtsz. — ol-

dalra fektetett rend, pl. „a kivi-kethalhérafektettük” = oldalukra, vagyis úgy, mint a halhéjak = halpikkelyek, egymást félig elfedve.

Hálogatni — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — kijárni hálni, például az esztenába: „nyáron hálogatni megyünk”.

Halom — Hortobágy, T. M. I. — kisebb a dombnál és kerek. — **Halom** — Osv. 54, Sárrét-domb — rendeltetése szerint temető, őrhalom, les, akasztó, kivégző; a vezérek korában a sátor helye is — állítólag.

***Haraszt** — általánosan a régiségben is — a mi nem kaszáló, nem rét, de legelhető növényzetel bír, melyet nem kaszálnak, mely tehát őszkor kiszárad s ekkor zörög.

Nem hiába zörög a haraszt.

Közm.

Sok helyen: lehullott lomb.

***Harasztot legelni** — XVII. század — takarmányszűke idején a lehullott lombot föletetni.

***Hát** — Debreczen, már a régiségben is — *hátosabb* részei a Hortobágnak, melyeket szántottak, t. i. domborulatok. — **Hát** — Hortobágy, T. M. I. — a föld hátja (így), bizonyos földterület magasabb fekvésű része.

***Határgyepű** — két helység közötti ránczolás. Cs. K. 1628. p. 83. Vö. Gyepű.

***Határszabadítás** — XVIII. sz., de máig is él — a tilalmi idő leteltével a legeltetés céljából.

Határvetés — Ozsdola, Háromszék m., Nyr. 36:326. — határmegállapítás (analog kifejezés: nyílvetés).

Hátashely — általánosan — emelkedettebb hely a síkon.

Hatló — Barkóság, Nyr. 32:522. — nehezen járható út (csak hat ló húzhat rajta).

Hátság — M. ó., Kecskemét — húzódo domborulat.

***Hévar** — Karczag, de Biharban is, B.-Udvari — vékony, hólyagos jég, mely recsegve szakadozik be.

***Heves-pusztá** — Prónay „Vázlatok” 1855. — fátlan, napsütéses pusztá.

***Hidas** — T. S., XVI—XVII. század — hídpenz v. vám értelmében, tőzsérek szava.

Hodáj — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — hold, pl. sok hodáj földje van = sok hold földje van.

Homok — Alföld — homokterületek, melyek sokszorosan gazdasági jelentőséggel bírnak s különbözők; van: agyagos-, kavicsos-, meszes- és televényes-homok; végre futóhomok.

Homokság — Ortelius — „Homogshag” néven már 1609-ben. Kecskemét környezetének homokterületei *Treitz* vizsgálata szerint szelek szórása a Duna völgyéből.

Homokzátany — az ártereken a homoklerakodások, főképpen a Duna árterein. *Hauer Béla*.

Horh — Dunántúl, Nyr. 21 : 94., Mtsz. — mély (hegyi) út.

Horog — Pannonhalma, Nyr. 19 : 37. — magas partok között fekvő út.

Hortobágy — általánosan — *Ohat, Mátá, Zám* pusztákból; ezeknek *részei*: Halászköz, Macskatelek, Faluvégshalom, Pentezug, Ludashalom, Hármashalom, Szatmáritelek, Kungyörgyhalom, Disznóföd, Mátahát, Feketerét, Szásztelek, Derzsitélek, Hármási-járás, Sárosér, Papegyháza, Mátaitelek, Toronydomb, Ökörföld, Elep, Nagyálomzug, Kösélyszeg, Csunyahely. *Vizek*: Kösélyfolyás, Kadaresfolyás, Árkusfolyás, Sárosér, Hortobágyfolyó.

Hóstát — szerte, főleg Kolozsvár, Nyr. 24 : 251. — külváros, a német Hofstadt.

Högy — M. ó., Kecskemét tája — a puszta minden domborulata, a melyről a víz lefolyik.

Imeshold — 1492: In verre autem sessio dimidia soluet medium cubulum auene: cum eodem vero habent seminare; quod vocant *ymes hold* (DL. 36992). 1492: Item in autumnno et verre quodlibet aratrum habet arare vnum juger, quod vocant *mezhold*. (Uo.) MNy. I: 377.

Imola — Székelyf., Csallóköz, Mtsz. — semlyék, ingovány, szittyó (Juncus.) 1193., Oklsz. Inde ab aquam *imola*. 1476., Oklsz. Secus quendam vallem *Imylamacharalio* nomine *Euzfeur* vocatum.

Irtás — általánosan — kivágott erdőn a földben maradt gyökerek sűrű bozóthajtása, egészen fiatal erdő is. Nyr. 30 : 386.

Irtványos — szerte — az irtás.

Iszkes hely — Zselyk, Besztercze-Naszód m., Nyr. 18 : 576. — északi hely (talán északnak néző).

Itó — Oklsz. — Itató. Már 1211. *Ituuh*. Jószággal kapcsolatban. 1417: „Ewkuytho“ = Ökör-itató. 1456: „Oewkewrytho, Wye-wkerytho“ = Ökör-itató. Ugyanakkor „Loytho“ = Lóitató.

***Járás** — általánosan — a hol a jószág legelve jár: göbolyjárás, gulyajárás; minden csapatnak külön a járása; Kecskeméten a gulya mellett azon egy járason egy csürhe is jár.

***Jász hely** — 1746. Jászság — a hol jászok laknak.

Jobbágytelek — I. Székely.

***Juhporos** — Kunság — a karámban kupaczkokba összesöpött, száraz juhtrágya, mely tüzelésre való.

Kabolaút — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18 : 432. — több összevágó szekérút v. gyalogösvény.

***Kajtor** — Aba, Fehér m. — puszta. Csiás kajtor vasútállomás: Csiás család pusztája; Fiáth kajtor.

***Kalangya** — Erdély — az a mi a Királyhágón innen gabonakereszt. 1715 Peselnek falu. L. Nyr. 28 : 439. Asbóth; 28 : 399. Melich.

Kapubírság — Oklsz. — 1581: Az kapubírság denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár lészen, az kapus ember megfizesse a kárt hajtópénzzel edgyütt. Székely Oklvt. V. 124.

Kapurováspénz — Oklsz. — 1573: Hozot kapu rauas penzt het kaputol (a kapu használatáért; a nyilvántartás rováson történt).

Karáj — Serkes, Gömör m., Nyr. 19:45. — halom, dombocsa.

Karóleütés — Alsófehér m. magyar, Lz. — a föld birtokbavételének egyik módja.

Kaszacsapás — Zilah, Nyr. 28: 283. — a lekaszált fűnek a földből kiálló hegyes szára. Vö. Csapás.

***Kaszáló** — helyesen — pratum, Wiese. A rétségek eltűnése óta mindinkább *rét*.

Kátyú — sok helyen — sáros mélyedés, járókelőnek veszedelmes.

Kavicsos homok — mely kavics-csal van elegyítve.

Kavillás — Szeged, Nyr. 2: 44. — őszi időben a mezőnek oly füves része, a melyben a nyulak tartózkodnak. „Kavillásban talá-lod ősszel a nyulat.“

Kegyetlen — Beret, Abauj m., Nyr. 2: 520. — sűrű, csalitas hely az erdőben: „kéki kegyetlen, forrai kegyetlen“.

Keményszik — Kunság — kemény, nyáron megcserepesedik.

Kepe — általánosan — 1. gabonakereszt; 2. ezeknek sora; 3. papnak, kántornak a hívektől szolgáltatott gabona (szalmájában) és fa; van: búza-, zab-, fakepe; 4. aratórészt: kepe-re mennek = aratni mennek részért. Nyr. 33: 22. 1577: Kolozsv. glosszák Nyr. 36: 262.: salarium.

***Kert** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — a telelők, l. azt, vagy tanyaföldek kétfélék voltak, ú. m.: „*Város adománya kert*“, melyet a város bérbe adott és „*Pénzes kert*“, melyek mint örök-birtokok adás-vevés tárgyai voltak; a kert itt kerített legelőt jelent.

***Kertfogás** — 1643 Hajduság — kertnek való hely foglalás. A kert kerített legelő értelmében is.

Két ökör megszántható mező — Komáromi Csipkés Biblia, T. S. 14: 14. Nyr. 36: 100. — akkora mező, amelyet egy pár ökör egy nap alatt felszánthat.

***Kicsóvázás** — XVI. század — a hatalmasul vett területet csó-vákkal megjelölni. L. Csóva.

***Kivirágzik** — Kunság — a szik, ha a széksótól kifehéredik. Vö. Széksós.

Kocsikerék — vö. földkiosztás.

Komp — általánosan — határ-domb, határhányás, halom.

***Kompolás** — T. S., Kecskemét — legelő- vagy földbekerítés. Vö. Bekompol.

***Kopározás** — Kassa, 1664 — legelt területen újból való legeltetés, azaz kopárra legeltetni.

Kopasz szik — Alföld — mérőben növény nélkül való, olyan, mint az „aszfalt“, erről söpörték egykoron a szíksót. Többnyire víz alatt áll s csak nyáron szárad ki, ha pedig kocsai megyen rája, akkor *zökög*. *Hauer Béla*.

Kopoltat — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 19 : 379. — csépettet.

***Kopolya** — Alföld — állandóan megmaradó állóvíz, de időleges ázott kút is.

***Kóst** — XIX. század, 1803., Középszolnok m. — az erdőben a lopott vagy duggatott marha számára készített rejtekhely; Erdélyben — Mtsz. — takarmány.

***Kotú** — Sárret, máshol kátyú — sáros, süppedékes, mélyedés; kotús hely, süppedékes, veszedelmes hely; a pákásztudomány fontos tárgya. Tetétlen, Hajdu m. Nyr. 26 : 238: — rét.

***Kotúsföld** — Karczag — egykoron nádas; Kotú itt a nád töve = zombék. Most búzatermő föld, a melyből az eke még kivetegeti a nádtorzsákat. Vö. Kotú (botanica).

Kottyanó — Túrkeve, Nyr. 3 : 472. — zökkenő, a kerékvájta mélyedés kocsaiúton. Vö. Kotyor.

Kotyor — Szernye, Bereg m., Nyr. 30 : 300. — kerékvájta mélyedés a szekérúton, a kottyanástól. „De kotyoros ez az út“.

Köblősföld — Bihar, Hajdu m., Nyr. 36 : 144. — területmegha-

tározó; a hány köblös a föld, annyi köből termést ad.

Könyérváró högy — M. ó., Kecskemét — földhullám, a melyre a pásztorember felhágott, hogy a kenyeresszekeket lássa.

Kötél — a földosztásnál mint mérték szerepelt; szerepelt 6—10—12—24—30 stb. öles, de ugyanott félkötélnyi jog = 60—75 hold föld, minthogy egy kötélnyi = egy *ekényi* jog = 120—150 hold. Tagányi f. k. p. 31. Vö. Rúdosztás, Fűkötél. Rimaszombatban, Nyr. 26 : 479., kötél = kb. 1 hold. Gömör m. (Mtsz.), egy kötél föld = egy hold. Dorozsmán, uo., egy kötél tanyás oszt. föld = 18 kat. hold; egy kötél nyilas = 8 hold; egy kötél feketeföld = 1200 □-öl.

Kövesföld — Sz. F. B. — kőües föld = calculosus; kavicsos.

***Közlegelő** — általánosan — közös legelője a helységeknek.

***Közönséges** — a régiségben mindig — a közös helyet, így közlegelő = közönséges legelő; közönséges pásztor = közös p. stb.

Láb — Alsófehér m. magyarsága, Lz., 35.; Szilágy m., Mtsz. — egy tagban levő nagyobb földbirtok.

Lábas — Mátraalja, Bersod m., Nyr. 30 : 386. — *lábos*; Háromszék m., Mtsz.; lábán álló, még le nem aratott gabona, le nem vágott erdő.

Láncz — általánosan — egy hold-föld. Alsófehér m. magyar-

ságánál (Lz. 35.) ma 10 m., régente 10 öl széles és dűlőhosszúságú föld. Vö. Fűkötél.

Láp — általánosan — ingóláp, a melynek felületét vizinövény-szővedék borítja; alatta a mélység. 1261: Oklsz., Terras Lap etc.

Lapác — 1310—1338., Oklsz. — Ad wallem *Lapaz* dictam = síkság.

Lápás — 1468., Oklsz. — Terras arabiles *Lapasweghath* vocatas.

Lapos — Hortobágy, T. M. I. — vizenyős, vízjárta hely. — **Lapos** — általánosan — csekély mélyedésű hely; 1288: Oklsz. In *Lopus* telek tria iugera.

***Láz** — 1838: Máramaros, de egybeült is — a szláv lazi; irtványok; de fensik, erdei tisztás is.

Lazna — Tiszaadony, Vásárosnamény, Bereg m., Nyr. 27:478., Szabolcs m., Mtsz. — gizgazos hely, fű. „Ide is kell hajtani a jószágot, hadd legelje le a lazrát”. Laznahely = kaszálóhely.

***Legelő** — (Tolnay 1786.) — javítás lovak után, a letaposott talaj felporhanyítására, ehhez kell — holsteini parasztok szerint — egy ló után öt szarvasmarha; a francziák szerint négy ökör és három tehén. — **Legelő** — Pest városa földjei osztatlanok voltak, mindenki kénye-kedve szerint használhatta. 1720-ban az egész határ *legelőnek* van véve. Világosan kivehető, hogy a súly nem a földművelésen, hanem az állat-

tenyésztésen feküdt, p. 16. Tagányi f. k.

***Legelőhely** — Ver. 74. — *Pascuum*.

Legelő mező — 1760., Oklsz. — legelőhely.

Lehen — jobbágytelek. (Német: geliehenes Gut = kölcsönzött.) Nyr. 24:303.

Lirtpénz — Oklsz., — Erdőbér. 1520: Tenentur dare pecunias que vocatur lirth penz idest erdewber.

***Lófőség** — székely szó — birtok, mely a lófőség anyagi alapját alkotta s úgy látszik 40 holdnyi volt.

Lok — Székelység, Nyr. 11:470., Mtsz. — völgylapos.

Lonka — Bukovina, Nyr. 6:472. — a. m. lunka.

***Lopott út** — Pusztaszentmiklós — rossz, hepehupás.

***Lunka** — Kraszna m., 1719. — egy a lankással.

Máglya — több helyen, Mtsz. — szénaboglya; értelme: rakás.

Magyar földközösség — az ősidőkbe nyúlik vissza. Fokozat: a) első foglalás, b) nyilvetés, c) nomád gazdaság. Tagányi f. k.

Maláka — a régiségben — pocsolya: a szláv mlaka. 1254—1378: Aquam que Chorna malaka dicitur. 1347: Vnam aquam paludosam *Malaka* vocatam.

***Marha-élés** — Székelyf., Mtsz. — marhalegelő. *Marhaélőhely*,

Székelyf., ua. *Marhajáró*, Hegyalja, Mtsz., ua.

***Marhanyaraló** — Kecskemét régisége — hely, a hol a marha nyáron át legelt.

***Marhatelelő** — Kecskemét régisége — hely, a hol a marha telelt.

Marikkal rakott föld, zsombékos, befűvesedett hely. Vö. *Monyas szik*.

Markaf útja — Kiskunhalas, Nyr. 15:282. — **Markalf útja**: kocsiúton a két kerékvágás közötti, rendszeren begyöpösödő emelkedés. L. Bakhát.

Megépíteni — l. Fűbocsátás.

Megfordítani — Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:283. — a csűr földjét agyaggal bevonni.

Meszes homok — mely mész — szemcsés.

Mező — Hortobágy, T. M. I. — a telkeken most jó *mező* van. Gazdag legelőkön visz az út ke-
[resztül
Ott hever a göboly;
Rekkenő a hőség, azért nem
[fogyaszt most

A kövér *mezőből*.

Petőfi.

— **Mező** — általánosan — füves puszta, itt-ott maga a fű is. 1055: Oklsz. „ad bagat *meze*“ ezóta gyakori helynév.

Mezőpuszta — Oklsz. — 1564: Az ki zsellér mező pusztára száll, annak négy esztendeig való szabadsága legyen, mind adótúl és minden rendbeli szolgálattúl. (M. Gazd. tört. Sz. I. 70.)

Míres — Ék. felföld, rutén, Nyr. 25:298. — mérés = kb. egy holdnyi terület.

Monyas szik — Alföld — az Alföld szikesein kis, féltőjásalakú, füves kupaczkok, melyek a szikes tócsák szélein állanak. *Hauer Béla*.

Monyókos(föld) — Nagykunság — agyag- és szikvegyületű föld, mely a vizet nem veszi magába. Nyr. 3:281.

Nád — Oklsz. — Arundo. 1282: *Nadmezeu* stb. helynevekben.

Nádas — Hortobágy, T. M. I. — nád, Arundo, termőhely.

Elfeküdt már a nap túl a *nádas* [réten.

Arany.

— **Nádas** — Oklsz. — arundinosus. 1259: *Nadoslaz* s helynevekben.

Nádderok — Csallóköz — nádas tó. Nyr. 27:524.

***Nemes láb föld** — Torda — a nemesek része, ellentétje a paraszt nyíl. Tagányi f. k. p. 23.

Nomád földközösség — az adott darab földnek kiélése után való más darabnak művelés alá vétele. Tagányi f. k. p. 11.

Nosztok — *Nostoc commune* Vauch. L. Vakszik.

***Nyaraló** — 1678., Kecskemét — nyári legelő, hol a gulya az egész nyarat kihúzza. L. Telelő.

Nyerénk, nyerénkes — Udvarhely m. — a mezei út vagy

országút harmat és eső után.
Nyr. 26:330.

Nyersés — Szentgyörgyvölgy, Zala — irtáshely. Nyr. 2:280.

Nyiristye — Klézse, Moldva, Nyr. 5:89. — tarló; oláhosítás.

***Nyomás** — általánosan a régiségben is — az a határrész, a melyre a barmot azért hajtják legelni, hogy azt megtrágyázza. Oláhban nimás, imás. (Nyr. 30:177.); a régiségben, 1425: Nyr. 22:362., Terres arabiles... in tribus calcaturis *nyomas dictis*“. 1413: Oklsz., *nyumas*.

Nyomos — Kecskemét, Nyr. 19:46. — marhalegelő. Vö. Nyómos föld.

Nyomos föld — 1612. — az, a melyet a marha legelve jár, így nyomot ró és trágyáz. Vö. Nyomás.

Oktál — Mátyusföld, Nyr. 20:327. — egy helynek vagy teleknek fele; Mtsz. szerint sessio octava: Jallóson 33, Vezekényen 28 hold; Horpácson, Sopron m., 48 mérő.

Ornyák — Orosztony, Zala m., Nyr. 24:384. — szűk völgy-nyílásban levő rét.

***Ökörföld** — Debreczen, Hortobágy, T. M. I. — legelőterület, a melyre csupán jármos ökröket lehet legelőre hajtani.

***Ökörjáró hely** — 1738, Torda — ökörlegeltető hely.

***Ökörkert** — 1632., T. S. — kerített ökörlegelő.

Ökörmező — Sonkád, Erdőhát, Szatmár m., Nyr. 3:382. — a mező azon része, a melyen az ökröket legeltetik.

***Ökörtilalmas** — 1738., Torda — legelő, mely más jószág előtt tiltva van.

Öl föld — Dósa, Jásznagykunszolnok m., Nyr. 17:576. (Századok XIV:682.) — egy öl föld szántóföldben = két kat. hold és 124 □ öl; kaszálóban 1422 □ öl.

Ősz határ — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34:106. — a határnak azon egyharmad része, a melybe a tagosítás előtt búzát és rozst vetettek; a vetés idejéről így nevezve. Vö. Tavasz határ.

***Padkás szik** — Karczag — szíkes helyek, a melyeken a lefutó hólé lapos folyásokat vájt; ezeknek partján üldögél a pásztor, ezért padkás.

Pagom — Écs, Győr m., Nyr. 30:386. — pagony.

Pagon — Rábaköz, Edve, Nyr. 30:540. — pagony.

Pagony — szerte — bokrosodó erdővágás. Nótában: Halas, Nyr. 30:386.

*Pagonyomban széles árok
Vadat lesni oda járok,
Még a vadat lesem, várom
Megjelenik legott három
Barna kis lány a vágáson.*

Pap — általánosan, Kaba, Nyr. 25:426. és Mtsz. — a gabona-kereszt legfelső kévéje. Tréfás.

Papné — általánosan — az alatta fekvő kékék, számszerint 17. Tréfás.

Paraszt — Tokaj, Nyr. 19:432. — szántáskor szántatlanul maradt föld.

Parlag — általánosan — bevetetlen föld.

***Parrag** — Somogy — l. Parlag.

***Pascua** — a régiségben — legelők.

Páska — Rimaszombat, Nyr. 5:229. — legelő, a latin pascua. Tót: paša.

Páskáczin — Hetés, Nyr. 2:373. — legelő, a latin pascua; oláhos alakban.

Paskó — Nyitrai palócz, Nyr. 32:467. — legelő, a tótban pašt = legeltetni.

Paskom v. páskom — általánosan — legelő, pascua.

Paskony — Komárom m., Nyr. 4:283. — legelő, a páskom.

Paskum v. páskum — szerte — legelő, latin pascua, pascum.

Passág — a régiségben — mocsaras hely. 1426—1486. Oklsz. „Venissent ad decursam cuius dam Riuali sew loci paludinosi wlgo *pasagh* vocati. 1430: Loci paludinosi wlgo *passagh* vocati.

Pást — Barkóság, Palócszág, Tsz. — pázsit.

Pázsit — általánosan — fű, gyepl.

Pénzesföld — XVII. század, Debreczen — az, a melyet a gazdák pénz ellenében béreltek.

***Pénzeskert** — Kecskemét, T. S. — l. Kert.

Petrencze — általánosan — kis szénarakás, a melyből a boglyát állítják össze.

***Pocsvány** — Karczag — posvány.

Poléta — Sárköz, Tud. Gyűjt., 1833., Nyr. 34:486. — sorrend, a mely szerint robotolnak. (Balétából, a mely czédula juhvágóknak a fogyasztási hivatalból. Mtsz.)

Porgolád — több helyen — gyepükérités a mezőn, a bitangoló jószág ellen. Már 1613—1696-ban. Oklsz.

Porgoládkapu — általánosan, T. S., K. p. ü., 1632. — kerítések és gyepük kapuja, bitangoló jószág ellen való. Vö. Proglátkapu.

Porszik — Alföld — melynek felülete nem kötött, kemény.

Pózna föld — Jászsószereny (Századok XIV:682.) Nyr. 17:576. — egy pózna föld = négy kat. hold és 222 □-öl; 24 pózna = egy sessio.

***Proglátkapu** — a határgyepün, úgy készítse, hogy magátul betevődjék. Cs. K., 1628. p. 84. Vö. Porgoládkapu.

Próstyá — szerte — fakerítés; 1721. Oklsz., kiki tartozik jó sövént, árkot, *próstyát* tartani.

Pusztá — Hortobágy, T. M. I. síkság, róna, nem mindég az. Kietlen föld, pusztaföld. Nagy róna, síkság, a hortobágyi nagy róna.

Szólás: Elgyőtt már megnízni a rónát. — **Pusztá** — általánosan — síkon fekvő szántóföld, legelő stb. Oláhban *pustă* (Nyr. 17:120.); svábben *puszte* (Nyr. 23:231.); Zsolna tótjainál *pusztosina* is (Nyr. 26:423.); Szláv: *pustĭ*, *pustŭ*; finn: *autia*, *gót auths* (Nyr. 11:414.). A régiségben 1306—1359. Puztaság, 1416. Puztha stb. (Oklsz.). *A pusztá nem sivatag, hanem gazdaságra alkalmas terület.

Pusztás — a régiségben is — sík, erdőnélküli; 1700: pusztás lévén sokszor a szőlőben. 1712: pusztás helyekre vad fákat ültessenek (Oklsz.).

***Ráfeküdni** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — a területre: azt elfoglalva tartani.

Reglő — Csikszentdomokos, Nyr. 32:328., *regelő*, Csik m., Nyr. 26:428. — legelő.

***Rét** — helyesen — vizes, vagy vízjárta hely, sással, náddal és egyéb vízi növényvel felferve, a latin: *Palus*, a német: *Ried*. Vö. Kaszáló. 1223 óta helynevekben gyakori (Oklsz.). — **Rét** — Hortobágy, T. M. I. — régente a gyékény és nádtermelő területeket nevezték rétnak. Ezeknek a helyén most sík talajon rövidszárú fű terem. *A rét sokszorosan *synonym* a kaszálóval.

Rétecske — 1636., Oklsz. — „Egy rétecske is vagyón. Az udvarbíró füveli lovát rajta“, itt legelő az értelme.

Rétkert — 1481., Oklsz. — „*Duas particulas pratorum Rethkert vocatorum*“.

Rezala — Gilvánfalva, Baranya m., Nyr. 30:386. — irtás.

Rezes — Moldvai csángó, Nyr. 30:171. — helyesen: *részes*, az a kinek egy őse a földosztáskor részt kapott.

Rigya — Velencei tó, Fehér m., Nyr. 17:431. — ladikkal nehezen járható zsombékos, buczkás, torzsszal vegyes nádashely. *Mások szerint ritkás náddal felvert hely.

Róna — Hortobágy, T. M. I. — ezt a szót Konyi János vezette be az irodalomba. Vö. MNy. III:125.

Redő árkok nyílnak, homloka
[*rónáján*.
Petőfi.

Rovásosföld — (Századok XIV:682.) Nyr. 17:576. — Túrkevén: egy rovásosföld váltása 22 frt volt; egy rovásosföld szántóban = nyolcz hold.

***Rudas** — sok helyen — petrencze vagy annál valamivel nagyobb szénacsomó; 12—16 rudasszéna ad egy boglyát. Az elnevezés onnan ered, hogy rudakon hordják a boglyarakáshoz a szénát.

Sarabolni — Dunántúl, Mtsz. — füvet, gyepet megnyírni sarlóval. Az osztrákbajorban = *schrappen*. Nyr. 24:395.

Sarlópenz — T. S., Kecskemét — legelőhasználat után járó taksa.

Séd — Dunántúl, Mtsz. — folyás, csermely; 1095 óta helynevekben, Oklsz.

Ség — a régiségben — domb; 1055 óta helynév, Oklsz.

Semlyékes — I. Zsemlyékes.

Sík — Hortobágy, T. M. I. Szennyes is, rongyos is volt az [öreg csárda Oda illett volna Hortobágy síkjára. Arany.

Sikár fű — Alföld, Andropogon ischämum L. — az első fűfaj, mely a futóhomokból alakuló buczkát megszállja és köti. *Hauer Béla*.

***Sikér víz** — Somogy — sekély víz.

Sió — a Sió-folyó név a csuvaszban is meg van sívë = hidegből eredve: sívë-jó > sio azaz hideg folyó, ad analogiam Hév-jó > Héjó = meleg folyó. (Pápay, Nyr. 27:367.)

***Sivány** — Alföld. L. Sivóhomok.

***Sivóhomok** — Alföld — a futóhomok legterméketlenebb faja.

Slág — Szilágy m., Mtsz.; *slóg* — Csuza, Baranya m., Nyr. 18:382. — erdővágás. A német Holzschlag, röviden Schlag.

Sövény — általánosan — vessző-vagy bokorkerítés; Oklsz. 1252. helynév; 1613—1696. sövényeket nem akarnak tartani, ki miatt nagy károokban esünk barmaink kiszaladásával; 1638. Ezen oltó-

vanios kertnek keörniös körül vagion reghi oh sövenie, hasab karokkal allatott lesza nélkül.

Surjás — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30:386. — sűrű, fiatal erdő.

***Szabadítani** — a régiségben is — a határt aratás után legeltetésre felszabadítani.

Szabad nyomás — Oklsz., 1522. Omnia pecora de libera terra wlgo Zabadnyomas dicta abigi et abduci fecisset — az a határrész, a melyre szabad marhát hajtani legeltetésre.

Szájber — Kecskemét, Nyr. 37:327. — az az összeg, a melyet a jószág tulajdonosa fizet a városi gazdasági hivatalnak a legelőre kicsapott marháért; a kifizetésről adott nyugta a *szájber*-czédula.

Szajpénz — általánosan — a fűbér.

Szakállal mérni — Kecskemét, Kada Elek in litt. 1905. XI/18. — a mikor a régiségben a földet csak úgy gondolomra mérték, erre mondták, hogy „szakállal van mérve“. Vö. Földkiosztás, Kocsikerék.

Szamoga — Udvari, Szatmár m., Mtsz.; *szomoga* — hol? Mtsz. — vizenyős, kákatermő hely. 1425-ben, Oklsz., Silua Gyrv-zomoga. Arany János: Elveszett alkotmány I. ének: szamuka; magyarázata szerint Avasújváros, Szatmár m., szomoga = csermely.

***Szárnyék** — Hortobágy — a nádból kötött alkotmány nevét az

újabb időben ültetett, a marha védelmére szolgáló erdőeskére vitték át.

***Szecska** — általánosan — zabformára vágott szalma. Tót szó: sekati = vágni.

Szék — általánosan — a szíkes föld; 1095. Oklsz. Per alueum salsuginis que dicitur *scequ*. 1194: Ex inde tendit ad Weguhomoc, quod est Scecu; azóta gyakori.

Székhely — a régiségben, MNy. I: 377. — 1492. Primo in festo beati Michaelis Archangeli quelibet sessio quartalis wigo *Sekhel* habes soluere denarios wiennenscs 20 — tehát egynegyed jobbágytelek.

***Széksós** — Alföld — a melyen a széksó „kivirágzott“, azaz oly bőven van, hogy söpörni lehet.

***Szem** — Edvi Illés Pál — mint táplálék, mint árpa-, kukoricza-, stb. búzaszem.

***Széna** — Ver. 38. *Foenum*. Olasz: Fieno.. Dalmát: Szeno. *Tótul is -az.

***Szénafű** — 1758. Torda — az, a mi a Királyhágón innen a kaszáló. Erdélyi szó.

Szénaság — Felsőboldogaszszonyfalva, Udvarhely m., Nyr. 34: 106. — szénatermő hely.

***Szénázni** — 1713. Győr — a juhokat szénával ellátni. Vö. Szalmázni.

***Szérő** — Székelyf., Tsz. — csúrföld. *Szérű*, Matics Imre, hol csépelik v. nyomtatják a gabonát.

Szík — általánosan; *széksós* Dunántúl, Halas, Szeged — szíkes, azaz Na, CO., natrium carbonat. Féleségei: *Mezőtúron*, Mtsz., Patkós szík, Mészáros szík, Turtó szík; *Czegeleden* Átal-szék, Czigány-szék; a mezőtúri patkós szík tk. a *padkás* szík, Karczag, l. azt.

***Szíkér** — Karczag — a szíken az a sekély árok, a melyet a lefutó hólé mosott.

Szíkes — Alföld — vagy székes, széksóval átjárt talaj. L. Vakszík, Porszík, Termő szík, Virágosszík.

Szíkes tócsa — Kunság — a hol a víz tükröt alkot.

Szíkfork — Hortobágy — a hol a szíkes végződik és víz fakad.

Szíki kaszáló — Kunság — melyen tavaszkor buja növényzet terem, mely azonban nyárra egészen elszárad.

Szíki növények — Kunság — *Crispis aculeata*, *C. alopecuroides*. *Beckmannia cruciformis*, *Atropis* fajok, *Festuca pseudoovina*, *rutila*, *Hordeum Gussoneunum*, *Cyperus pannonicus*, *Scirpus maritimus*, *Ornithogalum tenuifolium*, *Iris spuria*, *Rumex limosus*, *Atriplex microspermium*, *Schoberia salinaria*, *pannonica*, *Camphorosoma ovata*, *Salicornia herbacea*, *Salsola soda*, *Ranunculus pedatus*, *Lepidium perfoliatum*, *crassifolium*, *Bupleurum tenuissimum*, *Sedum caespitosum*, *Trifolium fragiferum*, *diffusum*, *angulatum*, *parviflorum*, *filiforme*, *striatum*, *Lotus corniculatus*, *gracilis*, *Statice Gmelini*.

Plantago sibirica, maritima, tenuiflora, Aster pannonicus, canus, Matricaria chamomilla, Artemisia monogyna, salina, pontica, Podospermum Jaquinianum, Triglochia maritimum, Salsola Kali, Corispermum nitidum, canescens. Fák: *Tamarix gallica, Ulmus glabra, Ulmus montana, Ailanthus glandulosa, Sophora japonica, Kolreuteria paniculata, Salix alba, Pruinosa dentifolia, Populus alba, Fraxinus excelsior, Gleditschia, Robinia, Ulmus effusa, Sambucus nigra, Syringa vulgaris, Prunus spinosa. Bernátsky szerint.*

***Szík kotmany** — Pusztaszentmiklos — kátyu, süppedés.

***Szík lapos** — Karczag — lapos terület sűrűn álló fejnagyságú zombékokkal. Ezen a kocsí hihetetlenül ráz, ezért mondja a magyarkún „angyalhullásosnak“.

Szík pados föld — Szentcsongrád m., Mtsz. — az, amelyen a szík kis padok alakjában virágzott ki. Vö. Padkás szík.

***Szík zöldje** — Kunság. *Nostoc commune* Vauch. L. Vakszík.

Szohát — Moldvai csángó, Nyr. 30: 181. — nyomás, az oláh *sohat*.

***Szükös** — Keckemét — „föld nélküli szükös“ körülírással, ki a kerthez juthatott, ha visszaélést jelentett fel. L. Felkérés.

***Szűzgyep** — Alföld — mely sohasem volt föl szántva. Nyr. 29: 17.

Tábla — Lz. — Egységes, nagyobb földterület. A latin *tabula*.

Tag — általánosan, Nyr. 25: 515. — egységes földbirtok, tagosításkor jutott határrész. A kifejezés csak újabb korban, a tagosítások óta használatos.

Tanárok — l. Tanorok.

Tang — Hanva, Gömör m., Nyr. 27: 524. — laza, porhanyó: „A hol tang a föld, a marha megtaposná“.

Tanor — Dunántúl, Mtsz. — rét kerítés, azaz tanorok.

Tanórkapu — Székelyf., Nyr. 4: 478., Mtsz. — faluvégi kapu, vetéskapu; a tanorok kapuja, azaz a falu kerítés v. kaszáló kerítéskapuja.

***Tanorok** — székely szó — falu kerítése, rajta kapu; 1337 óta, Oklsz., tornuk, toronok stb.; újabban tanárok (Dunántúl) tanórok is. De jelent kerített kaszálót is. Székelység, Nyr. 5: 424., 26: 428., 32: 329., PPBod.: septum pascuarium.

Tanorokkapu — Székelység, Tsz., Mtsz. — falu kapuja, a mezőkre vezető vetéskapu v. kaszáló kapuja. Vö. Porgolátkapu.

Tanorokoldal — Homoród-Szent-Márton, Udvarhely m., Nyr. 25: 430. — szántó neve, mellette szép kapu. Az elnevezés onnan ered, hogy a kaszáló tanorokkal volt körülvéve.

Tanya — gazdasági — a határban levő gazdálkodóhely, pásztoroknál a lakóhely és járulécai. Vö. „A magyar halászat könyve“ is.

Tanyás — Századok XIV. 683., Nyr. 17:576. — Dorozsmán egy kötél tanyás oszt. föld = 18 kat. hold; egy kötél nyilas = 8 hold; egy kötél fekete föld 1200 □-öl.

Taplocza — Székelység, Nyr. 5:424. — erdei irtott hely, helység neve is.

Taráta — Dunántúl, Mtsz. — kerítés nélküli pusztá hely.

Tarló — általánosan — lekaszált szántóföld, 1233/1345 óta, Oklsz., helynevekben gyakori.

***Tatárszék** — Kaba — lapos halom, lapos, széles árokkal körülvéve; begyepesedve. Alkalmasint tatár táborhely.

Tavaszhatár — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34:106. — a határnak azon $\frac{1}{3}$ része, a melybe (a tagosítás előtt) tavasszal török-búzát, zabot, haricskát, árpát, kölest vetettek.

Telek — általánosan — gazdálkodási földdarab, gyakran ház hely is. MNy. I:240. szerint „mint hogy a telkeket kötéllel is szokták mérni, a kimért földterületet a mérőtelekről lehetett elnevezni, úgy mint Bácskában a hold földet egyszerűen láncznak nevezik ma is. A gazdaságban van jobbágytelek, telkesgazda, háztelek; a szerszámban: ostortelek, bocskortelek, telekesbocskor. — **Telek** — a fundus értelmében 1095 óta szerepel. Oklsz. — **Telek** — Hortobágy, T. M. I. — a legelő partosabb része: „a telken most jó mező van“. „Juh-
telkes hely, ezek a helyek, ha

megtrágyázódnak termékenyek lesznek“, innen juhtelkes föld.

Telekeríteni — l. Fűbocsátás.

Telekezett föld — Zenta, Nyr. 18:383. — megtrágyázott föld.

***Telelő** — T. S., Kecskemét 1724 — a pusztákon azok a helyek, a melyeken a marhát télen át tartották. Ellentétje a nyaraló; l. azt.

***Telelőkert** — Kecskemét 1775 — a pusztán, a juhok teleltetésére való terület. L. Felkérni.

Televényes homok — Alföld — könnyen mivelhető, kitünően termő, helytmaradó homok. *Hauer Béla*.

Tenyeres napszám — Udvarhely m., Mtsz. — gyalog- v. kézinapszám, azaz olyan napszám, a melyet fuvar nélkül, szántás nélkül (ökörnapszám) tenyérrel végeztek.

***Termőszik** — Alföld — a melyen a szíksó tartalom nem zárja ki a termést.

Tilos — általánosan — bekerített hely, erdő, kaszáló, legelő, a hol tilos a legeltetés, vadászat; a tótban tilaš. Nyr. 17:499.

Tokál — Mátyusföld, Nyr. 17:523. — egy helynek vagy egy teleknek fele; Tallóson 33 hold, Vezekényen 28 hold.

Torgút — Nyr. 24:400. — kapuadó, a német Thorgut.

Toró — Szepezd, Zala m., Nyr. 17:191. — *torró*. — Székelység, Nyr. 4:328. — tarló, ad normam sarló-sórró.

Törni — I. Fűbocsátás.

Törvénylátás — Oklsz. — *judicatio*. — 1581: Ha valaki a tilalmasban kárt tétet és meg nem alkuszik az káros emberrel, törvénylátásának előtte, ha bírák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvény vár rája. Székely Okl. V. 126, 127.

Törvényrét — Oklsz. — 1577: *Quoddam foenetum in territorio possessionis Hydwegh quod tenentur officiali defalcare teorwen reth vocatur*.

***Tőzeg** — Hortobágy — a tüzezésre szolgáló, szárított marhahulladék. Kecskeméten *tőzek*; Szent-Istvánon, Borsod m., teőzik. Mtsz.

Turjányvíz — M. ó. — Ürbő, Peszéradacs, Balázs baromjárason a kopolyából felfakadó fehéres víz; főzésre, ivásra alkalmas.

Ugar — általánosan — bevetetlenül hagyottszántófield, régenté ezzel védték meg a talajt a kimerülés ellen, hogy egy-két éven át ugaron hagyták; újabban ezt váltógazdasággal érik el.

Ugarszer — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34: 107. — a határnak azon $\frac{1}{3}$ része, a mely (a tagosítás előtt) ugaron maradt; szer t. i. jelent részt is. Vö. ősz-, tavaszhatár. *Az ugaron maradás egymásutánhoz volt kötve, tehát szerre következett.

Unokasarjú — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25: 192. — a harmadik

kaszálas; a rokonsági fokozatról véve: első az apa, második a fiú, harmadik az unoka.

Útpénz — a régiségben, Nyr. 8: 552. — 1229: uoth penez; 1230 ut piniz; útdó.

Üdülő — Csik m., Nyr. 31: 114., 34: 107. — a szántófield fordulója, mert a míg fordul, pihen s egy kissé felüdül.

***Ültetni** — T. S., K. pü. lev. 1589 — telepíteni, így: „falut ültetni“.

Vadlegelő — Oklsz. — 1386: *In monte Vadlegelew* (a mely nem tilalmas).

Vágás — általánosan — kivágott erdőréss, de növendékerdő is. Vö. Slag.

Vágot — Mákó, Kalotaszeg, Nyr. 28: 429. — vágás, azaz kivágott erdőréss.

***Vákálni** — T. S., Kecskemét 1685—üresedésben lenni; nyaraló-és telelőhelyekről, a melyeket a város osztogatott; a latin vacuum = ür.

Vakbarázda — Érmellék, Nyr. 29: 335. — az, a melyet az eke nem vájt jól ki s ezért újra rájár.

***Vakszik** — Kunság — a minden növényzet nélkül való szik; a mi itt-ott mégis előfordul az a *Nostoc commune* Vauch., mely a német nép hite szerint a hulló csillagok orrfuvása; a kunsági pásztor szerint az a szik zöldje, melyet a juh mohón felnyal s a mitől hamar hízik. Vö. Kopasz szik.

Városkert — Kecskemét, T. S. — L. Kert.

Velálföld — Nyr. 33 : 52., 1597-ben — község földje.

Vetéskapu — Székelység — a falu végén, hogy a marha a vetésre ne menjen. Vö. Tanórok. Nyr. 2 : 471.

***Villangó** — T. S., K. pü. lev. 1632. — határ = vitás határ.

***Villongó erdő** — XVII. század, 1630. — a leleszi convent tanu-vallatásában, *vitás* értelmében.

Virágosszik — mikor őszfélé a kopasz- vagy vakszik kijegeczesedik, hogy a szíksót seperni lehet, akkor mondják, hogy „kivirágzott” v. „virágos” a szík. *Hauer Béla*.

Vízfolyás — általánosan — a hol minden víz lefolyik.

Vonás — Barkóság, Nyr. 32 : 525. — határvonal.

Vontató — Alföld-szerte — kis széna- v. gabonaboglya.

Zsambó — Bugacz — T. M. I. — zsombék.

Zökög — Alföld — a nyáron kiszáradt kopasszik, ha szekér szalad rajta. *Hauer Béla*.

***Zsemlyékes** — 1740., Kecskemét — föld = lapos, nedves, süppedős; Czegléd körül *Semlyékes*.

Zsombék — általánosan — 1. földpúp, 2. káka, 3. nádüstök gyökérzete, 4. hangyaboly és vakondtúrás is. 1137—1262. Oklsz. Duobus mancipiis scilicet Somboc

et Keleb. 1386 : Sombokos. *Az igazi zsombékot egy *Carex*-faj alakítja.

Nyíl.

Falu nyílfölde — 1. Nyílföld.

***Felnyilazni** — nyílak szerint felosztani a földeket. Tagányi f. k. p. 8.

Ferton penz — Oklsz. — 1594: Az kinek egez *nila* vagjon mellet *ferthon* penznek is hínak iök egez *niltol* 12 penzt adnak az ispannak fel *nylthol* hat penzt. 1600 : Pecuniam *ferthon* penz vocatam de hortis a singulis portis denar 11. 1668 : *Ferton* penz az kit hínak.

***Fogni** — 1700., Ecsed urbariuma, T. S. — foglalni helyett: „A ki *nyilast* fog, egy öl szénával tartozik“.

***Forgó nyílak** — oly földek, melyek nyílvetéssel osztattak ki, hol ennek, hol másnak jutottak. Székely jog : Jutott pedig nemesembernek négy, szabad székelynek kettő, darabontnak és jobbágnak egy nyíl. Tagányi f. k. p. 20.

***Földközösség** — oly területek, a melyek *nyílvetés* vagy első foglalás útján kerültek használatra; eredete határozottan ősi. Tagányi f. k. Vö. Magyar földközösség.

***Fölnyilazni** — Tagányi f. k. p. 25. — a földet, nyílvetéssel felosztani; már a régiségben Nagybánya XVI. sz. jegyzőkönyvében: „a város egy pusztá földet fel-

nyilaztatott" (Nyr. 15 : 371.). Jelent azonban emelőrúddal való feltámasztást is: fölnyilalni. (Kopács, Dráva mell., Nyr. 16 : 284.)

***Fűkötél** — fűosztáskor használt mérték, mint helyen-közön a „láncz”. Vö. Rúdosztás. — **Fűkötél** — „fyuketel” a földosztásnak neve is, vagyis a földosztáskor kapott *nyíl*. Tagányi f. k. p. 30.

***Komplárlkodni** — Debreczen, XVII. század — kézalatt közösen használni, a *nyílas földről*. Ez tilos volt

Nyíl — Oklsz. — 1. sagitta, 1577 óta, 2. sors, Loos; 1726 nyíllal oszt. M. Gazd. tört. Sz. III. 91., 3. pars 1418 óta. Vö. *Tagányi* A földk. tört. M. Gazd. tört. Sz. I. *4. Érczúzókban a zúzóczőlöp neve nyíl. *5. Kendertörőben az ütőczőlöp neve nyíl. — **Nyíl** — Lz. Ha közös birtok a föld, akkor a *nyíl* természetesen annál nagyobb, minél kevesebb az élvezője. Istvánházán az *erdőnyílakat* három öles rúddal mérik; egy rúd a szélessége, tíz a hosszúsága. Felenyeden, Magyarlapádon, Istvánházán stb. az úrbéresek az uradalomtól napszámért vagy a cselédek konvenczióban kaptak 1—1 földterületet s azt *nyílakra* osztották. A kétökrös napszám volt a szántás egysége, a négyökrös két *nyílat* kapott, a kinek ökre nem volt, tenyérszámot teljesített. A kiosztás sors útján, Enyeden és közelében czinkushúzással, a marosújvári járásban *nyílhúzással* történt. Mindkettő ugyanegy

jelent s úgy látszik, ez a nyíl, mint földdarab nevének is eredete; azonban a név eredeti jelentése a köztudatból egészen kiveszett s ma már keskeny földdarabokat jelent, melyek nagyobb földterület részei. Nyílakba gabonát ritkán vetnek, inkább szénafű vagy házi szükségletre való vetemények termelésére használják fel; innen ered: borsónyíl stb. L. még i. h. csegej, jugerum, vékás, borozás stb. — **Nyíl** — Lz. — olyan keskeny terület, a mely nagyobb földdarabok felaprózásából keletkezett. Pl. családfo halála után az egy tagban maradt néhány holdnyi birtokot a testvérek felosztják egymás között. — **Nyíl** — Bibarczfalva, Udvarhely m. — földmérték „Learattam egy nyílat”. Nyr. 35 : 341. — **Nyíl** — Gr. Sztáray-család oklt. „In teris nigris, nec non sex mensuris *nyíl dictis* sorte missis” (2 : 199) 1418. Ma is használatban van: egy nyílas föld. Nyr. 22 : 362. — **Nyíl** — Oklsz. 1594: „Az kinek egész *nyíla* vagion, meliet ferthon penznek is hínak wk, egész *nyíltól* 12 penzt adnak az ispánnak fel *nyíltól* hat penzt”. Vö. Fertőpénz. — ***Nyíl** — XVII. sz. Felsőfehér megye, 1788. — erdőterület is. — **Nyíl** — 1788., Felsőfehér megye — az erdő nyílakra volt felosztva; a részek egyenesbe egymás mellett kihalítva, mint a nyílak a tegezben. — ***Nyíl** — Verespatak — a székelyektől eredő zúzókban a vasalt gerenda-zúzók szorosan egymásmellett működnek, nevők: „nyíl”; a zúzók ezek-

nek számához képest: 3 nyilas, 6 nyilas, 12 nyilas. — **Nyil** — a közösföld kiosztásra való egy része, Zemplén. Tagányi f. k. p. 7. — **Nyil** — Melich J. szerint — a régiségben a szerencse magyar elnevezése. Pedig a nyíl csak eszköz, a melylyel sorsot vetnek, tehát szerencsét keresnek, éppen úgy, mint a kockával; ezért nyilat vetni, nyilat eresztetni stb. (Melich J. Szlav jövevényszavaink I. 1. 1903. p. 8—9.)

Nyilacska — Oklsz. — 1725: „Ezen tövises föld végében Kozárvár felől egy nyilacska, melyet senki sem colált régtől fogva; az alsó végít Dadai uram maga földihez szántotta.“ M. Gazd. tört. Sz. III. 187.

Nyilal — Szatmárhegy — házat nyilalni. — **Nyilal** — Dengeleg — lovat nyilalni vasaláskor. Nyr. 19 : 382. — **Nyilal** — Rábaköz, Győr m., valami nehéz tárgyat hosszú rúddal (emelytűvel: *nyíl*) fölemelni. Nyr. 15 : 431.

***Nyilas** — kaszálók, borsodi Bükk, csak használatra a kincstár részéről kiosztva. — **Nyilas** — Debreczen — egy nyilas 300 öl hosszú, 30 öl széles, tehát 9000 négyszögöl. Debreczeni polgár 16 nyilasnál többet nem bírhatott, mert csak 8 lovat foghatott a szekérbe; egy ló megmunkált két nyilast, 8 ló 16-ot. Egy nyilas után tarthatott 12 nagy, 60 darab kis jószágot. Ma a legtöbb egy gazdánál 180 drb nagy, 900 drb kis jószág. Nánásy László közjegyző szerint. — **Nyilas** — Deb-

reczen — 9000 □-öl; három nyilas a legkisebb tanya, 16 nyilas a legnagyobb, Fényen. — **Nyilas** — Hajdúnánás — egyvékás föld, mert annyit vetnek bele. Terjedelme Hajdúnánáson 400 □-öl. Nyr. 27 : 141. — **Nyilas** — Hajdúnánás, (l. még Nyr. 27 : 94. és 140.) — nem föld, szántóföld mérésére, hanem szőlőskert egyes kisebb részeire használatos. *Egy nyilas* szőlő cca 20—22 sor szőlőt tesz ki. Nyr. 27 : 225. — **Nyilas** — Vámosgyörk, Heves m., Nyr. 34 : 440. — egy düllő neve; közös föld, nyilat húzva apró részekre osztva adják ki. — **Nyilas** — Szíhalom — Borsod m. — kaszálórét egy része, mely több emberé. Nyr. 24 : 432. — **Nyilas** — Tokaj — erdő-vagy rétrész. Nyr. 19 : 384. — **Nyilas** — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI/18. — az erdőnek tisztás része. Kada szerint nem a „nyíl“ (főnév), hanem a *nyílik* igével van kapcsolatban. (Ez tévedés.) Vö. Nyilazás. — **Nyilas** — Oklsz. 1. sagittarius, 1343 óta személynév, 2. pars sorte obtenta. 1290 óta helynév.

Nyilas ember — Oklsz. — 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az nilat fel weszi tartozik 1/2 köből zabbal.

***Nyilasföld** — Debreczen a régiségben — a nyílvetéssel osztott föld. Vö. Nyílföld. Oklsz. 1694.

***Nyilas házhely** — 1693. Közös p. ü. T. S. — sorrendben osztott házhely.

Nyilas kaszáló — Oklsz. — 1597: Az Hanon walamy kewes

oztál nyilas kazalo (melyet nyílvetéssel mértek ki hajdan.).

Nyilasocska — Oklsz. — 1597: Az Hanban reth heleth nyilasochkaya wagyon.

Nyilas-osztás — az osztásra való földet annyi egyenlő darabra — a jobbat kisebbre, a rosszabbat nagyobbra — osztották, a hányan azokra jogot formáltak, azután következett a nyílvetés, l. azt. Tagányi f. k.

Nyilastag — Bihar és Hajdu m., Nyr. 36: 144. — egy bizonyos terület.

***Nyilast fogni** — 1706., Urbarium, Ecsed, Közös p. ü. T. S. — kaszáló nyilast foglalni.

Nyilat vetni — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36: 423. — nyilat üetny = sortiri, nilat vessünk ra, igazan meg ozzuk, uo. divamus Aa.,

Nyilaz — Alföld — rét vagy nádas felosztásakor nyilat vetnek, hogy melyik darab kinek esik, ezt *nyilazásnak* mondják; a felosztott darab pedig *nyilas*. „Nekem ugyan kijutott a nyilazásból, mert ugyancsak hitvány nyilas esett“. Nyr. 14: 527.

Nyilazás — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI. 18. — A földterület elosztása sorshúzás útján. Eszköze a nyílvessző. Vö. *Nyilas*.

Nyílczédula — Magyar-Valkón, 1800-ban így ment végbe a „nyílvetés“: „a kiosztandó föld annyi darabra osztatott, a hány telket bíró gazda volt, „mindenik darabra *nyílczédulát* készítenek és azon

czédulákat valami edénybe bétesznek; kiki a communitás tagjai közül húz belőle s kinek melyiket mutatja az általa kihúzott nyílczédula, azon esztendőben annak a nyílnak veszi hasznát“. Tagányi f. k. p. 24.

***Nyílföld** — Bereg m., 1556. — telek után kihalított föld. Vö. *Nyilasföld*. — **Nyílföld** T. S. Nagy Guth, 1556. — Tornosy, Bereg alispánja írja: „mely után való helyhez annyi nyílföldet adgyanak, a mennyit az falu zeryben egy helyhez adnak“. — **Nyílföld** — kiosztásra való közös föld, Zemplén. Tagányi f. k. p. 7.

Nyílfüvek — kaszálók Máramarosban — 1622-iki statutuma Máramarossziget városának. Tagányi f. k. p. 26.

Nyílhúzás — Alsófehér m. — l. Nyíl.

Nyilat húztak — „a nyíl esék *Bertalanra*“, Arany Toldi estéje = sorsot húztak. P. Erdősi: Az én ruhámra *nyilat vetének*. Károlynál „az én köntösömrre *sorsot vetének*“ és „*Nyilat* vontak az én népemre“:

„Azután a nyilat húzták ki sorjába,
Hogy szép rendbe menjen, ne csak
[bolondjába“.

Daliás Idők II. ének.

„Holnap az ifjú had — rendeli —
[kövessék.
Tízre öreg harczos, *nyíllal*, egy-
[egy essék“.

Buda Halála X. ének.

= nyílhúzás v. sorsvetés útján:
„Hagyjátok azért, hogy *nyíl*
legyen a többi Három közt a

sorsot adó — tehát ő is *nyilat* ad, s miután megcsett a *sorshúzás*“ stb. A kióvi csata 198—199.

Ma is *húz* a nép *nyilat*, de már nem *igazit* (mint a Gyulafi testvérek), hanem hosszabb, rövidebb csomós kórószárat, síma vagy csomós pálczikát, fejes vagy nem fejes gyújtót stb. *Nyílasnak* hívják a sorshúzással valakinek jutott rétet, kaszállót stb. Sokszor hallani: „Annak három helyen is volt *nyílása*“ (Nép.). *Nyíllaz* v. *nyílal* = sorsot húz. Kétszer *nyílal-tunk* (Nép.).

„Nyilat vetett rám a fináncz, de nem tudott elesni“ (Nép.)

Vö. „A melyre esett az Ur *nyíla*“. Biblia. Lehr. MNy. I: 17.

Nyíl nagysága — Helmeicz, 1567-ben — hat hold; Kis-Géres két-három hold; Zombor, 1584 egy nyíl = egy kötél = 10 köblös föld, Zemplén. Tagányi f. k. p. 8.

Nyílrendszer — volt Zemplénben, Szabolcsban, a Hajduságban, Miskolcz (nomád forma), Heves m., Bihar m., Debreczen, Jászság, Győr m., Erdély, Fogaras vidéke, Hunyad m., Torda m., Partium, Kraszna m., Középszolnok. Tagányi f. k.

Nyílvetés — közös földek osztásánál a sorsolás, Zemplén. Tagányi, f. k. p. 7. Vö. Nyílvonás. —

***Nyílvetés** — Debreczen, a régiségben — a kiosztott földnek sorsolása, az ósiségben az összeadott nyílak, ma bárczák húzásával, a melyekre átment a „nyíl“ elnevezés. — **Nyílvetés** — Hajdu-

szoboszló — egyáltalában sorsolás, leginkább szalmával, újabb időben gyufával, egyike rövidebbre van letörve: a ki a hosszabbat húzza, az nyer. Szivos Béla szerint, Vas. Ujs. 1902. 1. szám — örökösök osztzkodásánál is.

Nyílvonás — 1. Nyílvetés.

Ökörnapszám — 1. Polgári nyíl.

***Ősi foglálás** — Máramaros-sziget város 1680. évi statutumában „... az városnak régi szokása szerint is: ha valamely embernek földje mellett bokros erdő vagyon, azt a maga földéhez applicálhatja és irthatja, *míg egy szekerczével elhajíthatná!*“ Ez szinte bizonyossá teszi a nyílvetés = lövés fogláló jelentségét is. Tagányi f. k., p. 26.

Paraszt nyíl — a nyílvetéssel parasztoznak osztott föld illető részei, Torda. Ellentétje a nemes lábföld. Tagányi f. k., p. 23.

Polgári nyíl — Lz. — Nagy-Enyeden azon bekebelezett polgároknak, kik a közügy munkálásában érdemeket szereztek, v. a lakosságot fenyegető veszedelmek alkalmával kitüntek éberségükkel s elszántságukkal, a községi birtoktestből 1200 öles darabot adtak haszonélvezetre. Később a kérelmezők között kisorsolták. Ma szavazás útján adják, melyért a tulajdonjog elismeréseért 1 frt 40 kr. taksát fizetnek. A vidéken és valamely nagyobb, legtöbbször kö-

zős földterületművelésre kiosztott v. bérbe adott egyes parcelláit jelenti. Ha egy-egy parcella haszonélvezője haldokolt, a jogigénylők tömegesen vonultak ki ekéjükkel, hogy mihelyt a halál a *nyilat* gazdátlanrá tette, *ekéjük beakasztásával azonnal ténylegesen birtokukba venni* igyekezzenek, mert azé lett a haszonélvezet, a ki először elfoglalta. Sokszor tettelegességre került a dolog. — **Polgári nyil** — Lz. — A közös v. bérbe vett erdőterület vágás alá került egyes részei; akár sorsolás útján osszák ki egymás közt a jogosultak, akár árverésen veszik meg, ritkábban pénzért, többször *ökör*-, vagy *tenyérszámért*.

Rúdosztás — rúddal való felosztása a *nyílföldeknek*. L. Fűkötél és Kötél is. Tagányi f. k.

***Ürgenyilás** — Debreczen — a legkisebb tanyánál is kisebb bérlet. Fényes.

Tenyérszám — kézi nap-szám, megkülönböztetve az igás-napszámtól; a *nyilas* rendszernél is divott.

Kút és a kopolya.

***Ágas** — Hevesmegye, Dinnyés-hát — a gémeskútnak a földbe szolgáló, felső végén kétágú fája, a melyen a gémfa jár. L. Kút. — **Ágas** — Beodra, Torontál m. — a gémeskút földbe ásott, a gémet tartó fája. L. Fordító kocsiágas; kunyhóágas. — **Ágas**: 1. köcsög-

tartó, Török-Becse; 2. oszlop, pl. kapufélfa; 3. a koci rúdját kétfelől összefoglaló horgas fa; 4. a szár nyelén a villásrész, Komárom, Herman O., Hal. K. Mtsz. I. 10.

Ágas füle — Hortobágy, T. M. I. — az ágas kétfelé álló villája földre emlékeztet.

Ágos — Győr és Veszprém m. — kútágas. Nyr. 35:434. Debreczen, Nyr. 7:90.

Ájos-kutájó — Orosztony, Zala m. — kútmester. Nyr. 24:384.

Ásott kút — Sz. F. B. — aasot kut = puteus.

Behéjazott kút — Sz. F. B. — Be heiazot kut = puteus testudinatus* = Kávaskút, 1. azt.

Blána — Alsófejér m. — a miyel a kút fala ki van rakva.

***Borta** — Szolnokdoboka m., Mtsz. I. 169. — odvas v. kivájt fatörzsszel bélelt és kövel fedett mezei kút. Vö. *Burtuka*.

Bodonos kút — Somogy. — L. Bődönös kút.

Bödön — Beregszász — a kútba helyezett kivájt fatörzs. Megakadályozza a bedőlést. Nyr. 27:95. Győr és Veszprém, Nyr. 35:434. Sopron, Nyr. 34:486.

Bödönös kút — Somogy m. — kivájt fával, bődönnel bélelt kút, v. Bodonos kút. Nyr. 19:380.

Bunár — Aracs, Torontál m. — kút és gémeskút is. Oláh elem.

Bunda — Gömör m., Tud. Gyűjt. 1818. — kút (?) Nyr. 34:483.

Butykó — Kalotaszeg — fatuskó; a kútgém butykója: az az idomtalan vastag fadarab, melyet a kútgém végére kötnek; másutt koloncz. Nyr. 12:379.

Csanak — Torna, Veszprém m. — kis cserépedény, mezőn levő kutaknál szokott lenni, ivóeszköznek használják. *Halászkutnál is merítő, melynek nyele van. Nyr. 15:382.

Csatorna — Hortobágy, T. M. I. — a vályúba szolgál s ebbe vezeti a dézsából zúdított vizet.

Csatornakút — Sz. F. B. — cysatorna kut = cisterna.

Csatornás kút — Kolozsv. glossz. 1577., Ia. Nyr. 36:316. — chiatornas kut = fons, canalis.

Cseber, csöbör — Miklosich — medimnus, zuber, ószlovén: *čibrj*; újszlovén: *čeber*; cseh: *čber, džber, žber*. Vö. litván: *kibirras*; német: Eimer; latin: *chybrio*: cum duabus chybrionibus cerevisiae; rumun: *čubür*. Nyr. 11:118*; a tót: *džbar*.

Cséve — Felső-Somogy — csó pl. kútnál. Nyr. 8:432. *Takács mesterszó.

Csevice, cěvice, csevice — savanyú víz, ilyen kút. Tót jövevény: *šlavica* — Sauerbrunn (Loos). Nyr. 33:562 és 17:238.

Csiga — I. Csigáskút.

Csigáskút — különösen Baranyában, hol a gémet csiga helyettesíti. A csiga ágasfán forog. Rendesen gémeskútnak értelmezik. Mtsz. I. 309., Nyr. 18:93.

***Csorgóvég** — Békés — az itatóvályúnak a fertőbe szolgáló vége, hol a víz lecsapolható. Vö. Kút.

Czibak — Tsz. — kútágas szege, mely körül a gém forog. Német *Zurack-Nagelböl*. Nyr. 24:103.

***Czip** — Hétfalu, Brassó m. — Mtsz. I. 238. — csorgós-kút.

Deszkázat — Hortobágy, T. M. I. — ha a kút öble deszkával van bélelve.

Dézsza — Hortobágy, T. M. I. — a kankalékra akasztott merítő faedény.

Friss mézet is adott neki egy [*dézsával*].
Gvadányi.

A dézsának két füle van, a két fül között a keresztfa: forgótengely.

Fakötések — Hortobágy, T. M. I. — a deszkás kutat erősítő kötések.

Faküjü — Székelység — kút-foglalvány. L. Káva. Nyr. 5:376.

Falazat — Hortobágy, T. M. I. — ha a kút öble téglával van kirakva.

***Fertő** — szerte — sár, a melyben a bivaly, sertés „fertőzik“. L. Kút. — **Fertő** — Békés — a gémeskút vályújának csorgója fertőbe vezet, erős sövényfonatba foglalva, hogy a marhát távoltartsa s a kút környéke ne legyen sáros.

Furka — Torontál, Ozora — ágas; latin elem, furca = villa.

Gárd — Hortobágy, T. M. I. — a kút kerete, *gárgya* — ezen belől van az *álló*, melyen a víz-húzó ember áll.

Gárd — kút gárgya — Porcsalma, Szatmár m., kút kávája. Nyr. 20:191. Alföld, Nyr. 13:478. Segesvár, Nyr. 9:44.

Gárdolat — Tiszaadony, Bereg m. — a kútnak a föld felszíne fölött készült deszkarésze, gárgya = kerítése, foglalatja. Nyr. 26:476.

Gárgya — Gyergyó — kútkáva. Oláh kölcsönszó. Nyr. 34:82. Csik m., Nyr. 7:92. Szamoshat, Nyr. 10:139.

Gárgyas kút — Oklsz. — 1638: Egy fa gargias kut kankarekiaval. Gárd = gárgya stb. a kút kiálló kerete.

***Gém** — Alföldszerte — l. Kút és Gémeskút. Győr és Veszprém, Nyr. 35:434. Aracs, forrás nélkül. Beodra, Torontál. Tsz. 156., rosszul, kankaléknak magyarázza. — **Gém** — Hortobágy, T. M. I. — hosszú, karcsú gerenda, mely a két fül közt a vasszegezen billen.

***Gémeskút** — általánosan — melynek ágasfán gémje jár s erről az ostorfája a vedret a mélységbe ereszt. L. Kút. — **Gémeskút** — Hortobágy, T. M. I. — az ágasok száma szerint van egyes, kettős, *hármás*, *négyes* kút.

OGémfa — Heves m., Dinnyés-hát — a kút járógerendája, mely-

nek vékonyabb végén a kútostor lóg, vastagabb végén a kolonc van.

Gémpénz — T. S., XVI—XVII. század — ezt tőzsérek fizették marháik itatása után, a gémes-kutak használatáért.

Giermano — Torontál, Ozora, oláh — gém.

Gözme — Ormánság — „A szivárványos kút, ha fából van, mindig teli van gözmével”. Nyr. 7:525.

Gulyakút — Székesfehérvár — kút neve. Nyr. 2:565.

***Gulyásdézsa** — Karczag — a gémeskút vödre. L. Kút.

Gura bunariului — Torontál, Ozora — kútgárgya. Kút'szája v. torka.

Gyámolok — Hortobágy, T. M. I. — az ágast tövén támogató, rézsünt álló czölöpök. Minden ágásnak van négy gyámola.

Gyemes-kút — Lz. — Barom-ítató. A gémre deszkát szögeznek, hogy az eső ne verje.

Hangarék — Szamoshat — kútostor végén levő horgas vas. L. Kankalék. Nyr. 10:139.

Hankalék — Felső-Csallóköz — függvény, azon része a kút-ágásnak, melyre a veder van alkalmazva, s mely a kútba lejár s a sujtóhoz van alkalmazva (nagyön cifra, azért homályos!) L. Kankalék. Nyr. 8:377.

Hankalékos-kút — Garam-völgy, Zeliz vidék — gémeskút.

„Hankalék“ a kútágasra fektetett gém; másutt „kankalék“-nak mondják és a kútgémen lógó ostort értik rajta. Nyr. 14:287. *Az utóbbi volna a helyes, ha a gyújtó a kútostor vasalását mondta volna hankaléknak.

Hankalik — Vág-Királyfalva, Nyitra vid., palócz — kútgém. Nyr. 33:466. *Azaz: a kútostor vasalása. L. Kankalék. — **Hankalik** — Komárom m. — hibásan kútgémnek magyarázva. Nyr. 4:283. L. Kankalék. Ugyanígy Nyitra, palócz. Nyr. 28:495.

Hänkálík — Mátyusföld — kútveder rúdja. Nyr. 20:325. *Kútostor, de a Hankalék = Kankalék, l. azt.

Hänkálík — Érsekujvár — melyen a kútveder lóg. Nyr. 8:282. *L. Kankalék.

***Harog** — Pinka-Mindszent — hosszú rúdon kapaalakú fa, ki-rovással, melybe a vödör füle szolgál; a kútból való vízmerésre. Hetés, Nyr. 2:44., de itt széna-húzó is.

Heveder — Taksony, Pozsony m. — a sujtón lóg s a vedret tartja. L. *Sujtó*. Nyr. 15:190.

Horog — Sz. F. B. — kúton való horog = harpax, harpago.

Járom — Beodra, Torontál m. — a kútágas két ága közötti *fa-pálca*, mely körül a gém jár. Ha e pálca vasból van, neve: *vaspálca*. Járom-fa: a mestergerendához v. a keresztgerendához szegezett álló gerenda, Sáros-

patak, Nyr. 17:527. *Járom-tézsla*: kisegítő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva (Bereg m., Beregrákos vid., Pap Károly). Mtsz. I. 981.

Kabo — Aracs, Torontál m. — megfelel a vödörnek.

Kallanytyú — Győr és Veszprém m. — a vödör fülét fogja a kankalékba. Nyr. 35:434.

○ **Kámva** — Heves m., Dinnyés-hát — a kút külső kerete. Csallóköz, káva. Nyr. 1:279. — **Kámva** — „Megfogta az ostorfát, felhágott a kút kámvájára. Ott sunyi tekintettel körülnézett, egyet lódított magán, s mint a macska, a kútkávn keresztül az ellenkező oldalon leugrott a földre“. Baksay: Gy. Ö. 2:184. Nyr. 24:474.

Kámváskút — Seregélyes — gémeskút. Nyr. 10:189. *Földfeletti foglalattal.

Kámvo — Győr és Veszprém m. — káva. Nyr. 35:434.

***Kankalék** — helyesen: a gémeskút ostorának a kútba járó végén való horogvasalás, retesszel; a vödör befogadására. Néha fából is. Somogy, Nyr. 2:376. partim. Hortobágy, T. M. I.

Kankalekos — Oklsz. — 1594: Kankalekos kwt vagjon. A mai gémeskút ostorának vasalásától „kankalékos“. L. Kút és kankalék. 1786: Tolnaynál ugyanígy.

Kankalét — Erdővidék — a kút vedrét tartó rúd. Nyr. 8:188. *A rúd vasalása. L. Kankalék.

• **Kankalik** — Vas m., Tsz. 190. — kútostor. *Vasalása. L. Kankalék.

Kankalin — Nagy-Lózs, Sopron m. — kútágas. Nyr. 30:443. *Azaz: a kútágas gémjén lógó kútostor vasalása. L. Kankalék.

Kankaré — Oklsz. — 1519: sunt putei septem supra quos noscitur wlgo *kankarek* septem esse. 1597: Vödör vasastól az kankalékon. Az *kankalék* végén vashorog (az a vashorog a kankalék). 1638: Egy fa gargias kút kankarékjával. L. Kankalék.

Kankarékgém — Ormánság, Nyr. 8:47. — *Azaz: a gémeskút gémjén lógó kútostor vasalása. L. Kankalék.

Kankarik — Mezótúr — a kútostor végén levő eszköz, mely a vedret tartja. L. Kankalék. Nyr. 10:285.

***Kánva** — Karczag — a gémeskút foglalatja, kerítése. L. Káva és Kút. Felső-Csallóköz, Nyr. 8:378.

Kárva, gárgya — (Szláv). Lz. — a kút bedeszkázott oldala. *A helyes: foglalatja v. kerítése.

Káva — általánosan — foglalat: kútkáva; de abroncs is, varsa káva, szák kávája „*Kawaskut*“ már 1235-től fogva. — • **Káva, kútkáva** — koszorúforma kerítés a kutakon, többnyire fából. Vas m., Szatmár vid., Tsz. 197.

Kávaskút — Oklsz. — 1235—1270: Uersus orientem eundo ad Kawaskuth. Haz. Okm. VI. 164.

1397: Primo circa quendam locum Kawaskuth nominatum incepissent. 1402: Versus orientem eundo ad Kawaskuth 1597: Fa kauas kut. Befoglalt kút, valószínűleg gémeskút.

Kereszt — Kézdivásárhely, Háromszék m. — a kút fenekén elhelyezett deszkából kerekre készült alkotmány, mely a vázat széttartja. L. Koszorú.

Keresztfák — Hortobágy, T. M. I. — a melyek a deszkázatot a kút öblének falához szorítják.

Kolonecz, kölönecz — 1. kút-gém végére nehezebbül ráerősített tuskó; 2. állat nyakába akasztott fadarab, mely az első lábai közé akadva a futásban akadályozza. Tsz^a. Nyr. 24:323.

Kompona — Udvarhely m. — kútgém. Diemár K. szóbeli közl. *A mérlegről hasonlatképpen véve.

Kopója v. kopolyakút — Szeged — ásott kút, a mely nincs kővel kirakva. L. Kopolya. Nyr. 8:235.

***Kopolya** — Kecskemét, 1775. — a város jegyzőkönyvéből: hevenyészett kút, melyet ivóvíz nyerése céljából a pásztorok ástak „lapos helyeken“, hol már pár ásonyomnyira fakadt fel a víz. Nomád maradvány.

***Kopolyakút** — Kecskemét — a gulyák és a ménesek itatására szolgáló, leginkább homokba ásott kutak, a melyeket helyváltoztatáskor betemettek. Nomád maradvány.

Koszmacska — Veszprém — egy háromágú horog, melylyel a kútba esett vödöröket szokták kihúzni. *Vasmacsának* is mondják Nyr. 15:334.

Koszorú — Beodra, Torontál m. — a kút fenekén deszkából kerekre készített alkotmány, mely a falakat tartja szét. L. Kereszt.

Koszorúfa — Sz. F. B. — Mutuli, vel mutili.

Kölömp — Hétfalu — a főtörzsből kirovott fadarab, nevezik *rakamaznak* is. Nyr. 3:373. *Nyilván egy a kolonczczal. L. azt és Kölöncz.

Kölöncz — Felső-Somogy — tuskók a kútgémén. L. Koloncz. Nyr. 10:190.

Kút — kibē eső viz esött — Sz. F. B., Puteus, displuuiatus. — **Kút** — Anjoukori okmánytár I. kötetében 1301—1321. — „ad fontem putei *lunc-kuta* uocatum..., aqua *kurthucel-kuthapothoka* . . ., puteus *chibyn-kuta* . . ., fons *doman-cuta*“. Nyr. 7:516. — ***Kút** — Karczag és Alföldszerte — gémeskút, a jószág itatására való. Részei: Ágas, ebben jár a Gém, ennek vékonyabb végén lóg az Ostor = a kútba szolgáló vékony rúd, rajta lóg a kankalék; a gém vastagabb végén van a Koloncz, sulyozó, mely a teli dézsa felhúzását könnyíti; az ostoron lóg a Gulyásdézsa, van körösztfája, melybe az ostor vége szolgál, a kutat keríti a Kánva, a kút mellett van az Itatóvályú, ennek végében, a hol a fölös víz lefoly,

van a Csorgó, ez alatt a Fertő = sár. Ostornyak, a láncz, mely a kútostort agémmel kapcsolja össze. — ***Kút** — Pusztaszentmiklós. Van Ágasa, Gémje, Ostora, Gargya, Állása, Rovása, Feneke. A kút alapja a koszorúfa, erre jön a téglá: ez a rovas. — **Kút** — Marczalmellék — kankalékos, részei: Ágas; a kút Ménje = gémje, vagy Nyila, Csigája, Sudara (ostora) a végén a Kankalék a veder beakasztására. Tsz. 189—190. — **Kút** — Lz. — oldalai blánával vannak kirakva, még többször vesszőből fonva és bevájkolva.

Kútágas — Hortobágy, T. M. I. — az a felül ágakra, villásan oszló erős fa, a melyen a gém jár. Kiskunhalas, kútágast áll = tótágast áll. Nyr. 15:184.

Egyszomjú kútágas ácsorgott előtte Bencze nyerges lovát a mellé [kötötte. Arany.

Amott egy nagy ágas
Áll szomorúan, egykor kútágas [lehetett
Mellette a gödör, hanem már be- [omlott

Be is gyepesedett
Elmerengve nézi
Ez a kútágas a távol délibábot
Nem tudom mit nézhet rajta hisz [effélet
Már eleget látott.

Petőfi.

***Kutak** — *Kecskeméten, Bugaczmanostoron*: Balog kútja, Dékány kútja, Droski kútja, Eprös kútja, Ferenczi kútja, Görbeszéki kút, Hajtski kút, Lestár kútja, Lóhomoki kút, Sió kút, Szél kútja, Tassi kút, Templom kút, Új kút. — *Szegeden*: Agyagvögyi, Zódfás,

Szitafája, Sövényfája. — *Nagy-kőrösön*: Encsikút, Kőkút, Kiskút, Padlóskút. Nyr. 2 : 47. — *Czepléden*: Apáczák kútja, történeti, Igenyes kút, Város kútja, Szöllő v. Szalyi kút, Új kút, Bajdora kút, Kis kút, Tótfő kút (gulya kút), Nyr. 1 : 385.

Kútásó — Sz. F. B. — kut aso = putearius.

***Kútbér** — Debreczen — az itatókút használatáért szedett bér, minden jószág után 10 kr. = 20 fill.

Kút és ostorfa — Ángyom elterpeszkedik, bátyám beleereszkedik. Kecskeméti találós kérdés. Vö. M. Népk. Gy. II. 352. és M. Nyszet I. 372. l. (62.) Nyr. 2 : 90.

Kútfara — Beodra, Torontál m. — a gémnak közvetlen a kolonc előtti része.

Kútfő, forrás — Sz. F. B. — kut fő, forras = fons.

Kút-gárda — Kalotaszeg — kútfoglalat pereme. Nyr. 29 : 479.

Kútgárgya — Székelység — kút foglalatja. Nyr. 4 : 183.

Kútgém — Gömör, Torna és általános — a kútágason billenő gerenda.

Kútka — Abaúj m. — forráskút feje. Nyr. 33 : 23.

Kútkankaré — Zala m. — a kútostor végén, melybe a vedret akasztják. Nyr. 8 : 469.

Kútkarzat — néhol — kútkáva.

Kútkáva — Oklsz. 1594. — Faragoth a faragatlan aitora

ablakra es kuth kavara valo könek.

Kútköböl — Székelység — kútkerítés. Nyr. 4 : 183. Bibarczfalva. Nyr. 35 : 341.

Kútköpu — Székelység — kútkáva. Nyr. 2 : 470. — **Kútköpu, kútküpu** — forrás vagy kútfalul alkalmazott tágasöblő (kiodvasodott vagy kivájt) faderék. Székelyföld. Tsz. 228a. 229b. Nyr. 2 : 470. Mtsz. I. 1260.

Kútküpu — Paal Gyula, Nyr. 2 : 555. — Kőrész Kelemen szerint a. m. kútkáva. Helyes meghatározás, mert a régi méhes köpüi is csupa kivájt fatörzsek voltak, tehát alkalmasak kutak foglalására is. A szigonynak is van *küpuje*, a melybe a nyél szolgál. A vájat a lényeges.

Kútleírás — T. M. I. — elsőrendű: Ösztövérekútágashorihorgasgémme! Mélyen néz a kútba s benne vizet [kémlél,
Óriás szúnyognak képzelné valaki,
Mely az öreg földnek vérét most [szíja ki.
Válúnál az ökrök szomjasan [delelnék,
Bögölyök hadával háborúra kelnek;
De felült Laczkó béresei nyakára,
Nincs ki vizet merjen, hosszú [csatornára.
Arany.

Kútostor — Hortobágy, T. M. I. — vékony rúd, mely a kútgémről csüng s a kútba szolgál.

***Kútostor** — Alföld. L. Kút.

***Kútostor nyaka** — Túrkeve — az a rövid láncz, a melylyel a kútostor a kútgémjéhez van erősítve. Vö. Kútostor telke.

***Kútostor telke** — Körösmente — I. Kútostor nyaka. A körösmenti elnevezés igen jellemző a magyarság észjárására nézve. A gémeskút az ágas és gém viszonyánál fogva a *gémre* vág; de miután a kútba szolgáló vékony rúd ostorra emlékeztet, az ostort pedig a nyélhez a *telek* kapcsolja, ennél fogva a kútostor láncza is már *telek*.

Kút öble — Hortobágy, T. M. I. — a kút belső, *lenti* része.

Kútródolás — Sárköz — kútánva összerovása. Nyr. 32:462. — Tolna m. — kútgerendák összerovása. Nyr. 33:335.

Kútrovás — Kiskunfélegyháza, Palócság, Gömör m. — kútkorlát, kútkáva, kútkerítés. Mtsz. I. 1260. — **Kútrovás** — Érsekújvár — kútkarzat, foglalát. Nyr. 8:282. — **Kútrovás** — Hajdunádudvar — kútkáva. Nyr. 37:375.

Kútszája — Hortobágy, T. M. I. — az állója és kút *öble* közötti rész.

Kútszēr — Sóvárád, Marostorda m. — a gémeskút egész felszerelése. Nyr. 33:246.

***Lápi kút** — Tyukod — egy czímeres nádszál, melynek legalsóbb anyagbaja nem volt keresztülütve; alatta a szál résünt élesre volt levágva, a bog fölött oldalt lyukak vagy rések. A többi bog lyukasztva volt. Ezt a nádat keresztülütötték az ingó, vagy lera-gadt lápon, hogy a mélység friss vizét szívhassák = ihassák. Ősi Norton kút.

***Lórugta kút** — S. I. Kr. II. 20. *Hippocrene*; Múzsák kútja a Helikonhegy alatt. A lórugta kútból kevesett ivott = a költéshez nem igen ért.

Mén — Marczalmell. — a kan-kalékos kút gémje.

***Mény** — Kemenesalja, Tsz. 257. — kút gémje.

Mohos kút — Sz. F. B. — *Puteus muscosus*. Ma is, ha a kútépítés kötőanyaga moha.

Nyíl — Marczalmell. — a kút gémje.

Nyomaték — Beodra, Torontál m. — a gém hátsó részére erősített nagyobb kődarab vagy fatuskó; megkönnyíti a vizet húzó munkáját. L. Súly.

Nyomaték — Hétfalu, Rákamaz, Nyr. 3:373.

Ontora — Udvarhely m. — a cseber alsó párkánya. Nyr. 17:32. *Az ontástól véve.

Ostor — legtöbb helyen — a kút ostorfája, mely a kút gémjén lóg s a kútba szolgál.

○ **Ostorfa** — Dinnyeshát, Heves m. — a gémeskúton a kútba szolgáló rúd. Szeged, Tolna m., Tsz. 276. — ***Ostorfa** — *meregető rúd* a kútgémen. Szeged, Tolna m., Tsz. 276.

Ostorfa — a kútgémről lefüggő rúd, a melynek végére a vödör van akasztva. (Tolna m., Szeged. Tsz.) Mtsz. II. 26.

○ **Rocska** — Dinnyéshát, Heves m. — a gémeskút vedre; Borsodban a konyhában szolgáló víz-hordó faedény. Tót.

Rovás — Ó-Becse, Bács m. — a földből kiálló kútkeret. L. Káva, Kánva.

Sárkolonc — Hortobágy, T. M. I. — súly a gém vastagabb, föld felé járó végén.

Csikorog a *kútgém* ott künn az [udvaron]
Lovait itatja a kocsis éjszakára.
Petőfi.

Nagy *kolonc* köszöngtet a kút
[mélá *gémén*.
Arany.

Siba — Aracs, Torontál m. — megfelel a gémeskút ustorfájának. *Oláh elem; lehet tót is a sibat = ostorral csapni után.

Sibie — Torontál-Ozora — ustorfa. L. kútostor, Kút és Siba.

Sír-kút — M. ó. Kecskemét — árokszerű kopolya, hogy a jószág-nak itatásra szolgáljon.

Sudar — Marczalmellék — a kankalékos kút ostora. L. Kút.

Sudár — Győr és Veszprém m. — egy a kútostorral, ostorfával. Nyr. 35:434.

Sujtó — Taksony, Pozsony m. — a kútnak *az ostorfája. Nyr. 15:190.

Súly — Udvarhely m. — nyomtaték. *L. Kolonc. Diemár K. szób. közl.

Szip — Hétfalu, Bácsfalu — csós kút, melyből folyvást foly a víz. Nyr. 3:564.

Szivárványos kút — Kun-Majsa — szivattyús kút. Nyr. 8:470.

Szoja — Törökbecse, Aracs — megfelel a gémeskút ágásának.

***Telegraf** — Alföld — a leg-régibb magyar T. a gémeskút, a melylyel különösen a betyárvilágban sűrűn éltek a betyárok és pártolók. A gém különféle állásának jelentősége volt.

Tengely — Hortobágy, T. M. I. — erős vasszeg a füleken keresztülítve.

***Törökbori** — Karczag — híres kút, három gémje jár, az ostorán gulyásdézsa lóg; a gulya itatására való; még a törökvilág-ból származik, neve a töröknek a bortól való tartózkodására czélloz: ebből a kútból ivott, mert vize jó.

Turjányvíz — Alföld — a turjányba ázott kopolya, melynek felfakadó vize fehéres, de iható.

Tyinga — moldvai csángó — kötés a kútban: az ázott kút oldalfala ezekből áll. Nyr. 30:173.

Ustorfa — Beodra, Torontál m. — a gémhez láncz közvetítésével erősített rúd, melyen a vödör lóg, mely a kútba merül.

Vadra — Torontál-Ozora — vödör.

Vajor — Toroczkó — a város utcáján levő itató- és mosókutak. Malonyay 2:302.

Valu — Sz. F. B. — Concha, Trulla, alueolus.

***Vályu** — Karczag és szerte — itatóvályú, mélyen kivájt faderék. L. Kút, Fertő. Hortobágy, T. M. I.

Gemkútból teletölte *valójukat*.
Gvadányi.

Vályúhoz mék, lovam inni kíván.
Petőfi.

Vályú — Sz. F. B. — Kut mellett *valo valu* = canedum, canalis.

Vaspálca — Beodra, Torontál m. — az ágas két ága közötti vaspálca, mely körül a gém jár.

Vider — Szatmár — veder. Nyr. 15:335.

Vidör — Ormányság — védér. Nyr. 3:230. Csúza, Nyr. 18:429.

Zvod — tótul — kút gémje. Zwód, zvod — lauzici, szerb — kútostor. Asbóth Oszkár, Nyr. 29:70.

VI. A LÓ.

A ló testrészei. Van: *feje*, rajta: *füle, fejcéle, homloka*; ezen: *üstöke*; *orra a líkakkal*; *szeme, vak-szeme*; *szája, álla, állkapcsa*; *nyaka*, van: *éle*, ezen: *sörénye*, van: *nyak-szírtje, nyakatöve, torokéle, marja, háta, válla, ágyéka, lágyéka, véknya, horpasza, fara, szügye, farka*, ennek: *töve, farkcsikja, szőre*; van: *vaszora, f...a*, illetőleg *pérája*; az első lábón van: *lapockája, felsőszára, térgye a térgykalácscsal, alsószára, bokája*, ezen a *kapczaszőr, patája a koszorúval*, talpán a *nyír*; a hátulsó lábón a *tompör* vagy *czomb, felső lábszár,*

a *csánk a horgasinnal, alsó lábszár, boka a kapczával, a csüd, a pata*, talpán a *nyír*.

A ló szótára.

***Abrak** — általánosan — a ló jobb eledele, mint: a zab, árpa, melyet a fejre akasztott, átvett tarisznnyában adnak. Vö. Abrakol, Megabarakol. Ver. 120, dalmát: Obrak.

Abrakol — általánosan — a ló = abrakot eszik. Vö. Megabarakol.

Abrakoló válú — lovak számára. Nyr. 16:63.

Abrakostarisznnya — általánosan — az a tarisznnya, a melyben az abrakot a ló fejére akasztják, úgy, hogy az egész száj-, áll-, orrrész a tarisznnyába jut.

Ag marha — Oklsz. — 1630—1648: ne legyen az a ló ag marha = ne legyen vén.

Agrat — Erdővidék, Udvarhely m. — megabarakol. Zolnai, MNy. I. 139.

Ajjazni — Mezőtűr, általánosan is — a ló v. tehén alá éjszakára almot rakni. Vö. még szarvasmarha és disznókatégoriában: *almozni*, mert ajj = alom. Vö. Kiajjazni. Nyr. 10:285.

***Ájos** — 1742 Debreczen, Tan. jzók. — így a lóról: „a jobbik füléből, alól *ajosan* ki van véve“, tehát √ illetőleg ∧ formára. Vö. Ajosfűlű.

***Ajosfűlű** — Csikszék — lóról, „konyafűlűvel“ azonosnak

magyarázva, hibás. Az ájos \wedge vagy \vee szerű kivágás a nyilvessző alján — vastagabb végén — levő rovátka, a melybe az ij húrja beléfekszik. Gyakori tulajdonjegy disznónál, juhnál is.

Ájos — Székelyföld, Maros-Torda m. — kifeszíteni a ló száját, a liba csőrét. Ha a kifeszített szájba a peczek belejut, A alakot látunk.

Áll — Kálmánca — a ló álla.

Állaközi — Kálmánca — a ló állaköze = állkapocs köze.

Állás — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:324. — az istállóban két ló számára való rekesz. Innen a szólásban: három állás lova van = hat lova van. A régi útmenti vendéglők mellett fedett, tágas szín, a hol a fuvarosok lovastól, szekerstől éjszakáztak.

Állkapcza, állkapocs — Sajóvölgye, Gömör m., Utsz. I. 32., Szilágy m., Erdély.

Anyakancza — Kiskunfélegyháza — nőtény ló, mely már ellett.

Árkány — sok helyen — a hurkos pányvakötél, a melylyel a lovat kifogják.

Ármesszár — Moldvai csángó, Nyr. 30:179. — ármosszár = him ló. *Nyilván az equus *armen-tarius* = ménesbeli mén.

Ármosszár — l. Ármesszár.

Avas — Hódmezővásárhely, MNy. II:91. — az állat tavalyi szőre, az avasságról = régiségről véve. Szólás: A ló hányja az

avast = vedlik; de *a színről is, ha sötét s fehérrel mintegy össze-savarodott.

Báгатni — Veszprém m., Nyr. 17:575. — kanczát földzvetni a ménnel. *Tulajdonképpen *hágatni*, innen Hágómén = Csödör, l. azokat.

Baklós — Palócság, Nyr. 22:32. — baklaós = fejét folyton levágó, csökönyös ló. Szólás: *Baklóságot* kap = csökönyös lesz. (M.-Gyerővásárhely, Kalotaszeg, Nyr. 27:527.) Vö. Bakol.

Bakóczál — l. Bakol.

Bakol — Tiszadob, Nyr. 25:474. — *bakól*. Hanva, Sajóvölgye, Gömör m., Nyr. 20:286., Palócság, Nyr. 22:32., *bakól*, uo., bakol; Borsod m., Mtsz., *bakóczál*; Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240., a ló = bölintgat, fejét le- s föl-hányja, nyári melegben, de Hanván különösen ősszel, ha a legyek csípiik vagy nyáron a déllón, ivás után. Nyr. 24:60. A német bockenből származtatja. Vö. Baklós, bölkol, bóktat, bócsikél, habókol. *A német bocken = hóköl.

Baksa — Oklsz. — a régiségben, már 1211-ben = csikó. Család neve is.

Balkéz felől való — Sztripszky — ló, *nyerges.

Balog — Debreczen, 1691. évi jegyzőkönyve — szeplős, szürke, balogkörmű ló = befelé álló k.

Balogos — Székelység — befelé álló, p. o. balogos körmű ló, befelé hajlott körmű. Nyr. 14:334.

Barköröm — T. S., 1699. — lóról, XVII. század, Debreczen. „Mind a négy lábára barkörmű“. Homályos. Nyr. 32:154.

Befog — általános — lovat hámba fogni a kocsi elé. Vö. Befogdos, Betámogat.

Befogdos — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:46. — lovat befogni a kocsi elé.

Béhámoz — l. Hámoz.

***Béka** — Csokonya, Hortobágy, Kálmáncsa és általános — a ló „szárain“ az a varrszerű csepegedés, mely fekvéskor a patanyomástól ered és öröklődik. A Nagykunságban *kisbéka* a neve. Békának nevezik sok helyen még a pata talpának középső szarúállományyal borított részét is, a melynek helyes neve *nyír*. Béka a nyír értelmében használatos Baranya m., Nyr. 33:49; Nagykunság, uo.; Hortobágy, Király Hegy János XVII. századbeli lócsei Císiójában, Nyr. 29:257. „Az melly Lonak békája vagyon“. Vö. Kisbéka, Vadköröm, Kötőköröm, Kötőhely, Kődökköröm, Lótalp békája.

Béko — általános — kötél, gúzs, vagy vasbilincs, a melylyel egy lovat mind a két és két lovat egy-egy előlábánál fogva össze lehet kötni, hogy legelve messze ne mehessen. A kötélbéklyót rendszerint a csüdhez kötik. A régiségben *compes*, *compedes* 1468 — Oklsz. — *Compedibus ferreis vulgo Beko*. Vö. Nyüg, Békóvas.

Békóvas — 1548. Oklsz. — Beko was = ugyanaz, mint a békó.

Bergány — Pellérd, Baranya m., Mtsz. — tüzes ló. (Munkácsi B. szerint a Kaukázusban barkan, burzan = ló. Nyr. 31:33.)

Betámogat — Ibafa, Baranya m., Nyr. 20:46. — lovakat befog. Vö. Befog.

***Binyaménés** — Heves m. 1840, Mtsz. — hámoslovak ménese (megkülönböztetésül a *szilajménés*-től).

***Bitang ló** — Edvi Illés Pál — mely felügyelet, pásztor nélkül jár-kél. 1469: — Oklsz. — Equum vnum Bithang. 1569: — uo. — Bythang seu pecora errabunda. A legmagyarabb városok — Kecskemét — ily lovakról Bitangjegyzőkönyvet vezettek.

Bogár — Szeged, Mtsz. — tréfásan: ló. „Dejszen az én bogaraim kitesznek magokért.“

***Bogaras** — Szeged-Csöngöle — a Gastrus equi nyüvétől — a ló. Kun-Dorozsma.

***Bogáros idő** — Kálmáncsa — jár a ménésre = a Gastrus környékezi a lovat s ekkor nyugtalankodik.

***Bokaszár** — P.-Szt.-Miklós, Bihar m. — a ló bokabőréből készül a pásztorszerszény.

***Bókol** — Kálmáncsa — a ló mikor a fejét fel-le hajtogatja. Vö. Bakol.

Bokros — általános, l. Lehr MNy. I. 17. — az a ló, a mely

könnyen megijed, a szólas szerint megbokrosodik, tehátijedős, tüzes, szilaj. Arany: Nagyidai cigányok „Bokros, mint a jó ló”. Tompa: „De a ló nem bokros, hogy megugrott volna”. Czuczor: „Ménem bokros vére”. Baróti Szabó: „Nagyon bokros almásszürke lováról földre lehulltában”. Vö. Bokrosodni.

***Bokrosodni** — általánosan — lóról, makaeszkodni, megriadásból ellenkezni. Vö. Bokros.

Bótkat — Sárköz, Nyr. 32:461. — a ló: fejét a melegben le-föl hajtogatja. Nyr. 24:65. szerint *bókk* a német *buck*-ból. Vö. Bakol.

Bonta — Gvadányi, Nyr. 35:113. — tarka; rendesen disznóról (buntadisznó), de Gvadányinál „Barna bontacsikót adott alám”. ***Talán a Bunt.**

***Bőcsikél** — Hortobágy — a ló mikor veszteg áll és fejével nagyokat bólint. Vö. Habókol és Bakol.

***Bulyakoncza** — Debreczen — a meddő kancza, azaz nőtény ló, ha meddő.

Chýkuragathu — Oklsz., 1232. — csikórángató.

Csaffog — Lehr A. szerint MNy. I:13. — a ló fogával, ha jóllakott.

***Cság** — Békés, Orosi-pusztá — a ló csánkja.

Csakkant — Barkóság, Nyr. 32:521. — az olyan ló, a mely ***futás közben első lábát a hátsóval veri.**

***Csánk** — Csokonya, Hortobágy, Kálmánca, Lengyeltóti és általánosan — a ló hátsó lábának az a része, mely az ember lábtövének felel meg. Vö. Cság.

***Csánkgomb** — Lengyeltóti — a hátsó lábon a csánk sarokcsontjának szabad vége, a melyhez a horgasin kapcsolódik.

Csánkpók — Hutyra — lovakon a csánkizület, ritkábban a szárizom inát körülvevő hüvelygyuladással kapcsolatban kifejlődő csontkinövés, az izületet alkotó egy vagy több csont belső oldalán. Vö. Himpók, Inpók, Pók.

Csap — l. Kicsap.

***Csapásozni** — Alföld — elköött jószágot nyomozni, különösen a lóról.

Csapottfarú — Dunántúl, Mtsz. — laposfarú ló. Alsólendván, Zala m., Mtsz., *csapottfarú ló* az, a melynek farka hosszú lévén, két-rétűen fel van kötve. ***A** mely lónak fara meredeken le van csapva.

Csata — Székelyföld, Udvarhely m., Mtsz. — csapat: „Csata ménes”. Vö. a szarvasmarhategóriában: Csata.

***Cseberbe hágó** — 1700. Debreczen, jegyzőkönyv, T. S. Nyr. 32:158. — „mindkét lábával cseberbe hágó ló” az, a mely lábát magasra emeli, mintha cseberbe hágna. Emberre is mondják. H. O. Vö. Csöbörbe hágó. Pusztaszanda, spanyol ló, a faj tulajdonsága,

melyet az iskolalovások szépnak tartottak.

* **Csecsfog** — Tolnay, 1786. L. Csikófog.

* **Cséder** — L. Csödör.

Csena — Barkóság, Nyr. 32 : 521. — gyenge csikó.

Cserepecsik — Kiskunhalas, Nyr. 14 : 429.; *cserepcstp*, Balatonvid., Mtsz.; *csipcsalap*, Ormányság, Nyr. 7 : 525. — a lóherélésnél a herezacskók összeszorítására szolgáló csíptetőfák. Vö. Mtsz. és Magyar Halászat Könyve.

Csetkó — Murmelius, 1533 — csikó.

Csidu — Abaúj m., Nyr. 33 : 21.; Bodrogköz, Tsz. — kis csikó.

Csika — Vác, Mtsz. — kis csikó.

Csikaj — Perkáta, Fejér m., Nyr. 2 : 519. — csikó.

Csikerl — Baranya m., Szabolcs és Pécsbányatelep, Nyr. 28 : 414. — csikó. (Németes kicsinyítés a csikóból.)

Csikla, csiklya — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 5 : 330, 16 : 478. — a lóboka forgója.

* **Csikló** — Hajduhadház. L. Csüd, Csikla.

Csiklya — l. Csikla.

* **Csikó** — általánosan a ló, kb. 5 éves koráig, míg a csikó fogai megvannak. Csokonyán *4 éves koráig.

Csikócsa — Szlavónia, Nyr. 33 : 358. — Csikó.

Csikócska — Szürnyeg, Zemp-lén m. Nyr. 10 : 278. — kis csikó.

* **Csikófog** — Tolnay, 1786. — a melyet a csikó leghamarább, 4—5 éves korában elveszít. Edvi Illés Pál pontos meghatározása szerint a két középső kapafog, a melyet azonban 2½ éves korában vet ki s helyébe a lófog nő. Vö. Csecsfog, Lófog.

Csikóherélés — Kiskunfélegyháza, jzók. 1781—1801. — a fiatal hím ló heréinek kivágása.

Csikólép — Hajdu m., Nyr. 32 : 527. — népies gyógyszer, „jeles szíverősítő ijedtségnél a csikólép, az a nyákdugasz, a mely a világra jött kis csikó orrából az első tüszzentésakor szabadul“.

* **Csikónyírás** — Kiskunhalas — másod- és harmadfű csikóknál az üstök és a fark és sörény első nyírása; az üstököt és a sörényt többől vágják le, a farkat a *farkcsík*, a fark végső íze, hegyéig; a meghagyott szőrt négy garádicsra nyírták, hogy a gazda egy évig még be ne foghassa, a míg t. i. a szőr újból ki nem nő; nyírott farkú lovat befogni szégyenszámba ment.

* **Csikózás** — Tolnay, 1786. — a csikó ellése.

* **Csikózik** — Edvi Illés Pál, Sima, Somogy m., Nyr. 19 : 380. — a kancza, azaz ellik, fiat szül. Vö. Csikuz, Csitkózik.

Csiku — Északkeleti felföld, rutén, Nyr. 25 : 298. — csikó, nyilván a magyarból véve.

Csikuz — Őrség, Vas m., Mtsz. — fiat szül a kancza; a csikóz-ból. Vö. Csikóz.

Csillag — Lengyeltóti *, Palócz-ság, Nyr. 23:384. — lójegy: a ló homlokán kis fehér folt. Vö. Csillagos.

Csillagos — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:189., Rozsnyó, Gömör m., Nyr. 32:452. — az a ló, a melynek homlokán kis fehér folt van. Vö. Csillag.

***Csimbók** — Kiskunhalas — a mivé a lószórt kötik; régente az is, a melybe a pásztor saját haját kötötte.

Csiná — Palóczság, Nógrád m., Nyr. 24:48., 6:134. — csikó.

Csinuská — Nógrád m., Nyr. 7:134. — csikó, becézés.

Csipcsalap — I. Cserépcsik.

Csipő — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. — a ló csipője.

Csira — I. Czéra.

Csitkó — Csik m., Nyr. 22:334., Csikmadaras, Nyr. 19:527., Csikszentmihály, Nyr. 30:493., Gyergyószentmiklós, K. L., Gyergyó, Nyr. 30:260., Háromszék m., Nyr. 4:561., 7:283., Maros-Torda m., Nyr. 10:48., Rava, Udvarhely m., J. M. — ifjú ló kb. 4—5 éves koráig. Vö. Csikó, Szitku, Csitkuó, Fiatal Csitkó.

Csitkódzik — I. *Csitkózik*.

Csitkós kabala — Gyergyószentmiklós, K. L. — fiasnőstényló; a kifejezés analogonja: borjas tehén.

Csitkózik — Székelyf., általánosan; *csitkódzik*. Moldvai csángó, Nyr. 30:174., Székelyf., Mtsz. — fiat szül a nőstény ló. Vö. Csikózik.

Csitkuó — Hétfalusi csángó, Nyr. 37:11. — csikó.

***Csókaláb** — sok helyen — „csókalábat vet a pányva“, ha nines forgója s a jószág körüljárással összesodorja.

Csókaszem — általánosan, 1711. Debreczen — a jószágánál és háziállatoknál a csóka szeméhez hasonló kékesillagos szem. A kék szín a szem-irisen van. L. Kék ló.

***Csomóra állni** — Csokonya — a lóról, mikor a legelőn veszteg összeáll.

Csontorag — Háromszék m., Nyr. 22:296. — béna; innen: csontorag ló = béna ló.

Csőbörbe hágó ló — Győr m., Nyr. 3:427. — az, a mely hátulsó lábát minden lépésnél fölkapja. Vö. Cseberbe hágó ló.

Csőd — I. Csüd.

Csőder — I. Csödör.

Csődője a lónak — Lexicon Budense p. 116. — astragallus, talus equi, knöchel, knorren des pferdes. M. elem az oláhban. Alexics, Nyr. 17:321.

***Csődör** — általánosan — himlő. A régiségben 1521 — Oklsz. —: Equum vnum vlgo Czewder, 1541: Cheder, 1548: czoeder, 1594: cheödeör, és equus emissarius. (Simonyi a német zelter-ből származtatja. Nyr. 12:435.) — Somogy-

ban, Mtsz. — a ló himvesszeje. Vö. Armesszár, Códör, Csődör, Csődörparipa, Mén. L. Czódör.

***Csődör**csikó — Kiskunfélegyháza, Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII. 188. — fiatal hím ló. A régiségben Kiskunfélegyházi jegyzőkönyv 1781—1801: csődör, csikó. Vö. Méncsikó.

Csődör Ló — Kiskunfélegyházi jzók. 1781—1801. — hím ló.

***Csődör**ménés — Debreczen — válogatott apalovakból alkotott tenyésztóménés.

Csődörparipa — Kónyi, Nyr. 22 : 545. — „A csődörparipák kényeken heverték.” Herélt hímló.

Csög — Székelyföld, Mtsz. — „a ló lábsontja”, melyet korcsolyának használnak.

Csögös — Csik m., Nyr. 10 : 330. — a rossz lóról mondják, ha lába el van bogosodva.

***Csök** — Orosipusza, Nagyszalonta — a ló himvesszeje. Vö. Szarvasmarha kategóriában: Csék.

Csökkentyű — Kórógy, Szlavónia, Baranya m., Nyr. 3 : 565. — csikó.

***Csukló** — Csokonya, Kálmanácsa, Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. és általános — a német Gelenk.

Csunya — Tolna m., Mtsz. — vad, megvadult; lóról, bikáról, emberről mondják.

Csura — Csurgó, Somogy m., Nyr. 21 : 143. — csikó. 1587-ben

már személynév: Csurra Mihók, Oklsz.

Csurka — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — ló testrésze. Oláh családnév: Csurku.

Csüd — Hortobágy, Hegyalja, Miskolcz, Nyr. 17 : 420. — a ló és marha patája feletti csukló, de általában a metacarpus illetve metatarsus. A régiségben Debreczen 1708, Nyr. 22 : 518. Vö. Csög, Csüg, Csük, Csür.

Csüd — O. Sz. — már 1240 körül mint személynév, mint láb-rész világosan: „1708 Zelizi János érsemjéni predicator talált Erdős Jánosnál egy barna pej herélt lovat, első jobb lába *csüdben* merő”.

***Csüg** — Nádudvar, Kiskunhalas, Nyr. 14 : 430., Székelyföld, Mtsz. — a ló és marha lábán a pata fölötti csukló. 1666 Debreczen: hátulsó lába az *csügben* fejér = kese. Vö. Csüd.

***Csüg** — 1666, Debreczen, Zl. — „hátulsó lába az *csügben* fejér” — tehát *kese*.

Csük — Debreczen, 1667, Nyr. 22 : 518. — „Az első, felül felül való lába *csükben* fejér”, a ló csüdje. L. o. különben Balláb.

Csülök — Szólás: Csülökre állani, csülökre magyar, csülökre legények. Nyr. 25 : 497. Különben a csősz ösztörű hágcsói.

***Csüngszőr** — Nádudvar — a ló csüdjének lelógó szőrözete. L. Kapcza.

Csűr — Palóczság, Nyr. 21 : 46.
— „Hisz a mi lovunknak csüriig se ér, pornak is kicsi oda“ — a ló csüdje.

Csütben fejér — T. S. — ló. XVII. század, Debreczen. Mai értelemben *keselábú*.

Czáfol — Csallóköz, Nyr. 1 : 232. — hátrál a ló.

Czéra — Székelyf., Mtsz. — *czira*, uo. veszedelmes kelés a ló fejében. „Hogy a czéra verjen ki“, mondják a lónak v. kecskének Vö. Csira.

***Cziframénes** — Debreczen — válogatott kanczákból alkotott tenyésztő ménes. (T. M. I. is említi a Hortobágyról. MNy. VIII : 91.)

Czigánybékó — sok helyen — lakat nélkül. L. Gönczi békó.

***Czigányosan hajtani** — Edvi Illés Pál — a lovat, vagyis, a ló vezetése, mászkálása.

Czikó — Sz. F. B. — csikó.

Czira — l. Czéra.

Czoczó — Csik m., Nyr. 6 : 524.; Gyergyó, Nyr. 34 : 83.; Nagyknyság, Nyr. 19 : 576. — gyermeknyelven a ló.

***Czomb** — Kálmánca, Orosi pusztá, általánosan is — a ló czombja, vagyis a femur.

Czödör — Balatonmell., Mtsz.; Fehér m. Nyr. 9 : 284. — csödör.

Czubukkol — Szatmár vid., Nyr. 34 : 483. — a ló, ha a sárban lépked; hangutánzó a czupogásról.

Czuczó — Csikmadaras, Nyr. 19 : 527. — gyermeknyelven a ló.

Czuczúl — Ormányság, Baranya m., Nyr. 7 : 525. — a lovat nyelvcsettentéssel (tsz, tsz) nógatni.

Czügat — Udvarhely m., Mtsz. — lovat indulásra nógatni. Vö. Czulálgat.

Czulálgat — Szilágy m., Mtsz. — lovat indulásra nógatni. Vö. Czügat.

Czurukkol — általánosan — hátrál a ló. A német zurückból. (Nyr. 24 : 105.). Vö. Czurukkoltat.

Czurukkoltat — általánosan — lovat hátráltat; a német zurückból. Vö. Czurukkol.

Czüvekelni — Csallóköz, Nyr. 15 : 473. — a lovat czövekhez kötni, hogy el ne menjen.

***Dajka-far** — Udvarhely m., Mtsz. — hirtelen hajló, lejtős, nem gömbölyű fara a lónak.

***Dalm** — Schl. sz. j. — *simarius, drommodarius*. (A latin szó ismeretlen; a magyarra nézve némi felvilágosítást ad a következő idézet : 1335: Duo equi indomiti item duo emissarii, unus palefridus quinque equi vulgariter *dalm* dicti et sex equi curriferi. Anj. O. III. 179. Szamota.) Oklsz. szerint equus sagmarius.

Délczeg — l. Délczeg.

Délczeg — M. A. — 1621 : *déczeg*, uo., a ménes, a délczegetartásról. Oklsz., 1597 : *deczeg*. Alexics szerint, Nyr. 17 : 321., az oláhba a magyarból került.

Digdáncs — Pápa, Veszprém m., Nyr. 16:527. — *dikhancz*; Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 5:271., *dikhencz*; Rimaszombat, Nyr. 28:91., Tokaj, Nyr. 23:336., rossz ló, gebe.

Dikhancz — l. Digdáncs.

Dikhencz — l. Digdáncs.

***Dobogó** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas. Vö. Szívverő.

Egér — Tokaj, Nyr. 23:336. — lóbetegség, mely a szomjúságtól ered. Gyógyítása: orrát befogva kergetik. Szólás: „egere van“.

Egész ló — T. S., Nyr. 32:159. — mely nincs herélve. 1729. Kecs-kemét, jzók., tehát csődör vagy ménló.

Eingatni — Göcsej (Tud. Gyűjt. 1838.), Nyr. 35:42. — megkergetni a lovat.

Éles vasalás — Tokaj, Nyr. 23:336. — a patkolásnak az a módja, a mikor hegyes szöget használnak, hogy a ló el ne essen a jégen.

***Elkötni** — általánosan — a lovat ellopni, azaz a jászoltól eloldani és elragadozni.

Ellik — Győr m., Nyr. 14:527. — a ló, szül.

Előjáró — Drávavidék és Baranya, Nyr. 7:477. — a koci elé fogott ló. *A négyes fogatnál az első pár.

Elragadozni — 1608. Oklsz. „Jó lovaimat elragadozták“, itt

a. m. ellopták. Egyértelmű az elkötéssel.

Elrűg — általánosan — az anyaló elrűgja a csikót, ha a tej fogytán van. Szólás: Székelyföld: Erugott a kanczám; Kiskunhalas: a csikót érükta az anyja.

Elszágódozik — Mezőtúr, Nyr. 10:569. — a csikó: kiválik a többi közül és össze-vissza nyargalász.

***Elszakajtani** — Kiskunhalas — a gulyából, ménesből jószágot kiszakítani, azaz rabolni. Lovasbetyárok módja, kik vágatva viték el a prédát. Nomád vonás.

Elválasztani — Somogy m., Nyr. 3:275. — a csikót az anyjától: elszoktatni az anyatejtől. Szólás: „csikót, borgyut tőttibe kő eválasztanyi, nem fottán vagy ujján“.

Elvetélt csikó — Perkáta, Fejér m., Nyr. 2:519. — döglött anyából kimetszett, de élő csikó. *A meghatározás téves, mert az elvetelés értelme az embryonak az anyaméhéből idő előtt való eltávoztása. Vö. Elvetélt borjú (szarvasmarha-kategóriában).

Eme-ló — S. I., Kreszn — nőtény ló. Az eme (= emse) szó rendesen a disznónál jelenti a nőténységet; onnan vétetett át a lóra is.

***Emissarius** — a régiségben — a mén, csődör.

Ephippiarius — Finály — nyerges; *Ephippiatus*, Finály, ephippiumot használó, eques. *Ephip-*

pium -ii, Finály, többnyire többes számban, *puha lótakaró, nyereg*.

***Equa equatialis** — a régiségben — ménesbeli anyakancza.

***Equa subdita** — a régiségben — a mén alá adott kancza: „Emissarii cum subditis equabus“.

***Equatium** — a régiségben, H. I. — ménes.

***Equi equatiales** — a régiségben — ménesből való = tenyésztett lovak.

***Equus indomitus** — XI. század — ló, mely még nem volt befogva.

***Equus spado** — XIII. század — herélt ló, paripa.

***Equus sylvestris** — XI. század — a szilaj ló, mely a szabadban ki is telett.

Erkölcös — Szatmár m., Nyr. 11 : 284. — csökönyös, makranczos ló. Szürnyegen, Zemplén m., Mtsz., szólás: „erkölcös ló ez; nem indít a szentnek se, ha eccer belébujik az ördög“.

***Érző in** — Tolnay, 1786. — ideg értelemben.

Falka — általánosan — a juhnyájra, helyenként a disznóra mondják, de Petőfi a ménes egy részére is mondja:

Csak jön, csak jön, halk lépést tart
Egyszer a méneshez ugrat
Kiszakít egy jó nagy falkát
Kiskunság, most Isten hozzád.

Kisebb számú csoport.

***Far** — általánosan — az anatómiában általánosan „a medence

hátulsó felszínén kétoldalt kiemelkedő duzzanat“ (Mihalkóvics). Lónál erre sütik tüzes vassal a bélyeget tulajdonjegyül s innen ered a szólás: jobb farán, bal farán bélyeg.

***Farib** — Schl. sz. j., Bszzs. — paripa, dextarius.

***Fark** — általánosan — a gerinces állatok törzsének az „alfelnyíláson“ túl eső része, melybe a gerincoszlop folytatódik s izmok mozgatják (Entz). Elnevezések: Lengyeltóti: töve, szára, lombja, ugyanígy Kálmáncsán és a Hortobágyon; Csokonyán a lomb neve: farkalambja. (Szarvasmarhánál ugyanígy).

***Fark** — Pusztaszanda. Van: Töve, Farcikja, Bojtja.

***Farkalambja** — Csokonya — a fark lombja. Vö. Lomb.

***Farkasfog** — Szeged, Csöngöle és általánosan — vagy ebfog a lónál, kutyánál, sertésnél stb. az agyar és alsó zápfog között egyesével álló fog, a mely csak egyszer jelenik meg s nem váltatik. A lónál a ferdén álló és a szomszédos lágy részeket súroló zápfogakat farkasfogaknak mondják, a foghús által takart vagy igen megnőtt agyart kihúzzák, mert ártalmasnak tartják (Cselkő). Vö. Kiütni a farkasfogat.

***Farkasügetés** — általánosan — a ló járása, mely a kutya oldalgó ügetéséhez hasonlít (Hundstrab).

***Farkcsik** — Kiskunhalas, Nádudvar — a ló farkának végső íze, tehát nem a szőr. Vö. Farokcízmer.

***Farokczímer** — Lengyeltóti — a ló farkának végső íze; tehát nem a szőr. Vö. Farkcsik.

***Fartol** — Abauj m., Palócság, Nyr. 20:34. — a ló, ha farával jobbra vagy balra tér = farol. Átvette a németiség és a tótság *Farlo* alakban.

Fedeztetni — Borsod m., Nyr. 9:333. és általában — „fedeztetni a kanczát a ménnel“ = közősültetni. Vö. Hágatni, Födöztetni.

Félcsiipejű kancza — Debreczen, 1670., T. S., Nyr. 32:158. — „fekete, negyedfü félcsiipejű kancza,“ = talán magas csipőjű.

***Félfül** — általánosan — az egyik fül, éppen úgy, mint fél szem stb.

Felhámoz — l. Hámoz.

***Féloldallog** — Pusztaszentmiklós, Bihar — a ló a féloldal két lábát egyszerre rakva = Passgänger.

***Félszem** — általánosan — p. o. „sötétpej, félszemére vak“.

***Félszilaj ménes** — l. Félszilaj gulya. (A szarvasmarha kategóriában.)

Feltódani — Székelyf., Nyr. 25:46. — ha két ember lovat cserél, az olcsóbbikat pénzzel kell feltoldani, hogy értéke a drágábbikéhoz érjen fel.

***Felülő-fél** — 1670, Debreczen — a ló baloldala, a mely felől a lovas a nyeregbe száll. Z. L. T. S., Nyr. 32:158., csókaszemű ló, *felülő* felől szárlábú.

***Felvág** — Pusztaszanda, Nádudvar és széltibe — a ló mikor vágat, két lábbal felváltva egyszerre haladva.

***Feszítőzabla** — Szeged-Csöngöle — egy darabból való vas-szerkezet, a melylyel a ló száját szétfeszítik, a mikor a farkasfogát kiütik.

***Ff** — Tseh M. 1740. — fű, a ló korának meghatározásáról, így: harmadfű, negyedfű, egészen hetedfű a fűre, azaz legelőremenéstől. Vö. Fű.

***Fiatál csitkó** — Firtos-Vár-alja, Udvarhely m., J. J. — fiatal csikó, a ló 2—3 éves korában.

Finczol — Székelyf., Nyr. 25:46. — ficzkandozik a délczeg ló. Mtsz. szerint *finéal*. Vö. Ginczáz.

***Fog** — általánosan — az állat csontszerű elmeszesedett rágó szerve. A lónál Edvi Illés Pál szerint van: alul, felül hat *kapa-fog*, ezek között két középső a *csikófog*; ezeket 2½ éves korban kiveti s jó a *lófog* helyette; ekkor a ló *harmadfüves*. 3½ éves korban kiveti a *lófogak* szomszédságában levőket, ekkor *negyedfüves*. 5 éves korában kiváltja a két szélsőt, ekkor *ötödfüves*. Vö. Fürtfog és Kiütni.

***Fogókötél** — Túrkeve, Ecsegpuszta — több méteres hüvelyk-vastagságú kötél, hurokkal; lovak vetve fogdosására való. L. Pányva (azonos a Lassóval). A hurkot vaskarikával alakítják.

***Folyó epéjű** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas.

Forgó — Szürnyeg, Nyr. 10 : 278. — a ló testrésze.

Födöz — Dunántúl, Mtsz. — hág a csődör, azaz közösül. Vö. Hág.

Födöztet — Szihalom, Borsod m., Mtsz. — csődörrel hágatni a kanczát, azaz közösültetni. Vö. Fedeztetni.

Fölad — 1595., Oklsz. — az eladás értelmében: „Barta Jakabnak az ménes lovat adtam fel két magyar pénzen“.

***Fölkapni** — Kiskunhalas — a fejit; az ijedező ló, ökör teszi.

Fölköltöztetni — Bibarczfalva, Udvarhely m., Nyr. 35 : 341. — a lovat = felhámozni.

***Fölvágni** — Kiskunhalas — a farkat, a megijedt ló felfelé fordítja a farkát s így rohan.

Furkós — 1709 Debreczen, Nyr. 22 : 519. (Széll F.) — „fekete herélt ló, az orra fel vagy on hasítva, a füle is, a lábai furkósok“, itt a furkós a m. göresös.

***Fúrtfog** — 1741 Debreczen — így: „Hadadról deres, fúrt fogú kancza ló“. Z. L. Úgy látszik mesterséges jegy. Vén lovak fogának oly vésése, hogy mint fiatalabbaknak látszóknak, jobb áron keljenek el. Kupa Á.

Fútoshatnék — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülne a kancza. (A fútosás rendszerint a szarvasmarha közösülését jelenti.)

Futrás — Marosvásárhely, Nyr. 17 : 566., Gömör m. uo. — az a szalma, v. szénatekeres, a melyet a hosszú útra kelt huszárok, lovaik számára a nyeregkápához kötnek. Vö. Mtsz. Alkalmasint a német Futter.

Fű — kor értelmében l. Fí.

***Függő nyakú** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas. Vö. Szomorú.

Fül — általánosan — az állat hallószerve és különösen annak külső hangfelfogó kagylója. Vö. Ájosfülü, Kimetszés, Kónya. Tseh Márton szerint 1740 a hegyesfülü ló alkalmas a ménesbe.

***Füvelni** — XVII. sz. — lovat pányvánál, árkánynál vagy vezetőknél fogva legeltetni.

Gabancs — l. Gabbancs.

Gabbancs — Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18 : 94. Petőfinél *gabancs* = rossz ló, gebe.

Gacsos — 1700 Debreczen jegyzők., T. S., Nyr. 32 : 158. — „jobb lába gacsos“ hibás, csomós lábról.

Gama — Békés m., Mtsz. — pókoslábú, nehézzárású ló. Vö. Gama-lú.

Gama-lú — Érmellék, Nyr. 29 : 334. — vén gebe. Vö. Gama, Gamancs.

Gamancs — Paks, Tolna m. Mtsz. — gebe. Vö. Gama.

Gáncs — Tseh Márton, 1740. — „magával hozott (veleszületett)

gáncs nélkül való ló“ itt a gáncs = testi hiba.

***Gángoló** — Kiskunhalas — a kényes nevelésű ló, melynek minden könnyen megárt. (Nyr. 14:572. tévesen rossz, sovány lónak definiálja.)

Garas — Oklsz. — a lóval kapcsolatban az adó egy neme: 1584: Mykoron menesth haytanak, myndenektül ég ég Garasth fizethnek. Ha melette wezetykőn wyzy es el adny, vgan vg Garassal tartozik tüle. 1597: Mykor deczegeth haythnak, myndenykthewl egy egy garast.

Gavallár — Bukovina. Nyr. 6: 472. — *gavallária*. Uo. Ménes.

Gebe — általánosan; *gébe*, Hét-falu, Brassó m., Nyr. 21:478; *gheibē*, erdélyi Érezhegység mócz, Nyr. 34:252. — rossz, sovány ló. Vö. Gabbancs, Gama, Gamancs, Gebencs, Gerhes, Gernye, Giberics, Gircsás, Girhes, Göcsöre.

Gébe — l. Gebe.

Gebencs — Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286. — rossz ló, gebe.

Gerhes — l. Girhes.

Gernye — Háromszék m., Nyr. 17:381. — gerincz. Gernye ló = sovány ló, gebe, mert gerincze kilátszik.

Giberics — Kiskunfélegyháza, Nyr. 5:35. — rossz ló, gebe.

Ginczáz — Csepreg, Nyr. 2: 372. — a ló: jókedvűen ficzkándozik.

Gircsás — Czepléd, Nyr. 22: 375. — kehes ló.

Girhes — Czepléd, Nyr. 22: 375.; Nagykurság, Nyr. 16:285.; Palóczság. Nyr. 21:46; *gerhes*, Apa-Nagyfalu, Szolnok-Doboka m., Nyr. 12:429. — rossz, sovány ló, gebe, görhes.

Göcsöre — Nytsz. I. 1111. — gebe.

Gönczibékó — sok helyen — vasból, lakatrajáró, a ló első lábára való, hogy bitangba ne menjen.

***Görbe kabla** — T. S., 1597, Kecskemét — hibás kanczaló.

***Görösló** — *Equus macie confectus*. S. I., Kr. I. 195.

Görhes — Mohács, Nyr. 17: 112. — rosszul táplált, sovány ló, gebe. Vö. Girhes.

Graszt — Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — ló: „ez a vín graszt nem akar húzni“.

***Gunárnnyakú** — Lengyeltóti — a ló, a mikor a nyaka ívesen hajlott.

***Gyeplős** — Debreczen, de általánosan is, H. O., MNy. VI. 54. — négyes fogatban az első sor baloldali lova. 1577-ben a Kolozsvári Glosszák *gyeplős*nek írja és antecessariusnak magyarázza. (Nyr. 36:179.) Kemény Zsigmond: Rajongók IV. 140. (Nyr. 22:275.) „Egyik a horkanó gyeplőst . . . tartá“.

Gyermekded ló — 1630—48 Oklsz. — ifjú ló, csikó „hét

vagy nyoleczad fű“ (tehát a míg csikófogait nem vesztí. Vö. Gyermekló.

Gyermekló — Martonos, Komárom m., Nyr. 30:338. és a régiségben — fiatal lócsikó. 1544: Az gyermek louakat. 1556: Neg zab-laczka gyermeklora walo, Oklsz. Pázmány Predik. Kreszn: Egy botlásért inát el nem vágják a gyermeklónak. L. Takáts, Nyr. 32:156. Kecskemét. Vö. Gyermekded ló.

Gyilok — kézdiszéki szó, Tsz. — a ló torkában nőni szokott esomó. Nyr. 24:249., a német *dolch*ból származtatja. A régiségben: gyolkos, meg is őrizte a német *dolch* alakot.

***Gyorsan futó ló** — Murm., 1533. — veredus.

***Gyorsan levél viselő** — Murm. 1533. — veredarius. L. Hírviselő. Nysz.

Gyöktet — Rava, Udvarhely m., J. M. — a ló, mikor nehézkesen halad.

Habaró — Olasztelek, Erdővidék, Nyr. 15:575. — a ló alsó ajka.

Habókál — l. Habókol.

***Habókol** — Hortobágy, Nádudvar, Nagyszalonta, Nyr. 21:282., Nagyunság, Nyr. 2:325., 21:90., *habókál*, Nagyunság, Nyr. 16:285., 21:90. *hájbókól*, Zilah, Nyr. 28:280. — a ló, mikor veszteg áll és a fejével nagyokat bólint. Vö. Bakol, Harangozik.

***Hág** — általánosan — közösül a mén v. csödör; innen hágómén. Vö. Hágat, Meghág.

***Hágatni** — Edvi Illés Pál, általánosan, Palócszág, Nyr. 22:35., Székelyf., Tsz. — a kanczát a csödörrel, fiasítás végett.

***Hágómén** — általánosan — a him ló a hágásról.

Hagymán — ? — „Az nyeregesek egy hátaş lónak nyereg alá való posztó nélkül való *hagymánt* 16 pénzen adgyanak“. (Tört. Tár. XVIII:227.), Nyr. 21:38. L. Nytsz.

Hajbókol — l. Habókol.

Hajtós — Pannonhalma, Nyr. 12:187. — az a lusta ló és ökor, a melyet hajtani kell.

***Hamarja** — 1731., Debreczen — lóról, így: „felülő, felől, hátul a *hamarjáról* darulábforma... el-sütött bélyegű, konyafülű, seregélyszőrű...“. Z. L. A Nytsz. szerint *nyúl hamarja* = a nyúl lábának csuklójában egy kis csont vagy inas hús. Közli Cserényi, 1592. évi adatát: „Hogy nagy vala lova Masistiusnak, a hamar-ját lóni találák annak; a ló a seb miatt eltántorodék.

Hámol — l. Hámoz.

Hámosló — Sz. F. B. — hel-ciarius equus, hámba fogott, felszerszámozott ló. L. Igás ló.

Hámoz — általánosan; *hámol*, Szabófalva, moldvai csángó, Nyr. 30:175., *béhámoz*, Udvarhely m., Mtsz.; *felhámoz*, Csallóköz, Mtsz. — hámba fogni a lovat, felszerszámozni.

Hamut — Oklsz. — Helcium.
 *Húzóhám, szügyhám. 1490: *Hamuth* in quo equi trahunt. 1554: Corollarium *hamuth* vocatum in quo equi solent currum trahere. 1564: Pectoralia equorum helicia *hamut* vocata. 1566: Lo nyakba walo *hamoth*. 1597: Harom nemeth lohoz való *hamuth* szakadozot zabloianal eoszueo. (*Kumét*, Mtsz.) Tagányi: Századok 1893: 323.

Happoltat — Makó, Nyr. 9: 377. — lovat, marhát hátrafelé lépdeltet, hátráltat.

Hara — Tiszadob, Nyr. 25:474., Nagyszalonta, Mtsz., Érmellék, Mtsz. — leginkább lósörényből készített durva, lótakaró vászonpokróc. Vö. Lúhara.

***Harangos** — Kiskunhalas — az a ló, a melyre a harangot kötik s a mely szerint a ménes igazodik. Egy a szarvasmarhák kolomposával. L. Kabola Vezér, Vezér, Vezérkanca.

***Harangozik** — Pusztaszanda — a ló, ha veszteg állva fejével nagyokat bólint. Vö. Habókol.

***Harmadfű** — Bszsz., Sz. F. B. — triennis (lóról), azaz harmadszor hajtják legelőre, fűre, tehát harmadik évében van. Vö. Harmadfűves.

***Harmadfűves** — Edvi Illés Pál, *harmadfűves csikó*, Szürnyeg, Nyr. 10:278. — a ló életének harmadik évében, a mikor a csikófog helyébe a lófog nő ki.

***Háromfű kanca** — T. S. — hároméves, mert háromszor érte

meg az új fűvet. L. Háromfűmarha a szarvasmarha-categóriában.

Hasas — l. Poczos.

***Hát** — általánosan — az állat törzsének a mellel ellentett felső része; erre teszik a nyeret.

***Hátas** — Kecskemét — kanca, hátasló = nyereg alatt járó. Bitang, Jk.

Hátasló — általánosan — hátasló, Sz. F. B., *hatastuv*, északeleti felföld rutén, Nyr. 25:298. 1544: hatas lo, Oklsz., nyerges v. lovaglásra szolgáló ló.

Hátralépő ló — Murm., 1533. — hatra lépő, mászó, Sz. F. B. *Equus cespitator*.

Hegyesfűlű üstökös ló — 1668., Debreczen, jegyzők. Nyr. 22:519., 521.

***Herélt** — Csokonya, Szürnyeg, Nyr. 10:278., Fáb. 504., *herélyt*, Tolnay 1786., *herélt ló*, Ver. 16., Hortobágy, MNY. VIII: 189., *herélt lú*, uo., *hereth lo*, Schl., sz. j., Bszsz., PPB., Sz. F. B. — heréltől megfosztott hím ló. Vö. Paripa.

Herélt ló — l. Herélt.

Herélt lú — l. Herélt.

***Herélyt** — Tolnay, 1786. — herélt, paripa, azaz heréltől megfosztott hím ló.

Hergely — Moldvai csángó, Nyr. 10:203., 23:6. — ménes. Törökben: hargele, hergele; oláhban: hergelic. Vö. Hergia.

Hérgiá — Szlavónia, Nyr. 23: 359. — ménes; a horvátban: ergela. Vö. Hergely.

***Hertelen álló ló** — Tseh Márton, 1740. — valószínűleg csökönyöset jelent, mert Tseh szerint az ilyen ló nem alkalmas a ménesbe.

Héveder — az oláh nyelvben a Lexicon Budense szerint, Nyr. 17: 371. — döglovat, rideglovat jelent. Tulajdonképeni értelme öv, átalvető.

Hever — XVII. század, Király Hegyi János, Cisio, Nyr. 29: 258. — „Az mely Lonak heverje vagon”, tehát lóbetegség. A Székelyföldön, Mtsz., kólíka vagy farzsába miatt nem tudván a lábán állani, heverész a ló.

Heverő ló — Lehr A., MNy. I: 61. — az, a melyik nincs használatban. Vö. Heverő ökör.

***Hibás ló** — Tseh Márton, 1740. — a ménesbe nem alkalmas: 1. Szalonnyanyakú; 2. Hertelen álló; 3. Késtető; 4. Szívverő v. dobogó; 5. Taknyos; 6. Függőnyakú v. szomorú; 7. Kőmönös; 8. Folyó epéjű; 9. Holttetemes; 10. Tellyes körmű; 11. Ha valami növést magával a világra hozott.

***Hibátlan ló** — Tseh Márton, 1740. — a ménesbe alkalmas ló jegyei: 1. tiszta száj; 2. szép nagy szem; 3. szép karesú (száraz) fej; 4. hegyes fül; 5. sima lábszár, végre magával hozott (veleszületett) gáncs nélkül való.

Him — 1. Him ló.

Hím ló — Sz. F. B., Kreszn., 1548., Oklsz.: *hymlo* — a ló himje, azaz csődör vagy mén.

Himpók — Sima, Somogy m., Nyr. 19: 381., Balatonmell., Tsz. — a ló lábának csánkja alatt támadt megcsomósodás, mely sántaságra vezet. Pontos meghatározását, l. Csánkpók. Vö. Inpók.

Himpókos — Sima, Somogy m., Nyr. 19: 381. — az a ló, a melynek himpókja van.

***Hím vessző** — Orosi-pusztá és általában — az állat s így a ló penise.

Hinnyog — Nagybánya, Nyr. 21: 283., Tiszadob, Nyr. 25: 474., Székelyföld, Mtsz. — vihog, nyihog a mén és a kancza párosodáskor vagy egymással játszva.

***Hintázó** — Pusztá-Szanda — a ló egy oldalon két lábával lép. (A német Zelter, Passgänger.)

Hógat — Kiskunhalas, Mtsz., Csallóköz, Székelyföld, Háromszék m., Mtsz.; Csík m., Nyr. 10: 330. — *haogat*; Palóczság: *hóggat*; Kecskemét, Mtsz.: *hó!* kiáltással megállásra szólít lovat, ökröt.

***Hóka** — Lengyeltóti, Hortobágy, MNy. VIII: 189. — a ló homlokán az orrig lenyúló fehér csik; lójegy, hibás magyarázat. A hóka nagyobb a csillagnál. kisebb a lámpásnál és a piszránál.

***Holt tetem** — Tseh Márton, 1740. — L. Kaptatetem. A holttetemes ló ménesbe nem alkalmas.

***Homlok** — Kálmánca, általános — a fej szemközötti tája.

***Horgasin** — Hortobágy, Lengyeltóti, Orosi-pusztá, Székelyföld, Tsz. — a hátulsó lábon a sarokcsontozathoz kapcsolódó erős in. Vö. H. O. MNy. II:247.

***Horkan** — általánosan — a ló, ha megijed és hangot ad.

Horpasz — Balatonmell., Tsz., Sárköz, Nyr. 31:462., Tokaj, Nyr. 23:384., általánosan — az állatnak ágyék alatti, kétoldali behorpadása; ha az állat jóllakik, megteelik.

Hőjköl — l. Hőköl.

Hőköl — általánosan; *hőjköl*: Angyalos, Bessenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:528.; *hőköl*: Esztergom m.; *hükköl*: Balatonmell., Mtsz. — hátráltatni lovat (v. marhát) szekérrel. Vö. Hőköltet.

Hőköltet — Debreczen, Nyr. 7:329; *hükköltet*, Balatonmell.; *hükkötet*, Szepezd, Zala m., Mtsz. — lóval szekeret hátráltatni.

Huosi — Sárköz, Nyr. 32:462., Baja, Nyr. 33:530. — csikó.

Húzalom — Ormányság, Nyr. 11:477. — húzás: „Majd ha húzalomba gyűnnek a lovak“.

Hükköl — l. Hőköl.

Hükköltet — l. hőköltet.

Hüvelyk — általánosan — a lovak testmértéke, körülbelül 2·5 cm, 4 hüvelyk = egy marok.

Igás ló — általánosan — munkát végző, nem kényelemre való ló. L. Hámos ló.

***Igetés** — Székelyf., Tsz. 173. — ügetés.

Imádkozni — Lóval imádkozni = hiábavalóság.

Impok — l. Inpók.

***In** — 1737., Debreczen — „inán pedig . . . bélyeg. Z. L.

***Inpók** — Tseh M., 1740. — a német Spat. XVII. sz. Király Hegyi János: Cisio. Nyr. 29:258.: „mikor az Lólábán impok indul“. Az inpók magyarázatát l. Csánkpók alatt. Vö. Himpók.

***Inpókosodás** — Edvi Illés Pál — a lovaknál a lábromlásnak egy fajtája. Magyarázatát l. Csánkpók alatt.

Iromba-járású — Háromszék m., Mtsz. — a ló: iramodó. Az iramodásról.

***Iromba menő** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a ló, ha lábait gyorsan szedve halad. (Vö. Irombajárású.)

***Iromlani** — Székelyföld, Tsz. — szapora lépésekkel menni p. o. lónak, iramlani.

Itató fék — 1548. Oklsz. — fék, a melynél fogva itatóra vitték a lovat.

Iz-víz — XVII. sz. Király Hegyi János Cisio Nyr. 29:258. „Az mely Lonak tsépőjén avagy térdén, avagy bokáján seb esik, avagy iz-víz járna ki belőle. Az iz-vízet megállíttya szépen“.

***Jártatni** — Tolnay, 1786. — a kanczát és a csikót egészségi és erősödési szempontból.

***Játszik** — Pusztá-Szanda — a ló; pajkoskodik.

Jeszke — Székelység, MNy. I : 17. — ijedős ló.

Jobbkéz felől való — Sztripszky — *rudas.

Jó futó ló — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36 : 317. — veredus, equus laboriosus.

***Jólépő** — Kiskunfélegyháza — a ló mozgásáról = helyesen lépő.

Jó ló tartó — Nyr. 31 : 55. Őrségi község jellemző elnevezése: Jó ló tartó Kis-Rákos.

Kabala — Murm. 1533.; Bszsz.; PP.; 1329—1335. Oklsz., Kabala-fey; Székelyföld, Tsz.; Firtosvár-alja, Udvarhely m. JJ.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Moldvai csángó, Nyr. 31 : 85.; Marosszék, Háromszék, Mtsz.; Kriza, Nyr. 24 : 472.; Nyr. 22 : 543. — nőtény ló; a tótban *kobula*. Vö. Ekekabala (az eke-categoriában). Vö. Kabla, Kabala ló, Kabala vezér, Kabalik.

Kabala ló — Schl. sz. j. 1353. — nőtény ló.

Kabalik — Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173. — nőtény ló. Vö. Kabala.

Kabla — T. S. — ló. XVI. század, Kecskemét, nyilván egy a székely Kabala, tót Kobila, Kobula = kanczával.

***Kabala vezér** — R. M. K. — nem „ductor equi” hanem *vezér-kanca* (mai szó: *vezér-ürü*). Szily, Nyr. 28 : 121. Irodalmi adat. *L. Harangos.

Kacsiba — Mikes, 1717. (Drinápoly, okt. 29.) Tör. lev. Abafi kiadás, 1880 : 6. — „ki jó, ki kacsiba lovakon” jött. Mtsz. a kacsibát görbének, horgasnak magyarázza.

Kaczola — Sz. F. B.; PP.; M. A. — nőtény ló, azaz kanca. Oklsz. 1545. Kaczola. 1548. Kachyola. 1549. Thatar kaczola. 1584. Öreg h kaczola. Arany János: kaczolatej = kanczatej. Vö. Kaczola ló.

Kaczola ló — Kreszn. — nőtény ló, kanca. 1594., Oklsz., Eoregh kaczola lo. Comenius: Janua, Nyr. 22 ; 543. „A teherhordó nyergek kacola-lóra tétetnek fel.” Vö. Kaczola.

Kamfarú ló — Székelység, Tsz. — az, a melynek hirtelen bebütüződő fara van, mint a kamnak, azaz a disznókannak. Vö. Kamfarú. *A háztétről is.

Kanca — M. A., PPB., Firtosvár-alja, Udvarhely m., J. J.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Szürnyeg, Nyr. 10 : 278. — nőtény, rendesen lóról. 1435: Oklsz., Kancha. 1584: kanca. XVI. század Újbánya, Nyr. 15 : 228., kanca, nőtény ló.

***Kanca borjú** (!) — Kecskemét — fiskális írta be a Bitang Jk.-be. Tulajdonképpen kanca csikót kellett volna írni, ha lóra vonatkozik.

Kanczabőr — 1637., Oklsz. — nőtény ló bőre.

***Kanczacsikó** — általánosan — nöstény csikó. Vö. Kanczacsitkó.

Kanczacsitkó — Rava, Udvarhely m., J. M. — nöstény csikó.

Kanczaló — Kr., Sz. F. B., Nyr. 22:543. — nöstény ló.

***Kanczaménés** — Kecskemét, Bugacz, T. M. I. — csupa kanczából álló, tenyésztésre szánt ménés.

Kancza vehem — Oklsz. — 1587: Tawaly *kancza vehem* = kancza csikó; vehem a míg az anya méhében van.

Kanfarú — T. S. — ló, melynek fara mint a kaudisznóé le van csapva XVII. sz. Debreczen; a Hajduságban házfedelekről is. Vö. Kamfarú.

***Kapafog** — Edvi Illés Pál — a ló metszőfogai, alul-felül 6. A két középsőt csikófognak is nevezik.

***Kapálódzik** — Székelyf., Tsz. — vág a ló a lábával.

***Kapcza** — Lengyeltóti — a ló csüdjén levő hosszú szőrözet. Vö. Kapczás.

***Kapczás** — Debreczen, 1748. — ló, „szíjhátú fakó, két első lába *kapczás*“, nyilván *kaptás* helyett; — Mezőszilvás, oláh, Nyr. 37:221. — kapezás ló, Székelyf., Mtsz., *kaptás* az olyan ló v. ökör, a melynek körömházán baja van (ez tehát a *kaptás* l. o.). Vö. Kaptá.

***Kapta** — 1741 Debreczen — így: „piros pej ló . . . első két lába *kapta*“. Z. L. Külső erőszak (trau-

matikus) útján előállott csontszerű dudorodás, legtöbbje mozgó. Kupa Á. Heves m., Erdély Mtsz. szerint a ló körme fölött a csüdcsontján elül képződött kemény daganat, kinövés (pók). Vö. Kaptás, Kaptatetem.

***Kaptás** — Debreczen, 1741. — „Bárándi ló. első jobb lába *kaptás*“; *kaptá*: külső erőszak folytán keletkezett csontdudorodás, legtöbbje mozgó“. Kupa Á. — Balatonmell., Nagy-Igmánd, Erdély, Mtsz. — csomós csuklójú, pókoslábú ló. Vö. Kaptá, Kaptatemes.

***Kaptatetem** — 1670 Debreczen, Nyr. 22:519. — ló, „szeplős, herélt, *kaptatetemes*, felülül felől való lába“. *Kaptatetem* ridegen (magánosan) fekvő, sohasem mozgó, hűsszerű dudorodás, mely nem ered külső erőszaktól. Kupa Á. L. Holttetem, Kaptá. (A különbség: *kaptá* = erőszaktól ered, *kaptatetem* = nem külső erőszaktól.)

Karé menni — Orbai járás, Háromszék m., Nyr. 25:524. — „*karé* ment a lovam“ = elpusztult; ab: *kárba* ment.

Karikásmester — MNy: I. 377. — 1506: „magistro karykasmesther dedit fl. 11“. Talán csikós?

Kártol — Nyr. 24:296. — lovat vakar, Ballagi szerint a német Karden-ből = mittels der Karde rauhen, aufkratzen, streichen. A magyarság a *kártolás* alatt a gypajjú fésülését érti.

***Kaszál** — Kiskunhalas — a csikó magának kaszál = maga keresi táplálékát; már maga legel.

Kecskelábú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII. 189. — olyan ló, a melynek hátulsó két lábán a csüd előrebukó állásban van.

***Keh** — Tseh M., 1740., Kálmánca, általános — lóbetegség; faja a „száraz keh“, oka a „tüdő és máj rothadása“. Vö. Kehe.

Kehe — általános, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:221.; *chehe*, erdélyi Érezhegység, mócz, Nyr. 34:149.; *kehi*, Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:46. — igavonó háziállat gyógyíthatatlan lélegzési nehézsége; felső légutak hurutja, mirigyek genyes gyuladása (Hutyra). Vö. Kehecsomó, Keh, Kehes.

Kehecsomó — Székelyf., Mtsz. — ló torkában támadt csomó.

Kehes — Gyergyó, Nyr. 34:261., *chehes*; erdélyi Érezhegység, mócz, Nyr. 34:149. — 1630—1648: kehes ne legyen a ló. Oklsz.

***Kerengőbe** — (Tolnay, 1786.) — állani, körbe állani, lovakról, hogy magukat kirugással védjék.

***Keresztcsont** — általános — az állat öt keresztcsigolyájának összeforradásából keletkező tája a gerincoszlopnak, mely a medenczezsontokkal ízesül.

***Kesecsillag** — Lengyeltóti — fehér bokájú, homlokán csillagos ló.

***Késtető** — Tseh M., 1740. — ló a ménesebe nem alkalmas; késlekedő, lassú ló lehet.

Kettyentő — Magyar Egregy, Baranya m., Mtsz. — csikó.

***Kezes ménes** — sok helyen — a melyből az idomításra alkalmas lovak kerülnek. Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyveiben már említve.

Kiajjazni — Mezőtúr, Nyr. 10:285. — a ló vagy tehén alá éjszakára rakott almot reggel kihordani.

Kicsapni — Nyr. 16:10. — a jószágot a legelőre = kihajtani, kizavarni. Szólás: „kicsapja velünk, hogy mi jártassuk meg“ stb.

***Kicsi csitkó** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — fiatal csikó.

Kifogás — sok helyen — a lovat a lóköto tolvaj „kifogja a ménesből“, azaz ellopja, elköti, leginkább pályával.

Kifő — Mezőtúr, Nyr. 10:477. — kiizzad, tajtékzik a ló nagy melegben vagy sebes hajtásban.

Kimarjul — sok helyen és a régiségben is — kisebesedik. 1488 körül, Oklsz. „meg santulth a ló, merth laba ky mariulth“; XVII. század, Király Hegyi János: Cisio, Nyr. 29:258., „az melly Lónak ki-marul az lába“.

Kimarul — l. Kimarjul.

***Kimetszés** — 1665., Debreczen — a szoboszlai ló fülén. Z. L., füljegy. Vö. Juh-csoportban.

Kinövé — I. Növé.

***Kinyűgözni** — Alföld — a lónak két első lábát nyűgbe vetni, hogy legelve ne mehessen megszire. A nyűgbevetni úgy is lehet, hogy két lovat egyazon nyűggel egymáshoz fűzik. Vö. Nyűg.

***Kipányvázni** — Bugacz-Monostor, Alföld; Gömör m., Kemenesalja; Tolna m., Tsz. — az állatot pányvánál fogva czövekhez kötni, hogy körben legelhesen. Göcsejben átvitt az értelmé, Tsz., „kipányváltattam a rétemet“ azaz póznákat bögdöstettem fel, hogy tudják, meddig az enyém, meddig a másé.

***Kirüg** — általánosan — a ló: rüg. Szólás: „kirugni a hámból“, egy vagy mind a két hátulsó lábával. Kirugni a hámból = a rendszer életből kiközkenni.

Kisbéka — Finta Miklós beszámolója, Kupa Árpádnak, H. O., MNy. II: 247. — az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kis csikócska — Szürnyeg, Nyr. 10: 278. — fiatal csikó.

***Kis ló** — Murm., 1533. — equulus, tehát termete szerint kicsi vagy fiatal, azaz: csikó.

Kitörni — Kopács, Drávamell., Nyr. 6: 374., 16: 431. — kiherél lovat. Szólás: „tegnap törte ki a csikónak a tökit“. „Tegnap törtetem ki a monyast“.

***Kiüttni** — Szeged, Csüngöle — a farkasfogat vésővel és kala-

páccsal a feszítő zablán át, mert a farkasfogat (l. o.) ártalmasnak tartják.

Kivájni — Nagykunság, Nyr. 33: 49. — patkoláskor vésővel vagy más kovácsszerszámmal kinyesik, kivájják a ló patakörme alatti fehéres szürke, szarunemű anyagot, a melyen a ló a patakörmon kívül közvetlenül jár.

Kocsiló — I. Kocsisló.

***Kocsis** — általánosan — a lovat ápoló és hajtó cseléd. A német-sváb gazdáknál a kocsis rendszerint magyar.

Kocsisló — 1552., Oklsz. — kochys lo; Sz. F. B.: koczis lo; 1558., Oklsz., kochis zekeres lo; 1549., Oklsz., kwehylo, koehylo, koci elé fogott, tehát fuvarozó vagy teherhúzó ló.

Kocsó — Zemplén m., Mtsz. — csikó.

***Koczog** — széltiben — a ló, mikor lassan, nagy port verve fel, üget.

***Koczogás** — széltibe — a ló lassú ügetése. L. Koczog.

***Komor ló** — Debreczen; Tiszaroff, Mtsz.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 189. — a rosszul herélt, még ingerlékeny hím ló. A Hortobágyon az a hím ló, a melynek csak egyik testiculusa vétetett ki. Vö. Komor bika (szarvasmarhacategoria).

Kónya — általánosan — a fülről, mikor lelógó; leginkább lóról: fél füle kónya = lekonyuló. Deb-

reczen, 1762. „kőnyafülű, balfelől darulábforma sütéssel jegyes ló“.

***Koppodzik** — Hortobágy, Pusztaszanda, Nádudvar; Nagykunság, Nyr. 3 : 281. — a ló, mikor kettesével szemben összeáll és kölcsönösen koppasztgatja, csipkedi, rágja a marját.

***Kosorrú** — Lengyeltóti, de kk. is — a ló, ha feje éle olyan hajlott, mint a kosé.

***Koszós** — Kecskemét — lónál a szóról, ha beteg. Bitang Jk.

***Ködök** — Kálmánca, de általánosan is — az állat hasi oldalán fekvő heges behúzóadás; a magzat köldökszinórjának kiindulási helye.

Köldök — 1. Kódók.

Köldökköröm — Kiskunság, Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. MNy. I : 247.; *köldökköröm*, Nagykunság, uo. — az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka, Kisbéka.

***Kőmonyas** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas, ha töke betegesen kemény.

Körmölni — 1. Körműni.

Körműni — Tolna m., Nyr. 6 : 523. — lovak patakörmét levágni.

Köröm — általánosan — a ló patakörme. 1691. Debreczen, Oklsz., „szeplős, szürke, balog körmű ló“; 1737., Debreczen, Z.L., „a két lábán fehéres körmű ló“;

1786., Tolnay, „A körömnek nyírja és szeglete“.

Körömfaragó — 1597., Oklsz. — Az kovács házban: keöröm farago stb. véső a ló patakörmének faragásához.

Körömfogó — Bethlenfalva, Udvarhely m., Nyr. 33 : 290. — éles vasfogó az állat patakörmének nyírására.

Körömház — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — a lópata körmének külső része, Nyr. szerint „tokja“.

Körömkerítő — 1597., Oklsz. — keorom keriteo kovácszszer szám a ló patakörmének levágására.

Körömnnyil — Kemenesalja, MNy. V : 141. — Sztrokay szerint a nyirt nevezik itt körömnnyilnak.

Körömszedés — Bethlenfalva, Udvarhely m., Nyr. 33 : 290. — az állat hibásan fejlődött, vagy eltorzult körmének ollóval vagy körömfogóval való levágása. Szólás: körmöt szednek; megszedik az állat körmét.

Körömvas — Oklsz., 1552. Feramentum kerem was. 1597. Keoröm vass. Kovácszszer szám a pataköröm vágásához.

Kötőhely — Solt m., Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. H. O., MNy. II : 247. — a *béka*, azaz az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kötőköröm — Bácsbodrog m., Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. H. O. MNy. II:247. — az a varrszerű cserepesedés a lószárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kunhátas — Tisza mell., Tsz., *kunhátas*, Alföld, Mtsz. — makacs, csökönyös ló. NySz. szerint kunász, kuntat, a. m. csökönyösködni.

***Kúpol** — Hortobágy — a ménes, mikor a lovak fejével összeállanak.

***Kurta-ménés** — Kiskunhalas — egy birtokosnak a ménese.

***Kurva** — Tolnay, 1787. — a kanca, mely idegen ménesbe kicsap és idegen ménnek adja alá magát.

Kusi — Szlavónia, Nyr. 23: 358. — csikó.

***Lábéle** — Karczag — a ló hátulsó lábközép csontjának, — metatarsus — függelékcsontja. Ebből készül a pásztor ár: a *török*.

Lábszár — általánosan — az emlősállatok mellső végtagjának metacarpusa, hátsó végtagjának metatarsusa. Tseh Márton 1740 szerint síma lábszárú ló alkalmas a ménesbe.

***Lágy** — Tolnay, 1786. — a ló körme, ekkor rossz; átöröklődő állapot. Ilyen lóról mondja Tolnay, hogy „még ingyen is drága“.

Lamb — l. Farkalambja = szőre.

***Lapoczká** — általánosan — az állatok os scapulae-ja.

Lassú üggető ló — Sz. F. B. — sonipes: lassu üggető lo.

Lazukál — Nagykunság, Nyr. 16:382. — a ló, mikor nem húz. Mtsz. szerint lazukál = tétlenkedik, *mert ekkor az istrángok meglazulnak.

***Lecsikózás** — Edvi Illés Pál — a kanca szülése.

***Legyes** — Szeged-Csöngöle — a ló, mikor a fejével erősen bököl, a farkával csapdos. Kundorozsma.

***Legyeskedik** — Szeged, Csallóköz, Csík m., Mtsz. — mikor a ló a legyekről háborgatva nyugtalankodik.

***Legyes lesz** — Kiskunfélegyháza — a ló, mikor fejével összebúvik, védekezik a Gastrus-légy ellen.

***Lekonyuló** — sok helyen — l. Kónya.

Lekötelezni — Paks, Tolna m., Nyr. 19:479. — szilaj lovat, a mely még nem volt kötélben, fektetve megfogni.

***Lé-lé** — Tisza-Salamonban — felhívó szócska, ilyen értelemben: lé-lé! amoda egy bitang ló!

Lentet — Mezőtúr, Nyr. 9:183. — a ló, ha lassan koczog. Általában, Mtsz., lomhán járni.

Lép — általánosan — a ló s általában az állat járása. L. Csikólép.

***Lépés** — általánosan — a ló járása.

***Lépésbe** — széltében — jár a ló, lassan egyik lábát felváltva a másik elé rakva.

***Lépésbe mén** — Pusztá-Szanda — a ló lépésben megy.

***Lépésben** — halad a ló, lépetgetve keresztbe szedi a lábát.

Lépő ló — Sz. F. B. — lepő lo = gradarius.

***Letlen** — Fülek, Nógrád m., Székelyf., Mtsz. — még nem született, hanem az anyja hasából kivágott és életben maradt (*csikó*, bárány, borjú, gyermek).

Ló — általánosan — lo, Derezen, Bereg m., Nyr. 22:432; *lú*, sok helyen, pluralisa Szent-Lőrincz, Baranya m., Ormányság, Nyr. 17:380: lohak, lohakok, laak; Csököly, Kaposvár mellett, Nyr. 25:93: lohak; Baranya m., Nyr. 3:565: lohok; Tolna m., Nyr. 5:379: laak. 1. Equus caballus. L. 2. A ló 3—4 éves korán túl, addig csikó: Csokonya, *Gyergyószentmiklós K. L., Rava, Udvarhely m., J. M. 3. A herélt him ló (v. paripa) Firtosváralja, Udvarhely m. J. J.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Rava, Udvarhely m. J. M. A régiségben: 1295 — Oklsz. — Hotlounoguta; 1461 — uo. — lo. Bszsz. low; Murm. 1533. Sz. F. B.

Lóállás — Oklsz. — 1524: Solui lo allaserth. 1544: Szenaert, zabert, lo allasert.

***Lóbeli sor** — Mezőtúr — a hajdan híres lóköltők, mikor ügyvédet vállaltak, mindég így kezdtek: „Ekkis *lóbeli sorom* vóna“.

***Lócsitkó** — Rava, Udvarhely m., J. M. — herélt him ló 3 éves koráig.

***Lócsorda** — Szerencs, Abauj m., Mtsz. — ménes.

***Lódögében** sietni — Szeged, Csallóköz, Mtsz. — lóhalálában sietni.

***Lóf. sz** — általánosan — a ló himvesszeje, a penis.

Lófiú — Csik m., Mtsz. — *ló fi* — Murm. 1533. — csikó.

***Lófog** — Edvi Illés Pál — a ló két középső metsző foga, a mely a 3-ik évben a csikófog helyébe nő.

Lófő — Székelység — a hadban lóháton, a maga költségén szolgáló székely. A régiségben 1346 — Oklsz. — Cum Terris Toty Lwfewet. 1367 — Uo. — Inter duos fluvios Palyazow et Lou-fer vocatos.

***Lóhalálában** — általánosságban — sietni erővesztésig, a célt mindenáron elérni. Vö. Lódögében.

***Lóhátról terelni** — Orosipusztá — a csikósok lóhátról terelnek = legeltetik a ménest. Vö. „Nádudvari rend“. Előtanulmányok 378—385.

***Lójárás** — a ló *lépésben megy*: lassan keresztbe szedi a lábát; *koczogva halad*: felváltva magasabbra szedi a lábát; *üget*: határozottabb a koczogásnál; *felvág*: az első és hátulsó lábát felváltva, ugorva szedi; *vágtat*: az első és hátulsó lábát nagy ugrásokban szedi. — **Lójárás** — Pusztaszent-

miklós — lépés, koczogás, felvágás, féloldalog = Passgänger, máshol: *örményes* (örvénylő); nem rossz!

Lókaró — M. ó., Kecskemét — a taliga előtt levert karó, lovak megkötésére.

***Lóköttö** — általánosan — lótolvaj, onnan véve, hogy a tolvaj *elköti* a ménesből a lovat.

***Lóköttőhely** — 1610., Maros-szék — a községek határában, hova a postálkodók és czirkáló tisztviselők lovaikat kipányvázhatták és legeltethették. Vö. Előtanulmányok 186.

***Lomb** — Kálmánca, Lengyel-tóti — az állat farkának lombja, a szabad szőrözet. Vö. Farkalambja.

Lombár — Sopron m., Nyr. 34:485., 35:42. — nagy, testes ökör vagy ló.

Lómérték — I. Marok.

Lónyüg — általánosan — kenderkötélből vagy lószőrből való, a legelő lovak lenyügzésére, azaz: az előlábak összekapcsolására.

Lópipa — Kisújszállás, Mtsz. — szájkosár-féle, melyet a kovács patkoláskor a lónak orrába csíptet, hogy csendesen álljon.

Lópor — Borsod, Gömör, Abauj, Zemplén, Szabolcs m., Mtsz. — a ló szőréből lóvakaróval kifésült por.

Lóralavó — MNy. I:377. — a régiségben a lószerszám; 1540:

vnum magnum naygba wetew lorawalo ex Argento.

Lórend — Toroczkó, Orbán B., Nyr. 37:92. — a lovak tartása és útiköltség czimén szedett költség.

Lótalp békája — Szentes, MNy. II:137. — a lópata talpának szaruállománynyal borított része. L. Béka, Nyíl, Nyír.

Lóterű — Székelyf., Orbán B., Nyr. 37:42. — lóteher.

***Lótetű** — általánosan — Grylotalpa vulgaris L., rovar.

Lótok — Csik m., Mtsz. — hím. A régiségben, 1487: Oklsz., Armi equi wlgo lothok; 1490: Lothok; 1528: Lwthok.

Lótörő — Kopács, Drávamell., Nyr. 6:374., 16:431. — lóherélő.

***Lovagolni** — Teleki codex, 1525—1531. — lóra ülve haladni.

***Lóval imádkozni** — Kiskunhalas — hiábavaló dolog az ostoba emberrel a véleményt vagy jótanácsot elfogadtatni.

Lóvám — Oklsz. — 1597: Egy pynth chykka! es lo wammal tar-toznak. A csikhalat mindig úrmértékkal mérték.

***Lovat elkötni** — Szeged táján — betyár szájon = ellopni.

***Lócsaláb** — Pusztangyalháza — a lónál, állatnál az, a mely térdben szűkül, alul szétáll.

Lú — Beregszász, Nyr. 25:192.; Felső-Őr, Vas m., Nyr. 36:46.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Zemplén m., Nyr. 4:522.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18:

576. és Mtsz. — ló. Equus caballus L.

Lúdtalpú — T. S., Nyr. 32: 158. — ló. XVII. sz., 1678., Debreczen. Valószínűleg betegesen szélespatájú ló. Lehet telitalpú is, a mikor nincs nyírje, nyila v. békája. Vö. Telitalpú, Teljes köröm.

Lúhara — Tiszadob, Nyr. 26: 474. — lótararó pokrócz. L. Hara.

***Lú után menni** — Baja — lovat legeltetni.

Macsi — Csikmadaras, Nyr. 19: 527., Székelyf.; Hétfalusi csángó, Nyr. 37: 11. — gyermeknyelvben és megszólításban csikó.

Macza — Vas m., Nyr. 30: 99. — csikó.

Maczi — Csurgó, Somogy, Nyr. 29: 336.; Kemenesalja, Tsz. — csikó.

Maczkó — Göcsej, Székelyf., Tsz. — csikó. (Göcsejben, kis parlagi ló.)

Madárhúsú — Földes, Szabolcs m., Nyr. 3: 181. — sovány ló, a melyet sehogy sem lehet meghízlatni.

Magkancza — Paks, Tolna m., Nyr. 19: 479. — tenyésztésre rendelt, csikót nevelő nőtény ló, a melyet hámba nem fognak. A szólásban: *makkancza*. A *mag* mindenkor a szaporítást jelenti, így magmarha, magdisznó stb.

Mag-ló — Erdély, Mtsz. — szaporítás végett tartott esődör, azaz hím ló (Sándor I., Kreszn.).

Nem tévesztendő össze a *maglóval*, a mely szaporító disznót jelent.

Makkancza — L. Magkancza.

Maksa — Barkóság, Nyr. 32: 523. — vén anyakancza, a *mag* szóból, tehát tenyészőt jelent.

Mar — általánosan — *marj*: Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278., Székelyf.; *mor*: Csallóköz, Csík m.; *morj*: Csallóköz, Székelyföld, Mtsz.; az állat nyakatövének felső éle mögött és a hát előtt kimagasló gerinczrészlet; az első hátcsigolyák tövisnyúlványai hosszabbak a hátsóknál; ezért emelkedik ki a mar.

Marok — általánosan — a lovak testmértéke. A marok négy hüvelyk, körülbelül 10-5 cm.

Másodfü ló — Bszsz., masodfiw — kétéves, másodfüre kelő ló. L. Füre kelni (disznó-categoria).

Medvemenő ló — Dór, Sopron m., Nyr. 30: 119. — nehézkes, czammogó járású ló.

Megabrakol — általánosan — abrakkal megetetni a lovat. Vö. Abrakol.

Megbaklik — Gömör m., Nyr. 17: 88. — *mëbbaklik*, uo. 22: 576.; *mëybokaógyik*, Runya, Gömör m., Nyr. 22: 286., a ló megcsikönyösödik.

Megbokaógyik — l. Megbaklik.

Megcsapkod — általánosan — lovat ostorral érinteni. 1734: Oklsz., megcsapkod a lóhajtó.

Megcsikózni — Csúza, Baranya

m., Nyr. 18:286.; Wagner Phrasologia, 1750. Nyr. 22:464., *megcsitkózni*; Gyergyószentmiklós, K. L. — az anyalónak fiat szülni.

Megcsitkózni — l. Megcsikózni.

Megcsöndesedni — Szentlőrincz, Tolna m. Nyr. 3:177. — megállni (lovakkal).

Megdob — Mohács, Nyr. 26:330. — megrúg a ló.

Megereszt — Székelyf., Mtsz. lovat a hámból, ökröt az igából kiengedni, hogy legelhessen.

***Megfútosni** — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülni (a nöstény lóról). A fútosás rendesen a szarvasmarha közösülését jelenti.

Meghág — Tolnay, 1786., Firtos-Váralja J. J., Gyergyószentmiklós, K. L. — a him ló közösülése. Meghágja a monyas a kanczát. Vö. Hág.

Meghányó ló — Murm. 1533., Sz. F. B. — az, a mely lovasát a földre veti.

Meghégat — Alsórákos, Nagy-küküllő m., Nyr. 34:105. — *mëkhégat*, lovat farával visszafelé terelget; a hó, vagy hé! kiáltásról.

Megheverni — Zilah, Nyr. 28:287. — hengerkezni a földön. Szólás: „megheveri magát a ló a földön“.

Meghőköltetni — Háromszék m., Nyr. 5:36. — hők kiáltással hátráltatni a lovat.

Megkötni magát — Székelyf., Tsz. — makacsul megállni. Szólás „megköti magát a ló“.

Megnyilal — l. Megnyilaz.

***Megnyilaz** — Székelyf., Mtsz., 1813: „Néma orvos“ p. 87. Nyr. 17:126.; PPBod. 1767; *megnyilal*, Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192.; Dengeleg, Szatmár m., Mtsz.; Koritsánszky, Nyr. 33:525; *mënyilal*, Palóczság, Nyr. 22:77.; *megnyilá*, Somogy; Kiskunhalas, MNy. II:248. — patkoláskor a patkószeget az elevenbe verni. Vö. Nyilaz.

Megpatkolni — általánosan — a ló patáját, kopás ellen, patkóval megvasalni. 1544: Oklsz., megpatkoltak. Sz. F. B. megpatkolni.

Megrezzen — XVII. sz., Keeskemét, T. S., Nyr. 32:90. — megijed. A ménés megrezzen, ha pl. tolvaj megtámadja.

Megrug — általánosan — az állat lábának hirtelen mozdulata. 1544: Oklsz., az lovak meg rugtak vala.

***Megsánlott** — Tolnay, 1787. — kancza, sárlott helyett. Megsárlík = sárlík, a nemi ösztön ingere alatt nedvet bocsátani. Lehet sajtóhiba.

Megsántul — általánosan — az állat valami lábhibát kap. 1488 körül, Oklsz., meg santhulth louad.

Megsárhatni — Székelyföld, Tsz. — meghágni a ménnek a kanczát. Átvitt értelemben a sárlástól.

Megsárlott — általánosan — a kancza, mikor párzási ösztöne lecsillapult.

Megsárodzani — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülni; a nőstény lóról. Vö. Megsánlott.

Megszedni — a körmöt — l. Körömszedés.

Megszökni — Gyergyószentmiklós, K. L.; Moldvai csángó, Nyr. 30 : 174. — közösülni; a hím lóról, meghágni. Szólás: megszökte a monyas a kabalát = a ménló a kanczát.

Megtökélleni — Beósárkány, Rábaköz, Nyr. 18 : 143.; *megtökéllette magát* — megcsökönnyösödött a ló.

Megverődik — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 85. — párosodik a ló. Szólás: kabala megverődött.

***Megzabál** — Edvi Illés Pál — a ló, ha annyit eszik, hogy megárt neki. Emberről is mondják.

Megzabállik — Csíkszentgyörgy, Nyr. 10 : 238. — a ló bizonyos betegségbe esik. „A ló is megzabállik, ha izzadtan állva hül le“, vagy ha kimelegedve iszik.

Méló — l. Ménló.

***Mén** — Munkácsi — alán elem: equus admissarius; ménló, ménesikó. Általánosan hím lovat jelent. Anonymus caput XIX. Bssz. 1525., Oklsz., duos equi Thurcales wlgo Men. Már Anonymusnál soknejűséget is jelent: Mén Marót. Nyr. 23 : 155—162. Vö. Ménló, Monyas, Monyas ló, Mory.

***Méncsikó** — általánosan — a hím ló addig, a míg a csikó-foga megvan.

***Ménés** — Alföld — sok birtokos lovát egyesítő sereg, mely tavaszkor kihajtva, őszig nem tér vissza, sokszor künn telet is. Vö. Kurtaménés. Gután, Komárom m., Nyr. 28 : 524: *menes*. Hortobágyon, MNy. VIII : 91 : *minés*. A régiségben Bssz., Bécsi Codex 24. 1436. 1439. Equatum. 1301., Oklsz., Menus pathalla. 1517., uo., *menes*. 1521., uo. Equos wlgo Meneseketh. Csik megyében, Nyr. 10 : 238. és a Székelyföldön, Nyr. 2 : 470., 27 : 47., Mtsz.: egy lovat is *menesnek* neveznek. — **Ménés** — a Hortobágyon, T. M. I. szerint van, MNy, VIII:91., csődörménés, eziframénés, renyhe ménés, városi csődörménés és törzsménés. *Petőfnél*: Csak jön, csak jön, halk lépést tart. Egyszer a méneshez ugrat. Kiszakít egy jó nagy falkát. Kiskunság, most Isten hozzád.

Méneses — Heves m., Mtsz.; *méneses ló*, XVII. sz.; Kecskemét, T. S., Nyr. 32 : 90. — ménesre várt, tehát nem hámolt és nem nyergelt ló.

Méneses ló — l. Méneses.

***Ménéslovak** — a régiségben „Equi equatiales“. Sz. F. B. „menes kőzöt jarodelczeglo = equus armentalis.

Ménésriasztás — XVII. sz. Kecskemét, T. S., Nyr. 32 : 90. — a ménés gyors terelése. Ha a ménés éjjel a vetésbe tévedt, közös erővel terelték el onnan. Ezt mondták ménésriasztásnak.

Ménló — Firtosváralja, Udvarhely m., J. J.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Edvi Illés Pál; *méló*, Csikgyimesi csángó, W. J. A régiségben 1577., Kolozsv. glossz. Nyr. 37 : 317.; Sz. F. B.; 1498., Oklsz., Septem equaces cum emissario wlgo menlw, 1545., uo., equum meum menlo — him ló; a latinságban equus admissarius vel emissarius.

Menni — l. Lú után menni, lovat legeltetni.

Ménzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12 : 384. — a ló: párosodik.

Mokány ló — Erdély, Mtsz. és Nyr. 23 : 438. — a havasi mokányok kicsiny, zömök, bozontos-farkú teherhordó lova. Máramarosban is megvan, (Kovácsy-Monostori: A ló és tenyésztése, 386.)

Moldvay Kancza — Kiskunféltégyháza, 1781—1801. jegyzőkönyv — feltűnő, mert moldvai marhát ismerünk, de moldvai lovat nem.

Monyas — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 286.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 10 : 238., 9 : 43.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Kiskunhalas, Nyr. 15 : 282., 23 : 191.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Rimóc, Nógrád m., Nyr. 6 : 273.; Somogy m., Nyr. 14 : 479.; Balatonmell., Göcsej, Csongrád m., Háromszék m., Mtsz., Tolnay 1786., Edvi Illés Pál — him ló. Vö. Mén, Csődör.

Monyasló — Baranya m., Mtsz.; Csikgyimesi csángó, W. J., Kreszn. — him ló. Vö. Mén.

Monyasos — Sorokmellék, Vas m., Nyr. 22 : 144. — him ló tulajdonosa.

Monyi — Háromszék m., Mtsz. — him ló. Vö. Mén.

***Mögadni magát** — Alföld — szilaj csikóról, tinóról, mikor erőszakkal megülik vagy befogják s addig sanyargatják, míg csak föl nem hagy az ellenállással.

Murga — Csallóköz, Nyr. 1 : 280.; Székelyföld, Nyr. 2 : 556. — apró, sovány ló, gebe. A Székelyföldön elhullott lónak csontváza, különösen ironának használt kiszáradt lábszárcsontja.

***Nádkéscsikó** — Kiskunhalas, Nyr. 8 : 85. — gyenge, hitvány, a nádkés vékonyságáról vett hasonlat.

***Nádra** — Tolnay, 1786. — méh (uterus) a lónál.

***Negyedfüves** — Edvi Illés Pál — a ló 4 éves korában, a mikor negyedfüre kél. Ekkor veti ki a lófogak szomszédságában levő fogakat. Vö. Füre kelni (szarvasmarha-categóriában).

Német ló — 1597. Oklsz.

Néravás — Hétfalu és Tatrang, Brassó m., Nyr. 17 : 527., 23 : 440.; Nyén, Háromszék m., Mtsz. — fortélyos ló vagy ember. Oláh elem.

Nöstény ló — l. Kancza.

***Növés** — Tseh Márton, 1740. — kinövés az állaton; a ló, ha valami növést hozott magával a világra, ménesbe nem alkalmas.

Numuslou — 1249. évi okmány, Nyr. 7 : 318.

***Nyak** — általánosan — az állatnak fejét a törzsszel összekötő testtája.

***Nyakazni** — Gyarmathi S. — a csikót, megfékezni.

***Nyakhegy** — Hortobágy — az első csigolya.

Nyakszj — Hortobágy, MNy. VIII : 283. — a pányvás ló nyakán levő szj; forgó karikáján csüng a *pányvás kötél*, a karika mellett a *pergő*.

***Nyargal** — általánosan — a ló. A XVI. században a magyarban *jargal*nak hangzik. Ez Simonyi szerint török eredetű (Nyr. 26 : 176.). A csagatajban *jorga*, *jorgala* a. m. poroszkáló, poroszkálni. Budenz az észet *karga* szóból származtatja, a mely annyit jelent: gyorsan futni (Nyr. 26 : 176.). A Budenzmagyarázat okoskodó. H. O.

Nyekeg — Ormányság, Baranya m., Nyr. 9 : 285; *nyehög*, Somogy m., Mtsz. — nyerit a ló.

***Nyereg** — Orosi-pusztá — a számadóé, van: Kápája, Nyereg-bundája, Körösztvasa, Körösztvaskötése, Szárnya, Jizzasztó büre, Felrántója, Csattja, Hevedere, Kengyelvasa, Kengyelszíja; mint járulék: Szűgyellője, Farmatringja.

Nyeregpád — általánosan — a kecskeméti cserényben a ló szárnyék padja, a melyen a nyergek állanak.

***Nyerges** — Vas m., Nyr. 30 : 99.; Edvi Illés Pál; Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyve és országosan — a szeker vagy kocsi elé balkéz felől befogott ló. Ha nem bakról, hanem nyeregből hajt a kocsis, úgy a nyereg ezen a lovon van.

Nyerges ló — Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyve — nyereggel felszerelt vagy balkéz felől befogott ló.

***Nyerit** — általánosan — a ló hangjáról. Vö. Nyeheg.

***Nyihog** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a kancza, azaz nyihogó hangot ad, ha közelit a mén.

***Nyilaz** — Balatonmell., Tsz., Vö. H. O., MNy. II. — a ló lábán a patkószeget az elevenbe verni. Vö. Megnyilaz.

***Nyílcsülök** — Lengyeltóti — Vö. Nyíllábszár.

***Nyíllábszár** — Lengyeltóti, Somogy m. — a ló hátulsó lábának metatarsusa = lábközépcsontja az árszerű, nyíl függelékcsonttal, az os calamiformeal. Vö. Török.

***Nyír** — Tolnay, 1786. — „A körömnek nyíráját és szegletét veszteg kell hagyni“. A „szeglet“ alatt a szélét érti. Tovább: „A hosszú körömnek lemettszése a rothadt, evetséges *nyíráját* helyre hozza“. A ló talpán a béka v. nyír.

Nyírás — l. Csikönyírás.

Nyiret — Balatonmell., Vas m., Felső-Csallóköz, Mtsz. — *nyüret*, *nyüret*; Csallóköz, Felső-Csallóköz,

szűkülő hangot ad a ló. Miskolczi G. p. 140. nyerítés értelmében használja.

Nyiretez — Hetés, Dobronak, Nyr. 3:474. — a ló v. szarvasmarha, síró hangot ad.

***Nyirett csikó** — Edvi Illés Pál — l. Rugott csikó, mikor a kancza a szopástól elrúgja.

***Nyirfa** — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — rossz fehér ló. Szólás: Oláhfalun, Udvarhely m., 1891. VIII:11. Pungur Gy.: „Adja keed oda Están bá'nak délig a kabaláját, mett az ő *nyirfája* ehejt a hidnál kidőle s ahajt nem tud Udvarhelyre menni“.

Nyüg — sok helyen — lószorfonadékból, kötélből vagy gúzsából készített kötés, melyet a ló két első lábára vetnek, hogy legelve messze ne távozhasson. A régiségben *copulae*. L. Békó, a mely vasból van.

Nyügbe vetni — 1728, Miskolcz — a ló lábát nyüggel el látni, hogy messze ne menjen. A város 1728. évi jegyzőkönyvében, MNy. I:277. „Protestál solemniter az Ménés Pásztor arról, hogy Actor Uram Danyi nevű szolgálja az Lónak. gondgyát visellje és *nyügben vesse*, mivel hogy idegeny és igen szökő is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna“.

***Orr** — általánosan — az állat szaglószerve.

Ostorhegyes — általánosan; Heves m., Mtsz., különösen Debre-

czen, Mtsz. és H. O., MNy. VI:54. — négyes fogatban az első sorban jobboldalt, a *rudas* előtt befogott ló, a melyet a kocsis csak ostorhegygyel érinthet. Kemény Zs.: „Rajongók“, IV:140. (Nyr. 22:275.). „Egyik a horkanó gyepelőst, másik a kirúgó *ostorhegyest* tartá“.

Ostorhegyre venni a lovat — általánosan — befogni.

Ördögjegy — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. — a ló lábain a térdhajlás alatt levő varforma. A néphit szerint az ilyen lovat az ördögök maguknak jegyezték el s a lónak fele maga az ördög. L. Béka.

Örlős ménés — 1752., Debreczen — ménés neve, valószínűleg a helyről a hol járt; de lehet az örvénylő járástú lovak ménese is.

***Örményes** — Nádudvar — a ló járása: Passgänger, örvénylő, ringató járású.

***Összeállítani** — Hortobágy — a ménest tömegbe összetereelni.

Összebókláz — Paks, Tolna m., Nyr. 22:430. — összejár (a ló az udvart).

Ösztövérlő — Sz. F. B., Murm., 1533. — sovány, equus pavidus.

Öszvér — Munkácsi — alán elem; régi alakja *eszpér*, ezper (Schl. szószedet): mulus = a szamár és ló ivadéka.

***Ötödfüves** — Edvi Illés Pál — az ötödfüve kelő, tehát ötéves ló; ekkor váltja ki két szélső fogát.

***Ötön szerezni** — Alföld, Sár-
rét — betyár kitétel, annyi mint
az öt ujjal elkötöni a lovat.

Paczér — Ormányság, Baranya
m., Nyr. 9: 285. — hitvány, kis ló.

Paczi — Balaton, (Tud. Gyűjt.
1839.) Nyr. 34: 486., 531; Beő-
Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18: 191.,
Somogy m., Nyr. 19: 287., *pajezi*;
Somogy m., Nyr. 5: 425. — csikó,
legtöbb helyen a gyermeknyelvben.

Paczizni — Balaton, (Tud. Gyűjt.
1839.) Nyr. 34: 486. — lovazni,
lovaeskázni.

Pajezi — l. Paczi.

Pajzányos ló — Szeged. Nyr.
2: 92. — de ökör is, a melynek
nincs párja s a gazda egy ideig
nem veheti hasznát.

Pampula — Kecskemét, Nyr.
10: 382., Kiskunhalas, Nyr. 23:
239.; *papula* — Kiskunhalas, no.
— szarvasmarha és ló szája, kü-
lönösen alsó ajka. A tótban pa-
pula = nagy száj. (Alföldön, Nyr.
15: 95., pampula = ló orrezimpája;
tévesen) a tótból, mely megfelel a
német Maulnak.

***Pányva** — általánosan — több
méteres hüvelykvastagságú kötél
hurokkal lovak fogdosására. Vö.
Fogókötél; a pásztor talpon állva
veti.

***Pányvás** — Kiskunhalas, Hor-
tobágy, T. M., MNy. VIII: 283. —
az a ló, a mely nyergelve és pány-
vával ellátva legel s így mindég
készen áll a pásztor részére, hogy
nyeregben teremhessen s így te-
reljen. A Hortobágyon: pányvás ló.

Pányvás kötél — Hortobágy,
MNy. VIII: 283. — apányvásló nyak-
szíjának forgókarikáján csüngő
kötél.

Papula — l. Pampula.

***Paripa** — általánosan — he-
rélt hím ló, *Equus spado*; de a
pásztoroknál minden finomabb
hátasló is paripa (pl. Csokonyán).
Raván, Udvarhely m., J. M., hím
lovat jelent. A régiségben 1528
óta. Oklsz. Vö. Farib. A tót és
cseh nyelvben *parypa*. (Nyr. 17:
449.)

Parozka — l. Poroszka.

***Párta** — Orosi-pusztá, de sok
helyen is — a ló lábának az a
része, a mely közvetlenül a pata
fölött van s azt pártaszerűen szór-
rel köríti.

***Pata** — általánosan — a pa-
tás állatok végtagjának ujjhegyét
fedő szaruképződmény.

***Patkó** — általánosan — a ló
patáját a túlságos kopás ellen
védő félholdalakú vas. A régiség-
ben 1342 óta. Oklsz. A régiség-
ben lemezszerűen borította a talp-
részt. A patkó a tót „Podkova”-
tól ered. a mely alákovácsolást
jelent; magyarságnál „vas”, a
művelet „vasalás”.

***Péra** — Csokonya, Lengyel-
tóti és sok helyen — a kancza
ivarnyílása.

Pihés — Mezőtúr, Nyr. 10: 509.
— a csikó, ha nagy a szőre.

Pipál — Háromszék m., Nyr.
3: 374., Tállya, Zemplén m., Mtsz.,

Gyergyó, Nyr. 34:260. — a ló, ha hőségben fejével bólintgat.

Pipázik — Mezőtúr, Nyr. 10: 569. — a ló: jár a vékonya, ha jóllakott.

Pisó — Decs, Sárköz, Nyr. 38: 47., Mohács, Nyr. 27: 111. — csikó, a gyermeknyelvben.

***Poczos** — Edvi Illés Pál, Batatonmell., Mtsz. — kancza, mikor teherben van.

Pók — általánosan — a lónál, lágy daganat a csánkon. Magyarázatát l. Csánkpók. Szólás: Majláthfalván, Arad m., Mtsz. „A köszvény a lábon pókot vet“. Vö. Pókos.

Pókos — Derczen, Bereg m., Nyr. 20: 432., Mezőszilvási oláh, Nyr. 37: 222., Tokaj, Nyr. 24: 192., Csallóközön *pankos* — csánkpókos, azaz csomóslábú ló.

***Poledrus** — a régiségben — a csikó.

***Poroczka** — Sz. F. B. — ló, Dromedario, Asturco, gradario. Vö. Poroszka.

***Porosz** — a régiségben 1234. — neque equos, neque currus, qui *porosz*, vocantur. A mai „*poroszkáló*“ ló. Vö. Poroszka.

***Poroszka** — Nádudvar, Marczalmell., Mtsz., Murm. 1533; Sz. F. B.; Ver. 42; a régiségben 1416, Oksz. *poroska*; 1545, uo. *porozka*; *parozka*, Schl. szój. — apró lépésben sebesen járó ló, nagy port szokott verni. A német „Passgänger“ is, mikor egy olda-

lon mindkét lábával lép egyszerre, nem ráz, hanem hintáz.

Poroszkáló — Kreszn. — poroszkálva menő ló. L. Poroszka.

***Poroszkáló** — Kiskunfélegyháza — poroszkálva menő ló. L. Poroszka.

Poroszkáló — O. Sz. — 1545, l. Kaczola alatt; oly ló, mely kitartóan *poroszkálva* halad, a mai *ügető*nél apróbb lépésű, a port fölverő. Vö. Poroszka.

Pőcsikél — Mezőtúr, Nyr. 10: 569. —; *pőcsikel* — Beregszász, Nyr. 36: 94. — l. Bőcsikél.

Prüszköl — Firtos-Váralja. J. J., Nyr. 7: 335. — a ló.

Przewalski-ló — Equus Prze-walski Poljakow, Przewalskij ezredes fedezte fel Középázsia-ban, legközelebb áll az E. caballushoz.

Púdér — Barkóság, Nyr. 32: 524. — gyenge csikó.

Purcsi — Barkóság, Nyr. 32: 524. — *ponny* ló.

Puruttyaló — Nagykőrös, Nyr. 24: 335. — alázatos, számármódra viselkedő ló.

***Pusztai ménés** — Tolnay, 1786 — az, a mely monyasok, kanczák és csikókból áll, éjjelnappal, télen-nyáron, emberi gondviselés nélkül jár. Ez a *szilajménés* fogalma.

***Renyheménes** — Debreczen — a mezei munka szünetelésekor ménésbe vert, heverő kanczák és herélt lovak.

Rezzen — l. Megrezzen.

Riasztás — l. Ménesriasztás.

Ribinczos — Zilah, Nyr. 28 : 285. — „ribinczos lú“ — makran-czos ló.

Rideg foka — Fehér m., Nyr. 9 : 284. — a magyarázat szerint fiatal csikófalka, de az összetétel nem helyes, mert a falka rend-szerint marha-, juh- vagy disznó-csapatot jelent.

***Rideg jószág** — Kecskemét — melyet télen is az ugarokra hajtanak, nem tenyésztő és használatban sincsen.

Rideg ló — Tolna m., Mtsz. — meddő, nem szaporító ló.

Rideg ménes — Dunántúl, Mtsz. — herélt lovak ménese. Vö. *rideg* a szarvasmarha cate-goriában.

Rokkant — Kemenesalja, Vas m., Tsz. — megromlott elejű ló.

Rozsféreg — Tokaj, Székelyf., Mtsz.; XVII. század Király Hegy Janos Cisio, Lócse, Nyr. 29 : 259.: „Az melly Loban rosféreg vagyon“ a ló végbelében levő *Gastrus equi* és *haemorrhoidalis* lárvája.

Röhög — Firtos-Váralja, J. J., Rava, Udvarhely m., J. M. —; *röszög* — Őrség, Vas m., Nyr. 2 : 473. — a ló, ha abrakot vár vagy kér; hangutánzó szó.

Röszög — l. Röhög.

***Rudas** — általánosan — a szekérrúd mellé jobboldalt befogott ló. A régiségben — Oklsz. — 1327 óta; 1532: *duos equos reda-*

les, vnum Rudas alterum Kys Kek Holdws.

***Rúg** — általánosan — a ló a hátulsó lábával.

Rugó ló — Murm. 1533, Sz. F. B. — *equus calcitro.*

***Rugott csikó** — Kiskunhalas, Hortobágy, MNy. VIII. 188., Ormányság, Nyr. 8 : 47., Edvi Illés Pál — az anyától elválasztott, már nem szopó csikó. Ha a nagyobb csikó szopni akar, az anyja elrugja magától, innen a rugott.

Sálik — l. Sárlik.

Sállik — l. Sárlik.

Sallószabású — 1671, Debreczen, Nyr. 32 : 158., T. S., *salló-hátú* ló, XVII. század, Debreczen. Púposhátú, sarlóra emlékeztető. Vö. Sarlóshátú.

***Sárhadnak** — Csik-Gyimes, csángó, W. J. — a lovak, közö-sülnek.

Sárhatnék — Székelyf., Tsz., Firtos-Váralja, J. J. és Rava, Udvarhely m., J. M. — a kancza: közö-sülne.

Sárhít — Tsz., Szürnyeg, Zemp-lén m., Nyr. 12 : 384. — közö-sülne a kancza.

Sárhoz — Tsz. — közö-sülne a kancza.

Sárit — Csongrád, W. J., Nagy-kálló, Nyr. 12 : 430. — a csödör v. a kancza, ha közö-sülne.

***Sárlik** — általánosan; *sálik*, Veszprém m., Nyr. 5 : 523; *sállik*,

Balatonmell., Tsz., Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47., Vas m., Nyr. 30:99. — a kancza: fölébredt a nemi ösztöne s elfogadja a hágó mént.

***Sarlóshátú** — Pusztá-Angyalháza; *sollóhátú*, Székelyf.; Mtsz. púposhátú ló. Vö. Sallószabású.

***Sarlóslábú** — Pusztá-Angyalháza — ívelt lábú ló.

Sározzhatnék — Gyergyószentmiklós, K. L. — a kancza, közösülne.

Serény — Sziürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. — a ló sörénye.

Sérült ló — Bugacz, T. M. I. — rosszul herélt, máshol „komor“.

Sollóhátú — l. Sarlóshátú.

Sor — l. Lóbeli sor.

Sörény — általánosan; a régiségben 1545 óta: serén, sereny, Oklsz. — a ló nyaka felső élének hosszú szőrzete.

***Suhintani** — Székelyf., Tsz. — vágni a lóra ostorral.

Sunyit — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 27:47. — a ló, ha fülét hátraszegezve, rugni készül.

Süge — a régiségben, Nyr. 28:123. — „Az havasokon sügével tolja az ló az havat“, talán a *szügy*.

***Sűrű** — Kecskemét — lóról, ha kicsi, tömzsi. A számadó csikós szerint: „kis, *sűrű*, nagyfejú lovak“, állítólag az ősi faj. Kada Elek.

Száj — általánosan — az állat szájnyílása. A régiségben, Oklsz.

1630—1648: vigyázni kell, „hogyan az ló erős szájú ne legyen, mert az erős szájú ló merő ellenség“. Tseh Márton szerint, 1740, tiszta szájú ló alkalmas a ménesbe. Erősszáju a ló, ha zablával és gyeplővel nehezen kormányozható, van ló, a mely a zablát fogai közé veszi s ekkor nem enged a gyeplő rántásának.

Szállábú — Túrkeve, Kupa — vékonycombú.

***Szalonnanyak** — Tseh Márton, 1740. — ha a ló nyakának sörényéle kövér, vastag. „Szalonnanyakú ló a ménesbe nem alkalmas.“

Szamarorrú — T. S. — ló. XVII. sz. Böszörmény, ha orra = arczéle a szamaréhoz hasonló.

Szántó ló — Murm. 1533., Sz. F. B. — equus agrarius, azaz eke elé fogott ló.

***Szár** — általánosan — 1. a ló lábszára, a mellső végtagon a metacarpus, a hátsón metatarsus. 2. Lengyeltótin a farknak is van szára, a tőtől a lombig terjedő rész. *Szár*, jegy, mikor a fejérség bokán felül a térdig és feljebb terjed. L. Szarlábú.

***Szárakkeh** — Tseh Márton, 1740 — lóbetegség; oka „a tüdő és a máj rothadása“. Vö. Kehe.

Szarka paripa — Oklsz. — 1594: „Az istalloban vagion szarka paripa“, nyilván fehér-fekete-tarka, mint a szarkamadár.

***Szarlábú** — Somogy m. — a

ló, ha a keseséget alkotó fejérség a bokán felül térdig terjed. — **Szárlábú** — Túrkeve, Kupa — térdig kese (fehér).

***Szarvasbetegség** — Kálmánca — lóbetegség. A ló szomorú, nem eszik snyakátnyújtogatva szarvas-hoz hasonlít.

Szécésála — Moldvai csángó, Nyr. 30:181. — lókaparó, az oláhban: țeseală.

***Szeglet** — Tolnay, 1786 — „a körömnek szeglete“ a ló patakörmének széle.

***Szegy** — Somogy m., Berzencze; Szent-Gál, Veszprém m., Nyr. 3:184. — a ló szügye.

Szekeres ló — általánosan — kocsi v. szekér elé fogott, teherhúzó ló. 1558: — Oklsz. — kochis zekeres lo; Sz. F. B.: hamos vagy szekeres lo.

***Szelid ménés** — 1752 Debreczen — télen istállózott lovakból álló ménés.

***Szem** — általánosan — az állat látószerve. Tseh Márton szerint — 1740 — szép nagy szemű ló alkalmas a ménesbe.

***Szétteríteni** — Hortobágy — a ménest; nagy térségen szaladni engedni. Nappalra szól.

***Szijhátú** — Kiskunhalas — lovaknál, ha a hátán a számárjegy: a háton végighúzódnó sötét csik megvan; itt „szijhátú fakó“.

***Szilaj csikó** — Kiskunhalas — mely még sohasem volt elfogva.

***Szilaj ló** — általánosan — a mely még sohasem volt elfogva.

***Szilajménés** — Heves m., Mtsz., általánosan — l. Szilajménös.

***Szilaj ménös** — Kiskunhalas — mely még semmire sincs nevelve s még nem volt istállózva, télen-nyáron a szabadban van. Vö. Pusztai ménésésszarvasmarha alatt szilaj gulya.

Szitkú — Moldvai csángó, Mtsz. — csikó.

***Szívverő** — Tseh Márton, 1740 — vö. Dobogó; szívbjajos, nem tenyésztésre való.

***Szomorú** — Tseh Márton, 1740 — Vö. Függönyakú.

Szopornycza — általánosan — állatok, különösen lovak takonykórja. Szólás a Székelyföldön: A mely ló sokáig kehés, megszopornyczásodik. Tótos szóalak.

Szoptatós kancza — Szürynegy, Zemplén m., Nyr. 10:278., Tolnay 1786. — az a kancza, a mely még szoptatja a csikót.

Szügy — általánosan — a ló törzsének eleje, vagyis a nyaktól az előlábak közepéig terjedő mellrész. Vö. Süge, Szegy, Szügyő.

Szügyő — Beó-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:238. — a ló szügye.

***Tajték** — Bszsz. — spuma, *különösen a lónál.

Tajug — Szalonta, Bihar m., oláh, Nyr. 17:63. — tályog a lónál.

***Taknyos** — általánosan — takonykóros ló, Tseh Márton szerint, 1740, T. ló a ménésbe nem alkalmas.

Talp — általánosan — a ló patáján, annak alsó lapja. Vö. Lúdtalpú.

Tályog — általánosan — fekély, nyílt seb az állaton. Vö. Tajug.

Tapródik — Hegyhát, Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — tipeg, topog a ló.

***Tarsi** — 1711, Debreczen, Nyr. 22:521. — ló leírásában így: „piros pej, *tarsi* serényű“. Z.L. *Tarsi* v. *tarzi* sörény — Túrkeve — a rövidre nyírott vagy fejletlen sörény. Kupa.

Tarzsi — l. Tarsi.

Tatárbélyeg — 1691 Debreczen, Oklsz. — tulajdonjegy a ló tomporán: „Fejérszürke herélt ló, az bal orra hasított, balfelől tomporán tatár bilyog“, formája eddig ismeretlen.

***Tátos** — a népmesék állandó, csodás lóalakja, mely mindig a jónak s nemesnek védő és mentő szellemeként szerepel. A régi pogánykorból ráánkmaradt tradíciónak egy a népnyelvben élő töredéke. Kreszneritsnél tátos ló: proteus equus. Az oláh és tót is átvette. Nyr. 17:499.

Tavali — a régiségben — második éves állat. Sz. F. B.: tauali, masod fű lo = biennis. 1231 — Oklsz. — tvvly = tavali. 1549 tawaly. Vö. Előtanulmányok 126.

Teherben van — általánosan — az anyaállat: viselő, hasas. Vö. Poczos.

***Telitalpú** — általánosan — az a ló, a melynek patakörme nincs bemélyedve. Vö. Lúdtalpú = nyíl nélkül való talp.

***Teljes köröm** — az a pataköröm, melynek talpfele lapos, mélyedés nélkül való. Tseh Márton szerint 1740: Tellyes körmű ló a ménésbe nem alkalmas. Egy a *telitalpúval*. L. azt.

Tenyésző — 1532, Oklsz. — szaporító ló „duos equuos emissares wlgó Thenezeketh“.

***Térd** — általánosan; *térgy*, sok helyen — az állat mellső végtagján az ulna és radius és a metacarpus ízülete.

***Térdes-térgyes** — Pusztangyalháza — a térdben szétálló, azaz sarlóslábú ló.

Terhesló — általánosan, Murm., 1533. Sz. F. B. — a teherhordó kancza.

Terpel — Csikszendomokos, Nyr. 32:329. — a ló: aprókat lép; a Trippeln-re emlékeztet.

***Terülni** — Kiskunhalas — legelő ménesről, mikor legelve egyenletesen szétoszlik; „szépen mög vótak terűve a lovak“.

Tetem — Kovácsy, Monostori, 131. — a csánk vagy a mellső végtag csontkinövései. Van holt-tetem, kaptatetem, gyűrűstetem, vápástetem.

Timál — Göcsej, (Tud. Gyűjt. 1838.) Nyr. 34:531. — ledörgöli pl. a hám a szórt.

Tócs — Ége, Udvarhely m., Nyr. 27:526., Székelyf., Mtsz. — zabliszt és polyva, vízzel föl-eresztve; lóeledel.

***Tompor** — 1738, Debreczen általánosan — a far értelmében, bélyegzésről. Z. L.

Toppantyú — Csallóköz, Nyr. 1:332., 5:219. — a ló patája.

***Torpan** — sok helyen — a ló, ha hirtelen, erősen megáll; veszedelemmel szemben megtorpan a ló.

***Tő** — Lengyeltóti — a ló farkának töve.

***Tök** — általánosan — a ló heréje.

Tör — I. Kitor.

Törő — I. Lótörő.

***Török** — Túrkeve, Ecsegpuszta — többesszám: *törökök*; csontár, a törbe szúrt lyukak tágitására. A ló hátulsó lábának, lábközépcsontjának maradványa: azaz az os calamiforme; a német „Griffelknochen“. Leginkább lószerszám- és bocskorvarrásnál, fűzésnél szerepel. De hasítás útján is készül; egészen praehisztorikus analógia.

Török ló — Sz. F. B., Gáti T. H., 130., Csúza, Baranya m., Nyr. 18:424. — kislejtő, teherhordó ló.

Törs ménes — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. — törzs ménes; Debreczen város tulajdona. Vö. Szarvasmarha-categóriában: törs guja.

***Trukitő** — Vas m. — (zurücksteh) hátráltató lovagnál. Ny. 30:99.

Túrhelyes — 1709, Debreczen, Nyr. 22:521. — „Egy deres herélt lovát ismerte meg, háta túrhelyes“. Mai nyelvhasználat szerint „túróshátú“; a nyereg nyomásától támadt sebhelyeken fehér szőrözet nő úgy, hogy a sötét színű ló háta mintha túróval volna hintve.

***Túró** — 1708, Debreczen, Nyr. 22:521. — a hátán a ló, ha a nyereg feltörte s a sebhelyeket fehér szőr növi be. Vö. Túróshátú. Szólás: Közös lónak túró s a háta (mert sokat nyomja a nyereg).

Túróshátú — általánosan — a nyeregtöréses ló. L. Túrhelyes, túró.

Türosodik — Háromszék m., Mtsz. — *megettürosodik*, uo. feltörik a ló háta, rendesen a nyeregtöréstől.

Turzik — Alföld, Nyr. 15:281., Háromszék m., Mtsz. — kisebese-dik a ló háta vagy marja a nyeregtöréstől, illetve hámtól. Helyébe fehér szőr nő. L. Túrhelyes, túró, túróshátú.

***Tüdőromlás** — Edvi Illés Pál — lónyavalya, mely megmelegedett állapotban való itatástól ered.

Tür — Csík m., Nyr. 26:428. — gyorsan hajtó. „Türjed azokat a lovakat“.

Ugratni — Bóny, Győr m., Nyr. 17:575.; Sorokmellék, Vas m., Nyr. 22:144.; Kővágóörs;

Szabadka, Mtsz. — a kanczát földöztetni a ménnel.

***Üget** — a ló, mikor gyorsan felváltva keresztbeszedi a lábát. Vö. Lójárás.

***Ügetni** — Döbrent. Codex, 473. 1508. és általános — lóról: sietve aprókat lépni. A német Trab, innen magyarra rontva: trappolni.

Üstök — általános — a ló fülei közül a homlokra lelógó szőresomó. 1668-ban, Debreczen, Nyr. 22 : 521., „hegyesfülű, üstökös ló“.

Vaczkor ló — Székelység, Nyr. 2 : 471. — hitvány ló.

Vadköröm — Szilágyság, Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak; H. O. MNy. II : 247. — az a varrszerű cserepedés a ló szárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

***Vágtat** — a ló, mikor az első és hátulsó lábat felváltva és messze kinyújtva szedi. L. Lójárás.

Vakar — általános — vakaróval lovat dörzsölni, tisztítani.

Vakszem — Tiszadob, Nyr. 20 : 576. — a ló halántékgödrei.

***Váll** — általános — az állat, itt a ló lapockatája, a martól a könyökig.

Válogatott kancza — Kiskunfélegyh. jzók. 1781—1801.

Városi csöddörménés — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 91.

— a város és a gazdák csöddőrei vegyest.

Vas — Tiszadob, Nyr. 27 : 46., sok helyen — lónál a patkó. Szólás: Vasban van a lú = meg van patkolva.

***Vasalni** — általános — a lólábon a patát vassal ellátni. Vasalás a művelet, egyértelmű a tótos patkolással.

***Vaszara** — Ormányság, Nyr. 8 : 47. és sok helyen; *vaszor*, *vaszora*, Lengyeltóti — a him ló himvesszejének bőrtokja, a nőtény ivarnyílására is mondják.

Vaszor — l. Vaszara.

Vedlik — l. Veret.

***Vegyesménés** — Kecskemét — kanczákból, csikókból és paripákból álló ménés.

***Vehem** — Tolnay, 1786, de általános is — a kancza terhe, innen: „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“ lovas nemzet példabeszéde. A régiségben 1556 óta: vehem, Oklsz. Erdővidék, Háromszék m., Mtsz., Sz. F. B. — újonszült csikó.

Vehem bőr — 1587. Oklsz. — wehem bőr: pellis equulei.

***Véknya** — Hortobágy, Kálmanécsa — a ló véknya: a hol a has végződik és a tompor kezdődik.

***Vemhe** — Edvi Illés Pál — az éppen született, még nedves csikó.

***Vemhes** — Edvi Illés Pál — a kancza, l. Poczos.

***Vemhet hordozó** — Tolnay, 1786 — a kancza ellés előtt. Sokszor nehezen felismerhető, innen: „Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“ példabeszéd az önkény értelmében is.

Vemhezik — Veszprém m., Nyr. 14 : 527. — vemhet hord vagy éppen szül a ló.

***Vén gebe** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — öreg, hitvány ló.

***Vén ló** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — öreg ló.

***Vér** — Kálmánca — lóbetegség.

***Véredzik** — Nádudvar — a ló = vérzik, nyeregtrőréstől, érszakadástól.

Veret — Somogy m. (Csapodi), Nyr. 18 : 239. — a ló: vedlik = szórt vált.

***Véső** — Szeged, Csöngöle — a mivel a ló farkasfogát kiütik.

***Vezér** — Hortobágy — az a ló, a melyen a kolomp van. Vö. Harangos.

***Vezérkancza** — általánosan az a kancza, a melyen harang vagy kolomp van. Analogonja a juhászatban a vezérürü. Vö. Vezér, Harangos.

***Vezeték** — XVII. sz. — lólegeltetés rendje. 1646-ban „egy-egy vezetéket füvelhessen“, azaz a lovat a vezetéknél fogva ki-pányvázhassa s a ló a darabot, a mennyire a pányva vagy árkány engedi, lelegelhesse.

***Vezetékfüvelés** — 1646 — Praesidiariusok legeltetési joga : a hány lóra volt fizetése, annyi lovat bocsáthatott pányvára (vezeték) legelni, vagyis pányvázhatott ki.

Vezeték ló — Sz. F. B., Murm. 1533; Oklsz. : vezetek lo (1548), vezetek lo (1552) — előljáró ló vagy pedig az, a melyet zabolánál és kantárszárnál fogva vezetnek.

Vinnyog — Firtos-Váralja, J. J. és Rava, Udvarhely m., J. M., Csikgyimes W. J. — a ló hangja.

Vírhedzik — Nagykurság, Nyr. 3 : 282. — a ló, ha hátából a nyeregtrőréstől vér serked.

***Vitatni** — (Tolnay, 1786) — a farkasok a lovakat vitatják = támadják. A vívástól.

***Vizelés** — Kurság — Ha a ló nem tud vizelleni, szűzlány pendelén kell átvezetni és hozzá fűtyülni.

***Zabló** — Edvi Illés Pál — vályú, a hova az abrakot, zabot töltik. — *Kemenesalja, Gömör m. — abrakosvályú, abrakosláda. Tsz. 389.

Zabolából itatni — Faludi Ferencz, Nyr. 24 : 464. — „a ki lator paripán ül, zabolából itat“, azaz itatáskor nem veszi le a kantárt.

***Zabolásfék** — P.-Szt.-Miklós — 1. Kantár.

***Zabolázni** — általánosan — zabla segítségével a lovat fékezni; az emberre is átvive: féktelen embert megzabolázni.

Zuvatni — Székelyf., Tsz. — ló vagy más jószág tolvaja után kutatni. Vö. Zsuvatni.

Zsuvatni — Székelyf., Tsz. — a m. zuvatni.

Ló szőre.

Aczélszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — fénylőszürke.

Agyagsárga — Pápa, Nyr. 32: 293.

Alma — általánosan — a ló szőréről (színéről) almaalakú foltozott, a szürke színnel jár.

***Almahíme** — Schl. sz. j. — almahímű, scutellatus (lósín.). (Hím, hímestb. a régi nyelvhasználatban színest, főként tarkát jelenthetett).

Almakék — Magyar Szó 1904: 143. — az almákék. A nép bizonyos szürkét kéknek mond.

***Almapej** — J., Balatonmell. — ló szőre, ha a pejszőrön almanagyságú fényfoltok láthatók. *Firtos-Váralja, J. J.

***Alma-pettegetett szürke** — Tolnay, 1786. — lósín.

Almás — Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.

Almásderes — *Pusztaszentmihály, *Békés, Palócság, Nyr. 32: 294. — kerekded, sötétszürke árnyékolással. Szeged uo., Gyöngyös uo.

Almásfakó — Magyar Szó, 1904: 143. — fakószőr, inkább fényfoltokkal.

Almásfekete — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32: 294. — (az alapszínnél sötétebb karikák, foltok vannak rajta). Hortobágy, MNy. VIII: 158., Bugac, T. M. I.

Almáskék — a régiségben — 1577: Kolozsvári glosszák, Nyr. 36: 129., 262., Sz. F. B., Oksz. 1556: almas kek lowak. 1586: Equi cerulei uulgo almaskek dicti. *Szürke ló, mikor a farán almaalakú világosabb foltok vannak.

Almáspej — Marosvásárhely, Nyr. 32: 295., Galambok, Zala m., Nyr. uo., Szeged uo. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278., Hortobágy, MNy. VIII: 189. — inkább fényfoltok. Bugac, T. M. I.

Almássárga — Szeged, Nyr. 32: 295. — fényfoltos.

Almásszörű — *Rava, J. M. — (szürke szőr között barna foltok). Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 294.

Almásszürke — országosan — ló szőre, ha a sötét szőrözet a fehér alapon almanagyságú körökben sorakozik. *Pusztaszentmihály, Bihar; *Nagyszalonta; *Kiskunfélegyháza; *Nagyenyed; Pápa, Nyr. 32: 293., öreg. fekete foltokkal cifrázott. Tata, Nyr. 32: 294., Palócság, uo. — ***Almásszürke** — Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.; Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m. uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágyság m., Nyr. 32: 295.; Gyöngyös uo.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278.; Hortobágy, MNy. VIII: 189.

***Almaszürke** — Tolnay, 1786 — ha az egész test, néha csak a far almaalakú idomokkal van jelölve. Az „Apfelschimmel“ mása.

Aranyfakó — Magyar Szó, 1904: 143. — tüzesebb szín.

***Aranypej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyárszó. Orosipusztá, Peszér-Adacs, Pápa, Nyr. 32: 293. Vö. Világospej. Magyar Szó, 1904: 143.

Aranysárga — Pápa, Nyr. 32: 293. — tüzes szín.

***Aranyszín** — Tolnay, 1786 — pejről: fényes, sötétsárga ló szőre, tulajdonképpen tajték- és kenderfarkú fakó.

Aranyszőrű — sok helyen — ló szőre, ha a szőrőzet sárga és fényes, tüzes. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 293.; Gyöngyös uo. — *Aranyszőrű fakó*, Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.

Babos ló — a régiségben — tarka színt jelent. PPBod., equus maculosus. 1651: Debreczen, Nyr. 22: 518., vörösderekes babos ló; 1677: uo., sárga babos ló. Gvadányi (Nyr. 35: 119.). „Paripája szép volt, babos, mint a tigris“; van babos ökör is.

Barna — *Firtos-Váralja J. J. *Rava J. M. Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.; Szilágyság, uo.; Gyöngyös, uo.

Barna deres ló — 1686, Debreczeni lvt. Széll F. — ha az alapszínbe fehérszőrök vegyülnek. Nyr. 22: 518.

Barna — herélt kanfarú — Debreczen, jzók. 1695., T. S. Nyr. 32: 158. — ló.

Barna — lószőr — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — fényesbarna, feketés-, őz-, sötét-, szattyánbarna.

Barnapej — XVII. sz., Böszörmény, T. S., Nyr. 32: 158.; *Hortobágy, Nádudvar — barnába játszó sötétpej, „barnapej, számárróru“; 1699: Debreczen, uo., „barnapej görbe“.

Barnasárga — Bugacz, T. M. I.

Barnatarka — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32: 294.

Bársonyfekete — J., Balatonmell. — ló szőre, sötét, fénytelen fekete.

Bogár — szőr, szurokfekete. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 294.; Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32: 294.

Bogárfekete — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295., Hortobágy, MNy. VIII: 158., Bugacz, T. M. I.

Bonta — a régiségben — tarka. 1709: Debreczen, Nyr. 22: 518., „barna kanca ló, a fara bonta“. 1544: Oklsz. „Az bonta louat“. Gvadányi (Rontó Pál, Nyr. 35: 113.) „barna bonta csikót adott alám“. (Thaly: Adalékok: II: 41. bunta disznó.)

Bontosláb fakó — Magyar Szó, 1904: 143. — fakó ló, lába tarka.

Borzderes — Gyöngyös, Nyr. 32: 294. — mint a borz elegyes szőrű.

***Csillag** — általánosan — kis fehér folt a ló homloka kellő közepén, kisebb a hókánál és a holdnál. *Nagyszalonta, *Kiskunfélegyháza, *Lengyeltóti, *Békés, *Nádudvar, *Csokonya, Kálmán-csa; Palóczság, Nyr. 32:294., Bugacz, T. M. I.

***Csillagos** — Pusztaszanda, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294.; Rava, J. M. — a csillag a homlok kellő közepén van.

***Csillagos fejű** — J. Balatonmell. — a ló, ha homlokán csillagszerű, kicsiny, fehér folt van.

***Csillagos kesely** — Bugacz-Monostor — keselylábú ló, homlokán csillag.

***Csókaszemű** — általánosan — a ló vagy marha, ha a szemcsillag, mint a csókamadáré, világos; előfordul a kutyánál is. 1678: Debreczen, T. S., Nyr. 32:158., „csókaszemű ló, felülülő felől szárlábú“.

Czifra — nagyon tarka. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m. uo.; Felső-Segesd, Somogy m., uo.; Galambok, Zala m. uo.

Daru — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. — egyenletes kékeszürke, mint a darumadár tollazata.

***Daruszörű** — szürke ló. XVII. sz., Böszörmény, Nyr. 32:158.; a daru színére emlékeztető szürke. Bugacz, T. M. I., Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:294.; Szilágy-ság, uo.; Galambok, Zala m. uo.;

Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Szeged uo.; Szécsány, Nógrád m., uo.; Gyöngyös, uo.; Szürnyeg, Nyr. 10:278.; Hortobágy, MNy. VIII:189.

Amott megyen egy kis lány
Korsót visz a vállán;
Utána megy kapitány
Daruszörű paripán.

Népdal.

Darúszürke — Hortobágy, MNy. VIII:189. — a daru, Grus grus, színéhez hasonló. Bugacz, T. M. I.

Darvas — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. — a darumadár színe felé hajló.

Dejkó — Pálfa, Vas m. — piros ló, a *pejkó* változata, tüzes pejszín. Nyr. 25:576.

Deres — Oklsz. — 1610: „*Deres szabású*“ csikó, Komárom, jk. Mint emberjelző már 1291-ben: „Gregorius dictus *Deres* = deres hajú. Kecskemét Bitangjegyzőkönyvében is megvan. Geleji Katona István szerint, Nyr. 35:116., deres = dërszörű. Mint lőször jelző megvan a cseh és tót nyelvben is. (Nyr. 17:300.) Kresznerrits szerint deres = equus coloris murini, azaz egërszürke. — **Deres** — *Bugaczmonostor, *Nagyszalonta, *H.-Hadház, *Pusztaszanda, *Peszér-Adacs, *Kálmánca, *Nagyenyed, *Pusztangyalháza, *Békés, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294., Palóczság, Nyr. 32:294.; Tardoskéd, Nyitra m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo. *Rava, J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szilágy-

ság, uo.; Felső-Segesd, Somogy m., uo.; Galambok, Zala m., uo.; Kemenesalja, uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Székelyhíd, Nyr. 32:295.; Hódmezővásárhely, uo.; Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Gyöngyös, uo.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; (sötétebb mint a szürke) Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Deres pej — Debreczen, jzók. 1639., T. S., Nyr. 32:158. — ló; ha a pejszínbe fehér szőrök dørszerűen elegyednek.

Deres-pókos — Debreczen, jzók. 1693., T. S., Nyr. 32:158. — ló = deresszörű, pókoslábú ló.

Deres szőr — Hortobágyon, MNy. VIII:189. — rozsdás-, sárga-, vas-, vércse-, veresderes. Ezenkívül pej-, feketederes (Magyar Szó, 1904:143.): mikor a szőrbe mint a dér fehér szőrök elegyednek.

Dinka — Magyar Szó, 1904:143. — pejszór fajta.

Egérsszörű — országosan — a ló szőre, ha az egérre emlékeztető szürke. A régiségben XVII. század. Böszörmény, T. S., Nyr. 32:158.; Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv.; *Bugacz-Monostor, *Orosi-pusztá, *Pusztá-Szanda, *Peszér-Adacs, *Kálmánca, Tata, Komárom m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.; *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Egérsszörű fakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo. — ha sárgás-szürke.

***Egérsszörű szíjhátú** — T. S., Nyr. 32:158. — ló. XVII. század, Böszörmény. L. Egérsszörű és Szíjhátú.

***Egérsszürke** — Nagyenyed.

***Egérshód** = pizsra, különben hold, Mándok, Szaboles m. — ha a homlokról a fehér szőr az orrig terjed.

***Ezüstszín** — Tolnay, 1786 — czombú ló, ha a czombon ilyen a szőr színe, nem szabatos.

Ezüstszörű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.

Ezüstszürke — Magyar Szó, 1904:143.

Fakó — országosan — világos egyszínűen szürkéssárga. Ha a fark, sörény és üstök fehér, akkor *kenderfarkú fakó*. A régiségben, Oklsz.: *gilvus, flavus*. 1324: *Eisdem fokow et andree*. 1549: *Harom fako lo*. 1586: *Equi cinerici coloris uulgo fako dicti*. Tolnay, 1786. Megyan magyarból átvéve az északi szláv nyelvekben; tótban (Nyr. 17:301.). *Bugacz-Monostor, *Nádudvar, *Orosi-pusztá, *Kiskunfélegyháza, *H.-Hadház, *Pta-Szanda, *Kálmánca, *Nagyenyed, Pápa, Nyr. 32:293., se piros, se sárga, Tata, uo.; Palóctság, Nyr. 32:294.; Tardoskéd, Nyitra m., uo.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.; *Firtos-Váralja, J. J.: *Rava, J. M.; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295.; Marosvásárhely, uo.;

Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágyság m., Nyr. 32: 295.; Székelyhid, uo.; Szeged, uo.; Hódmezővásárhely, uo.; Gyöngyös, uo.; Gyöngyóshalász, Heves m., uo.; Écs, Győr m., Nyr. 36: 333.

Fakóbarna színű — Debreczen, jzók. 1639., T. S., Nyr. 32: 158. — ló, sötétfakó.

Fakóderes — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 294.

Fakó, hódas — Debreczen, jzók. 1649., T. S., Nyr. 32: 158. — ló, ha a homlokon a csillagnál nagyobb fehér folt = hold van.

Fakópej — *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-pusztá, Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Fakóspej — *Pusztá-Angyalháza, Hortobágy, MNy. VIII: 189.

***Fakó-sültes** — Kecskemét — szőrű, ló színe. Bitangjegyzőkönyv, ha a szőr mintha perzselve volna.

Fakószőr — Hortobágyon, MNy. VIII: 189. — egérszőrű, fakó tarka, hamvasfakó, rozsdásfakó, sárgafakó, világosfakó. *Magyar Szó*, 1904: 143., almás-, arany-, bontosláb-, egérszőrű-, számarorrú-, szíjhátú-, zsemlyefakó, zöld ló, sültszőrű ló.

Fakó-tarka — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — lószőr. Bugacz, T. M. I.

Fátyolfakó — *Bugacz-Monos-tor — szépen fehéresen feleresztve.

Fátyolsárga — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295. — serénye és üstöke fehérbe játszó.

Fecskehasú — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — fehérhasú pejszőrű ló, Bugacz, T. M. I., ha a has a többi testnél világosabb.

***Fehér** — Tolnay, 1786. — mint ló szőre. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32: 294.; Tardoskéd, Nyitra m., uo.; Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágyság m., Nyr. 32: 295.; Hódmezővásárhely, uo.; Szécsány, Nógrád m., uo.; Gyöngyös, uo.

Fehérszürke — *Lengyeltóti, Pápa, Nyr. 32: 293.

***Fejér** — Schl. sz. j. — albus (lószőr) *Kálmánca, *Firtos-Vár-alja, J. J., Rava, J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.

Fejér kék ló — 1643., Debreczen, Nyr. 22: 519.; 1594: Kecskemét — „fejér kék lovat bitangot adtak, hogy rajta járjon a bór-gyűjtő“, Nyr. 32: 159., ha a fehér szürkés.

Fejér pej — Sz. F. B. — subalbus. Magyar Szó, 1904: 143.

Fejér szepe kancza — Debreczen, jzók. 1685., T. S., Nyr. 32: 158. — ló; a szepe = szeplős, szeplősen foltos.

Fejér szepes — Böszörmény, XVII. század. T. S., Nyr. 22: 158. — ló = fejér, apró, szeplőszerű foltokkal.

Fejér szeplős ló — Oklsz., 1610: Komáromi jegyzőkönyv. Később *szepe*, rövidítve.

***Fejérszöke** — 1665., Debreczen — ló szőre. Z. L.

Fejérszürke herélt ló — 1691., Debreczen, Nyr. 22 : 519.

Fejér vércse — Debreczen, jzók., 1666., T. S., Nyr. 32 : 158. — kancza = világos, vércsema-dárszínű.

Fekete-ször — Hortobágy, MNy. VIII : 189., almás-, bogár-, nyári-, szennyesfekete (vagy kék ló). Magyar Szó, 1904 : 143.: holló-, sültszőrű fekete; barna, szenny-es, *Bugacz-Monostor, *Nád-udvar, *Orosi-puszta, *Pusztá-Szanda, *Csokonya, *Kálmánca, *Hortobágy, *Mándok, Szabolcs, *Pusztá-Angyalháza, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294., Tata, Komárom m., Nyr. 32 : 294., Palócság, uo., *Firtos-Váralja, J. J., Szilágyság, Nyr. 32 : 295., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Galambok, Zala m., uo., Kemenesalja, uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Székelyhid, uo., Szeged, uo., Hódmezővásárhely, uo., Gyön-gyös, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Balatonmell., Jankó. Schl. sz. j. ismeri.

Feketebarna — Oklsz. — 1607: Equus coloris subnigri vulgo fe-kete barna. Bugacz, T. M. I.

Fekete csillagos — Bőszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló = feketeszőrű, homlokán csil-lagfolt.

Feketecsonka — Debreczen, jzók. 1681., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, azaz feketeszőrű, hibás ló.

Feketederes — Magyar Szó 1904 : 143.

Fekete piztra hódos — Bő-szörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, a melynek egész orra és homloka szélesen fehér.

Feketésbarna — Hortobágy, MNy. VIII : 158. — nagyon sötét barna.

Feketeszürke kancza gyer-meklő — Debreczen, jzók. 1671., T. S., Nyr. 32 : 158. — csikó.

Fényesbarna — Hortobágy, MNy. VIII : 158., Bugacz, T. M. I.

Festett fakó — II. Rákóczi György ménésében lószőr, M. G. Sz. 1895 : 53.

Festett tatár — II. Rákóczi György ménésében lószőr, M. G. Sz. 1895 : 53.

Flavus maculis nigris aspersus — Nagy Lénárd összeír. 1618., T. S., Nyr. 32 : 159. — ló: sárga, fekete foltokkal hintve; körül-belül tigrisló.

Gatyó — Beregszász, Nyr. 26 : 330.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — a. m. gatyás, azaz fehérlábú ló, l. Szárlábú.

Gesztenye (szín) — *Mándok, Szabolcs, Nagy Lénárd 1618. évi összeírásában, T. S., Nyr. 32 : 159. — equus castanei coloris.

Gesztenyepej — Hortobágy, MNy. VIII : 189.

Gesztenyeszín-pej — Kever-mes, Csanád m., Nyr. 32 : 294.

Hamvas fakó — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — lószőr. Bu-gacz, T. M. I.

Héja vércse veres — Bösör-mény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32: 158. — ló, vércseszörű fakó.

***Hermelin pej** (?) — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70. állítólag betyárszó. A hermelin télen fehér, tehát nem pej, nyáron inkább hajlik a pejre. Nem szabatos.

Hímes — ált. — tarkázott ló. S. I. (Kreszn.) equus discolor. Somogy, Nyr. 3: 141.

***Hód** — hold, Mándok, Szabolcs m. — hókánál. Nagyobb fehérség a homlokon.

Hódas csóka szemű — Debreczen, jzók. 1696, T. S., Nyr. 32: 158. — kancza = holdas homlokú és csókaszemű.

Hódas deres herélt — Debreczen, jzók. 1665, T. S., Nyr. 32: 158. — ló = homlokán hóka, azaz hold van.

Hódas pejló — Debreczen, jzók. 1666, T. S., Nyr. 32: 158. — „az hátulsó lába a csütben fejér“ = pejszínű, homlokán fehérholdas ló, lába kesely.

***Hódos** — 1667, Debreczen — pej kancza, *hódos*, azaz holdas homlokjeggyel. 1732 Debreczen: „hódos mind homloka, mind a két hátulsó és egy első lába“. Itt tehát *kese* helyett szerepel. 1685 — Debreczen, Nyr. 22: 519. — hódos fejű kancza ló. 1708: fekete hódos ló, szár lábú. 1708: Szeg kancza ló, hódos. Vö. orrig hódos. Marosvásárhely, Nyr. 32: 295., *Nagyenyed.

Hóka — már a régiségben is — közepes fehér folt a ló homlokán; nagyobb a csillagnál. Hont m., Nyr. 14: 575., Szill-Sárákány, Sopron m., Nyr. 32: 293. Megkülönböztetendő a holdastól, a mi foltot jelent. Marosvásárhely, uo., Gyöngyös, uo., *Pusztaszent-Miklós, *Lengyeltóti. — **Hóka** — l. Lisza is. Szeged, Nyr. 32: 295., homlokán nagyobb fehér csillag. Palócság, Nyr. 32: 294., homlokán hosszúkás fehér folt. *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánca, *Hortobágy, Bugacz, T. M. I., Écs, Győr m., Nyr. 36: 333., Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32: 294. — **Hóka** — a régiségben — 1808: Sándor I., 1784: Szabó V., Nyr. 35: 121.

***Hókakesely** — Bugacz-Monostor — azaz: fehér folt a homlokon, fehérség a csüdben.

Hókaorrú — J., Balatonmell. — a ló, ha orrán a fehérség kiterjedelmű. Vö. *Sarcsaorrú*.

Hókás — hókajegyű homlok. *Pusztaszent-Angyalháza.

Hold — sok helyen — nagyobb fehér folt a sötétszínű ló homlokán; nagyobb a csillagnál, kisebb a lámpásnál vagy pisztránál. L. Holdas.

Holdas — aló, ha homlokán hold van. A régiségben 1532 — Oklsz. — Duos equos Rhedales, vnum Rudas, alterum Kys Kek Holdws. 1609 — Komárom, jegyz., Oklsz. — Fekete vércseszerű holdas. Vö. hódos. 1708 Debreczen — Nyr. 22: 519. — egy sárga herélt ló, hom-

loka az orráig = holdos ez már piszra.

Holló — fekete, fényes. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

***Hollófekete** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór: „A Hét“ XI. 5. p. 70. állítólag betyárszó. *Nagy-Enyed, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295., Marosvásárhely, uo.

Hópej — Sztripszky (?). Lószőr.

Hóke — Nyr. 35:121. — „kese vagy sárgás fehér színbe vegyült fejtű ló, ökr, tehén“.

***Hwsti** — Schl. sz. j. — üsti, varius (lószőr).

Izabella — Pápa, Nyr. 32:293. — sötétes fakó. Nem népies.

Kapczás — Hortobágy, MNy. VIII:189. — a ló, ha kapczájában kesely. Bugacz, T. M. I.

Kék — sokszorosan és különösen a régiségben — jószág színéről: 1435: „Paruum equum kek vocatum“, Oklsz.; 1495: „Equum keek“; 1685: „ket ökre, egyik keek“; 1532 — Oklsz. — „Duos equos Rhedales, vnum Rudas, alterum Kys Kek Holdws“; itt kék alatt fehéret kell érteni. 1638 Debreczen — Nyr. 22:519. — kék kancza; 1594 Kecskemét — Nyr. 32:159. — kék kabla. 1618 Nagy Lénárd összeírása: „Equus coerulei coloris“, Nyr. 32:159.

Kék ló — Oklsz. — 1594: „Hat szekeres kek ló“, azaz: kékszürke s általában szürkeszőrű. Hortobágyon Türi Mészár-

ros szerint — MNy. VIII:189. — szennyes fekete vagy kék ló.

Kékpej — Oklsz. — lóról, 1337: „Equum kykeg, colore“; 1345: „Vnum equum kekpeg coloris“; 1422: „Equum nostrum kekpegh kolore“. (Vö. Munkácsi: Árja és kauk. elemek 1:517.) Szabolcs m. — Nyr. 6:124. — kékpej = sötétpej.

Kékszürke — Debreczen, jzók. 1639., T. S., Nyr. 32:158.; 1640., Debreczen, Nyr. 22:519. — ló, azaz kékszürke.

***Kenderfarkú fakó** — Orosipusztá — egyszínűen szürkés-sárga ló, amelynek farka, sörénye és üstöke fehér, mint a kender.

***Kenderfarkú vércse** — 1670 Debreczen, Nyr. 22:519. — „az másik ló kenderfarkú vércse“ azaz veresesfakó, mikor a farka, sörénye, üstöke fehérszőrű (Munkácsy Mihály a honfoglalás képén Lehel vezért kenderfarkú vércse lóra ültette).

***Kese** — leginkább lovaknál — ha a ló színe sötét s a láb csüdében fehér, innen keselábú. Fontos jegy a tulajdon bizonyítására. Tata, Komárom m., Nyr. 32:294., Tardoskedd, Nyitra m., uo., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Palóczság, uo. Legalább 2 lábaszára a pata fölött fehér (ez már szár). Kölesd, Tolna m., uo. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293., lábán v. fejen fehér folt. *Nagyszalonta, *Nádudvar, *Kiskunfélegyháza, *Csokonya, *Pusztá-Angyalháza, *Pusztá-Szent-Miklós, *Kálmánca,

Écs, Győr m., Nyr. 36:333. 1240 óta — Oklsz. — gyakori személynév.

***Keseccsillag** — Lengyeltóti — a ló fehér homlokjegye, ha szakadozott, vagy: homlokon csillag, lábsüdben fehërség.

Kese-hóka — 'Tardoskëdd, Nyitra m., Nyr. 32:294. — keselábú, homlokán fehérfoltos ló.

Kesej — szerte — a kesë így is.

Keselábú — J., Balatonmell. — a ló, ha sötét szőr mellett lába a csüd táján fehér. Tata, Nyr. 32:294. *Pusztá-Angyalháza.

***Kesely** — Kecskemét — a ló lába, ha aszín sötét, a láb a bokában fehér: Bitangjegyzókönyv. *Nagy-Enyed, Marosvásárhely, Nyr. 32:295., Szilágyság, uo., Gyöngyöshalász, Heves m., uo., Szeged, uo., Nyr. 32:294., tévedésen alapul. Bugacz, T. M. I. — ***Kesely** — Békés — regula:

Egy lábon kesely: vedd meg;
Két lábon kesely: ne vedd meg;
Három lábon kesely: nézd meg;
Négy lábon kesely: b. szd meg.
*Békés, az orron ha bõrfolt, a lábon térdig. A régiségben 1495 körül: Equus kesel magnus. Oklsz.

Keselyedik — Tisza-Süly, Nyr. 25:432. — „a repcze keselyedik“ = érik a féloldala.

Keselylábú — bokában fehér. *Pusztá-Szanda, Hortobágy, MNy. VIII:189.

Kesely szõr — Hortobágyon, MNy. VIII:189. — hódas, kap-

czás, keselylábú, szárcsaorrú. Magyar Szó 1904:143., ezenfelül hóka, hodos, tarka. Nem szabatos meghatározások.

Kesi fusz — Apatin, Nyr. 24:579. — németesen a keselyláb.

***Kevertszõrû** — Tolnay, 1786 — nem egyszínû, tarka.

Kormossárga — Hortobágy, MNy. VIII:189. — *különösen ha lábai feketével vannak futtatva.

***Lámpás** — Békés — fehërség, mely a sötét ló orrán és homlokan van elterjedve. L. Pisztra. *Nádudvar, *Pusztá-Szanda, *Nagy-Enyed, *Rava, Udvarhely m., J. M.

***Legyes** — országosan — ló szõre, ha a szõrõzet, fehëres alapot alkotva, úgy van hintve apró, sötét petytyekkel, mintha legyek szállották volna meg.

Legyesszûrke — l. Legyes. *Kiskunfélegyháza.

***Lëgyszûrke** — Tolnay, 1786 — a népies „legyes“. *Nagy-Enyed.

Lilaszín — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295. — nem népies.

***Lisza** — Szlavónia, Nyr. 23:358. — olyan ló, melynek homlokán fehér folt van; másutt hóka.

Májsárga — Hortobágy, MNy. VIII:189.

Mëggyszínü — Tardoskëdd, Nyitra m., Nyr. 32:294.

***Megypej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór: „A Hét“, XI. 5. p. 70 állítólag betyárszó; sötét-piros. **Megygypej*, Pusztaszent-Miklós, Bihar m., *Nagy-Szalonta, *Peszér-Adacs, **Megypej*, Nagy-Enyed, **Megygypej*, Hortobágy, *Békés, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294., Pápa, Nyr. 32:293.

Mézzsürke — *Pusztaszent-Miklós, Bihar m., **Mézzsürkelegyes*, Nagy-Enyed, *Mézzsürke*, Pápa, Nyr. 32:293., világos.

Mocskos — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294., bizonytalan szennyes szőr.

Mocskospej — l. Mocskos. *Orosi-pusztá.

Mocskosszőrű — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158., ló; bizonytalan sötét, kevert szőrű.

Mogyoró-pej — S. J., Kr. II. 55. — almás-pej ló: *Equus spadiceus, scutulatus*. **Mogyorópej*, Orosi-pusztá, Bugacz, T. M. I., szőre a mogyoró piruló héjára emlékeztet.

Möggypej — Bugacz, T. M. I.

***Murga** — Hétfalu, Tatrang, Brassó m., Mtsz. — pej. Oláh elem.

Nyári barna — Szilágyság, Nyr. 32:295. Mikor a téli szőre levedlett.

Nyári fekete — XVII. sz., Böszörmény, Nyr. 32:158. — az a változat, melynek bozontosabb téli szőrözete vörhenyes, a nyári síma, fényes fekete. *Pusztaszent-Miklós, Bihar m., Horto-

bágy, MNy. VIII:189. (v. sült-szőrű). Bugacz, T. M. I.

Nyirfa — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — rossz fehér ló; fehérsége a nyirfa kérgére emlékeztet.

Ómás (almás) — Felső-Segesd, Somogy m., Nyr. 32:293.

Ómáspej — l. Almáspej. *Lelle, Somogy m.

***Orrig hódos** — 1737, Debreczen, Tan. jzók. — ha a lónál a fehér homlokjegy, a hold, az orrig vonul le. Másképpen piszra-, lámpás- és szárcsajegy.

Ózbarna — Hortobágy, MNy. VIII:189. — Bugacz, T. M. I.

Őzpej — Hortobágy, MNy. VIII:189.

Patkányszőrű szíjhátú ló — 1650, Debreczen, Nyr. 22:520. (Szürke, számárjegyű, t. i. a számár háta közepén fut a sötét csikszíj.)

Peg (Pey) — Oklsz., Coloris maculosi — 1296: Quendam equum alma hymu *peeg* coloris. 1323: Unum palefridum *pey* coloris in civitate nitriensi de Iwanka videlicet sive nitriensi octo marcis precio comparaverat, alium vero *peeg* coloris valentem ultra decem marcas. Anjou Okm. II. 63. 1324: Vnum *ecum peg* coloris. 1335: Vnum equum ipsius Nicolai *peg* coloris. 1346: Vnum equum *pegh* coloris. 1357: Unum equum suum *peg* coloris. Anjou Okm. VI. 631. 1403: Vnum equum *pegh* coloris. 1444: Duos equos

bonos wlgo *peyg* simul cum magno equo similiter *peg*. Szamota szerint az ószlovén *pjeg* = tarka. L. Pej. *Szamota tévedett, mert a pej kizárja a tarkaságot; az a lónál alapszín.

Pej — országosan — vörös-barna, sok fokozatban, mint: Tüzespej, Sötétpej, Pirospej. — **Pej** — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — Almáspej, Világospej, Pirospej, Fakópej, Fakóspej, Mogyorópej, Szattyánpej, Fecskehasú, Setétpej, Nyári fekete- vagy Sültszőrű, Szegpej, Meggypej, Őzpej, Gesztenyepej. Magyar Szó, 1904 : 143. arany-, fejer-, vérese-, fecskehasú, piros, dinka, tulipiros. — ***Pej** — Schl. sz. j. — subalbus (lószin), a latin nem találó. *Kiskunfélegyháza. *Hajduhadház. *Peszéradacs. *Kálmánca. *Nagyenyed. *Pusztangyalháza. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294. Tata, Komárom m., uo. Palóczság, uo. Tardoskéd, Nyitra m., uo. — **Pej** — Szillsárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. *Firtos-Váralja, J. J. *Rava, J. M. Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 294. Marosvásárhely, uo. Felsősegesd, Somogy m., uo. Galambok, Zala m., uo. Kemenesalja, uo. Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo. — **Pej** — Székelyhid, Nyr. 32 : 295. Hódmezővásárhely, uo. Szécsány, Nógrád m., uo. Gyöngyös, uo. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. A régiségben, 1290, Oklsz., Equum meum *pey* coloris. Azóta gyakran. 1577, Kolozsv. glossz. Nyr. 36 : 366., peř, uerhenie zinw. Erdélyi érczhegység mőczainál. Nyr. 34 :

313., peř. (Vö. Kropf, Nyr. 30 : 298.)

Pejderes — ha a szőre fehérrel elegyes. *Békés.

Pejkék — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló.

Pejkó — zsolnai tót, Nyr. 26 : 423.; Kemenesalja, Nyr. 32 : 293. — **Pejkó**, tótul kis pejlő, vagy a pejlő becéző elnevezése, a tót azonban nyilván a magyarból vette. H. O. (Vö. Halász I., Nyr. 17 : 495.) Arany János Toldi lovát *Pejkónak* nevezte el, noha a név a kicsinyítővel tótos.

Pejszörű — 1300, Nyr. 8 : 551. — Equus *verus-pej-zer* coloris, talán *verespej*.

Pettyes — ha apró sötét pontokkal tarka. *Rava, J. M.

Pettyesszürke — *Csokonya (szepe).

Pintínó — tatangi csángó, Nyr. 11 : 523.; *Pintinok*, Hétfalu, Nyr. 23 : 485. — a keselylábú ló. Oláhban *pintenog*, Lexicon Budense, equus habens pedem albo sparsum.

Piros — J., Balatonmellék — ló szőre. L. Pirospej. Tata, Komárom m., Nyr. 32 : 294. Tardoskéd, Nyitra m., uo. *Firtos-Váralja J. J. Galambok, Zala m. Nyr. 32 : 293. Magyar Szó, 1904 : 143. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Piros pej — Böszörmény, XVII. sz.; T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, néhol ma is az és Tüzespej. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-pusztá.

*Hortobágy. *Mándok, Szaboles m.
*Pusztangyalháza. *Rava, J. M.
Bugacz T. M. I. Hortobágy, MNy.
VIII : 189. *Kecskemét, Bitang-
jegyzőkönyv.

Pirospej hóddal pisztra —
Böszörmény XVII. sz., T. S., Nyr.
32 : 158. — homlokán külön folt,
a hold; az orr végig külön fe-
hér = *pisztra* vagy *piszra*; egyéb-
ként a szőr *pirospej*.

Pirossárga — Böszörmény,
XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. —
ló, már nem sárga és még nem pej.

Piskosszürke — Magyar Szó,
1904 : 143. — fehér szőrfajta.

Piszra — I. Pisztra. *Pusztaszentmiklós. *Nagyszalonta. *Hortobágy. Hortobágy, MNy. VIII : 189. A régiségben 1709, Debreczen, Nyr. 22 : 520., „fejér herélt lovát, az orra sárga, szeplős, piszra“.

***Pisztra** — a régiségben —
lóról, ha orra szélesen és végig
fehér; most *Piszra*.

***Pisztrángszürke** — Tolnay,
1786 — „átallyában fehér és itt
amott apró barna és szegletes pet-
tegetésekkel hintve“. Pápa, Nyr.
32 : 293., kékes.

Ráró v. seregélyszürke — Ma-
gyar Szó 1904:143. — fekete, fehér
petytyekkel, mint a seregélymadár.

Rigószőrű — Hortobágy, MNy.
VIII : 189., Bugacz, T. M. I. L.
Rigószürke.

Rigószürke — Magyar Szó,
1904 : 143. — bizonytalan.

***Roh** — a régiségben — I. a
mai Sötétpej. Schl. sz. j., Sz. F. B.,

PPBod. szerint subniger. Oklsz.
1290. Equum meum *Roh* coloris.
1335: *roh* stb. 1501: Unum equum
nigrum wlgo *Roh* vocatum. 1545,
1549: *roh* porozka. 1544, 1556 :
roh lo. *Rohzar*, 1364, Nyr. 8: 551.,
tres equos videlicet *peg* coloris et
rohzar coloris.

Rojba — Tatrang, Brassó m.,
Nyr. 23 : 488, 2 : 524. — *pirospej* ;
oláh elem.

***Róka** — Tolnay, 1786 — ló-
szín; germanizmus „Fuchs“; a
magyarban egyenlőértékű a *sárga*.
Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294.

Rozsdásderes — Hortobágy,
MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Rozsdásfakó — Hortobágy,
MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Rozsdavérés — Gyöngyösha-
lás, Heves m., Nyr. 32 : 294.

Sajla? — Szillsárkány, Sopron
m., Nyr. 32 : 293.

Sajó — Szillsárkány, Sopron
m., Nyr. 32 : 293. — bizonytalan,
inkább név.

Sár — a régiségben — sárga.
(Az aranyról: sárarany.) 1332,
Oklsz.: Equum *sar* coloris. 1484:
Saar. 1504: Sar.

Sárczaorrú — J., Balatonmel-
lék — a ló, ha sötétszínű, orrán
olyan, a bőrtől eredő fehérséggel,
a milyen a szárcsa, *Fulica atra*,
fehér „holdja“. Vö. Hókaorrú. Vö.
szárcsaorrú.

Sárga — szőr. Hortobágyon, MNy.
VIII : 189. Világos-, setét-, veres-,
máj-, szeg-, kormossárga; továbbá

Magyar Szó, 1904 : 143., arany-, almás-, szögsárga; *Bugaczmonostor, *Nádudvar, *Lengyeltóti, *Selle, Somogy m., *Kiskunfélegyháza, *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánca, *Hortobágy, *Mándok, Szabolcs m.; *Pusztangyalháza, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294., Palócság, uo., Tardoskéd, Nyitra m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295., Marosvásárhely, uo., Szilágyság, u. o., Galambok, Zala m., uo.; Kemenesalja, Nyr. 32 : 293., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Székelyhid, uo., Hódmezővásárhely, uo., Gyöngyös, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Gyöngyöshalász, Heves m., uo., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. *Balatonmellék; a régiségben 1479: — Oklsz. — Vnum equum Zewgh — szög, alium equum coloris crocei *sarga*. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv.

Sárga, babos — Debreczen, jzók. 1667., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, sárga foltok fehér alapon.

Sárga, deres — Hortobágy, MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Sárga, fakó — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, sárgába húzó fakó szőr. Hortobágy, MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Sárga, hódas kancza — Debreczen, jzók. 1666, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, ha homlokán hold van.

Sárga, hóka — Böszörmény,

XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló = sárga ló, homlokán fehér hókafolt.

Sárga, kenderfarkú — I. Kenderfarkú fakó. *Bugaczmonostor.

Sárga, kese — (a lábán). *Mándok, Szabolcs m.

Sárga, pej — Debreczen, 1642, Nyr. 20 : 520. — sárgás pejló.

Sárszegló — Schl. sz. j. — a mai szögsárga (Nyr. 28 : 459.).

***Selem** — Tolnay, 1786 — selem; a lószórról.

Seregélyszőrű szürke — 1692, Debreczen, Nyr. 22 : 520. — kancza: sötét alapon fehérpetytyes, mint a seregély.

Seregélyszürke — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, I. Seregélyszőrű szürke. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyárszín. *Kálmánca, Pápa, Nyr. 32 : 239., apró fekete-foltos, Galambok, Zala m., uo., Magyar Szó, 1904 : 143. szerint vagy ráró.

Seregeszőrű — Hortobágy, MNy. VIII : 189., Bugacz, T. M. I. — seregélyszürke, tulajdonképpen seregélyszínű és tarka.

***Seregeszürke** — Alföld, de egyebütt is — ló szőre, ha sötét alapon aprón fehérfoltos, mint a seregélymadár. *Lengyeltóti, Hortobágy, MNy. VIII : 189.; Bugacz, T. M. I. L. Seregélyszőrű.

Seregiszürke — *Nádudvar — azaz seregélyszürke.

***Setétpej** — Kecskemét — lószőr. Bitangjegyzőkönyv. *Mándok, Szabolcs m., Hortobágy. MNy. VIII: 189. *Sétítpej*, Tardoskőd, Nyitra m., Nyr. 32:294.

Setétsárga — Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Setétszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Solymár — bizonytalan. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Sólyom — bizonytalan. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Sötétbarna — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Sötétderes — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Sötétfakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo.

Sötétkék — Oklsz. — 1504: Habeo duos equos vnum Setethkek alterum vero Verespey. Sötétszürke.

***Sötétpej** — *Bugacz-Monostor, *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-pusztá, *Lengyeltóti *Lelle, Somogy m., *Pusztá-Szanda. *Peszér-Adacs, *Csokonya, *Kálmánca, *Békés, Pápa, Nyr. 32:293. Vö. Megygypej. *Lengyeltóti, *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Szeged, uo.; Gyöngyös, uo.

Sötétsárga — *Csokonya, Lengyeltóti; *Sötétsárga*, Pápa, Nyr. 32:293.; *Sötétsárga*, Marosvásárhely, uo.; Szeged uo.

Sötétszürke — *Lengyeltóti, Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo.

***Sülszörű** — Kecskemét és máshol — kétféle: 1. Mikor a ló szőre a naptól kifakul, a szín bizonytalan, „homályos“. 2. Ha a ló a rossz legelő miatt nem bírta lehánygni a szőrt s az kifakult = „rásült a szőr“. Bugacz-Monostor, Hortobágy, MNy. VIII:189. (v. nyári fekete).

Sütétderes — Bugacz, T. M. I.

Sütétpej — Bugacz, T. M. I. — másfelé sültszörű.

Sütétsárga — Bugacz, T. M. I.

Szálkék — Nyr. 28:567. — a. m. aczélkék, azaz aczélszürke, kékbejátszó, sötétszín.

***Szállábú** — 1709, Debreczen — 1. Szárlábú. Z. L. Vékony-czombú láb. Kupa Á.

Szamárorrú fakó — Magyar Szó, 1904:143.

Szár — a régiségben — Térdig, vagy még azon felül is kesely v. kese. Kupa. 1357: zar coloris, Oklsz. 1479: Zaar. 1689: Debreczen, Nyr. 20:520.; hátulsó lába bokába *szár* = kese. 1700: Nyr. 32:158.; bal lába *szár*. 1708: Nyr. 22:520.; lába *szár*. Nem éles megkülönböztetés, mert fehérség a bokában = kese, ezen felül nyomulva = szár.

Szárcsa — Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294. — a melyiknek az orra végig fehér, mint a szárcsa-madár homloka.

Szárcsakesely — *Bugacz-Monostor — lójegy, ha a homlokán és a csüdben = bokában fehér.

Szárcsakaorrú — vő. Sárczaorrú. *Kiskunfélegyháza, ha a fehérség a bőrbén is van. Magyar Szó, 1904. 143. Hortobágy, MNy. VIII : 189, Bugacz, T. M. I. A szárcsa Somogyszerte: *sárcza*, mert a sarakon, sárosfenekű vizeken él: ez a forma magyarább.

Szárcsi — szárcsa. Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

***Szárlábú** — 1678, 1798, 1737, Debreczen — „ló, herélt, mind a négy lábára szárlábú“; Kupa szerint: mind a négy lábára térdig s azon felül kesely = kese. 1678: Debreczen, Nyr. 32:158., csókaszemű ló, felülülő felől *szárlábú*. 1685: uo. 22:521., *szárlábú*, hódosfejűkancza. 1708: uo., fekete hódos, *szárlábú*. 1699: uo., 32:158., hátuljára *szárlábú* ló, mind a négy lábára barkörmű.

Szarvasfakó — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, ha színe a szarvaséra hasonlít, rőt.

Szattyán — világos fakószínű, mint a szattyánbőr. *Kisujszállítás.

Szattyánbarna — Hortobágy, MNy. VIII:189. — Bugacz, T. M. I.

Szattyánhasú — Hódmezővásárhely — ha a háta pej v. sárga, a hasa alja pedig halványszürke, v. szattyánfehér v. világos bőrszín; ha minden tagját ilyen szőr takarja, akkor *szattyánszörű*. Nyr. 32:294.

***Szattyánpej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. V. p. 70., állítólag betyárszó. *Orosi-pusztá. Hortobágy, MNy. VIII. 189. Bugacz, T. M. I.

Szattyánsárga — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295.

Szattyánszörű — Hódmezővásárhely. L. Szattyánhasú.

Szeg — 1680, Debreczen, Nyr. 32:160., 1688, Debreczen, Nyr. 22:521. — *szeg*, herélt ló. 1708: uo., *szeg*, kancza ló, hódos, egyik lába hólyagos. 1301—1321: Nyr. 7:79., *zeg*. Egyértelmű a szőgszínűvel; körülbelül gesztenyeszínű.

Szege — Hortobágy, MNy. VIII:189. — *szeg*.

Szeges — szürke — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Szegpej — Hortobágy, MNy. VIII:189.

Szegasárga — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, sötéttsárga, pejre hajló szín. 1686: Debreczen, Nyr. 22:521., *szegasárga*. *Kecskemét, Bitangjkönyv. *Pusztá-Szent-Miklós, Bihar m., *Orosi-pusztá, Hortobágy, MNy. VIII:189., Bugacz, T. M. I.

Szenyyes — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295. — (piszkossárga).

Szenyyesfekete — Hortobágy, MNy. VIII:189. — Bugacz, T. M. I.

Szénsárga — képtelenség, de bomondták. *Bugacz-Monostor.

***Szepe** — már a régiségben is — *szeplős*, lóról ha az emberi

arcz szeplőjéhez hasonló apró foltocskák tarkítják szőrét. Debreczen, 1730: „szepefejú, szürke farú, fekete zsinórforma jegyű“. 1685: Debreczen, Nyr. 20: 521.; szepe, herélt ló. 1690: uo.; szepe vércse, fakó ló. *Orosi-pusztá, *Nagyszalonta, Bugacz, T. M. I. Aszeplőslányok gúnyneve „szepi“.

Szepe szürke — Böszörmény, XVII. század. T. S., Nyr. 32: 158. — ló, szürke szőrön szeplők. *Nádudvar, *Pusztaszentmiklós, Bihar. m. *Békés.

***Szeplős** — 1667, Debreczen — ló szőre, mikor világos alapon apró, barnás foltok — szeplők — tarkítják. L. Szepe. *Kiskunfélegyháza. 1517: Oklsz. Equum meum coloris *seplurs*. 1670: *Szeplős* herélt ló, Debreczen, Nyr. 22: 521. 1671: uo. 32: 158.; szeplős kancza. 1691: Oklsz. *szeplős* szürke ba-logkörmű ló.

Szeplőszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189., Bugacz, T. M. I. — l. Szepeszürke.

***Szerecsenfejú** — Tolnay, 1786 — az a szürke ló, melynek feje sötétszínű.

Szíjhátú — általánosan — leginkább lóról, ha a hátán végig sötét csík vonul, mint a számárnál. Szamárjegy is. A régiségben: 1393 — Oklsz. — Duos equos vnum videlicet Zyuhatozw coloris; 1650 Debreczen, Nyr. 20: 521.; 1678 uo. 32: 158.; 1724 Kecskemét, uo. 32: 159. szíjhátú fakó; XVII. sz. Böszörmény, 1708 Debreczen, Nyr. 32: 158., 22: 521.

szíjhátú piros pej; XVII. sz. Böszörmény, Nyr. 32: 158. *szíjhátú* fakó hódas. Vö. Varjúfakó.

Szö — Oklsz. — flavus, subalbus. 1290: Equum meum *zeu* coloris. 1299: Equi *zeu* coloris, Hazai Okmt. VIII: 390. 1314: Equam quendam *zeu* coloris. 1321: Vnum equum *zug* coloris et alium *zew* coloris. 1334: De quatuor equaciis indomitibus duas vnam *Zug* coloris et aliam *Zeu* stb. 1370 körül: Equum *zeu* dictum. 1373: Vnum equum emissarium *zew* coloris centum florenos valentem. 1381: Vnum equum *zeu* coloris. 1393: Duos equos vnum videlicet Zyuhatozw (szíjhátú) coloris et alium *zugh* nominatum. 1460: Lego vnum equum *zew* vocatum. 1479: Vnum valde bonum equum *zew* coloris. Schl. sz. j. *zeu* = marnulus, Szamota szerint morellus = subfuscus.

Szög — általánosan — körülbelül gesztenyeszínű. A régiségben: Oklsz. 1290: *zug*; 1303; *zeg*; 1314: *zug*; 1317; *zugh*; 1479: *Zeu gh*. Zrinyi alatt szög ló van (Nyr. 35: 121.).

Szögsárga — *Bugacz-Monostor, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295. (sötétsárga), Hódmezővásárhely, uo., világos és sötétsárga közötti sárgásbarna, barna-sárga. A régiségben: 1686 Debreczen, Nyr. 22: 521.: szegsárga kancza. L. Szó és Szög.

Szögyszár — a régiségben — ? 1301—1321 — Nyr. 8: 79. — equus *zukaar* coloris; 1311 —

Oklsz. — *zuk zaar*; 1336: *Zugzar*; 1373: *Zugzar*. Vö. Szószár.

Szőjke — Nagy Lénárd 1618. évi összeírása, Nyr. 32:159. — szőke.

Szőke — a régiségben — a fakó szín árnyalata. 1639 Debreczen — Nyr. 32:158. — *szőke* esődör; 1666 — uo. — *szőke* kónyasabású kancza; Oklsz. 1618: *Equus coloris szőjke* 159.

Szószár — a régiségben — talán szögyszár. 1347: *Equum suum zewzar coloris*; 1479: *equum Zewzaar* (Oklsz.).

***Szürke** — országosan — lószíne, ha a szőrözet fehér-fekete vegyes, úgy hogy az összhatás szürke. *Bugacz-Monostor, *Lengyeltóti, *Lelle, Somogy m., *Kiskunfélegyháza, *Nagy-Enyed, *Pusztangyalháza, Kölesd, Tolnam., Nyr. 32:294. — ***Szürke** — Kecskemét — lószőre. Bitangjegyzőkönyv, Palócság, Nyr. 32:294., Tardoskedd, Nyitra, uo., Szill-Sárkány, Sopron m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294., Marosvásárhely, uo., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293., Kemenesalja, uo., Székelyhid, uo., Szeged, uo., Hódmezővásárhely, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Gyöngyös, uo., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278., Ecs, Győr m., Nyr. 36:333. A tóiban: sirko, sivko (magyar elem; Nyr. 18:498.).

Szürke-szór — Hortobágy, MNY. VIII:189. — aczél-, almás-, daru-,

serege-, setét-, szeplő-, tej-, vércese-szürke.

Szürkefehér — *Mándok, Szabolcs m.

Szürkekék — 1594, Kecskemét, Nyr. 32:159., 1667, Debreczen, uo. 32:158.

***Tajték** — Lelle, Somogy m. — világos fakószőrű, fekete farkú, sörényű és üstökű ló, a lábvégek kormosok, l. Varjú, Fakó.

Tar — 1432, Oklsz. — *Duos equos nostros Taar coloris*, úgy látszik *tarka* helyett. (Egyébként a *tar* kopaszságot jelent.)

Tarfakó — 1557, Oklsz. — *Vnum equum tarfakó*.

Tarka — mikor a foltok más alapszínen fehérek és nagyok. *Bugacz-Monostor, Pápa, Nyr. 32:293., pej meg fehér, Palócság, uo., Tardoskedd, Nyitra m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295., Marosvásárhely, uo., Szilágy-ság, uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Gyöngyös, uo., Gyöngyóshalász, Heves m., uo., nagy fehér foltok váltakoznak. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Tarsi — 1711, Debreczen, Nyr. 22:521. — egy piros pej *tarsi-serényű* herélt ló.

Tarsó — 1694, Debreczen, T. S. — „tarsó kancza“, l. Tarsi.

Tejszürke — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294., Hortobágy, MNY. VIII:189.

***Tigrisszörű** — Tolnay, 1786 — a ló, ha világos földön párduezos foltjai vannak. Nem népies.

Tigristarka — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, fehéres alapon sötét, néha udvaros foltokkal.

Tikszaros — szepe, (tyúkszaros). *Kálmáncsa. A tyúkok hálólhelyén az összehalmozódott hullajtás ilyen tarkaságú.

Tisztasárga — *Pusztangyalháza.

Tulipiros — Magyar Szó, 1904: 143. — piros pej ló (rikító piros).

Túrhelyes hátú — Debreczen, jzók., 1680., T. S., Nyr. 32:158. — ló, a melynek hátán sebhégedések vannak, itt a szór fehér; ezért olyan, mintha túróval volna hintve. Vö. Túróshátú.

Túrós — 1708, Debreczen, Nyr. 22:521. — vaseres, herélt, túrós ló = túróshátú.

Túróshátú — általánosan — a ló, ha a hátán a nyeregtől sebhégedés; itt a szór fehér, ezért olyan, mintha túróval volna hintve. Vö. Túrhelyes hátú.

Tüzes pej — színről. *Nádudvar, *Hortobágy.

Tűzött szörű — a lóról — ha sötét alapon a fehér, apró szőrfoltok, mintegy tűzdelve vannak. *Kálmáncsa.

***Varjúfakó** — Túrkeve — fakó, mikor az üstőke, sörénye, farka sötét, a háta szíjas. (Kupa.) Vö. Szíjhátú.

Vas — ló szőre, mint a reszelt vas. (Ném.: Eisenschimmel.) Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Vasderes — sok helyen — ló szőre, ha szőre vöröses és fehérrel dérszerűen futtatott, vagy olyan, mint a reszelt vas. L. Vas. *Nádudvar, *Pusztaszentmiklós, Bihar m. *Kiskunfélegyháza *Pusztaszanda, *Nagyenyed. Pápa, Nyr. 32:293., feketésszürke. Kölesd, Tolna m., uo. A régiségben: 1681: Debreczen, Nyr. 32:158., *vas deres*, herélt ló; 1691: Kecs-kemét, uo., szép *vasderes* módú kancza; XVII. sz., Böszörmény, uo., *vasderes* ló; 1708: Debreczen, Nyr. 22:521., *vasderes*, herélt, túrós ló; 1786: Tolnay a derest nem ismeri, de a vaserest a szürkéhez csatolva, nyilván az Eisenschimmelt érti. Palóczság, Nyr. 32:294.; Tardoskedd, Nyitra, uo.; Kevermes, Csanád m., uo. Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo.; Szeged, uo.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Szürnyeg, Zem-plén m., Nyr. 10:278.

Vércese — 1641, Debreczen, Nyr. 22:521. — vöröses, aprón tarka, mint a vércsemadár.

Vércsederes — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521., Hortobágy, MNy. VIII:189., Bugacz, T. M. I.

Vércsefakó — 1690, Debreczen, Nyr. 22:521. és 32:158. — egy szepe vércsefakó = szep-lős-vércsefakó.

Vércsekék — 1591, Kecs-kemét, Nyr. 32:159.; 1641, Deb-

reczen, Nyr. 22:521. — szép hamuszín, a kékvérce himjének színéhez hasonló.

Vércsepej — 1701, Kecskemét, Nyr. 32:159. — „vércsepej paripa, hódos, szárlábú“ (homlokán hold, lábán szár, fehér).

Vércseszepe — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, vércseszínű, aprófoltos = szeplős.

Vércseszerű — 1609, Komárom, Oklsz. — „fekete vércseszerű, holdas ló“.

Vércseszürke — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521.; XVII. sz., Böszörmény, Nyr. 32:158. — vörösseszürke. Hortobágy, MNy. VIII:189.

Veres — pejváltozat. Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32:294. Közmondás: Veres kutya, veres ló, veres ember: egy se jó.

Veresderecs — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, ha az alapszín vöröses s a fehér szőr dérszerűleg vegyül bele; *veresderecs hódas* ugyanilyen és *hódas* (l. o.). Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Hortobágy, MNy. VIII:189.

Verespej — 1300, Nyr. 8:551. — „*equus verus-pej-zer coloris*“.

Veressárga — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521., Bugac, T. M. I. — ló.

***Veresszású** — Tolnay, 1786. — veresszínű ló.

Vérpiros — Magyar Szó, 1904: 143. — piros pej ló. Túlzott, nem népies.

Világosderecs — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Világosfakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged uo.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Bugac, T. M. I.

***Világospej** — Kecskemét — ló szín. Bitangjegyzőkönyv. *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmáncsa, *Hortobágy, *Békés. Pápa, Nyr. 32:293. Vö. Aranyepj. Tardoskéd, Nyitra m., uo. *Lengyeltóti, *Nádudvar. Szeged, Nyr. 32:295.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Gyöngyös, uo.; Bugac, T. M. I.

Világossárga, hóka — Böszörmény, XVII. század, T. S., Nyr. 32:158. — ló, világossárga szőrű, homlokán hókajegyű. *Pusztaszentmiklós, Biharm. *Kálmáncsa, *Békés. Pápa, Nyr. 32:293.; Kevermes, Csanád m., uo.; Marosvásárhely, Szeged, Nyr. 30:295., Bugac, T. M. I.

***Világossas** — Kecskemét — pej; lóról. Bitangjegyzőkönyv.

Világosszürke — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged uo.

Vircseszürke — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, vércseszürke.

***Vízegér** — Tolnay, 1786. — ló színe, mint a vízipocoké.

Vörhenyeges — Sz. F. B. — vörhönies lo = equus spadi-ceus, vörhenyegesen szeplős.

Vörösderecs — *Lengyeltóti. Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.

Vöröskeres babos ló — 1651, Debreczen, Nyr. 22:521. — a deresség nagyobb, babszerű foltokkal elegyes.

Vöröspeg — Oklsz. — vöröspej. Vnum equum triennem *verespeg* coloris. 1428: Palefridus *verespeg* et equus magnus zegh = szeg, szög. 1430 körül: Palefridum et alium *verespeg*. 1454: Item palefridum et alium *verespeg* equos. Vö. Peg = coloris maculosi.

Vöröspej — Oklsz. — subrufus. 1488 körül: Weres pey lo. Bagnya Zolnai Nyelveml. 153. 1496: Vnum poledrum *verespey*. 1504: Habeo duos equos vnum Setethkek alterum vero *Verespey*. 1607: Equus coloris sub rufi vulgo veres pey. Vö. Vöröspeg.

Vöröstarka — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32:294. — vörös alapon fehérfoltos.

***Zordon** — a régiségben — mint ló színe: 1270: „Vnum equum Zurdyn coloris“. Gróf Dessewffy okmt. p. 60. Nyr. 8: 552. Schl. sz. j., Bszzs.: valószínűleg szürkeshörű.

Zöld ló — Magyar Szó, 1904: 143. — ? (fakószínű fajta).

Zsemlyefakó — Böszörmény, XVII. sz., T. S. Nyr. 32:158. — ló; — Tolnay 1786., mint a zsemle, sárga.

Zsemlyeszínű — Palócszág, Nyr. 32:294.

Zsémleszörű — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32:294.

***Zsufafakó** — Szeged — ló színe. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyároktól való. Szilágyság, Nyr. 32:295. Leveszínű.

Bélyege.

Béjog, béjogtalan — 1779: Kiss György Ujj Magyarnak, Testimonialis adattatott két el veszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa *hatod vagy hetedfű* volt, minden jegy és *béjog* nélkül való. A másik fekete kancza *béjogtalan*, mintegy *tizedfű*, egy kis fejérség van az homlok közepin, az első bal lábának körme meg van hasadva. Sajószentpéter, Borsod m., régi jzókönyvéből. MNy. I:276.

Bélag — Sirok, Heves m. — bélyege (a lónak). Nyr. 26:332.

Bélyeg — általánosan — tüzes vassal a ló, ökör stb. tomporára, szórére süített tulajdonjegy. A régiségben, 1436 — Oklsz. — Decem septem Equos equaciales ipsius exponentis cum ipsorum *cauteriis* wlgó *Bylegh* consignassent potencia mediante. 1597, uo. Peoczetes bilig. 1779, uo. Kiss György Ujj Magyarnak Testimonialis adatott (Sajószentpéteren) két elveszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa *hatod vagy hetedfű* volt, minden jegy és *béjog* nélkül való. A másik fekete kancza *béjogtalan* stb. Vö. Jegy, Tatár-bélyeg, Bélyegző vas, Bélyeges ló.

Bélyeges ló — Magyar Szó, 1904: 143. sz. — equus cauteriatus, azaz tüzes vassal megjegyzett, megbélyegzett, tulajdonjegy-

gyel ellátott ló. Vö. Bélyeg. Debreczen 1736. évi kimutatásában. Zoltai, M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 3 *bélyegzett*.

Bélyegsütés — T. S. — a lovak czombján tüzes vashélyeggel való égetés. Még a XIX. században is sokszor a czímer, vagy az összefonott kezdőbetűk voltak használatban, mint eredet és tulajdon bizonyítéka.

Bélyegvas — l. Bélyegzővas.

Bélyegzővas — általános — az a vas, a melylyel az állat szőrére sütik a bélyeget tulajdonjegyül. A régiségben: 1587 — Oklsz. — Byligh was. 1638, uo. Beliegző vas. XVI. század második felében — Magyar Szó, 1904 : 143. sz. — Billegző vassal megbillegezve.

Bíjok-vas — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 283. — Lóbélyegző.

Billegős lo — Sz. F. B. — Equus cauteriatus.

***Billegus ló** — Murm., 1533 — billeges ló, cautherinus. Szamota: Cauterinus = herélt ló, Cauterium = bélyegző vas; e kettő összecszereléséből keletkezett a fenti kitétel.

Billegvas — Bugacz, T. M. I. — régi bélyegsütő.

***Czomb** — Kecskemét — lójegyről: jobb czombján, bal czombján. L. Far. Bitangjegyzőkönyv.

***Daruláb** — (XVII—XVIII. század, Debreczen), Z. L. — gyakori bélyeg, † forma.

***Elsütni** — 1731, Debreczen — rosszul sütni a ló hamarján a bélyeget. Z. L.

***Felszolgálni** — 1730, Debreczen — fölfelé irányulni, a *tatárnyíl* lójegyről.

***Háromágú** — 1665, Debreczen — bélyög, kápolnai ló jobb farán. Z. L.

***Iszparing** — Debreczen, 1668. Nyr. 22 : 519. „Hegedűs Boldizsár (bajomi) találta meg borodi vajdánál egy fejér szürke kancza fias lovát, felülő felől keresztbélyög, az négy végén iszparing vagyon. — ***Iszparing** = „Spannring“ tehát: Iszpáring

az a kettős vaskapocs, a melylyel a kovács kovácsoláskor a fogó ágait egybekapcsolja, hogy a vassat biztosan tarthassa és forgathassa. T. S. 1667, Debr. jegyzőkönyv, fias ló, felülő felől keresztbélyeg, az négy végén *iszparing*. Nyr. 32 : 158.

Jegy — a lovon, mint tulajdonjegy. L. Bélyeg.

***Keresztbélyög** — 1668, Debreczen — keresztalakú lóbélyeg. L. Iszparing.

***Kulcsbélyeg** — 1665, Debreczen — Szoboszlóról való lovon, a felülő (bal) faron kulcsalakú bélyeg. Z. L.

***Sódar** — 1742, Debreczen — bélyegzésről úgy mint tompor, far. Z. L.

Sütésbilyög — Debreczen, 1670 — I. Sütésbilyog. Z. L.

***Sütésbilyog** — Debreczen — az a bilyegzővas, a melyet megtüzesítve rányomnak a jószág testére, hogy állandóan jegyezzék s így felismerhessék. Z. L.

Tatár — Debr. lvt. Széll F. — fehérszürke herélt ló, az bal orra hasított, balfelől tomporán *tatár* bilyog, 1691. L. Tatárnyil. ← Nyr. 22 : 521.

***Tatárnyil** — 1730, Debreczen — ló leírásban: „bal nyakán végig egy háromágú felszolgáló *Tatárnyil forma* bilyegű ló“, → = tatárnyil.

Lónevek.

Rövidítés: II. R. Gy. = II. Rákóczi György ménesében M. G. Sz. 1895 : 53.

Abaza — II. R. Gy.

Abnatica — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Abrak — Kriza, Vadr.

Abszolon — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Aczél — Kriza, Vadr.

Adám — Kriza, Vadr.

Adony — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Aga — II. R. Gy.

Agár — Kriza.

Ahmet — II. R. Gy.

Ajándék — II. R. Gy.

Aklyos — Kriza.

Albert — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Albort — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ali — II. R. Gy.

Alma — II. R. Gy.

Almás — Sztripszky.

Amási — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Ancsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. A Johanna v. Anna tót becézője.

András — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Anus — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Anyó — Forróenes, Abauj m., Nyr. 28 : 422.

Apafi — II. R. Gy.

Aprics — Kriza.

Apró — Kriza.

Arab — II. R. Gy.

Árkus — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ármán — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ármás — fakó. — II. R. Gy.

Árpád — Kriza, Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

***Aseka** — Keszthely — hercegi ménes, de csikós szájon.

Askár — II. R. Gy.

Áspis — II. R. Gy.

Atlac — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bába — II. R. Gy.

Babám — Érmellék, Nyr. 29:533.

Bábel — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Babos — Kriza, II. R. Gy.

Babos-tatár — II. R. Gy.

Badár — Nyr. 31:535., Újtelektanya, Nyiregyháza, — tirpák. Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8:476.

Bagdi — Kriza.

Báger — Heves m., Nyr. 2:142.

Bajusz — Kriza, Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535 — tirpák.

Bakancsos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Balásfalvára — II. R. Gy. — hozott kék.

Balásfalvi — II. R. Gy. — szürke.

Bálint — Kriza.

Bálvány — Bugacz, T. M. I.

***Bandi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén, Nyr. 10:278.; Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8:476.; Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332.; Écs, Győr m., (kedveskedő név) Nyr. 36:333.; Kissziget,

Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. *Kisujszállás. Kriza.

Bángó — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Banka — Kriza.

Bánó — Kriza.

Bányás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Bárány — Kriza.

Barcsai — II. R. Gy.

Barcsai — II. R. Gy. — barna.

Barcsai — II. R. Gy. — kék.

Bári — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Barkó — Kriza.

Barna — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480. Kriza. Jankó, Balatonmell.

Barna — II. R. Gy. — gyermeklő.

Bárson — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Bársony — Kisujszállás, Nyr. 38:287. *Parsó*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. *Bársony*, Ada, Bács m., Nyr. 28:479. Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301., Kriza. Balatonmell., Jankó.

Basa — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Basa — barna. II. R. Gy.

Batiz — Kriza.

***Bátor** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238., Heves m., Nyr. 2:142., Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Bátor** — Ada, Bács m., Nyr. 28:479., 27:384., Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301., Kriza. Bátor, a tótságon is. Nagyenyed.

***Bazséra** — Keszthely — hercegi ménes, csikósszájon.

Becze — Kriza.

Beczkó — Kriza.

Begyes — Kriza.

Béha — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Belán — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. — Szláv = fehér.

Bélán — (fehér v. szürke ló). Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238., tót.

Bendegúz — Kriza.

Betár — Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332. — betyár.

***Betti** — Békés.

Betyár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. *Betyár*, Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. *Betyár*, Heves m., Nyr. 2:142., Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Petjár*, Óverbász,

bácskai sváb, Nyr. 26:231. — **Betyár** — Ada, Bács m., Nyr. 27:384., 28:479. *Betyár* — Marcali, Somogy m., 1874, Nyr. 24:480., Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301., Árva m., tót, Nyr. 25:506., Zsolna vid. tót, Nyr. 26:423. *Betyár*, Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26:480. — *Betyár* — Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143. — Balatonmell., Jankó.

Bezzeg — Kriza.

Bíbor — Marcali, Somogy m., 1874, Nyr. 24:480., Forróéncs, Abauj m., Nyr. 28:422.

Bicskás — Hajdu m., Nyr. 35:301.

Bihar — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333.

Bimbó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2:142., Ada, Bács m., Nyr. 27:384., Balatonmell., Jankó.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Kissziget, Hernyék és Ortaháza, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255., Zsolna vid. tót, Nyr. 26:423., S. I. XII.

Bogdi — Kriza.

Bojgó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2:142., B.-Ujváros, Nyr. 9:143., Érmellék, Nyr. 29:533.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Érmellék, Nyr. 29:533.

Bokroš — Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332. *Bokros*, Kriza.

Bolygó — Kisujszállítás, Nyr. 38:287.

Borcsa — Érmellék, Nyr. 29:533. — Borbála, magyar becvező alak.

Borcza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák; a Borbála becvező formája, tót.

Boros — II. R. Gy.

Boros — II. R. Gy. — vércse.

Borsos — Kriza.

Botom — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Börgön — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Brúgós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Brunczvik — egykor szereplő név. Kriza; a nép fülének furcsa név.

Buczkó — II. R. Gy.

Budai — II. R. Gy.

Bujár — búvármadár. Balatonmell., Jankó.

Bujdos — Heves m., Nyr. 2:142. — Kriza, Vadr.

Bujtár — bojtár. Balatonmell., Jankó.

Buka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Bukuroz — II. R. Gy.

Bulia — II. R. Gy.

Burkus — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476. Balatonmell., Jankó.

Busa — S. I., XII.

Butzkó — S. I. XII.

***Buvár** — Pusztaszentmiklós, Bihar.

Buzdi — Kriza.

Büczke — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — Olv. Büczke = Büszke.

Büszke — Békás, Nyr. 3:238.; Sziirnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., (kedveskedő név) Nyr. 36:333. Sztripszky. Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301. Kriza. Balatonmellék, Jankó, S. I., XII.

Čilák — Hont m. — tótoknál. Nyr. 29:332.

Csábeli — Sztripszky.

Csacska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csalfa — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Csárdás — Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Csik-szentgyörgy, Nyr. 9:431.

Csás — Sztripszky.

Császár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — II. R. Gy.

Csausz — II. R. Gy.

Cselebi — II. R. Gy.

Csendes — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csendőr — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csengő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csesznyák — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — tót foghagyma.

Csészár — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; *Csészár*, Pócsfalva. Kisküküllő, Nyr. 38:239.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:479.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422.

Csikófalvi — Sztripszky.

Csikós — Sztripszky.

Csikósi — Sztripszky.

Csikószállási — Sztripszky.

Csilás — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Csillag — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Écs, Győr m. (kedveskedő név). Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Gölniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287. *Tsilag*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. *Csillag*, Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Árva m., tót, Nyr. 25:506. *Csilág*, Zsolna vid. tót, Nyr. 26:423.; Marót-pusztá, Somogy, Nyr. 26:480.; Nádasd, Vas m. Nyr.

26:143.; Sellye, Somogy, Nyr. 26:143.; Gölniczvölgyi, német, Nyr. 25:299.

Csincsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

***Csinos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Écs, Győr m. (kedveskedő). Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384., 28:479.; Marczali, Somogy, 1874. Nyr. 27:480.; Zsolna vid., tót, Nyr. 26:423.; Marót-pusztá, Somogy, Nyr. 26:480.; Balatonmell., Jankó, Pusztaszentmiklós, Bihar, Nagyenyed.

Csintalan — II. R. Gy.

Csipke — Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., Jankó.

Csóka — Szürnyeg, Felső-Zemplén, Nyr. 10:278.

Csóka — II. R. Gy. — fakó.

Csombos — Kriza.

Csóré — II. R. Gy.

Csödör — Sztripszky.

Csödörnevek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — Matyi, Dervis, Kozák, Kérő, Nádor, Narancs, Sámson, Tatar.

Csödörössi — Sztripszky.

Csöndesz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Csucsi — Kriza.

Csülkösi — Sztripszky.

Czéda — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Écs, Győr m., (csökönyös fajta) Nyr. 36 : 333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; (Kancza) Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26 : 480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Balatonmell., Jankó.

Czédrus — Balatonmell., Jankó.

Czegléd — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Czérna — Kriza.

Czézár — Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. — felszedett.

Czicza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Czifra — Békás, Nyr. 3 : 238.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.

Czigán — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Czigány — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., Heves m., Nyr. 2 : 142., Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422.

Czigló v. Ciglovic — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Czigó — Kriza.

Czímer — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Czinczár — Kriza.

Cziri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Czukor — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Czup — II. R. Gy.

Dabiza — fejeér. II. R. Gy.

Dajka — Heves m., Nyr. 2 : 142., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431., B.-Újváros, Nyr. 9 : 143., *Békés, Kriza.

Dajmám — oláh. Kriza.

Dajna — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Dali — Heves m., Nyr. 2 : 142. Kriza.

Dáma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Kisujszállás, Nyr. 38 : 287., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479., Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480., Balatonmell., Jankó.

Dán — bahmat. II. R. Gy.

Dandár — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. Kriza.

Dani — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., *Dáni*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Darab — Kriza.

Darázs — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479., Kriza; Jankó, Balatonmell.

Daru — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255., S. I., XII.

Darvas — Kriza.

Delia — II. R. Gy.

Deregyő — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Deres — Újtelektanya, Nyiregyháza. Nyr. 31:535. — tírpák, (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278. Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431. Elek-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476. Écs, Győr m., (szín után), Nyr. 36:333. Sztripszky. — **Deres** — Kisújszállás, Nyr. 38:287. Sellye, Somogy m. Nyr. 26:143. Kriza. Balatonmellék. S. I. XII. **Deres** — gyermekló. II. R. Gy. — **Deres** — kolozsvári. II. R. Gy. — **Deres** — tatár. II. R. Gy.

Dervis — Heves m., Nyr. 4:240. II. R. Gy.

Dési — II. R. Gy. — barna, fakó, pej, kék, szürke.

Dezső — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Dingó — Érmellék, Nyr. 29:523.

Dobos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák. Kriza.

Dombóvár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Domiusz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Nyilván Noniusz helyett — felszedett név.

Dongó — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Dóra** — Keszthely — hercegi ménés, de csikós szájból véve.

Döndies — Kriza.

Drága — Kriza.

Drágám — a régiségben, T. S., Nyr. 32:156. — lónév.

Drumó — Kriza.

Duczi — Kriza.

Dudás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Duhard — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Duna — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Duska — tót — Kriza.

Egza — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Elcsi — II. R. Gy.

Elvira — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Elza — Érmellék, Nyr. 29:533.

Embertülső — Sztripszky — rudas lógós.

Emir — II. R. Gy.

Erzsi — Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422.

***Eszter** — Pusztaszentmiklós, Bihar.

Fácán — Kriza, Balatonmellék, J.

Fakó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36:333.; Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 37:102. Sztripszky. Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Sellye, Somogy, Nyr. 26:143.; Göllnicz völgyi német, Nyr. 25:299. Kriza. II. R. Gy., S. I. XII.

Fakov — Árva m., tót, Nyr. 25:506. — a magyarból átvéve.

***Fáni** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Heves m., Nyr. 2:142.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422. Kriza. Keszthely, hercegi ménés, de csikósszájon.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535., — tírják. II. R. Gy.

Fáta — II. R. Gy.

Fattyú — Heves m., Nyr. 2:142.

Fátyol — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

***Fecske** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Fëcske*, Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. *Fëcskë*, Apatin, Bács, Nyr. 24:579., magyarból. Nádásd Vas m., Nyr. 26:143. Kriza. II. R. Gy., *Kisújszállás.

Fedő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Fehér — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Fejér — Kriza.

Fejérke — a régiségben, T. S., Nyr. 32:156.

Fekete — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Fekete — II. R. Gy. — tatár.

Felhő — Érmellék, Nyr. 29:533. Kisújszállás, Nyr. 38:287. Bugacz, T. M. I.

Felleg — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Fényes — Kriza.

Feri — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Feszes — Kriza.

Fetske — Óverbász, bácskai sváboknál. Nyr. 26:231. S. I. XII.

Ficsor — II. R. Gy.

Ficsór — Kriza.

Ficzko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. Kriza.

Filkó — Heves m., Nyr. 2:142. Bugacz, T. M. I.

Financz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. *Fináncz* — Békás, Nyr. 3:238.

Finnyás — Kriza.

Finom — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Fitzko — S. I. XII.

Flóra — Balatonmellék, J.

Fódi — Kriza.

Fodros — Kriza.

Fogas — Kriza.

Fojtás — Kriza.

Forgács — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

***Forgó** — Pusztaszentmiklós, Bihar, Érmellék, Nyr. 29 : 533. Sztripszky.

Föcske — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — (kedveskedő név). Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Balatonmellék, J.

Franci — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Fricska — Kriza.

Friczi — Kriza.

Fukszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák, németből. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fura — Balatonmellék, J.

Furcsa — Kriza.

Fúrjozó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. — Furioso, felszedett név.

Füles — Kriza.

Fülöp — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fürge — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Kriza.

Fűszer — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Gábor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Galamb — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Kriza.

Gallér — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Gárdás — Balatonmellék, J.

Gartos — Kriza.

Gatyó (gatyás) — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — szín.

Gebe — Sztripszky.

Géza — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Gida — Balatonmellék, J.

Gidra — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. L. Gidrán.

Gidrán — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. — lófaj, ménesből vett.

Girgicze — II. R. Gy.

Golfusz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Német „Goldfuchs“; felszedett név.

Gondos — Kriza.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Görbe — Kriza.

Görcsi — Kriza.

Görög — II. R. Gy. — pej.

Gurczy — II. R. Gy.

Gyakor — Kriza.

Gyémánt — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Gyeplős — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., (befogás után úgy nevezve), Nyr. 10:278.

Gyeplős — Sztripszky.

Gyilkos — Heves m., Nyr. 2:142., S. I. XII.

Gyömbér — Kriza.

Gyula — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Gyulai — II. R. Gy.

Gyuri — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Gyurku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hajas — B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476., S. I. XII.

Hajnal — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431. Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38:239., Kisújszállás, Nyr. 28:287. Kriza. S. I. XII.

Hámfás — Kriza.

Hammas — Kriza.

Hamvas — Marczali, Somogy m., Nyr. 24:480.

Hangos — Kriza.

Hangya — Kriza.

Hanti — S. I. XII.

Hanzi — Kriza, *szász átvétel.

Hásznos — Kriza.

Hászson — II. R. Gy.

Hátas — Sztripszky. Kriza.

Hatbán — Bugacz, T. M. I.

Hattyú — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278. Kriza.

Havasali — II. R. Gy. — barna.

— **Havasali** — II. R. Gy. — pej.

— **Havasali** — II. R. Gy. — szürke.

Hazug — II. R. Gy.

Héja — Békás, Nyr. 3:238.

Helenka — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Tótos átvétel.

Helina — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Tótos átvétel.

Hengér — Kriza — Henker, a szász bakó, Hänger.

Hénrik — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Hérmán — Kriza. Szász átvétel.

Herte-perte — Kunszentmárton, Nyr. 2:474. — a mesebeli táatos ló neve. *Inkább: „*Serte-perte*“.

Hetes — S. I., XII.

Hetmány — II. R. Gy.

***Hetyke** — Keszthely.

Hifler — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — felszedett név.

Hikszos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Hirës — Érmellék, Nyr. 29:533.

Hirnyós — Kriza.

Hódas — Kriza.

Hódor — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hódos — Békás, Nyr. 3:238.

Hojzás — Sztripszky.

Hóka — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Csik-szentgyörgy, Nyr. 9:431.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m. (szin után), Nyr. 36:333.; Sztripszky. Kriza, S. I. XII.

Holdos — S. I. XII.

Holló — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. Kriza.

Holó — Óverbász, bácskai sváboknál. Nyr. 26:231.

Hópej — Sztripszky.

Hoppo — Kriza.

Horkos — Kriza.

Hörcsög — Kriza.

Hunczut — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Hundi — Elep-puszta, Debrecen, Nyr. 8:476. Német, felszedett.

Huszár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Kissziget,

Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Árva m., tót, Nyr. 25:506.; Zsolna vid., tót, Nyr. 26:423.

Hutyori — Kriza.

Iboja, — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Ildó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Ilka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Érmellék, Nyr. 29:533. Kis-újszállás, Nyr. 38:287.

Imre — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Elep-puszta, Debrecen, Nyr. 8:476.

Indián — Forróencs, Abauj m., Nyr. 28:422., nn., felszedett.

Iramó — Stephán vajda. II. R. Gy.

Irén -- Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255., nn., felszedett.

Irisz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák, nn., felszedett.

Irka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák, nn.

Irma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget. Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255., nn.

Jácint — Kriza — nn.

Jádzi — Kriza.

Jámbor — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Jancsár — II. R. Gy. Kriza.

Jancsi — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Ada, Bács m. Nyr. 28:479.; Hajdu m., Nyr. 35:301.

Jártas — Kriza.

Jefterdár — II. R. Gy.

Jeges — Kriza.

Jegyes — II. R. Gy.

Jéllasics — Heves m. Nyr. 4:240. Reminiscenzia 1848-ra.

Jóniusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Nyilván Nonius helyett.

Jordaki — II. R. Gy.

Jordi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. A Jordán kicsinyítője.

Jordics — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Jóska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Józsa — Marót-pusztá, Somogy, Nyr. 26:480.

Józsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

***Juczi** — Pusztaszentmiklós, Bihar, Kriza. B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kisújszállás.

Juda — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

***Julcsa** — Heves m., Nyr. 2:142.; Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Balatonmellék, J. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., Kisújszállás.

Juli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Julis — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36:333.; Forróencs, Abauj m., Nyr. 28:422.

Juszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535. — tirpák.

Kabalás — Sztripszky.

Kabalási — Sztripszky.

Kabolafi — Sztripszky.

Kaczér — Écs, Győr m. — kedveskedő név, Nyr. 36:333.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Kajla — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Kakas — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. Kriza.

Kalandor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Kálmán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Kamarási — II. R. Gy.

Kancza — Sztripszky.

Kanczás — Sztripszky.

Kantáros — Sztripszky.

Kapucsi — II. R. Gy.

Kapucsi — II. R. Gy. — kék.

Karalás — II. R. Gy.

Karcsi — Kriza.

Karcsú — Heves m., Nyr. 2:142.

Kartács — Kriza.

Katalin — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Katarezi — II. R. Gy.

***Kati** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Pusztaszentmiklós, Bihar. m.

Kató — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Kazin — II. R. Gy.

***Kedves** — Heves m., Nyr. 2:142.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; *Kedveš*, Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332.; *Kedves*, Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287. Kriza. Balatonmell., J., — **Kedves** — II. R. Gy., Nagyenyed, S. I. XII.

Kefe — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Kelepce — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Kengyel — Kriza.

Kengyeles — Sztripszky.

Kényes — S. I. XII.

Kesa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. A *Kese*, tótosan.

Kese — Érmellék, Nyr. 29:533.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36:333.; Kissziget, Orta-

háza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; *Kesa*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.; *Kese*, Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.

Keše — hontmegyei tótoknál. Nyr. 29:332.; — **Kesej**, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Forróenes, Abauj m., Nyr. 28:432.; — **Kešel**, árvamegyei tótoknál, Nyr. 25:506.

Kesely — Heves m., Nyr. 4:240.; Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; *Kesely*, Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; S. I. XII., Kési, Apatin, Bács-Bodrog m., Nyr. 24:579.

Kezlár — II. R. Gy.

Kicsin — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; *Kicsiny*, Balatonmell., J.

Kigyó — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; B.-Ujváros, Nyr. 9:413.; Érmellék, Nyr. 29:533.

Kincsēm — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333. — Lónév a régiségben, T. S., Nyr. 32:156.; Balatonmell., J.

Kisasszony — II. R. Gy.

Kis fakó — II. R. Gy.

Kis gyöngy — II. R. Gy.

Kisjány — Forróenes, Abauj, Nyr. 28:422.

Kis kalmuk — II. R. Gy.

Kis tramó — II. R. Gy.

Kódus — Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.

Kokas — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27 : 480.

Kolbász — Kriza.

Kondész — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kondor — Bugacz, T. M. I.

Kontár — Kriza.

Kontesz — Balatonmell., J.

Kontész (comtesse) — Heves m., Nyr. 2 : 142. — felszedett, nn.

Korhel — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; *Korhely*, Balatonmell., J.

Kormány — II. R. Gy.

Kozák — Kriza.

Koztandin — II. R. Gy. — barna, pej, szeg.

Kökény — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Középső — Sztripszky.

Kucsori — Kriza.

Kuncsár — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név.

Kurtány — II. R. Gy.

Kurucz — Kriza.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Laczkó — Kriza.

Lájbis — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Lajhár — Kriza.

Laji — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Lámpás — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476., Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

Láncsás — II. R. Gy.

Lánczos — Sztripszky.

Lángos — Kriza.

Lankás — Kriza.

Lantos — Kriza.

Lapta — Kriza.

Látó — Kriza.

Lator — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Sztripszky.

***Legény** — Békés.

Lekenczi — II. R. Gy.

Lektika — II. R. Gy.

Lelkes — Kriza.

Lengyel — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Balatonmellék, J. II. Rákóczi György ménese.

Lénka — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Lenke** — Békés.

Leperd — Bugacz, T. M. I.

Lépes — Kriza.

***Lepke** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287., Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Léta — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m. Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lila — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Heves m., Nyr. 2 : 142., B.-Újváros, Nyr. 9 : 143., Érmellék, Nyr. 29 : 533., Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Lina — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Linda — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2 : 142., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Balatonmellék, J. Felszedett, nn.

Linka — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Lippai — II. R. Gy.

Lisza — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Liszka — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Liza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Lizi** — Kisújszállás — Kriza.

Lócsiszar — Sztripszky.

Lófalvi — Sztripszky.

Lógó — Sztripszky.

Logofét — II. R. Gy.

Lógós — (befogás után így nevezve), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Longár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Lovas — Sztripszky.

Lovász — Stripszky.

Lucsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Lucza — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Luczi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Heves m., Nyr. 2 : 142. Békás, Nyr. 3 : 238. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. Kriza.

Lula — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — felszedett.

Lupul — II. R. Gy. — oláh.

Lutzi — S. I. XII.

Lüdvércz — Kriza.

Maczi — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Maczkó — II. R. Gy. Kriza.

Madár — Heves m., Nyr. 2 : 142. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480. *Mátár*, Apatin, Bács m., Nyr. 24 : 579., *magyar*, sváb átvétel. **Madár** — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. Balatonmellék, J.

Magló — Sztripszky.

Mámzel — Kriza — gúnyolódó.

Manczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Marcsa — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — csökönyös fajta. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zalam., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Marczella — Kriza — felszedett név.

Marczi — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Mari — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Markos — Kriza.

Maró — Kriza.

Mátring — Kriza.

Matuzsa — Kriza.

Matyi — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Matzko — S. I. XII.

Méczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Medve — II. R. Gy.

Méggyes — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név. Balatonmellék, J.

Ménta — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Mérges — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543. *Mirges*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. *Mér-ges*, Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. Kriza. Balatonmellék, J.; S. I. XII.

Merlec — Kissziget, Otaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Méta — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név.

Mezőszárnya — Kunszentmárton, Nyr. 2 : 474. — tüzes, tatosló neve. Költői kép.

Micza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Miczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Mikes — II. R. Gy. — deres. — **Mikes** — II. R. Gy. — pej.

Miksa — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Mirges** — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — csökönyös fajta. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Mirza — Heves m., Nyr. 4 : 240. Balatonmellék, J.

Mişca — Erd. Érczhegység, mőczok, Nyr. 34 : 257. — Miska.

***Miska** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Heves m., Nyr. 2 : 142. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422. Kriza. Kisújszállás.

Mocskos — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.

Mojzsi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mokány — Heves m., Nyr. 4 : 240. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Mokán*, Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. *Mokány*, Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. S. I. XII.

Moldvai — II. R. Gy. — barna.
— **Moldvai** — II. R. Gy. — pej.

Mondér — Békás, Nyr. 3 : 238.

Mondi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Monyas — Kriza — különben a mén.

Monyók — S. I. XII.

Mordáj — Kriza.

Morzsa — Heves m., Nyr. 2 : 142., Békás, Nyr. 3 : 238.

Mucsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Mucskos — Sztripszky.

Muczi — Balatonmell., J.

Mujki — Balatonmell., J.

Mujku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mujzli — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Muki — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mundra — Kriza.

Murcsi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Murga — Kriza.

Muszka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479., Marótpusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480., Kriza.

Nacza — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36 : 333.

Náci — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Nagy kalmuk — II. R. Gy.

Náncsi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Négró — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36 : 333.

Nem adom — II. R. Gy.

Német — Békás, Nyr. 3 : 238.

Nohaj — II. R. Gy. — Nohaj — tatár. II. R. Gy.

Noniusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Vö. Joniusz.

Noszlár — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Nyájas — Kriza.

Nyakas — II. R. Gy.

Nyalka — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Nyerető — II. R. Gy.

Nyerges — Újtelek tanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. — **Nyerges** — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Sztripszky, Kriza.

Nyulas — II. R. Gy.

Nyúgető — II. R. Gy.

Olga — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422., felszedett, uras, úri.

Ondó — Balatonmell., J.

Óriás — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Orient — Balatonmell., J. — ménesnév, úri.

Ostorhegyes — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Ozora — Bugacz, T. M. I.

Őszike — a régiségben — T. S., Nyr. 32 : 156.

Őszvéresi — Sztripszky.

Pádi — Balatonmell., J.

Pajkos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tirpák. Érmellék, Nyr. 29 : 533., Sztripszky, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. Balatonmell., J., S. I. XII.

Pajtás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422., Kriza.

Pajtáska — a régiségben — T. S., Nyr. 32 : 156.

Pajzán — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143., Balatonmell., J.

Pali — Balatonmell., J.

***Palkó** — Kisujszállás.

Pandúr — Kriza — Bugacz, T. M. I.

***Pántlika** — Keszthely — a német Band-ból, tótosan kicsinyítve.

Pára — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Paraszt — II. R. Gy.

Párducz — Heves m., Nyr. 2 : 142. — Kriza.

Paripás — Sztripszky.

Pásztor — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Patafalvi — Sztripszky.

Patkán — Kriza.

***Páva** — Heves m., Nyr. 4 : 240., Écs, Győr m., (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333., Kissziget, Ortaháza és Hernyék. Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Pázsint — Kriza.

Péczár — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Peczek — Kriza.

Peczkes — Kriza.

Pej — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Pej*, Csik-szentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza, S. I., XII.

Pejfi — Sztripszky.

Pejkó — Kisújszállás, Nyr. 38:287., Balatonmellék, J., Arany János: Toldi lovának neve.

Pengő — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Pereszlen — Kriza.

Peták — Kriza.

Péter — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Piczi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. Kriza.

Piczko — Kriza.

Pillants — Kriza.

Pille — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Balatonmellék, J.

Pimon — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pipás — Kriza.

Piros — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431., Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476., Forróéncs, Abauj m., Nyr. 28:422., Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143. Kriza. — **Piros** — II. R. Gy.

***Pista** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238., Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431., Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301. Kriza, Kisújszállás.

Piszra — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476. — lójegy.

Plutó — Kriza — paptól szedve.

Poczkos — Kriza.

Poczok — Kriza.

Podor — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — bodor.

Pogány — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239., Ada, Bács m., Nyr. 27:384. Kriza, S. I. XII.

Pohár — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Poleszár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Tót: nyilván Koleszár = kerékgyártó.

Póli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Polka — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Polkány — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Poltra — Kriza.

Polyár — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Pompás — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — kedveskedő név. Kisújszállás, Nyr. 38:287. Kriza.

Poni — Sztripszky.

Pópa — II. R. Gy.

Porhajas — II. R. Gy. — tűziszerszám ebből készül.

Préda — II. R. Gy., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. Kriza.

Puczi — Kriza.

Pundza — Kriza.

Purdé — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Pusztá — Kriza.

Putina — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák, oláhos.

Putkó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Puzdri — Kriza.

Puzsgás — Kriza.

Püszke — Békás, Nyr. 3 : 238.

Rabló — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Heves m., Nyr. 4 : 240.; Eleppusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Bugacsz, T. M. I.

Radnóti — II. R. Gy.

Radnóti — II. R. Gy. — szürke.

Rahovicz — II. R. Gy.

Rája — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Rajkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; *Békés.

Rajku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rára — Heves m., Nyr. 2 : 142.

***Ráró** — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Kisujszállítás, Nyr. 38 : 287. Kriza. Pusztaszentmiklós, Bihar m. S. I. XII.

Rátotta — Hajdú m., Nyr. 35 : 301.

Rebi — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. — Rebekka beczézője.

Remény — Forróéncs, Abauj, Nyr. 28 : 422.

Remonda — Sztripszky.

Repcze — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Repdes — Kriza.

Rezdő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Ricska — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ricza — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

***Rigó** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csík-szentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kisujszállítás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J., Kisujszállítás, S. I. XII.

Rigú — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Ada, Bács m. Nyr. 28 : 479.

Ringyó — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén Nyr. 10 : 278.

Ringyu — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rojba — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Róka — Békás, Nyr. 3 : 238.; Balatonmell., J.

Romandó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Romlás — Kriza.

Rontó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Róska — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Rostél — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Roža — Hont m., tótoknál, Nyr. 29 : 332.

Rózsa — Békás, Nyr. 3 : 238.; *Rúsa*, Överbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231.; *Rózsa*, Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26 : 480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza.

***Rózi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Rubin — Forróenes, Abauj, Nyr. 28 : 422. Uras.

Rudas — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén. Nyr. 10 : 278.

Rúsi — Apatin, Bács-Bodrog m., Nyr. 24 : 579. — *magyarból* átvett. S. I. XII. Kisújszállás. Kriza.

Rusticus — II. R. Gy.

Rúza — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Balatonmell, J.

Sáfrán — Kriza.

Sajó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sámson — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sami — II. R. Gy.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sánta — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sárga — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Békás, Nyr. 3 : 238. (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — **Sárga** — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. *Šárga* (vocativus *Šárgo*), Hont m., tótoknál, Nyr. 29 : 332. *Sárga*, Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36 : 333. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 37 : 102. — **Sárga** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Sárga*, Överbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. *Sárga*, Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480. Árvamegyei tót, Nyr. 25 : 506. Zsolnavid. tót, Nyr. 26 : 423. Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480, Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Göllnicz völgyi német, Nyr. 25 : 299. — **Sárga** — Kriza. Balatonmellék, J.; S. I. XII.

Sárga — oláh — sárga; „Popa d'in Valá Re sus pã *šarga* sã guje: Vala Re-ből (a roszs völgyből) a pap föltápáskodott a *sárgára*“.

Aradmegyei népdal. *Šargać*, oláh, lóról mondják: sárgás. Arad s Bihar m., Nyr. 17 : 51.

Sargă — Erd. Érczhegység, mőczok, Nyr. 34 : 317. — sárga.

Sári — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Sárig — Hétfalu, Nyr. 38 : 238.

Sárkány — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Sztripszky.

Sármánt — Kriza. Uras: char-mant.

Sarolta — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Marótpusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Sáspi — Kriza.

Sátán — Kriza.

Selét — Kriza.

***Selyem** — Keszthely — Kriza.

Septeles — II. R. Gy.

Serény — Kriza.

Serli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Setét — Kriza.

Siklós — Kriza.

Sikos — Kriza.

Sima — Kriza.

Simli — Balatonmellék, J. A német Schimmel.

Sinór — Kriza.

Sólom (sólyom) — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231.

***Sólyom**, Békés, Kriza.

Spárga — Kriza.

Stella — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — uras.

Strimfi — Kriza.

Subri — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Sobri Jóska egykori híres betyár tótos neve.

Suczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sudár — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Sugár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Eleppusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Kriza.

Sundi — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Sunyi — Kriza.

Susi — Kriza.

Susztér — Kriza.

Szagló — Kriza.

Szájas — II. R. Gy.

Szajha — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.

Szajkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Békás, Nyr. 3 : 238.; Eleppusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. S. I. XII.

Szajku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szálás — Kriza.

Szálka — Kriza.

Szálkás — II. R. Gy.

***Szaraczéna** — Keszthely, hercegi ménés; de csikós szájon.

Szárcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tirpák. II. R. Gy. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Szárcsi — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza.

Szarka — Kriza.

Szárnymas — Kriza.

Szártsa — S. I. XII.

Szártya — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Szarvas — II. R. Gy., Kriza, S. I. XII.

Szattyán — Heves m., Nyr. 4 : 240.

***Száva** — Keszthely.

Szebeni — II. R. Gy.

Szedrös — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Szeg — S. I. XII. — **Szeg** — balásfalvi — II. R. Gy. Gyermekló, uo., Ifjúúri, uo., Kalmuk, uo., Szárcsa, uo.

***Szegefű** — Keszthely.

Szekfű — Kriza.

Szeles — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Szelesztrei — II. R. Gy.

Szelíd — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tirpák. Kriza.

Szellő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Érmellék, Nyr. 29 : 533.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza, Balatonmell., J., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szellü — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szelő — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231.; zsolnavidéki tótoknál, Nyr. 26 : 423.

***Szemes** — Békés. H. O. Kriza, S. I. XII.

Szenyves — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Sztripszky, Kriza.

Szerecsen — II. R. Gy. — fakó.

Szerencse — II. R. Gy.

Szerzem — II. R. Gy.

Szidi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Uras.

Szikla — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Kriza.

Szikra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.;

Ada, Bács m., Nyr. 27:384. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Balatonmell., J., S. I. XII.

Szilaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Színes — Kriza.

Szippancs — Kriza.

***Sziréna** — Keszthely, hercegi ménés, de csikósszájon.

Szódé — Kriza.

Szolga — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Szorgos — Kriza.

Szőke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.

Szöszke — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Szpáhia — II. R. Gy.

Szpaoglán — II. R. Gy.

Szpotár — II. R. Gy.

Szulák — II. R. Gy.

Szulimán — II. R. Gy.

***Szultán** — Érmellék, Nyr. 29:533.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:479.; Forróencs, Abauj m., Nyr. 28:422.; Keszthely, uras. — **Szultán** — II. R. Gy.

Szügyes — Kriza.

Szürke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

(Szín) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; uo. Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422.; Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143. Kriza. S. I. XII.

Szürke — II. R. Gy. — gyermeklő.

Tacsó — Kriza.

Tajár — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. — arabs mén neve.

***Tallér** — Kisújszállás.

Talpas — S. I. XII.

Támasz — Kriza.

Tánczos — Zsolna vid. tót, Nyr. 26:423. Kriza.

Tapsi — Kriza.

Taréj — B.-Újváros, Nyr. 9:143.

Tarka — (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278. *Tarka*, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. Kriza.

Tarka — II. R. Gy. — tatár.

Tartós — Kriza.

Tatár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543., Ada, Bács m., Nyr.

27:384. és 28:479. Balatonmellék, J.

Taurusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:531. — tirpák.

Telek — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Testes — Kriza.

Tindír — Apatin, Óverbász, Bács m., sváboknál. Nyr. 24:579., 26:231. = Tündér.

Tisza — Kriza.

Tiszta — Kriza.

Tizes — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26:231. = Tüzes.

Tolvaj — Kriza.

Tordai — II. R. Gy.

Torma — II. R. Gy.

Tömösvári — II. R. Gy.

Tréfa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Treza — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Tsendes — S. I., XII.

Tsillag — S. I., XII.

Tsinos — S. I., XII.

Tsóka — S. I., XII.

Turazó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Turesi — Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143. Kriza.

Tuti — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Tükör — Kriza.

Tündér — Kriza, Heves m., Nyr. 2:142., Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:479. — Balatonmellék, Jankó. S. I., XII.

Tündik — Kálló — vezeték- és lónév. Nyr. 15:520.

Tüzér — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Tüzes** — Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Kisújszállás, Nyr. 38:287; Ada, Bács m., Nyr. 27:384., Kriza, Balatonmellék, Jankó; Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Udvarbíró — II. R. Gy. — szürke.

Ugron — II. R. Gy.

Vágó — Kriza.

Vajda — II. R. Gy. — Vajda — fakó, kék, küldte-barna, szeg, szürke. II. R. Gy.

Vajna — II. R. Gy.

Vándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Varju — S. I. XII.

Vasderes — (szín) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Vaskó — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Vaskos — Kriza.

Vaszi — Kriza. *Az oláh Vasziléből = Basilius.

***Vércse** — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Pusztaszentmiklós, Bihar.

Veres — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Véres — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480. Kriza.

Vértse — S. I. XII.

Vezér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. Kriza.

Vida — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Vidám — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Hontmegyei tótoknál, Nyr. 29 : 332.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. S. I. XII. — **Vidám** — Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza.

Vidra — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Balatonmellék, J.

Vigmiska — Székelység, MNy. II : 12.

Viktor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

***Viktoria** — Keszthely — hercegi ménes, de csikós szájról.

Világ — Kriza.

Vilám — Zsolna vid. tótoknál, Nyr. 24 : 480.

***Villám** — Pusztaszentmiklós, Bihar. Kriza. Balatonmell., J., Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Marót-pusztá, Somogy, Nyr. 26 : 480.

Villancs — Kriza.

Villog — Kriza.

Vilma — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Hajdu m., Nyr. 35 : 301.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28 : 422. Kriza.

Vircse — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Virgó — Kriza — felszedett név.

Virgoncz — Sztripszky. Kriza.

Vitán, Vitám — Apatin, Bács m., sváb-magyar, Nyr. 24 : 579.

Vitéz — Kriza.

***Vizsla** — Pusztaszentmiklós, Bihar m., Kriza.

Vizter — II. R. Gy.

Vóbán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zabosi — Sztripszky — gúny-név.

Zacskó — Kriza.

Zivatar — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zoltán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsarnok — Bugacz, T. M. I.

Zsendevics — Forróencs, Abauj-m., Nyr. 28 : 422.

Zsivány — Balatonmellék, J.; Bugacz, T. M. I.

Zsobri — Kriza.

***Zsófi** — Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Zsuzsa — Balatonmellék, J.

Zsuzsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Zsuzska — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

VII. SZARVASMARHA.

A marha testrészei. Van: *feje*, rajta a *fül*, benne a *fülpamat*, *fejele*, kétoldalt a *sarv*, a *homlok*, a *vakszem*, a *szem*, az *állkapocs*, az *orr* a *likakkal*, ezek között a *szutyak*, a *száj* az *ajakkal*, benne a *fogak*, a *torok*, a *tarkó*, a *járomél*, a *nyakoldal*, a *torokél*, ezen a *lebernyeg-lebeny*, ritkán: *kendő*, a *szügy*, a *hát*, az *oldalak*, a *has*, a *horpasz*, a *far*, ezen a *csípő*, *fartő* és *faroktő*, *farok* ennek *tőve*, *szára*, *lombja*, s..ge, a *tehén*nél a *péra*, a *hímnél* a *hasafelén* a *here*, a *tasak*, a *vessző*, *tehén*nél a *tőgy*, az első lábon a *lapoczká*, a *vállszeglettel*, felső *szár*, *térd*, *boka*, rajta a *fűkőröm*, *csüd*, ezen *párta*, *csülök*, a hátulsó lábon: a *koncz*, a *csánk* a *horgasinnal*, a *fűkőröm*, a *csüd*, a *két csülök*, a *hason* a *has*, *korcz*.

Szarvasmarha szótára.

Ágas — általánosan — a tejes köcsögöket tartó ágas állófa, a melyhez fejéskor a tehenet kötik. Szólás Kőmörön, Szatmár m., Mtsz.: *fejjük meg az ágast* = nincs tejünk.

Agg ökör — Bszsz. ag öker: emeritus.

Áj — fecskefarkszerű tulajdonjegy a juh és szarvasmarha fülén kimetszve. Vö. Ájas, Ájó, Ájos, Ájosfülű; Ájossan. Füljegyek kategóriája. Nyilván a nyíl fogóvégén levő rovátka, a mely az íj húrját befogadja.

Ajj — Vö. Alj v. Alom.

Ajjaz — Mezőtúr, Nyr. 10 : 285.; Nagy-kunság, Nyr. 16 : 141. — ló v. szarvasmarha alá éjszakára almot hinteni. Vö. Alom és Kiajjaz, Almoz.

Ájó — Gyergyó, Mtsz. — füljegy a szarvasmarhán. L. Áj.

Ájos — Csík m., Nyr. 26 : 331. — szarvasmarhák és juhok füljegye. Debreczen levéltárában 1686: Csákó ökör, az jobb füle ájos; 1686: Egy hegyes szőke ökör, kinek a balfülében kivettek, az jobb füle ájos. 1706: Az egyik ökörnek jobb füle ájos. Széll Farkas-Borovszky, Nyr. 22 : 518. Vö. Áj.

Ájosfülű — T. S. — ökör, XVII. sz., Debreczen; fülhegyén V alakú kimetszés. Vö. Áj.

Ájossan — Debreczeni lvt., Széll F.-Borovszky. — Ladányi Szabó István találta és ismerte

meg két ökrét, mindkettőnek a balfülén ájossan ki vagyon véve, 1708. Vö. Áj. Nyr. 22:578.

***Alánehezedő** — Edvi Illés Pál — a jó tehén hasáról.

Alj — Palóczság, Nyr. 36:87. — a jószág alá hintett szalma-csomó. Vö. Ajj, Alom.

***Áll-deszka** — Szürnyeg, Zemp-lén m. Mtsz. I. 32. — az ökör álla alatt való deszka.

Almoz — Böny, Győr m., Nyr. 16:143. — a barmok alá ágyaz. Vö. Alom, Ajjaz, Kiajjaz.

Alom — Böny, Győr m., Nyr. 16:143. és országszerte — a barmok szalmaágya v. baromalja, Simonyi csuvasz jövevényyszónak tartja, Nyr. 35:384. Szerinte Nyr. 36:87., a szalmát jelentő csere-misz *olommal* egyenértékű. Palóczoznál Nyr. 36:87., *alom* = a jószág alá szórt szalmacsomó. Ha ez egész nap a jószág alatt volt, a palócz azt mondja: hányd ki a j. alól az almot v. hányd ki a j. alól azt az *aljat*. Vö. Ajj, Alj.

Angol — l. Svajezer alatt.

***Anyabarom** — Kecskemét, Bugacz, T. M. I. — öreg tehén, az ezekből álló gulya az „anya-barom gulya”. Vö. Baromgulya.

***Anyabarom-gulya** — Bugacz-Monostor — a szaporító és tejelő jószág gulyája. Vö. Anyabarom.

***Anyagulya** — Debreczen, Békés — tehenek és rugott borjúk-ból álló gulya. L. Tőkegulya.

***Anyaszopó** — 1748, Karatna község — borjúról, mely még szopik. Vö. Borjú.

Anyja — Szolnokdoboka m., Nyr. 10:239. — nőtény: „a bornyú anyja”.

Armurár — Kapnikbánya és vid., oláh elem a magyar nyelvben, Nyr. 22:73. — marhatályog és azt gyógyító növény.

Árvagané — általánosan — a szarvasmarha tányéralakú száraz hulladéka, tüzelőnek való. Bugaczon *tőzeg*.

***Árvaganéj** — Nádudvar — a szarvasmarha, de főleg a juh hulladéka. Vö. Juhporos (a juhász-kategóriában).

Árvajószág — Székelyf., Mtsz., Szilágy m. — *silány, hitvány, beteges marha.

Áztatott — Csik m., Udvarhely m., Mtsz. — vízzel elegyített polyva és sarjú a marhák számára.

Bacza — BMSz. — borjú.

Bagarász — Kovár vid., Ipoly-ság, Nyr. 16:380. — keresve legelész a marha. Vö. Bakarász.

Bajusz billegző — Kecskemét, Kada in litt. —)——. Ezt festékesen a marha orra fölé nyomták, hogy bajuszt alkotva, a fej kisebbnek, szebbnek lássék.

Bakarász — Székelyf., Háromszék m., Mtsz. — l. Bagarász.

Bakmony — Kúnos Ignác, Nyr. 12:108. — ex Bachmann.

Bálám bikája — Békés m. — nagy, buta ember. MNy. I:428.

Baorgyú — Szolád, Somogy m., Mtsz. — borjú.

***Barom** — általánosan — *pecus*. Így Schl. sz. j.: Murm. 1523; Ver. De jelent *gulyát* is, (Szeged, 1779.). Kiskunhalason: Két barom, három ménös járja a főggyit. Nyr. 14:237. Zenta: „a tehén künn volt a barmon“ Uo. 38:40. Sőt a Székelyföldön = baromvásár: „béállott a barom“. Mtsz. Oklsz. 1256 óta ismeri: „Borumlak, Baromlak, Boromfekthyn stb. Vö. Ekebarom, Gulyab., Tarkab., Vágób., Vonób. XVIII. sz. 1779, Szeged kimutató: „4000 ökör 12 *barmokban* és 7 csordában“. *Itt a barom gulyát jelent*, a mely állandóan a pusztákon van; a csorda fejős és szaporító állomány, mely minden nap kihajtva, estére hazatér.

Baromeledel — Ver. 72. — Pabulum.

***Baromgulya** — Kiskunfélegyháza — l. Anyabarmom. Az anyabarmokból álló gulya.

Baromlak — Oklsz. — 1256: Item Wosontou Item *Barumlok*, Wenzel VII:430. Borovszky: A honfogl. tört. 87. lapján a német Wurmloch magyarosodott alakjának tartja. Ugyanígy Kúnos Ignác, Nyr. 12:108. Elmés, de téves magyarázat.

Baromökrök — Oklsz. — bos. 1671: „Az itthon meghizlalt s eladott baromökröket, akiket fostostul eladják, annyit adjanak

adóban, a mennyit az felvivők“. Debreczen, M. Gazd. tört. Sz. XI. 265.

Baromtartás — Kolozsv. glossz. 1577. — *veterinarium* Dd. *Veterinarium*, Finály, állatgyógyintézet; *veterinaria*, uo., állatgyógytudomány. Nyr. 36:419. (Tévedés! A baromtartás az, a mit a német „Viehhalten“ szóval fejez ki.)

***Bealkudni** — Kecskemét a régiségben, T. S. — a rideg legények munkába beszegődve bealkudták jószágait tartásra, a munkaadó gazda gulyája közé, alkuban kikötötték, hogy a jószáguk a gazda gulyája közt leghessen.

Bebogározik — Udvarhely m., Mtsz. — befut, futás közben betéved: „A bornya bebogárzott a pap udvarára“. A szó a *bogárzás*-tól van kölcsönözve, de nem azonos vele.

Becsel — Csík m., Mtsz. — öklelődik: „becselnek a birkák, az ökrök.“

Becze — Göcsej, Kemenesalja, Vas m., Balatonmell., Aranyos-zék, Marosszék, Háromszék, Csík m., Mtsz.; Felső-Szakony, Nyr. 17:383.; Pápa, Nyr. 36:38; Répczemell, Sopron m., Nyr. 2:517.; Áracs, Zala m., uo. 22:192., Vas m., uo. 30:98. — bece, becce, bécce, béczcze — Kreszneritsnél és B. M. N. is borjú (főleg a gyermeknyelvben). Vö. Becek, beczi.

Beczek — Csurgó, Somogy m., Nyr. 21:47. — kis borjú. Vö. Becze.

Beczi — Somogy m., Mtsz.; bëcci, Arács, Zala m., Nyr. 22:192. — kis borjú. Vö. Becze.

Befogás — Vö. Belső, Hajszás, Brázdas, Csábali, Csálés, Csáli, Csásökör, Embërföső, Hajsz, Hajszás, Hiszbeli ökör, Hizbali, Hizbali, Kesleg, Késleg, Kesleg marha, Kürek, Külső, Türtő.

Befogó — Tolna m. — marha, mely már alkalmas a járomra. Vö. Befogócska. Nyr. 5:523.

Befogócska — Menyhe, nyitra-vid. palócz. — marha. Vö. Befogó. Nyr. 33:464.

Beköt — Oklsz. — conjungo. 1680: Mivel minden béres méltó az eő jutalmára *nyomtato Eökörnek sem kötik be száját*: Azért mikor tavul vidékre mennek a borbirák vásárolni, a korezma jóvedelméből illendőképén élhetnek.

Belső — Balatonmell., Tsz., Vas m., Nyr. 30:99. — a jobbfeől fogott ökör. Vö. Hajszás.

***Bélyeg** — sok helyen, Őrségen: billeg, Nyr. 12:386. — jegy, legtöbbször a tulajdont jelölve. L. Billog. — **Bélyeg** — Magyar Szó, 1904:143. — Bártfán a városi bélyegző vasat leginkább csak mértékhitelesítésre használták volna a Jus civile 59-ik titulusa szerint. Később, különösen az Alföldön, a mikor a városbeli gulyát tavasszal összeverték, mindegyik marhára rásütötték a vá-

ros számbélyegét is. Régebben tehát nem a bélyeg, hanem a szőr volt az ismertetőjel.

Bélyegző mester — Oklsz. — l. Látó mester.

Bélyegző vas használata — 1701. Jus civile tit. 59. Bártfa: „Ha az prókátor hamisságban találtatik, tehát a város pellengérihez kell erősen megkötözni és az minémű *jelvassal* ez városnak, *az mellyel jegyeznek, deszkákat és egyéb edényeket, itczéket*, tűzben erősen meg kell tüzesíteni, az olyan hamis prókátornak az két orczáját azon *jel-, avagy tillyegző vassal* meg kell billyegezni, hogy így mások is példát vévén tőle stb“. M. Sz. 1904. 143.

Beötteni — Őrség, Nyr. 2:472. — a tehenet =igába fogni.

Bérgyu — Hegyhát, Vas m., Nyr. 1:467.; Simonyi szerint bérgyu, Nyr. 5:219. — borjú, l. o.

***Bészabadítani** — Csikgyergyó Kászonszék — a legeltetésre bereszteni a marhát. XVII. század.

Beszámolás — Bugacz — vö. Szolgáltatás.

***Beszorul** — Szeged — a jószág az istállóba, télire.

Bic — Erdélyi érczhegységi mőczok, Nyr. 34:146. — bika, l. o. Vö. Bică.

Bică — Erdélyi érczhegységi mőczok, Nyr. 34:146. — l. Bic.

***Bihanyik** — Őrség, Vas m., Nyr. 2:562. — bóg (marháról).

Bíhó — Dunántúl, Nyr. 16:190.; Répczemellék, Mtsz. I:138. — bivaly, l. o.

***Bika** — kk. — Bos taurus, hím szarvasmarha, mely szaporít. Engelbrechtnél a már üzőtt hím szarvasmarha. Ugyancsak Bos taurus a Hortobágyon (T. M., MNy. VIII:187.), Schl. sz. j., Sz. M. A., PPBod., Murm. (1533), Sz. F. B., Bzssz., Gross 1:119., Ver. Oklsz. 1193 óta ismeri: „Uadit usque ad „biquacut“, 1198-ban már „Bika“. Firtos-Váralján (Udvarhely m., J. J.) hím szarvasmarha 4 éven túl, Raván, Udvarhely m., J. M., mindaddig míg ki nem herélik. Szarvas Gábor szerint Nyr. 16:164. — **Bika** — a sulyom (Trapa naans L.) neve is bika (szarvalakú tüskéiről, H. O.). Miklosich szerint a szláv nyelvek a magyarból vették át (Nyr. 2:116), Halász I. szerint pedig török eredetű (uo. 17:253.). Az oláhban is Bos taurus (Nyr. 17:116., 163. Vö. Bic, Bică, Biku, Bikus, Bikă, Bikaborjú, Bikagulya, Bikacsök, Bikapénz, Bikás, Bikatinó, Cap, F. szas öker, Monyas, Ökörbika, Ökör, Rugott borjú, Vika. — **Bika** — Békés — „szép a bika, ha sűrű, kemény, tömött testű“. Pásztor mondás. — **Bika** — Ada, Bács m., Nyr. 31:286. — cséplőgép hajtója. *Zúg a bika* = zúg a cs.

***Bikaborjú** — Kr., Edvi Illés Pál, Engelbr., Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., Hortobágy, T. M., MNy. VIII:187., Pusztaszanda, Bugacz, T. M. I. — fiatal bika,

Vitulus taurinus. Vö. Bikaborjú.

***Bikabornyú** — Mezőkövesd — a bikaborjú.

Bikacsék — S. I., Kreszn., bikacseke, Ipolyság, Hont m., Nyr. 6:181., 19:45., Hont m., tót: bikaček, Nyr. 29:331. L. Bikacsök. Száritott himvessző, az egykori pandúrok szerszáma.

Bikacsög — Abauj, Borsod m., Mtsz. — bika száritott nemző vesszejéből való pálcza; Székelyf. uo., ugyanabból löcsszorító gúzs. Vö. Bikacsök, l. Bikacsék.

***Bikacsök** — általánosan — nervus taurinus, vel taurea; Abauj m., Borsod m., Székelyf., Mtsz. Vö. Csék. Csök. Bikacsék. A régi pandúrvilág rettegett büntető eszköze.

***Bikagulya** — Debreczen — csupa bikából alakított gulya.

Bika hangja — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187. — ordít, bög, bömböl, sikkongat, sikkant. Mert alig hogy Miklóst a bika meg-
[látta
Rémitőt sikkantott és a port
[kapálta.
Arany.

Bikanevek — Békés — Hunyad, Finnyás, Dallos, Gulyás, Vezér, Káplár, Gallér, Bognár, Árpád, Bársony, Madár, Rigó.

Bika nézése — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — kemény (vad, szilaj), gyenge (szelíd), sunyi (alattomos). Vakul néz a sunyi bika.

Bikanyakú — vastagnyakú (a Bos taurus nyakáról átvéve). Oklsz. 1341: „Blasii Bykanyakw, dicti“.

***Bikapénz** — Debreczen és sok helyen — a közös bika tartásáért járt. Szentesen (MNY. II: 137.) azon pénz, melyet a tehén megfolyattatásáért fizettek a bika tulajdonosának. Oklsz. szerint ugyanezen értelemben 1573 „Birsagium alias bikapinz“. A magyarázat már eredetileg helytelen, mert a bírság = mulcta, a coitusért pedig díj járt és jár ma is, a díj pedig nem bírság, hanem taksa.

***Bikás** — Kaba, Lengyeltóti — rosszul, vagy későn herélt bika, mely megtartotta jegyeit. L. Czap. Vö. Bikásforma.

Bikásforma — T. S. — ökör, XVII. sz. Debreczen; rosszul herélt, úgy hogy még bikajegyei maradtak. Vö. Bikás.

Bika tartása — Hortobágy, T. M. I., MNY. VIII: 188. — Nevek: Gangos, Suta.

Bika-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bika-borjú. A tinó az 1—3 éves kort még nem jármoltságot fejez itt ki.

Biku — Palócság, Nyr. 22: 575. — bikácska. Játék közben két gyerek összeteszi a fejét és *türköl*, erre mondják: „No turi bikú“. Vö. Bikus és Bika.

Bikus — vö. Biku.

Billeg — Őrség, Nyr. 12: 380. — bélyeg.

Billog — l. Bélyeg.

***Bimbó** — általánosan — a tehén tőgyének négy szoptatója. L. Csecs.

Binda — Székelység, Nyr. 2: 426. — ökör.

***Biró Gáspár** — debreczeni polgár, Oláh Miklós püspök idejében 10,000 marhát hajtott ki a Hortobágyra. Gross., I. p. 139.

***Bizsán** — Csík m., Mtsz. I. 140. — erős, izmos ökör. L. o.

Blőnye — Gömör m., palócz, Nyr. 23: 42. — a szarvasmarha nyálkás, mócsingos szügyhúsa.

***Bocsing** — Sopron m., Mtsz. I. 142. — marhának lábszára.

Bocskorpénz — Hidas- és Tornyosnémeti, Abauj-Torna m., Nyr. 31: 349. — minden a legelőre kijáró tehén után a pásztornak fizetendő 4—6 krajczárnyi illeték.

Bocza — Nógrád m., Nyr. 6: 134. — borjú.

***Boczi** — borjúkényeztető, de hivatató is. Szilágyság és sok helyen. — **Bôczi** — Oklsz. — borjú már 1221, mint név. Karczag, Nyr. 26: 333., gyermeknyelven borjú. L. o. Vö. NyK. 29: 2. füz. Ez az alak általános s benne van a tréfás nótában is:

Boczi, boczi tarka,
Se füle se farka.

Boczika — Nógrád m., Nyr. 6: 134. — borjú l. o.

Bodacs — Tsz., székely szó — tinó, aprómarha. Csíkszentdomos, Nyr. 32: 325., 1 éves tinó, l. o. Székelység, Nyr. 2: 426.,

Nyr. 27:46., vö. Nyr. 4:220., csigbig marha. Vö. Kriza; bodócs. Csallóköz, Nyr. 15:472., ökör (tréfásan). Vö. Bodács, Marha.

Bodács — Miklosich, Nyr. 2:116. — tinó, apró marha. Szerbül: bodač = bos petulcus. Vö. Bodacs.

Bodor — Barkóság — bozontos-szőrű marha. Nyr. 32:520.

Bogaras — Szeged, Vas m., Mtsz. — bogarak, legyek, bögölyök csípésétől nyugtalankodó szilaj marha.

Bogarász — Ipolyvölgye, Mtsz. — keresve legelész (a marha). „Ott bogarász a tehén a tollak (tarlók) körül, de sehogy sem javul“. Vö. Bakarász.

Bogarászik — Zilah, Nyr. 28:280. — a borjú, mikor játszik, futkározik. Helyesen: ha keresve legelész.

Bogaraz — Göcsej, Mtsz. I. 148. — vö. Bogároz.

***Bogarica** — Háromszék m., Mtsz. I. 148. — bogárszarvú tinó v. más marha.

***Bogárka** — Pográny, Nyitra m., Mtsz. I. 148. — marhácska. „Bogarkvájim (Nyr. 28:495.), fiatal ökreim, tinaim.“

***Bogároz** — Com Jan. — discursitat. Com. Jan. 42.: „Az bögöly miatt felindított barom futkároz, *bogároz*“. Balaton mell., Torontál m., Sátoraljaújhely, Mtsz. I. 148., legyekről. bögölyöktől üldözve futkos, megfut (marha). Vö. Bogárvás. Fejér m., Nyr. 10:186., fejével megtaszít.

Bogározik — *a muscis infestatus fugit*. Faludi: E. M. p. 204. — Elbogározott a marha. Kreszn. I. 45. A Hypoderma elől fut. Vö. Bebogározik, Bogároz, Bogárvás.

Bogározni — Szőkefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:335. — elszaladni, nagyrészt csak a tehénről bihalról (?) mondják, mikor nagy nyári melegben nekivadulva a harmadik faluba is elfut, hogy *elbogározott*. Vö. Bogárvás.

Bogároztatni — T. S. — a jószágot; képletesen: legeltetni és a bogárvásnak kitenni. Vö. Bogárvás.

***Bogárvás** — általánosan — ered a *Hypoderma bovis* légytől, mely a marha szőrére ragasztja petéjét; a kikelő lárva az állat bőre alá eszi magát, hol daganatot kelt, melynek váladékából táplálkozik, megnő s megérve kieszi magát, a földbe jut, hol bebábozódik s a következő évben kikel, hogy újból kezdje az életkörfolyamot. A légy villanó sebességgel röpül és dong. A marha a dongást ismeri, „megriad, világgá megy“, hogy akintól megmeneküljön; az a megriadás és menekülés a *bogárvás*, a pásztorok réme, mert ropant bajos a gulyát ismét rendbeszedni. Pásztorleírás, mely minden babona nélkül való éles megfigyelés eredménye, a következő: a bogárvás oka egy fekete bogár, mely görbített farral a marhához vágódik, mikor a marha szőrére ragasztja tojását, melyből a *gizsó* kikel, a bőr alá jut. A marha a dongást ismeri s világgá megy

Bemondta Bocsáron egy közönseges gulyás. A szóanyag: bogaraszik, bogaraz, bogároz, bogározik, bogározní, bogároztatni, bogászik, csipíszik, elbogározik, föl-bogarozik, megbogarodzik, megbogározik, megbogárzik, visszabogárzik. Idő: rozsvirágzaskor.

Bogárzik — Tokaj, Hegyalja. Nyr. 23 : 287. — ha a jószág, a Hypoderma miatt megvadulva fut, arra mondják, hogy bogárzik. Zilah, Nyr. 28 : 280., a borjú, mikor játszik, futkároz. Rossz! Vö. Bogároz, bogárzás.

Bojtos — Bugacz, T. M. I. — a marha farkavége.

Bokor — egy pár (2) Oklsz. — 1635: Egy bokor tehénbőrt kijáratván, bokrát 4 f. M. Gazd. tört. Sz., VIII : 483.

***Bologós** — (tehén) Zala m., Mtsz. I. 159. — kósza.

***Borgyú, borgyu** Sopron m., Zala, Somogy, Baranya m., Gömör m., Kiskunhalas, Felső-Bácska — borjú. Bélye, Baranya m., Nyr. 18 : 46.; Őrség, Nyr. 12 : 381., borjú.

Borjas — Oklsz. — tehén, melynek borja van. 1598 tisztán: „két ökröt és egy borjús ünöt adjon nékie. 1590: Harom Boryus teheneth stb. 1634: Boriús tehenek eöregék 11. Ezeknek boriók is ez idei vagion 11.

Borjas tehén — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188.; Bugacz, T. M. I. és általánosan — a fias, a melynek borja van.

***Borjas tehenek** — II. R. F. 1704. p. 71.

***Borjaszik** — általánosan — borjút szül.

Ihajla, csuhajla,
Megborjazott a kajla.

Népies, gúnyolódó ízű. Vö. Borjazik.

Borjazik — Veszprém, Nyr. 14 : 527. általánosan is — fiat szül (a tehén). Oklsz. 1634: Hat eöreg Boriuzando tehenek. Boriuzando Eöreg tehének 6. Boriuzando eleő hasu tehén 3. Itt borjúzandó = vemhes. A kolozsvári glosszáokban boriúzás (1577., Nyr. 36 : 131.). Vö. Borjúzás, Borjúzik, Megborjúzik, Bornyadzó, Bornyazni, Boruszol, Boruszul, Megbeczézní, Megborjazik, Leborjúzni.

***Borjú** — általánosan Pusztaszanda — a fiatal szarvasmarha. Megkülönböztetve: bikaborjú, üszőborjú, szopósborjú és rugottborjú. Gross I : 120. vitulus. *Hortobágy, H. O. és T. M., MNy. VIII : 187., egy éves koráig. *Lengyeltóti, a míg szopik. Engelb. első évig. Sz. F. B.: borjú, Schl. sz. j.: boriw. Oklsz. 1355: Nicolai Boryw. 1549: Eg chechemewidey boryw. 1553: Mostany boryw, gyermekded. — **Borjú** — l. még: Anyaszopó, Bacza, Baorgyú, Becze, Bérgyú, Boczi, Bornyú, Bocza, Boczika, Böcze, Buru, Bülöke, Cziczibü, Diszke, Előhasi, Elvételt borjú, Kanczaborjú, Nöstényborjú, Ökorborjú, Rugottborjú, Szopósborjú, Tehénborjú, Üszőborjú, Bikaborjú.

Borjúcsorda — Csongrád m., Nyr. 6 : 373. — *Csak a már el-

választott = elrugott borjak csordája lehet.

***Borjúfalka** — Lengyeltóti — az egy pásztor kezére bízott borjúsereg.

Borjűhús — Sz. F. B. — borjúhús = caro vitulinus.

Borjűmetszés — Csapodi István. Mesterszavak: boryűfej, boryűvelő, lábok, gyomor v. sajűtlesztű, krűzli v. boryűbél (melyet megűtisztogatva esznek), brizli, nyaka, karmonádli, boryű mellű, boryű vesűssű, boryűczomb. Nyr. 12 : 382.

***Borjűzik** — Edvi Illűs Pál — a tehűn. Vű. Borjűzik.

Bornyadzik — Gyergyűszentmiklűs, Kl. — a tehűn = borjűt szűl. Vű. Borjűzik.

Bornyazni — Sima, Somogy m., Nyr. 19 : 380. — elleni : „Megbornyazott a kajla“. Vű. Borjűzik.

Bornyű — Abauj m., Nyr. 33 : 21.; Debreczen, *Erdűly, Esztergom, Gűműr m., Gyűngyűs, Gyergyűszentmiklűs, Kl., Nagykunság, Palűcság, Rava, Udvarhely m., *Mezűkűvesd, Szentes, Torna m., Szűkelyű., Mtsz. *bornyao*, Gűműr, Mtsz., *bornyau*, Apátfalva, Mtsz., *bornűű*, erdűlyi Ęrczhegysűg műcz, Nyr. 34 : 148. — borjű. L. azt. (Hajduhadhűzon „borjűszűjű“ gűnynevű, Nyr. 31 : 45.). Borjűszűjű az ing, ha az ujjű szoknyaszerűen bű.

Bornyűkantűr — általűnosan — óradzűjű vastűvisekkel, hogy a borjű ne szophasson, a tehűn elrugja, innen rugottborjű.

Bornyű palűka — M. ő., Kecskeműt — l. Palűka.

***Borsos-fű** — Szatmárnűmeti, Mtsz. I. 169. — a marha hűsűnak a fűle felűl valű rűsze, fűle-tűve.

***Botorkűl** — Edvi Illűs Pál — a szűrvasmarha, ha bűgyadozva jűr-kűl.

***Bottlott-hűs** — Szűkelyű., Mtsz. I. 173. — dűglűtt marha hűsa.

Bűcze — Dunántűl, Nyr. 5 : 128.; Csűza, Baranya m., Nyr. 18 : 47.; Fejűr m., Nyr. 10 : 186.; *bűcze*, *bűczcze*, Dunántűl, Mtsz., *bűczcze*, Somogy m., Nyr. 8 : 524.; Szűkesfejűrvűr, uo., 7 : 138.; Őrsűg, uo., 2 : 374. — borjű.

Bűhűny — Gűcsej, Mtsz. — szűrvasmarha gymra, bele.

***Bűjt** — Pusztűszentmiklűs — l. Lebenyű.

Bűk — Őrsűg, Nyr. 12 : 381. — a szűrvasmarha = dűf. Vű. Bűk.

***Bűketűs** — Edvi Illűs Pál — a marhűnak bot vűgűvel valű megűlűkűse, mitűl p. o. a tehűn el is vetűl. *Azűrt gűrbe a pásztor botja, hogy dobűskor ne menjen bűkűre.

Bűmbűl — Bugacz, T. M. I. — a bika.

***Bűrczűl** — Kemenesalja, Mtsz. I. 181. — megűz, meghűg. Vű. Coitus.

***Bűrczűl** — Hegyűt, Vas m., Mtsz. I. 181. — kűrűdzik.

***Bűrtisztulűs** — Bocsűr — mikor a szűrvasmarha bűrűbűl az ěmely kihull = Hypoderműtűl valű szabadulűs.

Bráha, brága — Mtsz. — sörfőzés után maradt moslék, a melylyel a marhákat hizlalják. Szatmár m., Székelyf., Brassó m., Hétfalu. Eredetét l. Nyr. 30 : 295.

***Brázdás** — Vas m. — a jobbról befogott szarvasmarha. Nyr. 30 : 99. Hajszás.

***Brünnyög** — Maros-Torda m. — a borjú szava. Vö. Prünnyög.

Bú — Karczag — gyermeknyelven tehén (l. o.). Nyr. 26 : 333.

Búböczeze — Tab, Somogy m. — boczi. Vö. borjú. Nyr. 15 : 240.

Buczko — Debreczeni lvt. Széll F. — „Szőke buczko ökör“ 1708. Nyr. 22 : 578.

Bukós — Comenius — myinda, blindekuh. Nyr. 28 : 459.

Buru — Moldvai csángó, Mtsz. — borjú.

Burusz — Moldvai csángó, Mtsz. — borjas (buru = borjú).

Buruszol — Vö. Buruszúl.

Buruszúl — Moldvai csángó, Mtsz. — buruszol = borjasul, borjazik (buru = borjú).

Busa — Debreczeni lvt., Széll F. Egyik barna busa, másik csákó szőke, harmadik busa szőke ökör, 1686. Szőke busa ökör, 1707. Egyik fakó, másik kesely busa ökör, 1708. Sárga busa ökör, 1708. Bán Tamás ismerte még itt városunkban lakos Kecskeméti Pálnak egy rőt busa sőrejét, 1711. Nyr. 22 : 518.

Bük — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 47. — a bika = döf, szúr. Vö. Bök.

Bünnyög — Csik m., Nyr. 10 : 330. — a tehén.

Bütüz — Vas m., Nyr. 30 : 103. — öklelőzik a szarvasmarha. Göcsejben, Nyr. 22 : 90. „bütüznek a kosok“ = összeverik homlokukat.

Csábali — Gyergyó, Nyr. 34 : 260. — jobbról befogott tehén vagy bivaly — székely fogat.

***Csajkos** — Bugaczsmonostor — a marha, ha a körme fölvetett, papucsszerű. Kiskunság, Nyr. 14 : 429. görbelábú ; Székesfehérvár : görbe, egyenetlen ; Debreczen : sáros, mocskos.

Czâjla — Zilah, Nyr. 28 : 284. — kajla, görbe.

Csálás — Vas m., Nyr. 30 : 99. ; Répczemellék, Sopron m., Nyr. 2 : 517. ; Balatonmell., Tsz. — fogatban balról menő ökör. Vö. Csáli, Embérfősző, Külsőhajszás. .

Csáli — Kemenesalja, Tsz. — balról befogott ökör. Vö. Csálás.

Csánk — Balatonmell., Győr m., Tsz. — hátulsó kiálló „térde“ a marháknak. Beke gyűjt., Tsz., a marhának hátulsó lábain a térd körüli részek. Szőkedences, Somogy m., Nyr. 3 : 140., a barmok hátulsó lábainak hajlása. *Bercencze, Somogy m., a horgasin. Kállay gyűjt., Tsz., horgas in. „Csánkot vetni“ = lábat vetni, hogy elessen.

***Csánkbúb** — Csokonya — a hátulsó láb sarokcsontjának búbja, a melyhez a horgasin tapad.

Csapa — Őrség — nyom. Így mondják: kerécsapa, ökörésapa, disznuk csapája. Nyr. 12 : 475.

Csás — Somogy m. — a baloldalt jelzi: *csás fül*, Somogy m., Nyr., 4 : 174., bal fül; *csás-ökör*, Somogy m., Szentbalázs, uo. 36 : 143., balfelől befogott ökör. *Csás*, uo., általában a balfelől befogott.

Csata — Székelyföld, Mtsz. — 1. csapat, csorda: „van egy csata ökröm = (csorda ökröm), jó csata ménesem”; 2. éjjeli csordaórizet, melyet az egyes gazdáktól rendre küldött éjjeli őr (csatás) teljesít. Vö. Csataj, Csorda. *Inkább egyértelmű a falkával.

Csataj — Szatmár m., Szamosköz, Mtsz. — csata, l. o. = csapat, csorda. Vö. Csata * alatt.

***Csecs** — sokszorosán — az emlő, ill. tőgy szoptatója, l. Bimbó; de az emlő, tőgy maga is; a csörgő korsó fülén a szópóka. Vö. Bimbó. *Csëcs*, Moldvai csángó, Nyr. 30 : 176., e helyett tőgy, l. o.

Csék — Kecskemét, Mtsz., Honf. m., Nyr. 6 : 181. — a bika nemzővesszeje; Berzenczén, Somogy m., *általában penis. Jelenti Ballagi „Teljes szótára” szerint még a virág hímszálát, a csülköt és egy kereplő gyermekjátékot. Utóbbi értelemben Kr., S. I., B. Sz. D., PPBod., M. A. (2., 3., 4.), Nyr. 17 : 29. Vö. Csök, Bikaesök. L. Bikaesök, Bikacsék.

***Csékiszőre** — Berzencze, Somogy m. — a csökszór, l. o.

Csellengő — Barkóság — az ökör szarván díszül alkalmazott piros bojt. Nyr. 32 : 521.

Csengettyűs — Bugacz, T. M. I. — tehén, ha csengő van a nyakán.

Csercse — Mtsz. — apró baromok álla v. torka alatt lógó kinövés v. bőrfityegő. „Hagiok Niro Mathenak két tulkot, az csercsét és az fekete holdast.” RMNy. 2 : 302. Itt a bőrfityegőt jelentő *csercse*, bőrfityegős állatot is jelent, mint *hóka* a ló homlokán lévő fehér folt és a fehérfoltos állat is. Nyr. 30 : 184. Vö. Csércsélye (juh csoportban).

Csërda — Fűr, Komárom m., Nyr. 18 : 528. — csorda.

***Cseta** — Zala m., Mtsz. I. 301. — alacsony, de igen erősfajtájú szarvasmarha, l. o.

***Csetva** — Vas m., Mtsz. I. 304. — rossz tehén, l. o.

Csigbig marha — Vö. Bodaacs.

Csikasz — Palóczság, Nyr. 23 : 383.; Rimaszombat, Gömör m., uo. 22 : 383.; Tokajhegyalja, uo. 23 : 288. — sovány, beesett horpaszú marha. Vö. Megcsikaszik.

***Csipérzik** — Baranya m., Mtsz. I. 326. — bogárzik (a marha). Vö. Bogárzás.

Csira — Balatonmell., Göcsej, Somogy m., Tolna m., Fehér m., Mtsz., Szöllősgyörök, Somogy m., Nyr. 22 : 238. — kisszarvú, vörösetarka, aprófajta svájci tehén.

Heves m., Nyr. 7 : 41., meddőt, a Palóczságban, uo. 24 : 95., hermaphroditát jelent; tótosan skira. L. még szarvasmarha szőre alatt és vő. Súra, Csirák, Csiramarha, Csiratehén.

Csiragula — Zalaapáti, Bárándpuszta, Malonyai B. H. 1908. XII. 29. — svájci tehének gulyája : csiragulya.

Csirák — Balatonmellék, Somogy m. — svájci faj tehének. Vö. Csira. Nyr. 16 : 477.

Csiramarha — Vas m. — vöröstarka, rövidszarvú fajmarha. Vö. Csira. Nyr. 30 : 98.

* **Csiratehén** — Somogy m. — színesfajta, köz. „svájci“. Somogy m., Nyr. 2 : 375., risa v. riska tehén. Vö. Csira.

* **Csitri-csutri** — Székelyföld, Mtsz., I. 333. — kurtasörényű (ló) v. kurtaszarvú (marha).

Csócsál — Nagykőrös, Nyr. 36 : 382. — összerág, (szarvasmarha).

* **Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyánál a kékesfehér iriszes szem.

* **Csókoló** — Szatmárnémeti, Mtsz. I. 338. — a vágómarha fején levő szurókás hús. „A mint a marha a fején kétfelé hasítódik, látunk olyan szurókás húst; ezt nevezzük csókolónak.“

Csomóslábú — T. S. — ökör. 1667, Debreczen: „ezen a darulábon bélyeg“.

Csonka — Debreczeni lvt., Széll F. „Egyik szőke csonka, a másik

kék sőre ökör, 1708.“ A csonka a szarvra vagy a farkra vonatkozik. Nyr. 22 : 518.

Csopák — I. Szarvállások alatt.

* **Csorda** — általánosan — sok gazdának éven át éjjel istállózott, nappal pásztor elé adott tejelő szarvasmarhából alakult tömeg, mely reggel a legelőre kivonul, estére hazajár. Hozzá tartozik 1—2 bika. Pásztor a csordás, I. azt és a Csordapászort. Van tehéncsorda, ökör csorda, borjúcsorda, sőt Erdélyben disznócsorda is. Bszsz.: cherda, chorda; Ehrenfeld-Codex, Nyr. 22 : 120., cherda; Kolozsvári gloss. 1577, Nyr. 36 : 172.: cziorda, Ver. 118.: csorda, (a dalmátban csrida); a Ferenczlegendában, Nyr. 1 : 218.: „az felben czordanal vgyaznak uala (cum gregibus vigilabant). Szlávban črěda, Nyr. 2 : 120.; Erdély érczhegységének mőczainál: čiurďa, (Čiurda de boi = ökör csorda; c. de vaci = tehéncsorda), Nyr. 34 : 151. Vö. Darab, Csata, Csataj, Gulya, Gyülekezet, Ökör csorda, Sorda, Szorda.

Csordajárás — a csorda útja. Már 1282—1325 közt „Ad locum quendam charadajaras“; Wenzel XII:371., Oklsz. Vö. Csordanyom, Csordaút.

Csordanyom — Oklsz. 1525. Quedam via Chorda Nyom appellata. Leleszi Convent Protoc. V. 276a. Vestigia gregis. Vö. Csordajárás.

Csordaút — Oklsz. — Via gregis. 1291. Que via uocatur wlgariter

Churda uta . . . Inde per viam gregis sunt quatuor mete. Monum. Strigon. II. 309. 1292: A parte meridionali via vulgariter Churdaut dicta, Kovácsi. 1340—1449: A parte inferiori Chordawt, Körmend. 1343. Duas vineas in monte Churdawth. Veszprémi kápt. lev. Szőlős. Vö. Csordajárás.

Csordáztatni — Alföld és Erdélyi rész — a barmokat a csordába legeltetés végett beadni.

Csök — Oklsz. — már 1198. mint személynév is. különben a bika szárított vesseje, a pandurvilág rettegettszerszáma. Sok helyen *Csék* alakban. — **Csök** — Csík m., Abauj, Borsod m., Göcsej, Kecskemét, Somogy m., MTsz. — l. Csék. A XVI. században pénz-bírság. 1590: Komárom „az chyöki peng 100 forynth“, 1606: „száz forint lögyön az chyögi és kövesse meg az tanácsot“. Takáts, MNy. II: 131.

***Csökyször** — Hajdúhadház — a penis kijáróján levő szőrbojt (bikánál, ökörnél). Vö. Cséekiszőre.

Csörsz — Prágai Andr.: „Fejedelm. serkentő órája. 1628: „Az Magyarok tsak tzifraságért híják az veres ökröt hajs *Rött*, és az fekete ökröt hők *Csörsz*, mert mind a kettő Német szó, az *Rött* az németeknél vereset tészen, az *Schwartz* per contractionem *Csörsz* feketét jegyez. Ezenképen a lovat is tsak tzifraságért híják *Paripának*, mert az *para* és *Hippos* Görög ige (*Mont* a magyar neve törkölynek“). — **Csörsz**, **Czercz** Nytsz. hibásan magyarázza Cser-

csének, Cséres v. Csércz helyett. „Hagiok Niro Mathenenak ket tulkot, az czerczet és az fekete holdost“. RMNy. 2:302. Ez azonos a *Csörsz*-el.

***Csuklója** — Berzencze, Somogy m. — a marha testrésze: clitoris.

***Csukorat** — Székelyf., Mtsz. I. 365. — csoport (ember, marha, csibe).

Csula l. Szarvállások és sula.

Csuli l. Csula.

Csulyi l. Csuli v. esula.

Csüg — Kiskunhalas, Nyr. 14:430. — a ló és marha lábán a köröm feletti íz, hova a lónak a békót v. nyügöt teszik (*Ha ez fehér, akkor a láb kese).

Csülök l. Csék alatt is.

Csüősz-ökör — Rábaköz, Nyr. 17:182. — „Mégnyomta mâ a *csüősz-ökör* a lábát“ = saját kárán tanult. Vö. Ökör.

Csütüzik — Balaton, Nyr. 31:51. — öklel (kis borjúról).

***Csüves** — Kiskunhalas — rendszeren a rangos téli ruháról, bundáról, ködmenről; de marháról is, ha igen derék. Nyr. 36:235 szerint Kiskunságban szarvasmarháról.

Czaf — Tud. Gyűjt. 1848, Nyr. 35:41., Sopron m. — félherjű ökör.

***Czafragos fősál** — Sopron, m., Mtsz. I. 215. — marhacomb eleje.

Czammog — Rava. Udvarhely m., J. M. — ökör, tehén, disznó stb. ha lassan megy.

***Czap** — Lengyeltóti — a későn herélt bika, mikor megmaradnak bikaformái. L. Bikás. *Peszér-Adacs, Bugacz, T. M. I. későn herélt bika, Kiskunság, Nyr. 14:383., vén korában kiherélt és járomba fogott bika. Vö. Komor. Kiskunhalas Mtsz. Egyébként l. „Kecske“. Kategóriában a bakkecske.

Cziczi bú — Karczag, Nyr. 26:333. — gyermeknyelven kis borjú, l. o.

Czifra — Hortobágy, Turi Mészáros MNy. VIII:187. — minden szépállású és szarvú marha.

Czifragulya — Békésben, Gf. Wenckheim urad. — válogatott tenyésztőanyag.

***Czímeres** — általánosan — derék, erős, tekintélyes, mint: czímeres ökör, czímeres nád stb.

***Czipe-szájú** — Heves m., Mtsz. I. 239. — szarvasmarha tréfás neve. Vö. Szarvasmarha.

***Czorhalék** — Brassó vid., Mtsz. I. 245. — elpetyhüdt hús, marha nyaka alatt lecsüngő hús, lebernyeg.

***Dagadó** — Kecskemét és vid., Mtsz. I. 381. — a marha lágyékának vékony húsa.

***Darab** — Gömör és Torna m., Mtsz. I. 385. — csorda, l. o.

***Darvas** — Englb. — a szarvasmarha, ha a pofa, lapoczká nyakoldal, koncza és czomb szürkés

szőrű; a többi rész fehér. Ha a *darvasság* erős, hogy az egész fej, szemkörnyék, füll, nyak feketék-kormosak, a köldök-szeméremtáj, nyakél és has világos, s az orrtájon világos gyűrű van, akkor *Rigó*.

Dédó — Csallóközön, Nyr. 16:330. — tehenesnek, kanásznak beváló hülye neve.

***Delel** — általánosan — a gulya, a csorda, a ménes, a juhnyáj, mikor tömörülve állva pihen. Vö. Összedélel.

***Delelés** — általánosan — mikor a lábasjószág csorda, ménes, juhnyáj déltájban, rendszeren az itató körül vagy közelében összeáll, pihen, leheveredik, kérődzik, szóval nem legel. Hegyháton, Nyr. 1:467: *déletének* a marhák = delelnek.

Délet — l. Delelés.

Diszke — Gyergyószentmiklós, Kl. — rendszeren juhról, de tehénről is az előhasi és a 2—3 éves, bornyazás előtt álló tehénborjú. Vö. Diszke-tehén.

Diszke-tehén — Gyergyószentmiklós, Kl. — 2—3 éves, bornyazás előtt álló, vagy előhasi tehénborjú.

***Dobasz** — Szilágyság — vastag kövér, telt; főleg a hasról; „dobasz a hasa a tehénnek“.

Dobogó — általánosan — a fiók padolata, a melyre az állatot fejéskor állítják.

Drimbolni : „két ökröt nyársra húzass egészben, másik két ökröt

penig fel kell *drimbolni* tokány-nak“ = darabolni, diribol Tsz. Szemere György tárczája, B. H. 1904. VII/26. Nyr. 34:430.

Duczifaros — Kiskunhalas, Nyr. 14:477. — kövér, széles farú.

***Ecselkedni** — Csongrád m., Mtsz. I. 453. — fejni (tehenet).

Éfujni — l. Elfujni.

Egercsel — l. Egercsél.

Egercsél — Székelyföld, Nyr. 25:46. — *egercsel* no. Mtsz. a marha: szálanként szedeget, bön-gész vagy ha kopár legelőn fa-levelet szed, kopározik.

Egy-almu — Székelyföld, Mtsz. — egy alombeli, együtt növekedő borjú, csikó, malacz, de gyerek is. Teljes alakja: *egy alamu, egy-almi* = egyhasi (rendesen ma-lacz).

***Egyhasi** — Debreczen — jó-szágnál egykorú. *Sok helyen, iker. L. Oklsz. 1744. A feleségét két egyhasi gyermekkel elhagyta. Debreczen, NyK. XXVI:337. = iker. Zilahon iker: egyhasi, Nyr. 28:185.

Éjháló — Orbán B. A Székely-föld — „A midőn marhákkal éjjeli legeltetésre v. favágásra kimen-nek“, 6:141.; Nyr. 37:91.

Ejtődzik — Alsó-Baranya m., Ormánság, Nyr. 26:268. — ké-rődzik.

Ekebarom — Oklsz. — 1522: „Lego wlgó *Ekebarmuth*“. Ma jár-mosőkör, igásőkör, l. o.

Eker — l. Ökör.

Elakaszt — Perkáta, Fehér m., Nyr. 2:519. — „elakasztja a gulyát“, erőszakkal máshová te-reli. Népdal: „Nem akasztottam el senki gulyáját“. Vö. Hajt, Ker-get, Pásztorit, Terel, Űz.

***Elapad** — Edvi Illés Pál — a tej, kimarad a tehénél. Tisza-mente a víz, de a tehén teje is. Bóny, Győr m., Nyr. 17:413., minden fias állatról azt mondják „elapad“, ha a tejelést elhagyja (tehén, juh, ló). Vö. Apadtó juh. Fehér m., Veszprém m., Mtsz. I. 48., tejét veszti. „Egészen el-apadtak már a juhok = nines semmi tejük, el kell választani a bárányokat.“ Vö. Züllik.

***Elapasztani** — Edvi Illés Pál — a tehén tölgyét, elapasztja a repce is.

Elbógározik — Balatonmellék, Tsz., Marosszék, *Kisküküllő m., Udvarhely m., Mtsz. — bogárzás közben elrohan a jószág. L. Bogárzás.

***Elbogározott** — általánosan — bogárzás közben elrohant a jószág; az így elvesztetről is. Vö. Bogárzás.

Elfuj — Őrség, Nyr. 2:472. — éfujta magát a tehén = pároso-dott. Vö. Meghág.

***Elkötni** — Szeged — a borjút, a tehéntől elválasztani. Edvi Illés Pál, a borjút a tehéntől messzire kötni. Lótolvaj nem lopja, hanem elköti a más lovát.

Ellet — Menyhe, Nyitra m., palócz, Nyr. 33:463. — az ellés

eredménye: ellétye valaminek = fiatalja.

Elmulat — Székelyföld, Nyr. 25:46. — elmulaszt. „A tehen elmulatta a futosását”: elment, elmúlt a közöszlő ösztöne. (Csak ebben a kifejezésben.)

***Előhasi** — Hortobágy, Mezőkövesd — az üsző, mikor először van teherben; azontúl tehen. Englb. és Kassa, Nyr. 17:238.; Kecskemét. uo. 10:381.; Kiskunhalas, uo. 14:477.; Győr m., uo. 3:427.; Répczemellék, Sopron m., uo. 2:518.; Szepezd, Zala m., uo. 17:190.; Vas m., uo. 30:99., ugyanaz. Vö. Előhasú. Hetés Nyr. 2:372., elúhasi; Répceszentgyörgy, Vas m. (uo. 18:480.) elúóhasi.

Előhasi tehen — Englb. — az először fogant üsző.

Előhasú — Oklsz., 1634 — „Eleő hasu megh boriuzott tehenek”. Primipara, a mely állat először jön teherbe. Vö. Előhasi (1429: Benedictus Eleuhaso). Zemplén m., Nyr. 4:425., először borjastehén. Vö. Előóhasi.

Előóhasú tehenek — II. R. F., 1704, p. 71. — vö. Előóhasi.

Elrug — Zilah, Nyr. 28:285. — érugott a tehen v. biváj = nem ad tejet, nem enged magához közel.

***Elszakajtani** — Kiskunhalas — a gulyából, ménésből elrabolni: kiszakajtani.

***Elszívni** — Békés — ha a borjú a tehenet szopásával megviselte = elszívta.

***Elszopni** — Edvi Illés Pál — kiszopni, a borjúról.

Eltelni — Tolna m., Nyr. 5:523. — ökörről mondják: eltelleni = jóllakni.

Eltudni — T. S. — kiszakítani a nyájból, gulyából, ménésből stb. ellopni. Eltudni a nyájtól = eltulajdonítani.

Elúóhasi — l. Előóhasi.

Elüóhasi — l. Előóhasi.

Elválasztás — Szőkedencs, Somogy m., Nyr. 3:275. — csikót borgyut töttibe kő eválosztanyi, nem fottán vagy ujján.

Elválasztási borjú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188., Bugacz, T. M. I. — v. rugott borjú: a csecstől elválasztott borjú, a melyet anyja már elrug magától.

Elvet — Kolozsv. glossz. 1577 A., (Nyr. 36:319.) — mikor elueti az barom az fiat = abortio. *Elvetél*, Runya, Gömör m., Nyr. 22:284., a tehen, ha nem elevenet szül. *Elvetélt borjú*, Perkáta, Fehér m., Nyr. 2:519., döglött anyából kimetszett, de élő borjú. Csikóra is mondják. Vö. Megvet. *Elvetni*, Csíkszentdomokos, Nyr. 32:329., a borjút = elválasztani anyjától.

***Elvette** — Gyergyószentmiklós, Kl. — a bornyát = elvette = időelőtti rossz szülés.

Embérföső — Vas m., Nyr. 30:99. — fogatban balról menő szarvasmarha. Vö. Csálés, Befogás.

Emelgetős — T. S. — marha, juh, ló, mely beteg, leesett a lá-

báról, a melyet a pásztor emelgetni tartozott. Vö. Emelős.

Emelős — Beregszász — a jószág, ha nem bír saját erejéből felállani. Vö. Emelgetős. Nyr. 26 : 329.

***Eregeltet** — Székelyf., Mtsz. I. 498. — legeltetve tovább hajtogat (baromcsordát).

Ereszt — „Tegnap a fiam a tinókat egy kicsit beeresztette a nyilasba“.

A csikókat terelgetem,
Erre, arra eresztgetem.

Népdal.

Nyr. 16 : 10.

***Esett** — általánosan — jószág: egy a dögmarhával.

***Facsi** — Székelyf., Mtsz. I. 524. — sovány fajta marha.

Fajadzás — vö. Fajatni.

Fajatni — Szőkefalva Kiskükiüllő m., Nyr. 15 : 336. — fajadás. L. Folyatás.

***Falka** — általánosan — a lábasjószág kisebb egysége, mely nem nyáj, gulya, ménes, konda stb. de egy gazdának állománya. Vö. Tőke.

Falkabarom — Ver. 19 — *armentum*.

***Falka jószág** — általánosan — egy gazdának szarvasmarhája, ha így van a legelőn; ha gulyába kerül, akkor *tőke*. L. ott.

***Falkás jószág** — Kecskemét seregben járó jószág (a mely falkában legel).

Falkás marha — T. S. — 1652 táján. Úgy látszik, hogy a falkában átjáró marhát eladni ill. venni nem lehetett; de szükség esetén külön engedelemmel 4—5 darabot „kiszakaszthattak“.

***Far** — Tyukod — I. Kanfarú, ha a fara lecsapott, meredek.

***Farazatos** — Kunszentmiklós — I. Kanfarú.

***Fark** — Lengyeltóti — a szarvasmarhánál, beleértve a bivalyt — is, cauda; van töve, szára, lombja. ***Mezőkövesden**: töve, szára, legyezője. ***Peszéradacson**: töve, szára, sudarja. ***Bükkösd**: töve, szára, lombja.

***Farklambja** — Lengyeltóti — a bivaly farkának lombja = bojtja.

***Farkalamja** — Kézdivásárhely — a fark lombja. Vö. Fark és Lomb, Farklambja.

***Farkszára** — Lengyeltóti — a bivaly farkának a szára.

***Farktöve** — Lengyeltóti — a bivaly farkának töve.

***Farol** — általánosan — a jószág, ha topogatva jobbra v. balra mozdul a farával.

Fartol — Abauj m. — a ló, szarvasmarha, ha oldalvást mozdul. Nyr. 33 : 21.

F. szas öker — Visk, Máramaros m. — bika. Nyr. 15 : 520.

Fejés — Kada in litt. — Fejésnél a tehenet nem izgatják.

***Fejősgulya** — Peszéradacs — a melyet fejnek.

***Fejőstehenek** — II. R. F. 1704. p. 71.

Fektet — Hegyhát, Vas m., Nyr. 1 : 467. — a delelő csordát őrzi (a bojtár).

***Félfül** — általánosan — az egyik fül : fél füle kónya, hasított stb. Vö. Fül.

Félhúsú — Oklsz. — 1669 : Alföldi nagy csontos és öreg hizlalt ökörnek párja 80 frt. Középszeres *félhusu* 60 frt. M. Gazd. tört. Sz. I. 88.

Felkoszaraz — Alföld — szájkosárral ellát pl. szántáskor az ökröket. Nyr. 13 : 382.

Felolvasni — M. ó., Kecskemét — megszámolni a jószágot.

***Félszilaj** — Kecskemét — az a gulya, mely csak télire kerül tető alá. L. Szilaj.

***Félszilaj gulya** — Bugacz-Monostor — a mely télen át istállóva volt; ezt a szilaj gulyából válogatták ki őszre. Vö. Szilaj gulya.

Férgezés — Bodroghöz? — a marhából a féreg kipusztítása. „Bodzát hajt le, azzal férgezi ki a gulyát“. Vö. Kiférgezni. Nyr. 17 : 560.

Fias tehén — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — fijas tehén = a borjas tehén.

Ficzkóvásár — Székelykeresztúr és vidéke — tulok-vásár. Nyr. 29 : 432.

Finczot — fogott a tehen, aztán észalatt — Hegyhát, Körmend

vid., megugrott, ugrándozott. *Finczál* = ficzánkol. Nyr. 34 : 109.

***Fogak** — Edvi Illés Pál — szarvasmarhánál: születéskor az alsó állkapocsban van nyolcz *kapa-fog*, a két középső 1½ éves korban, a két mellette álló harmadfű korban, a hátralevő négy fog közül kettő a negyedik, kettő az ötödik évben válik ki.

Fojat — 1. Folyat.

Folat — 1. Folyat.

***Folt** — általánosan — marháról is, kisebb csapat, mely a zöld legelőn mint egy folt látszik. Hegyalja, Nyr. 6 : 425., egy fót marha; Szilágyság, Nyr. 9 : 477., fót ökör.

Folyat — általánosan — a tehén, azaz: fölébredt a nemi ösztöne s elfogadja a bikát. Palócszág, Nyr. 22 : 34., tehenet közösít. Szürnyegen, Zemplén m., Nyr. 12 : 384., *fojat*; Székelyföldön, uo., 17 : 137., *fójat*; Somogy m., uo., 14 : 479., *folat*. Vö. Fojatni, Folyatás, Coitus.

***Folyatás** — Kecskemét — tehénről, a párosodás ingere. (Miskolci p. 273., a' Kosnak a' Ketskével való meg-folyatásából igen tsudalatos Fele-más állat származik (!). Vö. Coitus.

***Folyatni** — Békés és országosan — a tehén folyat = a bikát kívánja. Vö. Coitus.

***Forgólábú** — Bugacz-Monostor — a marha, bizonyos csám-pásjárású.

Fót — 1. Folt.

Fölbogározik — Mátyusföld, Mtsz. — „fölbogárzott a tehén“ = bogárázsnak indult.

Fölkelhető — Kalotaszeg — az összes ingóság, beleértve a *marhákat* is. Nyr. 29:479.

Futatik — Székelyföld, Nyr. 17:137. — a tehén párosodása. Vö. Coitus.

Futosás — Székelyföld, Nyr. 25:46. — közösülő ösztön. Vö. Elmulat.

***Fútosik** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a bihal közösül. Vö. Coitus.

***Futosni** — bikát keres a tehén, megfutosott (megfolyatott). Székelyföld. Vö. Coitus. Tsz. 130.

***Fű** — általánosan — mint időmérték a jószág korában pl. harmadfű tinó = hároméves s így tovább a másodfűtől kezdve. 1584: „Ötödfy wehem. Ötödfy kancza. 1587: „Harmadfý tulyok, ég Harmadfüre kelendő íző tyno = üszőtínó. Vö. Kor. — **Fű** — Oklsz. — 1. gramen, 2. a régi magyar földközösség mester-szava. 1248 körül: Terram reginae de communi assensu restaurarent ita quod de quadraginta funiculis quod uulgo flu uocatur sex darent populis reginae. Wenzel VII. 278. 1297: Comperimus ipsam partículam terra intra Dorog esse mixtim quod uulgariter fyu dicitur uo. X. 277. 1297—1459: In eisdem litteris comperimus ipsam partículam terrae in terra Dorog mix-

tim quod wlgariter Fyu dicitur. Monu. Strig. II. 403. 1338: In possessione Fyuteluk (Múzeum). L. Tagányi Gazd. tört. Sz. I. 223. Vö. Nytsz. I. 858. (fiu); Nyr. 24:181. Bartal szerint „Funiculus = sorte addicta pars agri communis; görög. χλῆρος; fűkötél, nyíl (az osztáskor kapott szétszórta fekvő föld“). 3. korjelző. 1419: Georgio dicto Harmadfýw. Zichi Okmt. VI. 561. 1549: Negyedffy harmadffy és thawaly ízók. 1584: Öreg kanczola. Ötödfy wehem. Ötödfy kancza. 1587: Harmadfý tulyok ég Harmadfüre kelendő iző tyno. 1597: Harmad fira menendeo wsezo tino. Oklsz. 1630. 48.

***Fűbér** — marhák legeltetéséért járó díj. Balatonmellék. Tsz. 130.

Fűjelni — Vas m., Tsz. — fűven legelni. Vö. Fűvelni.

***Fűköröm** — Lengyeltóti — az a mi a disznónál, 1. azt. Kiskunhalas, Nyr. 14:572.; Sopron m., Mtsz., a szarvasmarha két kisebb (főlebb levő) körme. *Nagy-gécz, Szatmár m., *Berzencze, Somogy m., a felső kis körömpár, mely csak a fű hegyét éri. Afterklauen. Vö. Marhaköröm.

***Füleszöre** — Berzencze, Somogy m. — a szarvasmarha fülekagylóját védő szőrözet. Vö. Pacsmag.

Füre kelni — általánosan — másod-, harmadfüre kelni szarvasmarháról = második-harmadik esztendő s korba kelni. Vö. Kor. — **Füre kelni** — T. S., Kecse-

mét — három fűre kelő tinó, negyed fűre kelő tinó. Oklsz. 1587: Harmadfűre keliendő izó tyno.

Fűre megy — Hortobágy, MNy. VIII : 188. — korjelzés másod-, harmad-, negyed- ötödfűre megy a jószág. *Csokonai* (Dorotya). „Már hatvan-ötöd' fűre lessz menendő“.

Fűszám — Bugacz, T. M. I. — fűszámra számítják az üszőborjú korát addig, míg meg nem borjazzik, a tinóborjú a míg meg nem jármolják.

***Fütye-lótya** — Kemenesalja, Mtsz. I. 658. — a nyáj alja, hitvány, kimustrált, dögrováson levő vagy levágásra szánt része.

Füvelni — Vas m., Tsz. — Vö. Fűjelni.

Ganēj — általánosan — a marha hulladéka. Sz. F. B.: ganey.

Gizsó — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 14 : 43. — dudorodás a marha bőrén a „pöcsik“ szurásától. „Gizsója“ van a marhának. „Gizsázva“ mennek a marhák a délőre = viczkándozva mennek. *Gizsó, a Hypoderma bovis lárvája, mikor kikel, okozza a bogárazást, l. azt.

Göböl — Balatonmell., Tsz. *Edvi Illés Pál, Nemesvis, Répcezmellék, Nyr. 17 : 336.; Kállay gyűjt., Tsz., Sima, Somogy m., Nyr. 19 : 381.: Vas m., uo. 30 : 99. — hízásra szánt szarvasmarha. A dombóvári uradalom 1729. évi

rendtartásában „Legelőmezői a göből számára rendeltettek“. M. Gazd. tört. Sz. IX : 77 — 109. (Nyr. 32 : 380.). Vö. Hízlaló, Sőre, Göböl.

Göböl — *általánosan, Orosztony, Zala m., Nyr. 24 : 384.; Kecskemét, XVI. század. T. S., Nyr. 32 : 156. — hízásra szánt, Kecskeméten a hízlaló legelőn tanyázó marha. Oklsz. 1402: Andrea Gwbúl (Zichy Okm. V : 280.) „Göböl ökör“, Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt. 1819. II : 57.; Kiskunfélegyháza jk. 1781—1801. Sopron m., *gübböl*, Nyr. 5 : 269. Vö. Sőre, Göből, Magló (mint ellentét).

Göldönszömű — Halas, Nyr. 23 : 48. — nagyszemű. Vö. Güllüszömű.

***Gömbő** — marha-böndő, melyből lantornát csinálnak; a sertéseknél gömböcz. Székelyf., Tsz. 141.

Gubis — Heves m., Mtsz. — összehajló kisszarvú marha.

***Guga** — Bugaczmonostor — „a torkon támadó daganat“.

Guja — T. M. I., MNy. VIII : 90., Hortobágy — szarvasmarhák sokasága. Van: bikaguja, tinóguja, tehénguja, továbbá szűzguja, törsguja. A gujának van *jobb és bal szárnya* *és eleje.

Gulamarha — Vas m., Nyr. 30 : 99. — „legelőre járó marha“. Vö. Ridegmarha.

***Gulya** — általánosan — öreg szarvasmarhatömeg, mely egy

számadó pásztor kezére van bízva; lehet város, polgárok összeadott, egyesek gulyája. A legelés egész szakát a legelő területén tölti, néha künn telet is. Vö. Czifra-, Fejős-, Rideg-, Szűz-, Tőke-, Vegyesgulya, Üszógulya, Kurtagulya, Csorda. Az egyes gazda része tőke, így a gulya tőkék egyesítése. — ***Gulya** — a Balatonmelléken, Tsz., rideg szarvasmarhák serege. Az oláhban gul'ä = állatnév, Nyr. 17 : 163.; Erdővidéken játékszer és mint melléknév, a. m. suta, uo. 20 : 507. — **Gulya** — Kisújszállás — van: Törzsgulya, Nagygulya, Anyagulya, Szűzgulya, Tehéngulya, Nagytinógulya, Kistinógulya. T. M. I.

***Gulyabarom** — Oklsz. 1584: „Gula barom“ = Armentum, l. Barom, Tenyésztőgulya.

Gulyába veretni — l. Veretés.

Gulyabeli marha — Kiskunfélegyh. jzók. 1781—1801 — gulyában levő vagy ahhoz tartozó marha.

***Gulyák** — Békés, grf Wenckheim urad. — I. Czifragulya, válogatott tenyésztőanyag. II. Tőkegulya, melyből az I-et egészítik. III. Vegyesgulya, eladónak, igaznak stb. ***Peszér-Adacs** — Fejősgulya, tenyésztő; Szűzgulya, még nem tenyésztő; Rideggulya, tenyésztésből kisorolt.

Gulyatehén — Oklsz. — megkülönböztető 1587: „Fejős tehen wagon harmynecz nyocz 38 Byka eg 1, Az Gulya tehen öthwen eg 51“; mindenesetre tenyésztőbarom.

Guzsolt marha — Csík m., Nyr. 26 : 427. — sokat járatott, kihasznált marha.

Gülüzsömű — Halas, Nyr. 23 : 48. — l. Gölödinszömű.

Güöböl — l. Göböl, Göből.

Gyér marha — Székelyföld, Nyr. 25 : 47. — gyenge, gyorsan fáradó marha.

Gyermektinó — T. S. — ifjú marha, him.

***Gyilok** — székelyeknél — a szarvasmarha lábán veszedelmes daganat. Tsz., Mtsz. *Gyilokba lép* — Orbai járás, Háromszék m. — a ló v. ember; vlni olyan tárgyba, mely megsebezte, megvérezte lábát, leginkább szeget érve. Össze függ a „megnyilazással“ = a patkószegnek az eleenbe való verésével. Nyr. 26 : 170.

Gyülekezet — Székelyföld, Nyr. 27 : 46. — csorda.

Hajnali kurjantás — Fejér megyében az ökrész hajnalban békurjant a béreseknék, hogy ganéjní, itatni kell. Nyr. 4 : 44.

Hajszt — Kemenesalja, Tsz. — l. Hajsztás.

Hajsztás — Balatonmellék, Tsz. — a jobb felől befogott ökör. Vö. Hajszt, Belső, Brázdás, Csálés.

Hajt — előre meghatározott irányban, hogy valahová jusson. Vö. Kerget, Pásztorit, Terel, Űz.

Hajtós — Pannonhalma, Nyr. 12 : 187. — ökör, ló = használatban levő.

Hakk! — Vas m., Nyr. 30 : 99. — indító szó a marha baloldalra hajtásakor. Vö. Hikk.

***Hálatni** — Hortobágy — bizonyos helyen a marhát. Vö. Hálás (szállítás csoportban).

„**Halokra lépik**“ — Székelyföld, Nyr. 25 : 47. — pl. az ökör: lassan, de erővel és kimérten. *Halok*, uo., fejszével vágott nagy darab forgács.

***Hámos ökör** — általánosan herélt bika, mely negyedfű korában hámba fogatott. Vö. Ökör; egyértelmű a jármolt v. járomba fogott ökörrel.

Hapsa — Lz. 54. — Vö. Hopsa, Szer. Az osztás czinkussal (Enyed) v. nyílászással (Küküllő) történt. Vö. Hapsába felvonni; l. Hopsa.

Hapsába felvonni — Vö. Hapsába ütni.

Hapsába ütni, hapsába felvonni — Csikmadaras — (vmiféle szarvasmarhát): a szarvasmarhát levágni és a húst a részesek közt egyenlően elosztani. Vö. Hapsa Nyr. 20 : 46.

***Harangos** — Lengyeltóti, Bugacz, T. M. I. — a vezértinó, ökör, a melynek nyakára a vezérkolomp van felszijazva. Vö. Vezérökör; a lónál is dívik.

Harangos tehén — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. — a kolompos vezér.

Harangos tinó — Balatonmélék, a mely után a tinógulya kihajtáskor, legeléskor stb. igazodik.

Harmadfű — T. S., K. pü. lvt. 679., Sárvár — ökör = hároméves ökör, tulok. Vö. Fű. Kecskemét, Nyr. 19 : 46., hároméves barom, t. i. annyiszor ment már új fűre. 1691: Kecskemét, harmadfű ökör, tinó. T. S., Nyr. 32 : 159.; Bugacz, T. M. I. Vö. Rugott borjú.

Háromfű marha — T. S. — hároméves marha, l. Háromfű kanca; ma így is: másodfű, harmadfű stb. = éves. Vö. Fű.

Hasas tehén — Sz. F. B. — Forda.

Hasított fülű — Debreczen jzók. 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha füljegye. — **Hasított fülű** — T. S. — ökör. XVII. sz. Debreczen, gyakori jegymarhánál.

Hasznos barom — Murmelius 1533, és Kolozsv. gloss. 1577 : hasznos barom = iumentum.

Házköz marha — Oklsz. — supellex. 1521 körül Kenderesy Benedekné Margit aszony adot menedeket az w jegyruhajarul és haz koz marharul. Károlyi Okl. III. 134.

***Hecz** — Kr. I. 232. — állatok viaskodása; németből került.

Hegedűnyakú — Szentés — olyan szarvasmarháról mondják, a melynek nincsen *leménye* s nyaka hasonló a hegedű nyakához. A hegedűnyakú szarvasmarha nem magyar fajta, mert a magyar fajtájúaknak mindnek van *leményük* (lebernyeg l. azt). MNy. II : 137.

Herélés — castratio, a herék kivágása. Vö. Fordított herélés, Kitakarítani.

Herült borjú — Bugacz, T. M. I. — tavalyi, egyéves.

Heverő morha — Drávamellék, Nyr. 5 : 423. a nem tejelő csorda = rideg.

Heverő ökör, ló v. lógó — a melyik nincs használatban. Vö. Heverő kasza, kapa, eke, kocsi. MNy. I : 61.

Higocz — Hétfalu, Orbán B. VI : 136., Nyr. 37 : 91. — „sovány, betegségmiattmeghízalásra alkalmatlan marha.

Hikk — Vas m., Nyr. 30 : 99. — indító szó a marha jobb oldalra hajtásakor. Vö. Hakk.

Hímtinó — T. S., Kecskemét, 1591. — „bitang“; ma a hím a tinóba értetődik; még nem ökör.

Hím tulok — T. S. 1594., Kecskemét — tinó. Ebből látszik, hogy a „tulok“ ifjú szarvasmarhát jelentett, nemre való tekintet nélkül is.

Hinár ökör — Csákberény — hitvány, gyenge ökör. Nyr. 43 : 46.

Hiszbeli — I. Hízballi.

Hitvány — Erdélyi Érczhegység mőczoknál: hit'üan, Nyr. 34 : 254. — gyenge. Boi hit'üani = hitvány ökrök.

Hízballi — Gyergyó, Nyr. 34 : 260.; *hízbeli*, Csíkszentdomokos, uo. 32 : 326.; *hiszbeli* Csík m., Nyr. 26 : 428. — jobb felől befogott jószág (A Nyr. szerint *hízballi* = balról befogott).

Hízaló — Vas m., Nyr. 30 :

99. — hízó marha. Vö. Göboly, Magló.

Hof — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 21 : 478. — a marha fartöve, czombhúsa.

Hólyagos szemű ökör — 1707, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22 : 519. — nagy szemű.

***Homály** — sok helyen — a rosszul herélt hím marha, melyen a bikajegyek még láthatók. Már tulokról is. De bizonytalan színről is.

***Hopsába ütni** — Ha a marhának szarva, vagy lába törik, nyaka szakad : az ilyen leütik, közösen† elhasználják és a becsárt a károsnak közösen megfizetik. Ezt az esetet *hopsá*-nak, *szernek* nevezik; ilyenkor mondják, ha sok hús jut : *ez már jó szer, jó hopsa volt*. Rava, Udvarhely m. Vö. Hapsa. József Mihály gyűjtése. 1899. VI. 14. Gyergyóditró. Nyr. 12 : 282.

Horgas ín — általánosan — a hátulsó láb sarokesontjához tapadó erős ín.

Horgas inú kékszöke — Debreczen, jzók 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — ökör, bizonytalan színű.

Horgos — Lz. 122. — görbe, hajlott; horgos ín, térdhajlás, tulajdonképen sarokhajlás. L. Horgas ín.

Horpacs — vö. Horpasz.

† A falubeliék. (Ez áll más ehető jószágra, pl. disznóra is, legalább Erdély némely más vidékein. Pungur.)

Horpacz — l. Horpasz.

***Horpasz** — Kézdivásárhely — a marha vékonya. Tokaj, Nyr. 23: 384: a ló, szarvasmarha oldalán levő 2 mélyedés. Vö. Horpacz, Horpacs.

Hosszú pofájú — Bugacz, T. M. I. — nem szép tehén, marha.

Hőköltni — Udvarhely m., Nyr. 9: 236. — marhát hátráltatni Hők még nye! szólással. Különösen ökrökre használják; a lóra „czuruk“-ot mondanak (katonabefolyás).

Hőköltet — Zilah, Nyr. 28: 286. — hátráltat hők! v. hők te hők! szólással. Vö. Hüköltet.

***Husatlan** — 1676., T. S. — sovány, a marháról.

Hükköltet — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839., Nyr. 34: 532. — ökröt faroltat. Vö. Hőköltet.

Hütyü, huhu — Lz. 122. — a borjú gyöngyös híme.

Igás ökör — l. Jármos ökör.

***Iizék** — Kiskunhalas — a széna apró, törött része, mely etetés után a jászolban, de a szénapadon is a széna alatt marad. L. Törek.

***Iker** vö. Egy hasi.

Imelő tehén — Kecskemét, XVI. sz. T. S., Nyr. 32: 156. — *ümeleő* tehén pontosabb magyarázat nincs, *valószínűleg szoptató.

***Ingó-bingó** — Székelyföld, Tsz. 176. — marha apróság 3 eszten-

deig, míg t. i. hámba vagy járomba fogják.

***Inyezni** — Székelyföld, Tsz. 176. — marha v. ló ingyén v. foghúsán eret vágni.

Istálló — általánosan — a stabulumból, innen a német Stall is. Leginkább az ökröké.

Iszeő l. Üsző.

Izék — Lengyeltóti — törek, takarmánymaradvány, a mit a marha vagy juh nem eszik meg. A vermek betakarására is szolgál Kiskunhalas, Balaton mell. Kemesalja. Szatmár vid., Gömör m., Tisza mell. Tsz. 179. — **Izék** — Veszprém, Győr m., Nyr. 21: 524.; Tokajhegyalja, Bodrogkeresztúr, Nyr. 25: 92.; *izék* Nagykunság, Nyr. 21: 332.; Gömör m., Nyr. 21: 332.; Békéscsaba, Nyr. 25: 92.; Debreczen, Alföld, Nyr. 21: 524. L. *izik*, vö. *izink*, *izik*, *üszék*, *törek*, *üzek*, *izzék*, *üszéng*, *zagit* stb. A Palócszágnál, Nyr. 22: 75; *izék*, *izelyiék*. Nyr. 28: 496.

Izékedik — l. Üzekedik.

Ízékelés — Nagykunság, Nyr. 21: 332. — ha a marha maga alá túrja a szalastakarmányt *így izékre töri.

Izelyiék — l. Izék.

***Izík** — ott a hol é helyett i-t mondanak.

Izík — Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18: 527.; Litke, Nyr. 4: 226.; *izik* Nagyszalonta, Nyr. 25: 92.; Szolnok-Doboka m. uo. 17: 382.; *izik* Lozsád Hunyad m. Nyr. 25: 92.; Czegléd uo. 4: 132.;

Hajdunádudvar uo. 8:234.; Nagykunság uo. 16:286.; Répczemelék Sopron m. uo. 2:501.; Lozsád uo. 23:96; Ada Bács m. uo. 27:413; *izink* Erdővidék uo. 8:142; Udvarhely 25:92; *izzék* Paks uo. 25:92; *izlék* Hétfalu uo. 6:475. — L. Izék, szárizik.

Izink l. Izik.

Izlék l. Izik.

Izzék l. Izik.

***Jármazni** — székely szó, Tsz. 180. — ökröt járomban járatni.

***Jármolt** — Alföld — az a szarvasmarha, a melyre jármot vetettek és szekér elé fogtak. —

***Jármolt** — Debreczen — az igavonó, tehát járomban húzó ökör. A tinó csak jármolás után vált ökörré.

***Jármos** — Gyergyószentmiklós, K. L. — igás marha.

***Jármos ökör** — általánosan — herélt bika, mely negyedfű korában járomba fogatott; ökörgulyában növekedik. Kolozsvári glossz., Nyr. 36:365.: „olj ökör, kjnem hagia magat az iaromba fognj“, Oklsz. 1594. „Jarmos eokeyor“. Vö. Igás ökör.

Járó marha — Mátraalja, palócság, Nyr. 36:329. — az igás jószág.

***Jelek** — Edvi Illés Pál — megüzekedett-e a tehén: kevés vízbe frissen fejt tehéntejet önteni; ha a tejcepp a víz fenekére száll, van borjú a téhenben, ha szétfolyik, nincs.

Jól tejel — l. Tejel.

***Jószág** — általánosan — a gazdaság állatállománya, kivéve a szárnyasokat, a juhot, sertést. Leginkább a szarvasmarhára alkalmazva. *Jószág*: Szilágyság, Nyr. 9:503.; Mátyusföld, Nyr. 17:479.; Tolna m., Nyr. 5:379.; Fehér m., Nyr. 5:379.; lábon álló vetés is. *Josag*: Erd. Érczhegység, mócz, Nyr. 34:255.; oláhban: Nyr. 17:163.

Jus — Zenta, Nyr. 18:383. — üsző v. föld, mint az asszony hozománya.

***Kacsálódni** — Berzence, Somogy m. — tülekedni, a szarvasmarháról, különösen bikákról.

Kajszás ökör — l. Kaszás ökör.

***Kajtár marha** — Székelyf., Tsz. 185. — a mezőre elkapó, tilalmasba járogató marha.

***Kajtat** — Székelyf., Tsz. 185. — valami portékát vagy barmot keresni.

Kalézó — Kispirit, Veszprém m., Nyr. 29:239.; Galambok, Zala m., uo. — barangoló, marha.

Kanczaborjú — Kalotaszeg, Nyr. 17:526.; Bugacz, T. M. I. — üszőborjú.

Kanczatinó — Szilágy m., Nyr. 7:382. — két éven aluli üszőborjú; itt a tinó kort jelent, (rendesen himre vonatkozik). Vö. Tinó.

Kanfarú — Tyukod — l. Far és Farazatos.

***Kantáros borjú** — Tyukod — elválasztás alatt, a míg a tüskés kantárt viseli. L. Rugott borjú. A kantár szűrő tüskéi rendszeren vasból valók, ritkábban a kantár órádjójára egy darab tüskés-disznó-(sün)-bőrt alkalmaznak.

Kanyarít — Debreczen. Nyr. 7:329. — eszik a marha.

***Kapafog** — Edvi Illés Pál — Vö. Fogak.

Kapar — Bugacz, T. M. I. — a bika, *mikor előlábával a hasa felé hányja a földet.

Kaszál — Rava, Udvarhely m., J. M.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — az ökör v. tehén, ha járás közben hátsó lábaival kaszáláshoz hasonló mozdulatot tesz. Vö. Kaszás ökör.

***Kaszás ökör** — székely szó, Tsz. 195. — melyik a két hátulsó lábával karikosan kivette megy. Vö. Kajszás.

Kavillál — Lz. 122. — tévelyeg.

Kavilla ökör — Székelyf., Nyr. 25:96. — kóválygó.

Kékfajta — Bugacz, T. M. I. — régi magyarfajta marha.

***Kelni** — T. S., Kecskemét — a jószág korára nézve: harmadnegyedfüre kelni = a harmadik, negyedik évet megkezdni; alkalmazva: harmadfüre kelő tinó = kétéves éppen mult. Vö. Füre kelni.

***Kendő-lebeny** — Nagygéc, Szatmár m. — a marha torkán végig s be a szügybe lelógó bőr.

Kenyérhajos — M. ó., Kecskemét — méhkasszerű kenyérhajtartó; füstölésre való, mikor a jószág riadoz. Vö. Marhafüstölés.

***Kerdes** — Schl. sz. j. — eructatio, kérődés. Vö. Kérődzés.

***Kerek csip** — Székelyf., Tsz. 201. — szeges bőr a borjú orrára, hogy meg ne szopja az anyját.

Keresztborjú — Jászság, Nyr. 29:90. Vö. Keresztmalacz, Keresztbárány.

Keresztezett gulya — Bárándi pusztá — Malonyay, Bud. Hirl. 1908, XII. 29. ?

Kerget — Bélteky Kálmán, Nyr. 16:11. — egyszeri cselekedet; ezzel szemben a hajtás és üzés tartós. Vö. Hajt, Űz, Terel, Pásztorit, Elakaszt.

***Kérődzés** — általánosan — bizonyos állatoknál a bevett eledelek újból való megrágása, ruminatio. Vö. Kerdes. *Peszéradacs, a jószág reggel, napközben és este kérődzik. Vö. Ejtődzik.

***Kesleg** — XVII. sz., Csíkszenttamás falu törvényében — élő szó: *késen, késenn*; szabadon, nyűg nélkül hajtani, Ormányság, Tiszaroff; *Késleg*, ua. Csikmegye, Mtsz.: „Két ökröt szekérbe fogtam, kettőt *késleg* hajtottam“. A késleg hajtott ökör ill. jószág, vetések között jobbra-balra tépeget s így kárt teszen. Késhám, Késefa = Kisafa? Vö. Befogás, Késleg.

***Késleg** — a régiségben is — a jószágot szabadon, teher nélkül,

pl. szekér után kötve vinni, hajtani. Tiszaroff, Ormányság. Vö. Kesleg.

***Késleg** — Csik m. — „két ökröt szekerbe fogtam, kettőt késleg hajtottam“. Nyr. 7:330. Vö. Kesleg marha.

***Kesleg marha** — XVII. sz., 1667, Csikszenttamás falu törvényében — az a marha, melyet a vetések közt pórázon vezetve legeltetnek, „a vetés közt senki *kesleg* marhát ki ne hajtson, hanem járomban...“ Vö. Kesleg.

***Keszkenő** — H.-Hadház — szarvasmarhánál a lebeny, lebernyeg.

Kevert — Háromszék m., Nyr. 2:522. — malátával kevert baromhízáló korpaeledel.

***Kezes jószág** — Kecskemét — az istállózott, szelíd.

Kiajjaz — Mezőtúr, Nyr. 10:285. — a ló v. szarvasmarha alá éjszakára hintett *ajj* v. alom kihordása (reggel történik). Vö. Ajj, Alom, Ajjaz.

***Kiálló bika** — Orosi-pusztá — veszedelmes, támadva-öklelő.

***Kicsapni** — XVIII. sz. 1719, Kraszna vm. statutuma — a marhát, azaz felügyelet nélkül kihajtani.

***Kicsinalni** — Csáklyó, Zemp-lén m. — a szarvak vésésénél valamely alakzatot bevégezni.

Kieresztteni — Csik m. — a marhákat útközhen a járomból, hogy egyenek. Nyr. 10:238.

***Kiférgez** — Bodrogköz, Mtsz. I. 578. — férgektől megtisztít. „Bodzát hajt le, azzal férgezi ki a gulyát.“ Vö. Nyivéni (juhászatnál), Férgez.

Kihálni — Csik m. — az éjszakát a barmokkal künn tölteni a legelőn. Nyr. 10:238.

Kinnvaló marha — Hódmezővásárhely — éjjel-nappal kinn a legelőn járó marha, tekintet nélkül a korra és nemre. Nyr. 37:85.

***Kisköröm** — H.-Hadház — a jószágnál. L. Fűköröm.

Kiszáradt a járma — Székelyf. — a. m. eldöglött a marhája. Nyr. 27:47.

Kitakarítani — Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:336. — kiherélni.

***Kiverni** — általánosan — a jószágot tavaszkor a legelőre. Eleinte nem igen indul, azért ostorral kell hajtani = kiverni. L. Verni.

Kiverődik — általánosan — az ifjú marhánál a szarv; ütközik is.

***Klepafülű** — Baja, Mtsz. I. 1142. — nagyfülű. L. Fül.

Kolompos — a vezérökr. Vö. Harangos, mert kolomp, vagy harang volt a nyakán.

Komor — *Békés m., Pusztaszanda, *Hajduhadház, Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII.: 187., Bugacz, T. M. I. — későn, vagy rosszul herélt bika. Csokonai:

A komor bika nyomában
Sok szép fehér tehének.

Komor tinó — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 187. — féltökös v. rosszul herélt bikaborjú. Vö. Komor ló.

***Kopározni** — XVII. század, Kassa statutumában 1664 — a marhát silány, rossz, kopár legelőn tartani = kopározni.

Kor — T. S., Nyr. 32: 157. — a kort majdnem az egész Alföldön (a XVI—XVII. sz.) a füveléssel határozták meg. Ha már bizonyos évet betöltött a marha v. ló s a következő évet is megkezdte, azt így fejezték ki: *harmadfűre kelő tinó, negyedfűre kelő tulok* stb. Synonymák: fűre kel, fűre megy, 7-ed fűig.

Kost — Szőkefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15: 336., Székelyf., Tsz. *kósz* — szarvasmarha téli takarmánya: széna, szalma. törek.

Kósz — l. Kost.

Köldök — l. Küdök.

Kölöngy — Felső-Csallóköz, Nyr. 8: 378. — a marha lábára akasztott fa, hogy el ne mehessen.

Kravicska — Rozsnyó, Gömör m., Nyr. 17: 476. — tehén. Tót jövevényszó: *kravička* = kis tehén (Nyr. 33: 565.), tehénke.

***Kurta gulya** — Kiskunhalas, Kecskemét — egybirtokos gulyája. Analogonja juhászatnál: *falka*.

Kurta marha — Halas, Nyr. 23: 142. — 50—60 drb., egy gazdáé.

Kurta orrú — Bugacz, T. M. I. — szép tehén v. marha.

***Küdök** — Lengyeltóti — a bivaly köldöke.

Külső — Balatonmell., Tsz. — balkéz felől álló ökör. Vö. Csálés.

Kürök — moldvai csángó, Nyr. 31: 84. — ki-, be-: ki-be fogom az ökröt. „Kikürtin éz ökreket”. Vö. *befogás*.

Labas barom — Kolozsvári glossz. 1577., Nyr. 36: 130. — armentum B.

***Lábas jószág** — általánosan — a gazdasághoz tartozó négylábú állatok összessége, kivéven az ebet és szamarat. *És a mi egészen külön áll, az a *ló*. A ló a magyarnál a szeretet tárgya, akárcsak a kirgiznél s ez a szeretet sugározik vissza a lovas-nomád eredetre.

Lábasmarha — L. Lábasjószág is. — **Lábasmarhák** — a kozmási jószágban Rücsön levő mezőségen. Béldi Kelemen inventariumából 1627. Öreg vonóökör 20 darab, borjústehén 15, meddőtehen 9, bika 1, harmadfű tulok 4, harmadfű üszótehenek 7, tavalyi ökörűtinó (?) 8, tavalyi üszótinó 4, ezidei borjúk 14, ezekben kilencz ökörborjú vagyon. Deák Farkas közl. Nyr. 14: 83.

***Lábbogni** — 1748, Karatna község constitutiója — marháról, ha nem futva, hanem menve kerül tilalmasba. A bírság kiszabásánál súlyosbító.

Lábfájás — Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt., 1819, II: 57. — marhabetegség.

***Lamb** — Lengyeltóti — 1. Lomb.

***Lantorna** — Székelyf., Tsz. 233. — marha gyomráról levont megszáritott hártya; ablaknak s lámpásnak is használja a köznép.

Lapkó — Alföld — a borjú orrára való lefüggő deszka, hogy az állat ne szophasson.

Laposorrú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 188. — szarvasmarhajegy.

***Lappangtatni** — T. S. — a marhát = elelterelgetni, tolvajművelet.

Látómester — Oklsz. — 1595: Annak okaerth minden mezaros, Amelj barmot az Coloswari hata-ron wezen, azt addegh sehowa Se az Varos mezejere se masuwa ne haythassa, hanem eleob az *lato* avagj *beliegezo Mesterrel* megh beliegeztesse. M. Jogtört. Eml. I: 243.

***Leadja** — a tehén a tejet, mikor fejik. Nem adja le, mikor nem az feji, a ki rendesen szokta, vagy más valamely okból. Zala m., Mtsz. I. 6. Ugyanígy Szilágy m.-ben és Szatmár m. némely részén.

***Lebbeny** — Kézdivásárhely — így. L. Lebeny.

Lebeny — Lengyeltóti, Kézdivásárhely, Pusztaszentmiklós — a szarvasmarhánál a nyak alsó felén lecsüngő bőrtaraj. Vö. *Lebeny*, *Lebernyeg*, *Bőjt*, *Pötyögő*, *Pötyöngő*, *Lebinye*, *Leffentyű*, *Lebönye*, *Lemény*, *Lepenyeg*, *Pillengő*,

***Berzencze**, Somogy m., ua. Kolozsv. glossz. 1577 R., Nyr. 36: 317., az ökörnek lepenieje az nyakan = palcarium. Vö. *Szegyfej*.

***Lebernyeg** — Lengyeltóti, Pusztaszentmiklós. L. Lebeny.

Lebinye — Dunántúl, Nyr. 5: 228. — 1. Lebeny.

***Leborjúzni** — Edvi Illés Pál — a borjút szülni. Vö. Borjazik.

Lebönye — Kiskunság, Nyr. 36: 235. — a bika mellén. L. Lebeny.

***Legelés** — Ver. 74. — *Pastio*.

Legeltetni — Ver. 72: Pabulari, Ver. 74: Pascere.

***Legyező** — Mezőkövesd — a fark lombja. L. Lomb, Lamb.

***Legyeződik** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — farkával és dobbantással úzi a legyet.

Lemény — Szentés, Csongrád m., Nyr. 16: 95. — 1. Lebeny. Szentés, MNy. II.: 137., a szarvasmarha állától aszügyéig terjedő, lecsüngő, reddős bőr lebernyeg: *egyedül a magyarfajta szarvasmarha saját-sága*. (A lúdféle lábai között: lúdlemény.)

Lemetsz — Sopron m., Nyr. 12: 381. — borjút. Vö. Megöl (disznót), Levág (marhát).

***Lenézni** — Csákyó — aszarvak vésésénél a mintát másolni. Ha nincs minta, a pásztor „a maga eszítől“ vési a szarvat.

Lepenyeg — M. A. — palearia (az ökör torkán). Sz. D. (Kreszn.)

„nagy lepenyegű ökör“. Debreczen, Nyr. 7:477., a bikának a szügyinél lelógó húsa. Vö. Lebeny.

Lépóka — Tapolca, Nyr. 10:475. — járványos marhabetegség. Vö. Porzsáka.

Letehenedni — Kemenesalja, Pápa vid.; *letehénkedni*, Győr, Tolna, Szilágy, Szatmár m., Tsz. és l. *Tehenedni.

Letehénkedni — l. Letehenedni.

Létlen — Fülek, Karancsvid., Nyr. 22:95. — hasbeli, meg nem született, pl. „létlen borjú“.

Lettyentyű — Dunántúl, Nyr. 5:228. — l. Lebeny.

Levág — Sopron m., Nyr. 12:381. — marhát. Vö. Megöl (disznót); Lemetsz (borjút).

***Libár** — Székelyf., Tsz. 192. — gyöngö, szikár szarvasmarha.

***Libiczke** — Szeged, Csönögöle — l. Palóka. Kiskunhalas, Nyr. 15:238., 23:239., 18:192. libiczk.

***Libiczkölni** — Debreczen — fityegni; innen a „*libiczk*“ deszka, mely a borjút a szopásban akadályozza.

Lipsatinó — Csetény, Veszprém m., Mtsz. — lelógó fülű tinó. Vö. Fül.

***Lógó marha** — Háromszék m., Mtsz. I. 1354. — dologtalan marha.

Lógó ökör — vö. Heverő ökör.

***Lomb** — Lengyeltóti, Bükkösd, a farkvégen levő bojtos szőrözet; de csak a szarvasmarhánál. Vö. Lomb és Farkalamja.

Lombár — Sopron m., Tud. Gyűjt. 1840 és 1848 — nagy testes *ökör* és ló. Vö. Tsz. Tulajdonképpen név. Nyr. 35:42.

Magló — Vas m., Nyr. 30:99. — tenyésztő, tehát nem hizó marha; rendszeren disznó, de szarvasmarha is. Vö. Göboly, Hízlaló, Magmarha,

Magyar barom — Bugacz, T. M. I. — a tenyésztőbarom.

Magmarha — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50. — tenyésztőállat. Vö. Magló.

Magyar fajta — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187. — a magyar fajta szarvasmarha (fehér), Engelbrecht szerint keleteurópai szarvasmarhafajta erdélyi válfajjal. Valószínűleg a Kaukázus vidékéről származik és megvan Podolia, Volhynia, Ukraina, Moldova, Oláhországban, Szerbia és Bukovinában, de fejletlenebb formában elterjedve. Erős, de nem nehéz csontozatú, a szarv rendszeren nagy, olykor hegytől hegyig mérve 6'—7' hosszú; nyak elől karesú, a torokélen közepes lebernyeg; törzs hosszú, de nem mély; csípők szélesek, kiállók; far többnyire csapott, végtagok magasak, de erősek, jószaruval alkotott körmökkel.

Mangalicza — Fehér m., Nyr. 5:36. — hizott ökör v. disznó, majdnem kizárólag disznófajta, (szerb) értve.

***Mar** — Kecskemét — a bika nyakatövének legmagasabb része.

***Marha** — általánosan — szarvasmarha; a régiségben: arany, ezüst marha = portéka, vagyon is. (Vö. Kropf Lajos, Nyr. 27 : 372.); Mohács, Nyr. 27 : 111., tehén; Erdélyi Érczhegység, mőczok, Nyr. 34 : 257., *marhă. Takáts S.* szerint a XVIII. században a harminczadosok értelmében *tulok* az a jószág, a mely még nem hordott igát; mihelyt rátették: *marha* lett. Földi J. szerint van: Marha, Szarvasmarha, Bika, Ökör, Tehén. 1584: Mikorou nyaron az *hanon* (= mocsár, innen Hanság) marhath atal vyhethnek. 1630—48: Hogy ne legyen a ló valami ag marha, hanem ha lehet, lenne gyermekded ló, hét vagy nyolczadfű, M. Gazd. tört. Sz. I. 288. (Oklsz.) *Melich* a német *march, marc* (= ló) szóból származtatja. Balassa J. szerint *march, marc* = vagyon, jószág, vied; de sohasem = ló. Valószínű a szó szláv eredete, Nyr. 29 : 419.; Miklosich : újszlovén: *mrha, rumun: marfű, marvű*, Nyr. 2 : 319. Vö. Bodacs, Bodács, Bogaras, Csigbigmarha, Bogárka, Csikasz, Csiramarha, Csitri-ésutri, Göböl, Göböly, Gyérmarha, Heverőmarha, Higoc, Homály, Ingó-bingó, Kinnvaló marha, Lógómarha, Magló, Hizlaló, Magmarha, Pára, Rideg, Rideg jószág, Rideg marha, Gulamarha, Rédeg, Rédeg marha, Sőre, Szénásmarha, Vágócska, Vágómarha, Vonósmarha, Morha.

Marhabetegség: lábfájás, szájfájás, megvérhűdni, metőly, lé-

póka, porzsáka, rög, rögény, rögzik, sárga, vértálé, szemínvaló, armurár.

Marhafajták — Bugaczon, T. M. I. — Svajczer, Tirolí czirmoszörű, Moldvai.

Marhafüstölés — M. ó., Kecskemét, — megverés. Vö. Kenyérhajas.

Marhakár — Kecskeméti régiség — ha a marhában kár esett.

Marhakiszakasztás — Kecskemét, XVII. sz., Nyr. 32 : 90., T. S. — lopás.

***Marhaköröm** — Lengyeltóti — a szarvasmarha járókörme. Vö. Fűköröm.

Marhalató — Dunántúl, Nyr. 5 : 228. — tehenes. A régiségben ellenőrző közeg.

***Marha száj** — 1800. Marosszék — ily alkalmazásban: „a marha szájától nem oltalmaztatnak“ vagyis, a marhát a tilosba behajtják stb.

Markos bélyeg — Nyr. 24 : 347. — állatbélyegzővas a német *markból*.

Másodfű — *Mezőkövesd — 2 éves marha.

Meddő — Engelb. — nem fogant tehén. Infecundus, sterilis. 1266—1274 óta hely- és személynév. 1637: Meddeő kezcke . . . Eöreggh meddeő kapra. 1669: hizlalt meddő alföldi szálás 26 frt. . . Közönséges alföldi kisebb testű fejős vagy meddő 18 frt. M. Gazd. tört. Sz. I. 88. Oklsz.

Meddő tehén — PPl. — Taura, Vacca.

Meddű — Gyergyószentmiklós, K. L. — tehénről: meddün maradt = nem vett fel bornyat. *Meddű*, Sopron m., Nyr. 6:373., az a tehén, a ki nem boryazik. Gyergyó, Nyr. 34:260., tehén v. bihal. Vö. Meddő.

Megbecézni — Kállay gyűjt., Tsz. — megborjazni. L. Borjazik.

Megbogároz — Fejér m., Nyr. 10:186. — fejével megtaszít; a bogárázás következtében. Vö. Bogárázás.

Megbogározik, megbogárodzik — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. — a tehén = megfutosik. Vö. Bogárázás.

***Megbogárzik** — Debreczen — a gulya, ha a *Hypoderma bovis* elől száguldva menekül.

***Megborjazik** — a tehén. Csúzá, Baranya m., Nyr. 18:286.: megborgyaz. L. Borjazik. 1634: Eleo hasu megh boriuzot tehenek. Oklsz.

Megcsikaszik — Palóczság, Nyr. 23:383. — megsoványodik: „mécscsikaszik” a marha. Vö. Csikaszk.

Megfut — Őrség, Nyr. 2:472. — megfutott a tehén = meghágta a bika. Vö. Meghág.

Meghág — a bika meghágja a tehenet; a coitus kifejezése. Vö. Megüzekedett, Megfutott, Megugrik, Elfut.

Meghal — T. S. — a marha, ló stb. Így is: „döggel halt meg”; a dög a mai vésszel egyértelmű.

Meghőköl — Kiskunhalas, Nyr. 15:282. — az ökör hők! szóra meghátrál; alföldiesen meghőköl.

Meghőköl — Székelyföld, Kállay-gyűjt., Tsz. — hátráltatni az ökröt *hők* szóval.

***Megjاراتni** — Hortobágy — „a csapat marhát minden éjjel *megjاراتni*”. Rövid éjjeli legelés.

Megjármosítani — T. S. — a tulkot befogni, így ökörré avatni. Vö. Megtézláz.

Megje — Somogy. Nyr. 10:477. — a tehén vulvája. Vö. Möge.

***Megkoszosodik** — Edvi Illés Pál — a borjú, ha születésekor sóval hintik be.

***Megközletni** — Edvi Illés Pál p. 254. — lassanként átmenni = a takarmányt nem hirtelen, hanem *megközletve*, lassan átmenve változtatni.

Megócsódik — 1. Ócsódik.

***Megpihentetni** — Hortobágy — a csapat marhát „hajnalra *megpihentetni*”.

Megtézláz — ökör nyakába tézslát vet. A régiségben a kalodabüntetést is megtézlázásnak mondták, a mint ez Borsod megye 1722. évi jegyzőkönyvéből kitűnik: „A zsérczi disznót Balog András lopta el... melyért meg is téslaszták erőssen”. L. MNy. I:277. Vö. Megjármosítani.

***Megtisztul** — Edvi Illés Pál — a szarvasmarha szarva, mikor teljesen ki van fejlődve, ezután minden öt évben a szarv tövén egy-egy karika képződik.

Megugrik — Kállay gyűjt., Tsz. — a. m. meghág.

Megüzekedett — Őrség, Nyr. 2:472. — a tehén; meghágta a bika. Vö. Meghág.

Megüződött — Őrség, Nyr. 2:472. — a tehén. L. Meghág. Vö. Megüzekedett, Megüzüdik.

Megüzüdik — Moldvai csángó, Nyr. 31:85. — l. Megüződött; a tehén folytatott.

***Megvérhüdni** — Székelység, Tsz. — marhának sok futástól tüdőgyulladást kapni, melyet fülön való érvágással gyógyítanak.

Megvet — Zilah, Nyr. 28:284. — a tehén = idő előtt borjazik, idéntent szül. (Selyén, Marostorda m. *Megvetett juh az, a mely elvetette bányát, de mégis tejel. Vö. Juhcsoportban Pleketor). Vö. Elvet, Nyelepcsére.

Megvilágtalanodott — XVI., XVII. század, T. S., Nyr. 32:157. — elveszett marha, ló.

***Megyi** — Tyúkod — vulva. Vö. Möge.

Merkel — Rava, Udvarhely m., *J. M. — ökör vagy tehén öklelni készül; ilyenkor nyakát megszegi és orrán hatalmasan fuj. Erdővidéken, Nyr. 8:188., a. m. bóg a marha. Vö. Türköl.

Metsző borjú — Oklsz. — vitulus ad cultum destinatus. 1629:

A zalai hódoltság adójának jegyzékében. „Egy metsző borjú“. M. Gazd. tört. Sz. XI:375.

***Miczereg** — borja után sir a tehén. Székely szó, Tsz. 260.

Mom — Barkó szó. Gömör m., Nyr. 34:373. — ganéj.

Monyas — Kálló, Szaboles m., Mtsz. — a bika. Vö. Monyi; leginkább azonban a mén, csödör.

Monyi — Háromszék m., Mtsz. — nagymonyú ökör. Vö. Monyók.

Monyók — Oklsz. — nagymonyú; 1686. Debreczen: Monyók szöke ökör. Nyr. 22:520.

Morha — a régiségben általánosan és ma: Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286.; Kopács, Drávamellék, Nyr. 16:473. — marha.

Möge — Balatonmell., Túrkeve, Hegyalja, Abauj m., Szilágy m., Mtsz. — a tehén fara, vulvája. Vö. Megje, Megyi, Mögyi, Péra.

Möghököl — l. Meghököl.

Murga — Székelység, Nyr. 2:470. — rossz, sovány, pl. tehén.

Mustrás — Zalaapáti, Malonyay — a jószágban = kiselejtezett.

***Nadalyodzik** — Fertőmell., Mtsz. I. 1502. — hígságot bocsat a nemi részéből a tehén a borjázás idejének közeledtével. Vö. Coitus, Nadárizik, Folyat, Nadár.

***Nadár** — Ság, Vas m., Mtsz. I. 1502. — hígság, mely a tehén nemi részéből a borjázás idejének közeledtével foly. Vö. Nadalyodzik.

Ballaginál (M. N. Sz.) das Frucht-
wasser = Liquor amnii.

***Nadárzik** — Fertőmell, Mtsz.
I. 1502. — nadalyodzik, l. o. *Nadár-
zik*, Kőrmend, Hegyhát, Vas m.,
Nyr. 29:383., a tehén borjúzás
előtt, Ballaginál (Magy. Ném. Sz.)
das Fruchtwasser entrinnt.

***Napon sült málé** — Kecse-
kémét, Csallóköz, Nagykálló, Mtsz.
I. 1509. és Tsz. = tehénszar. Né-
phumor. Vö. *Napon sült pogácsa*.

***Napon sült pogácsa** — tréf.,
Marosvásárhely vidéke, Nyárad
mente, Maros-Torda megyében, a
XIX. század 50-es és 60-as éve-
iben — elszáradt tehenganéj úgy,
a mint a legelőkön összefüggő
egészben vékonyan megszáradt.
Néphumor. Vö. *Napon sült málé*.

Negyedfű — T. S., K. p. ü.,
1679. Sárvár — négyéves ökör,
tulok. Kecskemét, Nyr. 19:46.,
négyéves barom, t. i. annyiszor
ment már új fűre. Marczalmell,
Tsz. három esztendő; egy fűvel
kevesebb, mint mondatik. Vö. *Kor*,
Fű és *Fűre kelni*.

Nőstény — l. Anya.

***Nyakkendő** — Hajduhadház —
l. Lebeny. Újkori.

Nyelepcsére — Domokos, Szol-
nokdoboka m., Nyr. 1:194. —
„nyelepcsére borjazik“ a tehén:
ha kelleténél hamarább borjazik.
Vö. Megvet.

Nyergeshátú — Debreczen, jzók.
1693—1696. T. S., Nyr. 32:157. —
ökör; behorpadt hátú.

***Nyihelődzik** — Szeged-Csön-
göle — a marha, mikor a szarvá-
val a földet túrja, vagy a földhöz
törli a nyakát.

Nyihelődzni — Kundorozsma —
dörgölődve vakaródzni. Szarvas-
marha.

***Nyilas fül** — Kecskemét —
borjúról; ismeretlen jegy. Bitang-
jegyzőkönyv. Alkalmasint Ajos, l.
azt. Vö. Fül.

Nyomás — általánosan — az
a legelőterület, a melyen a legel-
tetés folyik = a melyet a jószág
nyom.

***Nyöstény borjú** — Ver. Kr.
I. 49. — *Vitula*.

Őcsódik — Takáts S., Magyar
bikaviadalok — vagy megőcsódik
a jószág = megszaporodik.

Odaragasztani — l. Ragasztani.

***Orrpára** — Edvi Illés Pál —
a szarvasmarhánál a kilélegzés,
kivált télen látható.

Óttájje járni — Hetés, Zala
m., Nyr. 19:143. — marhakkal
járni, azokat őrizni.

Öker — Zselyk Besztercze-
naszód m., Nyr. 18:576 — Besz-
tercei szószedet, ökör. Vö. Ag öker.

Öklel — Balaton mell., Tsz. —
döf; Barkaszón, Bereg m., Nyr.
27:478; öklel. Vö. Becsel.

***Ökör** — kk. T. S., Nyr. 32:
156., Kecskemét, XVI. sz. — herélt
hímmarha harmadéves korától
fogva (*Békés 4 évtől), negyedfű
korában járomba fogatott. Edvi

Illés Pál szerint 6 hetes korában kell a bikaborjút herélni; a későn herélt megtartja a bikajegyeket s ekkor *czap*. Volt jármos-hámos és szekerező ökör. Kolozsvári gloss. (Nyr. 36:365.) ökör; Schl. Szój. Sz. F. B. ökör: Gross, I:119., ökör. A Ferencz-legendában „az ewkrewkewt (boves) hattavala“. Csúvasz: vigur (Szarvas G., Nyr. 1:219.). 1299 óta hely- és személy-név. 1608: Hat eókeórhóhoz való kessegh. 1683: Minden ökör után egy egy szeker tragyával tartozik. 1680 . . . nyomtató Ökörnek sem kötik be száját . . . Adal. Zemplén vm. tört. V:280 (Oklsz.). Firtosváralján J. J. és Raván J. M. Udvarhely m. és Gyergyószentmiklóson, K. L. ötödik életében túl levő herélt him szarvasmarhát jelent (vö. tulok). Hortobágyon: az igásmarha (Turi Mészáros, MNy. VIII:188.). — **Ökör** vö. Binda, Bizsán, Czaf, Csás (ökor), Csüősz-ökor, Ekebarom, Eker, Hámos-ökor, Igásökor, Jármosökor, Monyi, Monyók, Öker, Ökörbika, Ökörborjú, Ökörtinó, Ökörtulok, Ökör-csorda, Ökörgulya, Ökörtinócska. Rugott ökörborjú, Sőre, Szekerező-ökor, Tinóökröcske, Vonóökor, Vadökor. — **Ökör** — Miskolczi, 122. — Az ökörnek nevezeti alatt a' Görög és Deák Tudósak szólása szerint, a' Bika és Tehén is egybe foglalva értetik. Sőt annak nemei közzé számláltatnak a' Bialok is . . . Ide tartoznak a *Tehén-Borjúk* is, melyeknek húsoz az ember testének táplálására, mindennemű ökör húsnál jobb és alkalmasabb.

Ökörbika — Kolozsvár gloss., 1577., Nyr. 36:365. — bubalus, bos. *Melius Péter*. A szt. Jóh könyvének fordítása Várad 1565., Nyr. 22:546. — A hitetlenek ökörbikái megbornyuztatják az ünöket. Az ornithológiában ökörbika vagy bölömbika a *Botaurus stellaris* L. Szarvas Gábor., Nyr. 16:164. tévesen mondja Sackgansnak, mert a *Botaurus* = Rohrdommel, a Sackgans = *Pelecanus*, Gödény.

Ökörborjú — Firtos-Váralja, Udvarhely m. J. J. — kiherélt szarvasmarha, 2 éves koráig.

Ökörbőr — Oklsz. — 1587: Jartathlan ökör bőr. 1669: Egy öreg ökörbőrnek párja 10 frt stb.

***Ökörcsorda** — Kecskemét — sok ökörből, mely sok gazdának tulajdona, összealkotott sereg, megkülönböztetésül a gulyába vert tenyésztő anyabarmotól. Az erdélyi Érczhegység mőczainál: Cűrda de boi, Nyr. 34:151. Az oklevél-szótár 1632 óta ismeri. Vö. Csorda.

***Ökörgulya** — Kiskunfélegyháza — a melyben az igás vagy jármos ökrök növekedtek s a sőre is innen került. L. Sőre-gulya.

Ökör haszna — Miskolczi 123 — „ . . . igen hasznos állat, melyel régente szent áldozatúl is szoktanak vala élni; ma-is pediglen ételre szántásra 's egyebekre igen alkalmas. A' paraszti munkára embernek merő társa, a' kenyér keresésre hű szolgálja, a' szegényeknek jó segédek, kiknek a szérűn kerengő nyomtatásá-

val gabonát szerez, ganéjjával a' földet igen meg'sirosítja, a' bőrből saruk, a' szarvából kéz-ívek, szabja-markolatok, késnyelek, kűrtők, fésűk 's több efféle eszközök lesznek“.

Ökörítő — E helység elnevezése, mint azt a hagyomány előadja, onnan vette eredetét, hogy a régi időben élt lakosai kiválólág a baromtenyésztéssel foglalkoztak, melyre kedvező alkalmat nyújtott a határában levő számos tó, hol barmaikat itatták. Egy itatóhely elnevezetett *Ökörítónak*, ebből később össze lett vonva *ököritő*. Nyr. 11:47. Szinnay A. Szatmár m. leírásában „*Ukurító*“ név alatt említi, mely 1238. iratott így.

Ökörkert — T. S., K. p. ü. lev., 1632 — kerítve, ökrök számára.

Ökörnevek — Petényi irataiból, valószínűleg: Nógrád. — Bimbó, Bodor, Bojtár, Busa, Csákó, Csengő, Daru, Dombár, Gombos, Hegyes, Kajla, Kócsag, Kormos, Lombár, Pajkó, Perge, Piros, Rendes, Sugár, Szarvas, Szilaj, Villás, Virág.

Ökör sor — Ny. Sz. — „Az lakosok rendi egész helyre, fél helyre és ökör sorra osztatott. Egy ökör sorra nyolcz rovás imputáltatott s ez után egy kötél föld adatott ki.“

***Ökörtinó** — Edvi Illés Pál — a herélt bikaborjú az igába való befogás előtt, mi a 3—4-dik évben történik. Gyergyószentmiklós, K. L., kiherélt hím borjú (ökörborjú),

1—3 éves korig. Oklsz., 1702: Eökör, Tinó 7., Adal, Zemplén vm. tört. V. 331.

Ökörtinócska — Oklsz. — az ökörtinó deminutivuma. 1696: Eökör Tinócska. Adal. Zemplén vm. tört. IV:216.

Ökörtulok — Régi Magyar Nyelvemlékek 2:211., Nyr. 22:546. — „Gazdám asszony a többi közül két szép ökör-tulcot szakasztott ki.“ Tulok a régiségben növénydékmarhát, itt tehát 3—5 éves ökröt jelent.

Ökörvásár — Sz. F. B. — forum boarium: ökör-vasar.

Ökrös-marhás — „... minden szekeresnek indifferenter az lovasoknak és *ökrös marhásoknak* léssen kész pénzül való fizetések.“ Kőszeg, 1708 (380). MNy. VI:183.

Ökvel — l. Öklel.

***Örzető** — Kecskemét — a gulyába becsempészett jószág, mely ily módon kikerülte a fűbért stb. 1895-iki szabályzat.

***Ösvembe** — Tyukod — jön a gulya a kúthoz, azaz: szaporán.

***Összefekszik** — Bugaczmanos-tor — ez egy gazda tulajdonát alkotó jószág mindég együtt tart s éjjelre összefekszik. L. Tőke.

Összekaláttyolódik — Székelység, Nyr. 8:525. — öklezik a marha.

***Összeverni** — Kecskemét, XVI. század máig is — a gulyát több gazda állományát egyesíteni. Vö. Verni.

***Összevert** — Kecskemét, a régiségben, T. S. — az a gulya, a mely több gazda állományából alakult.

***Ösztöverség** — Edvi Illés Pál — a tehénél jószág jele; a kövér nem tejel jól.

Ötödfű — általánosan — I. Harmad- és Negyedfű. Vö. Rugott borjú.

***Pacsmag** — Lengyeltóti — a szarvasmarha fülekagylóját védő szőrözet. Vö. Füleszöre.

Paczal — Veszprém m., Nyr. 5 : 522. — v. paczâ, paczó : gyomor. Birkapaczâ, marhapaczâ.

Pajzányos ökör, ló — Szeged, Nyr. 2 : 92. — melynek párja nincs s a gazda egy ideig nem veheti hasznát. Vö. Pajzán. (Tsz.)

***Palóka** — Bugacz-Monostor, Szeged-Csöngöle, *Peszéradaacs, *Pusztaszanda, Kiskunhalas, Nyr. 23 : 239.; Kunmajsa, uo., 8 : 470.; Mezőtúr, uo., 10 : 569.; Szeged, uo., 1 : 425.; Szentes, uo., 8 : 331. — vékony deszka úgy kifaragva, hogy a borjú orrának közfalára beakaszthassák, hogy az állat ne szophasson. Vö. Libicz, Libiczke.

Pampula — Kecskemét — a ló v. szarvasmarha alsó ajka. Nyr. 10 : 382. *A tót: papula = csúfosan a száj.

Pára — Tolna m., Nyr. 6 : 323. — szarvasmarha; szólás: itasd meg a párakat. Vö. Orrpára is.

Paraszt — Jászság, — Köz. értelmén kívül még a jószágra,

háziállatra is használják abban az értelemben, hogy jámbor, szelíd, nem vad. Nyr. 29 : 91.

Pasmintani — Kővár vidék, Ipolyvölgy — kényeztetni. „Elpasmintani a marhát jó takarmánnyal“. Nyr. 16 : 526.

Pásztorit — Béltelky Kálmán, Nyr. 16 : 11. — irányváltoztatással hajt, l. o. Vö. még: Űz, Kerget, Elakaszt. „Erigy csak Pista, pásztorítsd idebb azt a szárnyát a gulyának“. Nyr. 16 : 10.

***Peöch** — 1616 — a munkácsi udvarbíró utasításában marháról: „peöch-barom“, mely a konyha szükségére hizlalóban van a sarkadi réten. Egy a sóre, azaz: hízó barommal.

***Péra** — Lengyeltóti, *Berezence, Somogy m., *Kálmánca, Somogy m., Nyr. 10 : 477. — általában a nőtényállat vulvája. Vö. Möge, Megye, Megyi.

***Pillengő** — Tyúkod, Szaboles, Nyr. 9 : 136. — l. Lebeny.

Pisó — Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34 : 487. — marhagyomor; lakodalom előtti vacsorára főzik. Vö. Puczor.

Plünnyög — Székelység, Tsz. — a borjú szava. Vö. Prünnyög.

Poncosos — Felsőőrvidék, Nyr. 32 : 177. — *pontyos* = hasas pl. tehén, disznó.

Pontyos — l. Poncosos.

Porzsáka — Tapolcza, Nyr. 10 : 475. — járványos marhabetegség. Vö. Lépóka.

***Pötyögő** — Kaba — 1. Lebeny.

***Pötyöngő** — Tyúkod — 1. Lebeny.

***Prünnyög** — Maros-Torda m. — a borjú szava. Vö. Plünnyög, Brünnnyög.

Puczor — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 336. — a marhagyomor; tréfásan a megvetett emberére is mondják. Vö. *Pisó*.

Púró — Bánffyahunyad, Kalotaszeg, Nyr. 17 : 47. — bivalyborjú.

***Ráfogni** — Edvi Illés Pál — száraz takarmányról zöldre és megfordítva a szarvasmarhát és egyebet is.

Ragasztani — P.-Darócz, Nyr. 2 : 554. — befogni: odaragasztani az ökröt. Nagybánya XVI sz. jegyzőkönyvében Nyr. 15 : 323. : „szekérhez ragasztám az ökröket és ő elszakította“ = járomba fogtam és ő onnan erővel kifogta és elhajtotta.

Rédeg marha — Alsóbaranya, Nyr. 11 : 382.; Orosztony, Zala m., uo., 24 : 384. — 1. Ridegmarha, mely nincs tenyésztés alatt.

***Rekeszteni** — 1715. Peselnek falu — marhát, külön helyre zárni.

Renkesz — Udvarhelyszék, Nyr. 4 : 378. — nem nagy, de erős (ökörrre; emberre is) rekesz.

***Rideg** — Alföld, Halas, Nyr. 23 : 239.; Nagyunság, uo., 16 : 474.; Szepezd, Zala m., uo., 17 : 284.; Balatomell., Székelyf., Tsz. — *sem tenyésztésre, sem hizlálásra nem fogott, tehát sem csordá-

ban, sem gulyában, hanem külön falkában járó marha. Wagner: „Phraseologia“-jában (1750.) eximius, singularisnak mondja Nyr. 22 : 559. Mtsz. szerint 1. magános, páratlan (marha), 2. magánosan élő, 3. nőtlen, 4. szabad, kijáró (állat), 5. sovány. Pest m., Homokmégyen családnév is (Nyr. 32 : 238.). Budenz és P. Thewrewk Emil szerint finn, Simonyi szerint szláv eredetű, Kertész M. németből származtatja. Vö. Rédeg, Rédeg marha, Rideg bivaly, Rideg jószág, Rideg gulya, Rideg marha, Rideg ló, Rüdeg. — **Rideg** — Englb. — a tenyésztésből kizárt mindkét ivarú szarvasmarha.

***Rideg gulya** — Peszéradacs — rideg jószágból alkotott gulya.

***Rideg jószág** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — az a szarvasmarha, a mely sem tenyésztés, sem hizlálás alá nem jön stélen át is kijár. Vö. Rideg.

Rideg marha — általánosan, Dunántúl, Nyr. 5 : 228.; Vas m., uo., 30 : 99. — az a melyet sem tenyésztésre, sem tejelésre, sem hizásra nem tartanak; de a melyből a mondott categoriakat választják. Vö. Rédeg marha és Rideg.

Rif — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22 : 48. — kistarhús a marha melléből.

Rigó — Englb. — ha a darvas marha orratáján világos gyűrű van, akkor Rigó.

Risa — Somogy, Nyr. 2 : 375. — Vö. Riska.

Riska — Hajduszoját, Nyr. 26 : 189. — kicsiny fajta, kis szarvú, jó tejelő tehén ; a Hortobágyon T. M. I., MNy. VIII : 187. ; minden tarka marha. Vö. Risa, csiratehén és lásd még szarvasmarha szőre alatt is. Bugacz, T. M. I.

Rosszul tejel — l. Tejel.

***Rózsavirágon** — Tyukod — „a marha rózsavirágon bogárazik“, azaz: a mikor a rózsza virít! „Mikor a bogár dongását hallja, már indul“. L. Bogárazás.

Rög — Somogy m., Nyr. 3 : 231. — marhabetegség. Vö. Rögény, Rögzik.

Rögény — Balatonmell., Tsz. — marhabetegség (vértályog). Vö. Rög, Sárga vértálé.

***Rugott bikaborjú** — vö. Rugott borjú.

***Rugott borjú** — Tyukod, Szíhalom, Nyr. 8 : 569. ; Balatonmell., Tsz., Kreszn., Szentes, Nyr. 8 : 331. ; Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 187. — melyet a tehén már nem akar szoptatni s elerugja a tőgyétől ; különösen akkor is, ha a borjúra szegeskantárt kötnek vagy palókat alkalmaznak, hogy elválasszák. Van rugott bikaborjú, rugott üszőborjú. Vö. Szopósborjú, Szárazra marad, Kantárosborjú. — **Rugott borjú** — Bugacz, T. M. I. — a csecstől elválasztott, elrugott borjú, kétéves korig így nevezve.

Rugott ökörborjú — Dombóvári urad. rt., 1729, M. Gazd. tört. Sz. IX : 77—119., Nyr. 32 :

380. — „200 rugott ökörborjut esztendőnként fölállítsa hetedfűkoráig, úgy hogy midőn az első fölállított (200) ökörborjú, hatodfűkort ért, akkor föladatassék és más 200 helyére állíttassék“. Az értelem : csecstől elválasztott ökörborjú. Vö. Rugott borjú.

***Rugott üszőborjú** — vö. Rugott borjú.

***Rüdeg** — 1744, Csíkszék — l. Rideg.

Sain — Erdővidék, Nyr. 9 : 42. — csintalan (pl. ökör).

Sallang — Göllnicz völgyi németeknél — az ökör szarváról lelógó szíj. Nyr. 25 : 299.

Sárga vértálé — Balatonmell., Tsz. — vértályog, marhabetegség.

Škira — tótosan, *csira* l. o. ; tulajdonképpen štyra.

***Sok barom** — Murm. 1533. — pécus, pecoris.

Sorda — Moldvai csángó, Mtsz. — csorda. Vö. Szorda.

***Sőre** — Heves m., Dinnyés-hát; Eger, Nyr. 17 : 477. ; Hajdudorog, Nyr. 32 : 156. ; Kecskemét XVI. sz., uo. 156. ; Kunság, uo. 10 : 329. ; Nagykálló, uo. 12 : 429. ; Sima, Somogy m., uo. 19 : 381. ; Tiszadob, uo. 20 : 480. — hízó szarvasmarha. Hajdudorogon a régiségben, Takáts, Nyr. 32 : 156. : „Hízott sőre vagyon a szegegyházi földön 142 ökör; ezeknek két sőrése vagyon; az egyik Szemes István oláh, a másik Csocsándi György oláh“. „Egy folt

marha már felhízott sőrének.“ Debreczenben 1690: veres sőre ökör; 1708: kék sőre ökör; 1711: Kecskeméti Pál rőt, busa sőreje, Nyr. 22 : 520.; 1744: 2-ik Incattus két napig volt sőrés, 10 sőrét adott az 1-ső Incattus keze alá, NyK. XXVI. 337.; Oklsz. Vö. Sőrés; b. Eötvös is ismeri: „sőrét hízlalni“, Falu jegyz. 3 : 172., Nyr. 22 : 370. Vö. Gőbölly, Sőregulya, Sőrére fogni.

***Sőregulya** — Alföld — hizóra fogott gulya. Vö. Ökör-gulya.

Sőregyűjtő — Oklsz., M. Gazd. tört. Sz. IX. 23. szerint — foglalkozásnév. Zoltai szerint Debreczenben 1900 körül élt Sőregyűjtő Nagy Sándor. A sőre szedésével, hízlalásával foglalkozó gazdag Jóna czívisokról is hallani: sőrét gyűjtenek. A sőregyűjtő tehát aféle marhakereskedő, a ki összeszedi a sovány jószágot és híztotat adja el. Vö. Sőrés.

***Sőrére fogni** — Alföld — hízlalásra fogni. L. Sőre.

Sőrés — a sőrék őrzője; hízó szarvasmarhát őrző pásztor. Debreczenben, 1714-ben foglalkozásnév, Oklsz.; l. *sőre* alatt Debreczen, 1744. évi adatát. Vö. Sőregyűjtő, Sőrés legény.

Sőrés legény — 1714, M. Gazd. tört. Sz. IX. 22., Oklsz., a *sőrés* (l. o.) segédje.

Sőreszemű, Sőrelábú — Szolnok, Nyr. 34 : 383. — gúnynév.

Spikk — Gömör m., Nyr. 33 : 567. — marhacsontvelő. Tót jövevény-

szó: *špik* = ua. *spík* = takony, *spíkös* = taknyos.

Štira — Nyr. 33 : 569. 1. hermaphrodita; 2. meddő tehén. Tót jövevényező: *štira*, *skira* = hermaphr. A palócok a pendelben járó gyereket tréfásan *csira*-nak nevezik: nem tudni, fiú v. leány. Vö. *Csira*, *Škira*.

***Sudar** — Peszéradacs — a fark sudarja. L. Fark, Lomb, Legyező, Farkalamja, Lamb.

***Sula** — Székelyf., Tsz. és Mtsz. — kajla, lefittyent fülű = csula, csulya.

***Sü** — Bugaczmanostor — a pofán támadó daganat.

Sünpalóka — M. ó., Kecske-mét — borjúkantár, mikor orád-zóján nem vastüske, hanem egy darab sünbőr van.

Sűrű ökör — Csákberény — l. Vesés ökör.

Svajezer v. angol — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 187. — minden beszármazott, nem magyar fajta szarvasmarha.

Száfjájás — Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt. 1819, II. 57. — marhabetegség.

Szakgatás — Alföld — a gulyák felosztása, ill. elszámolás = szétverés és beszámolás.

***Szaladás** — 1748, Karatna község — ha a jószág a pásztortól eliramodik és a tilalmasba szalad. A bírságkiszabásnál enyhítő körülmény.

Szálal — Borsod m., Nyr. 16 : 35.; Szatmár vid. és Szolnokdoboka m., uo. 11 : 571. — szálanként szedeget (a már jóllakott v. beteg marha). Vö. Szálalगत.

Szálalगत — Szatmár vid., Nyr. 11 : 571. — szálal.

Szálás — Oklsz. — karesú, magas. 1669: „Egy jó fejős alföldi nagy szálás tehén 26 frt; Hizlalt meddő alföldi szálás 26 frt“.

***Szára** — Lengyeltóti, Mezőkövesd, Peszéradacs, Bükkösd — a farknak, l. o.

***Szárázra marad** — Békés — a tehén, mikor elrugta a borjút. Vö. Rugott borjú.

Szárízik — Czepléd, Nyr. 4 : 132. Kukoriczahajtásnak a marha csak a levelét eszi, a szárát ott hagyja: szárízik. Vö. Izik.

Szárnya — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 91. — van a gulyának számszerint kettő: bal és jobb. „Parancsolom Jóskának, a bojtárnak: Csapja még a bal szárnyát a gujának.“

Szarv — Vö. Csira, Csiramarha, Csitri-csutri.

Szegy — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 428.; Beósárkány, Rábaköz, Nyr. 18 : 238., országszerte — a marha melle. Lónak *szügy*-e van.

***Szegyfej** — Csokonya — a lebeny (l. o.), szügyrésze.

***Szekerező ökör** — általánosan — herélt bika, mely negyedfű korában szekér elé fogatott. Vö. Ökör.

Szēmin való — Vas m., Nyr. 30 : 102., Göcsej, Nyr. 6 : 180. — hályog a szarvasmarha szemén.

Szénára lép — mikor szénára lépik a marha. Nagybányai oklevélben 1560 körül: ősszel, mikor a legelőről le, és jászolra száll a marha. Nyr. 12 : 363.

Szénás marha — Kecskemét, XVI. sz., T. S., Nyr. 32 : 156. — hizott marha.

***Szer** — Vö. Hopsa.

Szétverés — Bugacz — Vö. Szakgatás.

***Szétverni** — Kecskemét — „ököresordát szétverni“ = föloszlatni. L. Verni. M. ó., Kecskemét, a gulyát őszkor, Katalinnapkor, feloszlatni.

***Szilaj** — általánosan — az a gulya, ménés, a mely télen-nyáron a pusztán van és sohasem jön tető alá. Már leáldozóban van. Vö. Félszilaj.

***Szilaj gulya** — Bugaczmonos-tor, Zalaapáti, Malonyay — mely télen-nyáron a szabadban volt, még csak szárnyék sem védte; ez adta 4—5 éves korában a legkitünőbb igás jószágot. Vö. Félszilaj gulya.

Szilaj marha — Vas m. — magyar fajta, hosszú szarvú, fehér szarvasmarha. A meghatározás alighanem téves, mert alkalmasint *szilaj* állapotban élő marhát jelent. Nyr. 30 : 99.

Szokla — Lz. 46. — a pokla.

***Szopós borjú** — Kecskemét és általánosan — a melyet az

anyatehén még szoptat. Vö. Rugott borjú.

***Szoptatás** — az ifjú emlős állatot az anya emlőjén tejszívással táplálni.

Szorda — Moldvai csángó, Mtsz. — csorda. Vö. Sorda.

Szögdös — Őrség — rugdalózik, szökell a marha. Nyr. 3:283.

Szőkeszárú — T. S. — fehér *hím tulok*. 1594, Kecskemét.

***Szüleség** — Edvi Illés Pál, 1841 — a bival kiteleléséről szólva mondja: „hitvány szülességgel is kiteleltethető”. Vas m. Kemenesalja, Tsz., téli takarmány marhák számára.

Szüz-barom — Bugacz, T. M. I. — 1—3 esztendőszűk.

Szüzguja — l. Szüzgulya.

***Szüzgulya** — Alföld — a tenyésztésre még nem bocsátott 1—3 éves üszők gulyája. Bugacz-Monostoron gyakran velejár a tinó is. A Hortobágyon, T. M., MNy. VIII:90, szüzguja.

Táhény — Rava, Udvarhely m., J. M. — az üdő, ha már megborjazott, azaz tehén.

***Tájag** — Székelyf., Tsz. — daganat a marhákon.

***Tappint** — Marosszék — Vö. Rárug, Toppint.

Tarja — Rimaszombat, Gömör, Nyr. 15:474. — a marha tarkója. Alföld, Nyr. 15:280., a marha nyaka. Székelyföld, Tsz., a szarvasmarhának a lapoczkánál

levő húsa. Bóny, Győr m., Nyr. 17:575., az állat, különösen szarvasmarha gerincezsontja, húásával együtt, farkától kezdve úgy dereka tájáig. Vö. Virágos tarja. Disznónál: Orja, Vesepecsenyéje.

Tarkabarom — Oklsz. — Variegatus. 1558: Pecorum gregalium, tarka barom.

***Tartatlan** — Göcsej, Balatonmell., Tsz. — elhanyagolt, sovány, göthös, pl. marha.

Tavaji tinó — l. Tavalyi tinó, mult évi.

Tavaji üsző — l. Tavalyi üsző, mult évi.

Tavalyi tinó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — egyéves tinó: tavalyi tinó.

Tavalyi üsző — Hortobágy, MNy. VIII:188. — egyéves üsző.

Tehen — Sz. F. B. — Vacca. Palócság, Nyr. 22:80.: Felsőór, Vas m., Nyr. 36:46.; Göcsej, Nyr. 2:473.; Háromszék m., Nyr.

***Tehén** — kk. — nőstény, ivarérett szarvasmarha, mely már megborjazott. Oklsz., 1428: Tehenwero. 1476: Duo pecora vulgo thehen. 1510 körül: keverthehen. 1594: Meddű tehén. Vö. Böcze, Bú, Csábali, Csetva, Csira, Csirák, Csiratehén, Diszke, Diszketehén, Döszke, Dűszke, Előhasi, Előhasi, Fejős tehén, Hasas tehén, Imelő tehén, Kravicska, Pleketor, Scsira, Skira, Stira, Táhény, Tehén, Tehénborjú, Tehény, Svájcz, Vajcz.

Tehén-Borjú — Miskolczi 123. — „Ide† tartoznak a Tehén-Borjúk is, melylyeknek húsoz az ember testének táplálására, mindennémű ökör húsánál jobb és alkalmatozabb.“ Vitula.

Tehénbőr — Oklsz. — Corium vaccae. 1635: Egy bokor tehén bőrt kijáratván, bokrát 4 f. M. Gazd. tört. Sz. VIII:483.

***Tehéncsorda** — Kecskemét — naponként ki- és hazajáró tejelő jószág. Az Erd. Érczhegység mőczainál: Cűrda de vaci. Nyr. 34:151.

Tehenedni — Kemenesalja — *tehénkedni*. Győr, Tolna, Szatmár, Szilágy m., Tsz. és *Szilágysomlyó, Nyr. 16:287., leginkább a rátehenedni formában s onnan véve, hogy a tehenek egymás hátára ugrálnak coitus formában.

Tehénhús — Oklsz. — Caro bubula. 1544: Tehen hust foytot peczeíenek. Tehenhustwetreczennek 2 fontot. 1572: Pyretani tehenhust. Vetrecennek swtny tehenhust. Kolbaszt uetrecen mele swtny. 1669: Kövér ökör s tehén húsnak fontja 4 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 90. Sz. F. B. „tehen hus“. Gombocz Z. szerint a régi magyarnyelvben marhahús helyett használatos. MNy. I:254.

Tehénkedni — l. Tehenedni.

***Tehény** — Gross. I. p. 120. — Firtosalyi, Nyr. 6:325., vacca.

† „Ökör és tehén.“

***Tejel** — általánosan — jól vagy rosszul a tehén, azaz sok vagy kevés tejet ad.

***Tejelő jószág** — Kecskemét — mely reggel kijár, este hazatér; csordához tartozik.

***Tenyészet** — 1701, Kecskemét — ivadék értelmében tehénről.

Terel — Bélteky Kálmán, Nyr. 16:11. — irányváltoztatással hajt. Vö. Hajt, Űz, Kerget, Pásztorít, Elakaszt.

Téringetni — Marczal mell.; téringetni, Erdély, Örség, Nyr. 2:563. — széledező marhát összehajtani.

Téringetni — l. Téringetni.

Téritni — Székelyf., Erdély, Tsz., Szilágy, Szatmár m. — *terelni.

***Tinó** — Lengyeltóti — szarvasmarha, him, a melyből vagy bika, vagy ökör lesz. Ezek szerint: első-, másod-, harmad-, negyed/ű vagy éves, azontúl *öreg*. — ***Tinó** — Hortobágy, Békés m. — a szarvasmarha him ivadék az egy éves koron felül. T. M. I. szerint (MNy. VIII:187.) kiherélt bikaborjú 2—6 éves koráig. Grossinger I. 119: juvenus, tenerior. Szilágy m. Nyr. 7:382, 2 éven aluli ökörborjú (az üszőborjú 2 éven alul *kanczatinó*); Engelbrechtnél herélt, de még nem jármolt him; Gyergyószentmiklós K. L., Rava, Udvarhely m., J. M. 1—3 éves szarvasmarha; Firtos Váralján, J. J., a szarvasmarha

2 évestől borjazásig. Oklsz. 1528: Thyno thawaly. 1550: Juvenei thynok. Munkácsi török eredetűnek mondja (Köztörök tana, csuvas tiná, Nyr. 25:17.). Kolozsvári glossz. 1577, Nyr. 36:70.: thanulatlan tyno: iuvenculus indomitus; *tynoczka*: iuvenculus (iuvencula üsző). A Balatonmelléken jármozatlan ökröt, Székelyföldön egy esztendő borjút jelent. (Tsz.) Vö. Bikatinó, Bodacs, Bodács, Bogárka, Harangostinó, Himtinó, Ökörstinó, Kanczatinó, Tinóbarom, Tinóbinó, Tinócska, Tinóökröske, Tinótulkó, Tinótulyok, Tulok, Gyermektinó, Tinóbaromgulya, Tinóbőr, Tinóborjú, Tinógulya.

***Tinóbarom** — Kecskemét — tenyésztésre még nem bocsátott ifjú hím szarvasmarha. Az ebből álló gulya: a „tinóbarom gulya“. Bugacz, T. M. I., tinókból álló gulya.

Tinóbinó — Tiszaadony, Bereg m., Nyr. 27:478. — Tokaj, uo. 24:240. — ifjú szarvasmarha 1–3 éves koráig.

Tinóborjú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187., *Pusztaszanda, Bugacz, T. M. I. — kiherélt bikaborjú.

Tinóbőr — Oklsz. — 1731: Egy tinóbőrtől a vásárpénz 1 denar. M. Gazd. tört. Sz. VII. 89.

Tinócska — Oklsz. — juvenculus. 1696: Tinócskák: üsző Tinócska 5. Eökor Tinócska 5. Adalékok Zemplén vm. tört., IV. 216. 1702: Tinócskák: Eökor Tinó 7. Üsző Tinó 13. uo. V. 331.

PPBod. m. juvenculus; ein kleiner, junger Ochs. Az üsző belé van zavarva, mert a tinó mindég hím, az üsző nőtény.

Tinófalka — Bugacz, T. M. I. — a mely nincs a gulyába beosztva.

***Tinógulya** — Debreczen — a hím szarvasmarha, a míg nincs jármolva, tinó és seregbe verve tinógulyát alkot. Bugaczmonostor — ha csupa tinóból áll.

***Tinóökröske** — PPI. — *Buculus*.

Tinós — Oklsz. — juvenum habens. 1408: Georgium dictum Tinos. Zalai Okl. II. 337. 1557: Waccam barna tynos.

***Tinótulkó** — I. Tulkó.

***Tinótulyok** — PPBod. m. — *Bucola*; ein junges Kalb; junge Kuh.

Tisztitt — Háromszék m., Nyr. 9:41. — a szarvasmarha tisztítja magát félidejű hasasságára.

***Toppint** — Marosszék — vö. Rárug, Tappint.

***Toppogat** — Edvi Illés Pál — az üzekedni vágó tehén = nyugtalankodik.

***Tőgy** — általánosan, az irodalomban tölgy — egy az emlővel, de leginkább a tehéné. Közmondás: „A tehén szarva közt keresi a tőgyit“. A tehén tejelő, szoptató szerve. Négy szoptatója: csecs.

Tőgyel — Szentes, Nyr. 8:331. — a tehén, mielőtt megellik: megtelik a tőgye tejjel.

***Tőke** — Bugaczmanostor — egyazon gazdának a gulyában levő jószág. Nappal együtt legel. Éjszakára „összefekszik“ (l. o.). Vö. Falkajóság.

Tőkegulya — Békés m., gr. Wenckheim urad. — az, a melyből a czifragulyát egészítik ki. Vö. Anyagulya.

***Tölgy** — Edvi Illés Pál — derék és vastag tejes-erek, a jó tehén ismertető jele. L. Tőgy.

***Tőrek** — Kiskunhalas és sok helyen — l. Izék, Izik. Nagykun-ságon, Nyr. 21:332., apróbb az izéknél.

Törköl — l. Türköl.

Törs-guja — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:90. — L. Törzsgulya.

***Törzsgulya** — Debreczen — a szilajon tartott gulya, mely éven át nem kerül tető alá. L. Törsguja.

***Tőve** — Lengyeltóti, Mezőkövesd, Peszér-Adacs, Bükkösd — a farknak.

Tőzeg — Alföld — a szarvasmarha lepényszerű száraz hulladéka, jó tüzelő. A lakos szedi halomba.

Trágya — Gombocz, MNy. I:254. — bellaria, electuarium, tragemata. A régiségben nyalánság. A régi magyar nyelvben ennyit jelentett: „trágyát is csinálj hozzá gyömbérest. Az trágyát úgy csináld, hogy két annyi legyen az nád-méz, mint az fahéj vagy a gyömbér“. Szakács Tud. Szarvas Gábor szerint görög τραγίμα = nyalánk-

ság > közép. latin tragemata és tragea > magyar trággya, Molnár Albert, trágya. A trágyáz szó mai jelentése még alig 250 éves. — **Trágya** — Oklsz. — laetamen. 1683: Minden ökör után egy-egy szekér trágyával tartozik.

Trágya-hordás — Oklsz. — vectura laetaminis. 1700: Mind szüretkor a terhhordástul s mind pedig az trágyahordástul télben és tavasszal, az marhás emberek és szekereseik képtelen fizetést szoktanak a megszorult gazdáktul venni. M. Gazd. tört. Sz. I. 84.

Trágyázat — Oklsz. — fimus. 1719: A marhának tartása más-kép is hasznos, de a trágyázatja szükséges a majorságbeli földeknek kövértetésére is. M. Gazd. tört. Sz. III. 97.

Tretina-tehén — Oklsz. — species tributi jobagionalis. 1594: Tretina-tehennel tartóznak esztendeig 6. (Maron, Szilágysomlyó mellett). Az varhoz minden ember egi vagho tehennel tartozik, melliet eök trethina tehennek hynak. (Kerestelek, Szilágysomlyó mellett). Vö. Vágótehén. A Tretina a tót harmad.

Tujok — Gyergyószentmiklós, Kl. — 3—5 éves ökör. Vö. Tulok.

***Tulizni** — némely helyen — a szarvasmarha türkőzése. Kiskunság, Nyr. 27:141., a szarvaival öklel.

***Tulkó** — Kecskemét — a bugaczi gulyások így mondták: „két éves, vastagszarvú tinó tulkó“.

•**Tulkocska** — PPBod. m. — *Juvenculus*, ein Kalb.

Tulok — Gyergyószentmiklós, Kl.; Firtos Váralja, Udvarhely m., J. J.; Rava, Udvarhely m., J. M. — 3–5 éves kiherélt hím szarvasmarha; azontúl ökör. Kort jelent, ezért Kecskemét 1597. évi jegyzők. tehénre is alkalmazza: „negyedfü tuloktehen”. T. S., Nyr. 32: 156. — Heves m., Nyr. 7: 41 = tinó; Kemenesalja, Gömör m., Székelyföld, Tsz. 2—3 éves ökörtinó. Göllniczölgyi németeknél Nyr. 25: 299.: fiatal ökör; Murm. 1533: vitulus; Schl. szój. Tuluk = Bidens, juvenculus; Gross. I: 119: juvenus, adultior. PPI. 1708: juvenus; Sz. F. B.: tuliok. *Oklsz.* 1318: Tulucmezey; 1408: Octo pecora vulgo tuluk; 1503: Decem et octo Boues adhuc nondum jugum trahentes vulgariter Thwlok nuncupatos, 1549: Tawaly twlok. 1584: Harmadfy tulyokeg Harmadfüre kelendő izö tyno. 1588: Az 16 thulyoknak ara az kyth a falukon kv wagnak teszen. Tulok a régiségben tehát növendék marha. Vö. hím tulok (tinó), ökörtulok, tínótulok, tujok, tulkó, tulkocska tuloktehen, tuluk, twly. — I. Ferdinánd okl. 1529. Közös pénzügyi levéltár: Oesterr. Gedenk buch 32. köt. 1529 július 15. Budweiss, T. S., Nyr. 32: 156. — „de juvenco, Germanico *Terz*, Hungarico *tulok*, Slavonico *junetz* appellato” azaz a harmadfü tinót hívták tuloknak. Néhol azonban még a negyedfü és az ötödfü tinót is tulok néven nevezik; sőt *Kecskemét* vidékén még a hetedfü tinó is tulok számba

ment, ha még járomban nem fogták. — Hajduböszörmény — öreg pásztorok: Török Sándor és Király János egykori számadó gulyások bémondása szerint a *tulok* ifjú szarvasmarhát, ivar különbség nélkül jelentette. — T. S. — a XVII. században a harminczadosok értelmében az a jószág, mely még nem hordott igát; mihelyt rátették, *marha* lett. — *Leginkább az ifjú szarvasmarha; néhol a tinóval egyértelmű. 1231-ben Gugh Comes alapítványában „*Tunly*” általánosan a szaporulat értelmében. Az Oklevélszótár a Twlyt tavalyinak értelmezi. A régiségben „*Twly*” ifjú ökör, de tehén is; egyértelmű a *juvenus*-szal. L. Tulok és Tuloktehen, de leginkább szaporulat értelmében.

Tulokbőr — *Oklsz.* — 1387: Tulyokbőr.

Tulok pénz — *Oklsz.* — 1640: *Tulok penzt*, az ártánypénzzel egy okmányon.

Tuloktehen — T. S. — negyedfü, kecskeméti jegyzőkönyv, 1597. Bizonyítja, hogy a tulok kort jelent, mert itt nöstényre van alkalmazva.

Tulok — Magyarországi oláh, Nyr. 17: 69., 17: 163.; Erdélyi Érczhegys. mócz, uo., 34: 319. — tuluc = tulok (móczoknál két éven aluli ökör). Bszsz. bidens; Schl. sz. j. Bidens, juvenus.

Tusál — Munkács, Nyr. 27: 111. — döfköd: „a bornyú tusáli az annyát”.

Tutika — Somogy — az a cső, a melyen a sőt stb. a barmok szájába eresztik. Nyr. 3 : 231.

Tücski-hajjeski — Alföld — lábasjóság. Nyr. 15 : 281.

Tülök — Nagykurság — marha szarvából csinált kürt. Nyr. 16 : 525.

Türköl — Nagykurság, Nyr. 16 : 525.; Szatmár m., uo., 11 : 285.; Sz. D. 89., 193.; Székelyf., Tsz., döf, öklel. Vö. Törköl, Merkel.

Türkös — Csík m. — az olyan szarvasmarha, mely társaival mindig öklelődik. Nyr. 26 : 429.

Türső — Kalotaszeg, Nyr. 20 : 468. — a béres felől fogott marha; ab tülső. Vö. Befogás.

Türük — Ada, Bács m. — tülök. Nyr. 27 : 411.

***Tüsző** — Ünő: *Bucula* PPl. (1708.). A T. Páriz-Pápainál, sajtóhiba, helyes az Üsző.

***Twly** — 1231. — nyilván a tuloktól — junix — ered s úgy látszik olyan értelme is volt, mely mindenféle szaporulatot, a melybe a javadalom élvezője részesült. Az Oklsz. *tavalyin*ak mondja. Vö. Tulok.

Uosztató — Oklsz. — Czuczor-Fogarasi szerint helyiség a tóban, folyóban, a hol a barmokat usztatni szokták. 1435 : Possessio Wzthato. 1480 : locum aquosum Vzthatho. 1548 : stagnum Wzthatho.

Ümelelő tehén — Vö. imelő tehén.

Ünő — Gyergyó, Nyr. 34 : 260.; Gyergyószentmiklós, Kl., Rava, Udvarhely m., Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173.; Székelyf., Tsz. — *ünő*, moldvai csángó i. h. Bszsz.: *ynő*; Ver. 109.; PPl. 1708. (itt a „Tüsző“ sajtóhiba); Sz. F. B. *inőh*; Schl. sz. j. *ine*. L. Tüsző. Melius: Szt. Jóbkönyv. ford. Várad, 1565. p. 51., Nyr. 22 : 546. : „a hitlenek ökör-bikai megbor-nyúztatják az *ünöket*“; Szelestey Miklósné végrendelete 1558.; Nyr. 28 : 22. „Az en gyermekymnek Layosnak es Janosnak wagyon eke üj, twlok üj, *Ine*, üj“ — l. *Üsző*, azaz : nőtény szarvasmarha az első teherbeesésig. Oklsz. 1251—1281 óta ismeri. Vö. Üszőborjú, Üszőtínó, Ünyő.

***Ünőborjú** — *Vitula*, S. K., Kr. I. 49. — fiatal, nőtény szarvasmarha az első teherbeesésig. Vö. Ünőbornyú.

Ünőbornyú — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — ♀szarvasmarha az első teherbeesésig. Vö. Ünőborjú.

Ünőtínó — Gyergyószentmiklós, Kl. — 1—3 éves ♀ borjú.

Ünyő — l. Ünyő.

Ünyő — Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173. — üngő, l. Ünő.

Ünyölődik — Tokaj, Nyr. 24 : 240. — nyugtalanodik.

Üszék — Balaton, Zalai part, Nyr. 21 : 524.; Veszprém vid., Nyr. 19 : 575.; *üszéng*, Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25 : 192.; *üszénk*, Ibafa,

Baranya m., Nyr. 20 : 287. — L. Izék. Vö. Üzék.

Üszéng — l. Üzék.

Üszénk — l. Üzék.

***Üsző** — Munkácsi szerint — alán elem, régi alakja *ize*, *ysew*: juvenca, bucula, vitula = a tehén, mielőtt borjazott volna. — ***Üsző** — Lengyeltóti, Pusztaszanda, Jásznagyknuszolnok m. — szarvasmarha, nöstény addig, a míg teherbe nem esik; ekkor tehén lesz. (Hortobágy: egy éven túl.) Balatonmell., Pápa vid., Tsz., Gömörben, Nyr. 22: 525.: *isző*. *Gross. I. 120.: juvenca; Schl. szój.: *ize* juvenca; Bszsz. *ysew*; Oklsz.; 1542: Vacce *iszew* vituli; 1549: negyedffy harmadffy es thawaly *izók*. Vö. Iszéd, Kancza-borjú, Rugott üszőborjú, Ünő, Üszőbarom, Üszőborjú, Üszőtínó, Tavaji üsző. *Békésben 4 éves korig a ♀.

***Üszőbarom** — Kecskemét — tenyésztésre még nem bocsátott ifjú nöstény szarvasmarha.

Üsző-borjú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 187. — *Szandapuszta, Vitulus juvenalis. Vö üszőbornyú; fiatal nöstény szarvasmarha (Engl). Kreszn.: vitula. Sz. F. B.: *üsző borju*. Bugacz, T. M. I.

***Üszőbornyú** — Mezőkövesd — az üszőborjú.

***Üszőgulya** — Kecskemét — üszőkből álló gulya.

***Üszőgulyába verni** — Kecskemét — l. Verni.

Üszőtínó — M. A., Nyr. 22: 546. — Oklsz. 1587: harmadfüre

kelendő *izo tyno*; 1597: Harmad-fira menendeo *üszeo téno*. 1702: Üsző tinó. Juvenca.

Üszőtínócska — Oklsz. — juvenca parva. 1696: üsző Tinócska. Adal. Zemplén vm. tört. 10: 216.

Üzék — Veszprém és Győr m., Nyr. 21 : 524. Vö. Üzék.

Üzekedik — l. Üzelkedik.

***Üzelkedik** — Edvi Illés Pál, 1841 — a szarvasmarha párosodása. L. Coitus. Vas m., Nyr. 30 : 99. *izékédik*.

Üzőre fog — Mátyusföld, Nyr. 17 : 523. — üzőre fogja a bika a másodfü üszőt: coitálni akar vele.

***Vadjában** — általánosan — hágatni, ha az ivarok nem hozatnak, vagy záratnak össze, hanem természetüket önkényt, szabadon követik.

Vádolni — Somogy — vállalni, innen elvádolni = elvállalni, pl. a fiavesztett anyajuh más bányát. A miveltebbeknél is így: vadúnyi formában.

Vágó barom — Oklsz. — pecora mactanda. 1559. Vago barom. Levágásra való.

Vágócska — T. S., Kecskeméti jk. 1712. — a pesti alispán Kecskeméttől vágócskát = vágómarhát kér.

***Vágómarha** — már a régiségben is — marha, a melyet fogyasztásra leölnek, vagy a mely erre alkalmas. Vö. Vágócska. *1727. Esztergom város.

Vágó tehén — Oklsz. — vacca ad cultrum destinata. 1518: Wagho tehenth egyget. 1594: Az varhoz minden ember egi egi vagho tehennel tartozik, melliet eők trethina tehennek hynak. Keres-telek, Szilágysomlyó mellett. Vö. Tretina tehén.

Vájcéer — Hilib, Futásfalva, Háromszék m. — svájcezi tehén, ab „Svajczer“. Nyr. 38:238.

Vaklics fekete tarcsa — Kecskemét, 1598., T. S., Nyr. 32:159. — marha. *Ha szeme körül fekete gyűrű van.

***Vaszora** — Lengyeltóti — a bika penishüvelye.

***Vaszora szőr** — Lengyeltóti — a bika penishüvelyének bojtos szőrözete.

Vegyesgulya — Békés, gróf Wenckheim urad. — cladónak, igásnak szánt marhák gulyája.

***Vehem** — általános — a magzat, innen vemhesség = terhesség. Murm. 1533, pullus.

***Veret** — Kemenesalja, Göcsej, — vedlik, szórét változtatja a marha. Tsz. 383.

***Veretés** — Debreczen, Kecskemét — a „tinót az ökörsordából a tinógulyába kell veretni“, arra vonatkozik, hogy az össze-szokott állatokat csak veréssel, hajszolással lehet elszakasztani és máshova beosztani. Vö. Verni.

***Verni** — Kecskemét — a marhábol alkotott külön seregekre nézve ilyen alkalmazásban. Úszó-

gulyába verni = közéeresztteni. Ökörsordát szétverni = fölös-zlatni. Gulyába veretni = beosz-tani; de egyesíteni is. Vö. Szét-verni, Összeverni, Veretés. — **Verni** — XVII. század, de álta-lánosan is — a mezőre *kiverni*, a csordához *verni* = csatolni. Nádasdi Ferencz artikulusai 1649.

Vértál — Fehér, Vas m., Tsz. — vértályog. Vö. Vértán.

Vértán — Fehér m., Vas m., Tsz. — l. Vértál.

Vesés ökör — Csákberény — erős, megtermett ökör. Nyr. 43:46.

Vetél — Kassai, 1831, Nyr. 1:379. — megvet, elvetél = abortum facit. A tehén elvetéli borját: ha korait szül.

Vezérökör — XVIII. sz. — mely a falka élén járt és nagy kolompot viselt. Vö. Harangos, Kolompos.

Vika — Apatin, Bács m., Nyr. 24:580. — viké; Óverbász, bács-kai sváb: wike. Nyr. 26:231. = bika.

***Villog** — Szeged, Tsz. 386. — hirtelen ide-oda, nyugtalanul tekinteni. A szilaj marha is vil-log, mikor ismeretlen, veres, fe-kete vagy kékrűhás embert lát.

Virágos tarja — Böny, Győr m. — l. Tarja.

***Vissza-bogározik** — Udvar-hely m., Mtsz. I. 149. — Vissza-fut. „Még tehent is hármat hoz-tak, de mind visszabogároztak.“ L. Bogárzás.

Vonóbarom — Oklsz. — jumentum. 1597: Nynchen wonyo barma. 1669: Négy vonóbarom után jól megrakott szekér fa rossz uton 60, jó uton 48 denár. Két vonóbarom után 36, jó uton 24 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 95.

Vonómarha — Oklsz. — pecora jugalia. 1669: Télben hat vonómarha után 1 nyári szekér széna 3 frt 60 den. Nyárban 2 frt 50 den. Négy vonómarha után télben 2 frt 25 den. Nyárban 1 frt 25 den. M. Gazd. tört. Sz. I. 95. 1689: Egy Szoltisságtul adnak fel szekeret, Vono Marhat 2.

Vonóökör — Oklsz. — jumentum. 1587: Wonyo ökör.

Vonósmarha — Kolon, Nyitra vid., palócz, Nyr. 33:462. — igásmarha. L. Vonyómarha.

***Vonyómarha** — 1762, Pozsony megye stat. — igás marha. L. Vonósmarha.

Vonyóökör — T. S., K. p. ü. lev., 1679. — igás ökör; a sárvári urad. összeírása.

Vörös bika — tehén, macska és tüzes bika, a Dunántúlon a bosszúsülte felgyújtás, MNy. II: 125. — pl.: „Majd neki erezstem a házának a vörös bikát.“ „Még fölböki az asztagjukat a vörös bika“.

Wike — l. Vika.

Zabja — Tokaj, Nyr. 24:335. — van a marhának, ha a szája széle felette szálkás, mintha zabszemek csüngenének sorjában rajta.

Zesztre — „Ostorpattogással hajtják be az udvarra a Varga Erzsi hozományát, a „zesztré“-t. Négy szép fehér tulok, két fejős bivaly, tehenek és sertések lépegetnek az új lakás felé, a „hérészesek“ pedig ujjongva lepik el az udvart“. Gyarmathyné „A fiatal pap“ című regényében. Nyr. 16:143.

Zesztre bornyú nagyra jőjjön — Kalotaszeg Nyr. 16:143. — ? Gyarmathy Zsigáné „A fiatal pap“ című regénye.

Zömök szabású — Debreczeni jzók., 1688, T. S., Nyr. 32:157. — ökörről: alacsony.

Züllik — Kóvár vid., Ipoly völgye, Nyr. 16:514. — elzüllik a tehén v. birka, elveszti a tejét. Vö. Elapad.

Tej és termékei.

Colostrá — Sz. M. — első tej a borjúellés után. A nyelvben számos változatban: gulászta, gulajsztra, gurászta stb. Vö. Fecs-tej.

***Csörülni** — Göcsej, Mtsz. I. 354. — fejni: „Csörüd meg a tehenet“.

Csurdít — Palóczság, Nyr. 23:284. — megfej. Ha sok tejet ad a tehén. Ellentéte: *mégcséppent*. L. o.

Csúrol — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26:139. — „Megcsúroltad már a tehenet?“ Tolnam. tájszó.

***Csurrant** — Csallóköz, Mtsz. I. 348. — fej (tehenet): „Röktön

csurrants, mert majd kihajt a rikkants.“

Fecs-tej — Háromszék m., Székelyf., Mtsz., Nyr. 26:435., Abauj m., uo. 4:477. — *fecs-téj*, Balatonmell., Tsz., colostrum. A tehén megborjazása utáni 1—2 napon át fejt tej. PP. 1708 (fets-téj) és Cz. F. szerint a gyermekágyas asszonyok előteje is. Így Ipolyságon Mtsz. Olaszban *féccia* Nyr. 26:435. Lexicon Budense nyomán, Alexics szerint Nyr. 17:369., magyar elem az oláhban. Arany is ismeri, Nyr. 23:370. Vö. Fes-tej, Fest-tej, Fesztes tej, Fesz-tej, Föcs-tej, Föcs-téj, Föszt-tej, Frecs-tej, Fröcs-tej, Gulásztra, Pec-tej.

Fej — vö. Csőrül, Csurdít, Csürol, Csurra, Ecselkedni, Hüvejkel, Megcseppent, Megcsurra, Meghívejel, Összefejni, Ükönnyi.

***Fejőszék** — Bükkösd — mint a csizmadiaé, de egylábu, kerek, kivájva, a fejőshöz szíjjal a farra csatolva.

Fes-tej — Székelyf., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Fest-tej — Csikszék, Tsz. — l. Fecs-tej. Nyr. 26:435. szerint fest-tej sajtóhiba is lehet.

Fesztes-tej — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19:45. — l. Fecs-tej. Nyr. 26:425. szerint ez az alak népetymologia.

Fesz-tej — Székelyf., Mtsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Föcs-tej — Arács, Zala m., Nyr. 22:192., Abauj m. uo. 33:22., Baja, uo. 33:530., Szabolcs m., uo. 9:136., Sárvár, Vas m., uo. 26:192. — *föcs-téj*. Mohács, uo. 27:111., — *föccs-tej*. Répczemell., Mtsz., l. Fecs-tej.

Fös-tej — Székelyf., Mtsz., Nyr. 26:435. — *föstéj*. Kállay gyűjt. Tsz., l. Fecs-tej.

Föszt-tej — Székelyf., Mtsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Freces-tej — Abauj m., Mtsz., Nyr. 26:435., 4. 477. — l. Fecs-tej.

Fröcs-tej — Baja, Nyr. 33:530., Abauj m. uo. 33:22. — l. Fecs-tej.

Gujesztra — Tállya, Nyr. 4:477. — l. Gurászta, Colostrum.

Gulajsztra — Nyr. 24:176. — l. Gurászta, Colostrum.

Gulászta — Debreczen, Nyr. 7:189.; Zilah, uo. 28:238. — a tehén ellése után először fejt tejből készült zsendicze. Szatmár m., Nyr. 11:284.; Érmellék, uo. 29:334. a. m. *gurászta*, l. o. Arany is használja, Nyr. 23:570.

Gulásztra — Szatmár, Tsz. — l. Gurászta, Colostrum. Szabolcs m., Nyr. 9:136.

Gulesztra — Tállya, Nyr. 4:477. v. gujesztra — l. Gurászta Colostrum.

Gurászka — Beret, Abauj m., Nyr. 3:523. — l. Gurászta, Colostrum.

Gurászta — Beret, Abauj m., Nyr. 3 : 523.; Alsófehér m., magyar, Lz. 121.; Nagykőrös, Nyr. 36 : 382.; Szentés, uo. 8 : 187.; Szőkefalva, Kisküküllő m., uo. 15 : 336. — a tehén borjazása utáni 1—2 napon át fejt tej. Kunságban aludttej, Nyr. 10 : 329. Vö. Fecs-tej, Gújesztra, Gulajsztra, Gulászta, Gulasztra, Gulásztra, Gulesztra, Gurászka, Gurásztra, Gurásztatej, Kulajsztra; Zangura, l. Colostrum.

Gurásztatej — Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 421. — l. Gurászta, Colostrum.

Gurásztra — Tokaj, Nyr. 23 : 384. — l. Gurászta, Colostrum.

Haszon — Somogy m. — a tehén haszna: tej, vaj, tejföl ad normam tyúkhaszna = tojás. Nyr. 35 : 190.

Hirnyókázik a tej — Kalotaszeg — mikor főni kezd; pillésedik. Nyr. 29 : 479.

Hüvejkel, meghívejkéli — Szentés, Csongrád m. — a tehenet *megfeji*; a fejés a hüvelykujj segítségével történik. Talán inkább pillanatnyi képzés, mint állandó szó. Nyr. 16 : 94.

Író — Csík m., Nyr. 7 : 236., Csikszék, Tsz. — köpült, vert tej. Schl. sz. j.: mulsum.

Jó-ja — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 84. — a *tejnek* = föle, java.

Kószilt — Tatrang, Brassó m. — összefutott tej. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23 : 249.

***Köpü** — Balatonmell., Tsz. 120. — tejfelt rázó edény vajverésre.

Köpülni — általánosan — a köpülőben tejszínből vajat verni.

Köpülő — általánosan — vajverőedény és lyukasztott verője.

***Körösztvessző** — Szegedcsön göle — # fakeret, a melyre a szűrőruha jön, melyen át a tejet szűrik.

Kulajsztra — Kassa, Nyr. 25 : 384. — a tehén borjazása után fejt, összefutó tej. Vö. Kuraszló, Kuraszló, Kurászta, *Gulásztra* = Colostrum.

Kuraszló — Bukovina, Nyr. 23 : 296. — l. Kurászta, Colostrum és Nyr. 6 : 472.

Kurászta — Alsófehér m., magyar, Lz. 46. — borjazás után fejt összefutó tej. Vö. Kulajsztra, Colostrum.

Küpüllő — Csík m. — az a karsú fenyűfaedény, melyben a tejet megköpülik, hogy a vajat kiválasszák. Nyr. 7 : 332.

***Leadni** — Edvi Illés Pál — a tejet, mikor fejik, kiengedni.

***Lésza** — Göcsej — vessző v. szalmakosár a túrószáritáshoz. Más vidéken *kóficznak* hívják = cserényágy, szalmanyoszolya. Kemenesalja: a „dikó”. Tsz. 240.

***Mag** — Kecskemét — cserényezés, babszemmagyságú piritott kenyérbél a tarhó oltására.

Megaggasztalódik — Szentés, Mtsz. — a tej = összecsomósodik, megalszik.

Megaggik — Palócszág, Mtsz. — a tej = túróvá keményedik.

***Megaludtatni** — tejet; Háromszék m. — Utsz. I. 41.

Megcseppent — Palócszág, Nyr. 23 : 284. ; Háromszék m., Csík m., uo. 26 : 331. — megfej. Vö. Csurdít.

***Megzűlni** — Bodroghöz — ha a tehén felszárítja a tölgyét. Megülledni, Vas m., Tsz. 256. = a tehén teje elapad.

Nyiret — Kalotaszeg, Nyr. 17 : 526. — leereszti a tehén a tejet.

Ótás — Kecskemét, Tsz. — fölözetlen, édes tejből készült túró.

Pec-tej — Barkóság, Nyr. 32 : 524. ; Gömör m., uo., 23 : 45. ; Nógrád m., uo., 4 : 142. ; Palócszág, uo. 6 : 93., 22 : 78. ; Rimaszombat, uo., 5 : 229., 26 : 435. és Borbás Vincze uo., 4 : 225., péc-tej, pecz-tej = a tehén borjazása után fejt, felforraláskor (gurásztává) összefutó tej. Vö. Fees-tej. *Colostrum = colostrum: borjazás után első tej.

***Pitli** — Tsz., Baracska, Fejér m. — sajtár. Tsz. 300.

***Póczdeszka** — Selye, Marostorda. Vö. Sajtpóc.

Szérdéktúró — Szentés — aludttejből csinált túró. Vö. Szérdiktúró * = tehéntúró. Nyr. 8 : 332.

Szérdik — Bihar m., Nyr. 4 : 183. ; Répczemellék, Sopron m., uo., 2 : 561. — aludttej. Ebből

készül a szérdiktúró. L. Szérdéktúró.

Szérdiktúró — Bihar m., Nyr. 4 : 183. ; Hajdunádudvar, uo., 37 : 375. — friss tehéntúró. Vö. Szérdéktúró.

Szitka — Bagota, Komárom m., Nyr. 25 : 478. — tejszűrő, lószőr szövet.

Szőkrön — Sopron m., Nyr. 6 : 373. — „olan ládaforma, a kibe a tejet szoktyák tartani“.

Szurutyka — Tsz. és Kiskunhalas, MNy. I : 165. (Gombocz) — aludttej (vert aludttej). Cseh: syrovátka, tót: srvátka.

***Tarhó** — Bugaczmónostor — oltott tehéntej: pásztorok eledele. Felforralt tejet piritott kenyérmaggal oltanak meg és hűtik. Gulyások fő eledele. Csongrád, Nyr. 9 : 90., Debreczen, uo. 3 : 563., ua. A Schl. szój.-ben: *taruh*. Később tarh, tarhó. PPBod. 1782 : taroh. Cseh-tót: tvarok, orosz : tvarog. Gombocz, MNy. I : 165. Vö. *taryk*.

***Taruh** — Schl. szój. — l. Tarhó.

Taryk — lefölözött és akkor „megfőzött“ aludttej, *tarhóféle*, Przewalskij, Reisen in der Mongolei 1881, p. 345. Nyilván egy a magyar gulyások tarhó tej-eledelével, keletfelé kitünő nyom.

Té — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — tej.

Téh — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — tej.

Tehénfaggyú — Oklsz. — sebum bubulum. 1594; Restal az varban tehén faggiu font 119.

Tehén haszna — Légrád, Nyr. 43:43. — tejtermék.

Tehén haszna — Oklsz. — lac = tej. 1717: Annak utánna senki a' tehenemnek *hásznát* el nem veheti. Borsod m. jegyzők. Vö. NySz. tyúkhaszna — tojás.

Tehen sait — Sz. F. B. — Caseus bubulinus.

Tehéntúró — Oklsz. — 1669: *Juhtúró* fontja 9 denár. *Tehéntúró* fontja 6 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 89. Caseus vaccinus — ez a tót *tíraroh*, nem azonos a *tarhó*-val, mert ez oltott, amaz nem.

Tej — lac. Sz. F. B.: tey. Hajduszováton té, téh Nyr. 26: 189.; Ormánság, Baranya m., Tsz.: téj. Oklsz. 1351: in possessione Teyfolua. 1388: villa Teyfalu. 1413: Petro They. *Csongrád, W. J. Babona: Ki fecskefészket elpusztít, annak tehene véres tejet ad.

Tejázalék — Győr m., Tsz.; *tejázalik* uo. Nyr. 8: 523.; *tejházalék*. Bánfa, Baranya m., Nyr. 26: 141., tejneműek (tej, tejfel, túró).

Tejázalik — l. Tejázalék.

Tejföl — Cremor: a tej föle. Schl. szójl.: teyfel. Oklsz. 1416: Ladislaum Teyfel. 1531: Lac et theyfel emi. 1544: Vöttem teyfelt beleshez.

Tejházalék — l. Tejázalék.

***Tejpile** — Barkó szó, Tsz. 360. — tejhártya.

Tejverő dézsa — Székelyf., Tsz.; *téverő dézsa* Nagyúny, Háromszék m., Nyr. 36: 328. — vajköpülő faedény.

Téka — Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8: 234. — faszekrény, melyben a tejesevényeket szokás tartani.

Tődöklő — Sárköz, Nyr. 32: 463. — „hosszúkas sajtár, melynek alsó részén a dongalyukba illő cső van“.

Urda — Kúvár vidék, Ipolyvölgy, Nyr. 16: 514. — a tehének bornyazás után kifejt sűrű teje. Vö. Orda a *juh* alatt.

Ükönny — Göcsej, Nyr. 5: 35. — fejni.

Vaj — Schl. szójl., Ver. 14. — butirum. Gombocz szerint finn-ugor eredetű, finn: voi; mordvin: vaj; lapp: vuoj, vuj; votják: vëj, vüj; osztják: voj; vogul: vāj, MNy. I: 164. = zsiradék, vaj; köpüléssel az aludt tejszínből készül. Keeskemét, Kada in litt. „A gulyás nem készíti“.

Vajcsepű — Erdővidék, Nyr. 9: 42. — vajolvasztásnál a lábas fenekére lerakott csapadék v. *sonkoly*.

Vajpénz — 1492: Rakpenz (= rákpénz) aut *way penz* (D. L. 36992). Nyr. 1: 377.

***Vajverő** — Selye, Maros-Torda m. — lyukasztott korong, középén nyéllel.

Vert tej — Székelység, Székelyf., Tsz., Nyr. 4:328., *verté*, *vert téj*; Hétfalu, Brassóapácza vert téj, Nyr. 31:50. — savanyú tej (a melyből a vaját kiköpiülték). *Vö. *zára*, a tót *cmar*, de *zvara* is.

***Véska** — Székelyf., Tsz. 384. — rostakéreg, melybe a sajtot belenyomják (sajtforma).

Vetrecze — Oklsz. — Lario-lassum. 1544: Tehenhust wetreczennek 2 fontot. 1572: Vetrecennek leues kenyere. 1572: Vetrecennek swtny tehenhust. Kolbaszt netrecen mele swtny. PPBod. 1767 szerint sült szalonnaszelet.

Zangura — Hajdunádudvar, Nyr. 37:375. — a gurászta. L. *Colostrum.

***Zsajtár** — Kiskunhalas — az a faedény, a melybe a pásztorok fejtek. Csongrád m., Nyr. 6:373.; Patóháza, Szatmár m., uo. 18:432.; Szatmár m., Tsz., ua. Vö. Sajtár, Zsejter, Zsétár, Zséter, Zsotár; a tót Sochtár.

Szarvasmarha szőre.

***Almás** — sok helyen — a szarvasmarha színeiről is, ha kisebb, halavány foltos elosztású. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. (foltra vonatkozik).

Babos — tarka, foltos. Több helyen ma is használják. Vö. Mtsz. Gyöngyösínél:

„A szálkás Harpia (kopó!)
a kopár Sárceával,

Babos Leopárdnak egyfészktü
[társával“.

(Kemény János 371.) Nyr. 27:163. — **Babos** — Szentgyörgyvölgye, Nyr. 25:380. — családnév is. Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294. Oklsz. 1594, Kecskemét, Nyr. 32:158., tarka. — **Babos** — a régi nyelvben a m. tarka szín. „Négy ökör, egyik *babos ordos*, másik rőt kajla.“ Debreczeni levélt. 1667. Nyr. 35:119. — **Babos** — Debreczeni lev., Széll F., Nyr. 22:518. — Négy ökör, egyik *babos ordos*, másik rőt kajla, harmadik kék, 1667. Barna babos ökör, 1686.

Baboskék — T. S., Nyr. 32:154. — ökör. XVII. sz. Debreczen.

Babosordas — Debreczen, jzók. 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Babos őszordas — T. S., Nyr. 32:154. — ökör. 1594, Kecskemét.

***Balán** — Gyergyószentmiklós, Kl. — szőke. Szarvasmarha, oláh réven vett tót = belán.

Balán — Ditró, Csik m., Nyr. 43:41. — szőke.

Barna — holdas, fekete, kesely, szárlábú. Ökörleírás, XVII. sz., Kecskemét, Nyr. 32:154. Szeged, Nyr. 32:295., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. — **Barna** — Oklsz. — 1349: Vnacum duabus (bobus) Zewka et *Borna* colore Muzeum Kállay. 1359; Vnum bouem *barna* coloris Forrás? 1475: Duos boues vnum nigri coloris, alterum *Barna*. Muzeum, Kállay Nr. 1160. 1475: Duas vaccas feketehe Charna et alia thompa *Barna*. Muzeum,

Kállay, Nr. 1160. 1492: Vnam vaccam que vocatur Zelesbarna. Orsz. lvt. D. 36,398. 1521: Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris *Barna*. Muzeum, Kállay. 1557: Vaccam *barna* tynos. Muzeum, Bethlen. Vnum *barna* bicat et vnam vaccam, uo. 1690: *Barna* kék tavalyi bika borju, Debreczen, Lvt. Nyr. 22: 518.

Barnababos — T. S., Nyr. 32: 157. — ökör színéről, 1687. Debreczen; fehér földön, barna folttokkal. 1687, Debreczen, jzók., T. S., Nyr. 32: 157., ökör.

***Barna busa** — T. S. — ökör, XVII. század Debreczen; busa a fejről. Nyr. 32: 154.

Barna búsa — Debreczen, jzók., 1686, T. S., Nyr. 32: 157. — marha.

Barna holdas fekete kesely szárlábú — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha.

Barna kék — tavalyi bikaborjú, 1690, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22: 518. Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32: 158., ökör.

Barna kesely — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha. Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32: 157., marha.

Barna kis kuklya szarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32: 157. — marha. A kuklya egy a kukora-val = kis, majdnem korcsszarvú.

Barnaszínű bikás forma — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32: 157. — marha.

Barnaszörű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295.

Barna tarcsa — T. S. — szín, 1597, Kecskemét.

Barna tarcsa bubos — T. S., Nyr. 32: 158. — ökör, 1594, Kecskemét.

Barna tarcsa homály — Kecskemét, jzók., 1597, T. S., Nyr. 32: 159. — tulok = rosszul herélt.

Barnya — Felsőőrvidék — 1. barnaszörű szarvasmarha, 2. pünkösdi búcsú és népmulatság (régente), melyre ilyen színű állatot vágta le. Alsóór. L. Róke. Nyr. 32: 176.

***Bikaszemű** — H.-Hadház — szemők, mikor a szem környéke fekete.

Bodor — Barkóság — buja hajtású növény vagy *hosszúszörű marha*. Nyr. 32: 520.

***Bojtí, bójtí** — Háromszék m., Mtsz. I. 152. — bojtosszörű tinó: olyan szarvasmarha, melynek szarvaközti homlokszőre nagyon bojtos.

Bonta — a régiségben is — két-színű bicolor, leginkább a szarvasmarháról. — **Bonta** — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha.

Bonta tinó negyedfü — Kecskemét, jzók., 1591, T. S., Nyr. 32: 158.

Borzderes — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295., Szilágyság, uo. — mint a borz szőre.

***Bölicze** — Rava, Udvarhely m., J. M.

Bunta — Wagner Ferencz, *Phraseologiája* 1750. — szennyes, motskos, item: tarkás, babos-tarka; bunta: maculosus; beflekt. L. Bonta. Nyr. 22:464.

Busa — Oklsz. — 1686: Busa ökör, Nyr. 22:518.; 1707., 1708., 1711., uo., ua. Zömök, nagyfejű.

Búsa fogatlan — Debreczen, jzók., 1678, T. S., Nyr. 32:158. — bika.

Búsa fogatlan bika — T. S. — XVII. század, Debreczen.

Busás-csorbás — T. S. — ökör, XVII. század, Debreczen.

Búsa szőke — Debreczen, jzók., 1686, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Buzadinnyeszörű — (világos-sárga) Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295.

Csákóbarna tarcsa — Kecske-mét, 1594. T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Csákószőke — Debreczen, jzók., 1697, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Csarna — 1583. Borsod m., végrendelet: „Az en eczemnek hagiok... ket boryus tehenet, az egyiket az kurtat, az masikat az barnat... Josanak egh Boryus tehent az *Czárnat*“. 1475: Oklsz. „vnam vaccam nomine chibere charna coloris“, „alias vaccas fekete charna et aliam“. Ezt az adatot is felsőmagyarországinak tartja Melich. E szó a közszláv *černō*:

fekete átvétele. Táji eltéréseket, l. Nyr. 29:271.

***Cseres** — Rava, Udvarhely m., J. M. — rozsdaszín; marha.

Csibak — *Háromfüre kelő csibakforma*, Kecske-méti jzók., 1728, T. S., Nyr. 32:159. — tinó.

***Csikó-üsző** — Kiskőrös — a pirosszörű üsző. Vasárnapi Ujság 1901. 14. sz. p. 223. Petőfi Sándor atyjának hajtó lajstromából a nyolczadik tétel.

Csillagos — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — homlokán csillagforma fekete foltos szarvas-marha.

Csillapítás — Bugacz, T. M. I. — „égetett kenyérhaj szagára lecsillapszik a marha mikor neki van lódulva“ a bogárázásra vonatkozik.

Csira — J., Balatonmell. — szarvasmarhánál: színes; vöröszínű; más helyen „tarka“ jelentésű. Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 32:293. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. (ált. jelzi a vörös és tarka szőrt). Fejér m., csak tehénről mondják és a m. vörös-fehér tarka. Nyr. 10:186.

***Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyanál a kékes-fehér iriszes szem.

Csonkarót — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Czakókék — T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Czakó-kék szőrű — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Czibak — Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22:518. — Czibakszöke ökör 1690. Rótczibak ökör 1706. Czibakfennálló szarvú ökör, a torka alatt egy kis fekete jegy 1709. Oklsz. 1690., Cz. ökör, Debreczen.

Czibakforma tinó — T. S. — 1728, Kecskemét. *Rőt.

Czibakszabású — Debreczeni lvt., Széll Farkas. Nyr. 22:519. — kék hegyes czibakszabású ökör. 1711.

Czibakszárú — T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Czibakszárú kék — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Czibakszöke — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Czifra — tarka. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Pápa, uo. (tarka).

Czigányfekete — Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Czirnos — *Békés (tigris).

Czirnesszörű — tigris, macska, *Bugacz-Monostor.

Czitromszörű — Galambok, Zala, Nyr. 32:293.

***Daru** — szürke mint a daru-madár. Berzencze, Somogy, Csonkonya, Hajduhadház.

Darus — így és nem Darvas — *Hajduhadház.

***Daruszörű** — Kecskemét — ökör, marhaszín. Bitangjegyző-könyv Székelyhid, Nyr. 32:295.

*Békés, Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294. Kevermes, Csanád m., u. o. *Lengyeltóti, *Mezőkövesd, Pápa, Nyr. 32:293. (sötétbarna). *Peszér-Adacs. — ***Daruszörű** — általánosan — lóról, *szarvasmarháról*, ha alapján fehér szőre szürkés-kékesbe húz, mint a darutoll színe. Szeged, Pálfitanya, Lengyeltóti, T. S., ökör XVII. sz. Debreczen — **Daruszörű** — már 1691-ben = daruszinű; leginkább szarvasmarháról.

Daruszörű szöke ökör — Oklsz. — 1691. Debreczeni lvt. Széll F., Nyr. 22:519. 1594 Kecskemét, Nyr. 32:158. Pilo coloris gruiui.

Darvadozik — Bugacz, T. M. I. — a marha mikor jól van lakva és széledezik.

Darvas — Kemenesalja, Nyr. 32:293. — *Pusztasánd, Szilágy-ság, Nyr. 32:295.

Egyszörű (egyszínű) fejrészöke magyar marha — T. S. M. bikaviadal — hajtattott Nürnbergbe 1713-ban.

Fakó — Oklsz. — gilvus 1708, Fakó ökör. Debreczen, Nyr. 22:519. Englb. a fehér szarvasmarha, ha a fehér szín kevés sárgával és szürkével van vegyülve. — ***Fakó** — Gyergyószentmiklós, Kl. — Szarvasmarha színe. Marosvásárhely, Nyr. 32:295. *Firtos-Vár-alja, Udvarhely m., J. J. szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M. marha.

Fakó ökör — 1708. Debreczeni lvt. Széll. F. Nyr. 22:519.

Fehér — Hortobágy Turi Mészáros, MNy. VIII:188. — szarvasmarha farkbojtjának színe. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. szarvasmarha.

Fehérkesely — T. S. — ökör, hátuljára farkascsapás 1667.

Fehér, könyásszabású — Debreczen, jzók. 1700: T. S., Nyr. 32:158., ökör. Csámpás.

Fehértarka — Kevermes, Csánád, Nyr. 32:295. — Pápa u. o.

Fejér — sok helyen — szarvasmarha színe, ha árnyalat nélkül való. *Békés, *Csokonya, Marosvásárhely, Nyr. 32:295., *Peszér-Adacs, *Szeged, Pálfitanya, *Gyergyószentmiklós, Kl., szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M., marha.

Fejer babos — T. S., Nyr. 32:158. — tulok. Kecskeméti jzók. 1594.

Fejér babosnyakú — T. S., Nyr. 32:158. — marha, ökör, Kecskemét 1594.

Fejér kajlós kónya — Debreczen 1690, jzók., T. S., Nyr. 32:157. — ökör. Kajlás járású, kónyafülű.

Fejérkesely — Debreczen, jzók. 1667., T. S., Nyr. 32:157. — ökör, hátulján farkascsapás. Debreczen, jzók. 1679, T. S., Nyr. 32:158., ökör.

Fejérsárga — horgasszarvú Debreczen, jzók. 1664, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Fejérszöjke — T. S. — ökör. Kecskeméti jzók., 1594. Nyr. 32:158. marha.

Fejérszöke — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Fejértarka — T. S. — ökör, Kecskemét, jzók. 1594. Nyr. 32:158., marha.

Fekete — sok helyen — szarvasmarha színe is. Kurta fekete ökör, Debreczeni lvt. 1708. Széll Farkas, Nyr. 22:520. — *Fekete — Rava, Udvarhely m., J. M. — marha. Galambok Zala, Nyr. 32:293. Gyöngyös, Nyr. 32:294., Gyöngyöshalász, Heves uo. Marosvásárhely (uo.) Szécsény, Nógrád uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Marosvásárhely, Nyr. 32:295. *Fekete — Gyergyószentmiklós, Kl. — Szarvasmarha színe.

Feketeczifra — J., Balatonmellék — feketefehér, tarka, ha a fekete szín az uralkodó.

Feketeholdas — Nyr. 32:159. — felhajlott szarvú, T. S. ökör. 1598, Kecskemét.

Fekete kesely — T. S., Nyr. 32:158. — ökör, Kecskeméti jzók. 1594; feketeszínű, a csüdben fehér-lábú, keselábú.

Fekete ordas — T. S., Nyr. 32:158. — ökör. 1594, Kecskemét. *Farkasszörrel kevert.

Fekete tarcsa — T. S., Nyr. 32:158. — marha, 1594, Kecskemét.

Feketetarka — Kevermes, Csánád, Nyr. 32:295. — Szilágyság uo.

Feketetarka vaklics — Kecskeméti jzók., 1596, T. S., Nyr. 32:

159. — marha (*vaklith*nak van írva), szeme körül fekete.

Feketetarka vaklith — T. S. — marha 1594, Kecskemét. A szeme tája fekete.

Fótos — Szécsény, Nógrád, Nyr. 32:294.

Füstös — J., Balatonmellék — szarvasmarha színe, ha olyan, mintha füsttől eredne: barna elmosódva világosabb részekkel.

Galambszínű — egya darvassal. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Galambszőrű — l. Galambszínű.
*Bugaczmanostor.

Gyilán — Ditri, Csík m. — fehérszőrű. Nyr. 43:41.

Hammas — Kemenesalja, Nyr. 32:294. — hamvas.

Hamvas — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.

Hattyúfehér — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32:294. — tehén.

Hódos — B. Sz. D., 1784 — kecskéről. Hold a homlokán. — **Hódos** — Debreczeni lvt., Széll F. Meddő tarca hódos tehén, 1667. L. Hódos ló. Nyr. 22:519.

Hódosodni — Szeged, Nyr. 35:120. — kopni.

Hóka — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — homlokán fehér, többi testrészén feketeszőrű szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M., szempillái s orra fehérek.

Gyöngyös, Nyr. 32:294. — **Hóka** — S. I. 1808 = holdoska, holdka, hóka.

Holdas — az olyan marha, a melynek homlokán fehér folt van. Debr. lvt. 302. „Hagiok Mathenak ket tulkót, az czerecet és az fekete holdast. — **Holdas** — Alföld — ha barna v. fekete szín mellett homloka fehér. — **Holdas** — Oklsz. — vacca macula alba in fronte insignis. 1667: Meddő tarca hódos tehén. Debreczen, Nyr. 22:519.: tarca = tarka. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Homáj — Kölesd, Tolna m. — szarvasmarha jelzője; t. i. nem tiszta magyar fajta, szemeszőre, farkaszőre, füle hosszűszőre szőkés-fehér, az orra is, az egész marha kissé halvány, vörhenyeges, szóval *ujan homáj*, mint a hogy a kölesdi ember magyarázta. Legtöbb helyen rosszul herélt him. Tiszadob, szőke. Tehénre mondják, de emberre is. Nyr. 31:215. 20:285.

Homály — bizonytalan színű. *Peszéradacs, *Szeged, Pálfitanya (vöröses). Szilágyság, Nyr. 32:295. — **Homály** — Kecskemét — „homályűsző, csákószarvú“. Bitangjegyzőkönyv. Néha színről, mikor bizonytalan; leginkább bikáról, ha rosszul van herélve.

Homályos szőke — T. S. — ökör. 1664, Debreczen, jzók., szín szerint bizonytalan. Nyr. 32:157.

Homálytulok — T. S. — 1597, Kecskemét; fiatal, rosszul herélt, bikás.

***Hőke** — Marczal vidéke, Tsz. 168.; Nyr. 35 : 121. — kesely v. sárgás, fehér színbe vegyült ökör v. tehén.

***Jeges** — Lengyeltóti — a marha színe, mikor fehér, jégre emlékeztető.

Kávébarna — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32 : 295. — tehén, nem népies.

***Kék** — sok helyen — a szarvasmarha fehér szőre, ha kékbe játszik; a gyengébb szín *kékes-szürkés*. — **Kék** — Oklsz. 1667: *Kék* ökör, az balczombján bilyog, Debreczen, Nyr. 22 : 519.; 1686: Két ökör, egyik *kék*, másik kukura szőke, uo., Horgas szarvú kék szőke ökör, uo.; 1688: *Kékszőke* ökör, uo.; 1706: *Kékszőkés* ökör, uo.; 1707: *Kék* kalya, keselyfarkú, hólyagosszemű ökör, uo.; 1708: *Kék* sőre ökör. — **Kék** — Debreczeni lvt., Széll F. *Kék* ökör, az bal czombján bilyog, 1607: Kékes szürke. Balog Jánosnak két ökre, egyik *kék*, másik kukura szőke, 1685: Két ökör, egyik *kék*, másik kesely, 1686: Horgas szarvú *kék* szőke ökör, 1686: Kék ökör, 1691.; *Kékszőkés* ökör, fennálló szarvú, 1706.; Nyr. 22 : 519. — **Kék** — Debreczeni lvt., Széll F. *Kék* hegyesszarvú ökör, 1707.; *Kék* kalya keselyfarkú, hólyagos szemű ökör, 1707.; *Kék* sőre ökör, 1708.; *Kékszőke* ökör, 1688.; *Kékes-szürke*. L. Kék ló. Nyr. 22 : 251. *Pirtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Kék busa — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kék, busás, csorbás szarvú — Debreczen, jzók., 1693—96, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, csákószarvú — Debreczen, jzók., 1693—96. T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, csónkás herélt — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32 : 157. — ökör.

Kékes — l. Kék.

***Kékes** — Lengyeltóti — a marha színe, ha világos hamvas. *Berzencze, Somogy m., *Csonkonya, *Szeged, Pálfi-tanya.

***Kékesszörű** — Kecskemét — marha színe. Bitangjegyzőkönyv. Szeged, Nyr. 32 : 295.

Kékforma, szőke, pörge — Kecskeméti jzók., 1689, T. S., Nyr. 32 : 158. — tehén jobb füle csipkés, hátrahajlott szarvú.

Kék hegyes ökör, ájosfülü — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32 : 157.

Kékhomály — Kecskeméti jzók., 1598, T. S., Nyr. 32 : 159. — ökör.

Kékhomályos fekete — T. S. — ökör. XVII. század. Debreczen. — **Kékhomályos fekete** — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, kajla — T. S. — ökör. Debreczen, jzók., 1667, Nyr. 32 : 157.

Kék ökör — T. S. — 1690, Debreczen.

Kékszínű, kónya, kurta — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszöke — T. S. — ökör. Debreczen, jzók., 1681, Nyr. 32 : 158.

Kékszöke, ájosfülü — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kékszöke szörű barna — Debreczen, jzók., 1639, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszöke villásszarvú — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszörű — *Bugaczmonostor.

Kékszürke, csákó — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — tulok.

Kéktarcsa — Kecskemét jzók., 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kék, tarcsa babos — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kék, tarcsa, daruszörű — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kék tarcsa kajla — Kecskemét 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kendermagos — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. (Foltozatra vonatkozik.)

Kenyveres — Debreczen, jzók. 1678, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kergetegszürke — Kecskemét, jzók. 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — tinó.

Kese — sárgás — *Berzencze, Somogy, *Csokonya, Pápa, Nyr. 32 : 293. (sárgásfehér), Szill-Sárkány, Sopron m., uo. (Foltra vonatkozik).

Kesej v. késej — ló, szarvasmarha, sertés, mely sárga, fekete, pej, barna stb. egy v. mind a négy lába bokájában fehér szőrrel fődött. Paal Gyula, Nyr. 5 : 515.

Kesely — Alföld — ha sötét szín mellett lába bokában fehér.

Kesely — Oklsz. — 1686 : két ökör, egyik kék, másik *kesely*. Debreczen, Nyr. 22 : 519. 1707 : *Kesely* farkú ökör u. o. 1708 : *Kesely* busa ökör. Debreczen lvt. Széll F. 1686 : Két ökör, egyik kék, másik *kesely*. 1708 : *Kesely* busa ökör. Nyr. 22 : 519. Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295. — **Kesely** — Englb. — a fehér szarvasmarha, ha a kékes marhának orrtükre világos, szemeszőre, péréja világos, a szarvak sárgásak. Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. ; a szarvasmarha farkbojtjának színe.

Keselyes — T. S. — ökör, XVII. sz. Debreczeni lvt., Széll F. Oklsz., 1686, szöke ökör, a farka hegyin keselyes. Nyr. 22 : 519., farka hegye fehéres = kese.

Keselyfarkú ökör — 1707, Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22 : 519.

Keselyszabású — T. S. — ökör XVII. sz. Debreczen.

Keselyszabású daruszörű — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Keselyszőke, villásszarvú — Debreczen, jzók. 1671, T. S. Nyr. 32:157. — marha.

***Kik** — Rava, Udvarhely m., J. M. — közel áll e szín a szürkéhez, de inkább kékbemenő. Marha. Marosvásárhely, Nyr. 32:295. Gyergyószentmiklós, Kl., a fehér és szürke között való szín.

Kökény — kékeshamvas — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Kökényszőrű — l. Kökény. Szeged, Nyr. 32:295.

Lombos csákó tehén — 1685, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22:520.

Meghódosodni — Oklsz. 1728; Az homlokát és farkát a bikának mindnyájan megcsókolták annyira, hogy meg is hódosodott beléje. Reizner, Szeged tört., IV. 393. Hódosodni = kopni; ma is még Szegeden. Foltonként megfehéredni, *holdasodni.

Monyók — Debreczeni lvt., Széll F. Másik monyók szőke ökör, 1686.; Szemők, monyók ökör, 1710.; *rosszul herélt; Nyr. 22:520.

Monyók szőke — Debreczen, jzók, 1686, T. S., Nyr. 32:157. — marha. L. Monyók.

Narancsszőrű — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. Nem népies.

Ordas — néha Ordos — a farkas szőréhez hasonló. T. S.

Homály fejér vellas szarvú ökör, 1594, Kecskemét. Debreczeni lvt. Széll F. Két ökör, egyik szőke, másik sárga ordas 1685. Nyr. 22:520. — **Ordas** — Oklsz. — feketetarkás szőrű. 1334 óta személynév. 1350: Duos boues suos vnum Reuth et alium ordas coloris. Zichy Okmt. II. 414. 1667: Babos ordos ökör. Debreczen, Nyr. 22:520. 1685: Két ökör, egyik szőke, másik sárga, ordas uo.

Ordas, homály, fejér, vellas szarvú — Kecskemét, 1598, T. S., Nyr. 32:159. — marha.

Ordos — Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22:520. — babos ordos ökör, 1667.

Pettyes — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.

***Pirgán** — (oláhos), Gyergyószentmiklós, Kl. — ha a marhának szőre és farka szőke.

***Pirók** — J., Balatonmell., de másutt is — szarvasmarha szőre, vöröses. Szeged, Nyr. 32:295. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294. *Miskolcz, Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. — **Pirók** — Orosi-pusztá, Bihar m. — „ha a búr színe áttetszik“. Pásztormeghatározás. Ez a helyes. Engelb. a szarvasmarha, ha a fehér szín közé sárga és piros vegyül. *Tsz., Marczalmell., sárgás fehérszőrű szarvasmarha. Tsz. 298.

Pirókszőrű tehén — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — vörhenyes sz.

***Pirókszőrű** — Kecskemét — ökör színe. Bitangjegyzőkönyv.

***Piros** — Rava, Udvarhely m., J. M. — marha. Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Piroszifra — több helyen — szarvasmarha színe, vörösféher tarka, ha a vörös = piros szín az uralkodó.

Pirostarka — Szilágyság, Nyr. 32:295.

***Piszra** — 1709, Debreczen — ha az orr a homlokig is terjedve fehér. Z. L. *mint a lónál. *Miskolcz, Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24:432.

Pomájszörű tehén — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — se nem fehér, se nem vörös. *Nyilván Homaj, I. azt. *Miskolcz.

Rackásszőrű — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — vegyes színű szarvasmarha.

Rigó — Engelb. — a *darvas* szarvasmarha, ha a *darvasság*, (I. o.) erős, hogy az egész fej, szemkörnyék, fül, nyak feketék, kormosak, a köldök-szeméremtáj, nyakél és has világos s az orrtájon világos gyűrű van.

Rigószőrű — I. Rigó. Szilágyság, Nyr. 32:295.

Riska — Kiskunhalas — sárga vagy vörösszőrű tehén. Gyöngyös, Nyr. 32:294. *Nagy-Géc, Szatmár (vöröses). Nyr. 15:380. Különben apró, kisszarvú tehén.

Rózsaszőrű — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Rozsda — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Rőke — Felsőőr, Nyr. 32:176. — 1. szőke tehén, 2. pünkösdi mulatság. L. Barnya.

Rőt — Oklsz. — *Rufus* — vörös. 1350: Duos boues suos vnum. *Reuth* et alium ordas coloris. Zichy, Okm. II. 414. Személynév is. 1667: *Rőt*, kajla ökör, Debreczen, Nyr. 22:520. 1686: *Rőt* csákó tulok ökör, uo. 1691: *Rőt* horgas szarvú kurtás ökör, uo. Négy ökör, az egyik rőt, másik hegyes, harmadik csákó, negyedik kék, uo. 1706: *Rőt*, czibak ökör, uo. — **Rőt** — Debreczeni lvt. Széll F. — *Rőt*, kajla ökör, 1667. *Rőt* ökör, 1686., *rőt*, csákó tulok ökör, 1686., *rőt*, horgas szarvú, kurtás ökör, 1691. Négy ökör, az egyik *rőt*, másik hegyes, harmadik csákó, negyedik kék, 1691., *rőt*, czibak ökör, 1706., *rőt*, hegyes ökör, a szarva meg vagy on fúrva, másik szőke buczko, 1708. Nyr. 22:520. „Pocsajban lakos Bán Tamás ismerte még itt városunkban lakos Kecskeméti Pálnak egy *rőt*, busa sőrét, 1711“. Nyr. 22:520.

Rőt csibak — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Rőt, horgasszarvú, kurtás ökör — Debreczeni lvt., 1691, Széll Farkas. Nyr. 22:520.

Rőt, kajla — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Rőtös — Oklsz. — *Subruber-vöröses*. 1665: *Rőtös* kajla hasított jobb fülű ökrét, 22:520.

1686: *Rőtös* ökör, uo. 1707: Egyik *rőtös* fenálló szarvú, másik kék hegyes szarvú, uo. — *Rőtös* — Debreczen, lvt., Széll Farkas. — *Rőtös* kajla hasított jobb fülű ökrét az szalárdi kutnál az hatalmas tolvajok az *elmúlt idén* nyomtatáskor hajtották volt el, 1665. *Rőtös* ökör, 1686. Egyik *rőtös* fenálló szarvú, másik kék hegyes szarvú, 1707. Nyr. 22 : 520.

Rőtös kajla — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Rőtszabású — Debreczen, jzók., 1664, T. S., Nyr. 32 : 157. — hegyes, fennálló szarvú csákó ökör.

Rőtszabású kajla — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Rőtszabású, keselyes — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. ökör.

Sárga — Debreczen, lvt., Széll Farkas. *Sárga* szőke ökör, 1668. *Sárga* ökör, 1668., *sárga* tehén egy barna kék tavalyi bika bornyával együtt, 1690., *sárga* busa ökör, 1708. Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188., a szarvasmarha farkbojtjának a színe. Nyr. 22:520.

Sárga, csomóslábú ökör rajta darulábos bélyeg — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. → darulábos bélyeg.

Sárga ordas — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Sárga páros — Debreczen, jzók., 1671, T. S., Nyr. 32 : 157. — ökör.

Sávolyos — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. — (foltra vonatkozik).

Sitke — Oklsz. — 1679: Csonka rőt ökör, horgas rőt ökör, kónya kurtás ökör, Debreczen, Nyr. 32 : 158. 1680: *Sitke*, hegyes, csonka fülű, horgas ökör, uo.

Sitke hegyes — T. S. — horgas ökör, 1680, Debreczen.

Sitke, hegyes, csonkafülű, horgas — Debreczen, jzók., 1680, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Szárcsafejű — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — fehércsíkos homlokú szarvasmarha.

Szárlábú — Alföld — ha barna s egy vagy több lába bokán felül érve fehér, mint a lónál.

Szegfű — szőr — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. *Inkább név.

Széles — Oklsz. — 1492: Vnam vaccam que vocatur Zelesbarna.

Szélesorrú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — szarvasmarha jegy.

**Szemők* — általánosan — világosszínű állat, ha szemkörnyéke sötét udvarral van körülveve. Tiszadob, Nyr. 20 : 576. — *Szemők* — Oklsz. — *Oculis magnis*. 1688: Barna csákó szemők szabású ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 521. 1709: Szemők ökör, fenálló szarvú. 1710. Szemők monyók ökör. Barnás szemők ökör. Uo. Szemők, ha szemét sötét szőrzet veszi körül. Juhoknál is. — *Sze-*

mők — Debreczen, Ivt., Széll F. — szemők ökör, fenálló szarvú, a balfüleben alól ki vagyon véve, 1709. Szemők, monyók ökör, 1710. Barnás szemők ökör, 1710. Nyr. 22:521.

Szemők szabású — Debreczeni Ivt., Széll F. Nyr. 22:521. — Barna csákó szemők szabású ökör 1688.

Szenyyes — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Szenyyesfehér — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32:294.

***Szőke** — sok helyen — a szarvasmarha szőre, ha világos vörössárga. — ***Szőke** — Firtos-Váralja, Udvarhely megye; Székelyhíd, Nyr. 32:295.; *Berzencze, Somogy, *Bugacz-Monostor, *H.-Hadház, Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; *Mezőkövesd, Szill-Sárkány, Sopron megye, Nyr. 32:293.; *Rava, Udvarhely m. J. M. — **Szőke** — Oklsz. — *subalbus*. 1349: Vnacum duobus bobus *Zeuke* et Borna coloris. 1371: Vnum bouem iporum *Zeuke* coloris. 1594: Fejér *szőke* marha. Kecskemét, Nyr. 32:158. Vas szőrű *szőjke*, uo. 1685: *Szőke* lombos csákó tehén. Debreczen, Nyr. 22:521. 1686: *Szőke* hegyes ökör, uo. 1691: *Szőke* ökör, daruszőrű, uo. 1707: *Szőke* busa ökör, uo. 1708: *Szőke buczko* ökör, uo. Két ökör, egyik *szőke*, csonka, másik kék sőre, uo. — **Szőke** — Debreczeni Ivt., Széll F., — *szőke*, lombos csákó tehén, 1685; *szőke* ökör, 1686; *szőke*

hegyes ökör, 1686; négy ökör, mind *szőke*, egyik félcspéjű, másik csonka, 1686; *szőke* ökör, daruszőrű, 1691; *szőke* busa ökör, 1707; *szőke* buczko ökör, 1708; két ökör, egyik *szőke* csonka, másik kék sőre, 1708. Nyr. 22:521.

***Szőke csákó** — kurta ökör. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv, Kecskeméti jzók., 1729., T. S., Nyr. 32:159.

Szőke csákó — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — ökör; nyilván csákó, a szarvállásról. L. azt.

***Szőkefaglios** — T. S., Győr város lev., 1651. — tehén; a színről (?).

Szőke fennálló, merőszarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szőke kékes — Kecskemét — marha színe. Bitangjegyzőkönyv.

Szőke kesely — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szőke, kurtásszarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szőke lombos csák — Debreczen, jzók., 1685, T. S., Nyr. 32:157. — tehén, a csák nyilván csákó, a lombos a fark bojtjára vonatkozik.

Szőkés — Oklsz. — *Subalbidus*. 1706: Kék *szőkés* ökör. Debreczen, Nyr. 22:521. Debreczeni lev., Széll F., kék *szőkés* ökör, 1706; Nyr. 22:521.

Szökeszárú, fehér hím��uk — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158.

Szöke, szépenálló szarvú — Kecskemét, jzók., 1727, T. S., Nyr. 32:159. — ökor.

***Szökeszörű** — Kecskemét — marha szöre. Bitangjegyzökönyv. Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Szöketarcsa — Kecskemét, jzók., 1596, T. S., Nyr. 32:159. — marha.

Szöketarka — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha. A többi helyen mindig tarcsa.

***Szömök** — Szeged, Pálfi-tanya — szemkörnyéke fekete.

Ször színe — Bugacz, T. M. I. — fehér, szöke, kék, kékes, pirók, vörhenyeges, iromba, kesely — ha valamije fehér —, fakó, vércseszörű, babos, zsömle, sárgás, dara, szennyos, csillagos, homlokán fehér folt, szárcsafejű, homlokán lenyúló fehér.

***Szürke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — Galambok Zala m., Nyr. 32:293.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Rava, Udvarhelym., J. M. marha; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., szarvasmarha.

Szürkeszörű kövér ökor — Malonyay 2:27.; Balásy Dénes után — „Az erdők és tölgyek tisztásain, legelőin, szállásain legelésztek az ország és a fejedelem számára a szürkeszörű kövér ökorok“.

***Tarcsa** — a régiségben — tarka értelmében. — **Tarcsa** — Oklsz. — varii coloris. 1521: Lego tres vaccas, vnam coloris belch aliam coloris varii, videlicet *tarcha*. 1557: Vaccam rubeam et vnam viliozem *tarcha*. 1594: Fekete *tarcsa*, kék *tarcsa*, csákó, barna *tarcsa*, vörös *tarcsa*, kék *tarcsa* babos, kék *tarcsa* kajla, barna *tarcsa* babos, kék *tarcsa* daruszőrű ökor. Marhák színe Kecskeméten. Nyr. 32:158. 1596: Fekete *tarcsa* vaklics, szöke *tarcsa* uo., 159. 1597: Barna *tarcsa*, homály tulok, uo.; 1598: Vaklics fekete *tarcsa*, uo.; 1667: Meddő, *tarcsa*, hódos tehén. Debreczen, Nyr. 22:521.; 1671: *Tarcsa* ökor uo., 32:157. A homály tulok rosszul herélt bikástinó.

Tarcsa — Debr. lvt., Széll F. Meddő *tarcsa*, hódos tehén, 1667. Nyr. 22:521.

***Tarka** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — szarvasmarha. Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szécsény, Nógrád megye, uo.; Szill-Sárány, Sopron m., uo., (foltra vonatkozik). Zovány, Sz. Nagyfalú, Ipp, Kémer, Szilágym., uo., Rava, Udvarhely m., J. M. — ***Tarka** — Gyergyószentmiklós, K. L. — Szarvasmarha szöre. Szeged, Nyr. 32:295., ***Békés**, ***Bugacz-Monostor**, Felső-Segesd, Somogy m., Nyr. 32:293., (= csira). Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Kemesalja, uo.

Tejszörű — Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Tiszta — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.

Tubák — *Mezőkövesd.

***Uzos, uzos-kík** — Gyergyószentmiklós, K. L. — mikor a szürkénél csak egy árnyalattal világosabb. Szarvasmarha.

***Vadszörű** — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen, egy az ordással. 1668: Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22:521. — **Vadszörű** — Oklsz. — pilo coloris ferini. 1668: Vadszörű barna fennálló szarvú ökör. Debreczen, Nyr. 22:521. Alkalmassint *vadszörű* (col. *ferini*), mint a reszelt vas — szürke lesz. Úgy látszik, hogy az összes *vadszörű*vel így áll a dolog.

***Vadszörű barna tulok ökör** — Debreczen, jzók., 1667., T. S., Nyr. 32:157.

***Vadszörű szőke** — T. S. — ökör. 1598. Kecskemét, Nyr. 32:159.

Vaklics — l. Vaklit.

Vaklit vagy **Vaklics** — T. S., 1596, Kecskemét u. l. egy a *sze-mőkkel*, l. azt.

Vaklith fekete tarcsa — T. S. — ökör. 1598: Kecskemét. A vaklith — vaklics u. l. egy a *sze-mőkkel*. L. azt.

Vasszörű — Oklsz. — pilo ferrugineo. Vö. Vadszörű. 1668. évi adat. 1594: Vasszörű szőjke marha. Kecskemét, Nyr. 32:158.

Vasszörű szőjke — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

***Veres** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — szarvasmarha. *Vërës*, Gyöngyös, Nyr. 32:294. *Veres*, Gyöngyöshalász, Heves m., uo; Marosvásárhely, uo.; Szécsény, Nógrád m., uo.

Vereshódas — Debreczen, jzók., 1671, T. S., Nyr. 32:157. — marha, fehér holddal.

Veres kesely — Debreczen, jzók., 1693—96, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Veres sőre — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Verestarka — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32:294.

Verhengő — Komjáthy Benedek „Szt Pál levelei“, 1532: Verhenyős, verhenyeges. „Az *boriuk*-nak es az *keczkeknek* vyret elw veuen vyzel es verhenyŵ (vereŵs sabaso) gyapiuual es isopual, egy-szersmynd az kŵnyuetes, es mind az egesh neepet meg hyute“ p. 443. Nyr. 18:541.

Vörhenyeges — *Bugaczmónostor.

Vörhenyes szörű — Szeged, Nyr. 32:295.

Vörös holdas — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Vörös tarcsa — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Vöröstarka — *Békés; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.; Pápa, uo.

Zsemlyeszín — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32 : 294.

Zsemlyeszínű — Szilágyság, Nyr. 32 : 295.

Zsemlyeszőrű — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Pápa, uo.

***Zsömle** — J. Balatonmell. — szarvasmarha szőre, sárgásfehér. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293.

Zsömleszínű — Kemenesalja, Nyr. 32 : 293.

Zsömlyeszínű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Szarvállások.

Szarvállások — Englb. — Bivaly, Búbos, Csákó, Csutak, Kónya, Kajla, Lantos, Lapos, Pörge, Tulkos, Villás.

***Szarvállás** — Bugaczmanostor — Balog, Búbos, Csákó, Csula, Hérgas, Karikabuga, Kecskés, Pörge, Salap, Sodrópörge, Tulipánfennálló, Tulipánpörge, Táblás, Villás, Zsákbabúvó.

***Szarvállás** — Békés — Tehe- nek: Csákó, Villás, Kajla, Hegyes, Lant, Senye = csula, Bodor, Fönnálló, Pörge, Balcsákó, Szélescsákó, Sodró, Csobánszarvú, Kupakszarvú, Molyos (beteg), Búváros (kecskés).

***Bagar** — Gyergyószentmiklós, K. L. — szarvokról, ha előre le- és összeállanak. Tehén, ökör.

Bagriszarvú — Csíkszentdomos — félkör alakú szarvállás. ()

Bajusz — Túrkeve — szarv- állás, vízszintes. *Hajduhadház, *Pusztaszanda, *Pusztaszentmik- lós, Bihar m.

Bajuszszarvú — Hortobágy, MNy. VIII : 188., Bugacz, T. M. I. — szétálló, hosszúszarvú.

Balcsákó — Békés m.

***Balog** — Túrkeve — szarv- állás, ha feleszarva kisebb a má- siknál. Bugaczmonostor, Keszthely, Peszéradacs. *Balog*, Bihar m., Nyr. 34 : 220., balkezű; fél- szarvú tehén. *Balog-ökör*, Heves m., Mtsz., melynek egyik szarva előre, a másik hátra áll.

Bivalyfejű — hátrahajló szarv. *Tyukod (= Kecskés).

Bodor — szarvú. *Békés, *Berzencze, Somogy m., *Hajdu- hadház, *Nádudvar.

***Bogár** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája.

***Bogárszarvú** — *Tyukod (= Cin- cé). *Székelyf., Mtsz., I. 148. — a melynek szarvai a végükkel kifelé vannak fordulva.

Boglár — Túrkeve — szarv- állás; fennálló.

Bokorbúvó — ha a szarv hátra- felé irányul. *Orosi-pusztá.

Bolán — Csík m., oláh elem a magyar nyelvben — *butaszarvú*, moldvai ökrfaj. Nyr. 22 : 112. *Csík m., Utsz. I. 90.

***Búbos** — J., Balatonmellék — ökrök szarvállása ill. formája,

mikor aszarvak hegye egymásfelé hajlik. *Túrkeve, vö. Villás, *Bugaczmanostor, *Csokonya, *Kálmánca, *Lengyeltóti.

***Bucsak** — Székelyf., Mtsz. 186. — 'aprószarvú, rövidlábú, zömöktestű szarvasmarha.

***Buga** — J., Balatonmellék — szarv nélkül való marha. *Peszéradacs. — **Buga** — Munkácsi B. — kisszarvú marha, szarvatlan kos v. tehén (szegedi, göcseji és balatonmelléki szó, Tsz.); köztörök: *buga, bu-a, buka*; ált.: *puka bika*, *bivaly*; kún: *buga, boga*, id. E mellett a *bika* szláv úton került a magyarba(!). Nyr. 13 : 259. — **Buga** — Kiskunság — 1. növénymag tokja; 2. aprószarvú marha; 3. korlátolt elméjű ember. *Fertőmell., *Szepezd, Zala m., *Balatonmell., Göcsei, szarvatlan. *Kiskunhalas, Szeged, Mtsz., I. 190., aprószarvú. Nyr. 14 : 285., 18 : 144. — **Buga** — Bugacz, T. M. I. — karikaszerűen összeér.

***Bugaszarvak** — Bajmok, Bács m., Mtsz. I. 190. — egymás felé összehajló szarvak.

Bugásszarvú — Szeged, Nyr. 32 : 295. — szarva össze-vissza nőtt.

***Buta** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája. „Két kicsi *buta szarvú* ökre.“ Benedek Elek, Nyr. 23 : 465.

Búváros — *Békés m. (kecskés), mint a bokorbúvó.

Csabak — *Nádudvar (=Csula).

***Csákó** — Lengyeltóti — szarvállás a marhánál. A kétágú német kalapról: Csákó véve. Balatonmell., Tsz., ökörnek, tehénnek szétálló szarva. Székelyföld, Mtsz., kiálló szarvú csákó ökör. *Békés, *Berzence, Somogy megye, *Bogács, *Bugaczmanostor, T. M. I., *Csokonya, *Hajduhadház, *Kálmánca, *Keszthely, *Kiskunfélegyháza, *Mezőkövesd, *Nádudvar, *Peszéradacs, *Pusztaszanda, *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Rava, Udvarhely m., Firtos-Váralja, *Grossinger I. p. 143. — **Csákó** — Debreczeni lvt., Széll F. *Csákó*, kékszörű ökör, 1667.; *Csákó* ökör, az jobb füle ájos, 1686.; *Csákó* tulok ökör, 1686.; Barna *csákó* szemők szabású ökör, 1688.; *Csákó* ökör, 1691. Nyr. 22:518., 32:158., Oklsz. Vö. Furu-csákó, Előrecsákó, Hátracsákó, Csalacsákó.

Csákó barna tarcsa — T. S. — marha 1594, Kecskemét; a csákó a szarvak formájáról.

Csákó ökör — T. S. — XVII. század, Debreczen.

***Csákós** — J., Balatonmell. — ökrök szarvállása, ill. formája. *Kaba (= Táblás).

Csákó-szarv — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — „két oldalt a fejtől elállóan nő s csak bizonyos távolságra görbül befelé“ (magyar fajta marhánál).

***Csákószarvú** — szépen kifelé fordult szarvú marha. Somogy m., Tsz. 59.

Csákó tulok ökör — T. S. — XVII. század, Debreczen.

Csákó tulok — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Csalacsákó — *Orosi-pusztá.

Csálya — *Mezőkövesd (= csula).

***Csap** — Csáklyó, Zemplén m. — a min a szarv van; erről a szarvat lerohasztják.

Cserebogár — szarvállás. *Peszéradaes.

***Csitri-csutri** — Székelyföld, Mtsz., I. 333. — kurtaszarvú (marha).

Csobánszarvú — *Békés.

***Csonka** — Oklsz. — 1708: Egyik szőke *csonka*, másik kék sőre ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 518. Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Csopák — Beregszász — kajla. *Csopákszarvú tehén* = eltört, kajlaszarvú tehén, ökör. Tokaj, Hegyalja, kisszarvú marha. *Abauj és Zemplén m., Hegyalja, Mtsz. I. 343. Galicziai kajlaszarvú marha, továbbá: Nyr. 23 : 288., 29 : 539., 30 : 299., 25 : 192., 26 : 329.

***Csula** — Kecskemét — szarvállás, „ha egyik szarva fennáll, a másik lekonyul“. *Békés, *Bugacz - Monostor, *Csokonya, *Kálmáncsa (*Siska*), *Kiskunfélegyháza, *Nádudvar (= Csabak), *Orosi-pusztá, *Szeged-Csöngöle, *Tyukod (= Pusztá), Szeged, Nyr. 32 : 295. Vö. sulya. Gyergyószentmiklós, K. L., szarvakról, ha hiá-

nyosak v. kicsinyek: tehén, ökör. *Baja, Mtsz. I. 366., aprószarvú, vézna, riska tehén. Oklsz. 1517: Michaelé chwlya Leles. Conventio Bercsényiana.

***Csuliga** — Háromszék m., Mtsz. I. 366. — kis, lekonyult szarvú tehén. *Csuliga-buliga*, uo., ugyanaz.

***Csulya** — Veszprém — l. Kónya; a csula a csulyával egy; inkább szarvról, ha lekonyult.

***Csutak-szarvú** — Heves m., Mtsz. I. 372. — rövid és vastagszarvú.

***Czapi** — Gyergyószentmiklós, K. L. — midőn mindkét szarv hátra áll a nyakra és befelé van görbülve. Tehén, ökör. *Czap* = kecskebak, tót szó. H. O.

Czifra pörge — Bugacz, T. M. I. — csaváros szarvállás.

Czifra-szarvú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — csavargós.

***Czímeres** — Bihar — a derék marha szarváról is „címeres szarvú“.

Czővekszarvú — T. S. — ökör. 1598, Kecskemét, jzók., ma fűrű. Nyr. 32 : 159.

***Daru** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — valószínűleg a darvak vonuló rendjére vihető vissza.

***Darvas** — Udvarhely m., Mtsz. I. 387. — igen nagy szarvú ökör.

Előrecsákó — *Orosi-pusztá.

***Facsaros** — Rava, Udvarhely m., J. M. — csaváros szarvállás.

***Fenálló** — Kecskemét — szarvállás. Bitangjegyzőkönyv, fölfelé meredő. Bugacz, T. M. I.

***Fennálló** — fölfelé meredő. *Csokonya, *Peszeradacs, *Pusztaszentmiklós, Bihar m. Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 188., egyenes szarv. Vö. Tormos. *Felfelé álló, a mire a tornyos mutat.

***Fennálló pörge** — Lengyel-tóti — szarvállás a marhánál; máshol tulipán és lantos.

***Fennálló villás** — Pusztaszanda, T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Fennálló villás — szarvú fekete szemű, Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32: 157. — ökör.

***Főnnálló** — sok helyen — ökrök szarvállása, illetve formája. *Békés, *Berzence, Somogy m.

Furucsákó — *Hajduhadház, *Orosi-pusztá.

Gajjas — Nagykunság — nagyszarvú, címeres ökör. Nyr. 16: 285.

Gallyas — Nagykunság — nagyszarvú (ökör, tehén). Nyr. 3: 233.

Geda — kecskeszarvú. *Bogács, *Mezőkövesd (= kecskés).

Géda — Bugacz, T. M. I. — hátraszegett szarvállás, kifelé hajló véggel.

Géda-szarvú — Hortobágy, MNy. VIII: 188. — „az a szarvas-marha, a melyiknek szarva többször csavarodva, kunkorgósan behajlik a tarkójába“.

Gedő — *Nádudvar (= Kecskés).

Gombos — *Nádudvar.

***Guba tehen** — Heves m., Mtsz. I. 190. — összeálló kis-szarvú tehén.

***Gyakás** — Rava, Udvarhely m., J. M. — „midőn a szarvak egyenest felfelé állnak“.

Gyertyás — Bugaczmonostor — minden fehér szarv, melynek hegye fekete. A hasonlat a gyertya fehérségéről és a használt bél feketeségéről van véve.

Hátracsákó — vö. Előrecsákó. *Orosi-pusztá.

Hátrafordult szarvú kék — Debreczen, jzók. 1685, T. S., Nyr. 32: 157. — ökör.

Hátrahegyes — *Hajdúhadház.

Hátrapörge — Bugacz, T. M. I. — hátraszegett szarvállás, kifelé hajló véggel.

***Hegyes** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája. *Békés, *Bogács, *Kaba. — **Hegyes** — Debreczeni lev., Széll F. *Hegyes* szőke ökör 1686. *Hegyes* szőke ökör, kinek a balfülében kivettek, a jobb füle ájos 1686. *Hegyes* ökör 1691. Nyr. 22: 519.

Hérgas — horgos a csúcsa. *Bugaczmonostor.

Herge — Tinnye, Pest m. — a m. kajla. Kajlaszarvú a tehén v. ökör, ha egyik szarva nem ugyanazon irányban hajlik, mint a másik. Jó meghatározás. L. Hérgas.

***Horgas** — sok helyen — szarvforma. L. Hérgas. — **Horgas** — Oklsz. — 1686: *Horgas* szarvú kék szőke ökör. Debreczen, Nyr. 22:519. Nagy *horgas* szarvú ökör, uo. 1679, Debreczen, Nyr. 32:158. 1680, Debreczen, Nyr. 23:158. — **Horgas** — Oklsz. — szarvú. 1691: Rőt, *horgas* szarvú *kurtás* ökör. Debreczen, Nyr. 22:520., (kurtás = zömök. H. O.). 1679, Debreczen, Nyr. 32:158. — **Horgas** szarvú kék szőke ökör 1686. Nagy horgasszarvú ökör 1686. Debreczeni lev. Széll F. Nyr. 22:519.

Horgas rőt — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Horgas szőke — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Horgas szarvú — T. S. — ökör. XVII. sz. Debreczen. L. Hérgas.

***Kajla** — sok helyen és már a régiségben is — 1686: „Kayla verhenyős ökör“, ha félszarva rendellenesen görbe, asymmetricus. Gross. I. 143. Kemenesalja, Tsz., összeálló szarvú. Pápa és Balaton Tsz., lefelé konyult. Halász, Nyr. 17:444., meg van mint magyar elem az északi szláv nyelvekben (tótban) is. *A tótok a magyarból vették. — **Kajla** — *Békés; *Nádudvar; *Pusztaszer; Bugacz, T. M. I.; Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — leálló szarv. Arany:

Megsodorta bajszát, de az vissza
[hajla]
Mely elébb volt csákó, lett belőle
[kajla].

— ***Kajla** — Rava, Udvarhely m., J. M. — *Gyergyószentmiklós, K. L. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., ha a szarvak úgy állnak, mint a tulipán kinyílt szirmai. *Hibás, mert a kajla rendelleneséget jelent. — **Kajla** — Oklsz. — név is. 1480: Georgio Kayla. 1498: Petro Kayla. 1686: Kajla verhenyős ökör. Debreczen, Nyr. 22:519. 1707: Kék kalya keselyfarkú, hólyagos ökör, uo. 1594: Kecskemét, Nyr. 32:158.

***Kajla tehén** — Somogy m., Tsz. 59. — melynek szarvai befordulva állanak.

Kajla verhenyős ökör — 1686, Debreczeni lev., Széll F. Nyr. 22:519.

Kajlós — Oklsz. — 1691: Fejér kajlós konya ökör. Debreczen. Debreczeni lev., Széll F. Fejér *kajlós*, konya ökör, 1691. Nyr. 22:519.

Kajlós-konya — T. S. — ökör. 1690: Debreczen, szarvállás és forma után.

Kajsza — Szilágyság, Nyr. 9:563. — horgas, formátlan kajsza-szarvú tehén. Kajsza tál (félre nyomott tál). Tokaj, Nyr. 24:48., csaváros. Kecskemét, Tsz., görbe szarvú. Bugacz, T. M. I.

***Kancsal** — Rava, Udvarhely m., J. M. — midőn egyik szarv előre, a másik hátra áll.

Karikabuga — *Bugaczmonos-tor, ha a szarv karikaformára összehajlik.

Karika szarvú — T. S. —
tehén. 1724: Kecskemét, Nyr.
32:159. Oklsz., 1689: Konya
szőke *karika* szarvú ökör, Debreczen,
Nyr. 22:519. Debreczen,
jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157.,
ökör.

Karószarvú — Bugacz, T. M. I.
— egyenes szarv.

Karucza — Csik m., Nyr. 26:
428. — a juh v. *tehén*, melynek
szarva lefelé hajolva görbületet
alkot, a juhnál majdnem egészen
kört.

Katlandöfő — döfésre álló.
*Kaba.

Kecske — Bugacz, T. M. I. —
hátraszegettszarvállás, kifelé hajló
véggel.

Kecskehegyes — *Orosi-pusztá.

Kecskes — hátra és felhajló.
*Bugaczmonostor (= Búváros);
*Mezőkövesd (= Geda); *Nád-
udvar (= Gedő); *Orosi-pusztá;
*Tyukod (= Bivalyfejú).

***Kecskeszarvú** — Kecskemét
— szarvállás. Bitangjegyzőkönyv.
*Hajduhadház, *Kaba, Hortobágy,
MNY. VIII:188.

***Kiverődik** — általánosan —
a szarv.

***Kondor** — Firtos-Váralja, Ud-
varhely m., J. J. — ha a szarvak
szétállanak, de csavarosak.

Konia ökör — Kolozsvári glossz.
1577, Nyr. 36:365. — buta, kajla.
Canurus bos D₃. *Helyesen kónya.

Konya — Oklsz. — lelógó
fülű, szarvú. 1426 óta személynév
is. 1686: Két ökör egyik *konya*

szőke, másik villásszarvú. Debreczen,
Nyr. 22:520. 1691: Fejér
kajlós *konya* ökör. Uo. 519. 1706:
Az egyik ökör barna *konya*, jobb-
füle ájos, balfüle hántva. Uo.
519., 520. 1679, Debreczen. Nyr.
32:158. — **Konya** — Debreczeni
lvt., Széll F. — Fejér kajlós
konya ökör 1691. Az egyik ökör
barna *konya*, jobbfüle ájos, bal-
füle hántva 1706. Két ökör, egyik
konya szőke, másik villásszarvú,
acél bilyog a bal orcáján 1686.
Nyr. 22:520.

**Kónya, kurta, szőke salap-
szarvú** — Debreczen, jzók, 1686,
T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Kónya, sitke, kurtás — Deb-
reczen, jzók., 1679. T. S., Nyr.
32:158. — ökör.

Kuklya — Debreczen — a
szarv, ha kicsiny, görbe.

***Kukó** — Hortobágy, MNY. VIII:
188. — az a szarv, melynek két
vége majdnem összeér. *Túrkeve,
*Nádudvar.

***Kukora** — sok helyen — szarv-
állítás; hajlított halásszerszám-
forma, az in lenyomására szolgál.
Páros hajlítású. Túrkeve? Vö. Bog-
lár. Nagykinság, görbe, kajla (ba-
jusz, szarvú tehén); hitvány, apró
állat. Nyr. 2:326.), Tsz., kukori,
*Pusztaszentmiklós, Bihar m. —
Kukora — Oklsz. — *intortus*.
1685: *Kukura* szőke ökör, Deb-
reczen, Nyr. 22:520. 1688: *Ku-
kura* szarvú szőke ökör, uo.
*Nagyon egymásfelé kunkorított
szarvú.

Kukora szarvú — Halas, Nyr. 23 : 142. — „perezcszarvú, kis csutkó szarvú“.

Kukora szarvú siska — Debreczen, jzók., 1688, Nyr. 32 : 157. — ökör.

Kukora szarvú szőke ökör — 1688. és 1685, Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22 : 520.

***Kuli** — J., Balatonmell. — ökrök és tehenek szarvállása = kajla. Fejér m., Nyr. 10 : 187., kis, befelé görbülő szarvú tehén. Balatonmell., Tsz., rövidszarvú tehén. Kemenesalja, Tsz., nagyfűlű, t. Vas m., Nyr. 30 : 99., rövid, lehajló szarvú, többnyire jól tejelő tehén (*Riska).

***Kuli szarv** — Perkáta, Fehér m. — befelé görbült szarv. Kuli tehén. Balatonmell., Körmend, Vas m., Göcsej, Fehér m., rövid befelé görbült szarvú tehén. Mtsz. I. 1244. Perkáta, Fehér m. :

Csákó pörge, kuli szarvú
Lopott marha ha volna.

Népdal, Tsz., Nyr. 2 : 519.

Kuli tehén — Körmend, Nyr. 2 : 469. — Mondóka :

A ki minket meggyaláz,
Pokuba legyen kanász,
Ott sé légyén égyebe
Csak é *kuli tehene*.

Kunkorgós — Nagybánya, Szatmár m. — többszörösen megcsavart, mint a kos szarva v. némely bajusz. Nyr. 14 : 428.

Kupakszarvú — *Békés.

Kurtaszarvú — *Orosi-puszta (= Söre).

Lant — mint a költők lantja. *Békés. Vö. Tulipán, Virág.

Lantos — Túrkeve — szarvállás. Vö. Lant és Tulipán. *Berzencze, Somogy m.

***Lapos** — Túrkeve? — szarvállás. Vö. Bajusz.

Lombár — Túrkeve — szarvállás, hatalmas mindenképpen. *Orosi-puszta.

***Megtisztul** — Edvi Illés Pál — a szarvasmarha szarva, mikor teljesen ki van fejlődve, ezután minden öt évben a szarv tövében egy-egy karika képződik.

Merő szarvú — T. S. — XVII. század, Debreczen. Vö. Villás.

Molyette szarvú — T. S. — ökör, 1700, Debreczen; betegszarvú, molyos is. Nyr. 32 : 158.

***Molyos** — sok helyen — a szarvasmarha szarváról, mikor ez mállik, töredezik = molyette. Békés.

Pergő-sodró szarvú — Kécskemét — fiastehén. Bitangjegyzőkönyv.

Pörge — sok helyen — ökrök szarvállása, ill. formája, mint a p. bajusz. *Békés, *Berzencze, Somogy m., *Bugaczmonostor, *Kálmánca, *Keszthely, *Peszéradacs, *Szeged-Csöngöle, *Kécskemét, „ha hátra-előre megy a szarva“.

Pörge — hátraszegezve. *Cso-konya.

Pörge — kékforma szőke pörge, T. S. — tehén, 1594, Kecskemét, a pörge szarváról.

Pusztá — *Tyukod (= Csula).

Rengő — Túrkeve — szarv-állás, hatalmas forma.

***Riska** — Tsz. 88. „kukura szarvú“ apró tehén = kukora-szarvú. H. O.

***Salap** — Kecskemét — „ha előre megy a szarva“. Inkább lekonyuló. *Bugaczmonostor. Debreczeni lvt., Széll F. Egy szőke salapszarvú ökör, 1686. Nyr. 22 : 520. — **Salap** — Oklsz. 1686 : Egy szőke *salap* szarvú ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 520. Nagyon szétálló szarvpár. A nagy kari-máju kalap silapos kalap (a népdalban). *A silapos kalap nyilván a német Schlapphut.

Salapszarvú — T. S. — ökör, 1686, Debreczen.

Senye — *Békés *Orosi-pusztá.

Sirült szarú — Csikszentdomos — csaváros szarv. Nyr. 32 : 328. *A *szarú* nyilván sajtóhiba.

***Siska** — Lengyeltóti — szarv-állás a szarvasmarhánál, ha a fél-szarv rendellenesen lecsapott ; máshol csula. **Siska-csula*, Kálmáncsa, Somogy m., — T. S., 1688, Debreczen — ökör, szarv-állás után így nevezve.

Sodró — sodrott forma. — *Békés, *Hajduhadház, *Kaba, *Kálmáncsa, *Nádudvar, *Nagy-

gécz, Szatmár m., *Orosi-pusztá, *Peszeradacs, *Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Sodró pörge — *Bugaczmonostor, *Kiskunfélegyháza.

Sodró — *Mezőkövesd.

Sodró-szarvú — Hortobágy — MNy. VIII : 188. — szélylyelálló, sodrott, tekervényesszarvú marha. Bugacz, T. M. I.

***Sodrott** — Lengyeltóti — szarvállás a szarvasmarhánál, mikor a szarv csavarodó. *Keszthely.

Sőre — *Orosi-pusztá (= Kurta-szarvú).

Sugárszarvú — karesú. *Hajduhadház.

***Suta** — országsherte — szarv nélkül való, szarvatlan.

Szarva — Csallóköz — szarv. Nyr. 16 : 140.

Szélescsákó — *Békés.

***Szilaj** — Rava, Udvarhely m., J. M. — midőn a szarvak hátra és széjjel állnak.

Szilaj-tulipán — *Csokonya.

***Táblás** — Lengyeltóti — szarv-állás a szarvasmarhánál, ha a szarv egyenes, szétálló és tetemes. *Berzencze, Somogy m.; *Bugaczmonostor, T. M. I.; *Csokonya; *Kaba (= Csákós); *Kálmáncsa, *Szeged-Csöngöle.

Táblás ökör — Hortobágy, MNy. VIII : 188. — egyenes és szétálló szarvú.

***Tekeres** — Rava, Udvarhely m., J. M. — szarvasmarha szarv-állása. ***Sodró**.

Tormos — Hortobágy, MNy. VIII : 188. — a *fennálló* szarv. ***Nyilván tornyos**.

Tornyos — ***Berzencze**, Somogy m.

Toromszarvú — ***Hajduhadház** (toronyszarvú).

Tukora szarvú, **Tukorodott szarvú** — Halas, Nyr. 23 : 142. — pereczsarvú, kis csutkószarvú. L. Kukoraszarvú.

***Tukorodottszarvú** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 1242. — pereczsarvú, kis csutkószarvú.

***Tulipán** — Kecskemét — „fennálló szarvú csákó”. Szépen kihajló véggel. ***Nádudvar** (= virág), ***Peszéradacs**.

Tulipánfennálló — ***Bugaczmanostor**.

Tulipánpörge — ***Bugaczmanostor**.

***Türk** — Sz. D.: Ksz. 80 : 16. — szarv, tüllök.

Vállasszarvú — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen.

***Vellás** — J., Balatonmellék — villás szarvállás, ill. formájú, kivált bikáknál rendszeren ilyen. ***Berzencze**, Somogy m.; ***Kálmánca**; ***Keszthely**; ***Peszéradacs**.

Vellásfennálló — ***Csokonya**.

Velláskiálló — ***Csokonya**.

***Villás** — Túrkeve — szarv-állás. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv; ***Békés**, ***Berzencze**, Somogy megye; ***Bogács**, ***Bugaczmanostor**; ***Hajduhadház**; ***Mezőkövesd**; ***Nagyécz**, Szatmár m.; ***Orosi-pusztá**; ***Szeged-Csöngöle**; ***Tyukod**; ***Gyergyószentmiklós**, K. L.; ***Rava**, Udvarhely m., J. M., mikor elé nyúlik és felfelé fordul.

Villásfennálló — ***Hajduhadház**.

Villásszarvú — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen. — **Villás-szarvú** — Oklsz. — cornibus furcillatis. 1597: Ordas homály, fejér, *vellás* szarvú marha. Kecskemét, Nyr. 32 : 159. 1686: Két ökör, egyik konya szőke, másik villás szarvú. Debreczen, Nyr. 22 : 520. ***Székelyf.**, Tsz. 385., csákó-szarvú. (***Nem helyes!** a csákó más.)

Villásszarvú — ökör. 1686, Debr. lev., Széll F. Nyr. 22 : 521.

Virág — egy a tulipánnal. ***Hajduhadház**; ***Mezőkövesd**; ***Nádudvar** (=tulipán).

Zsákbabúvó — hátraszegett, egy a bokorbúvóval. ***Bugaczmanostor**.

Zsákos — l. Zsákbabúvó. ***Nádudvar**.

Szarvasmarhanevek.

Megjegyzés: A tótok és az oláhok, sokszorosan a németek is, a szarvasmarhát magyar neveken szólítják. Közvetlenül kutatták:

Moldován G. és Lányi B.

Bikanevek :

- ***Árpád** — Békés m.
- ***Bársony** — Békés m.
- Basa** — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.
- Bieskás** — ○Pusztadinnyéshát.
- ***Bognár** — Békés m.
- Bujcsi** — Petényi, tótos, a Bujak = bika diminutivuma.
- Bumbó** — Pusztadinnyéshát.
- Bumbúská** — Mezőszilvás — mezősegi oláh, Nyr. 37 : 219.
- Csárdás** — ○Pusztadinnyéshát.
- Czimer** — ○Pusztadinnyéshát.
- Dallos** — *Békés m.
- Dombár** — Petényi.
- Dongó** — Petényi.
- ***Finnyás** — Békés m.
- ***Gallér** — Békés.
- Göndör** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ○Pusztadinnyéshát.
- ***Gulyás** — Békés.
- Gyilkos** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.
- Gyopár** — Ormányság, Nyr. 7 : 525.
- ***Hunyard** — Békés.
- Huszár** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.
- Káplár** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Békés.

Kormos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Laczi — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Legény — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Madár** — Békés

Matyi — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Miska — Békás, Nyr. 3 : 238.; Petényi.

Mocskos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Nyerges** — Berzencze, Somogy m.

Peti — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Pista — Békás, Nyr. 3 : 238.

***Rákóczi** — Orosi-pusztá, Bihar m.

Rendes — Petényi.

***Rigó** — Békés m.

Samu — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Sármány** — Békés m.

Simon — Békás, Nyr. 3 : 238.

Sugár — Petényi.

***Szegfű** — Orosi-pusztá, Bihar m.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Tigris — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. Petényi.

***Tükör** — Békés m.

***Vezér** — Békés m.

Virág — Petényi.

Vitéz — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; *Berzencze, Somogy.

Zsándár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsivány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tehénnév.

***Arany** — Pusztaszanda.

***Babos** = Békés m.

Baggyas — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — boglyas szórú.

Bagoly — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Heves m., Nyr. 4 : 240.

Bagós — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — bamba, nagypofájú.

Bajor — Bugacz, T. M. I.

***Baka** — Békés.

Balog — Heves m., Nyr. 4 : 240. — a szarva félreáll.

Banka — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Bárány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — rendes, nyugodt viseletű. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480.

Barna — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480. — **Barna** — Oklsz. 1521: Lego duas vaccas vnam in cauda *kurtha* et aliam coloris *Barna* (itt = csonka farkú). 1708 :

Kurta fekete, Debreczen, Nyr. 22 : 520., zömök.

Bárson — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Bársony — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — szép szőrű és alkatú. *Berzencze, Somogy m.

***Bíbicz** — Békés.

Bimbau — Hajdu m., Nyr. 25 : 301. — oláh.

Bimbó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Bíngyó — Mezőszilvás, Nyr. 37 : 219. — mezőszéki oláh.

Bogár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480. *Békés.

Bojti — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Bojtos — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. *Nagyenyed.

Bójtos — Mezőszilvás, mezőszéki oláh. Nyr. 37 : 219.

Böske — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Buga — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480.

Bukros — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Busa — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — széleshomlokú, mélynézésű. *Berzencze, Somogy.

Buzio — Bugacz, T. M. I.

Bücske — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Bütykös — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Csákó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.; Oláh, Hajdu m., Nyr. 25 : 301.; *Kisújszállás.

Csengő — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Csinos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Csipke — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Csonka — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

***Czéda** — Berzencze, Somogy m.

Czédrus — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Czibak** — Békés m.

Czifra — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. — tarka.

Czigány — Kisújszállás, Nyr. 33 : 287.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Cziuke — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Czinkefja — Érmellék — a borjakat, a míg nevek nincsen, anyjukról nevezik. Nyr. 29 : 532.

***Czirmos** — Békés m.

Czitrom — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — világossárga. Békés.

Czompó — *Berzencze, Somogy m.

Czukor — *Békés m.

Dajka — (lomha). Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.; *Békés.

Dallos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; *Berzencze, Somogy m.

Dáma — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; *Békés.

Darú — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. (daru); Marótpusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.; Oláh, Hajdu m., Nyr. 25 : 301.

***Dobos** — Békés.

Faka, Fakóka — csabai tót nyelvjárás. Nyr. 35 : 292., (fakó).

Fáni — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Marótpusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Fátyol — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; *Békés.

Fekete — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Felhő — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Ficzko — (eleven, rugós, bökös), Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Filkó** — Békés m.

Füge — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Galamb — Heves m., Nyr. 4 : 240.; *Békés m.; Bugacz, T. M. I.

***Gatyás** — Békés m.

Gazsi — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

***Gólya** — Békés m.

Gombos — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

Gondos — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

***Göndör** — Békés m.

Götymös — Ada, Bács m.,
Nyr. 27 : 384.

***Gyapár** — Békés m.

Gyémánt — Marót-pusztá, So-
mogy m., Nyr. 26 : 480.

Gyömbér — Écs, Győr m., Nyr.
36 : 333. — sárgás.

Gyöngyös — Mezőszilvás, mező-
ségi oláh, Nyr. 37 : 219. *Gyön-
gyös* Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

***Habos** — Békés m.

Hajas — Écs, Győr m., Nyr.
36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr 29 :
480.

Hattyú — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Hégyese — Mezőszilvás, mező-
ségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Himpók — Écs, Győr m., Nyr.
36 : 333. — gonosz akarató.

Holló — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.

***Homály** — Békés m.

Huszár — Érmellék, Nyr. 29 :
532. — nagy.

Jácint — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.

Jágër — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384., 29 : 480.

Jámbor — Heves m., Nyr.
4 : 240.

János — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Jëlika — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

Juczi — Homoródalmás, Ud-
varhely m., Nyr. 29 : 543.

Julesa — Érmellék, Nyr. 29 :
532.

Kadét — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

Kajla — Szürnyeg, Zemplén
m., Nyr. 10 : 278. *Békés m. *Kis-
újszállás.

Kajszavirág — Bugacz, T.
M. I.

Kalpag — Bugacz, T. M. I.

Kapcsos — Ada, Bács m.,
Nyr. 27 : 384.

Káplár — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

***Karcsú** — Békés m.

Karvaj — Ada, Bács m.

Kasznár — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

Kata — Homoródalmás, Ud-
varhely m., Nyr. 29 : 543.

Kávë — Heves m., Nyr. 2 : 142.
*Békés m.

Kedves — Écs, Győr m., Nyr.
36 : 333.

Kese — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — színéről.

***Kesely** — Békés m.

Kesztyüs — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Kisasszony** — Pusztaszanda.

Konytyos — Érmellék, Nyr. 29:532.

Kormos — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Kökény — Heves m., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384., 29:480. *Berzencze, Somogy m.

Kukora — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

***Kulacs** — Békés m. Bugacz, T. M. I.

Lamos — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Lányasszony — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Legyes — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Lidi — Érmellék, Nyr. 29:532.

Likas — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Lisztri — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Lombár** — Békés m.

Lucza — Petényi.

Lusta — Heves m., Nyr. 2:142.

Maczuja — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Madár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Marót-pusztas, Somogy m., Nyr. 26:480.

Marcsa — Érmellék, Nyr. 29:532. *Pusztaszanda.

Margit — Érmellék, Nyr. 29:532.

Máriskó — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Méggyes — Ada, Bács m. Nyr. 27:384., *Békés m.

Milka — Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 29:480.

Molyos — Heves m., Nyr. 2:142.

***Narancs** — Békés m.

Nímét — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

***Nyalka** — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Érmellék, Nyr. 29:532.; *Békés m.

***Olli** — Pusztaszanda.

***Pajkos** — Nagyenyed.

Péndzsi — Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219.

Perecz — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Pëtyke — Ada, Bács m., Nyr. 27:384. *Pëtykë*, Ada, Bács m., Nyr. 29:480.

***Piezi** — Nagyenyed.

Piké — Érmellék, Nyr. 29:532. — cifra.

***Piktor** — Berzencze, Somogy m.

Pillár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Pirók — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 29 : 480. — piros. *Békés m.

Piros — Mezőszilvás, mezőségi oláh. Nyr. 37 : 219.

Piroša — Hont m., Nyr. 29 : 332. — tótos. *Piroska*, Petényi, Nógrád m.

Pittor — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Pompás** — Berzencze, Somogy m.

Pödrös — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Puskás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Rabló — Bugacz, T. M. I.

Rendes — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Rëndës*, Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Rezes** — Békés m.

***Rézi** — Békés m.

Rigó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nyalka. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., *Pusztas- Szanda.

Ringyó — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Riska — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — jámbor.

Riske — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Rizsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rizsu — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Rojtos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Róka — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Petényi. — vörös.

Ronda — Marót-pusztas, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Rozi — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Rózi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

***Rózsa** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Petényi. *Békés, *Berzencze, Somogy m. — **Rózsa** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Rózsi** — Békés m.

***Röpke** — Békés m.

Rúzsas — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.; Petényi.

Ruzsi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Rúzsas — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Sáfrány — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — sárga.

Sámó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Sári — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Sármány — Heves m., Nyr. 4 : 240. *Békés.

Simó — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Súgar — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Száros — Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

***Szarvas** — Békés m.

Szegfű — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Szégfű* — legénykedő, helyes. Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Szekfű — Érmellék, Nyr. 29 : 532. *Székfű*, Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480. *Békés.

Szelidke — a régiségben, T. S., Nyr. 32 : 156.

Szemők — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. *Szēmők*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. *Szēmők*, Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480. *Békés. Szemkőrnéke sötét.

Szennyes — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Békés.

Szilaj — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Szilvás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szőjke — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Szőke — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Heves m., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Petényi.

Táblás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Talpas — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Tarka — Nyr. 35 : 292. — Csabai tót nyelvjárás.

Téglás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Tercsa — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tuba — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Marczali, Somogy m., Nyr. 27 : 480. (1874).

***Tükkör** — Békés m.

Tükrös — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nagyszarvú.

Tündér — Heves m., Nyr. 4 : 240. *Békés m.

Váka — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. — oláhul tehén.

Végys — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Véllás — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Vércse — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Vidra** — Békés.

Villás — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Virág — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Heves m., Nyr. 4 : 240.; Mezőszilvás, mezőségi oláh. Nyr.

37:219.; Érmellék, Nyr. 29:532.;
Écs, Győr m., Nyr. 36:333.;
Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Oláh,
Hajdu m., Nyr. 25:301. Petényi;
*Békés, *Nagyenyed, *Kisújszál-
lás, *Berzence, Somogy m.

*Vizsla — Békés m.

Zöldes — Marczali, Somogy
m., 1874, Nyr. 27:480.

Zsófi — Érmellék, Nyr. 29:532.

Zsombó — Ada, Bács m., Nyr.
27:384.

Zsömle — Écs, Győr m., Nyr.
36:333. — világossárga, jámbor.
Marót-pusztá, Somogy m., Nyr.
26:480.

Zsuja — Ada, Bács m., Nyr.
27:384.

Ökörnevek.

Agyas — Heves m., I. h., Nyr.
4:240.

Áni — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38:238.

Anis — Kriza: Vadr. 370.

Anyjok — Kriza: Vadr., 370.

Árva — Hétfalu, Brassó m., Nyr.
38:238.

Babér — Heves m., r. h., Nyr.
4:240.

Bábi — Dergecs, Somogy m.,
Nyr. 3:567.

Babos — Balatonmell., J.

Bábos — Marót-pusztá, Somogy
m., 1874, Nyr. 26:479.

Badar — Pócsfalva, K.-Küküllő
m., Nyr. 38:239.

Radár — B.-Ujváros Nyr. 9:
143. Túrkeve, Kupa. Hantháza,
Lányi B.

Bagoj — Érmellék, Nyr. 29:532.

Bagyáne — Pócsfalva, K.-Kü-
küllő, Nyr. 38:239.

Bajor — Kisújszállás, Nyr. 38:
287. Túrkeve, Kupa. (*Dunántúl
vezérürü neve.) Hantháza, Lányi B.

Bajszos — Túrkeve, Kupa.

Baka — Kisújszállás, Nyr. 38:
287. Érmellék, Nyr. 29:532. Túr-
keve, Kupa.

Bákor — Dergecs, Somogy m.,
Nyr. 3:567. Balatonmel., J.

Baksi — Pócsfalva, K.-Küküllő
m., Nyr. 38:239.

Bakter — Kisújszállás, Nyr.
38:287. ○ Pusztadinnyeshát.

Balán — Csíkszentgyörgy, Nyr.
9:431.

Balog — Heves m., Nyr. 2:142.
Túrkeve, Kupa.

Bálvány — Túrkeve, Kupa.

Bánat — Túrkeve, Kupa.

Bandi — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38:238. *Bändi*, Mezőszilvás,
mezősségi oláh, Nyr. 37:219. Kriza:
Vadr. 370.

Bárán — Kis-Sziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30:255. Heves m. I. cs., Nyr.
4:240.

Bárány — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Marczali, Somogy m. (1874), Nyr. 27:480. Túrkeve, Kupa. ○Pusztadinnnyéshát; Balatonmellék, J.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

○**Bari** — Pusztadinnnyéshát.

Baris — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Bariske — Pócsfalva, K.-Küüllő m., Nyr. 38:239.

Barizs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Barna — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. *Barná* Erdélyi Érczhegységimóczok, Nyr. 34:146. Kriza: Vadr. 370., S. I. XII. — **Barna** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Baró — Túrkeve, Kupa.

Bársony — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Balatonmellék, J.

Bastá — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Báter — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bátor — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Heves m., r. h., Nyr. 4:240. Écs, Győr m., Nyr. 36:

333. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Bernát — Túrkeve, Kupa.

Bërta — Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:238.

Betyár — Kisújszállás, Nyr. 38:287. Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Heves m., I. h., Nyr. 4:240. (Betyár) *Betyár*, Écs, Győr m., Nyr. 36:333. *Betyár*, Marót pusztá, Somogy 1874, Nyr. 26:479. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J. — **Betyár** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m.; Göcsej, Nyr. 30:255.

Bibor — Túrkeve, Kupa.

Bicsi — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr., 38:239.

***Bicskás** — Peszéradacs, Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Békás, Nyr. 3:238.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Biczikli** — (Dunántúl, vezér-ürü neve).

Bige — S. I., XII.

Bimbó — S. I. XII., Újtelektanya, Nyiregyháza — tírpák. Nyr. 31:536.; Hantháza, Lányi B.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m. Nyr. 36:333.; Gölniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. Valószínűleg *Bimbov.* Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479. Göllniczvölgyi német, Nyr. 25:299.; Marót-pusztá, So-

mogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa; Petényi, Balatonmell., J. *Kiskunfélegyháza.

Bimbov — tót. Árva m., Nyr. 25:507.

Bimbu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Binda — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431. Kriza: Vadr. 370.

Birza — Dergecs, Somogy m., 3:567.

Bizsán — Kriza: Vadr. 370.

Bizsor — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Bobé — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.

Bocsi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. — boc.

***Bodor** — sokszorosan — göndör, ha nem is göndör a viselője. S. I. XII. — **Bodor** — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Marczali, Somogy m. (1874.), Nyr. 27:480.; Kriza: Vadr. 370. Petényi; Balatonmell., J.; *Nagyenyed; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodros — Békás, Nyr. 3:238.

Bodza — gölniczvölgyi németknél, Nyr. 37:102., 25:299.

Bogács — Érmellék, Nyr. 29:532.

Bogár — Heves m., Nyr. 2:142.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479., Túrkeve, Kupa, Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. S. I. XII. Hantháza, Lányi B.

Boglár — Túrkeve, Kupa.

Boglyos — Lányi B., Hantháza.

Bogyán — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Bogyin — Kriza: Vadr. 370.

Bohó — Érmellék, Nyr. 29:532.

Bojan — Kriza: Vadr. 370.

Bojtár — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142., Újtelek, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Bojti — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. *Bójtí*, Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. S. I. XII.

Bojtos — Heves m., I. h., Nyr. 4:240. Kriza: Vadr. 370.

Bokor — Hantháza. Lányi B.

Bokros — Kisújszállás, Nyr. 38:287., Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27:480.; Marót-pusztá, Somogy m. 1874, Nyr. 26:479., Túrkeve,

Kupa; Balatonmell., J., Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Bolán — Kriza: Vadr. 370.

Bolokán — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Bori — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Boris — Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480.

Boros — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240. Békás, Nyr. 3 : 238.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480. Balatonmell., J.

Borzos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Bömbös — Kriza: Vadr. 370.

Böske — Balatonmell., J.

Bráduj — Pócsfalva, Kis-Küüllő m., Nyr. 38 : 239., *oláhos.

Buár — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Buja — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Bujár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Bukó — Túrkeve, Kupa.

Bukor — Hantháza, Lányi B.

Bukros — Heves m., Nyr. 2 : 142. ○ Pusztadinnyeshát.

Burkus — Túrkeve, Kupa.

***Busa** — Mezőkövesd, Ada, Bács m., Nyr. 24 : 384. Petényi.

Buta — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Kriza: Vadr. 370. S. I. XII.

Búvár — Érmellék, Nyr. 29 : 532., B.-Ujváros, Nyr. 9 : 143.

Buzsák — Békás, Nyr. 3 : 238.

Bürkös — Túrkeve, Kupa.

Büszke — Hantháza, Lányi B.

Cheşë — Erd. Érczhegység, mőczok. Nyr. 34 : 149. = Keser.

Csajla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

***Csákó** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Heves m., r. h. Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Kalotaszeg, Nyr. 27 : 233. — **Csákó** — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa; Kriza: Vadr. 370.; Petényi; ○ Pusztadinnyeshát; Balatonmell., J. *Nagyenyed, (*Dunántúl vezér-ürü neve); Újtelek, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.; *Mezőkövesd, Hantháza, Lányi B.

Csáli — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csalma — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Csámpás — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

○ **Csaplár** — Pusztadinnyeshát.

Csárdás — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Császárr — Túrkeve, Kupa.

Cselő — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Csémpe — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Csendes — Kistűszállítás, Nyr. 38 : 287.; Kriza: Vadr. 370.

Csëndés — Hétfal, Brassó m., Nyr. 38 : 238. *Csëndes*, Mezőszilvás, mezőségi oláh. Nyr. 37 : 219. *Csendes*, Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Csengő — Kisűszállítás, Nyr. 38 : 287.; Elepi-puszt, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Forróencs, Nyr. 28 : 422.; Petényi; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, tírják. Nyr. 31 : 535.

Csiga — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csillom — Petényi, Nógrád m.

Csinos — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239.; Kriza: Vadr. 370.; *Nagyenyed.

Csinos — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Csipke — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Marótpuszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Csipkés — Hantháza, Lányi B.

Csóka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kriza: Vadr. 370.

Csollán — Békás, Nyr. 3 : 238.

Csomó — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csonka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisűszállítás, Nyr. 38 : 287.

Csopka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Csopák — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Csöngő — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Marótpuszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Csuda — Forróencs, Nyr. 28 : 422.

Csulár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Csuta — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Czédrus — Balatonmell., J.

Czibak — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Czibók — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza: Vadr. 370.

Czicza — Hantháza, Lányi B.

Czidrus — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Marótpuszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Czifra — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Újtelek, Nyir-

egyháza, Nyr. 31 : 535.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Czili — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Czimer — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Turkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Czirkos — Békás, Nyr. 3 : 238.

Czirkusz — Balatonmell., J.

Czirmos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., Nyr. 2 : 142.

Czitrom — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Czitrus — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Czukor — Balatonmell., J.

Czukros — Balatonmell., J.

Dajka — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Balatonmell., J.

Dallos — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Turkeve, Kupa; Hantháza, Lányi B.

Dáma — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Dandár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Darázs — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Marót-pusztta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Daroş — Erdélyi Érczhegység, móczok (*daru(s)*). Nyr. 34 : 152.

***Daru** — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Elepi-pusztta (Debreczen), Nyr. 8 : 476.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Turkeve, Kupa; Kriza: Vadr. 370.; Petényi jegyz.; Balatonmell., J.; *Nagyenyed. — **Daru** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. *Dāru*, Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37 : 219.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; *Mezőkövesd; S. I., XII.

Darvas — Marót-pusztta. Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Deli — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Dikó — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Divat — Turkeve, Kupa.

Dobos — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Doktor — Turkeve, Kupa.

Dominika — vasárnap jött világra. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Vö. Nyérkura, Zsoján.

Dongó — Marót-pusztta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Balatonmell., J.

Dorfi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Dregan — Kriza: Vadr. 370.

Drégán — Hétfalu, Brassó m.; Nyr. 38:238.

Dudás — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; *Kisújszállás.

Duhaj — Marót-pusztá, Somogy m., 1874. Nyr. 26:479. Balatonmell., J.

Dumána — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Éles — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Fácán — Túrkeve, Kupa.

Fakó — Kriza: Vadr. 370.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Fáni — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.

Fátyó — Marót-pusztá, Somogy m., 1874. Nyr. 26:479.

Fátyol — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Heves m., Nyr. 2:142.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Fecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Fegyver — Balatonmell., J.

Fehér — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Fejér — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. Kriza: Vadr. 370.

Fekete — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Festő — Heves m., Nyr. 2:142.

Feszes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Ficskó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Ficzko — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Kriza: Vadr.370.; Balatonmell.,J.; *Nagyenyed; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Ficzko* Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219.

Fifcso — Erdélyi Érczhegység, mőczok (*ficzko*), Nyr. 34:251.

Financz — Túrkeve, Kupa; ○Pusztadinnnyeshát.

Flarike — Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Flóri — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Foacă — Erdélyi Érczhegység, mőczok (*fakó*), Nyr. 34:251.

Fogoly — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; ○Pusztadinnnyeshát. *Fogoj* B.-Újváros, Nyr. 9:143.

Forrás — Heves m., I. h., Nyr. 240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Föcske — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Balatonmell., J.

Fullér — B.-Újváros, Nyr. 9:143.

Füge — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Balatonmell., J.

Fürgös — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Füstös — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Fütyös — Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Fütykös — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Balatonmell., J.

Füzes — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Gajjas — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. Túrkeve, Kupa.

Galamb — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Túrkeve Kupa; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Galambos — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Gallér — Marót-puszta, Somogy m. 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Gallyas — Kisújszállás, Nyr. 38:287. ○Pusztadinnnyéshát.

Gátjás — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Gatyás — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Elepi-puszta, Debreczen

Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Békás, Nyr. 3:238.; Ada, Bács megye, Nyr. 27:384., 28:479.; Túrkeve, Kupa. — **Gatyás** Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Hantháza, Lányi B.

○**Gazdag** — Pusztadinnnyéshát.

Gënicza — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Gobos — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

***Góla** — (Dunántúl vezérürü neve).

Gombos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Árva m. tót, Nyr. 25:507.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Petényi; Ballatonmell., J.

Gondos — Pusztabedeg, Tolna, Nyr. 29:543.

Gonosz — Heves m. Nyr. 2:142.

Göndör — Érmell., Nyr. 29 : 532.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Békás Nyr. 3 : 238.; Túrkeve, Kupa.

Gunár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Gyapár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567; Marczali Somogy m. 1874, Nyr. 27:480.

Gyeges — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Gyémánt — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Túrkeve, Kupa.

Gyenge — Kriza: Vadr. 370.

Gyertyás — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240., O Pusztaadinyéshát.

Gyilán — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Gyilkos — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás Nyr. 3:238.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Hantaháza, Lányi B.

Gyócsi — Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

Gyopár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Gyömbér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Békás, Nyr. 3:238.

Gyöngge — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Balatonmell., J.

Gyöngyös — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Elepi-pusztá Debreczen, Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Pócsfalva, K.-Küküllő, Nyr. 38:239.; Marczali Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J. — **Gyöngyös** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

György — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Gyuri — Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:238.

Gyűrű — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.

Habos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hajas — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Hajdár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa. — **Hajdár-bajdár** — Elepi-pusztá (Debreczen), Nyr. 8:476.

Hajdu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hajló — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hála — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — (hála).

Halász — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Túrkeve, Kupa.

Halkos — Kriza: Vadr. 370.

Hangos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hanvas — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hanzi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hapták — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Harmat — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Hattyu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Hatyu — Dergecs, Somogy m., Nyr. 32 : 567.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Nádasd, Vas m.; Nyr. 26 : 143. Kriza: Vadr. 370. Balatonmell., J.

***Hegyes** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. *Hëgyës*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. Kriza: Vadr. 370. Petényi. ○ Pusztadinnyéshát. — **Hegyes** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. *Hëgyës*, Hét-falu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. S. I. XII.

Héja — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Hetyke — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543. *Hëtyke* — Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240. *Hëtyke*, Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Himes — Balatonmell., J.

Hirsli — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Hódos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Holló — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333., Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tirpák.

Homály — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Hullám — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Écs, Győr m., 36 : 333.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Huros — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Húros — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Huszár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ingés — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Jäger — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Jäger*, Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

***Jámbor** — Hét-falu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Mezőkövesd. — **Jámbor** — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Hét-falu, Brassó m.,

Nyr. 38 : 143. Kriza : Vadr. 370. Balatonmell., J. *Nagyenyed.

Jeges — Balatonmell., J.

Jogász — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Jordány — Túrkeve, Kupa.

Juczi — Kriza : Vadr. 370.

Jula — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Julcsa — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Balatonmell., J.

Juli — Újtelegtanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Julis — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Jutka — Balatonmell., J.

Kádár — Túrkeve, Kupa.

Kadét — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. ○Pusztadinnyeshát.

Kádi — Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Kagyla — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

***Kajla** — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Göllnicz völgyi németek: Nyr. 25 : 299.; Kriza : Vadr. 370. Petényi. *Nagyenyed, S. I. XII. — **Kajla** — Újtelegtanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Kalári — Kriza : Vadr. 370.

Kalmár — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Kalya — Debreczeni lvt., Széll F. — Kék *kalya* keselyfarkú, hólyagos szemű ökör, 1707. = Kajla.

Kancsi — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Kántor — Túrkeve, Kupa.

Káplár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Kárász — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Karcsú — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Kriza : Vadr. 370.

Kardos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

○**Károly** — Pusztadinnyeshát.

Kártyás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Túrkeve, Kupa.

Karval — Marót-pusztá, Somogy m., 1874. Nyr. 26 : 479.

Kaszás — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Kasznár — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kata — Újtelegtanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Kati — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238. Kriza: Vadr. 370.

○ **Katlan** — Pusztadinnyeshát.

○ **Kavás** — Pusztadinnyeshát.

Káv — Békás, Nyr. 3 : 238.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Kecskerágó — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535. — tirpák.

Kedves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Balatonmell., J.

Keller — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Hantháza, Lányi B.

Köllér — Marót-puszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Kërkicza — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Kesa — Göllniczvölgyi németek, Nyr. 25 : 299. *Kese.

Kese — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; S. I. XII.

Késé — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; *Keše*, Hont m., tót, Nyr. 29 : 332.; *Kese*, Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Kesej — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Hantháza, Lányi B.

Kesely — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240. Kriza: Vadr. 370. *Kesej*, Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kezes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsi — Kriza: Vadr. 370.

Kicsin — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsinya — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Kincsém — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Kincses — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543. *Kincses*, Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kisaszon — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kócsag — Petényi.

Koczás — Túrkeve, Kupa.

Kokas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Kökény — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567. Békás, Nyr. 3 : 238.; Túrkeve, Kupa; ○ Pusztadinnyeshát; Balatonmell., J.

Komló — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kondor — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Homoródmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.; Marót-puszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Kriza: Vadr. 370.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Kontrás — Túrkeve, Kupa.

Kormos — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — fekete színű. Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38 : 239., Túrkeve, Kupa; Petényi.

Kosztra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Kotló — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Körmös — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 28 : 479., Balatonmell., J. — **Körmös** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — *tírpák*. *Körmös*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Kőrös — Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480.

Kucsár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kúcsár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Heves m., Nyr. 2 : 142. (a. m. kulesár).

Kukó — B.Újváros, Nyr. 9 : 143.; Túrkeve, Kupa.

Kukora — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — *tírpák*.

Kulacs — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Kuli — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zalam., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — *tírpák*.

Laczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ladér — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Lamos — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — Barnás színű ökör

volt, mintha mindig piszkos lett volna; azon kívül szeretett befeküdni a trágya lébe. Maga alá *lamol* = maga alá vazel. Emberre és állatra mondják. (Böny?) Nyr. 17 : 413. — **Lamos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — *tírpák*. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lámpás — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — *tírpák*.

Lantos — Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Lányka — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Lassú — Kriza: Vadr. 370.

Lator — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa.

Látyis — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Lázár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Leanka — Kriza: Vadr. 370.

Ledér — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Legény — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Legyes — B.Újváros, Nyr. 9 : 143.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Lepke — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Lina — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Liom — Lányi B., Hantháza.

Liszka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Lítér — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Lombár — Sziürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Forróencs, Nyr. 28:422.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa; Kriza: Vadr. 370.; Petényi; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zalam., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lombi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kriza: Vadr. 370.

Lomboş — Erdélyi Érczhegység, móczok (lombos), Nyr. 31:256.; Kriza: Vadr. 370.

Lotti — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Luna — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Luni — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Madár — Érmellék, Nyr. 29:532.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:419.; Balatonmell., J.

Mancsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Mancza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Mandula — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Márcélla — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Margit — Kriza: Vadr. 370.

Mári — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Márci — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 32:238.

Maris — Kriza: Vadr. 370.

Máris — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Mariske — Pócsfalva, K.-Küüllő, Nyr. 38:239.

Marucza — Kriza: Vadr. 370.

Márucza — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Méggyes — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; *Megygyes* Balatonmell., J.

Mérges — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Balatonmell., J.

Milka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Millér — Túrkeve, Kupa.

***Miska** — Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:238.; — Csíkszentgyörgy, 9:431.; Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; *Nagy-Enyed.; *Míska*, Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219.

Mogyer — Érmellék, Nyr. 29:532.

Molyos — ○ Pusztadinnnyeshát.

Mondi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Monyók — Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Kriza: Vadr. 370.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Monyuk — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mozók — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

***Mozsár** — Érmellék, Nyr. 29:532.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Kalotaszeg, Nyr. 27:233.; Kriza: Vadr. 370.; *Nagyenyed.; Mezőszilvás, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:219.

Muesi — Balatonmell., J.

Muki — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.

Mundráne — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Muszka — Balatonmell., J.

Narancs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.

Nyakas — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Nyalka — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J. — **Nyalka** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Nyérkura — szerdánjöttvilágra. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. Vö. Zsoján, Dominika.

Nyulas — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Ördög — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Paicoş — Erdélyi Érczhegység, mőczok (pajkos), Nyr. 34:313.

Pajkos — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Pócsfalva, Küküllő m., Nyr. 38:239.; Kriza: Vadr. 370.; Mezőszilvás, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:219.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Pandúr — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Panni — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pára — Heves m., Nyr. 2:142.

Pásztor — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.

Patkó — Marót-pusztá, Somogy 1874, Nyr. 26:479.

Páva — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Túrkeve, Kupa.

Pendzsi — Kriza: Vadr. 370.

Pengő — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Pénzés — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Perge — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Pergő — Petényi, Nógrád m.

Pétär — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Piczók — Szatmár, Nyr. 27:95.

Piktor — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.;

Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Pille — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Pimbó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. = Bimbó.

Pipacs — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Pipés — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Pirók — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Balatonmell., J.

Piros — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Piros*, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Petényi, Nógrád m.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. *Piros*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Piroska — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Pisze — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Piszre — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.

Pisztráng — Érmellék, Nyr. 29:532.

Pityer — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pogán — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.

Pogán — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Pogány — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. Hantháza, Lányi B.

Pogár — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. = bogár.

Pompás — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Marótpusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Pöngő — Marótpusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

***Pörge** — Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m.; Göcsej, Nyr. 30:255.

Pötyke — Hantháza, Lányi B.

Prímás — Túrkeve, Kupa, *Kisújszállás.

Puskás — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Elepipusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Békás, Nyr. 3:238.; Túrkeve, Kupa.

Püge — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Rabló — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Rajna — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Ráró — Érmellék, Nyr. 29:532. Túrkeve, Kupa.

Rékfa — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Réka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Rendes — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; *Nagy-Enyed, Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Rëndes** ForróEncs, Nyr. 28:422.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. — **Rèndes** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — **Rendes** — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Rengő — Túrkeve, Kupa.

○**Rezgő** — Pusztadinnnyéshát.

Riga — (szürkeszínű), Hétfalu, Brassó m., 38:238.

Rigó — Érmellék, Nyr. 29:532.; Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; Hant-háza, Lányi B.

Rigu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Ringyu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Rojtos — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Róka — Dergecs, Somogy, Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.

Ropogán — Kriza: Vadr. 370.

Roska — Kriza: Vadr. 370.

R^aózsa — Érmellék, Nyr. 29:532.; **Rózsa**, Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Marót-pusztá, Somogy, 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa.; Balatonmell., J.

Rózsai — Kriza: Vadr. 370.

Röndös — Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.

Röngő — Hantháza, Lányi B.

Rudas — Érmellék, Nyr. 29:532.

Rupi — Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Rúzsai — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Sakter — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Túrkeve, Kupa.

Samu — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza — tirpák, Nyr. 31:535.

Sándor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sari — Kriza: Vadr. 370.

Sárkán — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sárkány — Marót-pusztá, Somogy 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa.

Sármán — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; B.-Újváros, Nyr.

9:143. (sárgaszínű); *Sármány*, Balatonmell., J.

Sarvas — Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Semeš — Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Sipos — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Siska — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Sodró — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; B.-Újváros Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Hant-háza, Lányi B.

Sörös — Balatonmell., J.

Suba — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marót-pusztá, Somogy m. 1874, Nyr. 26:479.

Sudar — S. I., XII.

Sudár — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3:238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sugár — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Kriza: Vadr. 370.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; *Sugar* Erdélyi Érczhegység, mőczok (sugár), Nyr. 34:318. *Sugár* Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Súgár — Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Szajkó — B.-Újváros, Nyr. 9:143., Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, — tirpák, Nyr. 31:535.

Szajku — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Szárcsa — Érmellék, Nyr. 29:532.; Marczali, Somogy 1874, Nyr. 27:480.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Szarvas — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Ecs, Győr m., Nyr. 36:333.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Árva m., tót, Nyr. 25:507.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479. — **Szarvas** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Szarvas** — Göllnicz völgyi németek, Nyr. 25:299.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; S. I., XII.; Hant-háza, Lányi B. *Szárvas*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 37:219. *Szárvas*, Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219. A felsőmagyarországi tótságon szerte „Szárvas.”

Szattyán — Békás, Nyr. 3:238.; Balatonmell., J.

Szedres — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Szegén — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Szegefű — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3:238.

Szegfü, Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143. — *Szegfü* — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Széjjës — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Kriza: Vadr. 370.

Széka — Göllniczvölgyi németek, Nyr. 25 : 299.

Szekfű — Balatonmell., J.

Szeles — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240. Kriza: Vadr. 370.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szemes — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Nádaásd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Szemők — Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Szennyes — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Szepe — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szidi — Balatonmell., J.

Szikra — Kriza: Vadr. 370.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Elepi-puszt, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr.

36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Kalotaszeg, Nyr. 27 : 233.; Árva m., tót, Nyr. 25 : 507. — **Szilaj** — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marót-puszt, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa. Kriza: Vadr. 370. Petényi, Nógrád m.; Balatonmell., J. — **Szilaj** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; S. I., XII.; Hantháza, Lányi B.

Szilos — Kriza: Vadr. 370.

Szítás — Túrkeve, Kupa.

Szögfü — Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.

***Szőke** — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Kriza: Vadr. 370.; Petényi, Nógrád m.; Balatonmell., J. — **Szőke** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Mezőkővesd; S. I., XII.

Szökfű — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Szörmös — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szunyog — Békás, Nyr. 3 : 238.

Szürke — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 507.; Kriza: Vadr. 370.

Táblás — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. Így nevezik az egészen szétálló szarvúakat, Marót-pusztán, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Tambur — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Táncos — Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Hantháza, Lányi B.

Tarka — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Tartsa — S. I. XII.

Tatár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J.

Tigris — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Hantháza, Lányi B.

Timár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Túrkeve, Kupa; Hantháza, Lányi B.

Tinó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tirol — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tollas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tolvaj — Túrkeve, Kupa.

Torkos — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Tornyas — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Tornyos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Trészka — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Trézsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Trikó — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tsakó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tsákó — S. I. XII.

Tsèndes — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tuba — Balatonmell., J.

Túzok — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Tükrös — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Balatonmell., J.

Tündös — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Türkös — Kriza : Vadr. 370.

Tüzes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Utas — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Vadas — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Vadász — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa.

Velás — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Vellás — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; *Vellás*, Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; *Vellás*, Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; 28:479.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Vendég — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.

Vendel — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Vendíg — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Véres — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — veres.

Vezér — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

Vidám — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J. — **Vidám** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Vidám*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Vidlás — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Vidra — Dergecs, Somogy m., 3:567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.; Hant-háza, Lányi B.

Viklér — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.

Viktor — Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Villám — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Villány — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

***Villás** — Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Túrkeve, Kupa. Petényi, Nógrád. ○Pusztadinnnyéshát; S. I. XII.

Viola — Kriza: Vadr. 370.

Virág — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Békás, Nyr. 3:238.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Göllnicz-völgyi németeknél, Nyr. 37:102.; Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Forróencs, Nyr. 28:422.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa. Kriza: Vadr. 370. Petényi; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535., tirpák; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.:

Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
*Mezőkövesd; *Vírag*, Erd. Ércz-hegység, mőczok, Nyr. 34 : 320.

Virgoncz — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Vitéz — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa.

Vizsla — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zeller — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Zilaj — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Zsajáné — Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38 : 239.

Zsandár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa. O Pusztadinnyeshát; *Kisújszállás.

Zsemle — Balatonmell., J.

Zsëra — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Zsidó** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve Kupa; Balatonmell., J. *Kisújszállás; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Zsivány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsoján — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. — csütörtökön jött világra. Vö. Nyérkura, Domonika.

Zsombi — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Zsombó — Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Békás, Nyr. 3 : 238.

Zsömle — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Zsula — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsuzsi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Kriza : Vadr. 370.

Bivaly.

Beal — Hetés, Zala m., Nyr. 2 : 44. — bivaly. L. o.

Behal — Háromszék m., Mtsz. — bival.

Biaj — Erdély — Bos bubalus. L. Bial.

Bial — Gross. I : 161.; Schl. sz. j., Bszsz., Bécsi C., Sz. F. B., Palóczság, moldvai csángó, Mtsz. — *Bial* — Beret vid., Abauj m., Mtsz., Bos bubalus. Vö. Biaj, Bivaly, Bian.

Bial-borjú — Kr. — l. Bial-borjú.

Bian — Palóczság — bival. Nyr. 22:32.

Bihâ — Szókedences, Somogy m., Nyr. 3:140.; Csurgó, Somogy m., Nyr. 21:47. — bival, l. o.

***Bihaj** — Balatonmell., Erdély Háromszék m., Mtsz.; Kalotaszeg, Nyr. 22:526.; Kis-Küküllő m., Marostorda m., Mtsz.; Zilah, Nyr. 14:286. — Bos bubalus. (Deésen: az álomfejtésben rossz ember, Nyr. 18:572.). Vö. Bivaly.

***Bihaj-bocs** — Erdély, Maros-zék — l. Bivalybocs.

Bihal — Gyergyó, Nyr. 34:260., 34:82.; Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:527.; Székelység, Nyr. 4:42.; Sopron m., Répcze mell., Vas m., Őrség, Göcsej, Somogy m., Szókedences, Bánffyhunad, Kolozs m., Sztána, Kis-Küküllő m., Szókefalva, Szolnokdoboka m., Domokos, Székelyföld, Udvarhely m., Száldobos, Háromszék m., Csík m., Mtsz. I:138. — bivaly, l. o. Gyergyószentmiklós, K. L., nős-tény bivaly. Vö. Bihalbika.

Bihal-bika — Gyergyószentmiklós, K. L. — him bivaly. A nős-tény: *bihal*.

Bihal-bocs — Gyergyószentmiklós, K. L. — szopós bivalyborjú.

Bihal-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bivaly. A fehér szarvasmarha is tinó 1—3 éves korában, a míg nincs jármolva.

***Bihaly** — Thaly: Adl. I. 20. *Bubalus*, Büffel. Nyt. sz. I. 242. Vö. Bivaly.

Bihol — Ikafalva, Háromszék m., Nyr. 38:236.; Csík m., Mtsz. — bivaly.

Bihuo — Göcsej, Répczemell., Mtsz. I:138. — bivaly, l. o.

Bijal, bjal — Kolozsv. glossz., 1577. *urus, bos silvester* Dd., Vö. Bivaly. *Wad eker vel byal*, uo. D., bubalus. Nyr. 36:18. Itt a bölény is tekintetbe jön, mert erre mutat az „urus“, mely Erdélyből a történeti korban halt ki. H. O.

***Biláj** — Beret vid., Ábauj m., Mtsz. I. 138. — bivaly, l. o.

Bival — l. Bivaly.

Bival-bocs — Székelyföld — bivalyborjú, ad normam medve-bocs, a melyre emlékeztet.

Bival-borjú — Kreszn. — bivalyborjú.

Bivalenté — erdélyiesen — bivaltej.

Bival-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bivalyborjú. Ott az 1—3 éves tinó marhát is jelent.

Bivaly — általánosan — *Bubalus buffelus*. L. Murm. (1533) *biial*. Ver. 14., *biyal*; Károlyi Bibl. Sz. M. A., PP., *bijal*. Miskolci és Gross. I. 161. — *bial*. Szláv alakjait. L. Miklosich (Nyr. 11:116.), Vö. Béal, Behal, Bial, Bial, Bialborjú, Bian, Biha, Bihaj, Bihaj-bocs, Bihal, Bihalbika, Bihaltinó, Bihaly, Bihó, Bihol, Bihuo, Bijal, Biláj, Bival, Bivalbocs, Bivalborjú, Bocs, Bocsocska, Byal, Bjal, Csá-

balli, Csókaszem, Döszke, Düsze, Rédeg. A kolozsvári glossz. 1577. Nyr. 36:68., „wad eker vel *byal*“-nak mondja. — **Bivaly** — bömből. Kriza.

***Bivalybetegségek** — Lengyeltóti — Hasfájás, Vérszorítás, Métély.

Bivalyos — a cseléd, a mely a bivalyt őrizi, legelteti, hajtja.

Bivalysajt — Sz. F. B. — bialsait: caseus bubalinus

***Bivalyszem** — Lengyeltóti — van csókaszemű is. A bivaly szeme sajátosan meredező, félelmetes.

***Bivaly testrészei** — Lengyeltóti. Részek: Zacsó, Mony, Küdök, Farktöve, Farkszára, Farklambja, Pacsmag = fülszór.

Bivalyvasalás — Malonyai 2: 37., 10. sz. kép.

Bjal — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36:18. — urus, bos silvester Dd. Vö. Bijal.

Bocs — Székelyf., Nyr. 24:65, — a német *potsch*-ből (?). 1. bivaly, medve, borz kölyke borja. 2. bornyú. Vö. Bihaj-bocs, Bivaly és Borjú.

***Bocsocska** — Háromszék m., Mtsz. I. 143. — kis bival borjú, kis medvebocs. Vö. Bivaly.

***Hasfájás** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Kontyos** — Lengyeltóti — a szarvállás a *bivalynál*, mikor a szarvak hegyökkel egymás felé

kunkorodnak s a nyak élén majdnem összeérnek. *Kálmánca.

***Métély** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Mony** — Lengyeltóti — a bivaly heréi. Vö. Zacsó.

***Rédeg bivaly** — Lengyeltóti — az, a mely még nincs használatba véve. Ennek nem adnak nevet. „Bivalynak nem adunk nevet“, mondta a bivalyos.

***Rideg bivaly** — l. Rédeg bivaly.

***Széles** — Lengyeltóti — a *bivalynál* a szarvállás, ha a szarvak hegye messze szétáll. Jk. Balatonmell. *Keszthely.

Vad ökör — l. Bivaly.

***Vérszorítás** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Zacsó** — Lengyeltóti — a *bivalynál*. L. Mony.

Zagot — Bögöte, Vas m. — (izék, a mit a marha evés után a jászolban hagy. Kresznericsnél *zakot*: sövénykerítés; a székelekknél *zakota*: össze-vissza hányt holmi. Vö. Izék.) Nyr. 16:93.

Bivalynevek.

Bodor — Érmellék, Nyr. 29:533.

Dobos — Érmellék, Nyr. 29:533.

Gyurka — Érmell., Nyr. 29:533.

Jámbor — Érmell., Nyr. 29:533.

Julesa — Érmell., Nyr. 29:533.

Junger — Érmell., Nyr. 29:533.

Kálmán — Érmell., Nyr. 29:533

Kondor — Érmell., Nyr. 29:533.

Mírges — Érmell., Nyr. 29:533.

Miska — Érmellék, Nyr. 29:533.

Pista — Érmellék, Nyr. 29:533.

Sári — Érmellék, Nyr. 29:533.

VIII. A JUH.

A juh szótára.

A juh testrészei: Van: *feje*, ennek *teteje*, *eleje*; van: *homloka*, a kosnál *szarva*, a juhnál nem mindég; van: *füle*, *szeme*, *szemboltja*, *vak-szeme*, *állkapcsa*, *orra* a *likakkal*, *szája*, *ajaka*, *torka*, *tarkója*, *nyaka*, *nyakoldala*, *pofája*; *marja*, *szügye*, *oldala*, *háta*, *horpasza*, *fara*, *far-töve*, *csípője*, *farkatöve*, *farka*; a juhnak: *pérája*, a kosnak: *töke*, *tasakja*, *vesszeje*; az első lábón: *lapoczká*, *felső szára*, *térgye*, *alsó szára*, *nyigérje*, *boka*, *párta*, *fűkőrme*, *csülke*, *alsó lábszára*, *konecza*, *csánkja* a *horgasinnal*, *szára*, *bokája*, *fűkőrme*, *csülke*.

Aléttani — „Ezen juhok penig ha birkából fognak *aléttani* . . . fogja nyírni“. Az aléttani itt: valamely műveletre kiállítani, M. G. T. Sz. 9:77—119. Állítani különben gulyát, ménest, kondát stb. alakítani jelent. Nyr. 32:380.

***Annotin** — éves, rövidítve *notin*, egyéves juh jelentéssel. L. Notin. A latin annotinus.

***Anyabarány** — Békés — nőtény b.

***Anyabirka** — Békés — a nőtény juh, ha ellett, Nagyszalontán: 4 éves ♀ juh.

***Anyajuh** — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha báránya van.

Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 139. — a melyiknek báránya van.

***Apácza** — a juhászatban rendszerint a nőtény szüziességét jelenti, de bizonyos műveleteknél reáruházzák a hím nemre is, oly értelemben, hogy ha a herélés báránkorban történik (tehát az éretlenségkorában), apáczakosnak, apáczaürünek, sőt apáczaanyának is nevezik, utóbbit, ha a herélés a bárányozás után hajtatik végre, további fogamzás megakadályozására. (Mezőtúron, Nyr. 10:477., meddőt jelent.) — ***Apácza** — Ivád — a szűz ♀ juh; de már „kos alá való“. Tizsaszentimre, Kunság, Nyr. 10:329.; ***Békés**; Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139.; másod-harmadfű nőtény bárány (birkánál, juhnál), a melyik még nem volt kos alatt.

***Apácزابirka** — Nagyszalonta — 3 éves nőtény juh. Mezőtúron, Nyr. 10:477., meddő, nőtény juh. Vö. Apácza.

***Apáczakos** — Puszta-Szanda — vö. Apácza.

***Apáczaürü** — Békés — vö. Apácza.

***Apadék** — Gömör — a juhászoknál, a megfogyás, különösen a tejelésben.

***Apadott juh** — Toronya, Tass, Zemplén m.; Fehér m.; Csallóköz, Szentendre, Pomáz, Nyr. 17:221.; Dunántúl, Nyr. 17:271.; Szaboles m., Nyr. 17:413. — tejevesztett, „elszáradt“, lesóványodott juh. „Csak úgy lézeng a za ju, anynyira megapatt“ Toronya. A Török-magyarkori emlékek I. 286—

287., a holt, ellő és fejős juhok sorában említi. Nyr. 17: 180. Vö. Száradott juh és Elapad.

Aprólék — Hortobágy, T. M. MNy. VIII: 139. — a birka belső szervei: szív, tüdő, máj stb.

***Apró marha** — leginkább a juh. Veszprém m., MNy. I: 281., juh, de sertés is. Rendes értelme baromfi. Cz. F.

***Arábiai juh** — Edvi Illés Pál — kövérfarkú. Vö. Juhfajták.

Árvabűr — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 139. — a birka bőrénnek kötőszöve (stratum germinativum).

***Árvaganéj** — Nádudvar — l. *Juhporos*; de inkább a szarvasmarha hulladéka is.

***Árva ina kilátszik** — Heves m., Utsz. I. 56. — mondják sovány lóról, *bárányról* stb., a melynek a hátsó czombján horpadtság fut végig.

Ázsiai juh — PPBod. Moln. Compl. 68: Ovis strepsiceros, Schaf mit gewundenen Hörnern. Vö. Ovis strepsiceros. Fennálló, csavart szarvú juh. Ez a magyar ősjuh (a német Zackelschaf).

Bács — általános — számadó és gazda, a ki mindenért felelős, a fejést és sajtkészítést stb. végzi; nem cseléd, mert saját juhait is vannak. Az erdélyi részben inkább majoros.

Baran — Göllniczvölgyi tót, Nyr. 25: 299. — Widder. A magyar

bárányból. Vö. Baráanal; különben kos.

Baráanal — Göllniczvölgyi tót, Nyr. 25: 299. — Lämmehen. A magyar bárányból. Vö. Baran.

***Bárány** — általánosan — Ovis aries juv. egy éves korig, nemi különbség nélkül; *Vacsárcsi, Csík m., vö. kosbárány; *Ivad, ifjú juh, Agnus: ivar szerint kos, v. jerkebárány; Gyergyószentmiklós, K. L.; *Hódmezővásárhely; Zalaapáti, M.; *Nagyszalonta; Sz. F. B., Agnus; *Márkod, Marostorda m.; Schl. szój., bárány, agnus: *Hatod, Háromszék m., egy éven túl *diszke* és *diszkejuhacska*. Vö. Bari, Barika, Bariska, Béci, Berkebárány, Birkabárány, Bittyú, Búböccze, Büllőke, Bürge, Capf, Capp, Diszke, Esztrengabárány, Hasibárány, Jerke, Jérke, Jerkebárány, Jerkeapácza Anyabárány, Kerlány, Kertibárány, Kisbárány, Kosbárány, Kosda, Kövérfarkú bárány, Kozsda, Mióra, Möndölecske, Nöstény bárány, Notin, Nótin, Raczkabárány. Hatod, Háromszék m. — a juh születésétől, az első őszig. „de ha écczer megüti a hóharmat (a dér) a mezőt, már többet nem bárány, hanem *diszke*, *diszkejuhacska*, l. o. Miklosich, Nyr. 11: 114. — agnus, aries. Tót (jahñe) lengyel: baran, litván: baronas, mordvin: boran; Hammel; *Boller* a mongol chorighannal veti egybe; a finn lammas a gót lambból való; Nyr. 35: 36.; albán: ber = Schaf, Weidevieh. Olasz: bar, bara, barum, bar, barr. Oklsz. — Agnus. 1206—1257: Incipit itaque prima

meta de *barancuth*, Orsz. Lvt. D. 42.; 1365: Baranther; 1545: Eg gyermekded barant, Orsz. lvt. Nádasdyana 42. Kúnos Ignác, Nyr. 12: 108. — mint személynév Baronból alakult.

Báránybőr — Oklsz. — Pellis agnina 1522 körül. Unam subam magnam et bonam de *hazybaranber* albo, Tört. Tár. 1889: 381. 1544: Eg fekete baranbőr ködment Orsz. lvt. Nádasdyana 41.; 1587: Barań bõr, Orsz. lvt. Urb. et Conser. 12. 42.

Bárányczímer — Oklsz. — armus ovillus. 1552: Bárány czimõrt mondola tejjel és rizskásával . . . Az bárány czimert csak sóban főzd meg stb. Vö. Czimer bárány? Sz. F. B.: barany cze-mor = Armus ouillus.

Bárányfarsang — Zenta, Bács m., Nyr. 9: 378. — husvét utáni idő a házasságra.

Bárányfi dézsma — Oklsz. — 1588: Nem tartoznak sem ray desmaual sem baranffy-val.

Bárányhús — Sz. F. B. — „barany hus = Caro Agnina“.

Báránylopó kaláka — Csikmadaras — ha valaki kifogyott a juhmagból, akkor kalákát csinál és mindenkitől, a ki jelen volt, egy bárányt v. juhot kap. Van még fahozó, kenderlopó, tapogató, ganyézó, takaró, arató kaláka, Nyr. 20: 47.

Bárányok és a szamár — Heves m. — Egy hodályban állott a szamár a bárányokkal. A hodály

tetőzete tüzet fogott, s a benne levő állatok sokat szenvedtek a keletkező hőségtől. A meleg megoldotta az állatok nyelvét. A *bárányok* szólaltak meg elősszór: „Be fene meleg van, be fene meleg van“. Nemsokára a szamár is rákezdte: „Íg a hodály, íg a hodály“. Benkóczy, Nyr. 38: 236.

Baranyos juh — Oklsz. — 1637: Masodik szkotarsagh allya maiorsagh Juh. Eöreggh baranyos Juh 78.

•Bárányozás — Hatod, Háromszék m. — Vacsárcsi, Csik m. a juhok ellése. Ez úgy mint a beregetetés a gazdák felügyelete alatt megy végbe. Karácsonykor kezdődik és Gyertyaszentelőkor már megvannak a bárányok. — **Bárányozás** — Oklsz. — 1637: Eöreggh baranyozni valo juh Orsz. lvt. Urb. et Conser. 14. 43. 1637: Ezeket (bárányokat, kecskéket stb.) mind karos volt az baranyozas miatt be haytatni Fogarasban, az Leblekj sieteõs polgarok az szkotarral egygyt connumeraltak.

•Bárányozik — Székelyföld s az Erdélyi rész; továbbá Szilágy, Szatmár, Bihar m. — ellik a juh. Vö. Ellés.

***Bárányoztatni** — általánosan — a juhot elletni, ha a hágatást intéztük.

Báránypénz — Oklsz. — 1554: Ad festum Sancti Georgii quilibet jobagio barany penz dat. Orsz. lvt. Urb. et Conser. 45. 36. 1614: Baranj penzt adnak, uo. 1. 8. 1629: A zalai hódoltságban, az

Olláriak adója töröknek: Báránypénz fl 1., kadassiak adója: B. p. fl 3. M. Gazd. tört. Sz. XI. 365., 374.

Bárány, ránczos — a merinójuh báránya a bőréen látható ráncvetéstől.

***Bárányrovás** — színmagyar-ság — faragott páros alakok, leginkább háztartási eszközök, a pár fele kisebb, a másik nagyobb, az előbbi a bárány, az utóbbi az anyajuh nyakára jön madzagon. Ez arravaló, hogy kezdetben a bárányt és az anyját össze lehessen hozni szopás, ill. szoptatás végett.

Báránytartó — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16:333. és 20:322. — placenta ovis. Vö. Pokla.

Bárányváltság — Oklsz. — 1619: Malom auagi barani vált-sagtul hat forint. Orsz. lev. Urb et Conser 22. 21.

Bari — Békés m., Debreczen, MNy. I:428. — fiatal bárányka. Vö. Bárány. Nyr. 12:527. szerint = a kin jegy van.

Barika — Nyr. 34:25. — bárány. Tótjövényszó ex bārikā. Vö. Bariska, Bárány.

Bariska — Nógrád m., Nyr. 4:425. — bárányka. Tót gyermeknyelvben: bariška. Vö. Barika, Bárány.

Bécs — obulus, Oklsz., 1584. Minden Jwttwl (fizet) keth béchet.

Bécsi — Gyönk, Tolna m. Nyr., 25:288. — kis bárány, l. o.

Béget — Kriza: Vadr., Nyr. 7:286. — a juh, mikor fogad.

Bégetnek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:140. — az állásaj szomszédos *drankába* zárt szopós-bárányok. *A *dranka* a tót stranka — oldalrekesz.

Berbe — B. M. Sz. — ürü, herélt kos. Nyilván a latin *vervex* = ürü.

Berbec — Dunántúl, Nyr. 22:169.; Vas m., uo. — báránybőr-süveg, fekete bársonysüveg. Az *ürükos* jelentésből fejlődött. Vö. Berbecs, Berbécs. Mtsz. I. 118.

Berbecs — Székelyföld, Tsz. 51a. L. Berbécs, Berbec.

Berbécs — már a magyar nyelv törvénye szerint is a latin *vervex*-től származik és ürüt, vagyis herélt kost jelent, szilárdabbul áll az erdélyi, mint a magyar részeken; az utóbbiban megvan a hajlandóság a hímet, tekintet nélkül arra, herélt-e vagy nem, berbécsnek nevezni, sőt a juhot is, helyesebben minden juhot a berbécs név alá foglalni. — ***Berbécs** — H. O., Nyr. 28:131. — *vervex*, örü v. ürü, herélt kos, berbéts. *Vervex sectarius*: a' nyáját vezető berbéts, PPBod., l. *Vervex* = *verbex*, *verbix*, *berbex*, *berbix*, Finály: Latin ny. sz. Az erdélyi érczhegység mőczainál: bērbintā, Nyr. 34:146.; Miskolczy 201.; *Csángó, Csíkgyimes, W. J.; *Gyergyószentmiklós, K. L.; Zilah, Nyr. 14:286.; Kalotaszeg, Nyr. 22:526. — kos (Kalotaszegen juh is); Szilágy m.: berbécs, Nyr. 7:381.; Zilah: bērbécs, Nyr. 28:231. (annyi is, mint karóverőfa =

kos).; *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; *Márkod, Marostorda m.; *Vacsárcsi, Csík m., két éven felüli kos, l. o.; Sepsí-Uzon, Nyr. 8: 429.; Háromszék m., Nyr. 9: 41.; Székelyföld, Tsz., Nyr. 22: 169.; Gyergyó, Nyr. 34: 81. Ered az oláhból, más jelentésben az olaszból. Olaszban *berbics*, *birbics*, l. o. Bizony a latin *Vervex* = *űrű*, kos. *Edvi Illés Pál — juhfej (!) *Hatod, Háromszék m.; Balassa J., Nyr. 28: 84. — nem juh, hanem herélt kos, *űrű*. Oláhból ered, *nem áll, mert latin *vervex*, *Berbécs* = *vervex*, Oklsz. 1423: Jacobo Berbech, Leleszi Convent Acta 48 81. 1598: Duos berbech castratos (tehát herélt kos); Orsz. Lvt. Urb. et Conscr. 36. 34.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a purzsabarányfajta, l. o., *herélt kosja. A bemondó öreg juhászember Kolosmonostorról ismeri; a Hortobágyon nem ismerik; Simonyi, Nyr. 28: 131. Az oláh *berbēce* (*űrű*) ex *vervex* (*Brebis do*) vö. Ny. 22: 168. Vö. Berbec, Berbecz, Berbecs, Berbécs, Berbics, Birbics, Börbecs, Börbécs, Berbe, Berbec, Berbecz, *kos*, Börbecs, Börbécs, Diszke-berbécs, fordított, Herélt-berbécs, Kerlány, Kosda, Magberbécs; Velencze, Pádova, Parma- és Piemontban „biribits“ nálunk is divó játék. Nápoly- és Sziciliában „biribissu“ = koczkajáték, Friaulban és Páviában kártyajáték. A *biribiss* szó az olasz *berbice* = kos-ra vihető vissza, mert a koczkára rajzolt figurák közt a kost illethette meg az elsőbbség, Nyr. 15: 257. Lexicon Budense p. 31 szerint *berbécs* =

aries, *vervex*, Schaafbock, Alexics magyar elemnek tartja az oláhban, Nyr. 6: 320.; Moldován szerint oláh kölcsönszó, Alsóf. m., m. I. 2. 798.; Sáromberke, Marostorda m., Nyr. 37: 382. — gúnynév.

Bérbécs — Gyergyó — juh; a *csükertben* él. Vö. Berbécs, Nyr. 34: 260. A csükert sajtóhiba, csükert a helyes.

Berbécsbőr — Oklsz. 1637: Berbeczy beór. Orsz. Lvt. Urb. et Conscr. 14. 43. 1692: Kádárnak buza cub. 6. *berbécsbőr* nr. 9. M. Gazd. tört. Sz. VI. 181. *Berbécs* v. *berbecs*, a latin „*Vervex*“ től: *űrű* = herélt kos. PPBod. 583.

***Berbecz** — Oklsz. — már 1584-ben „Eöregb berbecz“ = *vervex*, = *űrű*, régente *Őrű* is = herélt kos. Kolozsv. glossz., 1577, Dd., Nyr. 36: 130., *vervex*.

Berbics — l. *Birbics*.

***Bereg** — Szatmár, Székelyf., Szilágy m., Tordaaranyos m., Nyr. 17: 137.; Udvarhely m. uo. 8: 472.; Vacsárcsi, Csík m. — a juh = párosodik (Szentmihály naptól Szentmárton napig). Vö. Coitus.

***Beregtetés** — Vacsárcsi, Csík m. — juhok párosítása. Vö. Coitus.

Bérg — Udvarhely m., Nyr. 8: 472. — a juh párosodik. Vö. Coitus.

***Berget** — Székelyf., Mtsz. I. 121. — beregtet (*coire facit*). Vö. Coitus.

***Berke** — B. M. N. — 1. Birka. Nemesebb juh faj, finomabb gyapjúval. Vö. Juh és Juhfajták.

***Berke bárány** — B. M. N., ein Lamm mit kurzen, krausen Haaren (!) Vö. Bárány és Bárányfajták. Tsz. 38., apró szőrű kis bárány. Mondják fodorszőrűnek is. Székely szó.

Berreg — Kriza: Vadr., Nyr. 7:286. — a juh mikor fogad.

***Berreghetnék** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a juh. Vö. Coitus.

Bilét — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — ellés után az anyabirka és bárány nyakába akasztott egyforma *számjegy*; *mostkori formája a régi bárányrovásnak. L. azt.

Birbics — Nyr. 22:169. — Olaszban egy játék (vö. Berbics). Innen ered a Békésgyula, Sarkad, Bihar m., *birbics* körjáték. Vö. Berbécs.

Birge — Bürge és Birka. Mint Birge: Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv, Nagykunság, Nyr. 16:142.; Nógrád m., palóc, Nyr. 33:302.; Kiskunfélegyháza, Mtsz. I:134.; Écs, Győr m., gyermekgúnynev, Nyr. 36:286. 1673: mint „oves Moravicae alias Birke vocatae, mulgibiles. T. S., orsz. lev. Urb. fasc. 42. MNy. II:131. 1469: Blasius Birge. Orsz. lvt. D. 32:365. Vö. Gazd. tört. Sz. II. 335., VII:60 és Nyr. 31:35. A XVII. századbeli adat utánjárást kíván.

Birgés — Rinaszombat vid. — rühes (!) Nyr. 10:87.

Birka — morva juh, ovis moravica, rövid, göndörszőrű, tömötten gyapjas. Első felemlítés, mint *morva juh* 1648. I. Rákóczy György rendeletében; mint birka 1750-ben szerepel Algyón. Ezt a fajt hozták be Morvaországból az ú.n. birkások, jómódú, tanult juhtenyésztők, kik megtelepedtek, majd megmagyarosodtak, nemességet nyertek, szóval magyarokká váltak. Ilyenek a dunántúli Friedrich, Koller s más családok. Pozsony m., 1750-ben, legkorábbi feljegyzés. 1781: Algyói uradalom: Német birka és Bürge név alatt. Állítólag ezektől elbűdösödött a legelő úgy, hogy a magyar juh nem járt. Nyr. 15:218. szerint szláv eredetű; uo. 17:253., *tóth*ban birka; uo. 17:116. és 163. *oláh*ban birkä. Budenz „Szóegyezések“ 1868. mordvin veris, verskă (mordE. vires, veriske) „bárány (Lamm)“. A M. Ug. Szótárba már nem vette be, az egybevetést, minthogy ált. a műveltségi szókra, a melyeknek egyezése könnyen a kölcsönvétel gyanuja alá esik, kevésbbé vetett ügyet. Ahlqvist „Kulturwörter“ p. 14. a magyar „birka“ szóról így ír: „Nur das wort *barka*, *barika* scheint eine genuine magyarische Benennung des Schafes zu sein;... es ist ein Diminutiv von *bar*, welches blos Tier im allgemeinen bedeutet“. Tudjuk, hogy a *barka*, *barika* csak játszi diminutivuma a báránynak (Ferencz: Feri, Ferike, Ferkó) s hogy a *bar* „Tier“, melyet Ballagi szótára elavultnak hoz föl, a N. Szótár szerint is

elvont gyöke a *bárány* és *barom* szóknak. Legutóbb Vámbéry magyarázta a birka szót (Magy. eredete, p. 284:) „*kis birtok, kis barom*“-nak, „mert a szóban a *bir*, török *bar* főszótagot, mely birtokot, vagyont jelent és a kicsinyítő *ka* képzőt fedezhetjük fel“. Budenz megállapítja, hogy a *birka* szó megvan az oroszban is *byrka*, *byrka* „Lamm, junges Schaf“, továbbá „Schaf-fell, Lammfell“. Fölhozza Oroszországból Dál szótára, mely egyúttal a *byr-byr* birka-hívó szóból származtatja. Budenz, Nyr. 15:219. A „birka“ alakban *Ivád, Kecskemét, Komárom fordul elő. Vö. Birge, Bürge. Az Oklsz. már 1461-ből hozza fel „*Oues birca*“ meghatározással, a mi külön kutatást követel. L. Birge alatt is. Vö. Berke, Birge, Birkä, Birka-bárány, Birke, Bürge, Birkebárány, Apácزابirka, Anyabirka, *Maczabirka*. *Birka*-hajtó, hívogató és térítő szavak, mikor a juhnyáját összeolvasás végett az állásba hajtják be. — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:140. Ne | hó || ne! Nete hó! Prri! Poty poty! Prri! Haj | haj. Prri | ha || ha! Közben a számárnak: Ne csacsi || ne! Közbe-közbe fütyögnek a juhászok. *Birkausztatáskor hajtószavak* — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:140. | a hang emelkedését, || továbbemelkedését jelzi. Ki-ki—ki || ki ki | te! Ne te | hé | he || he! Ne kos | ne! Ne kani—ne! Kos kos | kos! Nete | hé! Ne | hé! Ne hajna | ne || hé! Prri | prri || ne! Kitte | hó || ha! Ne te te |

hé || ne! Halaggy | te || hé! Gyere ide | hé! Ki ne | he! Ne | haj || ne! Ki ne tokjó | ne! Ne tokjó | ne! Szalaggy na! Eriggy csak báránn | ne! Ha hó | te || hé || ne! Vissza | te!

Birkaállás — Hortobágy, T. M. I. — a nyáj megálló-, pihenőhelye.

Birka-bárány — „Van egy kondor birka-báránykám“. Arany Gyulai Népk. I. 69. Vö. Birka. Nyr. 22:545.

Birkafalkák — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. — Birkafalka, Anyafalka, Örűfalka (Ürü), Báránfalka, Tokjófalka.

Birkás — általánosan — azoknak a családoknak az elnevezése, a melyek mint kitünő birka-tenyésztők beszámaztak és meghonosodtak. Eredeti hazájuk Morvaország volt.

Birkasikkasztás — Kecskemét, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:90. — birkalopás.

* **Birkát elhajtani** — Szeged körül — betyárszájon = ellopni.

* **Birkatetű** — Békés m. — *Melophagus ovinus*. L.

* **Birke** — Gross. I., p. 169. — „parvae oves omnino cornibus destitutae brevi“. Vö. Birka. Felső-Magyarország havasi legelőin Takáts MNy. II:131., morvaországi birkafaj. 1673: „oves Moravicae alias Birke vocatae mulgibiles 239“. Orsz. lev. Urbar. 42. fasc. Vö. Birge, Birka. — **Birke** — Hortobágy, T. M.,

MNy. VIII:139. — ritkán *birka* helyett. Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240.; Debreczen, Mátyusföldre, Mtsz. I:134., *birka*, l. o. Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240., *barka*-virág.

Birkebárány — Alföld, pl. Kecskemét, Nyr. 23:430. — *bürge*. L. o. Előfordul Kazinczy Figyelőjében.

Bisletni — B. M. N. — koslatni. Vö. Coitus.

Biszke — először bárányzó juh. L. o. Székely szó. Buczy Tsz. 47. Tulajdonképpen *diszke*, l. azt.

Bittyú — Barkóság, Nyr. 32:520. — gyenge bárány.

***Bolond juh** — Heves m., MTsz. I. 156. — kerge juh.

Bolond-tokjó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. és VI:278. — a melyik „*forog*“, a nyájtól elszádeleg, fejbetegségben szenved. A *Coenurus polycephalus cerebrialis*-tól ered.

Bozsonyicza — l. Buzsönyicza.

Bög — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:140. — a szorongatott öreg birka.

Bölicze — Miklosich, Nyr. 11:117. — ein weisses Schaf, székely szó, Tsz. újszlov: *bēlica*: das ei; szerb: *bjelica*: die weisse mint appositio. Ide tartozik *beleczk* is: uva nitida.

Börbecs — Székelyföld, Tsz. — ürükos. Vö. Berbécs.

Börbécs — Székelyföld, Nyr. 5:175.; Udvarhely m., Nyr. 4:

227.; Nyr. 22:169. — ürükos. Vö. Berbécs.

Börrög — Székelyföld, Mtsz. I:120. — párosodik (juh). Vö. Coitus, Berreg.

Buzsönyicza — Székelyföld — füstölt kecskehús, oláh elem a m. nyelvben, Nyr. 22:211. Örmény ételnek, örmény neve. A székely a nevet felvette, de az étellel nem él. L. még Bozsenicza.

***Bülöke** — Nagyvárád, Mtsz. I. 208. — fiatal juh, bárány. L. o.

Búr — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — a birka bőre.

Bürge — birka a következő helyeken: Szeged, Kiskunhalas, Hódmezővásárhely, Rimaszombat, Nyr. 10:87., Klárafalva Mtsz., Kecskemét, Szentes-Klézse (Csángó). A kecskeméti Bitangjegyzőkönyvben birge- és birkebárány, Mezőtúr. T. M. I. Vö. Birge.

Coitus — juh párosodása. Synonymák: bereg, beregtetés, berg, berget, berreg, berreghetnek, bisletni, börrög, forog, koslat, üz, üzekedik, üzik.

Csáfa — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:325. — a berbécs felső hátgerinczrésze.

Csanga — Szentes, Nyr. 6:179. — czanga. L. o.

Csércsélye, csércse — Szföld, Nyr. 22:249. — 1. fülbevaló, 2. apróbarmok, juh, kecske, sertés, álla v. torka alatt lelógó kinövés. v. bőrfityegő. Oláh elem a m. nyelvben.

Csötör — Oklsz. — egyik jelentése: a megölt állat $\frac{1}{4}$ része. 1665: Az bárányhúsnak *czetertit* ad den. 15 limitaltuk. Debreczen, NyK. XXVI:337.

Csüd — Udvarhelyszék, Nyr. 4:378. — Mikor a mészáros rossz juhot nyúz meg, s a húsát felakasztja a székre, az ott járók látva azt, így szólnak: ugyan rossz *csüdt* akasztott ki a mészáros.

Czáger — Komárom m., Nyr. 24:101. — mutatóval (fekete tollal) ellátott meddő anyajuh. Német *Zeiger*-ből. Vö. Zajger.

Czajger — Komárom m., Nyr. 24:101. — Záger.

***Czanga** — Békés — fiavesztett, fejős juh. Ivádon kivénült, kiselejtezt juh is. Feslett életű nőre is alkalmazzák; — Füzesgyarmat, Ványa, Nyr. 12:475.; Jászkunság, Nyr. 7:525.; Kiskunság, Nyr. 14:383.; Nagyunkarczag, Nyr. 13:432. — bárányától megfosztott fejős juh. Páhi-pusztá Pest m., Nyr. 18:231., fejős juh; — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — 1. a melyik birkának ellés után eldöglik a fia; 2. a sánta, beteg, silányabb anyabirka (tévedés); 3. olyan anyajuh, a melyiknek elhullott a báránya v. megölték bárányát és fejik; 4. *minden fejős birka* (tévedés). *Hódmezővásárhely.

Czanga-csapat — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91.

***Czapol** — Békés — a birka, mikor halad, de nem legel.

Czemor — Sz. F. B. — armus. ? Vö. Bárány czimer.

***Czigála** — Ivád — a raczkás juh, l. azt.

Czik (juh) — Németben *Zicke* = junge Ziege. Cihac szótárában úgy szerepel, mint olyan román szó, mely magyarból való: *cik juh* = espèce de brebis d'Asie; *cik-gyapjő*: laine de ces brebis, Nyr. 24:103.

Czimer-bárány — Oklsz. — 1544: „*Attam eg czemer baranert*“ hátulsó negyed, derék rész, czimeres rész. Páriz Pápai szerint „tzimer bárányszű = armus agninus; ein viertel Lampel-Fleisch“.

***Czire** — Háromszék m., MTsz. I. 240. — első bárányszű juh (Előhasi H. O.). Vö. Juh.

Czupák — Kecskemét, Nyr. 10:380. — 1. a birka 2 hátsó lábán a térdkalács, melyen hús nincs, de némelyek nagyon szeretik a vastag ínt, mely e czupákot alkotja (*horgas ín); 2. nyomtaték, a mészáros-é. A német „Zuwag“ = ráadás.

Darab birka — Debreczen, Nyr. 36:144. — ez (a föld, birtok) jó gazdáié, mert nagy darab birkája (falkája) van.

***Darab-joh** — Felsőlok, Csík m., Csángó — kis csapat, de még 20—30 darab juh is.

***Delelés** — Kunszentmiklós — a juhok 10—11 órától d. e., d. u. 3—4-ig delelnek, azaz összeállva, lehorgasztják a fejét és nem legel-

nek. *H.-Hadház a juhoknál 9—1-ig tart.

*Dézma-juh — az 1659. évi 54-dik t.-cz. értelmében I. G. T. Sz., IV. 2., 1897. p. 93. II. R. F., 1704.

*Diszke — Csík m. — nőtény bárány, még szűz. *Gyergyószentmiklós, K. L. — előhasú ♀ juh. L. Előhasi; — Hatod, Háromszék — „Ha écczer a hóharmat (a dér) a mezőt megüti, a juh többet már nem bárány, hanem *diszke* v. *diszke juhacska*.” Vö. Bárány, Diszkeberbécs, Diszkejoh, Diszke-juh, Diszkejuhacska, (Diszketehén), Diszkó, Döszke, Dűszke, Diszkó-juh, Üvecs.

*Diszkeberbécs — Felsőlok, Csík m., csángó — még nem bergő fiatal kos is. Itt már a fiatal nőtény juh a herélt kossal van összezavarva; Vacsárcsi, Csík m. — kosocska a második évben.

*Diszkejoho — Felsőlok, Csík m., csángó — fiatal, még nem ellett juh, I. o.

*Diszkejuh — Vacsárcsi, Csík m. — a ♀ juh a 2-ik esztendőben. Vö. Juh.

Diszkejuhacska — Hatod, Háromszék m. — vö. Bárány.

*Diszkó — Székelyf., Mtsz. I. 404. — *diszke*. L. o. „Diszkó juh“.

*Diszkó juh — Székely szó — ifjú juh. (Helyesen: *diszke*. H. O.)

*Döndöre — Kemenesalja, Tsz. 98. — magyar juh. Vö. Juhfajták.

*Döszke — Háromszék m., Mtsz. I. 404. — *diszke*: még nem ellett v. előhasú fiatal juh, kecske, tehén v. bival. L. *Diszke*.

*Dranka — Hortobágy — bárányrekesz, az esztrenga része. A tót *stranka*.

Duduska — Hajduhadház — pondró (?) juhbetegség, talán Oestrus ovis lárvája.

Dufál — Kemenesalja, Nyr. 15:141. — a borgyu dufállo az annya tógyit: mohón szopva, döfögeti, dufálja.

Dűszke — Vö. Döszke, Diszke.

Elapad — Bőny, Győr m., Nyr. 17:413.; Fehér m., Veszprém m., Mtsz. I. 48. — a tej, juhnál.

*Elcsipelléresz — Hely nélkül, Kresznerics F. Sótár I. 83., Mtsz. I. 306. — ellegelészget (szálanként csipegetve a füvet). „A marha itt (ezen a kopár mezőn) el nem élhet, de a birka elcsipelléresz.“

*Életidő — Edvi Illés Pál — a juhok életideje a fogak alapján; az alsó állkapczában van 8 tejfog, a két középsőt 1½, a mellette való kettőt harmadfüves, az ezek mellett levőketnegyüfűves korukban hullatják el. Hatéves korban kifogzottak s egyenlők a fogak. A hetedik évben vásni és töredezni kezd a foguk s erről is lehet a korra következtetni. A fogzással összefügg a „mustra“ = a hétéves juhokat kisorolják a tenyésztésből.

*Ellik — Edvi Illés Pál — a juh fiasítása. Bőny, Győr m., Nyr. 14:527. — a tehén.

•**Ellint** — Csik m., Mtsz. I. 481. — hirtelen ellik, egyet ellik.

Elmeddül — Vitos — a juh, ha tejét elveszti.

Előhasi — juh, mely először van teherben.

•**Elválasztás** — Vacsárcsi, Csik m. — bárányok elválasztása Szt. Jakab napkor történik s attól kezdve a meddőkhöz csapva legeltetnek.

Elzáholta — a farkas a juhnyáját. Kriza, Nyr. 16:11.; Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18:526; zahol, széjjézahol. L. Záhol.

Emésztőgyomor — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — a birka kérődző gyomrának 3-ik rekesze, az omasus.

***Erdélyi juh** — 1648: I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábián István gyalúi provizorhoz említi a fajt.

***Ereszkedett tőgy** — J., Balatonmell. — juhnál, elapadt tőgy, mely bárányt nem táplálhat.

•**Esik, elesik** — Szilágy m., Székelyf. — hull, döglik (disznó, juh, innen „esett állat” és „esett jószág” H. O.).

Esztena — székel — juhász kunyhó, hol a sajt stb. készül, külön áll az isztrongától, hol a juhot fejik. Oláhul: stina.

•**Esztenafejés** — Korond, Udvarhely m. — juhállomány fejése
*az esztenában = sztronga, isztronga = kerítés.

Esztena társaság — Vitos — az egy esztenához beadott juhok gazdáinak összessége.

Esztenázni — Erdélyszerte — nyáron át a juhokkal legelőről legelőre vándorolva, az esztenát felállítani.

Esztrenga — Sztronga, Sztrunga, Isztronga —, az a kerítés, a melybe a juhok fejésre záratnak. Ritkábban — ha vesszőfonás — *kosár* is, többől: *kosjariszko*.

***Esztrenga bárány** — Oklsz. — 1570: „Colliguntur agni *ztrongo*-*baran* dicti”. Vö. Bárány. 1594: Szent Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagion is eggiet fognak ezt ők „sztrengha barannak hyak”. Vö. Esztrenga és Sztronga, Isztronga stb., tehát a sztronga után kivetett bárányadó.

***Esztrengál** — Rimóc, Nógrád m., Nyr. 6:273.; Páld, Hont m., Nyr. 14:575.; Nagyunság, Nyr. 16:237. — juhokat egyenként fejésre hajtani. Vö. Isztringál, Isztrongál, Esztrenga.

Esztrengát hajtani — Beret, Abauj m., Nyr. 3:523.; Pusztafalu, Mtsz. — a juhokat az esztrenga fiókból egyenként kihajtani és közbe megfejni.

***Falka** — Kecskemét — juhokról, az egy gazdáé; több gazda falkájából alakul a juhnyáj. 1773. Részeit l. Nyáj alatt. Vö. Fóka.

Falkajuhász — Alföld — a ki egy gazda juhait (falkáját) őrzi.

Falkanevek — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — Báránkfalka, Toklyó-falka, Űrűfalka, Kosfalka, Heverő-falka, Közösfalka. *Legeltetés helye szerint*: Hicczégi falka, Csérhádi falka. *Tulajdonos neve szerint*: Szöllősi-falka, Arany-falka, Búger-falka.

***Farka** — válogatja — Hatod, Háromszék m. — a bárányt: „sokan eladják, kit a hogy lehet, farka válogatja. Vö. Kövérfarkú bárány.

***Fejes juh** — 1648, I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábián István gyalúii provizorhoz, rakonczátlan, konok.

***Fejes ürü** — túl a Dunán — akaratos, konok.

***Fejő** — Szeged-Csöngöle — I. Fiók. — ***Fejő** — Székelyf., Mtsz. — tejelő juhok serege. ***Hatod**, Háromszék m., a tejelő juh. Vö. Meddi, Kosár juh.

***Fejős juh** — általánosan — mely fejésre használtatik.

***Fekete bárány** — ***Agna pulla**. PPBod. (1801).

***Fekete juh** — 1648, I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábián István gyalúii provizorhoz.

Féléke — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18:479. — egy fajból való, egy családhoz tartozó, mint pl. egyik juh féléke a másiknak, tejtestvére, tehát egy anyától valók.

Fiók — általánosan — az a nyílás, a mely előtt a fejő juhász ül, hogy az esztrengéből

egyenként kilépő juhokat megfejhesse.

Fóka — Somogy m., Nyr. 9: 283.; Bárándi-pusztá, Malonyay-falka, pl. juh. Vö. Falka. **Fóka** — Tsz. — e. h. falka, Dunántúl. A' mézszáros az Alföldről egy fóka marhát hajtott. Balatonmelléki szó. ***Veszprém m.**, Mtsz. II. 538., nyáj, juhnyáj (?).

***Fordított** — Vacsárcsi, Csík m. — herélt berbéc. „Az berbécnek nem veszik ki a tökit, hanem a tőkzacskóból lassan *fel-fejtik, felszorítsák, felfordítsák* az ágyékába; alatta a zacskót megkötik s osztán odaforr s a berbéc nem tud többé *bergeni*; osztán már — ha jól tartás — csak hízik.“ Vö. Herélés és Berbéc.

Forog — Hortobágy, T. M. MNy. VIII: 139. — a „bolond tokjó“ a *Coenurus polycephalus cerebrialis*-tól, a mikor is elszédeleg a nyájtól. Szatmár m., Nyr. 19:382., párosodik. Vö. Koslat és Coitus.

***Fürtös juh** — S. I., Kr. I. 179. — *Ovis hungarica*. Vö. Juh.

Göncz — Udvarhelyszék, Nyr. 4:378. — Arról a juhról, a melyik télen a gyapját lehullatja, azt mondják: *rossz göncz*. „Mennyi rossz gönczöt telele ki Ferencz bá!“

***Gubás juh** — S. I., Kr. I. 197. — *Ovis hungarica*.

***Gudics** — Hajduhadház — juhbetegség: métely.

Gúnyajuhász — Kecskemét — az, a ki egész czókmókját számárháton helyről helyre magával viszi. A legmozgékonyabb nomád. Vö. Nyájajuhász.

• **Gusa** — Székelyf., Tsz. — az ember géégén nevededett nagy csomó struma; a mételyes juhoknak is szokott mérges gusájok lenni, a melytől el is hullanak. Csik m., Nyr. 7:139. — daganat. Gusálnak: a juhok.

***Gyapjú** — Oklsz. — mint patakneve már 1452-ben: *Gyapyw-pataka*. 1544: „Az nyerőg ala totysnek walo gyapyat“. Schl. szsz., uo., 1431: lana. Schl. sz. j., gapju. Bszsz., gepiu. — •**Gyapjú** — yapyu. — Ver. 110. *Vellus*. *Vellus* = lenyírott gyapjú, gyapjas bőr.

***Gyeles** — Jk., Balatonmell. — a kezes, szelíd juh, anyabirka.

•**Gyepű** — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — a gyep értelmében, melyet a juhok legelnek.

Gyermekded — Oklsz. — 1545: Egé gyermekded barant. A. m. fiatal.

Harangos órú — Hortobágy. L. Vezérürü.

Három — négy-, öt-, nyolcszarvú birka. Edvi Illés Pál. L. Juhfajok.

***Hasi** — szerte — az idétlen állat, a melyet az anya hasából kimetszenek, elköltik s bőrét sokszorosan, leginkább zacskókra, porhalyasokra és kulacsokra — csikóbőrös — használnak.

***Hasi bárány** — Kecskemét, 1673. — a mely öléskor vagy elhulláskor az anyajuhból kivágott. Dohányzacskóra, kucsma-bélésre keresett portéka volt.

***Határ** — általánosan — a trágyáról, ha rakásra van gyűjtve: nagy határ juhporos v. tőzeg, trágya.

•**Herélt berbécs** — Hatod, Háromszék m.

•**Herélt kos** — Murm. 1533. — vervex. *Vö. Berbécs stb.

***Hevederpénz** — 1676. — Wesselényi föltételei a gömöri juhászok tizedének elengedéseért az első pontban: „tizedváltságért járó két sajtot és *hevederpénzül* 2 polturát... fizessenek fejenként“. Talán az ott dívó széles bőrv: az „opaszok“.

Hullaj — 1. Tsz. Füttyelótya alatt. Nyr. 13:44. — a nyájnak hullája, mustráltja, dögrovásra menendő.

Hurit, hurigat — Palóczság, Nyr. 22:75. — a nyáját kiabálva úzi, hajtja; kiabál.

Hüttyent — Alföld, Nyr. 13:526. — hüttyhangot ad pl. juhász, midőn a birkákat össze akarja terelni. Ebben rendesen segítségére van egy kis kutya, mely a hüttyentést már érti és a falkát körülfutja. Ezt a kutyát azután *hüttyükutyának* mondják (rendes neve Puli. H. O.).

***Ideiség** — Gömör — az idei szaporulat, a juhászságnál. Vö. Tavalyiség. Növedék.

Ihasz — régibb forma. L. Juhász. Ez is családnév.

Ihkút — a juhok itatókútja — a régiségben.

***Irha** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — a birka bőrénnek irharétege (corium). Tsz. 177.

Irrengetni — Nagyszalonta, Nyr. 25:92. — A juhász *irrengeti* a nyáját, a m. bundáját, két szélét felemelve rázogatja s ezzel a juhokat ijesztgeti, hogy a tilosba ne menjenek.

Ispitályos — Kunság, Nyr. 10:329. — beteg juh.

Isztringál — Bácska — vö. Isztróngál. L. Esztrenga stb.

Isztronga — M. ó., Kecskemét — l. Sztronga, Esztrenga stb. Juhok befogadására szolgáló rendszeren rozoga alkotmány.

Isztróngál — Bács m., Nyr. 9:378.; Kecskemét 19:46.; Kiskunhalas 18:192. — tulajdonképpen tejgazdaságot folytat, a mikor a juhokat isztróngába fogja, feji stb.

Isztróngázott juhok — Kecskemét — a melyeket isztróngába zárva fejnek.

Isztrunga — l. Esztrenga.

***Jegy** — Kecskemét, 1773, jegyzőkönyv — a juhász jegy nélkül való juhok a falkában nem tarthatott. Ha az állat elhullott, nemcsak a jeggyel, hanem az egész bőrrel kellett beszámolni. L. Füljegy is.

***Jegyes birkák** — XVIII. sz., 1750, Pozsonymegyei statutum — ilyeneket a pásztor nem tarthat, mert a jegyet ráhamisítva a rossz birkára, evvel számol a gazdának jó helyett; a jegyes birkák tiltatnak, elkoboztatnak, az egyház javára fordíthatnak.

Jerke — Kunság, Nyr. 10:329.; Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8:234.; ***Ivád** — az anyajuh, nőténybárány (Nádudvaron: míg az egy évet be nem töltötte). — ***Jerke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., ***Gyergyószentmiklós**, K. L. — még nem fiadzott nőtény. L. Diszke.

Jérke — Zilah, Nyr. 28:235. — az egy évesnél fiatalabb ♀ bárány.

***Jerkeapácza** — Nagyszalonta — ellés előtt metszett nőténybárány.

***Jerkebárány** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — nőténybárány. Ivád, vö. Bárány. Sz. F. B., Agna.

***Jerketoklyó** — Békés m. — ifjú szűzjuh. = Diszke.

***Joho** — Felsőlok, Csík m. — csángó, juh.

Ju — Murm. 1533, 476. — Juh: Ovis. *Juh*, PPL., Ovis, Sz. F. B., Ovis. *Jh*, Schl. sz. j., ovis. Kállay gyűjt. Tsz., juh. *Íh*, PPL., 1708, ovis. *Yeh*, Bszsz., ovis.

Juh — általánosan — Ovis aries L., a hosszúszőrű, kevésbé gyapjas juh. A régiségben sokszorosan *ih*, innen a juhász *ihász* s

ez nemes család neve is. Vö. Anyajuh, Aprómarha, Barika, Berke, Birke, Biszke, Bürge, Bürge juh, Czágër, Czajger, Czik juh, Czire, Czanga, Czanga juh, Csanga, Diszke, Diszke-joho, Diszke-juh, Diszke-juhaeska, Diszkó, Dösze, Düsze, Fejő, - Fejősjuh, Fürtösjuh, Göncz, Gubásjuh, Gyeles, Diszkójuh, Ih, Ispitályos, Ihoska, Jerke, Jarka, Joho, Johok, Juhoska, Káptyil, Kellán, Kerlány, Killán, Kostoklyó, Mátor, Mihóra, Miora, Mióra, Mijora, Mijóra, Millóra, Möndöle, Möndöleeske, Nyivor, Oaie buccie, Öreg juh, Pleketor, Suta juh, Száradott juh, Szarvasjuh, Sztrongajuh, Üvecs, Yeh. *Sellye, Marostorda m., suta vagy szarvatlan. — **Juh** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a hosszúszőrű, hegyes és sodró-szarvú, *magyar* juh, megkülönböztetve a *birkától*, a mely német juh és *puzsa báránytól* (oláh-juh). — **Juh** — Oklsz. — Ovis, *ih*. 1266: In duabus terris que dicuntur feeyr *ghu*. 1308: *Ih*kut. 1308 körül: Nicolaum dictum *Juh*. 1384: Vnum in loco *Ih*kuth nuncupato. 1584: Mynden *Jutwl* fizet keth bécheth. 1597: Mykor *ih*othaytnak. 1367: Eöreg *juh*. — *Vacsárcsi, Csik m.; *Márkod, Marostorda m.; *Rava, Udvarhely m., J. M.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. — két éven felüli nőstény juh. Szabó Ernő, Nyr. 23: 252., szelidséget, türelmet, ártatlanságot, engedelmességet, ostobaságot (inkább naivságot) jelent. — **Juh** — H.-Hadház — sorrend: Bárány, Jerkebárány ♀, Kosbárány ♂, Ürü,

metszett, Apácza (meddő), Czanga, fiavesztett, Kos, Anyajuh, Vezér-ürü. — ***Juh** — Hódmezővásárhely — kor szerint: Juh, Kos, Bárány, 1 évesig, Tokjuh, Bürge, Birka, Meddű, Czanga, fiavesztett. — ***Juh** — Kunszentmiklós — kor szerint: Bárány, Jerkebárány, Kosbárány, Toklyó, Apácza, Czanga, Ürü, Kos, Anyajuh. — ***Juh** — Csokonya — kor szerint: Magkos, a fedező, Bárány ♀, Kosbárány ♂, Toklyó, Anyabirka, Kos, Ürü, metszett. — ***Juh** — Kiskunfélegyháza — kor szerint: Kosbárány, Kos, *nőstény*, Apácza, Öreg anyajuh, Ürü, metszett.

Juhádzik — Kiskunhalas, Nyr. 15: 519. — megbékül, megenyhül. Hódmezővásárhely, Nyr. 33: 176., megfélemlik.

Juhakol — fedett alkotmány juhok tartására. L. Juhhodály.

Juhász — Opilio — a ki a juhokat őrzi és tereli. Sokszorosán családnév is.

Juhászat — Tolna m., Ozora — számadó juhász, számadó bojtár. Ez lehet: bárányos bojtár, meddűs bojtár, ürös bojtár. Egy éves bárány: meddű v. toklyó. Száraz meddű: öreg anyajuh, mely ebben az esztendőben nem ellett. A kétéves bárány átmege az öreg számba s lesz v. ürü, v. anya, v. kos. A juh pottyanik: hull ha beteg. A juhokat megstemplizik, hogy tuggyák kijéje. Nyr. 4: 567. — ***Juhászat** — a nyárádmenti székelységnél (Marostorda m., Nyárádmenti járás).

E vidék közgazdái az összeadott juhok gondozásával nem egy vagy on nélküli embert — tulajdonképpeni pásztort — bíznak meg, hanem egy-egy önálló birtokos közgazdát, kinek rendesen magának is vannak juhai. Ez a *majoros* alku szerinti feltételek mellett elvállalván az összeadott juhok gondozását, a pásztorolás kezdetével kiköltözik a mezei juhásztanyára, családjával együtt; magával viszi a nyaralásra legszükségesebb bútor — ágyat és ágyneműt.

Juhászdél — a juhok első delelése, d. e. 9—10 óra között. Kresznerics, ki elsőnek jegyezte fel, így definiálja: „Tempus circa horam nonam matutinam“. Ebben az időben összetömörül a juhnyáj, lehorgasztja fejét, hogy a „nyáj árnyékában legyen“ és megszünik legelni. Lehr Albert a MNy-ben, 1911, X. füz. alaposan megmagyarázza.

Juhászebéd — szántóebéd, kenyérebéd, Zala m. — az a kenyérből álló ebéd, a mit a juhászok és azok a szántók költenek el, kik messze kint a tagon töltik a delet, mert onnét délre haza nem jöhetnek. Reggel ették meg ott-hon a délre szánt főtt ételt; odakint a tagon pedig csak a tarisznyában vitt kenyeret fogyasztották el ebéd helyett: a kenyérebédet. Nyr. 30: 598.

Juhászkunyhó — általánosan — az, a melyben a tűzhely, a forraló és sajtkészítő felszerelés van. A számadó juhász — bács — hálólhelye.

Juhászodik — Kúnos Ignác — nem a juh szelídségéről van véve, hanem a régi nyelv szerint „belső részt jelentett“ a „jonk, joh, gyuh“ alapján. Nyr. 12: 106.

Juhásztat — Makó — megbékít, lecsillapít. *Juhászkodik*, uo., indulatos kitérései után magához tér. Nyr. 9: 377.

Juhbőr — Oklsz. — 1587: Juhbőr. 1635: A juh bőroket az elmúlt évben adtuk egyet-egyet 48 den. M. Gazd. tört. Sz. VIII: 473.

Juhfajták — berke (bölicze), bürgejuh, döndöre, arabiai juh, berbéc (Edvi Illés Pál), három—négy—öt—nyolcz-szarvú birka, (Edvi Illés Pál) magyarjuh, morva birka, czigája, raczkás, ránczosbárány, selyembirka, sokszarvú birka, spanyol juh, tekertszarvú juh.

***Juhfalka** — Karczag — egy gazda tulajdona. L. Juhnáj.

***Juhfalkák** — Kiskunfélegyháza — van: Anyafalka, Ürüfalka, Bárányfalka, Kosfalka.

Juhfej — Szeged vid. — Bódi birka, a czigányok gúnyneve.

***Juhhányás** — Márkod, Marostorda m. — A pásztorolás *hőleeséskor* végződik a juhhányással, a mikor kinek-kinek kiadják a juhait. Ettől kezdve a köv. Szt. György napig a gazdák kezelik juhaikat.

Juhhodály — fedett alkotmány juhok tartására. Itt csak a bojtárok pihenőhelye és a kutyák vaczka van.

Juhhús — Sz. F. B. — Caro Ovina.

Juhkosár — Oviarium septum; kerített, fedetlen, fejő alkotmány. Sokszorosan vesszőfonás, innen kosár. L. Sztronga, Isztronga, Esztronga, Sztrunga stb.

***Juhlegeltetés** — Hatod, Háromszék m. — Kezdődik Szent György nap után s tart Szent Mihály napig. A juhok a legeltetés kezdetétől egészen *rekedésig* — hőléesés — a pásztorok keze alatt vannak; akkor a gazdáknak visszaadják őket.

***Juhnnyáj** — Karczag — az, a mely több birtokos juhából alakulva, egy pásztor elé van adva. Vö. Juhfalka. *Kecskemét 1773: több gazda falkájából alakul; a falka egy gazdáé.

***Juhocska** — Ppl. — *Ovicula*; *Ithocska* is.

Juhok — a kozmássi jószágban Rücsön a Mezőségen, Béldi Kelemen inventariumából 1627. Öregfejős juh 217 darab. Meddő diszkékkel együtt 86. Kos 22. Czáp 2. Kosbárány 100; nyöstény bárány 86., Nyr. 14: 83.

Juhoknak számok — Rücsön, Nyr. 14: 82. — a Mezőségen. Béldi Kelemen inventariumából 1627. Fejős öreg juh 91. Hete kecske. Ez idei nöstény bárány vagyon 40. Kos bárány ez idei 31. Ez

inventálás előtt tíz bárányt Fehérvárra vittek. Öreg vert berbécspénzen vött 14. Dizke vert berbécspénzen 12. Öreg kos 3. Dizke kos 2. Öreg czáp pénzen vött. 3. Diszke czáp pénzen vött 9. Diszke kecske 8. Diszke juh 22. Meddő öreg juh 2. Deák Farkas közl.

***Juhporos** — Nádudvar — 1. árvaganéj, a juhok hulladéka; kitünő tüzelőt ad.

***Juhszéle** — Karczag — a nyáj széle. *Juhszél* — Kiskunhalas, Nyr. 15: 519. — város vége.

Juh-test — Barkóság, Nyr. 32: 522. — a juh czombja.

Júszemű — Zilah, Nyr. 28: 185. — dülledt, nagyszemű, bámész.

***Kábaság** — Hajdúhadház — juhbetegség; a fejben vízforma hólyag van. Vö. Kergeség; a Coenurus-tól ered.

Kanca birka — Jánoshida, Nyr. 10: 142. — egyedül álló.

Káptyil — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 23: 102. — mételyes juh. Oláh elem a m. nyelvben.

***Kellán** — Rava, Udvarhely m., J. M. — 1 éves juh. Vö. Kirlán, Kerlán.

Keresztbárány — Jászság, Nyr. 29: 90. — Vö. Keresztmalacz, Keresztborjú.

Kergebirka — Nagyunság, Nyr. 16: 332. — beteg birka. A Coenurustól ered.

Kergekóros — megkerült: bogaras, rigolyás, szeszélyes, fel-

jön a hava. A juhok veszedelmes betegsége, melyet a galandféregnek a juhok agyában fejlődő egyik ivadéka, az ú. n. hólyagféreg okoz, midőn a juhok bódultan keringenek, támolynognak. A német is innen vette: einen Wurm im Kopfe haben, die Drehkrankheit haben. Tolnai V. Nyr. 25:499.

***Kergeség** — általánosan — a juhok fejében élő *Coenurus*-tól ered. *Pusztá-Szanda, juhnyavalya. Vö. Kábaság.

Kergetegés — Csík m., Nyr. 7:237. — kergekórós (juh); jelenti ezt is: megkergesedett. *Kergetegés juh*, Gyergyó, Csík m., Nyr. 34:83. *Kergeteges bárány*, székely szó, MNy. I:60. *A *Coenurus*-tól ered.

***Keringős** — Ivád — a birka, „a fejibe hólyag ekzeztál, a melybe víz van“, mondta a matyó juhász, a *Coenurus*-tól ered.

***Kerlán** — Hétfalu, Brassó m., Kerlány, Székelyföld — kirlán. Mtsz. I. 114.

Kerlány — Székelyf., Nyr. 23:104. — esztendőös bárány, fiatal kiherélt berbecs. Oláh elem a magyar nyelvben. Vö. Kirlán.

Kerti bárány — Oklsz. 1621: „*Agnos wlgo kerty barány*“, nyilván a ház körül tartva; ma is szokásos.

Kettős bárány — Mezőtúr, MNy. VI:279. — ikerbárány.

Keveres-fóka — M.-Zalaapáti kevert falka.

Kezes — Debreczen vid., Nyr. 23:286. — szelíd, pl. kezes juh.

Kikküves acskó — Kecskemét — a melyben a pásztor a gálliczot tartja.

***Killán** — Rava, Udvarhely m., J. M. — egyéves juh. Vö. Kirlán.

***Kimustrálás** — általánosan — a juhoknál a hétéves, némely helyen több éves juhoknak az anyanyájából való kisorolása.

***Kinyüvesedik a juh** — Kiskunfélegyháza — a nyüvet szedik, de bagólével is öldösisik.

Kirlán — Marosszék; Nagyida, Kolozs m., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 23:104.; *Sellye, Marostorda m.; *Márkod, Marostorda m. — egyéves nöstény juh, fiatal, kiherélt berbecs. Vö. Kellán, Killán, Kerlány, Mióra.

Kis barany — Sz. F. B. — Agnellus, nouellus.

Kocza — Kiskunfélegyháza, Nyr. 26:95. — anyátlan kocza bárány (kocza csikó, kocza gyepek).

Kodékhasú — Bögöte, Vas m., Nyr. 16:92. — nagyhasú birka.

***Kolompos** — általánosan — a nyájban, a csordában, gulyában, foltban az a kiválóbb állat, a mely a kolompot a nyakán viseli. A sereg valóban ehhez alkalmazkodik. Vö. Vezérkos, Vezérürü. „A tarnóczai bojtár“ című, egykor országosan énekelt népdal utánzatban ez áll:

Ürü birkáim *kolompot* viselnek,
Hogy tudhassam hol és merre
[legelnek,
Sétálgatok utánok mint egy
[császár,
Teheti ezt egy bojtár.

Koppad — Miskolczi p. 214.
— a' Farkas bőrk közé elegyí-
tett Juh bőrket egészben sző-
rőktől meg-koppadni mondják.

***Koprifej** — túl a Dunán —
kopaszfejú birka, behozott faj.

***Kos** — Kolozsvári glosszák,
1377 — B₃: aries, Dd₃: vervex
(hibás); Murm. 1533, aries; *ál-
talanosan, az Ovis aries himje.
(Aries, Widder); Schl. sz. j.: cos =
aries.

Kos — Oklsz. 1210: De ancil-
lis Scina, Chaga, Sombotka, *Cos*,
azóta személynév.

Kosár — Csíkszentmárton —
juhoknál fejéskor használják.
Vesszéből szövött esztrenga, I. azt.
Nyr. 34: 108.

Kosbárány — *Békés, Ivád;
*Vacsárcsi, Csík m.; Firtos-Vár-
alja, Udvarhely m.; Székelyföld,
Tsz. — him v. bak bárány egy-
éves korig. Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII: 139., him bárány. Vö.
Jerkebárány v. Jerketokjó.

Kosbőr — Oklsz. 1637: Kos
beör. Csap beör (kecskebak).

***Kosda** — Oklsz. — 1434: egy
vagy több éves kosbárány. A Szé-
kelyföldön él a szó. *Firtos-Vár-
alja, Udvarhely m., J. J., Márkod
és Sellye, Marostorda m., egyéves
kosbárány. Vö. Kozsda.

Koslatni — Sima, Somogy m.,
Nyr. 19: 382. — párosodni (leg-
inkább a kutyáról).

***Kosnyáj** — Debreczen — csupa
kosból alkotott nyáj. Hortobágy,
T. M., MNY. VIII: 91., ua.

***Kostoklyó** — Békés m., —
hím juh.

Košut — ószlovén: *košuta*:
hirschkuh; újszlov., bolg., szerb,
orosz: *košuta*: hirschkuh; cseh:
košut: bock. (Miklosich). *Košut*:
verschnittener bock, geiszböck;
ürü, *herélt kos*, *berbécs*. (Bernolák).
Nyr. 23: 277.

Kozsda — Csíkszentdomokos,
Nyr. 32: 327. — egyéves him
bárány. Vö. Kosda.

***Kövérfarkú bárány** — Hatod,
Háromszék m. Bárányvásárláskor
a vevők, a bárány farka tövét
tapogatják s a melyiket ott kövér-
tapintatúnak találnak, azt jobban
megfizetik, mint a többit. Vö.
Farkaválogatja.

***Kurtafalka** — Kecskemét —
az, a mely nem csatoltatott sem-
miféle nyájhoz, 1821. L. Kurta-
gulya.

Kutyafül — Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII: 139. — a birka szív-
billentyűi. (Valvula bi- et tricuspi-
dalis.)

Laposfarkú juh — 1648: I.
Rákóczy György gazd. rendeleté-
ben Fábián István gyalúi provi-
zorhoz — a juhokról írván, azt
sorolja fel a juhok között: „*lapos
farkút* 31, erdélyit, feketét 255,
fejét 275“ stb. Nyilván az *Ovis*

aries platyura. Leunis Synopsisa szerint I. 249. § 161., e juh farka középhosszúságú, jelentékeny zsírerakódásoktól vastagított; Perziában, Kisázsiaiban, Északafrikában és Délafrikában. Vö. Előtanulmányok, p. 190.

Léshkázni — Hatvan vidéke — a juhokat egy kerített helyre oly célból behajtani, hogy a sovány (szikes) földet megtrágyázzák. A léshkázól származik, mely juhrekészítő vesszőfalból való. Nyr. 25 : 575. *A juhlesztát helyről helyre viszik, hogy a föld végigtrágyázva legyen.

***Macza-birka** — rövidfülű birka. Kreszn. II. 31.

***Magberbécs** — Hatod, Háromszék m. — tenyésztésre szánt kos.

***Magyar birka** — Edvi Illés Pál — szarvatlan juh faj. A birka itt helytelen, mert a magyar juh hosszú-, a birka rövidszőrű.

Magyar juh — Mezőtúr, T. M. I., MNy. VI : 278. — a hosszúszőrű, megkülönböztetésül a rövidszőrű *némét birkától*. Sever: Tent 37 szerint : *Ovis strepsiceros* (Moln. Compl. 68). S. I., Kreszn. I. 281: *Ovis hungarica*.

Major — Székelyf. — a bács.

Majorság-juh — Oklsz. — 1637: Uadnak három oszkortarsagh allya seregh Juhok. Elseő oszkortarsagh alatt Vagyon feyeős Juh 226. Meddeő eoregh Juh 24... Masodik szkotharsagh allya maiorsagh Juh. Eoregh baranyos Juh 78. L. „Századok“ 1904 : 1005,

a mely szerint a majorságon (ez Szily K. szerint néha = allodium) termelt abajduczot, rozst, zabot, azon tenyésztett juhot, nevezték majorsága, erdő, rozs, zab, juh szőlőnek. *Bizonyos azonban az, hogy az erdélyi részekben a *majoros* ma is sokszorosan synonym a *bács*-csal és számadó juhászszal.

***Mátor** — Gyergyószentmiklós, K. L. — öreg kos.

Méddelek — Barkóság, Nyr. 32 : 523. — meddő anyajuh. Vö. Meddő.

***Meddi** — Hatod, Háromszék m. — meddő (juh), l. o.

***Meddi juh** — Hatod, Háromszék m. — meddő juh.

Meddő — általánosan — magtalan, nem szaporító. Vö. Meddi, Meddű, Meddelék.

Meddű — *Hódmezővásárhely, Csíkszentdomokos, Nyr. 32 : 327. — 2 éven át nem fiadó juh. *Márkod, Maros-Torda m., magtalan juh. Tsz., tehén, *juh*, mely meg nem borjazott v. bányozott.

Megbillogozni — a lábasjószágot egyik czombján, szarván (lovat, szarvasmarhát), vagy homlokán (*juhot*) bélyegzővel jegyet sütni. Nyr. 25 : 497.

Megcsaptat — Dunántúl, Mtsz. — birkát úztatáskor a szappangyökérrel való megmosás után magasról ömlő hideg vízzel megöblit.

Megczünül — Jászság, Nyr. 29 : 91. — megjuhászodik.

***Megfakadni** — Békés — „a himlő a birkánál megfakad“. L. Ótómag.

Megfelezett — M. ó., Kecske-mét — a juhász Dömötörkor = elszámolt.

***Meghálni** — Nagyszalonta — aratás után a gazda kívánja, hogy a birka a földjét *meghálja* = trágyázza.

***Megmejjed** — Székelyf., Mtsz. I. 1425. — gyapját elhullatja a juh.

Megmetsz — Oklsz. — 1669: Egy pár megmetszeni való bárány java 1 frt 50, denar, M. Gazd. tört. Sz. I. 89. Itt annyi mint megölni.

Megmotosz — Felsősomogy, Nyr. 10:190. — megkerget pl. motozott birka = kerge bika v. juh. Duna melléke, Mtsz. Ok a Coenurus. Kemenesalja, Nyr. 33:57., kerget a birka a Coenurus-tól.

Megmotosz a birka — Zala m., Nyr. 18:287. — ha mohón eszik a torkán akad a sok zöld fű, megmohosodik.

Megmotoszik — Vas m., Balaton, Veszprém, Győr, Zala m., Mtsz. — megzabál és megdöglik „Hús darab birkám megmotoszott“.

Megrezzen — általánosan — a gulya, ménes, nyáj, konda: a megriadásnak első mozzanata. Vö. összeressen.

Megyi — sok helyen — a juh vulvája.

Megzülni — sok helyen — a bárány megzült, mikor anyját elvesztette.

Métely — Palóczság, Nyr. 22:77. — métely. L. Métöly. A Distomum-tól ered. Vö. Métöly.

Mételyes — Oklsz. — Scabiosus. 1470: Vnum pratum in methelies tho. 1500: Petro Methelies. Vö. Métöly.

Metés — Gyergyó, Nyr. 34:261. — mételyes; juhbetegség. Vö. Métöly.

***Métöly** — Bugaczmónostor — „a bőrön daganat“, tehát Oestrus-tól való; máshol métely v. métöly májbaj, melyet a Distomum hepaticum okoz. A jelentés sokszor egy helyen is ingadozó. *Csokonya — az émely. „A métölyben van a kukacz, de ez eleven féreg; *Kálmánca — itt émelynek a neve; „ha a borjút kiveszi, mögjavul“. Vö. Metés.

Mihóra — Székelyföld, Vadr., Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh. Vö. Mióra.

Mijora — Kreszn., Agna = Jerke; *Rava, Udvarhely m., J. M.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — nőtény juh 1—2 éves korában. Vö. Mióra. — **Mijóra** — Székelyföld, Vadr., Maros-Torda m., Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh; Udvarhely m., Torda m., Nyr. 8:473. — a még nem fiadzott (bárányzott) juh. Rumun: mnióra, mnea = bárány. Vö. Mióra.

Milora — Miskolczi 222. — „a még esztendőre ellendő kecske“. Vö. Mióra.

: **Millora** — Székelyföld, Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh. Vö. Mióra. — **Millóra** — Székelyf., Mtsz., u. a. Udvarhely m., Torda m., Nyr. 8:473. — a még nem fiadzott juh (L. Mijóra) Táncz szó:

„Három bárány hat millóra
Még sem adnak túrót rólla.“

Vö. Mióra.

***Miora** — Selye és Márkod, Maros-Torda m. — egy éves nőtény juh. Vö. Kirlán és Mióra* és a magyar Diszke stb. — **Mióra** — Nyr. 23:438. — előhasú juh, egy éves bárány. Oláh elem a magyar nyelvben: *mi^oâră* = brebis des deu (sic!) aux; das 2-jährige Schaf. Vö. Kirlán, Mihóra, Miora, Mijora, Mijóra, Milora, Millora, Millóra. — **Mióra** — Aranyosszék, Nyr. 31. — juh. Vö. Notin, *Annotin. — **Mióra** — Udvarhely m., Vadr., Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh.

***Morva juh** — 1648 — I. Rákóczy György gazd. rendeletében. Vö. Juhfajták, ez a birka. *Ez az *ovis moravica* legelső felmentése. L. Birka 1648, 1750.

***Motoz** — Kiskunfélegyháza — „Mikor a juh forgóbetegségbe esik, akkor *motoz* van a fejében (Coenurus). „Motoz van a fejében“ (birka) Heves m., Mtsz. — „Motoz van a fejében, mint a bolond birkának“ MNy. I:60. — ***Motoz** — Karczag — kergeség, a juhnál. Coenurus. Vö. Motozott és Kergeség.

Motozott birka — Pannonhalmá, Nyr. 12:187.; Felsőso-

mogy, Nyr. 10:190. — beteg, kerge birka. Coenurus. Vö. Motoz, Kergeség.

Motra — Balaton, Nyr. 31:51. — ostoba, bárgyú, kerge, pl. birka.

Möndöle — juh (ritk. népmesében), Udvarhely m., Vadr., Mtsz. I. 1487.

***Möndölecske** — Udvarhely m., Vadr., Csík m., Mtsz. I. 1487. — juhocska, bárány. Népmesében.

Mustra — általánosan — a juhok hét, néhol nyolcz évig hagyják tenyésztésben, ekkor ki-mustrálják, hizásra fogják és le-ölik. A korjelzést l.: *Füljegyek* rovatban „*Korjelzés*“ alatt.

Mustrabirka — Mezőtúr, Nyr. 6:279. és Hortobágy, MNy. VIII:139. — eladásra szánt öreg, 6—8 éves birka.

Nímét birka — Mezőtúr, T. M. I., MNy. VI:278. — a rövidszőrű, megkülönböztetésül a hosszúszőrű *magyar juhtól*, *tehát birka, *Ovis moravica*, l. azt.

Notin — annotin — Aranyosszék, Nyr. 31:114., 34:107. — egyéves nőtény bárány, a mely még nem ellett. Vö. Mióra, Diszke stb. *Nótin* — Székelyf., Tsz. és Nyr. 23:442. — két éves bárány (tévedés). *Nótin* — Lázár 48:123. — tavalyi tehát egyéves bárány. Állítólag oláh elem: *no^oatin*, bizonyosan annotin, l. azt. Agneau, poulain, pouliche etc. d'un an; das einjährige Schaf. Teljesebb alakja: *an^oatin* = anno-

tinus = tavali. Nyr. 23:442. —
Notin — az annotinus — egy-
 éves rövidítése; az éves juhra
 alkalmazva. L. Annotinus = éves.

•**Nösténybárány** — Firtos-Vár-
 alja, Udvarhely m., J. J. — ♀
 juh egyéves koráig.

***Növedék** — Gömör m. — a
 juhászságnál, a szaporulat. Vö.
 Ideiség, Tavalyiség.

Nyáj — Hortobágy, általános —
 T. M., MNy. VIII:91. — a birka
 és juh: kos-nyáj; de disznó is:
 kan-nyáj, disznó-nyáj. Ver. 43 =
 grex. A nyájnak és falkának a
 Hortobágyon van, T. M. szerint,
 MNy. VIII:91 — eleje, hátujja,
 jobb- és balszárnya, széle *és
 közepe, nem dereka. Vö. Falka.

Nyájról — Hortobágy, T. M.,
 MNy. VIII:91. — szólás. Had
 farojjik mán a hátujja is.

Nyájajuhász — Alföld — a ki
 több gazdának falkájából összesí-
 tett ürünyáját őríz. Ürünyáj őr-
 zője, Kecskemét.

Nyáj széle — Hortobágy, T.
 M., MNy. VIII:91. — A nyáj
 szélén hattam (a szűrt), ereggy el
 érte.

***Nyígér** — Kálmáncsa — a
 csüd a juhnál (a nyügtől).

***Nyírés** — Kecskemét, 1673-iki
 szabályzat — juhnyírás.

•**Nyírni** — Ver. 107. — *Tondere*.

Nyislet — Csíkszentdomokos,
 Nyr. 32:328. — koslat. Vö.
 Coitus.

Nyivelni — l. Nyüvelni, a nyü-
 veket kiszedni.

Nyivor — Lz. — első bárány-
 zó juh.

Nyüvelni — Ibafa, Baranya
 m., Nyr. 20:191. — nyivéni =
 a kosból kukacot, nyivet szedni.
 Vö. Kiférgez (szarvasmarháról).
 Vö. Nyivelni.

***Nyüvesedés** — Pusztaszanda
 — juhnyavalya.

•**Nyüvesség** — Hódmezővásár-
 hely — juhbetegség; orvossága
 ennek is a rüzsír; régente a
 bagólé, a melyet a számadó
 „serczegtetett a nyüvesbe“.

Öaie buccie — oláhban, Nyr.
 37:468. — nagyfejű juh.

Ótömag — Békés m. — birkák
 oltása evvel történik s akkor sze-
 dik a jövő évre: „mikor a birka
 fülén megfakad“ l. o.

Ovis strepsiceros — Reischer
 — hosszúfarkú, legszebb test-
 arányú, jobbára fehérszálás gyap-
 júval fedett faj. Szarva csavart,
 szétálló, durva szőre 12—16 cm.
 hosszú. Többnyire ikrét szül. Ha-
 zája Magyarország, Oláhország,
 Lengyelország. Vö. Ázsiai juh.
 *A magyar ősjuh.

•**Öreg juh** — PP. 1708 — ada-
 sia.

***Öreg ürü** — Nagyszalonta —
 4 éves herélt kos.

Örű — PPB. l. — Vervex;
 PPBod. m., Ein Hammel; *Örű*,
 Oklsz. Vö. Berbecz; *Örű hus*,
 Sz. F. B., Caro Veruecina. Hor-

tobágyon „örü“, MNy. VIII : 139. L. Ürü.

***Összedéllel** — sok helyen — Vö. Delel.

***Összedillel** — Bihar, Karczag — összedelel a juh, mikor félbeszakítja a legelést, lekonyítja fejét és sűrű tömeget alkotva, órákig is veszteg áll.

***Összerezzen** — Karczag — a juh, ha érezte a farkast „összerezzen“ = torlódott. Vö. Megrezzen.

***Összeszoktatás** — általánosan — már a bárányoknál kezdődik az aklokban és hodályokban külön rekeszekben; arra való, hogy a legelőre kihajtva, együtt tartsanak. Az összeszoktatást 10—15-ön kezdik s mind többet és többet adnak hozzá s ehhez képest tágitják a rekeszt is. A kategóriákat külön szoktatják össze.

***Összezahol** — Gagy vize mentén, Udvarhely m., J. M. — ha valaki a fejőjuhokat a meddűkkel vagy a juhokat a kecskékkal összezavarja : összezaholta.

***Pásztorolás rendje** — Selye, Marostorda m. — Szent György naptól hóleesésig ; *fejés* Szent Mihály napig. — ***Pásztorolás kezdete** — Márkodon, Marostorda m. — Szent György napja, a mikor a *majoros* átveszi a gazdáktól a juhokat és a mikor kezdetét veszi a *befejés*. — ***Pásztorolás végződik** — Márkod, Marostorda m. — hóleeséskor juhhányással, l. o.

Pázsitbárány — Oklsz. 1621 : Vulgo *pasyth barany* agnum wnum.

Agnum vnus anni vulgo *pasith barany* vnum ; a legzsengébb.

***Pecsenyét metszeni** — Kecs-kemét, Kőrös és Halas 1673. évi juhászrendjében, l. H. O. A m. nagy ősf. Előtanulm. p. 367. — juhászoknál a bárány tilos uton való ölése (pecsenjét metszeni). Vö. Pecsenyézés.

Pecsenyézés — Kecs-kemét, Kőrös és Halas 1673. évi juhászrendje (l. H. O. A magyarok nagy ősf. Előtanulm. p. 367). — „pecsenyézés“ = tiltott úton való hússzerzés, a jószágnak pecsenye alakjában való tilos fölprédálása. Vö. Pecsenyét metszeni. Megjegyzendő, hogy a pečeňe tótul = sült, a magyar szó innen került.

Peggyes — Lz. — a bárány bokaesontja.

***Plekotor** — Selye, Marostorda m. — olyan juh, mely elvetette a bárányát, de azért mégis tejel. ***Márkod**, Marostorda m., a juh, a melyiknek a bárányát eladták, de még tejel. — Lz. — meddő juh.

***Pokla** — Rava, Udvarhely m., J. M. — emlős állataink mindjárt a szaporítás után elvetik a *poklát*, ez a méhlepény ; ezt a babonás nép a pajta hidlására rejti, mert ha eldobja, a boszorkányok elveszik a juh, a tehén, kanca sat. tejét ; de az első héten, t. i. az ellés első hetében senkinek sem szabad semmit kiadni a háztól, mert az ily kérők nemcsak a tehén sat. tejét, hanem az asszonyok tejét is az első héten elviszik. Sz. D., Kreszn., az ellő juhnak mássa, másodika, poklája. Tiszadob, Nyr.

20 : 432., a tehénnek bennmaradt méhlepénye. Vö. Szokla, Bárány-tartó.

***Pornyáini** — Székelyf., Tsz. — a juhokkal lassan legeltetve előbbre menni.

***Pornyáltatni** — Székelyföld, Tsz. — a juhnyáját este és hajnalkor a legelőhelyeken eregélgetni; Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18 : 574., fejés után a juhokat legeltetni.

***Pöcse** — Kálmánca — van a kosnak = penis.

Purza-bárány — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — rövid-, kunkorgós szarvú, fehérszörű erdélyi v. oláh juh, öregje, fiatalja egyaránt. Megkülönböztetve a *juh* és *birká*-tól.

Purza-juh — erdélyi rész — oláh juh, durvaszörű, l. Purza-bárány.

***Raczka** — Szihalom, Nyr. 8 : 569. — bárány = kutyaszörű.

Raczkas — Ivád — hosszú-szörű juh. Vö. Czigája.

***Rambuli** — általánosan — Rambouillet-birka.

***Ránczos bárány** — Nádudvar — a merinó-birka báránya.

***Rárúg** — Vacsárcsi, Csík m. — „Mikor a juh valamit lát, a mitől fél, kettőt-hármat *rárúg* az első lábaival a földre s osztán, usdi, vesd el magad, futni kezd.“ Vö. Toppint, Tappint.

Rideg Juh — Kiskunfélegyháza, jzók., 1781—1801. — sem tenyésztésre, sem hizlalásra nem fogott, külön falkában járó juh.

Runa — Oklsz. — von je einem schafe gewonnener wollballen. 1705 : Gyapjurul : Első nyirisből Runa 98. Második nyirisből Runa 96. stb. Adalékok Zemplén várm. tört. VI : 240.

***Rühesedés** — Pusztaszanda — juhnyavalya. Vö. Rühelés.

Rühös juh — egy rühös juh egész nyáját fertőz ; rüh = scabies.

Rühszeres — M. ó., Kecskemét — a rüh ellen alkalmazott kenőcs tartója.

Sajtnyomóház — M. ó., Kecskemét — a hol a juhsajtot készítik.

Sántázni — Szilsárkány, Sopron m., Nyr. 6 : 472. — a juhok lábait tisztogatni.

Segvéghurka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — a birka végbele. Intestinum rectum.

Selyembirka — spanyol juh. B. M.Nsz.

***Sereg** — Felsőlok, Csík m., csángó, Diemár Károly Erdély = juhnyáj. Ver. 109., Turma (a juhnyáj az oláhoknál. H. O.). ***Sereg joho**, Felsőlok, Csík m., csángó, juhnyáj.

Seregjuh — Oklsz. — 1637 : Wadnak barom oszkotarsagh allya seregh Juhok. Elseő oszkotharsagh alatt vagyon feyeős Juh 226. Meddeő eoregh Juh 24.

***Sokszarvú birka** — Edvi Illés Pál — juhfejta.

***Spanyol juh** — Edvi Illés Pál — Vö. Selyembirka.

***Suta juh** — Rava, Udvarhely m., J. M. — szarvatlan juh.

Ujjuju, suta juh
Megdöglött a gagyi juh
Nem kell neki több sarju.

Vö. Szarvas juh.

Szalmázni — T. S., Győr város lvt. 1713. — juhot szalmával ellátni. Vö. Szénázni.

***Számadás** — Vacsárcsi, Csik m. — Szent Mihály-napkor a pásztorolás befejezésekor *számadást* tartanak s ezt megint egy kis evés-ivással ünneplik meg, a „gazdák átveszik *juhikat*“ s ezzel az évi juhászat véget ér.

Száradott juh — Erdély — az olyan, melynek teje elveszett. A Török-magyarorkori emlékek I:286., 287., az apadott juhot nevezi így Nyr. 17:180.

Száráz, meddő — Heves m., Mtsz.; sz. *meddri*, Ozora, Tolna m., Mtsz. — öreg anyajuh, a mely abban az esztendőben nem ellett.

***Szarvas juh** — Rava. Udvarhely m., J. M. — ha *szarva* van. Vö. Suta juh.

Szénázni — T. S., Győri lvt. 1713. — juhot szénával ellátni. Vö. Szalmázni.

Szörbíjog — Hortobágy — 1. Szörjegy.

Szőre — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — *a juh hosszú szőre, tehát nem a gyapjú.

***Szőrén szálán elveszett juh** — Kecskemét — juhász kezén elveszett juh, melyet a juhásznak elengedni tilos volt, 1773.

Szörjegy — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — az állat szőrén levő szám vagy betűjegy. Vö. Szörbíjog.

Sztronga — 1. Esztrenga.

Sztrongabárány — Oksz. — als hirtensteuer geliefertes Lamm. Adóba való bárány, mely sztronga v. isztronga, esztrenga után járt.

***Sztrongajuh** — fejés alatt álló juh. II. R. F. 1704.

Sztrunga — 1. Sztronga, Esztrunga stb.

***Szurkolás** — általánosan — bárányoknak olvasztott szurokkal való jegyezése drótból alakított számmal v. betűvel, v. jeggyel.

Tatavirozás — Balatonmell., — a juh korának a fülén való szűrásos-festékes jelezése, külön eszközzel. Vö. Vakjegy.

***Tavalyiság** — Gömör — a magyar juhászoknál: a múlt évi szaporulat. L. Ideiség.

***Tekertszarvú juh** — Moln. Compl. — *Ovis strepsiceros*, *raczka juh, a fennálló csavartszarvú, hosszúszőrű juh, kivált a Hortobágyon. A magyarok ősjuha.

Tergenyésszamar — Alföld — teherhordó szamar, a juhászé.

***Tokás birka** — Pusztaszanda — spanyol, ránczos Merino. *Juh-sor*: Bárány, Anyabárány, Kos-

bárány, Anyajuh, Kos, Ürü — metszett — Toklyó, Toklyóanya 1 éves, Apáczakos (?) 1 éves, Apáczaiürü (?) 2 éves, Apáczanya 2 éves, Öreganya, Czanga, fiavesztett.

Tokjó — Nagyunság, Nyr. 16:524.; Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8:234. — esztendő juh, kosbárány (!) Nádudvar. Átvitt értelemben: ostoba, Nagyunság. Vö. Toklyó. — **Tokjó** — Hortobágy, bárány, T. M., MNy. VIII:139. — 1—1½ éves (tavalyi) nőtény bárány.

Tokjó-falka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. — kos alá még nem eresztett nőtények és ürük.

Tokjuh — S. I. szótárában, I. Nyr. 12:63. — egyes vidékek kiejtése is úgy tünteti fel e szót, mintha juh volna, utórészében I. Toklyó, *Hódmezővásárhely.

Tokló — Balatonmell., Tsz. Malonyay, Zalaapáti — esztendő bárány, tavalyi birka. Vö. Toklyó. „Melyik ló tartozik a birkák közé? A tokló. (Esztendő birka.)“ Szentgál, Veszprém m., Nyr. 7:325.

***Toklyó** — sok helyen — *Ovis aries*, ifjú nőtény, a míg szűz. Tiszaszentimre, Kunság, Nyr. 10:239., két éves bárány. Vö. Apácza. *Békés m., Nagyszalonta, egy éves juh. Hont m., Nyr. 5:474. — kaszafenő tokja. — **Toklyó** — vö. Capf, Capp, Jerketoklyó, Kostoklyó, Tokjuh, Tokjó, Tokló, Toklyó, Üritoklyó. A capp és

változatai a kecskebakra vonatkoznak.

Toklyó — Palócság — egy éves nőtény bárány. Vö. Toklyó. Nyr. 22:80.

***Toszitó** — Alföld — hosszú nyélre keresztbeszőgezett deszkadarab, a tüzelőnek való juhuladéknak rakásra való összetaszítására.

***Törkölnék** — Hatod, Háromszék m. — a herbécek, mikor viaskodnak, öklelődnek.

Turma — Lz. — juhnyáj, sereg.

***Ürü** — vö. Vru, Capf, Capp, Eörfü, Apáczaiürü, Öreg ürü, Örü, Ürübárány, Üritoklyó, Wrw, *Békés, herélt him juh. Bszsz. szerint Vru, Schl. sz. j. szerint Wrw. — ***Ürü** — általánosan — az *Ovis aries* herélt himje. Vervex = Berbéc. *Ivád és Edvi Illés Pál, herélt kos. Schl. sz. j., Vervex; castro (wrw). *Vervex, der Schöps. Kolozsv. glossz., 1577, Dd., Nyr. 36:365., vervex (örw). Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139., herélt kos. Vö. Ürü. Sz. F. B.: Eörfü = vernex. Bszsz., boch uag vru = bak v. ürü; vervex. — **Ürü** — Oklsz. — vervex. 1517: Emi vnum ewrew: et durauit osque tres dies. Emi vnum ewrew et durauit vsque terciam feriam. Vnum agnum castratum Ewreuth. L. Ürü.

Ürübárány — Békés — ha a juhot mint bárány herélték. Géresi: „Károlyi család levéltára. IV. 453“. Nyr. 22:546. „Idei ürü bárány van nyolcz“. Vö. Apácza.

Ürűfóka — M.-Zalaapáti — ürűfalka.

Ürűhús — Oklsz. — caro vervecina. 1545: Vöttem wrö hust.

Ürűtokjó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — kiherélt bárány.

***Ürűtoklyó** — Békés — egy éves hím juh.

Üti — Veszprém m. — a kost evvel a szóval szokták ingerelni. Nyr. 5: 523.

Üti kos — Paks, Tolna m. — öklelős kos. Nyr. 22: 431.

***Üvecs** — Csík m. — egyéves diszkebárány. Székelység, Nyr. 34: 107., 31: 115., egyéves diszke, l. o. Gyergyó, Nyr. 34: 260.; Kilyénfalva, Csík m., Nyr. 9: 525., két éves juh; a két év tévedés. —

***Üvecs** — Gyergyószentmiklós — a ♀ juh egyéves koráig, ha nem lett fia — *nem szabatos: egyéves korig nem is lehetett fia.

Üz — Bélteky Kálmán, Nyr. 16: 11. — valakit vagy valamit bizonyos *helyről*. Egy bizonyos hely elhagyására kényszerít. Vö. Hajt, Kerget, Terel, Pásztorít, Elakaszt. Debreczen, Nyr. 34: 383., a juh pázrik. L. Coitus.

***Üzekedés** — Kiskunfélegyháza — a juhoknál Demeterkor esik az üzekedés.

***Üzekedik** — általánosan — a juh; népies terminus szerint „Demeterkor“ = október 26-ka táján. Fejér m., Nyr. 10: 188.; Hajduszovát. L. Coitus.

Üzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12: 384. — a juh párosodik. L. Coitus.

***Vakjegy** — Békés — az, a mely a fül belsejében van „tétovázva“, kívülről nem látható; Kecskeméten az, a melyet a juhász túvel karczol a birka fülébe s pipapörjével teszi maradandóvá; ez titkos jegy, hogy lopáskor tulajdonát igazolhassa. L. Füljegyek és Tatavirozás.

Vékonyhurka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 134. — a birka vékonybele. Intestinum tenue.

***Vérhűdni** — Székelyf., Tsz. 383. — mikor a felette megkergetett juhokat és disznókat a sok futásból eredhető betegségtől úgy igyekeznek megmenteni, hogy a fülöket megvágván, vért eresztenek rajta.

Vezér — szólás a Hortobágyon. „Meg kell fogni egyet abbul a vezérbüil ni!“ Hortobágy. L. Vezérürü.

***Vezérkos** — általánosan — az, a melyen a kolomp van s a nyáj élén halad.

***Vezérürü** — általánosan — az, a mely a kolompot viseli s a nyáj élén halad. L. Kolompos.

***Vezérürü** — túl a Dunán — a nyáj élén járó kolompos ürü. Nevek: Biczikli, Meggyes, Csákó, Bajor, Góla, Pörge. — ***Vezérürü** — Nagyszalonta — a falkához (itt nyáj) kell 4 darab hároméves vezérürü, ki után a nyáj indul és igazodik, ha tűz üt ki a hodályban, előbb a vezérürüt szabadítják, a többi magától megy utána. Vö. Kolompos. Nádudvar, de általánosan is — az az ürü, a

mely kolompot visel s a nyáj élén jár. — **Vezérürü** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — a nyáját nyakában kolomppal vezető ürü. Vö. Harangosiürü, Vezér.

Zahin — Bögöte, Vas m., Nyr. 16:93. — köpczös, kebles birka (Cz. F.). (Keckskeméten a régiségben gazdag polgár).

Zahol, széjjézahol — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18:256. — üz, szétkerget pl. a farkas a juhokat. Krizánál: záhol.

Zsebereg — Csángó, Klézse, Moldva, Nyr. 7:478. — tavasszal a hideg havas esőben elázott szigorú *bárány*.

Juh szőre.

Babókás — Csík m., MNy. I:331. — pettyes, babos. Pl. Babókás juh.

***Babos pofájú** — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha arczán apró fekete foltok vannak. Egyéb színek: fehér, szürke, fekete.

Balán — Gyergyó, Nyr. 22:112., 34:81. — szőkeszörű juh. Oláh kölcsönszó.

Belice — Gyergyó — fehér juh, szőke bárány. Tót, a beliből = fehér. Nyr. 34:83., 34:260. Csík m., az olyan juh, melynek szeme körül semmi feketeség nincs. Nyr. 26:331.

***Belicze** — Selye, Maros-Torda m. — ha a juh szemkörnyéke

fehér — tót. Vö. Vakisa. ***Rava**, Udvarhely m., J. M. — az egészen fehér juh. Vö. Bölicze. ***Gyergyó-szentmiklós**, K. L. — tiszta fehér-pofájú juh. ***A** tót *bjelicza*. ***Hatod**, Háromszék m. — a fehér-pofájú juh.

***Bukelája** — Hatod, Háromszék m. — a feketeorcájú juh.

***Bunda** — általánosan — a juh gyapja egészében lenyírva. ***Békés** — az egy birkáról lenyírt gyapjú.

***Csapott pofájú** — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha az arcz egyik fele fekete, a másik fehér.

Czirnos juh — Tsz. — babos pofájú juh. Nyr. 26:531. ***Csík** m., Mtsz. I. 241.

***Fehér** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Szeged, Nyr. 32:295.; Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 32:293.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Kemenesalja, Nyr. uo.; ***Nagygecz**, Szatmár m.

***Fejér** — Rava, Udvarhely m., J. M.

***Fekete** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Hódos, hódos juh — Rava, Udvarhely m., J. M. — a szürke juh, ha fején fehér folt van. ***A** holdról véve.

• **Kormos** — Hatod, Háromszék m. — feketésarczú juh. *Berzen-cze, Somogy, Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szill Sárkány Sopron m., uo.

• **Kormospofájú** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

• **Lámpás** — Selye, Maros-Torda m. — a juh színe, ha fekete arczán nagy fehér folt van.

Lisza bárány — Halas, Nyr. 23:143. — „föcske hasú“, a négy lába meg a hasaalja barnásabb, mint a többi szőre. *Nem helyes, mert éppen a hasaaljának kell világosnak lenni.

• **Örves, örves juh** — Rava, Udvarhely m., J. M. — ha a juh nyaka kereken fehér.

• **Sömörös** — Kecskemét — „oldalú, fűrészeltszarvú kos“. Bitangjegyzőkönyv. Sodrottan gyapjas (?).

• **Szemők** — Balatonmell., Göcsej, Tsz. 343. — jegyesszemű, vastagszemöldökű birka. *Haszeme környéke fekete, l. Vakisa.

Szőnye — Marosvásárhely, Nyr. 33:51. és 32:295. — olyan juh, melynek *fakószürke* színű gyapja van. Ez a szórnév rendesen a juhra, meg a juh hátáról lekerült gyapjúra használatos.

Szöszke — Nyr. 35:121. — a szösz-színű. *Szöszkefűrtű* bárány át-meg-átzsökdécsel a zöldhantú mesgyén. Arany J.

• **Szürke** — Rava, Udvarhely m., J. M. — juh.

• **Tarka** — Rava, Udvarhely m., J. M. — juh.

Vakisa — Gyergyó — bárány, juh, melynek szeme körül feketés a szőre.; Nyr. 34:260., 34:83.; Csík m., Nyr. 26:429.; Homoród Almás, Nyr. 29:543. — • **Vakisa** — Selye, Maros-Torda m. — ha a juh szemkörnyéke fekete. Vö. Belicze; • Rava, Udvarhely m., J. M. — a fehér juh, ha a szeme körül fekete; • Hatod, Háromszék m. — a szeme körül fekete juh; • Gyergyószentmiklós, K. L. — a szeme körül feketepofájú juh; • Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — juhszór.

Juhnevek.

Badár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Bagoly — Szürnyeg, Nyr. 10:278.

Bandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Berta — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Csókás — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Dani — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Diszke — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Fináncz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Géza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Háncs — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Hurda — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Hattyú — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Irma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Juhnevek — Balatonmellék — Boris, Samu, Muczi, Sándor, Szarvas, Ránczos; az utolsó merino lehet. — Dergecs — Bokros, Bimbó, Csákó, Huszár, Pirok, Pusi, Sudár, Szeles, Vezér. Nyr. 3:527.

Juhoknak, macskáknak — Kis-újszálláson *nincs* nevük. Nyr. 38:287.

Julcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Kati — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Kecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

***Kosnevek** — Balatonmell. — Baka, Csákó, Huszár, Karesú, Pörge, Rigó, Sudár, Táblás. Ezek „vezérkosok“.

Malcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Matyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Milóra — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Miska — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Muszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Nyika — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Pirók — Szürnyeg, Nyr. 10:278.

Pista — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Rúgós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Rupi — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Szemők — Szürnyeg Nyr. 10:278.

Szóke — Szürnyeg, Nyr. 10:278.

Szükszük — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Tompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Vakara — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Vatynáta — Homoródalmás, Nyr. 29:543.

Vésze — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Vezér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Füljegyek.

Áj — Csallóköz, Nyr. 15:432. — juhok fülhegyén fecskefarkszerűen kimetszett tulajdonjegy. Szarvasmarhán is használatos (l. azt). A Csallóközön egy *ájt* füljegyül használó családot a nép *áj*-nak hívott. Vö. Ájas, Ájos és Szarvasmarha kategóriában Áj.

***Ájas** — Kriza, Vadr., Udvarhely m., Vacsárcsi, Alföldszerte — fecskefarkszerűen kimetszett jegy a juh fülehegyén; tulajdonjegy. Különben a nyíl szára tompa végén az a bemetszés, a melybe az *ij ajzásakor* = feszítéskor a húr belefekszik. Újabban a pásztorok népetymologice az A betűtől származtatják. Néhol „Ájos“.

***Ájos** — Alföld, Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy. L. Áj, Ájas.

***Bütült** — Vacsárcsi, Csik m. — *füljegy: a hegyén lecsipett; ha a füljegy kiszakadt s egyesbe vágták. Vö. Csapott.

***Csapott** — Vacsárcsi, Csik m. — füljegy, a fül levágva.

Csapottfülű — 1799 — az a sertés, de juh is, a melynek füle le van vágva annyira, hogy csalni lehessen vele, mintha az állat elhullott volna. Vö. Fül.

***Csipett** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy, oldalt kicsípve.

Csipkés fül — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — „a birka csipkésen kimetszett füle“.

***Csongora** — székely — füljegy, ha kiszakadt.

Csula — Hont m., Nyr. 14:271. — „Az a csulafülű szép kos lesz.“ „Ne csula ne!“ A N. Szótár szerint Nógrádban és Hevesben „*apró* fülű, lefityegő fülű; utóbbi megyében nemcsak juhra, hanem disznóra, sőt tárgyakra is alkalmazzák, pl. kalap. N. Szótár szerint *csulya*.”

***Csuli, csulyi** — Félegyháza, Heves m., Mtsz. I. 366. — kajla, lefityegő (fül, fülű); Székelyf., Mtsz. I. 366., csonka, suta.

Csulya — Hont m., Nyr. 14:575. — kutyákról, juhokról stb. mondják, melyeknek a füléből egy rész le van vágva. Vö. Csula.

***Előlvetni** — Rajk, Zala m. — a juhok fülének jelezésénél a bevágást az előreálló szélre tenni.

***Fecskefark** — Rajk, Keszthely — a juh füle hegyén behasítás; jegy a juh korának jelezésére. Vö. Ájos.

Felcsapott fülű — T. S., XVII. sz., Debreczen — ökör is.

***Füljegy** — Hatod, Háromszék m. — a juh jobb- v. bal-, néha mindkét fülén levő rovás, jegyzőkönyv, melynél fogva minden gazda meg tudja különböztetni a maga juhait, ill. bárányait a másokétól, sőt a melynél fogva még a csávába került bört is felismeri. Minden gazda más-más jegyet alkalmaz a maga állatainak fülére. Egyik a juhainak jobb- a másik

a balfülére alkalmazza a jegyet, a mely állhat a fül hegyének egyenes v. ferde csonkításából, kicsípéséből v. hasításából, a fül szélének kicsípéséből v. a fül átlukasztásából. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Gyapjúosztályozás — Kálmánca — füljeggyel, a finom birkánál: a fülön semmi jegy = legfinomabb; a fülön lyukasztás = finom; a fül alsó szélén egy bemetszés = elsőosztályú; két bemetszés = második; három bemetszés = harmadikosztályú.

***Hasított** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy; Selye, Marostorda m., Vacsarcsi. Vö. Fecskefark, Áj, Ájos stb.

***Hátulvetni** — Rajk, Zala m. a juhok füljelzésénél a bevágást a hátraálló szélre tenni

Jegy — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — „*alól vagy felül vett jegy*“ a fülön.

***Kerékfal** — Selye, Márkod, Marostorda m. — füljegy: a szélen kereken kimetszett.

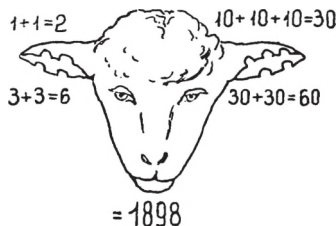
Kijukasztott fül — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — füljegy, rendesen a tulajdont jelezi. Újabban fogószerű lyukasztóval végzik.

Kivenni — Kecskemét — a fülből, metszéssel; jegyezésmódja: „balfüleből alólról ki van véve“. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Füljegyek és Kivevés. *Kálmánca, megszállani. L. Metyőly.

***Kivevés** — Kecskemét — a fülből mint jegy: előlről, hátul-

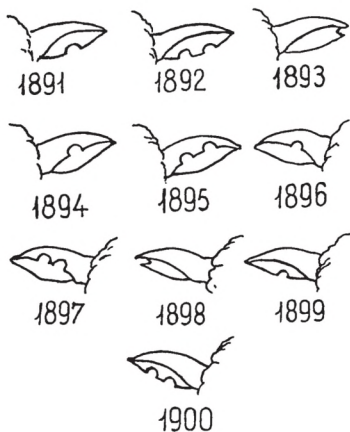
ról, alulról. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Kivenni és Füljegyek.

***Korjelezés** — a juhnál. A juh ritkán csak 6, legtöbbször 7, néha 8 éves koráig marad tenyésztőnek, ekkor kiselejtezik a nyájából: ez a *mustra* s ezentúl hizlalóra, majd levágásra kerül. A kor meghatározás ezért fontos, a mire többféle mód van; lényeg szerint különösen kettő: a füleken való bemetszésekkel vagy a születés évszámát jelezik és ettől fogva számítják az éveket, vagy minden évben alkalmaznak a fülekre egy-egy, vagy több jegyet. Az évszám bemetszése így alakul: a fül *felső* szélén való minden bemetszés = 1; az *alsó* szélén való = 2; a csúcson való kimetszés = 5; a kagylólyukasztás = 10. Példával kimutatva: fülsúc = 5, *felső* fülszéle = 1, *alsó* fülszéle = 2; $5 + 1 + 2 = 8$, hozzáadva a folyó évszám ezresét, százait és tizedeit, p. o. 189, ekkor az ellés éve 1898, a kimustrálás tehát hétéves forgónál 1905-ben következett be. *Bükkösdön* a *Jeszenszky*-uradalomban időmben a következő mód divott (a magyarázat a rajz szerint):

A *jobb*fül felső szélén minden bemetszés = 1, az *alsó* szélén =

3; a *balfül felső* szélén minden bemetszés = 10, az *alsó* szélén = 30; a *jobbful* felső és alsó szélén két-két bemetszés = 8, a *balfül felső* szélén 3 = 30, *alsó* szélén 2 = 60, együtt 90, mind a két fülön együtt 98; hozzáadva az ezrest és százast, lesz az elletés éve 1898, a melyből a mustra éve kiszámítható. A második módra nézve *Biharilye* adta a jó példát. Itt a bárány az ellés évében kapta az első bemetszést, mely az évet, pl. 1891-et jelentett. Tíz évre meghatározva a jegyek a rajz szerint, mint következik, alakultak:

Ennek a módnak egyszerűsített változatai *Rajkon*, Zala megyében, a *Kollerek* birtokán is éltek. A magyar néprajzi irodalomban ezek a fülrovások is végtelen „számso-rokra” magyaráltattak, holott teljesen gyakorlati gazdasági célra szolgáltak és némely ponton még ma is szolgálnak.

***Likas** — Vacsárcsi, Csík m. — füljegy. Általánosan.

Névjegy — Hortobágy, T. M., VIII: 139. — betűjegy a fülön, színesen „tetovirozva”.

***Ritkos** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy. Vö. Szakás.

***Rovás** — Vacsárcsi, Csík m. — füljegy.

***Szakás** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy, oldalt félholdszerű kikanyarítás. Vö. Ritkos.

Juhtej termékei.

Abanyudni — Békés m., Nyr. 3: 524. — megalszik a teje.

***Aggaszt** — tejet aggaszt, túró aggaszt. Czegléd; Mindszent, Csongrád m.; Palócság — túró készít úgy, hogy az aludttejet melegíti s azután zacskóba kötve felfüggeszti. Túrje és vid., Zala m., Utsz. I. 11. A túró retékformára összegyúrva füstre teszi. Vö. Aggasztal. (Nyilván az *akaszt* = *akasztgat* szóból ered.)

***Aggasztal** — Sajóvölgye, Gömör m., Utsz. I. 11. — aggaszt, túró aggaszt. Vö. Aggaszt.

***Aggasztó** — Czegléd, Utsz. I. 12. — vászonzacskó, melyben a túró aggasztják.

Aggaszt túró — Nógrád m., Nyr. 21: 279. — aludttejet meleg helyen túróvá hagynak alakulni. A túró tartalmazó hegyes vászonzacskó: *aggasztó*. Czegléd, Rima-szombat.

Aggik — palóc, Nyr. 22: 31. — „megaggik a tej” = túróvá

keményedik. Vö. Megaggasztalódik, Megaggik.

•**Aggódik** — Nógrád m., Utsz., I. 12. — túróvá képződik (az aludttej meleg helyen).

•**Aggott-tej** — Szeged; Udvarhely m., Utsz. I. 12. — aludttej.

Aludttej — Lac coagulum, Kolozsv. glossz. 1577: *aluttej*, alut tej, Nyr. 36:70., 419. Sz. F. B. alut tej. PP., alutt-téj. Vö. Aggott tej, Posadt tej.

Bálmós — Erdélyi bányavidék, Diemár Károly — édes sajt, kukoriczaliszttal, *kedvelt eledel az erdélyi részben, urak asztalán is.

•**Be-fej** — Heves m., Mtsz. I. 558. — beszolgáltatja a fejt tejet a juhász, ha túróért és vajért ki nem bérelte a fejés hasznát.

Bemérés — Alsófehér m., Lz. — a tejmennyiség szerint, mely egy-egy gazdának juhait után jut, két Szentgyörgynap (római és oláh naptár) között *mérik be a juhokat*. A *bemérés* az egész falu juhtartó gazdáinak részvételével s kalákával történik. Leölnek néhány bárányt; összeadnak egy-két *vider lurkát* vagy *mókuszvizet* (zsidó pálinka) s kimennek a pakulárhoz a sztrungába, a hol minden gazda külön megfeji a maga juhait, beléönti a tejet a négykupás (négypintes) régi tej-mértékbe; a juhbírótság azután megvizsgálja, megállapítja s *rovásba szedi* az illetéket.

Bepillédzett — Gyöngyös, Nyr. 9:332. — a tej: forraláskor pillehártya képződik.

•**Berbencze** — Székelyf., Mtsz. I. 118.* — úttitarisznyába való túrós faedény.

•**Birginyó** — Felsőlok, Csík m., csángó — tejverő. Vö. Briginyó.

Borító — Udvarhely m., Csík m., Mtsz. — túró, orda, ház, só-tartó, kerek fadoboz. Vö. Borított, Borítottos.

•**Borított** — Lóvész, Csík m. — túrótartó fadoboz. Ebbe borítják a túró (útra viszik). Vö. Borító. A borítottnak van tartója és fedele.

•**Borítottos** — Székelyf., Mtsz. I. 164. — borító (útraviendő túró sat. számára való fadoboz).

Borondza — Abauj m., Nyr. 33:21. — boronza, *a sajtból gyúrt túró.

***Boronza** — XVII. század — a vert vagy gyúrt túró, a tót „brindza“, a melyet a gomolyából gyúrnak, vernek. Vö. Borondza, Brindza, Brenze, Bronza, Brondza, Bronzaturó.

Brenze — Miklosich, Nyr. 11:118. — bronza vagy brondza = caseus breznensis (Kreszn.) Cseh: brynza, tót: brindza; lengyel: bryndza; rumun: brünzű. A hazai német tájszólásban brinse = gekneteter Käse. Diefenbach német eredetű szónak s *biest*-el (colostrum, angol *beesting*, *brestring*, hazai német: Brieserkäs, Käse von frischgegohrener Milch) egybe-tartozónak gyanítja. Vö. Boronza.

A „brieser“ = breznóbányai, a melynek juhászata nagyhirú volt.

• **Brigigyó** — Lóvész, Csík m. — tejverő. Megaludt tejet verik ezzel; van: nyele, keresetje.

• **Briginyó** — Felsőlok, Csík m., csángó — tejverő. Vö. Brigigyó Birginyó, Tejverőfa.

Brindza — vö. Boronza.

Brondza — vö. Boronza.

Bronza — Oklsz. — Caseus Breznensis. 1546: Casei in vtres compositi Bronza vocati; 1549: Vtres casei vulgo bronza; 1557: Quoddam genus caseorum Brenza vasculis 5; 1564: Vtres wlgo *thelnowy* 3 berenze = *tömlő-sajt; 1596: Egi fel zapu boronza; 1601: Casei caratini vulgo Boronca; 1619: Boronza egy korczos vannaival; 1670: Ex larido, butiro brinca et caseis. Brinza — juh-tűrő. Vö. Boronza.

Bronzatűrő — Oklsz. — 1569: Formagium bronzathwro in dolio. Vö. Boronza.

• **Budákó** — Felsőlok, Csík m., csángó, Lóvész, Csík m. — tejgyűjtő dézsa v. kád (egyik füle nagyobb és lyukas, a másik kisebb és ép). Fedeles. Vö. Tejgyűjtő budákó.

Bulz — Szucsák, Kolozs m., Nyr. 18:575., 22:208. — kis sajt, oláh elem a m. nyelvben.

Burdó — Székelyföld, Mtsz. — bwrdo. tömlő.

Burdu — Munkácsi B., Nyr. 13: 259. — juhbőr, melybe a tűrőt

töltik (Hétfalu, Nyr.); *burdó*, tömlő-forma turba (Kisd. Sz.) *bordó*-síp: tömlősíp, Tsz. — a szerb *burduk* bika v. kecskebőr, melyet összevarrnak, belül degettel bekennek és folyadékok, főképp pedig bor tartására használnak = *bortömlő. Székelyföld, Hétfalu, Brassó m., Mtsz. tömlő. Vö. Burdó.

Cájtli — Komárom m., Mtsz. — fejőgatya, melyet a juhászok fejéshez kötnek fel, *nyilván német.

Csatorna — Sz. F. B. — Csatorna à saiton: lingua. Sait itt *sajtó*.

• **Cseber** — Málnásfürdő — Vö. Tejescseber.

• **Csónak** — Lóvész, Csík m. — a krinta (l. o.) csatornája. Vö. Csorgó, Csorgató.

Csóré — Mtsz., I. 346. — 1. Hont m. — összefutott tej; 2. Nóg-rád m. — savó; 3. Kiskunhalas — szopós gyermek szájából kibuggyanó tej; 4. Fajszt — savóból tejjel és tojással készült étel.

• **Csorgató** — Málnásfürdő — a *kirinta* (l. o.) csatornája. Vö. Csónak, Csorgó.

• **Csorgó** — Selye, Maros-Torda — a *kirinta* (l. o.) csatornája. Vö. Csorgató, Csónak.

• **Dézsa** — Székelyf., Mtsz. I. 398. — tűrős döbönke; *a Királyhágón innen víztartó, két lyukasztottfülű faedény, mely rúdon hordozható, a Királyhágón túl Cseber, l. azt.

Döbön — Esztergom, Nyr. 3: 34. — bödön. Tsz.-ban *döbörke* „bodony túrónak“ valószínűleg sajtóhiba e. h. *döbönke*.

†Döbörke — bodony, túrónak való. Székely szó. Tsz. 97. = Turósbödön.

Édés sajt — Barkóság, Nyr. 32: 521. — friss juhsajt, gomolya.

Egésztej — l. Egy egésztej.

Egy egésztej — Alsófehér m., Lz. — a kinek beméréskor négykupányi teje volt, *minden renden* (versen) kap egy egész napi (reggeli, déli, esteli) fejést, a mi pl. 600 juhról öt veder (50 kupa) tejet tesz ki. Vö. Féltej, Fertálytej, Háromfertálytej.

†Egy juhra való — Hatod, Háromszék m. — 16 font sajt és 1 kupa orda. A súly egy megfelelő kő.

†Egy juh tej — Selye, Marostorda m. — 14 font tőrő és 3 font orda. A régi font szerint számítva. Vö. Kompona.

†Egy kompona sajt — Hatod, Háromszék m. — 48 font.

Egy rend — Alsófehér m., Lz. — egy kategória; azon gazdák, kiknek négy kupányi tejük van.

Eming — Kassai szerint (2: 79.) „Somogy és Szala vármegyei szó: *eming*, lac v. serum lactis salsum, a sajtból sajtó által kinyomatott sós savó. Ezen okból Somogyban imitt-amott mondják: sós, mint az *eming*“. Nyr. 17: 554.; Zala és Somogy m., Mtsz. I. 489., sajtból kisajtolt sós savó.

†Fejés tart — Márkod, Marostorda m. — Szent János-naptól Szent Mihály napig.

***Fejőbögre** — Alföld — egy kis bögre, mely a fejővödör felett, két madzag közt függ s a mibe közvetlenül fejnek. Így a tej kevésbé habzik. Vö. Fejőcsupor, Fejőke, Fejőpitli, Fejővider, Fejővödör, Fejőkupa.

†Fejőcsupor — Hatod, Háromszék m., Selye, Marostorda m. — kb. három deczi úrtartalmú, égett, mázas cserépedény, a melybe fejnek. Az *ótós fogason* (l. o.) lóg. Fejéskor a fejővider madzagába csiptetik. Vö. Fejőbögre.

Fejőke — Dunántúl, Nyr. 5: 18.; Kemenesalja, Tsz. — fejő-sajtár.

Fejőkösár — Márkod, Marostorda m. — a hol a juhokat fejik. Vö. Esztrenga stb.

†Fejőkupa — Lóvész, Csik m. — három deczi úrtartalmú, egy darab fából faragott fejőedény. Vö. Fejőbögre.

Fejőpitli — Bőny, Győr m., Mtsz. I. 559. — fejősajtár. Vö. Fejőbögre.

†Fejővider — Hatod, Háromszék m., Lóvész, Csik m., Márkod, Marostorda m., Selye, Marostorda m. — dongákból összerótt fejőedény; fogója a fülein keresztülhúzott madzag, erre csiptetik a fejőcsuprot. Vö. Vider és Fejőbögre, Fejővödör.

***Fejővödör** — Szeged-Csöngöle — abroncsos faedény, a mibe a

juhokat fejik. *Kecskemét, ua. Vö. Fejóvider.

***Fél juhtej** — Márkod, Marostorda m. — „a melyik juh féltojáshajnyinál kevesebbet ad, az után a majoros *féljuhtejet* ad a gazdának“ = 7 font túró és 1½ font orda. Ha egy gazda 5—6 juha közt van egy ilyen szűk tejelője, az is egész juhtejet kap, mert kipótolja a többi jól tejelő. Vö. Egy juhtej. Próbafejes.

Féltej — Alsófehér m., Lz. — a kinek beméréskor két kupája van, az minden második renden kap egy egész tejet. Vö. Egy egésztej, Fertálytej.

Fertálytej — Lz. — a kinek beméréskor egy kupája van, az minden negyedik renden kap egy tejet v. egy sajtot. Vö. Féltej, Egy egésztej, Háromfertálytej.

***Fontos-kövek** — Selye, Marostorda m. — a *fontos tál*- (l. o.) hoz való kő súlymértékek a gazdák által hitelesítve.

***Fontos-tál** — Selye, Marostorda m. — kétkarú kézi mérleg, farkokkal, fafogóval, fanyelvvel, bükkfatálakkal és kenderkötőekkel, az orda mérésére. Vö. Fontos-kövek.

Fuka — Alsófehér m., Lz. — kétliteres mérték.

Gajáta — l. Galáta; a tót *gelata*.

Galáta — Alsófehér m., Lz. — v. gajáta: juhtejes edény. Vö. Galeta.

Galeta — palóc, Tsz. — a tót *gelata* = túróbödönke, de sajt- és vajtartó is. Oklsz. 1620: Az Juhasz hazban vagion kamoraiban saitt Niomo galita No 8. Vagion vay keopelleio gilitta. 1634: Egi üres geleta. Vö. Galáta, Gelyáta.

***Gazdasági kő** — Vacsárcsi, Csík m. — a „gazdaság“ tagjai által hitelesített 16 fontos gyerekek fejnagyságú sziklakő. Ezzel mérik az *egy juh után való sajtot* = 16 font. Vö. Kompona kő, Kompona.

Gelyáta — Szolnok-Doboka m., Nyr. 22 : 536. — fenyőfaedény, melybe a juhokat fejik. Vö. Galeta.

Gomoja — Debreczen, Nyr. 7 : 189., 11 : 189. — L. Gomolya.

***Gomolya** — a nem ő-ző vidékeken — juhsajt, illetőleg túró, jobb fajta, mert le nem főlőzött tejből készül. Vö. Édes sajt.

— ***Gomolya** — magyar juhászat — nagy sajt, a melyből a túrórt verték és verik. L. Boronza. — **Gomolya** — Bihar m., Nyr. 4 : 444.; Palóczság, uo. 22 : 34.; Rimaszombat, uo. 10 : 88. — juhsajt. (Szentesen, Nyr. 8 : 187., juhsavó.) Oklsz. 1594 : Gomoliak. 1602 : Gomolya Pál stb. 1731 : Juhászoktól, a kik gomolyákat vagy hrudakat hordanak a vásárpénz köznap 1 den. M. Gazd. tört. Sz. VII : 88. (Vö. Munkácsi Ethn. VIII : 19.) Vö. Gomoja, Gömeje, Gömölye, Gömöje, Édes sajt, Boronza, Homoja.

***Gomolyanyomó** — Hajduhadház — keretes, egészben véve ötszögletes deszka, kifolyással. Erre teszik a friss gomolyát, hogy a savó lefolyhasson.

Gömeje — Barkó szó, Bereg m., Nyr. 27:478. — l. Gomolya.

Gömöje — Csaholez, Nyr. 19:335. = Gomolya.

***Gömölye** — Kecskemét és ő-zó vidékeken — l. Gomolya. Beregszász, Nyr. 36:431., ua.

Háromfertálytej — Lz. — a kinek beméréskor 3 kupa, azaz 3 fertály teje van, az három renden kap egy egésztejet, a negyediken nem kap. Vö. Fertálytej, Egy egésztej, Féltej.

Homalya — Oklsz., Mtsz. — talán gomolya. 1558: Vna Turba in qua est vna hamalya.

Irdos-birdos sajt — Melius, Nyr. 25:327. — durván, ormós felülettel készített, vékonyabbfajta juhsajt lesz, a mit ma is készítenek a Mezőségen.

Juhsajt — Sz. F. B. — caseus ovillus. Oklsz. 1544: *ih* sait. 1587: Juh sait. Juh sayth.

***Juh tej** — egy — Márkod, Marostorda m. — 15 font túró 3 font orda. Ennyit kap minden gazda a juha után a *majorostól*. A melyik juh legalább egy fél tojás-hajnyi tejet ad a próbafejéskor, azután már *egy juhtej* jár. Vö. Féljuhtej, Próbafejés.

Juhtúró — Oklsz. — 1669: Juhturó fontja 9 denár, Tehén-

turó fontja 6 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 89.

***Juh után való** — egy — Vacsárcsi, Csik m. — 16 font sajt + 1 kupa orda.

***Juhvaj** — XVII. sz. munkácsi utasítás — juhtejből készített vaj.

***Juhvizsga** — Selye, Marostorda m. — próbafejés. Szt. János napkor van. „A mejik juh megad egy porazio (l. o.) tejet, arra megadják a túró (t. i. az egész juhtej-illetményt), a melyik nem ad annyit, arra felet, vagy egy fertáj túró adnak, ki a hogy adja, ki a hogy érdemli; vagy csak ordát adnak rá.“

***Kalán** — Lóvész, Csik m. — tejgyűjtőkalán, sajtygyűjtőkalán.

Kaskavál — Hétfalu, Zajzon, Brassó m., Nyr. 23:102., Udvarhely és Háromszéken *káskavalé* = havasi sajt. Gombocz szerint — MNy. I:165. — oláh: kaskaval, ozmán-török: kaskaval, újjörög: κασαβάλ.

Kászú — Székelyföld, Tsz. — fenyőhéjból készített túrótartó edény v. táska. Vö. Kászutúró.

Kászu-túró — Háromszék m. Székelyföld, Nyr. 23:151. — össze-göngyölt fenyőhéjba (kászúba) tömött túró. Vö. Szemerketúró.

Kelenta — Csik m., Udvarhely m., 23:104. — l. Kerenta, Kirinta.

Kerenta — Székelyf. Tsz., Hatod, Háromszék, *Vacsárcsi Csik — *kerek fatál, melyben a sajt-ból a savót kinyomják. Van: ágasa

czöveke, sipja, ejteles sétára v. ordamérő kupája. Vö. Kelenta, Kilinta, Kirinta, Krenta, Krinta.

Kilinta — Háromszék m., Nyr. 23: 104. — 1. Kerenta.

***Kirinta** — Málnásfürdő, Selye, Marostorda m. — sajtnyomó tekenő, egyik végén csatornával = „csorgató”; van: csorgatója, csorgató nyelve, vászonból oda-szőgezve. Vö. Krinta, Krenta, Kerenta.

Kis sait — Sz. F. B. — Caseolus.

***Kompona** — Szabéd — sajtmennyiség, mely egy juh után jár. Egyébként mérleg. — ***Kompona** — Felsőboldogasszony — 32 fontnyi kő mint mennyiség: egy kompona túró = 32 font túró. Gazda része juhai után. — ***Kompona** — Vacsárcsi, Csik m. — van: *kompona rúdja*, *kompona tája*. Ehhez a súlymérték egy gyermekfej nagyságú gömbölyű, hepe-hupás felületű sziklakő, ebbe vastagon van belevájva a 16-os szám. Vö. Gazdasági kő, Komponakő. — ***Kompona** — Selye, Maros-Torda m. — Régen ezzel mérték a túró: 1. nagy, kétkarú famérleg, 2. bizonyos mennyiségű sajt v. túró. Ilyen értelemben: Selyén: *egy kompona* = 28 font túró. *Fél kompona* = 14 font túró. Emez teszen 1 juh-tejet, vagyis egy rendesen tejelő juh után való túróilletményt, az ordabeli illetménnyel együtt. Vö. Egy juhtej. — ***Kompona** — Lóvész, Csik m. — kétkarú mérleg. Karja (1 m) fogója és táljai fá-

ból, a tálak kötői madzagból valók. Van: a) *nyelve*, b) *komponarúdja*, c) *komponatála*. Vö. Slág, Mázsa, Fontostál.

***Kompona kő** — Vacsárcsi, Csik m. — vö. Gazdasági kő.

Korittó — Székelyf., Tsz. — sajt, a tótban teknőt jelent.

***Krenta** — Márkod, Marostorda m. — 1. Kerenta.

Krinta — Marosszék, Nyr. 23: 104.,; — ***Lóvész**, Csik m. — 1. Kerenta (Lóvészén a csorgató neve *csónak*).

Kukërca — Köpecz, Háromszék m., Nyr. 34: 105. — ordás lé.

Lapcse — Torontál, Ozora — tej, *oláh; a latin *lactól* ered.

Megcsurran — Baranya m., Mtsz. — megfej.

Meghivejkël — 1. Hüvejkel.

Óltó — Csaholcz, Szatmár m., Nyr. 19: 382.; Kolozsv. glossz., 1577, Nyr. 36: 68. — otho, oltho-coagulum, quod ponitur in lacte, ut coaguletur. Vö. Ótó.

***Orda** — Székelység — a sajt-készítés mellékterméke. Az oláh *Urde*. Vö. Urda. — **Orda** — Csikmadaras — még sajtá át nem alakított édes túró; ha a friss ordát savóval összekeverve fölmelegítik, a zséncicze nevű italt nyerik. Nyr. 20: 144. — **Orda** — Bukovina, Nyr. 6: 525. — édes sajt; Gerend, Aranyos m., uo. 23: 577. juhsajt; Alsófehér m., Lz.; Erdély, Nyr. 23: 483.; Gyer-

gyó, uo. 34 : 82.; Kalotaszeg, Kolozs m., Csík m., Brassó m., Mtsz.; Moldva csángó, Nyr. 30 : 177.; Székelyföld, Tsz.; Szucsák, Kolozs m., Nyr. 18 : 576.; Zilah, uo., 28 : 282. — édes juhtúró. Oláh : urda (Lexicon Budense, Alexics, Nyr. 17 : 374.).

• **Ordafőző üst** — Márkod, Marostorda m. — veresrézből, de belül czinnezve. Hosszabb, mint széles.

• **Ordakeverő** — Márkod, Marostorda m. — lapátalakú.

• **Ordamérő kupa** — Hatod, Háromszék m. — egy darab fából van faragva, betett fenékkal. A *kalánosak* csinálják. Tart: $\frac{1}{8}$ liter.

• **Ordászsák** — Hatod, Háromszék m. — Részei: *ordászsáktartó* (mogyorófa), *csiptető*, *ordászsákcsiptető* (hasított mogyorófa), *káva* (a csiptetőt összekötő faszirony), *akasztómadzag*, *akasztórúd*, *ordászsák*, *ordászsák*.

• **Ordástekenő** — Hatod, Háromszék m. — csorgóval a savó lefolytatására.

* **Ótó** — általánosan — száritott borjúgyomor, főzetjével a frissfejesű tejet oltják, hogy túrótkészíthessenek. *Ivád, •Márkod, Marostorda m., gyógyszerútból vett oltószer. Vö. Oltó.

• **Ótósbokály** — Hatod, Háromszék m. — mázos, karsú cserépedény, melyben a tejet oltják. A latin: poculum; a német: Pokal.

• **Ótósceber** — Márkod, Marostorda m. — vasabroncos, 25—30

literes faedény, melyben a megoltandó tejet gyűjtik.

• **Ótós-kád** — Vacsárcsi, Csík m. 50—60 l. úrtartalmú. Vö. Savós-kád.

• **Ótós-korsó** — Vacsárcsi, Csík m. — korsóforma fekete cserépedény. Ebbe teszik az *ótót* s adnak hozzá *sajtcsepegést* s ezt töltik a tejhez, hogy megaludják.

• **Ótós-zűrő** — Vacsárcsi, Csík m. — közönséges pléhszűrő.

Ótott túró — Szentes, Nyr. 8 : 332. — édes tejből és beoltva készül.

* **Összeféjni** — általánosan — a juhászatban a próbafejés, a melynek eredményétől az egyes juh után adandó sajt- és ordamennyiség függ. Vö. Próbafejés.

• **Ösztöke** — Vacsárcsi, Csík m. — ordakavaró. Van: vasa, nyele.

Parmasan — Sz. F. B. — caseus parmensis, rex caseorum; *olasz sajt.

• **Porezió Egy** — Vacsárcsi, Csík m. — rendes mennyiségű tej. Vö. Próbafejés.

Posadt-tej — Rozsnyó, Nyr. 8 : 566. — aludttej (posadt?)

• **Próbafejés** — Márkod, Marostorda m. — a juhoknál Szent János-napkor történik, feladata megállapítani, hogy melyik juh után milyen mértékű sajttülmény jár a gazdának. Vö. Összeféjni, Egyjuhtej, Féljuhtej, stb. — • **Próbafejés** — Vacsárcsi, Csík m. —

„Nyítréskor a gyengébb tejelő juhokat az összes gazdák szeme előtt maga a gazda megfeji s ha nem ad *egy porciót* (l. o.) a meddük közli csapják.“ Vö. Össze-fejti.

• **Pujna** — Győr m., Tsz. 308. — zsendicze. *A sajtos savó.

Pujna túró — Fejér m. — juh-túró, birkasavóból. Nyr. 4:44.

• **Rács** — Balatonmell. — a füstön álló sajt tartója. Tsz. 309.

Rend — l. Egy rend.

Sáfo — Közép-Baranya, Nyr. 3:327. — fejdőke. Vö. Sajtár.

Sajt — Schl. Sz. j., Sz. F. B. — caseus. Sz. F. B.: oregi saít = caseus vetus (Melich szerint ó, *régi sajt*). Oklsz. 1368 óta ismeri a *Sajtos* személynevet. 1586: saít. 1558: sayth. Sz. F. B.: vy laǵ saít, vaǵ az első teynek az sauvia-bol czinált saít: caseus secundarius. (Az 1597. évi kiadás kiegészíti e szóval: sendicze). Sz. F. B.: vüonnâ niomot saít caseus recens pressus.

Sajtár — Tolna m., Tsz., Zilah, Nyr. 28:232, — fejdődézsza. Oklsz. 1557: Feyny walo setereketh. 1577: Egy saytar chychyry. 1597: Tejes seter. A tótságón: „šohtar“. Vö. Sétér, Sejtér, Sétár, Sitár, Sűrű, Zsajtár, Zséter.

• **Sajtcsepegés** — Vacsárcsi, Csík m. — l. Ótós korsó alatt.

• **Sajtfacsaró** — Selye, Marostorda m. — sajtprés. Esztergályos készítette kis kézisajtó csavarral.

Részei: *kar, keresztül való fák, sróf, a facsaróasztal, közepén kávatartó, kerek bemélyedés, melynek szélén és közepén keresztben van a még mélyebb savóárok, ezekből egy csövön a csapon keresztül folyt le a préselt sajtból a savó.*

• **Sajtforma** — Hatod, Háromszék m. — Vö. Sajtkáva.

• **Sajtgyűjtő kalán** — Lóvész, Csík m. — Vö. Kalán.

• **Sajtkáva** — Hatod, Háromszék m. — vékonyra hasított szilfából összehajlított kerek *sajtforma*. Vö. Sajtforma, Sajtkéreg.

• **Sajtkéreg** — Márkod, Marostorda m. — l. Sajtkáva.

Sajtnyomó tál — Oklsz. — 1558: Sayth nomo tal.

• **Sajtnyomtató** — Málnásfürdő — négylábú, padalakú sajtforma. Vö. Sajtnyomtató-deszkácska.

• **Sajtnyomtató-deszkácska** — Málnásfürdő — az a két deszkadarab, melyet a nyomtatóba tett sajt tetejére tesznek s rárakott kövekkel nyomtatnak a sajtra. Vö. Sajtnyomtató.

• **Sajtpóc** — Selye, Marostorda m. — a koszorúgerendákra fektetett póczok. Vö. Póczdeszka. — • **Sajtpóc** — Málnásfürdő — mogyoróvesszőből van fonva, 1½ m hosszú, 80 cm széles. Áll a négy *sajtagason*.

Sajtruha — Ivád — a melyben a sajtot szikkasztják.

Sajtszárasztó cserény — Oklsz. 1597: Sayt zarazto cherenj. *Vesszőfonás.

Sajtszárító lesza — Oklsz. — 1586: Ket sait szarító lesza. *Vesszőfonás.

***Sajtszék** — Kecskemét — fasutú, amelyben a sajtból a savót kisutúlják.

***Sajtszorító** — Márkod, Marostorda m. — sajtprés. Áll egy deszkából, melynek egyik vége a deszkafalba van dugva, a másik vége a kirintába erősített vascsavarral szorítható lejjebb. Ez a krentával kombinálva képezi a sajtolót.

Satólni — satúlni, sajtolni, sutúlni. SzD. Ksz. 77:126. (sató, sajtó, sutú).

Savó — Sz. F. B., Schl. Sz. j. — serum; *a sajtkészítés után fennmaradó híg folyadék.

***Savóskád** — Vacsárcsi, Csík m. — olyan alakú és nagyságú, mint az *ótóskád*. Ebbe *cseppeg* az *ordászsákból* a savó. *Hatod, Háromszék m.

Seffel — Oklsz. — 1557: Ky-lencz seffewl turot = *dézsa. Ab német Schaff.

Séfő — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839., Nyr. 34:532. — fejkanna, sajtár. Vö. H. O. M. Hal. K. Söföb.

***Sejtér** — Lóvész, Csík m. — sajtár. *Felsőlok, Csík m., csángó sajtár.

Sétár — Apa-Nagyfalu, Sz. Doboka m., Nyr. 12:429. — sajtár, fejtőedény. Székelyföld Tsz. ua.

Sitár — Hétfalu, Nyr. 3:373.; Bácsfalu uo. 564. — sajtár.

***Slág** — Selye, Maros-Torda — az egykarú emeltyű-mérleg; juhászoknál használatos túrómérésre.

Sós-téj — Székelyf. Tsz.; *sos tey*, Sz. F. B.; *sos tej*, Kolozsvári glossz. 1577, Nyr. 36:419. — colostrum; megkeményedett aludt tej (savója le van eresztve).

Sűrű — Szilágy m., Nyr. 6:473. — sajtár.

Szemerke túró — Székelyf., Tsz.; Háromszék m., Nyr. 23:151. — összegöngyölt fenyőhéjba (kászuba) tömött túró. Vö. Kászu-túró.

Szerdek — Bssz. serdek, Oklsz. 1429: Petrus Zerdek — lac coagulatum, seracium = *aludttej.

***Szérdek** — Székelyf., Tsz. 345. — vert téj. Gömör m.: tejeles; Kemenesalja: szedett gym-gyom eledel. Kállay-gyűjt.: becsinált neme. Vö. Serdek, Szérdik, Sz-túró, Zerdek.

Szérdék — Rimaszombat, Nyr. 5:271. — a túró a savóban. Vö. Szérdek. *Ez a helyes.

***Szűrő** — Málnásfürdő — ritkára szótt gypjúdaróczdarab, 2 keresztben álló mogyorópáczára feszítve.

***Szűrőruha** — I. Szűrő.

***Tászkok** — Hatod, Háromszék m. — sajtnyomtató pad. Részei: *járom*, ebben 2 *járompácza*, *sajtnyomtató* v. *sajtnyomtató déczka*, *nyomtatókő*, *sajtkáva* v. *sajtforma*

szilfából. Ebbe teszik sajtruhába gömbölyítve a kisajtolandó sajtot, *szék*, a tászok 4 lábú padja.

Tej — Udvarhely m. — egy tej, egy juh után járó egység, kb. 16 font vagy 8 kiló sajt.

***Tejescseber** — Málnásfürdő — az a nagy faedény, mely a kirinta csorgatója alatt áll; ezen helyezik el a szűrőt. Vö. Cseber.

***Tejes putina** — Hatod, Háromszék m. — *tejgyűjtő-cseber*, faedény.

***Tejgyűjtő-budákó** — Felsőlok, Csík m., csángó — tejgyűjtő-kád. Vö. Budákó.

***Tejgyűjtő-cseber** — Hatod, Háromszék m. — vö. Tejesputina.

***Tejgyűjtő-kalán** — Lóvész, Csík m. — vö. Kalán.

***Tejszűrő** — Selye, Marostorda m. — „8×6 cm nagyságú ritkaszálú gyapjuszövet, négy csúcsánál fogva két keresztben álló páczikára kifeszítve“. — **Tejszűrő** — Vacsárcsi, Csík m. — 70×70 cm terjedelmű gyapjuszövet. Szögletén × alakba fektetett pálcákra feszítve.

***Tejszűrő-szita** — Lóvész, Csík m. — szűrője ma inkább rézsodrony, mint lószór. Van községes konyhai pléhszűrőjük is.

***Tejverőfa** — Vacsárcsi, Csík m. — a csángóknál *briginyó*, l. o.

***Tömlő** — Székelyf., Tsz. 368. — bőrsák, a melyben leginkább télire való túrot tesznek el. Tömlőtúró.

Tömlőtúró — Oklsz. — caseus utricularius. Szäkler Käse. 1486: Quatuor apes, vnum Themlew Thwro. 1637: Temleő turo 29.

***Turabdus** — Schl. sz. j. — túró, formagium.

Túró — caseus: gyúrt sajt. Oklsz., 1544: turo. Twrot twros eteknek. 1549: Turot sayt lenek. 1550: Caseum Thwro et butirum. 1557: Kylencz seffewel turot. A túró szó egykorú a sajttal. Csuvasz: törêχ, túrêχ = savanyú tej. Mongol tarax = zsendicze. Gom-bocz, MNy. I: 165.

Túrógyúró-teknő — Oklsz. — 1594: Thwro gjuro tekeneo.

Túrónyomtató — Oklsz. — 1586: Egi thuro nyomthato. 1636: Turó nyomtató.

Túrószáraztató — Oklsz. — 1638: Egy Turo szaraszott az Padlasban. Vö. Cz. F. Túrórács.

Túrózsák — Oklsz. — 1584: Turo sák. 1588: Vaznoth Turo sakn ak.

Veder — Háromszék m. — egy veder = 8 régi kupa, kb. 6 kiló sajt, egy juh után járó egység. L. Egy kompona, Egy tej.

Vesling — Oklsz. — caseolus. 1571: Caseum vnum veslingh vocatum. Bars m. 1592: In festo paschatis dant caseum wlgo vesling vocatum. Barsszentkereszt. *Veslingtúró alatt ugyancsak az Oklsz. azt mondja: „*fässllein* brinsenküse,“ lehet a Vesling = fässllein.

Veslingcsináló szék — Oklsz. *sedile ad caseolos conficiendos.* 1619: Vesling czinalo zek. Csicsva.

Vésling túró — Oklsz. — *fässlein brinsenkäse.* 1636: Vesling turó 20. M. Gazd. tört. Sz. I. 273. 1638: Veslingh Turo Tarto Saroglia 2. Azokon veslingh Turo 5. 1648: Az szolgáló jobbágy minden tartozik az várhoz 1—1 messzely vajjal, egy vesling túróval és 1 luddal. Károlyi Okl. IV. 300. PPB. 1767. Caseolus.

Vetrecze — Kőrész K. szerint édes orda. A vetreczét így készítik: *A marhahúst elvagdalják, zsírban megrántják és rántásos lével jó hosszan feleresztik.* Kőrész talán *zsendiczt* akart mondani; ez már édes orda savóban. Paal Gyula. Nyr. 2: 556.

***Vider** — Lóvész, Csik m. — vö. Fejóvider; Hatod, Háromszék m., ua.

Zára — Hétfalu, Tatrang, Brassó m., Nyr. 22: 94., 23: 535. — vert tej. Gombocz Z. szerint: oláh záraserum (vajköpülés után megmaradt sűrű savó). MNy. I: 165. a tót emar.

Zerdek — Schl. sz. j. — l. Szerdek.

Zisztvála — Gerend, Aranyos m. — juhtejföl v. vaj. Nyr. 23: 578.

Zséfő — Balatonmell., Tsz. — fejókanna. Ab: Schäffel. Nyr. 24: 403.

Zsejtár — Gömör m., Tsz. — l. Zsajtár.

Zsejter — Göcsej, Nyr. 12: 47. fejőedény (Ab: osztrák-bajor sechter, soechter. Nyr. 24: 403.)

Zsajtár — fából való fejőedény.

Zsendicze — Erdővidék, Nyr. 8: 188.; Palócság, uo. 22: 81.; Székelyf., Gömör m., Tsz.; Tokaj, Nyr. 24: 335. — savós orda; felforralt juhtejsavó. Gombocz szerint rutén: *žentyca*, lengyel: *żyntica*, orosz: *žentica*. (MNy. I: 165.) Vö. Zsinczicza, Zsengicze, Zsongáta.

***Zsendiczekevergető** — Lóvész, Csik m. — a lapátos részén levő lyuknál fogva szokták felakasztani rendes helyére.

Zsengice — l. Zsinczicza.

○Zsétár — Pusztadinnnyeshát — l. Fejődézsza. A tót: Šochtár. Szentes, Nyr. 8: 331., ua. Vö. Zséter.

Zséter — Balatonmell., Tsz., Nemesviss, Répczemellék, Nyr. 17: 336.; Olaszfalu, Veszprém m., uo. 17: 47.; Sopron m., uo. 5: 269.; Vas m., Kemenesalja, Tsz.; Vas m., Nyr. 10: 90. — Zsétár. L. Sajtár.

Zsinczicza — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19: 95.; Palócság, Tsz. — forralt juhtejből készült túrós savó. Tót: *žencice* (Nyr. 33: 571. és Gombocz, MNy. I: 165.). Vö. Zsendicze.

Zsojtár — Tokaj — fejőke, sajtár. Nyr. 24: 335.

***Zsongáta** — Balatonmell., Kemenesalja — oltott birkatej savója, zsendicze. Tsz. 396.

Zsotár — Gömör m., Tsz. — l. Zsajtár.

Juh hangelemei.**Bárány.**

Bárány — *mekeg, bekeg, méget, béget, bereg.* Nyr. 7:286.

Beget — Őrség — béget. Nyr. 12:380.

Béget — Alsócsallóköz, Komárom m. — béget. Nyr. 27:287.

Bög — Hatod, Háromszék m. — a juh és a bárány.

Szika, szika! — Bajmok, Bács m., Nyr. 7:527. — bárány hívása.

Birka.

Bekeg — a birka. Kriza.

Birka — Találós mese Veszprémben:

Uton megy a tipetopa,
Hátán viszi genyegonya.
Nyr. 2:468.

Birkák szava — Hódmezővásárhely — Az istennyila belecsap a *karámba* s azt felgyújtja. A tüzes lángnyelvek felhevítik a levegőt s a vén birkák ezt mondják: „Meleg van!” (mély hangon); később, mikor a lángok égetni kezdenek, a bárányok így jajgatnak: „Megégünk!” Mikor pedig a dolgot már egyáltalában nem lehet tréfára venni, a szamár is elbódül: „U-tánnam!” Nyr.36:237.

Trüss ki — Szt. Gál, Nyr. 3:44. — birka szólítására.

Juh.

Biresu! baris! ná biresu ná! na bariska ná! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — juh hívására.

Bri — Gyergyó, Nyr. 34:260. — juhhivogatószó.

***Bri-ne!** — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — juhriasztó.

Brr! — Csíkszentmihály, Nyr. 493. — juhkergető szó.

:Héj né! bride-ne! — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — juhajtó szó.

:Héj ne hé! vaj ne! bri bri — Rava, Udvarhely m. — juhajtó szó.

Hitt te! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — juhkergető szó.

Hurda! — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — berbécs-hajtó szó. *Berbécs = Ürü.

:Hurda ne! — Gagy vize mentén és Rava, Udvarhely m. — a berbécs-et riasztják vele.

Né bari, bari, bari né! — Veszprém, Nyr. 6:284. — juh hivatására.

:Prüs-ne, szuk, szuk, szuk! — Firtos-Váralja, Udvarhely m. juhcsalogató.

***Prüss-ne-ne! prüss ne!** — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — juhhivogató.

Pusa! pusa! pusa! vagy bari! bari! bari! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — juh hívására.

:Tphrüs-ne-ne! — Rava, Udvarhely m. — juhhivogató szó.

Trücs, trücs! — Veszprém, Nyr. 6:284. — juh kergetésére.

•**Üti becsi!** — Háromszék m. — a berbécset „türkölésre“ ingerlő szó.

Kecske szótára.

Bakos — Kolozsvári glossz., 1577, hircosus, fetidus. Lc., Nyr. 36 : 17.

Bozsonicza — Erdélyi rész — szárított kecskehús. Örmény eledel.

Buzsenyicza — l. Bozsonicza.

Csap — Oklsz. — beör = kecskebőr. 1637: megkülönböztetve a kosbórtól.

Czaf — Tud. gyűjt. 1848.; Nyr. 35:41.; Sopron m. — felnőtt korában kiherélt *birka*, félheréjű *ökör*, l. o. és a tót Czap = *kecskebak*.

Czap — l. Czaf.

Czapf — Vö. Czaf. Komáromban a Mtsz. szerint hibásan herélt, félig kosbárány, ürü, toklyó (!).

Czapp — Komárom. — Vö. Czaf.

Irha — kikészített kecskebőr.

Kecskefi — Oklsz. — 1588: Nem tartoznak sem kechkeffy dézsmával. Orsz. lvt. Urb.-et Conscript. 64., 35. 1637: Ezeket (bárányokat, kecskéket)...

Kecskehús — l. Bozsonicza.

Tukkol — Mohács, Nyr. 27 : 111. — öklel: „a kecskék tukkónak“.

Kecske szőre.

Bárza **kácske** — Csikszentdomokos — barnás-sárga kecske. Nyr. 32 : 324.

Belán — Csikszentdomokos — szőkeszörű kecske; szőke. Nyr. 32 : 324.

Bonta — Halas — egyenes, símaszörű. „Ennek a *kecskének* ojan bonta sikari szőre van, mint a *sikár*, olyan egyenes a szőre. Nyr. 23 : 47.

•**Fehér** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. *Pusztaszanda, Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Szilágyság uo. Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágys m., M. o.

•**Fekete** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Gyósa **kácske** — Csikszentdomokos — fehér kecske. Nyr. 32:326.

•**Hóka** — S. I., Kr. I., 247. — *animal in capite macula notatum*. Hóka kecske, Sz. D.; uo.

Kacsulia — Székelyf., Kriza, Nyr. 23 : 100. — feketefeju fehér kecske. Oláh elem a m. nyelvben.

Kácsula — Csikszentdomokos, Nyr. 32 : 327. — tarkafeju kecske.

•**Kékes** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

•**Róska** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

•**Szürke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

•**Tarka** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

* **Vörös** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Szeged, Nyr. 32:295.; Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 32:293.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Kemenesalja, no.

Kecske hangelemei.

* **Czá!** — Rava, Udvarhely m. — kecskehajtó szó.

* **Czége, czége, czégela!** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — kecskecsalogató szó.

Czeccz ide nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — kecske kergetése.

* **Czige czige!** — Marosvásárhely — kecskehivogató.

Czige, czige, czige! — Nyr. 27:480. — kecskehívó szó.

* **Czige ne!** — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — kecskeriasztó.

* **Czégé, czégéla!** — Rava, Udvarhely m. — kecskehivogató szó.

Gicza ne, gieza — Szentgál, Nyr. 3:44. — gidát hívó szó.

Kecz ki! — Szentgál, Nyr. 3:44. — kecske szólítása.

Uogidki — gida szólításra. Szt. Gál, Nyr. 3:44.

IX. A DISZNÓ.

A disznó szótára.

A disznó testrészei: Van *feje*, ennek *teteje*, *homloka*, *szeme*, *szemboltja*, *vakszeme*, *orra*, két *orrlyukkal* és *karimával*, vagy *czimpával*, a melylyel *túr*; van *füle*, *fületöve*, *szája*, ebben *nyelve*, *fogzata* ennek rendjében *agyara*, *tarkója*, *torka*; *tokája*, ezen rendszeren *s:aka* vagy *csercséje*;

nyakaéle sertével, *nyukoldala*, *hát-széle*, *oldala*, *véknya*, *farka*, ennek *bajtja*, *szügye*; *hasa*, ezen *csecs*, a kannak van *kettős monya*, *csökjé*, a koczának *pérája*, van *lapoczkája*, ezen következik a *felsőszáőr*, *térd*, *alsószár*, *boka*, *fűköröm*, *csüd*, *párta*, *csülkők*; hátulsó láb: a *sódar*, csánk a *horgasinnal*, *lúbszár*, *fűköröm*, *csüd*, *párta*, *csülkők*.

Abál, megabál — Vilyi-pusztá, Győr, Ada, Csallóköz, Nyr. 21:279, abállanyi palóczság, Nyr. 22:31. — a disznó fejét és apró részeit főzni. L. Abalé, Abált hús. Vö. Abárol (Mtsz.). Vö. Megköveszt, Megabál.

Abalé — Czegléd, Csallóköz, Nyr. 22:279.; palóczság, Nyr. 22:31. — a megfőzött disznóaprólék leve. Vö. Abál, Abálék (Mtsz.).

Abált hús — Bácska, Zolnai, MNy. I:91. — a disznóöléskor tölteléknek főzött hús. Vö. Abál.

Agyar — Munkácsi — alán elem: a kan agyara, dens apri.

* **Ájos** — Kaba — füljegy, lásd a juhnál. Vö. Nyilas.

* **Alá fogadni** — 1750, Déva — a sertést pásztorságok alá fogadni. L. Elé adni. (Vö. A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok, 236.)

Alom — palócz, Nyr. 20:31. — sertések nyugóhelye, melyet maguknak a lehintett szalmában csinálnak. Innen egy alomban nevelkedett malaczkok, egyalmutak. Vö. Vaczkok; *Az alom maga nem jelenti a vaczkot, mert csak az aláhintett szalmát, harasztot, mely egységes jelenti, a melybe a disznó vaczkát = fekvőhelyét készíti.

Angyalbakkancs — Nagybánya, Nyr. 13:527. — öléskor tréfásan a leölt sertés lehúzott körme.

Anyadisznó — Mohács, Nyr. 26:330. — fias nösténydisznó.

***Anyakocza** — Felső-Tárkány fias nösténydisznó.

***Aper** — a régiségben — a házidisznó kanja.

***Aprómarhá** — 1669, Nádasdy Ferencz rendelete (vö. Előtanulmányok 216.) — a lovon és szarvasmarhán kívül a többi négylábú jószág. Veszprém megyében, MNy. I:281. — a sertés és juh. Czuczor Fogarasi: baromfi.

Arja — l. Disznóarja.

Ártán — l. Ártány.

Ártán-malacz — l. Ártány-malacz.

Ártán-süldő — Rava, Udvarhely m., J. M. — herélt him disznó 2 éves koráig.

***Ártány** — *Csokonya, *Felső-Tárkány, *Kálmánca, *Lengyeltóti, Gyergyószentmiklós, K. L., Csongrád, W. J.; Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 12:429.; Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Debreczen, Nyr. 11:189.; Edvi Illés Pál; *ártány* — Palóctság, Gömör m., Nógrád m., Nyr. 22:480.; *ártán* — Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Hétfalusi csángó, Nyr. 37:11.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Udvarhely és Marostorda m., Nyr. 20:567.; Szürnyeg, Zemplén m.

Nyr. 10:278. — herélt kandisznó. Történeti sorrendje: — **Ártány** 1247: „Dantes pro sua procuratione porcorum triennem, qui vulgo *artan* dicitur. (Vö. Előtanulmányok 133.) 1391: Rufus isti *artan* etc. Oklsz. 1510 körül: Kewer *artan* vnum. Scrophae pingues wlgó *Arthan* Oklsz. 1524: Porcum pinguem *arthan* dictum. Oklsz. 1587; Keth *artan*. 1597: Az kew por maganak (t. i. a molnárnak) jar, mywel hogy ew tarthya hayal az molnoth, azerth nem hyzlnak *arthant* belőle. Oklsz. (A malomporon ugyanis a molnár ország-szerke, sőt Németországban is, köteles volt ártányt hízlalni.) 1627: Rües, Nyr. 14:82.; *ártány*. *Ártánd* mint helynév szerepel 1075-ben „Dedi villam, que rikachi *artand* vocatur“ (Knauz: Monum. Strigoniensis I:25., Nyr. 23:326., 378.) Vö. Herman Ottó, MNy. I:415.; A Bssz. és a Kolozsvári gloszszak 1577: *arthan*-nak ismeri, Nyr. 36:17. Vö. Kanlott-ártán Kanos.

***Ártánymalacz** — Lengyeltóti — herélt him disznó, ifjú korában; Rava, Udvarhely m.

***Ártány-pénz** — Oklsz. — 1437: De pecuniis scrofarum *artan penz* vocatarum. 1640: *Artanj penzt*. Az adó egy neme, melyet egy ártány után vetettek ki.

Ázalék — Szőkefalva, Kisküküllő m., Nyr. 14:46.; Szilágy, Szatmár m. — *disznóaprólék.

Bakló — vö. Bogjó.

Bánya — Heves m., Mtsz. I. 98. — sertésnek összetúrt fekvőhelye.

Bárzsing — 1. nyelögege; Szeged, Csongrád m.; 2. marhabél, Balatonmell.; 3. disznóbél belső oldalán levő kövérség v. nyúlós, zsírszerű hús. Szeged, Mtsz. I. 103.

Bécs — Obulus — Oklsz. 1584. Minden Dyzonothcol keth *becheth*. Orsz. Lev. Urb. et Conser. 56, 23. 1597: Mindenik Dyznothwl keth *bech*. Uo. 12, 42.

Bellér — Makó, Nyr. 9:377. — a paraszt disznóölő. L. Böllér.

Betegségek — vö. sertésnyavalyák és csík, bringa, disznó férgezése, férgezés, búb, bóbíta, godola, gudola, nyüvek, nyüvek kivestése, szaka, szakos, szusza, torokgyík, zapor.

Bincsillók — 1. Bincsök.

Bincsök — Zilah Nyr. 28:238. — *bincsillók*: bibircsök és a sertés szőrén megszáradt sárgolyók. Vö. Csimbók, Csombók.

***Birkózik** — Lengyeltóti — a disznó, mikor szembeállva verekedik. Vö. Marakoszik.

Blizina — Rozsnyó, Nyr. 8:564.; Felvidék, Nyr. 33:560. — a disznó lépe (a tótban brzlina = lép).

Bóbíta — 1. Gudola.

Bogjó — Balatonmell.; Szolga-egyháza, Fehér m., Mtsz. — boglyó, bakló, boklyó. A disznó

álja alatt kétfelől lelógó szilvaalakú függelék, „boglyos disznó“. L. Csercese.

Boglyó — 1. bogjő.

Boklyó — 1. Bogjő.

Bokor — NySz. — egy pár, azaz kettő. Hódmezővásárhelyi alföldi tanukihallgatás 1667 decz. 13. (Nyr. 26:136.) „Győn lakó Karácson Lőrincz annor. 49 Keglevicz uram ő nagysága jobbágya, hiti után vallja . . . Mivel hogy 4 mértföldig hajtatták vélem és az mint azokat az sertéseket megnéztem a társommal és az pásztorral együtt beszélgettiünk felőlle, mért volt olyan 50 benne, id est ötven, az ki megért volna 12 tallérokat *bokra*, az második része is pedig megért volna 10 tallérokat *bokra* stb.“ . . . NySz.: „az ágyut 150 *bokor* szarvasmarha vontá“. (Vö. Molecz Béla, Nyr. 26:323.)

***Borsóshús** — Zemplén m., Mtsz. — a disznó torkaaljának laza húsa.

Böllér — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:47. (Arany Aristophanes ford. Nyr. 23:477.); Kecskemét, Nyr. 10:380., Nyr. 4:284.; Kiskunság, Nyr. 14:285.; Rimaszombat, Nyr. 15:383.; Bőny, Győr m., Nyr. 15:383.; Somogy m., Nyr. 2:375. — disznóölő (nem tanult hentes). Németben: *Buhler*: bei den Fleischern einer, der unerlaubt schlachtet, ihnen ins Handwerk pfuscht. (Nyr. 24:66.) Vö. Disznóbellérség, Böllérkedik.

Bölléreskedik — Böny, Győr m., Mtsz. — disznókat öl. Vö. Böllér, Böllérkedik.

Böllérkedik — Székelyf.; Kovászna, Háromszék m., Mtsz. — csereberél, ad-vesz (marhát). Vö. Bölléreskedik, Disznyóbellérség.

Bőrös pecsenye — Csongrád, Nyr. 9:89. — disznóhús, melyen bőrös szalonnaréteg van.

Bringa — Kapnikbánya vidéke, Nyr. 22:207. — torokdaganat a sertésnél. Szinnyey oláhnak tartja. Vö. Bringás.

Bringás — Kapnikbánya vidéke, Nyr. 22:207. — a betegen leölt sertés húsa. Vö. Bringa.

Búb — l. Gudola.

Búg — *Lengyeltóti; Székelyf., Nyr. 17:137.; Tokajhegyalja, Nyr. 23:287.; Szőkefalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 15:335. — *búgat*. Abauj m., Nyr. 33:21.; Palóczság, Gömör, Nógrád m., Nyr. 22:480., párosodik a kandisznó. *Búgat*, Abaujban a. m. sertést közösít; Gyergyószentmiklóson: búghatnék a gője (K. L.): a nőstény ébredő párzási ösztöne. Vö. Megbúg.

Burbikol — burbékuónyi palóc, Nyitra m., Nyr. 28:495. — zavarja a moslékot a vályuban (sertés).

Burrog — Háromszék m., Nyr. 4:561. — a disznó, mikor erősen búg.

Coitus a disznónál — búg, búgat, búghatnék, burrog, görög,

kanoz, megbúgat, megbúg, meggörög, megistyelődzik, meghág, görget, felbúg, rühet.

Csapa — Őrség, Nyr. 12:475. — nyom: „disznuk csapája“ = disznók nyoma. Vö. Mtsz. és „Ökörcsapa“ aszarvasmarha-kategóriában.

***Csapott** — Kaba — fül: a disznó füljegye. Vö. Csapottfül.

***Csapottfülű** — 1799. — az a sertés, de juh is, a melynek füle le van vágva annyira, hogy csalni lehessen vele, mintha az állat elhullott volna. Vö. Fül.

Csaszi — Tatragi csángó, Erdély, Nyr. 2:524. — egy volt disznókupecz csúfneve.

Csáva — Tiszadob, Nyr. 20:192.; Fajsz és Csongrád m., Mtsz. — moslék (míg a csávás hordóban van; ha a vályuba öntik már ivós). Vö. Csávás.

Csávás — 1. Rábamellék, Dunántúl, Nyr. 17:523. — moslék, disznóeleség. 2. Dunántúl, Göcsej, Ormányság, Hódmezővásárhely, Szatmár m., Mtsz.; Felsőnyék, Tolna m., Nyr. 6:274. — moslékosvályu. Vö. Csáva, Csávás-hordó. Mondás: Belekerült a csávába = piszkos bajba.

Csávashordó — Heves m., Mtsz. → moslékoshordó. Vö. Csávás.

***Csék** — Lengyeltóti — a kandisznó penis'e. Vö. Csög.

Cséka — Háromszék m., Udvarhely m., Mtsz.; *cséka*, Csik m., Nyr. 6:525.; *cséka*, Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Székelység, Nyr. 28:94., 29:576.; *cseńika*, Felső-Háromszék m., Mtsz.; *csénka*, Csik m., Nyr. 6:525.; *csoni*, *csonika*. Csallóköz, Mtsz., — malacz, disznó.

Csepész — Baranya m., Nyr. 35:231. — töpörtő.

Csepet-háj — l. Csepleszháj.

Cseplesz-háj — Murmelius cheples gaay, Sz. F. B., M. A., Ppl. Debreczen, Mtsz., *tseplyes-háj* (Sándor I.); *csepet-háj*, Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17:525., 32:231. és Mtsz., *csepesz-háj*. Kulcsár-kódex, Heltai-biblia, NySz., NyK. 35:308. — disznóbélen levő kövérség. Vö. Csepsz.

Csepsz — Háromszék m., Nyr. 4:561. és 35:231., Mtsz. — a disznó nagyobbik gömböcze. Vö. Cseplesz-háj.

Csercse — Csik m., Nyr. 26:331. — a disznó emlőin a bimbó. Székelyföldön, Nyr. 25:45., szaka a disznó tokáján (juh, kecske is). Vö. Mtsz. Vö. Csöcs. L. Szoka.

Cserepes malacz — Kolozsvár, Háromszék m., Csikgyergyó, Mtsz. — konyháról élő, kézhez szoktatott, gazdasszony nyomában futkosó, kényeztetett kis malacz.

Csicsa — Visk, Hont m., Mtsz. — malacz.

Csigér — Czegléd, Nyr. 22:375. — 1. a disznó belső részei: zsigér. 2. (csigér) még éretlen bor.

Csik — Tokajhegyalja, Nyr. 23:288. — malaczbetegség: az iny erének fekete vérrel való megtelése. Székelyföldön, Mtsz., a disznó torkában levő mirigy (?).

Csikus — Abauj m., Nyr. 33:21. — kis malacz.

Csimbók — Zilah, Nyr. 28:238.; *csombók*, uo.; l. Bincsök.

Csombók — l. Csimbók.

Csongorodott — Háromszék m., Mtsz. — a disznó füléről v. farkáról: kunkorodott, *zsugorodott.

Csoni — l. Cséka.

Csonika — l. Cséka.

***Csonka** — Kaba — füljegy.

Csorda — az oláhban čurda, Nyr. 17:163.; Hajdu m., oláh csurdé, Nyr. 25:301. — meghatározását l. Szarvasmarha-kategóriában. Rendesen *tehén-* és *baromcsorda*.

***Csöcs** — Lengyeltóti — a koczadisznó emlőjén a bimbó. Vö. Csercse.

Csög-háj — Kapnikbánya és vid., Mtsz. — a sertés penise körüli háj. (*Csög* rendszeren a bika penise.) Vö. Csék és Csök.

Csök — általánosan — a penis, leginkább „*bikacsök*” formában.

Csönköly — Vas m., Kemenesalja, Jánosháza, Balatonfüred, Veszprém, Mtsz.; Tolna m., Paks, Nyr. 22:430. — a disznó sonkája mellett levő körtealakú csont, a melyet a füstretétel előtt kivesznek, hogy a sonka meg ne bűdö-

sődjék. H. O. szerint ez a térdkalács, a patella. (Freckay nem ismeri.)

***Csulya fül** — Debreczen — lelógó fül. Vö. Konyafül.

***Csürhe** — KecsKemét — sok gazda összeadott sertésnyája, mely naponként hazajár. Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 91. Az Alföldön és Debreczen, Mtsz., hizlalóba még he nem fogott, fiatal sertésnyáj. Az oláhban. Nyr. 17: 163., éurhe. A csürhe ellentéte a *konda*, egy birtokos disznónyája.

***Csürhe-járás** — KecsKemét — a hol a naponként hazajáró sertés legel. Debreczenben tréfásan, Mtsz., *töri* a *csürhejárást* = töri a fejét. Röjtök, Sopron m., Nyr. 3: 514., „*töri rajta a csürhejárást*“ = gondolkozik rajta.

Cziku — Tokajhegyalja, Nyr. 23: 287.; *czikus*, Abauj m., Nyr. 33: 21.; Zemplén m., Nyr. 4: 425. és 29: 576.; *czocza*, Kiskunság, Nyr. 22: 224., malacz. (Néhol csak a gyermeknyelvben, N. Sz.) *Czinka*, Bereg m., Mtsz., ua.; Nyr. 27: 175. szerint tót szó: svinka = kis disznó, nőstény disznó, (süldő leány), *Czinka* Panna (cinka = növendék leányka; a tótban cinko, cinkó).

Czikus — 1. Cziku.

***Czimpa** — Kaba — a disznó orrának az a része, a melylyel túr.

Czinka — 1. Cziku.

Czocza — 1. Cziku.

Damasz — 1. Domasz.

Désznu — 1. Disznó.

Desznyu — 1. Disznó.

Desztó — 1. Disznó.

Desztu — 1. Disznó.

DézsmaDisznó — Oklsz. — 1692: Dobosnak hóról hora az gyalogokkal pénz fl 4... dézma disznó 1. Egy süttőnek pénze fl 5, buza cub. 5, dézma disznó 1. M. Gazd. tört. Sz. VI. 182. — *porcus decumanus*.

Diszna — 1. Disznó.

Disznó — 1240 körül Oklsz. — Gužnoov, 1267—1380, uo., *Gyznoufer*tes. 1390: *Dyznopatak*. 1467: *Dyznoferthehel*. 1510 körül *Kewergeysno*. 1564: Öreg fyazo *dyzno*. 1584: *Dyzno*. 1632: *diszno*. Murelius 1533; Schl. sz. j.; 1338: Anjou-okmt. Ethnogr. XI. 1900. I. 9. geyznou: *désznu*, Őrség, Nyr. 4: 521.; *desznyu*, *desznyú*, Dráva-vidék, Baranya m., Vas m., Nagyharsány, Mtsz.; *desztó*, Bereg m., Mtsz.; *desztu*, Őrség, Vas m., Mtsz.; *diszna* (plur. *disznák*) Szlavónia, Mtsz.; *disznyó*, Székelység, Nyr. 26: 43.; *disznu*, Őrség, Nyr. 12: 475.; *disznú*, Göcsej, Mtsz.; *disznyó*, Csik m., Mtsz., Gyergyó, Nyr. 34: 260.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; *Gyergyószentmiklós, K. L.; *disztó*, *Hortobágy, *Kaba, Beregszász, Nyr. 25: 192., *Bereg, *Bihar, Debreczen, Nyr. 7: 188.; *disztó*, Földes, Hajdu m., Mtsz.; *Kalotaszeg, *Kraszna, Szilágy m., Nádudvar, Nyr. 36: 144.; Szabolcs m., Nyr. 16: 384.; Szilágy m., Nyr. 6: 473., Nyr. 7: 381, Tokaj, Nyr. 23: 336.; *Ugocsa.

Zemplén m., Nyr. 4:425.; 1599: Oklsz. *Disztó*; *disztu*, Dobronak, Göcsej, Hetés, Vas m., Zala m., Mtsz.; Tiszadob, Nyr. 20:192.; Sus scrofa domestica Gray. Vö. Disznófajták. A disznó a szó-lásban tisztátalanságot stb. je-lent (Nyr. 23:299.). Köztörökben toñuz; csuvaszban sűsna. (Mun-kácsy B., Nyr. 25:17.) Vö. Demasz, Domasz, Cziku, Cséka, Emse, Fias disznó, Fiazó, Gyesznó, Gicza, Hízó, Hizlaló, Magló, Man-kus, Musi, Pázsit disznó, Pusi, Sertés, Süldő, Siska, Verődísznó, Ziska. *Helynevekben* 1342: *Gjznody*, Anjou-okmt. Ethnogr. XI: 1. 1900. 9.; 1341: *Geznoud*, uo. (Disznód), *Gyesznódi* (Disznódi), Gyisznódi (Disznódi); 1267: *Gyznowfyrtes* = *Disznófertős*, Wenzel, Árpádk. új okmt., Ethnogr. XI: 1. 1900. 9.; 1263: uo. *Gyznoukwth* = Disznó-kút.

Disznó-arja — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 15:383. — a disznó orra. (Nem tévesztendő össze az órj-al, a mely a hát-gerinczet jelenti.)

Disznóbarom — Oklsz., 1590: negjwen dizno *barmotth* (Borsod m.) — disznó.

***Disznófaj** — Felsőtárkány — a régi: nagyobb, mint a jenei, görbehátú, nagysertéjű, magas-lábú, sárga v. szőke, nem hizott meg úgy, mint a jenei. L. Gicza-disznó, Kondorszörű, Mangalicza, Siska, Szalontai, Ugrai veres.

Disznófel — Moldvai csángó, Nyr. 30:176. — zsír, disznózsír. Vö. Fel.

Disznó-fertő hely — Oklsz. — 1467: „A quendam locum qui vocatur *Djznoferthehel*.” Sáros hely = fertő, a melyben a disznók elfeküsznek. 1267: *Gyznoifyrtes* = *Disznófertős*; Wenzel, Árpádk. új okmt., Ethnogr. XI. 1., 1900. 9. Vö. Disznóhon, Disznósér.

Disznófiú — Moldvai csángó, Nyr. 31:83. — malacz.

Disznóherélő — l. Disztóherilő; a vándor miskárólól. L. azt.

Disznóhon — Oklsz. — 1421: „Ad locum similiter arundinorum *Gyznohon* appellatum”. L. Disznó-fertő.

Disznókút — 1263, Gyznoukwth, Wenzel Árpádk. u. okmt. Ethnogr. XI. 1. 1909. 9. — helynév.

***Disznómarha** — 1667, Egri káptalan tanuvallatása — sertés, disznófalka. Néha: *sertésmarha* is (L. A magyarok nagy ősfoglalkozása, Előtanulmányok p. 216.).

***Disznónyáj** — Lengyeltóti — az uradalom disznóserege, egy kanász alatt, egy gazdáé. Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 91. kan nélküli. *Nem tenyésztésre való.

Disznósér — gr. Sztáray-család oklt., Nyr. 22:360. — 1266: „Cadit in quendam meatum aqua e quandoque fluentem *Geznoser* vocatum”. Ér, a melyben a disznók elfeküsznek. Vö. Disznófertő.

Disznó szava — Nyr. 7: 286. — *röfög, röhög, hörög, felhersen* (Vadr.) *rirran*.

Disznótized — Zemplén m., Oklsz. — 1599: „Az *Diszto Tyzedet* a mi illeti, Arrul ilyen módon vallottak. Hogy elein minden Disztótul a kyből tyzed nem illet, nygy pynzt attak“, a disznó után fizetett adó.

Disznóváltság — Oklsz. — 1578: „az tretinat es az dizno waltsagoth megh attak mind az teöb faluk“, a disznó dézsmaváltsága. (A tretina szlávharvad. H. O.)

Disznóveret — Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34:487. — disznóölés.

Disznu — l. Disznó.

Disznú — l. Disznó.

Disznyó — l. Disznó.

Disznyó-bellérség — Bessenyő, Háromszék, Nyr. 38:236. — disznókereskedés. Vö. Böllérkedik.

Disztó — l. Disznó.

Disztóherilő — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóherélő. Vö. Miskáróló.

Disztótized — l. Disznótized.

Disztu — l. Disznó.

Dittó — l. Disznó.

Domasz — Nytsz., 1676: domasz, 1662: damasz, domasz, 1664: damasz — disznó.

***Durkász** — Karczag — a disznó a földben = turkál.

Egyalmú — Alföld, Nyr. 13:192. — egy alomban szopott, azaz egyhasi. „Ez a tarka malacz avval a fehérrel nem egyalmú; az más alombeli.“ Vö. Alom; Egy vaszki.

Egy vaszki — Székelyföld, Mtsz. — egy vaczokból való, egy ellésű, (malacz, kutya). Vö. Egyalmú.

***Elébeadni** — általános, a régiségben is — mindennemű jószágot a pásztor elé, elejébe adni, hogy t. i. utána járjon, szemmel tartsa. Vö. Aláfogadni.

Ellik — Győr m., Nyr. 14:527. — fiat szül (a disznó). Vö. Ellint, Fiadzik.

Ellint — Csik m., Mtsz. — hirtelen ellik, egyet ellik. Vö. Ellik.

Előhasi — Dunántúl, Nyr. 16:190. — első ízben vemhes göbe. L. juh- és szarvasmarha-kategóriában. Vö. Előhasi göbe.

***Előhasi göbe** — Lengyeltóti — fiatal nőtény disznó, mely először esett teherbe. Vö. Előhasi; Göbe.

Előljáró — elöljárú, Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18:480. — a tél elején megölt süldő.

Elöljárú — l. Előljáró.

Elválad — 1820, Okirat, Nyr. 35:342. „Midőn a magsertés szaporít, akkor igireti szerént tartozik Simon János egy téjtől *elváladot* malatzot adni“ = elválasztott malaczt.

Eme — l. Emse.

Eme-disznó — l. Emse.

Emese — l. Emse.

Emesez — l. Emse.

Emics — l. Emse.

Emse — *Abauj, fias kocza-disznó; *Kálmánca, herélt kocza;

Gyergyóditró, Nyr. 12 : 282; Mohács, Nyr. 27 : 111; Somogy m., Nyr. 14 : 479; Balatonmell., Kemenesalja, Sopron, Tsz.; Edvi Illés Pál; Székelyföld, Mtsz.; (S. I.) Kreszn.; *eme*, Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 12 : 429.; Gyergyóditró, Nyr. 12 : 282.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18 : 576.; *Gyergyószentmiklós, K. L. 1391: *emee*, 1587: *eme*, Oklsz.; *emedisznó*, Bszzs., *eme yzno*, Murm., Schl. sz. j., M. A., C. M., Kreszn., Sz. F. B., 1548: *Eme dyzno*, Oklsz., 1549: *Ewregh eme dyznok*, Oklsz.; *emese* (S. I.), Kreszn.; *emics*, Domokos, Szolnokdoboka m., Nyr. 10 : 239.; *emsedisznó*, Bőny, Győr m., Nyr. 15 : 285., nőténydisznó. Vö. Kocza, Emsemalacz. Általában jelenti a nőténységet, a mit bizonyít az Oklsz., 1564: *Emehlwd*, *Eme tyk* = gúnár és kakas párja.

Emsedisznó — Bőny, Győr m., Nyr. 15 : 285. — nőtény disznó. Mielőtt hizlalni kezdenék, kimetszik, hogy ne görögjenek.

***Emsemalacz** — Csokonya — nőtény malacz egyéves koráig.

Erdei — Oklsz. — vaddisznó. 1529: *erdey*. 1544: *erdei*. 1545: *erdei*. 1588: *erdei swldo*. Vö. *Erdei disznó*.

Erdei disznó — Oklsz. 1518: *Erdey dyzno*, vaddisznó. Vö. *Erdei*, *Erdei öreg*, *erdei kan*.

Erdei kan — Oklsz. 1545: *Eg erdei kan*, vaddisznó. Vö. *Erdei disznó*.

Erdei öreg — Oklsz. 1588: *egy öreg* *erdey* *erth*, *öreg vaddisznó*.

***Falken** — *Simplicissimus*, 1669: sertésekről = *falka*, (l. A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok, p. 188.).

***Fekelőzik** — Lengyeltóti — a disznó, delel, a fertő sarában heverget.

Fel — l. Disznófel.

***Felbúgni** — Felsőtárkány — *coitus*, „a kan beleveri a csékít a megýibe“.

***Felítatni** — Hortobágy — a sertésekről, földfrissíteni, itatással.

Feltincselni — l. Megtincselni.

Férgezés — Gömör m., Nyr. 17 : 560. — a disznó fülének a féregtől való megtisztítása.

Fiadzik — Szilágy m. — a disznó: fiat szül. Vö. *Ellik*.

Fiadzós — fiac-zós, Szilágy m., Nyr. 9 : 182. — malaczozó kocza.

Fias disznó — Pethe, Házi maj. 1814, 11. §. 8.* — malaczos disznó. Vö. *Fias kocza*.

Fias kocza — Szilágy m., Nyr. 9 : 182. — malaczos nőtény disznó. Vö. *Fias disznó*.

Fiazó — Oklsz. 1564: „*Öreg fyazó dyzno*“ — ellő disznó.

Fiú — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 83. — disznófiú = malacz.

Fonnyadó — Szilágy m., Nyr. 9 : 477. — disznóöléskor és más-kor lefőlözött zsiradék, a melyet azonban ételhez nem, csupán csizma-, hám- és szekérkenésre használnak.

Főlpasztermál — l. Pasztermál.

***Fut** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a disznó, ha sebesen halad.

***Fűköröm** — Lengyeltóti — a jószágnál és sertésnél is a kis-köröm, azért mert „nem tiporja a földet, hanem csak a fűvet éri”. Vö. Sark.

Fül — Vö. Csapottfülű, Csongorodott, Csulya, Klasnya fül, Klepafülű, Konya fül, Lipsi malacz, Nyilas, Siska, Siskafülű, Taslafülű, Zül.

Füles — Dráva vid., Mtsz. — disznó.

Gicza — Veszprém m., Nyr. 18:287.; Visnye, Somogy m., Nyr. 17:286. — disznó, malacz. Vö. Giczadisznó, Gicze, Gicza, Giczázni. „A ház és tája.”

Giczadisznó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:381., J. Balatonmell. — burgány, kurta, fehér, göndörszórú szerbiai disznó. Vö. Disznófajták.

Gicze — Szentpál, Veszprém m., Nyr. 3:89. — magányos, kősza malacz. Vö. Gicza.

***Glandinatio** — XVIII. sz. — makkoltatás, a makktermő tölgyesben.

Goda — Lózsád, Hunyad m., Nyr. 23:96., 1586, Oklsz. — nőtény disznó. Vö. Kocza.

Godics — Csik m., Nyr. 31:115., 34:107. — malacz.

Godola, gudola — Hetés, Zala m., Nyr. 19:575. — a disznó

nyakán támadt genyedéses daganat. Sándor J. szerint bóbita, búb. A Tsz. golyvának mondja *gogyola* alakját.

Göbe — *Kálmáncsa, *Lengyeltóti, *Edvi Illés Pál, Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190.; Göcsej, Nyr. 12:95.; Kiskunság, Nyr. 3:564.; Mohács, Nyr. 26:330., 27:111.; Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286.; Slavonia, Nyr. 23:358.; Somogy m., Nyr. 14:479., 19:287. — nőtény disznó (*Kálmáncsán és az Ormánságban, Baranya m., Tsz., herélt kocza). Vö. Göde, Gője, Gölye, Gönne, Kocza, Előhasi göbe, Meddű göbe,

***Göbemalacz** — Kálmáncsa — kimetszett nőtény malacz egy éves koráig.

***Göbesor** — Lengyeltóti — kor szerint: malaczgöbe, süldögöbe, előhasigöbe, meddűgöbe.

Göbolyós disznó — Fehér m., Nyr. 26:525. — hizlalóra fogott disznó. (A göboly rendesen hízómarhát jelent; disznóra alkalmazva csak ez az egy adat szól.)

Göde — Csik m., Nyr. 31:114., 34:107. — nőtény disznó. Vö. Göbe.

Gője — Apácza, Brassó m., Nyr. 31:50.; Csikmadaras, Nyr. 20:46.; Erdővidék, Nyr. 20:567.; *Firtos-Váralja, J. J., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50.; *Gyergyószentmiklós; Magyarlapád, Alsófehér m., Lázár (magyarság) 121.; Orbai járás, Háromszék m., Nyr. 7:283.; Székelyf., Mtsz.; Udvarhely m., Nyr. 20:567.; Sz. D.,

Kreszn. — nöstény disznó. Vö. Göbe, Gőjedisznó, Gőjemalacz.

Gője-disznó — Gyergyóditró, Nyr. 12:282. — nöstény disznó. Vö. Gője, Göbe.

Gőjemalacz — Erdővidék, Nyr. 20:567. — fiatal nöstény disznó. Vö. Gője, Göbe.

Gőlye — Székelyudvarhely, Nyr. 20:567.; Sz. D., S. J. Kreszn. — *gőlye*. Moldvai csángó, Nyr. 30:173.; Udvarhely m., Nyr. 20:567. Apáczai Csere: Encyclopedia Nyr. 20:425., nöstény disznó. (A moldvai csángóknál hasas nöstény disznó.) Vö. Göbe, Gőlyemalacz, Gőnye.

Gőlyemalacz — Oklsz. — 1637: Ez idei geőlye malacz — fiatal nösténydisznó. Vö. Gönne-malacz, Gőlye, Göbe.

Gönne — Aranyosszék, Nyr. 31:114.; *Gyergyószentmiklós; Marosvásárhely, Nyr. 9:428; Marostorda m., Nyr. 10:567; *Rava, Udvarhely m., J. M.; Udvarhely m., Nyr. 6:272. — nöstény disznó. Vö. Gönne-malacz, Göbe, Gönnesüldő, Gőnye.

***Gönne-malacz** — Rava, Udvarhely m., J. M. — egy éven alóli nöstény disznó. Vö. Gönne.

***Gönnesüldő** — Rava, Udvarhely m. — egyéves nöstény disznó. (A süldő rendszeren egy, néhol két éves kort jelent, a gönne pedig nöstény disznó.)

Gőnye — Sz. D., S. J. Kreszn. — nöstény disznó. Vö. Gőlye.

Görgés — Kemenesalja, Tsz. Edvi Illés Pál — a disznók közösülése.

***Görget** — Edvi Illés Pál — a sertés párosodása.

Görgő — S. J., Kreszn.; Szatmár m., Mtsz. — a nöstény disznó petefészke.

Görhes — Dunántúl, Nyr. 5:181. — száraz, sovány (disznó).

Görög — Bony, Győr m., Nyr. 15:285.; Balatonmell., Pápa vid., Tsz., *Lengyeltóti; Vas m., Nyr. 30:99. Vö. Mtsz. — párosodik a disznó. A Balatonmelléken, Tsz. „a kan meggörgeti az emsét“.

Guczi — Szeged vid., Nyr. 5:45. — cigány név is.

Guczuli — Szeged vid., Nyr. 5:45. — cigány név is.

Gudola — l. Godola.

***Gyengemalacz** — Lengyeltóti — szopós, ú. n. verőmalacz. Vö. Verőmalacz.

***Gyesznó** — Ethnogr. XI. 1. 1900. p. 9. — disznó.

Gyisznaó — l. Gyisznó.

Gyisznó — Pécska, Arad m., Palóczság, Mtsz. — *gyisznaó*. Eger vid., Palóczság, Mtsz. — disznó.

Hajkorász — Zilah, Nyr. 28:280. — disznót terel.

Hánkódik — Baret, Abauj m., Nyr. 2:557. — mint a pótrás malacz a gárasos kötelen.

***Hasított** — Kaba — a disznó fiúlén behasítás, mint tulajdonjegy.

Hentel — Gömör m., Tsz., Nyr. 35:91. — disznót öl. (Hentellérből lett hentellő; a hentes egy tőből fakadt. H. O.)

Hentellér — általánosan — hentes. Vö. Hentel.

Hentellő — hentes. Vö. Hentel.

Hentes — Comenius, Nytsz., Gross. I:140. — lanio plebejus, disznóölő. (Segesváron: nagy kés.) Vö. Kaszab.

Herél — általánosan — *herél*. Dunántúl, Nyr. 16:190. — castrare, a hím állat (disznó) heréit kivágni, hogy ne közösülhessen; a hízásra, nem tenyésztésre szánt kanon teszik. (Nőstény állatot is „herélnek“ azaz kivágják petefészkét. Vö. Herélt kocza.) Az erdélyi Érczhegység mőczainál, Nyr. 34:253., *h̄reste*. A Mtsz. a coitus értelmében közli. Vö. Miskárol és NySz.

Herélés — általánosan — *castratio*, a here kivágása. Vö. Herél, Miskárolás.

Herélő — általánosan — az, a ki herél. Vö. Miskároló, Disztóherilő, Kanherilő.

Herélt disznó — Murm. 1533. — kiherélt kandisznó, vagyis ártány.

Herélt kocza — *Felsőtárkány, *Kálmánca — petefészkétől megfosztott nőstény disznó; csak azt a koczt „herélik“, a melyet nem tenyésztésre, hanem hízásra szántak.

Heril — l. Herél.

Hím disznó — Bszzs. XV. század — l. Kan.

Hízaló — 1634. Oklsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190. — hízó disznó. Vö. Hízó.

Hízló disztó — l. Hízó.

***Hízó** — Fejér m., Nyr. 10:187.; Gyergyószentmiklós, Rimaszombat, Nyr. 5:182., 10:88.; Szöllősgyőrök, Somogy m., Nyr. 16:46. Edvi Illés Pál; *hízló disztó*. Farnas, Kalotaszeg, Nyr. 29:479., *hízódisznó*, Rűcs, Mezőség, 1627, Nyr. 14:83. — Az a sertés, amely hízalásra való, nem fiasító, tehát az ártány és a többi a maglásból már kizárt sertés. Vö. Magló, Ölö. — **Hízó** — Rimaszombat, Nyr. 5:182., 10:88.; Buzita, Abauj m., Mtsz. — hízalóhely.

Homojogni — Székely szó, Tsz. — egymáson keresztül-kasul esve forogni; disznók zivatar idején.

Horpacs — l. Horpasz.

Horpacz — l. Horpasz.

Horpasz — *Kézdivásárhely; *horpacz*. Székelyf., Nyr. 8:509.; Udvarhely m., Nyr. 8:471.; a gyermeknyelvben *horpacs*, Nyr. 8:471. — tehén, ökör ló, disznó vékonya, azaz a csípőcsont és utolsó borda közötti rész. Ha az állat éhes, be van esve, ezért horpasz: soványat, beesettet is jelent. Vö. Mtsz., NySz.

***Idő** — T. S., Nagyuth, 1556, mint év: „adjon ked disznót másfél időst“ = évest.

Ivós — Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 13:331.; Tiszadob — moslék. Vö. Csáva.

Kaffant — Székelység, Nyr. 3:555. — Vö. Mtsz., a disznó, ha száját összecsapva *kaff* hangot ad.

Kam — Brassó m., Apácza, Hétfalu, Nyr. 31:50. — him disznó, azaz kan. Vö. Kamzsa.

Kamsa — Gyergyószentmiklós, *kamsi*, Csikszentdomokos, Nyr 32:326. — fiatal, egyéves him disznó. Diminutivuma a kam = kan szónak.

Kamzsa — Gyergyóditró, Nyr. 12:282. — him disznó. Vö. Kam.

Kan — *Edvi Illés Pál, *Felsőtárkány, Gyergyószentmiklós, Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; *Kaba, *Kálmánca, Marostorda m., Udvarhely m., Nyr. 20:567. Kolozsv. glossz., 1577. Nyr. 36:65.; Murm. 1533. Schl. sz. j.; általánosan is; *kán*. Szlavónia, Nyr. 23:358. 1453: Kankwtha, 1548: Kan Oklsz. — a him disznó. A tótban kan, kanec (Nyr. 17:444.). Vö. Aper, Kam, Kamsa, Kamsi, Kamzsa, Kancsó, Kan disznó, Kandsi, Kanyi, Him disznó, Kanzsa, Kanzsi, Magdisznó, Magló, Süldő, Veper.

Kanászodik — Székelyf., Tsz., Hódmezővásárhely, Nyr. 33:176. — *konászodik*, uo. lecsendesedik, megjuhászodik.

Kancsó — Hont m., Nyr. 5:426.; Baranya m., Tsz. — him

disznó, azaz kan. Diminutivuma a kan szónak.

Kandisznó — PP. — I. Him disznó. Vö. Kan.

Kandsi — Kiskunhalas, Nyr. 15:142. — him disznó. A kan szó diminutivuma.

Kanherilő — Dunántúl, Nyr. 16:190. — herélő. Vö. Miskaroló.

Kanlott ártán — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189. — öreg korában kiherélt kan disznó.

***Kan malacz** — Csokonya, Felsőtárkány, Kaba, Kálmánca — fiatal him disznó egyéves koráig.

***Kannyáj** — Debreczen — csupa sertéskanból álló nyáj. Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91.

Kanos — Drávamellék, Nyr. 5:472.; *kános*, Szlavónia, Nyr. 23:358. — öreg korában herélt him disznó.

***Kanoz** — Edvi Illés Pál — a sertés párosodása.

Kanyi — Palóczság, Nyr. 22:76. — fiatal him disznó. A kan diminutivuma.

Kanzsa — Gagy vidéke, Udvarhely m.; *Rava, Udvarhely m., J. M., *kanzsi*, Firtos-Váralja him disznó, azaz kan.

Kanzsir — Göcsej, Tsz. — disznózsír.

Karikázni — Alföld — a sertés orra „czipáján“, a melylyel tőr, drótkarikát keresztülhúzni, hogy ne tőrhasson. Vö. Megkarikázni.

Kasza — Veszprém vid., Nyr. 19:574. — hentes.

Kasznár malacz — Barkóság, Nyr. 32:523. — basztard malacz.

Kel — a régiségben, 1632. Oklsz. — bizonyos számra kel = kitesz bizonyos számot. „Ha penigh valamely Jobagynak any Disznaya ninczen, hogy tizre *kelnek*, az oly ember massal vagy harmanis eöszue haitiak disznójokat, es ugy adnak tizedet, de valto penzel nem tartoznak“.

Kereszt malacz — Jászság, Nyr. 29:90. — régi szokás szerint a keresztapa felserdült keresztfiának malaczot, bárányt v. borjút ajándékoz, hogy a gyermek azt fölnevelje; ez a keresztmalacz, keresztbárány, keresztborjú értelme.

Kernyácsa — Oklsz. — disznó. 1551: Porcos decimales wlgo kernyacha, azaz disznótized.

Kernyácsapénz — Oklsz. — a kernyácsa után fizetendő pénz, a régiségben a disznótized. 1564: „Ismeg vagyon kernyácsa tized és ezen kívül kernyácsa és kuna pinz...“(Kuna, Mtsz. szerint menyét, *helyesen nyest prémje, becses.)

Kisköröm — általánosan — az a körömpár, a mely a nagy köröm felett van. Vö. Fűköröm.

***Kismalacz** — Csokonya — fiatal disznó.

Kivesztés — Edvi Illés Pál — a nyúvek kipusztítása a disznóból.

***Kivevés** — Kaba — füljegy a disznón: ékalakú kimetszés a fülkagylón.

Klasnyafülű — Fajsz, Mtsz. — lelógó fülű disznó. Vö. Klepafülű.

Klepafülű — Baja, Nyr. 33:530. — lekonyult fülű disznó, kutya. Vö. Klasnyafülű.

***Kocza** — Bugaczmónostor — öreg nyöstény disznó, de „anyátlan állat“ is, kopottság is így: „koczacsérény“. *Edvi Illés Pál, Csongrád, Göcsej, Nyr. 12:95.; Gyergyószentmiklós, Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; *Kaba, Mátyusföld, Nyr. 20:325.; *Szilágy m., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Udvarhely m., Marostorda m., Nyr. 20:567., nöstény disznó. 1367: Kochamachara = Koczamocsara. Oklsz. Jelenti az árvaságot is (Horpács, Sopron m., Csapodi, Nyr. 12:273. és Komáromban, Nyr. 4:283.); a tatrangi csángóknál mint gúnynév törvénytelen gyerekekre, Nyr. 2:525. Vö. Emse, Goda, Nöstén disznó, Koczadisznó, Magló, Fiadzós, Fias kocza, Koczafalka.

Koczadisznó — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190.; Somogy m., Nyr. 14:479.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18:576. — nöstény disznó. Vö. Kocza.

***Koczafalka** — Bihar — nöstény sertések, egy tulajdonoséi.

***Koczamalacz** — Felsőtárkány, Kaba, Pusztaszanda — nöstény disznó egyéves koráig. A Balatonmelléken, Tsz. árva malaczot jelent.

Kólc — Moldvai csángó, Nyr. 31:84. — disznóagyar.

Komitás — Debreczen, Mtsz. — malaczól (Komita Bánffyhyadon, Mtsz. = mézárszék).

Konászodik — l. Kanászodik.

***Konda** — sok helyen, Rimaszombat, Nyr. 25:287. — az egy birtokos, vagy kevés birtokosegyesített disznaja. Ellentétben a *csürhével*, a mely több gazda egyesített nyája és naponta hazajár. A konda tavasztól ősziig künn van. A Kaukázusban *χunta* = disznó (Munkácsi B., Nyr. 31:34.).

Kondorszőrű — általánosan — sertésfaj, Szerbiából eredve, mely az eredeti *bakonyi* fajt kiszorította. Brehm-Méhely nem ismeri.

***Konya fül** — Debreczen — lelógó, általában lekonyult fül. Csallóköz: a konyát leöljük, mert már nem eszik (Mtsz.). Arany János levele Tompához. (Nyr. 22:318.)

„Disznairól hajdanonta
Konyafülű nyájról,
De ma híres Nagy Szalonta
Az ő Aranyáról.“

Vö. Csulya fül.

Konyhási — Kölesd, Nyr. 33:228.; Tamási Mtsz. — a konyhába furakodó, ott torkoskodó malacz.

Kornyikol — Debreczen vid., Nyr. 23:286. — kornyikál; de itt a disznó hangjára mondják.

Koszmós — Szilágyság Mtsz. — varas, piszkos disznó. Schl. sz. j. kozmo = timo.

Köczölődik — Barkóság, Nyr. 32:523. — sárban heverész, a disznó.

Köpeszteni — Pápa vid., Tsz. — v. *köveszteni*: leölt disznót forrázva koppasztani.

***Köröm** — Lengyeltóti — a disznónál az a köröm, a melyen jár, tehát, a mely a földet éri. Vö. Kisköröm.

Köveszt — Göcsej, Mtsz. — kibont, „disznót köveszt“. Vö. Köpeszteni.

***Kukoriczázás** — Ivád — mondas: „Ne kukoriczazzál velem komám“ — ne csalogass. A malaczról véve, melyet kukoricza hullatással csábítanak bárhova. Általában *kötekedés*.

Lappog — általánosan és Rava, Udvarhely m., J. M. — v. *lepeg*: lassan megy, a disznó.

Lencses — Nyr. 14:239. — a disznó húsa, ha ellepte a borsó-féreg.

Lepeg — l. Lappog.

Lipsi malacz — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286. — lelógó fülű malacz.

Locsadék — Porcsalma, Szatmár m., Nyr. 20:191. — a disznó mosléka.

***Lyukas** — Kaba — fül: tulajdonjegy a disznó v. juh fülén.

Magdisznó — Hegyalja, Mtsz., Pannonhalma, Nyr. 12:187.; Marostorda m., Udvarhely m., Nyr. 20:567.; M. A., P. P. — tenyésztésre szolgáló, tehát nem hizó, disznó, nemre való különbség nélkül. Vö. Magló.

Magló — Fejér m., Nyr. 10: 187.; Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17: 46., Mtsz.; Tokaj, Nyr. 14: 96., Sz.D.Kreszn., Edvi Illés Pál — a szaporításra szánt disznó. Ellen-téte a hizó. Hogy a magló nemi különbség nélkül jelenti a disznót, kitiünik Pethe: Házi M. 6. §. 3.: „a magnak valókat együtt mindenik nemethíjuk maglónak. Oklsz. 1211: Maglón. Vö. Magdisznó, Maglódisznó, Maglósertés, Mag-sertés.

Maglódik — Deésakna, Mtsz. — magfajul tenyészik, disznó.

Maglódisznó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 189.; Répczemellék, Sopron m., Nyr. 2: 560.; *magló-disznó*, Palócság, Nyr. 22: 77. — 1577: Magló dýzno, Oklsz. tenyész-tésre szánt, nem hizó disznó, nemre való különbség nélkül. Vö. Magló.

Maglók — Vas m., Nyr. 30: 99. — nem hizó marha. Vö. szarvas-marha-kategoriában: Maglók.

***Maglósertés** — Kecskemét, 1758 és 1773 — a régi statútumból. Fiadzó, szaporító sertés. Vö. Magló, Magsertés.

Magsertés — 1820. okirat, Nyr. 35: 342. — szaporító sertés. Vö. Magló.

Makló sertés — 1560 körül Nagybánya, Nyr. 12: 267. — makkra hajtott sertés.

Malacz — általánosan — ifjú disznó, mely már elválasztóban van. Rendesen a kort jelzi, nemi különbség nélkül. Gyergyószent-

miklóson féléves, Raván, Udvarhely m., egy éven alóli, *Kabán egy éven alóli disznó. Bzssz. malach 1333: Malachpataka. 1544: Eg malaczot szeledet, Oklsz. A tótban molacz (Halász I., Nyr. 17: 448.). Vö. Kanmalacz, Koczamalacz, Szopósmalacz, Malaczgöbe.

Malaczka — Szürnyeg, Zemp-lén m., Nyr. 10: 278. — kis malacz.

Malaczállú — Hajduhadház, Nyr. 21: 45. — gúnynév.

Malaczfisér — Győr és Veszprém, Nyr. 35: 432. — malaczkereskedő. A fisér rendesen halárusító, itt az összetételben általában kereskedő.

***Malaczgöbe** — Lengyeltóti — fiatal nőtény disznó.

Malaczkuski — Kúnos Ignác, Nyr. 12: 108. — Matlaszkovszki gúnyneve, eltorzítva.

***Malaczozik** — Marosszék, Veszprém m., Nyr. 14: 527.; Edvi Illés Pál, *maladzik* moldvai csángó Nyr. 30: 174. — fiat szül a disznó. Vö. Megmalaczoz.

Mancsi — Debreczen, Nyr. 23: 334.; Karczag, Nyr. 26: 333.; Szilágy m., *Szatmár m. — malacz (Karczagon a gyermeknyelvben).

***Mangali** — Lengyeltóti — a mangalicza sertésfaj, l. azt.

Mangalicza — Fehér m., Nyr. 5: 36.; Kecskemét, Nyr. 10: 381.; Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18: 432.; *Kaba; Marosvásárhely, *Torda; — *maⁿgó*, *maⁿgalicza*; — Zilah, Nyr. 28: 235.; *mangali* —

*Lengyeltóti; *mangalicza* — Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:573. — Edvi Illés Pál — göndörszörű, siska-fülű. József nádor által behozott, nagyon hízekonyserb disznófajta, melyet Jenőn tenyésztettek először, innen „jenei” fajta. H. O. Az idézett források szerint Patóházán kis szopós disznót, Háromszékben hízlalásra szánt disznót jelent; de e magyarázatok tévesek. Vö. Mangó, Manka.

Mangó — Kapnikbánya vid., Szatmár m., Mtsz. — kurtalábú sertés. Vö. Mangalicza.

Mangolicza — l. Mangalicza.

Manka — Heves m., Tokaj, Mtsz. — mangalicza.

Mankus — Tokaj, Mtsz. — fekete sertés. Jókai is használja. „Az új földesúr”-ban. (Nyr. 22:321.).

***Marokoszik** — Lengyeltóti — a kan disznó, mikor két kan szembeáll, pofát pofához vágva marakodik. Birkozásnak is mondják.

***Másfél idős** — 1556, T. S. — disznóról = másfél esztendő.

***Másodfű malacz** — Lengyeltóti — a második életévben. A fű a régiségben korjelző volt: másodfűre, harmadfűre kelni.

***Meddű göbe** — Lengyeltóti — meg nem fogantatott, vagy már kivénült, egyszóval fiat nem szült nőtény disznó.

Megabál — Sáta vid., Borsod m., palócz, Nyr. 21:328. — disznó-

öléskor a sertés apró részeit megfőzni. Vö. Abál.

Megbüg — Alsófehér m., Lz.; Gyergyószentmiklós, Szőkefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:335.; *megbúgat*, Palóczság, Gömör m., Nógrád m., Nyr. 22:480. — a disznó párosodása. Vö. Büg.

Megfiadzik — Bukovina, Nyr. 6:472. — a sertés: fiat szül.

Megfuj — Eszék vid., Mtsz. 2:93. — felfuvódik a disznó: „reggére megfűt a disznó” = *megfűlt.

Meggörget — l. Meggörög.

***Meggörög** — Edvi Illés Pál — az emse, azaz párosodik. *Meggörget*, Balatonmell., Tsz., a kan = közösiül a koczával.

Meggy — Lz., Alsófehér m. — nőténydisznó és tehén ivarnyílása. (Vö. Szarvasmarha-kategoriában.) Alföld: megye, megyi, möge.

***Megyi** — vulva.

***Meghági** — Csokonya — a kan a disznót, emsét, koczá, azaz közösiül vele.

Meghurol — Tolna m., Nyr. 6:230. — a disznó belét a húsos alkatrésztől (ez a bélfodor) kés-fokával megtisztítani.

***Megindulni** — Edvi Illés Pál — a sertésről: „megindulhat a görgésre” = azaz párosodásra kelhet.

Megistyelődzik — Moldvai csángó, Nyr. 31:85. — párosodik a disznó.

***Megkábulás** — Pusztaszanda — disznónyavalya.

***Megkarikázni** — Kecskemét — a sertéseknél, az orruk azon részén keresztül, a melylyel túrnak, drótkarikát húzni, hogy ne túrhassanak. Vö. Karikázni.

Megköveszt — Szöllősgyőrök, Somogy m., Nyr. 21:279. — a disznósajtot nagyjából megfőzni, hogy meg ne romoljon. Vö. Abál.

Megmalacoz — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286. — fiat szül az anyadisznó.

Megölni — Sopron m., Nyr. 12:381. — disznót levágni.

Megtincselni — Csik m., Nyr. 32:407. — *feltincselni*, malaczat stb. apránként, szegényesen felhizlalni.

Miskár — Kassa, Abauj m., Nyr. 25:240., Vö. Nyr. 33:566. — Disznóherélő.

Miskárol — Böny, Győr m., Nyr. 15:285.; Baja, Nyr. 33:331.; Ada, Bács m., Nyr. 31:287.; Palócság, Gömör és Nógrád m., Nyr. 22:480. — kiherél kan disznót, vagy kimetszi a nőtény disznó petefészket. Vö. Herél.

Miskároló — Hegyhát, Körmen, Vas m., Nyr. 27:96.; *miskováló*, Tokaj, Nyr. 24:96. — disznóherélő. Vö. Miskár, Herélő.

Miskováló — l. Miskároló.

***Mony** — Lengyeltóti — a kan disznó töke.

Musi — Hont m., Nyr. 6:232. gyermeknyelvben malacz, disznó.

Nevel — Kiskunhalas, Nyr. 15:283. — a szolásban: „vöttem

egy malaczat, majd nevel a neköm; ha meghízik 50 pöngő lössz az ára“.

Nöstén disznó — Ver. 95. — anyadisznó, nőtény.

***Nyáj** — Felsőtárkány — „régentén a disznó nyájban járt“.

***Nyilas** — Kecskemét — disznó füljegy; valószínűleg egy az „*ájos*“ jeggyel.

Nyúl — általános, Mtsz. — Freckay szerint disznónál a bél-színhús. Tokajon, Nyr. 19:384. szerint a disznó keresztcsontja. 1587: Nyulla (Oklsz., vö. Nyúl-fű).

Nyúl-fű — Nagybánya, Szatmár m., Mtsz. — a disznó nyúljának azaz bélszínhúsának feje: kezdő bunkós része, tehát nyúlfej, nyúl-fő.

Nyüret — Felső-Csallóköz, Nyr. 9:282, — a malacz, midőn enni kér; hangutánzó szó.

***Nyüves** — Lengyeltóti — a disznó: férges.

***Ontozik** — Edvi Illés Pál, 1841, Vas m., Tsz. — kölykezik; olyan állatról mondják, a mely egyszerre több fiat szül.

Órgy — l. Orj.

Orj — Paks, Tolna m., Nyr. 20:430.; Kiskunhalas, Nyr. 15:333.; Hont m., Nyr. 18:430.; Bihar m., Nyr. 4:182.; Tokaj, Nyr. 23:384.; Kecskemét és Mtsz.; *órgy*, Kiskanizsa, Zala m.; *órgy*, Tokaj, Mtsz.; 1527: *Orya*; 1548: *Zalanna wryawal*, Oklsz.; *órrj*, Böny, Győr m., Nyr. 17:575. —

a disznó hátgerincze hússostul. Vö. Vesepecsenye.

Orrj — l. Orj.

Ótá — Dunántúl — legelő. Szólásban: Ótára hajtyák a disznut, Zala m., Nyr. 2:45., legelőre hajtják. Ótá ment, Alsólendva vid., Zala m., Mtsz., legelőre ment. Ótá hajtani a malaczkokat, Kercza, Vas m., Mtsz., legelészni hajtani. Ótájje járni, Zala m., Mtsz., marhákkal járni.

Ölő — Szöllősgyörök, Nyr. 16:46. — meghízott, leölésre szánt disznó. Vö. Hízó.

Öreg disznó — 1627, Rücs, Mezőség, Nyr. 14:82, 83. — idősebb, 3—4 éves disznó.

***Ösztövér** — XVII. század — 1616 = sovány disznó, mely makkon hizlalandó. Közmondás, Erdély: „öztövér disznó makkkal álmadozik“.

Pacsi — l. Paczi.

Paczi — Tokaj, Nyr. 19:432.; *pacsi*, Zemplén m., Nyr. 4:522. — malacz.

Pálanya — *pálannya*, Kiskunhalas, Nyr. 18:192.; *pálonya*, Alföld, Nyr. 15:94.; *polánya*, uo. — a disznó vakbele; Freckay szerint a puczor.

Palócz — Alsó-Baranya, Nyr. 11:382. — disznókereskedő (valószínűleg mert palócz volt).

Pálonya — l. Pálanya.

Paszttermál — Baranya m., Drávamell., Mtsz.; Rétfalu, Szlavó-

nia, Nyr. 34:487. — feldarabolni disznót, de vágómarhát és tyúkot is. Szólás: Réggére megfűt a disznó, aszt vótam főpaszttermalni; Eszék, Mtsz.; Mind a három désznat én paszttermátom föl; Dráva mell., Mtsz. Vö. szarvasmarha kategóriában Pásztorma.

***Pásit disznó** — Oklsz. — 1594: Pasit diznof eők nem adnak = fiatal.

***Péra** — Lengyeltóti — a disznónál a vulva; egyébként rendesen szarvasmarha és ló nőtényére mondják.

***Perzselni** — általános, *pörkölni*, Somogy m. — a disznó, de más állatnak is, öléskor bőréről a szőrt leégetni.

***Pillangó** — Kaba — füljegy a disznón.

***Piskolcz** — Edvi Illés Pál — sertések orvossága.

Poezi — Sopron m., 5:425.; Kemenesalja, Tsz. — malacz.

Polánya — l. Pálanya.

Poszka — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192.; Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47. — betegség következtében lesoványodott malacz, de országszerte egyéb is (Mtsz.). „Poszka süldő“ Dunamell., Mtsz. Békésben az a deszka, a melyen a malomkerék csap ágya van. (H. O.)

Pörkölni — l. Perzselni.

Puczella — Bátta, Tolna m., Nyr. 18:334.; Sárköz, Nyr. 32:463. — disznócsürhe.

Puicza — Őriszentpéter, Nyr. 24 : 221. — kis malacz.

Purdé malacz — Szilágy m., Mtsz. — szórtelen malacz.

Pusa — I. Pusi.

Pusi — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17 : 573.; Palócság, Mtsz.; *pusa* : malacz. (Tót hívogató szó a puša, pusika-ból, Nyr. 27 : 176.

Radina — Csikgyímes, Bükk, Nyr. 30 : 540. — disznótor vagy onnan hozott ajándék. Értelme általában ajándék (Mtsz.). Tótos, rodina = rokonság, atyafiság.

Rénfa — Székesfejérvár, Nyr. 7 : 188.; Szakes, Fejér m., Baracs, MNy. VI : 431. — ágasfa, a melyre a leölt disznót akasztják, hogy felbonthassák.

Rideg — Békessy; Gyergyószentmiklós, K. L.; Nagybánya, Nyr. 20 : 480. — disznó, a mely még nincs hízóba téve. A szarvasmarhánál, lónál és Békessy szerint a disznónál is annyit tesz, hogy a tenyésztésből ki van zárva, magányos. (Nagybányán sovány-ságot is jelent.) Őrzője a rüdeg disznópásztor.

Rideg disznópásztor — I. Rüdeg disznópásztor.

Ridzik — I. Rühedzik.

Rüdegdisznópásztor — Udvarhely m., Mtsz. — rideg disznók őrzője.

Rühedzik — Túrkeve, Nyr. 3 : 473.; *P.-Sz.-Miklós, Bihar m.; *ridzik*, Szürnyeg, Zemplén m., Nyr.

12 : 384.; *rüdzik*, Bodroghöz, Mtsz. — párosodik a disznó. Vö. Rühet.

Rühet — Szatmár vid., Mtsz.; Pethe: Házi M. 6 § 3.; *röhet*, Hét-falu, Zajzon, Mtsz.; *rühed*, Békés m., Mtsz.; *rühet*, Nagykálló, Mtsz. — párosodik a disznó. Vö. Rühedzik.

***Sark** — Kaba — a fűköröm (I. o.).

***Serte** — Edvi Illés Pál — a sertés háta élén álló hosszú, erős szőrözet. Vö. Sörtély.

Sertés — általánosan — *Sus scrofa domestica* Gray. 1683 : sertés, Oklsz. Vö. Sertvés, Sörtélyes, Sörtélylyes marha, Sörtés marha, Sörtélyes.

Sertéske — 1700, Oklsz. — kis sertés; a sertés diminutivuma.

***Sertésmarha** — 1635, Oklsz., XVII. század, sokszorosan — sertés, disznó. Vö. Disznómarha, Sörtélylyes marha, Sörtés marha. 1608 : Sertes marha, Oklsz.

***Sertvés** — Csongrád m. 1799. — sertés, I. o.

Siska — Kemenesalja, Tsz., Mohács, Nyr. 27 : 111.; Vas m., Nyr. 30 : 99. — nagy, lelógó fülű, szálkásszórú disznófaj. Pethe (Házi M. 8. § 5.) szerint ez a szalontai fajta. Vö. Siskafülű, Suska, Suskidisznó, Ziska.

Siskafülű — Csurgó, Somogy m., Nyr. 17 : 478.; Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 382.; Dombóvár, Tolna m., Nyr. 15 : 192.; Heves m., Mtsz. és általánosan — disznófaj

lekonyuló, előreálló széles fülekkel. Jankó szerint ez volna a bakonyi eredeti faj. Vö. Siska, Tasla.

Sódar — általánosan — *sóder*. Csuzs, Baranya m., Nyr. 18:382., disznóeczomb.

Sóder — l. Sódar.

***Sorpecsenye** — 1794. Enchiridion. Vö. Előtanulmányok 303. — a kondásoknál dívott; másképp *szerpecsenye* is. A kondások gazdák szerint bizonyos sorrendben — ez a szer — levágtak egy disznót elköltésre. A levágás balta hajintással történt, fültövön, úgy, hogy az állat holtan rogyott össze; ha ez nem sikerült, a kanász bírságot fizetett, Vö. Szerpecsenye.

Sörtély — Pápa vid., Tsz. — a disznó hátán álló hosszú, erős szőr. Vö. Serte.

Sörtélyes — 1337. Oklsz. — disznó.

Sörtélylyes marha — Sárvári urad., összeír, 1679. T. S. és Oklsz. — disznó. Vö. Sörtés marha.

Sörtés marha — Dombóvári urad. rt. 1729. M. Gazd. tört. Sz. IX:77., Nyr. 32:380. — disznó. Vö. Sörtélylyes marha.

Sörtélyes — Somogy m., Nyr. 2:377. — disznó. Vö. Sertés.

Suska — Beregszász, Nyr. 26:523. — nagyszőrű disznó. Vö. Siska.

Suski disznó — Csongrád m., Mtsz. — kajlafülű disznó. Vö. Siska.

Súdó — Gyergyó, Nyr. 34:260.; Gyergyószentmiklós, *Felsőtárkány, Firtos-Váralja, Udvarhely m., *Kaba, *Kálmánca, *Lengyeltóti. Edvi Illés Pál; — 'a disznó egy-, Edvi Illés Pál szerint két-, Kabán hároméves koráig, nemi különbség nélkül. Vö. Süldő.

Süge — Kiskunhalas, Nyr. 15:381. — tréfásan: disznó.

***Süjdő** — Marczalmell., Tsz. — süldő, esztendő malacz.

Südelék — Felsőnyáregyháza, Pest m., Heves m., Tiszaadony, Bereg m., Mtsz. — süldő disznó azaz fiatal, egy-kétéves disznó.

Süldő — *Erdély, Csongrád, W. J., *Csokonya, Hortobágy, T. M., MNy VIII:189.; *Kaba, *Lengyeltóti, Rava, Udvarhely m., Pethe, Házi M. 6. § 3.; Schl. sz. j. és általánosán — fiatal disznó kétéves koráig. Kabán háromhónapos, Lengyeltóti és Raván egyéves koráig. Sz. F. B.: szüldő; 1240: Syldev. 1462: Duo porci minores Sildew, stb. Oklsz. Az erdélyi Érczhegység mőczainál sald'eu Nyr. 34:316., az oláhban súld'eu, Nyr. 17:60., 163. Vö. Súdó, Südelék, Süldőcske, Süldődisznó, Süldőgöbe, Süjdő, Sütkő.

Süldőcske — 1684, Oklsz. — kicsiny fiatal disznó; a süldő diminutivuma.

Süldődisznó — Bszsz. XV. század — zildew dizno = fiatal disznó.

***Süldőgöbe** — Lengyeltóti — fiatal nőtény disznó.

***Sütkő** — Kiskunhalas, Nyr. 15:381. — süldő, disznóról, de nyúlról is, fiatalságot jelent.

***Szájpénz** — Kecskemét — mint bírság; a város földjén bitangoló, magló sertések után „minden szájtól egy garas“. 1733. De a bitangoló juhalkáknál is. 1773.

***Szak** — Felsőtárkány, Pusztaszanda, Háromszék m., Nyr. 5:90. — sertés tokája két oldalán néha található szőrös, szilva- v. tojásalakú függő. L. Szakos, Cserese.

***Szakos** — Pusztaszanda — az a sertés, a melynek a tokáján mak- v. szilvaalakú, szőrös kinövése van. Vö. Szak.

***Szalontai** — Bihar m. — disznófaj, erős, a vaddisznóra emlékeztető szőrözettel, tipikus faj; már csak kevés ponton. A XIX. század legvégén Atyáspusztáról *Kenyeres* gazda még egy szép törzset mutatott be a pozsonyi kiállításon. Pethe: Házi M. 8. §. 5. szerint: konya fül, hosszú fej, szőke, síma serte, hosszú láb jellemzik (?). A szalontai vörös sertésről írja ifj. br. Radvánszky Kálmán, hogy a geszti falkának egy Sajókazán levő fiafalkájában a malaczkok az első vedlésig 5–6 hetes korukig nagyon halaványan *csklosak*. A csík színe sötétebb az alapszínénél. Erről írja Arany János:

„Disznairól hajdanonta
Konya füllü nyájról
De ma híres Nagy Szalonta
Az Ó Aranyáról.“

Nyr. 22:318. Vö. Ugrai veres.

Szalontai disznóláb — Szeged vid., Nyr. 5:45. — czigánynév.

Szaszmatul — Firtosalyi, Győr vid., Nyr. 6:325. — a disznó, midőn sárban turkálva, eledelet keres.

Szegező fa — Mátyusföld, Nyr. 17:555. — az a kis pálcza, a melylyel a kolbász, hurka végét „beszegezik“, vagy a melyet a leölt disznó Achilles ina alá húznak, hogy fölakaszthassák a rénfára.

***Szer** — a régiségben — a sorrend szerint való cselekvés, pl. sorrend szerint való őrzés, a disznónak sorrend szerint való levágása. L. Szerre őrizni és Szerpecsenye. — **Szer** — Mtsz. — moslékot készít. „Disztuknak a szerüjök efogyott; nem tuok mijje szernyi“ = a disznók lisztje v. korpája elfogyott, nem tudok mivel moslékot készíteni nekik. „Émmá szertem“ = én már készítettem. (Hetés, Zala m.)

***Szer pecsenye** — Felsőtárkány — a legöregebb kanász még tudta s ez abból állott, hogy bizonyos időközökben a kanászok sor szerint levághattak egy sertést, de ez csak akkor volt az övök, ha a kanász egy csapásra terítette le a kanászbaltával, máskülönben be kellett vele számolni. A vágás fültövön történt. L. Sorpecsenye és Szer.

***Szerre őrizni** — XVIII. század, Szemerja falu törvénye — „ha a csordának pásztor nem található, vagy ha időközben meg-

szökök, a csordát *szerre* őrzik“, azaz maguk a gazdák *sorrend* szerint. Vö. Szerre őrzés.

***Szerre őrzés** — 1727, Szemerja falu — mikor azok, a kik a jószágot a csordába adják, sorrend szerint őrzik. L. Series őrzés. Vö. Szerre őrizni.

Szigorú malacz — Gyergyó, Nyr. 34:260. — sovány, vézna malacz.

***Szimatolni** — Székelyf., Tsz. — por közül a gabonaszemeket felszedégeti a malacz; szeméten vagy házanként keres; büzleget a kopó.

Szoktató — Aba-pusztá, Nyr. 28:423. — a kanásznak apró malaczok kihajtásáért fizetett pénz vagy magféle, hogy hozzászoktassa őket a szabadban járás-keeléshez. „Szoktatóba“ adják a pénzt. Vö. Szoktató-garas.

***Szoktató-garas** — Balaton-mell., Tsz. — a kanásznak a malaczok első kihajtásakor adott díj. Vö. Szoktató.

Szopósmalacz — 1636, Oklsz. — fiatal, még szopó malacz.

Szusza — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 27:47. — náthás disznó.

Szuszka malacz — Nyr. 22:412. — azonos a szuszával.

Szülők — Beregszász, Nyr. 26:523. — anyátlan malacz. Vö. Zülle.

***Tasla** — Kecskemét — fülű disznó, melynek széles, lekonyuló füle van; egy a *siskafülűvel*.

Teknő — Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36:419. — disznótekeneő = fürösztő- vagy itatótekénő.

Top — Csurgó, Somogy m., Nyr. 29:336. — a disznó első lába.

***Torokgyík** — Edvi Illés Pál — sertések nyavalyája.

***Tüdőtáncz** — 1600, Leleszi tanuvallatás — kondástáncz, a mikor a pásztor a levágott sertés tüdejét a hátára kötötte s úgy járta.

Tüssenteni — Siomntornya, Tolna m., Nyr. 5:230. — disznót lopni, mert tüss-tüssszóval hajtják.

***Ugrai veres** — Bihar m. — sertésfaj; kipusztult; nyilván egy a szalontai vörössel. Vö. Disznó-fajták.

Vaczkol — Szatmár m., Nyr. 11:285. — almát igazgatja a disznó, a mikor fiadzani készül.

Vaczok — általános; *vaszk*, Drávamellék, Nyr. 6:133. — alom: vigy *vaszkot* a disznók alá.

Vaddisznó — általános — Sus scrofa. Vö. Erdei disznó, Erdei öreg, Erdei kan.

***Választási** — Kecskemét — a hathetes malaczról, melyet az anyatejtől elválasztanak; röviden „választási“. Vö. Választási malacz.

***Választási malacz** — Lengyel-tóti — a tízhetes, ekkor választják el az anyadisznótól. = Választású.

Valló — Szihalom — disznó-vályu.

Vaszka — l. Vaczok.

Vén disznyó — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — kétévesnél öregebb disznó.

Veper — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 16:575.; Tatragi és moldvai csángó, Nyr. 2:524., 30:173. — kan disznó, nyilván a tót vepr, mely a latin apertől ered, l. azt.

***Vérhas** — Pusztas- Szanda — disznónyavalya.

Verőártány — 1630, Makovicza; 1635, Sárospatak, MNy. I:315. — ölésre alkalmas herélt kan disznó, melyet megkergettek, *doronggal főbeütöttek* és ekkor vették vérét. Vö. Verődisznó.

Verődisznó — XIX. század első felében még általánosan — ölésre alkalmas disznó, melyet megkergettek, *doronggal főbeütöttek* és csak azután vették vérét. Azt tartották, hogy így ölvé, a hús „porhanyóbb”. Sárospatak 1635, Oklsz. és Herman Ottó, br. Radvánszky Béla, MNy. I:315., I:414., 415. Vö. Verőártány, Verőmalacz.

Verőmalacz — sok helyen, Mtsz. és Csíkszentgyörgy, Nyr. 10:238.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50.; Gyergyó, Nyr. 34:260.; Székelység, Nyr. 4:328. — szopósmalacz. L. Verődisznó. Újabb korban vitték át értelmét a szopósmalaczra. Vö. Gyengemalacz (L. H. O., MNy. I:414.), Verőmalaczka.

Verőmalaczka — Olasztelek, Udvarhely m., Mtsz. — szopósmalacz.

Vesepecsenye — Bőny, Győr m., Nyr. 17:575. — disznó hátgerinczhúsa a farkajtól a derékig. Vö. Orj.

Vi — Fejér m., Nyr. 10:188. — öreg disznó.

Zapor — Erd. Érczhegység, mőczok, Nyr. 34:321. — zapor (himlő a disznóknál).

Zavar — Kriza, Nyr. 16:11. — kerget: a sok disznót mind föl-zavarta az ölba.

***Ziska** — Edvi Illés Pál — l. Siska.

Zülle — Beregszász, Nyr. 26:524. — anyátlan malacz. Vö. Szülők.

Zülui — sok helyen — elár-vulni. L. Megzülui.

Zsódér — Somogy m., Nyr. 8:525. — vällésont, melyet mint a sonkát felfüstölnek.

Disznó szőre.

Baris — Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295. — igen sötétszürke, de nem fekete; *sok helyen, Tormay Bélánál sertésről, Zilah, Nyr. 28:235. barna. *Szilágyság, Nyr. 9:181. barna.

Barizs — Székelyhíd, Nyr. 32:295. — l. Baris.

Barizsdisztó — Érmellék, Nyr. 29:334. — piszkos barnaszínű disznó.

Barna — Oklsz., 1391: Rufus isti artan. Alius artan Albe coloris emee. Vnum porcum *barna*, Lelesz Acta 20. 10.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293.; Szeged, Nyr. 32: 295.

Barnaszőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295.

Bonta — Kiskunság, Nyr. 14: 285. — (tréfás ért.) *tarka. Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.; *Bitangjegyzőkönyv, Kecskemét, fehér-fekete tarka.

Bonta, bunta — Nyr. 35: 113. — tarka. „Bunta disznó“, Thaly Adalékok, 2: 41. Vö. Tsz. és Bontacsikó.

***Borozdás** — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznó, ha hátán hosszában fekete csíkok vannak.

***Burgánmalacz** — Szatmár m., Mtsz. — kurta, fehér, göndör-szőrű malacz. Nyr. 8: 523., Szatmár vid., „aprószőrű“.

Czifra — Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293. — feltünően tarka.

Deresszőrű — Szeged, Nyr. 32: 295.

***Fecskehasú** — Kecskemét — a fekete malacz is, ha fehér a hasa. Bitangjegyzőkönyv.

Fehér — Kemenesalja, Nyr. 32: 293., *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293.; Szeged, Nyr. 32: 295.

Fejér — *Rava, Udvarhely m., J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.

Fekete — Kemenesalja, Nyr. 32: 293.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m.; *Rava, Udvarhely m.; Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293.; Székelyhid, Nyr. 32: 295.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32: 295.; Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.; *Kaba.

Feketeszőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295.

Göndör-konda-szőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295.

Homály — Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294. — bizonytalan színű szőr.

Kendős — vö. Kesely.

Kese — Kemenesalja, Nyr. 32: 293.; Galambok Zala m., uo. 293.; Komárom m. tatai járás, Nyr. 32: 294. — *malacz szőre*.

Kesej v. késej — Nyr. 5: 515. — ló, szarvasmarha, sertés, mely sárga, fekete, pej, barna stb. egy v. mind a 4 lába végén fehér szőrrel fűdött. Vö. Kese.

***Kesej** — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznó, midőn a farán vagy oldalán más színű. Ez a *kesejség* megtalálható nemcsak a disznónál, hanem ló, bival és szarvasmarháknál is. Hibás, mert a lábba vonatkozik.

Kesely v. kendős — Marosvásárhely Nyr. 32: 295.

***Manka, mankus** — Heves m., Névtelen 1840.; *Tokaj, Mtsz. I. 1396—97. — (fekete) sertés, mangalicza. Nyr. 24:96.

***Ordas** — Kaba — vöröses-sárga.

Ritkaszörű — Szeged Nyr. 32:295.

***Rozsdaszín** — Firtos-Váralja, Udvarhely m.

Sikárszörű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295. — Egyenes-szalú sörtével (a sikár fűről véve).

Szőke — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; *Firtos-Váralja Udvarhely m.; Szeged Nyr. 32:295.; Székelyhid uo. Zovány, Sz. Nagyfalú, Ipp, Kémer Szilágy m., Nyr. 32:295.; *Kaba. Világossárgás.

***Szőke-bodor** — Kecskemét — malacz. Bitangjegyzőkönyv.

Szőkeszörű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295. — l. Szőke.

***Szürke** — Kecskemét — disznórólis. Bitangjegyzőkönyv, *Rava, Udvarhely m., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Tarka — Kemenesalja, Nyr. 32:293.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m., *Rava Udvarhely m., Szeged, Nyr. 32:295.; Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Tarkaszörű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295.

***Tarkis** — Szilágyság — tarka (disznó vagy kutya).

Vadas, vadók — Tokaj, Nyr. 24:240. — barnaszörű sertés. L. Vadszörű.

***Vadszörű** — Kecskemét — disznó színe, mely a vaddisznóhoz hasonlít. Bitangjegyzőkönyv.

***Veres** — Kecskemét — disznószín. Bitangjegyzőkönyv. *Rava, Udvarhely m., *Marosvásárhely, Nyr. 32:295. Az egykoron híres „szalontai veres“ faj szőre színe.

***Vörös** — Firtos-Váralja, Udvarhely m.

Disznónevek.

Agár — Újtelektanya Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Ángol — Elepi-pusztá, Debrecen, Nyr. 8:476.

Badár — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Bagoly** — Pusztadinnnyéshát, *Nagyszalonta (kocza).

Baka — Balatonmell., J.

Baklós — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Balázs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bandi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Bárány** — Nagyszalonta.

Barna — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.; Balatonmell., J.

Bátor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Betyár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○ **Bimbó** — Pusztadinnyéshát.

Bimbu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Balatonmell., J.

Bodris — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

○ **Boglyas** — Pusztadinnyéshát.

○ **Bogrács** — Pusztadinnyéshát.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

○ **Bojtos** — Pusztadinnyéshát.

Bokros — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.; ○ Pusztadinnyéshát.

○ **Bolygó** — Pusztadinnyéshát.

Budris — Dergecs, Nyr. 3:527.

Bukfencz — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Buksi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bunczi — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

○ **Bundás** — Pusztadinnyéshát.

○ **Butykos** — Pusztadinnyéshát.

○ **Búvár** — Pusztadinnyéshát.

Büszke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Csákó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák. Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:527.; *Nagyszalonta.

Csárdás — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Dergecs, Nyr. 3:527.; *Nagyszalonta.

Csobán — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Csonka** — Pusztadinnyéshát.

○ **Csorba** — Pusztadinnyéshát.

Csóré — Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tisza vid., Nyr. 10:278.

Csömi — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Csömök — (csömcsögésről). — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Csuta — Dergecs, Nyr. 3:527.

Csüger — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

○ **Czicza** — Pusztadinnyéshát.

Czígány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák. *Cigán*, Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisujszállítás, Nyr. 38:287.

Czitrom — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Czunczi — Dergecs, Nyr. 3:527.

Dallos — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Dáma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Daru** — Pusztadinnyéshát.

Dranka — Érmellék, Nyr. 29 : 533. — juhász mesterszó.

Drugán — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

○ **Fácány** — Pusztadinnyéshát.

○ **Fakó** — Pusztadinnyéshát.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

○ **Fátyol** — Pusztadinnyéshát.

Fecske — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; *Nagyszalonta.

Fegyver — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fenyves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ficzko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

* **Fogoly** — Nagyszalonta.

○ **Fosós** — Pusztadinnyéshát.

Füge — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Gabór — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

○ **Gellér** — Pusztadinnyéshát.

Gezdes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Gicza** — Pusztadinnyéshát.

○ **Gólya** — Pusztadinnyéshát.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Görbe — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Gyémánt — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Gyilkos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Gyömbér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; ○ Pusztadinnyéshát.

* **Hajas** — Balatonmellék, J. Nagyszalonta.

○ **Hajdár** — Pusztadinnyéshát.

○ **Hajló** — Pusztadinnyéshát.

○ **Hajnal** — Pusztadinnyéshát.

○ **Halas** — Pusztadinnyéshát.

○ **Halász** — Pusztadinnyéshát.

Hatos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Hegyes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Héja** — Pusztadinnyéshát.

○ **Homály** — Pusztadinnyéshát.

Huszár — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

Iczig — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

○ **Jámbor** — Pusztadinnyéshát.

○ **Jordán** — Pusztadinnyéshát.

Juszka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

○ **Kacsá** — Pusztadinnyéshát.

Kajla — Sziürnyeg, Felsőzemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

○ **Kakas** — Pusztadinnyéshát.

Kandi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Kaplár — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — **Kaplár** — Balatonmell., J.

○ **Karcsú** — Pusztadinnyéshát.

Kardos — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; ○ Pusztadinnyéshát; Balatonmell., J.

○ **Kártyás** — Pusztadinnyéshát.

Katicza — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Kedves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○ **Kerek** — Pusztadinnyéshát.

Kesej — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476. — **Kese** — Dergecs, Nyr. 3:527.; Écs, Győr m., Nyr. 36:334.; Balatonmell., J.

○ **Kesely** — Pusztadinnyéshát.

○ **Kiesi** — Pusztadinnyéshát.

Kiesin — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Kiesiny** — Dergecs, Nyr. 3:527.; Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Kigyó — Érmellék, Nyr. 29:533.

Kis kani — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Kondor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Konytyos — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Korbács** — Pusztadinnyéshát.

Kúcsár — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Kulacs** — Pusztadinnyéshát.

○ **Kulcsár** — Pusztadinnyéshát.

Kurta — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; ○ Pusztadinnyéshát.

Kuszafarkú — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Laczi — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J.

Ladány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Lángos — Érmellék, Nyr. 29:533.

Lécses — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Léczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Lispás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Liszka — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 16 : 536. — tirpák. ○ Pusztadinnéshát.

○ **Madár** — Pusztadinnéshát.

Makkos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Manca — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Manczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Matyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Miklus — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Miska — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Mókus** — Pusztadinnéshát.

○ **Mózses** — Pusztadinnéshát.

○ **Muszáj** — Pusztadinnéshát.

○ **Muzsla** — Pusztadinnéshát.

Nagyfejű — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nagy kani — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nagy kocza — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nédáj — Ada, Bács, m., Nyr. 27 : 384. Tót: „Ne adj“.

* **Nyalka** — Nagyszalonta.

○ **Nyeles** — Pusztadinnéshát.

○ **Nyilas** — Pusztadinnéshát.

Ordas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Páva** — Pusztadinnéshát.

○ **Peczek** — Pusztadinnéshát.

Peczkes — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Pészter — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

○ **Pikét** — Pusztadinnéshát.

○ **Pisze** — Pusztadinnéshát.

Pöszöre — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Pulyka** — Pusztadinnéshát.

Radics — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Rajkó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Rendes — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Rigó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278. ; ○ Pusztadinnéshát.

○ **Ringyó** — Pusztadinnéshát.

○ **Rojtos** — Pusztadinnéshát.

○ **Rózsa** — Pusztadinnéshát.

Rózsai — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.

Sala — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Sallang** — Pusztadinnyéshát.

Sanyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Sárga — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sárgó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

○ **Sárkány** — Pusztadinnyéshát.

○ **Sármány** — Pusztadinnyéshát. *Nagyszalonta.

Sáska — Elepi-pusztta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Sima — Elepi-pusztta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Sipos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Siska — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

○ **Sivár** — Pusztadinnyéshát.

Suba — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sudár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

Sugár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Szajkó** — Pusztadinnyéshát.

Szákás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Szálló** — Pusztadinnyéshát.

Szedres — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szédres — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Széka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Szemes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szemők — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Szilaj** — Pusztadinnyéshát.

○ **Szóló** — Pusztadinnyéshát.

Szőke — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, felső Zemplén m., Tisza vidék, Nyr. 10 : 278. ○ Pusztadinnyéshát.

○ **Szörös** — Pusztadinnyéshát.

Szuszka — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Szürke — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, 30 : 255.

Tambur — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.

Tarka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tarkis — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Taro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Tatár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Tigris — Dergecs, Nyr. 3:527. — ○Pusztadinnyeshát.

Tollas — Érmellék, Nyr. 29:533.

○**Túzok** — Pusztadinnyeshát.

Tzifra — Óverbász bácskai sváb, Nyr. 26:231.

Vadas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38:287. ○Pusztadinnyeshát.

○**Vadász** — Pusztadinnyeshát.

○**Vaksi** — Pusztadinnyeshát.

Vén kani — Elepi-puszt, Debreczen, Nyr. 8:476.

Veres róka — Elepi-puszt, Debreczen, Nyr. 8:476.

○**Vézér** — Pusztadinnyeshát.

Vicza — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○**Vidám** — Pusztadinnyeshát.

○**Vidra** — Pusztadinnyeshát, Balatonmell., J.

Villás — Érmellék, Nyr. 29:533.

Viola — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Érmellék, Nyr. 29:533. ○Pusztadinnyeshát.

Vitéz — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Zsuska — Érmellék, Nyr. 29:533.

Zsáma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Zsámár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38:287.

○**Zsidó** — Pusztadinnyeshát.

Zsiga — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○**Zsomba** — Pusztadinnyeshát.

Zsuzsika — Elepi-puszt, Debreczen, Nyr. 8:476.

Disznókergető.

***Adszasza brr!** — Karczag — disznóterelő szó. A nyáj felriad és rohanni kezd.

Brikk! — Barkóság, Nyr. 32:521. — disznóúzó.

***Csēka nyē!** — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:325.; Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — disznót hajtó szó.

Czi! ne, czi! — Barkóság, Nyr. 32:521. — disznóúzó.

Háccz — Szolnokdoboka m., Nyr. 17:382. — disznóúzó.

Héccs el nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

Heccs, heccs el, heccs ki, heccs ki ne — Udvarhely m., Nyr. 12:477. — malacz- és disznóüzés.

***Heccz! heccs!** — Rava, Udvarhely m. — malaczüző.

Hecs — Csík m., Nyr. 7:140. — disznóhajtó indulatszó, pl. Hecsbé! Hecski! Hecskám! (Ez inkább kérdés.)

Hecse húj! — Udvarhelyszék, Nyr. 4:33. — disznóüző.

Heczi huj! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — disznóüző.

Hecz ki, hecz ki! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — malaczkergető.

***Hecz bé, hecz bé te, heczce bé, hecz bé ne!** — Nyárádmente, Marosszék — disznóhajtó.

***Hecz ki!** — Marosvásárhely — malaczriasztó.

***Hecz ki, heczce ki, heczki te!** — Marosszék — disznóhajtó.

Höcze nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

***Hucs ki, kôsel ki!** — Kállay gyűjt. Tsz. — disznót elűző szó.

Huj bé, huj bé, te! — Erdély — disznóhajtó.

Hújj el nye! — Csíkszentmihály — Nyr. 30:493. — disznókergető.

Hujj-el-te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — disznóüző.

Hujj! Hujj! --- Rava, Udvarhely m., — nagy disznókra.

Huj ki, huj ki ne! — Erdély — disznóhajtó.

Huj ki, huj ne! — Szolnok-doboka m., Nyr. 17:382. — disznóüző.

***Huj-ki-né!** — Marosvásárhely — disznóriasztó.

Huj ki ne, huj ne! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — disznókergető.

Huj ki, nye! — Gyergyó, Nyr. 34:260. — disznóriasztó.

Húj ne! — Hódos, Arad m. Nyr. 26:239. — disznókergető.

Húj nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

Husa te! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — disznókergető.

Hutám utána! — Göcsej, Nyr. 2:474. — azt mondja a *sértés-kergető* lány e. h. hücs utána.

Hü be! — Szentgál, Nyr. 3:44. — disznó szolítása.

Hüccs! Csi ne! — Vas m., Nyr. 3:99. — disznóüző.

Hüccs ki ne! — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — disznóhajtó (a hidasból).

***Hüccs-csi ne** — Vas m., Nyr. 30:99. — disznóterelő.

Hüccs ki! — Veszprém, Nyr. 6:284. — sértéskergetés.

Hücs — Tolna m., Nyr. 6:274. — disznóhajtó szó.

Hücs ki! — Szentgál Nyr. 3:44. — disznó szolítása.

Hücs ki, hücs ki te! — Bia, Pest m. — disznóhajtó.

*Hű ne! — Lengyeltóti — disznóterelő szólás.

*Hű ne! nye he! — Lengyeltóti — disznóterelő szó.

Kuczú, kuczú, kuczú! — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóúzó.

*Kur! kur! kur! — Nagyszalonta, disznóterelő.

*Kuski! — Kisújszállás — sertéstérelés; kuski te! a csürhész mondja (a kutyának is).

Kus-kus! = hücs! — Hajduszovát, Nyr. 24:478. — malackergető szó.

Kuss! — Nagybánya. Szatmár m., Nyr. 14:383. — a sertést e szóval szokták valahonnan kihajtani, kikergetni; Erdélyben Marosszéken pedig az ebet kergetik ki e szóval: „*Kussti te!*“
*A francia coucher = feküdj! A tanítás során jött és terjedt el.

*Kuss bé, kuss bé ne! — Szilágy m. — disznóhajtó.

Kuss be te! — Zenta, Nyr. 38:140. — disznót behajtó kifejezés.

Kuss el te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — disznóúzó.

Kuss ki, kuss ki ne, kuss ki te! — Szilágy m. — disznóhajtó.

Ne tő! — Écs Győr m., Nyr. 36:334. — disznócsorda megindítása.

*Nye he! — Lengyeltóti — disznóterelő szólás.

*Prücs ki! — Marosvásárhely — képletes beszédben: „nálam se prücski, se hajtski“ azt teszi, hogy nincs lábas jószág, a miért a cselédnek korán kellene kelni; cselédfogadáskor.

*Ptrukk! — Kállay gyűjt. Tsz. — két kant egymásra biztató szó.

Süge nê! — Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:347. — disznóhajtó szó.

Disznó hívása.

Ceci-ccci — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Cséka, cséka — Csík m. — disznóhívó.

Cséka, cséka! Cénika ne! Húj ki! — Háromszék m., Orbai járás, Nyr. 7:190. — sertés szolítgatása.

Cséka-cséka-cséka, cska-cska-cska, maczi-maczi-maczi — Csík-szentmihály, Nyr. 30:493. disznóhívó.

Cséka! Csëni; Csënika! — Székelység, Nyr. 28:94. — sertés-hívó v. hajtó: Cséka me! Csëni bé! Hó me! Csékacska me!

Cseka cskü — Háromszék m., Nyr. 37:47. — disznóhívogató.

Cséka me! cséka, cséka, cséka! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — disznóhívó.

Csenka, csenka, csenka! — Szernye, Bereg m., Nyr. 30:301. — sertés-hívogató.

*Csika, csika! — Marosszék — disznóhívó.

*Csika-csika-csika! — Marosvásárhely — disznóhivogató. *Rava, Udvarhely m., J. M., Marosvásárhely, Nyr. 27:480.

Csikka, csikka, csikka! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Cska, cska! — Gyergyó, Nyr. 34:260. — disznócsalogató.

Cskő, cskő! — Nyárádmente — disznóhívó.

Cskő-cskő-cskő! — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznókra.

Cső, cső! — Tiszántúl, Nyr. 29:576. — öreg disznó előhívása.

Cső, cső, cső! — Szilágy m. — disznóhívó.

Csü ne, csü ne! — Szent Gál, Nyr. 3:44. — disznóhívó.

Cza, k(o)cza — Bajmok, Bács m., Nyr. 7:527. — disznóhívó.

*Czigi, czigi! — Berettyómente, Szilágy m. — disznóhívó.

Czi ide te! — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189. — disznónak mondvá = állj meg.

Czika, czika! czën, czën, czën! grűj! — Tiszántúl, Nyr. 29:516. — fiatal malacz előhívása.

Cziku, cziku, cziku! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Cziku, czikuska, czikka, czikcsi, csikka, csikuska, giccezi, czikuska ná(h) ná(h) ná(h)! Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Czine! czü! czü ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

*Czuga-czuga! — Marosvásárhely — malaczhivogató.

Czuga, czuga, czuga — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — malacz hívása.

Czuga, czugucza — Háromszék m., Nyr. 37:47. — disznóhivogató.

Disztó, disztó, disztó! — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóhívó.

Giczi! giccezi, giccezi! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Húj, húj ki! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznó hívása.

Hű misz tő! — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — a nyájtól félre tévelygő disznók hívó szava (hová mész). Vö. Ne czoczi ne, ne!

Kocza-kocza! — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Kocza ne, kocza, kocza! — Szentgál, Nyr. 3:44. — malaczhívó.

Kucza, kucza, kucza! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — disznóhívó.

Kuczu! — Tokaj, Nyr. 24:48. sertéshivogató szó.

Kuczú! — Tolna m., Nyr. 6:274. — disznóhívó.

Kuss! kuss ki! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznó hívása. Sokszorosan előfordul, hogy az uező szó hivogató is.

Mancsi-mancsi! — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Né czocza, né, né! — Veszprém, Nyr. 6:284. — sertés hivo-gatása.

Ne czoci ne, ne! — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — Vö. Hú misz te!

Pacsicsa, papicsa! — Zemp-lén m., Nyr. 4:522. — malacz-hívó.

***Piczikém ne!** — Somogy — malaczhivogató.

***Pocsi, pocsi!** — Marosszék — disznóhívó.

Pocsika, Pocsika! — Maros-szék — disznóhívó.

Poczi — Sopron m., Nyr. 5:425. — malaczhívó.

***Poczi, pocsi, pocsika!** — Erdély — a malacz kényeztető és hivogató neve.

***Poczi, poczi, csöknye!** — Kállay-gyűjt., Tsz. — sertést hivogató.

Poczi, poczi! poczi ne! ne, ne! — Bia, Pest m. — disznó-hivogató.

Disznómondókák.

Csemcseg — Hont m., Nyr. 6:181. — né csemcségj, mint a malacz!

Disznó a szólásban — Alföld, Nyr. 1:370. — Hallgat, mint a hugyó disznó (a buzában. H. O.).

Disznó és kocsi — Halas, Nyr. 20:576. — *kocsit a kanásznak, kocsit, kocst, kocsit!* Malacz szava.

Disznó hangja — felherren (= felgerdül); hörg, rőfög, röhög, virran. Kriza: Vadr., Nyr. 7:286.; Görnicsöl, Kóvár: vid., Ipolyvölgy, Nyr. 16:476.; rőfög, visit, Szürnyeg, Nyr. 10:279.

Disznók beszélgetése — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 9:335. — Kocza: Micsoda az a veres? Kan: Vadmák, vadmák. Kocza: Jaj be jó! *Disznók a vállánál:* Nincs dara, nincs dara.

Disznók és ludak beszélgetése — Hódmezővásárhely, Nyr. 9:94. — mikor a disznók a csürhéről mennek hazafelé, az üres válú körül sivalkodnak s azt mondják a gazdasszonynak: „Rössz gazdasszony! Rössz gazdasszony!” A ludak meg a disznók körül ezt mondják: „Az az az, az az az!”

Disznók hazafelé — Szatmár m., Nyr. 14:475. — mikor a kondás az esőben hazafelé hajtja őket, így beszélnek (ha az eső éri. H. O.): Az öreg: Ha én eztet tudtam vóna, köpenyeget vettem vóna! A kicsinyek: Én is, én is, én is. Este, mikor éhesen rohanak hazafelé a csürhéről, valamennyi ezt visítja: Áprillillis. áprillillis, áprillillis!

Disznók nyájáról jövet — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 9:335. — Öreg disznó: Ha én aztat tudtam volna, házat építettem volna. Kisebb malacz: Én is, én is stb. Nagyobb malacz: Gróf, gróf stb. *Disznók a vállánál:* Nincs dara, nincs dara. Uo.

Disznó szava — Hódmezővásárhely, Nyr. 36:236. — „Mikor ad

disznók acs csűrherül mönnek hazafele, a z-üres vajú körül sivalkonnak, oszt aszonygyák ag gazdasszonyok: „Rossz gazdasszony! rossz gazdasszony!” Al lúdaik mög ad disznók körül aszonygyák: „A z-a z-az! a-z-a-z-az!” — **Disznó szava** — Halas, Nyr. 20:375. — Eressz be kanász, garast adok. Ha beereszti: Farkam alatt a garas, farkam alatt a garas!

***Disznó szólása** — Rava, Udvarhely m., J. M. — mikor a mezőről jönnek haza s hideg, sár, szél-sanyargatják a disznókat. *A nagy disznó* (elől jön s mondogatja): Köpenyeg, -nyeg, -nyeg! köpenyeg, -nyeg, -nyeg! *A malaczok* (rá kiáltják): Ha nincs! ha nincs! ha nincs!

***Disznóvány** — Nyárárdmente, Marostorda m. — kuttya disznóvány teremtetle! (Káromkodás.)

Görnicöl — Ipolyvölgy, Kóvár vidéke. Nyr. 16:476. — rőfög (disznó).

Öreg disznó szava — Halas, Nyr. 20:576. — taliga is jólesik, taliga is jólesik.

Röhög — Miskolczi Gásp. pg. 154. — rőfög (disznó); Szabófalva, moldvai csángó, Nyr. 30:175. — gyisznó röhög, ember kaczag.

X. SZAMÁR ÉS ÖSZVÉR.

Szamár és öszvér szótára.

Csödör szamár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — him.

Kancza csikó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — fiatal nöstény szamár.

Kancza szamár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — az a mi Mezőtúron: nöstény szamár.

Kulán — O. Sz. — 1552: „Duo *kulanth* et unum nemez“. 1558: „Mantice, *kulan*, instratum equi expilo“. Tulajdonképpen a nyeretget kötő heveder, de *Kulán* az ázsiai vadszamár — *Equus Onager* — kirgiz neve.

Lószamár — S. I., Kr. II. 20. — *Mulus* = öszvér.

***Öszvér** — Edvi Illés Pál — a kanczaszamár és ménló ivadéka. Ismeri Schl. sz. j., Murm. 1533, Sz. F. B., PP. 1708, Gáti I. H. 132, F. 86.

Szamár — *Equus asinus* L. Oklsz. *Equus asinus* 1269, Zamaroth, azóta gyakori helynevekben. Nádudvaron anonym. — ***Szamár** — miben különbözik a generális a szamártól? (Egyik a hátán, a másik a mellén visel keresztet.) Népk. Gy. III. p. 298., 32.

***Szamárfi** — Murm. 1533. — pullus asininus.

Szamárkölyök — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — fiatal him.

***Szaporít** — Edvi Illés Pál — az öszvér nem szaporít = nem fiasít.

Szamár szöre.

***Egérszörű** — Kecskemét — szamár. Bitangjegyzőkönyv, Ma-

rosvásárhelyen is. Nyr. 32:295., szürke.

Fecske — több helyen — ha sötét szőr mellett hasa világos.

Fekete — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szóréről.

Pej — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szóréről.

***Szőke** — Kecskemét — szamár, a színről, ha albinismus felé hajlik. Bitangjegyzőkönyv.

Szamár neve.

***András** — Karczag.

***Badár** — Szegedcsöngöle.

***Bertalan** — Kiskunhalas, Pusztabojár — a szamár tréfás neve. Csúfolódó mondás: „A poszogó juházkoma főkap a Bertalanra.”

***Betyár** — Balatonmell., J.

***Csacsi** — I. Szamár.

Csinos — Balatonmell., J.

Czéda — Balatonmell., J.

***Czifra** — Karczag.

***Fakó** — Karczag.

***Fecskehasú** — Kecskemét — a szamár, ha fekete és a hasa fehér. Bitangjegyzőkönyv. De akkor is, ha színe szürke, de a hasa élesen határolva fehér. Malacsról is.

***Gazsi** — Kisújszállás.

***Kani** — Karczag.

Lujza — Balatonmellék.

***Madár** — Lelle, Somogy m., Szegedcsöngöle, Balatonmellék.

Maga — Veszprém m., Nyr. 19:479. — szamár: „A vásárban voltam s két magát vettem”. Kötelkedés vagy a szláv *magaracz* = szamár.

***Magár** — Moldvai csángók, Nyr. 31:85.

***Marczi** — Pusztaszanda.

***Muki** — Lelle, Somogy m.

Szamár — Veresegyháza, Nyr. 15:520.

Szürke — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szóréről.

Vizsla — Balatonmellék.

A szamárról. Vegyes.

Átalvető — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — a szamár hátán kettős zsák.

Fara hegyin — ül a juhász a szamárnak. Mezőtúr, MNy. VI:280.

***Hátalni** — Pusztaszanda — a szamarat megülni — lovagolni értelmében.

***Szamár járása** — Edvi Illés Pál — „ha nyakának negyedik forgócsontjánál kulcsvéggel csiklandozza a rajtúló, tüstént futásnak indul”.

Szamárnyereg — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141.

Szamáros — Oklsz. — 1453: Dyonisio Zamarus.

Tergenye — Alföld — szárnnyereg, nem ülésre, hanem terhelésre szolgál.

Tergenyés számár — Hortohágy, T. M., MNy. VIII:141. — teherhordó számár átalvetővel és szárnnyereggel.

Tergényés számár — Mezőtúr, MNy. VI:280. — a teherhordó számár. Hátán zsák van átalvetve; ennek a két végében hordozza, viszi a számár a juhász czókmókját, eleségét, l. Tergenye.

XI. ÉLŐSDIEK.

A lónál.

Babócs — Dunántúl — l. Lóbagócs.

Bagólég — *Gastrophilus equi* F. — l. Lóbagócs.

Bagócs — Rábamellék, Dunántúl, Nyr. 6:523. — l. Lóbagócs.

Csavaros fonalféreg — *Spiroptera megastoma* Rud., a lógyomor nyálkás hártájában, bab-, néha mogyorónagságú bütyköket alkotva, nn.

Fegyveres karóféreg — *Sclerostomum equinum* Müll., 20—30 mm hosszú; kerek szájnílása kétsoros fogzattal. A kólika okozója, nn.

Hegyesfarkú féreg — *Oxyuris curvula* Rud., leginkább a ló vakbelében, nn.

Kurta szórféreg — *Strongylus micrurus* Mehl. A lovak, szamarak

s a szarvasmarhának gégéjében és hörgjeiben, nn.

Kutyalég = ló tetülegye.

Lóbagócs — *Gastrophilus equi* Fabr., a kifejlődött lég. Petéit a ló szórere tapasztja, a kikelt lárvákat a ló lenyalja a szőrözetről s ezek így kerülnek lassanként a gyomorba, a honnan mint lárvák — a *rozsféreg* — a lovat a végbélben át elhagyják, a lárvák a földre hullva, ebbe befurakodnak, hogy majd megérve, mint legyek újból kezdjék a körfolyamot. Vö. Rozsféreg, Lóbögöly, Bagólég.

Lóbögöly — *Gastrophilus equi* F. — l. Lóbagócs.

Lógilisza — *Ascaris megalocephala* Cloqu., 40 mm-nél is hosszabb; a ló vékonybelében sokszor oly tömegesen, hogy a bél bedugul s a ló elpusztul, nn.

Ló lapostetve — *Haematopinus macrocephalus* Nitzsch., nn.

Ló szórtetve — *Trichodectes pilosa* Nitzsch., nn.

Ló-tetülég — *Hippobosca equina* Latr. — lapos, kemény, a szőr közé oldalgó, megtapadó lég.

Métely — *Distomum hepaticum* L., *a máj pióczája a kérődzők májának epejárataiban él, különösen a juhnál; de a lónál, sőt az embernél is. Okozója a májrothadásnak.

Rozsféreg — a *Gastrophilus equi* F. érett lárvája. L. Lóbagócs.

Szemölcsös fonalféreg — *Filaria papillosa* Rud., 80 mm-ig, testvége csavarszerű. A ló hasüregében, nn.

A szarvasmarhánál.

Bogárzás — általánosan — l. Marhabögöly.

Borjúgilisza — *Ascaris vitulorum* De Geer — a borjak belében, nn.

Borjútetű — *Haematopinus vituli* L. — a szarvasmarha tetve.

Döglég — *Calliphora vomitoria* L. — Kupa in litt. Azt tartják Türkevén, hogy a mely beteg marhát megszállja, az a következő éjszaka megdöglök.

Fireg — Hortobágy — a bogároztatott *Hypoderma bovis* L. Vö. Bogárzás.

***Gizsó** — általánosan — az imely okozta daganat. A *Hypoderma bovis* De Geer lárvája, mely a bőrön daganatot okoz. Ez szüli a *bogárzást*. L. azt és itt a Marhabögölyt.

***Ime** — Szilágyság — szarvasmarhák, különösen egyéves borjak hátán levő kidudorodások, melyekben a *Hypoderma bovis* lárvái élnek. „Az a jószág jó, a miüknek sok iméje van”. L. Marhabögöly.

***Imej** — Szilágyság — ime, *Hypoderma bovis* De Geer L. Gizsó és Marhabögöly.

Iméj — Csik m. — marhabögöly. Gyergyóban: imé és imecs. Nyr. 7:140. L. Gizsó, Ime és Marhabögöly.

Iméj — Kisborosnyó, Háromszék m., Nyr. 16:47. — apró daganat a tulok hátán. *L. Gizsó, Ime, Marhabögöly.

***Imely** — sok helyen — a marhánál daganat a bőrön. L. Gizsó, Marhabögöly. — **Imely** — csángó szó, Klézse, Moldva, Nyr. 7:478. — „bőr alatt lappangó hernyó, ember (!) vagy barom testében”. (!) L. *Gizsó, Marhabögöly.

Istállólég — *Stomoxys calcitrans* L. A szobaléghez hasonló, hegyes szipókája vízszintesen tolul ki szájából. A marhát és a lovat a lábán szúrja meg. nn.

Kosz atka — *Dermatocoptes comm. var. bovis*. Raill. nem okoz rühöt, hanem okozza a bőr és szőr koszságát, nn.

Küpos szívófereg — *Amphistomum conicum* Rud. A marha bendőjében. nn.

Marhabögöly — *Hypoderma bovis* De Geer. Ez okozza a gulyák *bogarzását*. Az anyalég a szarvasmarha szőrére rakja petéjét, a melyből a nyüv kikel, a bőrre szállva befurakodik, ott daganatot okoz, a melynek váladékából táplálkozik. Megérve, kifurakodik, a földre esve, abba befurakodva, bebábozódik s időt érve, mint légy kikel és megkezd az új körfolyamot. A marha a légy dongását hallva, fölemelt farkkal

esze nélkül eliramodik. Vö. Vargalég, Gizsó, Ime, Imely stb.

Marhapöcsök — *Tabanus bovinus* Lw., feketésen barna, nagyszemű, tetemesebb lég; hossza 20—24 mm; vérszívó; legelőkön, utak mentén; verőfényt kedvelő, a földben átalakuló.

Ostorféreg — *Trichocephalus affinis* Rud., a szarvasmarha vastag- és vakbelében, nn.

Száraz hólyagféreg — *Cysticercus taeniae saginatae* Goez. Az emberben is élő galandféreg egyik fejlődési alakja, mely a szarvasmarhával együtt jár.

Szörrágó — *Trichodectes scalaris* Nitzsch. A marha szőrét rontva, nn.

Vargalég — *Hypoderma bovis* De Geer. L. Marhabögly és Bogarzás.

A juhnál.

Csavaros szörféreg — *Strongylus contortus* Rud. Tömeges megjelenésével gyomorbajt okoz, nn.

Dongólég — *Calliphora vomitoria* L. Ez „köpi“ be legtöbbször a sebes helyeket, pl. a kosok szarva tövét, a mely a tüркöléstől kisebesedik. A kikelő pondrókat a seregélymadár szedegeti ki.

Galandféreg — általában — *Taenia*.

Gyapjúkosz — *Trichodectes sphaerocephalus* Nitzsch. A juh gyapját rontja.

Hármas galandféreg — *Echinococcus* (*Taenia*) Sieb., nn.

Hólyagféreg — a juhé: *Coenurus cerebralis* Rud., okozza a juh *kergeségét* vagy *megkergülését*. Ered a galandféreg petéitől, a melyeket a juh föllegel; a kikelt férgek az agyvelőbe haladnak s kifejlődve okozzák a megkergülést. A juh ekkor folyton kering s végül elpusztul. Ivádon a juhász pontosan elmondta: „A juh fejében hólyag egzeztál“.

Juhbögöly — *Oestrus ovis* L. Ez a lég a juh orrallyukába rakja le petéit; a kikelő lárvák felkapaszkodnak a juh fejének és állkapcsainak üregeibe, hol a váladékból élnek. Hét, nyolcz nyüv már betegséget, „Motozt“ okoz, mely a „kergességhez“ hasonlít. Kilencz hónap alatt megnő a nyüv s a juh tüsszögéssel veti ki az orrán. A földbe kerülve, bebábozódik s átlag kéthónapos nyugalás után kikel a bábból a kész lég. L. Motoz.

Juhkergekórság — l. Hólyagféreg.

Juhkullancs — *Ixodes ricinus* L. Sokszor kis - mogyorónagyságra nő.

Juhtetű — *Melophagus ovinus* L. Szárnyatlan, igen apró lég.

Kergesség — **Coenurus cerebralis* Rud. MNy. VI: 279., T. M. I., hibásan magyarázza. L. Hólyagféreg.

Kergülés — Alföld — az okozó a *Coenurus cerebralis* Rud. L. Hólyagféreg.

Kolláncs — Répczemell., Balatonmell., Mtsz. I. 1246. — kullancs. (*Ixodes ricinus* L.) L. Juhkullancs.

Kopicz — Ormányság, Baranya m., Mtsz. I. 1169. — kullancs. Die Zecke, Schafzecke. BMN. (1881.) **Ixodes ricinus* L. L. Juhkullancs.

Kosz-atka — a juhon, *Dematocoptes communis* var. *ovis* Pall. A juh bőrén nem okoz rühöt, mert nem vág járatokat a bőrbe; de koszossá teszi a bőrt.

Körmölés — Alföld — a juhok körmeinek megmetészése, hogy ne vegyen erőt rajtuk a „büdös sántaság”. L. azt.

Kuprecz — Balatonmell., Jánosháza, Vas m., Mtsz. I. 1251. — rüh, kosz. **Rühatka*: *Sarcoptes squamiferus* Fürst.

Lándzsamétely — *Distomum lanceolatum* Mehlis; az epeerékben; lapos féreg, lándzsavasalakú. A szarvasmarhánál és a sertésnél is, többnyire a *Distomum hepaticum*mal együtt jár, nn.

Májmétely — *Distomum hepaticum* L. Lapos széles féreg. A szarvasmarhánál és a sertésnél is. L. Lándzsamétely is.

Megkergülés — l. Hólyagféreg.

Megmotozott — a juh. L. Motoz.

Motoz — a juhbögölynek, *Oestrus ovis*, lárvája, nyüve vagy pondrója, mikor a juh fejében megnő és a *kergeség*hez hasonló bajt okoz. Ismertetőjele az, hogy az állat az orrát folytonosan földre szegzi. A baj neve: *megmotozás*. L. Juhbögöly.

Óriás galandféreg — *Taenia expansa* Rud. A juh belében. A szarvasmarhában is.

Patusa — Székelyföld — juhtetű = *Melophagus ovinus* L., l. Juhtetű.

Rējä — Alexics, Nyr. 17:20. — oláh: rüh, **Sarcoptes squamiferus* Fürst, l. azt Rüh alatt.

***Rühelő** — Nagyszalonta — l. Rühelő szerszám.

***Rühelő szerszám** — Szeged-Csöngöle — unguentum tartó.

***Rühzsiros Kupa** — Nagyszalonta — A juhász szava: „A kupa a legfőbb, mer ha a rühelést hanyagoljuk, jobb ha világgá megyünk”. *Békés, l. Rühelő szerszám.

***Rühzsiros tülök** — Pusztaszanda — l. Rühelő szerszám.

Szörféreg — *Strongylus filaria* Rud. — a vékony forma, leginkább a juh légzőcsövében és roppánt mennyiségben él. Az állat pamaatokban kiköhögi.

Tokosféreg — *Echinococcus polymorphus* Sieb. — a májban, de más szervekben is, nn.

A disznónál.

Borsóka — *Cysticercus cellulosae* Rud., tulajdonképpen a galandféreg egyik fejlődési alakja, mely a sertés izomzatában tömegesen él s a nyers hússal az emberbe jutva, galandféreggá fejlődik.

Gilisza — *Ascaris lumbricoides* L., sok szervezettel — az emberrel is — közös féreg.

Kaparóféreg — *Echinorhynchus gigas* Goetz. Orrmánya hat sorban keresztben állva nyolcz-nyolcz horoggal. A sertés belében.

***Nyüvedző** — Pusztá-Szanda — kis, lapos tompánhegyes fácska, melylyel a kanász a nyüveket piszkálja ki, nn.

Ostorféreg — *Trichocephalus dispar* Rud., a bélben élősködik.

Sertésrüh — *Sarcoptes scabiei* var. suis Raill., a sertésnek sajátos atkája, mely a bőrben meneketet váj, így a rühöt okozza.

Sertéstetű — *Haematopinus suis* L., különösen a hátulsó czombokon él.

Tokosféreg — *Echinococcus polymorphus* Sieb. A kutyával egész Európában elterjedve, nn.

Trichina — *Trichina spiralis* Ow., az ember vékonybelében él (béltrichina), sertésbe jutva, innen kezdi vándorlását el az izomzatba

s nagy tömegével veszedelmes betegséget okoz. Az emberben yers sertéshús élvezete útján kerül.

A kutyánál.

Fürészes galandféreg — *Taenia serrata* Göze. 60—100 cm hosszú. Fején 38—42 horoggal. A kutya vékonybelében, nn.

Kosz-atka — *Demodex canis* Leyd. A kutya irhájában; nagyon viszkető kiütést okoz.

Kullancs — *Ixodes ricinus* L., oly helyre bekapaszkodva, a honton a kutya nem kaparhatja le, kis mogoró nagyságra is megnő.

Kutyabolha — *Ceratopsyllus canis* Dug., barna, fejehátulján és a hát elején tüskés. Alkalmilag átmege az emberre.

Kutyagalandféreg — *Taenia coenurus* Sieb., 40 cm-ig. A kutya vékonybelében él. Egyik fejlődési alakja a Hólyagféreg, mely a juhba jutva a kergeséget okozza, nn.

Kutyagilisza — *Ascaris mystax* Zed. 6 cm hosszú.

Kutyakosz — *Trichodectes latius* (Nitzsch.) Burm. A kutya fején és nyakán. Szőrpisztító.

Kutyarüh — *Sarcoptes scabiei* var. canis, Raill. A kutya igazi rühatkája.

Kutyatetű — *Haematopinus piliferus* Burm., potroha sárgászürke vagy világossárga.

Rüh — *Sarcoptes squamiferus* Fürst, az igazi rühátka különösen

a kutyán, disznón, kecskén és juhon él.

Szájféreg — *Pentastomum taenioides* Rud. A kutya, szája- és orraüregében, nn.

Szegett galandféreg — *Taenia marginata* Batsch. Hossza 3, ritkán 5 méter, a kutya belében. Fejlődési alakja a *Cysticercus tenuicollis*, mely a háziállatok közül a juh, szarvasmarha, sertés és vadakban is él. A kutya legnagyobb élősdije, nn.

Tokosféreg — *Taenia echinococcus* Sieb. Hossza 4—5 mm. A kutya sajátságos férge s evvel az egész világon elterjedt. Veszedelemes, mert átszarmazik az emberre is, nn.

Tökmagféreg — *Taenia cucumerina* Rud. Igen gyakori a kutya belében s kivált gyermekekreszarmazik át.

Élősdiek népies felfogásban.

Nyűirtás — Békés m. — A napfeljötté előtt a juhász visszafelé kezdi a számlálást a 9-nél, vagyis: 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, háromszor egymás után. Minden olvasás végeztével egy marék port szór a nyüves jószág után. A nyű kihull.

Nyüvek kiirtása — Békés m. — Százig páratlan számot kell olvasni, pl.: 1—3, 1—5, 1—7, 1—9; „ha nem esik ebbe hiba százig, akkor abba' az órába' ki-

hullik a nyű“. (A számadó kanásztól.) — **Nyüvek kiirtása** — Békés m. — Mikor a hajnal szökéllik s a disznó elmén a vaczokból, a vaczok földjéről, a hol a disznó nyüvesse feküdt, három marék almot vagy port kell fölkapni s a nyüves részre hányni, a nyű menten kihullik. (A vén Mogyorósi-tól való.)

Pondróirtás — Mezőkövesd — A pondrós jószág farkaszőréből vágni s azt az ajtófélfába befűrti. „Elmén a pásztor a földi-bodzához s ott azt mondja: abból a tarka, vagy daruszóru, vagy a milyen borjúból a pondró hulljon ki!“ — **Pondróirtás** — Felsőtárkány. — Van sokféle kiolvasás, mondkás is, de ő — a pásztor — csak egyfélélt gyakorolt: megfőzte a *lőhunyort* — *Helleborus* sp. — s a seprűjét hajnalban visszájára szórta el. — **Pondróirtás** — Hadház, — Kiolvasás: kilencz pondróval reggel kezdődik, juhnál így: Kilencz, nem kilencz, de nyolcz; nem nyolcz, de hét; nem hét, de hat; nem hat, de öt; nem öt, de négy; nem négy, de három; nem három, de kettő; nem kettő, de egy; nem egy, de semmi. Erre mind kihull a pondró.

Pondrókiolvasás — Mezőkövesd — van hetvenkilenczféle is, többek között: Visszájára olvasni 9-től 1-ig. Kilencz, nem kilencz, de nyolcz; nyolcz, nem nyolcz, de hét; hét, nem hét stb.

Pondrót — Mezőkövesd — kutyából nem szabad kiolvasni,

mert ettől a pásztor „elbecstele-
nedik“ s akkor többé ki nem
olvashat semmit.

XII. A KUTYA.

Kutya szótára.

A kutya testrészei. Van: feje, ennek teteje, eleje, homloka, füle, szeme, orra a líkakkal, száj lebeny-nyel és zúggal, állkapocs; van tarkója, nyaka, ennek éle, van oldala, háta, melle, szügye, törzse, horpasza, fara, csípője, hasa, tokja, hímvevője, a szukanál p...ája, farka — visszájára felkunkorítva — alatta s. gge; válla, lapoczkája, felső, alsó lábszára, ujja, talpa, horgasina, néha farkas-karma.

Agár — Bszsz., Nyr. 22:181.; Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36:128.; veltér, canis veltris, canis militeus (?) a zsolnai tótoknál, Nyr. 26:423., *agar*. Vö, Horth. Sz. F. B., nyulászó eb, agár: canis, venaticus, meliteus, leporarius. Kreszn.: nyúl fogó. Canis familia-ris grajus v. leporarius.

Bagzik — Palóctság, Nyr. 22:31. — a kutya közösi. Vö. Tügzik-bagzik.

Bagzónap — Nagykálló, Nyr. 12:430. — a kutya közösi-
lési ideje, tavaszkor.

Bak — általában — him. Ra-ván, Udvarhely m., J. M.: bakk. Csikgyimes csángóinál, W. J.: bak kutya.

Bakk — l. Bak.

Bak kutya — l. Bak.

Bangat — Dunántúl, Mtsz. — a kutya: vonít. Vö. Bankol.

Bankol — Csík m., Mtsz., baunkol. Csík m., Nyr. 6:471., Udvarhely m. — a kutya: vonít.

Baris — Szilágyság, Nyr. 9:181. — barna disznó v. kutya.

Baunkol — l. Bankol.

Benga — Kiskunhalas, Nyr. 23:47., szólás: „Benne van a benga = a kutya.

Bërgetni — Szilágyság — bosszantani, leginkább kutyáról. (A juhoknál közösiést jelent.) Vö. Berran, Berreg, Berrog.

Berran — Hetés, Zala m., Mtsz. — a kutya: mordul. Vö. Bërgetni.

Berreg — Nyr. 7:286., Győr m., Mtsz., Hetés, Zala m. — berrog a kutya: mordul, morog. Vö. Bërgetni.

Berrog — l. Berreg.

Beste — Bars m., Nyr. 18:384. — kutya.

Betegségek — golyvás kutya, zsigóra.

Bundas — Zsolna, tót, Nyr. 26:423. — bundás kutya.

***Csaffog** — Somozy — a kutya, hangfestő.

Csahit — Hetés, Zala m., Nyr. 19:142. — a kutya (és a róka) ugat.

Csahol — általában — l. Nyr. 7:286., a kutya tartós ugatása; *helyesen szólva: hajt vadat, v.

egyáltalában állatot. A hang ekkor vékonyabb, sajátos.

Csandargat — Székelyf., Nyr. 25:45. — csóvál: kutya a farkát, kocsis az ostort csandargatja.

Csavira — Nyr. 17:269. szerint talán ebceskét jelent.

Csobán — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22:295.; Csík m., uo. 6:370.; Gyergyó, uo. 34:81.; Udvarhely m., Vadr.: 1. Juhászbojtár, 2. juháskutya. Az oláhban — a honnan a juhászattal együtt ered — čobān: schäfer, perzsa: šubānból török čobān, majd oláh szó lett.

Csobány — vö. Csobán.

***Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyánál a kékes-fehér iriszes szem.

***Csontevő** — Veszprém m., Mtsz. I:342. (tréfás) kutya. „Eszet bizon még a csontevő is megteszi!”

***Csömbök** — Somogy m., Tsz. 78. — sárból való göcsök a kutya farkán.

Csőngettyű — Hódmezővásárhely, MNy. II:93. — élesen ugató kis kutya.

Csulya — Hont m., Nyr. 14:575. — levágott fülű kutya, juh stb.

Csunyét kutya — Ormánság, Nyr. 2:278. — veszett kutya.

Czenk — Moldvai csángó, Nyr. 31:83.; *czenke* uo. 30:173.; *czenk-kutya*, Székelyf., Mtsz. — kis kutya; a Székelyföldön pumi-

kutya. A *czenk* szót *turper* értelemben a besztercei szószedet is ismeri. Nyr. 22:181.

Czenke — 1. Czenk.

Czenk kutya — 1. Czenk.

Czucczantani — Bárándipusztá, Zala m., Malonyay — a kutyát összecücsörített szájjal és nyelvcsettintéssel szólítani.

Dsukel — Jászság, Nyr. 29:47. — kutya.

Dúdul — Curgó, Fejér m. Nyr. 10:185. — vonít a kutya. L. Tutul.

***Eb** — Oklsz. — 1297: mint canis = kutya. Bszzs., Sz. F. B. stb.-nél canis.

Ebecske — Sz. F. B. — ebeczke: caniculus; az eb diminutivuma.

Ėbēnlógó — Mátyusföld? — Nyr. 20:323. Vö. talán Csömbök.

***Egy vaszki** — Székelyf., Mtsz. I. 464. — egy vaczokból való, egyvetésű kutya, malacz.

Ėjjeli bátor — Csík m., Nyr. 31:140. — tréfásan a. m. kutya.

Erreget — Nyr. 7:286. — a kutya hangja. Vö. Herreget.

Feketelábú eb — Sz. F. B. — Melampus, canis actaeonis, ἀμελας h. e. niger et ποῦς pes.

Felszuklat — Szihalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — fölzaklat; fölzsuklatja a kutya a nyulat.

***Forog** — Edvi Illés Pál, 1841.
— az eb párosodása. Vö. Meg-
forog.

***Gabanczos** — Gvadányi —
kutya. L. Gubancsos.

Egy jó erős juhász, két jó bojtár-
[jával,
Hat erős, gabanczos örvös kutya-
[jával
Őrzé ezen nyáját fokos baltájával.

Fal. Nót. 11.

Gárda — Kalotaszeg, Nyr. 29:
479. — szeges örv a juháskutya
nyakán, farkas ellen.

Golyvás kutya — Fehér m.,
Nyr. 26:525. — sebesnyakú kutya.

***Gubanczos** — Alföld — hosz-
szűszőrű, fehér komondor, mely-
nek szőre nemezszerűen össze-
csapszik. L. Gabanczos.

Háskaugró — Csepreg, Nyr.
2:372. — a kutya „tiszteletbeli”
neve. Háska = kerítés, palánk
(Tsz. 1838 = háskó).

Hazórzó eb — Sz. F. B. —
Canis domesticus.

Hereg — Apanagyfalu, Szol-
nokdoboka m., Nyr. 14:525., *her-
reg*, S. I. Sz. D., Kr. — a kutya:
morog. Rokon a hörög szóval.

Herreg — l. Hereg.

Hím — l. Kan.

Hiliptolni — Rozsnyó, Nyr.
8:565. — vizet habzsolva inni;
a kutya módja. Tót eredetije:
chlipat' = szürcsöltni, Nyr. 27:
176.; chlipat' uo. 33:564.

Hoderkutya — Kassa vidék,
Nyr. 17:238. — gazdátlan, csa-
vargó kutya.

Hoppász — Kiskunhalas, Nyr.
15:46. — nagy kutya.

Horgol — Nyr. 7:286. — a
kutya hangja, *mely hergelés.

***Horth** — Bssz. — agár (szláv
nyelven = *chrt*).

***Huszitni** — Kr. — uszítani,
concitare canem ad latrandum,
vel ad agrediendum. Vö. Uszítani.

Hütyü — Alföld — kisc fajta
kutya.

Hütyü kutya — Alföld, Nyr.
13:526. — a juhász kis kutyája,
a mely megérti a hütyentést és
a falkát körülfutja. Vö. Hütyen-
tés (szarvasmarha) és Pulizni

Ihászkutya — Kemenesalja,
Tsz. — juháskutya.

Itekra† tanított eb — Sz. F. B.

Juhászeb — Sz. F. B. — Ca-
nis pastoralis.

Juhászkomondor — Miskolczi
G. Egy jeles Vadkert, Lőcse 1702.
p. 182. — (Canis familiaris
domesticus pannonicus Hanák.)
Vö. Komondor.

Juháskutya — Lz. — erős,
bundásszőrű. Vö. Iháskutya. (Ca-
nis familiari domesticus pannoni-
cus Hanák.)

***Kaffant** — felugató hangot
ad a kutya. Vö. Kohant.

† Sajtóhiba e. h. Játékra. Melich J.

Kaffog — Palócság, Nyr. 22 : 75.; Sárköz uo. 32 : 462.; *kaffogat*, Sorokmelléke, Vas m., uo. 22 : 144. — a kutya, ha a legyek után kapkod.

Kaffogat — l. Kaffog.

Kamasz — Bszsz., Nyr. 22 : 181. — silens (kutya).

Kan — általánosan — him. tehát him kutya. Vö. Bak, Bakk, Bak kutya, Kuvasz.

Kanczakölyök — szopóskutya.

Kárméntő — Sirok, Heves m., Nyr. 26 : 332. — szájkosár. „Kárméntőt tégy a kutya orrára.“

Keczel — Székelyf., Nyr. 23 : 103. — kutyakölyök (oláh eredetű).

***Kis eb** — Bszsz. — caniculus.

Kofó — Ormánság, Nyr. 3 : 183. — kopókutya.

Kohant — Alföld, Nyr. 14 : 191 — a kutya : felugat. Vö. Kaffant.

***Koloncz** — Alföld — keresztfá, a mit a pásztoreb nyakára kötnek, hogy lábát ütögetve, akadályozza a szabad mozgásban; de l. Kút is. Vö. Kölöncz.

Komender — l. Komondór.

***Komondór** — általánosan — a nagy nyájak és gulyák körül nem terelő, hanem őrző és védő kutyák; fehérek, néha nagyon lompos szőrűek. Bátor, sokszor orozva maró állatok. Gömörben : komëndör, Nyr. 22 : 526.; Északi szláv nyelvekben magyar elem. Vö. Zsolna, Nyr. 26 : 423.; Halász I., uo. 17 : 445.; 18 : 214.; 33 : 572. Maga az állat kiveszőben van.

Kresznerits szerint: „házat őrző kutya“. Vö. Juhászkomondor. A fehér, lekonyított fülű komondor megvan a kirgizeknél, honnan jó képét dr. Tuzson János botanikus hozta haza. — ***Komondór** — Kiskunfélegyháza — a mult század elején nagy hamvasszürke komondórok voltak. Rábaköz, Tsz.

***Komondor jellemzés** — Karczág — az öreg *Szilágyi* juhász így jellemezte egykori, *Vajda* nevű kutyáját: „Azt oda lehet írni akárhova, mert olyan állatot nem teremtett többet az Isten. Veres farka volt, mint a farkasé; de nem is félt a farkastól“.

Komondorozás — Orbán B., A Székelyföld stb. — A czinteremben szokásos halottakkal való beszélgetést, komondorozást és vajdagatást megtiltja (9. Katona J.) 4 : 212., Nyr. 37 : 92.

Kopó — Zsolnaitót: kopow, Nyr. 26 : 423.; magyar elem a tótban, Halász I., Nyr. 17 : 446. Erdélyi Érczhegység mőczainál: căpău, uo. 34 : 148. Kresznerits szerint nyúl v. őzfogó. Vö. Kofó.

Kopov — l. Kopó.

Kornyas — Gömör m., Nyr. 22 : 526. — sovány kutya.

Koslat — Fejér m., Nyr. 10 : 187.; Székelyföld, uo. 17 : 137.; Szürnyeg, Zemplén m., uo. 12 : 384.; *Csongrád, W. J.; Rava, Udvarhely m., J. M., koslathatnék, uo. — párosodik a kutya.

Kölök — Sz. F. B.: köllök, kölikeczke — catellus, catulus.

Kölöncz — Felső-Somogy, Nyr. 10:190. — l. Kolonecz.

Kölykedzik — l. Kölykezik.

Kölykezik — Edvi Illés Pál, Veszprém m., Nyr. 14:527.; *Kölykedzik*, Rava, Udvarhely m., J. M. — az ebszuka fiat szül. Vö. Megkölykedzik, Ontoz.

Kölyök — kutya addig, a míg fogat nem változtatott. — ***Kölyök** — Ver. 17. *Catulus*; dalm. Skeyene.

Kuasz — Marczalmellék, Tsz. — kuvasz.

Kurta kutya — Dunántúl, Mtsz. I. 1254. — olyan, a melynek le van vágva a farka.

Kuss! kusti! — országos, sőt nemzetközi rászólás az ebre. Ered a francia *coucher*-től, tulajdonképpen tehát a vaczokba, *aludni* parancsolja a kutyát; nyilván francziáskodó főurak rendén származott a peczérekre, ezektől a nép szájára, az összes nemzeti-ségekre értve, az oláhra is. A magyarságnál sokszorosan kiutasító indulatszó, ily alakban: *kuss ti ki*, a *ti* a német *dich*-től származva; de bekergető szó is: *kuss ti be*. Átvitt értelemben, az alvásról a hallgatásra s ekkor mint indulatszó „*kuss*“ = hallgass, fogd be a szádat, az emberre sértő szándékkal alkalmazva, az ebre parancsolva. A németnél is *Kusch! Maul halten* = fogd be a szádat, stb. Kusti kutya, ne ugass. Ne ugasd a gyzsajást, t. i. a fonóba jövő legényt. Rava, Udvarhely m., József Mihály tanítótól való. Vö. Si-

monyi Zsigmond, „Magyar Nyelv“ I. 125. 1889.

Kuszi — Baja, Nyr. 33:530., Kr. — kis kutya; *parvus caniculus*.

Kutya — *Canis familiaris*. L. Kresznerits szerint nemei: komondor, kuvasz, melák, agár, vizsla, kopó, pulya. Vö. Benga, Beste, Agár, Czenk, Csibakutya, Csobán, Csöngettyű, Csontevő, Csunyétkutya, Csukel, Eb, Ebecske, Éjjeli bátor, Gabanczos, Gabanczos, Háskaugró, Házórzó eb, Hoderkutya, Hoppász, Horth, Hütyű kutya, Iháskutya, Juhászeb, Juháskomondor, Juháskutya, Lampos, Kuasz, Kamasz, Keczel, Kiseb, Komonder, Komondor, Köfő, Kopó, Kopov, Kornyas, Kuszi, Kutyó, Kutyu, Kutyú, Kutyús, Kuvasz, Majorban őrző eb, Ordas, Paraczkóeb, Puli, Pulikutya, Puliszuka, Pumi, Szelendek, Szelendek eb, Taczkó, Vesnek, Vizsla; Kan és Szuka.

Kutya hangja — bangat, bankol, baunkol, berran, berreg, berrog, csaffog, csahít, csahol, dúdul, erreget, hereg, herreg, horgol, kaffog, kaffogat, kohant, kaffant, megvakkan, mörmöl, nyüszkül, nyüszög, orgonál, szükönget, szükül, tutul, ugat, uvít, vacsog, vajdul, vakkant, vonyít, zsennyeg, bakkant.

Kutyakaparó — Petőfi — elhagyott csárda neve.

Kutyatelek — Kiskunhalas, Nyr. 15:429. — az a hely, a hová a kutyák gajajozni járnak.

Kutyika — Eszék vid., Mtsz. I. 1263. — kutyácska. *Kutyka* — Tolmács, Nógrád m., Vác, Mtsz. 1264. — kis kutya.

Kutyó — Szlavónia, Nyr. 23: 358. — kutya.

Kutyú — Nyitra, palócz, Nyr. 28: 496.; *kutyú*, Mátyusföld uo. 17: 479., 20: 326.

Kutyu — l. Kutyu.

Kutyuska — kis kutya; Heves m., kutyusz: kis kutya; Szóke-denes, Somogy m., Mtsz. I. 1265.

Kutyúsz — Somogy m., Nyr. 3: 181. — kis kutya.

***Kuvasz** — általánosan Balatonmell., Tsz. Csíkszentmárton, Nyr. 34: 108. — nagy kutya, kan. Avar guaži, Nyr. 31: 34. Kresznerits szerint harmot őrző kutya; megfelel a német Köternek, melynek se szeme, se foga. — **Kuvasz** Méhely szerint (Magyar Brehm, Emlősök, II. köt., 156.) egy a komondorral, tehát *Canis familiaris domesticus*. Vö. Kuasz.

Lafatol — Hont m., Nyr. 6: 232. — a kutya: vizet iszik, nyelvével habzsolva.

***Lampos** — a farkashoz igen hasonló kutya, Pápa vid. Innét Baranyában a farkast *mezei lampos*nak hívják. Tsz. 232.

Leffentyú — sok helyen — a kutyánál az oldalt lecsüngő sokszorosan habos ajak; a — Tsz. 1838. — szerint lelógó, lecsüggő p. o. a kalpag bársony leffentyúje. Tiszamelléki szó.

Lompos kutya — Debreczen, Nyr. 7: 477. — „a méknek nagy szőre, farka van“.

Majorban őrző eb — Sz. F. B. — villaticus.

Megforog — Székelység, Nyr. 28: 94. a kopó: párosodik. Vö. Forog.

Megkoslat — Rava, Udvarhely m., J. M. — párosodik.

Megkölykezik — Rava, Udvarhely m., J. M. — a kutya, macska fiat szül.

Megvaccsan — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 329. — a kutya: megvakkan.

Megvakkan — a kutya = vakkanásszerű hangot ad. Vö. Megvaccsan.

***Melák-kutya** — különösen széles és tátongó szájú mészáros-kutya. Marczalmell., Temesköz, Mtsz. I. 1423. (L. Cz. F. IV. 429.) Kresznerits „baromfogó“. *A német Fleischerhund.

Mörmöl — Nagybégány, Nyr. 36: 431. — a kutya: morog.

***Nemen yáró** — Bszsz. — nyomon járó, malossus. Kutya.

Nöstény — l. Szuka.

***Nyakörv** — Karczag — tüskés vasörv a komondór nyakára való, hogy a farkas meg ne fojthassa; sokszor remekbejártó kovácsolás. Vö. Örv. Kiveszében van.

Nyulászó eb, agár — Sz. F. B. — *Canis venaticus*, meliteus

leporarius. Vö. Agár; *egy a kopóval.

Nyüszkül — Fehér m., Nyr. 26: 525. — a kutya. L. Nyüszög, *Vö. Szüköl.

***Nyüszög** — Somogy m. — szüköl a kutya. Vö. Nyüszkül.

Ögár — Moldvai csángók, Nyr. 31: 87. — agár.

***Ontoz** — Bg. — kölykez, hatalmas parit. Vö. Kölykezik.

Ordas — Alföld, Nyr. 15: 94. — komondor, farkasszórú nagy eb. Szólás: „Te Pista, hívd magaddal az ordast“.

***Orgonál** — Erdély — a kutya, farkas: vonít.

Orozba maró kutya — Székelység, Nyr. 14: 335.; Zilah, uo. 28: 284. — az alattomosan támadó.

Orozva — l. Orozba maró. *Megjegyzendő, hogy a népies alak az orozba maró.

Ölv — l. Örv.

Öly — l. Örv.

Örü — l. Örv.

Örv — Balatonmell., Tsz.; *ölv* székelység, Tsz.; *ölyv* Orbán B., Székelyföld 1: 152. (Nyr. 37: 93.); *örü* Beregszász, Nyr. 26: 523. — a nyakörv.

Paracsko eb — Sz. F. B. — Canis sagax, hajtó eb. Vö. Kopó.

Párosodás — Rava, Udvarhely m., J. M. — A kutyáról, ha rájut a párosulás azt mondják: *koslat-hatnék*; míg ez idő tart: *koslat*;

ha bevégeződött: *megkoslatott*. Vö. Bagzik, Forog, Megforog, Tüszik-Bagzik.

Piszlye — Füleek, Karancsvidék, Nyr. 22: 95. — a kutya orra: ha fehér. Szarvasmarhánál pizsre, lónál pizsra.

Póráz — az kin az agart vezetik. Kolozsv. glossz., Nyr. 36: 366. — 1577: Copula F.³ (*Úri vadászoknál a tótból véve: *czvorka* felföldi kerülőktől való); a póráz különben a tót *kötél* = povraz.

***Puli** — l. a külön Puli-szalkasban.

Pulya — Kreszn. — borzfogó kutya *(?).

Slid — Ung m. — rusznyák parasztvadászoknál a vérnyom, vad nyoma. L. Szeléndek.

Szeléndek — Sz. F. B. — Canis sagax sanguinarius angolorum, a német Bluthund, a mai magyar véreb. Canis familiaris sagax, sanguinarius.

Szeléndek — canis investigator, spürhund, ex szlad *slédnik*, boh. *slidnik*; *sled* in omnibus slav. dialectis est vestigium, die Spur. *Leschkâ*. Munkácsi B. a szanskrit *çvan*, zend, *span*-ból magyarázza. L. Slid. Nyr. 23: 185.

Szeléndek eb — Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36: 173. — molosus, magnus canis. P₇, veltér, canis venaticus. Dd.,

Szemény — a perzsa sekban = kutyaórzó (?). Nyr. 25: 271.

ΔSzörféreg — Eb agja. Nyr. 17:559.

Szuka — *Csikgyimes, W. J., csángó; Csikszentmárton, Nyr. 34:108.; Hajduszerovát, uo. 24:587.; *Rava, Udvarhely m., J. M. és általában — nőtény kutya. *A puli nőtényét Kabánpuliszukának mondják.

Szűkönget — a kutya. Csikszentdomokos, Nyr. 32:329. — szűköl, vonít.

Szülés — a kutyánál kölykedzik, kölykezik, megkölykedzik, ontoz.

Tacsko, fűresző eb† — Sz. F. B. — Canis vestigiator. (?)

Tutúl — Csuza, Baranya m., Nyr. 18:383. — a kutya: vonít.

Tügzik-bagzik — l. Bagzik.

Ugat — Nyr. 7:286. — a kutya rendes hangadása.

Uszítani — általános — a kutyát valakire: szólítással, biztatással ráingerelni. Vö. Huszítani.

Uvit — Garamvölgy, Nyr. 14:287.; Kóvár. vidék, Ipolyvölgy, uo. 16:414.; Palócság, uo. 22 — a kutya: vonít.

Vacsog — Csikszentdomokos, Nyr. 32:329. — vonít a kutya, ha megütik.

† Értsd *fürjésző* eb; Melich János. De a fürjező eb sohasem tacskó, mert ez „kotormányokban” vadászó eb. H. O., a neve „Dachshund” = borzeb, tehát föld alatt vadászó eb.

***Vaczok** — Karczagi karámok — a kutyáé: gödör, ráhányt náddal fedve = kutya vaczka.

Vajdúl — Barkászó, Bereg m., Nyr. 34:383. — a kutya: ha vau hangot ad.

Vakkant — Alföld, Nyr. 2:426. — a kutya: rövid hangot ad. (Az ember bakkant, ha véletlenül titkot mond el.)

Véreb — l. Szelendek.

***Vesnek** — Bszsz. — vezéreb, investigator.

***Veszettség** — Rava, Udvarhely m., J. M. — (Hydrophobia). A kutyáknak legtöbb esetben folyók, folyamok nevét adják, mert így, a nép hite szerint nem vesznek meg.

***Vizsla** — Bszsz. — clacula, odori ferarius, odori fetus, lycitus. Az erdélyi Érezhegység mőczainál: vijla. Nyr. 34:320. Kreszn. fürjfogónak mondja. *Canis familiaris sagax avicularius.

Vonyít — Nyr. 7:286. — a kutya, l. Tutúl.

Zsennyeg — Hanva és Runya, Gömör m., Nyr. 27:524., 22:287. — a kölyökkutya: dohog.

***Zsigora** — Székelyf., Tsz. 395. — kutyák nyavalyája.

Kutya szőre.

***Avét** — Alföld — sötét, fehér szőrökkel elegyes, mintegy őszbecsavarodott. Puli szőre.

Baris — Szilágyság, Nyr. 9:181. — barna, disznó v. kutya.

Czifra — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. — nagyon tarka.

Fehér — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény, Nógrád m., uo.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294. Komondor szőre.

Fekete — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény uo., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.

Fótos — Szécsény, Nógrád m., 32:294.

Gabanczos — Gvadányi F. Not. — kutya. L. Gubanczos.

Gubanczos — Alföld — hosszúszőrű, fehér komondor, melynek szőre nemezszerűen összecsapzik. L. Gabanczos.

Hamuszőrű eb — 1728, Oklsz. Nyr. 35:118.

Homály — Hódmezővásárhely — nem fényes, bizonytalan.

Kormos — Szécsény, Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Ordas — Somogy és Zala m. — farkasszőrű, l. Zërna.

Rókaszőrű — Hódmezővásárhely — vöröses.

Szenyyes — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.

Szürke — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m. Nyr. 32:293. — szürkés.

Tarka — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény, Nógrád m. uo.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294. Vö. Czifra.

Vörös — Alföld — rókaszinú.
*Mondóka:

„Veres kutya, veres ló,
veres ember egy se jó“.

Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Gyöngyös uo.

Vörös — Hódmezővásárhely — Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Zërna — Somogy és Zala m., Nyr. 17:171. — se nem szürke, se nem barnaszínű kutya. *Ordasnak* is hívják. Hadházon *zöld kutyának* mondják s gyakran farkasnak nézik.

Zöd — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294. — l. Zërna és Ordas.

A kutya szólása.

A farkas — és a kutya. Szilágyság:

Farkas, a hegyen:

Ki a bíró-óóóóó?

Kutya, az udvaron:

Én; én, én, én, én, én, én!

Farkas, közeledve:

Ki a bíró-óóóóó?

Kutya, az udvaron:

Hát-hát-hát én, én, én!

Farkas, beugrik a kerítésen:

Ki a bíró-óóóóó?

Kutya, megriadva:

Nem tom, nem tom, nem nem!

Adós — Szíhalom, Borsod m.,
Nyr. 9:335.

Nagy kutya: nem adós, nem adós!
Kis kutya: meg kell adni!

Favég — ha bottal oldalba
sújtják a kutyát, azt hajtja:
Favég! favég! Nyr. 20:576. Vö.
Favíg!

Favíg — Győr m., Nyr. 7:141.
— vö. Favég.

Hagyok — Alföld. Kutyák a
tálnál.

Az evő:

Hagyok-hagyok-hagyok!

A néző:

Fene rrrrágjon meg!

Herrr — Háromszék. Kutyák
a sövényen innen és túl.

Első kutya:

Hé-rrrr! ki kutyája vagy te-rrr?

A másik:

Hát te, hát te, hát te?

Heverő kutya.

Ha felkelek, ha, ha, ha!

Ha felkelek, ha, ha, ha!

Szilágyság.

Sógorr — Háromszék.

Hol jártál sógorrr?

Csontérrr!

Hány fontérrr?

Ekkor összemarakodnak.

Sopronban, Nyr. 4:88. így szól
a két kutya, ha találkozik:

Sógorr! sógorr!

Mikor összemarakodnak:

Akár sógor, akár nem!

Kutyaszólitás.

Kutyaszólitás — Szürnyegen:
Kimenny! csiba! netú! netu ne!

ki! kite! usz! uszusz! uszte!
rajta! csipd meg! fogd meg! aló!
utána te! rajta te! elibe! elibe
ne! A kutya ugat, vonít, vak-
kant, ordít, morog, mormog. Nyr.
10:279. — Mezőtúr: a hun-na,
harab még te... fog- még te.
Nyr. 8:144. — Hétfalu, Brassó
m.: *czújde! czújde ki! cziba ki!*
kusti ki! *A kusti a franczia
*coucher*ből ered, kutyaidomítók
révén jutott a nép szájára. Nyr.
38:143. — Csíkszentmihály hivo-
gatás: Csobán: nye v. kusz-kusz-
kusz. Kergetés: Kusti nye! Nyr.
30:493. — Bajmok, Bács m.
Kutya: ne, róka, bodri ne. Nyr.
7:527. — Écs, Győr m.: gyerejjde;
kergetés: nem mész! uszítás:
fogd meg. Nyr. 36:334.

Ahuni!! — Jászság, Nyr. 29:
47. — a. m. czoki! csiba! si-
pircz. Ebkergető szó: *Ahun ni!*-ből.
*Nem egy a czoki, csiba, sipircz-
czel, hanem uszító, figyelmeztető;
az előbbieket elkergetők.

A hun-na! — Mezőtúr, Nyr.
8:144. — hajtó, *uszító, figyel-
meztető.

Aló! Utána te! Rajta te! —
Szürnyeg, Nyr. 10:279. — *a
franczia „alons“-ból idegen va-
dászszemélyzettől származik az
„alómars“-sal együtt.

Bujsz, innen — l. Kühüne.

Csibá — Nógrád, palócz —
kutyakergető szó. Nyr. 23:333.;
Kunság, Nyr. 14:526.; Abaúj m.,
3:522.; Szürnyeg, 10:279.

Csiba ki! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143.; ○ Heves m., Dinnyeshát — kutyariasztó.

Csiba kutya — Mátyusföld, Tsz. — czoki kutya. Csiba, csiba te! szólítással illetik a kutyát. L. kutya szólítása kategóriában. *Ez ki- vagy elutasító.

Csípd meg — I. Rajta.

Csobán nye — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — hívó.

Cziba el! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Cziba ki! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Czogat — Nyr. 16:11. — czogatni az ebet = elűzni.

Czoki — Tolna m., Nyr. 6:274. — a kutyák kihajtására szolgáló kifejezés: takarodj; pl.: czoki a szobából. Német *zocke*, *zogen*-ből. *Nem valószínű. Nyr. 24:105.

Czu el! Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Czújde! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — kutyaűző.

Czújde ki! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — kutyaűző.

Czu ki! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Elibe! elibe ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — *mikor a jószág szökik, általános.

Fogd meg — I. Rajta.

Fogd meg — Écs, Győr m., Nyr. 23:334. — kutyauszító.

Fog-még te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — hajtó, *uszító.

Gyerejjde — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — kutyahívó.

Harab még te — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — hajtó, *uszító.

Hijad-nyē — Csíkszentdomos, Nyr. 32:326. — kutyát kergetnek vele (?).

Hudó — Székelység, Nyr. 8:474. — az ebnek mondják Háromszéken, mikor uszítják.

***Iszki** — Kállay-gyűjt., Tsz. 178 — czoki, czuki! komondort elűző szó.

Juhoz v. juhosz ki te! — Kiskunhalas, Nyr. 19:334. — kutyának mondják. L. Juhoz ki nē!

Juhoz ki nē! — Szeged vidékén, Nyr. 3:30. — a pásztorok e mondással csitítják kutyáikat.

Keccz-nyē! — Csíkszentdomos, Nyr. 32:327. — kutya riasztó szó; kergető szó.

Ki à färe — Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:221. — kutya-kergető. Tantologia.

Ki! kite! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — kergető.

Kimenny! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — kiutasító.

***Ki! ne!** — Szilágyság — kergető szó a kutyának, ha ki akarják hajtani.

Kucsu-më! — Csíkszentdomos, Nyr. 32:327. — kutyát híznak vele.

Kuczika ne! — Háromszék m., Orbai járás, Nyr. 7:190. — kutya szólítása.

***Kuczu, kuczu!** — Székelyf., Tsz. 123. — kis kutyát hívogató szó.
***Kuszu, kuszu!** — Marosszéken.

Kus! Kusti! — NySz., Nyr. 24:301. — német *kusch! kusch dich!*-ből. Vö. Simonyi, MNY. I: 125. *Nem áll! L. Kusti ki.

Kuss ti te! — Marosszék, Erdély, Nyr. 14:383. — ebkergető szó. L. Kuss ki te.

Kusti — Veszprém, Nyr. 6:284. — kutyakерgető. *L. Kus ti ki! Rava, Udvarhely m.

Kus ti ki! — Szentgál, Nyr. 3:44. — kutyaűző. *A francia *coucher* = aludni a németen át — *Kusch dich* — a magyarba származott. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. Átment az oláhok szájára, Mezőség, Nyr. 37:221.

Kusti nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — kergető. L. Kus ti ki!

Kuszi! — Vas megye, Nyr. 30:99. — kis kutya hívogató.

***Kuszi le** — Vas m., Nyr. 30:99. — kutyaфektető.

Kusz-kusz-kusz — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — hívó(?). *Általános uszító. Zilah, Nyr. 28:331. — kis kutyát hívó szó(?).

Kuszu, kuszu ne! — Rava, Udvarhely m. — hívogató szó.

Kutyú ne! — Fejér m., Nyr. 10:187. — így hívják a kisebb kutyát.

Kühüne! — Fehér m., Nyr. 26:525. — kutyahajtó szó.

Kühüs innen — l. Kühüne.

Kühüü — Szegszárd, Nyr. 28:430. — kutyaűző szó.

Le! — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19:190. — kutyát szólító szó, e. h.: *ne*.

Ne kuczu ne! — Rava, Udvarhely m. hívogató szó.

Nëm misz? — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — kutyakерgető.

Ne psz, psz, psz! — Veszprém, Nyr. 6:284. — kis kutya hívó.

Ne, róka, bodri ne! — Bajmók, Bács m., Nyr. 17:527. — kutyahívó.

Netü! nettu ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — hívó.

Noszt — Pápai Páriz I. kiad., Nyr. 31:30. — noszítani az ebeket: hortari canes.

Puccz meg! — Abaúj m., Nyr. 33:24. — kutyauszító mondás. *Tulajdonképen: *Puccz weg!* üzd, tisztítsd el. Német.

Puj! — Baja, Nyr. 33:531. — kutyauszító szó.

Rajta! — Szürnyeg, Nyr. 10:297.

Stort! — Nagykúnság. Nyr. 16:475. *ostort* neki! Kutyariasztó szó.

Stort ki — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — kutyakergető szó. * = ostort ki!

Szuszu ne! — Fejér m., Nyr. 10 : 187. — így hívják a kutyakölykét.

Ta né, né ta — Veszprém, Nyr. 6 : 284. — nagykutyahívó.

Ta-ta! — Szentgál, Nyr. 3 : 44. — kutyahívó.

Uusz! uszusz! uszte! — Szürnyeg, Nyr. 10 : 279. — uszító.

Ühü — Veszprém m., Nyr. 6 : 284. — kutyakergető.

Puli.

A puli eredete.

III-ik tábla.

***Puli** — Alföld — a legnevezetesebb terelő pásztoreb, nyilván a magyarok középázsiai őskutyája; faj szerint megvan ma is Tibetben, Lhasszában, honnan az angolok utolsó, sikeres benyomulásuk után elhozták, l. leírását: „*British Dogs etc.*“ by W. D. Drury. Third edition. Pag. 630. Fig. 132, a tarka változat. Erről az öreg pásztorok hite az, hogy már az ősök hozták magokkal. A pásztorok a fajt gondosan tisztán tartják, mint a kabai öreg juhász mondta: „mer csak az az igazi puli, a kit a kanpuli puliszukán épített“. A kiváló tulajdonságok átöröklődnek s ezt a pásztorok jól tudják. Leginkább juhászok használják, mert elsőrangú nyájterelő. Harapós és hogy kárt ne tegyen a jószágban, raga-

dozófogait lereszelik, néha harapófogóval lecspik. Ezt a tibetiek is gyakorolják s egy angol gentleman a letördelt fogakat betegeknek nézte. A czélt a magyar pásztorok, ősi soron lehozva, mutatták meg.

A Puli jegyei: — kisebb kutya, bozontos szőrözetű, feje egészben kerek; farka, füle hosszúszerű, az utóbbi felállítható; *lába bozontosan szőrös, hogy a szőr körmeit is elborítja, ez jellemző.*

Méretei: hossza 66 cm; feje-hossza 18 cm; fark (csonka) 13 cm. Vállmagasság 43·5 cm.

A Puli szőre — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 140. — hamvas-veres, fehér, szürke, fekete, hamuszínű, szürkés-zölde (?). *A legigazibb szőre az „avét“ fekete, belevegyített fehérrel, mintha őszbecsavarodott volna — egészben kopott benyomást tesz. Bozontos szőre hosszán összezsapzik s akkor földig érve takarószerűen borítja az ebet s ez még rekkenő nyári melegben sem alkalmatlan az állatnak. A képen bemutatott puli a budapesti állatkert tulajdona, lereszelt fogú, avétszűrű, Szolnok tájáról való. Egészben magasabb a mostkori tibeti alaknál, melyet az angolok származási helye után „Lhassa terriernek“ neveztek el. A magasabb alakot a magyar puli nyilván a síkságon való vágatva terelestől kapta.

Pulizni — Alföldszerte — Puli-
vala juhokat terelni. A régi betyár-
világban a pulikutyt sokszoro-
san uszították, mert félelmetes
támadó; ezt mondták „*rápulizás*“-nak. A szegedi betyárperek-

A PULI.

A MAGYAROK ŐSI TERELŐKUTYÁJA.

AZ 596-IK OLDALHOZ.

ben a „rápulizás“ mindig szerepel. „Az uraság nem szereti a pulizást, mer nagyon töri a jószágot“ mondta a békési számadó.

Terelés.

*Puli — Békés — Gulyás a bikáknál:

Bogár!

Erigy ára hé!

Emere!

Jól van mán!

A bika engedett.

*Puli — Békés — a bikáknál:
Brittyi!

Erigy az elejibe!

A többi mint a Bogár. Elhozza az eldobott botot. A pásztornál kettő van, hogy az egyik mindég kéznél legyen.

*Puli — Békés — Terelés:
Szárca!

Erigy arra hé! emerre!

Jó van mán!

A juhász fejfel mutogat.

*Puli — Juhász, Balaton-Fenék.
Czipész!

Erigy, fordíts!

A többit jelre: fejfel intés.

*Puli — Juhász, Ivád — neve
Mudi. Terelés:

Erigy!

Innen csapd meg!

Jobban hajtsad!

Jól van!

vagy: *Divat*: Hő-ó-hő az elejét fordítsd! vissza!

Puli — Hortobágy, T. M. I. —
Nagy fűben vagy gazosban:
Szárca! Nézz körül!

Az eb felágaskodik, körülnéz és aszerint cselekszik.

A puli szótára.

Csahol — Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII:140. — *tehát nem
ugat, a csaholás emlékeztet a
kopóéra, a mikor vadat hajt.

Kapatás — Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII:140. — a pulit szok-
tatni, tanítani jövődöbéli teen-
dőire.

Arany:

Mint a juhászbojtár, a mikor ka-
[patja.

A komondor kölyköt, végigsimo-
[gatja.

—

Arany:

Én kapattam egykor fegyvertfogni
[csatán.

Pulinevek.

***Anika** — Orosi pusztá, Bihar.

***Bagoly** — Orosi pusztá, Bihar.

***Bogár** — Békés.

Bojtár — Mezőtúr, MNY. VI:280.

***Brittyi** — Békés m.

***Buksi** — Pusztangyalháza,
Pusztaszentmiklós. Az utóbbi he-
lyen erre terelt az eb:

Erigy csak amárul!

Még amárabb!

A többi fejintésre történt. A kampó
fölemelésére visszajött az eb.

***Czipész** — Keszthely, Pusztas-
szentmiklós, Bihar m.

***Czitrom** — Kiskunfélegyháza.
Nem terel, a juhász nehéz ustort
használ.

***Darázs** — Őszöd.

***Daru** — Pusztangyalháza.

***Divat** — Ivád.

***Duezi** — Szeged, Csöngöle,
Hajduhadház.

***Ficzko** — Szeged, Csöngöle,
Nagyszalonta, Mezőtúr, Karczag,
Pusztangyalháza; aszalontai erre
terelt:

Ficzko!

Ere nem amára

Eleibe teee!

A felemelt kampó visszahívta.

***Figaur** — Kisújszállás.

***Figura** — Karczag.

***Fürge** — Kaba.

***Fürgencs** — Kecskemét.

***Gavallér** — Karczag, Pusztangyalháza.

***Grigu** — Kunszentmiklós.

***Hattyú** — Hortobágy.

Hiják — Bugacz, T. M. I.

***Huszár** — Karczag.

***Kesely** — Karczag.

Kurrens — Mezőtúr, MNy. VI:
280.

***Legény** — Kaba.

***Madár** — Nagygéc, Szatmár,
Pusztabojár:

Madár! Erigy aára!

Erigy amára!

Takarogyj ide!

Majzi — Kecskemét.

***Mudi** — Szeged, Csöngöle,
Ivád.

***Pattancs** — Kecskemét.

***Pikher** — Kisújszállás.

***Pilé** — Pusztaszentmiklós.

Terelés:

Pilé! Erigy csak fordítsd meg!

Takarogyj!

Erre visszajött.

***Piszkos** — Karczag.

***Ringyó** — Nagyszalonta. —
Kanász, sertésnyáját terelt.

***Stégli** — Kecskemét.

***Studencz** — Kecskemét.

***Szádi** — Pusztangyalháza.

***Számi** — Hortobágy.

***Szárcsa** — Pusztangyalháza,
Hortobágy, Karczag. Az eb gyö-
nyörűen terelt.

Teee! erigy ára hátra tee!

Erigy csak amára teee!

Tee takarogyj teee!

Néha:

Gyer elő teee!

***Szolga** — Kecskemét, Pusztangyalháza,
Szeged, Csöngöle.

***Takaros** — Kecskemét.

***Tunika** — Kaba.

Tücsök — Mezőtúr, MNy. VI:
280.

***Vajda** — Karczag.

*Vígyl — Karczag.

*Viklér — Pusztangyalháza.

*Vitéz — Hortobágy.

*Zombor — Karczag.

*Zsali — Kaba.

Bajsi puli — Alföld — bajszos válfaj, egy a „Pincs” kutyával, magyar értelemben.

A pumi.

A pumi eredete.

Pumi — a túladunai rész terelő pásztorebe, sokszorosan, de hibásan az alföldi pulival viszonyítva. A pumi természetrajzi jegyei szerint kissé degenerált *pomeraniai spitz*, mely nyugatról Németország felől került magyar földre. Tudományos neve: *Canis pomeranus*; német neve: *der Pommer*, innen: *das Pommerl'* és innen *das Pommerl*, mely utóbbitól a *pumi* magyarosítás ered. Nyilván a középkorban a behozott juhajokkal került hozzánk.

Pumijegyek — A pulinál valamivel természetesebb; feje *hosszúkás, hegyesedő orral*. Lábai zászlósan, hátrafelé bozontosak; a tulajdonképpeni lábész *nem bozontos, ezért a körmök szabadok*. A farkunkorodott, lombos. Sokszínű.

***Pumiterelés** — Lengyeltóti — Ne te! erigy! — fogdmeg, hõzd; A kutya azonnal nekivágott egy közelben levõ disznónak s a farkánál fogva cibálta a pásztort felé! A pásztort azt mondta kérdésenre: „A kutya a maga eszítõl tanulja a terelést.”

***Pumiterelés** — Csokonya — egy a Pulival. Erigy! Erigy eléje hé! Megeszi!! ha kárba mén a birka. Erre a puli ugyancsak neki-rugtat.

Puminevek.

Bogár — Balatonmell., J.

***Czipõ** — Túl a Dunán.

***Figura** — Csokonya.

Friczi — Balatonmell., J.

Gonosz — Balatonmell., J.

Komót — Balatonmell., J.

Pille — Balatonmell., J.

Piszi — Balatonmell., J.

Serzi — Balatonmell., J.

Kutyanevek

Affi — Balatonmell., J., *a német Aff (majom) diminutívuma, a német úrrendnél is gyakori.

Akármi — Dergecs, Nyr. 3:478.

Ali — Balatonmell., J.

Ami — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Abaúj m., Nyr. 3:43., Balatonmell., J., *Amiczi*, Balatonmell., J. *Francia eredet.

Amidor — Dergecs, Nyr. 3:478.; Márczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Balatonmell., J. Francia eredetű: *ami d'or*.

Amina — Dergecs, Nyr. 3:478. — szukanév.

Amor — Abaúj m., Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 4:240.;

Marczalli, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. Nn.

Annika — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Anti — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Apré — Balatonmell., J. Nn., a francia: aprés.

Arany — Heves m., Nyr. 4:240.

Arczos — Heves m., Nyr. 4:240.

Asztalos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Azór — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43. Idegen.

Azur — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Idegen.

Bagó — Dergecs, Nyr. 3:478.; Bárándi pusztán pumikutya neve. L. még Brilla és Radi Malonyay-tárca. Ada, Bács m. Nyr. 28:480.

Bajczi — Dergecs, Nyr. 3:478.

Bajczos — Dergecs, Nyr. 3:478.

Bajsz — Balatonmell., J. — *nem a német harapósságra, hanem a bajuszra vonatkozik.

Bajusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Bakancsos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Balán — Selye, Marostorda m. — juhászcutya, oláhos.

Bandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.

Bankó — Debreczen, Nyr. 25:333. *Családnév is.

Bánom — Heves m., Nyr. 2:142. — Egy ispán nevezte Bánomnak és Kengyelnek két kutya-ját, mert *bánta*, hogy *Kengyel* pusztájára jutott.

Bárány — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Barát — Dergecs, Nyr. 3:478.

Barna — Ada, Bács m. Nyr. 28:480.

Báró — Dergecs, Nyr. 3:478. Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — nagy urak.

Bársi — Érmellék, Nyr. 29:533.

Bársony — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Érmellék, Nyr. 29:533. — símászórú. Debreczen, Nyr. 25:333. Balatonmell., J., *Orosi-pusztá.

Basa — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J. *Harta, Pest m.

Bátor — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J.

Bazsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Béla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Belák — Hatod, Háromszék m., *szláv eredetű = fehéres.

Bella — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. Nn.

Berettyó — Újtelektanya, Nyiregyháza. Nyr. 31:535.

Berkes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Családnév is.

Betyár — Gyergyó, Nyr. 34:261.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Halogy, Vas m., Nyr. 26:143. Vadászeb neve. S. I. XII. *Betyár*, Dergecs, Nyr. 3:478.

Bibicz — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Bigle — Érmellék, Nyr. 29:533.

Biki — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Bikszli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Volta-képen: pikszli, különben a német Büchse diminutivuma.

Bimbó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Biró — Dergecs, Nyr. 3:478.

Biszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. *Német eredetű.

Blakk — Heves m., Nyr. 4:240. Angol eredetű, de sokszor fehér ebnek adva, magyar kifejtéssel.

Bleck — Balatonmellék, J. *Német.

Bocskor — Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Bod — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodré — Debreczen, Nyr. 25:333. — ritkán.

Bodri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:239.; Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Hanthazán, Lányi B. Nyr. 36:429.; Kreszn. 1831. Juhászeb neve, S. I., XII.; Balatonmell., J.

Bodris — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodrog — Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Bodros — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — kenderszórú.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Heves m., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.

Bohó — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Heves m., Nyr. 2:142. *Pusztas-zanda.

Bojtos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. *Kisújszállás.

Bokhél — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Bokos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Bokrász — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239.

***Bolán** — Vacsárcsi, Csik m. — oláhos.

Bóni — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Borzas — Abaúj m., Nyr. 3: 43.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27: 480.; Kresznerics, 1831: juhászeb neve. S. I. XII.

Boszora — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Brandi — Dergecs, Nyr. 3: 478. — németes.

Brikk — Balatonmell., J. — németes.

Brilla — Bárándi-pusztán — pumikutya neve. Lásd még Bagó és Radi. Malonyay-tárca.

Bugár — Abaúj m., Nyr. 3: 43.

Bugyusz — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Buhti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Buhto — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Buksi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239.; Abaúj m., Nyr. 3: 43.; *Pusztangyalháza — puli. *Mezőkövesd — komondor.

Bukszli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. Vö. Bikszli.

Bundás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239. — székely; Dergecs, Nyr. 3: 478.; Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. — tömötszórú. Göllniczvölgyi németeknél, Nyr. 37: 102.; Uo. Nyr. 25: 299.; Árvamegyei tótoknál, Nyr. 25: 507.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27: 480.; Ada, Bács m., Nyr. 27: 384.; Kisujszállítás, Nyr. 38: 287.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26: 143.; Kresznerics, 1831: juhászeb neve.; S. I. XII.; Balatonmell., J. — **Bundaš** — Erd. Érczhegység, móczok, Nyr. 34: 148.; Hont m., tót, Nyr. 29: 332. — **Bundás** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26: 231.

Bundi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29: 543.; Balatonmell., J.

Bundsi — Sellye, Somogy m., Nyr. 26: 143.

***Bunkó** — Pusztangyalháza, — puli.

Buresi — Gyöng, Tolna m., Nyr. 25: 288.

Burkus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; Gyergyó, Nyr. 34: 261.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38: 239.; Debreczen, Nyr. 8: 476.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9: 431.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10: 278.; Dergecs, Nyr. 3: 478.; Abaúj m., Nyr. 3: 43.; Ada, Bács

m., Nyr. 28:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Buro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Busa — Dergecs, Nyr. 3:478.

Buszor — Dergecs, Nyr. 3:478.

Czepedli — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás. *Gyakori volt, mikor a „Zepperl Polka“ nevű táncz divott.

Cézár — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Balatonmell., J.

Ciprus — Érmellék, Nyr. 29:533.

Csákó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csárdás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Écs, Győr m. (Czepedli [l. o.] mintájára, tánczról), Nyr. 36:333.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 4:240.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Császár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csatro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csemege — Debreczen, Nyr. 25:333.

Csendőr — Újtelektanya, Nyiregyháza 31:535.

Csésze — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535.

Cseszku — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Csicsa — Balatonmell., J. *Czigány.

Csípd meg — Szürnyeg, Felső-Zemplén. Tiszavidék, Nyr. 10:278. — **Csípd még** — Écs, Győr m. (L. még Fogd még és Szaggasz szíjjé. Mindhárom egy emberé volt.) Nyr. 36:333.

Csiszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csizmár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. Tót = csizmadia.

Csobán — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38:239.; *Selye, Marostorda m., juhászkutya; *Hatod, Háromszék m.

Csonka — l. Tsonka.

Csontos — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Csordás — Dergecs, Nyr. 3:478.

Csósz — Abaúj m., Nyr. 3:43.

***Csuli** — Vacsárcsi, Csík m.

***Csurukló** — Hortobágy.

Csuti — Balatonmell., J.

Czicza — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. — Különben macska szólítása.

Czifra — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38:239.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. Morvaország. Valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37:102. Heves m., Nyr. 4:240.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.

Czigán — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Czigány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Écs, Győr m. (fekete), Nyr. 36:333.; Heves m., Nyr. 4:240.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.; *Karczag.

Czili — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. *Inkább macskanév.

Czingi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — inkább macskanév.

Czinke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Balatonmell., J.

Czipő — Dergecs, Nyr. 3:478.

Czirmos — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. — *inkább macskanév.

Czitrom — Dergecs, Nyr. 3:478.; Heves m., Nyr. 2:142.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Czitron — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Czuki — Dergecs, Nyr. 3:478.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. *Németes a cukor diminutivuma.

Czukor — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Czukrász — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Czurhó** — Bugaczmönstör — egy a ringyóval.

Danák — Halogy Vas m., Nyr. 26:143.

Darázs — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; *Somogyöszöd — pulinév.

***Daru** — Pusztangyalháza — puli.

Dervet — Kresznerics, 1831, S. I., XII.

Dezső — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Diánna — Dergecs, Nyr. 3:478. Nn.

Didó — Abauj m., Nyr. 3:43. *Nn.

Dili — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Divat — Heves m., Nyr. 2:142.; *Pusztaszanda — puli.

Dobos — vadászeb neve. S. I. XII.

Dobsi — Abauj m., Nyr. 3:43.

Dodi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Doktor** — Kisújszállás.

Dolfi — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Dolyván** — Selye, Marostorda m. — juhászutya.

Dominó — Abauj m., Nyr. 3:43.

Don — Érmellék, Nyr. 29:533. *Nn.

Dongó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Dráva — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480., 30:532.

Dreifus — Kisújszállás, Nyr. 38:287. Újabban, *a hírhedt francia perből véve.

Drúnyó — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Dudás — Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43. Vadászeb neve, S. I., XII.

Duna — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Écs, Győr m. (folyó), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Gölniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. uo. Nyr. 25:299.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. Kresznerics, 1831. Juhászeb neve, S. I., XII., Nyr. 30:532.

Duncsi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj, Nyr. 3:43.

Duni — Debreczen, Nyr. 8:476.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Ezüst — Heves m., Nyr. 2:142.

Facsar — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás.

Fakó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fanikó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fari — Kresznerics, 1831, S. I., XII. Juhászeb neve.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Kreszn. 1831, Juhászeb neve. S. I., XII.

Favég — Hatod, Háromszék m. — hangelem is.

Fecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.

Fényes — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Ficzi — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.

***Ficzko** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Debreczen, Nyr. 8:476.; Ada Bács m., Nyr. 28:480. *Pusztangyalháza, puli. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Fidél — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. Nn.

Fider — Dergecs, Nyr. 3:478.

Fidi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Balatonmell., J. Nn., a latin fidestől véve.

Figé — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Figura — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Filkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fillér — Balatonmell., J.

Filokszer — Balatonmell., J.
*A filloxeravész óta.

Fináncz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. Balatonmell., J.

Fincsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535.

Findsa — Debreczen, Nyr. 25:333. — kicsiny alakjáról.

Fini — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Finom — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Firász — Dergecs, Nyr. 3:478.

Fircz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Firdik — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — Fridrik helyett.

Fisák — Csíkszentgyörgy. Nyr. 9:431.

Fitying — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fityor — Balatonmell., J.

***Flóra** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43. Felszedett, nn.

Fodmek! — Morvaország — valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37:102. L. Fogdmeg.

Fogas — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Fogdmeg — Szürnyeg, Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278. —

Fogd még — Écs, Győr m. (L. még Csípd még és Szaggasz szíjjé. Mindhárom egy emberé volt). Nyr. 36:333. — **Fogd még** — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Foglász — Dergecs, Nyr. 3:478.

Fogsz — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Fordiecs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Forint — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Fortuna — Abaúj m., Nyr. 3:43. Felszedett név.

Fótos — Heves m., Nyr. 4:240.

Friczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Frufrú — Dergecs, Nyr. 3:478. — felszedett név; nyilván az egykor divatos Fru-fru hajviselet után.

Fujú — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Furáki — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Furoja — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tulajdonképen a tót *Fujora*.

Futykora — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Füles — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — nagyfülű. Balatonmell., J.

Fülök — Debreczen, Nyr. 25:333. — nagy füléről kapta.

Fűrész — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fürge — Érmellék, Nyr. 29: 533.; Debreczen, Nyr. 8: 476.; Abaúj m., Nyr. 3: 43.; Kisújszállás, Nyr. 38: 287., Balatonmellék, J.

Fürgencz — Dergecs, Nyr. 3: 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.

Füstös — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Fütyencs — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék. Nyr. 10: 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. — tréfás.

Fütyöri — Debreczen, Nyr. 25: 333.

***Gallér** — Békés — fehér komondor.

Garajczár — Debreczen, Nyr. 25: 333. — a német Kreuzerből.

Garas — Érmellék, Nyr. 29: 533.

Gatyás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gavallér — Heves m., Nyr. 2: 142.; Kisújszállás, Nyr. 38: 287.

Gigedli — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29: 543. — felszedett, a német Gigerl gúnynévből.

Gitár — Debreczen, Nyr. 8: 476.; Dergecs, Nyr. 3: 478. — Valamikor, a zongora előtti időben széles körben kedvelt hangszer.

Gitni — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.

Gojó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gojtán — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Gonosz — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29: 543.

Gróf — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gyanakszi — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Gyikos — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Gyilkos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; Debreczen, Nyr. 25: 333.: *Mándok, Szabolcs m.

Gyöngyös — Szabolcs, Bács m., Nyr. 29: 543.; Dergecs, Nyr. 3: 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26: 143.; Vadászeb, S. I., XII.; Balatonmellék, J.; *Vacsárcsi, Csík m.

Gyönyörű — Lányi B., Hantaháza, Nyr. 36: 429.

Győztes — Dergecs, Nyr. 3: 478. — aligha népies.

Gyugel — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Gyugó — Ada, Bács m., Nyr. 27: 384.

Gyűszű — Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. — apró.

Hajdu — Abaúj m., Nyr. 3: 43.

Hajós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Hálgas — Árva m. tót, Nyr. 25: 507.

Hallodé — Dergecs, Nyr. 3:478.

Hangász — Abaúj m., Nyr. 3:43; Dunántúl Malonyai. „Mer' hogy mindegyre muzsikál.“

Harczos — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Harmat — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hatos — Halogy, Vas m., Nyr. 26:143.

Hattyú — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Sellye, Somogy, Nyr. 26:143. — Balatonmell., J. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., komondor, *Hortobágy.

Héjas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Héki — Dergecs, Nyr. 3:478. — a Hektor kicsinyített alakja.

Hektor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Nyr. 3:478.; *Hektor* Écs, Győr m. (?), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J.

Helló — Dergecs, Nyr. 3:478.

Helyés — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Herkules — Abaúj m., Nyr. 3:43. — Nn.

Hésó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Hicsár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Hogyélsz — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Holahó — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Holló — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Heves m., Nyr. 2:142. — (tisza fehérszínű kutya neve). Néphumor.

Horgás — Heves m., Nyr. 2:142.

Hundi — Debreczen, Nyr. 8:476. — A német Hund kicsinyítője.

Húpász — Debreczen, Nyr. 25:333.

Hurka — Hantháza, Nyr. 36:429.; Lányi B.

Huszár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 2:142.; Debreczen, Nyr. 25:333. (erős volt); Marczali, Somogy m. 1874., Nyr. 27:480.

Ijeszsz — Dergecs, Nyr. 3:478.

Ikszli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — felszedett.

Imre — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Indiccs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Iri — Pócsfalva, Kisküküllő m.,
Nyr. 38 : 239.

Jedző — Ada, Bács m., Nyr.
27 : 384.

Jegyző — Ada, Bács m., Nyr.
28 : 480.

Jogász — Balatonmell., J.

Juno — Abauj m., Nyr. 3 : 43.

Kabát — Pusztabedeg, Tolna
m., Nyr. 29 : 543.

Kabilku — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535. *tót =
Kobilka = kis kancza.

Kaczabány — Ada, Bács m.,
Nyr. 28 : 480. Tulajdonképen „ka-
czabojka,“ felöltő a mult század
első felében ; női viselet.

Kaczi — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kadarc — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.

Kadarka — Balatonmell., J. —
szőlőfaj.

Kadét — Hantháza, Nyr. 36 :
429., Lányi B.

Kakuk — Balatonmell., J.

Kalács — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kálmán — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.

Kamilla — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535. ; Marczali,
Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.
— felszedett név.

Kánész — Érmellék, Nyr. 29 :
533. — gúnyolódó.

***Kántor** — Kisújszállás.

Kánya — Marczali, Somogy
m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Kaprál — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535. — *Káplár,
a kaprol a tót forma. Különben
a latin-német Corporaltól ered.

Kardos — Heves m., Nyr. 2 :
142.

Káró — Dergecs, Nyr. 3 : 478. ;
Balatonmell., J.

Kasztor — Abauj, Nyr. 3 : 43.
— felszedett név.

Katisz — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535,

Katona — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.

Katyicza — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.

Káv — Dergecs, Nyr. 3 : 478. ;
Debreczen, Nyr. 25 : 333. ; Mar-
czali, Somogy m., 1874, Nyr.
27 : 480.

***Kebek** — Bugaczmonostor —
ab „Geh' weg“ ; reminiszcenzia az
elnyomatás idejéből.

Kecská — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535. *Kecske,
tótosan ; tót neve *Koza*.

Kecske — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kehes — Marczali, Somogy m.,
1874, Nyr. 27 : 480.

Kengyel — Heves m., Nyr. 2 :
142. L. a Bánom kutyánévhez
fűzött jegyzetet.

Kesej — Debreczen, Nyr. 8 :
476. ; Heves m., Nyr. 2 : 142. ;
Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kesely — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kiaz — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsiny — Balatonmell., J.

Kikérdi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kirolin — Debreczen, Nyr. 25 : 333. Helyesen: „Krinolin“, a második francia császárság alatt divott. Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kivagy — Kriza: Vadr. 391.

***Kivigyáz** — Karezag.

Klak — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Klapecz — Balatonmell., J. — *A tót „chlapecz“ = fiú.

Kóbi — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. — Balatonmell., J.

Kocma — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kójó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kokett — Dergecs, Nyr. 3 : 478. Balatonmell., J.

Kolbász — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Komondor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kondász — Pócsfalva, Kisküllő m., Nyr. 38 : 239.

Kondor — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Kopó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Korhel — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kormány — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kormos — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Écs, Győr m. (feketés), Nyr. 36 : 333.; Kresznerics, 1831, juhász nevé, S. I., XII.; Balatonmell., J.; *Kisújszállás.

Korti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kosár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Köri — Debreczen, Nyr. 25 : 333.

Kőrös — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Krampusz — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kuhár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tót = szakács.

Kulú — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kumindás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kurázs — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Kurencz — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kurta — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — vadász, S. I., XII.

Kurtás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kurva — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Kuszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Kut'a — Morvaország, Nyr. 37:102. — valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján került oda.

Kuti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kutler — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Kutra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kutyus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kürtös — Dergecs, Nyr. 3:478. — vadászeb, S. I., XII.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Laksi — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Láló — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Lantos — S. I., XII. — vadászeb neve.

Lapadúr — Bugacz, T. M. I. — komondor.

Lapaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tót = fogjad.

Lappancs — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Lapsi — Gyöng, Tolna m., Nyr. 25:288.

Ledi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — angol eredetű: Lady. Dergecs, Nyr. 3:478.

Legény — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Karczag.

Lengenád — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Lengyel — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lepka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — *tótosan a lepke.

Lepke — Dergecs, Nyr. 3:478.; Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Lepsi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lézsák — Dergecs, Nyr. 3:478.

Libincs — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Lili — Abaúj m., Nyr. 3:43.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — nn.

Linda — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — nn.

***Linka** — Selye, Maros-Tordam.

Lion — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell, J. — felszedett név.

Liter — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.

30:255.; Balatonmell., J. — újkeletű, a mióta a liter törvényes mérték.

Lityko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Livona — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

***Lobán** — Hatod, Háromszék m.

Lompos — S. I., XII.

Lord — Balatonmell., J. — nn.

Lotyó — Heves m., Nyr. 4:240.

Lucskos — Debreczen, Nyr. 25:333.

Luki — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — ismeretlen szó, tréfás is.

***Luklencz** — Karczag.

Lulus — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lump — Dergecs, Nyr. 3:478.

Lüktör — Dergecs, Nyr. 3:478.

Madár — Dunántúl — Malonyay.

Magra — Nyr. 30:532. — Olaszországban, folyó. Katona-soron juthatott.

Magyaró — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Majom — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Makszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Balatonmell., J.; *Mezőkövesd — komondor. Gúnyolódó.

Maros — Hétfalv, Brassó m., Nyr. 38:239. és 30:532.; Csik-szentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kis-újszállás, Nyr. 38:287.; Kresznec, 1831. — juhászeb neve. S. I., XII. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Marus — Ada, Bács m., Nyr. 28:480. — Maros.

Massz — Dergecs, Nyr. 3:478.

Maszínó — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Matrecz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Mátrész — Dergecs, Nyr. 3:478. — Maitresse, felszedett név.

Mazurka — Forróencs, Abaúj Nyr. 28:422. — Lengyeles táncz, a múlt század derekán.

Mécses — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Medve — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — Kreszn. 1831. Juhászeb neve, S. I., XII.

Méglész — Dergecs, Nyr. 3:478.

Melák — Akad Tsz., Nyr. 28:444—447. — kutya faj, Pethő Gyula szerint: 1. franczia szó Méléac generálisról; a rajnamenti Pfalziak gyűlöletéből ered. 2. pusztán *kutyanev* stb.

Ményecske — Dergecs, Nyr. 3:478.

Mérges — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Miaz — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Miczi — Dergecs, Nyr. 3:478.

Mi gongya rá — Debreczen, Nyr. 25:333.

Miklós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Mindegy — Balatonmell., J.

Minevő — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mingyá még lesz — Dergecs, Nyr. 3:478.

Mira — Dergecs, Nyr. 3:478. — nn.

Mirád — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mirza — Balatonmell., J.

Misi — Abaúj m., Nyr. 3:43. Balatonmell., J.

Miska — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Misz — Dergecs, Nyr. 3:478.

Miszili — Écs, Győr m. (ismertlen; tréfás ért.), Nyr. 36:333.

Miszler — Pócsfalva, Kisküllő m., Nyr. 38:239. — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mitér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mitlát — Hol?, Nyr. 7:441.; Dergecs, Nyr. 3:478. — Mitlátsz — Kriza, Vadr. 391.

Mitvisz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — Mitviassz — Kriza, Vadr. 391., Balatonmell., J.

Mivelélsz — Kriza, Vadr. 391.

Mizörög — Hol?, Nyr. 7:441., Dergecs, Nyr. 3:478. — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mocskos — Debreczen, Nyr. 25:333.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Kreszn. 1831. — juhászebneve, S. I., XII. Pusztahantháza. Nyr. 36:429.

Móczér — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Módi — Heves m., Nyr. 2:142.

Mókus — Heves m., Nyr. 4:240.

Mopsz — Abaúj, Nyr. 3:43. — felszedett név.

Morva — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Abaúj, Nyr. 3:43.

Morzsa — Heves m., Nyr. 2:142. — kis kutya neve. — **Morsa** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.

Mozók — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431. — *Hatod, Háromszék m.

Muki — Debreczen, Nyr. 25:333. — Nepomuki Szt. János beczézője.

Murcsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Muszka — Gyergyó, Nyr. 34:261.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Narancs — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Heves m., Nyr. 4:240.

Nëgro — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Negró — Abaúj, Nyr. 3:43.

Nëm az — Écs, Győr m. — Tréfás. Az ilyennek gazdája kérkedni szokott, találják ki kutyája nevét, s a találgatókat letromfolja mindig evvel: *Nëm az!* Nyr. 36:333. — **Nemaz** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.

Nemulass — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Nero — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj, Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.

Nevess — Dergecs, Nyr. 3:478.

Nincs más — Écs, Győr m. (tréfás), Nyr. 36:333.

Nitu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Nossza — Dergecs, Nyr. 3:478.

Nyikkancs — Szürnyeg, felső Zemplén, Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Nyitag-Inag — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — gu-lyás kutyája.

Nyitra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Ordas — Debreczen, Nyr. 25:333. Kreszn. 1831. — juhászeb neve. S. I. XII.

Oszkár — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. — felszedett név.

Ölves — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Pagát — Abaúj m., Nyr. 3:43. — A tarokk-kártya egyese.

Palotás — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.

Pandár — Dergecs, Nyr. 3:478.

Pandúr — Abauj m., Nyr. 3:43.

Panni — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Parádé — Balatonmell., J.

Parányi — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Paraszt — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Parázs — Balatonmell., J.

Parisli — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.

Parni — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Paulina — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.

Pender — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — *pendel.

Pengő — Dergecs, Nyr. 3:478.

Pepesz — Balatonmell., J.

Peres — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Pésza — Dergecs, Nyr. 3:487.

Peszku — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — *a tót pes = kutya diminutivuma.

Péták — Dergecs, Nyr. 3:478.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Péter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Petyko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Piczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Heves m., Nyr. 2:142.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.; Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Piczin — Dunántúl, Malonyay.
— **Picziny** — Balatonmell., J.

Piczula — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239. — Az erdélyi részben a „hatos“ utóbb 10 krajczár, most 20 fillér.

Pikk — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543., nn.

Piksi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Piktor — Debreczen, Nyr. 8:476.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pille — Dergecs, Nyr. 3:478.

Pincsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — A faj.

Pincze — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pinczér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pindsi — Heves m., Nyr. 4:240.

Pinzsi — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.

Pirczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Piri — Dergecs, Nyr. 3:478.

Pista — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Piszi — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.

Piszkos — Kreszn. 1831. — Juhászeb neve. S. I. XII.

Piszli — Ada, Bács m., Nyr. 28:480. — A német: Bisschen.

Piszpirádé — Debreczen, Nyr. 8:476.

Pisztoly — Heves m., Nyr. 2:142.

Plevna — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — Az orosz-török háború híres vára.

Plimi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Plutó — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. — Felszedett.
Plútó — Kisújszállás, Nyr. 38:287. — Felszedett.

Polluksz — Abaúj m., Nyr. 3:43. Felszedett.

Pompás — Heves m., Nyr. 4:240.

Pongó — Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Portás — Balatonmell., J.

Prezent — Dergecs, Nyr. 3:478. — Felszedett név.

Puczi — Hantháza, Nyr. 36:429., Lányi B. — **Puccz** — Balatonmell., J. — Uszító szó.

Pudel — Nyr. 30:532. — Felszedett név.

Pujdi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Puli — Debreczen, Nyr. 8:476.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — ha nem is faj szerint Puli. Vö. Puli. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Pumi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. — Ha nem is faj szerint az. Vö. Pumi.

Puni — Debreczen, Nyr. 8:476. — *tótos változat.

Punyéc — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Purezli — Abaúj m., Nyr. 3:43. — A bukfencező galamb után.

Purdé — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Putra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Pücsök — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Rabló — Abaúj m., Nyr. 3:43. — *Mándok, Szabolcs m.

Radi — Bárándi pusztán pumikutya neve. L. még Brilla és Bagó. Radi *Ratiborból* rövidítve. Egy herczeg neve volt, meg olvasmányban is látta Tüttő Gyuri. „Komótos nevet kerestem nekijök (t. i. Bagó, Brilla és Radi), hogy röviden kajáthassam, de minden

jött-ment ne tanulhassa el oly könnyen.“ Malonyay-tárca.

Rajkó — Dergecs, Nyr. 3:478.; Forróéncs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Rajna — Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Balatonmell. J., Nyr. 30:532.

Rajta — Dergecs, Nyr. 3:478., Morvaország.—Valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37:102.; Abaúj m., Nyr. 3:43. *Karczag.

Rencs — Dergecs, Nyr. 3:478.

Reno — Nyr. 30:532. — Olaszországban (folyó).

Revolva — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tótosan revolver helyett.

Rigó — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Rigú — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Rika — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Rikkancs — Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38:239.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Ripitus — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Róka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Rókus — Balatonmell., J.

Rózsa — Dergecs, Nyr. 3:478.

Röppencs — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Rütyű — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Sajó — Nyr. 30 : 532. ; Kreszn. 1831., juhászeb neve. S. I., XII. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278. ; Balatonmell., J. ; Écs, Győr m., (folyó), Nyr. 36 : 333. ; Debreczen, Nyr. 25 : 333. — **Saró** — Óverbász, bácskai sváb. Nyr. 26 : 231. — Sajó helyett.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Heves m., Nyr. 4 : 240.

Sántás — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535.

Sanyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sárgo — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tótos.

Sárkány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sebes — Abauj m., Nyr. 3 : 43.

Selyem — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Sember — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m. Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Sibugyli** — Orosi-pusztá.

Sintér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sió — Balatonmell., J.

Sipos — vadászeb neve. S. I. XII.

Sipsz — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Sityú — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Slézinger — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Slifk — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Son — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Strom — Nyr. 30 : 532. *Csak a tót fa = Strom lehet.

Struczi — Abauj m. 3 : 43.

Subri — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Balatonmell., J.

Sudár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

***Sugár** — Orosi-pusztá.

Suhaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Suhancz — Balatonmell., J.

Suszter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

***Suttyó** — Karczag.

Sündöri — Nyr. 25 : 333., Debreczen — mivel mindig az ember mellett sündörög, gazdája mellé húzódik.

***Sürgöny** — Pusztá-Szanda — új magyar.

Szabó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Dergecs, Nyr. 3 : 478.

***Szádi** — Pusztangyalháza — kutyanév = „bámészzkodó, hogy az álla is leesik“. Pulinév.

Szaggasz szíjjé — Écs, Győr m. (L. még Csípd még és Fogd még. Mindhárom egy emberé volt.) Nyr. 36:333.

Szagó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Szálkás — vadászeb neve. S. I. XII.

***Számi** — Hortobágy.

Szamos — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Kreszn., 1831: juhászeb neve. S. I. XII.; Nyr. 30:532.

Szára — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

***Szárcsa** — Pusztangyalháza — puli. *Hortobágy.

Szarvas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Kisújszállás.

Száva — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278. és 30:532.

Szegfű — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Szellő — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.; Balatonmell., J.

Szelma — Balatonmell., J.

***Szikra** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya.

Szikszo — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szippancs — Dergecs, Nyr. 3:478.

Szitok — Balatonmell., J.

Szivar — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.

30:255.; Heves m., Nyr. 2:142.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

***Szokolan** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya.

Szolga — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Szomszéd — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Szotyka — Dergecs, Nyr. 3:478.

Szultán — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — nagy úr. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480. Felszedett név.

* **Szulya** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szulyka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szuntyi — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás.

Szutykos — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Szvangáli — Kisújszállás, Nyr. 38:287. — felszedett.

Tábla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Taki — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535. — „olyan“, tót.

Taláddé — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. — találd el!

Taládi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Talát — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.

Tallér — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Talpas — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239.; Abauj m., Nyr. 3 : 43.; Heves m., Nyr. 4 : 240.; Debreczen, Nyr. 25 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. — juhászeb. S. I. XII.

Tambur — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480. — katonaságtól.

Tamfli — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Tanár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Tanti — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — a német néni = Tante.

Tányér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Tara — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Tarka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Hont m., tót, Nyr. 29 : 332.; Debreczen, Nyr. 25 : 333.

Tatár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tatros — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Tebro — Nyr. 30 : 532. — Olaszországban folyó.

Tékla — Dergecs, Nyr. 3 : 478. felszedett.

Tenger — Balatonmell., J.

Tengér — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Terno — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Tiglicz — Dergecs, Nyr. 3 : 478. — a német Stiegliz; magyaros csonkítás.

Tigris — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Écs, Győr m. (erős), Nyr. 36 : 333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Abauj m., Nyr. 3 : 43.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Tirág — Balatonmell., J.

Tisza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Gyergyó, Nyr. 34 : 261.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 37 : 102.; Uo., Nyr. 25 : 299.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 240.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Selye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.; Kreszn., 1831 : juhászeb neve. S. I. XII., vadászeb, uo.; Balatonmell., J.; Nyr. 30 : 532.; *Vacsárcsi, Csik m.

Tiszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — a Tisza diminutivuma, de tótul „te vagy“ is.

Tócsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Tolyik — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Torzas — Kreszn. 1831. — juhászeb neve. S. I. XII., juhászeb neve.

***Tömös** — Kisújszállás.

Töpörtyű — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Török — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nagy úr.

Trézi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Trilby — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. — *újabbán felszedve.

Trinó — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tsonka — vadászeb neve. S. I. XII.

Tubák — Debreczen, Nyr. 25 : 333.

Tuczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Túczka — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tukszi — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239.; Uri, Pest m. Vevér E. szób. közl.

Tunika — Heves m., Nyr. 4 : 240. — Női öltözet része a XIX. században.

***Turkuj** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya, oláhos név.

Tutyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Tüske — vadászeb neve. S. I. XII.

Tvityi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Tyirajs — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429. L. Tyras.

Tyras — Nyr. 30 : 532. — A Dnyeper régi orosz neve. Bismarck óriási kuttyájának neve, melynek nagy hire volt.

***Tyukherr** — Mándok, Szabolcs m.

Úrfi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Vadas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

Vadász — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43.; Árva m., tót, Nyr. 25 : 507.; *Bugaczmönstör.

***Vajda** — Karczag — komondor neve.

Valami — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Valdi — Balatonmell., J. — a német Waldmann kicsinyítője.

Valdman — Balatonmell., J. — német. Vö. Valdi.

Váttma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Waldmann, rontva.

Veddrád — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480.

Verbin — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Verbunk — Balatonmell., J.

Veres — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Vezér — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Szaboles, Baranya m., Nyr. 29:543.; Kíssziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.

Vezir — Árva m., Nyr. 25:507. — tót.

Vicze — Kíssziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Vidra — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Abaúj, Nyr. 3:43.; Kreszn. 1831 — juhászeb neve. S. I., XII.

Vigéc — Balatonmell., J. — különösen a kereskedelmi utazók nyomán vált fogalommal és terjedt el országszerte, mert első kérdés náluk: Wie geht's?

Vigyázz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Göllniczvölgyi németeknél, Nyr. 25:299. *Vitjász*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.; juhászeb S. I., XII.; *Mándok, Szaboles m.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m.; Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Göllniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. — **Vigyáz** — Kreszn. 1831 — juhászeb neve. Dergecs, Nyr. 3:478.

Viki — Balatonmell., J. — Viktor és Viktória kicsinyítője.

Viktor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Kíssziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Vildon — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480. — felszedett.

Villám — Heves m., Nyr. 4:240.

Viloja — Ada, Bács m., Nyr. 27:384. — betűátvetéssel Viola.

Vindics — Kíssziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535.

Virgoncz — Heves m., Nyr. 4:240.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:480.

***Visegrad** — Orosi-pusztá.

Vitéz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Kíssziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Debreczen, Nyr. 25:333.; *Hortobágy; Árva m., tót, Nyr. 25:507.; Vadászeb, S. I. XII.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J. — **Vitész** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.

Vitiz — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Vizsla — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Marczali, Somogy, 1874. Nyr. 27:480.

Vőfény — Balatonmell., J. = Vőfély.

Vulkán — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Wasser — Nyr. 30:532. — Németországból való.

***Wikler** — Pusztangyalháza — pulinév, a „Biedermayer-kor”-ban meleg, téli női felső.

Zádor — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Zámbó — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. *Családnév.

Zangár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — zsan-dár helyett.

Zimpó — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Ziri — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Zóka — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Zongor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. A régiségben vadászsólyom.

Zódi — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Zsakter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — Sakter helyett; tótos.

Zsandár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J. *Karczag.

Zsarnok — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Zsibsz — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Zsidó — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.; Balatonmell., J.

Zsidu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Zsobri — Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38:239.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Zsoli — Kisújszállás, Nyr. 38:287. — A fanczia joli, úri soron jött a nép szájára.

Zsubri — Ipolyság, csúfnév is. Hont m., Nyr. 19:95.; Abaúj, Nyr. 3:43.

XIII. A MACSKA:

Macskanevek.

Anicsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Bandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Bolha — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Bungoráncz — Dergecs, Nyr. 3:527.

Czedrus — Dergecs, Nyr. 3:527.

Czicza — Dergecs, Nyr. 3:527.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Czili — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Czimori — Dergecs, Nyr. 3:527.

Czirkusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Czirmos — Dergecs, Nyr. 3:527.

Cziróna — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Dedus — Dergecs, Nyr. 3:527.

Drótos — Dergecs, Nyr. 3:527.

Ejzon — Dergecs, Nyr. 3:527.

Gërnya — Écs, Gyór m., Nyr. 36:334.

Géza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Gyuri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Hándzi — Dergecs, Nyr. 3:527.

Hicsár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Hófehérko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Ila — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Ilus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Jani — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Juczi — Dergecs, Nyr. 3:527.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Juczika — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Julcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Kandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Kandúr — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Kata — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Katicza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Kolompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Krédi — Dergecs, Nyr. 3:527.

Laczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Laczo — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Marczi — Dergecs, Nyr. 3:527.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Margita — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Mérkó — Dergecs, Nyr. 3:527.

Miczi — Dergecs, Nyr. 3:527.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Miczuri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Mili — Écs, Gyór m., Nyr. 36:334.

Milics — Dergecs, Nyr. 3:527.

Milus — Écs, Gyór m., Nyr. 36:334.

Miska — Dergecs, Nyr. 3:527.

Mókuska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Muhák — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Nándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Néma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Nyulacska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Péter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Picziny — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Pipkár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Piroska — Dergecs, Nyr. 3:527.

Pista — Dergecs, Nyr. 3:527.

Pudri — Dergecs, Nyr. 3:527.

Rozi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Uczki — Dergecs, Nyr. 3:527.

Vándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Vicza — Dergecs, Nyr. 3:527.

Zerna — Felső-Somogy m., Nyr. 27:525. — zöldes(?) szürke, pl. bizonyos szín a macskánál.

Ziza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Zuza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536.

XIV. ISMERET.

Pásztor-csillagászat.

Ághegyen ül — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30:598. — a Nap = dél van. Mert a Nap a fa ágának hegye fölött tűz. Vö. Fészekben ül, Fahegy tájban.

Alúrú — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30:585. — délfelől (alulról). Vö. Olának.

***Aranyhajú csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Arvaleány pillantása csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Béres** — Hajduhadház — a gönczöltszekere rúdjának középső csillaga mellett látható kis csillag; *kisbéres* is.

Béresszekér — Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30:199. — valószínűleg a gönczöltszekér.

Búdosó csillag — Sz. F. B. — az Űstökös.

Csibéstyúk — Fűr, Komárom m., Nyr. 20:479. — a fiastyúk, Plejadok csillagzata.

Csillagok — Hortobágy, T. M. I. — Reggeli hajnalcsillag, Esteli hajnalcsillag, Országútja — tejút — ezen ment keresztül valamikor Bíró Nagy Sándor debreczeni hős vitéz . . .

Fölnézett az égre, az *országutjára* Keservesen gondolt búdosó volt.
[tára.

Arany: Toldi.

A hold — a Hortobágyon nemcsak világít, hanem *süt* is. Mint Arany mondja:

Szépen *süt* le a hold Nagyfalu
[tornyára,
Gyepszéken fehérlik Toldi Lőrincz
[háza.

***Csillagjárás** — általánosan — után igazodik éjjel derűs időben a pásztor. (Borús időben a jószág állapota után.)

Csillagok — Bugacz, T. M. I. — Legeltető, Kaszás, Sántalány, Gönczölszekér, Fiastyúk.

Csillagos ég — Czegléd, Nyr. 1:185. — találós mese: *bika-bőrön babot borogatnak*.

Czigányok útja — Kibéd, Maros-Torda m., Nyr. 30:199. — a tejút: a néphitszerint a cigányok szórták végig szalmával, mikor Egyiptomba vonultak téglát verni. Vö. Szómás út.

***Darvak vezére csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Dönczölszekér** — Lengyeltóti, Somogy m.; *dönczölszekér*, Bocsár, Kölesd, Tolna m., Nyr. 30:199.; *dönczölszekere*, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393. — a gönczölszekér. Vö. Gönczölszekér.

Dönczölszekér — 1. Dönczölszekér.

Ebcsillag — Kreszn. 1831 — Syrius, canicula, canis erigoneius. S. I., Sz. D.

Egész kenyér — Lz. — ? Vö. Félkenyér.

Ég útja — Lz. — a tejút.

***Esteli csillag** — Pusztaszentmiklós — Bihar m. — az esti Vénusz.

Esthajnalescsillag — 1. Esthajnali csillag.

***Esthajnali csillag** v. *esthajnalcsillag* — országszerte — az esti Vénusz. Másképpen vacsoracsillag, vadlegeltető. A hajnali Vénusz a hajnalescsillag.

Esti csillag — szerte, 1577, kolozsvári glosszák, Nyr. 36:133: esti chillag — az esteli Vénusz.

Est tájéka — Makó, Nyr. 30:586. — Napnyugat égtája.

Fahegytájban — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30:598.; Tiszamellék, Heves m., Nyr. 18:232. — déltájban, a mikor t. i. a Nap a fa hegyének táján van. Vö. Ághegyen ül, Fészken ül.

***Fejérköz csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Félkenyér** — Hajduhadház; Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30:199.; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101; Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30:199. (félkenyér csillag); Nyr. 30:199. (Gyalu) szerint a Szent Péter pálcája közelében álló 3 fényes csillag. Vö. Egész kenyér.

***Fényes csillag** — Pusztangyalháza — „A gönczöl után következik; mikor fenn van, akkor

van éjjél“. Tóth Samu számadó csikóstól való. Nádudvaron: a Jupiter.

Fészeken ül — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30:598. — a Nap = dél van, mert egyenesen rátűz a fészekre. Vö. Fahegy tájban, Ághegyen ül.

***Fiascsillag** — Kölesd, Tolna m., Nyr. 30:199.; Lengyeltóti, Somogy m.; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101. — a fiastyúk, vagyis a Plejad csillagzat.

***Fiaстыúk** — országszerte, *fias-tik*; Vép, Vas m., Nyr. 30:199.; Bálf, Kemenesalja, Nyr. 30:534.; *fias* Keszthely — a Plejadok csillagzata. Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint „július augusztusban jár“; Peszér Adacson „feljár szeptemberben“. Vö. Kottafias, Fiascsillag, Vadgalambfót, Hetevény, Csibéstyúk.

Fölrú — Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 30:585. — északfelől (felülről).

Főnek — Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 30:585. — északfelé.

***Fúrúcsillag** — Bocsár, Pusztaszentmiklós, Bihar m., Pusztangyalháza; Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:386.; Hantháza; Csongrád m., Nyr. 30:199.; Nagy Lózs, Sopron m., Nyr. 30:199. — a sarkcsillag, st. Polaris. (Nyr. tévesen definiálja). Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint: „a gönczöl hátulsó kerekeitől egyenesbe; mindég áll“ — helyes!

***Gönczölszekér** — általánosan — csillagzat = Ursa maior, pásztorember éjjeli órája. Sok helyen *gönczölszekere*; Csokonya, Kálmánca, Keszthely, Kiskúnfélegyháza, Nagy-Géc (Szatmár m.), Pusztaszentmiklóson *gönczöl*; Alsósima-puszt (Szabolcs m.), Nyr. 30:199. és Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101.: *gönczi szekér*; Kibéd (Maros-Torda m.), Nyr. 30:199. és Bánffyhunad, Nyr. 30:200: *göncziszekere*; Drégelypalánk, Hont m., Nyr. 30:199. *gönczö*; Szilágy m., Nyr. 30:199.: *gönczömszekér*. Kisújszállás, Nyr. 30:199.: *gönczör*. A régiségben 1577 kolozsvári glosszák, Nyr. 36:179. *göntsön szekere*. Hajdúhadházán „a gönczölszekerének hat ökre és egy bérese van“; a hat *ökör* a szekér 4, a rúd 2 csillaga; a *béres* a rúd második csillaga melletti kis csillag. Pusztangyalházán Tóth Samu öreg csikósszámadó szerint a gönczölszekér „mindig fenn van; tavaszkor, mikor a rúdja lefelé konyúl, éjjél van“. Ugyanezt mondja a saári — Heves m. — karácsonyi mysterium pásztordala (Nyr. 5:38.) „a gönczölszekér is éfő felé jár“. Gönczöl a németben Günstel, Künzel (Nyr. 17:433., 21:276., 24:248.). Vö. Dönczölszekér, Kincseöszekeri, Nagyszekér, Jancsikaszekere.

Hadakuta — Lugossy — a tejút. (hadak útja), nn.

Hadak útja — szerte — a tejút. A monda szerint ezen ment Csaba királyfi hadával. *Arany* használja.

***Hajnalcsillag** v. **hajnalicsillag** — országszerte — a hajnali Vénusz. (Néhol ökörkereső). Az esti Vénusz az esthajnalicsillag v. vasoracsillag. A régiségben 1577. kolozsvári glosszák, Nyr. 36:133.: hainal chillag.

***Hármas levelű csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok”. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Hetevény** — Lugossy, Gerénd, Aranyos m., Nyr. 28:577.; Ormányság, Ny. 11:137.; Orosháza, Nyr. 30:199.; Istensegíts, Bukovina, Nyr. 30:200. — a fiastyúk, azaz: Plejadok.

Hold — vasmegyei néphit szerint a holdban tuskét vágnak. (Ez látszik a hold lapján.) Nyr. 30:599. — Kibédén, Maros-Torda m., Nyr. 30:200.: a hold foltjaiban botjára támaszkodó juhászt látnak, a ki az előtte levő bokorra kiterített kapezája megszáradását várja. A juhászt azért ragadta magához a Hold, mert egy eső után a juhász kiterítette bocskorát és kapezáját egy bokorra, hogy a Hold megszárátsa. De mivel nem száradt meg, szidta.

Hugy — Nyr. 12:527.; 21:331. — a régiségben csillagzat, például: a kaszashugy, l. Kaszahúgy.

***Inzellér pózna** — Nagykőrös — l. Pásztorbot.

Istenkalácsa — Somogy m., Nyr. 30:199. — a Hold.

Jákob botja — l. Pásztorbot.

Jancsika szekere — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — a gönczölszekere.

***Járócsillag** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — a csillagok járásuk szerint egymást követve jelzik a pásztornak az óráit, az tehát, a mely után éppen igazodik: a „Csillag, a ki jár”.

***Juhászbót** — Bocsár; Bugaczmanostor, T. M. I. — három csillag, a harmadik félreáll a sorból, ez a juhászbót, *kampófa. Alsósima-pusztá, Szaboos m., Nyr. 30:199. — csillagkép? talán a *pásztorbót* (l. o.).

Kaszahúgy — Palócság, Nyr. 22:75.; Nagy Mihály, Borsod m., Nyr. 21:285.; *kaszahóggya*, Kibéd, Marostorda m., Nyr. 30:199.; Kalotaszentkirály, Nyr. 30:200. — a kaszáscsillag, Orion csillagzat egy része. A régiségben, 1577. kolozsvári glosszák, Nyr. 36:229. kaza hugy, kaza hűgya.

***Kaszás** — országszerte — *kaszáscsillag*, általánosan; *háromkaszás*, Mátraalja, Felső-Borsod m., Nyr. 30:199.; 30:198., az Orion három csillaga. Utánuk pislog a *Sánta Kata* (l. o.), a ki ételt visz a kaszásoknak. Bocsáron az Orion csillagkép három egy sorban álló csillaga a *marokverő* (*de melyik akkor a kaszás?)

***Kaszáscsillag** — országosan az Orion három csillaga, a *kaszás*. A kaszáscsillagnak viszi az ebédet *sántakata*, ez a *Sírius*. Tóth Samu pusztangyalházai számadó

csikós szerint: „Mikor a kaszás csillag feljött, már akkor indul a gulya“.

***Keresztbe néző csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Keresztcsillag** — Felsőtárkány, Pusztangyalháza, Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30:199; Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30:199.; *kereszt*, Lugossy; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101.; *körösz*, Csokonya; *köröszcsillag*, Békés m., a *Hattyú* = *Cygnus*. Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint „mindég feljár és mindég az országot mentén halad“ — helyes.

***Kilencz csillag** — Pusztangyalháza — „Mikor tavaszkor leszáll, akkor tizenegy az óra“, Tóth Samu számadó csikóstól való. Nincs meghatározva.

Kincseőszekeri — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30:199. — a gönczölsezkere.

Kisbéres — Felső-Tiszamente, Szatmár m., Nyr. 30:199. — a gönczölsezkere rúdjának második csillaga mellett pislogó, avval szinte összefolyó kis, hatodrendű csillag.

Kisdél — Ada, Nyr. 27:277. — délelőtt 11 óra. (Analogonja kis tél = a tél vége, enyhe része.)

Kismedve — Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30:199. — Ursa minor.

Koszorú — Alsófehér m., magyarsága, Lázár 101. — ?

Kottafias — Kibéd, Maros-Torda m., Nyr. 30:199. — a fiastyúk, azaz a Plejadok csillagzata.

***Körösz** — általánosan — vagy keresztcsillagzat = Hattyú, Cygnus; pásztorok éjjeli órája. Vö. Keresztcsillag.

***Kulancs (sic) csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából?

***Leányszemű csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából?

Magyarok csillaga — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Marokverő** — Bocsár — az Orion csillagképben a három egy sorban álló csillag. Vö. Kaszás. Hibás elnevezés, mert a három egy sorban álló csillag a három kaszás, ez felel meg a magyar népies felfogásnak.

Nagymedve — Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30:199. — gönczölsezkere. Német eredetre vall.

Nagyszekér — Moldva, Nyr. 30:200. — a gönczölseké.

Nap — vas megyei szólás szerint, Nyr. 30:599. — „rózsát hint a nap“. *Szegedi pásztor-szájon tréfásan „tarhonyaszárító“.

Napkelte — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30:585. — Napkelet égtája.

Napnyugta — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30:585. — Nyugat égtája.

Nap országa — Makó, Nyr. 30:586. — Kelet égtája.

***Nehézlábú csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

Oláhtáncz — Lz. — csillagcsoport, a melynek apró csillagai egymás után pislognak, egyszer egyik, másszor másik tűnik fel. ***Fiasztúk** — Plejadok, jól jellemző elnevezés.

Olának — Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 30:585. — délfelé (t. i. aláfelé). Vö. Alúrú.

***Országút** — Bocsár, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393. — a tejút; Bugacz, T. M. I. — „Jézuskának az útja.“ A pásztorság hite szerint két ága úgy keletkezett, hogy Jézus kitért egy részeg ember elől. Vö. Országútja.

***Országútja** — Békés m., Hajduhadház, Orosháza, Nyr. 30:199. — a tejút.

***Ökör** — Hajduhadház. — A gönczölszekereknek hat ökre és egy bérese van: a hat ökör = a szekér négy és a rúd két csillaga; a béres a rúd második csillaga mellett pislogó kis csillag.

***Ökörkereső** — Békés m., Pusztaszanda, Kiskunfélegyháza — a hajnali Vénusz. Vö. Hajnalcsillag: akkor keresi össze a pásztor az elbódorgott ökröket.

***Ötevény** — Lugossy — l. Hetevény.

***Pásztorbot** — csillagzat az Orion csillagképben = Jákob botja. Nagykőrösön „Inzellérpózna“. Vö. Juhászbót. — **Pásztorbot** — Pózna, Püspökpálca. „Nem messze jár a Kaszás (Orion) után kelet felől, a kaszással kb. egy magasságban; de ez az Inzellérpózna is; közel keletről hozza, négy csillagból — kettőkettő egymással átellenben négy-szögben = Inzellérasztal. A Pózna három csillag egy sorban mintha egymást takaró három Pózna volna.“ Az utóbbi kép világosan bizonyítja, hogy a Kaszásról = Orion csillagzat — egy rendben álló (kaszások rendje) — három csillagról van szó. A magyarázat Tót Samu számadó csikóstól való, Pusztangyalháza.

***Püspökpálca** — Bugacz-Monostor — l. Pásztorbot.

Rabok útja — moldvai csángó, Nyr. 30:177., 30:200. — robokuttya = tejút.

Rendcsillag — Lz. — három áll egy renden. L. Kaszás.

Részeg ember útja — Arács, Zala m., Nyr. 22:239., *részegek útja*; Csúza Baranya m., Nyr. 18:382. — a tejút, mert kanyarog.

***Rétszagoló csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

Róma útja — Vép, Vas m., Nyr. 30:199. — talán a tejút. Nem lehet népies.

***Rónaőrző csillag** — Herezeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Rózsáskert** — Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30:199., *rúzsás' kert*; Bocsár, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393., ?; Bocsáron „a nyári nap után járó csillagzat“. Nyr. 30:393. szerint Corona borealis. Vö. Rózsás kis kert.

Rózsás kis kert — Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30:199. — a *rózsáskert*.

Ruhaszárító csillag — Arács, Zala m., Nyr. 22:239. — a Nap, mert melege ruhát szárít. Vö. Tarhonyaszárító.

Rúzsáskert — 1. Rózsáskert.

Sánta — 1. Sánta Kata.

***Sánta Kata** — általánosan — a *Sirius*, az Orion három egy sorban álló csillagához számítják — ezek a kaszások, a sántaság abból van merítve, hogy a *Sirius* mély állásánál fogva nagyon pislog, sántít. A nép és a pásztorok felfogása szerint ez viszi a kaszásoknak — Orion — az ebédet. Pusztaszandán egyszerűen *Sánta*; Kiskunfélegyházán, Hajduhadházon és Mátraalján, Felsőborsod, Nyr. 30:199. — *Sántalány*, *sántalány*. — Szilágy m., Nyr. 30:199., *Sántakati*. Szólás: Kiskunhalas, Nyr. 25:334., *sánta* azért: „mer ujan billegve mén az égön, mintha sántítna“. „Viszi mán a sánta Kata az étét az ó kaszássa után.“

Sánta lány — Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393. — a Nyr. té-

vesen definiálja *Canis* majornak, mert a sántalány = *Sirius*. L. Sánta Kata.

Sarkescillag — Nyr. 30:198. — a *Stella polaris*. Vö. Fűrűscillag.

***Sebforradás** — Lugossy — ?

Szalmás út — 1. Szómás út.

***Szent Ilona keresztje** — Peszéradacs — ? Nincs meghatározva.

Szent Péter pálczája — Gyalu, Kolozs m., Nyr. 30:199., Lz. — Gyalun: nyári estéken a délkeleti égbolton rézsut irányban látható 4—5-tagú csillagcsoport. Vö. Úrpálczája, Püspökpálceza, 1. Pásztorbot.

***Szilkehordó csillag** — Herezeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából. Nyilván a Sánta Kata, a ki a kaszásoknak szilkében ételt hord, tehát a *Sirius*.

Szómás út — Füz, Komárom m., Nyr. 20:479. — szalmás út = tejút. Vö. a Czigányok útja alatt közölt néphittel.

Tarhonyaszárító csillag — Szeged körül — tréfásan: a Nap.

***Tatárdulás** — Lugossy — Berenicze.

Tavaszelentő csillag — Sz. F. B. — őszi ielendő czillag = *Vergiliae*.

Tejút — országszerte — a *Via lactea*. A régiségben már Komáromi Csipkés György ismeri 1665. Nyr. 30:329. Egyéb nevei: ég

útja, országútja, hadakuta (hadak útja), rabok útja (és talán Róma útja), cigányok útja, részeg ember útja.

Úrpálczája — Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30 : 199. — valószínűleg a *Szent Péter pálczája*, l. o. Vö. Pásztorbot.

Üstökös v. üstökös csillag — általánosan — Cometa, l. Búdosó csillag.

Vacsoracsillag — szerte — az esti Vénusz. Vö. Esthajnali csillag.

Vadgalambfót — Lugossy — a fiastyúk, azaz a Plejadok csillagzata; fót = folt = kis csapat.

***Vadlegeltető csillag** — Csokonya, Kálmáncsa, Lengyeltóti — a Vénusz, mikor esti csillag. A mikor láthatóvá válik, fölkel a vad s legelni indul.

***Vérszemű csillag** — Herczeg Ferencz : „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Zsidócsillag** — általánosan — a Vénusz, a mikor esteli csillag; különben az a csillag, a mely alkonyatkor elsőnek látható s a mely szerint a zsidóság igazodik.

Tájékozás.

Alkonyodik — Hortobágy, T. M. I. — a nap *meghajlik*; *esteledik*: a nap lemenőben van; *naplemente* felé; napnyugat.

Délelőtt — Hortobágy, T. M. I. — tart délig.

Délután — Hortobágy, T. M. I. — tart 4—5 óráig.

Esőjárás — Hortobágy, T. M. I. Annyárul gyön az eső: délről. Apjáról gyön az eső: északról.

Esthajnal — Hortobágy, T. M. I. — naplemente után: „feljött már az esthajnalcsillag“. Piros az esthajnal. Elment az esthajnal.

Felleg van — Hortobágy, T. M. I. — a hajnalon.

Fényes dél — Hortobágy, T. M. I. — kellő dél.

Ícczaka — Hortobágy, T. M. I. — 9—12 óra között.

Ífél felé — Hortobágy, T. M. I. — jár az idő. Ífél tart *szökülésig*.

***Jeladás** — Alföld, Hortobágy, T. M. I. is.

1. Lebocsátva látom a kútgemet:
Elmentmár acsárdából anémet;
Csaplárosné nyissa ki az ajtót,
Kilencz jerkét hajtottam meg [tokját.
Még kilencz lesz hónap éccza-
[kára:
Le lesz róva az én borom ára.
Pásztornóta.

Az elnyomatás korában különösen a kútgemmel való jelezés szerte divott. Nappali telegraf. 2. Mélyen a földbe vert czölöpre fejsze fokával ütötték a jeleket, a melyeket a föld messze elszállított. Ez a telegraf és telefon kombinálása volt.

Juhász hajnal — Hortobágy, T. M. I. — ha nap felkelte előtt gulyát lát a pásztor.

Kijukadt — Hortobágy, T. M. I. — a hajnal.

Meghajnallik — Hortobágy, T. M. I. — felkelik a hajnal. Felhasadt a hajnal. Méghasadt a hajnal.

Napkeltekor — Hortobágy, T. M. I. — reggel, korán.

Napszakok — Hortobágy, T. M. I. — reggeli hajnal. Nyár közepére eső napon. Ífél után: 2 óra tájban.

Pitymallik — Hortobágy, T. M. I. — a hajnal. Hajnallik. Piros a reggeli hajnal: 3 óra tájban.

Reggel — Hortobágy, T. M. I. — mikor már a nap felkelt, reggel 7-ig.

***Sötét hajnal** — Hortobágy — mikor még nem pirkad; sertésnyájak kihajtási ideje.

Szököl — Hortobágy, T. M. I. — az ég ajja: 2 óra után világosodik.

Tájékozás — Hortobágy, T. M. I. — Napkeletre, Napnyugatra, Díltre, Északra. Alólról: nyugatról derül; Felülről: keletről derül; Kunságról: borul; Dúnáról: borul.

Világosodik — Hortobágy, T. M. I. — ekkor már szerte lehet látni a rónán.

Világtájak — Hortobágy, T. M. I. — Kelet, Nyugat, Észak, Dél, Napkelet, Napnyugat, Nyári

napkelet, Nyári napnyugat, Téli napkelet, Téli napnyugat.

Virradóra — Hortobágy, T. M. I. — hajnalkor. Virradatkor, Hajnalhasadása, Hajnalhasadtakor.

Pásztor-időjárás és időjárás.

***Alsél** — Alföld — déli szél; Hegyfoky szerint, T. T. K. 1897, 336, p. 419. Rendesen Ószél'-nek ejtve.

Bábák férgetége — Zilah, Nyr. 28:185. — nagy zivatar.

***Babotán** — Pusztangyalháza — a legmaróbb szél; északnyugatról származtatták. Úgy látszik innen veszi a „Mátraszárnyék“ nevét, a melybe az állatot nem terelik.

•Báránymosó-hó — Mátra vid., Mtsz. I. 99. — kései tavaszi hó, mely a már legelőre kihajtott báránynak éri a mezőn.

Bárandos fölühő — Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:47. — báránylehő.

Boszorkányszél — Gyergyó, Nyr. 34:262. — forgószél.

***Bőjti szél** — Jásznagykunszolnok m., Hegyfoky, TTK. 336. p. 420. — szárító, erős szél.

Bőved-este — Mohács, Nyr. 27:112. — karácsony este.

***Büdös szél** — Pusztangyalháza — hideg, maró, északkeleti szél.

Csákány-förgeteg — Hódmezővásárhely, Nyr. 2:93. — rút idő. L. Bábák fürgetege.

Csapós eső — Alföld — a rézsuntosan vágó eső.

Délről derül — M. ó., Kecskemét — bocskor merül. Időjóslás.

Esős nyár — M. ó., Kecskemét — lesz, ha a béka Szt. György nap előtt megszólal.

***Förgeteg** — Karczag körül — a hulló hó.

***Fölszél** — Alföld, Hegyfok, T. T. K. 1897. 336.p. 419 — északi szél.

***Fühegyőn** — Kiskunhalas — mint északjelölés, mikor a fű kibúvik, högyén jár a jószág.

Füöszié' — Fejér m., Nyikó, Udvarhely m., Nyr. 18:526. — északi szél.

***Gyükszél** — Fertő -- bizonytalan irányú, de mégis leginkább déli szél. Vö. Juhszél.

Halpikkelyes fölyhő — Bony, Győr m., Nyr. 17:574. — bárányfelhő.

Időjárás — Hortobágy, T. M. I. — Szép időjárás van. Rossz, csunya időjárás van. Zivataros az idő. Szigorú az időjárás. Szigorú vót a tavasz. Zúrzavaros vót az idő. Szeles eső, mely széllal jár. Forgószél, melyik fölmege az égig. Jégeső. Tormodzik a felhő, azután zörög, csattog, morog, gyön a jégeső. Kun eső, a mely a Kun-

ság felől jön. Borulás van. Sivatag szél, erős, hideg. Alpári eső — kis csendes.

Sivatag fújja testemet
Csak a szűröm takar be engemet.
Pásztor népdal.

Időjóslás — Időt jósol Edvi Illés Pál, 1841. szerint, a leveli-zöld-béka brekegéssel; a csikhal, felszállással; a pók, hálókötéssel; Luczanap körüli időjárás; Hagyma sóval. — *Karczag — pásztorok szerint: Ha a ló nagyon prüssköl: eső lesz. Ha az ugatás, harangszó délkeletről hallik: eső lesz. Ha a szamár elhagyja a juhokat és a karám mellé húzódik: nagy eső lesz. Ha északról hangzik a harang s a vadlúd délre vonul: hideg lesz. Ha a fecske az emberhez közel röpdés: eső lesz. Ha a tehén télen a körmiről a sarat rázza: nagy hideg lesz. Ha sűrűn vannak a csillagok: eső lesz. Ha a csillagok futtosnak: szél lesz. Ha a Dunáról nagy füst száll föl s délnek húzódik: nagy eső, fürgeteg vagy hó lesz. Ha a levelibéka *hápog*: eső lesz. (Ugy *rekeg* a szava, mint a ruczáé.) Ha a darú kiált: eső lesz. Ha a lengyelludak — Anser albifrons — délfelé mennek: fürgeteges, havas idő lesz. Ha felfelé — északnak — mennek: elvész a tél. Ha a hold vörös: szél lesz. Ha sűrűn vannak a csillagok: szél lesz. Ha a vadliba északnak száll: meglágyul az idő; Nádudvar, Békés, Hadház, Szanda. Ha a vadliba délnek száll: kemény hideg következik; Nádudvar, Szanda, Hadház. Ha a vadliba alatt száll:

eső lesz; Békés. Ha a birka Szt. Mihály éjszakáján rakásra fekszik: nagy szél lesz; Békés. Ha a számár farral északnak fordul s a szőre borzas: hideg lesz; Békés. Ha a gőzös nagyon zörög: eső lesz; Békés. — J. Balatonmell. — pásztoroknál: ha sűrű a csillag, ha a Balaton vize magától megzavarodik és habzik, ha őszzsel a hegyek pipálnak: *eső lesz*. Ha a tihanyi partok két vége felváltik, ha a vasút zöreje Almádi felől hallik (visszhang), ha a marha bogaras, ha a harangos tinó állás-közben megrázza a fejét: *szél lesz*. — Lz. — Eső lesz: ha a zöldleveli béka szól; ha a fecske alatt jár; ha a veréb porban fürdik; ha a kakas este korán szól; ha a berbécek összekoczkodnak; ha a légy a marhát bujja. Hideg lesz: ha a barom tánczol; ha a varjak napfeljötté előtt kárognak; ha a macska télen a szobában ugrándozva játszik. Lágý idő: ha a macska a tűz felé mosakodik; ha a sárgarigó bemegy a faluba. — Nagyszalonta — Ha *szélnek* — szél ellen — hallik a zaj: változik az idő. — Nádudvar — Ha a nap véresen nyugszik le: szeles, vagy esős idő lesz. Ha a jószág *bőköl* (játszik): szeles idő lesz. — Ha a holdnak telekalja — udvara — van: szeles-esős idő lesz. — Szolnok, Szanda — Ha veres az ég alja, virradatkor: szél lesz. Ha a napnak *czimborája* van, ha a holdnak udvara van: eső lesz. Ha a harangszó Börvely felől hallik: eső lesz. Ha a birka ugrál és öklelőzik: szél lesz.

Ha a keszegek a vízben ugrálnak: áradás lesz. Ha a kaszás-csillag ködösen kél: eső lesz. — Hadház — Ha a jószág éjszaka csöndesen nyugszik: szép idő lesz. Ha a jószágot nagyon lepi a légy: rossz idő következik. Ha a jószág éjszaka felkel: rossz idő lesz. Ha a holdnak *udvara* van: eső lesz. Ha a napnak *czimborája* van: rossz idő következik. (Melléknep). — Hortobágy, T. M. I. — Ha felülről — keletről — derül: eső lesz. Ha alulról — nyugatról — derül: nem lesz eső. Ha jókor vót a hajnal: esőt várhatunk. Ha borulásba ment le a nap: esőt jelent. Ha nagy udvara van a holdnak: szél lesz. Piroslik a reggeli hajnal: eső lesz. Piros az ég alja: alighanem szél lesz.

Jász eső — Bugacz, T. M. I. — portverő szél, eső nélkül. M. ó., Kecskemét — sebes eső, mely a homokot felveri; ezt hozza a mátrai szél.

Juhszél — Trencsényi Lajos — azt állítja Nyr. 17:171., hogy Somogyban a *juhszél* nem annyi mint „déli szél“, hanem: „a falu vége, falu széle, szabad hely“. Hogy a *juhszél*, mely Hegykő és Saród halászáinál dívó szó, csakugyan déli szelet jelent én is bizonyíthatom. A M. h. k. Mesterszótárában ez áll: gyukszél, viharos déli szél. (A szónak ez alakja már volt közölve a Nyr. 3:504. lapján s ugyancsak Sopron m., *kukszél* formája is járatos. Nyr. 4:77. Szerk.). Nyr. 17:406. — **Juszél** — *Kitették a juszélre*:

a város vagy falu végére, Isten háta mögé. Borul vagy derül a Dunáról, Tiszáról, Mátra felől. Gyön má' az eső szele a palóczok felől, a Dunáról stb. Gyöngyös. Nyr. 30 : 585.

Kabarcz — Abaúj-Torna m. — a közeledő égháború.

Kataliktya dagad — Győr és Veszprém m., Nyr. 35 : 436. — jön a felhő nyugat vagy észak-nyugat felől.

***Kis tél** — Kiskunhalas — a májusi depresszió: fagyosszentek, Pongrácz, Szervác, Bonifác és még Orbán napja is.

Kukszél — Sorokmelléke, Vas m., Nyr. 22 : 144. — tavaszfelé fújni szokott déli szél, mely a havat elolvasztja. Vö. Gyukszél.

Lajhóeső — M. ó., Kecskemét — kiadós, csöndes eső.

***Mátraszél** — Alföld északi része, kivált a Kunság — észak-nyugati hideg szél. A szárnyékokon van ehhez képest: napkeleti, napnyugati, anya és Mátra-szárnyék rész.

Medve — Kaba vidéke, Nyr. 25 : 426. — eső ; „medvét fognak“ nyáron a szérún a nyomtatók, ha esőt kapnak.

Menyecskezemű csillagok — M. ó., Kecskemét — ha a májusi szél után a csillagok nagyon ragyognak, akkor fagy következik.

Napfőjőtrül (-nyugatrúl) — fútt a szil. Gyula vidéke, Nyr. 30 : 586.

Nekizuborkodik — Zilah, Nyr. 28 : 287. — a szél erősen kezd fújni.

***Nemere** — Székelyf. — észak-keleti szél, mely tavaszi napéj-egyenlőség táján fú, hideg, maró.

Német szél — Altorja, Háromszék m., Nyr. 36 : 192. — nyugati szél.

Ószié — Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18 : 574. — déli szél = *alszél.

***Öcsödi szél** — Kunszentmárton, Hegyfok, T. T. K. 326., p. 419. — északi szél, mely Öcsöd felől fú.

Posztátra esik — Zsujta, Abaúj-Torna m. — pásztáseső. — **Posztátra kapál** — uo. — fordulatokkal kapál. Nyr. 33 : 184.

***Rohadt sarok** — Kunság, Hajduság — az az égtáj, a honnan az eső jár, még inkább a fürgeteg.

Sebes esső — Sz. F. B. — Nimbus.

Szaladó eső — Makó, Csanád m., Nyr. 23 : 578. — futózápor.

***Szél** — Nagyszalonta, Orosipusztá — Várad szél, Árpádi szél, Debreczeni szél.

***Szelek** — Karczag — az anyjáról fúvó szél, bűdös szél = maróhideg, déli szél, dunai szél, nyárnyugati szél.

Tarjagosulnak a főlhők — Böny, Győr m., Nyr. 17 : 575. — gyülekeznek a felhők.

Tatorján — M. ó. — Kecskemét — viharos szél. Vö. Vakmeleg.

Tátoss v. tátossembër — moldvai csángó, Nyr. 30 : 171. — időjós, fellelőző.

Vakmeleg — M. ó., Kecskemét — a rekkenő meleg, mely után délután Tatorján szél következik.

Ver — Csík m., Nyr. 26 : 429. — „A szél északról vert.”

Viheder — Nyr. 24 : 402. — bányaszél; osztrák-bajor: wéder, wetter.

***Világos idő** — Karczag — nagyon meleg, verőfényes idő.

Pásztor-állattan.

***Barombogár** — B. M. Sz. — *Tabanus bovinus* L.

***Baromkergető bogár** — PP. 1708. — *Hypoderma bovis* De Geer.

***Baromkergető fenebogár** — M. A. (1621) — ugyanígy, Comenius Jan. *Hypoderma bovis* De Geer.

***Baromlégy** — Mttp., Pr. L. § 99. — *Tabanus bovinus* L.; Viehbremse.

***Barom pöcsik** — F. 354, 1 — *Tabanus bovinus* L.; die Ochsenbreme.

***Bögöly** — M. A. (1611), PP. 1708. — *Tabanus bovinus* L.

Csebogár — Palóczság, Nyr. 23 : 238. — cserebogár, *Melolontha vulgaris* Fabr.

Csiri — Moldvai csángók, Nyr. 31 : 87. — cserebogár. *Melolontha vulgaris* Fabr.

Csuk — Moldvai csángók, Nyr. 31 : 85. — tyúk, Gallina.

Czirokszer — Terpes, Mátravidék, Nyr. 24 : 288. — fillokszera, *Phylloxera vastatrix* Pl.

Emlős állatok — Felsőtárkány, — kanásztól egy szuszra: Borz-Egér-Farkas-Giriny-Gözü, Menétke, Mókus, Nyest, Nyúl, Őz-Pocok, Róka-Szarvas-Vaddisznó-Vidra.

Énekös hal — Kecskemét, Nyr. 19 : 46. — teknősbéka. *Emys europaea* Gray.

***Eső pöcsik** — F. 355. 2. — *Tabanus pluvialis* = *Haematopota pluvialis* L.; die Regenbreme.

***Farkas** — Murm. 1533. — lupus. *Canis lupus* L.

***Fenebogár**. — P. P. m., M. A. 162. — *Hypoderma bovis* De Geer.

***Filesz** — Moldvai csángók, Nyr. 31 : 85. — nyúl. *Lepus timidus* L.

Fus kata — fuskata. Nagy-Kőrös, Mtsz. I. 660. — *Coccinella septempunctata* L.

Fűskata — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 660. — *Coccinella*.

Galettü — Nyr. 26 : 238. — pancsovai sváb *Bombyx mori* L.

Galita — Dautova, Bács m. — selyemhernyógubó.

Gunczi — Nagykúnság, Nyr. 2:233. — gúnár lúd. Anser ♂.

Gyepű — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — gyapjú.

***Hétpöttös böde** — Balatonmellék — *Coccinella septempunctata* L. Vö. Kispétörke, Fűskata.

***Imé** — l. Imely.

***Imely** — általánosan — a *Hypoderma bovis* De Geer lárvája; a légy a *bogárzás* okozója.

***Imély** — l. Imely.

***Imő** — l. Imely.

Istenlova — Zemplén m., Nyr. 4:425. — számár.

***Juhpöcsik** — Fáb. 207., 211. Oestrus ovnis L.

Kaczor — Kandur, Kolozsvár, Mtsz. I. 1147. — kocur. *tót. Felis domestica Briss. ♂.

***Kanta** — Kisborosnyó, Háromszék m., Nyr. 16:47. — kullancs *Ixodes ricinus* L.

Katyós — Székelyf., Háromszék m. — kotlós. **Kotyos** — Somogy m., Baranya m. (tyúkról), Mtsz. I. 1191. — kotlós.

***Kégyó** — Arács, Zala m.; Kővágóórs, Somogy m.; Pécska, Arad m., Székelyf.; Udvarhely m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

Kégyópásztor — Székelyf., Mtsz. I. 1129. — kígyópásztor: szitakötő (*Libellula*).

***Kelk** — Bszsz. — kölyök, catulus.

***Kényó** — Szeged és vid., Torontál m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Keszi** — Terbeléd, Nógrád m., Mtsz. I. 1116. — csótány, svábbogár. Blatta.

***Kigyupásztor** — Alsólendva, Zala m., Mtsz. I. 1129. — kígyópásztor: szitakötő (*Libellula*).

***Kijó** — Sümeg, Veszprém m., Jankovác, Bács m.; Érsekújvár, Hont m.; Ipolyvölgye, Kovár vid. Szolnok-Doboka m.; Nógrád m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

Kijő — Gyömrő, Monor vid., Pest m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Kikircze** — Gyergyó, Csik m., Mtsz. I. 1129. — juhtetű. *Melophagus ovinus* L. (Fauna R. Hung.)

***Kiloféreg** — Rozsnyó vid., Mtsz. I. 1134. — (népetymologia) fillokszera. *Phylloxera vastatrix* Pl.

***Kinyó** — Újkígyós, Békés m.; Apáca., Csanád m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Kisfarkas** — Murm. 1533 — lupulus.

***Kis-Péterke** — Balatonmell., Arács, Zala m., Mtsz. I. 1136. — hétpöttös böde. *Coccinella septempunctata* L.

***Kloczán** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 1142. — patkány. *Mus decumanus* Pall.

Kocsány — Debreczen, Mtsz. I. 1147. — toll szára.

•**Koczur** — Zeliz, Bars m., Mtsz. I. 1147. — kandur. *Tót. *Felis domestica* Briss, ♂

•**Konta** — Nagybánya, Szatmár vid., Szatmár m., Mtsz. I. 1164. — farkatlan, kurtafarkú (tyúk). *Sutatyúk, sok helyen.

•**Kopasz latya** — Hajduhadház, Mtsz. I. 1168. — csupasz madár.

•**Korászó - féreg** — Mtsz. I. 1174.; Wolf. BMN. (1881) — farkas. (Hol?) *Canis lupus* L.

•**Korpaféreg** — (hol? Tsz.), Mtsz. I. 1182. — a szilva levelét pusztító féreg. *Die Blattlaus*: BMN. (1881). *Aphis pruni* Fabr.

•**Koskata** — Czepléd, Mtsz. I. 1184. — katalinkabogár. **Coccinella septempunctata* L.

•**Kotók** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 1191. — kandúr. Talán az oláh „motok“-ból lett.

•**Kőkiverő** — Mátra vid.; Terpes, Heves m., Mtsz. I. 1200. — apró vörös bogárka, mely kora tavasszal a falak tövéből, kőrákások közül a nap melegére előbúvik. *Pyr rhocoris apterus* Burm. Horváth Géza művében a Boda-bacsfélék magánrajza (1875) népies nevei még: bodobács, bodobáncs, boda, bodabácsi, bödebácsi, bödecské, vörösbogár, ordináncz-bogár, verőkökő, papbogár, misemondóbogár, misésbogár, halálfő.

•**Köplégy** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 1210. — az olyan légy, a mely

a húst, a sebet beköpi. **Musca vomitoria* L.

Körmös csuka — Baja, Nyr. 33:530. — tréfásan béka. *Rana*.

•**Kukó** — Vas m., Palóczság, Nógrád, Gömör m., Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 1240. — tojás, kis tojás.

•**Kukú** — Kemenesalja; Őrség, Mtsz., I. 1240. — tojás.

•**Kullancs** — Gross. I. p. 154. — marha, különösen juh élősdije. *Ixodes ricinus* L.

•**Kuna** — Léva és vid., Bars m., Mtsz. I. 1247. — menyét. *Tót név. *Mustella foina* Briss.

•**Kunka** — Palóczság, Mtsz. I. 1249. — kis fekete béka. *Bombinator igneus* L.

•**Kupraj** — Fülek, Karancsvidek, Nyr. 22:95. és Mtsz. I. 1251. — tetű. *Pediculus capitis* L.

•**Kura** — Furta, Bihar m., Mtsz. I. 1252. — farkatlan tyúk. *Kura a tyúk tót neve; a farkatlan, a suta, a mesében a: „kurta, furcsa, suta tyúk“.

•**Kuracz** — Bátta, Tolna m., Mtsz. I. 1252. — giliszta. *Lumbricus*.

•**Kurnyasz** — Rozsnyó, Mtsz. I. 1254. — vaddisznó. A tót kandisznó.

•**Kusza** — Tiszamell., Szeged, Bánság, Ungvár, Mtsz. I. 1258. — megcsontított farkú, farkatlan (tyúk, veréb, macska).

•**Kutyúka** — Alföld, Mtsz. I. 1264. — békaporonty. *Rana* juv.

• **Lapatër** — Kelecsény, Nyitra m., Mtsz. I. 1291. — denevér. *Vespertilio*. Pográny és vid., Nyitra m., Mtsz. I. 1291., lepke. *Papilio*.

• **Lepe** — Palóczság, Sajókaza, Borsod m., Gömör m., Jászság, Mtsz. I. 1324. — lepke. *Papilio*.

• **Lepencs** — Győr m., Csallóköz, Mtsz. I. 1325. — lepke. *Papilio*.

• **Lepiczke** — Kraszna-Horka, Gömör m., Mtsz. I. 1325. *Papilio*.

• **Lepite** — Gyergyó, Csik m., Mtsz. I. 1325. — lepke. *Papilio*.

• **Lesbeteg** — Székelyf. — farkas; • Csik m., Mtsz. I. 1327: macska. Vö. Éjjeli lesbeteg.

• **Liliák** — Tatrang, Brassó m., Mtsz. I. 1340. — denevér. *Vespertilio*.

• **Lipe** — Heves m., Eger és vid., Mátraalja, Kishegyes — lepke. — **Lipe** — Jászság, Mtsz. I., 1324 lepke. *Papilio*.

• **Lóbagócs** — *Gastrophilus equi* L.

* **Lóbogár** — Makó vid. — *Gryllotalpa vulgaris* Latr.

• **Ló-here** — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 1347 — lótetű. *Gryllotalpa vulgaris* Latr.

• **Lohos** — Csongrád m., Szeged, Tiszaroff, Heves m. — vedlésben levő. — **Lohosodik** — Tisza mell., Mtsz. I. 1356. — vedlik.

• **Lólégy** — M. A. *Antus*. PP. *Asilus*.

• **Lópöcsik** — Fáb. 207., 211. — *Gastrophilus haemorrhoidalis* L.

* **Lótetű** — országszerte — *Gryllotalpa vulgaris* Latr.

• **Lőding** — Felsőőr, Vas m., Mtsz. I. 1360. — lepke. *Papilio*.

Lúd tikmony — Dunántúl, Mtsz. I. 1368. — lúdtojás.

• **Lud tyukmony** — Mátyusfölde, Somogy m., Mtsz., 1368. — lúdtojás.

Magár — Moldvai csángók, Nyr. 31:85. Oláh szó — számár.

• **Makkgyöngy** — Balatonmell., Mtsz. I. 1388. — a *Cynips quercus folii* Htg. gubacsa.

• **Malomféreg** — Székelyf.; Háromszék m., Mtsz. I. 1393. — patkány. *Mus decumanus* Pall.

* **Marhabögöly** — *Tabanus bovinus* L.

• **Marhacsipő** — Grossing, H. Ph. IV. 321. *Tabanus bovinus* L.

• **Marhalégy** — S. I. Kr. II. 37.

• **Marhapöcsik** — Fáb. 207. *Hypoderma bovis* De Geer.

• **Máriskóbogár** — Udvarhely m., Mtsz. I. 1404. *Coccinella septempunctata* L.

• **Maska** — Szilágy m. — macska. *Felis*.

• **Máska** — Kalotaszeg, Mtsz. I. 1376. — macska.

• **Massa** — Palóczság, Mtsz. I. 1376. — macska.

• **Máté** — Székelyf., Mtsz. I. 1413. — medve, maczkó. *Ursus arctos* L.

Mávus — Háromszék m., Mtsz. I. 1415. — macska. Mávuska: kis macska.

Megkotol — Moldvai csángók, Nyr. 31:84. — kikölt tojást. *Ova incubare*.

Megvetkezés — *Gergelyfi* Technológiája, 1809. — vedlés.

Méhfarkas — Hegyalja, Mtsz. I. 1423. — boszorkánylepke (*Pha-laena cerella*). *Galleria mello-nella* L.

Menyét-asszony — Zala m., Somogy m., Mtsz. I. 1433. — menyét. *Mustela erminea* Briss.

Métely — legtöbb helyen — a májban, *Distomum hepaticum*. Ivád, Grossinger, I. 153.

Miska — Felsőszakony, Sopron m., Szatmár m., Nagybánya, Mtsz. I. 1465. — (tréf.) gyümölcs-féreg?

Mócza — Háromszék m., Mtsz. I. 1466. — macska. Oláhul: mucze.

Mógó — Gyöngyösoroszi, Heves m., Mtsz. I. 1469. — tetű. *Pediculus capitis* Deg.

Mohol — betűző szű. Szentgyörgyvölgye, Zala m., Mtsz. I. 1470. — *Bostrichus typographus* L.

Monicca — Moldvai csángók, Nyr. 31:85. — majom. *Simia*.

Monyi — 1. nagymonyú (ökör), Háromszék m.; 2. ménló, Háromszék m., Mtsz. I. 1475. *Monyas, *Equus emissarius*.

Moslicza — (muslicza) Zovány, Szilágy m., Mtsz. I. 1494. — *Dipteron*.

Mönyed-asszony — Zala m., Mtsz. I. 1433. — menyét-asszony. *Mustela erminea* Deg.

Muczka — Érsekújvár, Mtsz. I. 1488. — tengerinyúl. *Cavia cobaya* Schreb.

Mukucs — Őrség, Vas m., Mtsz. I. 1472; talán egész Dunántúl — mókus. *Sciurus vulgaris* L.

Mula — Esztergom és Veszprém m., Csúza, Baranya m., Kiskunhalas, Mtsz. I. 1491. — muja = öszvér. *Mulus*.

Muresi — (Hol? Nyr. 23:509.) Mtsz. I. 1492. — házinyúl „szapora, mint a muresi“. *Lepus domesticus* L.

Muska — Érsekújvár, Nyitra m., Dudvág és Feketevíz között. Mtsz. I. 1494. — muszka, lencseféreg. *Gömör m., Mtsz. I. 1494. — apróbb légy. *Tót a Mucha diminutívuma.

Muslicz — Bellye, Baranya m., Mtsz. I. 1494. — muslicza. *Dipteron*.

Muslicza — Göcsej, Kalotaszeg, Zsobok, Kolozs m., Szolnokdoboka m., Székelyföld, Mtsz. I. 1494. — rajonként járó, igen apró légy, mely a borosodényeket el-lepi, borbogár. *Dipteron*. Tót.

Muslincza — Kemenesalja, Vas m., Nagykovács. Mtsz. I. 1494. — muslicza. *Dipteron*.

•**Muszka** — Gömör m., Mtsz. I. 1494. — szunyog.

•**Muszclicza** — Balatonmell.; Pápa; Közép-Baranya, Mtsz. I. 1494. — muslicza.

Muzslicza — Tolna m., Mtsz. I. 1494. — muslicza.

•**Nedve** — Perkáta, Fehér m.; Palóczság; Gyöngyös vid., Mtsz. I. 1418. — medve. *Ursus arctos* L.

•**Nőstény farkas** — Murm. 1533 — lupa.

•**Nyivog** — Székelyf. — nyí, nyivákol (kis macska), (a nyúl, hol?). Nagybánya, Szatmár m. — nyávog, nyivákol. Mtsz. I. 1554.

•**Nyivorkál** — Tasnád, Szilágy m., Mtsz. I. 1554. — nyávog (macska).

•**Nyól** — Bereg m., Derezen, Mtsz. I. 1561. — nyúl. *Lepus timidus* L.

•**Nyőstén** — Rábaköz; Göcsej, Nagylengyel; Torontál m., Székelyf.; Mtsz. I. 1526. — nőstény. — **Nyőstény** — Abaúj, Borsod, Gömör, Heves, Bács, Udvarhely, Csík, Háromszék megyék, Komárom m., Mtsz. I. 1527. — nőstény.

•**Nyúka** — Palóczság, Vác, Mtsz. I. 1562. — nyúlka, nyulaeska.

•**Nyulacs** — Somogy m., Mtsz. I. 1562. — nyulacska.

***Nyuszika** — diminutivum: kis nyúl.

•**Nyuszka** — Somogy m., Baranya m., Drávamell., Kopács, Mtsz. I. 1563. — nyúl.

•**Nyuzga** — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 1563. — tengerinyúl.

***Nyűv** — Herény — a nyú a lábatlan lárva, áleza.

•**Öke** — Barkóság, Nyr. 32: 524. — anyalúd. *Anser domesticus* L.

•**Ökörlégy** — Bor. V. 50.

***Ökörnyál** — Gross. I. p. 146. — röpülő pókfonal.

Ökörtyúk — Decs, Sárköz, Nyr. 37: 47. — kappan.

Őszi nyál — Paks, Tolna m., Nyr. 19: 479. — bikanyál, ökörnyál. *A pókok röpülő fonalai.

***Paklincs** — Pusztaszanda, Dunántúl, Nyr. 5: 182. — kulancs = *Ixodes ricinus*. •**Kiskunhalas**, Nyr. 19: 335.

Palaczka — Esztergom, Nyr. 25: 576. — poloska. *Acanthia lectularia* L.

•**Palazsnak** — Háromszék m., Nyr. 31: 114. — csalótojás. *Tót elem.

•**Pánkáló** — Moldvai csángók, Nyr. 31: 87. — pókháló.

•**Patusa** — Kilyénfalva, Csík m., Nyr. 9: 525.; Gyergyó, Nyr. 12: 189. — juhtetű; Homoród-fürdő, Udvarhely m. = *Melophagus ovinus* L. Ide tartozik még Nyr. 9: 525.

Pécssek — Zilah, Nyr. 28:235.
— bögöly, nagy mezei légy,
pöcsik. *Tabanus bovinus* L.

***Pecsik** — Com. Jan. 42., 221.
Tabanus bovinus L.

***Pécsi légy** — Pusztaszent-
miklós, Bihar m. — *Tabanus*
bovinus L.

***Pöcsik** — F. 354., Sztgy. 279.
— *Tabanus bovinus* L.

***Pöcsök** — F. 354., 72. Nem.
— *Tabanus bovinus* L.

***Pötsök** — Gross. I. p. 154.
— marha rovára. *Tabanus bo-*
vinus L.

Pubdenevér — Schl. sz. j. —
Denevér. *Vespertilio*.

***Rezsda** — Bocvár — a mar-
hákat bántó „bogár“, alkalmasint
Tabanus bovinus.

***Rozsféreg** — Kálmánca —
a *Gastrophilus* álczái. Tokaj, a ló
végbelibe ragadt kukacz. *Gastrus*,
Nyr. 24:192.

***Segg-szü** — Kraszna, Szilágy
m. — *Gastrophilus equi* Fbr.
lárvája.

***Sertéstetű** — Letenyi: Kárt.
Áll., p. 33. § 20. — *Pediculus*
porci.

***Siribogár** — Moldvai csángók.
Nyr. 31:87. — cserebogár.

***Szarvasmarha-tetű** — Lete-
nyi: Kárt. Áll., 33. § 20. —
Pediculus bovis.

***Szörféreg** — általánosan —
Strongylus filaria.

Tasó, tasóka — Barkóság, Nyr.
32:325. — kis kacsá.

Téstál — Hajdú m., Nyr. 7:
235. — az állat, midőn döglenni
készül.

***Tevepárd** — *Camelopardalis*:
Kameelparcter. S. I., 386. Zsiraf.
Camelopardalis giraffa Schreb.

***Tiki** — Csallóköz, Nyr. 1:332.
— csibe, csirke.

***Tökmagféreg** — *Distomum*
hepaticum L.

***Tyúkközlet** — Bósárkány,
Rábaköz, Mtsz. I. 1230. — minden
második nap tojik.

Vadócz, rimócz — Szeged
vidék, Nyr. 1:426. — annak a
galambnak a neve, melynek feje-
tolla sima s nem kering, midőn
száll.

Vakarcos — Csallóköz, Nyr.
1:333. — p. o. béka, varacskos.

***Vaklégy** — Hajduhadház —
két pásztor egyformán mondta,
hogy ettől ered az *émely*, tehát:
Hypoderma bovis, hozzátette az
egyik: az erős marhának nincsen
émelyé. Gross. I. 154., marha
rovára. *Hypoderma*. — *Gross.
IV. 323. — *Hippobosca equina*
Latr., Viehbreme. Tót: Howadnice.

Vatyog és vattyant — Csalló-
köz, Nyr. 1:333. — kotyog, mint
a kotló tyúk. Vattyants egyet!
Tsz.

Vicsok — Nagyszalonta. Bihar
m., Bogdándy S. — Patkány. *Mus*
decumanus Pall. (?)

*Vízimónár — Baja — Limnobates stagnorum L.

Zëra — Barkóság, Nyr. 32 : 525. — kis óz, ózgida.

Pásztor-madártan.

Madárismeret.

Pásztoroktól, hallászoktól és részben úri emberektől való.

Kutatott pontok szerint.

I.

Balatonmellék, halásztól. *Nyárilúd*. Örgúnár az, a mely örködik, a míg a tömeg pihen.

Békés, az öreg *Csuta* révész-től. Madárnevek: Barázdabillegető, Bibicz, Búvár, Feketefű, Feketegém, Feketerigó, Gődény, Hajastelepi, Herkály, Isnef, Jégfű, Kanalasgém, Kékgém, Kékküllő, Kerczerucza, Lilik, Lószemű sirály, Nagysas, Ökörszem, Oláhpap, Orsórucza, Pallagisas, Pintlivöcsök, Pintyóke, Sárgarigó, Sármany, Sivófű, Szarbabuk, Töcsér, Vadliba, Vércse, Vízibika, Vöcsök.

Bihar-Udvári, úriemberektől is. Madárnevek: Bábaszarka, Bakcsó, Barázdabillegető, Bibicz, Bőjtirucza, Búbosvöcsök, Bűdösbanka, Csaláncsattogtató, Csíz, Csóka, Csülök, Czigányrucza, Czinke, Daru, Fecskefarkú récze, Feketegőlya, Feketevarjú, Fogoly, Fürj, Füstifecske, Galambsneff, Gerlicze, Gődény, Gólya, Halkapó, Haris, Héja, Holló, Jegesrucza, Jégmadár, Kanalasgém, Kanalasrucza, Kánya, Kékvarjú, Kenderike, Kendermagos récze, Kerczerucza, Ki-

rályvöcsök, Kiskócsag, Kölessneff, Kútiveréb, Lappantyú, Lilik, Lószemű sirály, Mátyás, Nádiveréb, Nagyköcsag, Ökörszem, Oláhpap, Ölyű, Orsórucza, Pacsirta, Pallagisas, Partifecske, Pinty, Polyák, Purzsavöcsök, Rétirigó, Sárgarigó, Sármany, Sármaszórucza, Sáska, Seregély, Szankó, Szárcsa, Szaricsóka, Szarka, Székisirály, Szén-czinka, Szürkegém, Vadgalamb, Vadlúd, Vakvarjú, Vércse, Veréb, Veresbég, Veresgém, Veresgérucza, Villásrucza, Vízibika, Vízicsirke.

Bocsár, Bibicz. Pásztorkutya: mikor megszólal, jön valaki, innen: Ugat a pásztorkutya = szól a bibicz.

Csokonya. Madarak: Arany-málkó, Barázdabillegető, Bugybóka, Cseregőrécze, Csóka, Czinege, Feketerigó, Galambozókánya, Holló, Húrosrigó, Karvaj, Küllő, Vadrucza, Varjú, Vércse.

Csúza, Baranya m. Sárjánka, Szacskó.

Felsőtárkány, öreg pásztortól. Madárnevek: Bagoly, Csuszka, Czinege, Feketerigó, Fülemüle, Fűlesbagoly, Harkály, Héja, Húrosrigó, Kánya, Macskabagoly, Ökörszem, Pintyóke, Sárgarigó, Sármany, Szókerigó, Vércse, Zsóna.

Hajduhadház, Hajdu m. *Tarvarjú*. A kopaszra nyírott gyereket társai így csúfolják:

„Kopasz-kákó *Tarvarjú* — víziborjú, vaktetű!”

Él még Hajduszoboszlón és Kunhegyesen. Dr. Nagy Sándor közlése nyomán találta Simon Károly tanító Hajduhadházon. Ez a Comatibis eremita élő nyoma. Kerczeruca, Kanálosgém, Libucz.

Ivád, Heves m., pásztoroktól. Madárnevek: Barázdabillegető, Baták, Bibicz, Csiz, Csóka, Csuvi, Czinege, Fogoly, Fülemüle, Fülesbagó, Fürj, Füstifecske, Gillemadár, Kaba, Kakuk, Kazárfecske, Nyúlverókánya, Ökörszem, Pacsirta, Pinty, Pipiske, Sármány, Serege, Snyeff, Stiglincz, Szajkó, Szarka, Szarkagébics, Székács, Vadgalamb, Varjú — fekete és tarka —, Veréb, Verébgébics (L. collurio), Zsóna.

Karczag, Jásznagykunszolnok m. Teósteós madár. Tréfásan: pisze, olyformán, mint a muszkatövís = gyengénszúró. Lilik.

Kecskemét, pásztoroktól. Madárnevek: Babutka, Barázdabillegető, Bibicz, Csacsogórigó, Csörgőrucza, Czigányrucza, Feketególya, Feketerigó, Fülemüle, Fülesbagoly, Gólya, Gójzer, Harkász, Homokityúk, Húrosgó, Jegeskacsa, Kanalasrucza, Kékvércse, Pipiske, Rezne, Sárgarigó, Serege, Snyeff, Szőriszarka, Sugárkacsa, Surgyi, Tarkanyakú vércse, Tűzok, Vadgerlicze, Vasvarnyú, Vörösvércse, Zöldfejű rucza.

Kisújszállás, úriemberektől is. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Büdösbanka, Cséja, Csire, Csörgőrucza, Czigányrucza,

Czinke, Dobosgém, Feketególya, Feketerigó, Feketesneff, Fogoly, Fülemüle, Fülesbagó, Fürj, Galambsneff, Gelicze, Gójzer, Gólya, Haris, Harkály, Héja, Jegesrucza, Kánya, Kanalasgém, Kékgém, Kékvarjú, Kendermagos rucza, Kerczeruca, Kútiveréb, Kuvik, Lappantyú, Lilik, Lúszemű sirály, Mátyás, Nádiveréb, Nagy vadlúd, Ökörszem, Ölyü, Orsó farkú rucza, Örvössneff, Pacsirta, Parlagisas, Pipiske, Rezne, Sárgarigó, Seregi, Szalonka, Szárcsa, Szaricsóka, Szürkegém, Szürkevércse, Töcsmadár, Tókeruca, Tűzok, Vadgalamb, Veréb, Veresbegy, Veresvércse, Villásfecske, Vízicsirke, Vízityúk, Vöcsök.

Lengyeltóti, Somogy m., pásztoroktól. Bazsar = madár, Berkikánya, Bölömbika, Csörgőréce, Dunairéce, Fosgém, Kaláncsorú madár, Kiszvágó, Sárcza, Sárgyóka, Seregény, Tikhordó kánya, Tökös-fiamadár, Vércse. *Sargyóka:* „A hol a bival a berek szélén a sarat tiporja, ez a madár a friss tiprásokon keresgél“.

Máramaros (Huszt), Vasharkály.

Mezőtúr, uraktól is. Madárnevek: Bábaszarka, Banka, Barázdabillegető, Czankócsirke, Csörgőrucza, Fogoly, Fülemüle, Fürj, Galambsirály, Gerle, Godahajtó, Gólya, Gyöngyvér, Harkály, Héja, Húrosgó, Kálomista v., Kanálosgém, Kanálos r., Kánya, Kendermagos r., Kerczeruca, Lappantyú, Lilik, Lúszemű sirály, Mezei ve-

réb, Nádiveréb, Nyilfarkú r., Ölyű, Ökörszem, Pacsirta, Pádistavarjú, Pipiske, Pinty, Reznek, Rozsdagém, Sárgarigó, Sas, Seregély, Szárcsa, Szaricsóka, Székiesér, Szélkiáltó, Tókerucza, Tövisszúró, Túzok, Vadlúd, Veréb, Vízicsirke, Vörösbegy.

Nádudvar, uraktól is. Madárnevek: Aranyosneff, Bibicz, Búvár, Búzasneff, Csörgőrucza, Daru, Darugém, Dögsas, Feketegőlya, Feketekér, Feketelib, Galambneff, Gojzer, Gólya, Hattyú, Héja, Jegeskér, Kanálogém, Kékgém, Kendermagos r., Kercze r., Kócsag, Lapátos r., Lengyelliba, Lotyogóliba, Lovaskócsag, Lúszerű sirály, Mólneff, Nádiveréb, Orsó-farkú r., Pallagisas, Partisirály, Sirály, Szárcsa, Sziki sirály, Szókeliba, Vakvarjú, Veresgém, Vereskér, Vízibika, Vöcsök, Zódfjú rucza.

Orosi-pusztá, Bihar m., csak pásztoroktól. Madárnevek: Daru, Feketefű, Feketegőlya, Jégfű, Kanálogém, Kanáloskacsa, Kékgém, Kerczekacsa, Kócsag, Lúszemű sirály, Maró, Nádiveréb, Oláhpap, Pallagsas, Szárcsa, Tarkagőlya, Terepű, Töcsér, Tókekacsa, Vércse, Veresgém, Vízibika, Vöcsök.

Pusztaszentmiklós, Bihar megye, csak pásztoroktól. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Csóka, Daru, Fecske, Fejérgém, Feketegém, Feketevarjú, Fülemüle, Gém, Gerlicze, Gólya, Kakuk, Kékgém, Kerczerucza, Keselyű, Kontyosbanka, Libocz, Nádiveréb, Ölyű, Pacsirta, Pipiske,

Sas, Serege, Szárcsa, Szarka, Túzok, Vadgalamb, Vércse, Vízityúk.

Rétköz, Szabolcs m., a szabályozás előtt. Ibrányi Zsigmond régi úri vadásztól. Madárnevek: Bibicz, Búbosvöcsök, Császársneff = Gojzer, Csöre, Csörgőkacsa, Dankacsüre, Daru, Fecskefarkú rucza, Gödény, Gólyasneff, Gyalogkócsag, Halászkacsa, Halkaptató, Haris, Jegeskacsa, Kanalasgém, Kanalaskacsa, Kárákatna, Lovaskócsag, Nádiveréb, Szárcsa, Szürkegém, Tókekacsa, Vadlúd, Vakvarjú, Veresgém, Villásfarkú k., Vízibika, Vízityúk.

Révkomarom, Súske = Alauda cristata.

Sárrét, Bihar m., Búdibanka.

Túrkeve, uraktól is. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Bibicz, Búbospacsirta, Csér, Csiremadár, Czankócsirke, Czigányvarju, Daru, Dobosgém, Feketegőlya, Feketerigó, Fürj, Galambneff, Gallérosvöcsök, Gébics, Gerle, Gödény, Gojzer, Gólya, Jegeskacsa, Kanálogém, Kárákatna, Kaszásfecske, Kékgém, Kékvércse, Kendermagos r., Kerczerucza, Keselyű, Lilik, Lúszemű sirály, Magyar varjú, Mátyás, Mezei veréb, Mórneff, Nádiveréb, Ökörszem, Oláhpap, Ölyv, Orsó-farkú r., Pacsirta, Parlagisas, Partifecske, Pettyesharkály, Pipiske, Polyikmadár, Reznek, Sárgarigó, Seregély, Sirály, Sirókacsa, Szárcsa, Szaricsóka, Székisirály,

Tankócsirke, Tarkaharkály, Túzok, Vadlúd, Veréb, Villásfeeske, Vízibika, Vízicsirke, Vizityúk, Vörösgém, Vörösvércse, Zöldharkály.

Tyúkod, a csikásznál. Madárnevek: Báránybégető—Gallinago, Barázdabillegető, fehér és sárga, Búárrucza, Daru, Faszkgém, Feketegém, Feketerigó, Feketerucza, Fige, Gyöngyvér, Halfarkas, Hammosrucza (Hamvas), Kanálosgém, Kanálosrucza, Kárákatna, Kékgém, Kerekszárnýú sas, Keselyhéja, Keselysas, Kesely, Kócsag, Liba, Libucz, Nádgém, Nádiveréb, Orsósfarkú rucza, Pergórucza, Pinty, Rétifeeske, Sárgarigó, Sípólórucza, Sorigály. (nagy, közepes, kicsi), Stiglinecz, Szárca, Szaricsóka, Tiszarucza, Tókerucza, Túzok, Tyúkgém, Tyúkölő, Vakvarjú, Vasegém, Veréb, Verébölő, Vicsotka, Vízibika, Vizityúk.

Vaja, Szabolcs m., úrtól. Sorjáng, Tókeszlúd, Vízgyöngy.

Vasmegeye — Nyr. 30 : 99. — Pityer, Poszátó.

Veszprém, Keresztveréb

Madár-szótár.

Almár — Göcsej, Mtsz. — Oriolus galbula L.

Arammáj — Zilah, Szilágy m. MNy. I: 281. — Oriolus galbula L., t. i. arany mell; Sopron m., Mtsz. arammáluó.

Arammálingó — Szepezd, Zala m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranmáringó — Szóke-Dencs, Somogy m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranymálingó — Dunántúl, Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranymálinkó — Oriolus galbula L. A mál = mell. Vö. Málonfekvő.

Aranymáringó — Őrség, Vas m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranyossneff — Nádudvar — Charadrius pluvialis L.

Bábaszarka — Biharudvari, Túrkeve — Lanius excubitor L.

Babuka — sok helyen — Upupa epops L.

Babutyka — sok helyen — Upupa epops L.

Bagoly — Felsőtárkány — az öreg kanász azt mondta: „a hajnalt a bagoly is megjelenti”. — **Bagoly** — Alsólendván, Nyr. 26: 559. — baguó; pluralisa: baguk, bagvak. Strix sp.? Máramarosban, Nyr. 26: 140., bogoj.

Bakcsó — Nycticorax nycticorax L.; l. Vakvarjú.

Banka — Túrkeve, majdnem általános — Upupa epops L.

Báránybégető — Tyukod — csikász. Gallinago gallinago L. A mekegő hangjától; a német: „Kätschschnepe“

Barázdabillegető — Túrkeve, általánosan is. — Motacilla alba L.

Baták — Ivád — Upupa epops L.

Bazsar — Lengyeltóti — a madár; leginkább fiókaveréb.

Bébicz — bíbicz — Vanellus cristatus L.

*Bekekecske — Nyr. 2: 227.
— Gallinago gallinago L.; hang-
utánzó.

Berkibagoly — Asio accipit-
rinus Pall.

Berkikánya — Milvus migrans
Bodd.

Bíbicz — Túrkeve — Vanellus
cristatus L. Szólás. Bocsáron:
Ugat a páasztorkutya = szól a
bíbicz.

Bőjtirucza — Anas querque-
dula L.

Bölömbika — Botaurus stel-
laris L.

Buárrucza — Mergus mergan-
ser L. — Búvárrucza, téli.

Búbor — Nyitra m., palócz,
Nyr. 28: 145. — Alauda cristata L.

Búbospacsirta — Alauda cri-
stata L.

Búbosvöcsök — Colymbus cri-
status L.

Bugybóka — Upupa epops L.

Buhú — Lz. — bagoly. Bubo
bubo L.

Bulikol — Gyöngyösinél, Nyr.
27: 163. — buukkol („az örvös.
galamb is hagyta buliklását“)

Búvár — Colymbus sp.?

Búzasneff — Pavoncella pug-
nax L. A nyelvrontók „Bajnok
bíbicze“.

Büdibanka — Upupa epops L.

Büdös Babuk — Gyöngyösi,
Nyr. 27: 163. — Upupa epops L.

Büdösbanka — Upupa epops L.
Országos névjegyzék: Babuka,

Babutyka, Banka, Baták, Büdi-
banka, Büdösbabuk, Büdösbanka,
Büdösdod, Bugybóka, Daduk,
Dutka, Huputa, Kontyos banka,
Mututka, Szarbabuk, Ututka.

Csacsogórigó — kóborló —
Pastor roseus L.

Csaláncsattogató — Pratincola
rubicola L.

Császársneff — Numenius arcu-
atus L.

*Csattogó — Karczag — gé-
bics: Lanius collurio L. *Csette-
gető* jobban fest.

Cséja — Hydrochelidon nigra L.

Csér — Túrkeve — Sternä
hirundo L.

Cseregőréce — Csokonya —
Anas crecca L.

Cseregőrucza — Anas crecca L.

*Csettegető — Lanius col-
lurio L.

Csincsarara — Nógrád, tótság,
Nyr. 24: 95. — czinke.

Csira — Szihalom, Borsod m.,
Nyr. 24: 432. — sirály. Larus.

*Csire — Hydrochelidon nigra L.

*Csiremadár — Túrkeve —
Hydrochelidon nigra L.

*Csiriglyo — Gömör, cigány,
Nyr. 24: 96. — madár.

Csíz — Chrysomitris spinus L.

Csóka — Corvus monedula L.

Csőre — Rétköz, Szabolcs m.

Csörgőkacsa — Anas crecca L.

Csörgőrucza — Anas crecca L.

Csuli, csulimadár — Fehér m., Nyr. 26:524., Lázár 121 — *Passer domesticus* L.

Csúri — Csallóköz, Pápa, Mtsz. — *Passer domesticus* L.

Csuszka — *Sitta europaea* L.

Csuvik — *Glaucidium noctuum* Retz.

***Csülök** — *Numenius arcuatus* L.

Csüri madár — Lázár 36 — csuli (veréb). *Passer domesticus* L.

Czakó — Tiszaadony, Bereg m., Nyr. 26:476. — a gólya. *Ciconia ciconia* L.

***Czankócsirke** — Túrkeve, Mezőtúr — *Ortygometra porzana* L.; L. Tankócsirke.

Czigánykacsa — Túrkeve — *Fuligula nyroca* Güld.

Czigányrucza — Biharudvari — *Fuligula nyroca* Güld.

***Czigányvarjú** — Karczag — *Corvus frugilegus* L.

Czinege — sok helyen — *Parus* sp.

Czinke — Técső, Nyr. 26:140. — Visk.: czinkó. *Parus* sp.

Czinkó — l. Czinke.

Dankacsüre — Lárus ridibundus L.

Daru — Túrkeve — *Grus cinerea* L.

Darugém — *Ardea cinerea* L.

Diómadár — Pest m., Nyr. 26:187. — az ökörszem. *Troglodytes troglodytes* L.

***Dobosgém** — Túrkeve — *Botaurus stellaris* L.

Dögsas — *Vultur monachus* L.

Dunarécze — *Anas boschas* L.

Dunairécze — *Anas boschas* L.

Dutka — tótság, Nyr. 27:175. — búbosbanka. *Upupa epops* L. A tóiban: dudek, dudok.

Éjjelifecske — Baranyabaksa — *Caprimulgus europaeus* L.

Égi bárány — Űrbő-pusztá, Pest m. — *Gallinago gallinago* L.

Emeletesveréb — Farnos — a gólya. *Ciconia ciconia* L. Azért, mert a kéményre rakott nagy fészke oldalában a veréb fészkel — tehát földszint.

Fágutukirály — Szentgyörgyvölgy, Zala m., Nyr. 2:279. — ökörszem vagy királyka (fágutu = favágó törzs). *Troglodytes sive Regulus*.

Farczinyamadár — Hegyhát, Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — *Ruticilla tithys* L.

Faszgógó — Kopács, Drávamell., Csúza, Baranya m., Mtsz. — *Nycticorax nycticorax* L.

Faszkgém — *Ardettaminuta* L.

Favágó — Pest m., Nyr. 26:187. — (harkály). *Dendrocopos major* L.

Fecske — *Hirundo rustica* L.

Fecskefarkú rucza — *Dafla acuta* L.

Fehér barázdabillegető — *Motacilla alba* L.

Fejérgém — *Ardea alba* L.

***Feketefű** — Békés — *Oedemia fusca* L.

***Feketegém** — Békés — *Ardea purpurea* L.

***Feketególya** — Túrkeve — *Ciconia nigra* L.

***Feketekér** — *Oedemia fusca* L.

Feketelibá — *Anser fabalis* L.

Feketerigó — Túrkeve — *Turdus merula* L.

Feketerucza — *Oedemia fusca* L.

Feketesneff — *Ibis falcinellus* L.

Fekete tar variu — Sz. F. B. — *Cornix nigricans*. Elfogadható, hogy ez a kiveszett *Geronticus eremita* emléke: él mondókában Hajdúszoboszlón, Kunhegyesen.

Feketevarjú — *Corvus frugilegus* L., népiesen pápista varjú.

Fészek fentő — Veszprém m., Nyr. 25:474. — fészekben a legifjabb fióka, á. é. emberre is: f. gyerek = utolsó gyermeke egy házaspárnak.

Fige — *Aegithalus pendulinus* L.

Fogoly — Túrkeve — *Perdix perdix* L. A Nyr. 24:209. a német Vogelből származtatja!!!

Fosgém — *Ardea cinerea* L.

Fostosgém — *Ardea cinerea* L.

Fülemüle — Túrkeve — *Luscinia luscinia* L.

***Fülesbagoly** — Sok helyen: Fülesbagó. — *Asio otus* L.

Fürj — Túrkeve — *Coturnix coturnix* L.

Füstifecske — *Hirundo rustica* L.

Gagó — Beregszász, Nyr. 26:329.; 27:95.; Bereg m., Székelyföld, Mtsz. — gólya, *Ciconia ciconia* L.

Galambászókánya — *Astur palumbarius* L.

Galambozókánya — Csokonya — *Astur palumbarius* L.

Galambsirály — *Larus ridibundus* L.

***Galamsneff** — Túrkeve, Biharudvari — *Pavoncella pugnax* L.

***Galléros vöcsök** — Túrkeve — *Colymbus cristatus* L.

***Gébics** — Túrkeve — *Lanius collurio* L.

Gelicze — *Turtur turtur* L.

Gém — *Ardea cinerea* L.

Gemecs — Csongrád és Tisza-újfalú, Nyr. 28:144. — *Ardea cinerea* L. Halászszerszám is.

Gerle — *Turtur turtur* L.

Gerlicze — Túrkeve — *Turtur turtur* L.

***Gillemadár** — Ivád, Heves m. — *Turtur turtur* L.

***Gillimadár** — *Turtur turtur* L.

Gimpli — Nyr. 24:248. — *Pyrrhula pyrrhula* L. A német gimpel, osztrák-bajor gimpl.

Godahujtó — Numenius arcuatus L.

***Gojzer** — Túrkeve — Numenius arquatus L. A német *Kaiser* (Schnepfe.)

Gólasneff — Himantopus himantopus L.

Gólya — Túrkeve — Ciconia alba L.

***Gödény** — Túrkeve — Pelecanus onocr. L., már elmaradt.

***Gödin** — Karczag — gödény, Pelecanus onocr. L. a negyvenes években — XIX. század — még volt; csőrének felső kávájából merítőkanalakat csináltak. L. Nagybögyű.

Gúnár — Nyr. 24:249. — a ludfélék hímje. Szepesi szászban: goner; német ganner.

***Guvat** — Túrkeve — Rallus aquaticus L.

Gyalogkócsag — Ardea garzetta L.

Gyöngyvér — Anser albifrons Scop.

***Hajastelepi** — Békés m. — Ardea ralloides Scop.

Halászkza — Sterna sp.

Halászpéter — Larus argentatus Brünn.

Halfarkas — Phalacrocorax carbo L.

Halkapó — Larus sp.

Halkaptató — Larus argentatus Brünn.

Hammosrucza — Fuligula ferrina L. — Hamvasrucza.

Hamvasvércse — Cerchneis verspertinus L.

Haris — Nyr. 27:508. — Szólás: A harist maga szaván fogják meg. Crex pratensis Bechst.

Harkály — Picus maior L.

Harkán — Picus maior L.

Harukály — Gyimes, Csik m., Nyr. 28:142. — harkály. Picus.

Hattyú — Cygnus musicus L.

Hegedöss — Moldvai csángó, Nyr. 31:84. — varjú.

Héja — Astur palumbarius L.

Herká — Nyitra, palócz, Nyr. 28:496. — Picus sp.

***Herkály** — Békés — Picus maior L.

Herkvány — Nyitra, palócz, Nyr. 28:496. — Picus

Holló — Corvus corax L.

Homoki tyúk — Oedienemus crepitans Temm.

Húrosmadár — Turdus viscivorus L.

Húrosrigó — Turdus viscivorus L.

Hülu — Nagykőrös, Nyr. 24:335. — ölyü, ölyv. Buteo buteo L.

***Isnef** — Békés — Scolopax rusticola L.

Istiglincz — Carduelis carduelis L.

* **Jegeskakcsa** — Túrkeve —
Fuligula clangula L.

Jegeskér — Fuligula clangula L.

Jegesrucza — Fuligula clangula L.

* **Jégfű** — Békés — Fuligula clangula L.

Jégmadár — Alcedo ispida L.

Jenige — Zsögöd — Ampelis garrula L. Szemere László szerint székely neve a madárnak.

Kaba — Falco subbuteo L.

Kakuk — Cuculus canorus L.

Kaláncsóru rucza — Spatula clypeata L.

Kálomista varjú — Corvus cornix L. Kálvinista varjú.

— **Kálvinista varjú** — országosan — a Corvus cornix L. Mert megszállja a dögöt, tehát nem bőjtől, szemben a *pápista varjúval*, L. Magyar varjú, Kálomista varjú.

Kanalasgém — Platalea leucorodia L.

Kanalaskakcsa — Spatula clypeata L.

Kanalasrucza — Biharudvári — Spatula clypeata L.

* **Kanaloggém** — Túrkeve — Platalea leucorodia L.

Kanálóskakcsa — Spatula clypeata L.

Kanálósrucza — Spatula clypeata L.

Kánya — Buteo buteo L. De téves, mert a Buteo = ölyv; kánya pedig Milvus.

Kappan — Nyr. 24:269. — herélt him madár. Német: kapphahn; osztrák-bajor: kaphan. *Közönségesen: „Kapaun, Kapauner“.

Karakatna — Phalacrocorax carbo L.

* **Karakatona** — Túrkeve — Phalacrocorax carbo L.

Karoj — Szihalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — a karvaly, Accipiter nisus L.

Karvaj — Accipiter nisus L.

* **Kaszásfecske** — Túrkeve — Cypselus apus Illig.

Kazári fecske — Borsod m. — Cypselus apus Illig.

Kékgém — Túrkeve, Békés — Ardea cinerea L.

Kékküllő — Békés — Sitta europaea L.

Kékvarjú — Coracias garrula L.

* **Kékvércse** — Túrkeve — Cerchneis vespertinus L.

Kenderike — Fringilla cannabina L.

* **Kendermagos rucza** — Túrkeve — Anas strepera L.

Kerczekácsa — Fuligula clangula L.

* **Kerczerucza** — Túrkeve, Békés m. — Fuligula clangula L.

Kerekszárnyú sas — Tyukod — Buteo buteo L.

Keresztveréb — *Monticola saxatilis* L. Veszprém.

Kesely — *Vultur*.

Keselysas — *Vultur*.

***Keselyű** — Túrkeve — *Vultur monachus* L.

Kétkés — *Crex pratensis* Bechst., a madár szava s innen hars, harsis is.

Királyvöcsök — *Colymbus cristatus* L.

Kiskócsag — *Ardea garzetta* L.

Kiszvágó — *Sterna hirundo* L. Küszvágó.

***Kócsag** — Túrkeve — *Ardea alba* L. Már elmaradt.

Kontyosbanka — *Upupa epops* L.

***Kótyag** — Somogy m. — kócsag, *Ardea alba* L.

Kölessneff — *Pavoncella pugnax* L.

***Kutiveréb** — *Pratincola rubicola* L. A siki kutak kávájának gerendázatában is fészkel.

Kuvik — *Glaucidium noctuum* Retz.

Küllő — Nyr. 28:185. — *Picus viridis* L. Zilahon „ács“ a gúnynéve. *Miért volna gúnynév, mikor a madár valósággal ácsolva keresi eledelét.

Küszvágó — *Sterna hirundo* L.

***Kvakvarjú** — Túrkeve — *Nycticorax nycticorax* L.

Lábaskócsag — *Ardea alba* L.

Lapátorrú rucza — *Spatula clypeata* L.

Lapátosrucza — Nádudvar — *Spatula clypeata* L.

Lappantyú — Nyr. 28:566. — *Caprimulgus europaeus* L.

Lébusz — Beregszász, Nyr. 26:382. — *Vanellus cristatus* L. Nyr. tévesen definiálja halászmadárnak. Vö. Libocz.

Lengyelliba — *Anser albifrons* Scop.

Liba — *Anser cinereus* Mey.

Libocz — Libucz. *Vanellus cristatus* L.

Libucz — *Vanellus cristatus* L.

Lilik — Túrkeve, Békés m. — *Anser albifrons* Scop. Szilágyi Bálint karczagi öreg juhász szerint „nem magyarul szól“.

Lőszemű sirály — Békés m. — *Larus argentatus* Brünn.

Lotyogóliba — Nádudvar — *Anser* sp.

Lovaskócsag — *Ardea alba* L.

***Lőszemű sirály** — Túrkeve — *Larus argentatus* Brünn.

Macskabagoly — *Syrnium aluco* L.

Madarak királya — Gyimes, Csík, Nyr. 28:142. — Csak Regulus lehet.

***Magyar rucza** — Karczag — tőkés. *Anas boschas*. Szilágyi Bálint öreg juhász így értelmezte szavát: Adám-Gáspár-Pál-Pál-Pál! (bis). Kitünő.

Magyar varjú — Túrkeve, Karczag — *Corvus cornix* L., majdnem országon „kálvinista v.“ mert megszállja a dögöt, tehát nem bőjtöl.

Málonfekvő — *Caprimulgus europaeus* L. Mál = mell. Vö. Aranymálkó.

Maró — *Falco peregrinus* Tunst.

Martifecske — *Clivicola riparia* L.

***Mátyás** — Túrkeve és sok helyen — *Garrulus glandarius* L. Szavával a nevét mondja.

Mezei pacsirta — *Alauda arvensis* L.

Mezei veréb — Túrkeve — *Passer montanus* L.

Mólsneff — *Gallinago gallinago* L. — Mórnsneff.

***Mórnsneff** — Túrkeve — *Gallinago gallinago* L.

Muszka veréb — Székelység *Ampelis garrula* L. Téli vendég l. Jenige.

Mututka — Nyitrai palóc, Nyr. 28:496. — *Upupa epops* L.

Nádgém — *Ardetta minuta* L.

Nádibika — kolozsvári gloszszak 1577. (ekewr bika helyébe írva) Nyr. 36:18. — a bölömbika, *Botaurus stellaris* L.

***Nádiveréb** — Túrkeve — *Acrocephalus turdoides* Mey, de egyszersmind *Emberiza schoeniclus* L. (nem jó). *A madár lármájára vonatkozik: „zsinatol, mint a nádiveréb“, ez csak az *A. turdoides* lehet.

***Nagybögyű** — Karczag — l. Gódin, azaz *Pelecanus onocrotalus* L.

Nagykócsag — *Ardea alba* L.

Nagylúd — vadlúd — *Anser cinereus* Mey.

Nagysas — Békés — *Aquila chrysaetus* L.

Nagyvadlúd — *Anser cinereus* Mey.

Nyárilúd — *Anser cinereus* Mey — A sárréti nép, Osv. p. 19., falkaszámra (50—100 drb.) nevelte házában; a pákászok ladikszámra szedték a tojást, fogták törrel a madarat. A rétséggel tünedeznek.

Nyílfarku rucza — *Dafila acuta* L.

Nyúlászukánya — Őrség, Vas m., Mtsz. — *Milvus regalis* Pall.

Nyúlverőkánya — *Milvus regalis* Pall.

Nyuszká — Nógrád m., Mtsz. csupasz madárfióka.

***Olápap** — Túrkeve, Békés — *Nycticorax nycticorax* L.

Olomári — Őrség, Vas m., Mtsz. — *Oriolus galbula* L. (azaz aranymálú).

***Orsófarkú kacsá** — Túrkevé — *Dafila acuta* L.

Orsófarkú rucza — *Dafila acuta* L.

***Orsórucza** — Békés, Biharudvari — *Dafila acuta* L.

Öklömbujár — *Colymbus minor* Gm.

Ökörszem — Túrkeve — *Troglodytes troglodytes* L.

Ölyű — *Buteo buteo* L.

***Ölyv** — Túrkeve — *Astur palumbarius* L.

***Örgúnár** — Balatonmell. — a nyári ludak — *Anser cinereus* Mey — között az, amely örökös, a míg a tömeg pihen.

Örvössneff — *Pavoncella pugnax* L.

Pacsirta — *Alauda arvensis* L.

***Pallagisas** — Békés — *Circus*, rendszeren az *aeruginosus* L.

Pallagsas — *Circus aeruginosus* L.

Pádistavarjú — *Corvus frugilegus* L.; azért így, mert nem jár dögre, tehát bójtöl; szemben a kálvinistavarjával.

Paprécze — *Fuligula ferina* L.

Parlagisas — Túrkeve — *Circus aeruginosus* L.

***Partifecske** — Túrkeve — *Clivicola riparia* L.

Partisirály — *Hydrochelidon* sp.

***Pásztor-kutya** — Bocsár — a bibicz — *Vanellus cristatus* — merthamegszólál, biztosra vehető, hogy ember vagy kutya van közelben. Szólás: „ugat a pásztor-kutya“ = szól a bibicz.

Pergőruca — *Anas querquedula* L.

Pettyegesharkály — *Picus maior* L.

Pintlivőcsők — Békés — *Colymbus minor* Gm.

Pinty — Túrkeve — *Fringilla coelebs* L.

Pintyőke — *Fringilla coelebs* L.

Pióka csalogató — MNy. II: 39. — halászmadár v. sirály (e. h. pióczacsalogató).

Pipiske — Túrkeve — *Alauda cristata* L. — Bojtárok tréfája: hányat tojik a pipiske? Ha a kérdezett számot vetett hozzá s találgatta, a lefőzés ez: hun többet, hun kevesebbet. Tótban: pipiška. Nyr. 27:176. A név a madár szavától ered.

***Pisze** — Kisújszállás — tréfásan a hosszúcsórú gojzer = *Numenius arcuatus* L.

Pityer — Orosztony, Zala m., Nyr. 24:384. — *Anthus* sp.?

***Polyikmadár** — Túrkeve — *Numenius arcuatus* L. A kiáltástól.

Poszáta — *Sylvia sylvia* L.

Poszató — Vas m., Nyr. 30:99.

Purzsavőcsők — *Colymbus minor* Gm.

Rabecz — Nyr. 27:176. — veréb. *Passer domesticus*. A tót: *vrabecz*.

Ráró — nyitrai palócoknál, pluralis: ráruók, Nyr. 28:497. — talán a kerecsensólyom.

Rétifecske — Tyukod — *Sterna nigra* L.

Rétirigó — *Acrocephalus turdoides* Mey.

Reznek — Túrkeve — *Otis tetrax*. L. Ritka. Egykor közönséges volt.

Rozsdagém — *Ardea purpurea* L.

*Röpsmadár — Csúza, Baranya m. — szárnya kelő madárfiú.

Sárca — *Fulica atra* L. Somogyi pákások így nevezik; tényleg a sarak (*stagnum*) madara.

Sárga barázdabillegető — *Motacilla flava* L.

Sárgarigó — Túrkeve — *Oriolus galbula* L. Mondóka: Itt a dió, fiú, fiú! vagy: Kell-e dió fiú?

Sárgyóka — *Motacilla flava* L. Lengyeltóti: „A hol a bival a berek szélén a sarat tiporja, ez a madár a friss tiprásokon keresgél“.

Sárjánka — *Emberiza citrinella* L.

Sármány — *Emberiza citrinella* L.

Sármászó rucza — *Anas querquedula* L.

Sas — *Aquila* sp.

Saska — *Ibis falcinellus* L. — a hajlott csőrére czéloz.

Serege — *Sturnus vulgaris* L.

Seregély — Túrkeve — *Sturnus vulgaris* L.

Seregény — *Sturnus vulgaris* L.

Sípólórucza — *Anas penelope* L.

*Sirály — Túrkeve — *Larus* általában; Munkácsi török, Gom-bocz vogul eredetűnek tartja: sirä, sirrä, MNy. I : 421.; Nyr. 20 : 68. Vö. Pungur, MNy. II : 114—118.

Siska — Nyitra m., palóc, Nyr. 28 : 495. — *Alauda cristata* L.

*Sivófűvő — Karczag — kacs, „fényesfejú“, kicsint, tehát *Anas crecca* L.

*Sivókacsa — Túrkeve — *Anas crecca* L.

Sneff — Nyr. 24 : 396. — *Scolopax rusticola* L. Német Schnepfe.

Snyef — *Scolopax rusticola* L.

Sórigály — *Larus ridibundus* L.

Sorjáng — *Hydrochelidon nigra* L. Sterna sp.?

Sorjázik — Csapodi, Nyr. 26 : 517. — a madár egymásután való vonulása.

Stiglicz — *Carduelis carduelis* L.

Sugárkacsa — *Dafla acuta* L.

Surgyi — *Emberiza calandra* L.

Süske — Révkomárom — *Alauda cristata* L.

Szacskó — *Fulica atra* L.

Sza-icsóka — Túrkeve — *Caracias garrula* L.

Szajkó — *Garrulus glandarius* L.

Szalonka — *Scolopax rusticola* L., nn., de terjed.

Szankó — *Totanus totanus* L.

Szántóka — Gyimes, Csík m.,
Nyr. 28:142. — *Alauda arven-*
sis L.

Szarbabuk — *Upupa epops* L.

Szárcsa — Túrkeve és szerte
— *Fulica atra* L.

Szarka — *Pica pica* L.

Szarkagábor — *Lanius excu-*
bitor L.

Szarkagébics — *Lanius excu-*
bitor L.

Székács — *Columba palum-*
bus L.

Székicsér — *Glareola torquata*
Briss.

Széki sirály — Túrkeve —
Glareola pratincola L. = *tor-*
quata Briss.

Székiszarka — *Himantopus*
himantopus L.

Szélbaszó — *Cerchneis tinnun-*
culus L.

Szélkiáltó — *Numenius ar-*
cuatus L.

Szenczinke — *Parus maior*
L., nn.

Szikisirály — *Glareola torquata*
Briss.

Szőkeliba — Nádudvar — *Anser*
anser Auct.

***Szőkerigó** — Felsőtárkány —
Turdus musicus L.

Szőriszarka — *Lanius excu-*
bitor L.

Szürkegém — *Ardea cinerea* L.

Szürkevércse — *Cerchneis ves-*
pertinus L.

Tankó csirke — Túrkeve — l.
Czankó csirke. *Totanus totanus* L.

Tarkagólya — *Ciconia alba* L.

Tarkaharkály — Túrkeve —
Picus major L.

Tarkanyakú vércse — *Falco*
subbuteo L.

Tarkavarjú — Ivád, Heves m.
— *Corvus cornix* L.

Tarvarjú — *Geronticus ere-*
mita L. Vö. Fekete tar variu.

***Teős-teős madár** — Karczag
— gojzer. *Numenius arcuatus* L.

Terepű — *Erismatura leucocé-*
phala Scop.

Tikhordókánya — *Astur pa-*
lumbarius L.

Tiszarucza — *Anas boschas* L.

Torkosgém — *Ardea cinerea* L.

Tőcsér — *Numenius arcuatus* L.

Tőcsmadár — *Numenius arcu-*
atus L.

Tőkekacsa — *Anas boschas* L.

Tőkerucza — Tyukod — *Anas*
boschas L.

Tőkés kacsa — Túrkeve —
Anas boschas L.

Tőkés lúd — *Anser cinereus*
Mey.

Töklincz — nyitrai palóc,
Nyr. 28:497. — *Carduelis car-*
duelis L.

Tőkös — Lengyeltóti — a
fiamadár, fiaveréb.

Törtöly — Ismeretlen helyről,
Kimmach Ödön, Nyr. 27:141. —

gerlicze. (Talán a német Turteltaube-ból. A szó hazáját nem ismerem). Turtur turtur L. ?

Tővisbujó — Troglodytes troglodytes L.; de Somogyban minden bokorlakó kismadár.

Tővisszúró — Lanius collurio L.

Tuba, tubicza — Nyr. 24 : 401. — a német: Taube.

***Tűzok** — Túrkeve — Otis tarda L. A sárréti pákászok — Osv. p. 19. — télen ólmoseső idején „behajtották”. *A Tisza mentén lovas pásztorok nagyon gyakorolták a beterelest.

Tüskebujkáló — Orosztony, Zala m., Nyr. 24 : 384. — Troglodytes troglodytes L. L. Tővisbújó is.

Tyúkgém — Ardea ralloides Scop.

Tyúkölő — nyitrai palócz, Nyr. 28 : 497. — tyúköriő madár. Astur palumbarius L.

Ututka — nyitrai palócz, Nyr. 28 : 496. — Upupa epops L.

Űkő — Csallóköz, Nyr. 1 : 333. — tikölő. *Astur palumbarius L.

Ülü — Gyimes, Csík m., Nyr. 28 : 142. — ölyv. Buteo buteo L.

Vadgalamb — Columba oenas L.

Vadgerlicze — Turtur turtur L.

Vadkecske — Börvely, Ecsedi láp — Gallinago gallinago L. Mekeő hangjáról.

Vadliba — Anser fabalis Lath.

***Vadlúd** — Túrkeve — Anser segetum Gm. Anser fabalis Lath.

***Karczag** — Szilágyi Bálint öreg pásztor szerint ezt mondja: Kis Gál — Gáspár (bis).

Vadpáva — Gyimes, Csík m., Nyr. 28 : 142. — Tetrao urogallus L.

Vadrucza — Anas boschas L.

Vakvarjú — Nycticorax nycticorax L.

Varjú — Corvus. — Örményben: vari, vori, Nyr. 27 : 57.; nyitrai palócz: varja, Nyr. 28 : 497.

Vasgém — Ardea cinerea L. juv.

Vasharkály — Dryocopus martius L. (Huszt).

Vasvarjú — Coracias garrula L. — néhol Vasvarnyú.

Vasvarnyú — Coracias garrula L.

Vércse — Cerchneis tinnunculus L.

Veréb — Túrkeve és országosan — Passer domesticus L.

Verébgébics — Lanius collurio L.

Verébölő — Accipiter nisus L.

Veresbegy — Erithacus rubecula L.

Veresgém — Túrkeve — Ardea purpurea L.

Veresgérucza — Biharudvari — Fuligula ferina L.

Vereskér — Fuligula ferina L.

Veresvércse — *Cerchneis tin-*
nunculus L.

Vicsotka — *Colymbus minor*
Gm.

Villásfarkú — *Dafila acuta* L.

***Villásfecske** — Túrkeve —
Hirundo rustica L.

Villásrucza — *Dafila acuta* L.

Vízibika — Túrkeve — *Botau-*
rus stellaris L. L. Dobosgém.

Vízicsirke — Túrkeve — *Orty-*
gometra porzana L.

Vízigyöngy — Vaja, Szabolcs
m. — *Larus ridibundus* L.

Vízityúk — Túrkeve — *Galli-*
nula chloropus L.

Vöcsök — *Colymbus* sp.

Vörösbegy — Túrkeve — *Eri-*
thacus rubecula L.

Vöröshátú gébics — Király-
halom, Csongrád m. — *Lanius*
collurio L.

Vörösrécze — *Fuligula ferina* L.

Vörösvércse — Túrkeve —
Cerchneis tinnunculus L.

Zöldfejű rucza — *Anas bos-*
chas L.

Zöldharkály — Túrkeve —
Picus viridis L.

Zöldkánya — *Coracias gar-*
rula L.

Zsidómadár — *Ibis falcinel-*
lus L.

Zsóna — *Picus viridis* L. A
tót Žlna.

Madár-névrendszer.

Magyar-latin.

II.

Pásztorok, halászok és urak
madárismerete.

Nomenclatura.

***Aranymálinkó** — *Oriolus*
galbula L.

Bábaszarka — *Lanius excu-*
bitor L.

***Babuka** — *Upupa epops* L.

***Babutyka** — *Upupa epops* L.

Bagoly — *Strix spec.*

***Bakcsó** — *Nycticorax nycti-*
corax L.

***Banka** — *Upupa epops* L.

Báranybégető — *Gallinago*
gallinago L.

Barázdabillegető — *Motacilla*
alba L.

***Baták** — *Upupa epops* L.

Razsar — *Avis.*

***Bébicz** — *Bibicz* — *Vanellus*
cristatus L.

Bekekecske — *Gallinago gal-*
linago L.

Berkibagoly — *Asio accipitri-*
nus Pall.

Berkikánya — *Milvus migrans*
Bodd.

***Bibicz** — *Vanellus cristatus* L.

***Bőjtirucza** — *Anas querque-*
dula L.

***Börlömbika** — *Botaurus stel-*
laris L.

Buárrucza — *Mergus merganser* L.

***Búbospacsirta** — *Alauda cristata* L.

***Búbosvöcsök** — *Colymbus cristatus* L.

***Bugybóka** — *Upupa epops* L.

Búvár — *Colymbus* sp.

***Búzasneff** — *Pavoncella pugnax* L.

***Büdösbanka** — *Upupa epops* L.

Csacsogó rigó — *Pastor roseus* L.

***Csaláncsattogató** — *Pratincola rubicola* L.

***Császársneff** — *Numenius arcuatus* L.

***Cséja** — *Hydrochelidon nigra* L.

***Csér** — *Sterna hirundo* L.

***Cseregőrucza** — *Anas crecca* L.

***Csire** — *Hydrochelidon nigra* L.

Csíz — *Chrysomitris spinus* L.

Csóka — *Corvus monedula* L.

***Csörgőkacsa** — *Anas crecca* L.

***Csörgőrucza** — *Anas crecca* L.

***Csuszka** — *Sitta europaea* L.

***Csuvik** — *Glaucidium noctuum* Retz.

***Csülök** — *Numenius arcuatus* L.

***Czankócsirke** — *Ortygometra porzana* L.

***Czigánykacsa** — *Fuligula nyroca* Güld.

***Czigányvarjú** — *Corvus frugilegus* L.

Czinege — *Parus* sp.

Czinke — *Parus* sp.

***Dankacsüre** — *Larus ridibundus* L.

Daru — *Grus cinerea* L.

***Darugém** — *Ardea cinerea* L.

***Dobosgém** — *Botaurus stellaris* L.

Dögsas — *Vultur monachus* L.

***Dunárécze** — *Anas boschas* L.

Égi bárány — *Gallinago gallinago* L.

Faszkagém — *Ardetta minuta* L.

***Fecske** — *Hirundo rustica* L.

***Fecskefarkú rucza** — *Dafla acuta* L.

***Fejérgém** — *Ardea alba* L.

***Feketefű** — *Oedemia fusca* L.

***Feketegém** — *Ardea purpurea* L.

Feketegőlya — *Ciconia nigra* L.

***Feketekér** — *Oedemia fusca* L.

***Feketeliba** — *Anser fabalis* L.

Feketerigó — *Turdus merula* L.

***Feketerucza** — *Oedemia fusca* L.

***Feketesneff** — *Ibis falcinellus* L.

***Feketevarjú** — *Corvus frugilegus* L.

Fige — *Aegithalus pendulinus* L.

Fogoly — *Perdix perdix* L.

***Fosgém** — *Ardea cinerea* L.

***Fostosgém** — *Ardea cinerea* L.

Fülemüle — *Luscinia luscinia* L.

Fülesbagoly — *Asio otus* L.

Fürj — *Coturnix coturnix* L.

***Füstifecske** — *Hirundo rustica* L.

***Galambászókánya** — *Astur palumbarius* L.

***Galambsirály** — *Larus ridibundus* L.

***Galambsneff** — *Pavoncella pugnax* L.

***Galléros vöcsök** — *Colymbus cristatus* L.

Gébics — *Lanius* sp.

***Gelicze** — *Turtur turtur* L.

***Gém** — *Ardea cinerea* L.

***Gerle** — *Turtur turtur* L.

***Gerlicze** — *Turtur turtur* L.

***Gillimadár** — *Turtur turtur* L.

***Godahujtó** — *Numenius arcuatus* L.

***Gojzer** — *Numenius arcuatus* L.

Gólasneff — *Himantopus himantopus* L.

***Gólya** — *Ciconia ciconia* L.

Gödény — *Pelecanus onocrotalus* L.

***Gyalogkócsag** — *Ardea garzetta* L.

Gyöngyvér — *Anser albifrons* Scop.

***Hajastelepi** — *Ardea ralloides* Scop.

Halászkza — *Sterna* sp.

***Halászpéter** — *Larus argentatus* Brünn.

***Halfarkas** — *Phalacrocorax carbo* L.

Halkapó — *Larus* sp.

***Halkaptató** — *Larus argentatus* Brünn.

***Hammosrucza** — *Fuligula fefrina* L.

Haris — *Crex pratensis* Bechst.

***Harkály** — *Picus maior* L.

***Harkán** — *Picus maior* L.

Hattyú — *Cygnus musicus* Bechst.

***Héja** — *Astur palumbarius* L.

***Herkály** — *Picus maior* L.

Holló — *Corvus corax* L.

Homoki tyúk — *Oedipnemus crepitans* Temm.

Húrosrigó — *Turdus viscivorus* L.

***Isnef** — *Scolopax rusticula* L.

***Jegeskácsa** — *Fuligula clangula* L.

***Jegeskér** — *Fuligula clangula* L.

***Jegesrucza** — *Fuligula clangula* L.

***Jégfű** — *Fuligula clangula* L.

Jégmadár — *Alcedo ispida* L.
 *Kaba — *Falco subbuteo* L.
 Kakuk — *Cuculus canorus* L.
 *Kaláncsőró rucza (madár) —
Spatula clypeata L.
 *Kálomista varjú — *Corvus*
cornix L.
 *Kanalasgém — *Platalea leu-*
corodia L.
 *Kanalaskacsa — *Spatula cly-*
peata L.
 *Kanálosgém — *Platalea leu-*
corodia L.
 *Kanálosrucza — *Spatula cly-*
peata L.
 *Kánya — *Buteo buteo* L.
 *Karakatna — *Phalacrocorax*
carbo L.
 *Karvaj — *Accipiter nisus* L.
 *Kaszásfecske — *Cypselus*
apus Illig.
 *Kazárfecske — *Cypselus*
apus Illig.
 *Kékgém — *Ardea cinerea* L.
 *Kékküllő — *Sitta europaea* L.
 *Kékvarjú — *Coracias garrula*
 L.
 *Kékvércse — *Cerchneis ves-*
pertinus L.
 Kenderike — *Fringilla canna-*
bina L.
 Kendermagos rucza — *Anas*
strepera L.
 *Kerczekácsa — *Fuligula clan-*
gula L.

*Kerczerucza — *Fuligula clan-*
gula L.
 Keresztveréb — *Monticola sa-*
xatilis L.
 *Kesely — *Vultur*.
 *Keselyhéja — *Vultur*.
 *Keselysas — *Vultur*.
 *Keselyű — *Vultur*.
 Királyvöcsök — *Colymbus cri-*
status L.
 Kiskócsag — *Ardea garzetta* L.
 *Kiszvágó — *Sterna hirundo* L.
 Kontyosbanka — *Upupa epops*
 L.
 *Kócsag — *Ardea alba* L.
 *Kótyag — *Ardea alba* L.
 *Kőlessneff — *Pavoncella pug-*
nax L.
 Küllő — *Picus viridis* L.
 *Kűszvágó — *Sterna hirundo* L.
 Kutiveréb — *Pratincola rubi-*
cola L.
 Kuvik — *Glaucidium noctuum*
 Retz.
 *Lapátorró rucza — *Spatula*
clypeata L.
 Lappantyú — *Caprimulgus*
europaeus L.
 *Lengyelliba — *Anser albi-*
frons Scop.
 *Liba — *Anser cinereus* Mey.
 *Libocz (Libucz) — *Vanellus*
cristatus L.
 *Lilik — *Anser albifrons* Scop.
 *Lovaskócsag — *Ardea alba* L.

*Lúszemű sirály — *Larus argentatus* Brünn.

Macskabagoly — *Syrnium aluco* L.

Magyarvarjú — *Corvus cornix* L.

Maró — *Falco peregrinus* Tunst.

***Mátyás** — *Garrulus glandarius* L.

Mezei veréb — *Passer montanus* L.

***Mólsneff** — *Gallinago gallinago* L.

***Mórsneff** — *Gallinago gallinago* L.

***Nádgém** — *Ardetta minuta* L.

Nádiveréb — hangra: *Acrocephalus turdoides* L.; szemre: *Emberiza schoeniclus* L.

***Nagykócsag** — *Ardea alba* L.

***Nagylúd** — *Anser cinereus* Mey.

Nagysas — *Aquila chrysaëtus* L.

***Nagyvadlúd** — *Anser cinereus* Mey.

Nyárilúd — *Anser cinereus* Mey.

***Nyilfarkú rucza** — *Dafila acuta* L.

Nyúlverő kánya — *Milvus regalis* Pall.

***Oláhpap** — *Nycticorax nycticorax* L.

***Orsófarkú rucza** — *Dafila acuta* L.

***Orsórucza** — *Dafila acuta* L.

Ökörszem — *Troglodytes troglodytes* L.

***Ölyü** — *Buteo buteo* L.

Pacsirta — *Alauda arvensis* L.

Pallagsas — *Circus aeruginosus* L.

***Páplistavarjú** — *Corvus frugilegus* L.

***Paprécze** — *Fuligula ferina* L.

Partifecske — *Clivicola riparia* L.

Partisirály — *Hydrochelidon* sp.

Pergórucza — *Anas querquedula* L.

Pettyesharkály — *Picus maior* L.

Pintlívöcsök — *Colymbus minor* Gm.

***Pinty** — *Fringilla coelebs* L.

***Pintyőke** — *Fringilla coelebs* L.

Pipiske — *Alauda cristata* L.

Pityér — *Alauda arvensis* L.

***Polyik** — *Numenius arcuatus* L.

***Polyikmadár** — *Numenius arcuatus* L.

Poszáto — *Sylvia sylvia* L.

Purzsavöcsök — *Colymbus minor* Gm.

Rétirigó — *Acrocephalus turdoides* Mey.

Reznek — *Otis tetrax* L.

***Rozsdagém** — *Ardea purpurea* L.

*Sárcza — *Fulica atra* L.
 *Sárgarigó — *Oriolus galbula* L.
 Sargyóka — *Motacilla flava* L.
 Sármány — *Emberiza citrinella* L.
 Sármászórucza — *Anas querquedula* L.
 Sas — *Aquila* sp.
 *Saska — *Ibis falcinellus* L.
 *Serege — *Sturnus vulgaris* L.
 *Seregély (Seregény) — *Sturnus vulgaris* L.
 *Seregény — *Sturnus vulgaris* L.
 *Sípólórucza — *Anas penelope* L.
 *Sirály — *Larus*.
 *Sivófű — *Anas crecca* L.
 *Sivókacsa — *Anas crecca* L.
 *Snyef — *Scolopax rusticola* L.
 *Sorigály — *Larus ridibundus* L.
 Sorjáng — *Hydrochelidon nigra* L.
 Stiglincz — *Carduelis carduelis* L.
 Sugárkacsa — *Dafla acuta* L.
 Surgyi — *Emberiza calandra* L.
 Súske — *Alauda cristata* L.
 *Szajkó — *Garrulus glandarius* L.
 *Szalonka — *Scolopax rusticola* L.

Szankó — *Totanus* sp.
 *Szarbabuk — *Upupa epops* L.
 *Szárca — *Fulica atra* L.
 *Szaricsóka — *Coracias garula* L.
 Szarka — *Pica pica* L.
 *Szarkagébics — *Lanius excubitor* L.
 Székács — *Columba palumbus* L.
 *Székicsér — *Glareola torquata* Briss.
 *Székisirály — *Glareola torquata* Briss.
 *Szélkiáltó — *Numenius arcuatus* L.
 Szénczinke — *Parus maior* L.
 *Szikisirály — *Glareola torquata* Briss.
 Szőrisharka — *Lanius minor* Gm.
 *Szürkegém — *Ardea cinerea* L.
 Szürkevércse — *Cerchneis verspertina* L.
 Tankócsirke — *Totanus totanus* L.
 *Tarkagolya — *Ciconia ciconia* L.
 *Tarkaharkály — *Picus maior* L.
 *Tarkanyakú vércse — *Falco subbuteo* L.
 Tarvarjú — *Geronticus eremita* L.
 *Teős — teősmadár — *Numenius arcuatus* L.

Terepű — *Erismatura leucocephala* Scop.

Tikhordókánya — *Astur palumbarius* L.

***Tiszarucza** — *Anas boschas* L.

***Torkosgém** — *Ardea cinerea* L.

***Tőcsér** — *Numenius arcuatus* L.

***Tőcsmadár** — *Numenius arcuatus* L.

***Tőkekacsa** — *Anas boschas* L.

***Tőkésacsa** — *Anas boschas* L.

***Tőkészlúd** — *Anser cinereus* Mey.

***Tőkös** — *Fiamadár*.

Tövisbujó — *Troglodytes troglodytes* L.

***Tövisszűrő** — *Lanius colurio* L.

Túzok — *Otis tarda* L.

***Tyúkgém** — *Ardea ralloides* Scop.

***Tyúkölő** — *Astur palumbarius* L.

Vadgalamb — *Columba oenas* L.

***Vadgerlicze** — *Turtur tur-tur* L.

***Vadliba** — *Anser fabalis* L.

***Vadlúd** — *Anser fabalis* L.

***Vadrucza** — *Anas boschas* L.

***Vakvarjú** — *Nycticorax nycticorax* L.

***Vasgém** — *Ardea cinerea* L. ifjabb.

Vasharkály — *Dryocopus martius* L.

***Vasvarjú** — *Coracias garula* L.

Vércse — *Cerchneis tinnunculus* L.

Veréb — *Passer domesticus* L.

Verébgébics — *Lanius colurio* L.

***Verébölő** — *Accipiter nisus* L.

Veresbegy — *Erithacus rubecula* L.

***Veresgém** — *Ardea purpurea* L.

***Veresgér** — *Fuligula ferina* L.

***Vereskér** — *Fuligula ferina* L.

***Veresvércse** — *Cerchneis tinnunculus* L.

Vícsotka — *Colymbus minor* Gm.

***Villásfarkú** — *Dafile acuta* L.

Villásfecske — *Hirundo rustica* L.

***Villásrucza** — *Dafile acuta* L.

***Vízibika** — *Botaurus stellaris* L.

***Vízicsirke** — *Ortygometra porzana* L.

***Vízigyöngy** — *Larus ridibundus* L.

Vízityúk — *Gallinula chloropus* L.

Vöcsök — *Colymbus* sp.

***Vörösrécze** — *Fuligula ferina* L.

***Zöldfejű rucza** — *Anas boschas* L.

***Zöldharkály** — *Picus viridis* L.

***Zöldkánya** — *Coracias garula* L.

***Zsidómadár** — *Ibis falcinellus* L.

***Zsóna** — *Picus viridis* L.

Fa- és bokorismeret.

A somogyi adatok mind Kálmáncsáról valók.

Afonya — erdélyiesen havasi eper v. kukocza — *Vaccinium*, leginkább a *V. Myrtillus* L. A románban afina, Nyr. 2:536. Borbás szerint a magyarországi oláhságtól kölesönvétel (Pallas Lexikon I.)

Akasztfófa — Nyr. 7:415. — 1291. évi okmányban: „arbor plantani, que dicitur akasztófa“.

Ákicza — Pálfa, Vas m., Nyr. 26:45. — *Robinia pseudacacia* L.

Aranypár alma — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — angol arany pármén.

Árpánérő alma — Székelykeresztúr, MNy. I:281. — korai, az árpával egy időben érő alma. Vö. Árpári alma.

Árpári alma — Moldva, Klézse Mtsz. — aratáskor érő almafaj. Vö. Árpánérő alma.

***Aszúfa** — T. S. K. p. ü. 1632 — száraz fa.

Átányfa — Barkóság, Nyr. 32:520. — szerint *Tamarix*.

Bacsó-körte — Badacson, Pecsény, Szilágysomlyó, MNy. I:331. — apró és zamatos ízű, július elején érő körtefaj.

Bagrena — Ada, Bács m., Nyr. 31:286. — bagrenafa = akácza, Bagrenát sodorni = hosszú nád-szállal a fáról az akácfavirágot leszakítani.

Bakbüzű körte — Nyr. 8:550. — 1300. évi okmány: arbor pirique vulgo dicitur bogbwzw. Nagy Gyula szerint a muskotálykörtét helyenként a nép ma is *bakbüzűnek* nevezi.

***Barkócza** — Somogy m. — *Sorbus torminalis* Crantz.

Bédó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:380. — a nyírfaja, a melyből a pásztorok sőtartót is készítenek.

***Berekfa** — Somogy m. — *Alnus glutinosa* L. Gaertn. — **Berőkfa** — Sima, Somogy m., Nyr. 19:380.; Göcsej, Mtsz. — *Alnus glutinosa*.

Berekönyefa — 1304, 1270, Nyr. 7:317. — az okmányban „berekunefa“ és „berekuna“ aliam „tulg“, nyilván „tölgy“, de így hibás, mert ez *Quercus*, holott a *B. Sorbus*. A tót Brekiña.

***Berkenye** — Somogy m. — *Sorbus domestica* L.

Berőkfa — l. Berekfa.

Birs — *Cydonia vulgaris* Willd. *bisalma*, Klézse, Moldva; *bisóma* Somogy és Tolna m.; *bizsalma* Szűrnyeg, Zemplén m., Mtsz.; *bizs-körté*, Szűrnyeg, Zemplén m., Mtsz.;

biskörtélyfa, Csernahó, Zemplén m., Nyr. 15:431.

***Bodzafa** — Somogy m. — *Sambucus nigra* L. Gerencsér, Nyitra m. palócz, Nyr. 33:461. — bojzëng.

Borfa — Ghymes, Nyitra m. palócz, Nyr. 33:464.; fenyőfa; a régiségben 1269: *borfa*, Nyr. 7:317. — Vö. Búrfa.

Borocz — Tolna m., Nyr. 27:140. — baraczk.

Boronatüske — Sárköz, Nyr. 32:461. — a Kőkenyfa: *Prunus spinosa*.

Borza — Sárköz, Nyr. 32:461.; Lz. — *Sambucus* (bodza). — **Borzék** — Palócz vid., Nyr. 26:383. — ua.

Bozfa — 1256. évi okmány, Nyr. 7:317. — *Sambucus*.

Burafa — Esztergom vid., Mtsz. — fenyőféle. Vö. Burfa.

Burcolcha — Nyr. 7:317. — 1257. évi okmányban?

Búrfa — Mátyusföld, Nyr. 20:323.; Ipolyság, Hont m., Mtsz.; Esztergom vid., Mtsz., Nyr. szerint *Pinus strobus*. Vö. Borfa, Burafa, Búrfenyű. Losonc vidékén, Nyr. 30:301. — búros = búrfenyves.

Búrfenyű — Mátyusföld, Nyr. 20:323. — Nyr. szerint *Pinus strobus*. Vö. Búrfa.

Búros — Losonc vidék, Nyr. 30:301. — búrfenyves.

***Bükkfa** — Somogy m. — *Fagus silvatica* L. A régiségben:

1193: bikfa (Nyr. 23:327.); 1260: bik (uo.); 1263: zeles byk (Nyr. 7:317); 1302: byk tuke (uo.); 1301—1321: hangasbyk (Nyr. 8:78); 1335: bykerdeu (Nyr. 22:360.); 1336: bykerdev (uo.); 1357: bikfa (uo.). Az ószlovénban: buky; németben: buche (Miklosich, Nyr. 11:118); tótul: buk.

Csenkafa — Erdővidék, Nyr. 8:142. — a juharfa. *Acer pseudo-platanus*.

Csepe — Hetés, Zala m., Nyr. 19:142.; Szentgyörgyvölgye, Zala m. és Göcsej, Mtsz. — fiatal tölgyfa. — **Csepeles** — Szentgyörgyvölgye, Zala m., Göcsej, Mtsz. — tölgyes.

Cserefafa — Székelység, Mtsz. — *Quercus cerris* L.

Cserés — Mánd, Nyr. 19:335.; Palóczság, Nyr. 23:285. — *Quercus cerris* erdő.

Cseresznye — *Prunus cerasus*. L. 1302. okmányban: „cheresnefa“. Nyr. 8:550.

***Cserfa** — Somogy m. — *Quercus Cerris* L. A régiségben: 1270: *cher* (Nyr. 7:137); 1295: *cher*, que arbor Zalauch faia vocatur (uo.); XIV. század: *czerfa* (Ferencz-legenda, p. 40., Nyr. 1:218.); ószlovénben: *cerü*; szerbben: *cer* (Miklosich, Nyr. 11:119.).

Csete — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192. — a földi bodza gyümölcse.

Csórmány — Mátyusföld, Nyr. 20:323. — *Prunus padus*.

Csőgbökfa — Szőlősgyőrök, Somogy m., Nyr. 16:45. — meddő, terméketlen gyümölcsfa.

Cziczabere — Malonyay B. H. 1908 aug. 29.; *cziczaberke*, Tsz.; *cziczamacza*, Tsz. — a fűz- és nyárfa barkája.

Disznókörti túskefa — Felső-Örvidék, Nyr. 32:176. — galagonyafa. *Crataegus Oxyacantha* L.

Dob — Nyr. 7:317. — 1228 az okmányban: „doob“?

Durmoszka — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22:392. — somfa. *Cornus mas*. Oláh elem a m. nyelvben. Oláhban: *drimoz*, de *Sambucus*-t v. *Viburnum*-ot jelent.

Égerfa — *Alnus glutinosa*. 1260. okmányban: „arbor ikrus-egurfa“, Nyr. 7:317.; 1335: „Egruserdeu“; gróf Sztáray család oklt., Nyr. 22:361.; 1337: „egwrf“, „Egrestow“ uo.; 1454: „eggres“ uo. — **Egërség** — Gelencze, Háromszék m., Nyr. 38:236. — égerfás hely (patak mentén).

Faanya — 1272, az okm., Nyr. 7:415. — „meta exit ad lignum ffaanya (?) vocatum“.

Fehér nyárfa — Halas, Nyr. 23:239. — *Populus alba*: fejjér nyárfa.

***Fejérfenyő** — Somogy — *Abies alba* Mill.

Fekete nyár — Halas, Nyr. 23:239. — *Populus tremula*.

Fenyőfa — Nyr. 7:317. — *Pinus*, *Abies*? 1269. okmányban: „feneufa“; 1297. okmányban: „fenwfa“.

***Fűzfa** — Somogy — *Salix alba*. L. 1228, 1295, 1252, 1297-ik évi okmányokban „kalanda-fyze“, „meghefywz“, „surkfiz“, „silicem† scomorou“ (szomorú fűzfa), „zyl-fyz“ *Salix*. Nyr. 7:318.

***Galagonya** — Somogy — *Crataegus Oxyacantha* L.

Giligán — Hilib, Háromszék m., Nyr. 38:236.

Giligán-csüpké — uo.

Grébenes — Rábaköz, Nyr. 3:380. — a levélen levő középső, legvastagabb ideg.

***Gyertyánfa** — Somogy — *Carpinus Betulus* L.; 1301—1321. évi okmányban: „gertanfa“. Nyr. 8:78.

***Gyurkafa** — Somogy — *Lycium vulgare* Dun.

Gyümölcsény — 1277. okmányban: „gymulchen“. Nyr. 8:550. 1301—1321. okmányban: „gyumulchen“, „gemulchyn“, „langas-gemelche“. Nyr. 80:78.

***Gyűrűcske** — Somogy m. — *Acer tataricum* L.

Haraszt — Nógrád m.; Borbás V., Nyr. 3:544. — a lehulló fa-levelek. 1232, 1249, 1296, 1260, 1258, 1279. évi okmányokban: „harast“, „hotharast“, veres-harazth“, „horost“. Nyr. 7:318.

† Talán *salicem*?

***Hársfa** — Somogy m. — *Tilia grandifolia* L. 1270. évi okmányban: „haas“; 1282. évi okmányban: „tylie siue haas“. Nyr. 7:318.

Herélmi — Csongrád, Nyr. 9:90. — pl. fát a sorból gyökeresen kívágni; krumplit, ha a bokor alól a szár kiszakítása nélkül krumplit kivesznek. Erdélyben: monyazni.

***Iharfa** — Somogy — *Acer Pseudoplatanus* L. 1251. okmányban: ihor; 1296. okmányban: „ihorfa, hyhor“. Nyr. 7:318.; 1337. okmányban: „jwharfa, ioharfa“. Gróf Sztáray-család oklt., Nyr. 22:361. Vö. Kokastara-fa.

Iva-fa — Nyr. 7:318. — 1264. okmányban: „iwafa“.

Jágerfa — M. — bárándi pusztán az égerfa. *Alnus glutinosa*.

Jámborfa — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:236. — jávorfa. **Acer*.

***Jászfenyő** — *Tamarix germanica* L.

Jávor — Nyr. 7:318. — 1265. okmányban: „jawor“. *Acer*.

Jegenye — Nyr. 7:318. — 1364, 1270. okmányokban „jegenye“, „ygunefa“ (igönye, igenyek, egyenes). **Populus pyramidalis*.

Jégerfa — Bátöny, Heves m., Borbás, Nyr. 3:543. — égerfa.

Jegy-fa — 1224, Nyr. 7:415. — az okmányban „meta progreditur super jegfa et de ligno prefato vadit“.

Juna — 1251, Nyr. 7:318. — az okmányban „juna“.

***Kányacseresnye** — Somogy m. — *Viburnum Opulus* L.

Kátyó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:382. — Kotyka. Továbbá az a □ mély vágás, melyet a nyírfán tesznek, hogy *nyírvizet* igyanak.

Kikinfá — Mátravidék, Nyr. 24:431. — kökényfa. *Prunus spinosa* L.

Kokastara-fa — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — iharfa. *Acer*.

Koricza — Nyitra, palóc, Nyr. 33:467. — fahéj. Tőből ered, a hol: *škorica*. *Cinnamomum ceylonicum* kérge.

Kökény — 1255, Nyr. 7:318. — az okmányban „kuken“. *Prunus spinosa* L.

Kőrösfa — 1270, Nyr. 7:318. — az okmányban „kwerusfa“, „keethkeurus“. *Fraxinus excelsior* L.

***Körösztfenyő** — Somogy m. — *Pinus nigra* Arn.

Körtvély — 1301, 1321, Nyr. 8:78. — az okmányban „sarkwrthwel.“ **Pirus communis*. 1229: „kurtuel buquur“, 1300: „vrs kurthuel“ = örs körtvély, Nyr. 7:317.

Kruspán — Nyr. 28:316. — puszpángfa. Lipp. P. Kert. 1:34. **Buxus sempervirens* L.

Lány-fűzfa — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Salix caprea*.

Lasponya — Nyr. 8:351. — 1272: Naspolya.

***Lucsifenyő** — Somogy m. — *Juniperus communis* L.

Lúczfenyő — 1255, Nyr. 8: 551. — az okmányban „luchfenew. *Abies excelsa*.

Ludláb-fa — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — jávor-iharfa. *Acer*.

Magyal-fa — 1320, 1240, Nyr. 7:318. — az okmányban „magyal-pha“, „mogol“. *Ilex aquifolium* Lath.

Magyaró — Tolna m., Nyr. 27:140.

***Magyarófa** — Somogy m. — *Corylus Avellana* L.

Marczelné diaja — 1288, Nyr. 8:551. — az okmányban: „marcelneygyaya“. *Juglans*.

Musdály — Szatmár m. — *Quercus sessiliflora* Sm. A debreczeni fűvészkönyvben „kocsántalan T.“ „*Quercus Robur*“. Kritikai meghatározását. l. Pallas Lexikon 12. köt. 188 Magyar tölgy alatt, meghatározta *Borbás* V. És vö. 16. köt. 306.

***Muzsdályfa** — XVIII. század, 1788. — *Quercus sessiliflora*.

***Növedékeny** — 1781. — növendék, sarj-erdő.

***Növény-fák** — 1774, Debreczen — az erdő ifjú fáí. Diószegi és Fazekas a fűvészkönyvben a plántát mondták „növény“-nek; ma növény.

Nyáraófa — Nógrád m., Nyr. 26:478. — Nyárfa. 1270. okmányban: nyarfa; 1297. okmányban: kereknyar; 1274. okmányban: lapusnyar. *Populus*, Nyr. 7:318. Vö. Fehér és Fekete nyár.

Nyárfa, nyírfa — Nyr. 32:511. — szőfejtése. *Borbás*. *Populus* et *Betula*.

***Nyírfa** — Somogy m. — *Betula alba*. 1301—1321. okmányban. Nyr. 8:78.

Nyírvíz — Balaton, Tud. gyűjt. 1839. — nyírfa nedve; isszák. Nyr. 34:532.

Nyósztanyi — Hetés, Nyr. 2:45. — a fát sértegetni.

***Ostorményfa** — Borsod — *Viburnum opulus* L.

Paczétka — ? Nyr. 27:45. — *Prunus padus*.

Pálmafa — Halas, Nyr. 23:239.; Keeskemét, Nyr. 12:283.; Mátyusföld, Nyr. 12:528. — *Populus pyramidalis*. Vö. Plop.

Plop — Lozsád, Hunyad m., Nyr. 23:143. és 485. — *Populus pyramidalis*. Oláh elem.

Potyószilva — Nagykőrös, Nyr. 26:188. — aprószemű, korai, vöröses szilva. *Prunus* sp.

Purza — Répezemellék, Sopron m., Nyr. 2:561. — a fának pudvása, melyet tapló gyanánt szoktak használni.

Rakattya — Nyr. 8:79. — 1301—1321. okmányban: „rakathia“, „requetya“. *Genista*.

***Rekettye** — Somogy m. —
Genista tinctoria L.

Somvad — Nógrád m., Nyr.
3:544. — a dió. Vö. Suhad. Borbás.

***Sörgyefa** — Somogy m. —
Acer tataricum L.

Suhad — Vö. Suvad, Som-
vad. A székelységnél: *suvasztott
magyaró*, mikor a mogyoró bele
még gyenge, kérge, héja lehánt-
ható. Vö. Suhad, Suvad. A jól
kifejlett mogyoró, midőn már tel-
jesen meg van érve, csekély érin-
tésre, avagy éppen magától köny-
nyedén *kisuvad* (= *suhad*) a tok-
jából s le hull a fájáról. Szatmár
m. Ez *suhadozott m.*, a melyet a
székely *suvad*t v. *csóré* mogyoró-
nak nevez. Vö. Somvad. Nyr.
15 : 29.

Száldob — a hársfa régi neve.
A mai csángó, székely és szat-
mári *száldop-fa*, *száldok-fa*, *zádog-
fa*. Munkácsi a magyar *szál* és
szláv *dub* „fa, tölgy“ szó össze-
tételének magyarázza. Simonyi
szerint a száldob összetartozik a
hársfának vogul *sal't-pq* nevével;
így a *b* megfelel a *pq* szónak.
Tília. Nyr. 31 : 39.

Szēmērcze-fa — Barkóság, Nyr.
32 : 525. — vörösfenyő. Pinus
larix.

Szil — Nyr. 8 : 79. — 1301—
1321: az okmányban „zyl bukur“.
Ulmus campestris L.

Sziszfa — Szigetvidék, Baranya,
Nyr. 35 : 183. — fűzfá. Etymolo-
gia. Salix sp.

Sziva — Tolna m., Nyr. 27 :
140. — szilva. Prunus.

Szódok, szódokfa — Szilágy-
ság, Nyr. 27 : 324. — hársfa. Vö.
Száldok, Szádokfa, Záldokfa, Szál-
dob. *Tília*.

Taksony — Dombóvár, Tolna
m., Nyr. 25 : 192. — a Gleditschia
triacanthos, tuskéslepény, „krisz-
tustövis“ hüvelyes termése.

Tebe — Hétfalu, Bácsfalu, Nyr.
3 : 564. — a fa koronája.

Telebő körtve — Nyr. 8 : 551.
— 1300: az okmban „Arbor piri
antiqua que dicitur telebew“.

Tetszín — Debreczen, Nyr. 28 :
123. — *tetszín* körte: egy piro-
sas faj.

Tidó — Csikszentdomokos, Nyr.
32 : 329. — a nyírfá külső héja.
*Halászok mesterszava a Székely-
ségen; nyírfakéregből göngyölt
rövid fáklya, mely az éjjeli halá-
szatnál szolgál. *Kriza* hozzávetett,
mikor *mécsesnek* mondja. T. Nagy
Imre — Nyr. 32 : 406. — tévedt,
a mikor *doboznak* magyarázta.

Topoja — Abauj m., Nyr. 33 :
24. — jegenyefa, Populus pyra-
midalis. A tótságon *Topol*.

Tögyének a fák — Tapoleza
és Raposka, Zala m., Nyr. 37 :
486. — fakad a bimbajuk.

***Tölgyfa** — Somogy m. —
Quercus, a cserfán kívül a többi.
1301—1321: az okmányban „*teulg*
fa“, „*tul-zeckfa*—kistul“ mondva;
1302—1277: „*tul-fyotol*“, „*mogol-
tul*“; 1364—1268: „*twlfa*, mo-

goltul, sunth tuulga“. Vö. Nyr. 7 : 318.

Ükli — Zilah, Nyr. 14 : 431. — a fának az a része, hol a törzse ágakra oszlik. Ökle.

***Vadalma** — Somogy — Pyrus Malus L.

***Vadcseresnye** — Somogy m. — Prunus avium L.

***Vadkörte** — Somogy m. — Pyrus communis L.

***Vadnyárfa** — Somogy m. — Populus alba L.

***Virics** — Háromszék m., Nyr. 3 : 374. — a hárs- és nyírfa héjának megfűrésével nyert kitérűlő nedv, *viricseresztés*. *Virics* még pálinkafőzésnél a hűtő rézcsöveiből eleinte hulló cseppek is.

***Vörösfenyő** — Somogy m. — Pinus larix L. = Larix decidua Mill.

Záldokfa — Nyr. 6 : 469. — hársfa. Lexicon Budense. M. elem az oláhban.

Pásztorfüvészet.

***Aczat** — Alföld, Nyr. 29 : 119. — Cirsium arvense L. L. Aszat.

Aczintos — Zilah, Nyr. 28 : 232. — talp v. búza, a. m. edzett, kemény.

Alacs — Hegyalja, l. Vidrafű.

Alivor — Gyimes, Csik m., Nyr. 28 : 142. — Farkasboroszlán, Daphne Mezereum. Levelével a

juhok lábujját gyógyítgatják, a halászatnál kábítószerül használják.

***Anyafű** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — Polygonum amphibium L. vagy P. Bistorta L. Jó fű.

***Aranyvessző** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — Solidago Virgaurea L.

Armurár — Kapnikbánya és vid., Nyr. 22 : 73. — oláh elem a m. nyelvben; marhatályog és az azt gyógyító növény.

***Aszat** — Erdélyi részek. — L. Aczat.

Ászát — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19 : 45. — szántóföldeken élősködő tüskésnövény. Vö. Aczat.

***Aszott** — Vas m., Nyr. 30 : 99. — Cirsium arvense ; Hortobágy, T. M. I. — L. Aszat, Aczat.

***Átkozott számár** — Pusztaszentmiklós. Onopordon.

***Atraczé** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — Anchusa officinalis. L.

***Avas nád** — általánosan — a mult évi vagy több évi s leginkább tüzelőre való nád.

Azsag — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18 : 479. — ördög-szekér; Eryngium campestre.

Bábaguzsaly — Nyr. 25 : 287. — Gömör- és hevesréti fű, nem szereti se a marha, se a juh.

Bábásodás, megbábásodás — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3 : 543. — a növények szárának pl. a káposztalapántának kővér földokozta felpuffadása v. ellaposodása.

Bagifana — Nagykőrös Nyr. 26:187. aprótüskéjű kemény mag a búza közt. Keserűvé teszi a lisztet.

***Bagolyfű** — Hadház — *Glaux maritima* L.

Bakacs — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26:139. — növény a Balaton szélén. Kemény, tokos magját ősszel a sertések nagy mohón ropogatják.

***Bakszakál** — általános — *Tragopogon major* Jacq. v. *pratensis* L.

Bakszoka — Háromszék m., Nyr. 25:383. — „réti kecskedisz“ nevű növény. *Nyilván a Bakszakál, l. azt.

***Ballangó** — Alföld — *Salsola Kali* L. Hajduhadház az *Eryngium campestre* L. Hortobágy, T. M. I. L. Szélhordta fű.

Ballangófű — l. Ballangó.

***Bandzalgó** — Békés — ördög-szekér, ballangó részben, l. azokat.

***Báránypirosító** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Rubia tinctorum* L.

***Barcsik** — Karczag — a „muszkatövis“. *Xanthium spinosum* tüskés magja.

Barlango — l. Ballangó.

Békalencse — Alföld, Nyr. 19:18. — *Lepidium perfoliatum*. Helyesen: *Lemna polyrrhiza* v. *Lemna minor* L.

Békanyál — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:544. — moszat.

***Békarokka** — Vas m., Nyr. 30:99. — *Equisetum palustre* v. *E. arvense* L. L. Csikófark.

Békatutaj — Szabolcs m., Nyr. 3:544. — *Hydrocharis*.

***Belindek** — Alföld — *Hyosciamus niger* L.

***Belindek, tölcéséres** — Alföld — *Datura stramonium* L.

***Bicske** — Somogy m. — csipke, a csipkerózsa gyümölcse.

Bihalsás — J., Balatonmell. — valószínűleg *Carex* faj: a birka nem eszi.

Bikavirág — Erdővidék, Nyr. 9:41. — vad lóhere.

Bilindek — Alföld, Nyr. 29:19. — *Hyosciamus niger*.

Bilindek-tölcéséres — Alföld, Nyr. 29:19. — *Datura Stramonium*.

Billing — Ipolylitke — *Vinca minor*.

Birtyóka — Székelykeresztúr, Nyr. 22:335. — az idejekorán a földre hullott s megfeketedett szilva.

Bodor — Barkóság, Nyr. 32:520. — buja hajtású növény.

***Bodorka** — *Trifolium repens*, lóhere; jófű. Pusztaszentmiklós, Pusztaszanda, Hajduhadház, Kiskunfélegyháza, Békés, Nádudvar, Bugaczmanostor, Nagykőrös. — ***Bodorka** — Alföld — *Trifolium angulatum* W. K. is.

Bodormályva — Alföld — *Malva rotundifolia*. Nyr. 29:19.

Bogácskóré — Hortobágy, T. M. I. *Carduus acanthoides* L.

***Bogács** — Alföld — *Carduus nutans* L.; Alföld, Nyr. 29:19. — *Lappa minor*.

Bogárzó fű — Kőrmend, Hegyhát, Vas m., Nyr. 29:383 — kühücs (fűvésznevét nem tudom; akkor virágzik, mikor a marhákat nehéz legeltetni, mert igen bogárzanak) *t. i. mikor a *Hypoderma bovis* kikél.

Boldogasszony csepegtette fű — Eger, Borbás, Nyr. 3:543. — sebekre jó. *Cerinthe minor*.

Boldogasszony szíve?

***Boldogasszony tenyere** — Alföld — *Lupinus angustifolius* L.

***Bondor** — Kaba — ördög-szekere. L. azt.

Borsos szaka — Alföld, Nyr. 29:18. — *Sedum acre* L.

Borzag — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — *Sambucus ebulus*; a *Borzaglekvár* ebből készül.

Böndő — Karczag — a „gyíkiný böndője“ a gyökér fölött a zsenge rész: „Mikor lekapott rá a disznó, három-négy ujjnyi szallonnára hizott“. Emberek is ették; lisztes, jóízű.

Bördő — Tiszadob, Nyr. 20:192. — a növények üres szára. A csodafa (*Datura*), a bürök bördője.

Bórmíny — Tolna m., Nyr. 27:140. — örökzöld. *Hedera* L.

Börök — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Conium maculatum* L. Bürök.

Bubosbajusz?

Burhány — Háromszék m., Nyr. 25:383. — burján.

***Búzalevelű fű** — Ecsedi láp — *Agropyron repens* (L.) R. de B.

***Búzavirág** — általános — *Centaurea cyanus* L.

Büdös székfűvirág — Alföld, Nyr. 29:17. — *Anthemis cotula* L. Ebkapor. (?)

Bürök — Alföld, Nyr. 29:18. — *Conium maculatum* L.

Csabaire — Nyr. 22:249. — *Pimpinella*; *Poterium sanguisorba*; *Sanguisorba* off. (NSzót.); oláhban: *čabare*, *čebare*. Oláh elem a m. nyelvben. L. Szarvas G. Nyr. 22:150.

***Csabaire** — Alföld — *Sanguisorba officinalis* L.

Csaba irem v. csaba irme — Borbás, Nyr. 25:533—554.

***Csalány** — sok helyen — l. Csanál.

***Csaná** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Urtica urens* L.

***Csanál** — általános — *Urtica urens* L.

Csanyá — Vas m. — *Urtica urens* L.

Csarapfű, vadzán (?) — Kőrmend, Vas m., Nyr. 27:96. — *Erica* (?)

Császárszakál — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Saponaria officinalis* L.

Csáté — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3: 544. — *Carex*.

Csávig — Nyr. 27: 175., tót jöv. — a sóska ehető szára. Csehben: štovik (Štava = sóska). *Rumex pratensis* M. et K.

Csěán — Sárfalva, Háromszék m., Nyr. 38: 236. — csalán.

Csenkesz — XVIII. század — *Festuca ovina* L. Az eredeti forrásban „csenkeszbozót“ is.

Csenkeszbozót — T. S., XVIII. század, Ecsedi láp — termését gyűjtötte a nép. *Festuca arundinacea* L.

***Csepőte** — Somogy m. — bozót, innen csepütés = bozotos.

Csermelle — Vas m. — apró búza. Vö. Csurmâja, Csermulya.

Csermelye — Sárköz, Nyr. 32: 461. — a tarróvirág (*Melampyrum arvense*) magva.

Csermelye, csörmöly — Nyr. 27: 175. — tót jöv. *Melampyrum arvense*. Tótban: čermel ua. Vö. Csermulya.

Csërmoglya — Palócszág — a búzavirágok egy neme; borsókás termetű növény. Gömör m. Vö. Csermulya.

***Csermulya** — Alföld, Nyr. 29: 17. — *Ajuga Chamaepitys* Schreb.

Csetkaka — ? — l. Csuhe (Dr. Dégen Árpád.)

Cséve — Rimaszombat — sóska, *Rumex acetosella* L. Sóska.

Csiatag — Somogy m., Nyr. 3: 543. — levél köréből eredő v. egészen egyszerű tőhajtás.

Csicskura — Kiskunhalas, Nyr. 19: 334. — kúdustetű (bógáncs) *Xanthium strumarium* magja.

***Csikófark** — Alföld — *Equisetum arvense* L. L. Békarokka.

***Csiksás** — Lengyeltóti — *Glyceria aquatica* L. Whlb. Edvi Illés Pál: „ártalmas a vemhes tehénnek“.

Csima — Ormánság — kukoricaszár, Nyr. 1: 424. Káposztatorzsa 3: 544.

Csipkebokor — 1246, 1291, Nyr. 7: 317. — az okmányban „chypkebokor“ *Rosa canina* L.

Csohán — csalán, Nógrád m. *Urtica urens* L.

Csohány — Nógrád m. — l. Csanál. Alsófehér megyében is.

Csomborka — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Mentha pulegium* L.

***Csomorika** — P.-Angyalháza — *Cicuta virosa* L. „Legmérgebb fű, olyan fű, a melynek gubóját a pók összeszövi“ (ez már nem áll).

Csónár — Mezővári, Bereg m., Nyr. 27: 523. — l. Csalán.

***Csontvirág** — Lengyeltóti — *Achillea millefolium*, a pásztor-sótartókon stb. stilizálva; kedves dísz.

***Csorbóka** — Kaba — *Sonchus arvensis* L. v. *palustris* L.

Csovány — Nógrád m., egyéni — l. Csanál.

* **Csuhé** — Alföld — *Scirpus lacustris* L.

* **Csuhi** — 1. Csuhé.

* **Csuhu** — Lengyeltóti — 1. Csuhé.

Csurmája — Alsófehér m., magyar, Lázár 121. — apró búza.

Czap — Zilah, Nyr. 28:235. — a himkecske és a *hagyma* magtermő szára.

* **Czéklafű** — Nagyszalonta — ?

* **Cziczafarok** — Nagyszalonta — *Achillea millefolium* L.

Cziczamacza — Vas megye, Nyr. 30:99. — fűz vagy nyár barkája.

* **Cziczfark** — Lengyeltóti — *Achillea millefolium* L.

Cziczfark — P.-Angyalháza — jó fű.

Cziczfark — Alföld, Nyr. 29:19. — *Achillea millefolium* L.

* **Cziczfark** — Nagyszalonta, Bugacz-Monostor — *Achillea millefolium*; jó fű.

* **Czigánybúza** — Hadház, Szanda-puszta, Pusztaszentmiklós — *Hordeum Gussonearum* Parl.; jó fű.

Czigánymogyoró — Ipoly-Litke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Xanthium spinosum*.

* **Czindrót** — *Equisetum*. Zsenge korában a lovaknak jó fű. Kecs-kemét. *Equisetum ramosissimum* Desf. v. E. hiemale, Bugacz-Monostor.

Czirók — Alföld — *Holcus lanatus* L.

Czötke — Hódmezővásárhely, Nyr. 8:92. — *Butomus umbellatus*.

Czötkény — Völked, Baranya m., Nyr. 27:141., 33:422. — kutyatej. *Euphorbia*. Mohácson Czötkény is.

Czukér — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34:104. — marha számára való gazdasági répa.

Daruháj — Alföld, Nyr. 29:18. — *Sonchus oleraceus*: „malacz-nak, báránynak kedves eledele”. *Sonchus laevis* (L.) Vill.

Disznó — Szucsák, Kolózs m., Nyr. 18:576. — a pikkantó (*Datura stramonium*) termése. Baja, Nyr. 33:295.

Disznóbürrök — Alföld, Nyr. 29:19. — *Xanthium spinosum* L.

* **Disznópáré** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Atriplex patula*.

* **Disznópárej** — Alföld — *Amaranthus retroflexus* L.

* **Disznótök** — Vas m., Nyr. 30:99. — *Cucurbita verrucosa* L.

Eb-fű — Kreszn. — *Triticum repens*. Hundsgaras. Sándor István: Kutyapörje. A kutya gyógyító füve.

Ebir — Vas m. — *Dactylis glomerata* L.

Ebszölő — Félegyháza, Nyr. 29:19. — *Solanum nigrum* L.

Ebviola — Hortobágy, T. M. I. — *Viola canina* L. Erdőn terem.

Ecsetpázsit — Alföld — *Alopecurus pratensis* L.

Egérfark — Hadház — Achillea millefolium L. Nem szereti a jószág. L. Cziczka-fark. Máshol jófű.

Egérfarkkóró — Pusztaszentmiklós — l. Cziczfarok és Cziczka-farka.

***Egérfarkkóró** — Hadház, sok helyen, Pusztaszentmiklós — Achillea millefolium L. Jófű.

Elecske — Hegyalja — l. Vidrafű.

Élőfű — l. Borsos szaka. Sedum acre L.

Emberszívű — Leonorus cardiaca L. Úgy látszik, hogy az emberszív maga volt a középkori kuruzslók gyógyszere.

Farkasalma — Jakobi-pusztá, Nyr. 29:19. Echinops ruthenicus M. B.

Faszolya — Erdély, Nyr. 22:437. — paszuly. Oláh elem a m. nyelvben.

Fátyor — Bölön, Hszm., Nyr. 34:104. — bizonyos rózsafaj.

Fecskefonal — Beregszász, Nyr. 27:95. — a lóherét kiölő „aranka“.

Fecske-sárfű — Alföld — Erysimum diffusum Ehrh. L. Vadkáposzta.

Fédelencz — Kapnik, Nyr. 2:183. — orgonafa, „a latin hederához hasonló“.

***Fejér mályva** — Alföld — Althea officinalis var. parviflora Wiesb. Ugyanez, Nyr. 29:19.

Fekete gyopár — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — Symphytum officinale L.

Fekete nadálylapú — Tyukod — Symphytum officinale L.

Fekete nadár — Alföld, Nyr. 29:19. — Symphytum officinale L.

Felnőni — T. S. K. p. ü. 1700. — fölverte helyett: „A nád felnőtte a csikászó helyeket“. Urbarium. Ecsed.

Fentő — Csallóköz, Nyr. 1:278. — kötés, koszorú (hajma). *Halász mesterszó.

Fenyér — Sárköz, Nyr. 32:462. — lóhere, luczerna. Trifolium.

Fenyér — Pusztaszentmiklós — Andropogon Ischaemum L. Jófű.

***Fodorminta** — Tyukod — Mentha crispa L.

***Fodorsás** — Alföld — Poa annua L. Jófű.

***Folyófű** — Alföld, Nyr. 29:18. — Convolvulus arvensis.

***Folyóka** — Pusztá-Szanda — Convolvulus arvensis L.

Forgótövis — Pusztaszentmiklós — Eringium planum L. Ördögsekér stb.

Fődibodza — Tyukod — Sambucus Ebulus L.

***Főgyibodza** — Pusztaszentmiklós — Sambucus Ebulus L.

***Főgyimogyoró** — Alföld — Lathyrus tuberosus L.

Földimogyoró — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Lathyrus tuberosus*, a gumóról.

Futóbab — Zsujta, Abaujtorna m., Nyr. 33 : 183. — karóbab. *Gyalogbab* — uo. — törökbab.

Futófű — Ecsedi láp — *Carex* sp.

Fű — Hortobágy, T. M. I. — „minden növény, a mely a legelő-kön terem“.

***Fűalja** — Karczag — nád-zsupp vagy kukoriczaszár rövidre vágva és nyalábba kötve, mint párna = fejalja. Vö. Ülőszék, Lókoponya. Tulajdonképpen fő (fej) alja.

Fűbogó mag — Pusztaszentmiklós.

Fűlencse — Beregszász, Nyr. 27 : 95. — békalencse.

Fűlfű — *Sempervivum* sp. (Diószegi-Fazekas, p. 287.)

Galagonya — általánosan — *Crataegus oxyacantha* L. Debreczen körül Gelegonya.

Gerencsfű, gerényfű — Nyr. 28 : 315. — *Cuscuta*, Aranka, Fecskefónál, Köszvényfű, Görényfű, Nytsz. 1 : 1022.

Géva-gomba — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 27 : 47. *Hydnum repandum*. Kanyargós gerben. Van földi és fa-géva. *Talán „golyva“.

***Gombatapló** — Ivád — a *Polyporus gombából* való, közönségesen „zsidóbűr“.

Gubancs — Kapnik, Nyr. 2 : 183. — kopáncs, gyümölestok, tok-

héj; „a gesztenyét szőrös gubancsától megkoválni“. Másképp: *Gubancz*, *Guba*, *Gubó*.

Gümös lédnek — Tud. Gyűjt. 1817, Nyr. 34 : 484. *Orobis tuberosus*.

***Gurdé** — Szilágyság, Nyr. 9 : 477. — tömött, nagyra nőtt kórós burján.

Gyabokor — Nyr. 7 : 318. 1276: az okmányban „gyabukur“.

***Gyékény** — Tyukod — *Typha latifolia* L.; helyesen *T. angustifolia*, mert ebből szövik a gyékényt. Hadház.

Gyengénszűrő — Pusztaszentmiklós, Karczag — *Xanthium spinosum* L. Muszkatövis is. A „Gyengénszűrő“ néphumor, mert nagyon is szűr. L. Szúránytövis. Hortobágy, T. M. I.

Gyepű — Gyöngyös, Borbás, Nyr. 3 : 543. — bokros helyek.

Gyermekláncz — Heves m., Borbás, Nyr. 3 : 543. — *Taraxacum officinale* L.

***Gyopár** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Gnaphalium luteo album* L.

Gyurkafa — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Lycium europaeum* L.

Hadigyékény — Tyukod — *Typha angustifolia* L. A Debreczeni füvészkönyv szerint *Hati gy.*

Hajdina — a XV. sz. elején ismeretes. 1. *hajdina*, *Ozimum*, o. *cereale panicum*. M. A.; *haydyna* 1495, *haydyn* 1500(?), *haydyna* 1503, Mtsz. szerint *dunán-*

túli szó. 2. *tatárka*, Panicum, C. M. A.; tatár-búza, tatárka-kása, Gömör m., Hegyalja. Szatmár, Bereg és Máramarosm. 3. *pohánka*, 1494. 4. *haricska*, 1637, Erdély. Mind a négy szó *szláv* eredetű; *hajdina* = szlovén hajdina = német haidekorn. *Pohánka* = cseh pohanka; *tatárka* = cseh kisorosz tatarka. *Haricska* = oláh = szláv. Gombocz, MNy. I : 257. *Sokszorosan pásztorétel.

Harangláb — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3 : 544. — *Aquilegia vulgaris*.

Haricska — Erdély, Nyr. 23 : 5 — pohánka, tatárka, hajdina. Tót elem a magyar nyelvben.

***Harmatkása** — Tyukod — *Glyceria fluitans* (L.) R. Br.

***Harmattartófü** — Tyukod — *Agrostis Spica venti* (L.) R. Br.

***Háromélű sás** — Lengyeltóti — *Carex vulpina* L.

***Hatigyékeny** — l. Hadigyékény.

***Hejafü** — Lengyeltóti — *Bromus hordeaceus* L.

Héjakút — Borsod m. — *Dipsacus fullonum* L.

Héjjafü — *Bromus-fajok*. Jó füvek, Kecskeféten; Bugacz-Monostoron: nem jó fü.

Hinár — Tyukod — *Najas monosperma* W. v. minor L. Más, mint csinár, mely csalánt jelent. Nyr. 29 : 271.

Hódikó — Körmend, Vas m., Nyr. 27 : 96. — sásféle. A marha felfuvódik tőle.

Homokiseprő — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Kochia arvensis* (arenaria L.).

Hőle — Edvi Illés Pál 1841, p. 256. — a tehénnek ártalmas növény. *Bromus* L. Hőlye. — **Hőle** — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19 : 190. — a babbüvelyben levő fehér hártya.

Hőlye — Edvi Illés Pál, 1841 — *Bromus hordeaceus* L. (Illés szerint *Hőle*.)

***Húnyor** — Pusztangyalháza — *Helleborus niger*. Rossz fü.

***Húnyorfü** — Lengyeltóti — mérges. L. Húnyor.

***Iglicze** — Alföld — *Ononis spinosa* L.

Ikerbokor — Nyr. 8 : 550. — 1086 az okmányban: „ikurbukur“.

***Ispiláng**. — Átvétel a németből. Német gyermekek:

I'spiel an',

I'spiel an',

I'spiel ani Rose!

Magyar gyermekek:

Ispiláng,

Ispiláng,

Ispilángi rózsa!

Istenfa — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Artemisia Abrotanum* L. L. Mirha, Üröm.

Istentácska — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 190. — pásztortáska. *Capsella bursa pastoris* L.

Iszalag — *Clematis vitalba* L.

Juhszalag — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 519. — L. Iszalag.

***Kacsakanyak** — Alföld — *Ajuga Chamaepitys* L.

Kacsko-bab — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — *Phaseolus multiflorus* gyümölcse.

***Káka** — Tyukod, Hadház — *Scirpus lacustris* L.

Kákics — Rábaköz, Marczalháza, Komárom m., Nyr. 26:321. — mákhöz hasonló növény. Malaczkok szeretik. — **Kákics** — Hont m. — kénsárga, fészkes növény. Egynyári, dudvanemű. Levelei ülők, erősen fogazottak, szélükön kissé tüskések, finoman erezettek és simák. 50–60 cm. magasra nő, de mint gyomot, libának dobják, mert minden más nyári takarmánynál mohóbban kapnak rajta. Belányi Tivadar. — **Kákics** — Hosszúfalu, Nyitra m. — gyomféle növény. Nyr. 26:184. és 29:239.

Kaláha — Tapoleza, Zala m., Nyr. 25:478. — a gabna bökös része.

***Kalakány** — Tyukod — *Stratiotes aloides* L. Marhának méreg; a disznó eszi.

Kalakócz kalakócs — Hosszúfalu, Nyitra m., Nyr. 26:184. — *Staphylea pinnata* = *Paternoster strauch*; magyar neve árj. szerint mogyorós hályogfa. Tót neve *klkocs* v. *klokocs*.

***Kalanfű** — Pusztaszentmiklós — *Cochlearia officinalis* L. ?.

Kalánlopó — Nyr. 33:295. — pásztortáska. Ez Baján sunkalopó. *Capsella bursa pastoris*.

Kalina — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Solanum Dulcamara*.

***Kalincza** — Alföld — l. Kacska-nyak.

Kalinka — Jászság, Nyr. 29:19. — *Solanum Dulcamara* L.

***Kampocz** — Hadház — *Eryngium campestre* L. Ördögszekérborda, oldal; rakolya, keringő, átkozott számár, macska-százfejű-, fejér-mezei-tövis.

Kanálfű — Pusztaszentmiklós — jó fű. *Cochlearia*.

Kanállopó — Bátöny, Heves m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Draba verna*.

Kangyékény — Ecsedi láp — *Typha* sp. ?

Káposztaharaszt — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — a káposzta nagy levelei.

Karakacz — Beregszász, Nyr. 30:300. — sárga virág. Somogyban: kenyérbél. *Helianthemum*.

Kásafű — Alföld, Nyr. 29:18. — *Lepidium campestre* (L.) R. B.

Kasika — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus*.

Kaszanyüg — Alföld, Nyr. 29:17. — *Vicia villosa* Roth.

***Katáng** — l. Katángkóró.

***Katángkóró** — Alföld — *Cichorium intybus* L. L. Pattankóró is.

***Kattankóró** — Ecseg-pusztá. — *Cichorium intybus*, pásztor-seprőt kötnek belőle; l. Tüsköseprő. *Tyukod.

Kecskeharapta fű — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — hasonló a vérfűhöz.

Kecskerágító — Répezeszentgyörgy, Nyr. 18:327. — Evonymus europeus.

Kecskerágó — Hortobágy, T. M. I. — Evonymus europaeus L.

Piroslik a kecskerágó
Szőlő árka mellett.

Petőfi.

***Kerti seprő** — Alföld, Nyr. 29:19. — Kochia scoparia L.

Keserű lapu — Alföld, Nyr. 29:19. — Lappa maior.

***Keskeny gyékény** — Lengyeltóti — Typha angustifolia.

Kígyóhagyma — Alföld, Nyr. 29:20. — Muscari comosum Mill.

Kígyóharapta fű — Tyukod — Plantago arenaria L.

***Kikeri** — Lengyeltóti — Colchicum autumnale L. Mérges.

Kikirics — Balatonmell. — I. Kikeri.

Kirákannya — Csallóköz, Nyr. 1:279. — van a búzában: karakány. Riedgras.

Királydárda.

***Királydinnye** — Alföld, Nyr. 29:19. — Tribulus terrestris.

Kisasszony papucsa — Cypripedium calceolus L.

***Kisasszony tenyere** — Alföld — Lupinus angustifolius L. L. Szépasszony tenyere, Boldogasszony tenyere.

Koldustetű — Alföld és általában, Nyr. 29:19. — Xanthium strumarium. Ipolylitke, Nyr. 3:543., Bidens tripartita Borbás.

Kolokány — I. Kalakány.

Komló — szó eredete, Pápay József, Nyr. 24:465—468. — Humulus lupulus L.

***Komócsin** — Alföld — Phleum pratense L. Jófű.

***Konkoly** — Alföld, általánosan — Agrostema githago L. Kiskunfélegyházán van szelid és vad, az utóbbi Lychnis vespertina. Vö. Nyr. 29:17.

***Kopotnyak** — Gross. I. p. 158. — „folia Asari; vomitorium“. Asarum europaeum L.

***Korpafű** — Nagyszalonta, Békés, Hadház, Pusztaszentmiklós — Lycopodium L. Jó fű.

Kotú — Karczag — nád tövé. Vö. Kotús föld (földesoportban).

Kökörccsin — Hortobágy, T. M. I. — Colchicum autumnale L.

Körmicze — Eger, Borbás, Nyr. 3:543. — Calendula officinalis.

Körömvirág — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — Calendula officinalis.

Kötővessző — Oklsz. — már 1493-ban. Leginkább fűzvessző, nádkunyhók, vasalók, nádtutajok kötésére. Előbb leforrázzák. Most már a drót kiszorítja az ősi kötést.

Kuceserácska — tót jöv., Nyr. 27:176. — fodormenta. Tót: kučeračka (kučeravi = göndör). Mentha crispa L.

Kukicska — Beregszász, Nyr. 27:95. — őszi kikirics (Somogyban: zsisbavirág). Colchicum autumnale L. Kikirics.

***Kutyaszőlő** — Tyukod — Solanum dulcamara L.

***Kutyatej** — Alföld, Nyr. 29: 19. — Euphorbia, de Taraxacum is. Sonchus-fajok is. Pusztaszentmiklós. Euph. peplus L. Rossz fű.

Lapinta — Beregszász, Nyr. 27: 95. — tavirózsa. Nymphaea alba. L. Vízitök.

Lednek — l. Gumós lednek.

Libatippán — Hortobágy, T. M. I. — Potentilla anserina L.

***Libavirág** — Nagyszalonta, általános — Potentilla anserina L.

Likhén — Recsenyéd, Udvarhely m., Nyr. 34: 105. — izlandi moh. Cetraria islandica Ach.

***Lóher** — Felsőtárkány — Trifolium.

***Lóhere** — Alföld, Nyr. 29: 19. — Trifolium, de Medicago is.

Lómenta — Ecsedi láp — Mentha sylvestris.

***Lósáska** — Alföld, Nyr. 29: 19. — Rumex Hydrolapathum.

Löböstök — Nyr. 24: 304. — Ligusticum officinal. K. Német: *liebstock*, *liebstockelből* (hol?).

***Macskatővis** — Hajduhadház — Ononis spinosa L. L. Iglicze.

***Macskatüsök** — Alföld, Nyr. 29: 19. — Ononis spinosa L. Kecskemét. L. Iglicze.

Madárhúr — Cerastium.

Magyarófű — Vas m., Nyr. 30: 99. — Lathyrus tuberosus L.

Mályvarózsa — Alföld, Nyr. 29: 19. — Althea rosea L.

***Mancsifű** — Karczag — jó fű. Zsenge, Taraczk.

Marmancs — Losoncz vidék, Nyr. 30: 301. — széki fű. A tót *marmancsikból*. *Még tótosabb a „Marmančok“, mint ilyent Mikszáth Kálmán sokszor alkalmazott kedves virága, mert azt hitte, hogy ez a Chrysanthemum leucanthemum, a *csillagvirág* magyar neve, holott a kellemetlen szagú vad Chamomilla virágát jelenti. H. O.

Maszlagos nadragulya — l. Belindek, Tölcséres.

***Medvetalp** — Felsőtárkány — Heracleum Sphondylium L.

Mételytorpa — Ecsedi láp — helyesen Mételytorzsa = Cicuta virosa L.

***Métőlysás** — Kálmánca — „Ha ezt a marha mögeszi, föl puffad és mögdöglik, sp.?”

Misegyertya — Verbascum blattaria L.

Misling — Sirok, Heves m., Nyr. 27: 43. — csalamádé, azaz sűrűn vetett s nem magnak, hanem takarmánynak szánt tengeri. Német szó, elegyest jelent.

Mogyoró-alja — Gross. I. p. 159. — Asarum europaeum L. L. Kopotnyak.

***Mogyorógyékény** — Tyukod — Typha angustifolia L. Onnan, hogy zsenge tövét a szegénység eszi és mogyoróízűnek vallja.

A sertés felhizik rajta. L. Hadi-gyékény.

Morvánleves — Sárköz, Nyr. 32:463. — egy növény. (?)

***Muha** — Hadház — v. muhar: Panicum sp. P. glaucum L.

***Muhar** — Pusztaszentmiklós, Pusztaszanda — Panicum glaucum L. Jófű.

Muzsdályfa — Borbás, Nyr. 30:529. — Quercus sessiliflora és Qu. conferta.

Nácza — Beregszász, Nyr. 30:300. — a gyékény buzogánya.

***Nád** — általános, Lengyeltóti, Tyukod — Arundo Phragmitis L.

***Nadálytő** — Ecsedi láp — Symphitum officinale L.

Nádtorzs — Hortobágy, T. M. I. — a nád — Arundo — kiszáradt töve.

Nádtorzs lón az ágya, zsombok Arany. [a párnája.

Nyakfű, Nyakó — Diószegi Fazekas, 1807, p. 156. — Lycopsis.

***Nyári hérics** — Alföld, Nyr. 29:17. — Adonis aestivalis L.

Ökörfark — Gross. I. p. 146. — kóró = Verbascum thapsus.

Ökörfarkkóró — Alföld, Nyr. 29:18. — Verbascum thapsus.

Ördögmotolla — Pusztaszentmiklós — Eryngium planum L. Ördögszekér stb. is.

Ördögszekere — Alföld — Eryngium [campestre L. P. na-lajtorja.

Pákászmadár — Alföld, Nyr. 29:17. — Symphitum officinale L.

***Palaczfű** — Tótszentpál — Capsella bursa Pastoris L. Vö. Nyr. 34:106. és „Palaczkféreg-virág” formában. Nyr. 18:574.

***Pallagi sás** — Ecsedi láp — Carex sp.?

Papancz — Nyr. 27:176. — kúszó, fölfutó gyom. Convolvulus. Tótból: pupenec.

Paploncz — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — Convolvulus arvensis.

Paponya, páponya — Diószegi Fazekas, 1807, p. 175. Physalis, altató P. Ph. somnifera piros P. Ph. Alkekengi.

Papsajt — Vas m. Nyr. 30:99. — Malva rotundifolia. Alföld, Nyr. 29:19., Malva vulgaris. Általános, Malva neglecta Walr. Nógrád m., Nyr. 3:544.

***Papvirág** — Ecsedi láp — Chrysanthemum leucanthemum L.

Parély — Pusztaszentmiklós, általános — Spinacia oleracea L. Jófű.

Pásztortáska — l. Palaczfű.

***Pattankóró** — Pusztaszentmiklós — Cichorium Intybus L., l. Katángkóró, Jófű.

***Perje** — Pusztangyalháza, Hadház, Hortobágy, T. M. I. és általánosan — Poa annua. Jófű.

Pernyefű — Alföld, Nyr. 29:18. — Poa annua L.

***Pimpó** — Felsőtárkány — Potentilla-nemzetség (valószínűleg Anserina L.) Békés m.

Pi. afü — Tyukod — Chenopodium vulvaria L. (?)

Pi. . lajtorja — Eryngium campestre. Jófü, zsenge korában; Kecskemét. Ballangó, Ördögszekere, Pusztangyalháza, jófü. Bugaczmanostor.

***Pintérező gyékény** — Lengyeltóti — Typha latifolia.

Pipacs — Alföld — Papaver Rhoeas L.

Pipitér — Vas m., Nyr. 30 : 99. — székfű = Chamomilla.

Pipompápom — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3 : 543. — Taraxacum officinale.

Pipőrefű — Mohács, Nyr. 27 : 111. — szikfű.

***Pírgalni** — Somogy m. — fejteni a hüvelyesveteményt.

***Porcsfű** — Portulacca oleracea L., mint *Porcsin*: Hajduhadház, Kisújszállás, Lengyeltóti, Pusztaszentmiklós, Pusztaszcanda és sok helyen.

Porczfű — Alföld, Nyr. 29 : 18. — Portulacca oleracea L. Porcsin.

***Pörje** — Békés m., Bugaczmanostor — Poa. Jófü.

Pukkantó — Pusztaszentmiklós — Datura Stramonium L. Rossz fű.

***Ragadancs** — Ivád — Arctium Lappa — a bojtorján feje.

***Ragadófü** — Békés m., Pusztaszentmiklós — Setaria verticillata.

Rakottya — Hortobágy, T. M. I. — rekettyefűz.

***Rekettye** — Salix sp.? korezvessző, kötésre való; de Genista is.

***Revetapló** — Bihar m. — az, a mely nem a bükkfa gombájából, hanem a bükkfa *redvesedéséből* ered. Ugyanígy Ivádon is.

Ricze — Vas m., Nyr. 33 : 99. — vadrepce. Sinapis arvensis L.

Rigya — Dunántúl, Mtsz. — barkás növények barkája.

***Rókahátú fű** — J., Balatonmellék — ha Alopecurus, akkor a feljegyzés, hogy a birka nem eszi, hibás, mert kitünő takarmány és legelőfű.

***Rozsanya** — Alföld — Claviceps purpurea Tul.

***Rozsda** — Alföld — Puccinia sp.

***Sárga gyujtovány** — Alföld — Linaria vulgaris L.

Sárga gyútoványfű — Alföld, Nyr. 19 : 17. — Linaria arvensis.

Sárga kikirics — Alföld, Nyr. 29 : 18. — Ranunculus. Anemone ranunculoides L.

Sárga liliom — Alföld, Nyr. 29 : 17. — Iris pseudacorus L.

***Sárkelep** — Pusztaszentmiklós, Hadház, Pusztaszcanda, Hortobágy, T. M. I. — Medicago falcata; Sárkerep is. Jófü.

* **Sárkerék** — Bugacz-Monostor — jófü, l. Sárkerep.

Sárkerep — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Lotus corniculatus*. Nádudvar, Alföld. *Medicago falcata* L.

* **Sárkerép** — Kecskeméten és sok helyen. — *Medicago falcata*. Jófü.

Sás — Ecsedi láp — *Carex nem.*

Sásika — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3: 544. *Hemerocallis*.

* **Selyem** — Biharudvari — a gyékény lehántott hámja.

Síerüődött fű — Körmend, Vas m., Nyr. 27: 96. — *Lathyrus sylvestris*. „A sérült ember bajárul használ.”

Sikárfű — Alföld, Kecskemét — *Andropogon Ischaemum* L. Jófü. Bugacz-Monostor. Nem jó fű. Vö. Nyr. 3: 543.

* **Siklófű** — Lengyeltóti — l. Sikárfű.

Sityonfa — Nagydobrony, Bereg m., Nyr. 34: 221. — rossz fa.

Somkóró — Tyukod — *Melilotus officinalis* L.

* **Sóska** — Hadház és általánosan — *Rumex pratensis* M. és K.

Sóslórium — Tyukod — *Rumex acutus* L. (*Acetosa* L.) Sóslórom. Lósóska.

Sóspóró — Hortobágy, T. M. I.

Spinát — Nyr. 24: 397. — spenót. *Spinacia*. Ném. Spinat.

Sudar sás — Ecsedi láp — *Carex stricta* Good.

Sulyom — XVIII. sz., Ecsedi láp — *Trapa natans* L.; fekete, tüskés, mogyorója a szegénység csemegéje.

Sunkalopó — Baja, Nyr. 33: 531. — pásztortáska; *Capsella bursa pastoris*.

Sústyé — Bagota, Komárom m., Nyr. 25: 478. — a kukorica-csővet burkoló levelek.

Szalagsík — Csallóköz, Nyr. 1: 332. — síkáról fű. *Andropogon Ischaemum*.

* **Számártövis** — Pusztaszentmiklós, Hortobágy, T. M. I. — Onopordon *Acanthium* L.

* **Szarkaláb** — Felsőtárkány. — *Delphinium consolida* L.

* **Szarvasnyelv** — Tyukod — *Scolopendrium vulgare* Sym.

Szécsényi gyökér — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3: 543. — *Glyceria spectabilis*.

* **Székfű** — Pusztaszentmiklós. — *Matricaria Chamomilla*.

Székfűvirág — Alföld, Nyr. 29: 17. — *Chrysanthemum*, *Anthemis*, *Matricaria*. Nádudvar, *Matricaria Chamomilla* L.

* **Székfű** — Nádudvar, Kiskunfélegyháza. L. Szekfűvirág.

* **Széki káposzta** — Alföld — *Salsola Kali* L., l. Széki saláta.

Széki saláta — Alföld, Hortobágy, T. M. I., Nyr. 29: 19. — *Statice Gmelini* Wild.

***Szelencze** — Somogy — orgonavirág.

Szélhajtó kóré — Hortobágy, T. M. I. — l. Szélhordta fű.

Szélhordta fű — Hortobágy, T. M. I. — *Eryngium campestre* L.

Szelicze — Tiszadob, Nyr. 27:45. — *Lycium*.

Szengyörvirág — Sárköz, Nyr. 32:463. — gyöngyvirág. *Convallaria majalis*.

Szentgyörgy-virág — Mohács, Nyr. 27:112. — gyöngyvirág. *Convallaria majalis*; Csúza, Baranya m., Nyr. 18:382.

***Szépasszony tenyere** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Lupinus angustifolius* L.; l. Boldogasszony tenyere.

Szerbián tövisk — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Xanthium spinosum*.

Szerecsén-búza — Nyr. 22:404. Wagner F. *Phraseologia* 1750. — „pohánka, hajdina, tatárka, haritska = szeretseny-búza“. L. Hajdina.

Szikfű — Pusztaszentmiklós — *Matricaria suaveolens* L. (*Chamomilla* L.) Pusztaangyalháza, jó fű.

***Szikifű** — Pusztaszentmiklós — rossz fű. *Matricaria chamomilla*.

***Szikivirág** — Békés — *Matricaria chamomilla*.

Szilid konkoly — l. Konkoly (szilid).

Szittyó — Somogy m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus*.

Szővőke — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus*. Süveget fonnak belőle a libapásztorok.

Sztokrásza — tót jöv. Nyr. 27:177. — százszorszép. (Bellis perennis?) Tót: *stokrásza*, sto = száz, krása = gyönyörűség = százszorszép.

Szunyadó — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — *Galanthus nivalis*.

***Szúrán-tövis** — Karczag — muszka tövis = *Xanthium spinosum*. Szilágyi Sándor öreg juhász 1893-ban mondta, hogy ez a növény 1842-ben a Zádorgáton ütötte fel először a fejét.

Talák — Vaiszló, Nyr. 37:374. — a búza bajusza.

Tálmósó fű — J., Balatonmell. — fű faja, melyet a birka eszik. L. Sikár fű.

***Talpas muha** — Hadház — *Digitaria sanguinalis* (L.) Scop.

***Tányérbél virág** — Somogy m. — napraforgó, *Helianthus annuus*. Sok helyen Tányéricsza, l. azt.

***Tányéricsza** — Szeged, Pálfitanya — a napforgó. *Helianthus annuus*.

***Tapló** — Alföld — az igazi pásztortapló nem a „zsidóbúr“ = taplógomba, hanem a „kákabuzogány“ — *Typha latifolia* és *angustifolia* — szárnyas magva; Szeged táján a „mezei gyopár“ = *Gna-*

phalium arvense — bolyhos virága is az.

***Taraczk** — Kecskemét, Lengyeltóti? — Agropogon repens (L.) R. B., Triticum repens. Jó fű. Bugacz-Monostor. Nem jó fű. Karczagon ifjan ez a *Mancsifű*.

Taraczkos sás — Ecsedi láp — Carex sp.

***Tejes fű** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — Euphorbia sp.? L. Kutyatej.

Tejeltő Szt. István söprűje — Monostori-pusztá, Nyr. 29:19. — Galium verum Scop.

***Tippán** — Pusztá-Szanda és általánosan — Agrostis sp.; „jó fű”. Hajdúhadház, Felsőtárkány, Kiskunfélegyháza, Békés, Nádudvar, Nagyszalonta, Kaba, Bugacz-Monostor.

***Tisztesfű** — Kecskemét, Pusztá-Szanda és általánosan — Stachys recta L. Bugacz-Monostor. Jó fű.

Torzs — Hortobágy, T. M. I. — Carex csökvények.

Ég a napmelegtől a kopár szík [sarja,
Nincs egy árva fűszál a torzs közt [kelőben.
Arany.

Tölcséres belindek — Alföld, Nyr. 29:19. — Datura stramonium L.

Tövikes kőkény — általános — Prunus spinosa L.

***Tüsök seprő** — Bugacz-Monostor — Igliczéből, Ononis spinosa, kötött derékseprő, a cserény

és környéke tisztántartására. A Nagykunságon farkkóró, Verbas-cum blattaria, némely helyen a katángkóró, Cichorium intybus adja a seprőt. A kún pásztorok *kattankórónak* mondják.

***Tyukszem** — Pusztaszentmiklós — Anagallis arvensis L.; jó fű.

***Tyúkvakító** — Pusztaszentmiklós — Adonis aestivalis L. L. Nyári hérics.

Uborkabagzó — Alföld? Nyr. 29:19. — Trifolium arvense L.

***Ürgefarak** — l. Czigánybúza.

Üröm — Nádudvar — Artemisia vulgaris L. Gyapját ledörögölve a régiek tapló gyanánt használták. Artemisia monogyna W. K.?

Üszög — Alföld — Ustilago.

Vadborsó — Alföld — Vicia villosa L. L. Kaszanyüg.

Vadkáposzta — Alföld, Nyr. 29:17. — Erysimum canescens. Eryngium diffusum, Erh.

Vadkapor — Alföld, Nyr. 29:18. — Oenanthe pimpinelloides L. Aquatica. L.

Vadkonkoly — l. Konkoly (vad).

***Vadlóhere** — Kiskunfélegyháza.

Vadnefelejts — Hortobágy, T. M. I. — Myosotis caespitosa Schulz?

***Vadócz** — Bugacz-Monostor — *Lolium pratense*. Nem jó fű.

***Vadrepce** — Alföld — *Sinapis arvensis* L.

***Vadsás** — Lengyeltóti — *Carex*, sp.?

***Vadzab** — Alföld — *Lolium temulentum* L.

Vadzsálya — Hortobágy, T. M. I.

***Vajfű** — Alföld — *Orobanch* sp.

Varnyúháj — Hegyalja, Nyr. 1:379. — *Sedum Telephium* v. *varjúbab*. Kassai J. szókönyve 1831.

Varnyúkiiros — Gyöngyös, Nyr. 1:349. — *Colchicum autumnale*. Kassai 1831.

***Vasfű** — Alföld — *Verbena officinalis* L.

***Vasvirág** — Alföld — *Xeranthemum annuum* L.

***Vehicse** — Somogy m. — venyige.

Venyű — Lozsád, Nyr. 23:144. — vad venyige. *Clematis vitalba*.

***Veresnadrág** — Békés m. — perjefajta. *Phalaris phleoides*.

Vérfű — Szeged — *Sanguisorba officinalis*.

Vidrafű — Kassai 1831, Nyr. 1:379. — *Trifolium fibrinum* alias *Menyanthes trifoliata*. A Hegyalján *Eletske* v. *Alats* a neve.

Villáskáka — Hol? Tud. Gyűjt. 1817, Nyr. 34:487. — *Scirpus maritimus*.

Vityéz — Moldva, Nyr. 4:143. — l. Szarkaláb.

Vizi lilium — Hortobágy, T. M. I. — *Nymphaea alba* L. a népnél inkább vizitők.

Vizitők — általánosan — *Nymphaea alba* L., l. Tavirózsa.

***Zab** — Ver. 122. — dalmat. Zoob.

***Zsidóbűr** — országosan — a Polyporus-gombából készült tapló, børszerűen szétlapítva; a pásztorok leginkább zsidó házalóktól vették.

Zsidócseresznye — Nyr. 29:19. — *Physalis Alkekengi* L.

Zsombok — Hortobágy, T. M. I. — *Carex*-fajok alkotta kúpok.

Vegyes.

Állás — Hortobágy, T. M. I. — falazattal bíró nagy fészer, osztatlan belvilággal; két végén nagy kapu, a csordafelőli oldalán ajtó. Szekerek beállítására, etetőhely a nyájak összeszámlálására is szolgál. *Ólmos eső idejében, mikor a tűzok szárnya összefagy, a csikósok betereleik a madarakat.

Avas szőr — Hortobágy, T. M. I. — a mi télről marad meg az állaton. Vö. Avét.

Bakacsín — Hortobágy, T. M. I. — szép fekete.

Bekoppant — Hortobágy, T. M. I. — annyi neki bekoppantani egy bárányt, mint a semmit.

Bogjos — Hortobágy, T. M. I.
— kuszált, nagyszórú.

Bokréta — Hortobágy, T. M. I.
— a tengeri, Zea mays, szárán a kalász.

Csóva — Hortobágy, T. M. I.
— a legelő határának megjelölésére felhányt, kupaczkok. Ez kivételes elnevezés, mert rendesen hasított vesszőbe fogott növény, mint szalma-, szénacsutak. A mivelet: *kicsóvázni*.

Csuhaj — E. I., Hortobágy — elhalt növények maradéka.

Csüdzik — Hortobágy, T. M. I.
— a tengeri, mikor kezd a zsenge csó kihányni a selymét.

Czégér — általános, T. M. I.
— a német Zeiger.

Van éccsarda túl az erdőn, ott
[magán]
Szár az ág ből *czégér* lóg az oldalán.
Pásztornóta.

Czimbora — M. ó., Kecskemét
— osztályos, földbirtok nélküli, de marhas ember.

Délel — Balmazújváros, T. M. I.
I. — delel.

Dij — Hortobágy, T. M. I. —
1. ár, pl. négy birka az ára a jó pulinak, 2. sors, 3. állapot. Mondások: az apja díjára jutott = tönkrement, mint az apja. Tavaji díján van még mindig = olyan beteg most is, mint tavaly volt.

Dögrovas — M. ó., Kecskemét
— a melyre a pásztor az esett jószág számát felrótta.

Éghetetlen — Hortobágy, T. M. I. — nagyon nagy, pl. Éghetetlen nagy szél vót.

Egyes-egyedül — Balmazújváros, T. M. I. — egymagában.
*Különben általános.

Elfázik — Hortobágy, T. M. I.
— úgy elfázott a kutya, hogy belé döglött.

Elnapolás — M. ó., Kecskemét
— fényes nappal való elkötés, ellopás, pásztorszó.

Elő — Hortobágy T. M. I. —
„a juh még nem vót elő, azaz :
„a magyar juhot még nem hajtották elő összeírásra“.

Elterül — Hortobágy, T. M. I.
— elterült a ménes, nagyon elterült a guja = nagy helyen legel.

Farkapénz — Légrád — áldomás, eladott jószág után jár.

Fej — Hortobágy, T. M. I. —
a tengeri feje, kalásza.

Fenkő — Hortobágy, T. M. I.
— a kaszát élesítő kő.

Fin-tok — Hortobágy, T. M. I.
— a fentő tokja. Érdekes, hogy a kő-fenkő, tokja pedig *fin*-tok.

Fót — Hortobágy, T. M. I. —
folt. „Olyan jánt keress, a melyiknek nagy fót van a pendelén = nagy a hozománya.“ „Nem piz kell nekem, hanem ján.“ *Nem ismerik a fótot, a melyet a jószág a legelőn alkot.

Gubanczos — Hortobágy, T. M. I. — összeapszott, nagyszórú kutya.

Gusztustalan — Hortobágy, T. M. I. — pl. a piszkos abrosz.

Gyanuba esett — M. ó., Kecs-kemét — ugyanannyi mint: rá-sült, rávilágosodott a lopás.

Hidi vásár — Hortobágy, T. M. I. — a hortobágyi híd mellett tartott állatvásár.

Hókony — Hortobágy, T. M. I. — „Mingyán hókonyon taszítalak!” = fejbeütlek.

Igen — Hortobágy, T. M. I. — nagyon, p. o. „igen köszönöm szépen“.

Ittas — Hortobágy, T. M. I. — félrészeg.

Jószág — Hortobágy, T. M. I. — állat. Csak egy jószágja van pl. tehene, borja.

Juhporos — Alföld, általáno-san — a juh hulladéka, megszáradva igen jó tüzelő.

Juk — Hortobágy, T. M. I. — nyílás, kilencz jukú a hortobágyi híd.

Kácsing — E. I., Hortobágy — kacsint helyett.

Kacskaringó — Hortobágy, T. M. I. — étel. L. Szamárkötél.

Kaczag — Hortobágy, T. M. I. — a ló; általánosan: nyerit.

Kanczabetyár — a kinél mindig asszony van a dologban. (Lehr) M. N. X. 90.

Kapczabetyár — Alföld — gyalogos, legalsóbb fajta.

Karingó — Nádudvar, T. M. I. — l. Kacskaringó.

Kijózanodik — Hortobágy, T. M. I. — magához tér.

Kikeríteni — M. ó., Kecske-mét — verekedéskor.

Kikurvanyázni — általánosan — nagyon kacskaringósan ki-diszíteni.

Kis kocsis — Hortobágy, T. M. I. — jobbmódú birtokosnál szolgáló, még gyereksorban levő kocsis.

Kiteremtettézni — általánosan — kiczifrázni.

Kiverni — Hortobágy, T. M. I. — Tavasszal kiverik a jószágot a legelőre.

Környetlenkörül — Hortobágy, T. M. I. — köröskörül.

Köszköpüködik — Hortobágy, T. M. I. — haszontalankodik.

Köt — Hortobágy, T. M. I. — „A kolompér akkor *köt*, mikor virágzik“ = akkor kezdenek fejlődni a gumók.

Liget — Hortobágy, T. M. I. — tisztások az erdőben.

Lovasbetyár — Alföld — ki lovon jár, a betyárság eleje.

Lustán — Hortobágy, T. M. I. — az eséssel kapcsolatban: nagyot estem.

Marj — Hortobágy, T. M. I. — a ló *marja*, a két lapoczka köze.

Megcsap — Hortobágy, T. M. I. — terel, visszaterel.

Parancsolom Jóskának a bojtárnak:
Csapja meg a balszárnyát a gujának.
Pásztornóta.

Megcsigáz — Hortobágy, T. M. I. — elgyengít, elbágyaszt. Szólás: néha megcsigázza a birkát az úsztatón. Különösen ha úsztatás után rosszra fordul az idő.

Megczüvekelni — M. ó., Kecske-mét — keményen megverni.

Megfiál — Hortobágy, T. M. I. — megfájja a tengerit: alsó mellékhajtasait letöri.

Meglippen — Hortobágy, T. M. I. — meglapul.

Meleg dél van itt kinn a mezőben, Rakja a nap a tüzet erősen. Meleg dél van, *meaglappen* a madár. A fáradt eb kiöltött nyelvvel jár.
Petőfi.

Megterül — Hortobágy, T. M. I. Jaj de keskeⁿ ez a kilenczes ajja, Sok a ménes, nem *terülhet meg* Pásztornóta. [rajta.]

Megtör — Hortobágy, T. M. I. — meghervaszt. Szólás: megtörte a gyepet a dér.

Menős — Zala — járó, járkáló betyár. (Lehr.) MNy. X: 90.

Motyó — Hortobágy, T. M. I. — a palócz és a pápista.

Nehéz sor — általánosan — nagy baj a hatósággal szemben, pásztorszó.

Nyelvrontás — Hortobágy — *Dranka* = stranka, tót; *gusztátalan* = nem kívánatos; *kekség*

= a német *Keckheit* = szemtelenség; *Keleráj* = söntés; *kurtirozni* = rövidíteni; *nudli* = laska; *pampuska* = fánk, tót; *Platz* = a lóistállóban hely; *siftileves* = hitvány l.; *silép* = szorulat, a tót *žleb*; *strájfa* = a német Streuholz, elválasztó rúd, alomhatár. Többszörsz csikósok száján a katonáskodás hatása. *Lepakol* = lerakodik. — Kebli író, Ecsedy, szava.

Nyilas — Hortobágy, T. M. I. — „Egy nyilas föld öt katasztrális hód és ezer négyszög öl.”

Nyúgodalmas — Hortobágy, T. M. I. — Szólás: nyúgodalmas jao iczakát kívánok.

Nyugvóhely — Hortobágy, T. M. I.

Fényes dűlbe ha rám írik az álom, Babám karján *nyugvóhelyem* ta-
Pásztornóta. [nálom.]

Nyüvezőfa — M. ó., Kecske-mét. — L. Nyüvedző.

Olvasódik — Hortobágy, T. M. I. — a birka, azaz megszámlál-tatik.

Örvös kutya — Hortobágy, T. M. I. — a melynek vasörve van.

Összetérít — Hortobágy, T. M. I. — összehajt.

Pásztorit — Hortobágy, T. M. I. — terel, térít nyáját, gulyát stb. képletesen: bort is iváskor.

Perdül — Hortobágy, T. M. I. — beperdül az ajtón, a csónakba stb.

Süvegmocskok — Hortobágy, T. M. I. — a sokat hordott kalapon képződő, portól, zsirtól származó kéreg.

Mint a zöld Hortobágy kövér

[mezejében

A tsintalan Betyár ha a szél-

[mentében

Süvegmocskot éget a szalmán vagy

[pipán,

Maga meg odébb áll gyalog vagy

[paripán;

Hijába hangicsál a duda, furolya,

Összebőg a marha, megszalad a

[gulya;

Tehén, üsző egyre szalad a cse-

[rénynek

Van baja, van mérge a szegény

[legénynek.

Csokonai, Dorottya III.

*Csokonai itt nyilván a bogárzást festi s megtudjuk, hogy annak idején a süvegmocskok égetéssel próbálta a pásztorság a bajnak elejét venni.

Szakgat — Hortobágy, T. M. I. — a gulyából, ménesből egy részt kiszakít, elhajt.

Szercsegős — Hortobágy, T. M. I. — „Borzasztó jó, szercsegős dohánya van a tekintetes úrnak“. *általánosan *serczegős*.

Szór-abrakos tarisznya — Rákóczy Ferencz udvari számadásai 1701. „Pro canestriis vulgo

szórabrakos tarisznyákért N. 50 fl. 15.“ Nyr. 43:83.

Talló — E. I. Hortobágy — a birka jól megszórja a tallót = jól megtrágyázza.

Taszít — Hortobágy, T. M. I. — üt, vág. Vö. Hókony.

Tormodzik — Hortobágy, T. M. I. — a felhő = tornyosodik.

Tötis — Hortobágy, T. M. I. — útközepén, folyóvíz két partján. ... posványon csinált töltés.

Gvadányi.

Túlnet — Balmazújváros, T. M. I. — túl, túlnét.

***Tutajbajusz** — Tiszamente — a vastag, sűrűn összeálló szőrözetű.

Tűszeres — M. ó. Kecskemét — tütartó.

Válság — Hortobágy, T. M. I. Szegén Palkó elaludt a határba, Tizenkilencz forint lett a válsága. Pásztornóta.

Bebitangolt a jószág, kárt csinált.

***Virgódni** — Somogy m. — vergődni.

Zsendít — Hortobágy, T. M. I. — A tavaszi mező megzsendíti a sovány jószágot.

FÜGGELÉKEK

FÜGGELÉKEK.

I. FÜGGELÉK.

Tót anyag.

Pétényi Salamon irataiból.

Bikák.

Biczko — bikanév.

Bujak — bikanév és neme is.

Bujkő — bikanév.

Kurja — bikanév.

Ökrök.

Bela — ökörnév.

Busa — ökörnév.

Kajla — ökörnév.

Rjanka — ökörnév.

Szilaj — magyar.

Tehenek.

Belana — tehén.

Brna — barna.

Brnuša — barna.

Černusa — fekete.

Riška — tehénfajta.

Siwana — szürke.

Tót elemek.

Liptómezei juhászat. Istvánffy Gy
tanár gyűjtése.

Bača — bács, oláh is.

Črpák — meritő.

Gelata — sajtár, máshol döbön.
Vö. Sochtar = sajtár.

Hruda — gomolya, rög.

Klog — oltó.

Koliba — kalyiba, megvan az
oláhban is.

Kölöwrät — sirító, fonalnak
való.

Kőncjar — hegyes juhászkes;
ítt koñec = hegyes.

Košjar — kosár, vesszőből fo-
nott esztrenga.

Kötäl — üst.

Putera — bödön, nyilván a
német butterfas.

Šafik — a német Schaff.

Salaš — a magyar szállás.

Trepáčka — verő, kavaró.

Wäläch — a Balkánon βλαχος
— juhász.

Žintica — savó.

Lónevek.

Lányi Béla tanár gyűjtése.
Rózsahegy vidéke.

Böitár — teljesen a magyar
bojtár.

Bücō — magyar halfaj: Aspro
vulgaris.

Čilāk — a magyar csillag.

Děreš — teljesen magyar ló
szőre.

Fukso — a német Fuchs =
sárga.

Hanro — ?

Kědvěs — teljesen magyar.

Lŭcā — magyar.

Pajtās — a magyar pajtás.

Pějkō — a magyar pej; a tót
kicsinyítő alak. Arany János Toldi-
jában a ló neve. Különben *pej*.

Šārgā — a magyar sárga.

Šimlō — a német schimmel.

Villān — a magyar villám.

Ökörnevek.

Bělā — Béla.

Brāri — tót.

Brnā — barna.

Jělěn — tót = szarvas.

Kese — a magyar kese.

Lāsōn — tót.

Plāvi — tót, sárgás; a rigó-
ról: plāvi drozd = sárgarigó.

Rohač — szarvas, tót.

Siron — szírony.

Tŭrōn — tót.

Tehénnevek.

Belana — tót = fejrke.

Brnula — barna.

Čjerna — tót = fekete.

Kalina — tót = Viburnum
opulus.

Kesa — a magyar kese.

Malina — tót = Rubus.

Mazula — tót.

Risula — tót.

Sivula — tót.

Kutyák.

Akōti — tréfás, jelenti: „a
mint te“. A tréfa az, hogy arra
a kérdésre: mi a kutya neve?
az a felelet: „akōti“ mint téged,
vagy mint te stb.

Belko — fehér.

Cigan — czigány.

Cimbal — hangszer.

Cukrik — tót = czukorka.

Dolesza — az erdőbe.

Dolina — völgy.

Dunaj = a Duna tót neve.

Dunčo — tót.

Hādaj — „találd ki“, ez is tréfás.

Kāro — felszedett.

Lābos — magyar.

Pamina — idegen név.

Piko — felszedett.

Sajó — magyar folyónév.

Strihaj — nyírjál.

Suba — suba.

Talpaš — talpas.

Tarko — tarka.

Taro — ?

Tupön — ?

Vādās — vadász.

Vitíz — vitéz.

Zahraj — húzd rá!

Vegyes.

Lányi Béla tanár. Rózsahegy, Zólyom.

Baranča — bárányka.

Bik — tinó.

Birki — birkák.

Bivol — bivaly.

Črjeda — csorda.

Jalowica — üszó, Zólyomban.

Krawa — diminutiv: Krawička, tehén.

Marha — czímeres jószág: to je marha.

Ťela — borjú, Zólyomban.

II. FÜGGELÉK.

Oláh anyag.

Lónevek.

Lónevek — Alsófehér m., Moldován 45. — románoknál inkább magyar nevek élnek.

Breaz — Alsófehér m., Moldován 45.

Brează — Alsófehér m., Moldován 45.

Lila — Alsófehér m., Moldován 45.

Miska — Alsófehér m., Moldován 45.

Muced — Alsófehér m., Moldován 45.

Murgu — Alsófehér m., Moldován 45.

Pnitinog — Alsófehér m., Moldován 45.

Pujka — Alsófehér m., Moldován 45.

Şargă — Alsófehér m., Moldován 97. — sárga (lószínből lónév).

Sarga — Alsófehér m., Moldován 45.

Sură — Alsófehér m., Moldován 45.

Suru — Alsófehér m., Moldován 45.

Szürke — Alsófehér m., Moldován 45.

Ökörnevek.

Ökörnév — Alsófehér, Moldován 45. — Minden ismert magyar ökörnév szerepel a románság között is havasban.

Baksi — Alsófehér m.

Bandi — Alsófehér m.

Bingyá — Alsófehér m. — Bimbó.

Bódor — Alsófehér m.

Codalb — Alsófehér m., Moldován 45.

Csendes — Alsófehér m., Moldován 45.

Csengye — Alsófehér m. — Csendes.

Csinos — Alsófehér m.

D̄ru — Alsófehér m., Moldován 45.

D̄aru — Alsófehér m.

Fiszku — Alsófehér m. — Ficzkó.

Hegyá — Alsófehér m. = Hegyes.

Kájlá — Alsófehér m.

Kermes — Alsófehér m. — Körmös.

Kormos — Alsófehér m.

Miská — Alsófehér m. — Miska.

Mozsár — Alsófehér m.

Pajkas — Alsófehér m. — Pajkos.

Pajkos — Alsófehér m., Moldován 45.

Rengya — Alsófehér m. — Rendes.

Sugar — Alsófehér m., Moldován 45.

Suran — Alsófehér m., Moldován 45.

Szejtyá — Alsófehér m. — Szóke.

Szemik — Alsófehér m. — Szemők.

Toian — Alsófehér m., Moldován 45.

Vidám — Alsófehér m.

Vinăt — Alsófehér m., Moldován 45.

Virag — Alsófehér m.

Tehénnevek.

Tehénnevek — Alsófehér m., Moldován 45. — minden juhnév egyúttal tehénnévnek is használtatik. Ezeken kívül van:

Barnă — Alsófehér m., Moldován 45. — barna.

Caila — Alsófehér m., Moldován 45. — kajla.

Ceșă — Alsófehér m., Moldován 45. — kesely.

Seitea — Alsófehér m., Moldován 45.

Silaș — Alsófehér m., Moldován 45. — szilas.

Silo — Alsófehér m., Moldován 45. — szilaj.

Șiuta — Alsófehér m., Moldován 45. — suta.

Virag — Alsófehér m., Moldován 45. — virág.

Juhnevek.

Albă — Alsófehér m., Moldován 45. — fehér. (Latin H. O.)

Albeană — Alsófehér m., Moldován 45. — fehéres.

Băluță — Alsófehér m., Moldován 45. — Bălan = fehér és sárga színbe játszó; marháknál inkább fehérbe menő színű állatot jelent. (Nyilván a *bjela*-ból eredve. H. O.)

***Beală** — Alsófehér m., Moldován 45. — fehér. (A tót *bjela*, H. O.)

Budeană — Alsófehér m., Moldován 45.

Bujoară — Alsófehér m., Moldován 45. — egy szép kerti virág.

Căiluță — Alsófehér m., Moldován 45. — kajla.

Capră — Alsófehér m., Moldován 45. — kecske. (Latin: kecske. H. O.)

Codalbă — Alsófehér m., Moldován 45. — coadă albă = fehér-farkú. (Ab *coda* = *cauda* = fark és *alba*. H. O.)

Corbiță — Alsófehér m., Moldován 45. — hollócska. (Ab *corvus* H. O.)

Crîșană — Alsófehér m., Moldován 45. — körösi.

Dormică — Alsófehér m., Moldován 45. — aluszekony. (Latin *dormire*. H. O.)

Dumană, Dumaiă — Alsófehér m., Moldován 45. — vasárnapi.

Floare — Alsófehér m., Moldován 45. — virág. (Ab *flos* innen *Flora*. H. O.)

Joiană — Alsófehér m., Moldován 45. — csütörtöki.

Laiă — Alsófehér m., Moldován 45. — kóborló, elkalandozó.

Lebădă — Alsófehér m., Moldován 45. — hattyú. (Ab *Labut*, tót, H. O.)

Leucă — Alsófehér m., Moldován 45. — gyengefejű (a görög λευκος. H. O.)

Lunae — Alsófehér m., Moldován 45. — hétfői.

Mandrolea — Alsófehér, Moldován 45. — szép.

Mărgăriță — Alsófehér m., Moldován 45. — (A *gyöngy* H. O.)

Marțue — Alsófehér m., Moldován 45. — keddi.

Mercuță — Alsófehér m., Moldován 45. — szerdai.

Mieuță — Alsófehér m., Moldován 45. — kicsinyke. (A *minor* enyelgő, tótos diminutivuma H. O.)

Mioră, Mioriță — Alsófehér m., Moldován 45. — esztendősbárány. (A latin *minor*-ból, *minora*, H. O.)

Murguță — Alsófehér m., Moldován — a *balan*-nal egyjelentésű.

Ocară — Alsófehér m., Moldován 45. — Gyalázat, nagy szégyen.

Oceană — Alsófehér m., Moldován 45. — szemes. (Ab. *oculus*, szem. H. O.)

Pădureană — Alsófehér m., Moldován 45. — erdei.

Porumbă — Alsófehér m., Moldován 45. — galamb. (Ab *Palumba* H. O.)

Priană — Alsófehér m., Moldován 45. — foltos.

Rosă — Alsófehér m., Moldován 45. — rózsá.

Rosuță — Alsófehér m., Moldován 45. — vöröses. (A latin *rosea* = rózsaszínűből. H. O.)

Rujeță — Alsófehér m., Moldován 45. — rózsácska. (A tót ružából. H. O.)

Sămbolică — Alsófehér m., Moldován 45. — szombati.

Seină — Alsófehér m., Moldován 45. — kékes.

Steluță — Alsófehér m., Moldován 45. (Ab *stella*, diminutivum. H. O.)

Strugureană — Alsófehér m., Moldován 45. — gerezdes.

Valeană — Alsófehér m., Moldován 45. — völgyi.

Vinae — Alsófehér m., Moldován 45. — péntek.

Kecskenév.

Kecskenevek — Alsófehér m., Moldován 45. A juhnevek nagy része kecskenév is. Ezeken kívül van:

Breșicea — Alsófehér m., Moldován 45.

Brumană — Alsófehér m., Moldován 45. — deres.

Căramidă — Alsófehér m., Moldován 45.

Nenițoncă — Alsófehér m., Moldován 45.

Kutyánév.

Kutyanevek — Alsófehér m., Moldován 45. — vegyesen magyar és oláh nevek.

Andris — Alsófehér m., Moldován 45.

Bălan — Alsófehér m., Moldován 45.

Burkus — Alsófehér m., Moldován 45.

Cartu — Alsófehér m., Moldován 45.

Cesar — Alsófehér m., Moldován 45.

Ciuciă — Alsófehér m., Moldován 45.

Czifrás — Alsófehér m., Moldován 45.

Dobidă — Alsófehér m., Moldován 45.

Duna — Alsófehér m., Moldován 45.

Elekes — Alsófehér m., Moldován 45.

Flore — Alsófehér m., Moldován 45.

Grosu — Alsófehér m., Moldován 45.

Gruia — Alsófehér m., Moldován 45.

Herman — Alsófehér m., Moldován 45.

Hoț — Alsófehér m., Moldován 45.

Ion — Alsófehér m., Moldován 45.

Lina — Alsófehér m., Moldován 45.

Lombos — Alsófehér m., Moldován 45.

Modrean — Alsófehér m., Moldován 45.

Murăș — Alsófehér m., Moldován 45.

Murgu — Alsófehér m., Moldován 45.

Nelbu — Alsófehér m., Moldován 45.

Romant — Alsófehér m., Moldován 45.

Tisza — Alsófehér m., Moldován 45.

Tocu — Alsófehér m., Moldován 45.

Ureu — Alsófehér m., Moldován 45.

Vidră — Alsófehér m., Moldován 45.

Voda — Alsófehér m., Moldován 45. — a tót: víz.

Voinic — Alsófehér m., Moldován 45.

Zălan — Alsófehér m., Moldován 45.

Vegyesek.

Afonya, áfonya — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — román: *afină*. *Vaccinium myrtillus* L.

Aie — Ozora, Torontál m. — anyajuh, oláh.

Alău, (halău) — Alsófehér m., román. Moldován 89. — háló.

Amnar — Čihač — igniarium = tűzkő.

Árděj — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — paprika. Oláh: *ardeiu*. *Ard* = ég igéből.

Ármurár — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — ex oláh: *armurar*. 1. marhatályog; 2. marhatályogot gyógyító növény.

Bács — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — juhász; számadó juhász. Exromán: *baciu*.

Balán — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — szókeszörű juh. Exromán: *bălan* (blond).

Bálmos — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — kukoricza-

lisztből sajtlével készített étel.
Ex-román: *balmoș*. Mokányétel.

Berbeče — Cihac — vervex;
berkice = ürü.

Berbécs — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — kos, ürü (vervex; Hammel). Ex-román: *berbece* (kos).

Berbek — Torontálozora — kos.

Berbek lai — Ozora, Torontál m. — fekete kos.

Berbencze — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — veder-nagyságú kis hordó. Ex oláh: *berbință* (átalag, *doliolum*, Fässchen) Budai Lex.

Bic — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — bika.

Bicău — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — békó.

Bindeu — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — bendő.

Biriș — Alsófehér m., oláh, Moldován 90. — béres.

Bisziok — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — Ocimum basilicum. Ex-román: *biesnioc*.

Bivol — Alsófehér m., oláh, Moldován, 89. — bivaly.

Bó — Alsófehér m., oláh — ökör.

Boc — Alsófehér m., román, Moldován 90. — bak, a honnan a lovakat hajtják és a melyen a fát fűrészelik.

Boitare — Ozora, Torontál m. — juhászbojtár.

Bosztán — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — tök; disznótök. Oláh: *bostan*.

Botorog — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — hengeralakú faedény a vajveréshez.

Bou — Cihac — bos; bue = ökör.

Brenze — Ozora, Torontál m. — friss túró, beszózott állapotban, tót.

Buha — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — borzos. Román: *buhă* = bagoly.

Bulz — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — sajtocska. Ex román: *bulz* (sajtdarab).

Buzsenyicza — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — füstölt kecskehús. Exoláh: *bujenită*. (Az örménység étele. H. O.).

Căldara — Moldován 146. — üst; ebben főzik ki a savót, a miből az ordát készítik.

Cârlig — Alsófehér m., oláh, Moldován, 140. — nagy horog.

Casă — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — latinból; sövényfalakkal épített, nád- vagy szalmafedéllel ellátott ház (parasztház). Ma: minden ház. *Curte* udvarház, földesúri lakás, udvar. Kőből vagy téglából. *Corturari* sátoros cigányok.

Căzan — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — féltrekealakú üst.

Ceun — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — féltrekealakú üst. Vö. Căzan.

Cheheş — Alsófehér m., oláh, Moldován 90. — kehe(s).

Chiag — Alsófehér m., oláh, Moldován 146., oltó.

Cioban — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — juhász. Vö. Pákurar.

Ciocă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csóka.

Ciubër — Moldován 146. — nagyobb *cseber*, melyben a tejet altatják.

Ciumăfaiă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csodafa.

Ciupărcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. csiperke.

Ciurbirău — Alsófehér m., oláh, Moldován, 91. — csürbíró.

Ciurdaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csordás. *Ciurdă*, csorda.

Clacă — Moldován p. 54. — a havasban robotos, jobbágyi szolgalmányt jelent. Innen *kaláka*. Szláv hatás, a melyet az oláhság hozott a magyarok közé. Szlávban: *tlaka*, bolgár: *tluku*.

Coasă — Alsófehér m., román, Moldován 91. — kasza. *Cosălesc*, kaszál.

Cocie — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — koci. *Cociş*, kocsis.

Cocoş — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — kakas.

Colceag — Alsófehér m., román, Moldován 91. — kolcsag.

Cominţău — Alsófehér m., román, Moldován 91. — konvenzió.

Coş — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — kas.

Crintă — Moldován 146. — szitaalakú edény, melyben a sajtanyagból a savót kisajtolják (zér).

Cupă — Vö. Strungăreaţă.

Csápa — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — hagyma. Exoláh *ceapă*.

Csimpolya — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — duda, furulya. Oláh: *cimpoiă*.

Csobán — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — juhász. Exoláh: *cioban*. (Lapos víztartóedény a magyaroknál. H. O.)

Czáp — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. Exoláh: *ţap*, bakkecske.

Dalmácia — Réthy, p. 74. — vagy Deljminium pásztorországot jelent az illyrek maradékainak, az albánoknak nyelvén: *deljine* = juh, *Deljmuar* = pásztor.

Deljme — Albán nyelven — juh. Vö. Réthy, p. 74. Vö. Dalmácia, Deljminium, Deljmuar.

Deljminium — Réthy, p. 74. — pásztorország albán nyelven. Vö. Dalmácia, Deljme, Deljmuar.

Deljmuar — Réthy, p. 74. — albán nyelven: *pásztor*. Vö. Deljme, Dalmácia, Deljminium. Réthy, p. 76., hegyi pásztornépek. A Dinár-

alpesek között; Narona, Salona, Dioclea, Stanecum vidékén éltek. Ilyen pásztornépek az oláhok ősei. Olasz anyagot beszéltek, de a nyelv szellemébe nem hatoltak be, hanem a faji és műveltségi különbség korlátai között abba az *illyr nyelv egész rendszerét vették be*.

Dipleu — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — gyeplő.

Ertas — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — irtás.

Eseag — Ozora, Torontál m. — oltó, a melylyel a tejet túróvá oltják.

Esengyere — Torontál m., Ozora — bogrács.

Esztena — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — juhokol. Ex oláh: *stînă, istină*. (A tót *stena*, fal, az *istina* magyar, illetőleg székely alak. H. O.)

Färtai — Alsófehér m., román, Moldován 91. — fertály.

Färtălesc — Alsófehér m., román, Moldován 92. — fartól.

Fataró — Alsófehér m., Moldován 80. — magyar: hermaprodita. Exoláh: *fătărău*.

Felcherț — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — felhércz.

Fele — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — félkupa.

Fidiles — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — fedeles vız-tartó.

Fitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — fejtő.

Formătring — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 220. — farmatring.

Găjină — Cihac — gallina = tyúk.

Galáta — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — faedény; nyáron a juhokat fejik belé. Ex oláh: *găleată* (fejőveder, mulctra, mulctrum Bud. Lex.).

Găleata — Moldován 146. — sajtár; kis, cseberalakú faedény, magasabban kiálló két szemben levő dongával, melyek két kis lyukon át zsineggel vannak összekötve; ennél a zsinegnél fogva viszik a sajtárt a juhakoltól az isztinára. Vö. Strungăreăța cupă.

Gămăliă — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — gomolya.

Gărgya — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — kútgărgya, kerítése. Ex oláh: *gard*, kerítés.

Geleate — Ozora, Torontál m. — fejőcsőbör.

Gelyáta — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — fenyőedény a juhok fejésére. Ex oláh: *gălătă*.

Gunoiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — ganaj, a tót: „unoj“.

Guzsba — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — üstrúd, üst-horog. Ex oláh: *gujbă*.

Gyeplau — Hajdu m., oláh, Nyr. 25 : 300. — gyeplő.

Gyeplēj — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 221. — gyeplő.

Hagău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — hágó.

Hăicer — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — hajcsár.

Hăitaş — hajtás.

Haitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — hajtó.

Hăituesc — hajt.

Hăizaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — héjazás (hiú).

Hajmă — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — hagyma.

Hălaştău — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — halastó.

Halău — Alsófehér m., oláh, Moldován 140., 93. — háló. Vö. Rociu.

Hâm — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 221. — hám.

Hamfă — Alsófehér m. oláh, Moldován 93. — hámfa.

Hamfău — Erd. Érczhegység, mőczok, Nyr. 34 : 252. — hámfa (a kocsié).

Haricska — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — tatárka, pohánka. Ex oláh: hirişcă.

Herelesc — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — herél.

Hiriba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — gomba. Ex oláh: *hribă*. Hiribi-gomba. (A tót *hriba*, de huba is. H. O.)

Hoda — Alsófehér m. magyar, Moldován 81. — guvatféle ;

Oláh: *hodă* (a szárcsa, *Fulica atra* L. a homlokon a fehér, holdalakú pajzsról, tehát a hold összevonása.)

Hodáj — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — Külső birtokon levő cselédház. Oláh: *odaiă hodaia* (szoba, lakrész) (a magyarságnál fedett juhállás. H. O.).

Huruba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — vityilló, putri, viskó. Oláh: *hurubă* leginkább a cigányok földbevájt lakóhelyét jelenti (a szláv *hrob* = sir).

Iapă — Cihac — equa = kancza. Oláh.

Ieră — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — ikra.

Igaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — igás.

Interezén — Ozora, Torontál m., — egyéves kos.

Iosag — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — jószág.

Irhă — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — irha.

Istrang (streang) — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — istráng.

Jireblă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — gereblye.

Jup — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — zsup.

Kal — Cihac — caballus ; cavallolo. Oláh.

Kaliba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kajba,

kajiba. Román: *colibă*, cabane, chaumière; ószlovén: koliba, tugu-rium. Az újszláv nyelvekben általános.

Kántár — Mezőszilvás, mező-ségi oláh, Nyr. 37: 221. — kántár.

Kaprä — Cihac — capra = kecske. Oláh.

Kapuczán — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kötőfék, szájfék. Oláh: căpuțan. Ex căpuț, capucin = fejkötő.

Karucza — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kis szekér. Oláh: căruță, ökörszekér: car, lószekér căruță (nőnemű diminutiv).

Kas — Ozora, Torontál m. — friss túró sózatlan állapotban.

Kaş — Cihac — caseus; cascio = sajt. Oláh.

Këne — Cihac — canis; cane = kutya. Oláh.

Kirlán — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — az anyától elválasztott bárány, nemszopó bárány. Oláh: cărlan. Jelent egy-éves csikót is.

Klisurä — Réthy, p. 79. — szoros. Oláh.

Kolinda > koleda > koldus — Moldován, p. 55.

Komárnyik — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — „az a hely, a hol a juhokat fejik“. Oláh: comarnic; ex-szláv: kumaninü. Helynév: Comana, Comarnic (oláh).

Kompona — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — mérő-serpenyő. Oláh: cumpănă.

Korn — Cihac, Réthy, p. 20. — szarv. Ex-cornu. Oláh.

Kotyecz — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — disznóól. Oláh: cotet.

Kozsok — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — juhbőr ködmön. Oláh: cojoc. — **Kozso-kár** — kozsokkészítő mester. Oláh: cojocar. Tótul: Kožuh.

Kurászta (gurászta) — Alsófehér m., magyar, Moldován 82: — összement tej; a megborjazás után fejt tehéntej összemegy és s ezt hívják oláhuł corastă-nak.

Kusztura — Alsófehér m., magyar, Moldován — rossz kés. Oláh: custură.

Kutkusa — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — szopóbárány-bélből készült étel. Oláh: cutcușă.

Lanț — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — láncz.

Lapte — Cihac — lac-te = tej. Oláh.

Lașcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — laska.

Lănă — Cihac — lana = gyapjú. Oláh.

Liba! Liba! — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — libahivogató.

Liliom — Alsófehér m. oláh, Moldován 94. — liliom.

Lingură — Moldován. 146. — kétliteresnél nagyobb kalán; evvel teszik be az oltót (chiag) és szedik össze a sajtanyagot a cseberből.

Loitra — Erdélyi Érczhegység, mőczok, Nyr. 34:256. — létra, lajtra. Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — létra.

Lojtra — oláh, Nyr. 17:129. — lajtra, lajtorja.

Luțernă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — luczerna.

Macseu — Ozora, Torontál m. — $\frac{1}{2}$ —1 éves kosbárány.

Macseue — Ozora, Torontál m. — $\frac{1}{2}$ —1 éves anyajuh (♀ bárány).

Macsuka — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — büttykös bot. oláh: *măciucă*.

Magar — Ozora, Torontál m. — himszámár. *Magarice*, őszamár. *Pui do magar*, számáricsikó. *Szemár*, számárnyereg.

Mânzari — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — báránynélküli juhok. Vö. Plecători és Oie menzare (T.-Ozora).

Marhă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — marha.

Meringya (miringya) — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — útravaló étel. Oláh: *merinde*. — **Meringyár** — uo. — ásztal-kendő, a melyre teszik. Oláh: *merindar*.

Meștergrindă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — mestergerenda.

Minore — Ozora, Torontál m. — egyéves anyajuh.

Misarăș — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — mészáros.

Mocăneașca — Moldován 145 — a mokánok afféle szilajbetyár tánca.

Molombirău — malombíró. *Molomeșter* Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — malommester.

Mulg — Cihac — mulgeo = fej. Oláh.

Munte — Réthy, p. 79. — hegy (mons). Oláh.

Nadă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — nád.

Naklău — oláhban, Nyr. 17:13. — nyakló.

Nilă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — nyil.

Nyiristye — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — tarló. Oláh: *miriște*.

Oaje — Cihac — ovis = juh. Oláh.

Ocol — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — akol.

Ogar — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — agár.

Oie — Ozora, Torontál m. — juh (általában).

Oie laje — Ozora, Torontál m. — fekete juh.

Oie menzare — Torontál m., Ozora — fejős juh. Vö. Plecători Alsófehér m. Mânzari, Alsófehér m.

Oie starpe — Torontál m., Ozora — meddő juh.

Olá — Nyr. 10:123. — loptonlop = folytonosan cseneget. Nagybánya város jegyzőkönyvéből v. okleveleiből 1663.

Oláh — Miklosich, Nyr. 11:360. — valachus; *olasz*: italus, ószlovén: *vlah* italus; szerb: *valachus*.

Oláj — Zenta, Nyr. 38:141. — oláh.

Oltoan — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — oltovány.

Orbalț — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — orbánca.

Orda — Alsófehér m. magyar, Moldován 83. — édestúró-féle. Oláh: *urdă*.

Oțel — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — aczél.

Pădure — Réthy p. 79. — erdő. oláh.

Pakulár — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — juhász. Oláh: *păcular*.

Păkurar — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — juhász. Vö. Cioban.

Păkure — Cihac — pecus. pecure-szarvasmarha.

Pălanc — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — palánk.

Panusa — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — kukoriczakóré. Oláh: *pănușă*.

Păstărnag — Alsófehér m. oláh, Moldován 95. — paszternák.

Păstravi — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — pisztráng.

Păstrug — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pisztráng.

Păsulă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pászuly.

Pazsura — Erdély, Moldován 83. — sas. *Haliaëtus albicilla*; Aquila (Čihac). Oláh: *pajură* (Az osztrák kétfejű sas is.)

Peiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pej (ló).

Pekurari — Ozora, Torontál m. — juhász.

Pescar — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — halász.

Peșce — Čihac — piscis; pesce-hal. Oláh.

Picigus — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — czinege. Oláh: *pițiguș*.

Picsóka — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — *Helianthus tuberosus*. Földalatti gyümölcsét eszik. Oláh *picioică*.

Pintiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pinty.

Pișălău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — piselő (istállóban a lovak padozata).

Pitpalugă — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pity-palatty.

Plecători — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — báránynélküli juhok. Vö. *mânzari* és Oie menzare (Ozora).

Plop — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — jegenyefa. Oláh *plop*.

Poján — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — erdőközi tisztás, mező. Oláh *poiană*.

Popricaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — paprikás.

Pork — Čihač — porcus; porco = sertés. Oláh.

Poszkona — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — patkonecza; nem teljes virág, poszkona szegfű. Oláh *boscona*. Vö. Moldován i. h.

Potang — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pating.

Pujkucza — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — jércze. Oláh *puicută*.

Pupura — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — búbos banka. Oláh *pupăză*.

Pustă — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — puszta.

Rac — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rák.

Rântaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rántás.

Rastău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — eresztő (járomnál).

Rávaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rovás.

Rezsnyicze — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — só- és kukoriczaőrölő. Oláh *râşniţa*.

Rigău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rigó.

Rinkács — Alsófehér m., oláh — komor (állapot).

Rociu — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — háló. Vö. halău.

Rujă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — rózsá.

Ruţa, ruţa! — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — rucza-hívogató.

Sacfiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szekfű.

Şaică — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajka.

Şaitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtó.

Şăitalec — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtól.

Şăitar — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtár.

Şălaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szállás.

Sămădaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számadás.

Sămădău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számadó.

Sămălesc — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számol.

Samtartău — Alsófehér megye, oláh, Moldován 97. — számtartó.

Satră — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sátor.

Secheres — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szekeres.

Şimitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — simító.

Şireglă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — saroglya.

Şitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtó

Skopacz — Ozora, Torontál m. — herélt kos.

Şoim — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sólyom.

Şontorog — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — csontorogfa.

Stina — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — Tisztán juhnyájak számára felállított kerítés v. strunga.

Stregăiaţă — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — édes sajt.

Streminore — Ozora, Torontál m. — kétéves anyajuh.

Strungă — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — juh-, marhaakol; bekerített hely, a hová fejés végett v. éjszakára a szabadon legelő marhacsapatokat beterelik. Egyik végéhez fedett fejóhely van csatolva, a hol a pásztor is meghúzza magát. A kerítés: sövény (juhoké) vagy vastag fadarabok (szarvasmarháé). Ha a legelő elfogyott, a kerítést felszedték és másutt állították fel. Vö. Stina. Latin: *stringo*: köt; magyar: *esztrenge*; albán: *stroungë*; szerb: *struga*. Mind oláh hatás. Cihac: 267. „*parc pur traire les berbis*“.

Strungăreaţă — Moldován 146. — fejés alatt a sajtár közepén zsinegen függő *kis csupor*. Ebbe

fejik a tejet, innen foly be a sajtárba. A kis csuporral azt érik el, hogy a tej fejés közben habzik; a mitől a sajt jobb. Vö. Găleata' Cupă.

Súgár — Alsófehér m. — oláh ökörnév.

Şuldeu (şoldan) — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — süldő.

Şură — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — csűr.

Sustár — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — fejősajtár. Oláh: şuştar.

Sut(a) — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — suta.

Szila — Alsófehér m., — oláh ökörnév, a. m. Szilaj.

Szopornicza — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — lóbetegség. Oláh: sopornită.

Sztrunga — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — hordható vesszőtáblákkal bekerített juh fejóhely. Oláh: *strungă*. (Budai Lex. estrunga.)

Tarcă (surcă) — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — szarka.

Tătarcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — tatárka.

Taur v. Bike — Alsófehér m., oláh — bika.

Ţeh — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — czéh.

Teleagă — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — taliga.

Tézsola — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — négyökrös

fogat első két ökrének rúdja.
Olah: *tânjală* temo anterior, elől-
járó rúd (Bud. Lex.).

Tuleap — Alsófehér m., oláh,
Moldován 98. — czölöp.

Tuluc — Alsófehér m., oláh,
Moldován 98. — tulok.

Turma — Alsófehér m., ma-
gyar, Moldován 86. — nyáj. Oláh:
turmă. Leginkább juhnyáj.

Turma de oi — Moldován 146.
— juhnyáj. A havasokon kívüli
részekben ugaron legel. Vö.
Strungă, Tarc, Ocol.

Unghiță — Alsófehér m., oláh,
Moldován 140. — kis horog.

Urluesc — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — öröl.

Vaiog — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — vályog.

Váka — Alsófehér m., oláh —
tehen.

Vakă — Čihac — vacca = tehen.
Oláh.

Valău — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — válú.

Varșă — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — varsa.

Vașalău — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — vasaló.

Vicâl — Čihac — vitulus =
borjú. Oláh.

Vierel — Alsófehér m., oláh
— borjú.

Vierel de Taur — Alsófehér
m., oláh — bikaborjú.

Vijla — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — vizsla.

Vită — Čihac — vita, vitula =
állat (borjú). Oláh.

***Walach** — már a régiségben
is — βλαχός = pásztor, némelyek
szerint szolgál. Petz Vilmos szerint
βλαχός kóbor, pásztorkodó nép =
oláh a walach, a ki pásztorkodik.
Lipót király 1700-ban a nyílt
parancsban: Wallach.

Zăbălă — Alsófehér m., oláh,
Moldován 99. — zabola.

Zára — Alsófehér m., magyar,
Moldován 86. — vajveréskor ma-
radt híg savó. Oláh: *zară*.

Zër — Alsófehér m., oláh,
Moldován 146—147. — savó. L.
Jintița alatt.

Žug — Čihac — jugum, giogo =
iga. Oláh.

Zsenticze — Alsófehér m.,
magyar, Moldován 86. — felfor-
ralt sajtél. Oláh: *jintiță*.

Zsintujăla — Alsófehér m.,
magyar, Moldován 86. — juhtej-
fel, a miből a bálmost készítik.
Oláh: *jintuială*.

Zsuninka — Alsófehér m.,
oláh — üszó.

Zsunk — Alsófehér m., oláh —
tulok, tinó.

III. FÜGGELÉK.

Halászat.

***Ablak** — Szörce, Sztripszky —
a turbukon a két külső, nagyszemű
háló = a regyina v. tükörháló.

* **Abrahkahal** — Oklsz. — cselédeknek kijáró selejteesebb hal. — A régiségben — Szénásfalú Barsmegyében a Garamban úzott halászat után minden szombat napon Revistye urának abrahkahalat tartozott adni. Boleman „Vihnye“ II. kiad. 1895. p. 14.

Abrones — Sch., Vajai rét — a varsa abroncsa.

Abronsos hal — Félégyháza, Nyr. 25:185. — olyan halról mondják, a melyen a bordát képező szálkák erős kidomborodással öszeérnek. Nagyon abroncsos halat vettem: sok száлка van benne.

* **Ádorgó hal** — Keszegfalva, B. Zs. — ácsorgó hal.

Áglék — J., Balaton — az ágon levő lékek neve.

Ajtó — J., Tihany — A vejsze fejének a nyílása. *Nem áll, mert a vejsze *fejének* a nyílása a vörscsök.

* **Akadka** — Rév-Komárom — a víz fenekén az akadály, a melyben a háló megakad. A Balaton körül *Akadó*.

Akol — Sch., Vajai rét — Az a hely, a melyet a csapatháló varsái és ezek szárnyai körülzárnak.

Áldozó-keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Alsól — J., Balatonfőkajár — délkelet felől eső és nagy meleg, *Kővágóórsön: Somogy felől, rövid esőt hoz. Siófokon: télen hideget hoz.

* **Általhaló** — Onodi Urbarium 1689. — a halászó vizet átfogó

ősháló, a melylyel az egyes birtokosok részét elrekesztették s a melyet bónéhálóval — kezével kihalásztak.

* **Álvó ponty** — Kardos uram. Keszthely — a ponty verőfénykor felszáll az átmelegedett vízbe és alszik; ekkor közelíti meg a szigonyos halász és megdobja.

Apacsina — Csík m., Zolnai, MNy. I:140. — tutajkormányzó; a rúdjának *apacsina-nyél* és *apacsina-rúd* a neve. Vö. Mtsz. *apacsin* alatt Gyergyóból. *Apacsol* = letorkol. Játék neve *ipics apacs* Tiszazug.

Apacsol — Nagykőrös, Nyr. 36:382. — a humóban a játékos a megtaláltat leapacsolja; tenyerével pl. a falra csapdos.

* **Apróhal** — Oklsz. — vegyes fajok.

* **Aradmány** — Adony — a folyó által lerakott fővényes.

Árenda — J., Balaton — Szerzőszámok után: Öregháló 1 frt., Kis- vagy gyalogháló 1 frt, Kalitka 15 garas, Czigony 15 garas.

* **Articulus** — Balaton. — A halászbokrok parancsai.

* **Ásott hal** — régi rétségekben — leginkább a csík, mely nagy szárazságban a földalatti fenekekbe vonult. A pákászok ezeket a helyeket jól ismerték, felásták és szűrővel szedték a beneszorult haltömeget. A csík innen „fossilis“ Linné, azaz ásott.

Aszúhal — Oklsz. — szárított, már a régiségben is.

Átal — J., Balaton — szájmadzag a gyékényesen.

Átkötőhorgászat — Sch., Vajai rét. — Csak hallomás útján leírva. 20--30 méter távolságban két karó van leütve és zsineggel átkötve, erre teszik kb. méteres távolságban a horgokat.

Átkötő horog — J., Vörs. — Két vízbevert czövekre feszítik az inat, a melyre kétölenként jönnek a másfél-sukkos cserkék = horgok.

Babotás keszeg — Keszthely, MNy. I: 133. — fekete bórszemölcsökkel tarkázott, ezüstös balin, *Blicca argyroleuca*.

***Bakalló** — Debreczen — szaka, a horog, szigony szakja.

Balaska — J., Balaton — közönséges fejsze, a mivel a vejsze jegit tisztogatják.

***Balint** — Feketeügy, Mikes H. — balin, baing stb. *Aspius rapax*.

***Banda** — Mindszent — halászbokor, 6 emberből állott.

Beadta magát — J., Keszthely — belépett a czéhbe.

Bedöntő fej — J., Tihany — *belső fej*.

Bél — Szörce, Sztripszky — a turbukhálón a két regyina közötti lehérháló.

Belsőfej — J., Akali, Tihany — a vonyónak a parttól el felé eső része.

Belsőkereszt — J., Kenese — *belső fej*.

Belső szeglékek — J., Balaton — a belsőfejben levő szeglékek.

Belszél — J., Tihany — Keszthely felől, olyan mint a főszel. — **Belszél v. Tihanyi szél** — J., Siófok — esőt hoz. — **Belszél, belsőszél v. nyugoti szél** — J., Kövágóórs — langyos idő.

Beszolgáló halász — J., Kenese — saját hálójával halászik. A beszállított halnak egész árát kapja.

Bicska-kasza — Velencei tó, Fehér m. Nyr. 17: 430. — kisebb nádvagó.

Bikagyékény — J., Balaton — a *gyékényesen* = bikagyékény a parás hálón. *Bikatutaj.

***Bitó** — Nádudvar, Kösi vize — villásszárú, vaskampó, a vezér-rúd tologatására és fordítására. Jegeshalászat.

Boczka — J., Balaton — a hal a *boczkán* végzi összejövetelét: kemény agyagpad a fenéken.

***Boczkás** — Balaton — a tó feneke, a hol halmoz; nyilván egy a buczkással.

Bodon — J., Balaton — *egy fatörzsből vajt hajó; tipikus forma.

Bodonhajó — J., Balaton — a kis halászat szerszáma. J. Zalavár: mint rekesztő halászszerszám szolgált. A Zalat egy „*lészával*“ elzárták s a lésza mellé egy vagy két bodonhajót állítottak. A „*friss víz elejibe*“ a Zalába fölmenő ponty átugrotta a lészát s beleesett a bodonba,

a honnan nem tudott kimenni, mert a bodon keresztmetszete körtealakú.

***Bokorkő** — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — több kőre járó pokolmalom.

***Bokrászóháló** — Uzon, Sztripszky — bokorháló.

***Boldogasszonyhal** — Oklsz. — *Alburnus lucidus* Heck.

Bolondul — Bereczk, Sztripszky — a hal, mikor nagy hidegek idején a víz hirtelen felmelegszik, hajnalba a hal mintegy öntudatot veszve, könnyen szigonyozható.

Borító — J., Balaton — H. O. leírása szerint.

Borsózik — J., Balaton. — Ha b. a Balaton, szelet jelent.

Borzsóka — J., Akali — *Acernia*. *Barsóka.

Bozók — Sch., Vajai rét. — *Acerina Schrajtzeri*; csak a lecsapolás óta.

Börczre vetni — J., Balaton. — Hálókötésnél *börczre vetik* a fonalat.

***Brázsa** — Uzon, Mikes H. — egy a marázsa szóval, de itt szárnyas varsát jelent.

Brudszki — J., Berek — tót: = vöresök.

Brügó — Sch., Vajai rét. — A csapathálóban az a varsa, a mely az ellenző végén s ennek egy irányban van felállítva.

Bucsér — J., Tihany. — Ör.

***Budrihal** — Feketeúgy, Mikes H. — csak tavakban „a Pozsárhoz” hasonló, talán kárász, mely név nem fordul elő a Feketeúgy halászáinál (?).

Buffanik vagy **buffan** — J., Tihany, Kővágóórs. Buffanik a Balaton akkor, ha szelet érez.

Bugany — J., Berek — tót: dobvarsa.

Bukálólík — J., Balaton. — Az *ajtó* előtt levő lék a *bukáló* számára.

***Buklórúd** — Balaton. — A turbukhálóhoz alkalmazott hajtórúd.

Buktató — J., Balaton. — A kosztos horgon.

Bukulló — J., Boglár, Lelle — bukáló.

Burétó — J., Balaton — borító.

Burító — J., Balaton — borító.

Burogató — J., Balaton — borító.

***Buzgó-lápkút** — T. S., XVIII. sz. Ecsedi láp — erősen, buzogva kitörő forrás a lápon.

***Csáklvás** — Keszthely — kettő, téli bokor.

Csatháló — Sch., Vajai rét — hat vagy négy varsából alakított rekesztő szerszám. Húsz m hosszú ellenző végeire vagy három-három vagy három-egy varsa kerül.

Csapó — J., Balaton — az evedző rúdjának külső és belső

csapója. *Nem igaz, mert a belső „fogóvég“.

Csatt — Keszegfalva, B. Zs. — a hurok, a melylyel az „emécsű-hálót“ a hajtásokra vetik = kötik, vagy hurkolják.

Csehsüllő — J., Fonyód — *Lucioperca volgensis*.

Csereőn — Balaton — *Aspius rapax* = Balin.

Cseretláp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — az, a mely erős náddal volt keresztülnőve, a melyet tépni kellett.

Csetres — J., Somogy m. — cserkész.

***Csigolya-lesdű** — Nagynyújtód, Sztripszky — ha a marászák csigolyából — vörösfűz vesszőből — vannak fonva; helytálló szerkezet, középen kapuval, l. Télillesdű.

Csigolya varsa — Feketeügy, Mikes H. — egy a vesszőből font csik kassal.

Csigony — J., Kövesd, 1815 — szigony.

Csikadó — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp. A csikászó rétek után a jobbágyok fejenként egy veder csikot adtak az uraságnak.

Csikászó varsa — Ürmös, Sztripszky — csigolyából, szádja harangszerű, tömlőcze gömbölyű, vörösköttája nyakszerűen szűkített.

Csikvöntör — Keszegfalva, B. Zs. — u. l. egy az ecsedi csikputtonnyal.

Csilincsánk — J., Kenese — lógós.

***Csiszárhal** — Feketeügy, Mikes H. — u. l. buczó = *Aspro vulgaris*.

Csokrosodik — Balaton — a küszhal, l. „Mózba áll“. Szekérszámra lehetett ilyenkor küszhalat fogni.

Csónak (ehonok) — Ver. 56. *Linter*. Német: Schiffein. Dalmat: Lagdicza.

Cső — Nádudvar, Kösi — a szárnyasvarsa vöröské.

Csubukolni — Sztripszky, Hattolyka — halról = ivásközben csapkodni.

Csukázó szigony — J., Balaton — partról kezelték.

Csuklyás szűr — J., Tihany — a bérlő által adott ruha.

Csutakos — Sztripszky, Hattolyka és másutt — hely = gazos, hol a háló elakad.

Czápkeszeg — J., Balatonfüred, Tihany, Siófok, Kenese — Abramis Lapa.

Czéhartikulusok — J., Keszthely hely megkerült.

Czéhczímer — J., Keszthely — megkerült a Cz.

Czéhes halászat — J., Balatonberény — első nyomai.

***Czéhház** — Balaton.

Czéhkorsó — J., Keszthely.

Czéhláda — J., Balatonszentgyörgy — megkerült a czéhláda.

* **Czéhmaster** — Keszthely — a halásztársulat feje.

Czéhtábla — J., Keszthely — fából faragott ponty, híradásra szolgált.

Czéhzászló — J., Keszthely.

* **Czeklen** — Békés — páva-farú hajó peremén a szíjhurok — czeklen — beakasztására, a mely a keczézésnél az evedző nyelét tartja.

Czeláslik — J., Balaton — az ajtóléktől jobbra és balra levő második lék, a hol a *czélát* lesik.

Czibék — J., Balaton. — A húzókötel húzását végzik ennek a segítségével.

Czigányhal — Sch., Vajai rét. — *Tinca fluviatilis*.

Cziráde — J., Balaton. — A bérlőtől kapott halászruha.

* **Czófalvi varsa** — Feketeúgy, Sztripszky — öthagyású, hosszába kötött vesszővarsa, tölcselesen járó vörcsökrészszel.

Czölömp — J., Balaton. — „A czölömpkunyhó kilencz czölömpen áll” = oszlop.

Czölömpös kunyhó — J., Balatonszentgyörgy — halászkunyhó.

* **Czuczorog** — Balaton — l. Czuppog.

* **Czuppan** — Balaton — l. Czuppog.

* **Dágvány** — Tiszamente — a mocsarak szélén a sáros, süpedékes hely.

* **Darabudvar** — Keszthely — a vejszének kisebbik, mellékudvara.

Derékkő — J., Balaton. — Két végnek az összekötési helyén levő kövellő.

Derékon huzó — J., Siófok. — Nyári bokor két tagja.

Deszka — J., Balaton — a mely alatt az *orrban* a kenyér és gunyapakkolóhely volt. A kormányos helye a deszkahajón.

Dévérkeszeg — J., Balaton. — Abramis Brama.

Dirib — J., Balaton. — Két lék közötti távolság.

Dobháló — J., Vörs — dobvarsa.

* **Dögláp** — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — sötétzsinú sár, mely alatt nem volt víz.

* **Döglött láp** — Ecsed — mely kiszáradt = élettelen.

* **Dunahajó** — Mindszent — halászhajó „a Dunáról kelt eredete” elbirt 105—120 bécsi mázsát.

Dunai szél — J., Tihany — Telekiról, télen havat hoz.

Dvor — J., Tótszentpál — tót = udvar (vejsze).

* **Ebédhal** — Oklsz. — egy a szerhallal. 1492: „Soluent pro pecuniis rakpenz et *ebedhal*. 1654: „Az nagy ernek penig halászatjából *ebedhalat* vittek Pálfára a Török familiának minden pénteken.”

***Égerállú hal** — Oklsz. — halfaj. 1544: „Pisztrangot, semlinget, köniét, koczo, *eger álló halat*, karászt, herenget, bódogasszon halates stokfiset“, Nádasdynál; úgy látszik a paducz.

Egész csapat — Sch., Vajai rét — a csapatháló akkor egész, ha az ellenző mindkét végén 3 varsa van fölállítva.

Egrifogó varsa — Háromszék m., Sztripszky — nagyhasú, kis-vörcsökű, csigolyából tömötten kötött varsa cselle — Phoxinus — fogásra.

Egyágú szigony — J., Balaton — volt, ma már nincs.

Egyes horog — J., Balaton — kosztoshorog.

Egyszárnyú hálóvarsa — J., Kenese. — egyvörcsökű 3 abroncsos alak.

Egyszobás varsa — Sch., Vajai rét — egyvörcsökös varsa; csak magában használják.

***Ehes** — Keszthely — a monoxylon hajó, mely nem tart egyensúlyt.

Éjjeli szigonyozás — Sch., Vajai rét — csolnokról űzi 3 ember. Egyik evez, a másik tartja az égő nádesutakat, a harmadik a szigonyt kezeli. Hallomás után ismertette.

Él — J., Balaton — a gyalázka éle.

Eleresztő fej — J., Boglár, Lelle — *belsőfej*.

Eleresztő lék — J., Boglár, Lelle — *bedöntő*.

***Eleven czége** — Nyárádszentmártonban — hasonlít a Szlanczán gyakorolthoz, de férfiak űzik. Sztripszky nem jól írja le. Ethnogr., 1902, 9 füz., p. 176. 177.

Ellenző — Sch., Vajai-rét — 20 m hosszú, 1—1½, széles lepedőalakú háló, a mely karókkal van letűzve s ellenzi a hal továbbhaladását. (Csapatháló.)

***Emécső** — Sárköz. — emelőháló.

***Emécsű** — Keszegfalva, B. Zs. — ághegyháló, emelőháló stb.

Emécsűzni — Keszegfalva, B. Zs. — ághegyhálóval halászni = emeltyűzni.

Emelőháló — J., Balaton — A Balatonon magán nem használják, csak a Zala és Sió torkolatában.

Eplény — J., Balaton — a lábakat köti össze a szánkónál.

Eregetőháló — J., Balaton — eresztőháló.

Északi v. Kenesei szél — J., Siófok — tisztítja a levegőt.

Evező — J., Bad. Tomaj — Kettő; nyári bokor; kis hajós.

***Evezős** — Ver. — *Remex*; Ruder-Knecht. Ver. 89.

Evőhártya — Feketeúgy, Mikes H. — a hal torokfoga.

Faczipó — J., Balaton — Hogy nádlás közben a nád ne vágja a lábat.

Fakutya — J., Keszthelytől Badacsony - Tomajig — Székes szán; a rajta ülő vasszegben végződő bottal hajtja maga alatt.

***Fapálhák** — Nádudvar, Kösi vize — gyalom usztatói a fapálhák, a torkát a torokpálha tartja nyitva.

***Farkalőkő** — Békés m. — a vasaskecze farkához kötve.

Farkasköröm — J., Balaton — egy kötésmód; a cserkék a véghorog inára farkaskörömmel vannak ráhurkolva.

Farszakolás — Feketeúgy, Mikes H. — a farszékkal való éjjeli halászat.

Farszák vék — Feketeúgy, Mikes H. — a melybe a téli hajtóhalászatnál a farszákot állítják be, l. Tódó.

Fasz — J., Balaton — gyel.

***Fehérhal** — O. Sz. — leginkább a keszegfélék.

Fehérpénzü — J., Balatonfő-kajár — *Aspius rapax*.

Fejsze — J., Vörs — A bodonhajóhoz szükséges fa levágására, s a külső alak megadására. — J., Balaton — a jeget lékelik vele.

Félcsapat — Sch., Vajai rét — A csapatháló akkor *fél*, ha az ellenző egyik végén csak a brugó van.

Feles halász — J., Kenese — A hálót a bérlőtől s az összes hal árának a felét kapja.

***Feleskereset** — Mindszent — ha a halászegénység a gazdával megfelezte a fogott halat.

Felfágygni — J., Balaton — felfágyják a hálót, felszedni.

Felhajtás — Feketeúgy, Mikes H. — a versők alsó része, vagyis feneke.

Felturalnak — J., Balaton — a meghasadt jégtáblák.

Felnevő = **felnevőlik** — J., Tihanytól Szepezdig — *ajtó*.

***Felugrom** — XVI. század, Bánffy Kata leveleiből — a pisztrángos tónál lépcsőzet, hogy a hal a tóba felhatolhasson. E levelekben van a Rekken is; l. M. H. Könyve. I. p. 110.

Felvondozni — J., Meszes-Györök — felfágygni.

***Fenék** — Ecsedi láp — azok a földalatti gödrök, a melyekből a víz sohasem szárad ki s a hova szárazság idején a keményéletű halak: csik, czompó, kárász és pócz bevonulnak. L. Ásott hal.

Fészek — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — meder: „a víz fészket nem verhetett magának.”

Filling — Orosi-pusztá táján — l. Toroklésza.

Fióknád — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — tulajdonképpen zsenge gyökere, mely lisztes táplálékot ad. Sertéshizlaló.

Fogasháló — J., Balaton — Tízes czárnából, háromczolós szemekkel készült eresztőháló fogasfogáshoz.

Foglalókő — J., Balaton — derékkő.

Foglalólik — J., Balaton — az ajtó és bukálólik közötti lék, a melybe kétágú csákyát vagy két *összevesső czöveket* dugnak be, leszorítják a fenéig, úgy hogy a két szárny kötele e mögött kereszteződjék.

Fokászháló — Sztripszky, Makfalva — régi, tizenkét m hosszú, hatvan cm magas háló; alkalmazása vagy járása homályos.

Fonott varsa — Sztripszky, Mezőség — fűz vesszéből fonott, begyűrt vörcsökös varsa.

Fordulás — Sztripszky, Hatolyka — a hal járása, hogy néha van, máskor nyoma sincs.

***Forr** — Balaton — a küszhal. L. Téli állás.

Födöző = **födöződeszka** — J., Balaton — a rakonczaszegek és eplények közé rakják. (Szánkó.)

Főszél — J., Tihany — Veszprém és Győr felől: „ha nagy főjhőt hajt maga előtt, vihar lesz“.

Fuát — J., Balaton — téli nagy szél.

***Fut** — Balaton — a ponty, mikor a hálóból kiugrik és a felszínen még néhány méternyire tovasuhít.

***Fű** — Balaton — a hinár.

Fülesvarsa — J., Balaton.

Füredés — J., Balaton — ivás.

***Füvek** — Nádudvar — Geliczetövis, Üröm, Sás, Bikatör, Gyékény, Káka, Békalencse, Hinár.

Gágó — Hatvan vidéke, Nyr. 27:44. — nádvágó eszköz, olyan forma, mint a régi kasza volt.

Gagucs — Tokaj, Nyr. 23:336. — nádvágó, kaszaforma nyeles eszköz.

Gardaháló — J., Balaton — negyvenes czérnából, czolos szemekkel készült eresztőháló, gardafogáshoz.

Gardaküsz — J., Siófok — ?

Gátháló — J., Balaton — gyalogháló, a mivel a folyóvizet zárják el.

***Gazda** — Kenese — a bokor eleje.

Gazdag — J., Bad. Tomaj — a Hámos-bokor csúfneve.

***Gelej** — Nádudvar, Kösi — vágószerszám, a melylyel a nádban a csapásokat tisztogatják.

Gemcse = **gemicse** — J., Kövágóórs, Salföld — gemics.

Gémcséllő — J., Szántó, Fonnyód — a vezérrudakra ügyel, ha elvesznek, megkeresi a gemicseset. Téli bokor.

Gerenda — J., Balaton — a czölömpkunyhó kilencz czölömpét három gerenda köti össze.

***Gerendás** — Balaton — a tó feneke, ha terraszos.

Gerendő — J., Balaton — a csiga *gerendője*, a melyre a kötél pereg.

Gombba fajtani — J., Balaton — a zsákkötésnél minden szemet *gombba fajtának*.

Goronc — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — apró, szilárd szigetec.

Gübü-butyikós — Feketeúgy, Mikes H. — a téli halászatnál hajtórúd alsó, vízbejáró vége bunkós.

Gübülik-jegelő — Feketeúgy, Mikes H. — háromszögű, hegyes, köpüs vagy makkos erősítésű szerszám, a téli hajtóhalászatnál; a jég kilyukasztására való. Bekezdő szerszám, l. Vékjegelő.

Gübürúd — S., Szentivány, Sztripszky — fejes és keresztalpas.

Gübü-tákos — Feketeúgy, Mikes H., — a téli hajtóhalászatnál hajtórúd, alsó, vízbejáró végén keresztbe felszegezett, elálló bőrdaabokkal.

Gyalogornyo — J., Balaton-berény — gyalogháló.

Gyalogszánkó=köteles szánkó — J., Balaton — a téli halászat-hoz használt kisebb szánkó, a kötelek és rudak számára.

Gyalogtápló — S., Szentivány, Sztripszky — hosszú kecze, bonéfa nélkül való.

***Gyalom** — Nádudvar, Kösi vize — kátás, kétszárnyú háló, a jegeshalászatra.

Gyékény — J., Balaton. — Minden két kövöllő közt középen, a véghorgon. — **Gyékényes** — J., Balaton — a Balaton törzökös nyári kerítőhálója.

Gyékény lép — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a melyen a

gyékény = Typha, tömegesebben nőtt.

Gyékénymadzag — J. Balaton — a gyékények cserkéi (véghorog).

Gyékénynyaláb — J., Balaton — para.

Gyékénypóta — J., Balaton — *buktató*.

Gyel — J., Balaton. — A nagy hálóra alkalmazott három lógós között a középső.

Gyelpóta — J., Kenese — *Czéla*.

Gyeplő — Szörce, Sztripszky — a turbuk szörkötelének — vezér — folytatása.

Gyeplővonó — Feketeúgy, Mikes H. — Az a halász, a ki a gyalogtápló hálórúdját kötélnél fogva vonja.

Habval — Oltvize, Sztripszky — halászni; a XVIII. században.

Habzó Balaton — J., Balaton — habzó a hullám taraja, ha a hullám *maráson* megy át.

Hajtó — J., Balaton — a csigán.

Hajts! — Feketeúgy, Mikes H. — a téli hajtóhalászáskor erre a szóra kezdenek a hajtók a gübülükben gübülni.

***Halak** — Fonyód, Balaton — Fogas, Kösüllő, Fehérsüllő, Csuka, Harcsa, Ponty, Barnaponty, Sárgaponty, Kárász, Czompó, Varsinta, Sigér, Őn, Keszeg, Konczér, Konczér pirosszárnyú, Konczér fehér-szárnyú, Menyhal, Kűsz, Angolna (újabban), P. navágó, Fejérhéj-

jaskeszeg, Szápakeszeg, Jegeskeszeg, Márna, Garda; Nádudvar, Kösi vize: Harcsa, Csuka, Süllő, Potyka, Czigányhal, Kárász, Dobér (Acerina), Keszeg, Divérkeszeg, Jászkeszeg, Balinkeszeg, Vereszárnyú keszeg, Csámkeszeg (kariika); Orosi-pusztta táján: Potyka, Csuka, Laposkeszeg, Dévérkeszeg, Tarkóskeszeg, Tumolykó, Sebespisztráng, Süllő, Kecsege, Márna, Harcsa, Fúrókeszeg, Orsó-hal, Kardkeszeg, Sigér, Kárász, Csik.

***Halak**—Békés—Kecsege, Harcsa, Potyka, Süllő, Kárász, Czompó, Buczó, Márna, Orsóhal, Laposkeszeg, Sigér, Tokmó, Buksi, Csuka, Fejérkeszeg, Dévér, Menyhal, Csik, Muszka-süllő, Baráthórót fogtunk anyámasszony-nak (Hóró = penis); Hódmezővásárhely: Tok, Viza, Kecsege, Sóreg, Potyka, Csuka, Süllő, Kerekkeszeg, Szápakeszeg, Dévérkeszeg, Baráthal, Csik, Czingli, Buczó; Tyukod: Csuka, Czigányhal, Jáz, Potyka, Sügér, Menyhal, Kárász, Keszeg, Harcsa, Pocshal, Csikkirály (sárga), Palatinus (eziüstsziurke).

Halászlegény — J., Siófok — a nyári bokor két tagja.

***Halászó víz** — Ónodi Urbanium, 1689 — a Tisza vize Kesznyéten, híres vizahalászatáról.

Halásztanya — J., veszprémi egyház, tihanyi apátság. (H. O., Történeti rész.)

Halásztömlőcz — J., Kiliti — négy nádfallal körülfalt nyílt vízfelület, melybe a vejszéből kifogott halat dobálták.

Halfogó horog — Oklsz. — 1547: „*Halfogó horgot*“. Nádasdynál: „*inó*“.

***Halhasító kunyhó** — Mind-szent — egy-egy falu határában hatvan is állott „egymás sorjában“.

Halkos — Oklsz. — egy a vesszőbarkával. Már 1590-ben.

Hálókővek — J., Balaton.

Hálósszánkó — J., Balaton — téli halászatnál a nagyobb szánkó, a melyre a hálót rakják.

Hálószárnny — J., Balaton — (gyalom).

Halovány — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — kihalt ér, a mely csak áradáskor telt meg vízzel.

Hálóvék — Feketeügy, Mikes H. — a téli hajtóhalászatnál a hálóbetevő lék, tehát = bedöntő, vagy ajtólék.

Hálózsák — J., Balaton — káta.

***Halszer** — Oklsz. — 1416: „Tenentur soluere pro piscibus quod wigo vocatur *halszer* ammatim omni feria sexta per unum solidum = haladó.

***Haltartó kas** — a Pusztaszentmiklósról, Apahidáról való tömött csigolyafonás, répaalakú; a bitői ritka hosszantikötésű, Sztripszky.

Haltestrészek nevei — J., Balatonfüred, Tihany, Balatonfőkajár, Kenese, Kővágóörs — *Fej*; ezen van: szája, álla, vizzája, kopétója, alatta szilványa, aztán pofája, bajusza, szemebogara és szemekupája, a kiben a szem

lakik. *Hát*; ezen van: sörénye (a pontynál fűrész) és ezen a csákánya. *Fark*; ezen van: kormánya (alsó és felső fark, ha csak egyik feléről beszél). *Has*; ezen van: evedzője, hasaszárnya, köldöke és seggi vezetője. *Héjj-vagy halpénz*. *Belsejében* van: bél, máj, epe, ikra, hólag v. pattantyú, szív, hátagerince, oldalcsont, tüske.

Halvenni — T. S., Kecskemét, 1638 — a bírák *halvenni* voltak.

Harcasüllő — J., Balaton — közepes nagyságú. *Lucioperca* S.

Harcászó szigony — J., Balaton — Úrnap hetiben használták, csolnakról, nádas helyeken.

Háromágú szigony — J., Balaton.

Harsa — Sztripszky, Ágostonfalva — varsa; egyébként hasonlít a Czófalvi varsához.

***Hasítóra** szánt hal — Mind-szent — azaz szárításra.

Hát — J., Balaton — a *gyalázka* háta.

Hatágú szigony — J., Balaton — nincs.

Hétágú szigony — J., Balaton.

Hód — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — Castor fiber L. Jelenléte okmányilag bizonyítva van s rávallanak a „hódász, hódos-hódas part“ nevű részek is, *melyek nem vonatkoznak az erdőlyrészi *hódára* = *Fulica atra* L.

Homokkűsz — J., Siófok.

Horgászat — J., Balaton — H. O., külön nem emlékezik meg róla.

***Horog** — Oklsz. — hamus, 1587: „*Horgot* az halaznak es ahoz walo *polja* mazagot“. „*Varsakathes* hal fogny walo *horgokat*“. „*Horagra* walo *chykot*“. „*Ket* meritő zakot *Lanczos horgot*.“

***Horoghal** — a régiségben — a mit a jobbágy-ság horoggal fogott s mint szerhalat beszolgal-tatott, de húsz denárral meg is válthatott (1519).

***Horogpénz** — a régiségben — a horoggal fogott szerhálnak megváltása (1506).

Hosszú szél v. Zalai szél — J., Kővágóórs — Belszél.

Húzás — Sztripszky, Mezőség — l. Nyil.

Húzókarika — J., Balaton — lásd Húzópánt.

Húzókötel — Sch., Vajai rét — a gyalom húzókötele.

Húzólegény — J., Balatonfőkajár a bokornak az evező tagjai 4-en.

Húzólik — J., Balaton — Az a lék, a melyen a húzókötelet $\frac{3}{4}$ részéig kihúzzák és azután vissza-eresztik; minden 5-ik lék.

Húzószák — Keszegfalva, B. Zs. — talán Kaparó-háló? Van „nyila“ is. Homályos.

Iga — J., Vörs — „Azt a gyékénykötést, mely a toroklélszát, pelőczét és udvart úgy köti össze,

hogy a halat beengedi. de az onnan vissza nem tud jönni „igának“ nevezik.

Inas — J., Siófok — a nyári bokor két tagja.

Ivat — Oklsz. — soboles, progenies. 1533: „Ad piscinam *iratoth* ex ferthew presertim de potatfy“ = Pontyvivadék.

Jártatóin — Sztripszky Oltvidék — a rokkolyaháló szegőina, a melyre az ólmok vannak verve.

Jászolygát — Mezőség, Wass György naplója Sztripszky — nyilván karózatokkal erősített gát.

Jazi — Felföldi statutumokban már a XVI. században Sztripszky — sövényezégek, a tót „wjazi, wjazki“-ból. Kol. és Ov. Corp. Statutorum. IV.

Jégbirbiez — J., Tihany — fejsze.

Jegelő üsztöke — O. Sz. — 1638: „*Jegező eszteke*“. Az eke inatökéhez hasonló, de nagyobb vas-jégvágó. Halászszerszám.

***Jegezni** — Ónodi Urbarium 1689 — a halászati tilalomról „mind addigh míg hideg ősszel a víz nem *jegezik*“, az az: be nem fagy.

Jelelő fejsze — J., Balaton — a gazda fejszéje, a melylyel a lékeket kijelezte.

Jupiter — J., Siófok — Acerina.

***Kaczor** — sok helyen — a *kasza orrá*-ból készült nyélbe ütött vágószerszám; e nevezetleginkább

a kertészkeshez és a szőlőműveléshez valóra vonatkozik; l. Kuszúr. Ecsedi láp = nádvágó szerszám.

***Kaffanik** — Balaton — a harcsa, mikor prédáját bekapja.

***Kalakányláp** — T. S., XVIII. sz. Ecsedi láp — a melyen a kolkány = Stratiotes L. növény uralkodott.

Kalán — Sztripszky, Mezőség — sekély de öblös szák; a vejszéhez való, más neve a meregygű.

Kalicza — J., Balatonfüred — vejsze.

Kaliczka — J., Tördemicz — haltartó.

***Kalitka** — Balaton — nem volt vejsze, hanem tapogató, borító „fűz vesszőből mint a csirkeborító katrocz“. Csértán Károly Zalamegye alispánja levélben.

Kanczavejsze — J., Balatonberény, Meszesgyörök (?) — oly vejsze, melynek csak feje és toroklészája van.

Kankósrúd — Sztripszky, Olt, Feketeúgy — csáklya.

Kanonokvarsa — Sztripszky, Nyujtód — dongavesszőkre és abroncskávákra feszített hálóból való; vöresökös része tölcseralakú, a tömlőzből kijáró. Neve innen: „Ojan potroha vagyon, akár a kanonoknak“.

Kapa — J., Balaton — a macska négy kapája.

Kapháló — Sztripszky, Kómollón — l. Kaparóháló.

Kapocs — J., Balaton — szakáll.

Kappagtató — Sztripszky, Olt vize — ismeretlen halászási mód a XVII. században.

Kapu — Sch., Vajai rét — a csapathálónál az a kis nyílás, a mely az ellenző vége és a var-sák szárnyainak a vége között marad.

Kárgya — Sztripszky, Mezőség, Czegei Wass György naplója, nyilván gárdja.

***Kas** — Karczag — az öregek, a kik még a mocsarak idejére emlékeztek, azt mondták: „Annyi csík vaót, hogy kas se kellett, csak mereggyü“, azaz: csikkas és meritő szák.

***Kastély** — Nádudvar — a kősi halaszvize mentén a halász-kunyhók neve kastély. „Földje“, hol a tűz ég, be van mélyedve, egyik oldalon földből a vaczok, a másikon a padka. A haladot-takban már pléhkályha van.

Kaszúr — Ecsedi láp körül — a kaszapengének orrfelöli része kurta nyélre verve; nádvágó szerszám, régente a csikász szer-száma, de fegyvere is. L. Kaczor.

***Katyér** — Keszthely — gyé-kény szálából kötve, félláb hosszú volt s minden harmadik horog után következett (t. i. szárhorgon).

Kebel — Mikes H., Fekete-ügy — a háló bemélyedése, a melyben a hal fogva marad.

Kecskerák — J., Balaton — a folyami rák egy fehérszínű varie-tása. **Astacus leptodactylus*.

Kecze — Oklsz. — 1279: Ja-cobi filii *Keche*; 1331: Quoddam predium *Kecheteleke* uocatum; 1363: Possessionis *Kechehorga* vocate. Tehát személy- és hely-név is.

Keleti szél — J., Balatonfő-kajár — szarít.

Kemenczeháló — J., Vörs — hegyesfarkú, hosszú hálósák, félköralakú nyílással. A nyílás alsó egyenes inától hosszú rúd indul ki, a mely a félköralakú abronchhoz és a hálósák csúcsá-hoz van kötve.

Kengyel — J., Balaton — keresztkötél.

Kerekvarsa — Sztripszky, Apa-hida — citromalakú, egyik vör-csökös végén behorpasztott, tö-mönten kötött csigolyavarsa.

Keresztín — J., Balaton — kétoldalt az eresztőhálón.

Keresztkő — J., Balatonfüred — torokólom.

Keresztkötél — J., Balaton — keresztín.

Kerítés — J., Balaton — I. Vonyó.

Keszegháló — J., Balaton — kicsivel öregebbszemű, mint a pontyháló.

Kétágú szigony — J., Balaton — makkos, hegyes szakas; párja H. O. tihanyi kétágú szigonyának. J. szerint ma is él, de máshon-nan került oda.

Kétszárnyú varsa — J., Balaton — a Balatonra a szegedi halászok hozták.

Kétszobás varsa — Sch., Vajai rét — a kétvőrcsőkös varsa; a csapathálóhoz használják.

Kibolondul — Mikes H., Fekete-ügy — a megmaszlagozott hal, ha nem döglök meg, hanem kijózanodik.

Kihúzó fej — J., Balaton — külső fej.

Kihúzó fejlék — J., Kővágóórs — ajtó.

Kis hajósok — J., Kenese — a bokor azon a csónakján levők, a melyen a kormányos van. Négyen vannak.

Kis halászat — J., Balaton — egyes ember halászata.

***Kiskahurok** — Abaúj m. — vejsze.

Kiskerék = Csillag — J., Balaton — a csigán.

Kis lésza — J., Balatonederics — vejszénél = szárnyterelő (?).

***Kisszeres** — Sztripszky, Ecsedi láp — csikász, a ki csak kevés csikkast állított alkalmas helyre. L. Nagyszeres.

***Kita** — Ónodi Urbarium 1689. — bizonyos mennyisége a kendernek; egy vizafogó hálóra ráment 12 Kita kender, a melyet a falu megfont és meg is kötött.

Kivágás — J., Kővágóórs — dirib.

***Koczódik** — Balaton — a szák a hajóhoz = ütődik.

Kódisosok — J., Badacsonytomaj — a keresztesek bokrának csúfneve.

Kolonczszeg — J., Balaton — húzószeg.

Kompánia — J., Balaton — l. Bokor.

***Kopolya** — Alföld — az áradás után állóvíz, néha halas is; sokszor a vályogvetés után maradó mélyedésben gyülekező és megmaradó víz. Azonkívül ázott kút.

Korczoshorog — J., Balaton — kosztoshorog.

Kormányos — J., Balaton — a bokor feje.

Kormányaszeg — J., Balaton — egy bevésés a fartőkén a kötél számára. Deszkahajó.

Kosorrú ponty — J., Balaton — nagyobb, fekete, tompább orrú. Cyprinus carpio.

***Kaszúr** — Dárda — kaczor, kaszúr = venyigevágó kés; az Ecsedi lápon kasza orrarésze, elég hosszú nyélen nádvágásra.

Kótázás — J., Tihany — a „látott hal“ megfogásagyalommal.

***Kotylolni** — Balaton — kotolni, a harcsáról, mely gödörben ívik s az ikrát őrzi, l. Túr.

Köbölék — J., Kenese — a vejsze feje.

Köpüs szigony — J., Balaton — Szigligettől Tihany-Siófokon át Fonyódig.

Kötéldeszka = **Kötelek padja**
— J., Balaton — a dereglyén a húzókötelek vannak rajta karikába fejtve.

Kötélvezető — J., Balaton — bevésés a fartőkéen a kötél számára (deszkahajó.)

Kötyke — J., Kővágóórs — *Leuciscus rutilus*.

Kövek — J., Balaton — a Balaton fenekén levő úgynevezett köveket szerették az eresztőhálójával meghalászni.

***Köveskecze** — Békés m. — a bónéfáján kövekkel felszerelve.

Közfa — Sztripszky, Olt, Fekete-ügy — a csónakban rekesztődeszka.

***Közhely** — Tisza mente — a rétségnek szabad helyei, hol mindenki pákászkozhatott.

Kukora — Sch., Vajai rét — 2 méteres villásan elágazó faág, melynek ágai a kukoratehén szarvaihoz hasonlóan vannak hátra, az ághoz visszahajlítva és ott megkötözve. A gyalom két alínának összeszorítására használják.

Kutas láp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a mely alatt nagy mélységek akadtak. A legveszedelmesebb.

Kú — J., Balaton — likacsos fenék. A hal a „küen“ végzi a fürdést.

Külső fej — J., Balaton — a vonyónak part felé eső része.

Külső kereszt — J., Balaton — külső fej.

Külső lésza — J., Balaton-szentgyörgy.

Külső saroklék — J., Balaton.

Külszél = *keleti szél* = *fonyódi szél* = *somogyi szél* — J., Kővágóórs — hideget vagy hűvös, hosszú esőt hoz.

Kümadzag — J., Balaton — a kövellők cserkéi (véghorog.)

Lábról való szigony — J., Balaton — csukázó szigony.

Láda = **Supredla** — J., Balaton — a dereglyén a kifogott halak számára.

***Lágya** — Adony — a folyó lágya, a hol a part *meneteles*, a víz nem szakgat, lassú folyású.

Laj — Sztripszky, Lövete — a kőcége kapuja, a melybe a bocskorvansa beállíttatik.

Lajtos hal — Oklsz. — lajtokban tartott keményebb életű halak.

Lámpatartó = **Ábrocz** = **Őrfa** — J., Balaton — a csigán. ***az Ábrocz** = **Árbocz**.

Laposkóta — J., Tihany — kacsér.

Lazacs — J., Kővágóórs — *Trutta Salar*.

Lécza — J., Tótszentpál — tót = pelócze.

Léhédeszka — J., Balaton — a hajónak az a része, melyen a hálót fágják össze. Az ülődeszka után következik. A far felé eső részre a háló van felfágyva, az orr felé eső részre a kötél van felfejve. (Deszkahajó.)

Lélegző — Mikes H., Fekete-
ügy — a hálókép partfelőli végén
a be nem fagyott víz, melyet a
téli hajtóhalászatnál külön kell
biztosítani, hogy a hal ne szök-
hessen. A biztosítás paskolással
történik.

Lemhényi varsa — Sztripszky,
Lemhény — kisebb kanonokvarsa,
1. azt.

Lentahajó — J., Balatonfüred
— deszkahajó, ellentétben a bo-
donhajóval.

Lepedősvarsa — Sch., Vajai-
rét — szárnyasvarsa.

Lesdű — Sztripszky, Nagy-
nyujtód — 1. Marázsa.

Loptos — B. Zs., Keszegfalva
— halász = orvhalász.

Lotacshal — Oklsz. — ?

Lovasháló — J., Fonyód —
kisebb gyalom, négy ember kezeli;
J., Lelle: kisebb fajta gyalom, öt
ember kezeli, negyvenöles.

Macskaláncz = macskakötél
— J., Balaton — a macska
m . . . a.

Macskás — J., Badacsonyto-
maj — a vasmacskát kezeli. Nagy-
hajós. Nyári bokor.

Maghal — Oklsz. — apró hal
a halastavak benépesítésére.

Makkos szigony — J., Bala-
ton, Szigligettől Keszthelyen át
Fonyódig mindenütt.

***Malák** — Hódmezővásárhely
— háló neme.

Marás — J., Balaton — a part-
tal párhuzamos víz alatti belső
zátony.

Marázsa — Sztripszky, Réty,
Uzon — tulajdonképen rudakon
álló rekesztőháló. L. Merezse,
Mrázsa, Brazsa, Lesdű.

Márnaszigony — Sztripszky,
Uzon — kereszt- és félköralakú
renddel.

***Marokvarsa** — 1638, Kecse-
mét — fülesvarsa = ansa; T. S.,
Kecskemét, 1638. — „a bírók
vettek marokvarsákat“ (?) talán
marokvasakat a szekerekhez.

***Matuka** — Keszthely — ka-
szából készült nádvágó szerszám;
rokon a velencei tavon dívó
nyesellővel; J., Balaton, gyalázka.

Mázsapénz — J., Kenese —
a hal métermázsája után járó
bizonyos összeg.

Meddő kasza — J., Balaton
— gyalázka.

Megfürdeni — Balaton — a
gyökércsomót = ráívni.

Meghalazni — Keszthely —
pellével = kiszszel felhalazni a
horgot.

Megtérül — Mikes H., Fekete-
ügy — a hal = visszafordul; a
téli hajtóhalászatnál a zobot-
vetéskor visszaszökik a hal.

***Meneteles** — Adony — a
folyónak az a partja, a melyen
a víz lassan folyik.

Menyhalvarsa — Sztripszky,
Sajószentivány — homokórára
emlékeztető alakú.

***Meregygyű** — Nádudvar, Kősi vize — van: hajtoványa, ágasa, nyele.

Merezse — Mikes H., Fekete-ügy — szárnyasvarsa.

Mete — Sztripszky, Mezőség — gyökérvágó, köpüs, félholdalakú, nyeles vágószerszám.

Moréj — J., Kövesd — a jég durrogása, ha az első rianásra hideg éj áll be.

***Mózba áll** — Balaton — a hal, a mikor a víz lehűlésekor tömegbe verődik.

Mrázsa — Sztripszky, Fekete-ügy — l. Merezse és Brázsa; Marázsa.

Muka — Mikes H., Fekete-ügy — paducz = Chondostroma eledele.

Nádhegyi ponty — J., Balaton — kisebb, sárga. Cyprinus carpio.

Nagyhajósok — J., Kenese — a bokor azon csónakján levők, a melyen a hálózvető van. Öten vannak.

Nagyhalászat — J., Balaton — több ember kell hozzá.

Nagykerék — J., Balaton — a csigán.

Nagyszeres — Sztripszky, Ecsedi láp — nagy csikász, a ki csikgáttal rekesztett és sok varsát vagy kast állított be az átszálló csikra. Már a régiségben így. L. Kisszeres.

Négyágú szigony — J., Balaton.

Notarius — J., Keszthely — a czéh írásbeli ügyeit végezte.

Nyári keleti szél — J., Tihany — Kajár felől, mint a *téli keleti szél*.

Nyeklecz — J., Balaton — a *Kelevízzel* felszerelt czibék.

Nyeklencz — J., Kenese — lógós.

Nyelő — J., Szárszó — vöröcsök.

Nyelőke — J., Balatonederics — vöröcsök.

Nyelvesszigony — Sztripszky, Mezőség — mely köpü vagy makk helyett nyelvnél fogva van a rúdhoz szegezve.

Nyelves varsa — J., Berek — egy hosszú szárnynyal, két vöröcsökű, öt abrónccsal.

Nyíl — Sztripszky, Mezőség — a halászatban is. A mezőmadarasi tónál az alsó nyilak az uráságéi, a felsők a közbirtokosságéi. A nyilakat a tó partjára egymással szemben ültetett fák jelezték. A kinek a földje a tó partjáig ért, a föld szélességének megfelelő folytatást kapott a vízben, ennek neve *húzás* volt.

Nyilas — T. S., XVIII. század, Ecsedi láp — ez után egy öl szénát fizettek.

Nyugoti szél — J., Balaton — esőt hoz.

Orr — J., Balaton — a szánkó orra.

Orradzó = húzófa — J., Balaton — a szánkó húzókötélét erre erősítik.

Orrtőke — J., Balaton — a hajón a derékonhúzók padja után következik.

Öbölhalászat — Szénásfalu, Bars m. — a régiségben, a vizet galyakkal vagy deszkákkal elrekesztették és úgy halásztak hálóval. Állítottak „Zegiet“ is. Ezekből is abrakhallal tartoztak Revistyének. Zegie = czége.

Ökleszák — B. Zs., Keszegfalva — billegháló felhalazásra szolgáló ökle fogására való.

Önháló — J., Balaton — kicsivel öregebbszemű a pontyhálónál = *Balinháló.

Örökös — J., Balaton — A csölömp kunyhó nádját leszorító tölgycsapató.

Összeverő czövek — J., Balaton — l. Foglalólék.

Összevesz — Keszthely — összekúszálódik a szárhorog, ha közel áll egymáshoz. L. In.

Ötágú szigony — J., Balaton.

Padócz — Sztripszky, Felsőrákos — paducz = Chondrostoma nasus.

***Páklya** — Ecsedi láp — a gyékény buzogányából, magvából készült tapló; pákászok és pásztorok gyűjtője.

***Palafa** — Nádudvar, Kősi vize — a bécze, a mely szerint a hálózem nagyságát kötik.

Pallózás — J., Balaton — a csölömpkunyhó pallózása = *padlózása.

***Palonya** — Ónodi Urbárium 1689 — nyilván Ághegyháló: „meliben csak apró halat, keszeget szoktak fogni, mivel azon háló nem öreghalhoz való“.

Pántlikáshal — Mikes H., Feketeúgy — Phoxinus?

Parás — J., Balaton — a bokor azon tagja, a ki a felírt rakja rendbe.

Parásháló — J., Balaton — gyalom.

Pávafarú — Békés m. — monoxylon a Kőrösön, 4 czeklennel, négy emberre.

***Pécaló** — Baja, Nyr. 31:109. — halászszerszám. (Kosztos horog.)

Peczkelők — Sch., vajai rét — villásan elágazó fászkák a tiltonak a fenékhez való szorítására (csapatháló.)

Péntekhal — 1572, T. S. — pénteken szerben adott hal: „Piscator . . . tenetur pisces péntökhál vocatas portare“. Itt nem a fajra, hanem a terminusra esik a súly; a péntek bójt napja. — Oklsz. — szerhal, a melyet pénteken (bójtkor) szolgáltatnak.

Perpencze — Mikes H., Feketeúgy — a téli hajtóhalászat kereszt-hálóján, a rúdon keresztbeálló darab, a melyhez a háló kávéit kötik.

P... avágóhal — J., Balaton — Acerina, *nem igaz, mert Cobitis taenia.

Pirittylik — J., Boglárlelle — soroslék.

Pirosszárný hal — J., Tihany Scardinius erythrophthalmus.

Pirosszárný keszeg — Sch., Vajai rét — Leuciscus rutilus.

Pisztrágháló — Sztripszky E., Oláhfalú — olyan berendezésű, mint a Mezőség húzóhálója, csak hogy kisebb szemű.

Platikahal — Mikes H., Fekete-úgy — keszegfaj, Abramis. A Mezőségen Platyicza = Abramis brama.

Pogácsás — J., Badacsonytomaj — a Szenka bokor csúfneve.

Pokol — Sch., Vajai rét — a gyalom szárnyain és a kátában egy helyre csomósodott hínár és sárkeverék.

Pokolmalom — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a melynek hajtóvizét csak úgy kieresztették a folyóból s nem vezették tova.

Pontyháló — J., Balaton — 20-as czérnából 2 czolos, szemekkel készült eresztőháló, pontyfogáshoz.

Poronszeg — Sztripszky, Hatolyka — sekély, porondos, ívárra alkalmas hely.

Pöczkösverő — J., Badacsonytomaj — vese.

Pörgőhorog — J., Kiliti — J. nem látta. A felcsalizott horog ina kétágú fácskára volt csavarva. Bekapta egy kisebb csuka, azt a halász nem rántotta ki, hanem utána pergette az inat, míg a

kisebb csukát bekapta egy nagyobb csuka.

Pörpöncze — Sztripszky, Lemhény — a kaparóhálón a rúd kötő keresztfa.

Pörs — J., Kenese, Tihany — pös.

Presznya — J., Balaton — nagyobb törmelékjég a lékekben.

Putunkavarsa — Sztripszky, Uzon — csigolyából tömötten fonva; hegyes kúp alakú szűk versikkel.

Rácsásvarsa — Sztripszky, Lővéte — *hálóvarsa.

Rákászat — J., Balaton.

Rakonczaszeg — J., Balaton — a lábaknak az eplény fölé nyúló része (szánkó).

Rántóin — B. Zs., Keszegfalva.

Rejtő — J., Vörs — haltartó.

Rekeszték — J., Kiliti — vejsze, „az egésznek van két rekesztéke“.

***Rétikasz** — Nádudvar, Kösi vize. Van: Orra, Ormója, Lanája, Sarka, Kaszacsapója, Csapómadzagja, Csapója, Nyele, Kacsca, Öle, Nyaka, Makkja, Örve, Ékje.

Rétyitápló — Mikes H., Feketeúgy — 1. Gyalogtápló.

Ribicza — J., Kővágóórs — *tót, Leuciscus rutilus.

Ricskó — J., Meszesgyörök — szánkó.

Rohadtsaroksziel — J., Balaton — Somogyból a R . . . ból jó, esőt hoz.

Szakasztózsák — J., Balaton — káta.

Szalaszel — J., Tihany — dél-nyugat felől, eső lesz.

Szalú — J., Vörs — a bodonhajó belsejének első durva kivésésére.

Számhal — Oklsz. — tetemesebb, melyet számláltak; az aprót mérték.

Szán — Nádudvar, Kösi vize — van: talpa, eplénye, óradzója, rámája. Jegeshalászat.

Szánkódeszka — J., Balaton — a deszkahajó fenekére szegelt deszkák, hogy partrahúzáskor a föld fel ne törje a fenekét.

***Szárhorog** — Keszthely — olyan, mint a Tisza—Duna fenék-horga, de nem sülyedt a tó fenekére, hanem csak a „víz derekára“, hol a „kátyérok“ és „küelők“ tartották meg.

Szárnylésza — J., Balaton-szentgyörgy.

Szarv — J., Balaton — a csiga négy sz...a, a melyekkel a csigát tekerik.

Szarvazat — Mikes H., Fekete-ügy — egy a ráklábbal = kétvégű madzag a fogó táskák tartója a pendelyhálónál.

Szegefenyő — J., Balaton — A deszkahajó külső és belső peregét tartja.

Szeglék — J., Balaton — két nagyobb lék a többi között.

Szegletlik — J., Balaton — szeglék.

***Szégye** — Ónodi Urbarium 1689. — a vizafogó készülék: „a Szegeigh“, „a Szegyen“, a „Szégye“, egy a czégével; az Urbarium szerint fából épült s volt kapuja, a melyet nappalra betettek.

Szélhajó — J., Tihany — Yacht. H. O.

Szélesztő — J., Meszesgyörök — bedöntő.

Szemfény — Mikes H., Fekete-ügy — a hálnál a szem bogara, pupilla.

Szemfénytartó — Mikes H., Fekete-ügy — a szivárványhártya, írisz.

Szentháromság-keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Szikany — Sztripszky, Olt vize — a szigony régi neve, a XVII. században.

Szoba — Sch., Vajai rét — vörcsök.

Szul — B. Zs., Keszegfalva — szű: „az ősszel vágott fa nem kap szult“.

Tábértus — J., Lelle — vörcsök.

Tabi szél — J., Siófok — esőt hoz.

Tagyvágó — J., Vörs — A „tagy“ a csolnak belsejében keresztbe fekvő rész, kivágására.

Táplóháló — Sztripszky, Réty 6—10 m hosszú, 3 m széles húzóháló; két rúd közt jár.

***Tapogató** — Nádudvar, Kösi vize — kávas, kétkötésű; van: kávája, szövése, kötése, fogólyuka.

Teknősbékafogás — J., Endréd 1826.

***Téli állás** — Balaton — a küszhalnak téli nyugovó helye, melyet a felszínen a víz mozgása árult el, l. Forr.

Téli horgászat — Sch., Vajai rét — csak hallomás után leírva. A lékekre egy darab fát tesznek, s erre keresztben egy másikat, a jelzőkészüléket, ha a hal meg-rántja a horgot a jelzőkészülék fölbillen.

Téli keleti szél — J., Tihany — Zamárdi felől, hideget hoz, jó fogásra van kilátás.

Télilesdű — Sztripszky — l. Csigolyalesdű.

***Tenyér** — Keszthely — az a kerek deszka, a melyet a peczek a Rütő szádjára szorít, hogy a hal ne szökhesen.

Terelőszárnyak — J., Kenese.

Tiltó — Sch., Vajai rét — ellenző.

***Tincs** — erdélyi rész — a világló, a mely az éjjeli szigonyozásnál szolgál.

Tintahal — Oklsz. — Chondrostoma nasus. L.

Tobhás — J., Kövágóórs — Eplény a szánkón.

Tódó — Mikes H., Feketeúgy — a téli hajtóhalászat hálóvékjének toldaléka — partfelől — a farszak beállítására.

***Toroklésza** — Keszthely — az a terelő lésza, mely a szabad-

víz felől jőve, a torok garatját is kétfelé osztja. — J., Vörs.

Torokólom — J., Balaton — alul tartja nyitva a káta száját, J. szerint nem fordul elő, egyszer találta Balatonfőkajáron.

Többágú szigony — J., Balaton.

Tökmaghal — Mikes H., Feketeúgy — u. l. egy a Rhodeus amarus-fajjal = szívárványos ökle.

Tölfacsónak — J., Vörs — Bodonhajó.

Törökgyékény — J., Balaton — torokgyékény.

Túr — Balaton — a-harcsa, gödröt, a hova ikráját rakja.

Turbukbot — Sztripszky, Ször-cse — rúd, a melyre a turbukháló 9 kávéval akasztva van.

Tutaj — J., Balaton — jó darab fa, mely felül tartja nyitva a káta száját; J. szerint nem fordul elő.

Tüzóháló — J., Badacsonytomaj és Tördemicz. J. nem látta, szerinte olyanforma lehetett, mint a marázsháló.

***Új hajó** — Tihany — deszkahajó.

Urmó — J., Balaton — hát = *ormó.

Úrnapi keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Úszóhártya — Feketeúgy, Mikes H. — úszószárny.

Úsztató — Sch., Vajai rét — a gyalom felinára kötött úszó tárgyak; szalmacsutak, nádesutak.

Uzsó — J., Boglárlelle — czéla.

Vacsorahal — J., Kenese — a feles és beszorgáló halászoknak jár naponta.

Vájkós — J., Akali, Kővágóórs — az ajtólék alakja; a hosszabb „téglány“ külső oldalán kisebb „téglány“ van még kivágva.

Vállháló — Sch., Vajai rét — a csapathálóban az a két varsa, a mely az ellenző végén erre merőlegesen áll. *1261 Béla király privilegiumában: „in Waagheciam piscari possunt cum tali instrumento quod vulgariter *vaall* dicitur, quod uno pede videlicet duci potest“. (Wenzel: Árpádkori új okmánytár XI, 509.)

***Való** — Somogy m. — „huszig való kacsát láttam“; pákász kifejezés.

Vargagyal — J., Kenese — 'czéla.

Vargáslik — J., Akali — czéláslik.

Vas — J., Balaton — a gyalázka vasa.

Vasaskecze — Békés — az ínján turbukvasakkal; máshol hosszúkecze.

Vashegy — J., Balaton — a czibék vashegye.

Vasinta v. varsinta — J., Kenesétől, Kővágóórsig; Kenesétől Fonyódig. *Acerina cernua*.

Vaskó — J., Fonyódtól és Kővágóórstól Keszthelyig. *Acerina cernua*.

Vaskota — J., Tihany — *Acerina*.

Vasláncz — J., Balaton — a Sasókán lógó 2 sukkos vasláncz.

Vastengely — J., Balaton — a csiga vastengelye.

Vedreshal — Oklsz. — apró hal, a melyet verderrel mérték.

Vejsz — Nádudvar, Kösi vize — van: feje, lészája, himje, csője.

Vékjegellők — Sztripszky, Sajószentivány — köpüsök, kaszúr és lapátalakúak.

Vékjegelő — Mikes H., Fekete-ügy — vésőalakú, köpüs jégvágó szerszám.

Verseny — Sztripszky, Mezőség — a fonalból kötött dobvarsa.

Versők — Sztripszky, Mezőség — a vésza torka.

Versöke — Mikes H., Fekete-ügy — vöröcsök.

Vese — J., Badacsonytomaj — Egy; Nagyhajós. Nyári bokor = Pöczkösverő.

Vésza — Sztripszky, Mezőség — vész, vejsze.

Véskötő asztal — Sztripszky, Sajószentivány — rácsszerű.

Véskötő szegek — Sztripszky, Sajószentivány — lyukasztó és szétfeszítő fatörökök.

Véterháló — J., Fonyódtól Vörsig — nyelvcs varsa.

Vető — J., Boglár, Lelle — téli és nyári vonyó. J., Akali: nyári vonyó.

Vezérhajtó — J., Kenese — rúdhajtó.

Vezérkeszeg — J., Fonyód — *Aspius rapax*.

***Vigni** — Sztripszky, Hatolyka halról = ívni. Mikes H., Fekete-ügy — a halról = ívni; innen vígik = ívik.

Világ — Mikes H., Feketeügy — világló, az éjjeli szigonyozásnál: egy marék szalma meggyújtva, közönségesen *tincs*.

Vivást — Sztripszky, Felső-rákos — hajtani = ívni; ilyen formában: „Szt. György hetében *hajtsa a vivást* a Szt. György Padócz“. Vivás = Ivás.

Vízípija — Mikes H., Fekete-ügy — az egyik part felé eső mélyebb, sodrába eső víz.

***Vízvető** — XVIII. sz., Ecsedi lág — a mai vízvédelmi gát.

***Vonás** — Czegei Wass György naplója, Sztripszky — a háló kihúzása.

***Vonó vékek** — Czegei Wass György naplója, Sztripszky — a jeges halászathoz vágott vékek.

Vörösszemű hal — J., Balaton — *Scardinius erythrophthalmus*.

Vörsik — J., Kiliti — vöresök.

Vörsök — J., Zamárdi — vöresök.

Zanócz — J., Tihany — füves hely.

Zanóczos hely — B. Zs., Keszegfalva — giz-gazos hely a vízben, a hol emécsivel halásznak.

Zobot neki! — Mikes H., Feketeügy — a téli hajtóhalá-

szatnál dívó kiáltás, mikor a hajtás vége felé közeledik, egyértelmű a szorítás! kiáltással.

Zobot vetni — Mikes H., Feketeügy — a téli hajtóhalászatnál a szakaszt hajtással bevégezni.

Zoj — J., Balaton — apróbb törmelékjég a lékekben.

Zuhog — Balaton — az ónhal, mikor a vízből kiugorva kap a préda után.

Zsalló — T. S., XVIII. sz., Ecsedi lág — ? a rekeszekkel említve.

Csikászat.

***Bocskorcsikász** — Tyukod — van: orrszíja, kantárszíja.

***Bocskorvarsa** — Tyukod — fűzvesszőből készült halfogó szer-
szám.

***Csák** — Tyukod — kurta villásvégű rúd, a nádhajó tolására.

***Csikgát** — Tyukod és Szernye — karóval és vesszőfonással oldalt megerősített, keskeny, iszapból és gazból rakott hosszú gát, közökkel, a melyekbe a száddal ide-oda álló csikkasokat befektették, peczelővel és leakasztó vesszővel lekötötték, hogy az átszálló csíkot elfogják.

***Csikítató** — Tyukod — kis dézsa, keresztfával és nyéllel, merítésre alkalmas.

***Csikkaskötő** — Tyukod — hegyes fapeczek.

***Csikputtony** — Tyukod — urnaszerűen, szépen kötött, két-karú, fedeles tartó, sok csik elszállítására való. A csikász a hátán hordozza.

***Csikszűrő** — fél lopótökből készült mély kanál, lyukasztással, hogy a víz elfolyhasson.

***Csiktők** — Tyukod — rövidnyakú lopótökök, kasornyában, kismennyiségű csik szállítására.

***Csillagok** — Tyukod — Gönczöl, Fiastyúk, Kereszt, Hajnal, Kaszás. (Kata nélkül, ezt a csikások nem ismerték.)

***Eres víz** — Tyukod — bővebben folyó, többfelől jövő víz.

***Gáticsikász** — Tyukod — a ki gáttal rekeszt s az átszálló csikot fogja.

***Gorzsa** — Tyukod — a kaszúr — a kasza orrarszéről készült, rövidnyelű vágószerszám.

***Ingóláp** — Tyukod — mely helytmaradt, ingott; de elbírta az embert.

***Jégpatkó** — Tyukod — négy körömmel.

***Lápmetsző** — Tyukod — félhaldalakú, köpüs, domború élével vágó lápi eszköz.

***Lapoczkaszopoly** — Tyukod — kurta, sulyokszerű lapát, a víznek a csónakból való kihányására.

***Leakasztó** — Tyukod — hajlékony vessző, mely a csikkas nyakát lefogja s egyik végével a peczkelőbe szolgál.

***Leragadt láb** — Tyukod — melynek gyökérzete fenéig ért s azért ez a láb kevésbé ingott.

***Meregygyű** — Tyukod — csikok kiszedésére; van: ágasnyele, merítőkassa.

***Nadályozó** — Tyukod — kurta, villásvégű bot, hogy a lábba be ne szakadjon.

***Ördögláp** — Tyukod — az volt, a mely úszott és helyet változtatott. Tompa: „Vándorláp“.

***Övedző** — Tyukod — keskeny lapátalakú, mankóval.

***Peczkelő** — Tyukod — horgas v. kampós ág a csikkas leakasztójának becsapására.

***Tolókasza** — Tyukod — részei: tolórúd, tolókáva, tolóvas, nád-tartó, keresztfa, köpü, vendéggúzs, ellengúzs.

***Vesszőbarka** — Keszthely — l. Rütő. Van: szádja, tenyere, nyaka, szövése, dereka, fara, peczke.

***Villa** — Tyukod — három-ágú favilla; az ágak szétfeszítésére két Δ forma fácska szolgál, ez a villatőke.

HELYREIGAZÍTÁSOK.

- Pag. 70. **Gicza** — Kemenesalja, Tsz. 137. — cserka- vagy bongyorfajú.
Ebben az összetételben új.
A **Disznó**-kategóriába tartozik (48. fejezet).
- Pag. 216. **Lel be!** — Heves m., NyFüz. 16. sz., 50. — a tyúkokat e szavakkal terelik az ölbe.
A **Pásztortanya**-kategóriába tartozik (19. fejezet).
- Pag. 217. ***Sikolyáz** — Somogy — sikoltoz.
A **Hangok**-kategóriába tartozik (27. fejezet).
- Pag. 217. ***Soláta** — Somogy — saláta.
A **Pásztorkonyha**-kategóriába tartozik (22. fejezet).
- Pag. 218. ***Tavalidén** -- Somogy — tavaly ilyenkor.
A **Tájékozódás**-kategóriába tartozik (72. fejezet).
- Pag. 225. **Borjútömlő** — Hortobágy, T. M. I. — egészben lenyúzott gyenge borjú bőréből készült tömlő, ruhaneműre, dohányra.
Az **Eszköz, ruha**-kategóriába tartozik (20. fejezet).
- Pag. 226. **Csobán** — Hortobágy, T. M. I. — l. csobolyó.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 230. **Sósszelencze** — M. ó., Kecskemét — pásztorsótartó; szinonimjai: sóskupa, sósbödön, sóstülök, sósgurgulya.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 230. **Sótartó** — Hortobágy, T. M. I. — elnyűtt csizmaszárból csinált tömlő.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 231. ***Vasásó** — Bugaczmanostor — a szolgálának hegyes vasalása.
A **Tűzhely**-kategóriába tartozik (23. fejezet).
- Pag. 231. **Vizesbádóg** — Hortobágy, T. M. I. — bádóg ivóedény, újkori, a régi cserépedény helyett.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 232. **Kondér** — Oklsz. 1594 — „Egh eoregh vas fazek *konder*“, nagy bogrács, üst.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).

Pag. 463. **Barna** — Oklsz. 1521 — „Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris *Barna*“ (itt = csonkafarkú). 1708: Kurta, fekete, Debreczen, Nyr. 22: 520., zömök.

A **Szarvasmarha** szótára-kategóriába tartozik (36. fejezet), a czímszó pedig: **Kurta**.

SZÓMUTATÓ

SZÓMUTATÓ.

A szó mellett álló szám a könyv oldalát jelenti, a melyen az illető szó található.

A balé 540.	Acerina Schrajtzeri 714.	Aggasztani 526.	Ájas 524.
Abálni 540.	Acer pseudoplatanus 666, 668.	Aggasztó 526.	Aj-fa 118, 119.
Abált hús 540.	Acer tataricum L. 667, 670.	Aggasztáró 526.	Ajj 385.
Abanyudni 526.	Achillea millefolium 674, 675, 676.	Aggatók 65.	Ajjazni 298, 385.
Abara 65, 177.	Acrocephalus turdoides L. 655, 662.	Aggik 526.	Ájó 385.
Abies alba Mill. 667.	Acskó 209.	Aggódik 527.	Ájos 298, 385, 524, 540.
Abies excelsa 669.	Aczat 671.	Aggott tej 527.	Ájosfüli 298, 385.
Ablak 65, 177, 181, 711.	Aczél 209.	Agg ökör 385.	Ájos-kutajó 289.
Ablakhomlok 65.	Aczélszürke 338, 354.	Agg heggyen il 624.	Ájossan 385.
Ablakrostély 181.	Aczintos 262, 671.	Áglék 712.	Ájóz 299.
Ablakszem 65, 177, 181.	Adonis aestivalis L. 682, 686.	Ag marha 298.	Ajtó 65, 177, 181, 712, 718.
Ablaktányér 65.	Ádorgó hal 712.	Agmen 251.	Ajtófejfá 65.
Ablaktok 177, 181.	Adós 593.	Ágos 65, 85, 289.	Ajtóküszöb 177.
Ablaktölgy 65.	Adszasza brr! 571.	Agrat 298.	Ajtóragasztó 66.
Abora 65, 177.	Aegithalus pendulinus L. 649 659.	Agropogon repens L. 686.	Ajtóretecz 66.
Aborha 65, 177.	Áfa 117, 120.	Agropyron repens L. 673.	Ajtószárfá 66.
Abak 298.	Áfa, "ófa 118.	Agrostenna githago L. 680.	Ajtószemöldökfa 177.
Abakhal 712.	Áfonya 665, 701.	Agrostis 686.	Ajtószemöldöke 66.
Abakol 298.	Áfonya 701.	Agrostis Spica venti L. 678.	Ajtótok 181.
Abakoló válú 298.	Ág 177, 712.	Agús-kapa 134.	Ajtópelhe-lik 66.
Abakos 145.	Ágar 584.	Agy 85.	Ajuga Chamaepitys Schreb 674, 678.
Abakospincze 177.	Ágár 584.	Agyagfal 74.	Ajzás 524.
Abakostarisznya 298.	Ágas 65, 177, 181, 289, 385.	Agyagos homok 262, 270.	Akadó 712.
Abakosztó 145.	Ágasfa 85.	Agyagsárga 338.	Akaluta 178.
Abaktarisznya 112.	Ágas füle 289.	Agyar 540.	Akármi 17.
Abakváltú 242, 243.	Ágasgyűrű 85.	Agycsap 85.	Akasztófa 665.
Abramis Brama 712, 716, 730, 732.	Ágaso 173.	Agyfa 65.	Akasztómadzsg 533.
Abramis Lapa 715.	Ágaso campestris 145.	Agygyuladás 260.	Ákicza 665.
Ábrocz 726.	Ágaspánt 85.	Agykarika 85.	Aklos 177.
Abroncs 712.	Ágasszög 85.	Agypersely 85.	Akna 66.
Abroncsoshal 712.	Ágastartó 85.	Agypuska 85.	Akó 177, Akó 177.
Acanthialectularia L. 641.	Ágazo 145.	Agytorka 85.	Akodka 712.
Accipiter nisus L. 651, 657, 661, 664.	Ágasztalni 526.	Agyvégharika 85.	Akoj 177.
Accisa 131.		Ahuni! 593.	Akol 177, 178, 181, 712.
Acer 668, 669.		A hun-na! 593.	Akollofa 134.
Acerina 723.		Aie 701.	Akolwelgh 178.
Acerina cernua 734.		Áj 385, 524.	
		Ajancza-szekér 85.	

Akoly 178.	Almászsürke 338, 354.	Angulus 74.	Aprómarha 243, 494, 541.
Aksa 85.	Almaszsürke 339.	Angyalbakkancs 541.	Aquila sp. 655, 663.
Akulalya 178.	Almásy György dr. 12.	Angyalbögyörő 225.	Aquilegia vulgaris 678.
Alacs 671.	Almozni 298, 386.	Animal 246.	Araba 103, 178.
Aláfogadni 540.	Alnus glutinosa L. 665, 667, 668.	Annotin 493.	Arábiai juh 494.
Alánchezedő 386.	Alól 593.	Anser sp. 637.	Aradmány 712.
Alats 687.	Alól vett jegy 525.	Anser albifrons Scop. 650, 652, 660, 661.	Arammáj 646.
Aläu 701.	Alom 386, 540.	Anser anser L. 656.	Arammalingó 646.
Alauda arvensis L. 653, 654, 656, 662.	Alopecurus 683.	Anser cinereus Mey. 652, 653, 654, 656, 661, 662, 664.	Aránka 234.
Alauda cristata L. 647, 654, 655, 662, 663.	Alopecurus pratensis L. 675.	Anser domesticus L. 641.	Aranmáringó 646.
Alburnus lucidus 714, 731.	Alsó marokvas 86.	Anser fabalis L. 649, 657, 659, 664.	Aranyfakó 338, 342.
Alcedo ispida L. 651, 661.	Alsó oldalfa 86, 112.	Anserina L. 683.	Aranyfalka 14.
Al-cserény 85.	Alsó sallangó 86.	Anthemis 684.	Aranyhajú csillag 624.
Áldöszkő 118.	Alsószár 86.	Anthemis cotula L. 673.	Aranymálingó 646.
Áldozó-keszeg 712.	Alsövény 86, 90.	Anthus 639.	Aranyosneff 646.
Áléttani 493.	Alsözél 632, 712.	Anyabárány 493.	Aranypár alma 665.
Alfa 118.	Általháló 712.	Anyabarom 386.	Aranypej 16, 338, 348.
Alivor 671.	Althea officinalis var. parviflora 676.	Anyabarom-gulya 386.	Aranyszörű 339.
Alj 85, 386.	Althea rosea L. 681.	Anyabirka 493.	Aranyszörű fakó 339.
Aljdeszka 114.	Alutdtte 527.	Anyadisznó 541.	Aranyvessző 671.
Aljszőg 85.	Alúrú 624.	Anyaffi 671.	Arasz 132, 209.
Alkonyodik 631.	Álvó ponty 712.	Anyagulya 386, 405.	Arató kaláká 495.
Áll 299.	Amaranthus retroflexus L. 675.	Anyajuh 15, 493.	Arba 103.
Alladzó tekerés 111.	Amaxobii 145.	Anyajuhász 146, 158.	Arctium Lappa 683.
Állaközi 299.	Amnar 701.	Anyakancza 299.	Arca alba L. 649, 652, 653, 659, 661, 662.
Állás 66, 178, 299, 687.	Ampelis garrula L. 651, 653.	Anyakocza 541.	Ardea cinerea L. 648, 649, 651, 656, 657, 659, 660, 661, 664.
Állásfa 66.	A muscis infestatus fugit 391.	Anyaszárnyék 178.	Ardea garzetta L. 650, 652, 660, 661.
Álláspénz 243.	Anagallis arvensis L. 686.	Anyaszarv 114.	Ardea purpurea L. 649, 655, 657, 659, 662, 664.
Állatok színe 253.	Anas boschas L. 648, 652, 656, 657, 658, 664, 665.	Anyaszopó 386.	Ardea ralloides Scop. 650, 657, 660, 664.
Állattenyésztés 6.	Anas crecca L. 647, 655, 659, 663.	Anyja 386.	Ardein 701.
Áll-deszka 386.	Anas penelope L. 655, 663.	Apacsina 712.	Árdéj 701.
Állítás 178.	Anas querquedula L. 647, 654, 655, 658, 662, 663.	Apacsina-nyél 712.	Ardetta minuta L. 648, 653, 659, 662.
Állkapca 299.	Anas strepera L. 651, 661.	Apacsolai 712.	Area 262.
Állkapocs 299.	Anchusa officinalis L. 671.	Apácza 15, 493.	Árenda 712.
Álló 291.	Anda-monya 114.	Apáczaanya 493.	Argal 178.
Állófa 178, 180, 188.	Andropogon Ischaemum L. 676, 684.	Apáczaabirka 493.	Arja 541.
Álló-föhlércz 86.	Anemone ranunculoides L. 683.	Apáczaakos 493.	Árkány 299.
Alma 338.	Ángária 146.	Apáczaürü 493.	Armentarius 146.
Almahime 338.	Angol 386, 424.	Apadék 493.	Ármesszár 299.
Almakék 338.	Angor 66.	Apadók juh 493.	Ármosszár 299.
Almápej 338.		Aper 541.	
Alma-pettegetett szürke 338.		Aphis pruni Fabr. 638.	
Almár 646.		Apoka 262.	
Almás 338, 439.		Apróhal 712.	
Almásderes 338.		Aprólék 494.	
Almásfakó 338, 342.			
Almásfekete 338, 343.			
Almáskék 338.			
Almáspej 338, 348.			
Almássárga 338, 350.			
Almásszörű 338.			

Armurár 386, 415, 671, 701.	Aszaló cserény 179.	Bacsiszta 86.	Bakszekér 86.
Arnó 17.	Aszat 671.	Bacskó 209.	Bakszoka 672.
Árnyék 66, 178.	Ászát 671.	Bacsó 19, 146.	Bakzani 256.
Árnyékalja 66, 179.	Ászok 232.	Bacsó gazda 146.	Bálám bikája 387.
Árpánérő alma 665.	Aszott 671.	Bacsó körte 665.	Balán 439, 521, 701.
Árpári alma 665.	Asztalpenz 243.	Bacsu 146.	Bálan 701.
Ársáu 134.	Aszúfa 665.	Bacsú 179.	Balaska 134, 713.
Artan 541.	Aszúhal 712.	Bacsus 146.	Balcsákó 16, 453.
Artán 541.	Átal 713.	Bacza 146, 386.	Baléta 243.
Artand 541.	Átalag 234.	Baena 18.	Balint 713.
Ártánd 541.	Átalvető 111, 180, 209, 577.	Bagar 453.	Balkéz felől való 299.
Ártán malacz 15, 541.	Átányfa 665.	Bagarász 386.	Ballangó 672.
Artan penz 541.	Atka 262.	Bágnai 299.	Ballangó ffi 672.
Ártán süldő 15, 541.	Atkás fenék 262.	Bagi fana 672.	Ballóka 138.
Ártány 541.	Atkozottszamár 671.	Bagológy 578.	Bálmos 225, 527, 701.
Ártány 15, 541.	Átkötőhorgászat 713.	Bagoly 646, 658.	Balmoş 702.
Ártánymalacz 541.	Átkötőhorog 713.	Bagolyffi 672.	Balog 299, 453.
Ártányos 15, 18.	Átlaló 114.	Bagozni 256.	Balogos 299.
Ártány-penz 541.	Atracé 671.	Bagrena 665.	Balog-ökör 453.
Artemisia Abrotanum L. 678.	Atriplex patula 675.	Bagrisszarvú 453.	Balogtag-féle 262.
Artemisia vulgaris 686.	Atyafitagadó 86.	Bagzani 256, 584.	Balta 134.
Arthan 541.	Ávar 262.	Bagzódik 256.	Baltička 134.
Articulus 712.	Avas 299.	Bagzónónap 584.	Baltika 134.
Ártni 243.	Avas nád 671.	Bajszolvas 209.	Banári-kocsin 86.
Arundo 682.	Avas szőr 687.	Bajusz 453.	Banda 713.
Arundo Phragmitis L. 682.	Ávét 591.	Bajuszбилегző 386.	Bandó 234.
Árvabűr 494.	Ázalék 225, 541.	Bajuszszarvú 453.	Bandzalgó 672.
Árvagané 386.	Az ördög győzi! 126.	Bajzik 256.	Bangató 584.
Árvaganéj 386, 493.	Áztatott 386.	Bak 41 (Pb.), 86, 179, 191, 584.	Bangós 578.
Árva ina kilátszik 494.	Azsag 66, 671.	Bakacs 672.	Bangyos 234.
Árvajószág 386.	Ázsiai juh 494.	Bakacsin 687.	Banka 646, 658.
Árvaléányhaj 11.	B aalefi 18.	Bakalló 713.	Bankó 138.
Árvaléány pillantása csillag 624.	Bábaguzsaly 671.	Bakarasz 132.	Bankolni 584.
Árvaléves 225.	Bábák férgetége 632.	Bakarászni 386.	Bánya 542.
Árvátészta 225.	Bábásodás 671.	Bakbüzfi körte 665.	Bányakemencze 66.
Árvául 146.	Bábászarka 646, 658.	Bakcsó 646, 658.	Baorgyú 387.
Árvául felfogni 146.	Babka 220.	Bakhát 262.	Bar 498.
Arzsak 209.	Babó 209.	Bakik 256.	Bara 263.
Asarum europeum L. 680, 681.	Babócs 578.	Bakk 584.	Baracska 134.
Ascia 134.	Babókás 521.	Bakkszekér 86.	Barán 19.
Asilus 639.	Babos 439, 451.	Bak kutya 584.	Baránal 494.
Asio accipitrinus Pall. 647, 658.	Baboskék 439.	Baklatni 256.	Barança 697.
Asio otus L. 649, 660.	Babos ló 339.	Bakló 220, 541.	Barancuth 495.
Ásott hal 712.	Babos ordas 439.	Baklós 299.	Barangoló 13.
Ásott kút 289.	Babos őszordas 439.	Baklóság 299.	Bárány 14, 19, 41 (Pb.), 494
Aspius rapax 713, 715, 735.	Babotai szél 632.	Bakmony 386.	Bárány 263.
Aspro vulgaris 715.	Babotás keszeg 713.	Bakóca 86.	Báránybégető 646, 658.
Ástier 223.	Babuka 646, 658.	Bakóczál 299.	Báránybőr 495.
Astur palumbarius L. 649, 650, 654, 656, 657, 660, 664.	Babutyka 646, 658.	Bakol 299.	Báránycezmer 495.
	Bacı 701.	Bakól 299.	Bárányfalka 14.
	Bács 146, 154, 494, 701.	Bakól 299.	Bárányfarsang 495.
	Bacsu 19, 146.	Bak*ól 299.	Bárányfidézsma 495.
		Bakonta 86.	Bárány hangelemei 538.
		Bakos 19, 220, 539.	Bárányhús 495.
		Bakos-ostor 220.	Bárányketrecz 179.
		Baksa 299.	
		Baksay Sándor 23.	
		Bakszakál 672.	
		Bakszán 86.	

Báránylopó kaláka 495.	Barnasárga 339.	Bécslevél 244.	Belfjára 118.
Báránymosó hó 632.	Barna szárlábú 439.	Becsület 18.	Bél-hús 225.
Bárányok és aszamar 495.	Barnaszínű bikás forma 440.	Becsüpenz 147.	Bélica 500.
Báránys 14, 18, 19, 146.	Barnaszőrű 440, 564.	Beczcze-beczcze! 126.	Belice 521.
Báránys juh 495.	Barna tarcsa 440, 451.	Beczcze ne, beczcze! 127.	Beliegzeo Mester 413.
Bárányozás 495.	Barna tarcsa babos 440, 451.	Becze 387.	Belindek 672.
Bárányozni 495.	Barna tarcsa homály 440.	Beczek 388.	Belindek, tölcésrés 672.
Bárányoztatni 495.	Barnatarka 339.	Beczi 496.	Bellér 542.
Báránypénz 495.	Barnya 440.	Bédó 665.	Bellis perennis 685.
Báránypirosító 672.	Barom 40 (Pb.) 387.	Bedöntő 717.	Bélpecsenye 225.
Bárány, ránczos 496.	Baromállás 179.	Bedöntő fej 713.	Belső 388.
Bárányrovás 128, 496.	Barombogár 636.	Beéfa 118.	Belső fej 713, 717.
Báránysuba 209.	Baromeledel 387.	Beegyet 254.	Belső kereszt 713.
Bárányszoktató 128.	Baromélő 179, 263.	Beel deszka 118.	Belső szeglek 713.
Báránytartó 496.	Baromélő föld 263.	Beesting 527.	Belső 713.
Bárányváltság 496.	Baromgulya 387.	Béfa 118, 120.	Bélszin 225.
Baráza 263.	Baromillő 179, 263.	Befejni 527.	Bélyeg (ló) 357, 388.
Barázdabillegető 646, 658.	Baromjáró föld 244, 263, 268.	Befogás 117, 300, 388.	Bélyeges ló 357.
Barcsik 672.	Baromjászol 179.	Befogás rendje 117.	Bélyegsütés 358.
Bard 134.	Baromkergető bogár 636.	Befogdos 300.	Bélyegvas 358.
Bárd 134, 135.	Baromkergető fene-bogár 636.	Befogó (marha) 388.	Bélyegzőmester 388.
Bardalya 134.	Baromkert 179.	Befogócska 388.	Bélyegzővas 358.
Barduta 134.	Baromlak 387.	Bég 254.	Bellyegző vas használata 388.
Bari 496.	Baromlég 336.	Begetni 538.	Bemérés 527.
Bari! bari! bari! 538.	Baromlő 179.	Bégetni 538.	Bén 126.
Barika 496, 498.	Baromlő 179.	Bégetni 254, 496, 538.	Benderész 256.
Baris 563, 584, 591.	Baromlő 179.	Begre 234.	Bendés 234.
Bariska 496.	Baromlő 179.	Begrike 234.	Bendi 234.
Barizs 563.	Barompásztor 146.	Behajtani 244.	Bendis 234.
Barizsdisztó 563.	Barom pöcsik 636.	Behajtás 244.	Bendő 234.
Barka 498.	Baromtartás 387.	Behal 490.	Bendő 234.
Barkóca 665.	Baromtözsér 146.	Béhámozni 300, 311.	Bene vasatis 108.
Barköröm 300.	Barom yaro föld 244.	Behéjazott kút 289.	Benga 584.
Barlango 672.	Baros Gábor 8.	Béjog 357.	Beötteni 388.
Barmatlan ember 146.	Báronyfekete 339.	Béjogtalan 357.	Bepillédzeni 527.
Barmok járása 244.	Barumlók 387.	Béka 300.	Beránnya 263.
Barmos 19.	Bárza kécske 539.	Békalencse 672.	Berbe 496.
Barmos ember 146.	Bárzsing 542.	Békanyál 672.	Berbec 496.
Barna 339, 439, 564.	Basu 146.	Békarokka 672.	Berbece 702.
Barnababos 440.	Baszárka 209.	Békatutaj 672.	Berbete 497, 702.
Barna busa 440.	Baták 646, 658.	Bekegni 254, 538.	Berbecs 496.
Barna búsa 440.	Baunkolni 584.	Bekekecske 647, 658.	Berbécs 15, 496, 702.
Barna deres 339.	Bayka 15.	Béko 300.	Bérbécs 497.
Barna — herélt kan-farú 339.	Bazsar 646, 658.	Bekompolni 263, 268.	Berbécsbőr 497.
Barna holdas fekete kesely szárlábú 439, 440.	Beadta magát 713.	Bekoppantani 687.	Berbécses 147.
Barna kék 440.	Béal 490.	Békóvas 300.	Berbecz 497.
Barna kesely 440.	Bealkudni 387.	Beko was 300.	Berbek 702.
Barna kis kuklya szarvú 440.	Bébicz 646, 658.	Bekötni 388.	Berbek lai 702.
Barnapej 16, 339.	Bébiró 146.	Bél 713.	Berbenze 527, 702.
	Bebogázik 387.	Bélag 357.	Berbics 497.
	Bécce né-ne-ne! 126.	Belán 539.	Berbinth 702.
	Bécs 496, 542.	Béldészka 118.	Bérce 86.
	Bécsel 387.	Belecze 500.	Beregni 256, 497, 538.
		Bélfeü 118.	Béregni 497.
			Beregtet 257.

Beregтетés 497.	Bicău 702.	Billankó 86.	Biskörtélyfa 666.
Berek 263.	Bicska-kasza 713.	Billeg 128, 390.	Bisletni 257, 500.
Berekfa 665.	Bicske 672.	Billegető 143.	Bisóma 665.
Berekönyefa 665.	Bidens tripartita 680.	Billegős lo 358.	Bisziok 702.
Béres 147, 624, 626.	Biéfa 118.	Billegő peczek 179.	Biszke 15, 500.
Bérespénz 147.	Biesnioc 702.	Billegus ló 358.	Biszuszka 220.
Béresszekér 624.	Biést 527.	Billegvas 358.	Bitang 13, 148.
Berettyó 17.	Biga 86.	Billing 672.	Bitangban élni 148, 263.
Bergány 300.	Bihâ 491.	Billog 390.	Bitang ember 148.
Bergetni 257, 497.	Bihaj 491.	Billyegző vas 388.	Bitang jószág 244.
Bërgetni 584.	Bihaj-bocs 491.	Bimbó 390.	Bitang karó 13, 148, 179, 244.
Bérgyu 388.	Bihal 491.	Bincsilók 542.	Bitang ló 300.
Berke 15, 498.	Bihal-bika 491.	Bincsók 542.	Bitang marha 148, 244.
Berke bárány 498.	Bihal-bocs 491.	Binda 390.	Bitangolni 244.
Berkenye 665.	Bihalos 147.	Bindeu 702.	Bitangpuszta 263.
Berki bagoly 647, 658.	Bihalsás 672.	Binyaménos 300.	Bitangságban fogott 244.
Berki kánya 647, 658.	Bihal-szekér 86.	Bir 244.	Bitangságba venni 244.
Béróni 128.	Bihal-tinó 491.	Biracs 225.	Bitó 14, 179, 713.
Bérótt 147.	Bihaly 491.	Birbics 498.	Bitófa 179.
Berőkfa 665.	Bihanyik 388.	Birbiss 497.	Bittyú 500.
Berranni 584.	Bihó 389.	Biresu! baris! ná bir-csu ná! 538.	Bityikós bot 209.
Berreg 254, 257, 498, 584.	Bihol 491.	Bir de drum 244.	Bival 40 (Pb.) 491.
Berreghetnék 498.	Bihuo 491.	Bir de pădurs 244.	Bival-bocs 491.
Berrogni 584.	Bijal 491.	Birfa 86.	Bival-borjú 491.
Berszán 147.	Bijok-vas 358.	Birge 498.	Bivalté 491.
Berszán eszténa 179.	Bik 697.	Birgerovás 128.	Bival-turó 491.
Berszán 147.	Bika 19, 38 (Pb.), 389.	Birgés 498.	Bivaly 490, 491.
Beschauer 163.	Bikaborjú 389.	Birginyó 527.	Bivalyakol 179.
Bész 106.	Bikaborný 389.	Birish 702.	Bivalybetegség 492.
Beste 584.	Bika bőrön babot borogatnak 625	Birka 40 (Pb.) 498.	Bivalyfejű 453.
Besterő 234	Bikacsék 389.	Birkä 498.	Bivalynevek 492, 493.
Bészabadítani 388.	Bikacsög 389.	Birkaállás 499.	Bivalyos 18, 148, 492
Bészabadul 263.	Bikacsók 389, 544.	Birka-bárány 499.	Bivalysajt 492.
Bészaladás 244.	Bika gujás 147.	Birkafalka 499.	Bivalyszem 492.
Beszámolás 388.	Bikagulya 389.	Birkahajtó és hívó szavak 499.	Bivalytestrészei 492.
Beszolgáló halász 713.	Bikagyékény 713.	Birkás 499.	Bivalyvasalás 492.
Beszorul 388.	Bika hangja 389.	Birkapaprikás 225.	Bivol 697, 702.
Beszterczei Szószedet 54.	Bikanevek 389, 462—469, 695.	Birkapiczér 147.	Bizsalma 665.
Betámogat 300.	Bika nézése 389.	Birkasikkasztás 499.	Bizsán 390.
Betegségek 260, 584.	Bikanyakó 390.	Birkások 147.	Bizskörté 665.
Betula alba 669.	Bikanyúzó 135.	Birka szava 538.	Bizsok 135.
Betyár 147, 171.	Bikapénz 390.	Birka, találós mese 538.	Bjal 491, 492.
Betyár béres 147.	Bikás 18, 19, 390.	Birkát elhajtani 499.	Bjelica 500.
Betyár kenyér 147.	Bikásforma 390.	Birkateti 499.	Blána 289.
Betyár nóta 29.	Bikaszemű 440.	Birke 15, 499.	Blatta 637.
Béza 86.	Bika tartása 390.	Birkebárány 500.	Blizina 542.
Bgyéres 147.	Bika-tinó 390.	Birki 697.	Blőnye 390.
Biaj 490.	Bikavirág 672.	Birkózni 542.	Bó 702.
Bial 19, 490.	Bike 710.	Biró 147.	Bóbita 542.
Bial-borjú 490.	Bikik 257.	Birodalom 263.	Boc 702.
Bialos 147.	Biku 390.	Biró Gáspár 390.	Bocs 492.
Bian 491.	Bikus 390.	Biros 148.	Bocsing 390.
Biana 18.	Biláj 491.	Birs 665.	Bocskás 234.
Bibicz 647, 658.	Bilét 498.	Birtyóka 672.	
Bic 388, 702.	Bilindek 672.	Birzsa 86.	
Bicâ 388.	Bilindek-tölcséres 672.	Bisalma 665.	

Bocskor 88.	Bóha 218.	Bordi 66.	Borzag 673.
Bocskoresikász, 735.	Boitare 702.	Bordicza 118. 119.	Borzaglekvár 673.
Bocskoros 148.	Boitario 148.	Bordósip 143, 528.	Borzderes 253, 339, 440.
Bocskoros málé 225.	Bojász 209.	Borfa 87, 666.	Borzsóka 714.
Bocskorpénz 390.	Bojt 220.	Borgyu 392.	Borzona 709.
Bocskorvára 735.	Bojtár 148, 159, 169.	Borgyú 392.	Bosztörő 235.
Bocsolázni 148.	Bojti 440.	Borhordóedény 235.	Bostan 702.
Bocsoska 492.	Bojti 440.	Borító 527, 714.	Bostrichus typographus L. 640.
Bocza 390.	Bojtos 148, 392.	Borittó 527.	Boszorkányszél 632
Boczi 127, 390.	Bojtosné 148.	Borittós 527.	Bosztán 702.
Boczika 390.	Boka 87.	Borjas 392.	Bot 209.
Boczka 713.	Bokáj 234.	Borjas tehén 392.	Bóta 135, 235.
Boczka 713.	Bokállakorsó 234, 238.	Borjászik 392.	Bóta 135.
Bodacs 390.	Bokaszár 300.	Borjazik 392.	Botaurus stellaris L. 647, 648, 658, 659, 664.
Bodács 391.	Bókk 301.	Borjú 38 (Pb), 127, 392.	Botlő 66.
Bodán 234.	Bókkonkacs 139.	Borjűcsorda 392.	Botóka 209.
Bodon 225, 713.	Boklyó 542.	Borjűczövek 209.	Botorkál 393.
Bodon hajó 713.	Bókol 300.	Borjűczüvek 179.	Botorog 702.
Bodonos kút 289.	Bokolyó 234.	Borjűfalka 393.	Botos 148, 168.
Bodor 16, 391, 440, 453, 672.	Bokor 220, 392, 542.	Borjűgilisza 579.	Botos ispán 148.
Bodorka 672.	Bokorbúvó 453.	Borjú hívása 126.	Botoska 135.
Bodormályva 672.	Bokorkó 714.	Borjúhús 393.	Botozás 148.
Bodrog 17.	Bokrázóháló 714.	Borjúkaró 180.	Bottartó 106.
Bodzafa 666.	Bokréta 688.	Borjúkötél 225.	Bottlott-hús 393.
Bodzavirág-leves 225.	Bokros 300.	Borjúmetszés 393.	Bou 702.
Boga 454.	Bokrosodni 301.	Borjúól 179.	Boum pastor 149.
Bogácsa 229.	Bóktat 301.	Borjűpásztor 148.	Bozfa 666.
Bogácskór 673.	Bolán 453.	Borjűs oll 179.	Bozó 714.
Bogács 673.	Boldoganya 66.	Borjűtető 579.	Bozsonicza 539.
Bogár 300, 339, 453.	Boldogasszony csepegtette fü 673.	Borjűtömlő 225.	Bozsonyicza 500.
Bogaras 300, 391.	Boldogasszonyhal 714.	Borjúzik 393.	Böcsikél 301.
Bogarász 391.	Boldogasszony szíve 673.	Borna 439.	Böcze 393.
Bogarászik 391.	Boldogasszony te-nyere 673.	Bornű 393.	Böcze-ne! 127.
Bogarazni 391.	Bolfé 118.	Bornadzik 393.	Böczikém ne! 127.
Bogarfeke 339, 343.	Boller 494.	Bornao 393.	Böcze 393.
Bogárhátú kunyhó 179.	Bologós 392.	Bornau 393.	Böcze-ne! 127.
Bogárhátú szekér 87.	Bolond juh 500.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogarica 391.	Bolond tojók 500.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogárka 391.	Bolondulni 714.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogáros idő 300.	Bombinatorigneus L. 638.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogározni 391.	Bombyx mori L. 636.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogároztatni 244, 391.	Bondor 673.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogárszarvú 453.	Bongor 263.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogárzás 391, 579.	Bonta 301, 339, 440, 539, 564.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogázik 391, 392.	Bonta tinó negyedfü 440.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogárfő 673.	Bontosláb fakó 339, 342.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogjő 542.	Borboló 235.	Bornya 393.	Böczené 127.
Bogjos 688.	Borbolyó 235.	Bornya 393.	Böczené 127.
Boglár 453.	Bordéj 66.	Bornya 393.	Böczené 127.
Boglya 66, 263.	Bordély 66.	Bornya 393.	Böczené 127.
Boglyáskaszáló 263.		Bornya 393.	Böczené 127.
Bogój 646.		Bornya 393.	Böczené 127.
Bogolyó 234, 542.		Bornya 393.	Böczené 127.
Bogrács 225, 229.		Bornya 393.	Böczené 127.

Bölicze 441, 500.	Bu-a 454.	Bujenitá 702.	Butka 66.
Böllér 149, 542.	Buárrucza 647, 659.	Bujsz innen! 593.	Bútka 66.
Bölléreskedni 543.	Búb 543.	Bujtár 19, 149, 150.	Butomus umbellatus 675.
Böllérkedni 543.	Bubalus 491.	Buka 454.	Butyikos bot 209.
Böllömbika 647, 658.	Bubo bubo L. 647.	Bukáló 714.	Butyka 66.
Bömbölni 255, 393.	Búbor 647.	Bukálólik 714.	Butykó 290.
Böndő 234, 673.	Búbos 453.	Bukán 236.	Butykos 236.
Böng 255.	Bubosbajusz 673.	Bukélaja 521.	Búvár 647, 659.
Böngét 255.	Búbos kemencze 66.	Buklórúd 714.	Búváros 16, 454.
Böngyös 235.	Búbos pacsirta 647, 659.	Bukolyós-korsó 236.	Buxus sempervirens L. 668.
Börbecs 500.	Búbos vöcsök 647, 659.	Bukor 263.	Búzadinnyeszerű 441.
Börbécs 500.	Búböcze 394.	Bukós 394.	Búzálevélfű 673.
Börözölni 393.	Búböczeze 394.	Buktató 714, 720.	Búzasnefő 647, 659.
Börözre vetni 714.	Bubuleus 149, 167.	Bukulló 714.	Búzavirág 673.
Börözülni 209, 393.	Bucciu 149.	Bulikol 647.	Buzgó-lápkút 714.
Bördő 673.	Bucola 428.	Bulyakoncza 301.	Buzsenyicza 539, 702.
Börge 235.	Bucula 431.	Bulz 528, 702.	Buzsényicza 500.
Börgyűjtő 149.	Bucula 428.	Bunár 289.	Büzibanka 647.
Börhidázni 141.	Buculus 428.	Bunda 289, 521.	Büds Babuk 647.
Börminy 673.	Bucsak 454.	Bundas 584.	Büdsbanka 647, 659.
Börög 257.	Bucsér 1:2, 714.	Bundásgöldin 225.	Büds sántaság 260.
Börök 244, 673.	Bucsi 235.	Bunt 301.	Büds székfűvirág 673.
Börönköl 255.	Buczka 263.	Bunta 441, 564.	Büds szél 632.
Börös pecsenye 543.	Buczko 394.	Burafa 666.	Büki 149.
Börrögni 257, 500.	Budák 135.	Burbikolni 543.	Bükkfa 666.
Börtisztulás 393.	Budákó 528.	Burcolcha 666.	Bükkfa-tégla 67, 82.
Böstörő 235.	Budár 149.	Buresik 87.	Bükk pálczika 131.
Böstörű 235.	Buddog 149.	Burdé 180.	Bükni 394.
Bőved-este 632.	Budé 235.	Burdo 236.	Bülöke 500.
Brága 394.	Budik 66.	Burdó 528.	Büne van a rováson 127.
Bráha 394.	Búdosó csillag 624.	Burdu 236, 528.	Bünyög 394.
Brana 149.	Budrihal 714.	Burduk 528.	Bür 500.
Branista 149.	Budulék 235.	Burétó 714.	Bürge 15, 500.
Branistér 149.	Budulló 235.	Bureuhol 179.	Bürge juh 15.
Brázdás 388, 394.	Budulló füle 235.	Búrafa 666.	Bürgerovás 128.
Brázsa 714.	Budullószipkája 235.	Búrfa 666.	Bürg's 149.
Brégó 149.	Budzi 235.	Búrfa 666.	Bürög 210.
Bregós 149.	Buffan 714.	Búrfa 666.	Bürök 210, 673.
Bregós 149.	Buffanik 714.	Búrfa 666.	Bürü 263.
Brenze 527, 702.	Buga 454.	Búrfa 666.	Bütü 67, 87.
Bri! 538.	Bugany 714.	Búrfa 666.	Bütült 524.
Brigigyó 528.	Bugaszarv 454.	Búrfa 666.	Bütüzni 394.
Briginyó 528, 536.	Bugaszarvú 454.	Búrfa 666.	Bütyköl 257.
Brikk! 571.	Búgatni 257, 543.	Burroggi 257, 543.	Bwbos feyze 137.
Brinda 528.	Buger 149.	Buru 394.	Byal 492.
Bri-ne! 538.	Búghatnék 257.	Burusz 394.	Bylegh 357.
Bringa 543.	Búgik 257.	Buruszol 394.	Byf-byf! 499.
Bringás 543.	Búgni 257, 543.	Buruszúl 394.	Byrka 499.
British Dogs etc. 596.	Bugybóka 647, 659.	Busa 245, 394, 441.	Byrka 499.
Bromus hordeaceus L. 678.	Bugyli 135.	Búsa fogatlan bika 441.	
Bronza 528.	Bugyoga 235.	Busás-csorbás 441.	
Bronza 528.	Bugyogó 235.	Búsa szöke 441.	
Bronzatúró 528.	Bugygós 235.	Buta 454.	
Brr! 538.	Bugygós korsó 235.	Butaszarvú 453, 454.	
Brudszki 714.	Buha 702.	Buteo buteo L. 650, 651, 654, 657, 661, 662.	
Brúgó 714.	Buhá 702.		
Brünnyög 126, 394.	Buhú 647.		
Bú 394.	Bujdosó pásztorok 179.	Buti 135.	Čabäre 673.
		Butik 66, 180.	Cajtl 528.

Čakan 135.
 Čaldara 702.
 Cal de lăgău 108.
 Calendula officinalis 680.
 Camelopardalis 642.
 Camelopardalis giraffa Schreb. 642.
 Caminus 74.
 Canis lupus L. 636, 638.
 Canis pomeranus 599.
 Caprimulgus europaeus L. 648, 652, 653, 661.
 Capsella bursa pastoris L. 678, 679, 682, 684.
 Capucin 706.
 Capuț 706.
 Car 706.
 Carduelis carduelis L. 650, 655, 656, 663.
 Carduus acanthoides L. 673.
 Carduus nutans L. 673.
 Carex sp? 677, 682, 684, 686, 687.
 Carex stricta Good. 684.
 Carex vulpina L. 678.
 Cărlan 706.
 Cărlig 702.
 Carpinus Betulus L. 667.
 Căruță 706.
 Casa 71.
 Casă 702.
 Caterva 251.
 Catulus 588.
 Cătur 180, 202.
 Cătyr 180.
 Caula 72.
 Cavaedium 83.
 Căzan 702.
 Čban 236.
 Čbanu 236
 Čber 290.
 Čebäre 673.
 Ceci-cci! 573.
 Čepă 703.
 Čekanu 135.
 Cellarium 78.
 Cenika ne! 573.
 Centaurea cyanus L. 673.
 Cer 666.

Cerastium 681.
 Cerchneis tinnunculus L. 657, 658, 664.
 Cerchneis vesperinus L. 650, 651, 656, 658, 661, 664.
 Čergă 180.
 Cerinthe minor 673.
 Černô 441.
 Čerpak 236.
 Ceru 666.
 Cerva Frigyes 18.
 Četwer 180, 202.
 Ceun 702.
 Chamomilla 681, 683.
 Charna 441.
 Chehe 317.
 Chehes 317.
 Cheheș 703.
 Chenopodium vulvaria L. 683.
 Cher 666.
 Cheŭr 77.
 Chiag 703.
 Chibyn-kuta 294.
 Chondrostoma nasus 731, 733.
 Chonok 715.
 Chopi 18.
 Chordas 150.
 Chrt 586.
 Chrysanthemum leucanthemum 681, 682, 684.
 Chrysomitris spinus L. 647, 659.
 Chybrio 290.
 Chykolthe 121.
 Chykoltho 122.
 Chykotho 122.
 Chykuragathu 301.
 Chyr 182.
 Cibaria 226.
 Čibri 290.
 Ciccergalamb 253.
 Cichorium intybus 679, 682, 686.
 Ciconia ciconia L. 648, 649, 650, 656, 660, 663.
 Ciconia nigra L. 649, 659.
 Cicuta virosa L. 674, 681.
 Cik 501.
 Cik-gyapjô 501.
 Cik-juh 501.
 Cimpoiă 703.

Cinnamomum ceylonicum 668.
 Cioban 149, 703.
 Ciocă 703.
 Circus aeruginosus L. 654, 662.
 Cirsium arvense L. 671.
 Ciubër 703.
 Ciumafaia 703.
 Ciupărcă 703.
 Ciurbirău 703.
 Ciurdă 245, 703.
 Ciurdăș 703;
 Clacă 703.
 Claviceps purpurea Pul. 683.
 Clavus 123.
 Clematis vitalba L. 678, 687.
 Clivicola riparia L. 653, 654, 662.
 Coach 94.
 Coasă 703.
 Cobitis taenia 729.
 Cocchio 94.
 Coccinella septempunctata L. 636, 637, 638, 639.
 Coche 94.
 Cochlearia officinalis L. 679.
 Cochy 108.
 Cocie 703.
 Cociș 703.
 Cocos 703.
 Coit caballa, equa 259.
 Coitgallina anas 259.
 Coit serofa 259.
 Coitus 256, 500, 543.
 Coit vacca cum tauro 257.
 Cojoc 706.
 Cojocar 706.
 Colceag 703.
 Colchicum autumnale L. 680, 687.
 Colibă 706.
 Colostra 434.
 Columba oenas L. 657, 664.
 Columba palumbus L. 656, 663.
 Colymbus sp. 647, 658, 659, 664.
 Colymbus cristatus L. 647, 649, 652, 659, 661.

Colymbus minor L. 654, 658, 662, 664.
 Comarnic 706.
 Comintău 703.
 Compedes 300.
 Conium maculatum L. 673.
 Convallaria majalis 684.
 Convulvulus arvensis 676, 682.
 Copulae 328.
 Coracias garrula L. 651, 655, 657, 658, 661, 663, 664, 665.
 Corasta 706.
 Corman 114.
 Cornix nigricans 649.
 Cornus mas 667.
 Corturari 702.
 Corvus corax L. 650, 660.
 Corvus cornix L. 651, 652, 656, 661, 662.
 Corvus frugilegus L. 648, 649, 654, 659, 662.
 Corvus monedula L. 647, 659.
 Corylus Avellana L. 669.
 Coș 703.
 Cosălesc 703.
 Coturnix coturnix L. 649, 660.
 Coucher 588.
 Crataegus Oxyacantha L. 667, 677.
 Cretaria islandica Ach. 681.
 Crex pratensis Bechst. 650, 652, 660.
 Crintă 703.
 Črjeda 697.
 Črpāk 695.
 Črūpalo 236.
 Črūpati 236.
 Čubūr 290.
 Čuchya 68.
 Cuculus 210.
 Cuculus canorus L. 651, 661.
 Cucurbitā verrucosa L. 675.
 Cujet' 118.
 Culina 74.
 Culmen 82.
 Culter 136.

Cumpănă 706.	Csáklya 77, 141.	Csapottpofájú 521.	Cséka 544.
Cuneus 68.	Csáklyabot 141.	Csaptatu 210.	Cséka, cséka! 573.
Cupă 703.	Csáklyás 714.	Csarapfű, vadzán 673.	Cséka, cséka, cséka! 573.
Curia 83.	Csáklyázni 141.	Csárda 180.	Cséka! Cséni; csé- nika! 573.
Currus ligneus sine ferramento 86.	Csákó 16, 454.	Csarna 441.	Cseka csü! 573.
Currus vassatus 86.	Csákóbarna tarcsa 441, 454.	Csás 123, 124, 264, 395.	Cséka me! 573.
Cursor in statera ro- mana 133.	Csákó ökör 454.	Csásnyila 87.	Cséka nyé 571.
Curte 702.	Csákós 454.	Csásökör 388, 395.	Csekharaszt 264.
Cuscuta 677.	Csákó-szarvú 454.	Császárseff 647, 659.	Csekharasztalja 264.
Custos equitiae 149.	Csákószöke 441.	Császárszakál 674.	Csékiször 395.
Custos pecorum 149.	Csákó tulok 455.	Császárszakál 674.	Cselesznek 67.
Custură 706.	Csákó tulok ökör 455.	Csaszi 543.	Csellengő 395.
Cutușă 706.	Csalacsákó 455.	Csata 301, 395.	Cselő! 124.
Čvan 590.	Csaláncsattogató 647, 659.	Csataj 395.	Cselő hó ne! 124.
čvanŭ 236.	Csalány 673.	Csatangoló 13.	Csemcegni 575.
Cydonia vulgaris Willd 665.	Csálé! 124.	Csatás 150.	Csemp 67.
Cygnus 628.	Csálés 388, 394.	Csáté 674.	Csempe 67.
Cygnus musicus Bechst. 650, 660.	Csali! 124.	Csatlás 87.	Csempekemencze 73.
Cynips quercus folii Htg. 639.	Csáli 388, 394.	Csatlófa 112.	Csempely 67.
Cynips quercus folii Htg. 639.	Csálié, csali! 124.	Csatlóláncz 106, 107.	Csempesz 236.
Cyprinus carpio 725, 728.	Csalit 264.	Csatlós 112, 236.	Csena 302.
Cypripedium calceo- lus L. 680.	Csáltya 455.	Csatóka 210.	Csengereshely 264.
Cypselus apus L. 651, 661.	Csamangó 149.	Csató-patóka 210.	Csengettyűs 395.
Csá! 124.	Csamolya 143.	Csatorna 290, 528.	Csenika 544.
Csabaire 673.	Csanák 673.	Csatornakút 290.	Csénka 544.
Csábaire 673.	Csanak 236, 290.	Csatornás 290.	Csenka, csenka, csenka! 573.
Csába irem 673.	Csanál 673.	Csatt 715.	Csenkafa 666.
Csába irme 673.	Csandargatni 585.	Csattogó 647.	Csenkesz 674.
Csabak 454.	Csandarit 220.	Csattosdarabok 106.	Csenkeszbozót 674.
Csábali 394.	Csá-ne! 124.	Csáva 543.	Csepe 666.
Csábéli 388.	Csanga 15, 500.	Csávai fehér föld 264.	Csepegés 67.
Csacsogó rigó 647, 659.	Csánk 301, 394.	Csavarás 180, 181.	Csepegő 67.
Csáfa 500.	Csánkbúb 395.	Csavargó 13.	Csepeles 666.
Csáfér 210.	Csánkgomb 301.	Csavaros fonalféreg 578.	Csepész 544.
Csaffogni 301, 584.	Csánkpók, 261, 301.	Csavaros szörféreg 580.	Csepesháj 544.
Cság 301.	Csanyá 673.	Csávás 543.	Csepet-háj 544.
Csáगतó 114.	Csá nye! 124.	Csávashordó 543.	Cseplye 264.
Csáगत्यú 87, 114.	Csap 87, 301, 455, 534, 539.	Csávig 674.	Csepőte 674.
Csahitani 584.	Csapa 264, 395, 543.	Csavira 585.	Csepsz 544.
Csahó! 124.	Csápa 703.	Csavirga 225.	Cseptetyű-ág 87.
Csaholni 210, 584, 597.	Csapáng 210.	Csédán 674.	Csér 647, 659.
Csá-hó nye! 124.	Csapásozni 301.	Cseber 290, 528.	Cserce 395, 544.
Csajkos 394.	Csapatháló 714.	Cseberbe hágó 301.	Cserese 500.
Csák 735.	Csapó 138, 220, 222, 714.	Csebogár 636.	Csércselye 500.
Csákány 135.	Csapócska 217.	Csecs 395.	Csérda 395.
Csákány-förgeteg 633.	Csápolni 220.	Csecsfog 302.	Cserdás 150.
Csákja 141.	Csapongó 149.	Cséder 302.	Cserditeni 220.
Csakkant 301.	Csapongóember 149.	Csegely 264.	Cserebogár 455.
	Csapó pénz 210.	Csehel 210.	Cserefa 666.
	Csapós eső 633.	Csehszülő 715.	Cseregő része 647.
	Csapott (fű) 524, 543.	Cséja 647, 659.	Cseregő rucza 647, 659.
	Csapottfarú 301.	Csék 395, 543.	Cserekje 77.
	Csapottfülű 524, 543.	Csüka 544.	

Csereklýe 67.	Csigér 544.	Csikó-tüsző 441.	Csiremadár 647.
Cserény 67, 180.	Csigolya-lesdű 715.	Csikózás 302.	Csiri 636.
Cserényalja 150.	Csigolyavarsa 715.	Csikózik 302.	Csiriglyo 647.
Cserény belseje 180.	Csigony 715.	Csikputtony 736.	Csirin 180.
Cserénykaró 180.	Csigóté 114.	Csikrás 674.	Csiriny 181.
Cserénykorcz 180.	Csihar 210.	Csikszűrő 736.	Csirínysátor 181.
Cserényköltöztetés 180.	Csihe 264.	Csiktők 736.	Csiripiszi 226.
Cserénysátor 180.	Csihész 150.	Csiku 302.	Csiromalé 226.
Cserény szérűje 180.	Csihol 210.	Csikus 544.	Csiszár 150.
Csereőn 715.	Csik 544.	Csikuska! 574.	Csiszáral 715.
Cserép 67.	Csika 302.	Csikuz 303.	Csiszokázni 141.
Cserepecsik 302.	Csika, csika! 573.	Csikvöntör 715.	Csitkó 303.
Cserepes 67, 83.	Csika, csika, csika! 574.	Csikányozni 141.	Csitkódzik 303.
Cserepesháta 74.	Csikadó 715.	Csilincsek 715.	Csitkos kabala 303.
Cserepes malacz 544.	Csikaj 302.	Csillag 302, 340, 725.	Csitkózni 303.
Cseres 441.	Csikasz 395.	Csillagászat 624.	Csitkuó 303.
Cserés 666.	Csikászat 735.	Csillagjárás 625.	Csitri-csutri 396, 455.
Csereznek 67.	Csikászó varsa 715.	Csillagok 625, 736.	Csíz 647, 659.
Cserezsnye 666.	Csikér 264.	Csillagos 303, 340, 441, 451.	Cska-cska-cska! 573, 574.
Cserezsnyek 67.	Csikeresz 245.	Csillagos bicska 210.	Cskő! Cskő! 574.
Cseretlap 715.	Csikeri 302.	Csillagos ég 625.	Csoban 226, 703.
Cserfa 666.	Csikgrát 735.	Csillagos fejű 340.	Csobán 16, 112, 150, 236, 585.
Cserget 220.	Csikítató 735.	Csillagos kesely 340.	Csobáncz 236, 237.
Cserhák 236.	Csikka! 574.	Csillagvirág 681.	Csobán nye! 594.
Csermille 674.	Csikka, csikka, csikka! 574.	Csillapítás 441.	Csobánszarvú 455.
Csermelye 674.	Csikaskötő 735.	Csilsátor 181, 183.	Csobány 150, 236, 585.
Csermoglya 674.	Csikla 302.	Csima 674.	Csobilló 237.
Csermulya 674.	Csikló 302.	Csimbók 303, 544.	Csoboló 180, 236.
Cserő 264.	Csiklya 302.	Csimbókosleves 225.	Csobolyó 226, 237.
Cserpák 236.	Csikó 19, 35 (Pb.), 302.	Csimpolya 143, 703.	Csobarló 237.
Cserpka 236.	Csikócsa 302.	Csín 87.	Csócsálni 396.
Cseta 395.	Csikócsa 302.	Csiná 303.	Csóban 674.
Csete 666.	Csikócska 302.	Csincsarara 647.	Csohány 674.
Csetenyés szekér 87.	Csikócska 302.	Csinép 236.	Csóka 647, 659.
Csetkák 674.	Csikófark 674.	Csinetér 210.	Csókaláb 303.
Csetkő 302.	Csikófog 302, 308.	Csinik-csanak 236.	Csokány 135.
Csetres 150, 715.	Csikóherélés 302.	Csinszög 87.	Csókaszem 253, 303, 396, 441, 585.
Csettegető 647.	Csikojtó 87.	Csinuská 303.	Csókaszemű 340.
Csetva 395.	Csikólab 139.	Csipcsalap 302, 303.	Csoklya 87.
Cséve 290, 674.	Csikólep 302.	Csipd meg! 594.	Csokmán 135.
Csevice 290.	Csikoltó 87, 117, 118.	Csipe 245.	Csokmány 135.
Csevice 290.	Csikönyírás 302.	Csipérzik 395.	Csókoló 396.
Csévice 290.	Csikós 18, 19, 150, 169.	Csipett (fűl) 524.	Csokrosodik 715.
Csiatag 674.	Csikósantal 19.	Csipkebokor 674.	Csomak 135.
Csiba! 593.	Csikósbojtár 150, 169.	Csipkés fűl 524.	Csombók 544.
Csibak 441.	Csikós-czövek 210.	Csipor 236.	Csomborka 674.
Csibakforma 441.	Csikósfék 111.	Csípó 303.	Csomó 264.
Csiba ki! 594.	Csikós-kunyhó 181.	Csípős 245.	Csomóra állni 303.
Csiba kutya! 594.	Csikósné 150.	Csippel-czuppal 210.	Csomorika 674.
Csibés tyúk 624.	Csikósnóta 31, 32.	Csiptető 533.	Csomóslábú 396.
Csicsa 544.	Csikósnyerég 111, 210.	Csira 150, 260, 303, 395, 441, 647.	Csónak 528, 715.
Csicskura 674.	Csikósszervezet 150.	Csiragula 396.	Csónár 674.
Csicsonkázni 141.	Csikóstanya 181.	Csirák 396.	Csongora 524.
Csidu 302.	Csikóté 114.	Csiramarha 396.	Csongorodott (fűl) 544.
Csiga 290.	Csikótó 114, 118.	Csirás 150.	
Csigáskút 290.		Csirathén 396.	
Csigattyúszög 118.		Csire 647, 659.	
Csigbig marha 395.			

Csoni 544.	Csödörösikó 304.	Csuli 397, 524, 648.	Csürhe 545.
Csonika 544.	Csödörlő 304.	Csuliga 455.	Csürheakol 182.
Csonka 396, 455, 544.	Csödörménés 304.	Csuliga-buliga 455.	Csürhejárás 545.
Csonkaröt 441.	Csödörös 18.	Csulimadár 648.	Csürhész 151.
Csontesáklya 141.	Csödörös bódé 181.	Csula 455, 524, 545, 585.	Csürhész kanász 151.
Csontevő 585.	Csödörparipa 304.	Csulyi 397, 524.	Csüri madár 648.
Csontika 210.	Csödörszámás 576.	Csumája 675.	Csürkapu 67.
Csontorag 303.	Csőg 304.	Csundi 220.	Csürkert 182, 497.
Csontot zörgővé tenni 150.	Csőgbökfa 667.	Csunyi 304.	Csürkés 18.
Csontvirág 674.	Csőg-háj 544.	Csunnyét kutya 585.	Csürös 151.
Csopák 396, 455.	Csőgös 304.	Csupor 710.	Csüröskert 182.
Csopákszarvú 455.	Csők 304, 397, 544.	Csura 304.	Csüsző 211.
Csopor 237.	Csőkkentyű 304.	Csurdar 150.	Csütben fejér 305.
Csorbóka 674.	Csőkször 397.	Csurditani 434.	Csütke 88.
Csorbolyó 237.	Csőlle 265.	Csurgaté 67.	Csütüzni 397.
Csorda 396, 544.	Csőmbök 585.	Csúri 648.	Csüves 397.
Csordahajtó 150.	Csőmör 260.	Csurka 304.	Czá! 540.
Csordajárás 264, 396.	Csőmpe 237.	Csúrolni 434.	Czablatni 245.
Csordajáró 264.	Csőngettyű 585.	Csurrantani 434.	Czabol 265.
Csorda-kelő 264.	Csőngettyű 210.	Cusza 210.	Czaf 397, 539.
Csorda-nyom 264, 396.	Csőnköly 544.	Csuszánkodik 141.	Czaflat 257.
Csordapásztor 150, 169.	Csőre 647.	Csuszka 648, 659.	Czáföl 305.
Csordás 19, 150.	Csőrény 81, 88.	Csuszko 88.	Czafragos fősál 397.
Csordás-gyerek 150.	Csőrgő 229.	Csuszkorá 141.	Czáger 15, 501.
Csorda-út 264, 396.	Csőrgő kacsá 647, 659.	Csuszkorál 141.	Czajger 15, 501.
Csordáztatni 397.	Csőrgő korsó 236.	Csuszkorányi 141.	Czájla 394.
Csordós 151.	Csőrgő rucza 647, 659.	Csuszkorondik 141.	Czakó 648.
Csorduós 151.	Csőrmő 265.	Csuszkotol 141.	Czakókék 441.
Csőré 528.	Csőrmőly 674.	Csúszóvas 88.	Czakókékésző 441.
Csőré mogyoró 670.	Csőróge 226.	Csuszpitol 141.	Cza k(o)cza! 574.
Csorgató 67, 528.	Csőrogló 181.	Csuszpató 88.	Czakompak 226.
Csorgó 528.	Csőró-kosár 237.	Csuszpatópánt 88.	Czammog 398.
Csorgóvég 290.	Csőró-kosárka 237.	Csutaj 265.	Czanga 15, 501.
Csoringár 151.	Csőrsz 397.	Csutakos 715.	Czanga-csapat 501.
Csórmany 666.	Csőrülni 434.	Csutakszarvú 455.	Czanga-juhász 151, 158.
Csornok 67.	Csősz 151.	Csutura 237.	Czangakarám 182.
Csoroszlya 114.	Csősz-bíró 151.	Csuvik 648, 659.	Czank 114.
Csoszkorondani 141.	Csötör 501.	Csüzpók 261.	Czankócsirke 648, 659.
Csótánfa 88.	Csubujó 237.	Csü 67.	Czap 182, 398, 419, 455, 539, 675.
Csóva 181, 264, 688.	Csubukolni 715.	Csücskés-korsó 237.	Czap 509, 703.
Csovány 674.	Csucsorka 237.	Csücsörke 237.	Czapax 265.
Csovás 181.	Csücsos-fazék 237.	Csüf 304, 501.	Czapf 539.
Csovázott 181.	Csücsos sátor 182.	Csüfőz 141.	Czapi 455.
Cső 67, 715.	Csuhá 210, 265.	Csüfőpók 261.	Czákpeszeg 715.
Csőböllő 237.	Csuhaj 688.	Csüdzik 688.	Czapol 501.
Csőbör 290.	Csuhé 675.	Csüg 304, 397.	Czap 539.
Csőbörbe hágozó 303.	Csuhé 675.	Csüik 304.	Czap 539.
Csőcs 544.	Csuhé 675.	Csüllik 67, 182.	Czárán 151.
Csőcs-emő 246.	Csuhé 675.	Csüllök 304, 397, 648, 659.	Czárna 441.
Cső, cső! 574.	Csuhé 675.	Csü ne, csü ne! 574.	Czeccz ide nye! 540.
Cső, cső, cső! 574.	Csuk 636.	Csüngször 304.	Czele 211.
Csőd 303.	Csukás 151.	Csüősz-ökör 397.	Czége, czége, czége-la 540.
Csőder 303.	Csukázó szigony 715.	Csür 67, 72, 182, 305.	Czége, czége-la 540.
Csődője a lónak 303.	Csukérész 245.	Csür agya 67.	Czégér 688.
Csődör 303.	Csukló 304, 397.	Csürbíró 151.	Czéh 151.
	Csuklya 210.	Csürsavarintó 220.	Czéhartikulus 715.
	Csuklyás szűr 715.	Csüfődjé 67, 77.	
	Csukorát 397.		
	Csula 397, 455, 524.		

Czéhczimer 715.	Czifra-csikósné 151.	Cziöbör 237.	Czurukkol 305.
Czéhes halászat 715.	Czifragulya 398, 405.	Cziopor 245.	Czurukkoltat 305.
Czéhház 715.	Cziframénés 305.	Czioroszlia 114.	Czü! 574.
Czéhkorsó 715.	Czifra pörge 455.	Czip 290.	Czüjek 68.
Czéhláda 715.	Czifraság 220.	Czipe-szájú 398.	Czü ne! 574.
Czéhmaster 716.	Czifra-szavú 455.	Czira 305.	Czüir 182.
Czéhábla 716.	Czigája 501.	Czirádé 716.	Czüirőskert 182.
Czéhzászló 716.	Czigánybékó 305.	Czire 15, 501.	Czüvekelni 305.
Czean 135.	Czigánybúza 675.	Czirka 211.	Czvorka 590.
Czéklaftú 675.	Czigányfekete 442.	Czirnos 442.	Czvr 182.
Czeklen 716.	Czigányhal 716.	Czirnos juh 521.	Czyobolio 237.
Czéla 716, 720.	Czigánykacsa 648, 659.	Czirrosszörű 442.	
Czeláslik 716.	Czigánymogyoró 675.	Czirók 675.	
Czelőke 211, 265.	Czigányok útja 625.	Czirosker 636.	Dactylis glomerata
Czemer baran 501.	Czigányosan hajtani 305.	Czitromszörű 442.	L. 675.
Czemor 501.	Czigányrucza 648.	Cziürőskert 182.	Dacskó 238.
Czén, czén, czén! 574.	Czigányvarjú 648, 659.	Czöböröd 237.	Dafila acuta L. 648, 653, 655, 658, 659, 662, 663, 664.
Czenk 585.	Czige-czige! 540.	Czocza 545.	Dagadó 398.
Czenke 585.	Czige, czige, czige! 540.	Czoczó 305.	Dágvány 716.
Czenk kutya 585.	Czige ne! 540.	Czófalvi varsa 716.	Dajka-far 305.
Czepe 237.	Czigi, czigi 574.	Czogatni 594.	Daku 211.
Czepölék 211.	Czihol 211.	Czojta 211.	Daküködmén 211.
Czépus 68.	Czihol 211.	Czoki! 594.	Dalin 245.
Czepusa 85.	Czihos 151.	Czókja-ék 139.	Dallos 211.
Czépusszeg 68.	Czi ide te! 574.	Czókmlók 211.	Dalm 305.
Czéra 305.	Czik 501.	Czolt 132.	Dalma 226.
Czercz 397.	Czika, czika! 574.	Czomb 305, 358.	Dalmácia 703.
Czeren 179.	Czikcsi! 574.	Czondra 211.	Dalsbó 18.
Czerfa 666.	Czikjuh 15.	Czorhalék 393.	Damasz 545.
Czerkó 182.	Czikka! 574.	Czödör 305.	Dancza 265.
Czéna 217.	Czikó 68, 305.	Czökös cipő 226.	Dankacstüre 648, 659.
Czetert 501.	Czikoltószeg 118.	Czöldömp 106, 716.	Dapes 226.
Cziba el! 594.	Czikotes 122.	Czöldömpös kunyhó 716.	Daphne Mezereum 671.
Czibak 290, 442.	Cziku 545.	Czötke 675.	Dara 451.
Czibakforma tinó 442.	Czikutés 122.	Czötkény 675.	Darab 398.
Czibakhát 265.	Cziku, cziku, cziku! 574.	Czövek 68, 118.	Darab birka 501.
Czibakszabású 442.	Czikus 454.	Czövekszarvú 455.	Darab-joh 501.
Czibakszárú 442.	Czikuska! 574.	Czubukkol 305.	Darabonca 88.
Czibakszárú kék 442.	Czikuska ná(h)! 574.	Czucczantani 585.	Darabudvar 716.
Czibakszőke 442.	Czimbora 151, 688.	Czuczálai 182.	Daranyi Ignác 8.
Czibék 716.	Czimer-bárány 501.	Czuczó 305.	Darú 340, 442, 455, 648, 659.
Czibere 226.	Czimeres 106, 220, 398, 455.	Czuczorogni 716.	Darugém 648, 659.
Cziczabere 667.	Czimpa 545.	Czuczulni 305.	Daruháj 675.
Cziczaberke 667.	Czimzés 68.	Czu el! 594.	Daruláb 358.
Cziczafark 675.	Czinczár 151.	Czúg 88.	Darus 442.
Cziczafarok 675.	Czindrót 675.	Czuga, czuga! 574.	Daruszörű 340, 442.
Cziczamacza 667, 675.	Czine! 574.	Czuga, czugucza! 574.	Daruszörű szöke ökör 442.
Cziczés-korsó 237.	Czine! 574.	Czügatni 305.	Daruszörű 340, 354.
Cziczi bü 398.	Czi! ne, czi! 571.	Czüjde! 594.	Darvadozni 442.
Cziczakafark 675.	Czinege 648, 659.	Czüjde ki 594.	Darvak vezére csil-lag 625.
Cziczakafarka 675.	Czinka 545.	Czüker 675.	Darvas 340, 398, 442, 455.
Cziczakafarok 675.	Czinke 648, 659.	Czü ki! 594.	Darvasság 398.
Czifra 341, 398, 442, 564, 592.	Czinkó 648.	Czulálgatni 305.	
Czifra-csikó 151.	Czinkus 128, 129.	Czuláp 68.	
	Czinkushús 265.	Czupák 501.	
		Czupanni 716.	
		Czuppánt 88.	

Datura 673.	Dermenet 260.	Disznó-betegségek 542.	Disznu 545, 547.
Datura Stramonium 672, 675, 683, 686.	Dérzsolá 118, 122.	Disznóbőrök 675.	Disznú 545, 547.
Deák-sövény 68.	Deszka 716.	Disznó és kocsi 575.	Disznyó 545, 547.
Deberce 238.	Deszka-libitárus 182.	Disznófaj 546.	Disznyóbellérség 547.
Debreczeni taliga 114.	Deszkázat 290.	Disznófel 546.	Disznyó-zakoj 182.
Debreczeni kocsi és igásszekér 112.	Désznú 545.	Disznófen 15.	Diszópajta 183.
Debreczeni lófogatok 110.	Desznyu 545.	Disznó-fertő hely 546.	Disztó 545, 547.
Debreczeni lószer-szám 111.	Desznyú 545.	Disznófertős 546.	Disztó, disztó, disztó! 574.
Decz 118.	Desztó 545.	Disznófiú 546.	Disztóherilő 547.
Déczeg 305.	Désztó 545.	Disznó föld 265.	Disztókarám 183.
Dederűja 211.	Dészti 211, 216.	Disznó hangja 575.	Disztótized 547.
Dédó 398.	Dévérkeszeg 716.	Disznóherelő 546.	Disztó Tyzed 547.
Deg 245.	Dézma-juh 502.	Disznó hívása 573.	Disztu 546, 547.
Degen Árpád dr. 11.	Dézsza 238, 290, 528.	Disznóhon 546.	Dittó 546, 547.
Deichselwagen 85.	Dézsma-disznó 545.	Disznók beszélgetése 575.	Dizno barmoth 546.
Dejkó 340.	Diák-lésza 68.	Disznókergető szavak 571.	Dizno ool 182.
Délczeg 305.	Dictionarium pentaglossum 54.	Disznók és ludak beszélgetése 575.	Doarisch 18.
Délebéd 226.	Digaae 18.	Disznók hazafelé 575.	Dob 211, 667.
Delelés 398, 501.	Digidáncs 306.	Disznók nyájáról jövet 575.	Dobasz 398.
Delelni 398.	Digitaria sanguinalis L. 685.	Disznókörti tüskefa 667.	Dobháló 716.
Délelni 688.	Digó 88.	Disznókút 546.	Dobó 211.
Délelő 182, 265.	Digós 88.	Disznómarha 546.	Dobogó 183, 306, 398.
Déletni 398.	Díj 688.	Disznómondókák 575.	Dobonka 238.
Délészán 88.	Dikhanecz 306.	Disznónevek 565—571.	Dobosgém 648.
Déli szárny 182.	Dikhenecz 306.	Disznónyáj 546.	Doboz 670.
Deljine 703.	Dikó 68.	Disznóól 182.	Dodos 152.
Deljme 703.	Dinka 341.	Disznóórzó 151.	Dohánláda 180.
Deljminium 703.	Dinkapej 348.	Disznópáré 675.	Dohányzacskó 211.
Deljmuar 703.	Diómadár 648.	Disznópásztor 151.	Dóka 211.
Delko 18.	Dipleu 704.	Disznórovás 128.	Dokány 211.
Déllelő 182.	Dipsacus fullonum L. 678.	Disznóróvát 255.	Dolch 311.
Dellew 265.	Dipteron 640.	Disznós 19.	Dolog bityikója 209.
Déllő 182, 265.	Dires 138.	Disznós ember 152.	Dom 183.
Delphinium consolida L. 684.	Dirib 716.	Disznósér 546.	Doman cuta 294.
Délről derül 633.	Distomum hepaticum 640, 642.	Disznósól 183.	Domasz 547.
Délután 631.	Diszke 15, 398, 494, 502, 509.	Disznószőre 563.	Domb 265.
Denár 265.	Diszkeberbécs 502.	Disznó testrészei 540.	Domikát 226.
Dérécz 138.	Diszkejuh 15, 502.	Disznó szólása 576.	Domus 71.
Dérék 15, 19, 220.	Diszkejuha 15, 494, 502.	Disznó szótára 540.	Donatárius 265.
Dérékkő 716.	Diszkejuhacska 15, 494, 502.	Disznó szőre 563.	Dongólégy 580.
Dérékkötés 88.	Diszke-tehén 398.	Disznó testrészei 540.	Dorkó 238.
Dérékkötőláncz 112.	Diszko 15, 502.	Disznótized 547.	Dorozmás 211.
Dérékon húzó 716.	Diszkójuh 502.	Disznótök 675.	Dovecz 28.
Dérékra való 211.	Diszkójuh 15, 502.	Disznóváltás 547.	Döbön 529.
Dérékszeg 88.	Diszkejuhacska 15, 494, 502.	Disznóvályú 243.	Döbörke 238, 529.
Dérékszög 88.	Disznó 42 (Pb.), 57, 540, 545, 675.	Disznóvány 576.	Dög 245.
Dérékszögtök 88.	Disznó 42 (Pb.), 57, 540, 545, 675.	Disznóveret 547.	Dögbőr 245.
Deres 340.	Disznó akój 182.		Döggel számolni 245.
Deres pej 341.	Disznó arja 546.		Dögláp 716.
Deres-pókos 341.	Disznó a szólásban 575.		Döglégy 579.
Deresszőrfi 564.	Disznóbarom 546.		Döglött lap 716.

Döndörce 502.	Eb 46 (Pb.), 585.	Egyes-egyedül 688.	Él 717.
Dörgölődöző fa 183.	Ebscillag 625.	Egyes horog 717.	Elakasztani 245, 399.
Döszke 15, 502.	Ebecske 585.	Egyfertály 266.	Elállani 245.
Draba verna 679.	Ebed hal 716.	Egyfogatú taliga 110.	Elapadni 399, 502.
Dragacs 88, 94.	Ebéd hal 716.	Egy hasi 399.	Elapasztani 399.
Dranka 183, 496, 502, 690.	Ébénlógó 585.	Egy hely 266, 267.	Elbecstelenedik 20.
Dráva 17.	Ebes 265.	Egy juhra való 529.	Elbogarozni 391, 399.
Drék eszténa 183.	Eb-fű 675.	Egy juh tej 529.	Elbogározott 399.
Drékszög 88.	Ebír 675.	Egy kompona sajt 529.	Elcsipelléresz-ni 502.
Dres 138.	Eblak 68.	Egykőhajtásnyi 132.	Eléadni 245.
Drimbolni 398.	Ebszőlő 675.	Egy marékkal 132.	Elébeadni 246, 547.
Drimoz 667.	Elviola 675.	Egy nap járó föld 132.	Elecske 676.
Drury, W. D. 596.	Echinops ruthenicus M. B. 676.	Egy rend 529.	Elébe adni 246.
Dryocopus martius L. 657, 664.	Ecum peg 347.	Egyrűdű szekér 112.	Elemőzsiás taliga 183.
Dsukel 585.	Ecselkedni 399.	Egyszámnyú háló-varsa 717.	Eleresztő fej 717.
Dub 670.	Ecsetpázsit 675.	Egyszéltibe 106.	Eleresztő lék 717.
Duczfa 181, 183.	Edény 234.	Egyszéltiben fogott 110, 111.	Elés 152, 226.
Duczifaros 399.	Edős sajt 529.	Egyszobás varsa 717.	Elésiges láda 180.
Duda 143.	Eetöllni 226.	Egyszőrű, fejérszőke magyarmarha 442.	Elés igyekezet 135.
Dudulló 238.	Eevádúnyi 211.	Egy vaszki 547, 585.	Elesküdni 152.
Dúdulni 585.	Éfujni 399.	Éha 88.	Elesni 503.
Duduska 502.	Egér 306.	Ehes 717.	Életidő 502.
Dufál-ni 502.	Eger álló hal 717.	Éhnyál 226.	Eletske 687.
Dufart 68.	Egerállú hal 717.	Éingatni 306.	Eleven czége 717.
Dúfart 68.	Egercsel 399.	Éjhaló 266, 399.	Elfázni 688.
Duna 17.	Egercsél 399.	Éjjeli bátor 585.	Elfúj 399.
Dunahajó 716.	Egerfa 667.	Éjjeli fecske 648.	Elibe! Elibe ne! 594.
Dunai récze 648.	Egér fark 676.	Éjjeli szigonyozás 717.	Elkacsmarni 152.
Dunai szél 716.	Egér farkkóró 676.	Éjszakás 152.	Elkötni 306, 399.
Dunarécze 648, 659.	Egér farkkóró 675.	Éjtődzik 399.	Elleget 246.
Durchfart 68.	Egér fogó varsa 717.	Ék 19.	Elleli 115.
Durgat 220.	Egürség 667.	Ekebaromwth 399.	Ellengűzs 19.
Durkász-ni 547.	Egürszörű 341, 342, 576.	Ekebarom 399.	Elleni 306, 502, 547.
Durmoszka 667.	Egürszörű fakó 341, 342.	Ekefejelés 114.	Ellentartó 89.
Durung 88.	Egürszörű szijhatú 341.	Eke kabala 114.	Ellenző 717.
Dutka 648.	Egürszürke 341.	Ekekissjg 115.	Elletni 399.
Duttyán 183.	Egész csapat 717.	Ekelő 115.	Ellető 18, 183, 186.
Dutyán 183.	Egész hó 341.	Ekelő 115.	Ellető juhász 14.
Duzzogó 68.	Egész kenyér 625.	Ekelő 115.	Ellető pásztor 152, 169.
Dükian 183.	Egész ló 306.	Ekelő 115.	Elletős 152.
Dülés 88.	Egész tej 529.	Ekelő 115.	Elletős juhász 152, 158.
Düllő 265.	Egész vagás szekér 102.	Eker 399.	Ellinteni 503, 547.
Dülő 265.	Égevényföld 265.	Ekerbaromwth 399.	Ellő 19.
Dünnyögni 143.	Éghetetlen 688.	Eke részei 115.	Elmeddülni 503.
Düszke 15, 502.	Égi bárány 648, 659.	Ekes ember 115.	Elmulat 400.
Dvor 716.	Ég útja 625.	Ekeszarú 115.	Elmult időn 449.
Dysnool 182.	Egyágú szigony 717.	Eketaliga 115.	Elnapolás 688.
Dýsno ol 182.	Egyalami 399.	Eketalp 115.	Elni 266.
Dyzno 545.	Egyalmú 399, 547.	Ekezarwa 115.	Elő horgat kaza 138.
Dyzno ewrzew 151.	Egy bot 152, 254.	Ekhó 88.	Elő 688.
Dýznofurtherhel 546.	Egy csipetnyi 132.	Ekhós szekér 89.	Előágas 89.
Dýznopatak 545.	Egy egész 529.	Ekur paztor 167.	Előföld 266.
Džban 236.	Egy ekebeli 114.		
Džbar 290.	Egy ekényi jog 273.		
Džber 290.			
Džégér 245.			
Džségér 106.			

Előfü 676.	Elzáholni 503	Equatium 307.	Erithacus rubecula
Előhasi 400, 503, 547.	Ember és kutya 16.	Eques serviens 152.	L. 657, 658, 664.
Előhasi göbe 547, 549.	Ember eredete 4.	Equi equatiales 307.	Erkely 68.
Előhasi tehén 400	Embërfőző 388, 400.	Equisetum arvense	Erkölcös 307.
Előhasú 400.	Emberiza calandra	L. 672, 674.	Ernyő 184.
Előjáró 106, 306, 547.	L. 655, 663.	Equisetum hiemale	Erősítő 89.
Elő kës 135.	Emberiza citrinella	675.	Érpók 261.
Előre csákó 455.	L. 655, 663.	Equisetum palustre	Erregetni 585.
Előrefogni 110, 111.	Emberiza schoeni-	672.	Ertaş 704.
Elősdiek 57, 578.	clus L. 653, 662.	Equisetum ramosis-	Eryngium campestre
Elősdiek disznónál	Emberszívű 676.	simum Desf. 675.	671, 672, 679, 682,
582.	Embertűlő 106, 107.	Equitates 152.	685.
Elősdiek juhánál 580.	108, 110.	Equites 152.	Eryngium diffusum
Elősdiek kutyánál	Eme 246, 547.	Equus armentarius	Erh. 686.
582.	Emécső 717.	299.	Eryngium planum
Elősdiek lónál 578.	Emécsű 717.	Equus emissarius	L. 676, 682.
Elősdiek népies fel-	Emécsűzni 717.	640.	Erysinum canescens
fogásban 583.	Eme-disznó 547.	Equus indomitus 307.	686.
Elősdiek szarvas-	Emeletesveréb 648.	Equus macie confec-	Erysinum diffusum
marhánál 579.	Emelgetős 260, 400.	tus 310.	Ehrh. 676.
Előte 68.	Eme-ló 306.	Equus Onager 576.	Érző in 307.
Elövetni 524.	Emelő háló 717.	Equus spadiceus,	Eseag 704.
Előzködő 152.	Emelős 401.	scutulatus 347.	Esengyere 704.
Elragadozni 306.	Emelős jóság 260.	Equus spado 307.	Esett 246, 401.
Elrúgni 306, 400.	Émely 642.	Equus sylvestris 307.	Esett állatok húsa
Első bujtár 152.	Emes 246.	Er 266.	246.
Első csín 87.	Emese 547.	Ercze-purczája 211.	Esett jóság 260.
Első foglалás 266,	Emesez 547.	Erdei 548.	Eskája 68.
274.	Emses 246.	Erdei disznó 548.	Esni 503.
Első fűrhéc 91.	Emésztygyomor 503.	Erdei kan 548.	Esőjárás 631.
Első-kasza 138.	Emics 547.	Erdei öreg 548.	Eső pöcsik 636.
Első tengely 112.	Emik 246.	Erdélyi János 24.	Esős nyár 633.
Elsütni 358.	Ening 529.	Erdélyi juh 503.	Espély 68.
Elszágódozik 306.	Emissarius 306.	Erdőbíró 152.	Ésszecsukorit 246.
Elszakajtani 306,	Emlő 246.	Erdőkaraj 266.	Estallo 190.
400.	Emlős állatok 636.	Erdöllő feysze 135.	Estálló 184.
Elszívni 400.	Emő 246.	Erdőlni 266.	Estáp 220.
Elszopni 400.	Empli ^a 89.	Erdőlőfejsze 135.	Esteke 137.
Elszorítani 152.	Emse 547.	Erdőlőpénz 266.	Esteledik 631.
Eltelni 400.	Emsedisznó 548.	Erdőpénz 266.	Esteli csillag 625.
Elterül 246.	Emsemalacz 548.	Eregeltetni 401.	Esteli hajnalcillag
Elterülni 688.	Emys europaea Gray	Eregetőháló 717.	624.
Eltévedett 13.	636.	Ereşteun 266.	Esthajnal 631.
Eltilalmaztatni 246.	Endes 176.	Eres víz 736.	Esthajnalcillag 625.
Eltudni 152, 246, 400.	Enekös hal 636.	Eresz 68, 71, 181,	Esthajnali csillag
Előhasi 400.	Eny 183.	184.	625.
Előülő alj 89.	Enyhely 183.	Ereszaj 181, 184.	Est tájéka 625.
Előőhasi 400.	Enyhet ád 184.	Ereszkedett tőgy	Estuge 137.
Előőjaruó 547.	Eősztoke 115.	503.	Estyuge 137.
Elválladni 547.	Ephippiarius 306.	Ereszteti 401.	Északi szárny 184.
Elválasztani 306.	Ephippiatus 306.	Eresztő 121.	Északi szél 717.
Elválasztás 400, 503.	Ephippium 306.	Eresztvény 266.	Eszköz 119, 209.
Elválasztási borjú	Építeni 152.	Erez 68.	Eszpér 328.
400.	Eplény 89, 717.	Erezteuen 266.	Észtéke 115.
Elvetélni 400.	Eplényes 89.	Erezwen 266.	Eszten 220.
Elvetélt borjú 400.	Epli ^a 89.	Ergyolch 213.	Esztena 503, 704.
Elvetélt csikó 306.	Épség 68.	Erismatura leucoce-	Észténa 184.
Elvetni 400.	Equa equatialis 307.	phala Scop 656.	Esztena berende-
	Equa subdita 307.	664.	zések 184.

Esztena bíró 152.	Fagus silvatica L. 666.	Fánk 229.	Favig 593.
Esztenafejés 503.	Fágutukirály 648.	Fapálha 718.	Fazár 84.
Esztenás 152.	Fahegytájban 625.	Far 19, 247, 307, 401.	Fazék-kötő 238.
Esztena társaság 503.	Fahozó kaláka 495.	Fara hegyin 577.	Féccia 435.
Esztenázni 503.	Fajadzás 401.	Farazatos 401.	Fecske 577, 648, 659.
Eszterága 184.	Fajadni 257, 401.	Farbőr 106.	Fecske'ark 524.
Eszterha 68.	Fajt 246.	Farczynyamadár 648.	Fecskefarkú rucza 648, 659.
Eszterha-alja 69.	Fakó 38 (Pb.) 341, 442, 451.	Farhajtásos 185.	Fecskefonal 676.
Eszterja 59.	Fakóbarna 342.	Farhéc 89.	Fecskehasú 253, 342, 348, 564.
Esztern 69.	Fakóderes 342.	Farib 307.	Fecskearakás 185.
Eszterna 184.	Fakóhódás 341.	Farik 89.	Fecskevár 69, 185.
Esztrenga 185, 503, 710.	Fakó ökör 442.	Fark 307, 401.	Fecskevárúti 676.
Esztrenga bárány 503.	Fakófej 16, 342, 348.	Farkalambja 307, 401.	Fecskevárúti 676.
Esztrengálni 503.	Fakós pej 342, 348.	Farkalambja 401.	Fecskevárúti 676.
Esztrengás 18.	Fakó-sületes 342.	Farkaló 85, 89.	Fecskevárúti 676.
Esztrengás juhász 152, 158.	Fakószekér 89.	Farkalók 718.	Fecskevárúti 676.
Esztrengát hajtani 503.	Fakószőr 342.	Farkapénz 688.	Fecskevárúti 676.
Étek 226.	Fakószürke 522.	Farkapiz 153.	Fecskevárúti 676.
Ételhordó bot 232.	Fakótálga 86.	Farkas 636.	Fecskevárúti 676.
Étető 185.	Fakó-tarka 342.	Farkasalma 676.	Fecskevárúti 676.
Étkés 246.	Fakötés 290.	Farkasfog 307.	Fecskevárúti 676.
Eu-e! 126.	Fakupa 239.	Farkaskéve 153.	Fecskevárúti 676.
Euphorbia 675, 681, 686.	Fakutya 89, 718.	Farkasköröm 718.	Fecskevárúti 676.
Euphorbia peplus L. 681.	Fakütü 290.	Farkasügetés 307.	Fecskevárúti 676.
Euzfew 271.	Fakürt 143.	Farka válogatja 504.	Fecskevárúti 676.
Evező 717.	Fa kwrth 143.	Farkcsik 307.	Fecskevárúti 676.
Evezős 717.	Fal 69, 181.	Farkclambja 492.	Fecskevárúti 676.
Evonymus europeus 680.	Falabor 88.	Farkpénz 153.	Fecskevárúti 676.
Evőhártya 717.	Falakat 180.	Farszakolás 718.	Fecskevárúti 676.
Evőkanál 232.	Falazat 290.	Farktöve 401, 492.	Fecskevárúti 676.
Evőszék 181, 185, 211, 229.	Falco peregrinus 653, 662.	Farmatring 16.	Fecskevárúti 676.
Ewkewr thewzer 167.	Falco subbuteo L. 651, 656, 661, 663.	Farokszimer 308.	Fecskevárúti 676.
Ewkuytho 271.	Falka 246, 307, 401, 503.	Farolni 89, 401.	Fecskevárúti 676.
Ezteke 115.	Falkabarom 401.	Farszak vék 718.	Fecskevárúti 676.
Ezner pastor 168.	Falkajószág 401.	Farszára 401, 492.	Fecskevárúti 676.
Ezüstsín 341.	Falkajuhász 503.	Farta! 124.	Fecskevárúti 676.
Ezüstsörű 341.	Falkanevek 504.	Fartai 704.	Fecskevárúti 676.
Ezüstsürke 341.	Falkás 18.	Fártalec 704.	Fecskevárúti 676.
	Falkás jószág 401.	Farta te! 124.	Fecskevárúti 676.
	Falkás marha 401.	Fartolni 308, 401.	Fecskevárúti 676.
	Falkás pásztor 153, 169.	Fartova! 124.	Fecskevárúti 676.
	Falkayg 246.	Farvillás 210.	Fecskevárúti 676.
	Falken 548.	Fässlein brinsenkäse 536.	Fecskevárúti 676.
	Fallat 89.	Fasz 718.	Fecskevárúti 676.
	Fallik 89.	Faszak ökör 401.	Fecskevárúti 676.
	Falu lába 153.	Faszeg 83.	Fecskevárúti 676.
	Falu nyílfölde 284.	Faszgógó 648.	Fecskevárúti 676.
	Faluszabadtás 153.	Faszkgém 648, 659.	Fecskevárúti 676.
	Faluszer 266.	Faszolya 676.	Fecskevárúti 676.
	Faműves 89.	Fätärän 704.	Fecskevárúti 676.
	Fáncz 139.	Fataró 704.	Fecskevárúti 676.
	Fandi 153.	Fátyolfakó 342.	Fecskevárúti 676.
		Fátyolsárga 342.	Fecskevárúti 676.
		Fátyor 676.	Fecskevárúti 676.
		Favágító 267.	Fecskevárúti 676.
		Favágó 648.	Fecskevárúti 676.
		Favágó töke 180.	Fecskevárúti 676.
		Favég 593.	Fecskevárúti 676.

Fejérszöke 342, 443.	Fekete gyopár 676.	Felfogadás 153.	Felvág 308, 321.
Fejérszürke herélt ló 343.	Feketeholdas 443.	Felfogni 247, 267, 268.	Félvágás szekér 102.
Fejértarka 443.	Fekete juh 504.	Felfúvódás 260.	Feltevő 718.
Fejérvérce 343.	Feketekér 649, 659.	Félfül 308, 402.	Feltevőlik 718.
Fejés 401, 529.	Fekete kesely 443.	Felhajtani 247.	Felvondozni 718.
Fejes bocskor 212.	Feketelábú eb 585.	Felhajtás 718.	Felyhercz 90.
Fejes juh 504.	Fekete liba 649, 659.	Felhámozni 308, 311.	Femella 246.
Fejes ürü 504.	Fekete nádálylapú 676.	Felhércz 112.	Femina 246.
Fejní 435.	Fekete nadár 676.	Felhérczkarika 112.	Femineum 246.
Fejő 15, 195, 504	Fekete nyár 667.	Felhérczkapocs 112.	Fen 138.
Fejőágas 180, 185.	Fekete ordas 443.	Felhersenni 546.	Fenálló 456.
Fejőágos 185.	Fekete pisztra hódos 343.	Felhóhérolni 153.	Fenebogár 636.
Fejőakol 185.	Feketerigó 649, 659.	Félhúst 402.	Fenek 90, 718.
Fejőbögge 529.	Feketerucza 649, 659.	Felis domestica Briss. 637, 638.	Fenestra 65.
Fejőcsupor 195, 529.	Feketésbarna 339, 343.	Felitatni 548.	Fenkő 138, 688.
Fejőjuhász 153.	Feketesneff 649, 659.	Fél juhtej 530.	Fénkő 140.
Fejő karám 185.	Fekete-ször 343.	Felkaboláz 115.	Fenkő 139.
Fejőke 529.	Feketeszűrű 564.	Félkenyér 625.	Fennálló 456.
Fejőkosár 529.	Feketeszürke kancza 443.	Felkérni 267.	Fennálló pörge 456.
Fejőkupa 529.	Fekete tarcsa 443, 451.	Felkösarazni 402.	Fentér 139.
Fejő lik 185, 194.	Fekete tarcsa vaklics 451.	Felkősből 238.	Fentok 139.
Fejő pakulár 153.	Feketetarka 443.	Félkötés 212.	Fentő 90, 676.
Fejőpitli 529.	Feketetarka vaklics 443.	Felleg van 631.	Fenyér 676.
Fejős 18.	Feketetarka vaklith 444.	Félló 89, 106.	Fenyér 676.
Fejő sajtár 238.	Fekete tar variu 649.	Félló talyiga 89, 106.	Fényesbarna 339, 343.
Fejősgulya 401, 405.	Feketevarjú 649, 659.	Felnőni 676.	Fényes csillag 625.
Fejős gulyás 153, 169.	Fékfej 111.	Felnyesés 267.	Fényes dil 631.
Fejős juh 15, 504.	Fékkarika 181, 186.	Felnyilazni 284.	Fenyőfa 667.
Fejős juhász 14, 153, 158, 169.	Fékni 257.	Félnyirtékes gazda 153.	Feolkele Marha 247.
Fejős pásztor 153, 169.	Fékszár 111.	Félodru 69.	Fergentyű 69.
Fejőstehenek 402.	Fék-szotyor 238.	Féloldalog 308.	Fergeteg 633.
Fejőszék 186, 195, 435.	Feketni 402.	Felolvasás 247.	Fergetyű 90.
Fejőtőke 186, 195.	Fél 548.	Felolvasni 402.	Férgezés 402, 548.
Fejővider 529.	Fél 81.	Felöntő 133.	Ferhécz 90.
Fejövödör 529.	Felbogázzik 403.	Felrántó 16, 106.	Férhécz 90.
Fejőzsombó 212.	Felbúgni 548.	Felróni 127.	Ferinus 452.
Fejsze 135, 267, 718.	Felchert 704.	Felső oldalfá 89, 113.	Férőjtű 267.
Fejszetartó 112.	Félcsapat 718.	Felső szár 89.	Fertály 267.
Fék 111.	Felcsapott fülű 524.	Felső-tóp 82.	Fertály tej 530.
Fekelőzni 548.	Félcsipejű kancza 308.	Felszabadítani 267.	Ferté 267.
Fekes pénz 247.	Feldgraff 153.	Felszabadulni 247.	Fertekű 267.
Fékes penéz 247.	Fele 704.	Félszem 308.	Ferteu 267.
Fekete 443, 521, 539, 564, 577, 592.	Féléke 504.	Félszer 69.	Fertheu 267.
Fekete bárány 504.	Felelő pásztor 153.	Félszerjászol 186.	Ferthoe 267.
Fekete-barna 343.	Felhalász 718.	Félszilaj 402.	Ferthon pénz 284.
Fekete csillagos 343.	Felheskereset 718.	Félszilaj gulya 402.	Fertő 267.
Feketecsonka 343.	Felfa 119, 120.	Félszilaj ménes 308.	Fertonpenz 284.
Feketeczfira 443.	Felfágyni 718.	Felhasználni 358.	Fertonpénz 267.
Feketederes 341, 343.		Felszuktalni 585.	Fertő 267, 290.
Feketefű 648, 659.		Féltej 530.	Fertu 267.
Fekete gém 649, 659.		Feltincselni 548, 557.	Fes-tej 435.
Fekete gólya 649, 659.		Feltódani 308.	Festett fakó 343.
		Felturalni 718.	Festett tatár 343.
		Felugrom 718.	Fest-tej 435.
		Felülő-fél 308.	Festuca arundinacea L. 674.
		Felül vett jegy 525.	

Festuca ovina L. 674.	Fittykalbász 104.	Fonós 221.	Fölépiteni 154.
Fésűtartó 212.	Fiú 548.	Fonott varsa 719.	Fölhágó 90.
Fésze 135.	Flavus maculis nig- ris aspersus 343.	Font 133.	Fölhéc 90.
Fésze 135.	Focus 83.	Fontos-kövek 530.	Fölhércz 90.
Fészek 718.	Fodorminta 676.	Fontos-tál 530.	Fölhérczhorog 90.
Fészekben ül 626.	Fodorsás 676.	Fonyódi szél 726.	Fölhérczsözög 90.
Fészekfentő 649.	Foenum 280.	Fordító 69.	Fölkapni 309.
Fészter 69.	Fog 90, 197, 308, 402.	Fordított 504.	Fölkelhető 403.
Fesztes-tej 435.	Fogadott béres 153.	Fordított kása 226, 227	Fölkelő marha 247.
Feszítőzabla 308.	Fogadtató 186.	Fordulás 719.	Fölnyilazni 284.
Fészktatni 186.	Fogalomkörök 53.	Fores 65.	Fölöltöztetni 309.
Fesz-tej 435.	Foganték 221.	Forgatáu 90.	Fölöstököm 226.
Fi 308.	Fogantos hintó 90.	Forgó 15, 221, 222, 309.	Fölpasztermálni 548.
Fiadzani 548.	Fogas 69, 90.	Forgó föld 268.	Fölső-küszöb 69.
Fiadzós 15, 153, 548.	Fogasháló 718.	Forgóföld 267.	Fölső sallangó 90.
Fias 626.	Fogd meg! 594.	Forgó-karika 69, 221.	Fölszél 633.
Fiascsillag 626.	Fogd meg! 594.	Forgólábú 402.	Föltekinteni 247.
Fias disznó 548.	Foglalkozások (leg- régibb) 5.	Forgó nyilak 284.	Fölküri 626.
Fiaskarám 186.	Foglaló 90.	Forgótövis 676.	Fölvágni 309.
Fias kocza 548	Foglalókő 718.	Forintos föld 268.	Fölválasztás 247.
Fias tehén 402.	Foglalólik 719.	Formätring 704.	Főnek 626.
Fias térszola 122.	Foglalték 212.	Formondor 153.	Főnnálló 16, 456
Fias-térszola 119.	Fog-még te! 594.	Fornax 74.	Förgettyű 90.
Fiastik 626.	Fogni 284.	Forogni 258, 504, 586.	Förgölő 69, 187.
Fiastyúk 625, 626.	Fogó 221.	Forrás 295.	Förhéc 90.
Fiasztató 186.	Fogókötél 106, 308.	Források 53.	Förhéc 90.
Fiasztó 186.	Fogoly 649, 660.	Forrni 719.	Fös-tej 435.
Fiasztógödör 186.	Fogott bíró 153.	Forróság 260.	Fös-tej 435.
Fiatal csitkó 308.	Fogóvág 15, 221, 222.	Fosgém 649, 660.	Főszél 719.
Fiavesztett 15.	Fojathatnék 257.	Fossilis 712.	Fősz-tej 435.
Fiazó 548.	Fojatik 257.	Fostosgém 649, 660.	Főzöfa 232.
Fieska 133.	Fojatni 257, 402.	Fót 403, 688.	Főzőkanál 232.
Ficzó 267.	Fojatni 257, 402.	Fótos 444, 592.	Francziás hatos 110.
Ficzós gazda 267.	Fojtó karika 90.	Fovea 83.	Fraxinus excelsior L. 668.
Ficzkóvásár 402.	Fojtópánt 90.	Főcs-tej 435.	Frecskay 140.
Fidiles 704	Fok 267.	Főcs-tej 435.	Frecs-tej 435.
Fige 649, 659.	Fóka 246, 247, 504.	Főcs-téj 435.	Fringilla cannabina L. 651, 661.
Figur 267.	Fokászhaló 719.	Fődibodza 583, 676.	Fringilla coelebs L. 654, 662.
Figurafa 128.	Fokos 135.	Fődi ól 186.	Friss víz elejibe 713.
Fik 267.	Fokoska 135.	Fődöz 309.	Frős-tej 435.
Filesz 636	Fokostartó 106.	Fődöző deszka 719.	Fröstök 226.
Filling 718.	Folatni 257, 402.	Fődöztet 309.	Fuát 719.
Fimus 247.	Folt 402.	Főgyibodza 676.	Fujera 143.
Finak 133.	Foltha verni 247.	Főgyimogyoró 676.	Fuka 133, 530.
Finczol 308.	Folyatás 258, 402.	Főhéc 90.	Fulcrum 71.
Finczot fogni 402.	Folyatni 257, 402.	Főkenéz 153.	Fulica atra L. 655, 656, 663.
Finkú 139.	Folyó epéjű 309.	Főkerülő 154.	Fuligula clangula L. 651, 660, 661.
Finta Miklós 20.	Folyóffú 676.	Főlad 309.	Fuligula ferina L. 650, 657, 658, 660, 662, 664.
Fintok 139, 688.	Folyógerenda 181, 186.	Főlakasztotta az igát a szegre 119.	Fuligula nyroca Güld. 648, 659.
Fiók 186, 504.	Folyóká 676.	Föld 56, 262, 268.	Funda 216.
Fióka 186.	Fomentum 218.	Föld fejjal 89.	
Fióknád 718.	Fonás 181, 186.	Földimogyoró 677.	
Fiókszarv 115.	Foncsika 214.	Földinspector 268.	
Fiók szék 186.	Fonnyadni 196.	Földkiosztás 268.	
Fireg 579	Fonnyadó 548.	Földközösség 284.	
Fislat 257.	Fonnyadt 196.		
Fislet 257.			
Fitáu 704.			

Furik 90.	Füösü' 633.	Gajdol 255.	Ganáj helye 70.
Furka 291.	Füpenz 268.	Gäjinä 704.	Ganez-ni 247.
Furkó 232.	Fürdés 719.	Gajjas 456.	Gangó 232.
Furkós 309.	Füredik 258.	Gajló 212.	Gángó 178, 232.
Furmányos szekér 91.	Füre kelni 403.	Gajmó 212.	Gángoló 310.
Furolya fia 143.	Füre menni 404.	Galagonya 667, 677.	Ganyézó kaláka 495.
Fürt fog 309.	Fürészes galandféreg 582.	Galambászókánya 649, 660.	Garabi csikós 154.
Furucsákó 456.	Fürgentyű 91.	Galambózkodókánya 649.	Garabó csikós 169.
Fürúcsillag 626.	Fürgete 91.	Galambosirály 649, 660.	Garabós 18.
Furuglya 144.	Fürgető 91.	Galambsnéff 649, 660.	Garadjás akol 187.
Furulya 144.	Fürgetű 69.	Galambszinek 253.	Garággya 70.
Fus kata 636.	Fürhéc 91.	Galambszőrű 444.	Garagulya 212.
Futamodott legény 154.	Fürj 649, 660.	Galandféreg 580.	Garas 310.
Futatik 403.	Fürmender 154.	Galanthus nivalis 685.	Gard 704.
Futni 549, 719.	Fürtös juh 15, 504.	Galáta 530, 704.	Gárd 290.
Futóbab 677.	Fűskata 636.	Galatä 704.	Gárda 586.
Futófü 677.	Füst 187.	Gálatea 704.	Gardaháló 719.
Futóhomok 268, 270.	Füstifecske 649, 660.	Galettü 636.	Gardaküsz 719.
Futósás 403.	Füstölő 187.	Galiba 72.	Gárdolat 291.
Fútoshatnék 309.	Füstölőszáj 187.	Galita 636.	Gárgya 291, 293, 704.
Futosni 258, 403.	Füstös 444.	Galium verum Scop. 686.	Gárgyás kút 291.
Fútosni 258, 403.	Fűszakasztás 268.	Galleria melenella L. 640.	Garrulus glandarius L. 653, 655, 662, 663.
Futrás 309.	Fűszám 404.	Galléros vöcsök 649, 660.	Gastrophilus equi L. 639, 642.
Fűvószipka 144.	Fűtő 69.	Gallina 636.	Gastrophilus haemorrhoidalis L. 639.
Fű 309, 403, 677, 719.	Fűtő-lótya 404.	Gallinago gallinago L. 646, 647, 648, 653, 657, 658, 659, 662.	Gastrus 642.
Fűaj 212.	Fűtő 135.	Gallinula chloropus L. 658, 664.	Gát 70.
Fűalja 187, 677.	Füvelni 247, 268, 309, 404.	Gallyas 456.	Gátháló 719.
Fübirő 154.	Füvelőhadnagy 154.	Gama 309.	Gátiesikász 736.
Füböcsátás 268.	Füvelőhely 268.	Gámália 704.	Gátor 69, 70.
Fübogó mag 677.	Füveskert 268.	Gama-ló 309.	Gatyamadzag 212.
Függelék 693, 695.	Füvönosztás 268.	Gamanos 309.	Gatyó 343.
Függő nyakú 309.	Füzfá 667.	Gamba 247.	Gavallár 310.
Fühegyön 168, 633.	Fűzfasip 144.	Gambács 238.	Gavallária 310.
Füjelni 247, 403.	Fűzni 221.	Gamó 106, 212, 232.	Gavia cobaya Schreb. 640.
Füke 69.	Fűzőtű 212.	Ganaj 212, 247.	Gaz 268.
Fükköröm 247, 403, 549.	Gabancs 309.	Ganajhányó villa 212.	Gazda 719.
Fükkötél 285.	Gabanczos 586, 592.	Ganajhoz 247.	Gazdag 719.
Fül 309, 549.	Gabbancs 309.	Ganajoztatás 248.	Gazdahely 187.
Fül-ajtó 69.	Gabóna 115.	Ganajvágó 135.	Gazdarend 154.
Fülemüle 649, 660.	Gabona-ház 69.	Ganározódik 258.	Gazdaság 154.
Fülcse 677.	Gabonás kása 226.	Gana vago 135.	Gazdasági eszterna 187.
Füles 549.	Gács 154.	Gáncs 309.	Gazdasági kő 530.
Fülesbagoly 649, 660.	Gácsérozódik 258.	Ganédomb 181, 187.	Gazkötél 187.
Fülesvarsa 719.	Gacsos 309.	Ganój 404.	Gebe 310.
Füleszöre 403.	Gádér-fa 69.		Gébe 310.
Fülfű 677.	Gádor 69.		Gebelyes 19.
Füljegyek 524.	Gádor 69.		Gebenes 310.
Fülke 69.	Gágó 649.		Géber 70.
Fülled 268.	Gágó 719.		Gébics 649, 660.
Fültő 247.	Gágog 255.		Gebre 238.
Fül-vásár 247.	Gagucs 719.		Geda 456.
Fümegebocsátás 368.	Gajáta 530.		Gëda 456.
Fünevek 719.	Gajda 144.		
Füosztás 268.	Gajdás 144.		

Geda-szarvú 456.	Giczadisznó 549.	Golyvás kutya 584,	Gönczömszekér 626.
Gedő 456.	Gicza ne, gicza! 540.	586.	Gönczör 626.
Gelata 530, 695.	Giczázni 70.	Gomb 221.	Göndő 238.
Geleate 704.	Gicza-zsupp 70.	Gombatapló 677.	Göndör-konda-szűrű
Gelej 719.	Gicze 549.	Gombba fujtatni 719.	564.
Gemicze 649, 660.	Giczi! 574.	Gombocz Zoltán 11.	Gönne 15, 550.
Gelyáta 530, 704.	Giligán 667.	Gombos 456.	Gönne malacz 15,
Gém 291, 649, 660.	Giligán-csipke 667.	Gomoja 530.	550.
Gemcse 719.	Gilisza 582.	Gomolya 530.	Gönne süldő 15, 550.
Gémcselő 719.	Gillemadár 649,	Gomolyanyomó 531.	Gönye 550.
Gemecs 649.	660.	Gonasz 154.	Görbefe 91.
Gémeskút 291.	Gillimadár 649.	Göntsön szekere 626.	Görbe kabla 310.
Gémfa 291.	Gimpli 649.	Góre 70, 187.	Göröslő 310.
Gemicse 719.	Ginczáz 310.	Góró 70.	Góre 187.
Gémpénz 248, 291.	Gircsás 310.	Goroncz 720.	Görgés 550
Gémvilla 212.	Girgés 18.	Gorzsa 139, 736.	Görgetni 550.
Gengeszin 253.	Girhes 310.	Gosztina 154.	Görgő 550.
Genista tinctora 670.	Gizsó 391, 404, 579.	Gosztinázás 154.	Görhe 226.
Geráda 70.	Gjeplös 310.	Göbe 15, 549.	Görhes 310.
Gerdsa 248.	Gjznody 546.	Göbemalacz 549.	Görhö 226.
Gerencsfű 677.	Glandinatio 549.	Göbesor 549.	Görhöny 226.
Gerenda 719.	Glareola pratincola	Göböl 404.	Görnicsöltni 576.
Gerendás 719	L. 656.	Göbölös 154.	Görög 255, 258.
Göréndej 115.	Glareola torquata	Göbölös 19.	Götisch 227.
Göréndely 115.	Briss 656, 663.	Göböly 404.	Gözme 291.
Gerendely 115.	Glauclidium noctuum	Göbölyjárás 269.	Grádics 70.
Gerendelyrúd 119,	Retz 648, 652, 659,	Göbölyös 18, 154,	Grallae 82.
122.	661.	169.	Granarium 69.
Gerendő 719.	Glaux maritima L.	Göbölyös disznó 549.	Graszt 310.
Gerényfű 677.	672.	Göbölypásztor 154,	Grébenes 667.
Gérezdelni 128.	Gleditschia triacan-	169.	Grendel 116.
Géréndű 70.	thos 670.	Göbölytartó 154.	Grindel 116.
Gerezd 70.	Glics 142.	Göböríteni 70.	Grindl 116.
Gérhas 248.	Glyceria aquatica L.	Göbre 238.	Grus cinerea L. 648,
Gerhes 310.	674.	Göcsöre 310.	659.
Gerincz 181, 187.	Glyceria fluitans L.	Göde 549.	Grűj! 574.
Gerle 649, 660.	678.	Gödény 650, 660.	Gryllotalpa vulgaris
Gerlicze 649, 660.	Glyceria spectabilis	Gödin 650.	Latr. 639.
Germano 291.	684.	Gödölyeakol 187.	Guba 212, 227, 228.
Gernye 310.	Gnaphalium arvense	Gője 549.	Gubancs 677.
Geronticus eremita	685.	Gője-disznó 550.	Gubanczos 586, 592,
L. 649, 656, 663.	Gnaphalium luteo	Gőjemalacz 550.	688.
Gesztencze 268.	album L. 677.	Gölödinszemű 404.	Gubás 19.
Gesztenyepej 343,	Góczal 70.	Gölye 550.	Gubás juh 15, 504.
348.	Gócz alja 70.	Gölyemalacz 550.	Guba tehen 456.
Gesztenyeszin 343.	Gócz láb 70.	Gömbő 404.	Gubis 404.
Gesztenyeszin-pej	Goda 549.	Gömeje 531.	Guczi 550.
343.	Godahajtó 650, 660.	Gömője 531.	Guczuli 550.
Gesztes 269.	Godics 549.	Gömőlye 531.	Guda 70.
Géva-gomba 677.	Godola 549.	Göncz 15, 504	Gudics 504.
Gezemice 269.	Goetse 94.	Gönczi békó 106,	Gudola 549, 550.
Geznoser 546.	Gog 70.	310.	Guga 260, 404.
Geznoud 546.	Gógán 187.	Gönczi szekér 626.	Gugyész 187, 188.
Gheibé 310.	Gogyola 549.	Göncziszekere 626.	Gugyész 187.
Ghvhba 212.	Gojzer 650, 660.	Göncző 626.	Gugyi 227.
Giberics 310.	Gólasneff 650, 660.	Gönczöl 626.	Gugyolló 188.
Giczi! 574.	Golchu 213.	Gönczölszekér 625,	Guja 404.
Giczi, giczi! 574.	Gólya 116, 187, 650.	626.	Gujás 155.
Gicza 70, 549.	660.	Gönczölszekere 626.	Gujásbojtár 154.

Gujásos 227.	Gusztustalan 689.	Gyengemalacz 550.	Gyznoufertes 545.
Gujásos hús 227.	Gutyesz 188.	Gyengénszűrő 677.	Gyznoukwth 546.
Gujbà 704.	Guvat 650.	Gyeplau 704.	Gyznoulfew 183.
Gujesztra 435.	Gúzs 113, 197, 232.	Gyeplěj 705.	Gyznowfyrtes 546.
Gulaakó 188.	Guzsadt 232.	Gyeplő 111, 720.	
Gulamarcha 404.	Gúzsba 71, 74, 80,	Gyeplős 85, 106, 107,	Habaró 311.
Gular 155.	83, 232, 704.	108, 109, 310.	Habena 246.
Gulás 155, 227.	Guzsbafa 71, 80.	Gyeplős lovak 107.	Habókál 311.
Guláš 155.	Guzsba karja 71.	Gyeplővonó 720.	Habókol 311.
Gulászta 435.	Guzsolt marha 405.	Gyeplútartó 91.	Habval 720.
Gulásztra 435.	Gübü-butyikos 720.	Gyeppez 269.	Habzó Balaton 720.
Guliba 188.	Gübülík-jegelő 720.	Gyepszél 269.	Háccz! 571.
Gulya 40 (Pb.), 404.	Gübürüd 720.	Gyepű 189, 269, 505,	Hadak 626.
Gulyabarom 405.	Gübü tákos 720.	637, 677.	Hadak útja 626.
Gulyába veretni 405.	Güllüszömű 405.	Gyerejje! 594.	Hadaró 221.
Gulyabeli marha 405.	Güdből 404, 405.	Gyermekded 505.	Hadarótelke 221.
Gulya-járás 269.	Gürücü 227.	Gyermekded ló 310.	Hadigyékény 677.
Gulyakút 291.	Gwba 212.	Gyermeképités 155.	Haematopota pluvia-
Gulyarovás 128.	Gworda 188.	Gyermekláncz 677.	lis L 636.
Gulvás 18, 19, 154,	Gwrabol 136.	Gyermekló 311.	Hág 258, 311.
169.	Gwrđal 188.	Gyermektinó 405.	Hágatás 258.
Gulyásdézsa 291.	Gyabokor 677.	Gyertyánfa 667.	Hágatni 258, 311.
Gulyás kunyhó 188.	Gyaka 71, 269.	Gyertyás 456.	Hágatódészka 181,
Gulvás pásztori 212.	Gyakás 456.	Gyesznó 550.	189.
Gulýástanya 188.	Gyalázka 722.	Gyesznódi 546.	Hagau 705.
Gulyatehén 405.	Gyalogbab 677.	Gyik 260.	Hágésó 71, 91.
Gulyi fa 188.	Gyalogföld 269.	Gyilán 253, 404.	Hágó 189.
Gumós-lednek 677.	Gyalogkócsag 650,	Gyilok 311, 405.	Hágómén 311.
Gúnár 650.	660.	Gyilokba lépni 405.	Hágszé 71.
Gunármnyakú 310.	Gyalogornyo 720.	Gyisznaó 550.	Hagyma 675.
Gunározas 258.	Gyalogsári 188.	Gyisznó 550.	Hagyman 311.
Gunczi 637.	Gyalogszánkó 720.	Gyochfenek 213.	Hagymázat 260.
Gunoiu 704.	Gyalogszék 188, 213,	Gyoles 213.	Hahó 113.
Gúnya 212.	229, 232.	Gyopár 677.	Háicer 705.
Gunyacz 213.	Gyalog szer 155,	Gyorsan futó ló 311.	Háitas 705.
Gúnyajuhász 505.	248.	Gyorsan levél viselő	Haitau 705.
Gúnyapad 188.	Gyalogszeres 155.	311.	Haituesc 705.
Gúnyaszárító 188.	Gyalogtápló 720.	Gyósa kécske 539.	Háizas 705.
Gúnyhó 188.	Gyalom 720.	Gyóta 269.	Hajasbot 213.
Gura bunariului 291.	Gyámol 71.	Gyóktet 311.	Hajastelep 650, 660.
Gurászka 435.	Gyámolok 291.	Gyöngédség 27.	Hajbókol 311.
Gurászta 436, 706.	Gyanuba esett 689.	Gyöngyvér 650, 660.	Hájbókol 311.
Gurásztatej 436.	Gyapjú 213, 505.	Gyöpszín 269.	Hájez! 124.
Gurásztra 436.	Gyapjúkosz 580.	Gyuha 91, 248.	Hájez-nyé! 124.
Gurda 188.	Gyapjúosztályozás	Gyujtószálka 213.	Hajdina 677.
Gurdé 677.	525.	Gyukszél 633.	Hajdú 155.
Gurdon 188.	Gyapywpataka 505.	Gyurkafa 667.	Hajintóbot 213.
Gurgula 213.	Gyéékény 213, 677,	Gyűjtők 53.	Hajitóbot 213.
Gurgustium 188.	720.	Gyülekezet 405.	Hajítófa 213.
Gurgyal 188.	Gyéékényes 713, 720.	Gyülekezet-gazda	Haj ki! 124.
Gurgyec 188.	Gyéékényláp 720.	155.	Hajkorászni 550.
Gurgyesz 188.	Gyéékénymadzag 720.	Gyümölcsény 667.	Hajla 248.
Gurgyi 188.	Gyéékénynyaláb 720.	Gyűrűcseszar 213.	Hajlék 71.
Gurnyó 188.	Gyéékénypóta 720.	Gyűrűcske 667.	Hajlok 91.
Gusa 505.	Gyel 720.	Gyűrűtetem 261, 334.	Hajmá 705.
Gusba 71, 232.	Gyeles 15, 505.	Gyű te 113.	Haj-na! 124.
Gusztátalan 690.	Gyelpóta 720.	Gyznohon 546.	Hajnalicsillag 627
Gusztony 142.	Gyéemes-kút 291.	Gyznoowl 183.	Hajnalicsillag 627.

Hajnali kurjantás 405.	Halom 270.	Hapsába felvonni 406.	Hasas 312.
Hajok 128.	Hálószánkó 721.	Hapsába ütni 406.	Hasas tehén 406.
Hajsz (!) 124, 388, 405.	Hálószárny 721.	Hara 312.	Hasfájás 492.
Hajzás 107, 108, 123, 124, 388, 405.	Halóvék 721.	Hárab 92.	Hashártyagyulladás 260.
Hajzás lánccos 107.	Hálózások 721.	Harab még te! 594.	Hasi 221, 505.
Hajzás-lógós 110.	Halpikkelyes folyhó 633.	Harang 213.	Hasi bárány 505.
Hajzásnyila 91.	Halszer 721.	Harangláb 678.	Hasitóra szánt hal 722.
Hajszolható 107.	Haltartó kas 721.	Harangos 213, 312, 406.	Hasított (fül) 525, 550.
Hajszolni 248.	Hal testrészek 721.	Harangos örfű 505.	Hasított fülű 406.
Hajszos 124, 269.	Halvenni 722.	Harangos tehén 406.	Hasított rovás 129.
Hajtani 248, 405.	Hám 111, 705.	Harangozni 312.	Háska 71.
Hajtás 88, 91.	Hamargatni 156.	Harántsip 144.	Háskaugró 586.
Hajtó 155, 720.	Hamarja 311.	Haraszt 270, 667.	Háskó 71.
Hajtóczédula 155.	Hámfa 91, 93, 107, 113.	Haraszon legelni 270.	Hasló 92.
Hajtó ember 155.	Hamfá 705.	Harcsasüllő 722.	Hasló lánccs 114.
Hajtogató 155.	Hámfakarika 91.	Harcsázó szigony 722.	Hasmenés 260.
Hajtópénz 156, 269.	Hámfapánt 91.	Haricska 678, 705.	Hasovány 189.
Hajtós 311, 405.	Hamfát 705.	Haris 650, 660.	Hasrágás 260.
Hajts! 720.	Hammas 444.	Harkály 650, 660.	Hasznos barom 406.
Hajzás 189.	Hammosrucza 650, 660.	Harkán 650, 660.	Haszon (tehén) 436.
Hakk! 406.	Hámol 311.	Harmadfü 312, 406.	Hát 270, 312, 722.
Hálás 189.	Hámos 19.	Harmadfüves 156, 308, 312.	Hatágú szigony 722.
Halasztá 705.	Hámosló 311.	Harmadfy tulyok 403.	Hátalni 577.
Halászat 6, 57, 58, 711.	Hámos ökör 406.	Harmadik bujtár 169.	Határ 71, 505.
Halászska 650, 660.	Hamoth 312.	Harmancsik 681.	Határbíró 156.
Halászlegény 721.	Hámoz 311.	Hármasfogát 107.	Határgyepű 270.
Halászó víz 721.	Hámtűkarika 91.	Hármas galandféreg 580.	Határszabadtás 270.
Haláspéter 650, 660.	Hámtűtáska 91.	Hármaslevelű csillag 627.	Határvetés 270.
Halásztanya 721.	Hamúszőrű eb 592.	Hármagú szigony 722.	Hátas 312.
Halásztömlőcz 721.	Hamut 312.	Háromémlű sás 678.	Hátashely 270.
Hálatni 406.	Hamuth 312.	Háromfertálytej 531.	Hátasló 312.
Hálatóállás 178, 189.	Hamvas 189, 444.	Háromfogató taliga 110.	Hátaslúv 312.
Haláu 701, 705.	Hamvasfakó 342, 343.	Hármagú szigony 722.	Hátbőr 213.
Halcser 721.	Hamvasvércse 650.	Háromfogató taliga 110.	Hati gyékény 678.
Halesz 269.	Hamwth 312.	Hármagú szigony 722.	Hátú teher 156.
Halfarkas 650, 660.	Han 415.	Háromfogató taliga 110.	Hatló 270.
Halfogó horog 721.	Handgrof 156.	Hármagú szigony 722.	Hatló lánccs 107.
Halgass 17.	Handóka 227.	Háromfogató taliga 110.	Hátos 156.
Halhasító kunyhó 721.	Hangarék 291.	Háromfogató taliga 110.	Hátos fogat 107, 110.
Halhé 269.	Hangelemek 126.	Háromfogató taliga 110.	Hátú csákó 456.
Halk 116.	Hangok 254.	Háromfogató taliga 110.	Hátfordult szárú kék 456.
Halkad 116.	Hangszer 143.	Háromfogató taliga 110.	Hátahégyes 456.
Halkapó 650, 660.	Hankalék 291.	Háromfogató taliga 110.	Hátalépő ló 312.
Halkaptató 650, 660.	Hankalékos kút 291.	Háromfogató taliga 110.	Hátapörge 456.
Halkos 721.	Hankalik 292.	Háromfogató taliga 110.	Hátság 270.
Hallgass 18.	Hánkálík 292.	Háromfogató taliga 110.	Hátóágas 92.
Hallode 17.	Hánkálík 292.	Háromfogató taliga 110.	Hátó csatlás 92.
Hallomást vallani 156.	Hánkódni 550.	Háromfogató taliga 110.	Hátó tengely 113.
Hal nevek 720—721.	Hant 91.	Háromfogató taliga 110.	Hát suba 213.
Halogatni 270.	Hantos 156.	Háromfogató taliga 110.	Hatszögletű sátor 189.
Halok 406.	Hanycsész 156.	Háromfogató taliga 110.	Hattyú 628, 650, 660.
Hálókövek 721.	Happoltat 312.	Háromfogató taliga 110.	Hattyúfehér 444.
Halokra lépik 406.	Hapsa 406.	Háromfogató taliga 110.	Hátú alj 92.
		Háromfogató taliga 110.	Hátú csatlás 92.

Hátulsó csin 87.	Héj ne hé! vaj ne!	Heveder 16, 107,	Hirnyókázní (a tej)
Hátulsó fűrhécз 91.	bri bri! 538.	114, 292, 313.	436.
Hátul vetni 525.	Helbösétени 156.	Hevederpénз 157,	Hirundo rustica L.
Havasi күрт 144.	Helianthemum 679.	505.	648, 649, 658, 659,
Haydo 155.	Helianthus annuus	Hever 313.	660, 664.
Hayto 155.	685.	Heverőfalka 14.	Hiszfeli ökör 388.
Ház 71.	Helleborus niger 678.	Heverőkutya 593.	Hit és valóság 5.
Ház бүтүje 71.	Helyös embör 156.	Heverő ló 313, 407.	Hitlés 157.
Házépítő kaláka 72.	Hemerocollis 684.	Heverő lógó 407.	Hitt te! 538.
Ház és szérűje 56,	Henczegés 26.	Heverő morha 406.	Hittyes 107.
114.	Hendzsér 156.	Heverő ökör 407.	Hittyesre fogott né-
Ház és tája 56, 65.	Hentaller Lajos 55.	Hevertető 189.	gyes 107.
Házikó 71.	Hentélér 156.	Heves-puszta 270.	Hitvány 407.
Házköz marha 406.	Hentellér 156, 551.	Heydo 155.	Hiú 189.
Házörzö eb 586.	Hentelni 551.	Heydoggen 155.	Hiú gerenda 66.
Ház-szarvazat 71.	Hentellő 551.	Heyto 155.	Hiugerendázat 72.
Hazy baranber 495.	Hentes 156, 551.	Hí 71.	Hizbali 388, 407.
Héba 189.	Hentesszer 157.	Hibás ló 313.	Hizbali 388, 407.
Heccs! 572.	Hé nye! 126.	Hibátlan ló 313.	Hizlaló 407, 551.
Heccs el! 572.	Heracleum Sphondy-	Híd 189.	Hizló disztó 551.
Héccs el nye! 571.	lium L. 681.	Hidas 189, 270.	Hizló ól 190.
Heccs ki! 572.	Heregni 586.	Hidi vásár 689.	Hizó 190, 551.
Heccs ki ne! 572.	Herélés 406, 551.	Hidlás 71, 189.	Hizó disznó 551.
Heccz! heccs! 572.	Herélni 551, 668.	Hidlós 157.	Hizó pajta 190.
Heccs! 572.	Herélő 551.	Hidó 157.	Hó! 113, 119, 124,
Hecse huj! 572.	Herélt 312.	Hidós 157.	313.
Hecsko 92.	Herélt borbécs 505.	Hi elé nye! 125.	Hód 344, 722.
Hector 17.	Herélt disznó 551.	Higocz 407.	Hoda 705.
Hecz 406.	Herélt kocza 551.	Hi, hi elé-csá! 127.	Hodá 705.
Hecz bé! 572.	Herélt kos 505.	Hij 71.	Hodaia 705.
Hecz bé ne! 572.	Herélt ló 312.	Hijad-nyé! 594.	Hodáj 270, 705.
Hecz bé te! 572.	Herélt lá 312.	Hiju 71.	Hodály 190.
Heczce bé! 572.	Herélyt 312.	Hikk! 125, 407.	Hódas csókaszemű
Heczce ki! 572.	Hereselc 705.	Hik meg! 125.	340.
Heczi huj! 572.	Héreste 551.	Hilajtó 71.	Hódas deres herélt
Hecz ki! hecz ki!	Hereth lo 312.	Hiliptolni 586.	344.
572.	Hérgas 456.	Hím 313, 586.	Hódakesely 346.
Heczki te! 572.	Herge 456.	Himantopus himan-	Hódas pejlő 344.
Hedera L. 673.	Hergely 312.	topus L. 650, 656,	Hódéra-csára! 125.
Hedin Sven 3.	Hérgiá 313.	660.	Hoderkutya 586.
Hegedöss 650.	Heril 551.	Hím-disznó 551.	Hódikó 678.
Hegedűnyakú 406.	Hérká 650.	Hímes 344.	Hódos 344, 444, 521.
Hegy 221.	Herkály 650, 660.	Hím ló 313.	Hódoskesely 346.
Hegybiró 156.	Hérvány 650.	Himpók 313.	Hódosodni 444.
Hegyes 16, 456.	Hermelin pej 344.	Himpókcs 313.	Hof 407.
Hegyesfarkú féreg	Herregni 255, 586.	Hímtinó 407.	Hogat 313.
578.	Herr 593.	Hím tulok 407, 426.	Hóggat 313.
Hegyesfüllű üstökös	Hertelen álló ló	Hímvesző 313.	Hóggat 313.
ló 312.	313.	Hinár 678.	Hó-ha! 125.
Hegyesre fogott 110.	Herült borjú 407.	Hinár ökör 407.	Hó-ide! 125.
Hehn Viktor 16.	Heszekusza 213.	Hinnyogni 313.	Hóide ne! 125.
Héja 650, 660.	Hétágú szigony 722.	Hintázó 313.	Hoj-ki-boczi-te! 126.
Héjafű 678.	Hételő 92.	Hintó 102.	Hojs hid' is kájlaç!
Héjakút 678.	Hetes fogat 107,	Hintyó 92.	125.
Héja vércse veres	110.	Hippobosca equina	Hojsz-csali-bokros!
344.	Hetevény 627.	Latr. 642.	126.
Héjjafű 678.	Hét pöttös böde	Hippocrene 296.	Hóka 313, 344, 444,
Héj né! bride-ne!	637.	Hippos 397.	539.
538.	Hévar 270.	Hiriba 705.	Hókakесely 344, 346.

Hókaorrú 344.	Horgas in 314, 407.	Hruda 695.	Hüccs! csi ne! 572.
Hókás 344.	Horgas inú kékszöke 407.	H's ne! 125.	Hüccs ki! 572.
Hók ide ne! 125.	Horgas rőt 457.	Hucsi 314.	Hüccs ki ne! 572.
Hokk! 125.	Horgas szöke 457.	Hues ki! 572.	Hücs! 572.
Hókoñ 136.	Horgas szarvú 457.	Hudó! 594.	Hücs ki! 572, 573.
Hókony 136, 689.	Horgászat 722.	Hugy 627.	Hücs ki ne! 572.
Holcus lanatus L. 675.	Horgolni 586.	Húgykórság 260.	Hücs ki te! 573.
Hold 344, 625, 627.	Horgos 407.	Huhu 408.	Hükköl 314.
Holdas 344, 444.	Horgos 407.	Huj bé! 572.	Hükkölni 314, 408.
Hold udvara 634.	Horgos fejsze 136.	Huj bé te! 572.	Hükkötet 314.
Holla 157.	Horh 271.	Hujde! 125.	Hükköltetés 125.
Holló 345, 650, 660.	Horkan 255, 314.	Hujde nye! 125.	Hül-ajtó 69, 72.
Hollófeke 343, 344.	Horog 214, 271, 292, 722.	Húj, húj ki! 574.	Hülü 650.
Holttetem 261, 313, 334.	Horogfa 181, 190.	Hujj el nye! 572.	Hü misz të! 574.
Hólyag 65.	Horoghal 722.	Hujj el te! 572.	Hü ne! 573.
Hólyagféreg 260, 580.	Horogpénz 722.	Hujj! hujj! 572.	Hü ne! nye he! 573.
Hólyagosszemű ökör 407.	Horpacs 407, 551.	Hujjogatni 248.	Hürgész 92.
Homáj 444.	Horpacz 408, 551.	Huj ki! 572, 573.	Hütő 157, 238.
Homály 407, 444, 564, 592.	Horpasz 248, 314, 408, 551.	Huj ki ne! 572.	Hütőkákó 232.
Homályosszöke 444.	Horth 586.	Huj ki né! 572.	Hütyenteni 505.
Homálysín 253.	Hortobágy 271.	Huj ki, nye! 572.	Hütykösbot 213.
Homálytulok 444.	Hortvány 255.	Húj ne! 572.	Hütyű 408, 586.
Hó me! 125.	Horváth Ignác 8, 54.	Hú nyé! 572.	Hütyű kutya 505, 586.
Hó meg ide! 125.	Hosszifuruglya 144.	Humég! 125.	Hüvekelni 436.
Hó meg ide nye! 125.	Hosszú fürgetyű 92.	Hümég! 125.	Hüvelyk 314.
Ho mellé! 125.	Hosszú gyeplőre hajtvá 109.	Humni 157.	Hüvelypók 261.
Hó mellé 119.	Hosszú pofájú 408.	Humulus lupulus L. 680.	Hüvetér 157.
Homlok 313.	Hosszú szél 722.	Hunyal 248.	Hwsti 345.
Homlokdeszka 92.	Hosszúszőrű marha 440.	Húnyor 678.	Hydas 189.
Homojogni 551.	Hosszú rovas 129.	Húnyorff 678.	Hydnum repandum 677.
Homok 270.	Hóstát 271.	Hurba 190.	Hydrocharis 672.
Homoki seprő 678.	Hosz! 125.	Hurda! 538.	Hydrochelidon nigra L. 647, 654, 655, 659, 662, 663.
Homoki tyúk 650, 660.	Hó vissza nye! 125.	Huriga 505.	Hymlo 313.
Homokkorsó 238.	Hózád nye! 125.	Huritan 505.	Hyosciamus niger L. 672.
Homokkűsz 722.	Hozó 157.	Hurka 18.	Hypoderma bovis 391, 636, 637, 639, 673.
Homokság 270.	Hozzá! 157.	Húrosmadár 650.	
Homokzátöny 270.	Höcze nye! 572.	Húrosrigó 650, 660.	
Homolya 531.	Högy 271.	Huruba 180, 190, 705.	
Honti goróf 157.	Högyi 221.	Hurubá 705.	
Hópej 345.	Hőjcz! 124.	Husáng 213.	
Hóperecz 92.	Hőjköl 314.	Husa te! 572.	
Hopmoringon szurkolás 129.	Hők! 125.	Husatlan 408.	
Hoppász 586.	Hőke 345, 445.	Husos kóbász 227.	
Hopsa 407.	Hők me! 125.	Husztini 586.	
Hopsába ütni 407.	Hők még nye! 125.	Hutám utána! 572.	
Horag 722.	Hőköl 314, 408.	Húzalom 314.	
Hordeum Gussoneanum Parl. 675.	Hőköltetni 314, 408.	Húzás 722, 728.	
Hórdó-rájtója 72.	Hők te hők! 125.	Húzófa 729.	
Horgas 457.	Hőle 678.	Húzókarika 722.	
	Hőlye 678.	Húzókötel 722.	
	Hörgni 546.	Húzólegény 722.	
	Hriba 705.	Húzólik 722.	
	Hribá 705.	Húzószak 722.	
	Hrob 705.	Húzótarso 92.	
		Hü be! 572.	

Igabéfa 119.	Inőh 431.	Istrang 705.	Jágerfa 668.
Igabéfaszeg 119.	Inpók 261, 314.	Iszák 180, 213, 238.	Jákob botja 627.
Iga és befogás 117.	Ínpókosodás 314.	Iszalog 678.	Jalowica 697.
Igafa 120.	Interezén 705.	Iszánk 142	Jámbor 248.
Igaósófa 119.	Interkapor 157.	Iszánkodni 142.	Jámborfa 668.
Igas 705.	Intas 157.	Iszánkodóbot 142.	Jancsika szekere
Igásló 314.	Intortus 458.	Iszeő 408, 432.	627.
Igás ökör 408.	Inyezni 408.	Iszew 432.	Járás 271.
Igásszekér 92.	Inzsellér pózna 627.	Iszik 258.	Járatni 248.
Igazítani 157.	Iratos szolga 157.	Iszkes hely 271.	Jarem 119.
Igazságlevél 157.	Irdált 227.	Iszki! 594.	Jargaló 158.
Igen 689.	Irdos-birdos sajt	Iszling 190.	Jargaló pénz 248.
Igetés 314.	531.	Iszparing 358.	Jargalo pynz 248.
Iglicze 678.	Irha 506, 539.	Isztina 190.	Jarimü 119.
Ih 15, 506.	Irhä 705.	Isztringálni 506.	Jarka 15
Íh 506.	Irhássuba 213.	Isztronga 190, 506.	Jármazni 409.
Iha 92.	Iringa 142.	Isztronga-lik-lábú	Jármolt 409.
Iharfa 668.	Iringálni 142.	158.	Jármos 19, 409.
Ihasz 506.	Iringolni 142.	Isztrongálni 506.	Jármos ökör 409.
Iház 19, 157, 506.	Irintani 142, 143.	Isztrongázott juh	Járni 248.
Iházkutya 586.	Iris pseudacorus L.	506.	Járócsillag 627.
Ihkút 506, 507.	683.	Isztrunga 506.	Járom 119, 292, 535.
Ihkuth 507.	Iró 436.	Itató fék 314.	Járomalja 120.
Ihocska 15, 509.	Irodalmiforrások 54.	Itató tanya 190.	Járo marha 409.
Ih sait 531.	Iromba 254, 451.	Itato tonia 190.	Járombélfa 118.
Izék 408.	Iromba-járású 314.	Itató válú 242, 243.	Járomdércze 120.
Iker 408.	Iromba menő 314.	Itekra tanítottat 586.	Jaromfa 120.
Ikerbokor 678.	Iromlani 314.	Itó 271.	Járomfej 120.
Ilex aquifolium Lath.	Ironga 141.	Ittas 689.	Járomfő 120.
669.	Irongálni 142.	Ituuh 271.	Járomív 120.
Illangatni 142.	Irontani 142.	Iva-fa 668.	Járompáca 72, 119,
Illangatnyi 142.	Irrengetni 506.	Ivat 723.	120, 535.
Illanka 142.	Irtás 271.	Ivik 258.	Járom részei 120.
Illankázni 142.	Irtókapa 136.	Ivó harang 214, 239.	Járomszög 120.
Illonkázni 142.	Irtványos 271.	Ivóka 239.	Járomszeg 120.
Imádkozni (lóval) 314.	Iskája 72.	Ivókolomp 239.	Járomszög 121.
Ime 579.	Ismeret 57, 624.	Ivós 552.	Járom-tészla 120,
Imé 637.	Isnef 650, 660.	Ivó túlök 214.	122, 292.
Imeg 213.	Ispán 158.	Iwat 723.	Jároművek és ré-
Imej 579.	Ispárác 72.	Iwtwl 507.	szek 85.
Iměj 579.	Ispiláng 678.	Ixodes ricinus L. 637,	Jártást 248.
Iměj 579.	Ispitályos 506.	638, 641.	Jártatni 248, 314.
Imelő tehén 408.	Ispót 136	Izabella 345.	Jártatóin 723.
Imely 579, 637.	Istáláü 190.	Ize 432.	Jász eső 634.
Imély 637.	Istallo 190.	Ize 432.	Jászfenyő 668.
Imeshold 271.	Istálló 72, 181, 190,	Izék 408.	Jászhely 271.
Imola 271.	408.	Izékedni 408.	Jászó 190.
Imő 637.	Istállólégys 579.	Izékelés 408.	Jászol 72, 181, 190.
Impók 314.	Istálló odva 72.	Izelyiék 408.	Jászolygát 723.
Imyla 271.	Istállóperje 72, 78.	Izik 190, 408.	Jászú 191.
In 92, 314.	Istáló 72.	Izik 408.	Játszik 315.
*In 248.	Istáló odva 72.	Izink 409.	Jávor 668.
Inas 723.	Istenfa 678.	Izlék 409.	Jazi 723.
Ine 431.	Isten kalácsa 627.	Izó 432.	Jazolý 72.
Infans lactens 246.	Isten lova 637.	Izo tyno 432.	Jazolý karo 72.
Infunbulum 74.	Istentácska 678.	Iztina 190.	Jégbirbicz 723.
Ingó-bingó 408.	Istiglinicz 650.	Iz-viz 314.	Jegenye 668.
Ingóláp 736.	Istina 704.	Izzasztó bőr 16.	Jégerfa 668.
Ing válttság 213.	Istinä 704.	Izzék 409.	Jeges 445.

Jegeskácsa 651, 660.	Juhász 19, 40 (Pb.), 158, 169, 507.	Juhporos 271, 509, 689.	Kaczabáj 18.
Jegeskér 651, 660.	Juhászat 507.	Juhpöcsik 637.	Kaczabány 17.
Jegesrucza 651, 660.	Juhászati eszközök 214.	Juhsajt 531.	Kaczagni 689.
Jegezeő eszteke 723.	Juhászbalta 136.	Juh sorrend 14, 507.	Kaczér 136.
Jegezni 723.	Juhászbót 627.	Juhszalag 678.	Kaczifántos 159.
Jégfű 651, 660.	Juhászczeh 158.	Juhszállás 191.	Kaczola 315.
Jégmadár 651, 661.	Juhászdél 508.	Juhszél 509, 634.	Kaczola ló 315.
Jégpatkó 736.	Juhászdézsma 158.	Juhszéle 509.	Kaczor 139, 637, 723.
Jegy 358, 506, 525.	Juhászeb 586.	Juhszín 191.	Kada Elek 55.
Jegy birka 506.	Juhászebéd 508.	Juh szótára 493.	Kaff 255.
Jegy-fa 668.	Juhász hajnal 631.	Juh szőre 521.	Kaffanni 723.
Jegyváltás 158.	Juhászkampó 214.	Juh tej — egy 531.	Kaffantani 552, 586.
Jel 409.	Juhászkarám 191.	Juhtej termékei 526.	Kaffogatni 587.
Jeladás 631.	Juhászkomondor 586.	Juh-test 509.	Kaffogni 255, 587.
Jelek (Rövidítések) 59.	Juhászkunyhó 508.	Juh testrészei 493.	Kaflantyú 92.
Jeledő fejsze 723.	Juhászkutya 586.	Juhteti 580.	Káforka 239.
Jenige 651.	Juhászkodni 508.	Juhtűró 531.	Kahol 255.
Jerke 15, 506.	Juhászrendek 158.	Juh után való — egy 531.	Kaiba 191.
Jérke 506.	Juhászsabadalom 158.	Juhvaj 531.	Kajba 191.
Jerkeapáca 506.	Juhászszervezet 158.	Juhvizsga 531.	Kájha 72.
Jerkebárány 14, 506.	Juhásztatni 158, 508.	Juk 689.	Kájiba 191.
Jerketoklyó 506.	Juhbetegségek 260.	Juna 668.	Kajla 16, 19, 457.
Jeszcz 17.	Juhbögöl 580.	Juncus effusus 679, 685.	Kajla tehén 457.
Jeszke 315.	Juhbőr 508.	Juniperus communis L. 669.	Kajla verhenyős ökör 457.
Jintitá 711.	Juh-czinczár 158.	Jup 705.	Kajlós 457.
Jintualá 711.	Juhfajták 508.	Jupiter 723.	Kajlós-kónya 457.
Jireblá 705.	Juhfalka 508.	Jurt 191, 199.	Kajmó 214.
Jobagio campestris 158.	Juhfej 508.	Jus 409.	Kajsza 19, 457.
Jobbágytelek 271.	Juhhányás 508.	Júszemű 509.	Kajszás ökör 409.
Jobbkéz felől való 315.	Juh-himlő 260.	Jwh szallas 191.	Kajtár marha 409.
Jó futó ló 315.	Juhhodály 509.		Kajtatni 409.
Jó fű 684, 686.	Juhhús 509.		Kajtor 19, 271.
Joh 88, 102.	Juhkarám 191.		Káka 679.
Johó 15, 506.	Juhkergekórság 580.	Kaarth 239.	Kakasolódik 258.
Johók 15.	Juh kor szerint 507.	Kaba 651, 661.	Kakasszeg 116.
Jó-ja 436.	Juhkosár 509.	Kabala 72, 114, 315.	Kakasszög 116.
Jólépő 315.	Juhkullancs 580.	Kabala ló 315.	Kakasülő 72, 181, 191.
Jó lőtartó 315.	Juhlegeltetés 509.	Kabalalik 315.	Kákies 679.
Jól tejel 409.	Juh nevek 522, 523, 699.	Kabarcz 635.	Kakó 72.
Jós 158.	Juhnyáj 509.	Kábaság 260, 509.	Kakó 214, 232.
Josag 409, 705.	Juhnyíró olló 214.	Kabát 17.	Kakuk 651, 661.
Jószág 38 (Pb), 56, 243, 409, 689.	Juhocska 15, 509.	Kabla 315.	Kal 705.
Jószágos 158.	Juhoda 191.	Kabo 292.	Kalabina 116, 191.
Jovit 248.	Juhok 509.	Kabola 116.	Kalács 18.
József János 53.	Juhoknak számok 509.	Kabolaüt 271.	Kalafinta 214.
József Mihály 53.	Juhól 191.	Kabola vezér 315.	Kaláha 679.
Ju 92, 506.	Juhos 19, 158.	Kacs 19.	Kaláka 72, 703.
Jugum 119.	Juhos gazda 159.	Kacsálódni 409.	Kalakány 679.
Juh 15, 40 (Pb.), 57, 92, 102, 493, 506.	Juhoz! 594.	Kacsiba 315.	Kalakányláp 723.
Juha 92.	Juhoz ki né! 594.	Kácsing 689.	Kalakócs 679.
Juházik 507.	Juhoz ki te! 594.	Kacsikanyak 678.	Kalakócz 679.
Juhafa 102.	Juh-pásztor 159.	Kacsikaringó 689.	Kalán 531, 723.
Juhakol 191, 507.		Kacsko bab 679.	Kaláncsórtú rucza 651, 661.
		Kacsmarni 159.	Kalánfű 679.
		Kacsulia 539.	Kalangya 271.
			Kalangyász 159.

Kalanlopó 679.	Kanászszervezet 159.	Kanverő 19.	Kárákatna 651, 661.
Kalános 214.	Kancsal 457.	Kánya 651, 661.	Kárákatona 651.
Kalántartó 214	Kancsika 221.	Kánya cseresznye 668.	Karám 192.
Kalézó 409.	Kancsó 239, 552.	Kanyargatni 142.	Karám részei 192.
Kalézolni 214.	Kancsolni 258.	Kanyarítani 410.	Karán 192.
Kaliba 72, 191, 705.	Kanca 35 (Pb.), 315.	Kanyi 552.	Kárban kapni 248.
Kalicza 723.	Kanczabetyár 689.	Kanza 552.	Karczé 181, 192, 221.
Kaliczka 723.	Kalincza 679.	Kanzsi 552.	Karczél 192.
Kalina 679.	Kalinka 679.	Kanzsír 552.	Karé 92, 93.
Kalinka 679.	Kalitka 723.	Kapa 136, 723.	Karé menni 316.
Kalitka 723.	Kallanytyú 292.	Kápa 16.	Kárgya 724.
Kalló 139.	Kalló 139.	Kapácska 136.	Karikabuga 457.
Kalobálni 248.	Kaloda 72.	Kapa fejsze 136.	Karikás 221, 222, 223.
Kaloda 72.	Kalodafa 191.	Kapafog 308, 316, 410.	Karikás marokvas 93.
Kálomista varjú 651, 661.	Kálmista varjú 651.	Kapafok 136.	Karikásmester 316.
Kálmista varjú 651.	Kályha 191.	Kapaháló 723.	Karikásostor 221.
Kályha 73.	Kályha-fa 73.	Kapálódzik 316.	Karika szarvú 458.
Kam 552.	Kamasz 587.	Kapanyél 136.	Karikázní 552.
Kamasz 587.	Kamfarú ló 315.	Kaparni 410.	Karingó 689.
Kamó 191.	Kampó 214.	Kaparófereg 582.	Kárlátni 159.
Kampó 214.	Kamocoz 679.	Kapatás 597.	Kármentő 239, 587.
Kamocoz 679.	Kamsa 552.	Kapca 316.	Karó 73, 197.
Kamsi 552.	Kámba 191.	Kapczabetyár 689.	Karócska 73.
Kámva 292.	Kámva 292.	Kapczás 316, 345.	Károgó 73.
Kámváskút 292.	Kámza 552.	Kapczás kesely 346.	Karój 651.
Kámvo 292.	Kan 15, 42 (Pb.), 552, 587.	Kapinya 239.	Karóleütés 272.
Kamzsa 552.	Kán 552.	Kapocs 724.	Káromkodás 160.
Kan 15, 42 (Pb.), 552, 587.	Kanalas 227.	Káposztaharasz 679.	Káromlás 33.
Kán 552.	Kanalasgém 651, 661.	Káposztaharasz 679.	Karosszék 214.
Kanalas 227.	Kanalasgém 651, 661.	Kappagtató 724.	Karószarvú 458.
Kanalasgém 651, 661.	Kanalas kacsa 651, 661.	Kappan 159, 651.	Kárpa 80.
Kanalas kacsa 651, 661.	Kanalas rucza 651.	Kappan-tanya 192.	Karren 93.
Kanaloskacsa 651.	Kanálfü 679.	Kappogni 554.	Karszj 15, 221, 222.
Kanaloskacsa 651.	Kanállópó 679.	Kapra 706.	Kárt 239.
Kanaloskacsa 651.	Kanálosgém 651, 661.	Kapsza 239.	Kártélyozó 159.
Kanaloskacsa 651.	Kanálosgém 651, 661.	Kapta 316.	Karth 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kaptás 316.	Kártól 316.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kaptatetem 261, 316, 334.	Kártos 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kaptyul 15, 509.	Kártus 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapu 73, 724.	Kártya 214, 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapubábány 73.	Kártyus 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapubábony 73.	Karucza 93, 458, 706.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapubálvány 73.	Kárva 293.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapubírság 272.	Karvaj 651, 661.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapuczán 706.	Kas 73, 706, 724.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapufa 73.	Kaş 706.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapufélf 73.	Kása 227.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapulábfél 73.	Kásaffi 679.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapurováspénz 272.	Kásakavaró 214.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapusember 159.	Kásás kóbász 227.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapuzába 73.	Kasfar 93.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kapuzábé 73.	Kasika 679.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Kár 159.	Kasková 531.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Karafina 239.	Káskavale 531.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Karaj 272.	Kasornya 239.
Kanálosgém 651, 661.	Kanálosgém 651, 661.	Karakacz 679.	Kastély 724.

Kasza 138, 139.	Káva 214, 293, 533.	Keczes 61 193.	Kék tarcsa kajla
Kasza alja 139.	Kavaró 215, 229.	Keczke 452.	446, 451.
Kasza allya 139.	Káváskút 293.	Kecz ki! 540.	Kékvarjú 651, 661.
Kaszab 553.	Kávatartó 534.	Kegyetlen 272.	Kékvércse 651, 661.
Kaszacsapás 272.	Kávé 18.	Kégyó 637.	Kelencs 69.
Kaszacsapó 19.	Kávébarna 445.	Kégyópásztor 637.	Kelenta 531.
Kaszafen 138.	Kávičsos homok 270,	Kéh 260, 317.	Keléráj 690.
Kaszafen 139.	272.	Kehe 317.	Kelés vögyi 105.
Kaszahógygya 627.	Kavillálni 410.	Kehecsomó 317.	Keleti szárnya 193.
Kaszahúgy 627.	Kavilla ökör 410.	Kehes 317.	Keleti szél 724, 726.
Kaszajég 139.	Kavillás 272.	Kehi 317.	Keleviz 728.
Kaszakú 139.	Kawaskút 293.	Kék 345, 445, 451.	Kelk 637.
Kaszaküpi 139.	Kawlan 576.	Kék busa 445.	Kellán 509.
Kaszálás 140.	Kaza kw 139.	Kék, busás, csorbás	Kellány 15.
Kaszálni 139, 317,	Kazalas 140.	szarvú 445.	Kelni 410, 553.
410.	Kazalo penz 140.	Kék, csákoszarvú	Keltés 227.
Kaszáló 272.	Kazalya 139.	445.	Keltýš 227.
Kaszalópénz 140.	Kaza penz 140.	Kék, csonkás herélt	Kémencez poľája 73.
Kasza-mankó 140.	Kazapynz 140.	445.	Kemencze 73.
Kaszanyüg 679.	Kazári fecske 651,	Kékes 445, 451, 539.	Kemenczefa 73.
Kasza-orr 136.	661.	Kékesszőrű 445.	Kemenczefej 74.
Kaszapénz 140.	Kaza vel zarlo 140.	Kékesszürke 445.	Kemenczeháló 724.
Kaszás 140, 625,	Kázlo 93.	Kékesszürkés 445.	Kemenczeláb 73.
627.	Kebel 724.	Kékfajta 410.	Kemencze mege 67,
Kaszás adó 140.	Keccz-nyé! 594.	Kékforma, szöke,	74.
Kasza sarló 140.	Keche 724.	pörge 445.	Kemencze száda 83.
Kaszás csillag 627.	Kechehorga 724.	Kékgém 651, 661.	Kemencze tüzelőfa
Kaszás fecske 651,	Kechelelek 724.	Kékhegyes ökör,	73.
661	Kechkelab vasalás	ajosfült 445.	Kemény 74.
Kaszás ökör 410.	215.	Kékhomály 445.	Kémény 74.
Kaszasutu 139.	Kecske 41 (Pb.), 458.	Kékhomályos fekete	Keményszik 272.
Kaszatok 140.	Kecskeakol 192.	445.	Kemény tarhonya
Kaszatúró 240.	Kecskefi 539.	Kék kajla 445.	227.
Kasziba 214.	Kecske hangelemei	Kék kalya 445.	Kenderfarkú fakó
Kászli 93.	540.	Kékküllő 651, 661.	341, 345.
Kasznár malacz 553.	Kecskeharapta fü	Kék ló 345.	Kenderfarkú vércse
Kászó 140.	679.	Kék ökör 446.	345.
Kászú 240, 531.	Kecskehegyes 458.	Kék pej 345.	Kenderike 651, 661.
Kaszúr 140, 724, 725.	Kecskehús 539.	Kékség 690.	Kenderlopó kaláka
Kászu-túró 531.	Kecskeistálló 193.	Kék söre 445.	495.
Kataliktyadagad 535.	Kecskealáb 215.	Kékszinű, kónya,	Kendermagos 446.
Katáng 679.	Kecskealáb 317.	kurta 446.	Kendermagos rucza
Katángkóró 679.	Kecskefeti Lapok	Kékszőke 445, 446.	651, 661.
Katlan 73, 83, 192,	24, 25.	Kékszőke, ajosfült	Kendő-lebeny 410.
232.	Kecskenevék 700.	446.	Kendős 564.
Katlandőfő 458.	Kecskepásztor 160.	Kékszőkés 445.	Kendőszeg 74.
Katlan száda 73.	Kecskearágó 680.	Kékszőke szőrű	Kene 706.
Katlan szája 73.	Kecskearágó 680.	barna 446.	Kenesei szél 717.
Katlan támasztó 73.	Kecskearák 724.	Kékszőke villás-	Kenéz 160.
Katroc 73.	Kecske 18, 19, 160,	szarvú 446.	Kengyel 15, 107, 724.
Katrocz 192.	458.	Kékszőrű 446.	Kengyelszűj 16, 107.
Katroczsráglya 192.	Kecskezarvú 458.	Kékszürke 345.	Kengyelvas 16, 210.
Kattankóró 679, 686.	Kecske szótára	Kékszürke, csákó	Kent bot 215.
Kattog 255.	539.	446.	Kéntelen csuszó 116.
Katyér 724.	Kecske szöre 539.	Kéktarcsa 446, 451.	Kenyéresgazda 160.
Kátyó 668.	Kécsula 539.	Kék, tarcsa babos	Kenyeres polcz 193.
Katýós 637.	Kecz 193.	446, 451.	Kenyeres taliga 93,
Kátyú 272.	Kecze 724.	Kék, tarcsa, daru-	103, 180, 193.
Katýus 214.	Keczel 587.	szőrű 446, 451.	Kenyerez 227.

Kenyérhajos 410.	Kergeteges 510.	Keserű lapú 680.	Kibirras 290.
Kenyérmag 437.	Kergeteges bárány 510.	Kés foka 136.	Kibitka 103.
Kenyérpócz 181.		Kesi fusz 346.	Kibitke 193.
Kenyérsor 160.	Kergeteges juh 510.	Keskeny gyékény 680.	Kibolondulni 725.
Kényő 637.	Kergeteg szürke 446.	Kesleg marha 388, 411.	Kicike-kicike-gici-gici-gici! 127.
Kenyveres 446.	Kergetni 410.	Keslegni 388, 410.	Kicsapni 249, 317, 411.
Keoteo feyze 137.	Kergülés 581.	Késlegni 94, 410, 411.	Kicsi csitkó 317.
Kepe 272.	Kerhó! 125.	Késség 215.	Kiesi ház 74.
Kepézni 140.	Kerik-kéve 93.	Késtartó 180.	Kicsinálni 411.
Kerbel 96.	Keringeni 140.	Késtető 317.	Kicsóvázás 272.
Kerczekácsa 651, 661.	Keringős 510.	Késtök 136.	Kicsóvázni 688.
Kerczeruca 651, 661.	Kerítés 193, 724.	Kesze 215.	Kiereszteti 411.
Kerdesni 410.	Kerlán 15, 510.	Keszeghaló 724.	Kiférgezni 411
Kéreg 93.	Kerlány 510.	Keszi 637.	Kifiggó 249.
Kérekagy 93.	Kernyácsa 553.	Keszkenő 411.	Kifogás 317.
Kerek csip 410.	Kernyácapénz 553.	Készőce 227.	Kifő 317.
Kerékfal 93, 525.	Kérő 160.	Készség 215.	Kigyóhagyma 680.
Kerékfej 93.	Kérődzés 410.	Ketagu kapa 136.	Kigyóharapta fű 680.
Kerékjászol 74.	Kert 193, 272.	Kétágú kapa 136.	Kigyóhát 221.
Kerékkötő 93.	Kertelés 74.	Kétágú szigony 724.	Kigyóherem 193.
Kerékkötővas 93.	Kertelt vessző 74.	Ket elw feize 136.	Kigyópásztor 637.
Kereknayr 669.	Kertfogás 272.	Kétfogatú taliga 110.	Kihágni 258.
Kerekszárnyú sas 651.	Kerti bárány 510.	Keth agho kapa 136.	Kihajtani 249.
Kerekszög 93.	Kétsas 74.	Kétkés 652.	Kihaladt 249.
Kerekvarsa 724.	Kerty bárány 510.	Kétosztató 193.	Kihálni 411.
Kerengőbe (állani) 317.	Kerülő 160.	Két ökör megszánt-ható mező 272.	Kiháló 193.
Kerenta 531.	Kés 136.	Ketrán 215.	Kihúzó fej 725.
Kereszt 293, 628.	Késafa 93, 102.	Ketrecz 74.	Kihúzó fejlek 725.
Keresztbárány 509, 553.	Kés allya fa 129.	Kétrúdú 114.	Kiindulás 3.
	Kese 345, 446, 564.	Kétszárnyú varsa 725.	Kijó 637.
	Kesecsilag 317, 346.	Kétszobás varsa 725.	Kijózanodni 689.
	Késefa, 93.	Két-tejesgazda 160.	Kijő 637.
Kereszt bélyög 358.	Késefán járnai 93.	Kettes 108.	Kijukad a hajnal 632.
Keresztbe néző csil-lag 628.	Kese-hóka 346.	Kettős 108.	Kijukasztott fül 525.
Kereszt borjú 410.	Kesej 346, 446, 564.	Kettős bárány 510.	Kik 447.
Keresztbornyú 553.	Kesej 446.	Kettős szekérfogat 110.	Kikandász 140.
Keresztesilag 628.	Kesej 564.	Kettős zsák 240.	Kikeri 680.
Keresztesont 317.	Keselábú 346.	Kettyentő 317.	Kikeríteni 689.
Keresztes 107, 113.	Kesely 253, 254, 346, 446, 451, 564, 652, 661.	Keveres-főka 510.	Kikinfá 668.
Keresztezett gulya 410.	Keselyedik 254, 346.	Kevert 411.	Kikircze 637.
Keresztfá 19, 93, 107, 293.	Keselyes 446.	Kevertszőrű 346.	Kikircs 680.
Keresztin 724.	Keselyfarkú ökör 446.	Kevesgyolch 213.	Ki! ki te! 594.
Keresztkő 724.	Keselyhéja 661.	Kéz alá 160, 249.	Kikkü 260.
Keresztkötél 724.	Keselylábú 346.	Kezes 160, 510.	Kikküves acskó 510.
Keresztmalacz 553.	Keselysas 652, 661.	Kezes csikós 160.	Kikötőszár 112.
Keresztzóp 114.	Keselyszabású 446.	Kezes jószág 411.	Kikurványázni 689.
Keresztül való fák 534.	Keselyszabású daru-szőrű 446.	Kezes ménes 317.	Kilakni 160.
Keresztveréb 652, 661.	Keselyszőke, villás-szarvú 447.	Kezet beadni 160.	Kilencz csillag 628.
Keret 65.	Keselyszőr 346.	Kéztülső 108.	Kilinta 532.
Kerge birka 509.	Keselyű 652, 661.	Ki a färe! 594.	Killán 15, 510.
Kerge kóros 509.	Késen 410.	Kiajjazni 317, 411.	Kiloféreg 637.
Kergeség 510, 580.	Késenn 410.	Kiállítás 249.	Kimarjul 317.
		Kiálló bika 411.	Kimenny! 594.
		Kiaz 18.	Kimetszés 317.

Kimustrálás 510.	Kis kollát 178, 193.	Kócsag 661.	Kolomp 215.
Kincseőszekeri 628.	Kiskondás 161.	Kocsány 638.	Kolompér 227.
Ki! ne! 594.	Kiskőröm 411, 553.	Kocsi 94, 108.	Kolompos 215, 411, 510.
Kinnvaló marha 411.	Kis lésza 725.	Kocsi eredete 95.	Koloncz 215, 293, 587.
Kinővés 318.	Kis lő 318.	Kocsiga 95.	Kolonecszeg 725.
Kinyő 637.	Kismalac 553.	Kocsiló 318.	Kolotikus 260.
Kinyűgőzni 318.	Kismedve 628.	Kócsin 193.	Kölöwrát 695.
Kinyűvesedni 510.	Kisörv 139.	Kocsis 318.	Kőlya 95.
Kiolvasás 20.	Kis-Péterke 637.	Kocsisar 95.	Kolyiba 74, 194.
Kipányvázni 249, 318.	Kis sajt 532.	Kocsisló 318.	Kólyika 95.
Kirákannya 680.	Kis saroglya 94, 100.	Kocsitámasztó 95.	Koma kaszás 140.
Királydárda 680.	Kisszekeres 725.	Kocsó 318.	Komárnék 194.
Királydinnye 680.	Kis tél 635.	Kocz 94.	Komárník 194, 706.
Királyvöcsök 652, 661.	Kis tinógulya 405.	Kocza 15, 510, 553.	Komender 587.
Kirándulás 28.	Kisuvadni 670.	Kocza-falka 553.	Komitás 554.
Kircsáj 215.	Kiszakasztás 249.	Kocza-kocza! 574.	Komló 680.
Kirgiz 28.	Kiszáradt a járma 120, 411.	Koczamalac 553.	Kommenczió 161.
Kirgiz és tulipán 12.	Kiszarvaz 215.	Kocza ne, kocza! kocza! 574.	Komócsin 680.
Kirimács 232.	Kiszvágó 661.	Koczás 15, 18, 161.	Komondór 44 (Pb.), 587.
Kirmanacs-fa 232.	Kita 725.	Koczka 129.	Komondor jellemzés 587.
Kirinta 532.	Kitakarítani 411.	Koczódni 725.	Komondorozás 587.
Kirlán 15, 510, 706.	Kitámasztani 193.	Koczog 318.	Komor 38 (Pb.), 411.
Kiróni 132.	Kitámasztó 193.	Koczogás 318.	Komor ló 318.
Kiróg 318.	Kitárlani 249.	Koczogva haladni 321.	Komor tinó 412.
Kisafa 93, 94, 108.	Kiteperni a tüzet 232.	Koczur 638.	Komp 272.
Kisafás 94.	Kiteremtettézni 689.	Kodékhasú 510.	Kompánia 725.
Kisafőn 94.	Kitörni 318.	Kódások 725.	Komplár 161.
Kisasszony papucs 680.	Kiütni 318.	Kodozik 249.	Komplárkodni 285.
Kisasszony tenyere 680.	Kivágás 725.	Kodozni 249.	Kompláros 161.
Kis barany 510.	Kivájni 318.	Kófi 587.	Komplárság 161.
Kis barom 499.	Kivenni 525.	Kofó 587.	Kompolár 161.
Kisbéka 300, 318.	Kiverni 249, 411, 689.	Kogy-el! 127.	Kompolás 272.
Kisbéres 161, 624, 628.	Kiverődni 411, 458.	Koha 215.	Kompona 293, 532, 706.
Kis birtok 499.	Kivesztés 553.	Kohantani 587.	Kompona kő 532.
Kis bojtár 158, 161.	Kivigyáz 18.	Kojiba 193.	Kompona rúd 532.
Kisbujtár 150, 161, 169.	Kivirágzik 272.	Kokasszin 254.	Kompona tál 532.
Kis csikócska 318.	Klapecz 18.	Kokastara-fa 668.	Konász 161.
Kis csikósbojtár 169.	Klasnyafülű 553.	Kóla 95.	Konászodni 554.
Kisdél 628.	Klepafülű 411, 553.	Kőlez 553.	Könčjar 695.
Kis eb 587.	Klisurá 706.	Koldus 706.	Koncsorgó 161.
Kisefa 94.	Klkocs 679.	Koldustetű 680.	Koncsu 240.
Kisefa keresztes 94.	Kloczán 637.	Kólé 95.	Konez fakóján 95.
Kisefás 108.	Klog 695.	Kóléca 193.	Konda 554.
Kis farkas 637.	Klokocs 679.	Koleda 706.	Kondár 161.
Kis fw 249.	Kloszér 136.	Koliba 193, 695.	Kondás 18, 161, 169.
Kis Gergely 23.	Knódel 228.	Kolinda 706.	Kondásbalta 136.
Kis hajós 725.	Kőből veka 133.	Kolla 95.	Kondásszámadó 15.
Kis halászat 725.	Kőbor 94.	Kolláncs 581.	Kondás-tanya 194.
Kisig 94.	Kőborló 13, 258.	Kollát 71, 74, 178, 193, 194.	Kondás változatai 15.
Kiskahurok 725.	Kőboros 94.	Kollátfá 74.	Kondász 161.
Kiskerek 725.	Koť 94.	Kollát karja 74.	Konder 232.
Kiskócsag 652, 661.	Kochia arvensis L. 678.	Kollátvas 74.	Kondér 229, 232, 239, 240.
Kis kocsi 689.	Kochia scoparia L. 680.	Kolodába 74.	
	Kocs 95.	Kolokány 680.	

Kondit 215, 221.	Korcza 194.	Kosz atka 579, 581, 582.	Kölömp 294.
Kondor 458.	Korczoló fatü 194.	Kószilt 436.	Kölöncz 293, 294 588.
Kondorszörü 554.	Korcoshorog 725.	Koszmácska 294.	Kölöngy 412.
Kondytha 215.	Korczevessző 194.	Koszmós 554.	Kölykedzeni 588.
Konia ökör 458.	Kordé 94, 95, 103.	Koszorú 294, 628.	Kölykezni 588.
Konicza 95.	Korec 133.	Koszorúfa 294.	Kölyök 74, 588.
Konkoly 680.	Korecz 133.	Koszorúgerendázat 198.	Kölyökrúd 95, 120, 122.
Konpir 240.	Koricza 668.	Koszos 319.	Kömonyas 319.
Konta 638.	Korittó 532.	Koszósk 140.	Könyérváró hügy 273.
Kontyos 492.	Korjelzés 525.	Kósz 412.	Köpe 136.
Kontyosbanka 652, 661.	Korlát 194.	Kotak 215.	Köpecé 133.
Kontyoskunyhó 194.	Kormány 114.	Kötál 695.	Köpecz 162.
Konya 458.	Kormánydeszka 116.	Kótázás 725.	Köpeczkedni 162.
Konya 318.	Kormány-fő 116.	Kotécz 195.	Köpecze 133.
Konya fül 554.	Kormányos 725.	Kotók 638.	Köpeszteni 554.
Kónya, kurta, szőke salapszarvú 458.	Kormányszeg 725.	Kotta fias 628.	Köplégy 638.
Konya ökör 458.	Kormos 521, 592.	Kottyánó 273.	Köpü 19, 214, 436.
Kónya, sitke, kurtás 458.	Kormospofájú 522.	Kotú 273, 680.	Köpülni 436.
Konya szőke 458.	Kormossárga 346, 349.	Kotúsföld 273.	Köpülő 436.
Konyha 74.	Korn 706.	Kótyag 652, 661.	Köpüs szigony 725.
Konyhási 554.	Kornyasz 587.	Kótyavetys 162.	Körbel 96.
Kopározás 273.	Kornyikolni 554.	Kotyecz 195, 706.	Körha te! 125.
Kopározni 412.	Korpaféreg 638.	Kotyiga 95.	Körkarám 192, 195.
Kopasz latya 638.	Korpafü 680.	Kotyleves 227.	Körmicze 680.
Kopasz szik 273.	Korsó 240.	Kotyolni 725.	Körmölés 581.
Kopicz 581.	Kos 15, 19, 40 (Pb.), 161, 509, 511.	Kotyor 273.	Körmölőni 319.
Kópicz 133.	Kosár 194, 511.	Kotyós ember 162.	Körmös csuka 638.
Kópis 215.	Kosarazás 195.	Kova 215.	Körműnyi 319.
Kopraló 194.	Kosbarány 14, 509, 511.	Kovács József 55.	Környetlen körül 689.
Kopó 587.	Kosbőr 511.	Kovács Lajos 53.	Köröm 319, 554.
Kopoja 293.	Kosda 511.	Kovrics 227.	Körömfaragó 319.
Kopojakút 293.	Kösel ki! 572.	Kozsda 511.	Körömfogó 319.
Kopoltat 273.	Kosfalka 14.	Kozsok 706.	Körömfogó 319.
Kopolya 194, 273, 289, 293, 725.	Kosfar 695.	Kozsokár 706.	Körömház 319.
Kopolyakút 293.	Koskara 638.	Köblösföld 273.	Körömkérítő 319.
Koporsó 181, 194.	Koskuta 638.	Köböl 133, 240.	Körömnyl 319.
Kopotnyak 680.	Koslathatnék 258, 590.	Köbölék 725.	Körömszedés 222, 319.
Kopov 587.	Koslatni 258, 511, 587, 590.	Köbü 133.	Körömvás 215, 319.
Koppad 511.	Koslató 258.	Köcsög 240.	Körömvirág 680.
Koppantóra 108, 110, 116.	Kosnyáj 511.	Köcsöke 240.	Körösfá 668.
Kopperdecken 94.	Kosornya 240.	Köczölödni 554.	Köröst 628.
Koppodzik 319.	Kosorrú 319.	Ködmén 211.	Körösztesillag 628.
Koprifej 511.	Kosorrú ponty 725.	Ködök 116, 319.	Körösztfegyő 668.
Kor 412.	Kosorrú 14, 18, 162.	Ködökköröm 319.	Körösztvás 16.
Korászó-féreg 638.	Kospásztor 162, 169.	Ködökszeg 116.	Körösztvaskötés 16.
Korbács 221.	Kospéter 162.	Ködökvás 116.	Körösztvessző 436.
Korcos 240.	Kossó 240.	Kökény 447, 668.	Körpő 95.
Koresija 142.	Kost 412.	Kökényszörű 447.	Körpölő 120.
Koresoja 142.	Kóst 195, 273.	Kökiverő 638.	Körpöly 96, 120.
Koresolázni 142.	Kostoklyó 15, 512.	Kökörösín 680.	Körpölyű 95.
Koresolya 142.	Kostók 215.	Köldök 319, 412.	Körtvély 133, 668.
Koresolyás 161.	Koşut 511.	Köldökköröm 319.	Köszköpüködni 689.
Koresolyáznai 142.	Koşuta 511.	Köllessneff 652, 661.	Köszmér 162.
Korcz 192, 194, 222.	Kószáló 13.	Köldör 228.	Kötél 273, 590.
		Kölök 587.	Kötéldeszka 726.
		Kölöktészla 95.	

Kötelek padja 726.	Kudar 75.	Kúra 228.	Kuszu, kuszu ne !
Köteles számkó 720.	Kudari 228.	Kuracz 638.	595.
Kötélvezető 726.	Kujhó 195.	Kuraszló 436.	Kút 289, 294.
Kötés 222.	Kuka 214, 216.	Kurászta 436, 706.	Kútágas 294.
Kötés 227, 228.	Kukela 222.	Kuripintyó 196.	Kutak 294.
Kötis 227.	Kukercza 228, 532.	Kurittoló 258.	Kutas láb 726.
Kötni 689.	Kukicska 680.	Kurittyló 258.	Kútásó 295.
Kötő 96, 129.	Kuklya 458.	Kur! kur! kur! 573.	Kútbér 295.
Kötőfejsze 137.	Kukó 458, 638.	Kurnyasz 638.	Kút- és ostorfa 295.
Kötőhely 319.	Kukora 458, 726.	Kurrencs 162.	Kútfara 295.
Kötőköröm 320.	Kukoraszarvú 459.	Kurtafalka 249, 511.	Kútfő 295.
Kötött szalmafedél	Kukoraszarvú siska	Kurtagulya 412.	Kút-gárda 295.
74.	459.	Kurta-gulyás 162.	Kútgárgya 295.
Kötővessző 680.	Kukoraszarvú szőke	Kurtakorcsmárulás	Kútgem 295.
Kötségekamara 74.	ökör 459.	162.	Kuti 18.
Kötyke 726.	Kukoriczaszem 222.	Kurta kutya 588.	Kuti veréb 652, 661.
Kövek 726.	Kukoriczázás 554.	Kurta marha 412.	Kutjicza 188.
Kövérfarkú bárány	Kukszél 634, 635.	Kurta ménes 320.	Kútka 295.
511.	Kukú 638.	Kurta orrú 412.	Kútkankarék 295.
Kövesföld 273.	Kukura 458.	Kurtás ökör 457.	Kútkarzat 295.
Köveskecze 726.	Kulač 240.	Kurtaszarvú 459.	Kútkáva 293, 295.
Köveszteni 554.	Kulacs 240.	Kurta szőrféreg 578.	Kútköböl 295.
Követés 162.	Kulajsztra 436.	Kurhwel-kuthapo-	Kútküpi 295.
Köz 119, 120.	Kulán 576.	thoka 294.	Kutkusa 706.
Közepső záp 96.	Kulancs csillag 628.	Kurtirozni 690.	Kútköpi 295.
Közfa 195, 726.	Kulcsbéllyeg 358.	Kúrúcska 137.	Kútleírás 295.
Közhely 726.	Kuli 459.	Kurva 320.	Kútostor 295.
Közlegelő 273.	Kulina 195.	Kusi 320.	Kútostor nyaka 295.
Közmondások 34.	Kulipingyom 195.	Kusk 94.	Kútostor telke 296.
Közönséges 273.	Kulipintyom 195.	Kuski! 573.	Kút öble 296.
Közösfalka 14.	Kuli szarv 459.	Kus-kus! 573.	Kutricza 162, 196.
Közösülés 258.	Kuli téhen 459.	Kus! Kusti! 595.	Kutriczás 15, 162.
Krabat 162.	Kullancs 582, 638.	Kusornyó 196.	Kútródolás 296.
Kravicska 412.	Kulya fejsze 137.	Kuss! 573.	Kútrovás 296.
Krawa 697.	Kumaninü 706.	Kuss bé, kuss bé nye!	Kuts 18.
Krenta 532.	Kumét 312.	573.	Kutsche 94.
Krinolin 17.	Kumhátas 320.	Kuss be te! 573.	Kútszája 296.
Krinta 532.	Kuna 216, 638.	Kuss el te! 573.	Kútször 296.
Kriza János 18.	Kunhátas 320.	Kuss ki! 573.	Kutta 18.
Kropf L. 18.	Kunka 638.	Kuss ki ne! 573.	Kutu 18.
Kruczonyika 228.	Kunkorgós 459.	Kuss ki te! 573.	Kütuw 18.
Kruspán 668.	Kunnyó 196.	Kuss! kuss ki! 574.	Kútverem 196.
Kuas 588.	Kunyhó 195.	Kus! Kusti! 588.	Kutya 16, 44 (Pb.),
Kubucz 240.	Kunyhófa 195.	Kuss ti te! 595.	57, 96, 584, 588.
Kuburcz 195.	Kunyhóház 195.	Kusti! 595.	Kutyabolha 582.
Kučapi 18.	Kunyhóverem 195.	Kus ti ki! 595.	Kutyácska 196.
Kucserácska 680.	Kupa 133, 240.	Kusti nye! 595.	Kutyaelnevezés 17.
Kucusu-mé! 595.	Kupa Árpád 55.	Kusza 638.	Kutyafül 511.
Kucza, kucza, kucza!	Kupak 16.	Kuszi (!) 588, 595.	Kutyagalandféreg
574.	Kupakszarvú 459.	Kuszi le! 595.	582.
Kuczik 74.	Kupás marokvas 96.	Kuszkó 75.	Kutyagerincz 232.
Kuczika ne! 595.	Kupecz 162.	Kuszkorondani 142.	Kutyagiliszta 582.
Kuczkó 74.	Kúpol 320.	Kusz-kusz-kusz! 595.	Kutya hangja 588.
Kuczorgó 74.	Kúpos szívóféreg	Kuszlik 75.	Kutyakaparó 588.
Kuczu! 574.	579.	Kuszlil 196.	Kutyakosz 582.
Kuczú! 574.	Kupraj 638.	Kuszmér 162.	Kutyalég 578.
Kuczu kuczu! 595.	Kuprecz 581.	Kuszmír 162.	Kutyanevek 599—
Kuczú, kuczú, kuczú!	Kupujka 240.	Kusztora 137.	622, 696, 700.
573.	Kura 638.	Kusztura 706.	Kutyarüh 582.

Kutya szólása 592.	Lábas barom 412.	Lánczos horog 722.	Larus ridibundus L.
Kutyaszólitás 593.	Lábaserdő csősz 162.	Lándzsamétely 581.	648, 649, 655, 658,
Kutyaszőlő 681.	Lábaskőcsag 652.	Lángelő 228.	659, 660, 663, 664.
Kutyaszőre 591.	Lábaskőcsag 652.	Lángos 228.	Laszá 706.
Kutyatej 681.	Lábaskőcsag 652.	Lanius collurio L.	Laska 228.
Kutyatelek 207, 588.	Lábaskőcsag 652.	647, 649, 657, 658,	Lassú ügöző ló 320.
Kutya testrészei 584.	Lábaskőcsag 652.	664.	Laterna 75.
Kutyatető 582.	Lábaskőcsag 652.	Lanius excubitor L.	Lathyrus sylvestris
Kutyecz 196.	Lábaskőcsag 652.	646, 656, 658, 663.	684.
Kutyika 589.	Lábaskőcsag 652.	Lanius minor L. 663.	Lathyrus tuberosus
Kutyika 260.	Lábaskőcsag 652.	Lant 16, 459.	L. 676, 677, 681.
Kutyivátor 216.	Lábaskőcsag 652.	Lant 706.	Látó 163, 249.
Kutya 589.	Lábaskőcsag 652.	Lantorja 75.	Látófa 196.
Kuty-ki! prűcs ki! 127.	Lábaskőcsag 652.	Lantorna 75, 413.	Látomást vallani 163.
Kutyó 589.	Lábaskőcsag 652.	Lantos 459.	Lato Mester 413.
Kutyu 589.	Lábaskőcsag 652.	Lány-fűzfa 668.	Látómester 413.
Kutyú 589.	Lábaskőcsag 652.	Lányi Béla 58.	Látópénz 249.
Kutyúka 638.	Lábaskőcsag 652.	Láp 274.	Latorna 65.
Kutyú ne! 595.	Lábaskőcsag 652.	Lapác 274.	Láz 196, 274.
Kutyuska 589.	Lábaskőcsag 652.	Lápás 274.	Lazacs 726.
Kutyúsz 589.	Lábaskőcsag 652.	Lapátás 137.	Lazna 274.
Kuvasz 44 (Pb.), 589.	Lábaskőcsag 652.	Lapatér 639.	Lazukál 320.
Kuvik 652, 661.	Lábaskőcsag 652.	Lapátorrú rucza 652,	Lazsna 216, 240.
Kuznyik 196.	Lábaskőcsag 652.	661.	Le! 595.
Kű 726.	Lábaskőcsag 652.	Lapátosrucza 652.	Leadni 413, 436.
Kűdők 249, 412, 492.	Lábaskőcsag 652.	Lapaz 274.	Leakasztó 736.
Kühűne! 595.	Lábaskőcsag 652.	Lapcse 532.	Leánysemű csillag
Kühűsz innen! 595.	Lábaskőcsag 652.	Lapiczka 216.	628.
Kühű! 595.	Lábaskőcsag 652.	Lápiút 296.	Leb 75.
Küllő 96, 652, 661.	Lábaskőcsag 652.	Lapinta 681.	Lebbencs 228.
Küllőkarika 96.	Lábaskőcsag 652.	Lapított deszka 216.	Lebény 413.
Különkenyeres 162.	Lábaskőcsag 652.	Lapkó 413.	Lebényeg 413.
Külső 388, 412.	Lábaskőcsag 652.	Lápmetsző 736.	Lebinye 413.
Külső fej 726.	Lábaskőcsag 652.	Lapoczká 320.	Leborjúzni 413.
Külső kereszt 726.	Lábaskőcsag 652.	Lapoczkaszopoly	Lebotolni 196.
Külső lésza 726.	Lábaskőcsag 652.	736.	Lebőnye 413.
Külső saroklók 726.	Lábaskőcsag 652.	Lapos 274, 459.	Lébuc 652.
Kül szél 726.	Lábaskőcsag 652.	Laposfarkú juh 511.	Leck 241.
Kűmadzag 726.	Lábaskőcsag 652.	Laposkapa 137.	Lecsközés 320.
Kűpüllő 436.	Lábaskőcsag 652.	Laposkóta 726.	Lécsa 726.
Kűrek 388.	Lábaskőcsag 652.	Laposnya 669.	Lécska 197.
Kűrek 412.	Lábaskőcsag 652.	Laposorrú 413.	Léczkár 197.
Kürt 144.	Lábaskőcsag 652.	Lapos vas 116.	Léczkázás 197.
Kürtös 216.	Lábaskőcsag 652.	Lappa maior 680.	Lednek 681.
Kűszküllő 119, 121.	Lábaskőcsag 652.	Lappancs 71, 75.	Leétra 75.
Kűszőb 181, 196.	Lábaskőcsag 652.	Lappangtatni 249,	Leffentyű 589.
Kűszőbláb 75, 196.	Lábaskőcsag 652.	413.	Lefőzött 228.
Kűszőbláboríték 196.	Lábaskőcsag 652.	Lappangtató 163.	Léfej 240.
Kűszvágó 652, 661.	Lábaskőcsag 652.	Lappantyú 652, 661.	Legel 241.
Kvakvarjú 652.	Lábaskőcsag 652.	Lapte 706.	Legelés 413.
Kwlya feyze 137.	Lábaskőcsag 652.	Laptika 96.	Legelni 249.
Kwtyachkaya 196.	Lábaskőcsag 652.	Láptó 75.	Legelő 274.
Kylsewgyolchfenek 213.	Lábaskőcsag 652.	Larix decidua Mill.	Legelőhely 274.
	Lábaskőcsag 652.	671.	Legelőmező 274.
	Lábaskőcsag 652.	Larus sp. 655, 660,	Legeltetni 413.
	Lábaskőcsag 652.	663.	Legeltető 625.
	Lábaskőcsag 652.	Larus argentatus	Legeltető pásztor
	Lábaskőcsag 652.	Brünn 650, 652,	163.
	Lábaskőcsag 652.	660, 662.	

Légely 241.	Lepidium perfolia- tum 672.	Liget 689.	Lógó ökör 414.
Legény 163.	Lepite 639.	Lignatió 163.	Lógóra fogott 111.
Legnen 163.	Lépóka 414, 415.	Ligusticum officina- lis 681.	Lógóra fogott hatos 111.
Legyes 320, 346.	Lépő ló 321.	Likas 526.	Logós 108.
Legyeskedik 320.	Leppegni 554.	Likhén 681.	Lógós 106, 107, 108, 109.
Legyes lesz 320.	Leptike 96.	Lilaszín 346.	Logós út 108.
Legyesszürke 346.	Lepus domesticus L. 640.	Lilik 652, 661.	Lóhajítás (Debreczen) 113.
Legyező 413.	Lepus timidus L. 636, 641.	Liliom 706.	Lóhajtó 163.
Legyeződik 413.	Lépüszög 261.	Limnobates stagno- rum 643.	Lóhalálában 321.
Légykikezdés 260.	Leragadt lár 736.	Linaria arvensis 683.	Lóhátrol terelni 321.
Légysszürke 346.	Leróni 127.	Linaria vulgaris L. 683.	Lóher 681.
Léha 96.	Lerovás 129.	Lingurá 707.	Lóhere 639, 681.
Léhafa 96.	Lesbeteg 639.	Linter 715.	Lohos 639.
Lehen 274.	Leschká 590.	Lipe 639.	Lóhunyor 583.
Léhédeszka 726.	Lesdű 727.	Lipe 639.	Lóistálló 197.
Lék 241.	Lésza 76, 96, 197, 436, 713.	Lipityánka 137.	Lóitatócséber 241.
Lekonyuló 320.	Lészás kert 76.	Lipsatínó 414.	Loitra 707.
Lekötelezni 320.	Lészka 197.	Lipsi malacz 554.	Lójárás 321.
Lel be! 216.	Lészakzni 512.	Liquor amnii 417.	Lojtrá 707.
Lé-lé! 320.	Létarja 76.	Lirtépész 274.	Lok 274.
Lélegző 727.	Letehenedni 414.	Lisza 96.	Lókaró 197, 322.
Lélöklík 241.	Letehénkedni 414.	Lisza 346.	Lókert 197.
Lemény 413.	Letlen 321.	Lisza bárány 522.	Lókoponya 186, 197.
Lemetszni 413.	Létlen 414.	Lixa 163.	Lókötő 163, 322.
Lemez 116.	Létorja 76.	Ljeska 96.	Lókötőhely 322.
Lemez vas 116, 117.	Létra 75.	Ló 34 (Pb.), 56, 298, 321.	Lókupecz 163.
Lemhényi varsa 727.	Lettyentyű 414.	Lóakol 197.	Ló lapostetű 578.
Lemna minor L. 672.	Leuciscus rutilus 726, 730.	Lóállás 321.	Lólégy 639.
Lemna polyrrhiza 672.	Leunis Joh. dr. 10.	Lóbagócs 578, 639.	Lolium pratense 687.
Léná 706.	Levágni 414.	Lóbbá fa 76.	Lolium temulentum L. 687.
Lencsés 554.	Leváltani 163.	Lóbeli sor 321.	Lomb 322, 414.
Lendzsi 241.	Lévő 96.	Lóbeli ügy 163.	Lombár 322, 414, 459.
Lenézni 413.	Levélajtó 76.	Lóbogár 639.	Lombsz csákó tehén 447.
Lengyelliba 652, 661.	Leveles kapu 76.	Lóbögöly 578.	Lómenta 681.
Lenhossék Mihály 29.	Lézsó 76.	Locsadék 554.	Lómérték 322.
Lensika 96.	Lexicon Joannis Mur- melii 54.	Lócsiszár 163.	Lompos kutya 589.
Lentahajó 727.	Liba 652, 661.	Lócsitkő 321.	Lónevek 359—385, 696, 697.
Lentet 320.	Liba! liba! 706.	Lócsorda 321.	Lonka 274.
Leonorus cardiaca L. 676.	Libár 414.	Lódoktor 163.	Lónyereg 108.
Lép 320.	Liba tippán 681.	Lódögében sietni 321.	Lónyüg 322.
Lepakolni 690.	Libavirág 681.	Lófi 321.	Loo itato czieber 241.
Lepe 639.	Libellula 637.	Lófi 321.	Lóól 197.
Lepedő 189.	Libiczl deszka 414.	Lófog 308, 321.	Lópásztor 163.
Lepedős varsa 727.	Libiczke 414.	Lófogat és szerszám 106.	Lópipa 322.
Lepencs 639.	Libiczkölni 414.	Lófő 163, 321.	Lopnor 3.
Lepenye 413.	Libitarus 194, 197.	Lófőség 163, 274.	Lópor 322.
Lépés 320.	Libitarus álla 197.	Lógázó földhércz 96.	Lopott út 274.
Lépésbe jár 321.	Libitarus zánya 197.	Lóggós 108.	Lópöcsik 639.
Lépésbe mén 321.	Liboc 652, 661.	Lógiliszta 578.	Loptos 727.
Lépésben halad 321.	Libra 133.	Lógó 108.	Lopustelek 274.
Lépésben menni 321.	Libucz 652, 661.	Lógó marha 414.	Lórávaló 322.
Lépfájás 261.	Liebstock 681.		
Lépfene 261.	Liebstöckel 681.		
Lépicke 639.			
Lepidium campestre L. 679.			

Lord 17.	Lödörgő 258.	Macskatövis 681.	Magyar varjú 653,
Lórend 322.	Lögel 241.	Macskatűsök 681.	662.
Lórugta kút 296.	Lú 321, 322.	Macsuka 216, 707.	Majerpank 76.
Lósóska 681.	Lucioperca volgensis	Macza 323.	Májgyulladás 261.
Lószamár 576.	715.	Maczabirka 499, 512.	Májmétey 581.
Lószárnyék 197.	Lucsifenyő 669.	Maczi 323.	Major 76, 197, 512.
Lószékér 94, 95.	Lúczfenyő 669.	Maczi-maczi-maczi!	Majorban őrző eb,
Lószemű sirály 652.	Ludláb-fa 669.	573.	589.
Ló szeretete 27.	Lúdnak 228.	Maczkó 323.	Majorbíró 164.
Ló szótára 298.	Lúdtalpú 323.	Madarak királya 652.	Majorház 76, 78,
Ló szőre 16, 338.	Lúd tikmony 639.	Madárhúr 681.	197, 198.
Lószórtetű 578.	Lud tyukmony 639.	Madárhúsú 249, 323.	Majoros 164, 508.
Lotacshal 727.	Lúfej 21, 186.	Madárismeret 643.	Majorpáng 181, 198
Lótalp békája 322.	Lúhara 323.	Madárnévrendszér	Majorság-juh 512.
Lótanító 163.	Lukna 133.	658.	Májsárga 346, 349.
Lóterű 322.	Lumbricus 638.	Madárszótár 646.	Mak 76.
Ló testrészei 298.	Lunka 274.	Madárválú 243.	Makk 19, 76.
Lótetű 322, 639.	Lupa 640.	Mag 436.	Makkancza 323.
Ló-tetiflegy 578.	Lupinus angustifo-	Magar 707.	Makkgyöngy 639.
Lótok 322.	lius L. 673, 680,	Magár 639.	Makklósertés 555.
Lótörő 164, 322.	685.	Magarice 707.	Makkolás 250.
Lotus corniculatus	Lurka 527.	Magberbécs 512.	Makkos karika 76.
684.	Luscinia luscinia L.	Magdisznó 554.	Makkosszigony 727.
Lotygóliba 652.	649, 660.	Maghal 727.	Maklabitho 216.
Lovagló kantár 108.	Lustán 689.	Mágicsa 216.	Maksa 323.
Lovagolni 322.	Lúszárnyék 197.	Magkancza 323.	Malacz 15, 42 (Pb.),
Lóval báno 164.	Lúszékér 97.	Mag-ló 323.	555.
Lóval imádkozni 164,	Lúszemű sirály 652,	Magló 414, 555.	Malaczálló 555.
322.	662.	Maglódisznó 555.	Malaczbojtár 164.
Lóvám 322.	Lútanya 197.	Maglódisznó 555.	Malaczfisér 555.
Lovas 19.	Luférnő 707.	Maglódni 555.	Malaczgöbe 549, 555.
Lovas betyár 29, 689.	Lú után menni 323.	Maglók 555.	Malaczka 555.
Lovasháló 727.	Lychnis vespertina	Maglósertés 555.	Malaczkuski 555.
Lovaskócsag 652,	680.	Mágiya 274.	Malaczos 15, 18, 164.
661.	Lycium 685.	Magmarha 414.	Malaczozni 555.
Lovaslegény 164.	Lycium europaeum	Magsertés 555.	Malacztartó 198.
Lovász 19, 164,	L. 677.	Magyal-fa 669.	Maladzani 555.
169.	Lycium vulgare Dun	Magyar barom 414.	Málaiu 228.
Lovat elkötni 322.	667.	Magyar birka 512.	Maláj 228.
Lóvátenni 164.	Lycopodium L. 680.	Magyar bür 216.	Malák 727.
Lovazón 164.	Lycopsis 682.	Magyar éstulipán 12.	Malaka 274.
Low 321.	Lyukas 554.	Magyar fajta 414.	Maláka 274.
Low-few 321.		Magyarföldközösség	Málé 228.
Loytho 271.		274.	Málé fejsze 137.
Lósián 164.	M áciucá 707.	Magyar juh 507, 512.	Mally 76.
Lőböstök 681.	Macseu 707.	Magyar juhász 158,	Malmot vágni 164.
Lőcs 96, 113.	Macseue 707.	164.	Malomféreg 639.
Lőcsből hámfa 96.	Macsi 323.	Magyar Nyelv 55.	Malomválú 242.
Lőcsfej 97.	Mácsik 228.	Magyar Nyelvőr 54,	Málonfekvő 653.
Lőcsfoglaló 97.	Macska 57, 76, 97,	55.	Malva neglecta 682.
Lőcsfő 113.	117.	Magyaró 669.	Malva rotundifolia
Lőcsgúzs 97.	Macskabagoly 652,	Magyaró-fa 669.	672, 682.
Lőcskámva 97.	662.	Magyarófü 681.	Malva vulgaris 682.
Lőcskarika 113.	Macskafa 76, 197.	Magyarok csillaga	Mályvarózsa 681.
Lőcskocsi 97.	Macskakötél 727.	628.	Mamaliga 228.
Lőcsláb 322.	Macskaláncz 727.	Magyar ökörfogat	Mammata 246.
Lőcsszem 97.	Macskanevek 622—	123.	Mancsi 555.
Lőcstál 97.	624.	Magyar rucza 652.	Mancsifű 681, 686.
Lőding 639.	Macskás 727.	Magyar ájszótár 54.	Mancsi-mancsi! 574.

Mangali 555.	Marhavész 261.	Mécses 670.	Megereszt 324.
Mangalicza 43 (Pb.), 414, 555.	Marhavevő 165.	Méddelek 512.	Megeszttringol 250.
Mangó 556.	Marikkal rakott föld 275.	Meddi 195, 512.	Mégetni 538.
Mangolicza 556.	Máriskobogár 639.	Meddi juh 512.	Megfakadni 513, 515.
Manka 556, 565.	Marj 323, 689.	Meddő 415, 509, 512.	Megfelelni 513.
Mankus 556, 565.	Marja 689.	Meddő juhász 14, 165, 169.	Megfiad-zni 556.
Manticza 240.	Markaf útja 275.	Meddő kasza 727.	Megfiál 690.
Mánzari 707.	Márkairánti rend 250.	Meddő pakulár 165.	Megfordítani 250, 275.
Mapália 198.	Markos bélyeg 415.	Meddős 18.	Megfordítás 250.
Mar 133, 323, 415.	Marmancs 681.	Meddőszárnyék 198.	Megforogni 589.
Marakosz-ni 556.	Márnaszigony 727.	Meddő tehén 416.	Megfujni 556.
Marás 720, 727.	Maró 653, 662.	Meddő 416, 512.	Megfutni 259, 416.
Marázsa 727.	Marok 133, 323.	Meddügöbe 549, 556.	Megfűtosni 259, 324.
Marc 415.	Marokvarsa 727.	Medicago 681.	Megfűlni 69.
March 415.	Marokvas 97, 117.	Medicago falcata 683, 684.	Megfürdeni 727.
Marchelne diaja 669.	Marokverő 627, 628.	Medve 635.	Megfűzni 222.
Marha 40 (Pb.), 250, 415, 697.	Maronna 241.	Medvemenő ló 323.	Meggörgetni 556.
Marhá 415, 707.	Maros 17.	Medvetalp 681.	Meggörögni 556.
Marhaakol 198.	Martifecske 653.	Megabálni 540, 556.	Meggy 556.
Marhabánó 164.	Márton József 54.	Megabrakol 323.	Meggyepj 16, 348.
Marhabetegség 415.	Masa 97.	Megaggasztalódni 436.	Meggyeszinű 346.
Marhabögöly 579, 639.	Másfél idős 556.	Megaggasztalódni 436.	Meghálni 416.
Marhacsipő 639.	Maska 639.	Megaggni 437.	Meghálalni 727.
Marha-élés 274.	Máska 639.	Megaludtatni 437.	Meghalazni 727.
Marhaélőhely 274, 275.	Másodfű 10 ló 323.	Megaralni 165.	Meghalni 416.
Marhafajták 415.	Másodfű malacz 556.	Megbabásodás 671.	Meghálni 513.
Marhafüstölés 415.	Második bujtár 169.	Megbaboz 258.	Megháló ló 324.
Marha-gyógyító 164.	Massa 639.	Megbaklik 323.	Meghánnyó 324.
Marhagyűjtő 164, 169.	Mast 216.	Megbecézni 416.	Meghégat 324.
Marhaindítás 250.	Maszlagos nadra- gulya 681.	Megbévit 120.	Megheverni 324.
Marhajáró 275.	Máta 271.	Megbillogozni 512.	Meghivejkelni 436, 532.
Marhajáró föld 250, 268.	Máté 639.	Megbogárodzani 416.	Meghodosodni 447.
Marhakár 164, 415.	Mater 246.	Megbogároznai 416.	Meghőkölni 416.
Marhakiszakasztás 415.	Mátor 15, 512.	Megbogárzik 416.	Meghőköltetni 324.
Marhaköröm 415.	Mátraszárnyék 198.	Megboka"gyik 323.	Meghurolni 556.
Marha kuszmir 165.	Mátraszél 635.	Megborjazni 416.	Megindulni 556.
Marhalátó 415.	Matricaria 684.	Megbúgatni 258.	Megistyelődni 259, 556.
Marhalégy 639.	Matricaria chamo- milla L. 684, 685.	Megbúgni 258, 556.	Megjárnai 416.
Marhaloppangtató 165.	Matricaria svaveo- lens L. 685.	Megcsapkodni 323.	Megjármosítani 416.
Marhanyaraló 275.	Matuka 727.	Megcsapni a jószá- got 250.	Megje 416.
Marhapöcsik 639.	Mátyás 653, 662.	Megcsaptatni 512.	Megjuhászodni 165.
Marhapöcsök 580.	Mátyás József 23, 24.	Megcsapkodni 512.	Megkábulás 556.
Marhás 165.	Mávas 640.	Megcseppenteni 434, 437.	Megkanászodni 165.
Marhás gazda 165.	Máza 97.	Megcsigázni 690.	Megkarikázni 557.
Marhasátor 198.	Mázás szekér 97.	Megcsikaszni 416.	Megkerülni 581.
Marhaszaj 415.	Mázsa 133.	Megcsikóznai 323.	Megkesülni 250.
Marhatelelő 275.	Mázssabot 133.	Megcsitközni 324.	Megkoslatni 589.
Marha testrészei 385.	Mázsapénz 727.	Megcsöndesedni 324.	Megkoslatott 590.
Marhátlan 250.	Mázsarúd 133.	Megcsurragatni 532.	Megkoszosodni 416.
Marhátlan gazda 165.	Mázssál szekér 97.	Megcziczeregni 258.	Megkötölni 640.
Marhátlanság 250.	Mázsatál 133.	Megezüvekelni 690.	Megkölykezni 589.
	Me 125.	Megdob 324.	Megkötni magát 324.
	Mébbaklik 323.	Megépitni 198, 268, 275.	Megköveszteni 557.
			Megközletni 416.

Megközölni 97.	Megvetkezés 640. *	Mentha sylvestris	Mézsűrke 347.
Meglakni a pusztát	Megvetni 417.	681.	Micrag 514.
165.	Megvilágtalanodni	Mény 296.	Miczeregni 417.
Meglátni 165.	250, 417.	Menyanthes trifoliata	Migondja 17.
Meglippen 690.	Megypej 347.	687.	Mi-hály! 126.
Megmalacozni 557.	Megygyepej 347.	Menyecskeszemű	Mihóra 15, 513.
Megmejjedni 513.	Megy 417, 556.	csillagok 635.	Mijora 15, 513.
Megmetszeni 513.	Megzabál 325.	Menyét-asszony 640.	Mijóra 15.
Mégmotoz a birka	Megzabállik 325.	Menyhalvarsa 727.	Mikes Kelemen 11.
513.	Megzőcskölni 165.	Ménzik 259, 326.	Millora 15.
Mégmotozás 581.	Megzülni 513.	Mereglye 199.	Millóra 15, 514.
Mégmotozni 513.	Megzülni 437.	Meregygyű 728, 736.	Milora 513.
Mégmotozott 581.	Megzsendíteni 691.	Merekje 216.	Milvus migrans Bodd
Megnyilá' 334.	Méhfarkas 640.	Merezse 728.	647, 658.
Megnyilal 334.	Me-ide-me! 126.	Mergus merganser	Milvus regalis Pall.
Megnyilalás 261.	Me-is-me! 126.	L. 647, 659.	653, 662.
Megnyilaz 324.	Me, Jámbor me! 125.	Mericske 241.	Minczér 133.
Megnyúzni 250.	Mekegni 255, 538.	Mericskő 216.	Minés 325.
Megőcsódik 250, 416.	Mékhégat 324.	Merindar 707.	Minore 707.
Megőlni 557.	Me-kicsike-me! 127.	Merinde 707.	Miora 15, 514.
Megpatkolni 324.	Mekken 255.	Meringya 707.	Miora 15, 514.
Megpihentetni 416.	Melák kutya 589.	Meringyár 707.	Mires 275.
Megprezenni 324, 513.	Melampyrum arvense	Merkelni 417.	Mirigyek 261.
Megróni 127.	674.	Mérő 133.	Miringya 707.
Megrögziült 216.	Melilothus officinalis	Merőke 241.	Miriste 707.
Megrűg 324.	L. 684.	Merőszarvú 459.	Misarás 707.
Megsánlott 324.	Mellhártyagyulladás	Mérték 132.	Misegyertya 681.
Megsántul 324.	261.	Mesjar 166.	Miska 640.
Megsárhadni 324.	Méló 325.	Meso 166.	Miskár 557.
Megsárlott 325.	Melolontha ' vulgaris	Me só! 126.	Miskárolni 557.
Megsárodzani 325.	Fabr. 636.	Messzelátó 199.	Miskároló 557.
Megsikul 143.	Melophagus ovinus L.	Mestergerenda 76.	Miskoválo 557.
Megszedni 325.	637, 641.	Mestergrindá 707.	Misling 681.
Megszökni 259, 325.	Mén 296, 325.	Mészár 166.	Mitlátsz 18.
Megterülni 690.	Ménecikó 325.	Mészáros 166.	Mitvisz 17.
Megtérülni 727.	Menes 325.	Meszes homok 270.	Mizörög 18.
Megtézlátni 165,	Ménes 325.	275.	Mocăneaşa 707.
416.	Menes akol 199.	Mete 728.	Mocskos 347.
Megtincselni 557.	Ménesakol 199.	Metelő olló 137.	Mocskospej 16, 347.
Megtíporodik 259.	Menes akul 199.	Métely 513, 578, 640	Mocskosszörű 347.
Megtisztulni 417, 459.	Méneses 325.	Mételyes 513.	Mócza 640.
Megtojózni 259.	Méneses ló 325.	Mételytorpa 681.	Mógó 640.
Megtorkolni 117.	Méneshajtó 165.	Metés 513.	Mogyoró-alja 681.
Megtökélni 325.	Méneslő 325.	Métőly 415, 492, 513.	Mogyorógyékény
Megtörni 690.	Ménespásztor 165,	Métőlysás 681.	681.
Megturosodik 335.	169.	Metsző borjú 417.	Mogyoró pei ló 347.
Megugrik 417.	Ménésriasztás 325.	Métyel 133.	Mogyorópej 16, 347.
Megunszolás 165,	Ménestartó szállás	Mezee 275.	Mohol 640.
243, 250.	199.	Mezei gróf 153, 166.	Mohos kút 296.
Megüzekedett 417.	Meneteles 726, 727.	Mezei lampos 589.	Mokány (ló) 166, 326.
Megüzetés 259.	Ménez 259.	Mezei pacsirta 653.	Mókusvíz 527.
Megüződni 417.	Ménló 35 (Pb.), 326.	Mezei veréb 653,	Moldován Gergely,
Megüződni 417.	Menni (ló után) 326.	662.	dr. 58.
Megvaccsanni 589.	Ménnyilal 324.	Mézessűrke legyes	Moldvai 415.
Megvakkanni 589.	Menős 166, 690.	347.	Moldvay kancza 326.
Megváltozni 165.	Mentha crispa L.	Mezhold 271.	Molombirau 707.
Megvérhűdni 415,	676, 680.	Mező 275.	Molommester 707.
417.	Mentha pulegium L.	Mezőbíró 166.	Mólsneff 653, 662.
Megverődik 259, 325.	674.	Mezőpuszta 275.	Molyette szarvú 459.

Molyos 16, 459.	Munte 707.	Nagykerék 728.	Nehéz sor 690.
Mom 417.	Muresi 640.	Nagykócsag 653,	Nehézustor 15, 221,
Monicca 640.	Murdalló 250.	662.	222.
Mont 397.	Murga 326, 347, 417.	Nagylúd 653, 662.	Nekizuborkodni 635.
Monticola saxatilis	Muscari comosum	Nagymedve 628.	Ne kuczu ne! 595.
L. 652, 661.	Mill 680.	Nagysaroglya 98,	Nemaz 17, 18.
Mony 492, 557.	Musca vomitaria L.	100.	Nemen yáró 589.
Monyas 326, 417.	638.	Nagysas 653, 662.	Nemere 635.
Monyas ló 326.	Musdály 669.	Nagyszekér 628.	Nemes láb föld 275.
Monyasos 326.	Mus decumanus Pall.	Nagyszeres 728.	Német ló 326.
Monyas szik 275.	637, 639, 642.	Nagytinógulya 405.	Német szél 635.
Monyator 166, 194.	Musi 557.	Nagy vadlúd 653,	Ném misz! 595.
Monyi 326, 417, 640.	Muska 640.	662.	Nemtelen 166.
Monyók 417, 447.	Muslicz 640.	Najas monosperma	Népdalok 24.
Monyókos (föld) 275.	Muslicza 640.	678.	Nepsz, psz, psz! 595.
Monyók szöke 447.	Muslinca 640.	Naklän 707.	Nérávás 326.
Monyotor 166.	Mustela erminea	Nap 628.	Nergues 109.
Mor 323.	Deg. 640.	Nap czimborája 634.	Ne róka, bodri ne!
Mór 76.	Mustella foina Briss.	Naptéjjötrül 635.	595.
Moré 166.	638.	Napkeleti szárny	Ne te! 125.
Moréj 728.	Musta 514.	199.	Ne töl! 573.
Morha 417.	Mustabirka 514.	Napkelte 628.	Netú! nettu ne! 595.
Morj 323.	Mustrás 417.	Napkeltekor 631.	Nevelni 557.
Mórsneff 653, 662.	Muszka 641.	Naplemente 631.	Névjegy 526.
Morva juh 498, 514.	Muszka veréb 653.	Napnyugta 628.	Nider 241.
Morvánleves 682.	Muszlicza 641.	Napon sült málé 418.	Nil 285.
Moslicza 640.	Mututka 653.	Napon sült pogácsa	Nilá 707.
Motacilla alba L.	Myosotis caespitosa	418.	Nímét birka 512, 514.
646, 658.	Schulz. 686.	Nap országa 629.	No, gyí 113.
Motacilla flava L.	Muzsdály-fa 669,	Napszakok 632.	Nomad földközösség
655, 663.	682.	Narancsszörű 447.	275.
Motoz 581.	Muzslicza 641.	Na vidliéki 108.	Nomad gazdaság
Motozni 514.		Né bari, bari, bari	274.
Motozott birka 514.		né! 538.	Nomad lakások 199.
Motra 514.	Nácsa 682.	Ne-becci-ne! 127.	Noszítani 595.
Motyó 690.	Nád 275, 682.	Né-bocze-né-né! 126.	Nosztok 275.
Mózba áll 728.	Nadä 707.	Ne czocza, né, né!	Notarius 728.
Mozgó-föhlércz 98.	Nadalyodzik 417.	575.	Notin 493, 514.
Möczörög 255.	Nadályozó 736.	Ne czoci ne, ne! 575.	Nótin 514.
Mögadni magát 326.	Nadály tö 682.	Nedve 641.	No turi bikú 390.
Möge 417.	Nadár 417.	Négely 241.	Nöstén disznó 557.
Möggypej 347.	Nadárzik 418.	Negj louú zeker 98.	Nöstény 418, 589.
Möghökölni 417.	Nádas 275.	Negregguba 212.	Nöstény bárány 509,
Möndöle 15, 514.	Nádderok 275.	Négyágú szigony	515.
Möndölecske 15, 514.	Nádgém 653, 662.	728.	Nöstény farkas 641.
Mönyed-asszony 640.	Nádhegyi ponty 728.	Negyedfü 418.	Nöstény ló 326.
Mörmölni 589.	Nádi bika 653.	Negyedfüves 308,	Nöszés 259.
Mrázsa 728.	Nádi veréb 653, 662.	326.	Növedék 515.
Muczka 640.	Nádkéscsikó 326.	Négyellő 222.	Növedékeny 669.
Muha 682.	Nádra 326.	Négyelni 222.	Növes 326.
Muhar 682.	Nádravérzés 261.	Négyelő 97.	Növevény-fák 669.
Muka 728.	Nádsíp 241.	Négyelő ostor 98.	Nudli 690.
Mukucs 640.	Nádtartó 19.	Négyesszán 86.	Numenius arcuatus
Mula 640.	Nádtorzs 682.	Négyes szekérfogat	L. 647, 648, 650,
Mulg 707.	Nagybögyű 653.	111.	654, 656, 659, 660,
Mulgetor 166.	Nagygulya 405.	Négyszegletű sátor	662, 663, 664.
Mulus 576, 640.	Nagy hajós 728.	199.	Numuslou 327.
Munator 166.	Nagy halászat 728.	Nehézlabú csillag	Nutrix 246.
Munkácsi B. 18.	Nagy ház 76.	629.	Nünü 144.

Nyaf 255.	Nyelő 728.	Nyíltetés 274, 287, 288.	Nyujtószög 98.
Nyafog 255.	Nyelőke 728.	Nyílvonás 288.	Nyúka 641.
Nyahog 255.	Nyelvesszigonny 728.	Nyír 300, 327.	Nyúl 557.
Nyáj 250, 515, 557.	Nyelves varsa 728.	Nyírás 327.	Nyulacs 641.
Nyájajuhász 14, 166, 515.	Nyelvfene 261.	Nyirbál 255.	Nyulászó eb, agár 589.
Nyájas 19.	Nyelvkincs 4.	Nyírés 515, 534.	Nyulászukánya 653.
Nyájjuhász 158, 166, 169.	Nyélvrontás 690.	Nyiretni 437.	Nyúlfű 557.
Nyájkánász 166.	Nyereg 102, 112, 327.	Nyiretni 255, 327.	Nyúl hamarja 311.
Nyájkondás 166.	Nyeregből hajtott 109, 111.	Nyiretez 328.	Nyúlkenyér 228.
Nyáj széle 515.	Nyeregbunda 16.	Nyirett csikó 328.	Nyúltetem 261.
Nyak 19, 222, 327.	Nyeregfa 108.	Nyirfa 328, 347, 669.	Nyúlverem 200.
Nyakazni 327.	Nyeregkapa 109.	Nyiristye 276, 707.	Nyúlverőkánya 653, 662.
Nyakfü 682.	Nyeregpád 180, 199, 327.	Nyirmi 255, 515.	Nyumas 276.
Nyakhegy 327.	Nyerénk 275.	Nyirrothadás 261.	Nyuszika 641.
Nyakkendő 418.	Nyerges 106, 107, 108, 109, 110, 327.	Nyirvíz 668, 669.	Nyuszka 641, 653.
Nyakló 98, 222.	Nyergesfék 112.	Nyivákolni 255.	Nyuzga 641.
Nyaklós nehéz ustor 222.	Nyergeshátú 418.	Nyivelni 515.	Nyűg 328.
Nyaklószege 113.	Nyergeshátú 418.	Nyivogni 256, 641.	Nyűgbe vetni 328.
Nyaklószege 98.	Nyergeslő 109, 327.	Nyivor 15, 515.	Nyűrtás 583.
Nyakó 682.	Nyerít 255, 327.	Nyivorkálni 641.	Nyüretni 557.
Nyakörv 589.	Nyersés 276.	Nyivvog 256.	Nyüretni 327.
Nyaksi 121.	Nyervog 255.	Nymphaea alba L. 681, 687.	Nyüstölni 223.
Nyakszeg 120, 121.	Nyigér 515.	Nyól 641.	Nyűszkülni 590.
Nyakszeg 121.	Nyihelődzni 418.	Nyolcág-fonás 222.	Nyűszögni 590.
Nyakszifj 327.	Nyihogni 327.	Nyolczas fogat 109, 111.	Nyűv 641.
Nyakszeg 121.	Nyikorgok 255.	Nyomaszt 250.	Nyűvedző 582.
Nyalkaság 222.	Nyil 262, 284, 285, 286, 296, 728.	Nyomaték 296.	Nyűvelni 515.
Nyáraló 275.	Nyilacska 286.	Nyomás 276, 418.	Nyűves 557.
Nyáraófa 669.	Nyilal 286.	Nyomaszt 250.	Nyűvessedés 515.
Nyárfa 669.	Nyilas 19, 286, 288, 557, 690, 728.	Nyomaték 296.	Nyűvesség 260, 515.
Nyargal 327.	Nyilas ember 286.	Nyomórúd 98.	Nyűvezőfa 690.
Nyári barna 347.	Nyilas ember 286.	Nyomorúság 26.	
Nyári fekete 343, 347.	Nyilasföld 268, 286.	Nyomos 276.	●aie-buccie 15, 515.
Nyári fekete pej 348.	Nyilas fül 418.	Nyomos föld 276.	Oaje 707.
Nyári hérics 682.	Nyilas házhely 286.	Nyomatató Eökö 388.	Obelus 233.
Nyári jászol 199.	Nyilas kaszáló 286.	Nyomatatókó 535.	Obex 79.
Nyári keleti szél 728.	Nyilasocska 287.	Nyoszolyó 76.	Océl 216.
Nyári lúd 653, 662.	Nyilasosztás 287.	Nyósztanyi 669.	Ocol 177, 707.
Nyárs 98, 233.	Nyilastag 287.	Nyöfög 256.	Oculált kondás 167.
Nyavikol 255.	Nyilast fogni 287.	Nyökörög 256.	Oculatio 167.
Nycticorax nycti-	Nyilat húzni 287.	Nyöstény 641.	Oculus magnis 449.
corax L. 646, 648,	Nyilat vetni 287.	Nyöstény 641.	Öcsődik 251, 418.
652, 653, 657, 658,	Nyilaz 287, 327.	Nyöstény borjú 418.	Ocsu 251.
662, 664.	Nyilazás 287.	Nyösörög 256.	Odaia 705.
Nye he! 573.	Nyílesülők 250, 327.	Nyarakal 178.	Odal 76.
Nyehög 327.	Nyílezédula 287.	Nyrocol 177, 178.	Ódalas 228.
Nyék 194, 199.	Nyílfarkú rucza 653, 662.	Nyrokol 177, 178.	Ódaragasztani 418.
Nyekeg 327.	Nyílföld 287.	Nyugati szárnya 199.	Odo 76.
Nyeklecz 728.	Nyílfüvek 287.	Nyúgodalmas 690.	Odor 77, 200.
Nyeklencz 728.	Nyílhúzás 287.	Nyugoti szél 713, 728.	Odor fája 77.
Nyéklő 144.	Nyíllábszár 327.	Nyugtató 129.	Odor fala 77.
Nyel 15, 19, 222.	Nyíl nagysága 288.	Nyugvóhely 690.	Odor járom páczája 72, 77.
Nyelcizfra 222.	Nyílpuska 216.	Nyujtó 98, 102.	Odvas méz 229.
Nyelepcsére 418.	Nyílrendszer 288.	Nyujtószög 98.	Oedemia fusca L. 649, 659.
Nyélfaj 222.	Nyílrevessző 216.		
Nyélnyak 222.			

Oedicnemus crepitans Temm. 650, 660.	Onopordon Acanthium L. 684.	Orsórucza 653, 662.	Ótósceber 533.
Oenanthe aquatica L. 686.	Onopordon Ischaemum 684.	Országút 629.	Ótós fogas 529.
Oenanthe pimpinelloides L. 686.	Ontora 296.	Országútja 624, 629.	Ótós kád 533.
Oestrus ovis L. 637.	Ontozni 557, 590.	Orszok 98.	Ótós korsó 533.
Oewkewrytho 271.	Opalka 241.	Ortókapa 137.	Ótós szűrő 533.
"Ófa 121.	Opilio 167.	Ortygometraporzana L. 648, 658, 659, 664.	Ótót túró 533.
Ogar 707.	Órádzó 112.	Órű hus 515.	Ottájje jární 418.
Ogár 590.	Orbalt 708.	Orvoslás 260.	Ottaszorú 77.
Ohat 271.	Orbánecz 261.	Orya 557.	Otvor 84.
Oie 707.	Orda 532, 708.	Őschtol 223.	Oues birca 499.
Oie laje 707.	Ordafőző üst 214, 533.	Ősófa 121.	Ova incubare 640.
Oie menzare 707.	Ordakeverő 533.	Ostor 102, 112, 220, 222, 223, 296.	Ovicula 509.
Oie starpe 708.	Ordamérő kupa 533.	Ostoradó 223.	Ovis aries platyura 512.
Oje 85.	Ordas 447, 565, 590, 592.	Ostorsapó 224.	Ovis hungarica 504.
Ójnica 85.	Ordas, homály, fejár, vellásszarvú 447.	Ostorderék 15, 222, 223.	Ovis moravica 514.
Ójnice 85.	Ordás kalán 214.	Ostorfa 296.	Ovis strepsiceros 515, 518.
Óka 200.	Ordászsák 533.	Ostorfej 223.	Oye 85.
Okaj 200.	Ordás zsáktartó 533.	Ostorféreg 580, 582.	Oynicezequus 85.
Oklevél Szótár 54.	Ordásteckenő 533.	Ostorhegyes 107, 108, 109, 328.	Oynitzwagen 85.
Okol 178.	Ordazsák 533.	Ostorhegyes ló 109.	Oztrou 200.
Okoly 200.	Ordit 256.	Ostorhegyet futtatni 223.	Őbölhalászat 729.
Ókór pasztor 167.	Ordos 447.	Ostorhegyre venni a lovat 328.	Őcsödi szél 635.
Óktál 276.	Orgonálni 256, 590.	Ostor-karikás 223.	Őhön 229.
Okulfenere 178.	Órgy 557.	Ostorményfa 669.	Őke 641.
Okulfenevath 178.	Órgya 229.	Ostornyak 223.	Őklelni 418.
Ól 77, 200.	Óriás galandféreg 581.	Ostornyakló 223.	Őkleszák 729.
Ólá 708.	Oriolus galbula L. 646, 653, 655, 658, 663.	Ostornyel 222, 223.	Őklömbujár 654.
Óláh anyag 57, 58, 697.	Orion 627.	Ostornyelű 223.	Őkő 39 (Pb.), 418, 626, 629.
Óláh pap 653, 662.	Orj 557.	Ostoros 167.	Őkőradó 251.
Óláh táncz 629.	Órj 557.	Ostor sudara 222, 223.	Őkőrbika 419.
Óláj 708.	Órmó 19.	Ostortekek 223.	Őkőrborjú 419.
Ólának 629.	Ornyák 276.	Ostortó 15.	Őkőrbőr 419.
Olasz 708.	Orobanche sp. 687.	Ostoru 77.	Őkőrcsorda 419.
Oldalágas 198.	Orobustuberosus 677.	Őszi 635.	Őkőrcsordás 167.
Oldalbőr 109.	Orozba maró kutya 590.	Oszkotár 167.	Őkőrfark 682.
Oldalfa 98, 200.	Orozni 167.	Oszkotárság 167.	Őkőrfarkköré 682.
Oldalfal 181, 200.	Orozva 590.	Oszkotárság allya 172.	Őkőrfogat és hajtás 123.
Oldalfaldeszka 198.	Orr 19, 328, 716, 728.	Oszkotarsagh 167.	Őkőrföld 276.
Oldalvillás 210.	Orradzó 729.	Oszlop 77.	Őkőrgulya 419.
Oldalzáp 98.	Orrig hódos 347.	Osztoru 77.	Őkőrgulyás 167.
Ólló 77.	Orrj 558.	Osztronga 200.	Őkőrházná 419.
Óllóba venni 77.	Orrj 557.	Őszuerrel bano 168.	Őkőrhívása 126.
Óllózik 259.	Orrozat 77.	Ótá 558.	Őkőrhúgvonal 130.
Ólomári 653.	Orrpára 418.	Ótás 437.	Őkőritató 420.
Óltó 532.	Orrtőke 729.	Otel 708.	Őkőritő 420.
Óltoan 708.	Órság 167.	Otis tetrax L. 655, 657, 662, 664.	Őkőrlő hely 276.
Ólvasódik 690.	Órsófarkú kacsa 653.	Ótó 533.	Őkőrlőgy 641.
Ómás 347.	Órsófarkú rucza 653, 662.	Ótómag 515.	Őkőrmező 276.
Ómáspej 347.		Ótós bokály 533.	Őkőrmapszám 288.
Ómonis spinosa L. 678, 681.			Őkőrnevek 420, 469 —490, 695, 696, 698.
Onopordon 671.			Ökörnyál 641.

- Ököröl 200.
 Ökörpásztor 167, 169.
 Ökörrovás 129.
 Ökörrúd 98.
 Ökör sor 420.
 Ökörszekér 102.
 Ökörszem 654. 662.
 Ökörtılalmas 276.
 Ökörtinó 420.
 Ökörtinócska 420.
 Ökörtőzsér 167.
 Ökörtulok 420.
 Ökörtyúk 641.
 Ökörvásár 420.
 Ökres 19.
 Ökrész 167, 169.
 Ökrisz 167.
 Ökrös 19, 167.
 Ökrös-marhás 420.
 Ökvelni 420.
 Ől 19, 133.
 Ől föld 276.
 Őlő 558.
 Őlv 590.
 Őly 590.
 Őlyfi 654, 662.
 Őlyv 590, 654.
 Őnézet 23.
 Őnháló 729.
 Őrdőgláp 736.
 Őrdőgjegy 328.
 Őrdőgmotola 682.
 Őrdőgszekere 682.
 Őregbojtár 167.
 Őregbujtár 150, 167, 169.
 Őreg csikósbojtár 167.
 Őreg disznó 558.
 Őreg disznó szava 576.
 Őreg fejősjuh 509.
 Őreg fejsze 136.
 Őreggazda 168, 175.
 Őreg juh 15, 515.
 Őreg kása 229.
 Őreg mérő 133.
 Őregrend ember 168.
 Őreg ürtő 515.
 Őrfa 200, 726.
 Őrgúnár 654.
 Őrlős ménés 328.
 Őrményes 322, 328.
 Őrökös 729.
 Őrű 590.
 Őrfi 515.
 Őrv 19, 590.
 Őrves 522.
 Őrvös kutya 690.
- Őrvössneff 654.
 Őrzető 168, 251, 420.
 Őrző 168.
 Ősfoglalkozások kutatása 7.
 Ősfoglalkozások szószedetének sorrendje 56.
 Ősi foglalás 288.
 Ősszeállítani 328.
 Ősszebókláz 328.
 Ősszedélel-ni 516.
 Ősszedillel-ni 516.
 Ősszeegyedni 259.
 Ősszeféjni 533.
 Ősszefektüdni 420.
 Ősszehajtani 168.
 Ősszekalátýolódni 420.
 Ősszerezzeni 516.
 Ősszeróni 130.
 Ősszeszoktatás 516.
 Ősszetírtetni 690.
 Ősszeverni 251, 420.
 Ősszeverő czövek 729.
 Ősszevert 421.
 Ősszeveszni 729.
 Ősszehazolni 516.
 Ősvembe (jönni) 420.
 Ősz határ 276.
 Őszi nyál 641.
 Ősztőke 117, 137, 533.
 Ősztőrű 77, 200.
 Ősztőrű vas 200.
 Ősztövrő 558.
 Ősztövérlő 328.
 Ősztövérség 421.
 Őszvér 44 (Pb.), 57, 328, 576.
 Őszvérőrző 168.
 Őszvérpásztor 168.
 Őszvér szótára 576.
 Őtágú szigony 729.
 Őtevény 629.
 Őtletes fogat 109.
 Őtődfű 421.
 Őtődfűves 308, 328.
 Őtődfű wehem 403.
 Őtőn szerezni 329.
 Őtősfogat 109, 111.
 Ővedző 736.
 Őzbarna 339, 347.
 Őzpej 347, 348.
 Őztetem 261.
- Pácular 708.
 Pacsi 558.
 Pacsiccsa, papiccsa! 575.
 Pacsirta 654, 662.
 Pacsmag 421, 492.
 Paczál 421.
 Paczér 329.
 Paczétka 669.
 Paczi 329, 558.
 Paczizni 329.
 Paczok 77.
 Pad 77.
 Padika 77.
 Padimentom-köveske 77.
 Padka 77.
 Padkás szik 276, 280.
 Padlás 77.
 Padlásgerenda 198.
 Padóc 729.
 Padosörv 139.
 Pad-szék 77.
 Pädure 708.
 Pagom 276.
 Pagon 276.
 Pagony 276.
 Paíta 77.
 Pajczi 329.
 Pajta 77, 200.
 Pajurá 708.
 Pajzányos ló 329.
 Pajzányos ökör 421.
 Pákászmadár 682.
 Paklines 641.
 Páklya 729.
 Pakulár 168, 708.
 Pakulárfű 168.
 Pakurar 168, 708.
 Pakuraru 168.
 Päkure 708.
 Palaczfű 682.
 Palaczk 241.
 Palaczka 641.
 Palafa 729.
 Pálanc 708.
 Palánk 200.
 Pálannya 558.
 Pálanya 558.
 Palatka 201.
 Palazsnak 641.
 Pálca 121.
 Palearium 77.
 Paléta 201.
 Pallagisas 654.
 Pallagi sás 682.
 Pallagsas 654, 662.
 Pallózás 729.
 Pálmafa 669.
 Palmus 209.
- Palócz 558.
 Palóka 421.
 Palonya 729.
 Pálonya 558.
 Palus 73.
 Pamina 17.
 Pampula 329, 421.
 Pampuska 229, 690.
 Panicum glaucum L. 682.
 Pánk 251.
 Pánkáló 641.
 Pankos 330.
 Pannywa 216.
 Pánt 98.
 Pántlikás hal 729.
 Pañua 216.
 Panusa 708.
 Pánusá 708.
 Panwa 216.
 Pányva 216, 329.
 Pányvás 329.
 Pányváskötél 109, 327, 329.
 Pap 276.
 Papancz 682.
 Papaver Rhoeas L. 683.
 Papilio 639.
 Pápitavarjú 654, 662.
 Paplonecz 682.
 Papné 277.
 Paponya 682.
 Páponya 682.
 Paprécze 654, 662.
 Paprikás 229.
 Paprikás főzés 229.
 Paprikás krumpli 229.
 Papsajt 682.
 Papula 329.
 Papvirág 682.
 Para 397.
 Pára 421.
 Paraczo eb 590.
 Parás 729.
 Parásháló 729.
 Paraszt 277, 421.
 Paraszt ember 168.
 Paraszt nyíl 288.
 Paraszt tiszt 168.
 Parázscsípítő 233.
 Parély 682.
 Paries 69.
 Paripa 37 (Pb.), 329.
 Parittyá 216.
 Parizáta 77.
 Páriz-Pápai 54.

Páriz-Pápai-Bod 54.	Pásztor eleiben adni 169.	Pécsék 642.	Perjefa 72, 78.
Parlag 277.	Pásztorember 169.	Pecsénye 229.	Pernyefű 682.
Parlagi sas 654.	Pásztor felszerelése 216.	Pecsényét metszeni 516.	Pernyeszteni 78.
Parmasan 533.	Pásztorfűvészet 671.	Pecsnyézés 516.	Perpelág 77.
Párna 98.	Pásztor-idojárás és időjósítás 632.	Pecsi légy 642.	Perpencze 729.
Pároskés 233.	Pásztoritani 421, 690.	Peczek 19.	Persecutor 170.
Párosodás 590.	Pásztorkodni 169.	Peczkelék 729.	Persely 99.
Páros rovas 130, 132.	Pásztorkonyha 225, 229.	Peczkelő 736.	Perzselni 558.
Parozka 329, 330.	Pásztorkutya 654.	Pediculus bovis 642.	Pescar 708.
Parrag 277.	Pásztorlekkület 22.	Pediculus capitis .	Pesée 708.
Párta 329.	Pásztormadárta 643.	Pediculus porci 642.	Peskedni 78.
Pártázat 77.	Pásztornyelv hajlékonysága 13.	Pedum 214.	Pest 78.
Parti fecske 654, 662.	Pásztorok rendje 169.	Peech 74.	Pestálja 73, 78.
Parti sirály 654, 662.	Pásztorolvás 169.	Peeg 347.	Peszmege 229.
Parus sp. 648, 659.	Pásztorolvás kezdete 516.	Peg 347.	Peterészni 259.
Parus maior L. 656, 663.	Pásztorolvás rendje 516.	Peggyes 516.	Peterke 76, 117.
Pasagh 277.	Pásztorolvás vége 516.	Pegh 347.	Peterkénzi 117.
Pascua 277.	Pásztorolni 169.	Peiu 708.	Petőfi S. 13, 24, 25.
Pascuatio 168.	Pásztoros 169.	Pej 16, 348, 577.	Petrencze 277.
Pascuum 274.	Pásztorszervezet 56, 145, 169.	Pejderes 341, 348.	Petrovay György 58.
Pasith barany 516.	Pásztorszűr 216.	Pejkék 348.	Pettyegesharkály 654, 662.
Páska 277.	Pásztortanya 177.	Pejkő 340, 348.	Pettyes 348, 447.
Páskáczin 277.	Pásztortáska 682.	Pejszörű 348.	Pettyesszürke 348.
Paskó 277.	Paszuj 229.	Pekurari 708.	Pey 347.
Paskom 277.	Pata 329.	Példabeszédek 34.	Peyg 348.
Paskony 277.	Patics 77.	Pelecanus onocrotolus L. 650, 653, 660.	Phalacrocorax carbo L. 650, 651, 660, 661.
Paskum 277.	Pating 98, 117.	Pélvás 78.	Phalaris phleoides 687.
Pasmintani 421.	Patkányászóré szíjhátú ló 347.	Pelyvakutató 78.	Phaseolus multiflorus 679.
Passág 277.	Patkó 19, 329.	Pemet 78.	Phleum pratense L. 680.
Passagh 277.	Patkós 19.	Pemét 217.	Phoxinus 729.
Passer domesticus L. 648, 654, 657, 664.	Pattankóró 682.	Pemetefa 77.	Phylloxera vastatrix Pl., 636, 637.
Passer montanus L. 653, 662.	Patting 99, 117.	Pemeteg 78.	Physalis Alkekengi 682, 687.
Pást 277.	Patusa 581, 641.	Penge 137.	Physalis somnifera 682.
Pasta 201.	Pávafaró 729.	Pengőkarika 99.	Pias 137.
Pástárnag 708.	Pavoncella pugnax L. 649, 652, 654, 659, 660, 661.	Péntekhal 729.	Pica pica L. 656, 663.
Pastor roseus L. 647, 659.	Paxilus 73.	Pénzesföld 277.	Picigus 708.
Pástravi 708.	Pázsit 277.	Pénzes kert 272, 277.	Picioicá 708.
Pástrug 708.	Pázsitbárány 516.	Péőch 421.	Picus maior L. 650, 654, 656, 660, 662, 663.
Pásulá 708.	Pázsit disznó 558.	Péra 329, 421, 558.	Picus viridis L. 652, 658, 661, 665.
Pasyth barany 516.	Pázsura 708.	Percselődni 259.	Picsóka 708.
Pasztermálni 558.	Pazthor hatara 168.	Percz 229.	Piczikém ne! 575.
Pásztor 18, 19, 34 (Pb.), 168.	Pasztur 168.	Perdix perdix L. 649, 660.	Pihés 329.
Pásztor állattan 636.	Pécaló 729.	Perdülni 690.	Pihéskunyhó 201.
Pásztorbíró 169.	Péccék 217.	Pereje 78.	Pila 77.
Pásztorbot 627, 629.	Pec-tej 437.	Perenge 78.	Pilinga 137.
Pásztorcsillagászat 624.	Pecus 387.	Pergelt téstaleves 229.	Pilingya 137.
Pásztor elé adni 169.		Pergő 327.	Pillangó 15, 223, 558.
		Pergőrucza 654, 662.	
		Pergő-sodró szarvú 459.	
		Pergula 68.	
		Perje 72, 78, 682.	

Pillengő 222, 223, 421.	Pisze 654.	Pokla 516.	Pork 709.
Pimpinella 673.	Piszkavas 180, 233.	Poklája 251.	Pornyálni 517.
Pimpó 683.	Piszkosszürke 349.	Póklya 78.	Pornyáltatni 517.
Pi . affü 683.	Piszlye 590.	Póklyatartó 78.	Porócza 230.
Pi . . lajtorja 683.	Piszra 349, 448.	Pokol 730.	Poroccka 330.
P . . avágóhal 729.	Pisztra 349.	Pokolmalom 730.	Poroja 230.
Pincsi 18.	Pisztrángháló 730.	Pokolszökés 251.	Porondszeg 730.
Pinceze 78.	Pisztrángszürke 349.	Pókos 330.	Poroska 330.
Pintenog 348.	Pitar 78.	Pokronta 229.	Porosz 330.
Pintérező gyékény 683.	Pitar 78.	Polány 558.	Porósza 230.
Pintino 348.	Pitli 241, 437.	Poleczik 78.	Poroszká 330.
Pintinok 348.	Pitpalugá 708.	Poledrus 330.	Poroszkáló 330.
Pintiu 708.	Pitvar 78.	Poléta 277.	Poroszkáló 330.
Pintlívöcsök 654, 662.	Pityer 654.	Polgári nyíl 288.	Porozka 330.
Pinty 654, 662.	Pityör 662.	Polja 722.	Porozkáló 330.
Pintyöke 654, 662.	Pitymallik 632.	Polygonum amphi-	Porszik 277.
Pinus, Abies? 667.	Pjeg 348.	bium L. 671.	Portulaca oleracea
Pinus larix 670.	Placz 181, 201.	Polygonum Bistorta	L. 683.
Pinus nigra Arn. 668.	Plantago arenaria L.	L. 671.	Porzsáka 415, 421.
Pinus strobus 666.	680.	Polyik 662.	Posadt-tej 533.
Pioche 137.	Platalea leucorodia	Polyikmadár 654,	Postis 80.
Pióka csalogató 654.	651, 661.	662	Poszáta 654, 662.
Pipa 139.	Platikahal 730.	Polyporus 677.	Poszató 654.
Pipács 683.	Platz 690.	Polyva-kutyó 78.	Poszka 251, 558.
Pipál 329.	Plecátóri 708.	Polyvás 201.	Poszkona 709.
Pipázik 330.	Pleketor 15, 516.	Pomájszörű tehén	Poszogó 170.
Pipiske 654, 662.	Plenge 137.	448.	Posztátra esik 635.
Pipitér 683.	Plop 669, 709.	Pomeraniai spitz	Posztorong 99.
Pipom pápom 683.	Plútó 17.	599.	Potang 709.
Pipőrefű 683.	Plünnyögni 421.	Pommer 599.	Potentilla 683.
Pirgalmi 683.	Poa 683.	Pommerl' 599.	Potentilla anserina
Pirgán 447.	Poa annua L. 676,	Pompos 229.	L. 681.
Piritott tésztaleves	682.	Poncosos 421.	Poterium sangui-
229.	Pocsi, pocsi! 575.	Poneczik 78.	sorba 673.
Pirittylik 730.	Pocsika, pocsika!	Pondróirtás 583.	Potsch 492.
Pirók 447, 451.	575.	Pondrókiolvasás	Potyószilva 669.
Pirókszőrű 448.	Pocsvány 277.	583.	Pózna 78.
Pirókszőrű tehén	Pócz 180.	Ponk 78.	Pózna föld 277.
447.	Póczdeszka 437.	Ponny ló 330.	Poznakánkó 78.
Piros 348, 448.	Poczi (!) 558, 575.	Pontyháló 730.	Pöcs 517.
Piroszifra 448.	Poczik 79.	Pontyos 421.	Pöcs(i) 139.
Pirospej 16, 348.	Póczik 78.	Ponwa 216.	Pöcsik 642.
Pirospej hódval	Poczi, pocsi, pocsika!	Ponyvásszekér 99.	Pöcsikel 330.
pisztra 349.	575.	Popricaş 709.	Pöcsikél 330.
Pirossárga 349.	Poczi, poczi! poczi	Populus 669.	Pöcskösvérő 730.
Pirosszárnúhal 730.	ne! 575.	Populus alba 667,	Pöcsök 642.
Pirosszárnú keszeg	Poczos 330.	671.	Pöle 201.
730.	Pofás fejsze 137.	Populus pyramidalis	Pörge 16, 459, 460.
Pirostarka 448.	Pogácsa 229.	669, 670.	Pörgő 217.
Pirus communis 668,	Pogácsás 730.	Populus tremula 667.	Pörgőhorog 730.
671.	Pógár embőr 170.	Póráz 217, 590.	Pörje 683.
Pisafa 99.	Pogonyics 170.	Poreszfű 683.	Pörkölni 558.
Pisálau 708.	Pohánka 678.	Poresin 683.	Pörkölt hús 230.
Piskolecz 558.	Poianá 709.	Porezfű 683.	Pörpöncze 730.
Pisó 330, 421.	Poiatá 190, 201.	Porezió 133, 533.	Pörs 730.
Pistor 170.	Poján 709.	Porfogó 181, 201.	Pörtet 217.
	Pók 261, 330.	Porgolád 201, 277.	Pörzöl 99.
		Porgoládkapu 201,	Pöszmételeves 230.
		277.	Pötsök 642.

Pötyögő 422.
 Pötyöngő 422.
 Pözsövény 201.
 Praedium 76.
 Praesepium 72.
 Pratincola rubicola
 L. 647, 652, 659,
 661.
 Preszna 730.
 Prices 210.
 Prikulics 18.
 Próbafejes 533.
 Proczáp 99.
 Proglátkapu 277.
 Prohe 230.
 Próstya 277.
 Prósza 230.
 Prucsike-me 127.
 Prunus avium L.
 671.
 Prunus cerasus 666.
 Prunus padus 666,
 669.
 Prunus spinosa 666,
 668, 686.
 Prü-bé! 127.
 Prücsi-bé! ne! 127.
 Prücsi-él! prücsi ki!
 127.
 Prücsike-me! 127.
 Prücsi-nye! 127.
 Prücsi-prücsi-prücsi!
 127.
 Prücs ki! 573.
 Prünnögni 422.
 Prüs-ne, szuk, szuk,
 szuk! 538.
 Prüss-ne-ne! prüss
 ne! 538.
 Prüszköl 330.
 Przewalski-ló 330.
 Ptró! 126.
 Ptrukk! 573
 Ptrú! 126.
 Pubdenevér 642.
 Puccinia sp. 683.
 Pucc meg! 595.
 Puczella 558.
 Puczik 79.
 Puczok 73, 78, 79,
 83.
 Puczok kő 79.
 Puczoklik 73.
 Puczor 422.
 Pudar 170.
 Püdör 330.
 Puháncs 170.
 Puicza 559.
 Pui do magar 707.

Puiszkafőző fazék
 214.
 Puiszlakeverő fa
 214.
 Puj! 595.
 Pujkucza 709.
 Pujna 534.
 Pujna-túró 534.
 Puka 454.
 Pukkantó 683.
 Puli 18, 590, 596.
 Puli eredete 596.
 Pulinevek 597–599.
 Puliszka 230.
 Puliszkaszelő 217.
 Puli szótára 597.
 Puliterelés 597.
 Pulizni 596.
 Pulya 590.
 Pumi 599.
 Pumi eredete 599.
 Pumijegyek 599.
 Puminevek 599.
 Pumiterelés 599.
 Pumpelli R. 4.
 Pungur Gyula 53.
 Pupázá! 709.
 Pupura 709.
 Puresi 330.
 Purde malacz 559.
 Páró 422.
 Puruttyaló 330.
 Puruttyán 201.
 Purza 669.
 Purza-bárány 507,
 517.
 Purza-juh 517.
 Purzsás 170.
 Purzsavöcsök 654,
 662.
 Pusa 559.
 Pusa! pusa! pusa!
 538.
 Pusi 559.
 Puska 99.
 Pustá 709.
 Pusztá 277, 460.
 Pusztabíró 170.
 Pusztagazda 170.
 Pusztai ménes 330.
 Pusztás 278.
 Pusztázó 170.
 Pusztázó hadnagy
 170.
 Pusztzenmeister 170.
 Pusztitók 9.
 Pusztosina 278.
 Putera 695.
 Putina 241.

Putri 79, 201.
 Putton 241.
 Puttonhordó 241.
 Putunka varsa 730.
 Pücsi-pucsi, pucsike!
 127.
 Püspökpálca 629.
 Pyrrhoeris apterus
 Burm. 638.
 Pyrrhula pyrrhula L.
 649.
 Pyrus malus L. 671.

Quercus 670.
 Quercus cerris L. 666.
 Quercus conferta 682.
 Quercus robur 669.
 Quercus sessiliflora
 669, 682.

Rabecz 654.
 Rabok útja 629.
 Rac 709.
 Rács 79, 534.
 Rácsásvarsa 730.
 Rácsiholni 217.
 Rác 170.
 Raczka 517.
 Raczkás 517.
 Raczkásszörű 448.
 Raczó 170.
 Radde 12.
 Radina 559.
 Ráf 99.
 Ráfeküdni 278.
 Ráfogni 422.
 Ráfsróf 99.
 Ráfszög 99.
 Rag 81.
 Ragadancs 683.
 Ragadófi 683.
 Rag aija 79.
 Rag alja 79.
 Ragasztani 99, 111,
 422.
 Ragasztókarika 99.
 Ragasztószeg 113.
 Ragasztószög 99.
 Rajta! 595.
 Rajtaja 79.
 Rajtár 170.
 Rajta te! 593.
 Rajtoja 79.
 Rajtója 79.
 Rakamaz 294.
 Rákászat 730.
 Rakattya 669.

Rakfa 201.
 Rákláb 99, 121.
 Rakni 79.
 Rakó 201.
 Rakócza 79.
 Rakodás 14.
 Rakonca 85, 99, 113.
 Rakonczaszeg 730.
 Rakottya 683.
 Rallus aquaticus 650.
 Rámásfűrész 137.
 Ramasz 79.
 Rambuli 517.
 Rampa 79.
 Rana 638.
 Ránczos-bárány 517.
 Ránguss 230.
 Ranni 18.
 Rántas 709.
 Rántmester 170.
 Rántóin 730.
 Ráró 349, 654.
 Rárúgni 517.
 Rastau 709.
 Rátarti 171.
 Ratzel, dr. Fried. 6,
 58.
 Raas 131.
 Ravarş 130.
 Ravás 130.
 Ravás 130.
 Ravás 130, 709.
 Ravó 130, 132.
 Rázott szalmafedél
 79.
 Rédeg 171.
 Rédegbivaly 492.
 Rédeg marha 422.
 Rédia 251.
 Redvesedés 683.
 Regelő 278.
 Reggel 632.
 Reggeli hajnalcsillag
 624.
 Regia 171.
 Regló 278.
 Rejá 581.
 Rejtő 19, 730.
 Rekesz 79.
 Rekeszték 730.
 Rekeszteni 422.
 Rekesztő 201.
 Rekettye 670, 683.
 Remex 717.
 Rémonda 251.
 Remonter 251.
 Rémunda 251.
 Rend 171, 201, 534.
 Rendcsillag 629.

Rendfa-ház 79.	Ridegh embör 171.	Rostély 177, 201.	Rőtös kajla 449.
Rénfa 217, 559.	Ridegh legény 172.	Rovács 130.	Rótszabású 449.
Rengő 217, 460.	Rideg jószág 331, 422.	Rovár 130.	Rótszabású kajla 449.
Renkesz 422.	Rideg juh 517.	Rovás 127, 130, 297, 526.	Rótszabású, keselyes 449.
Rénó 17.	Rideg legény 169, 171.	Rovás 131.	Rött 397.
Renyhecsikós 171.	Rideg ló 331.	Rovásba venni 131.	Rövidítések (Jelek) 59.
Renyhecsikósné 171.	Rideg marha 171, 422.	Rovásfa 131.	Rubia tinctorum L. 672.
Renyheménes 330.	Rideg ménes 331.	Rovásírás 131.	Rúd 100, 121.
Réstű 121.	Ridegül lakni 172.	Rováson van 131.	Rúdágas 100.
Rész 81.	Ridzeni 259, 559.	Rovásos föld 278.	Rudalló 100.
Részegek útja 629.	Rif 422.	Rovás, összejáró 131.	Rudas 80, 107, 108, 109, 110, 124, 223, 278, 331.
Részeg ember útja 629.	Rif 134.	Rováspénz 132.	Rudas halász 731.
Részes 278.	Rigó 709.	Rovásra fel 131.	Rudas ló 85.
Rét 272, 278.	Rigó 422, 448.	Rovat 131.	Rudas szekér 85.
Rétecske 278.	Rigósörű 349, 448.	Rovatal 132.	Rudazó 100.
Retesz 69, 79.	Rigósürke 349.	Rovátka 132.	Rudazókötél 100.
Rétzfő 79.	Rigya 278, 683.	Rovatolás 132.	Rúdfej 100, 121.
Réti fecske 654.	Rihelő mesterség 261.	Rovó 130, 132.	Rudhajtók 731.
Réti kasza 19, 730.	Rikkancs 172.	Rovott multú 127.	Rúdhajtóság 731.
Réti rigó 655, 662.	Rimóc 642.	Rowas 130.	Rúdhegy 100.
Rétkert 278.	Rimőz 172.	Rozkošny 11.	Rúdkarám 201.
Rétla 80.	Rinkács 709.	Rózsanya 683.	Rúdszárny 113.
Rétlya 80.	Riranni 546.	Rózsákert 630.	Rúdszárny ágasa 100.
Rétlya 80.	Risa 422.	Rózsá Sándor 29, 30.	Rúdszárnyo 100.
Rétolya 75, 80.	Riska 423, 448, 460.	Rózsás kis kert 630.	Rúdszeg 100.
Rétszagoló csillag 629.	Ritkasörű 565.	Rózsaszörű 448.	Rúdtartó szíj 114.
Réttya 80.	Ritkos 526.	Rózsavirág 423.	Rúd tolvaj 100.
Réttyi tápló 730.	Rittyen 223.	Rózsa 448, 683.	Rúdtőve 100, 113.
Reuth 448.	Ró 130.	Rozsdagém 655, 662.	Rúdvég 100, 113.
Revetapló 683.	Robinia pseudo-acacia L. 665.	Rozsdásderes 341, 349.	Rúdvégkarika 100, 121.
Rezala 278.	Rociu 709.	Rozsdásfakó 342, 349.	Rúd vögyi 105.
Rezes 278.	Rocka 241.	Rozdsaszin 565.	Rufus 448.
Rézfogó 223.	Rocka 241, 297.	Rozsdavérés 349.	Rúgni 331.
Reznek 655, 662.	Roh 349.	Rozsfereg 331, 578, 642.	Rugó ló 331.
Rezsda 642.	Rohadt sarok 635.	Rőf 134.	Rúgott bikaborjú 423.
Rezsnyicze 709.	Rohadt saroksél 730.	Rőfogni 256, 546.	Rúgott borjú 423.
Rezen 331.	Rohzar 349.	Rög 415, 422.	Rúgott csikó 331.
Rhodeus amarus 733.	Rojba 349.	Rögény 415, 423.	Rúgott ökörborjú 423.
Riasztás 331.	Róka 349.	Rögzés 415.	Rúgott üszőborjú 423.
Ribicza 730.	Rókahátú fü 683.	Rögzik 522.	Ruha 209.
Ribinczos 331.	Rókaneza 99.	Röhetni 559.	Ruhaszárító csillag 630.
Ribekó 730.	Rókasörű 592.	Röhögni 256, 331, 547, 576.	Rujá 709.
Ricie 683.	Rokineza 99.	Röjtök 731.	Rumex acutus L. 684.
Rideg 19, 171, 422, 559.	Rokkant 331.	Rőke 448.	
Rideg betyár 171.	Róma útja 629.	Röpömadár 655.	
Ridegbivaly 492.	Róna 278.	Röszögni 331.	
Rideg disznópásztor 559.	Rónaörzö csillag 630.	Rőt 448.	
Rideg ember 171.	Roó 130.	Rőt csibak 448.	
Rideg foka 331.	Roomni 18.	Rőt, horgasszarvú, kurtás ökör 448.	
Rideg gulás 171.	Roska 254.	Rőt, kajla 448.	
Rideg gulya 405, 422.	Róska 539.	Rőtő 731.	
Ridegh adó 171.	Rossz göncz 504.	Rőtös 448.	
	Rosszul tejelni 423.		

Rumex acetosella 674.	Sajtnyomtató déczka 535.	Sárcza 352, 654, 663.	Saroglya 82, 100, 114.
Rumex Hydrolapathum 681.	Sajtnyomtató-deszkácska 534.	Sárcaorrú 349.	Saroglya alsófája 101.
Rumex pratensis M. és K. 674, 684.	Sajtó 528.	Sárga 349, 449.	Saroglyacsatló 101.
Runa 517.	Sajtos 534.	Sárga babos 350.	Saroglya felsőfája 101.
Ruŋa! ruŋa! 709.	Sajtpócz 534.	Sárga barázdabillegető 655.	Saroglyakapocs 101.
Ruticilla tithys L. 648.	Sajtruha 534.	Sárga, csomóslábú ökör, rajta darulábos bélyeg 449.	Saroglyakarika 101.
Rúzsáskert 630.	Sajtszárasztó cserény 535.	Sárgaderes 341, 350.	Saroglya középső-fája 101.
Rücső 731.	Sajtszárító lésza 535.	Sárgafakó 342, 350.	Saroglyalevél 101.
Rüdeg disznópásztor 559.	Sajtszék 535.	Sárga gyujtovány 683.	Saroglyapálca 101.
Rüh 582.	Sajtszorító 535.	Sárga gyujtoványfű 683.	Saroglyaráma 101.
Rühátka 581.	Salap 460.	Sárga hódas kancza 350.	Sarok 80.
Rühedni 559.	Salapszarvú 460.	Sárga hóka 350.	Sározhatnék 332.
Rühedzeni 559.	Salaš 204, 695.	Sárga kenderfarkú 350.	Sarro 137.
Rühelő 581.	Šalaš 709.	Sárga kesze 350.	Sarro vel methele kes 137.
Rühelőszerszám 581.	Šalik 331.	Sárga kikircs 683.	Sárszegő 350.
Rühesedés 517.	Salix sp. 670, 683.	Sárga lilium 683.	Saru 217.
Rühetni 559.	Salix alba L. 667.	Sárga ordas 449.	Sas 80, 202, 655, 663.
Rühös juh 517.	Salix caprea 668.	Sárga páros 449.	Sás 684.
Rühszeres 517.	Sallang 223, 423.	Sárga pej 350.	Sasfa 80, 202.
Rühzsíros kupa 581.	Sallangó 100, 113.	Sárgarigó 655, 663.	Sásika 684.
Rühzsíros tölök 581.	Sallangszíj 223.	Sárga vel ordas 254.	Saska 655, 663.
Rükarr 202.	Sallasch 202.	Sárga vértálé 423.	Sásláp 731.
Rütő 19.	Sállik 331.	Sárgyóka 663.	Sasoka 80, 121, 223, 731.
Sacfu 709.	Sallóhatú 331, 332.	Sárgyóka 655.	Sasolás 202.
Sáflik 695.	Sallószabású 331.	Sárhadni 331.	Sasolni 202.
Sáfo 534.	Salsola Kali L. 684.	Sárhátnek 331.	Sasuka 80.
Šaică 709.	Salt-pa 670.	Sárhít 331.	Sathor 202.
Šain 423.	Sámádaš 709.	Sárhoz 331.	Sathor aso lapath 202.
Šaif 534.	Sámádaŋ 709.	Sárhudás 259.	Sathormester 202.
Šaitalec 709.	Sámálesc 709.	Sárhudni 259.	Satolni 535.
Šaitar 709.	Sambucus 666.	Sárlát 331.	Sátor 80, 202.
Šaitau 709.	Sambucus ebulus 673, 676.	Sárlathatna 259.	Sátorásó lapát 202.
Sajla 349.	Sambucus nigra L. 666.	Sárlát 331.	Sátorfa 80.
Sajó 17, 349.	Samtartaŋ 709.	Sárlát 331.	Sátorgat 202.
Sajnovits János 18.	Samu 100.	Sárlát 331.	Sátorit 202.
Sajt 230, 534.	Sandalium 217.	Sárlát 331.	Sátoros 202.
Sajtagas 534.	Sanguisorba officinalis L. 673, 687.	Sárlát 331.	Sátoroskodni 80.
Sajtar 534.	Sánta 630, 731.	Sárlát 331.	Sátort vonni 202.
Sajtcsepegés 533, 534.	Sántakata 627, 630.	Sárlát 331.	Šatra 203.
Sajtfacsaró 534.	Sántakati 630.	Sárlát 331.	Šatrà 709.
Sajtfacsaró kar 534.	Sántalány 625, 630.	Sárlát 331.	Šatyúr 202, 203.
Sajtforma 534, 535.	Sántalyány 630.	Sárlát 331.	Saumthier 97.
Sajtgyűjtő kalán 534.	Sántaság 260.	Sárlát 331.	Savanyú 230.
Sajtkáva 214, 534, 535.	Sántázni 517.	Sárlát 331.	Savó 535.
Sajtkéreg 534.	Saponaria officinalis L. 674.	Sárlát 331.	Savóárok 534.
Sajtláp 731.	Sar 349.	Sárlát 331.	Sávolyos 449.
Sajtnyomó ház 517.	Sár 349.	Sárlát 331.	Savóscseber 214.
Sajtnyomó tál 534.	Sarabolni 278.	Sárlát 331.	Savóskád 535.
Sajtnyomtató 534, 535.	Saraglya 100.	Sárlát 331.	Savószem 254.
	Saraglyából hajtott 109, 111.	Sárlát 331.	

Scabellum 77.	Seregély 655, 663.	Sikonka 143.	Sivókacsa 655, 663.
Scala 70, 75.	Seregélyszőrű	Sikonkázni 143.	Skárpa 80.
Scardinius erythro-	szürke 350.	Sikonkodni 143.	Skira 423.
phtalmus 635, 730.	Seregélyszürke 349,	Sikotios 122.	Skopacz 710.
Scequ 280.	350.	Silák 80.	Škorica 668.
Schenk Jakab 55.	Seregény 655, 663.	Silapos 203.	Skutar 174.
Schlaegli szójegyzék	Seregészőrű 350.	Silép 203, 690.	Skutár 167, 172.
54.	Seregészürke 350,	Simej 101.	Skutárság 172.
Schragen 100.	354.	Simely 101.	Slad 230.
Scirpus lacustris L.	Seregiszürke 350.	Simia 640.	Slág 279, 535.
675, 679.	Sereg joho 517.	Simicza 242.	Slampucz 230.
Scirpus maritimus	Seregjuh 517.	Šimitáu 710.	Sled 590.
687.	Serény 332.	Simulka 143.	Slédnik 590.
Scirrus vulgaris L.	Serés-örzés 172.	Simulkázik 143.	Sliccz 101.
640.	Serke Paducz 731.	Simulkažni 143.	Slid 590.
Scolopax rusticola L.	Serpens 637.	Sin 101.	Slidnik 590.
650, 655, 660, 663.	Serte 559.	Sinapis arvensis	Slóg 279.
Scolopendrium vul-	Sertefa 203.	683, 687.	Slutyifa 143.
gare Sym. 684.	Sertés 559.	Sing 101, 134.	Sneff 655.
Scropus 83.	Sertéske 559.	Sink*ó 143.	Snyef 663.
Sebes esső 635.	Sertésmarha 546,	Sinkózás 143.	Sóbafőtt 230.
Sebestyén Gyula, dr.	559.	Sinkózik 143.	Sod (sut) 73, 80.
24.	Sertésorbánca 261.	Sínszög 101.	Sod alja 80.
Sebforradás 630.	Sertésrüh 582.	Sió 17, 279.	Sódar 358, 560.
Sebje 731.	Sertéstetű 582, 642.	Siol 731.	Sóder 560.
Secheres 709.	Sertevas 203.	Sip 144.	Sodró 16, 460.
Securis 135.	Sertvés 559.	Sípborda 144.	Sodró pörge 460.
Séd 279.	Sérült ló 332.	Sipkarika 101.	Sodrás 460.
Séda 172.	Séta Pista 28.	Sipol 256.	Sodró-szarvú 460.
Sedum acre L. 673,	Sétár 535.	Sipolórucza 655, 663.	Sodrott 460.
676.	Setaria verticillata	Sipos 144.	Sógorr 593.
Sedum Telephium	683.	Sír 203, 256.	Sohat 281.
687.	Setétpej 348, 351.	Siraglő 101.	Šoim 710.
Seffel 535.	Setétsárga 349, 351.	Sirály 655, 663.	Sok barom 423.
Séfő 535.	Setétszürke 351, 354.	Sirány 242.	Sokszarvú birka
Ség 279.	Sétitpej 351.	Sírbak 731.	518.
Seggbőr 110.	Siba 297.	Šireglő 710.	Solanum Dulcamara
Seggenülő 203.	Sibie 297.	Siri bogár 642.	L. 679, 681.
Segg-szú 642.	Siérüődött fü 684.	Sirin 101.	Solanum nigrum L.
Segvéghurka 517.	Sifileves 230, 690.	Sirius 627, 630.	675.
Sejmék 731.	Sik 279.	Sirka 211.	Soláta 217.
Sejtér 535.	Sikandozik 143.	Sir-kút 297.	Šoldan 710.
Sekhel 280.	Sikanyózni 143.	Sirült szarú 460.	Solidago Virgaurea
Selem 350.	Sikár 180, 233.	Sisinkázni 143.	L. 671.
Selép 242.	Sikár fü 279, 684.	Siska 460, 559, 655.	Solló 140.
Sellencz 203.	Sikári szőrű állat 254.	Siska-csula 460.	Sollóhátú 332.
Selyem 684.	Sikárkó 143.	Siskafülű 559.	Solya 217.
Selyembirka 517.	Sikárkózni 143.	Sitár 535.	Solymár 351.
Semlyékes 279, 284.	Sikárkóznai 143.	Sitáu 710.	Sólyom 351.
Sempervivum sp.	Sikárlani 80.	Sitke 449.	Somaro 97.
677.	Sikárszőrű 565.	Sitke hegyes 449.	Somkőró 684.
Semsey Andor, dr. 7.	Sikér víz 279.	Sitke, hegyes, csonka	Somogyi szél 726.
Senye 16, 460.	Siketű karika 101.	fülű horgas 449.	Somvadni 670.
Sepes 81.	Siklófü 684.	Sitta europea L. 648,	Sonchus arvensis L.
Seplws 353.	Sikojtyú 121, 122.	651, 659, 661.	674.
Seraggyo 101.	Sikolt 256.	Sityonfa 684.	Sonchus laevis L.
Seráglya 80.	Sikoltyú 121.	Sivány 279.	675.
Sereg 251, 517.	Sikoltyú 101.	Sivófűvő 655, 663.	Sonchus oleraceus
Serege 655, 663.	Sikolyáz 217.	Sivóhomok 279.	675.

Sonchus palustris L. 674.	Sötétderes 351.	Strájfa 181, 203, 690.	Surgyi 655, 663.
Sonkoly 438.	Sötétfakó 351.	Strájfa-karika 181, 203.	Surjás 279.
Sontorog 710.	Sötét hajnal 632.	Stratiotes L. 723.	Suska 560.
Sopa 206.	Sötétkék 351.	Stratiotes aloides L. 679.	Suski disznó 560.
Sor 332.	Sötétpej 16, 348, 351.	Streghiatü 710.	Sustár 710.
Sora van 138.	Sötétsárga 351.	Streminore 710.	Sústyé 684.
Sorbus domestica L. 665.	Sötétszürke 351.	Strigiles 219.	Sut(a) 710.
Sorbus torminalis Crantz. 665.	Sötéttöltés 731.	Stringo 710.	Suta 460.
Sorda 423.	Sötétsárga 351.	Strix sp. 646, 658.	Sutajuh 15, 518.
Sordék 80.	Sövegfa 731.	Stronga 206.	Sut alja 81.
Sörigály 655, 663.	Sövény 81, 279.	Stroungé 710.	Suta tyúk 638.
Sorjáng 655, 663.	Sövényfal 203.	Struere 79.	Sutton 80, 81.
Sorjázik 655.	Sövényház 81.	Struga 710.	Suttyanik 224.
Sóró 141.	Spanyol juh 518.	Strunga 185.	Suttyó bujtár 172.
Sorogja 80.	Sparher 81.	Strungä 710.	Suvadt mogyoró 670.
Soroglyás talicska 101.	Spät 136.	Strungäreafä 710.	Suvasztott magyaró 670.
Sorok 203.	Spatula clypeata L. 651, 652, 661.	Sturnus vulgaris L. 655, 663.	Sü 261, 424.
Soros 152, 172.	Speil 68.	Suba 138, 217.	Südü 560.
Sórós 141.	Speize 81.	Subalbidus 450.	Südüs 172.
Sorpecsenye 560.	Spikk 424.	Subalbus 450.	Süge 332, 560.
Soró 138.	Spikös 424.	Subapénz 217.	Süge né! 573.
Sorró 141.	Spinacia oleracea L. 682.	Subbruber 448.	Süjdő 560.
Sósbbödn 230.	Spinát 684.	Subulcus 172.	Süldelék 560.
Sósgurguja 180, 230.	Spór 81.	Sudar 297, 424.	Sülden 15.
Sóska 684.	Sprác 81.	Sudár 15, 223, 297.	Süldő 15, 560.
Sóskupa 230.	Spreize 72, 81.	Sudar sás 684.	Süldőcske 560.
Sóslórium 684.	Srágla 191, 203.	Sugár 223, 710.	Süldődisznó 560.
Sóspóré 684.	Sragla 100.	Sugárkacsa 655, 663.	Süldögöbe 549, 560.
Sósszelence 230.	Sróf 534.	Sugárszarvú 460.	Süldős 15, 19, 172.
Sós-téj 535.	Stabulum 81, 190.	Sugens 246.	Süllőháló 731.
Sos tey 535.	Stachys recta L. 686.	Sugjar 223.	Sülszörü 351.
Sos tey 535.	Stallo 190.	Suhadni 670.	Sülszörü fekete 343.
Sóstülök 230.	Stallou 190.	Suhadozott mogyoró 670.	Sülszörü ló 342.
Sótartó 180, 217, 230.	Stand 181, 203.	Suhintani 332.	Sülszörü pej 348.
Sózó 180.	Staphylea pinnata 679.	Suhitani 731.	Sünpalóka 424.
Sömörös 522.	Statice Gmelini Wild. 684.	Suhogó 220, 224.	Sűrű 332, 535.
Sőre 423, 460.	Statumen 71.	Sujkobot 217.	Sűrű ökör 424.
Sőregulya 424.	Stavica 290.	Sujta 731.	Süske 655, 663.
Sőregyfűtő 424.	Stein Aurél 3.	Sujtálló 731.	Sütésbélyög 359.
Sőrelábú 424.	Stena 190, 203, 704.	Sujtó 224, 297.	Sütésbilyog 359.
Sőrény 81, 332.	Sterna sp. 650, 660.	Sujtóhorog 731.	Sütétderes 351.
Sőrepásztor 169, 172.	Sterna hirundo L. 647, 652, 659, 661.	Suk 134.	Sütépej 351.
Sőrére fogni 424.	Sterna nigra L. 654.	Suka 117.	Sütétsárga 351.
Sőrés 19, 169, 172, 424.	Sterquilinum 70.	Sula 424.	Süttő 15, 561.
Sőrés legény 424.	Steszli 101.	Suldeu 710.	Sütőkemence 83.
Sőreszemű 424.	Stiglinz 655, 663.	Súly 297.	Süvegmocsok 691.
Sörgyefa 670.	Stina 203, 710.	Sulyom 684.	Süvény 204.
Sörtély 560.	Stina 203, 710.	Sunkalópó 684.	Svajzer 415, 424.
Sörtélyes 560.	Stira 424.	Summarius 97.	Svečka 217.
Sörtélyes marha 560.	Stokra 685.	Sunyt 332.	Swba penz 217.
Sörtés marha 560.	Storea 213.	Suplencz 230.	Sylvia sylvia L. 654, 662.
Sörtélyes 560.	Stort! 595.	Supredla 726.	Symphytum offici- nale L. 676, 682.
Sötétbarna 339, 351.	Stort ki! 596.	Surá 710.	Syrnium aluco L. 652, 661.
		Surbankó 172.	Szabadfoglalás 731.
		Surcá 710.	Szabadhajtás 172.

Szabadhalászat 731.	Szalmázó legény 169, 173.	Szamota-Zolnai 54.	Szarvasbetegség 333.
Szabadii szél 731.	Szalonka 655, 663.	Szamotozás 81.	Szarvasfakó 352.
Szabaditani 251, 279.	Szalonnabürke 230.	Számokkodik 173.	Szarvas juh 15, 518.
Szabadítás 251.	Szalonnanyak 332.	Számrovás 131.	Szarvasmarha 57.
Szabadító 731.	Szalonnás iszák 242.	Számsor 526.	Szarvasmarha hívása 126.
Szabad konyha 204.	Szalonnás kamra 81.	Szán 102, 732.	Szarvasmarhanevek 461, 695, 696, 698.
Szabad legények 172.	Szalonna zaeskö 230.	Szánkó 655, 663.	Szarvasmarha szó- tára 385.
Szabad nyomás 279.	Szalonnázni 230.	Szánkódeszka 732.	Szarvasmarha szőre 439.
Szabad vacok 204.	Szalontai 561.	Szántóka 656.	Szarvasmarha test- részei 385.
Szacskó 655.	Szalontai disznólab 561.	Szántó ló 332.	Szarvasmarha-tetű 642.
Szád 19, 81.	Szalú 732.	Szap 81.	Szarvasnyelv 684.
Szaggató 731.	Szalufá 81.	Szap-al 81.	Szarvazat 732.
Száglás talicska 101.	Szalukapa 138.	Szaporitani 576.	Szaszmatulni 561.
Sza-icsóka 655.	Szamadás 518.	Szapu 134.	Szattyán 352.
Száj 19, 332.	Szamadó 150, 159, 173.	Szár 81, 204, 332, 351, 425.	Szattyánbarna 339, 352.
Száj 242.	Szamadó bojtár 158, 173.	Száradott juh 15, 518.	Szattyánhasú 352.
Szájbér 279.	Szamadó csikós 169, 173.	Szárak hólýagféreg 580.	Szattyánpej 16, 348, 352.
Szájbér-czédula 279.	Szamadó gujás 169, 173.	Száraz hús 230.	Szattyánsárga 352.
Szájféjás 415, 424.	Szamadó gulyás 173.	Szárazkeh 332.	Szattyánszörű 352.
Szájféreg 583.	Szamadó juhás 158, 173.	Száraz, meddó 518.	Szavatos 173.
Szájfojás 261.	Szamadó kondás 173.	Száraz meddri 518.	Szavaty 173, 174.
Szájjos 242.	Szamadó pásztor 173.	Száraz maradni 425.	Szecsála 333.
Szájkó 655, 663.	Szamadó rovás 132.	Szárazzkeh 332.	Szécsényi gyökér 684.
Szájmadzag 731.	Szamadó szolgál 173.	Száraz meddri 518.	Szečka 280.
Szájpenz 173, 251, 279, 561.	Szamadó juhás 158, 173.	Szárazra maradni 425.	Szédülés 261.
Szájtli 134.	Szamadó juhás 158, 173.	Szarabuk 656, 663.	Szeg 81, 102, 122, 352.
Szak 561.	Szamadó kondás 173.	Szárcsa 351, 656, 663.	Szege 352.
Szakadás 261.	Szamadó pásztor 173.	Szárcsafejű 449, 451.	Szegefenyő 732.
Szakállal mérni 279.	Szamadó szolgál 173.	Szárcsakesely 352.	Szeges 352.
Szakás 526.	Szamadó juhás 158, 173.	Szárcsaorru 352.	Szegés 181.
Szakasz 204.	Számár 43 (Pb.), 57, 97, 576.	Szárcsaorru kesely 346.	Szeges örv 217.
Szakaszt 251.	Szamár 43 (Pb.), 57, 97, 576.	Szárcsai 352.	Szegett galandféreg 583.
Szakasztó cserény 204.	Szamárhajtó 173.	Szárcsolni 173.	Szégezés 261.
Szakasztó zsák 732.	Szamárhelye 204.	Szárhörög 732.	Szegezőfa 561.
Szakgatás 424.	Szamár járása 577.	Szaricsóka 663.	Szegfü 449.
Szakgatni 691.	Szamárkölyök 576.	Száritott hús 230.	Szeglék 732.
Szakos 561.	Szamárkötél 230.	Szárizik 425.	Szeglet 333.
Szaladás 424.	Szamárnevek 577.	Szarka 656.	Szegtletik 732.
Szaladó eső 635.	Szamárnyereg 577.	Szarkagábor 656.	Szegpej 348, 352.
Szalados 230.	Szamárorru 332.	Szarkagébics 656, 663.	Szegsárga 349, 352.
Szalagsík 684.	Szamárorru fakó 342, 351.	Szarkaláb 684.	Szegy 333, 425.
Szálalagatni 425.	Szamáros 577.	Szarka paripa 332.	Szégye 732.
Szálalni 425.	Szamárpásztor 173.	Szárlábú 332, 352, 449.	Szegyfej 425.
Szalas 204, 425.	Szamárról vegyes 577.	Szárnny 16, 425.	Szējjezholni 503, 521.
Szalaszel 732.	Szamár színik 254.	Szárnnyas marokvas 102.	Szék 122, 217, 280, 536.
Száldob 670.	Szamár szótára 576.	Szárnnyék 205, 279.	
Száldok-fa 670.	Szamár szőre 576.	Szárnnyész 732.	
Száldop-fa 670.	Szamártövös 684.	Szarufa 81, 205.	
Szálkavas 102.	Számbarzedés 132.	Szarv 425, 732.	
Szálkék 351.	Számhal 732.	Szarva 217, 460.	
Szállábú 332, 351.	Számoga 279.	Szárvágó 141.	
Szállás 81, 204.	Szamos 17.	Szárvállások 453.	
Szállásadó 173.	Szamosjóság 251.		
Szalma 81.			
Szalmafedél 81.			
Szalmás út 630.			
Szalmázni 518.			

Széákacs 656, 663. Szék-disznópásztor 174. Szekér 94, 102. Szekéralja 102. Szekércsinja 102. Szekérderek 102. Szekeres 174. Szekeresfék 112. Szekeres ló állás 205. Szekerező ökör 425. Szekérfajták 102. Szekér fejjal 89. Szekérkas 102. Szekéroidal 102. Szekéroidal pántja 102. Szekérszín 66, 81. Székfü 684. Székfü virág 684. Székhely 280. Székicsér 656, 663. Székifü 684. Székikáposzta 684. Széki saláta 684. Széki sirály 656, 663. Székiszarka 656. Szekrény 205, 242. Széksós 280. Széksóseprés dézs- ma 170. Szél 635. Szél alá 251. Szélbaszó 656. Szél ellen legelni 251. Szelelő 205. Szelemen 81, 181, 205. Szelence 685. Szelendek 590. Szelendek eb 590. Szelep 205. Széles 449, 492. Széles csákó 16, 460. Széles elő kapa 138. Széles karika 102. Szélesorrú 449. Szélhajtó 732. Szélhajtó kóré 685. Szélhordta fü 685. Szelicze 685. Szélid ménes 333. Szélkiáltó 656, 663. Széllesztő 732. Széll Farkas, Besse- nyei 55.	Széltere fogott né- gyes 110. Széltől-szélíg 144. Szem 280, 333. Szemellő 112. Szemellős 112. Szemény 590. Szémércze-fa 670. Szemerke turo 535. Szemfény 732. Szemfénytartó 732. Szemin való 415, 425. Szemők 449, 522. Szemők szabású 450. Szemölcsös fonal- féreg 578. Szemöldökfa 181, 205. Szemöröcsökgaluska 230. Szemre hini 174. Szen 233. Széna 280. Széna abrak 251. Szénafü 251, 280. Széna-portio 252. Szénára lépni 425. Szénaság 280. Szénásbódé 181, 205. Szénás marha 425. Szénázni 280, 518. Szénázó legény 169, 174. Szenczi-Molnár Albert 54. Szenczinke 656, 663. Szenelő 81. Szenes 217. Szengyörgyvirág 685. Szennyes 352, 450, 451, 592. Szennyesfehér 450. Szennyesfekete 343, 352. Szénsárga 352. Szénszító 217. Szentgyörgy-virág 685. Szentháromság-ke- szeg 732. Szent Ilona keresztje 630. Szent Péter pálczája 630, 631. Szépasszony tenyere 685. Szepe 342, 352.	Szepe szürke 353. Szeplős 353. Szeplőszürke 353, 354. Szer 82, 217, 218, 283, 425, 561. Szerbián tövisk 685. Szercsegős 691. Szerdek 535. Szerdek 535. Szerdek 535. Szerdekturo 437. Szerdi 437. Szerdikuro 437. Szerecsen-búza 685. Szerecsenfű 353. Szeredás 113, 231, 242. Szérő 280. Szerpásztor 174. Szerpecsenye 560, 561. Szerre őrizni 561. Szerre őrzés 218, 562. Szerrovás 218. Szerrel-szerre pász- torolás 174. Szerszámfogás 181, 205. Szérő 280. Szétteríteni 333. Szétverés 425. Szétverni 425. Szigoró malacz 562. Szijcsapó 224. Szijhátú 333, 353. Szijhátú fakó 342. Szijkarikás 224. Szijnyakló 224. Szijtelek 224. Szik 280. Szikany 732. Szika, szika! 538. Szikér 280. Szikes 280. Szikes tócsa 280. Szikfok 280. Szikfü 685. Sziki fü 685. Sziki kaszáló 280. Szikikova 218. Sziki növények 280. Szikisirály 656, 663. Szikivirág 685. Szik kotmany 281. Sziklados 281. Szikpados föld 281. Szikrafogó 205.	Szikrafogó rúd 205. Szikraverő 218. Szikszai Fabricius Balázs 54. Szikzöldje 281. Szil 670. Szila 710. Szilaj 425, 460. Szilaj csikó 333. Szilaj gulya 425. Szilaj jószág 9. Szilaj ló 333. Szilaj marha 425. Szilajménés 333. Szilajménös 333. Szilaj pásztorság 9. Szilaj-tulipán 460. Szilid konkoly 685. Szilkehordó csillag 630. Szily Kálmán 7. Szimatolni 562. Szín 102, 205. Szín 253. Szín-al 102. Szindzsák 134. Szinyel 102. Színhatás 11. Szinyei József 54. Sziószék 218. Szip 297. Szipka 242. Sziszfa 670. Szitel 224. Szitka 437. Szitkú 333. Szittyák 9. Szittyó 685. Szíva 670 Szívánó 218. Szívárványos kút 297. Szívóka 242. Szívó-kés 138. Szívverő 333. Szákara 82. Szoktár 174. Szoba 82, 181, 205, 732. Szódok 670. Szódok-fa 670. Szógafa 233. Szógavas 180. Szohát 281. Szoja 297. Szokla 425. Szoktató 562. Szoktató-garas 562. Szolánna 230.

Szólások (rovás) 132.	Szöketarcsa 451.	Szuvat 82.	Tájékozás 631, 632.
Szolga 223, 224.	Szöketarka 451.	Szügy 252, 333, 425.	Tajicska 103.
Szolgafa 205, 229, 233.	Szöketés 259.	Szügyellő 102.	Tajiga 103.
Szoligarend 174.	Szökrön 437.	Szügyelő 16.	Tajigás 174, 175.
Szolgavas 233.	Szökülni 632.	Szügyő 333.	Tajték 333, 354.
Szülő mezdőkes 138.	Szöllőssy-falka 14.	Szűkőngetni 591.	Tajug 333.
Szülő szedőkes 138.	Szömmők 451.	Szükös 281.	Taka 218.
Szómás út 630.	Szömös eszten 224.	Szükségverem 206.	Takarmány 252.
Szomoga 279.	Szönye 522.	Szülés 252, 591.	Takaró 139.
Szomogy 82.	Szór-abrakos tarisznya 691.	Szüleség 426.	Takaró kalácsa 495.
Szomorú 333.	Szörbijing 518.	Szüllés 252.	Takáts Sándor 9, 54.
Szón megállani 174.	Szöre 518.	Szülessig 252.	Taknyos 334.
Szópa 206.	Szören-szálán elveszett 252, 518.	Szüllők 562.	Takonykórság 261.
Szopni 252.	Szörén-szálán elveszett 252, 518.	Szültű 145.	Taksony 670.
Szopornicza 710.	Szörös 104.	Szürke 354, 451, 522, 539, 565, 592.	Tala be 127.
Szopornycza 333.	Szörféreg 581, 591, 642.	Szürkefehér 354.	Tala be, hajj be! 126.
Szopós borjú 425.	Szöri szarka 656, 663.	Szürkegém 656, 663.	Talabor 103.
Szopósmalacz 562.	Szörjegy 518.	Szürkekek 354.	Taládd-e 18.
Szoptatás 426.	Szörjégő 580.	Szürke szőr 354.	Tala-el-te! 126.
Szoptatni 252.	Ször színe 451.	Szürkeszörű kövér ökör 451.	Talák 685.
Szoptatóketrecz 206.	Szörzött hús 231.	Szürkevércse 656, 663.	Tala-ki! 127.
Szoptatós kancza 333.	Szósász 354.	Szűr-lúd 254.	Tala-ki-te! 127.
Szorda 426.	Szössze 522.	Szűrő 535.	Tálas 242.
Szösszedet 63, 65.	Szösszefürtű 522.	Szűrőruha 535.	Tala-te! 126.
Szösszedet beosztása 53.	Szövőke 685.	Szűrő szita 214.	Talicska 94, 103.
Szotyor 242.	Sztina 206.	Szűrű 218.	Taliga 94, 103, 104.
Szó 353.	Sztokrásza 685.	Szűtykő 242.	Taligás 103, 174.
Szög 353.	Sztrenga 206.	Szűvés 218.	Talkan 231.
Szögdősní 426.	Sztrengahajtó 169, 174.	Szűz-barom 426.	Talló 691.
Szögcsárka 350, 353.	Sztronga 185, 206, 518.	Szűzguja 426.	Tálmosó fű 685.
Szögcsár 353.	Sztronga bárány 518.	Szűzgulya 405, 426.	Talp 103, 334.
Szöjke 354, 450.		Szűzgyep 281.	Talpalló 103.
Szöke 354, 450, 451, 565, 577.			Talpaló 103.
Szöke-bodor 565.			Talpas muha 685.
Szöke bucszó 450.			Talpfa 82, 198, 206.
Szöke csakó 450.			Talyiga 103.
Szöke csakó 450.			Talyigás 175.
Szöke faglyos 450.			Tályog 334.
Szökefennálló, merő-szarvú 450.			Tamarix 665.
Szöke kékes 450.			Tamarix germanica L. 668.
Szöke kesely 450.			Támasztó-istápok 82.
Szöke, kurtásszarvú 450.			Tanárok 281.
Szökeli 656.			Ta né, né ta! 596.
Szöke lombos csák 450.			Tang 281.
Szökerigő 656.			Tángyérkarika 103.
Szökés 450.			Tánjalá 711.
Szökészárú 426.			Tankócsirke 656, 663.
Szökészárú, fehér himtülök 451.			Tanor 281.
Szöke, szépenálló szarvú 451.			Tanórkapu 281.
Szökészörű 451, 565.			Tanorok 206, 281.
			Tanorok kapu 206, 281.
			Tanorokoldal 281.
			Tanya 206, 281.
			Tanyás 175, 282.
			Tanyázni 206.

Tányérbél virág 685.	Taryk 437.	Tehénnevek 463, 469, 695, 696, 698.	Telekezett föld 282.
Tányéricsza 685.	Tarcsi 334.	Tehénpásztor 175.	Telekfogó 224.
Tányértartó szeg 206.	Tasla 562.	Tehen sait 438.	Telektartó 224.
Tanyisztra 218.	Tasli 103.	Tehénszín 207.	Teelő 207, 282.
Tap 703.	Tasó 642.	Tehéntúró 438.	Teelőkert 282.
Tapaszos 206.	Tasóka 642.	Tehény 427.	Teeltetés 252.
Tapló 218, 685.	Taszítani 691.	Tehen zen 207.	Teleng 224.
Taplóláló 732.	Tászok 535.	Tehenben van 334.	Telenk 224.
Tapogató 732.	Ta-ta! 596.	Tej 438.	Telepedés 14.
Tapogató kaláka 495.	Tatár 359.	Tej 438.	Televényes homok 270, 282.
Tapoleza 282.	Tatárbélyeg 334.	Tejázalék 438.	Téli állás 733.
Tappintani 426.	Tátarcá 710.	Tejázalik 438.	Téli horgászat 733.
Tapródik 334.	Tatárház 191.	Tej-egy 536.	Téli keleti szél 728, 733.
Tar 354.	Tatárka 678.	Tejelni 427.	Télicesdű 733.
Taraczk 686.	Tatárnyil 358, 359.	Tejelő jószág 427.	Telitalpú 334.
Taraczkos sás 686.	Tatarozni 82.	Tejes 207.	Teljes köröm 334.
Taráta 82, 282.	Tatárszék 282.	Tejes cseber 536.	Telkes nehéz ustor 224.
Taraxacum 681.	Tatavirozás 518.	Tejes putina 536.	Telkes ostor 224.
Taraxacum offic nale L. 677, 683.	Tatorján 636.	Tej és termékei 434.	Telkesvég 15.
Tarcá 710.	Tátos 334.	Tejföl 438.	Telketlen ostor 224.
Tarcha 451.	Tátoss 636.	Tejgyűjtő-budákó 536.	Telleg 224.
Tarcsa 451.	Tátoss embér 636.	Tejgyűjtő-cseber 536.	Temo 122.
Tarcsa 451.	Tatros 17.	Tejgyűjtő-kalán 536.	Tengely 102, 297.
Tarfakó 354.	Taur 710.	Tejházalék 438.	Tengelyág 103.
Targancs 103.	Tavaji tinó 426.	Tejoltó Szt. István söprűje 686.	Tengelycsap 103.
Targoneza 103, 206.	Tavaji üsző 426.	Tejpille 438.	Tengelyderék 104.
Tarhó 231, 437.	Tavali 334.	Tejszőrű 452.	Tengelyfa 104.
Tarhonya 231.	Tavalidén 218.	Tejszürke 354.	Tengelynyila 104.
Tarhonyaszárító csillag 630.	Tavalyiság 518.	Tejszűrő 536.	Tengelyszár 104.
Tarja 426.	Tavalyi tinó 426.	Tejszűrő szita 536.	Tengelytőke 104.
Tarjagosulnak a fel- hők 635.	Tavalyi üsző 426.	Tejtermékek 526.	Tengelyvasszeg 104.
Tarjő 261.	Tavas-határ 282.	Tejtűt 624, 630.	Tengelyvágsszeg 104.
Tarka 354, 451, 522, 539, 565, 592.	Té 437.	Tejverő dézsa 438.	Tengő 104.
Tarka barom 426.	Tebe 670.	Tejverőfa 536.	Tentorium 80.
Tarkagólya 656, 663.	Tebro 17.	Ték 207.	Tény 207.
Tarkaharkály 656, 663.	Teges 213.	Téka 438.	Tenyér 19, 733.
Tarkakesely 346.	Tégla 82, 84.	Tekercs 231.	Tenyeres napszám 282, 289.
Tarkanyakú vércse 656, 663.	Tegula 82, 84.	Tekercsig 231.	Tenyészet 252, 427.
Tarkaszőrű 565.	Téh 710.	Tekeres 461.	Tenyésző 334.
Tarkavarjú 656, 663.	Téh 437.	Tekertszarvú juh 518.	Ténzsala 104.
Tarkis 565.	Tehen 426.	Tekintő 178.	Ténzsola 104, 117.
Tarló 231, 282.	Tehén 38 (Pb.), 426.	Tekintős rúdkarám 207.	Teorwen reth 283.
Tárogató 145.	Tehén-borjú 419, 427.	Teknő 562.	Teős-teős madár 656, 663.
Tarogja 82.	Tehénbőr 427.	Teknősbékafogás 733.	Tepertyű 18, 231.
Tarsi 334, 354.	Tehénscorda 427.	Űta 697.	Térd 334.
Tarsiserényű 354.	Tehénscordás 175.	Teleagá 710.	Térdelő lik 83.
Tarsó 354.	Tehenedni 427.	Telebő körtve 670.	Térdentekeres 231.
Társul bocsátani 175.	Tehenes 19, 175.	Telega 103.	Térdes 334.
Tartás 175.	Tehenész 175.	Telegraf 297.	Térelni 427.
Tartatlan 426.	Tehénfaggyú 438.	Telek 15, 207, 222, 224, 252, 282.	Terelőszárny 733.
Taruh 437.	Tehéngulya 405.	Telekeriteni 282.	Téréngetni 427.
	Tehén haszna 438.	Telekes bocsor 218.	Teregnyé 103, 104, 218, 578.
	Tehénhímő 261.	Telekesíteni 268.	
	Tehén hívása 126.		
	Tehénhús 427.		
	Tehenisz 175.		
	Tehénkedni 427.		

Tergenyés számár 103, 518, 578.	Tignus 81.	Tojódzani 259.	Tót elemek 695
Tergenyés számár 578.	Tigrisszörű 355.	Tojózik 259.	Totyka 242.
Térgy 334.	Tigristarka 355.	Tok 82.	Tő 335.
Térghes 334.	Tihanyi szél 713.	Tokál 282.	Többágú szigony 733.
Terhes ló 334.	Tikfi 642.	Tokány 231.	Tőcsapó 15, 222, 224.
Teringetni 427.	Tikhordókánya 656, 664.	Tokásbírka 518.	Tőcsér 656, 664.
Téríteni 427.	Tik-ój 207.	Tokjó 519.	Tőcsmadár 656, 664.
Teritőni 252.	Tik-okó 207.	Tokjuh 519.	Tőczik 83.
Terméskova 218.	Tikszaros 355.	Tokló 519.	Tőczike 83.
Termetes kéz 175.	Tilajgat 252.	Toklyó 14, 141, 519.	Tődöklő 438.
Termőszik 282.	Tilalomrontók 175.	Toklyós 175.	Tőgy 428.
Terpel 334.	Tilalomszegés 252.	Tokmány 141.	Tőgyelni 428.
Terülni 334.	Tilia 670.	Tokosféreg 581, 582, 583.	Tőgyének a fák 670.
Terz 430.	Tilia grandifolia L. 668.	Tollesiszár 175.	Tők 335.
Tesla 122.	Tilinka 145.	Tolókaszár 175.	Tőkarika 104.
Tesla rúd 122.	Tilinkó 145.	Tolókaszó 19, 736.	Tőke 429.
Tesola 122.	Tilos 282.	Tolókáva 19.	Tőkefa 104.
Téstálni 642.	Tilosbajáró 13.	Tolórúd 19.	Tőkegazda 175.
Tészli 104.	Tiltó 733.	Tolóvas 19.	Tőkegulya 405, 429.
Tésztáskása 231.	Timál 334.	Tom 231.	Tőkekacsa 656, 664.
Tetem 261, 334.	Timbura 145.	Tombác 82.	Tőkepánt 104.
Tétovázó vas 252.	Tinca fluvialis 716.	Tomó 82.	Tőkerovás 132.
Tető 82, 181.	Tincs 733, 735.	Tompor 335.	Tőkerucza 656.
Tetrao urogallus L. 657.	Tincselni 252.	Tondere 515.	Tőkészgazda 175.
Tetszin 670.	Tincsődni 252.	Tonvadni 233.	Tőkésacsa 656, 664.
Tető 218.	Tinó 39 (Pb.), 427.	Tonya 207.	Tőkészlúd 656, 664.
Tőujer 176.	Tinóbarom 428.	Top 562.	Tőkemagfereg 583, 642.
Teul-fa 670.	Tinóbinó 428.	Tóp 82, 104.	Tőkemaghal 733.
Tevepárd 642.	Tinóborjú 428.	Topló 218.	Tőklincz 656.
Téverő dézsa 438.	Tinóbőr 428.	Topoja 670.	Tőkös 656, 664.
Tévő 82.	Tinócska 428.	Topol 670.	Tölcsés belindek 686.
Tewrek 252.	Tinófalka 428.	Topor 138.	Tőlfacsónak 733.
Tézsla 104, 117, 122.	Tinógulya 428.	Topos 207.	Tölgy 429.
Tézsla csikojtó 122.	Tinógulyás 175.	Toppantyú 335.	Tölgyfa 670.
Tézsla-fa 122.	Tinóökröcske 428.	Toppintani 428.	Tömlő 536.
Tézsla-fej 122.	Tinórovás 132.	Toppogatni 428.	Tömlősip 145.
Tézslakarika 122.	Tinós 19, 428.	Torboncza 104.	Tömlőtűró 536.
Tezsola 104, 710.	Tinó-tanya 207.	Torgút 282.	Tömös 17.
Tézsla 122.	Tinótulkó 428, 429.	Torkolni 117.	Tőpörtő 229, 231.
Tézsla-fő 123.	Tinótulyok 428.	Torkosgém 656, 664.	Tör 335.
Tézsla lábú 123.	Tintahal 733.	Tormodzani 691.	Török 84, 252, 429.
Tézsolya 104.	Tiny 82.	Tormos 461.	Törem 83.
Thaliga 104.	Tiporni 252.	Tornác 83.	Tőri a csűrhejárást 545.
Thaligas 104.	Tippan 686.	Tornyos 461.	Törkölni 429, 519.
Thehen zin 207.	Tiroli czirmos szőrű 415.	Toró 282.	Törlő szűr 218.
Themlowy 528.	Tisza 17.	Torokfajás 261.	Törni 268, 283.
Theorek 252.	Tiszarucza 656, 664.	Torokgyik 261, 562.	Törő 335.
Therleo zwr 218.	Tiszta 452.	Toroklézsa 733.	Török 219, 335.
Therlew zer 218.	Tisztás 218.	Torokólom 733.	Törökbori 297.
Therlew zewr 218.	Tisztasárga 355.	Toromszarvú 461.	Törökgyékény 733.
Thevrlaw zewr 218.	Tisztessű 686.	Torpan 335.	Török ló 335.
Theslay 122.	Tisztittni 428.	Torró 282.	Törs-guja 429.
Tibicen 144.	Tobhás 733.	Torzs 686.	Törsménes 335.
Tidő 670.	Tobzás 218.	Tosztó 519.	Történetes hely 104.
Tiézsola 117.	Tócs 335.	Totanus totanus L. 655, 656, 663.	
Tignum 81.	Tódó 733.	Tót anyag 57, 58, 695.	

Törtöly 656.	Tschinges 18.	Túrógyórú-tekő 536.	Tűzhúzó 233.
Törvénylátás 283.	Tseplyes haj 544.	Túrónyomtató 536.	Tűzköves 219.
Törvényrét 283.	Tsikoltó-szeg 123.	Túrós 335, 355.	Tűzőháló 733.
Törzsgulya 405, 429.	Tsikoltú 123.	Túróshátú 335, 355.	Tűzőtt szőrű 355.
Tösir 175.	Tuba 657.	Turosodik 335.	Tűzpaly 233.
Tötés 83.	Tubák 452.	Túrósárasztó 536.	Tűzszőr 219.
Tötis 691.	Tubákos zacskó 216, 219.	Túrósák 536.	Tűzőtő szerszám 219.
Töve 429.	Tubicza 657.	Turper 585.	Tűzvas 219.
Tövisbujó 657, 664.	Tubus 195, 207.	Turtur turtur L. 649, 657, 660, 664.	Tűzvasz 219.
Töviskes kökény 686.	Tugurium 68.	Turzik 335.	Tvarog ^b 231.
Tövisszúró 657, 664.	Tujok 429.	Tusál 430.	Twly 431.
Tözeg 283, 386, 429.	Tukkolni 539.	Tutaj 733.	Tyinga 297.
Tözek 283.	Tukora szarvú 461.	Tutajbajusz 691.	Typha sp. 679, 720.
Tözsér 175.	Tukorodott szarvú 461.	Tutajos 231.	Typha angustifolia 677, 680, 681, 685.
Tözsérség 176.	Tuleap 711.	Tutajra építeni 207.	Typha latifolia L. 677, 685.
Tphrtis-ne-ne! 538.	Tulg 665.	Tutika 431.	Tyúkgém 657, 664.
Tprücs-bé! 126.	Tulipa 10.	Tutólni 591.	Tyúkközel 642.
Tprücsi-me-me! 127.	Tulipán 461.	Tutuska 252.	Tyúkol 207.
Tprünyög 256.	Tulipánfennálló 461.	Tuuly 430.	Tyúkolő 657, 664.
Tragopogon major Jacq. 672.	Tulipán-Gombocznál 11, Leunis-nél 10.	Túzok 657, 664.	Tyúkszem 686.
Tragopogon pratensis L. 672.	Tulipánpörge 461.	Tűcsapó 224.	Tyúkszinek 254.
Trágya 429.	Tulipintyom 207.	Tűcski-hajeski 431.	Tyúkvakító 686.
Trágyahordás 429.	Tulipiros 355.	Tüddögyuladás 262.	Tyz ythe kw 219.
Trágyázat 429.	Tulipirospej 348.	Tüddöromlás 335.	Tzoaaris 18.
Trapa natans L. 684.	Tulizni 429.	Tüddötánc 562.	
Trepacka 695.	Tulko 429.	Tügzik-bagzik 591.	
Tretina tehén 429.	Tulkocska 430.	Tükörfa 219.	U bera 246.
Tribulus terrestris 680.	Tulkos 176.	Tülők 145, 431.	Uborkabagzó 686.
Trichina 582.	Tálnet 691.	Türem 83.	Ucsó 253.
Trifolium 676, 681, 683.	Tulok 19, 430.	Türet 104.	Ucsu 253.
Trifolium angulatum W. K. 672.	Tulokbőr 430.	Türk 461.	Udor 207.
Trifolium arvense L. 686.	Tulok pénz 430.	Türkölő 145, 431.	Udvar 83.
Trifolium fibrinum 687.	Tulok pénz 430.	Türkös 431.	Ugar 283.
Trifolium repens 672.	Tuloktehen 430.	Türni 335.	Ugarkő 219.
Triticum repens 675, 686.	Tuluc 711.	Türső 431.	Ugarszer 283.
Troglodytes troglodytes L. 648, 654, 657, 662, 664.	Tuluk 430.	Türtő 388.	Ugatni 256, 591.
Trokár 261.	Tunika 17.	Türük 431.	Ugrai yerhe 562.
Trukité 335.	Turabdus 536.	Tüskebujkáló 657.	Ugratni 335.
Trutina 133.	Turbukbot 733.	Tüsök seprő 686.	Új hajó 733.
Trücs-be, prücs-be! 127.	Turdus merula L. 649, 659.	Tüssenteni 562.	Újstye 105.
Trücs, trücs! 538.	Turdus musicus L. 656.	Tűszeres 691.	Úkurító 420.
Trüss ki! 538.	Turdus viscivorus L. 650, 660.	Tűszkü 219.	Ulmus campestris L. 670.
Tsaopis 18.	Türhelyes 335.	Tűsző 431.	Unghitá 711.
Tschadyr 202.	Türhelyes hátú 355.	Tüzelő 180.	Unokasárjú 283.
Tschama 18.	Túri Mészáros István 55.	Tüzelő alja 83.	Unszolás 253.
	Turjánviz 283, 297.	Tüzelő felső része 33.	Unum agnum cast-ratum Ewreth 519.
	Turma 519, 711.	Tüzelők 233.	Uogidki! 540.
	Turmä 711.	Tüzelő kémény 83.	Upupa epops L. 646, 647, 648, 652, 653, 656, 657, 658, 659, 661, 663.
	Turma de oi 711.	Tüzelőlyuk 207.	Urahagyott 13.
	Türni 733.	Tüzelő szárnyék 207, 355.	Uratlan 13.
	Túró 536.	Tüzfogóvas 180.	Uravesztett 13.
		Tűzhely 83.	
		Tűzhely-ponk 83.	

Urda 438.	Úrgefárok 686.	Vacsogni 591.	Vajdúlni 591.
Urdá 708.	Úrgenyilás 289.	Vacsoracsillag 631.	Vajffü 687.
Urluész 711.	Úröm 686.	Vacsorahal 734.	Vájkolás 83.
Urmó 733.	Ürü 15, 41 (Pb.), 519.	Vaczkolni 562.	Vájkós 734.
Úrnapi keszeg 733.	Ürübarány 519.	Vaczkor 10 336.	Vajor 297.
Uromfa 208.	Ürüfalka 14.	Vaczok 208, 562, 591.	Vajpénz 438.
Úrpálezája 631.	Ürüfóka 520.	Vaczoktartó 208.	Vajverő 438.
Ursus arctos L. 639, 641.	Ürühús 520.	Vadalma 671.	Váka 711.
Urtica urens L. 673, 674.	Ürükos 496.	Vadas 565.	Vaká 711.
Urus, bos silvester 491.	Ürüf 14, 19, 176.	Vadborsó 686.	Vákálni 176, 283.
Ustilago 686.	Ürüántaság 260.	Vadcseserznye 671.	Vákáncsos 176.
Ustor 220, 224.	Ürütojó 520.	Vaddiszón 562.	Vakarcos 642.
Ustorfa 297.	Ürütojó 520.	Vadgalamb 657, 664.	Vakarni 336.
Ustorhegy 225.	Üsfa 233.	Vadgalambfót 631.	Vakaró 219, 231.
Ustorkarika 225.	Üst 234.	Vadgerlicze 657, 664.	Vakaró tarisznya 113.
Ustoros 176.	Üst-forgó 234.	Vadjában 432.	Vakbarázda 283.
Uz 1596.	Üst-kar 234.	Vadkapor 686.	Vakcsatt 16.
Uzitati 591.	Üst-láb 234.	Vadkáposzta 686.	Vakisa 522.
Úszóhártya 733.	Üstök 208, 336.	Vadkecske 657.	Vakjegy 520.
Úszató 431, 733.	Üstökös 631.	Vadkonkoly 686.	Vakkantani 591.
Úszte! 596.	Üstökös csillag 631.	Vadköröm 336.	Vaklégy 642.
Úszusz! 596.	Üstrúd 83.	Vadkörte 671.	Vaklics 452.
Utána te! 593.	Üstrúd karja 83.	Vadlegelew 283.	Vaklics fekete tarcsa 433.
Útóágas 105.	Üstrúdtartó 83.	Vadlegelő 283.	Vaklith 452.
Útpénz 283.	Üszék 431.	Vadlegeltető csillag 631.	Vaklith 444.
Ututka 657.	Üszéng 432.	Vadliba 657, 664.	Vaklith fekete tarcsa 452.
Úvitani 591.	Üszénk 432.	Vadlóhere 686.	Vakmeleg 636.
Uzos 452.	Üsző 432.	Vadlúd 657, 664.	Vakolás 83.
Uzos-kik 452.	Üszőbarom 432.	Vadnefelejt 686.	Vakszem 336.
Uzsó 733.	Üsző-borjú 432.	Vadnyárfa 671.	Vakszik 283.
Üdülő 283.	Üszőbornyú 432.	Vadóc 642, 687.	Vakszög 105.
Ügetni 321, 336.	Üszög 686.	Vadók 565.	Vakvarjú 657, 664.
Ühü! 596.	Üszögulya 432.	Vádoln 432.	Valachus 708.
Üklely 105.	Üszögulyába verni 432.	Vadkör 492.	Valaska 138.
Ükli 671.	Üszös 19.	Vadpáva 657.	Választási 15, 128, 562.
Üklü 105.	Üszötínó 432.	Vadra 297.	Választási malacz 562.
Ükő 657.	Üszötínócska 432.	Vadrepce 687.	Valán 711.
Ükönny 438.	Üsztöke 117.	Vadruca 657, 664.	Válán 242.
Ülésdeszka 114.	Üsttírú 83.	Vadsás 687.	Válság 691.
Ülisdeszka 105.	Üti 520.	Vadszörű 452, 565.	Válgém 234.
Ülőszék 180, 208.	Üti becsi! 539.	Vadszörű barna tulok ökör 452.	Váll 336.
Ültetni 283,	Üti kos 520.	Vadzab 687.	Vállaszarvú 461.
Ülü 657.	Ütköz 105.	Vadzása 687.	Vállháló 734.
Ümelő tehén 431.	Üvecs 15, 520.	Vágás 283.	Válló 563.
Ümög 219.	Üvegkürt 144, 145.	Vágtat 283.	Vállogatott kancza 336.
Üngő 431.	Üzék 432.	Vágó 242.	Vallus 73.
Ünneptörés 176.	Üzekedés 520.	Vágóbarom 432.	Valo 242.
Ünő 431.	Üzekedni 259, 432, 520.	Vágócska 432.	Való 734.
Ünőborjú 431.	Üzeti magát 259.	Vágómarha 432.	Váló 242.
Ünőbornyú 431.	Üzik 259, 520.	Vágószerszám 134.	Válov 243.
Ünőgulyás 176.	Üződni 259.	Vágótehén 433.	Változatok 15.
Ünös 19.	Üzőre fogni 432.	Vágtatni 321, 336.	Valu 297.
Ünötínó 431.		Vaiog 711.	Válú 242, 243.
Ünyő 431.	Vaal 734.	Vaj 438.	
Ünyő 431.	Vaccinium Myrtillus L. 665.	Vajcér 433.	
Ünyőlődni 431.		Vajcsepű 438.	

Valvae 73.	Vastengely 734.	Verbascum blattaria	Vérhas 262, 563.
Vályu 298.	Vasvarjú 657, 664.	L. 681.	Verhengő 452.
Vályú 298.	Vasvarnyú 657.	Verbascum thapsus	Vérhűdni 520.
Vanellus cristatus L.	Vasvillatartó 105.	682.	Verni 253, 433, 636.
646, 647, 652, 654,	Vasvirág 687.	Vérbe dögleni 262.	Verőártány 563.
658, 661.	Vaszara 336.	Verbena officinalis	Verőcze 83.
Vánkos 105.	Vaszok 563.	L. 687.	Verőcze 84.
Vánkosfa 105.	Vaszor 336.	Vérce 355, 657, 664.	Verődísznö 563.
Vánkus 105.	Vaszora 336, 433.	Vércsederes 341,	Verő dísznyó 15.
Vanna 219.	Vaszoraször 433.	355.	Verőm 208.
Vápás csontpók 261.	Vatalé 243.	Vércsefakó 355.	Verő malacz 15,
Vápástetem 334.	Vataley 243.	Vércsekék 355.	563.
Varáta 83.	Vatolaj 243.	Vércsepej 348, 356.	Verőmalaczka 563.
Vargagyal 734.	Vattyantani 642.	Vércseszepe 356.	Vérpiros 356.
Vargalégy 580.	Vatyogni 642.	Vércseszerű 356.	Vérpók 261.
Vargáslik 734.	Veddrád 18.	Vércseszörű 451.	Verseny 734.
Varjú 657.	Veder 243, 536.	Vércseszürke 354,	Versők 734.
Varjúfakó 355.	Vedlik 336.	356.	Versőke 734.
Varnyúháj 687.	Vedres hal 734.	Vérdaganat 262.	Vérszeműcsillag 631.
Varnyúzikires 687.	Vége 181, 208.	Verdik 253.	Vérszorítás 492.
Város adománya	Végiglyuk 85, 105.	Vérdund 134.	Vértál 433.
kert 272.	Végsőkarika 105.	Veréb 657, 664.	Vértályog 262.
Város csordása 176.	Végszög 105.	Véreb 591.	Vértán 433.
Városi csődörmenes	Vegyes 687.	Verebgébics 657,	Vérte 84.
336.	Vegyesgulya 405,	664.	Vértelep 84.
Városkert 284.	433.	Verébőlő 657, 664.	Vert ház 84.
Varša 711.	Vegyesmènes 336.	Veréce 83.	Vert té 439.
Varsinta 734.	Vehem 253, 336, 433.	Véredzse 262.	Vert tej 439.
Vas 336, 355, 734.	Vehem bőr 336.	Véredzik 337.	Vert tej 436.
Vasabroncs 134.	Vehiese 687.	Vér ellen 262.	Verus-peizer 348,
Vasalás 105.	Vejsz 734.	Verem 83, 208.	356.
Vasalán 711.	Vékjegellő 734.	Veremház 208.	Vervex 496.
Vasalni 336.	Véknya 336.	Verempart 208.	Vérvizelés 262.
Vasaló 208.	Vékony 253.	Veres 356, 452, 565.	Vese 734.
Vasalt taliga 86.	Vékonyhurka 520.	Vörös 452, 592.	Vesegyuladás 262.
Vasas 134.	Velárföld 284.	Veresbegy, 657, 664.	Vesepcsenye 563.
Vasaskecze 734.	Vellás 461.	Veresderes 341, 356.	Vesés ökör 433.
Vasásó 231.	Vellásfennálló 461.	Veresderes hódas	Véska 439.
Vasbékó 110.	Velláskiálló 461.	356.	Vesling 536.
Vasbikó 219.	Vellus 505.	Veresgém 657, 664.	Veslingcsinaló szék
Vasderes 341, 355.	Vemhe 336.	Veresgér 664.	537.
Vasfazék 180, 208,	Vemhes 336.	Veresgérucza 657.	Vésling túró 537.
231.	Vemhethordozó 337.	Vereshódas 452.	Vesnek 591.
Vasfű 687.	Vemhezik 337.	Vereskér 657, 664.	Véső 337.
Vasgém 657, 664.	Vendégcső 145.	Veres kesely 452.	Vespertilio 639, 642.
Vasharkály 657, 664.	Vendéggűz 19.	Veresnadrág 687.	Vesszőbarka 736.
Vashegy 734.	Vendégoldal 105,	Verespeg 357.	Vesszőbárka 19.
Vasinta 734.	113.	Verespegh 357.	Vestibulum 78.
Vaskalán 219.	Vendégoldalguzs	Verespej 356.	Vésza 734.
Vaskanál 180.	105.	Verespey 357.	Veszettség 262, 591.
Vaskó 734.	Vendégüst 83.	Veressárga 349, 356.	Vészköttő asztal 734.
Vaskota 734.	Vendel 243.	Veres sőre 452.	Vészköttő szeg 734.
Vasláncz 734.	Vén dísznyó 563.	Veresszabású 356.	Vetélni 433.
Vasmacska 83, 294.	Vén gebe 337.	Verestarka 452.	Vetélő vőgyi 105.
Vaspálcza 298.	Vén ló 337.	Veresvércse 658,	Véterháló 734.
Vasperecz 113.	Venyű 687.	664.	Vetéskapu 284.
Vassikolttyú 219.	Veper 563.	Veretés 433.	Vető 734.
Vasszörű 452.	Vér 260, 262, 337.	Veretni 337.	Vetrecze 231, 439,
Vasszörű szőjke 452.	Verantius Faustus 54.	Vérfü 687.	537.

Vezér 87, 105, 117, 337, 520.	Villásrucza 658, 664.	Vonyómarha 434.	Wjazi 723.
Vezérhajtó 734.	Villásszarvú 461.	Vonyóökör 434.	Wödör 243.
Vezérkancza 337.	Villatartó karika 105.	Vorholz 90.	Wrya 557.
Vezér keszeg 735.	Villogni 433.	Vóró 84.	Wszeo téno 432.
Vezérkos 520.	Villongó erdő 284.	Voydár 148.	Wyewkerytho 271.
Vezérökör 433.	Vinca minor 672.	Vöcsök 658, 664.	Wy gyoelc 213.
Vezérürü 520.	Vinnyog 337.	Vödör 134, 243.	Wztro 200.
Vezeték 337.	Viola canina L. 675.	Vögyi 105.	
Vezetékfűvelés 337.	Virág 461.	Vörhenyeges 356, 451, 452.	X eranthemum an- num L. 687.
Vezeték ló 337.	Virágosszik 284.	Vörhenyes szőrű 452.	Xanthium spinosum 672, 675, 677, 685.
Vi 563.	Virágos tarja 433.	Vörös 540, 565, 592.	Xanthium struma- rium 674, 680.
Viae boariae 176.	Vireseszurke 356.	Vörösbegy 658.	
Viburnum Opulus L. 668, 669.	Virgódni 691.	Vörös bika 434.	
Vicál 711.	Virhedzik 337.	Vörösderes 356.	
Vicia villosa Roth. 679, 686.	Virics 671.	Vörösderes babos ló 357.	Y eh 15, 506.
Vicsok 642.	Viricseresztés 671.	Vörösfenyő 671.	Yhu 507.
Vicsotka 658, 664.	Virradóra 632.	Vöröshátú gébics 658.	Ymes hold 271.
Vider 195, 243, 298, 537.	Virtus 28.	Vöröshatú 658.	Ynő 431.
Vidör 298.	Viskó 84.	Vörös holdas 452.	Ysew 432.
Vidrafü 687.	Visszabogároznia 433.	Vöröspeg 357.	Ystalo 182.
Vierel 711.	Visszaindít 253.	Vöröspej 357.	Yztru 200.
Vierel de Taur 711.	Vitá 711.	Vörösréce 658, 664.	
Viganó 17.	Vitatni 337.	Vörösszemű hal 735.	
Vigni 735.	Vitula 418, 431.	Vörös tarsas 451, 452.	Z ab 687.
Vigyázó 176.	Vityéz 687.	Vöröstarka 357, 453.	Zabálá 711.
Vigyázó csikós 176.	Vityilló 84.	Vörös vércse 658.	Zabaréz 231.
Vigyor 84.	Vívást hajtani 735.	Vörsik 735.	Zabé 84.
Viheder 636.	Vízegér 356.	Vörsök 735.	Zabja van 434.
Vijla 711.	Vizelés 337.	Vrabecz 654.	Zabló 181, 337.
Vika 433.	Vizesbádóg 208, 231.	Vrszö boru 432.	Zabolából itatni 337.
Viklér 17.	Vizes pad 180.	Vultur monachus L. 648, 652, 659.	Zabolázni 337.
Világ 735.	Vizfolyás 284.	Vstslah 243.	Zacsó 219, 492.
Világosderes 356.	Vízfordéedény 243.		Zádóg-fa 670.
Világosfakó 342, 356.	Vizibika 658, 664.		Zagot 492.
Világos idő 636.	Vízicsirke 658, 664.		Zahin 176, 521.
Világosodik 632.	Vizigyöngy 658, 664.		Zahinyos 176.
Világospej 16, 348, 356.	Vizililiom 687.		Zaholni 503, 521.
Világossárga 349.	Vizimónár 643.	W aalw 242.	Zakaztho cheren 204.
Világossárga hóka 356.	Vízitök 687.	Wad eker 492.	Zakot 492.
Világossas 356.	Vízmerőharang 243.	Wad eker vel byal 491.	Zakota 84, 492.
Világosszurke 356.	Vízpipja 735.	Wagner János 53.	Zalai szél 722.
Világtájak 632.	Vízvető 735.	Walach 58, 202, 711.	Záldokfa 671.
Villa 736.	Vizsla 591.	Waläch 696.	Zallaas 155, 204.
Villáncs 208.	Vizslatni 259.	Walasi fegyver 134.	Zallas 204.
Villáncsol 208.	Vlach 58, 708.	Walaška 134, 138.	Zallas patacha 204.
Villangó 284.	Vödör, vagy merni való edény 243.	Walw 242.	Zám 84, 271.
Villás 16, 461.	Vonás 284, 735.	Wanna 219.	Zamado zolga 173.
Villásfarkú 658, 664.	Vonítani 256.	Was chykothe 219.	Zange 144.
Villásfecske 658, 664.	Vonóbarom 434.	Was chykothe 219.	Zangura 439.
Villás fennálló 461.	Vonómarha 434.	Watolai 243.	Zanóc 735.
Villáskáka 687.	Vonómarha 434.	Way penz 438.	Zanócsos hely 735.
Villáskés 231.	Vonó vék 735.	Werespegh 357.	Záp 87, 105, 106, 113, 197, 208.
	Vontató 284.	Werespej 357.	Zapor 563.
	Vonyigó 219.	Wike 434.	Zar 219.
	Vonyítani 256, 591.	Wi-zildew (disznó) 15.	

Zár 66.	Žinfica 696.	Zülai 563.	Zsidócsillag 631.
Zará 711.	Ziska 563.	Zsajtar 439, 537.	Zsidómadár 658,
Zára 537, 711.	Zisztvála 537.	Zsákbabuvó 461.	665.
Zárló-fa 84.	Žleb 690.	Zsákos 461.	Zsigora 591.
Zastava 80.	Zobot neki! 735.	Zsalló 735.	Zsikora 231.
Zatvor 84.	Zobot vetni 735.	Zsambó 284.	Zsindel (sindel) 82,
Závár 84.	Zoj 735.	Zsámoly 106.	84.
Zavara 84.	Zoltai Lajos 55.	Zseberegni 521.	Zsinczicza 537.
Zavarni 563.	Zomogyalja 84.	Zséfé 537.	Zsintujala 711.
Zavor 84.	Zordon 357.	Zsejtár 537.	Zsiradék 231.
Zbankú 236.	Zöd 592.	Zsejter 537.	Zsirbasült 219.
Žber 290.	Zökög 284.	Zsellér 176.	Zsírozó 231.
Zeenwono 219.	Zöldfejű rucza 658,	Zsémleszörű 357.	Zsitár 176.
Zeg 352.	665.	Zsemlyefakó 342,	Zsódér 563.
Zéha 106.	Zöld harkály 658,	357.	Zsojtár 537.
Zehána 208.	665.	Zsemlyékes 284.	Zsombék 284.
Zeiger 501.	Zöldkánya 658, 665.	Zsemlyeszín 453.	Zsombó 209.
Zelesbarna 440.	Zöld ló 342, 357.	Zsemlyeszínű 357,	Zsombok 687.
Zemljanka 208.	Zömök szabású 434.	453	Zsóna 658, 665.
Zendes 176.	Zömöröcsök 230.	Zsemlyeszörű 453.	Zsongáta 537.
Zeplény 106.	Ztronga 206.	Zsendéj 84.	Zsotár 537.
Zér 711.	Zug 353.	Zsendicze 537.	Zsózsó 176.
Zéra 643.	Zug 711.	Zsendiczekevergető	Zsömle 451, 453.
Zerdek 537.	Zúg a bika 389.	537.	Zsömleszínű 453.
Zérna 592.	Zug 353.	Zsenditeni 691.	Zsömlyeszínű 453.
Zesztre 434.	Zugla 84.	Zsengice 537.	Zsufafakó 357.
Zesztre bornyú	Zugzar 354.	Zsenyegni 591.	Zsuninka 711.
nagyra jöjjön 434.	Zuhogni 735.	Zsenticze 711.	Zsunk 711.
Zeu 353.	Zukzaar 353.	Zsétár 243, 537.	Zsúp 84.
Zeuke 450.	Zúrzavar 253.	Zséter 537.	Zsúpolni 84.
Zew 353.	Zuvatni 338.	Zsidecz 84.	Zsuvatni 338.
Zewgh 353.	Zülle 563.	Zsidóbúr 687.	Zvod 298.
Ziha 106.	Zülleni 434.	Zsidócsesresznye 687.	Zwack 290.